E. KOVÁCS PÉTER

ZSIGMOND KIRÁLY ÉS VELENCE
(1387–1437)

E. Kovács Péter
Zsigmond király és Velence
(1387–1437)

Az oroszlán ugrott

E. Kovács Péter

Zsigmond király és Velence
(1387–1437)

Az oroszlán ugrott

Debrecen, 2023

A HUN–REN–DE Középkori Magyarország
és Közép-Európa Hadtörténete Kutatócsoport kiadványa.
A kötet megjelenését támogatta az
Innovációs és Technológiai Minisztérium által meghirdetett
Tématerületi Kiválósági Program (TKP2021-NKTA-34)
és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal
„A középkori magyar hadszervezet forrásai Európában (1301-1437)" c. projektje
(NKFIH K 131711).

Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal
AZ NKFI ALAPBÓL MEGVALÓSULÓ PROJEKT

This project has received funding from the HUN-REN Hungarian Research Network

HUN-REN
Magyar Kutatási Hálózat

http://memhung.unideb.hu/

A kötetet lektorálta:
Bárány Attila

A borítót tervezte:
Ferenci Fruzsina

ISBN 978-963-490-480-9

© E. Kovács Péter
© 2023, HUN–REN–DE Középkori Magyarország és Közép-Európa Hadtörténete Kutatócsoport

Nyomta a Kapitális Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés
és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül
részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban
nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalomjegyzék

Ad lectores! 11
E pur si muove la Terraferma 13
Mert a nézését meg a járását 13
Alsó széle közepe 20
A centrális erőtér 24
Hic Polcenigo, hic salta 27
My name is Spano. Pippo Spano 29
Belluno, Belun, Belum 37
A serravallei rém 39
Ozorai előre megy, nem hátra 46
Il catenaccio Veneto 61
Battonyától Nemesmedvesig 67
Léptet Kapronca felé Filippo, a Scolari 73
A Köztársaság visszavág 79
Magyarnak nem való a könny, Pippo Spano úgyis visszajön 79
Kapitány, kapitány, téves volt az irány 89
Porcelán az elefántboltban 96
Vissza a városba 106
A Lídóban, a Lídóban, a legmagasabb nívó van 109
Óh Varus, add vissza a légióimat 111
Csak bot és vászon, de nem bot és vászon, hanem zászló 132
Oh my god! Ki ez a srác 135
A velencei lépegető 139
A gondola megzörrent megette 149
A körkörös támadás 159
Tengerész, ó szívem tengerész 169
Itt a király, hol a király 173
Mañana 173
Zsigmond Olaszba 177
Hunyadi János az MTMT emelő 181
El Clásico. Protección 182
El Clásico. Ataque 189
Padova, Pàdova, Pàdoa, Pàoa, Pàva, Patavium, Pádua 192
Palladio városa 197
Csoda Arzignanóban 204

Verona, Colonia Agusta Verona, Veronensium urbs 206
A velencei LMBTQ sikere 213
Udine, Udin, Weiden, Videm, Utinum, Vedinum 218
Mit evett Zsigmond 1412. december 15-én? 237
Tristan und Sigismund 242
Ötszáz bizony dalolva ment 254
Rutinos félelem igazgat 259
Egy a zászló, sok a tábor 263
Istra, Istria, Histria, Isztria 270
Mindeközben 287
Az északnyugati átjáró 287
Én lenni diplomat 294
Napoli-Venezia 306
Katonadolog 315
Az a bizonyos giberne és a bot 315
A velenceiek gondolájától libera nos Domine 324
Harcosaink közül kimondottan a bohémeket kedvelték 337
Fizetek főúr, volt egy bandériumod 351
A velencei kalmár 368
Tomaso di villa Tápos 374
Táposfalvi Tamás 379
A bivak 385
Il bivacco 388
Ez a legérdekesebb fejezet 389
Bestye magyar 389
Sebben, crudele 394
És jött a doktor 395
Én zabrálok, te zabrálsz, ő zabrál 397
L'occasione fa l'uomo ladro 404
Kémek az oroszlánfészekben 407
Felderítők mennek hosszú éjen át 412
A rátóti legény 413
Áruló nem, nem, nem leszek 419
A börtön ablakába 427
Dalla sua cella lui vedeva solo il mare 431
Megnyílának az ajtók mind, és mindnyájoknak a bilincsei feloldódnak *436*
A sienai híresebb 438

Civil a pályán 440
Ide nézz! Törökméz 441
Tregua Sigismundi 445
Írjad alá, János 445
Pax tecum 450
James Joyce lelkében 459
Az aquileiai lovas 468
Castellutto contra Castelletto 472
Gratus esse debet, qui beneficium accepit 483
Köszönjük néked Sárvár, sárvári termálkristály 483
Simply the Best 488
Az oroszlán ugrani készül 497
Jobb ma egy pax, mint holnap két tregua 497
A birodalom visszavág 503
De administrando imperio 506
Az obsitosok 518
Buongiorno Dio! Lo sai che ci sono anch'io 521
www.szentkorona.gov.hu 522
Név szerint 525
S nyögte Zsigmond bús hadát 525
Adattár 552
Levéltári- és kéziratos források 581
Irodalom 583

In memoriam Strawberry Milla Lizzy
(2006–2022)

Ad lectores!

Örömmel állítanám a Magyarország és Velence a Zsigmond korban (1387–1437) munkám második kötetéről, miszerint a meztelen nős vonalat helyeztem előtérbe a kardos ellenében. Az „Oroszlán ugrott" alcím még halovány reményt adhatna a főtéma híveinek. A tartalomjegyzéket böngészve az illúzió azonnal szertefoszlik. A kosztümös filmek két – számomra roppant kedves – alapváltozatát sem lehetett valamiképpen egyesíteni. Sehol egy hölgy, még felöltözve sem, bezzeg napestig a haddelhadd. Elárulva valós érdeklődési körömet, azon túl bevallva próbálkozásom sikertelenségét, mégis elérkezettnek látom az időt a meggyőzésére. Miért vegyék a velencei hadjáratot tárgyaló könyvemet? Mondhatnám, az olvasásba még nem halt bele senki, pusztán ezért érdemes belefutni a szövegbe, de ez sajnos nem igaz. Lebegjen a szemünk előtt, mint Arundeli Berengár a hordóban összegyűjtött disznóvérben, salvemeci Venantius utolsó tusája, aki a Arisztotelész Poétikájának a második részét tanulmányozva, a fekete méregtől összeragadt oldalakat lapozgatva kénytelen volt benyálazni az ujjait. Az eredmény becslött. Parányi gyönyörűség, sereges baj. Jöjjön inkább a vevőcsalogató tudományos csodafegyver? Ezt mindig sikeresnek gondoljuk. Zsigmond király hadjáratának rekonstruálása régi adóssága történettudományunknak. A rendelkezésünkre álló források alapján megérthetjük hadseregünk működést, a harcok hátterében folytatott diplomáciai tárgyalásokat, betekinthetünk a korszak eddig felderítetlen mozzanataiba. Nem véletlen a hivatkozás nélküli idézés. A szöveget néhány kulcsszót kicserélve bármelyik pályázati anyagba be lehetne illeszteni kutatási hozadékként. Utolsó javaslatom személyes. Ez egy empatikus munka, mert szerintem a históriai búvárkodás mit sem ér megértés, a gyakorlatban összegyűjtött tapasztalatok átadása, némi vidámság, sok-sok öröm, no meg az objektivitásba oly merészen elrejtett szubjektivitás nélkül.

E pur si muove la Terraferma

Mert a nézését meg a járását

... gnàmo![1] No de merre? Miért pont arra?[2] Kérdezzük évszázadokkal később magunktól választ keresve a magyar seregek hadmozdulataira.[3] Szembetűnő, Zsigmondék gyakorlatilag lemásolták I. (Nagy) Lajos Velence elleni taktikáját. Szárazföldön nekik ugrani, tetejébe ugyanezt tenni Dalmáciában. Mindkét uralkodónk fegyveres akciójának elsőszámú mozgatórugója a tartomány birtoklása volt, ámbár a Luxemburgit a Köztársaság sokkal nagyobb kihívás elé állította, mint apósát. Az Anjou uralkodó kedvezőbb helyzetben lehetett, mivel Itáliában jelentős szövetségessel bírt I. Francesco da Carrara (Il Vecchio) személyében. A Luxemburginak az Appennin-félszigeten szintén voltak politikai partnerei, de elsősorban olyanok, akiket már évekkel azelőtt elűztek hazájukból (Brunoro della Scala, Marsilio da Carrara). Az ilyen kapcsolat viszont egyoldalú. Távol egykori életterüktől nehéz lehetett híveiket visszatérésükkel nyugtatgatni, ráadásul a lagúnák városában kínosan figyelték, senkivel se léphessenek kapcsolatba. Így sokkal nehezebb volt belső segítségben reménykedni. A kitaszítottak csak akkor hoznak hasznot, ha hatalmukat restaurálják. Esetünkben Zsigmond segítségével.

A 14–15. század fordulójára Velence gyakorlatilag lerázta magáról a torinói békével rákényszerített megszorításokat. A király gyorsan szembesült a dalmát részek elvesztésének lehetőségével, mi több, országa balkáni jelenlétének gyengülésével. Az Adriai-tenger partvidékét a távolság dacára a magyar királyság mindenképpen a fennhatósága alatt akarta látni. Hasonlóan Velencéhez. Az 1411–1413-as hadjárat elindításáról Pier Silverio Leicht ekképpen vélekedett: a magyarok offenzívájának kettős a célja. Dalmácia visszaszerzése, valamint a Német-római Birodalom egykori

---

1 Az első kötet utolsó sorai arról szóltak, Ozorai Pipo midőn leszállt a lováról mit mondhatott a cividalei dóm előtt abban a szép toszkán dialektusában. Mondjuk ezt: Maumétto! Magnà! Bombare! Diacere! Eppù... (Az ördögit! Enni! Inni! Aludni! És utána ...) Indulunk!

2 A fejezetcímre: a szerző itt – első alkalommal oly szellemesen – Galileo Galilei itáliai természettudósnak tulajdonított „E pur si muove (la Terra)"! mondását alakította át. Hevenyészett fordításomban: És mégis mozog a Terraferma!

3 Az alcímre: a szerző itt – immár második alkalommal oly szellemesen – több népdalból meg egy virágénekből összeollózott munka egyik sorát gondolta adekváltnak a temesi ispán cividalei megjelenésének bemutatására. A sokak körében slágerként tisztelt nótát az 1996-ban készített Csajok című filmben hallottam először. (Rendezte Szabó Ildikó.) Kis Grófo, alias Grófo-Kozák László, neves követőivel együtt simán lenyúlták. Szerencsénkre a Parno Graszt, Szalóki Ágnessel visszaadta a normalitásnak.

pozícióinak visszaállítása Friuliban.[4] Az elsőt valós szándéknak tartom, a másodikat viszont ürügynek.

A legnagyobb különbséget két királyunk taktikájában az időtényező jelentette. I. (Nagy) Lajos számos alkalommal támadta Dalmáciát, azontúl a lagúnák városát szárazföldön próbálta megtörni, mindezt közel negyven évig. 1346-tól, az első nápolyi hadjárat előjátékaként, egészen 1381-ig, a torinói béke megkötéséig. Zsigmondnak nem jutott ennyi. Az 1409-es adásvételhez kapcsolódó diplomáciai tanácskozások hiábavalóságát német királlyá választása (1411. július 21.) lelkileg kompenzálhatta, ezután késznek érezhette magát a visszacsapásra. 1411 őszén Dalmáciában megjelentek a magyar csapatok, jóllehet számottevő eredmény nélkül távoztak.[5] Megjegyzem, Ozorai Pipo seregeinek Friuliban történt megjelenésével sem szűntek meg a betörések,[6] de semmiképpen nem nevezhetjük klasszikus értelemben kétfrontos harcnak.

Az igazi hadszíntérnek Friuli és a Terraferma számított. Velencét szárazföldön akarták megleckéztetni, itt lehetett komoly károkat okozni. Az utóbbi támadása közvetlenül a lagúnák városát fenyegette, míg az az elsőnek említett terület egyrészt hátországként szolgált a magyar seregnek, másrészt az ellenfél, mindenki által ismert jövőbeli foglalásait akadályozta. Az esélytelenség okán a tengeri próbálkozásokat elvetették. A Köztársaság 1402 tájban elkezdte Appennin-félszigeti birodalmának kialakítását saját gazdasági szempontjait érvényesítve, az új földeket saját felvevő piackaént kezelte. Számos árucikket innét szerzett be. Elég a sómonopóliumra célozni, gyakorlatilag egész Itáliát ők látták el nátrium-kloriddal. A Terraferma már a 13. század második felétől a látókörükbe került. Megértették, olyan közeli tájakra lesz szükségük, ahonnét élelemre és nyersanyagra számíthatnak.

Velence taktikája széles skálán mozgott. Kezdve a katonai beavatkozástól, folytatva bizonyos privilégiumok elfogadtatásán keresztül, a vetélytárs diplomáciai kapcsolatainak blokkolásáig. Saját polgárait arra ösztönözték, vállaljanak vezető szerepet a városokban, vagy azok politikai vezetésében. Szerezzenek földeket, gondolkodjanak befektetésekben. Az egyéni kezdeményezéseket a 14. században a Köztársaság állami szintre emelte. Nyilvánvalóan ezzel számos sérelmet okoztak. Az első fontos lépésnek az 1336–1339 között – firenzei szövetségben – Verona ura, II. Mastino della Scala elleni háborút tekinthetjük. Velencének sikerült Trevisót tartozéka-

[4] LEICHT 1941, 1. Pier Silverio Leicht tanulmányaiban felsorolt udinei forrásokat (Annales) átnéztem. Ennek ellenére a jogász, könyvtáros, historikus, politikus tanulmányaira is hivatkozom. 1955-ben újból kiadták Tristano Savorgnan életével foglalkozó munkáit. LEICHT 1955. Én a régieket használtam.

[5] Erre: E. KOVÁCS 2017, 162–171.

[6] Eredeti neve Filippo di Stefano Scolari. Az itáliai forrásokban Pippo Spano. Magyarországon Ozorai Pipo. Én az utóbbit választottam.

ival együtt megszereznie, következésképpen nyugati irányba egészen az Alpok lábáig képesek lettek érdekeik érvényesítésre.[7] A 14. század végének fordulójára egyre fontosabbá vált kereskedőik akadálytalan mozgása, egyúttal a folyókon történő zavartalan haladás. Ha a tengerparton kizárólag velencei fennhatóság alatt álló városok állnak, hajóit nem tartóztatják fel, áruikért nem kérnek vámot.[8] Merkátoraik Dél-Németországba, továbbá Ausztriába is elvetődtek, ahová a legfontosabb útvonal Friulin keresztül vezetett.[9] Ebbe az idilli helyzetbe rondítottak bele Ozorai Pipo lovasai.

1411-ben senki sem számolt a Köztársaság elfoglalásával, ezzel szemben reálisnak tűnt, egy Blitzkrieggel ki lehetne kényszeríteni a dalmát kérdés rendezését. A haditerv keresztülvihetőnek látszott. A szövetséges friuli városokat hátországként használva, fokozatosan meghódítani a Velence szupremácia alá tartozó földeket. Jusson eszünkbe: I. (Nagy) Lajos király 1356-ban a baráti Aquileiai Patriarkátuson keresztül vonult Conegliano irányába.[10] A Luxemburgi katonái sem tettek másképp. Szimpatizánsaikra támaszkodva indultak hódítani. Fázisait nem könnyű rekonstruálni. Eseményeit lépésről lépésre, adatról adatra, feltevésről feltevésre haladva tanácsos összegereblyézni, rendszerezni, feldolgozni. A mai világban ez elavult pozitivizmusnak számít, ellenben engedtessék meg összegyűjteni a szétszórt bejegyzéseket. Ennek a lebecsült historikusi technikának az eredményeit a nálam avatottabbak bizonyára képesek lesznek a jövőben post és modern módon interpretálni.

Hát nézzük! Egy királyi oklevélben Ozorai Pipo 1411. november 11-e körül indult el Velence megregulázására 10 ezer emberrel.[11] A forrásokban általában 10–12 ezer körüli seregről beszélnek. Így a Morosini-kódexben, mi több, Giorgio Dolfin

7 MALLETT 1996, 181–182.

8 A folyók: Adige, Brenta, Isonzó, Pó, Tagliamento stb.

9 TEKE 1968, 209–210.

10 CSUKOVITS 2019, 64.

11 DRTA VII. 125. sz. 1412. 1. 30. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 184. sz.; ZsO III. 1667. sz. Ezt a dátumot találjuk a bellunói krónikákban is. A 16. század végén Giovanni Bonifaccio éppúgy ezt az időpontot adta meg. CRONACHE (BELLUNO), 58.; BONIFACCIO, 456. Az utóbbi munkája először 1591-ben jelent meg Trevisóban. Giorgio Dolfin és Marin Sanudo adatait vette át. BENZONI 1971. Amikor a Regesta Imperii köteteit használom, nem írom oda az oklevél kiadóját, mert az mindig Zsigmond. Bejegyzéseit eredetiben is a kezembe vettem. Ha az originálisból többlet információhoz jutottam, akkor sem a mai archivumi jelzetet adom meg, hanem a kivonatra hivatkozom.

krónikájában.[12] Ezt vette át Marin Sanudo.[13] Álljunk meg egy gondolányira! Több elbeszélő forrás egy korszakról? Az olasz kollégák nyilván legyintenek, de mi ezt nem tehetjük. Helyenként téves állításaik ellenére használatuk kötelező. Különösen Marin Sanudo imádni való, mert az eseményekből alkalmanként helyes történeteket fogalmaz.[14] Nagy részük ellenőrizhetetlen, mégis kihagyhatatlan. Ahol az okleveles anyag alátámasztja információjukat, illetve éppen nem, azt jelzem. Egészében véve azért bőséggel sorjáznak a gondok. Például, amikor a három szöveg ugyanarról mást közvetít. Jöjjön egy fontos kérdés. Marin Sanudo néha miért számolt be többről, netalán másról, mint a Morosini-kódex vagy Giorgio Dolfin? Talán szélesebb időbeli rálátása volt a történtekre? Nagyobb mennyiségben találkozott a velencei írott- és szóbeli hagyománnyal? A válaszhoz jól jönne némi kontrollanyag.

A három velencei elbeszélő mellett számos lokális krónika segíti, vagy éppen nehezíti a történelemkutató dolgát. Kiegészítő bizonyíték hiányában soraikat ajánlatos elfogadnom, legfeljebb negligálom, pontosabban korrigálom memóriájuk tévelygését. Megállapításaikat nem egyszerű bármilyen sorrendbe összerakni.[15] Egyrészt munkáikban nem mindig adnak időpontot, másrészt eltérő nézőpontjukat nehéz közös nevezőre hozni. Természetesen a hazai termést sem hanyagoltam el.[16]

---

12 MOROSINI I. 63/589. 595. A szakirodalom a Morosini-kódex szövegét egybehangzóan az 1368 tájban született Antonio Morosininek tulajdonítja, aki 1433. november 20-án még aktívan dolgozott kéziratán. A ránk maradt utolsó bejegyzés az 1434-es év karneválának idejére esik. A szerző a 14. századi velencei népi krónikás hagyományából merített. Fokozatosan igazi diárióvá vált, megnyitva a szellemi utat, amit a 15. században Giorgio Dolfin, Girolamo Priuli, azonfelül az ifjabb Marin Sanudo képviselt. A Morosini-kódex eredetijét Bécsben, az Österreichische Nationalbibliothek kézirattárában találhatjuk. Szövege a 32. dózsétől (Vitale Falier) egészen a 65-ig (Francesco Foscari) tárgyalja Velence történetét. NANETTI. Valamint: DOLFIN, 147. Az 1396-ban született Giorgio Dolfin főleg a 16. század előtti velencei történelemről ad fontos értesüléseket. Munkája az 1420-as évektől 1458-ig jól dokumentált. Originális példányát a Biblioteca Nazionale Marciana őrzi. CARILE.

13 A szövegben ezt olvashatjuk: „Gli Ungheri non erano più di 12 000 in tutto". SANUDO, 857. Andrea Redusiónál 17 ezer a számuk. REDUSIO, 834. Poggio Bracciolini 10 ezer gyalogosból és ugyanannyi lovasból álló sereget vizionált. POGGIO, 174. Mindkettő méretes túlzás. Utóbbit vette át Domenico Mellini. MELLINI, 38. Giovanni Bonifaccio 10 ezerről tud. BONIFACCIO, 456.

14 Marin Sanudo (il Giovane) 1466-ban született Velencében. A dózsék életének feldolgozását 1493-ban kezdte el. Két év múlva fejezte be, habár 1530-ig még többször elővette. Levéltári források mellett krónikákat is használt. MELCHIORE 2017. Munkájának autográf példánya a 19. század közepéig lappangott. Szövegét Ludovico Antonio Muratori adta ki a modenai Biblioteca Estensében fellelhető 17. századi másolat alapján. Itt a szöveg két kötetben maradt fent. Az első 1474-ig, a második 1493-ig tartó időszakokat tárgyalja. A 17. század végéről származik Pietro Foscarini másolata az 1423–1481-es évekről. A modenai kézirat első kötetéről Francesco Donà, Velence utolsó pubblico storiográfója, a 18. század végén kópiát készíttetett. A másodikról Emmanuele Antonio Cicogna. Az utóbbit Pietro Bettio keze által. A Commentari szövegkiadását szintén ő gondozta. A Biblioteca Nazional Marcianában helyezték el. 1843-ban került elő az autográf szöveg eleje (1423-ig), meg a vége (1474–1494) is. Az adatra Szovák Márton (Országos Széchényi Könyvtár) hívta fel a figyelmemet. Önzetlen segítségét megköszönöm.

15 Legyen az kronológiai, netán logikai.

16 Pontosabban, ha írnak róla. Thuróczy János például semmit. THURÓCZY. Antonio Bonfini módjával érinti a velencei hadjáratot. BONFINI. Valamint: NÉMETH–PAPO. 5–15.

A kis kitérőt követően nézzük tovább a Firenzei nézését meg a járását.[17] Mivel 1411. november 28-án a temesi ispán bevonult Cividalébа,[18] az alaptábort, ahonnét elindulhattak, maximum 17 napi járóföldre kereshetjük. Schönherr Gyulánál, Ozorai Pipo Szent Márton nap (november 11.) környékén szállhatott hadba.[19] Fogalmunk sincs hol. Afelől sincs értesülésem, mikor kerekedtek fel. Október elején már mocoroghattak a résztvevők. A hónap 10. napján Rozgonyi Simon országbíró elhalaszt egy pert, tudniillik Szentgyörgyi Vince László urával együtt (Ozorai Pipo) hadba vonult.[20] Halovány bizonyíték. Nincs más. A domináns részben lovasságból álló csapatok napi menetteljesítményét, de még az útvonalát is nehéz meghatározni. Az első nápolyi hadjáratban (1347–1348) I. (Nagy) Lajos király 1347. november 11-én szállt hadba Visegrádon.[21] Emlékezzünk vissza! Schönherr Gyula hasonlóan ez a napot adta meg 1411-re vonatkoztatva. Az Anjou 1000 lovassal indult el. Erőltetett menetben 1800 kilométernél többet teljesítettek 1348. január 11-ig. Ekkor értek Beneventóba. Átlagban 36–38 kilométert haladtak 24 óra alatt.[22] Több típusú terepen haladtak. Pettaunál – Udine irányába – átvágtak az Alpok déli nyúlványain, elkerülve a velencei partvidéki utat. A sereg a nápolyi fennhatóságú földekre érve elérhette a 7000–8000 főt. 1500–2000 magyar nehézlovas, egyúttal ugyanennyi könnyűparipás, míg a többiek nehézgyalogosok és zsoldos íjászok voltak.[23] Megemlítem, kisebb csapat esetén a katonák útján Körmendtől Muraszombatig, Pettautól vagy Cillitől, a Borostyánút nyomvonalán jól kilépve képesek lehettek akár napi 40–45 kilométert maguk mögött hagyni.[24]

---

17 Nem Firenzében született, hanem a városhoz közeli Tizzanóban. Soha nem fogom tizzanóiként aposztrofálni.

18 ANNALI (FRIULI) VI. 226. A bejegyzés dátuma: 1411. 11. 28. Cividale. A kötetben csak ritkán jelzik a kiadási helyet. Ha nem tüntetem fel, az a hiányára utal. A földrajzi neveket a korszakban használt alakban írom. Néhány példa: Cividale/Cividale del Friuli, Oklics/Okićem. Cividale 1411 előtti történetének rövid összefoglalása: ZACCHIGNA 1999, 83–93. Marin Sanudo a magyarok megjelenését Friuliban december 17-re tette. SANUDO, 856–857. Hát nem!

19 SCHÖNHERR 1895, 507. Nyilvánvalóan az alábbi forrás alapján fogalmazott így. A szövegben ezt olvashatjuk: „und habin darumb den ediln Philippen von Ozora graven zu Themespurg unsern rate und liben getruwen mit unserm volk und 10000 pferden umb sant Mertingstag nehstvirgangen hinin in die vorgnante land gesand". Kiadása: DRTA VII. 125. sz. 1412. 1. 30. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 184. sz.; ZsO III. 1667. sz.

20 Az eredetit nem láttam. Kiadása: ZALA VÁRMEGYE II. 155. sz. 1411. 10. 10. Pest. Rozgonyi Simon országbíró oklevele. Regesztája: ZsO III. 1043. sz. Lévai (Cseh) Péterről van egy másik adatom. 1411 novemberében Ozorai Pipóval Itáliába tart. MNL OL DL. 58855. sz 1411. 11. 4. Ó-Bars közelében. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 1142. sz. A háború szó és variánsai a velencei harcokra utalnak. Csupán akkor írom, hogy az eredetit nem láttam, ha az irat magyarországi provenienciájú. Amúgy három dolgot jelent. Vagy nem találtam, vagy már nincsen meg, vagy egyszerűen nem férem hozzá.

21 BÁRÁNY 2017, 204.

22 A királyi sereg L'Aquilában egy hétig időzött.

23 További itáliai útvonalával nem foglalkozom.

24 BÁRÁNY 2017, 204.

Még egy apró fogódzóba kapaszkodhat a felvonulási területre kíváncsi kutató. Giorgio Dolofinnál a temesi ispán 6000 lovassal átevickélt a Száván.[25] A csapat másik, ugyanennyi katonát számláló kontingensét, az idősebb Stibor vezette. Nevét a Morosini-kódexben pontosan adták meg.[26] Máshol „Sabor" 7000 hátassal közeledik.[27] A Firenzei átkelve a folyón,[28] Kőrösnél vált el tőlük. A Lengyel pedig hamarosan megérkezik.[29] Úgy tűnik, erre jóval később került sor, hiszen Velencében 1411. december 11-én azt tudták, az idősebb Stibor még nem csatlakozott Ozorai Pipóhoz, aki 6000 emberével Friuli nagyobb részét lerohanta.[30] A második seregtest vezetőjét a szakirodalom a lengyel származású idősebb Stiborban véli felfedezni. Itineráriumát látva legszívesebben azt állítanám, nem járt Itáliában.[31] Nem tehetem, mert egy villámlátogatás beleférhetett, holott maximum Friuliba vezethette embereit, ezután viszont hamarosan visszatérhetett Magyarországra. A további hónapok eseményeire tekintve, a polyák helyzet megoldásában számíthattak rá, tán emiatt ilyen rövid a kiruccanás.

1411-ben, hasonlatosan I. (Nagy) Lajos hadjáratához, Horvátországon keresztül, majd a mai Szlovénián átvonulva, érték el Cividalét. Ezt erősíti bennem a Blagaji Lászlónak kiállított adomány. Szövege nem egyértelmű. Ez alapján a magyar nemes a Karintiai-Alpokat leküzdve jött Friuliba.[32] Ezt az elnevezést a földrajztudomány nem

---

25 6000 lovasával Fiuli felé vonul. DOLFIN 146. A forrásokban található számokat nézve tanácstalan vagyok. Amikor extrémnek gondolom, azt jelezni fogom.

26 MOROSINI I. 63/595.

27 DOLFIN, 147. Marin Sanudo is őt jelölte meg az újabb 6000 magyar katona parancsnokaként. SANUDO, 857

28 Értsd: Száva.

29 Regesztája: ZsO III. 1293. sz. (1411.) november. Napi dátum nélkül. Az oklevél töredékes, kiadóját nem ismerjük.

30 A szövegben ezt olvashatjuk: „dominus rex Sigismundus dispositus est descendere ad partes Italie pro eundo Romam ad accipiendum coronam imperii et iam adventu suo dedit principium, quia misit ad partes Forovilii quendam Piponem Spanum, qui est Florentinus, cum sex milibus equis pro habendo et subiugando Patriam predictam Forovilii et iam aliqui de dicta Patria eidem fecerunt obedientiam et post dictum Piponem venturus est quidam Stiborius cum aliis gentibus". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 216v. 1411. 12. 12. Amikor a hivatkozás az Archivio di Stato di Venezia valamelyik fondjából van, nem jelzem a kiadási helyet, mert az mindig Velence. Ha az iratot a dózse vagy egy hivatal jegyzi, azt csak akkor jelzem, ha az nem Velencében keletkezett. Ebben a kötetben mindig az új számozás szerint adom meg a jelzeteket. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 208. sz. Hibás dátummal.; ZsO III. 1338. sz. Hibás dátummal. Óváry Lipót egy másik munkát szintén összeállított. Ebben hasonlóan az olaszországi levéltárakban fellelhető magyar vonatkozású iratok kivonatait közli. ÓVÁRY 1888. Én a két évvel később kiadott könyvét használtam. ÓVÁRY 1890.

31 Stibor 1411. november 3-a és november 23-a között Visegrádon tartózkodik. C. TÓTH 2004, 473. 1412. január 12-én Budán találjuk. Uo. 484. Ezután Ófalu következett (1412. február 28.) Uo. Márciusban Lublón tüsténkedett. MNL OL DF. 288992. sz. 1412. 3. 9. Lubló. Branda Castiglioni bíboros oklevele. Regesztája: RI XI/1. 198. sz.; ZsO III. 1839. sz.

32 A szövegben ezt olvashatjuk: „illico transcensis alpibus Carinthie". MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz. Az oklevélben felsorolt érdemeket egy 1427. július 7-én kiadott királyi oklevélben gyakorlatilag megismétlik, kivéve a II. (Kopasz) Radul havasalföldi vajdával szembeni harcokról szólókat. MNL OL DL. 66570. sz. 1427. 7. 7. Rozsnyó. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 155. sz. Regesztája: ZsO XIV. 756. sz. Kötetemben kizárólag a legfontosabb kiadásokat és regesztákat adom meg.

használja, talán a Brenner-hágótól Szlovéniáig húzódó Keleti-Alpokra utalhattak. Kételyünket növelendő nem említik, mindez mikor történt. Mindenesetre a hegyen átvonulva közeledett Udine irányába. Itt csatába keveredett a velenceiekkel.[33] Blagaji László az előőrs vezetőjeként 1411. szeptember 24-én megjelent Cividalében.[34] Azt képzelem, Krajnán átvonulva érkezhettek oda. Miből gondolom? Ismerünk egy iratot, amit II. (Vas) Ernő osztrák herceg jegyez. Maga és testvére, IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes, nevében a Zsigmonddal történő ellenségeskedés megszüntetése okán elfogadta II. (Jagelló) Ulászló lengyel királyt döntnöknek. A Habsburg kijelentette, kárpótlást kér azokért a károkért, amelyeket a Friuli irányába vonuló csapataink okoztak Krajnában.[35] Minimum három seregtestről vannak ismereteink.[36] Bármelyik választhatta ezt az útvonalat. Van még egy apró kapaszkodónk. A később bőven elemzett listában, ahol a magyarok által megszerzett várakat, városokat sorolták fel, továbbá Eberhard Windecke hasonló tartalmú jegyzékében, két olyan település nevét (Plezzo, Tolmino) olvashatjuk, amelyek elfoglalására még a cividalei bevonulás előtt kerülhetett sor.[37] Zsigmond biográfusa mellékesen azzal rukkolt elő, hogy amikor 1412 végén a király Friuliba ment, a Laibach folyót követve, a karsztokon vonult át. Ljubljana felől közelített.[38] Úgy látszik, a magyar seregek kedvenc útvonala Cragn át vezetett.[39]

Ozorai Pipo serege – ellentétben I. (Nagy) Lajos ármádiájával – nem sietett. Nem zárhatjuk ki, az időjárás, plusz egyéb okok következtében nem is lehetett gyorsabban haladni. Elsőnek nézzük, miért a kényelmes felfejlődés. A november 11-e és 28-a között eltelt 17 nap átlagos menetteljesítményéből következtetve egy ekkora tömeg – maradjunk a 6000-es létszámánál, 20–30 kilométert tehetett meg naponta. A lovasokkal, akármilyen furcsa, a gyalogosok fel tudták venni a versenyt.[40] A magyarázat egyszerű. Az állatok naponta többször ittak, ez bizony komoly szervezést jelentett. A nagyobb folyóknál hagyján, ott egymás mellé állítva többet lehetett egyszerre kortyoltatni, természetesen csupán azokon a helyeken, ahol erre a part alkalmasnak bizonyult. A kisebb vizeknél ez sokkal lassabban, körülményesebben mehetett.

---

33 MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

34 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 196r. 1411. 9. 24. Kiadása: LJUBIĆ VI. 172. sz. Regesztája: ZsO III. 971. sz. Valamint: SCHÖNHERR 1895, 507.

35 Regesztája: ZsO III. 2473. sz. 1412. 7. 26-a előtt. II. (Vas) Ernő osztrák herceg oklevele. Az iratnak nincs pontos dátuma. Clemens Wenzeslaus von Brandis 1411 körülire tette. BRANDIS, 66. sz. Borsa Iván/Mályusz Elemér 1412. július 26-a előtti idő mellett döntött. ZsO III. 2473. sz. Valójában mindegy. A krajnai áthaladás ténye számít.

36 Blagaji László, Ozorai Pipo és az idősebb Stibor vezette egységekre utalok.

37 ASCHBACH I. 443–446.; ALTMANN, 25–26.; WINDECKE, 27-es fejezet.

38 Uo. 7-es fejezet.

39 Cragn, Krajna neve friuli nyelven.

40 Számukra becslést sem merek adni.

Visszatérve a reménybeli konkrétumokhoz, ha vonulási sebességük 20 kilométer/24 óra, a megtett táv akkor 340 kilométer.[41] 25-nél ez 425, 30-nál pedig 510. A Kőrös–Zágráb–Ljubljana–Cividale közti távolságot lemérve – ez hozzávetőlegesen 350 kilométer – a temesi ispán csapata napi hússzal közelíthettek. A mai szlovén főváros érintése kétséges,[42] de azt nem tagadhatjuk, „strata Lubiane per quam conducebatur ad partes Iustinopolis et Istrie frumentum et alia blada, clausa est". 1411. november 23-át írunk.[43] Nyilvánvalóan nem csupán ezen a napon vált lehetetlenné a kereskedés. Kik akadályozhatták? Hát mink! Stibor/Sabor seregtestének útvonaláról sejtésem sincsenek, ezért merészen azt állítom, ugyanarról közelítettek, mint Ozorai Pipo emberei, de jóval később.1411. december 11-e után tűntek fel. A két részletben történő indulásra számos, semmivel sem alátámasztható megoldást adhatnék. Legyen elég egy. Nem gyűltek össze időre, nem ártott iparkodniuk. Ne felejtsük el, november van. Hideg lehetett.

Alsó széle közepe

Nem titok, az 1411–1413-as évek katonai eseményei nem ütötték át sem az olasz, sem a más nemzetiségű kollégák érdeklődésének ingerküszöbét.[44] A Köztársaság több évszázados históriáját látva ez totálisan érthető. A lagúnák városának sokszálon futó, alkalmanként Európa sorsát meghatározó történetében sub gondola maradt Zsigmond csapatainak megjelenése. Elég az eredmény. Velence hosszútávon győztesen került ki a konfliktusból. Az összefoglaló munkákban erről a sikerről olvashatunk, olykor pár sort szentelve az eseményeknek. A hadjárattal foglalkozó munkákban elsősorban Giambattista Verci megállapításaira hivatkoznak,[45] ellenben amikor egy-egy városról, várról értekeznek, érdekes adatokat találhatunk.

Miért ezt a témát választottam? A történettudomány szerencséjére/kárára én Egerben (Magyarország) születtem, ez viszont nem magyarázhatja érdeklődésemet. Talán amiatt preferálom, mert ez volt az első nyugat-európai város, ahol életemben először megfordulhattam? Netán esélyét láttam velencei polgárrá válásomnak, mi-

41 Emlékeztetőül: 17 nappal számolva.

42 WINDECKE, 7-es fejezet.

43 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 67r. 1411. 11. 23. Ebben a kötetben mindig az új számozás szerint adom meg a jelzeteket.

44 Az alcímre: a szerző itt – immár harmadik alkalommal – oly szellemesen a pontos célbalövés technikájának alapvetését idézi.

45 VERCI XIX. Munkájára: NETTO. Giambattista Vercit nem mindig hozom elő, mert számos alkalommal Andrea Redusióra, Giorgio Dolfinra és Marin Sanudóra hivatkozik, akiket én is idézek. Forráskiadásait ellenben örömmel használtam fel.

ként a „Csak bot és vászon, de nem bot és vászon, hanem zászló" fejezetben felvázoltam? Egyik sem lenne teljesen igaz. A helyes válasz: valahogy kiadta magát. A prekutatási időszakban a következőkkel szembesültem: Friuli-Venezia Giulia tartomány épített öröksége gyönyörű, a levéltárak gazdagok, az étel remek, az ital pazar. Gondoltam, nézzük meg, milyen hatást gyakorolna tudományos munkámra ez a mixtura culturalis és mixtura culinaris.

Kezdjük Friulival! Udine megszerzése hadászatilag, mi több politikailag, elengedhetetlennek számított. A birodalmi csapatok (december 3.), később Ozorai Pipo egységei (december 6.) ezt sebesen abszolválták.[46] A temesi ispán katonáival nem sokáig évődött a városban,[47] ahol szerintem seregét három részre oszthatta. Erre az okosságra jutottam, különben teljesen áttekinthetetlen lenne a támadások kronológiája és iránya, emiatt logikailag próbáltam csoportosítani a rendelkezésemre álló adatokat. Mit tehetnék többet 600 év távlatából? Nem tudom. Rekonstrukciómban nem vettem figyelembe az adattárban fellelhető listában felsorolt foglalásokat,[48] mert csupán azokkal tudtam jó szívvel foglalkozni, amelyekről valamilyen forrással rendelkeztem. Bonyolítsuk a dolgot! Még ebben az esetben sem mehettem biztosra, hiszen a hatalmas hiátusokat kizárólag a józan ész segítségével lehetett betömögetni. No meg a térképek folyamatos böngészésével! Az eredmény ennek megfelelően helyenként vitatható. Egyet viszont azonnal kijelenthetünk. Kétségkívül szépen belekezdtek. Irány az alsó széle közepe!

A déli hadseregcsoport, vezetőjének neve rejtély, 1411. december 5-én miután felgyújtva Blessano, Vissandone, Variano cortinákat, Maranóhoz érkezett.[49] Ellenállás nélkül szerezték meg.[50] Még 1411. december 13-a előtt, vagy éppen ezen a napon, biztosan bevették Portogruarót.[51] Ehhez át kellett kelniük a Tagliamento folyón.

---

46 Erről, valamint az Udinével kapcsolatos eseményekről az „Udine, Udin, Weiden, Videm, Utinum, Vedinum" fejezetben kimerítően – nagyon visszafogottan fogalmaztam – írok. A fősodorban azért jelzésszerűen érintem a fontosabb városra vonatkozó történéseket.

47 1411. december 6-án még ott volt. C. TÓTH 2004, 483.

48 Adattár I.

49 ANNALI (FRIULI) VI. 228. A bejegyzés dátuma: 1411. 12. 5. Valamint: ANTONINI, 129.

50 MOROSINI I. 63/593.; SANUDO, 857.; ANNALI (PORTOGRUARO), 42. Valamint: MIOTTI IV. 241.; FORNER, 45. Marano elfoglalásának idejét nem tudom. Más sem. Giuseppe Fornasir, Pio Paschini friuli történetére hivatkozva, azt állítja, Ozorai Pipo 1411 novemberében szerezte meg. FORNASIR,109–110.

51 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 217v. 1411. 12. 13. Kiadása: LJUBIĆ VI. 189. sz. Regesztája: ZsO III. 1352. sz. Udinében két nappal később olvastak fel egy levelet Portogruaro megszállásáról. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 263r–265v. 1411. 12. 14. Amikor a Biblioteca Civica Vincenzo Joppi di Udine Annales sorozataiból idézek, nem adom meg a datálás helyét, mert az mindig Udine. Hasonlóan nem jelzem a kiadót sem, hiszen az a város. A hivatkozásnál a tanácsüléshez tartozó valamenyi oldalszámot feltüntetem. Valamint: MOROSINI I. 63/593.; DOLFIN, 146–147. Portogruaro történetére: DEGANI 1891.; SCOTTÀ.; SEDRAN.

A város megadta magát.[52] Bukásukról csak ennyi a hírem, levéltárában semmilyen érdemlegeset nem találtam, hacsak Tomaso Mocenigo velencei dózse privilégiumának (1420) a kézbe vételét nem tekintjük annak.[53] Ebben a helyzetben Caorle a többi tengerparti várossal egyetemben veszélybe kerülhetett. A Köztársaság azonnal parancsot adott megerősítésükre. Írás ment a marchei capitaneusnak, azonnal menjen oda. Állomáshelyét viszont kizárólag az ő felhatalmazásukkal hagyhatja el.[54] Előkerítésével Chioggia podestàját bízták meg. Szárazföldön és vízen is keresse.[55] Capodistria első emberének *(podestà et capitaneus)* feladata az isztriai kapitány meglelése lett, akit ugyancsak Caorlébe vártak.[56] A lagúnák városában jól látták, a mare közeli helyek lehetséges elvesztése milyen károkat okozhat. Tekintsünk Maranóra.[57] Láthatjuk, innét az Adriai-tenger irányába előre lehet törni. A Tagliamento mellett fekvő Latisana polgárai sem aludhattak nyugodtan. Megerősítése nem lehetett kérdés, ha az ellenség kezére kerül, nyitva áll az út az innét hozzávetőlegesen 20 kilométerre fekvő tengerparti települések, különösképpen Lignano direkciójába. Siker esetén, elhagyva a plázst, Lido di Jesolo, majd Punta Sabioni irányába fordíthatnák a lovakat. Erre az eshetőségre felkészülve, Dzsezolót (Jesolo) – miként mi magyarok hívjuk a közkedvelt fürdőhelyet á la dzsakuzzi – 1412 januárjában feltuningolták. Mindez Marco da Mestrére várt.[58] Bárkákkal és ganzaruolókkal Torre del Caligóhoz vezényelték.[59] Onnét figyelték, ne törhessenek át valamelyik átjárónál.[60]

Az első csapásból Latisana kimaradt, jóllehet súlyponti helynek számított. Kikötője számottevő kereskedelmi központként működött. A magyar csapatok nem ostromolták meg. Nem azért, mert fal vette körül, az árkokba meg a Tagliamento folyó vizét vezették, hanem más segítette őket. Birtokosa ekkor Zsigmond embere,

---

52 SANUDO, 857.

53 Ekkor kerültek végleg Velencei fennhatóság alá. AC PORTOGRUARO. Miscellania Pellatti 316 k. 1v–2v. 1420. 5. 29. Tomaso Mocenigo dózse oklevele. A levéltárra: PIAZZA.

54 Értsd: Caorlébe.

55 Egy ember „per terram", egy bárka viszont a tengeren keresse.

56 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 217v. 1411. 12. 13. Kiadása: LJUBIĆ VI. 189. sz. Regesztája: ZsO III. 1352. sz.

57 Ettől kezdve mindig Marano Lagunarére gondoljunk.

58 A szövegben ezt olvashatjuk: „Commissio Marci de Mestre de Murano capiti barcharum et ganzarolorum". Muranóban állomásozhatott. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 66v. 1412. 1. 18.

59 Torre Caligo (Torre del Caligi) erődítmény romjai ma Lido di Jesolo városában láthatóak. A felfegyverzett ganzaruolo alkalmas a folyami kereskedőhajók védelmére. ORLANDO, 109. Ez egy a 14 századra jellemző hajótipus. Tűzfegyvereket raktak rájuk. WIEL, 341.

60 A szövegben ezt olvashatjuk: „virilitade attender a veder che zente inimige non vegna ni no possa ala dita torre per algun passo over luogo". AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 66v. 1412. 1. 18. Ebben a kötetben mindig az új számozás szerint adom meg a jelzeteket. A sorozatból ez az egyetlen darab. 1408–1413 közötti bejegyzéseket tartalmaz.

VI. Heinrich von Görz volt. Földrajzi fekvése végett kapunak számított Friuli felé. Érthető, a Köztársaság 1411 februárjában miért tett kísérletet megszerzésére. 50 bárkát küldtek oda Ermolano Lombardo vezetésével. A terv kudarcba fulladt a pocsék időjárás okán. Caorlénél nem sikerült az átevickélés.[61] A város ugyan semleges, de az ellenség megjelenése következtében képtelenek árukat *(grassam, victualia nec aliquas res)* küldeni Velencébe. Ráadásul a felső részekről (észak) befutó merkátorokat sem tudják átengedni.[62] Sértetlensége okán javasolhatták 1412. január 8-án a Luxemburgihoz készülő Bertoldo Orsini pápai követnek, arrafelé menjen.[63]

Érdemes megvizsgálni, VI. Heinrich von Görz és a Luxemburgi miért ragaszkodtak ennyire egymáshoz. Az új német király egy hagyományt követett. Görzre a Reich részeként tekintett.[64] Átugorva az elméleti megközelítést, jöjjön a hozzám közelebb álló gyakorlati haszon. Országunk uralkodója a családban szövetségest látott itáliai politikájának támogatásához. Zsigmond előszeretettel választott olyanokat, akiket vetélytársaival szemben felhasználhatott.[65] Kapóra jöttek a Görziek, akiket szembe tudott fordítani IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes herceggel.[66] Ők ellenben érezték, a Luxemburgi az utolsó reményük, nélküle sem a Német-római Birodalomban, sem máshol, nem lehetnek politikai tényezők.[67] A király valóban kiállt értük. A castellettói fegyverszünet (1413. április 17.) határozataiba őket is becikkelyezték.[68] Családi viszonyok révén erős kapocs tartotta őket jótevőjük oldalán. VI. Heinrich von Görz első feleségében Erzsébetet tisztelhetjük. A hölgy II. Cillei Hermann gyermeke. Így aztán mihelyt az uralkodó feleségül vette Borbálát, tovább erősödött a magyar szál. Felesége halálát követően ifjabb Garai Miklós nádor lánya, Katalint lett a görzi gróf második neje. Ne hagyjuk ki a felsorolásból Zsigmond elsőszámú itáliai bizalmasát, Brunoro della Scalát sem. Férjként a görzi gróf lányát (Anna) boldogította.[69] Ennek ellenére a família tagjai nem lehettek irigylésre méltó helyzetben. A 15. században a Habsburgok, a Luxemburgok, no meg a Cilleiek árnyékában kereshették a megfelelő túlélési taktikát.

---

61 GALASSO, 51.

62 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 237v. 1412. 1. 28.

63 A szövegben ezt olvashatjuk: „transitum faciat per viam Latisan". Uo. 228r. 1412. 1. 8. Kiadása: LJUBIĆ VI. 195. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 210. sz. Hibás dátummal.

64 MORELLI DI SCHÖNFELD, XXIV.

65 VI. Heinrich von Görz már 1406-ban kapcsolatba lépett Zsigmonddal. BAUM 2000, 226.

66 Tagjai annak a szövetségnek, amit Zsigmond 1412-ben kötött IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes osztrák herceg ellen. MNL OL DF. 287861. sz. 24v–25r. 1412. 5. 6. Diósgyőr. Zsigmond oklevele. Kiadása: WENZEL 1873, 109. sz. Regesztája: RI XI/1. 226. sz.; ZsO III. 2088. sz.

67 BAUM 2002, 130–131.

68 A szakirodalomban használják a Castellutto alakot is. Én nem. A fegyverszünet dátumára később nem hivatkozom.

69 TAVANO.; STRNAD.; ŠTIH, 20.

Szolgálataikat számos alkalommal honorálták. A legjelentősebbnek az számított, amikor Zsigmond 1415-ben VI. Heinrich von Görz és VII. Johannes Meinhard von Görz görzi-tiroli grófokat birodalmi feudumokba iktatta be. A problémát az jelentette, miszerint Karintia nem számított császári hűbérnek. A Habsburgok, mint a tartomány hercegei, adták át 1339-ben a görzi grófoknak. Hasonló a helyzet Goriziával. Aquileiai feudumnak számított.[70] 1420 után, midőn a Terraferma Friulival együtt, olyképpen az Aquileiai Patriarkátus nagy részével bővült, kettős függésbe kerültek. Ennek egyi pólusa a Köztársaság, míg a másik a Reich lett.[71] 1424-ben a velencei dózse (Francesco Foscari), jogilag a pátriárka utóda, invesztitúraként VI. Heinrich von Görz grófot beiktatta „de omnibus pheudis suis, que ipse et progenitores sui a camera Aquilegensi antiquitus habuerunt et tenuerunt".[72]

A centrális erőtér

Az Udinéből elindulók második része középen nyomult előre.[73] Vezetőjüket nem ismerem. Ők foglalhatták el Zoppolát. A település 1411. december 14-én magyar kézen van.[74] Porciának esélye sem volt. Legkésőbb négy nap múlva elesett.[75] Amíg odaértek, egyszerű ujjgyakorlatként megszerezték Castello di Torrét. Brugnera sem kerülte el sorsát. A Köztársaság jogosan aggódott a Livenza folyón híddal rendelkező város lehetséges elvesztésétől. Ekkor még nem tartozott a fennhatóságuk alá, jóllehet uraik szövetségesüknek számítottak. Porcia fátuma előrevetítette sorsukat, és sokakban jogos félelmet keltett.[76] A Köztársaság három megbízottjára (Pietro Diedo, Vito da Canale,[77] Pancrazio di Giorgio) várt a feladat, erősítsék a polgárok harci kedvét. A Köztársaságban tudták, a ponte az isolottóval stratégiailag nagyon sokat ér.[78] Ha nem ők, de legalább barátaik birtokolják, emiatt védelmet ajánlottak. Minden kárt,

70 Uo. 26. 51.

71 WAKOUNIG 2004, 340.

72 ŠTIH, 26–27.

73 Az alcímre: a szerző itt – immár negyedik alkalommal oly szellemesen – a potenciális energia egy adott középpontra nézve szimmetrikus helyzetére mutat rá. Az ilyen erőtérnél evidenciaként kezelve, miszerint a részecskére ható erő modulusza kizárólag ennek a középponttól mért távolságától függ.

74 Udinében ezen a napon már tudtak róla. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 263r–265v. 1411. 12. 14.

75 Velencében egy levélből, amit „nuper" kaptak, értesültek Porcia és Aviano elvesztéséről. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 219v. 1411. 12. 18.

76 A szövegben ezt olvashatjuk: „Illi de Brugneria, quorum sunt lacrimantes videntur multum temere, et dubitandum sit, quod non sint constantes velle perseverare in obedientia sua". Uo.

77 Vito da Canale provizor Padovában. Eleve a városban volt. Maradjon ott. Uo. Misti, Registri 49. Uo. 214r. 1411. 12. 5.

78 A kis szigetecske *(Isolotto)* fontos szerepet töltött be a folyami hajózásnál. Kikötőként szolgált.

amit Velence okozott, megtérítik birtokosainak, akik évente 1000 dukátra számíthatnának életük végéig, az eddig elszenvedett veszteségeik kompenzálásán túl. Ajánlatuk elfogadásával együtt járna a híd felgyújtása,[79] Brugnera, valamint az isolotto megerősítése. A szigetecskével átellenben szükségesnek tartották egy bástya felépítését.[80]

A javaslatok két dologról szóltak. A pénzzel hosszútávon biztosítani lojalitásukat. Miként később megfogalmazták: éljenek az árnyékukban *(ut possent vivere sub umbra nostra)*.[81] A másik ajánlatuk a közeljövőről szólt. Ide képzelték a Livenza folyó adta természetes védelmi rendszer egyik fontos pontját. Végül ketten (Pietro Diedo, Pancrazio di Giorgio) kapnak ukázt az indulásra. A város uraival (Artico, Guido Pagano) teszteljék a védelmet, különösképpen a pontét meg az isolottót. Fogadtassák el a helyi dominusokkal, akceptálják a Köztársaság támogatását.[82] Ennek megfelelően minden erejükkel őrizzék a helyet. Továbbra is áll az 1000 dukát évi járadék, azonfelül káraik megtérítését Velence magára vállalja.[83] A győzködés sikerrel járt. 1411. december 19-én Fantino Magno hozta a jó hírt. A brugnerai nemesek átengedték a védelem vezetését a számottevő katonasággal ott állomásozó Leonardo Zanének.[84]

Giorgio Dolfinnál hasonlóan a békés átadásról olvashatunk.[85] Amikor a két új sacilei provizor (Marin Caravello, Fantino Micheli) állomáshelyükre indultak, rövid időre megálltak a városban. Védőit biztatták, hamarosan erősebb lesz a sereg. Ezt a riválisa kiűzésével bizonyítják.[86] Hát nem valami sok. Rengeteg katona kellett volna, nem üres szavak. A città elesett.[87] Italico Nono szerint 1412. január 6-án.[88] A Morosini-kódexben azokkal a helyekkel együtt sorolják fel, amelyeket 1411. december 7-e és 1412. január 2-a között Velence elvesztett.[89] A lagúnák városa annak ellenére betartotta ígéretét, hogy Brugnera oda lett. A nemesek hűségesek, követik parancsa-

[79] A feladat a város kapitányának és a provizoroknak jutna.

[80] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 219v. 1411. 12. 18.

[81] Uo. Registri 5. 178v. 1414. 3. 21.

[82] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod habeamus in custodiam nostram locum Brugnarie, cum ponte et ysolito, quam terram, pontes et ysolitum offerimus custodire, defendere et observare omnibus nostris expensis".

[83] Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 60r. 1411. 12. 18.

[84] A szövegben ezt olvashatjuk: „illi nobiles de Brugneria dederunt libere terram predictam in libertate nostri dominii". Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 220v. 1411. 12. 20. Giorgio Dolfinnál a katonák főleg számszerijászok. DOLFIN, 147. A Morosini-kódexben – hibásan – a segítségadás dátuma 1411. szeptember 20. MORSINI I. 63/601.; SANUDO, 857.

[85] DOLFIN, 147. Brugnera urainak csatlakozására a Morosini-kódexben is utalnak. MOROSINI I. 63/611.

[86] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 220v–221r. 1411. 12. 20. Az olasz nyelvű szövegekben a provizor szó megfelelője a poveditore. Én mindenhol az előbbit használom.

[87] MOROSINI I. 63/593.; SANUDO, 859. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 227. A bejegyzés dátuma: 1411. 11. 28. A szöveg hosszasan sorolja az eseményeket 1411. november 28-al kezdődően.

[88] Kijelentését nem tudtam ellenőrizni. NONO, 20.; MIOTTI IV. 309.

[89] MOROSINI I. 603/619.

it.[90] 1412 márciusban Velencében, évi 800 dukát kifizetéséről döntöttek.[91] Valamikor jött az a bizonyos 180 fok. 1414 márciusában kiderült, megszüntették a kifizetést, mivel nemesei Zsigmond elé járultak hűséget fogadni.[92]

És most nézzünk a térképre! Egyrészt a szerzőt ellenőrizni, másrészt csodálkozni. Pordenone nem került sorra, jóllehet a Zoppola és Porcia között fekszik. Elegánsan kikerülték, majd megálltak.[93] Még mielőtt bárki taktikai hibáról, a hátba támadást kockáztató hadvezetésről képzelegne, azoknak a figyelmébe ajánlom az alábbiakat. A város a Habsburg hercegek fennhatósága alatt állt. Ekkor Zsigmond ellenlábasában, II. (Vas) Ernőben tisztelhették urukat, aki 1411-ben 650 forint évi adót szedett be a polgároktól,[94] de alkalmanként ennél több pénzt sajtoltak ki belőlük. 1384-ben nyolc évre zálogba adták 12 ezer dukát fejében Francesco Savorgnanónak a következő feltétellel. Az osztrák hercegi csapatokat fogadják be. Ha szükséges, kötelesek őket földjeiken átengedni.[95] Jelentős folyami kikötőként működött.[96] A magyarok kerülték a konfliktust, ezért inkább nem abajgatták Pordenonét. 1485-ben viszont Mátyás csapatainak egy része, amikor éppen Trieszt környékén ijesztgettek, állítólag Portenauig keveredett.[97] Alaposan bepótolhatták, amit Zsigmond emberei elmulasztottak. A város kapcsán – fél évnél többet előre ugorva – idézek egy iratból. Ausztria társhercege 1412. július 5-én levelet küldött.[98] Hivatkozott viszályára Zsigmonddal, egyben határozatot hozott. Földjeiket éjjel-nappal őrizzék. Utasította a polgárokat és kapitányukat (Konrad Preiner), azt a bort meg a gabonát, amit a San Quirino priorátusától kaptak, azonnal adják vissza, más módon fizessenek.[99] Senkivel nem keveredtek fegyveres összetűzésbe, egyik oldal felé sem kötelezték el magukat. Végig semlegesek maradtak, így az 1413-as sikertelen trieszti tárgyalások idején is.[100]

---

90 A szövegben ezt olvashatjuk: „continue steterunt nobis fideles et constantes ad observantiam mandatorum nostrorum".

91 A fizetési határidőkkel nem foglalkozom. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 6r. 1412. 3. 8.

92 Uo. 178v. 1414. 3. 21.

93 BENEDETTI, 69.

94 Uo. 68–69.

95 Uo. 63.; CANDIANI, 23.

96 FIGLIUOLO, 58–82.

97 Portenau, Pordenone német neve. PÉTERFI, 398.

98 Értsd: II. (Vas) Ernő.

99 DIPLOMATARIUM PORTUSNAONENSE, 148. sz. 1412. 7. 5. Wiener Neustadt. II. (Vas) Ernő oklevele. Regesztája: ZsO III. 2387. sz. A város kapitányára: DIPLOMATARIUM PORTUSNAONENSE, 148. sz. 1412. 7. 5. Wiener Neustadt. II. (Vas) Ernő oklevele. Regesztája: ZsO III. 2387. sz. Podestàja ekkor Niccolò Biscotto volt. CANDIANI, 23.

100 KANDLER 1858, 71.

Hic Polcenigo, hic salta

Az északi hadseregcsoport eközben Montereale Valcellina erődítményét *(bastia)* tette inasba.[101] A temesi ispán vezette lovasok innen Aviano felé nyargaltak.[102] Várának stratégiai jelentőségét látva a Köztársaság 1411-ben velük is 10 éves ligára lépett.[103] Velence háború esetére katonák odavezénylését lebegtette meg előttük. Erre már nem kerülhetett sor,[104] a magyarok gyorsan meghódították.[105] 1411. december 18-án, a napjainkban NATO támaszpontot elviselő városka, már a kezünkön volt.[106] Ekkor jött a meglepetés! Simán átkeltek a Livenza folyóra telepített védelmi rendszeren. Erre legkésőbb karácsony előtt sor kerülhetett.[107] Mindez Polcenigónál.[108]

Védői a hónap 22. napja környékén már sejthettek valamit. A hegyeken keresztül 40 vagy 400 ellenséges lovas lopakodott a terepet felmérni.[109] Konkrétan az árkot. Nem lehetett véletlen Ozorai Pipo parancsa. Udine küldjön utászokat *(vastatores)* táborába, jóllehet csupán 25 főt sikerült összeszedni, később átcsoportosítani.[110] Nyilvánvalóan a fossa leküzdésére várhattak tőlük segítséget. Nagyságáról – miként felvázoltam – sok ellentmondó információval rendelkezünk. A könnyebbség végett egyezzünk ki a 22 mérföldnyi hosszúságban. Örömmel hívnám velencei Maginot-vonalnak, de ez olyan hatással lenne az olvasóra, mint a kálvinista Róma (Debrecen) meg a pápista Debrecen (Róma) kifejezések. Előre ugorva, sorsuk hasonló lett. Északról mindkettőt megkerülték. 1411-ben Itáliában Ozorai Pipo, 1940-ben Franciaországban Heinz Wilhelm Guderian.

---

101 CHRONICON (SPILIMBERGO), 63–65.

102 Az alcímre: a szerző itt – immár ötödik alkalommal oly szellemesen – a „Hic Rhodus, hic salta"! mondást paszszította a velencei hadjárathoz.

103 1411. július 15-én.

104 DE PELLEGRINI, 11–12. A várra: ALTAN 1975, 160–163.

105 ZORATTI, 35.

106 Említettem, ezen a napon értesültek Aviano és Porcia elvesztéséről. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 219v. 1411. 12. 18.

107 A szövegben ezt olvashatjuk: „propter audita nova de transitu gentium regis Ungarie ad passum Lignentie". AAC VERONA. Atti del consiglio (1405–1414). Busta 56. 194v. 1411. 12. 24. Amikor a hivatkozás az Archivio Antico Comunale di Verona valamelyik fondjából van, nem jelzem a kiadási helyet, az mindig Verona. A kiadó pedig a város.

108 MOROSINI I. 63/603.; DOLFIN, 148.; SANUDO, 857–858. Poggio Bracciolini nem írja le az áttörés helyét, ellenben nála ezt olvashatjuk: Ozorai Pipo 20 ezer emberével a Livenza folyónál hatolt át a védelmi vonalon. Előzte Scalabrino da Trevisót, a velencei sereg kapitányát, aki 12 ezres seregnek parancsolt. POGGIO, 174. A számokat és a nevet ne vegyük komolyan. Valamint: SCHIFF, 9–10.; NONO, 20.

109 MOROSINI I. 63/603. Marin Sanudónál ez 400. SANUDO, 857–858. Többen ez utóbbi számot használják. BONIFACCIO, 456. Valamint: MIOTTI IV. 241.

110 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 271v–272v. 1411. 12. 20.

A velencei védelmi rendszer legészakibb részének őrzését a folyó forrásvidékén Belluno és Feltre katonái kapták *(pro custodia montis, sub quo oritur flumen Liquetie)*. A hágók ellenőrzése Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo provizor feladata lett, akit a Livenzához rendelték az erődítési munkák kontrollálására.[111] Mindez hiába! A temesi ispánt nem lehetett megállítani. Miért pont itt támadtak? Gondolom kémeiktől, főleg itáliaiak lehettek, tudhattak az árok gyenge pontjairól. Polcenigo északról, a hegyek felől, könnyedén megközelíthető. Állításomat két érvvel bizonyítom. Egyrészt megnéztem a terepet, másrészt a Morosini-kódexben az áll, az a 40 vagy 400 betolakodó innét közelített az árokhoz *(da la parte de la montagna)*.[112] Bizonyára jóval többen lehettek. Antonio Sacchetto 50 számszeríjásszal védte Polcenigót, pontosabban ennyi katonát vezetett *(chavo de L balestrieri)*, aki a túlerőt látva embereivel együtt, fegyvereiket eldobálva, elmenekült.[113] A félszáz balestrieri mellett vagy ő, vagy más, talán még 1000 gyalogosnak diktálhatott.[114] Az utóbbiakról kizárólag a Morosi-kódex értesít.[115] Az egészről nekem az Indiana Jones film első része ugrik be.[116] A piacon egy termetes harcos hatalmas karddal a kezében útját állja Henry Walton Jones Juniornak. Ez eddig a velencei árok. Harrison Ford egy kicsit meglepődik, azt követően előrántja a pisztolyát és lepuffantja a monstrumot. Innentől Ozorai Pipo. Ha megérkeztek az utászok, ha nem, Polcenigónál nem vethették be őket, nem volt rájuk szükség. Ellenben a Tagliamento folyón túli részeken annál többet kapirgálhattak.[117]

Az elbeszélő forrásokban a sikeres áttörést követő lépések számomra elég zavarosak. Nézzük csak! A győztes elővéd után, mert ha igazak a következő adatok, akkor nyugodtan nevezhetjük őket így, megérkezett az északi fősereg 4000 harcosa, akik tovább öregezték magukat az erődítési rendszeren. A menekülő velenceiek ágyúikat, fegyvereiket, felszerelésüket, ellátmányukat hátrahagyva elillantak. Mindez hol történt? Sajnos semmi utalás. Arról sem, hol vett fel állásokat Bertolino Zaneboni, aki 2000 katonával (gyalogosok, számszeríjászok) kiszorította a betolakodókat. Fogadjuk el a kontra támadás tényét, hiszen az elbeszélők egyöntetűen

---

111 A szövegben ezt olvashatjuk: „ire debeas personaliter ad examinandum passus montis predicti". AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 55v. 1411. 11. 28. A Santa Maria dello Zobenigo, más néven Santa Maria del Giglio, egy velencei templom.

112 MOROSINI I. 63/603.

113 Uo; DOLFIN, 148.; SANUDO, 858.

114 A velencei forrásokban a balestriere/ballestrarius szavakat használják az íjászokra. Számszeríjászként fordítom.

115 MOROSINI I. 63/603.

116 Indiana Jones and the Raiders of the Lost Ark (1981). Rendezte: Steven Allan Spielberg.

117 A szövegben ezt olvashatjuk: „decem guastatores, quos illa villa (Semdencha) dare debeat in auxilium magnifico domino domino Pipo ad desplandandum foveas factas ultra Tulmentum". A falu ezt nem teljesítette. Egy másik település fizette ki az utászok bérét. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 274v. 1412. 12. 27.

erről győzködnek bennünket.[118] Az esetleges kitessékelés nem zavarta a temesi ispánt.[119] A sánc részleges lealázásával megnyílt az út Marca Trevigiana irányába.[120] 1411. december 24-én Velencében kész tényként kezelték a magyarok megjelenését „ad partes nostras Trevisane".[121]

My name is Spano. Pippo Spano

Belluno és Feltre megszerzése a háború első szakaszában, amit én Ozorai Pipo bevonulásától (1411. november 28.), a temesi ispán hazaindulásáig (1412. február 13.) periodizálok, komoly fegyverténynek számított,[122] annak ellenére, hogy a magyarok egy nyíllövést sem adtak le a siker érdekében. Az első városban három emberre bízták a defenzíva megszervezését. Ők: Bonaccorso Miari, Andrea Bilitoni meg Andrea da Cesena capitaneus.[123] A tanácsban 1411. december 15-én döntöttek kinevezésükről. Elsődleges teendőjük Casamatta és Gardona hágóinak ellenőrzése lett,[124] elvégre Zsigmond emberei akár ott is megjelenhetnek.[125] Rajtuk kívül Zoldo (Firigono Nosadani), továbbá Agordo (Niccolò Carpedoni) kapitányait ilyetén bevonták a külső védelem szervezésébe.[126] Ezzel szembesülünk az okleveles anyagban.

Belluno vezetője, Marco Correr *(podestà et capitaneus)*, az említett átkelők *(passum)* kontrollálásáért, mi több, megerősítésükért felelt. Utasították valamennyi védelmének a megszervezésére. Gardona várába a katonák bérét és ellátásukat abból

118 MOROSINI I. 63/603.; DOLFIN, 148.; SANUDO, 858. Giorgio Dolfin hibás keltezéssel, 1412. február 22-re tette Polcenigo és a fossa megszerzését, plusz Antonio Sacchetto menekülését. Ő 25 velencei fogságba kerüléséről ír. DOLFIN, 148. Ez a Morosini-kódexben 20–25 fő. MOROSINI I. 63/603. Marin Sanudónál közel 400 magyar lovasról olvashatunk. SANUDO, 858. Giovanni Bonifacciónál a 4000 szintén 4000. A 2000 már 3000. BONIFACCIO, 456. Giorgio Dolfin beszámolóját átvette Francesco Agnoletti. AGNOLETTI, 628–629. Valamint: LEICHT 1941, 2.

119 Nem tagadom, nem hiszek Ozorai Pipo kiszorításában.

120 Marca Trevigiana egy földrajzi fogalom, pontos határok nélkül. A Brenta és a Piave folyó közti területet, beleértve Oderzót, takarja.

121 A szövegben ezt olvashatjuk: „adventum gentium Hungarorum, que nuper descenderunt ad partes nostras Trevisane". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 222r–223r. 1411. 12. 24. Kiadása: LJUBIĆ VI. 191. sz.; DOCUMENTI (CARLO). 63. sz.

122 MIARI, 203–204.; CHRONICON (SPILIMBERGO), 63–65. Valamint: Vital 1946, 93.; FALDON 1968, 47.

123 Az alcímre: a szerző itt – immár hatodik alkalommal oly szellemesen – a magyar sereg vezérének az első mondatát idézi, amit nem mondhatott el mialatt belovagolt Belluno városába, hiszen ott sem volt. Könnyítésként: Sir Sean Connery, Sir Roger Moor, Pierce Brosnan, Daniel Craig.

124 Mindkét helyen egy-egy vár emelkedett. Gardona a mai Castellavazzóban található. Ez ma Longarone része (frazione). Casamatta a Santa Croce tó partján állt, jelenleg Bastia di Pieve d'Alpago. Ez ma Alpago része (frazione).

125 CRONACHE (BELLUNO), 58.; PILONI, 201.

126 Uo. Zoldo és Agordo Cortina d'Ampezzo irányából védte Bellunót.

az 1000 dukátból fedezze, amit Belluno évenként fizet Velencének.[127] Azért a kapkodás, miként jeleztem, mert azt gondolhatták, erről a részéről ugyancsak betörhetünk. Egyértelműen állíthatjuk, a város ostromára nem Ozorai Pipo vezetésével került sor, aki ekkor – egy kortárs bellunói krónikában olvashatjuk – Serravallében állomásozott.[128] Az elbeszélő forrás szerzője az a Clemente Miari, aki 20 éves kora környékén kanonok lett városában. 1382–1385 között Padovában jogot tanult, ott lett borostyánkoszorús. Ezután hazatért.[129] Munkája megkerülhetetlen az események jobb megismeréséhez. Érdemes tudni, a Zsigmond-pártiak oldalán állt, ezt jól mutatják a családnak kiosztott adományok.[130]

A riválisközeledtéről szóló jelentések folyamatosan rémisztgethették a bellunói polgárokat. 1411. december 24-én éjfél előtt kapták a hírt Serravalle bukásáról.[131] Ekkor már kapiskálhatták, őket sem fogja elkerülni a háború. Nyilvánvalóan nem örültek, amikor meghallották, az ellenség a városuk közelében emelkedő „Canays" hegyen leereszkedve közeledik feléjük.[132] A hír hallatán a hágókat védő katonák mind elszeleltek.[133] Ekkor Marco Correr a polgárokkal együtt a harangok hangjára fegyveresen összegyűltek a főtéren. Figyelték a városfalakat, de az ellenség akkor

---

127 A fizetés részleteire nem térek ki. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 219r. 1411. 12. 18.

128 MIARI, 204. Francesco di Manzano, Giandomenico Ciconi munkájából idéz egy olyan iratot, amit Ozorai Pipo 1412. január 6-án állított ki. Ezt Sacilében őrizték. Ebben a temesi ispán Sacile földjeinek elfoglalásáról, és további védelméről tájékoztatta Zsigmondot. ANNALI (FRIULI) VI. 230. A bejegyzés dátuma: 1412. 1. 6. Ha Sacilében datálták, a temesi ispán ott vert tábort, és onnét irányította a hadmozdulatokat, vagy oda tért vissza erőt gyűjteni.

129 MELCHIORE 2015, 4.; LAW 2010.

130 Feltehetőleg egyik rokonát (Giovanniantonio Miari) az uralkodó comes palatinusi rangra emelte. Mindezt birodalmi jegyzők kinevezési jogával, ráadásként fejedelmek és grófok kivételével, törvényesíthetett. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 734. sz. 1412. 5. 21. Buda. Regesztája: Bresslau 2. sz.; RI XI/1. 231. sz. Familiáris lett. Salvus conductust kap. Uo. 232. sz. 1412. 5. 21. Buda. Valamint: PILONI, 204v.; CRONACHE (BELLUNO), 59. A família más családokkal közösen (Doglioni, Foro) engedéllyel bírt címerében a (birodalmi) sas használatára. ASC BELLUNO. Sezione separata d'Archivio. Archivio Storico. Archivi privati. Miari. 631. sz. 1412. 5. 21. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: FORIN, 24. Regesztája: BRESSLAU 1. sz.; RI XI/1. 233. sz. Valamint: PILONI, 204v.; CRONACHE (BELLUNO), 59. Padovában a címer másolatban fellelhető. FORIN, 25. Másik alkalommal egy Giovanni Miari bellunói polgár lesz familiáris, salvus conductust kapva. RI XI/1. 511a. sz. 1413. 6. 4. Belluno. Egy nappal később szintén egy Giovanni Miari kapta ugyanezt a címet. DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 749. sz. 1413. 6. 5. Belluno. Zsigmond oklevele. Regesztája: BRESSLAU, 12. sz.; RI XI/1. 515. sz. Ennek a Giovanni Miarinak az apját Paolónak hívták. LAW 2010. Ugyanarról a személyről lehet szó? A rejtélyt nem én fogom megoldani. Krónikásunknak (Clemente Miari), mint bellunói kanonoknak, az uralkodó egy egyházi javadalom átadását parancsolja a feltrei- és bellunói püspöknek (Enrico Scarampi), meg a káptalannak. DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 748. sz. 1413. 6. 4. Belluno. Zsigmond oklevele. Regesztája: BRESSLAU 11. sz. RI XI/1. 512. sz. Ilyen kiváltságnak örülhetett Niccolò Marini is. Uo. 513. sz. 1413. 6. 4.

131 MIARI, 203.; MOROSINI I. 63/609.; DOLFIN, 147.

132 Belluno és Serravalle közötti hegy lehetett. Cadola településtől egészen a San Boldo hágóig húzódhatott.

133 MIARI, 203.

még nem érkezett meg.[134] A másnapot (december 25.) sokáig nem felejthették el. Kiderült, Ardizzone dal Casteldardo plébános,[135] Paolo da Carfagnone, Giampaolo da Carfagnone és Bartolomeo da Cavassico, hozzávetőlegesen 500 emberrel,[136] akik Castionénél, a San Vito hegynél gyülekeztek, be akarnak törni Bellunóba. Céljuk számos ghibellin házának kirablása, Belluno átadása a magyaroknak. A védők válaszként minden kaput lezártak, kivéve a pusterlát.[137] Ide erős őrséget vezényeltek.[138] Giorgio Piloni hasonlókról írt. A környező területek parasztjai *(li Contadini del territorio)* fellázadtak. Követeket küldtek Serravallébe. Az egész vidéket átadnák a hungarusok kapitányának.[139] Marco Correr a vesperás után látva a harc kilátástalanságát, az ellenállás hiábavalóságát, lemondott, majd a város kulcsait átadta a polgároknak. Másnap reggel, feleségét és vagyonát Antonio dal Doglione házában hagyva, Giovanniantonio Miari kíséretében, aki 1411-ben tért vissza Bellunóba, mert előtte három évig szolgálta Velencét Negropontében végrehajtóként *(bailo)*,[140] meg sem állt a San Vittore kolostorig.[141] Megjegyzem, a magyar király 1413-ban feltehetőleg meglátogatta a kultikus helyet, ahol 1355-ben apja, IV. (Luxemburgi) Károly szintén megfordult. A kerengőnél a lunettában egy Zsigmond-ábrázolás látható.[142]

Krónikásaink Belun elvesztéséről egybehangzóan állítják,[143] a polgárok megegyeztek Ozorai Pipóval.[144] Giorgio Piloni a 17. század elején az alábbi okokat sorakoztatta fel, ami miatt a tanácsban ekként határoztak. Az árulás, a katonák- és a segítség hiánya, a Serravallében történt atrocitások pszichés hatása.[145] Az átjátszásában Sil-

134 Giorgio Dolfinnál és Marin Sanudónál a podestà neve Niccolò Correr. Ő volt XII. Gergely pápa unokaöccse *(nipote)*. Trevisóba menekült, salvus conductust kapott. DOLFIN, 147.; SANUDO, 858. A Szentatya Velencében született Angelo Correr néven. Életére: ORTALLI. A két krónikás tévedett. Ekkor Marco Correr a bellunói podestà. RELAZIONI 1974, 51. Giorgio Piloni szerint ő a pápa unokaöccse. PILONI, 201.

135 A szövegben ezt olvashatjuk: „Pievano di San Felice nel distretto di Belluno".

136 A szövegben ezt olvashatjuk: „con tutti gli uomini della pieve di San Felice, di Limana e di Castione".

137 A pusterla az őrségnek fenntarott kapu volt a városfalban.

138 MIARI, 203–204.; PILONI, 201.; CRONACHE (BELLUNO), 58.

139 PILONI, 201.

140 FORIN, 5.

141 MIARI, 204. Három krónikásunknál a podestàt a város lakói kergették el. MOROSINI I. 63/608.; DOLFIN, 147.; SANUDO, 858. Ma Santuario dei Santi Vittore e Corona. Anzù városka felett emelkedik a hegyen.

142 ALPAGO–NOVELLO, 124.; DORIGUZZI, 142.; PELLIN, 109.; E. KOVÁCS 2007, 360. Zsigmond 1413. június 16-a és június 26-a között állomásozott Feltrében. ENGEL–C. TÓTH, 96. Innét mehetett át Anzùba. IV. (Luxemburgi) Károly császár 1355. május 26-án járt a kolostorban. WIDDER, 433.; DORIGUZZI, 133.

143 Belun, Beluno neve bellunói dialektusban.

144 MOROSINI I, 63/608.; DOLFIN, 147.; SANUDO, 858. A bellunói krónikákban is megegyezésről írtak. CRONACHE (BELLUNO), 58.

145 PILONI, 201–201v.

vestro da Caneva mellett Antonio Spiciaroninak komoly szerep jutott.[146] Hatalmas boldogság ilyen forrásokkal együtt élni. Úgy látom, az itt történtek bizonyos elemei a hadjárat során általánosíthatók, megmutatva a magyarok hódítási technikájának egyik módszerét. Belluno példáján jól látszik, a megfélemlítésen túl sokat segített a Zsigmondot favorizálók csapatainak összevonása. Ezért sem világos, miért éppen a ghibellineket tervezték zargatni,[147] közben egy császárnak átadni a várost.[148] Tegyük túl magunkat ezen az ellentmondáson, foglalkozzunk inkább a további eseményekkel. Idő hiányában hessegessük el az egyházi vonalat.[149]

A podestà helyére két embert választottak. Cristoforo da Castello és Andrea Persichini kötelessége a kormányzás megszervezése, az oltalom biztosítása lett.[150] Mivel Marco Corrert a Köztársaság állította a város élére, lemondásával jelképesen megszűnt Velence hatalma.[151] Tudjuk, valaminek a vége magában hordja az új kezdetét. Hát Bellunóban sem kellett sokat várni! Állítólag Ozorai Pipo embere (Silvestro da Caneva) befutott egy levéllel. Ebben az állt, fogadják el Zsigmond uralmát, akkor megtarthatják régi kiváltságaikat, továbbá saját maguk igazgathatják városukat. A nagyobb hitelesség kedvéért bemutatta a temesi ispán erről szóló, 1411. december 24-i iratát.[152] Ez valóban így történhetett, hiszen másnap a polgárok összegyűltek a Palazzo del Comunében, ahol négy nemest jelöltek ki a Firenzeihez szalajtandó.[153] Említettem, ekkor Serravalléban táborozott. Előbb a szokásnak megfelelően elküldték hozzá egyik emberüket salvus conductust kérni.[154] Futáruk összetalálkozott Bartolomeo da Cavassicóval, valamint másokkal, akiket a parasztok *(villani)* küldtek Ozorai Pipóhoz.[155] A temesi ispánnak felajánlották árulásukat Belluno és környé-

146 AS VENEZIA. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 9. 110r. 1413. 9. 20. Ebben a kötetben mindig az új számozás szerint adom meg a jelzeteket.

147 Itáliában a ghibellinek a császárpártiak.

148 A Luxemburgit számtalan alkalommal nem német királyként, hanem császárként titulálják.

149 Plébános vezette őket. Három plébánia fennhatósága alá tartozó emberek követték őket stb.

150 MIARI, 204. Más helyen négy rektorról olvashatunk. Francesco Lippit és Luca Sommarivát választották mellé jük. A podestà vikáriusa hasonlóan lemondott. PILONI, 201v.; CRONACHE (BELLUNO), 58.

151 A város 1404 óta a Köztársaság fennhatósága alatt állt. BACCHETTI, 11. Michele Steno dózse két év múlva a velencei polgárjogot kiterjesztette rájuk. ASC BELLUNO. Liber iurium 444. k. 8v–9r. 1406. 11. 30. Bellunót a 14. századtól számosan birtokolták. Erre: BACCHETTI, 24–25. Velence előtt az utolsó tulajdonosa Milánó (1388–1404) volt. Uo. 25.

152 Carlo Laurenti kéziratában – jelzet nélkül – a temesi ispán Silvestro da Canevát küldte a védőkhöz egy megadásra felszólító levéllel. LAURENTI, 81. Ozorai Pipo a levelet Serravallében adta ki. Giorgio Piloninál Silvestro da Canipa. PILONI, 201v.

153 Ők: Bonaccorso Miari, Giacomo Doglioni, Giacomo Pagani, Antonio Crepadoni. MIARI, 204.; PILONI, 201v.; CRONACHE (BELLUNO), 58. Valamint: VERCI XIX. 57.

154 A szövegben ezt olvashatjuk: „mandarono innanzi al prefato messer Pippo un araldo, cioè Giovanni del quondam maestro Pasquale".

155 Fent már említettem a három plébániát. Ezekből kerültek ki megbízottaik.

kének esetében. A hadvezér viszont nem tartotta őket komolynak, inkább a város megbízottjainak adott menlevelet. A küldönc még aznap visszatérhetett, hiszen december 26-án a négy követ már a temesi ispánnál tárgyalt.[156] Megjegyzem, a két hely távolsága légvonalban hozzávetőlegesen 20 kilométer, a terepen ennek duplája. Ezért inkább a hegyen át közlekedhettek. A magyarok egy jókora csapatot vezényeltek elébük a bércek irányába, egészen a Meschio folyócska egy bizonyos pontjáig, ahol egy fűrész(malom) állt. Innét egészen a serravallei várig kísérték őket. Ott vacsoráltak (sic!). Másnap 250 hungarus lovas kíséretében visszatértek Bellunóba.[157] Nemcsak a kulináris élvezeteknek szentelték az időt. Hűségesküjük előtt a következőket tervezték elérni: San Boldo, Casamatta, Gardona, egyúttal Agordo településeken ők dönthessenek vikáriusról és kapitányról.[158] Castello di Zumellét maguknak akarják, miként ez régtől fogva így van. A capitaneusi posztra kiválasztottjuk a védelemhez elegendő katonával rendelkezzen. Zsigmond a várost ne idegenítse el másnak, legyen továbbra is a birodalom része, miként IV. (Luxemburgi) Károly császár idejében.[159]

Mielőtt tovább engednénk görgetni az eseményeket, apró, de annál jellegzetesebb példával támasztom alá az értékalapú politika hiábavalóságát a cinikus pragmatizmussal szemben. A történések arra mutatnak miután parasztjainkat kikosarazták küldötteik megjelenhettek gyülekezési helyükön. Minden bizonnyal keresetlen szavakkal mesélték el Ozorai Pipo döntését. 1411. december 26-án a Castionében várakozók – innét már Clemente Miari – közel 60 emberüket Giampaolo da Carfagnone vezetésével a pusterlához küldték, de leeresztett rácsba ütköztek. Mögötte erős őrség várakozott. Itt aztán Marco da Trento szabó vezetésével kiszorították őket. Így a San Vito hegyen várakozó társaik, akik sikerük esetén csatlakoztak volna hozzájuk, hoppon maradtak. A fentebb említett települések lakosai közül senkit sem engedhettek be, amíg a hatalmat át nem adták Zsigmondnak.[160] A villánik nem maguknak akarhatták a várost. Velencének gondolhatták átadni, ha már a temesi ispán ilyen megalázóan bánt velük.

A négy bellunói küldött 1411. december 27-én masírozott be városukba a Luxemburgi számos nemese, tetejében közel 250 lovas kíséretében a borgo Campitellónál. A klérus a Santo Stefano hídnál fogadta őket, zászlókat és kereszteket hordozva. Kezdetét vette az ünnepélyes bevonulás. Elől a paripások haladtak kapitányukat kísérve, őket a papok követték himnuszt *(Veni creator Spiritus!)* énekelve, utánuk

156 Uo. 204. 206.

157 Uo.

158 Bellunóban nem.

159 PILONI, 201v–202.; CRONACHE (BELLUNO), 58.

160 Uo.

a magyarok trombitásai és síposai hangszerükön játszva.[161] A polgárok meglátva a parancsnok kezében a birodalmi zászlót, „Éljen a császár, a mi urunk" kiáltásra ragadtaták magukat. A menet egészen a főtérig (Piazza del comune) vonult. A parancsnokot itt szállásolták el, tetejében derekasan megvendégelték. 1411. december 28-án a város képviselői ugyanitt tették le a hűségesküt. A többiek sem panaszkodhattak. Fedelet kaptak és jól tartották őket.[162] Külön kutatást érdemelne – innét ismét én –, aznap ki mondhatta el a Szent János áldását.[163]

A fentiek híre gyorsan terjedt. A juramentum hírére Mel contea lakosai önként lemondtak Mel váráról a magyarok számára,[164] ráadásul még ugyanabban a 24 órában Torresino della Parte da Treviso, a bellunói castellót szintén átadta a mieinknek, akik a nagy tornyon azonnal lecserélték Szent Márk lobogóját a birodalmi kométára.[165] Ozorai Pipo a következő év elején Bartolomeo Savorgnant nevezte ki a város kapitányának, aki január 18-án lépett szolgálatba.[166] A temesi ispán a hónap 14. napján mindenkinek mentességet adott, akit valamilyen ügyben elítéltek, vizsgálat alá vettek vagy vádoltak.[167] Ők bizonyára elégedettek lehettek az új hatalommal. Belluno és a főtér védelmére két 20–20 fős csapatot szerveztek, két vezetővel (Bartolomeo da Vicenza, Giorgio Massella).[168] Követeik hiába mentek Udinébe vikáriust kérni,[169] mivel a háború miatt nem találtak, emiatt január 22-én maguk választottak egy párost (Niccolò Persichini, Cavaliere Spiciaroni). Addig töltik be a tisztségüket, amíg be nem fut a külsős *(vicario forestiero)*.[170]

Az új kapitány (Bartolomeo Savorgnan) sem tétlenkedett. Január 25-re összehívta a San Martino egyház sekrestyéjébe az egyháziakat a diocesis papjaival együtt a hűségeskü letételére. Ezt a klérus megtagadta, mivel ők nem tehetnek fogadalmat

---

161 A magyar fúvósok ügyességét jelzei, hogy Zsigmond az egyik kürtösét VI. (Őrült) Károlyhoz küldte a francia király kérésére. MNL OL DF. 287745. sz. 281r–282r. Zsigmond oklevele. Dátum és kiadási hely nélkül. A szakirodalomban az iratot 1414 májusára datálják. Kiadása: FINKE I. 100. sz. Regesztája: RI XI/2. 12244. sz.; ZsO IV. 2044. sz. A Luxemburgi európai utazásaira mindig vitt magával zenészeket. Rivoliban (1414. május 12.) név nélkül említenek egyet. Négy lóval érkezett. E. KOVÁCS 2011a, 109. Montecapelliben (1414. június 8.) Zsigmond trombitása nyolc lóval vonult be. E. KOVÁCS 2011, 323.

162 MIARI, 206.

163 A kérdés nem lóg a levegőben, habár félek, sokaknak már igen.

164 1411. december 28-án.

165 MIARI, 206.

166 A három Savorgnan testvér (Francesco, Bartolomeo, Giacomo) 1412. január 13-án érkeztek Bellunba. Uo. 207.; PILONI, 202–202v.; CRONACHE (BELLUNO), 58–59. Giorgio Piloninál Francesco Savorgnan 1412. január 7-én lépett a városba a temesi ispán levelével. Ebben az állt, testvére (Bartolomeo Savorgnan) lesz Belluno kapitánya. PILONI, 202. Jelzem, ők Tristano Savorgnan és Francesco Savorgnan unokaöccsei.

167 Uo. 207–208.

168 Uo. 202.; CRONACHE (BELLUNO), 58.

169 Andrea Persichini és Giovanni da Spilimbergo (professor di grammatica). MIARI, 208.

170 Uo.

világi hatalomnak,[171] ellenben lojálisak lesznek.[172] Ozorai Pipo folyamatos kapcsolatban állt a várossal. 1412. január 28-án Lorenzo Goslini da Feltre jogi doktort küldte Bellunóba. Ő a seregénél tartózkodott, számos alkalommal tette meg az utat a temesi ispán megbízásából.[173] Amikor kiderült, hogy a Firenzei Magyarországra készül, követeik felkeresték Sacilében.[174] Szerencsével jártak. Ozorai Pipo valamennyi ígéretét megerősítette.[175] Nem elégedtek meg a beosztottal, a főnököt akarták. Giovanniantonio Miari és Andrea Persichini, egészen Diósgyőrig lovagoltak, majd onnét vissza Budára.[176] Jól döntöttek. Városuk 6000 dénárra tehette rá a kezét, amit a velenceiek egy helyi polgárnál helyeztek letétbe.[177] Hasonló felszólítás ment Feltrébe.[178] A Luxemburgi később megerősítette Ozorai Pipo egyik rendelkezését. Giovanni Doiano kapta Antonio Spiritelli bellunói házát.[179] A kedvezmények közé sorolható Galasso Savorgnan ügye. Zsigmond egy aquileiai benefíciumra javasolja a klerikust.[180]

Az adományok Budán folytatódtak. Andrea Persichinit a király familiárisának nevezte.[181] Elevenítsük fel, ő az egyik vezető, akit Marco Correr velencei podestà elzavarását követve választottak meg.[182] A Miariaknak tett gesztusok sem szűntek meg. Zsigmond Bartolomeo Miari, egykoron Montagnana várnagya, továbbá kánonjogot tanuló testvérei (Girolamo, Michele), valamint Guglielmo Doglioni – régen Lazise castellánusa – öt fiával egyetemben, plusz Giovanniantonio Miari, karöltve testvérével és neposával, sérelmeit orvosolja. Városuk régtől fogva a Német-római Birodalom alá tartozik, ennek dacára a Köztársaság elfoglalta. Lázadóként fogságba

171 Értsd: a császárnak.

172 MIARI, 208. Indokaikat nem sorolom fel. Az érdeklődőknek: LAW 1988, 176.

173 MIARI, 209.

174 1411. január 29-én hallották a hírt Lorenzo Goslini da Feltrétől. A követek: Bonaccorso Miari, Giacomo Crocecalle, Giacomo Doglioni, Antonio Spiciaroni.

175 MIARI, 209.

176 Uo. 210.; PILONI, 202v.; CRONACHE (BELLUNO), 59. Velük tartott Giovanni Doglioni is. 1412. május 5-én Zsigmond megerősítette Ozorai Pipótól kapott oklevelét. A szövegben ezt olvashatjuk: „prefatus Johannes in nostre maiestatis presentia commendatus extitit". MNL OL DF. 287861. sz. 26r. 1412. 5. 5. Diósgyőr. Zsigmond oklevele. Kiadása: WENZEL 1884, 36. sz. Regesztája: RI XI/1. 225. sz.; ZsO III. 2079. sz.

177 MNL OL DF. 287861. sz. 24r. 1412. 5. 2. Diósgyőr. Zsigmond oklevele. Kiadása: WENZEL 1873, 103. sz. Regesztája: RI XI/1. 215. sz.; ZsO III. 2053. sz.

178 MNL OL DF. 287861. sz. 24r. 1412. 5. 2. Diósgyőr. Zsigmond oklevele. Kiadása: WENZEL 1873, 103. sz. Regesztája: RI XI/1. 216. sz.

179 MNL OL DF. 287861. sz. 26r. 1412. 1. 3. Serravalle. Ozorai Pipo temesi ispán oklevele. Kiadása: WENZEL 1884, 35. sz. Regesztája: ZsO III. 1491. sz. Az adomány megerősítése: MNL OL DF. 287861. sz. 26r. 1412. 5. 5. Diósgyőr. Zsigmond oklevele. Kiadása: WENZEL 1884, 36. sz. Regesztája: RI XI/1. 225. sz.; ZsO III. 2079. sz.

180 Bartolomeo Savorgnan fia. MNL OL DF. 287861. sz. 24r. 1412. 5. 3. Diósgyőr. Zsigmond oklevele. Kiadása: WENZEL 1873, 104. sz. Regesztája: RI XI/1. 218. sz. A szövegben egyszer 1412. május 3-át, majd 1412. május 2-át olvashatunk.

181 Salvus conductust is kapott. Uo. 230a. sz. 1412. 5. 21. Buda.

182 MIARI, 204.

vetették őket. Az uralkodó elrendelte, foglalják le Bellunóban Velence polgárainak a javait mindaddig, míg a fentiek kára a kamatokkal összeadva meg nem térül.[183] A város sem járt rosszul. A Luxemburgi megerősítette kiváltságaikat.[184] Kérésükre saját emberét állítja váruk élére. Bérét (300 kis libra havonta) a polgárok fizetik.[185] Emellett évente 1000 dukátot, illetve aranyforintot kötelesek a birodalomnak adni. Mindvégig a Reich birtokában legyenek, nem kerülhetnek zálog alá.[186] Ondřej Schmidt remekül vette észre, a fenti összeg ugyanannyira rúgott, amennyit a város 1388–1404 között a Viscontiaknak fizetett.[187]

Feltre következett. Már 1411. december 29-én a magyarok kapitánya embereivel, azonkívül Bonaccorso Miarival kiegészülve, megjelentek a városban. A bellunói polgár nyilvánvalóan szépen elmesélte a lehetőségeket. Mindenesetre azonnal átálltak.[188] Reálisan látták, bármikor képesek megszállni őket, inkább elkerülnék az erőszakos foglalás szörnyű velejáróit. Nem beszélve az új helyzetről, hiszen remek alkalom mutatkozik leszakadni Velencéről. A pozitív hozzáállás után 1412 januárjában azonnal jöttek a személyi rendelkezések.[189] A város capitaneusa Giacomo Savorgnan, vikáriusa Alvise Biscossi da Sacile, míg Brunoro della Scala a két város birodalmi vikáriusa lett.[190] Ekkor még kevesen járultak a király elé kiváltságokat remélve. Enrico Scarampi feltrei- és bellunói püspök, belőle Zsigmond tanácsosa lett, ellenben igen.[191] A két città megszerzése politikailag jól beleillett a Német-római Birodalom részének tekintett földek visszaszerzésének koncepciójába. Az okkupációval szövetségeseket szereztek, kulcsfontosságú kereskedelmi utakat vontak kontroll alá, alaposan feladva a leckét a velencei merkátoroknak.

183 VERCI XIX. Documenti 2103. sz. 1412. 5. 23. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: BRESSLAU 3. sz.; RI XI/1. 239. sz. Valamint: VERCI XIX. 72–73.

184 Kötelezettségük felsorolásától eltekintek.

185 Megadják az éves összeget. Ez 3000 kis libra és kis dénár.

186 Kiadása: PILONI, 203–204v. 1412. 5. 24. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: BRESSLAU 4. sz.; RI XI/1. 240. sz. Valamint: SCHMIDT 2019a, 730.

187 Uo.; SCHMIDT 2015, 81–113.

188 MIARI, 207. Valamint: MOROSINI I. 63/608.; DOLFIN, 147.; SANUDO, 858.

189 CAMBRUZZI, 68.

190 MIARI, 209.; BONIFACCIO, 457.; PILONI, 202; CRONACHE (BELLUNO), 58.; CAMBRUZZI, 68. 1413. február 27-én Gaspar Geschiezzer von Villach lesz Feltre kapitánya, vikáriusa pedig Pietro da Venezia. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 77r. 1413. 2. 27. Feltre. A város bejegyzése. Ebben a kötetben mindig az új számozás szerint adom meg a jelzeteket. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 745. sz.

191 PILONI, 205r.; CRONACHE (BELLUNO), 59.; CAMBRUZZI, 70.; ARGENTA, 80–95.; DAL MOLIN, 152–154.

Belluno, Belun, Belum

Mit jelentett a magyar fennhatóság Bellunóban és Feltrében? Erre nehéz válaszolni.[192] Egy biztos. Az élet ment tovább. A hatalomváltás, ebből többet átéltek, Zsigmond embereinek a megjelenésekor érződött igazán. A két városban mindent a védelemnek rendeltek alá. Az 1412-es év egész december hónapjában még a bíróknak is megtiltották a peres ügyek felvételét. A falak megerősítésével, a katonák egzecírozásával Bonaccorso Miarit bízták meg.[193]Az elővigyázatosság jogosnak tűnt. Ozorai Pipo távozását kihasználva a Coneglianóból útnak indított velencei sereg offenzívába kezdett.

A harcokat Belun környéke alaposan megérezte. A Köztársaság katonái a Prealpi Bellunesi irányából (Monte Melere) – ez délkeletre emelkedik a várostól – érkeztek. Elhajtották az állatokat, lefülelték a Friuliból visszatérő Biagio Marasio konzult. Szegényt Conejànba szállították,[194] ahol rendesen megkínozták. Az alapos munkának meg lett az eredménye. Nem élte túl a tortúrát. Antonio Spiciaroni mindössze a velencei börtönökkel kötött szoros barátságot. Miután elkapták, több mint öt évig hűsölt. Senki sem váltotta ki, viszont cseréként felajánlották egy velencei kapitányért (Gabriele da Parma), akit Valenginóban kaptak el a bellunói legények.[195] Jött a visszacsapás. A támogatás Serravalléből érkezett. 1412. május 16-án két capitaneus (Stefano/István, Pietro/Péter),[196] Zanino Caretta és Bartolomeo Roncinello konzulok jöttek segíteni.[197] Van adatom a Velence-pártiak mozgolódására. A fenti hónapban a feltrei püspökség határain belül fekvő falvak lakosai fordultak a Köztársasághoz támogatás reményében. Hat pontban foglalták össze kérésüket.[198] A lagúnák városa igen mondott. Fonzasóból egy zászlót *(una bandiera Feltri)* kaptak.[199]

A nyáron futhatott be Bellunóba Marsilio da Carra az oldalán Brunoro della Scalával.[200] A Köztársaságban tisztában voltak megjelenésükkel, 1412 júniusában azt írták Carlo Malatesti fővezérnek,[201] a két száműzött nemes rengeteg magyarral jön

192 Az alcímre: a szerző itt – immár hetedik alkalommal oly szellemesen – a város különböző elnevezéseit sorolja fel.

193 PILONI, 202v.; CRONACHE (BELLUNO), 59.

194 Conejàn, Conegliano neve velencei dialektusban.

195 PILONI, 203.; CRONACHE (BELLUNO), 59.

196 György fia István és András fia Péter serravallei kapitányok.

197 PILONI, 203. Az utóbbi kettő Zsigmond itáliai szövetségesei közül valók.

198 A pontokat nem sorolom fel, a hatból négy gazdasági jellegű.

199 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 27r. 1412. 5. 26.

200 PILONI, 205.

201 A régebbi szakirodalomban a család neve Malatesta. Én az újabban használatos kifejezést választottam.

Marca Trevigianába.[202] A városban nagy ünnepléssel fogadták őket. A padovai,[203] akit Giorgio Piloni az ajándékozó barátjának aposztrofált, Giacomo Doglionitól szert tett egy remek lóra. Tovább idegesítendő a kollégákat, néhány szó az állat sorsáról. Igen! Egyszer kilehelte a lelkét, de még jóval azelőtt új gazdája egyik hívének (Zambello Padovano) adta. Zsigmond itáliai belsősei (Brunoro della Scala, Marsilio da Carrara) nem sokáig pihenhettek. Az egyesített bellunói-feltrei- hungarus csapatok rendesen helybe hagyták az arrafelé portyázó velencei katonákat. A győzelmet hallva nem maradhatott el a szokásos festa sem.[204]

Hadászati kérdésekben folyamatosan érkeztek a kérések. 1412. május 20-án György fia István meg András fia Péter serravallei kapitányok megparancsolták, ne égessék fel Capodiponte hídjának maradványait.[205] Részt vállaltak a katonaszökevények visszafordításában. 1413. február 29-én Ozorai Pipo követe lovagolt be Bellunóba. A temesi ispán utasítása értelmében ne engedjék bizonyos magyarok átkelését a Casamatta, a Gardona és egyéb átjárókon. Kötelesek visszazavarni őket a táborhoz.[206] A város megosztottságát jelzi, polgáraik közül többen Velence szolgálatában álltak. 1412 májusában a Köztársaság Albániába készült katonákat vezényelni. Az egyik csapat vezetője a Montagnánál állomásozó Bartolomeo Miari lett. A döntésről tájékoztatták a helyi podestàt (Antonio Micheli). Egy másik bellunói (Antonio Miari), részt vett Padova védelmében. Ezt onnét tudjuk, mert Michele Steno dózse felszólította az ottani rektorokat (Obizzo da Polenta, Francesco Bembo), katonáival és fegyvereikkel hadd mehessen a lagúnák városába.[207]

---

202 DOLFIN, 154–155.; SANUDO, 867. A Morosini-kódexben abban a bejegyzésben utalnak a két itáliaira, amit „Avanti fose la festa de sam Vido" mondattal kezdenek. Tehát 1412. június 15-e előtt. MOROSINI I. 63/689.

203 Értsd: Marsilio da Carra.

204 Piloni, 205r.

205 A szövegben ezt olvashatjuk: „Stephanus filius Georgii, Petrus Adde capitanei in Serravalle". ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 58r. 1412. 5. 20. Serravalle. György fia István és András fia Péter kapitányok oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 732. sz. Ondřej Schmidt szerint András fia Péter = Petrus Adde. SCHMIDT 2019a, 728. A híd felépítését 1413 szeptemberében Zsigmond elrendelte felépítését *(opus et reparationem)*, ellenkező esetben 4000 dukát büntetést fizessenek. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 78r. 1413. 9. 22. Chur. Zsigmond oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 751. sz. Regesztája: RI XI/1. 751. sz. Petrus Adde nevét (András fia Péter) egy másik iratból lehetett kifundálni. MNL OL DF. 287745. sz. 292r–v. Dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 3130. sz. Carlo Laurenti a kéziratában 1412. május 16-ra datálja az iratot. LAURENTI, 81.

206 A szövegben ezt olvashatjuk: „deberetis eos redire ad campum". ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 77r. 1413. 3. 1. Serravalle. Bartolomeo Roncinelli és Giovanni da Venezia, a serravallei terület konzuljainak az oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 746. sz.

207 Piloni, 205r.; FORIN, 5. Obizzo da Polentát, Ravenna urát, Velence Ozorai Pipo megérkezése után választotta Padova kapitányának. A Köztársaság saját költségére kiválóan felkészített lovasokat (30), gyalogosokat és számszeríjászokat (100) rendelt a parancsnoksága alá. MOROSINI I. 63/617.

A serravallei rém

Nehéz eldönteni, Sacilét melyik csapat foglalta el.[208] Lehetett a középső hadtest, hiszen legkésőbb 1411. december 18-án leigázták Porciát.[209] Netán az északiak? Miután a temesi ispán csapatai 1411. december 22-én Polcenigónál átvonultak az árkon, azt a maximum 15 kilométeres távolságot, ami Sathil eléréséhez hiányzott,[210] könnyedén megtehették. Azt gondolom, a két sereg itt egyesülhetett, de Caneva,[211] Cordignano, majd Pinidello elfoglalásának dicsősége még az északiakat illeti.[212] San Casàn de 'l Mèscht valószínűleg megegyezéssel szerezték meg.[213] Azért gyanítom, mert Giovanni Quirino da Candiát *(olim podestà)* 1412 májusában perbe fogták, hiszen „in dicto loco contra honorem et statum ducalis dominationis" cselekedett.[214]

A két seregtest sacilei egymásra találása egyre kevesebb reményt hagyott a védőknek. A veszélyt érezve, Velencéből 1411. december 5-én oda küldték Leonardo Zane provizort, aki Bertolino Zaneboni kapitánnyal és Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigóval közösen felügyelte, majd sürgette a védelmi munkálatokat (árokásás), valamint gondoskodott az ott raktározott sóról. Erre 1000 dukátot szántak.[215] Néhány nap elteltével (december 14.) két provizort választottak, akiket a városka környékre vezényeltek.[216] Zsigmond csapatainak megjelenésekor II. Antonio Panciera aquileiai pátriárka a várost a Köztársaságra bízta, ahová nemsokára bevonult egy gyalogosokból álló zászlóalj *(una bandiera de' ballestrieri)*.[217] Sacile, a hozzátartozó részekkel, – Giorgio Dolfin véleményét átvéve – Friuli kulcsának *(la chiave del Friul)*

---

208 Az alcímre: a szerző itt – immár nyolcadik alkalommal oly szellemesen – legalább olyan bánatos a magyarok cselekedetei (MagyCsel) miatt, miként Veres Tekla, amikor a c betűjére szomorú smileyt kapott.

209 Említettem, ezen a napon egy levélben, amit „nuper" kaptak, értesültek Porcia és Aviano elvesztéséről. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 219v. 1411. 12. 18.

210 Sathil, Sacile neve velencei dialektusban.

211 Andrea Redusio csupán a foglalás tényéről írt. REDUSIO, 834.

212 MOROSINI I. 63/619.; SANUDO, 859.; CHRONICON (SPILIMBERGO), 63–65. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 227. A bejegyzés dátuma: 1411. 11. 28. A szöveg hosszasan sorolja az eseményeket 1411. november 28-al kezdődően. Továbbá: MIOTTI IV. 309.; CAUZ, 169.

213 San Casàn de 'l Mèsch, Cordignano neve velencei dialektusban. 1411. december 20-án Cordignanóban 200 kisebb líra értékben javítási munkálatokat engedélyeztek. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 75r. 1411. 12. 20.

214 Uo. 122r. 1412. 5. 20. 1412. augusztus 23-a környékén még a magyarok kezén van. Az ottani csapatok Cividaléből egy hordó bort kaptak. JOPPI 1878, 203.

215 Az utóbbi provizor volt. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 56r. 1411. 12. 5.

216 Ők: Barbone Morosini, Giacomo Trevisan. Munkakörüket meg fizetésüket pontosan meghatározták. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 217v–218r. 1411. 12. 14. Kiadása: LJUBIĆ VI. 190. sz. Regesztája: ZsO III. 1358. sz.

217 DOLFIN, 147.; SANUDO, 857. A Morosini-kódexben az erősítést hasonlóan az „una nostra bandiera de balastrieri" jelentette. MOROSINI I. 63/601. A Köztársaság a városkát 1419 augusztusában szerezte vissza. MAZZAROLLI, 56–57.

számított.[218] Lakói nem sokat profitáltak az 1411. május 26-án, 10 évre megkötött szövetségből.[219] Nem a szándék hiányzott, az idő. Decemberben Marin Caravellót és Fantino Michelit vezényeltek „ad campum Liquentie". Nyújtsanak reményt. Buzdítsanak.[220] Megtették. Kijelentették, Velencének erősebb serege lesz, ki fogják verni a betolakodókat.[221] A kortárs Clemente Miari jegyezte le, a városkát 1411. december 22-ig még nem szállták meg, de jól elpáholták a Sacile melletti árokrendszer védelmével megbízott velencei csapatokat. A magyarok az akadályon átkelve egyre közelebb kerültek Serravalléhez.[222] Az ostromot – úgy tűnik – a temesi ispán az egyesített fősereg élén személyesen vezette. Gyanítom, Sacîl a fenti napon került a támadók kezére.[223] Sajnos erről sem az oklevelek, sem a krónikások nem adnak időpontot,[224] ellenben más adatok ismeretében logikailag erre a dátumra voksolok. 24 órával később a Köztársaságból oda rendelték Cristoforo *(Chrisposolo)* Dandolót kapitánynak és provizornak. Utasításában nem olvashatunk a közeledő veszedelemről. Az irat megfogalmazásakor abban a hitben élhettek, még nem történt semmi visszafordíthatatlan.[225] Azt gondolom, az ellenség mozgásáról súghattak hadvezetésünknek, vagy jól működött a felderítés. Tudjuk, 1411 decemberének az elején a velencei sereg itt állomásozott.[226] Ide szánták azokat a lovasokat, akiket Ferrarából reméltek megszerezni.227 Amikor a magyarok odaértek, már nem voltak ott, így könnyedén leigázták a várost, ahol 1412 januárjában, amikor kivonultunk Marca Trevigianából, a mieink újból megjelentek.[228] No nem harcolni, hanem kifújni magukat.

Visszatérve a hadjáratra, 1411. december 23-án, immár az összevont sereg, a déliek nélkül, akik még lent édes éjen édent reméltek, menetből elfoglalta Cenedát.[229] Im-

---

218 DOLFIN, 147.

219 A szövetséget több város társaságában Velencével kötötték. MAZZAROLLI, 152; MIOTTI IV. 309.

220 Provizorok. Brugnerába is megjelentek.

221 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 220v–221r. 1411. 12. 20. Vezénylésükről Marin Sanudo szintén tud. SANUDO, 858–859.

222 MIARI, 202.

223 Sacîl, Sacile neve nyugat-friuli dialektusban.

224 MOROSINI I. 63/593.; SANUDO, 859. Valamint: NONO, 20.; MIOTTI IV. 309. Girolamo Villanova szerint a magyarok 1411. december 22-én értek a falak alá. VILLANOVA, 113.

225 Mivel a várost 1411. december 23-án foglalhatták el, kinevezése tárgytalanná vált. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 63r. 1411. 12. 23.

226 Értsd: Sacilénél.

227 A szövegben ezt olvashatjuk: „mittantur ad partem ad partem versus campum nostrum ad passum Liquentie apud Sacilum". Nem értek oda, hiszen még a pármai részeken voltak. Nagyon várhatták őket. Egy Bolognába szalajtott jegyzőjükön (Benedetto Gibillini) keresztül nagyon gyorsan várják a ferrarai választ. Gyalogosok besorozására is felhatalmazták. AS VENEZIA. Miscellanea ducali e atti diplomatici. Busta 15. 1411. 12. 9.

228 MOROSINI I. 63/639. A bejegyzés dátuma: 1412. 1. 28.

229 MIARI, 202.; CHRONICON (SPILIMBERGO), 63–65. Valamint: VITAL 1946, 93.; FALDON 1968, 47.; VILLANOVA, 113.

már harmadjára. 903-ban egyszer már a miénk lett. 1356-ban szintén megszálltuk, sőt 1371-ben környékét dúltuk meg alaposan.[230] Csapataink megszállták az ottani részeket. Hadászatilag ez logikus lépésnek tűnik. Nem sokat vacakoltak. 1412. január 8-án már tájékoztatták Velencét, a hungarusok ezen a környéken számos erősséget és földet megszereztek.[231] Kudarcuk oka a közbeszéd szerint az oda vezényelt vezetők hasznavehetetlensége. Az igazság felderítésére négy tanácsost küldenek.[232] Érthető a csodálkozás, hisz Cenedát több megerősített hely vette körül (San Rocco, San Paolo, Palasi, Castello di San Martino, San Gottardo).[233] Még 1418-ban is a birtokunkban volt.[234]

A Ceneda várával szemközti dombon a következő áldozat várta sorsát. Serravalle. A lőrések védelméből a kíváncsiskodó szemek szélesvásznon láthatták, amikor a magyarok lerendezték a szomszédot.[235] A temesi ispán katonái jól belejöttek az ostromlásba, hiszen még karácsony vigíliáján (december 23.) megtámadták.[236] Ezzel elérkeztünk a háború első szakaszának legsikeresebb hungarus fegyvertényéhez.[237] A helyet a Köztársaság 1337 óta birtokolta. 1339–1348 között a várost katonailag alaposan megerősítették. 1388-ig folyamatosan a fejük felett zajlott az osztrák hercegek, a lagúnák városa, valamint a Carraresik konfliktusa.[238] A mieinkkel ugyancsak találkoztak. Kont Miklós nádor katonái 1357-ben falai alatt megérezték a győzelem ízét.[239] Erre vágyott Ozorai Pipo is.

Serravalle 1411 végén még a béke szigetének számított. Írtam, az év utolsó hónapjának nyolcadik napján még azt tanácsolják a pápai követnek, ne Friulin keresztül

---

230 PÓR 1892, 301. 305.; FASSETTA, 140–141.

231 A szövegben ezt olvashatjuk: „Cum per insultum istorum Hungarorum in partibus Cenetensis multe nostre terre et fortalicia fuerunt perdite et ammisse, ut publice divulgatur deffectu nostrorum nobilium et aliorum, qui erant deputati ad custodiam et conservationem locorum prefatorum, nam sicut dicitur maior pars ipsorum locorum perdita fuit sine ictu cum maximo periculo status nostri et terrore fidelium nostrorum". AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 4. 112v. 1412. 1. 8. Valamint: VERCI XIX. 55–56.

232 AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 4. 112v. 1412. 1. 8.

233 MORET, 97–103.; SALVADOR 1993, 81–95.; POSOCCO, 91–99.

234 AS VENEZIA. Senato, Deliberarazioni, Secreti, Registri 7. 2r–4r. 1418. 3. 6. Ebben a kötetben mindig az új számozás szerint adom meg a jelzeteket. Kiadása: LJUBIĆ VII. 243–255. Regesztája: ZsO VI. 1600. sz.

235 Értsd: Cenedát.

236 MIARI, 203.

237 Mielőtt a lelkes olvasó Serravallét, Serravalle Scrivia (Olaszország), Serravalle Pistoiese (Olaszország), netán Serravalle (Svájc) településsel azonosítaná, ne tegye. A városkát 1866-ban a szomszédos Cenedával egyesítették, Vittorio néven. Minderre Velence Olaszországhoz történt csatlakozása révén került sor. Nevét II. Vittorio Emanuele di Savoia királyról kapta. Ő volt az első uralkodója az egyesült Itáliának. 1923 óta Vittorio Venetóként található a térképen, ezzel emlékezve 1918 októberének a végre. Ugyanis a közelben zajlott le a végső összecsapás Olaszország és az Osztrák-Magyar Monarchia csapatai között. Az utóbbiak vereséget szenvedtek, majd napokon belül (1918. november 3.) letették a fegyvert.

238 SALVADOR 1994, XII.

239 PÓR 1892, 322.

menjen, ott a magyarok vonulgatnak, hanem a város felé.[240] Az események felgyorsultak. Tomaso Barbarigo podestà 1411. december 11-én engedélyt kapott 100 kisebb libra értékben a tornyok javítására.[241] Kilenc nap múlva Velence felhatalmazta a további munkálatok (javítások) elvégzésére 400 kis libra fejében.[242] Négy napra rá a mieink behatoltak a városba.[243] A Köztársaság, nem első alkalommal, ütemet tévesztett. Pont a betörés idején, 1411. december 24-én, új provizort neveztek ki (Andrea Capello).[244] Miként a művelt francia mondja: kis spéttel.

Az ostromról egy 15. századi mantovai szerző versben emlékezett meg. A mieink a Serravallét körülvevő árokhoz érve nyilakkal támadták a védőket, akik számszeríj *(balestre)* mellett ágyúkkal *(bombarde)* válaszoltak. A velenceiek egy hídon kitörve Sacile irányába harcoltak az ellennel.[245] Zsigmond katonái egy teljes napon át lőtték a bástyát, majd a hegyen keresztül sikerült befurakodniuk.[246] A védők felszerelésüket hátrahagyva elmenekültek.[247] A makacskodók Tomaso Barbarigo podestà vezetésével a fellegvárba *(Rocca)* vonultak vissza. Hiába! Az offenzíva sikerrel járt. A várost kirabolták, foglyokat ejtettek, az ellenállás vezetőjét elfogták.[248]

A Morosini-kódexben a reménytelennek tűnő helyzetben a parasztok *(villani)* és a ghibellinek követeket küldtek a temesi ispánhoz. A podestà délig ugyan „in la rocha" tartotta magát, de támogatás hiányában nem bírt a magyarokkal. A győztesek az erődítmény megszerzése után foglyokat ejtettek, a falakon belül maradt fegyverekre, felszerelésekre meg az élelemre rátették a kezüket. Aztán jól befészkelték magukat a remekül felszerelt erősségbe.[249] A bejegyzésből tisztán látszik, az okkupálását nagyban elősegítette, miszerint a civil lakosság inkább a megadást támogatta. Az sem véletlen, a krónikában miért emelik ki a ghibellinek szerepét. Mert ők a császárpárti-

[240] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 214v–215r. 1411. 12. 8. Kiadása: COGO 1893, 322–326.; Kivonata: FINKE I. 23. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 207. sz.; ZsO III. 1330. sz. Bertoldo Orsini 1412. január 6-án még Velencében volt. FINKE I. 99. Amennyiben Heinrich Finke munkájára hivatkozom, és nem olvasható az sz. rövidítés, akkor az oldalszámra utalok.

[241] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 69v. 1411. 12. 11.

[242] Uo. 75r. 1411. 12. 20.

[243] Bellunóba 1411. december 24-e éjjel 23 órakor érkezett a hír Serravalle elestéről. MIARI, 203.

[244] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 223v. 1411. 12. 24.

[245] A szövegben ezt olvashatjuk: „Ancora Venecian per lo ponte usia verso Sacil cum Ongari scaramuzava".

[246] A szövegben ezt olvashatjuk: „Pur a un zorno Ungari si andava molto grosi al bastion tirare, per lo monte per forza si pasava".

[247] ALIPRANDINA, 173. Bonamente Aliprandi 1411. december 22-re teszi az ostromot.

[248] MIARI, 203.; SANUDO, 858.; CHRONICON (SPILIMBERGO), 63–65.

[249] MOROSINI I. 63/609.; DOLFIN, 147.

ak. Tomaso Barbarigót lefülelték, 6000 arany dukátra tartották váltságdíját.[250] Sokan elmenekültek, köztük azok az apácák, akik az év végén bukkantak fel Velencében.[251]

Nino Faldon egy latin nyelvű kéziratot idéz Serravalle bukásáról. A manuscriptum lelőhelyeként a szerző az Archivio di Aquileiát adja meg.[252] Jöjjön hát a tudós presbiter! A temesi ispán és csapatainak a támadása 1411. december 24-re, Krisztus születésének előestéjére esett. A városlakók valamit érezhettek. Miután a magyarok leküzdötték az árkot, Velencébe küldték segítségért Gerardo da Carbonerát,[253] de a Köztársaságban elutasították. Arra hivatkoztak, a fossa elegendő védelmet ad a cenedai részeknek.[254] Ez arra utal, az erődítési rendszer nem választotta el a két helyet, hanem a hatodik századi bizánci költő-historikus, Agazia Scolastico munkájában Keneta néven idézett település mögött kanyaroghatott.[255]

Ozorai Pipo katonái lépésről-lépésre közelítettek a falakhoz. A város stratégiailag fontos helyen feküdt, a Brenner-hágón keresztül, a német tartományokból megjelenő zarándokok fontos állomásának számított. A hívők innét tovább gyalogolva/lovagolva/szekerezve, a lagúnák városát érintve hajóztak be a Szentföldre.[256] A Firenzei vitézei december 22-én elözönlötték a velencei védelmi rendszert. Villámgyorsan áthatoltak rajta, számos rabot szerezve, sokukat megölve, még azon a napon menetből elértek San Giacomo di Vegliához, Serravallétől délre.[257] A két település távolsága közel egy kilométernyi.[258] December 23-án a friuli segédcsapatokkal, őket a szövetségesek közül toborozhatták kötelező jelleggel, bekerítették a vidéket. A környékről még az éjjel elmenekültek.[259] Ez három dologra utal. Rosszul működött az ostromzár, a magyarok nem törődtek velük, vagy ügyesen kijátszották katonáink

---

250 MOROSINI I. 63/633.; SANUDO, 860.

251 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 232v–234v. 1412. 1. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 200. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 215. sz.; ZsO III. 1627. sz.

252 Nem ad pontos jelzetet. Ezt írja: „Una vecchia cronaca, stessa in latino e più volte ricopiata lungo il corso del tempo da un manoscritto dell'Archivio di Aquileia". FALDON 1986, 38. Manapság egyetlen egy szóba jöhető levéltár működik a városkában, ez az Archivio di Capitolo di Aquileia. Inventáriumában nem leltem az idézett kéziratot. INVENTARIO (AQUILEIA). Amíg be nem jutok, addig az olvasó elégedjen meg a magyar filológia jeles hagyományaira épülő megállapításommal: a szöveg leghamarabb 1411 karácsony vigiliáján keletkezhetett.

253 A követ 1392–1440 között közjegyzőként tevékenykedett városában. A 14. század végéig lehet nyomon követni egy másik Gerardo da Carbonera serravallei működését magister grammaticusként. SCARABEL, 35. 1411-ben járunk, akár ő is lehetett.

254 FALDON 1983, 39. 58.

255 Értsd: Ceneda.

256 1433-ban Philipp von Katzenellnbogen gróf említi, aki Darmstadtból indulva, Serravallét érintve utazott Velencébe. MILANI, 58–60.

257 FALDON 1983, 39. 58.

258 Talán valamivel kevesebb. Ma San Giacomo di Veglia Vitorio Veneto része (frazione), ezért nem lehet pontosabban meghatározni a távolságot.

259 FALDON 1983, 39. 58.

éberségét. A helyi erők alkalmazása nem számított különlegesnek. 1412 januárjában például Ozorai Pipo 32 számszeríjászt kért Udinétől a város költségén.[260]

Említettem Pinidello megszerzését. Serravalle megtámadása előtt ide hajtották azokat az állatokat, amelyeket a város határában zsákmányoltak.[261] A jószágok elrablását, a szükségen felül, az elrettentés szülte. A temesi ispán emberei itt létrákat és egyéb eszközöket kezdtek gyártani *(ubi paraverunt scallas et alia necessaria)*.[262] Girolamo Villanovánál a lajtorjákat Cordignanóban, Silvellában, San Martinóban, Capellában, Anzanóban szedték össze még december 23-án. A gazdag zsákmány reményében a közelből zsoldosokat zupáltattak be.[263] A mondatot értem, de a tartalmában nem hiszek. Ha a támadók soraiban harcoltak is mercenáriusok, ők jóval hamarébb csatlakoztak a mieinkhez. Serravallét az öt település közül három félgyűrűbe fonja. Északról délre haladva: Anzano, Capella,[264] végül San Martino. Talán a félkarika alkotóelemeiben verhettek táborokat a Firenzei katonái. Silvella az átfogó, ha Cordignano a háromszög csúcsa, míg Pinidello a befogó végén fekszik.

1411. december 24-én *(in vigilia Nativitatis Domini hora seconda)* Ozorai Pipo csapatai megindultak. Behatoltak a külső védelmi rendszerbe *(intraverunt foveas dicte terre)*, létrákkal, egyéb instrumentumokkal *(cum scalis et machinamentis)* könnyítve a mászást. Amíg az ostromlók egyik része a külső erődítésre rontott, mások a Plajo résznél a falakon belülre kerültek,[265] onnét idővel a borgo Olargio felé törtek. Ekkor égett el a város levéltári anyaga.[266] Clemente Miari értesülései sem vidámabbak. A magyarok mindenkit, aki nem tudott elmenekülni, elfogtak. A nők a Santa Maria és a San Niccolò egyházakba menekültek,[267] a fiatal lányok máshová zárkóztak be. A rabok szabadsága fejében tetemes fejpénzt vártak.[268] A védők közül sokat lemészároltak, a várost kirabolták, a férfiakat, a fiataltól az öregig, elfogták, a nőket pedig kikergették *(omnes homines et pueros cuiuscumque etatis capiendo, mulieres autem dicte terre expellendo)*,[269] a polgárok vagyonát szekerekre rakva elvitték.[270]

---

260 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 291r–296r. 1412. 1. 29. Az isztriai hadjárat idején IV. Ludwig von Teck 32 íjászt várt Udinétől. Nem kapott. Uo. Tomo 19. 15v–17v. 1413. 1. 31.

261 FALDON 1983, 39. 58.

262 Uo.

263 VILLANOVA, 113.

264 Ma Capella Maggiore.

265 Ez ma a via Piai környéke, Vittorio Veneto északi részén. FALDON 1983, 39. 58.

266 VILLANOVA, 113.

267 A Santa Maria Nova Serravalle dómja. San Niccolò egyházát, amire a szövegben utalnak, nem találtam meg.

268 MIARI, 203.

269 A levadászták szó talán jobban visszaadja a lényeget.

270 FALDON 1983, 39. 58.

Serravalle megszerzése hosszútávon előnyösnek bizonyult. A magyarok itt rendezkedtek be a velencei földeket zargatandó. A temesi ispán 1412. január 3-án itt adott ki egy oklevelet. A Spiritelli család tulajdonában álló bellunói házat, a hozzá tartozó jogokkal Gian Galeazzo Visconti özvegye (Caterina Visconti), Velence beleegyezésével Giovanni Doglioninak adományozta.[271] Utaltam rá, ezt a Firenzei megerősítette fia, Antonio Doglioni, részére.[272] Giorio Piloninál Ozorai Pipo már 1411. december 24-én innét írt Bellunónak.[273]

A Köztársaság többször megkísérelte visszaszerezni Serravallét. 1412. február 13-án 450 lovas, hozzávetőleg 300 gyalogos, Trevisóból Conegliano felé vették az irányt, ahol Bertolino Zaneboni vezetésével 150 paripás csatlakozott hozzájuk. Mind a 900-an a vár irányába nyomultak.[274] Giambattista Vercinél, a legnagyobb titokban 1412. március 7-én értek a falak alá.[275] Éjjel próbálkoztak, de a megszállókat nem sikerült kiűzni, akik 300-an kitörve szembeszálltak a velencei csapatokkal. A roham sikeresnek tűnt, a támadók fokozatosan hátráltak. Egy bizonyos helyen viszont csapdába csalták a mieinket. 200 katonánk fogságba került, vagy ott halt meg,[276] viszont időben elzárták a várba vezető utat, így megakadályozták Serravalle elfoglalását.[277]

A kudarc ellenére folyamatosan próbálkoztak. Az év márciusában Cristoforo da Reggio azt jelentette, reményt lát elhódítására.[278] Áprilisban VI. Schinella da Collalto egyik emberét lovagoltatta a lagúnák városába. Adjanak neki támogatást, mert tárgyalna a hely átadásáról.[279] A sereg melletti rektor, a két provizorral közösen, beavatta a tervbe Taddeo del Vermét *(vicecapitaneus)* és Francesco Orsini da Romát. A parancsnokok Trevisóban tájékozódjanak az ötletadó hírnökétől, majd a legnagyobb biztonságban (titokban) menesszenek valakit VI. Schinella da Collaltóhoz. Amennyiben ez a helyzet, azonnal siessenek erős csapattal Serravalléhez. Minden

---

271 Ez 1402–1404 között történhetett. Az első időpont (1402) Gian Galeazzo Visconti halálának az éve, a második (1404) a feleség elhunytának a dátuma.

272 MNL OL DF. 287861. sz. 26r. 1412. 1. 3. Serravalle. Ozorai Pipo temesi ispán oklevele. Kiadása: WENZEL 1884, 35. sz. Regesztája: ZsO III. 1491. sz. Az adomány megerősítése: MNL OL DF. 287861. sz. 26r. 1412. 5. 5. Diósgyőr. Zsigmond oklevele. Kiadása: WENZEL 1884, 36. sz. Regesztája: RI XI/1. 225. sz.; ZsO III. 2079. sz. Valamint: C. TÓTH 2004, 483.

273 PILONI, 201v.

274 A Morosini-kódexben vagy hibádzik az összeadás (600 fő), vagy 300-an Coneglianóban maradtak. MOROSINI I. 63/650.

275 VERCI XIX. 65.

276 Mihelyt számba vették őket kiderült, összesen 120 magyar halt meg, illetve került fogságba. 30-nak sikerült visszatérni az erődbe.

277 MOROSINI I. 63/650.

278 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 6v. 1412. 3. 11.

279 A szövegben ezt olvashatjuk: „dare sibi aliquam subventionem tenebit modum cum certo tractatu, quod hebebitur castrum Seravallis et perveniet ad manus nostri dominii".

lehetséges módon kaparintsák meg.[280] Ebből semmi sem lett. Számomra a legérdekesebb kísérletnek az 1413. márciusi számít. Ekkor Ludovico Buzzaccarinitől megtudták, az éhségtől vezérelve a magyarok naponta elhagyják a várat, messze eltávolodva állomáshelyüktől, mert takarmányt akarnak rabolni *(necessitate famis cotidie vadunt seu mittunt sacomanos suos extra cum equis pro stramine multum longinque a terra predicta)*. Utoljára őrséget sem hagytak.[281] Velence azt javasolja III. Pandolfo Malatestinek, 100–150 lovassal próbálja visszafoglalni.[282] Bármit is tett, az nem járt sikerrel, hiszen még 1418-ban sem engedtük ki a kezünkből. Alaposan bekuckóztunk. A Konstanzba küldött velencei követek egyik tennivalója közé tartozott Ceneda és Serravalle békés visszaszerzése.[283] A zsinat záró évének májusában a velencei csapatok falai alatt újból próbálkoztak. Sikertelenül.[284]

Ozorai előre megy, nem hátra

Az új hatalom megjelenésének tulajdonítom, miként utaltam rá, Mel várának békés átengedését.[285] Kinek adhatták át? Három válaszom van.[286] A magyaroknak, a feltrei és bellunói szövetségeseiknek, a két csapatból egyesült alakulatnak. Milyen módon kerültek oda a mieink? Szerintem a Bellunóba vezényeltek fordulhattak erre.[287] Castello di Zumelle podestàja (Donato Giustinian) sem harcolt. Átengedte a castrumot.[288] Később Castello della Costa (Castelbrando) következhetett, aztán San Boldo.[289] Utóbbi valójában egy hágó, ahol a Castello di Torre di Tovena emelkedett. Sem a módról, sem az időről nincs információm. Mindkettő hegyen állt, minimális számú őrségük nem okozhatott akadályt. Az erősségek neve előfordul abban a listában, amiben az Ozorai Pipo révén a Marca Trevigianában okkupált városokat, várakat sorolják

[280] A két condottiere közül akármelyik menne Serravalle alá, a másik ne mozduljon. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 19r. 1412. 4. 23.

[281] A szövegben ezt olvashatjuk: „ulterius dimittunt equos suos extra sine reguardo nec ulla custodia".

[282] Belátására bízzák a döntést. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 113v. 1413. 3. 10.

[283] Uo. Senato, Deliberarazioni, Secreti, Registri 7. 2r–4r. 1418. 3. 6. Regesztája: ZsO VI. 1600. sz. Valamint: TOMASI 2002, 69.

[284] VERCI XIX. Documenti 2137. sz. 1418. 5. 12. Velence. Regesztája: ZsO VI. 1905. sz.; Verci XIX. Documenti 2138. sz. 1418. 5. 13. Velence. Regesztája: ZsO VI. 1908. sz.

[285] Erre 1411. december 28-án került sor. Ez valójában Castello di Castelvin. MIARI, 206.

[286] Az alcímre: a szerző itt – immár kilencedik alkalommal oly szellemesen – az „Ozorai előre megy, nem hátra, Zsigmond kerál (sic!) segít neki szakmányban" gondolás dal első sorát használta fel.

[287] Egyaránt lehettek magyarok, csehek, és szövetségesek.

[288] Bona Beda Pazè, Castelo di Zumelle elfoglalását a bellunóiaknak és a feltreieknek tulajdonítja. Mindezt 1411-ben. PAZÈ I. 41.

[289] LEICHT 1941, 11.; PASCHINI 1990, 715.

fel.[290] Megszerzésüket összekötném Valmareno bekebelezésével, elsősorban az utóbbi földrajzi helyzete okán. A Morosini-kódex abba a csoportba sorolja, ahol az elvesztett velencei helyekről olvashatunk. A bejegyzés dátuma alátámasztja feltételezésemet.[291] Harc nélkül hódítottuk el, erre mutat Andrea da Molino pere. Egykori podestàja ellen 1412 májusában indítottak eljárást.[292] Az ottani podesteria élére a Zsigmond párti Ercole da Camino került birodalmi kapitányi címmel körbe udvarolva.[293] Az uralkodó 1413. június 29-én Trientben testvérével (Busardo) együtt, mint cenedai grófoknak, adja Castello di Costa (Castelbrando) várát a Castello di Fregonához tartozó birtokokkal, amelyekről I. (Nagy) Lajos és a Velence közti harcok idején még apjuk rendelkezett.[294]

A Bellunóban/Feltrében állomásozók szerezhették meg Castello della Scalát. Elestével 1412. január 8-án szembesültek.[295] A Primolanóhoz közeli vár azonosításában Giorgio Dolfin segített. Nála „Castel dela Schola". Ezzel alaposan megkönnyítette a lokalizációt. A krónikások azt tudták, Biagio Magno egyszerűen átadta a mieinknek.[296] Giambattista Verci a Brenta folyó csatornája mellé lokalizálta, nehezen bevehető helynek nevezte.[297] A cittadellai podestà provizora 1412. január 25-én azt tanácsolta, 2000 dukát, néhány száműzött felmentése, továbbá egy valaki 500 dukátos vérdíjának elengedésével megkapható. Velence igent mondott a felvetésre, de a fizetés kizárólag Castello della Scala átadása után lehetséges.[298] Megszerzését Bona Beda Pazè a bellunóiak mellett a feltreieknek tulajdonítja, még 1411-ben.[299] Az igazi északiak tették rá a kezüket 1412. január 8-a környékén Covolóra.[300] Az erősség 1404-ben került Velence fennhatósága alá.[301] A várat a Medoacus maior vize feletti sziklába

290 ASCHBACH I. 443–446.

291 A Morosini-kódexben 1411. december 7-e és 1412. január 2-a között olvasható bejegyzésekben sorolják fel Velence veszteségeit. Ezek: Valmareno *(Vale de Marin)*, Serravalle, Sacile, Brugnera, Belluno, Feltre, Cordignano, Castelnovo (Castello di Quero). MOROSINI I. 603/619.

292 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 122r. 1412. 5. 20.; Uo. 124r. 1412. 6. 14.

293 1412 szeptemberében ő Valmareno kapitánya. Uo. Secreti, Registri 5. 66r. 1412. 9. 27. Valamint: DELLA GIUSTINA, 42–43.

294 RI XI/1. 547. sz. 1413. 6. 29. Trient.; ZsO IV. 798. sz. Valamint: DELLA GIUSTINA, 42–43.

295 Castello della Scala mellett Covolo és Motta elvesztéséről olvashatunk egy 1412. január 8-i hírben. MOROSINI I. 63/627.; DOLFIN, 148.; SANUDO, 860.; BONIFACCIO, 457.; ANNALI (FRIULI) VI. 230. A bejegyzés dátuma: 1412. 1. Napi keltezés nélkül.

296 MOROSINI I. 63/627.; DOLFIN, 148.; BONIFACCIO, 457.

297 A szövegben ezt ovashatjuk: „il Castello dalla Scala, luogo fortissimo sul Canal di Brenta". VERCI XIX. 79.

298 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 236v. 1412. 1. 25.

299 PAZÈ I. 41.

300 Covolo mellett Castello della Scalát és Mottát említik. MOROSINI I. 63/627. DOLFIN, 148.; SANUDO, 860.; BONIFACCIO, 457. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 230. A bejegyzés dátuma: 1412. 1. Napi keltezés nélkül.

301 BRANDSTÄTTER, 73.

vájták,[302] a Trientbe vezető, a hegyszorosban kanyargó utat lehetett a falairól ellenőrizni. Megjegyzem, a fenti castellók elhódításának idejéről alig tudok valamit, valójában felsorolásuk önkényesen történt. Esetükben még a térkép sem segített, sőt a hegyek és a hágók miatt csak bonyolította a történelemkutató amúgy irigylésre méltó életét.

Castello di Quero megtámadását a Serravalléből tovább induló csapatokhoz kötöm, ahol nyilvánvalóan jelentős helyőrséget hagytak. Bemelegítésként a magyarok kezére került Torri di Credazzo. Erről áttételesen egy 1412. februári bejegyzés tudósít. A coneglianói provizorok leveléből kiderült, a collaltói grófok segítségükkel visszaszerezték.[303] Néhány lakosának ez deja vu érzés lehetett. 1378. augusztus 21-én – ez egy kortárs vicenzai beszámolóban (Conforto da Costozza) olvasható – a mieink megjelentek, majd rendesen lerabolták a helyet.[304] Elképzelhetőnek tartom a kapituláció dátuma 1411 decemberének a végére eshetett.[305] Miután Ozorai Pipo csapatai áthúzódtak Friuliba, a helyőrségét magára hagyhatták, hiszen itt „aliquos Hungaros cepisse". Húszat Coneglianóba vittek.[306]

A Piave folyó partján álló Castello di Querót 1356-ban elfoglaltuk.[307] De most 1412-ben járunk. Az erősséget a velencei Giovanni Gerardi da Venezia capitaneus védte Antonio Bonetóval conestabilissel karöltve.[308] Andrea Redusio mindkettőt alkalmatlannak tartotta.[309] Szubjektív véleménye azért érdekes, mert átélte az eseményeket. A trevisói családból származó krónikás famíliája Queróba költözött, innét kapta nevét. 1384-től 1391-ig Padovában tanult grammatikát, retorikát, ars notarie-t. 1404-ben kezdte meg Velence oldalán katonai-diplomáciai karrierjét. Ekkor Castello di Zumelle, ezenfelül Castello della Scala (Valsugana) várainak megszerzését kapta utasításba. Két évvel később Francesco Bembóval együtt megszerezték Bassanót, mi több a város környéke feletti hatalmat, nem kevés pénzért, ahová

---

302 Medoacus maior, a Brenta neve latinul.

303 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 239r. 1412. 2. 4.

304 DAL LAGO, 103.

305 A szakirodalomban 1411. december 24-e és december 29-e között adták fel magukat. VITAL 1946, 93.; FALDON 1968, 47.

306 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 239r. 1412. 2. 4.

307 A várat a forrásokban Castelnuovo, Chiusa di Quero, Castello di Quero néven is említik. Én az utóbbit választottam. PÓR 1892, 305.

308 A comestabilis latin szó a comes stabuli kifejezést rejti magában. Esetünkben katonai beosztás. Talán prefektusnak lehetne fordítani. A magyar terminus jelentése végett ez zavaró lenne. A centuria militaris túl római, a százados pedig túl modern. Maradok az olasz conestabile alaknál, kivéve ha latinból idézek. Castello di Querót azok közé a várak közé sorolják az 1411. december 7-e és 1412. január 2-a közti bejegyzésben, amelyeket a Köztársaság elvesztett. MOROSINI I. 603/619.; SANUDO, 859. Gaetano Cogo, Ognibene Scola 1412. április 12-én Veronából írt leveléhez fűzött megjegyzésében. COGO 1894, 8. sz. 1412. 4. 12. Verona. Ognibene Scola oklevele. Regesztája: ZsO III. 1967.; Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 227. A bejegyzés dátuma: 1411. 11. 28. Továbbá: MIOTTI IV. 309.

309 REDUSIO, 836. Valamint: PAZÈ I. 42.

azonnal castellanusnak nevezték ki.[310] Segítségével vették vissza Castello di Querót. Személye a fentieken kívül azért fontos, mert 1420–1430 között összeállította krónikáját (Chronicon Tarvisinum). Ebben 1368-tól, egészen 1428-ig summázta a számára meghatározó eseményeket.[311]

Serravalle és Ceneda megszállásával elérhető közelségbe került Velencét a szárazföld felől védő legjobban megerősített nagy város, Treviso ostroma. Itt sorjáztak azok a hatalmas raktárak,[312] ahonnét ellátták a lagúnák városát. Ennek megfelelően rendes erődrendszerrel látták el. 1356-ban I. (Nagy) Lajos, hiába vezette személyesen az ostromot, a falak alatt kudarcot vallott. Augusztus 23-án, egy hónap elteltével, csapatai nagy részével hazament. A maradék sereg Vásári Tamás, később Himfi Benedek parancsnoksága alatt képtelen volt megtörni a védők ellenállását. 1373-ban is visszaverték a magyar-padovai csapatokat.[313] 1411-ben, talán ismerve az említett hadjárat kimenetelét, úgy döntöttek, előbb belefognak Conegliano megvívásába Ez az Anjounak 1356-ban sikerült.[314] A városka értékes szerepet töltött be a Velencén át a Szentföldre tartó zarándokok számára.[315] 1412-ben védelmével az éppen ott állomásozó *(presentialiter ibi est)* Bertolino Zaneboni kapitányt bízták meg.[316] A helyet katonákkal erősítették meg.[317] Stratégiai szerepe nem lebecslendő, mivel meghódítása esetén a 30–35 kilométerre található Tarvisium veszélybe kerül.[318] Conegliano ostromát 1411. december 29-én kezdték el, feltehetően a Serravalléből érkezők,[319] de szerintem a déli hadsereg itt csatlakozhatott hozzájuk. Innentől kezdve viszont már semmi értelme a csapatok eddigi megkülönböztetésének.[320] Szétválasztásukhoz sokkal praktikusabb annak a jelzése, éppen honnét érkezhettek.

310 1412-ben újból ő lett Bassano várnagya.

311 Nevezik Andrea Redusio da Querónak. Én az Andrea Redusio mellett döntöttem. Életére: VARANINI–ZABBIA.

312 Gabonát és élelmiszert tároltak bennük.

313 PÓR 1892, 305–308. 321. 480–482. 1380-ban a város környékén magyar csapatok táboroztak. Uo. 544.; TOMBOR 1984/85a, 47–62.; CSUKOVITS 2019, 64. 68.

314 PÓR 1892, 301. 305.; CSUKOVITS 2019, 64.

315 Egy magyar vonatkozású adat. 1368 tavaszán a Ca'di Dióban alvó zarándok honfitársainkat az egyik éjjel a lovaiktól itt szabadították meg. BOTTEON, 221–222.

316 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 62r. 1411. 12. 24.

317 MOROSINI I. 63/610. Andrea Redusio szerint 400 lovassal. REDUSIO, 834.

318 Tarvisium, Treviso latin neve.

319 Velence odavezényelte Bernardino Micheli provizort. SANUDO, 859. 1411. december 22-én vagy 23-án tért vissza a velencei seregtől Bellunóba Giovanniantonio Miari, akit a magyarok egészen Conegliánóig üldöztek. MIARI, 202. Portyázók lehettek, nem egy nagyobb sereg. Clemente Miari 1411. december 29-re tette az ostrom kezdetét. Uo. 207. Valamint: VITAL 1946, 93.

320 Értsd: északi, középső, déli.

A védők viszont visszaverték a magyarok támadását. Michele Steno dózse 1412. január 6-án köszönte meg a sikeres defenzívát, a harcok tehát aznap vagy már 5-én befejeződhettek. Az ellenség visszavonult.[321] A város védelmi rendszere korszerűnek számított. A Carraresik – jelen esteben Padova urára, Francesco Carrarára gondolok – a falakat ívpárkányokkal erősítették (1384–1388). Ezekkel jobban ellent tudtak állni az új ostromeszközökkel *(bombarda)* szemben. A borgóban felépítettek egy citadellát *(rocca del Monticano)*, ezzel kiegészítve az oltalmi szisztémát. Így gondolták megnehezíteni az ellenség átvergődését a folyón (Monticano).[322] Bertolino Zaneboni mellett mindenképpen megemlítendő a defenzívát megszervező Marin Gritti podestà.[323] Provizoráról (Andrea Capello) kiderült, súlyos beteg.[324]

A küzdelemről valójában alig van adatunk. Feltehetően a temesi ispán emberei nem boldogultak a jól megerősített bástyákkal. Az 1411/1412-es viadalról a neves padovai humanista, Ognibene della Scola megemlékezett egy Francesco Barbaro humanistának fogalmazott levelében.[325] Az összecsapáshoz egy érdekes legenda kapcsolódik. Állítólag a 13. században Coneglianóban élt Boldog Márk kereszttel a kezében megjelent a falakon, és elriasztotta a betolakodókat. A város második védőszentjének számító ferences felbukkanása maga a klerikális pikantéria. A San Francesco templomban eltemetett fráter sírkövét böngészve kiderül, magyarnak született, itáliaiként halt meg.[326] Tradíciója sokáig élt. A rendházban 1720-ban úgy emlékeztek Beato Marcóra, aki több mint egy jótevő *(adiutore)*. Amikor 1411/1412-es ostrom idején az oltárnál imádkoztak, csodás fényben *(in una luce portentosa)* megjelent az ellenállásra buzdítva.[327] Ami rossz volt a polgároknak, az elégedettséggel tölthette el Beato Marcót. Mivel a harcok alatt a régi ferences konventet letarolták, ennek pótlására építettek egy újat. Ez a falakon kívül, a San Biagio dombon állt.[328] Egyik kedvenc

321 Adolfo Vital az ostromot 1411. december 29-e és 1412. január 6-a közé teszi. VITAL 1926a, 266.

322 FALDON 1968, 47.

323 AMV CONEGLIANO. Busta 498. Pacco XXIV. 7. sz. 1412. 1. 6. Velence. Michele Steno dózse oklevele. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2097. sz. Regesztája: ZsO III. 1517. sz. Valamint: VERCI XIX. 58.; VITAL 1946, 93–94. Conegliano podestài a korszakban: Marin Gritti. VITAL 1946, 135. Alvise Contarini. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 62r. 1412. 1. 11.

324 Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 76r. 1412. 1. 5. Írtam, Marin Sanudónál Bernardino Micheli provizort ugyancsak a városba küldték. Dátumot nem ad. SANUDO, 859.

325 Ognibene Scola 1412. április 12-én, Veronából postázott leveléből is tudomást szerzünk a győzelemről. COGO 1894, 8. sz. 1412. 4. 12. Verona. Ognibene Scola oklevele. Regesztája: ZsO III. 1967. sz. Ognibene della Scola 1414 nyarán Velence ellenségeként kegyvesztett lett. A szövegben ezt olvashatjuk: „publicus et notorius inimicus et rebellis noster et continue stat cum inimicis et adversariis nostris". Vagyonát Padovában elkobozzák. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 186v. 1414. 6. 3.

326 COGO, 94. Csodáira: KOVÁCS 2009, 223–232. Valamint: FALDON 1968, 48.

327 CANIATO, 244.

328 VITAL 1926b, 323.

Trecento-kori freskómon Trevisóban,[329] amit Tomaso da Modena festett 1352-ben, egy másik beatusra bukkanhatunk a híres domonkosok arcképcsarnokában. Ő Boldog Csák Móric. 1336-ban hunyt el Győrben.[330] Amúgy Conegliano patrónusa a francia származású San Leonardo di Noblac volt. Őt Andrea della Robbia szoborta meg a 16. század elején (1501–1513).[331]

A fentiekhez néhány megjegyzést fűznék. Nem szeretnék addig meghalni, amíg egy ilyen típusú csodára nem Itáliában, hanem Svédországban, netán Norvégiában kerülne végre sor. Az sem elképzelhetetlen, Beato Marco ekkor éppen kompenzált. Vajon mit? Egy régebbi ostromot. Utaltam rá, I. (Nagy) Lajos katonái 1356. június 20-án elfoglalták Coneglianót. A város egykori két vezetőjét (Zaccaria Contarini podestà, Fantino Dandolo provizor) Velencében júliusban elítélték. Feladhatták a küzdelmet. Hol jártál ekkor boldogom? Amúgy nem sokáig tartott az idegen uralom. 1358. február 18-a után megkötött zárai béke értelmében visszakerült a Köztársaság fennhatósága alá. Apró mellékszál. Átadása előtt a mieink rendesen lerabolták.[332] Ismerek még egy hazai vonatkozást. 1120-ban hivatkoznak egy útra „Ongaresca" néven.[333] Marca Trevigianában a 13. században egy villa Ongaresca is létezett.[334]

A sikert követően a Coneglianóban időző velencei katonákat először Serravalle alá akarták vezényelni.[335] A Köztársaság vezetői ellenben fontosabbnak tartották Motta ostromát, plusz Conejàn biztonságát. A csapatok így nem mozdultak.[336] 1412 júliusában a járvány miatt *(propter epidimiam)* nagyon sokan elhagyták a várost.[337] 30-nál valamivel több polgárt lehetett a falak védelmére felhasználni. A podestànak és a provizornak emiatt megengedték 100–200 ember felvételét.[338] A havi nyolc libra bér, ráadásul az „acccipere de subditis nostris deinde" szavak nekem arra utalnak, nem igazi zsoldosokkal töltötték fel a hiányt. 1412 novemberében újból magyarok érkeztek Friuliba. Válaszként Velence csapatösszevonásokat rendelt el. Ebből ugyan-

329 A freskó a San Niccolò domonkos kolostorban, a Sala del Capitolóban látható.

330 CASTELNUOVO.; TOMBOR 1984/85, 31–45.

331 A szobor Liszabonban van, a Museu Nacional De Arte Antiga gyűjteményében.

332 VITAL 1905, 76–77.

333 VITAL 1911, 173–174. Az elnevezés a 10. századra nyúlhat vissza. Elődeink ezt az utat választották kalandozásaik során.

334 1293. január 28. Niccolò d' Udine egy mázót (kis telek) kap „in villa Ongaresca". PASTORE, 55.

335 Serravallében folyamatosan érzékelhették a velencei támadás eshetőségét. Apró adataim vannak létszámuk növelésére. Clemente Miarinál 1412 márciusában Belluno Giovanni Cavalla conestabilét vezényelte 25 számszeríjásszal Serravalle védelmére. MIARI, 212. Katonák küldéséről olvashatunk Giorgio Piloninál is. PILONI, 202.

336 VITAL 1946, 94–95.

337 A hozzá tartozó földek lakosai is elmenekültek.

338 Nem a lakosságra értik, hanem „que ascendant muros ad custodiam civitatis". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 51r. 1412. 7. 24.

úgy kivették a részüket, hiszen itt gyűjtötték össze a szomszédos erősségekből elmenekülőket. Soraikat rendezve a Köztársaság oldalán vetették be őket.[339] A város 1413 áprilisában Velencétől értesült a Zsigmonddal megkötött békéről. Augusztusban követséget küldött bizonyos adók ügyében, ezen túl a mieink által megszerzett részeken lévő földek indokán a Köztársasághoz.[340]

A hadjárathoz visszatérve, Conegliano után a sereget megosztották. Az egyik hadtest szerezte meg Oderzót.[341] Itt 1412. január 8-án kezdték el az ostromot. Sikertelenül. Ekkor felgyújtották a borgót, oszt (sic!) továbbálltak.[342] Matteo Quirino podestà embereivel keményen védekezhetett. Megjegyzem, Paolo Rossi térképen (1735) az itt futó utat rólunk nevezte el.[343] Nem az 1412-es megjelenésünk miatt, de a magyarokra célozva. Azokra a honfitársainkra, akik a 10–11. század között jó párszor betörtek Friuliba, a Lucinicco–Oderzo–Palmanova–Codroipo–Biauzzo–Casarsa útvonalon. Oderzót csak 1412. január 18-án szálltuk meg.[344] Nagy csata nem lehetett. Boldrino da Gazzo,[345] aki Carlo Pio da Carpi zsoldosvezér csapatával került velencei szolgálatba, átadta a várat.[346] A krónikásoknál a castellót megegyezéssel *(a patti)* sikerült megszerezni.[347] Matteo Quirino podestà sem kerülhette el a felelősségre vonást. Szerencsésnek bizonyult. A nyomozás nem találta bűnösnek. Kiengedték.[348]

A körbezárt Oderzót hátrahagyva a többiek Mottát vették célba.[349] Elestéről 1412. január 8-án gondolázott be a tudósítás Velencébe.[350] A várost együtt a várával a

339 VITAL 1946, 95.

340 VITAL 1914, 169. 1413. 4. 18. Michele Steno dózse oklevele.; Uo. 1413. 8. 23. Conegliano. A Consiglio Maggiore döntése. Regesztája ZsO IV. 471. sz.

341 A livenzai sereghez a városon keresztül szállították az élelmet. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 220v–221r. 1411. 12. 20.

342 MOROSINI I. 63/630.; SANUDO, 860.; CHRONICON (SPILIMBERGO), 63–65. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 230. A bejegyzés dátuma: 1412. 1. Napi keltezés nélkül. Továbbá: BELLIS, 87–88.

343 A városon kívüli út neve „strada comune detta l'Ongaresca". A tepelülésen belül „strada ongaresca per quale score l'aqua", majd azt elhagyva, „strada regia detta l'ongaresca". AS VENEZIA. Miscelanea. Mappe Nr. 831. A térképeknél a Nr. rövidítés a felvétel számát jelenti, mert a szelvényeket kizárólag számítógépen lehet megnézni.

344 MOROSINI I. 63/634. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 230. A bejegyzés dátuma: 1412. 1. Napi keltezés nélkül. Továbbá: LEICHT 1941, 2.; BELLIS, 88.

345 Conestabile az oderzói várban.

346 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 91r. 1412. 2. 3.

347 A Morosini-kódexben Boldrino da Gazzo „uno soldado chativo". MOROSINI I. 63/634. Marin Sanudónál conestabile. SANUDO, 860–861.

348 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 95v. 1412. 2. 13. Szabadon engedéséről a Morosini-kódex is megemlékezik. MOROSINI I. 63/630.

349 Csak így magyarázható az időpontok egybeesése. Vagy tévedtek a dátumokkal, de akkor úgyis mindegy.

350 MOROSINI I. 63/627.; DOLFIN, 148.; SANUDO, 860.; BONIFACCIO, 457. Valamint: SCHIFF, 10.; VITAL 1946, 93.; FALDON 1968, 47.

Köztársaság 1388 óta birtokolta.[351] A vereséget Giacomo Quirino da Candia podestà nyakába varrták, hitvány embernek tartva, mert feladta az erődöt.[352] Valójában provizor volt.[353] A Morosini-kódex és Marin Sanudo becsületére legyen mondva, később finomítottak álláspontjukon. Tettét alaposan kivizsgálhatták, majd felmentették a hitszegés vádja alól. Bizonyította, nem bűnös szándéktól vezérelve kapitulált.[354] A kegyelem ténye jelentős túlerőre utal, vagy elégtelen véderőre, különben Velencében a nyomozás során nem szavaztak volna a megbocsátás mellett. Még annyit tudunk, hogy az ostrom alatt egy előkelő magyar báró *(notabil baron de Ongaria)* az életét vesztette. Egy ostromgépből kilőtt nehéznyílvessző/nehézdárda *(da un vereton)* vetett véget életének.[355] Ki lehetett? Fogalmam sincs. Ozorai Pipo rendesen bosszút állt. Kezek hullottak, orrok rövidültek, fülek tűntek el.[356] A Firenzei ottlétéről nem vagyok meggyőződve, habár elképzelhető, hiszen 1412. január 3-án – miként fentebb írtam – Serravallében volt. Ez nem zárja ki, talán előre ment (Marca Trevigiana), és nem hátra (Friuli).

Számomra a legplasztikusabb a Morosini-kódexben fellelhető bejegyzés. A temesi ispán a rabságba esettekkel kegyetlenül viselkedik, különösen a velencei alattvalókkal kíméletlen. Praclikat csonkít, váltságdíjat kér. Mindezt egyik bárója halálát bosszulandó, aki a csatatéren maradt, mint ez oly gyakran megtörténik háború idején.[357] Nagyon nem csodálkozhattak. Néhányan még emlékezhettek a mieink cselekedeteire. Már jártunk arrafelé. 1356-ban meg 1357-ben alaposan lerendeztük a környéket.[358] Mottai győzelmünk okán egy fontos kérdésre nem adnak választ a források. Miképpen lehetett ilyen simán elveszteni egy ilyen fontos erősséget? Több okot gyűjtöttem össze. Első helyen álljon a mieink rátermettsége, gyorsasága. Nem hagytak időt az ekkor még nehézkesen mozduló ellenfélnek Motta érdemi megerősítésére. Elsősorban emberanyagban lehetett nagy a hiány. Katonáik csekély számára utal a harcot kilátástalannak értékelő lépésük. A megadás.

Portobuffolè következett. 1412. január 14-e tájban még velencei kézen lehetett. Ekkor az ottani rektoroktól fokozott éberséget kértek az átkozott magyarok-

351 BELLEMO–RORATO, 35–36.

352 MOROSINI I. 63/627.; DOLFIN, 148.; SANUDO, 860.; BONIFACCIO, 457. Valamint: VITAL 1946, 93.; FALDON 1968, 47.

353 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 106v. 1412. 4. 21.

354 MOROSINI I. 63/666.; SANUDO, 864. 1412 áprilisában adtak parancsot ügye kivizsgálására. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 106v. 1412. 4. 21.

355 DOLFIN, 148.; SANUDO, 860.

356 MOROSINI I. 63/629.; DOLFIN, 148.; SANUDO, 860.; BONIFACCIO, 457.

357 MOROSINI I. 63/629.

358 BELLEMO–RORATO, 28.; DEL TORRE, 9.

kal *(maledictos Hungaros)* szemben,[359] de az sem kizárt a fenti napon már a mieink kezére került. Velence 1411 decemberében előrelátóan erősítést küldött a városba. Michele Steno dózse, Wenzel és Thomas von Spilimbergnek kifejti, a hungarusok megjelenésére válaszként embereket fognak nagyon gyorsan odavezényelni.[360] Ha megérkeztek, ha nem, védői feladták. 1412 augusztusának a végén a falak mögött még bizton a magyarok kevélykedhettek. Ezt onnét sejtem, mivel a nagy mottai csata (1412. augusztus 25.) befejeztével a mieinket idáig üldözték.[361] Visszafoglalására csak később került sor.[362]

Portobuffolè podestàját (Marco Quirino) az egyezkedések miatt az elítéltek közé vágták.[363] Barnabò Venturellát, a gyalogosok conestabiliéjét, ugyanúgy megvádolták. Börtönbe került, ahonnét később elbocsátották.[364] A perek szépen sorjáztak. Kik voltak a többiek? Niccolò da Dulcigno, Colla da Viterbo, Pietro Dragan da Pola. A vizsgálat végeztével mindhármukat kiengedték.[365] Szabad lett Michele Viriseli, az számszerijászok kapitánya.[366] Mivel Marco Quirinót nem mentették fel,[367] ellenben a többieket igen, egy mondat jut az eszembe: „Parancsra cselekedtem". A kegyelemhez talán elég lehetett. Ha így történt, mindent Marco Quirinóra foghattak.

Motta és Portobuffolè. A Livenza folyó partján fekszenek, elfoglalásukkal a magyar csapatok alaposan legyengítették a velencei védelmi rendszert. Mindkettőt feladták, a Blitzkrieg ellen még nem volt ellenszerük. Oderzót csak azért nem vettem közéjük, jóllehet a villámháborús megállapításom itt is érvényes, mivel Opitergium már Marca Trevigianában található.[368] Gyakorlatilag egy remek hídfőállást jelentett, helyőrsége folyamatos veszélyt jelentett Coneglianónak, azonfelül Trevisónak. Hozzuk elő emlékeinkből, amikor az utóbbi cittàt 1412. január 18-a és 21-e között sikertelenül ostromoltuk. A városban Sacile környéki 4000 paripás

[359] A helyi podestà Velencétől parancsot kapott a javításokra. 200 kis libra értékben költhetett. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 70v. 1411. 12. 13.; Uo. Secreti, Registri 4. 230r. 1412. 1. 14. Kiadása: LJUBIĆ VI. 199. sz.

[360] BB UDINE. Collezione Joppi 365. k. Diplomatario di Spilimbergo. 1411. 12. 27. Velence. Michele Steno dózse oklevele. A kötetben nem adnak oldalszámokat. A 19. századi másolatokat nem kronológikus rendben rendszerezték.

[361] A csata dátumát később nem adom meg. A könnyebbség kedvéért, mivel többször próbálkoztak a város bevételével, a döntő ütközetre (1412. augusztus 25.) utalva a nagy jelzőt használom. A szövegben ezt olvashatjuk: „E pare che i nostri seguitassero gli Ungheri fino a Porto Buffoledo". SANUDO, 870.

[362] Erről még írok.

[363] SANUDO, 860.

[364] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 79r. 1412. 1. 19.; Uo. 124v. 1412. 6. 18.

[365] Valamennyien conestabilék.

[366] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 124v. 1412. 6. 18.

[367] Pontosabban nincs rá adatom.

[368] Opitergium, Oderzo latin neve.

gyülekezéséről suttogtak. Céljuk újfent Conejàn. Mindezt a Canevából, Sathilból, plusz egyéb helyekről érkezett asszonyoktól hallották. A hölgyek azért feltételezték az összevonást, mert tüzeket láttak.[369]

Coneglianót követően a másik magyar seregtest nyugatra fordult. Asolóval kezdték, de ostroma kudarcba fulladt.[370] Egyszer már megszálltuk. 1356-ban I. (Nagy) Lajos katonái sikeresen mászták a falakat.[371] A város a velencei síkság, meg a dombvidék *(colli Asolani)* határán feküdt, ahol a Prealpi Bellunesi kezdődött. Ostromlói jöhettek Conejàn alól, de falai alatt megjelenhettek a Castello di Querót elfoglalók is. A borgo egy közel 200 méteres magaslaton őrizte a környék nyugalmát, egy fellegvárral *(Rocca)* megerősítve. Podestàja (Pietro Contarini) írásából kiderül, bizonyos parasztok fellázadtak, ezért a Köztársaság katonákat küldött „contra illos maledictos rusticos".[372] Elrendelték a főkolomposok kivégzését. Katonai segítségként 24 ballistariust kapnak.[373]

A lázadók sorsáról ne legyenek kétségeink. Egy februári bejegyzésben a város egykori kancellárjáról (Antonio Donati da Zumelle) tudhatunk meg érdekességet. Kiengedték a börtönből.[374] Ő lehetett az egyik enyhén bűnös szembeszegülő. Nácinónk megjelenése ezek után történhetett. A kifejezetten gyönyörű città földrajzi helyzete okán hagyományos, hosszasan elnyúló ostromot bármikor könnyedén átvészelt. Mikor kerülhetett sor a támadásra? Fogalmam sincs, talán 1412 januárjában. A kudarc ellenben jól felhergelhette a támadókat. A magyarok bosszúból alaposan feldúlhatták a környéket. Ezzel példálódzhatott 1420-ban Romano Montello. Tomaso Mocenigo dózsét tájékoztatta ekképpen: Asolo földje a magyarok idején árulással kikerült a kezükből.[375] A környékbeli területekre utalhatott.

Conegliano és Asolo eredménytelen bevétele okán hiányzott egy komolyabb siker.[376] Az utóbbi hiábavaló ostroma végén a magyarok déli irányba, Castelfranco felé

---

369 Tábortüzek lehettek. A szövegben ezt olvashatjuk: „propter ignes, qui apparuerunt in partibus illis". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 239r. 1412. 2. 4.

370 Pontosabban: Asolóról van az első adatunk. DOLFIN, 147.

371 PÓR 1892, 305.

372 A Padovába tartó lovasok raktak rendet.

373 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 225r. 1412. 1. 1. A Morosini-kódexben a várost Velence még időben katonákkal erősítette meg. MOROSINI I. 63/610.

374 Antonio Donati da Zumelle, Pietro Contarini podestà kancellárjaként dolgozott. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 94v. 1412. 2. 19.

375 PESCE, 15–16.

376 A Morosini-kódex előhozta Conegliano második ostromát, ahol a magyarok újfent kudarcot vallottak Erre talán az 1412. januári trevisói fiaskó után, a visszavonulás közben kerülhetett sor. MOROSINI I. 63/620. Valamint: VERCI XIX. 59.

fordultak, ahol visszavertek minket.[377] A várost a Köztársaság ekkorra már alaposan megerősítette.[378] Vezetője Marin Pisano provizor lett.[379] Velencéből 1411. december 24-én odaküldték Giacomo Michelit.[380] Elsősorban a helyben állomásozó számszeríjászokról, valamint a gyalogosokról vártak tőle beszámolót.[381] Emellett Castelfranco környéken ellenőrizhette a lagúnák városának híveit, együtt a parasztokkal. A Campo San Pietro melletti seraleumot szintén felügyelnie kellett, és pluszban neki jutott az élelem számbavétele.[382] Ha úgy látta jónak, mindkét hely erősítésére engedélyt kap.[383] Megjegyzem, a várost 1357-ben Kont Miklós nádor serege sem tudta elfoglalni.[384] De mit tett Marin Pisano? Felvette a szolgálatot. Azzal szembesült, a vagyonkájukkal a castellóba menekült földművesek *(villani)* valamennyien részt akarnak venni a borgo bástyájának megerősítésében.[385] Ekkor dolgozni küldte őket. Mihelyt elindultak, felemeltette a hidakat, majd így szólt: ti sáncoljátok el magatokat a bástyában, én a várat, asszonyaitokat, gyermekeiteket fogom megvédeni.[386] Mindezt azért, mert valamennyi erősségnél a falakon belülre költözött parasztok menekülésük érdekében megadják magukat, még mielőtt a magyarok közelebb érnének.[387]

Nézzük, mit képzeltek erről Velencében. A villánik nincsenek biztonságban, ezért nagyobb részüket helyezzék el Castelfrancóban *(se reduxisse in Castrofrancho)*. Másokat küldjenek élelmük és állataik egy részével a seraleumba, Campo San Pietróhoz. Akik életkoruk alapján bírják a munkát, azokat vonják be az erődítési gürcölésbe.[388] A város támogatását érdekesen oldották meg. A környéken számos polgáruk,

---

377 DOLFIN, 147.; SANUDO, 859.

378 Ide is juthatott abból a 300 velencei számszeríjászból, akiket, a Marca Trevigiana-i meg a padovai várak, továbbá Serravalle, Conegliano, Castelfranco megerősítése okán osztottak szét. MOROSINI I. 63/604.; DOLFIN, 148.; SANUDO, 858.

379 Uo. 859.; BONIFACCIO, 457. Valamint: CAMAVITTO, 276.

380 Provizor volt.

381 A következőkkel ugyancsak foglalkozzon: javítások és a szükséges munkálatok felmérése, úgy a Roccában, mint máshol. Konkrétan: az árkoknál, hidaknál, bástyáknál stb. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 62v. 1411. 12. 24. Valamint: MOROSINI I. 63/611.

382 Ez Castelfrancótól 13–15 kilométerre található.

383 A szövegben ezt olvashatjuk: „pagarum ibi existentium ac nostrum fidelium nostrorum habitatorum in terra illa necnon districtualium et rusticorum nostrorum". AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 62v. 1411. 12. 24.

384 PÓR 1892, 322.

385 SANUDO, 859.

386 A szövegben ezt olvashatjuk: „fortificatevi voi nella bastia, ch'e io guarderò ben questo Castello, e le vostre mogli e figliuoli". Uo.

387 A szövegben ezt olvashatjuk: „i villani ch'e eranvi dentro, s'erano mandati a rendere per essere salvi, avanti che gli Ungheri s'approssimassero". Uo.; BONIFACCIO, 457.

388 A parasztok közül maradtak Castelfrancóban is. A tornyok és a borgo megerősítésére még decemberben a helyi podestà 100 kis librát költhetett. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 69v. 1411. 12. 11.

sőt rajtuk kívül még sokan mások rendelkeznek feudummal. Ezekből hasznuk keletkezik, emiatt kötelesek a bevételüket 15 napon belül a podestànak átadni, amivel ezek fejében *(ad onera feudorum)* kötelezően tartoznak. Deklarálják, cserében elegendő alkalmas embert tartsanak. Ezek ne legyenek trevisóiak. Lovakat, dárdavetőket, hajítógépeket, egyéb dolgokat *(equos, veretonos et balistas et alia ad que pro dictis feudis obligati sunt)* ugyancsak ebből fedezzék.[389]

Magyarjaink a castelfrancói fiaskót feledtetni akarván, Cittadella szomszédságában, a Brenta folyó közelében álló, Abbazia di Santa Lucia kolostorát hagyták helyben.[390] Ezzel egy jóval későbbi bejegyzésben szembesülhetünk. 1412. április 26-án Girolamo Betaneo da Venezia apostoli nuncius azt tudatta, a harcok idején az apátságot komoly károk érték.[391] A szövegben nem érintik, mindezt ki tette. Megtudjuk, a klastrom nyomorúságos állapotban leledzik, a falaknak a kiömlő Brint sem kegyelmezett.[392] Elöntötte az ár, a víztől összeomlott, rommá vált az egész. Birtokaik és javaik nagyobb része tönkrement.[393] Remélem, nem baráti tűzben estek el, habár az sem kizárt, hanem a hagyományőrző magyarok a Saint Gallen-i szokás szellemében oktatták a bencéseket. A „Régi dicsőségünk hol késel az éji homályban"? kérdésre ebben az esetben könnyedén tudok válaszolni. Semmi Verspätung. Időben érkezett.

Ellenben Noalét sikertelenül ostromoltuk, jóllehet erről kizárólag Marin Sanudo értekezett.[394] Közel fekszik Trevisóhoz, jól beleilleszthető a magyarok felvonulási útvonalába (Conegliano–Asolo–Castelfranco-Cittadella). Nincs mit tenni, legyen igaza. Noalét amúgy 1411 decemberében megerősítették. A helyi podestà egy híd javítására 15 dukátot költhetett.[395] Néhány nap múlva 300 kis libráig spendírozhatott.[396] 1413 áprilisában is Velence uralta.[397]

Trevisónál kudarcot vallottunk. A várost 1319-től 1326-ig birodalmi vikáriusok kormányozták A vezető családok belső viszályából 1329-ben a veronai Scaglieri família került ki győztesen. Hatalmuk egészen 1338-ig tartott. Egy év múlva Velence alá tartoztak, egészen 1381-ig. Ekkor átadták III. (Igazságos) Lipót osztrák herceg-

389 Uo. 77v. 1412. 1. 11.

390 Az apátság jelenleg Santa Croce Bigolinában van. Santa Croce Bigolina ma Cittadella része (frazione).

391 VERCI XIX. Documenti 2101. sz. 1412. 4. 26. Velence. Girolamo Betaneo da Venezia apostoli nuncius oklevele.

392 Brint, a Brenta neve cimbro (zimbar, zimbar zung) nyelven.

393 VERCI XIX. Documenti 2104. sz. 1412. 8. 21. Vicenza. Pietro Emiliani vicenzai püspök oklevele.

394 SANUDO, 859.

395 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 69v. 1411. 12. 11.

396 Uo. 75r. 1411. 12. 20.

397 Uo. 173v. 1413. 4. 2. A bejegyzésben májust írnak. A környező dátumok áprilisiak. Ezért írtam a negyedik hónapot.

nek. Tőle három év múlva Padova ura, I. Francesco da Carrara (Il Vecchio), szerezte meg 177 ezer dukátért, Feltre és Belluno feudumával egyetemben. 1388-ban a Köztársaság fegyveres erővel visszaszerezte egykori tulajdonát.[398] A radicchio rosso városát I. (Nagy) Lajos sikeresen ostromolta, ott lebegett tehát a jó példa Ozorai Pipo katonái előtt, akik 1412. január 25-én értek a falak közelébe.399 Giorgio Dolfin úgy véli, midőn Velencében hallottak a magyarok sikereiről, konkrétan számos város bekebelezéséről, amíg Portogruaróig eljutottak, számszeríjászokkal erősítették Trevisót.[400] A Köztársaság 1411. december 20-án jóváhagyta a podestànak 200 aranydukát értékben a szükséges munkálatok elvégzését.[401]

Soványacska adatok. Nem figyelmetlenségem a hiátus oka. 1944. április 7-én 159 darab Boeing B-17 Flying Fortress nehézbombázó a várost, a levéltári anyag hatalmas részét beleértve, alaposan lerendezte. Szerencsénkre Giambattista Verci még látta az iratokat. Nézzük, mit talált a 18. században a helyi archívumokban. 1412 januárjának a közepén a polgárok sejtették, nemsokára megérkezhetnek az ellenséges seregek. A hónap 18. napján Paolo da Venezia officiális elrendelte, aki Tosagna környékén él,[402] ezenfelül a Sile folyón túl, Plava irányában lakik, azok valamennyien húzódjanak vissza a fiume mögé. Két irányt javasoltak. Az egyik a Terraglio,[403] a másik a lagúnák felé. Állataikat, a takarmányt, valamennyi ingóságukat hajókkal vigyék magukkal a Silén innenre, vagy Trevisóba, illetve olyan helyekre, amelyeket biztonságosnak tartanak. A taktika nem szorul magyarázatra. Egyrészt így gondolták sajátjaik ellátását támogatni, másrészt a magyarokat megfosztani az élelem beszerzésétől. A lakosság mellett a hadseregről sem feledkeztek meg. Összeírják az ágyúkhoz értőket *(omnes magistri et experti in arte et exercitio bombardarum, sive sint stipendiarii, sive non*), nevüket pedig elküldik a trevisói kancelláriába.[404]

A fenti lépések sikeresnek bizonyultak, Tarvisium nem került fel a velencei veszteségek listájára. A Morosini-kódex 1412. január 25-e körüli időre teszi az attakot.[405] A magyarok a Borgo di San Tomasónál, a hasonló nevű kapunál próbáltak betörni. Itt ugyan a falakon belülre kerültek, de a városba menekült környékbéliek *(contadini e vilani)* a számszeríjászokkal és a lovasokkal közösen sikeresen eltángál-

398 ANSELMI, 121–123. 129–130. 133. 147–149.

399 MOROSINI I. 63/636.; SANUDO, 861.

400 DOLFIN, 146–147.

401 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 75r. 1411. 12. 20.

402 Tosagna inferiore és superiore a Silén túl, a Piave irányába fekvő rész.

403 A Terraglio egy út volt. Trevisót kötötte össze Mestrével.

404 Trevisóból nézve a folyót. Nyilvánvalóan azok jöhettek szóba, akik az említett helyeken éltek. VERCI XIX. Documenti 2098. sz. 1412. 1. 18. Treviso. Paolo da Venezia trevisói officiális oklevele. Valamint: VERCI XIX. 59.

405 Ezen a napon az ostrom hírével egy lovag futott be Trevisóból.

ták őket. 150 magyar megsebesült, öten meghaltak, 18-an fogságba estek. Ekkor visszavonultak arra a helyre, ahol „Se-fa-la fiera".[406] Hol lehetett a vásárnak helyet adó placc, fogalmam sincs. A falakat az említetteken túl, még 400 velencei zsoldos védte. A harci szellemet erősítendő, a lelkeket acélosítandó, minden ötödik mellvédre két profi mellé ugyanennyi amatőr harcos került.[407] Marin Sanudónál a háromnapos ostrom végén a támadók eltakarodtak Friuli irányába.[408] A források azt sugallják, az akcióra inkább január 18-a és 21-e között kerülhetett sor.[409] Az utóbbi napon Michele Steno dícsérő sorokat küldött a városnak, mert visszaverték a rájuk törő ellenséget.[410] Amúgy legyen igaza a Morosini-kódexnek is, könnyen elképzelhető, hogy több rohamot hárítottak el. Tovább tartott az emberkedés. Igaz, a dózse január 21-én értesült a sikerről. Elégedettségében azonnal gazdasági kiváltságokkal lepte meg a várost.[411] De mi van akkor, ha túl korán ajándékozott?

A védelmet Pietro Loredan podestà vezethette.[412] Mindenkire számítottak, legyen az polgár vagy mercenárius. A betolakodók közül sokat megsebesítettek, megöltek, elűztek.[413] Február 4-én már teljes biztonságban érezhették magukat. Két provizoruk (Marin Caravello, Fantino Micheli) újfent jelezték magyarok elvonulását a Tagliamento folyón túli részekre. Városukat ekkor katonákkal jól ellátottnak értékelték, a védelmét kiválónak tartották. A két velencei tisztviselő jelezte, visszatérnének, hiszen 44 napja szolgálnak itt. Harmadik társuk (Franceso da Molino) második hónapját töltötte Trevisóban.[414] A rektorok szerethetőbb tájékoztatást küldtek. Embereikkel – lovasokkal, gyalogosokkal egyaránt – követnék rosszakaróikat. A lázadó helyeket sem kímélnék. Az akciót a központból azonnal jóváhagyták, felszólítva őket a szisztematikus *(de loco ad locum)* zargatásra.[415] A felbuzdulás okát a Morosini-kó-

406 A bejegyzésben ugyancsak olvashatunk a fentebb vázolt előkészületekről MOROSINI I. 63/636.

407 Uo.

408 Marin Sanudo Treviso ostromáról gyakorlatilag átvette a Morosini-kódex bejegyzését. SANUDO, 861.

409 1412. január 18-án Paolo da Venezia trevisói officiális még semmit sem körmölt le a magyarok megjelenéséről. VERCI XIX. Documenti 2098. sz. 1412. 1. 18. Treviso.

410 Uo. 2099. sz. 1412. 1. 21. Velence. Valamint: VERCI XIX. 59. 63.; SCHIFF, 11.

411 Erről még írok. VERCI XIX. Documenti 2099. sz. 1412. 1. 21. Velence.

412 A város podestài ekkor: Leonardo Bon (1411). Pietro Loredan (1412). Marin Loredan (1413). Adriano Loredan (1414). RELAZIONI 1978, 53. Pietro Loredan trevisói podestà és capitaneus a livenzai seregek generalis kapitánya volt. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 138r. 1412. 9. 12. 1413-ban még mindig trevisói podestà és kapitány. Uo. 159v. 1413. 2. 23.

413 VERCI XIX. Documenti 2099. sz. 1412. 1. 21. Velence. Valamint: VERCI XIX. 63.

414 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 238v. 1412. 2. 4. Kapitány lesz Veronában. Uo. Registri 5. 52v. 1412. 7. 26. Valamint: REDUSIO, 840.

415 Értsd: azokat a településeket, amelyek elpártoltak Velencétől. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 239r. 1412. 2. 4.

dex a következőkkel magyarázza.[416] Velencébe 1412. január 28-án jött a hír, a mieink eltakarodtak Treviso alól, Motta és Sacile felé vették az irányt soraikat rendezendő. A sikertelen ostrom után féltek az ellentámadástól. Mivel élelmiszerük is fogytán volt, Canevába vonultak.[417] Katonáik megfogyatkoztak, mert lejárt a zsoldosok szerződése, ráadásul Carlo Malatesti nagy erőkel érkezik. Velence szolgálatába áll. A magyarok 3000 lovast hagytak hátra a megszerzett várak őrzésére.[418] Kizárt![419]

Tarvisiumban a siker hatására támadást javasoltak. Velencében kifejtették, kizárólag abban az esetben követhetik az ellenséget, amikor azok már a Tagliamentón túli vidéken járnak.[420] Előre ugorva a történetben, főseregünk – kivéve a hátrahagyott helyőrségeket – ekkor valóban visszavonult. Ennek egyetlen egy oka volt. Ozorai Pipo hazarendelése.[421] A temesi ispán hátrahúzódásával tisztában lehettek, ennek ellenére, vagy éppen emiatt, 1412. február 26-án újabb levél érkezett a helyi rektoroknak és a provizoroknak. Alkalmasnak látszó helyzetben pártolják az akciót, de katonáik kizárólag a Livenzáig törhetnek előre.[422] Érdemes megint elővenni egy térképet. A Tagliamento leküzdése azt jelenti, ellenfelük visszatért Friuliba. A Lighintha, mint a támadás legtávolabbi rádiusza, megfontoltságra utal.[423] Ameddig seregük nincs a kellő létszámra feltöltve, amíg nem érkezik az új főparancsnok, addig életbevágó a biztonsági játék. Emiatt a velencei területek határának számító folyóig csupán módjával próbálkozhatnak. Ne felejtsük el! Marca Trevigianában ekkor már a mienk volt Serravalle, Ceneda, Sacile. Ehhez jött a Friuli határán fekvő három hely: Brugnera, Motta, Portobuffolè.[424] Nem beszélve az előretolt helyőrségről, Oderzóról. Valamennyiben a mieink és szövetségeseik őrködtek. Így azért érthető a velencei visszafogottság. Átütő sikerre még nem számíthattak.

416 Hangsúlyozom, a Morosini-kódexben.

417 Caneva Sacile közelében van. Nem egy ugrásra.

418 MOROSINI I. 63/639.

419 Erről még írok.

420 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 239r. 1412. 2. 4.

421 Erről még írok.

422 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 242v. 1412. 2. 26.

423 Lighintha, a Livenza folyó neve nyugat-friuli dialektusban.

424 Csak a legfontosabbakat említem.

Il catenaccio Veneto

A meglepetés erejével operáló taktikára Velencében nem készültek fel.[425] Válaszlépéseiket a kapkodás jellemezte. Külső szemlélőként az mondhatnák, a Köztársaság magára hagyta friuli szövetségeseit. Valójában nem! Alkalmanként katonákkal, fegyverekkel támogatták őket, de választaniuk kellett. A távoli hívekre, vagy inkább a közeli Marca Trevigianára összpontosítsanak. Kicsit a Szovjetunió német megtámadására (1941. június 22.) hajaz a helyzet. Számítottak rá, még sem készültek fel megfelelően. A lagúnák városának mentségére, a hadjárat elején elvesztett helyek döntő része nem tartozott a fennhatóságuk alá. A háború elején a kényszer, nem kifejezetten a tudatosság jellemezte harctéri viselkedésüket. Védelmi rendszerüket a Livenzánál képzelték kiépíteni.[426] Már 1411. december 5-én repült a parancs. A ganzaruolók folyamatos cirkálásukkal akadályozzák az ellenfél áttörését a folyónál.[427] Velence a felülvizsgálat okán Paolo Leoni lovag oldalán Ludovico Buzzaccarinit szalajtotta a környékre. Kötelességük a livenzai seraleum,[428] az átkelők, az erősségek felmérése, beszámolás a katonaság (gyalogosok, lovasok, számszeríjászok) létszámáról. Végezetül mérjék fel, az ott állomásozók elegendők lennének-e az ellenség feltartóztatására.[429]

Merre lehetett a seraleum? Mindenképpen valahol Brugnera meg Motta között. A velencei sereg központi magja ekkor ezen a részen táborozhatott. 1411 decemberében Belluno podestàjának (Marco Correr) gerendák vásárlására adtak felhatalmazást. Meghagyták, ezeket Nervesába transzportálja, hiszen ők jártasak a sereghez

---

425 Az alcímre: a szerző itt – immár tizedik alkalommal oly szellemesen – Karl Rappan és Mario Villini/Wilfling/Villini II. munkásságára gondol. No meg Helenio Herrerára. Az argentin végső nyughelye Velencében van a Cimitero di San Michele (area evangelica) egyik sírjában. Emiatt személye nyugodtan kapcsolható a hadjárathoz.

426 A szövegben ezt olvashatjuk: „quia intendimus ad partes Liquentie presto destinare gentes nostras armigeras". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 211v. 1411. 12. 2. A szövegben ezt olvashatjuk: „pro defensione et custodia seralei nostri ad partes Liquentie". Uo. 214r. 1411. 12. 5. A szövegben ezt olvashatjuk: „quod quanto prestius esse se poterit se transferant ad partes Trevisane, ubi sunt alie gentes nostre ad custodiam passus Liquentie". Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 58v–59v. 1411. 12. 14. A szövegben ezt olvashatjuk: „pro regula et gubernatione gentium nostrarum existentium Livenza". Uo. Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 217v–218r. 1411. 12. 14. Kiadása: LJUBIĆ VI. 190. sz.

427 A kötet teteje ezen az oldalon erősen sérült, így olvashatatlan. Nem derül ki a címzett. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 57r. 1411. 12. 12.

428 A seraleum kifejezés jelenthet árkot, vagy fallal körbevett területet. A legpontosabb fordítása talán a védelmi rendszer. Akár komolyabb területet is őrizhetett, természetes akadályokat és épített műtárgyakat (tornyok, várak, falak stb.) felhasználva. A seraleum mindig megerősített helyre utal. A Zsigmondkori Oklevéltár III. kötetében a seraleum szó helységnévként szerepel. ZsO III. 1358. sz. Nyilván elírás. Néhány példa: a Marghera közelében fekvő Oriago. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 225v. 1412. 1. 1. Egy alkalommal két nemest meg Paolo Quirinót küldték oda felmérésre. A környékbeli seraleumokat ugyancsak szemrevételezék. Uo. 230r. 1412. 1. 14. Ezeket a nagy mottai csata után sem hanyagolták el. Uo. Registri 5. 1412. 9. 27. Paolo Quirino kapitány Padovában. Uo. Misti, Registri 49. 145v. 1412. 12. 22.

429 A szövegben ezt olvashatjuk: „examinare et videre seraleum Liquentie ac passus omnis illius seraleis necnon fortilitia et fortificationes, que facte et constructe sunt". Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 58r. 1411. 12. 12.

történő szállításban. A fákat „ad seraleum nostrum ad apud Liquentiam" szánták a katonáknak szállásokat ácsolandó.[430] Velence két provizorát (Marin Caravello, Fantino Micheli) küldte a livenzai táborba. Feladatuk lett a hasonló poszton ott szolgáló Leonardo Zanétől, Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigótól, a kapitánytól, továbbá három nemestől (Pietro Diedo, Vito da Canale, Pancrazio di Giorgio) a hírek begyűjtése.[431] Karöltve vizsgálják a seraleumot, ellenőrizzék a fortifikációs műveleteket. Jelentsenek az új csapatokról, azok szervezettségéről és élelmezésükről.[432] Padova, szabadon választott kötelezőként, 100 lancea eltartását vállalta magára. A lovasokat a livenzai részekre küldte.[433] Legfontosabb teendőük a seraleum oltalma, valamint az ellenség átöregelésének minden áron történő megakadályozása. Verona 40 lándzsát vezényelt a védelmi rendszerhez.[434] Marin Sanudo sem feledkezik el a munkálatokról. Decemberben megérkezhettek Padovából, Vicenzából, Veronából, Marca Trevigianából azok a villánik, számukat 10–11 ezerre becsülte,[435] akiket a védőműhöz rendeltek. Kopjákkal *(gavaruoli)*, nyársakkal *(spiedi)*, hajítódárdákkal *(giavarine)*, kardokkal *(spade)*, kézi lándzsákkal *(lance a mano)* felszerelve érkeztek.[436]

Giorgio Dolfinnál 10 ezer emberrel reméltek megállítani bennünket. Élükön Ludovico Buzzaccarini a livenzai seregek kapitánya[437] [n]égy provizorral. Ők Marin Caravello,[438] Bartolomeo Donà,[439] Barbone Morosini, Giacomo Trevisan.[440] A krónikás bizony túloz a velencei sereg állományáról. Miért gondolom? Mert a Terraferma 15. századi növekedése (1404–1405) eredményeképp a Köztársaság úgy döntött, érdemes egy stabilnak mondható szárazföldi hadsereget felállítani. Ez az 1411-es hadjárat előtt 1500 lovasból állt.[441] Ozorai Pipo megjelenésekor tehát 500 lándzsa állt a rendelkezésükre „állandó" hadseregként. Hamar rájöttek, ez bizony

[430] A szövegben ezt olvashatjuk: „quia ille locus est habilior ad reducendum postea ipsas ad campum nostrum". Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 219v. 1411. 12. 18.

[431] Említettem, Pietro Diedo, Vito da Canale, Pancrazio di Giorgio feladata volt Brugnera meggyőzése.

[432] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 220v–221r. 1411. 12. 20.

[433] Uo. 215v. 1411. 12. 11.

[434] 100 lándzsa mindenképpen maradjon a városban. Uo. 215v. 1411. 12. 11.

[435] A számokat ne vegyük komolyan.

[436] SANUDO, 857.

[437] DOLFIN, 147. Marin Sanudónál „amministratore del campo". SANUDO, 857.

[438] DOLFIN, 147.; SANUDO, 858.; BONIFACCIO, 457.

[439] DOLFIN, 147. Marin Sanudónál Bartolomeo Donato da Campo della Maddalena. SANUDO, 858. Életére: DE PEPPO.

[440] DOLFIN, 147.; SANUDO, 858. Giacomo Trevisan esetében Marin Sanudo megjegyzi, da San Giovanni Nuovo. Uo. A Morosini-kódexben a provizorok: Barbone Morosini, Giacomo Trevisan, Marin Caravello, Antonio Moro, Bartolomeo Donà. A főkapitány Ludovico Buzzaccarini. MOROSINI I. 63/598.

[441] MALLETT 1983, 69.

kevés.[442] Giorgio Dolfinnál hasonló olvasható. A létszámot nemsokára minimum 1000 lándzsával megnövelték, mert kiderült, a magyarok hozzávetőlegesen 12 ezren vannak.[443] Marin Sanudo szerint a főkapitányhoz (Taddeo Dal Verme) Padovából, Vicenzából, Veronából 500 lanceát, 500 számszeríjászt küldtek. 2000 gyalogosnak is dirigálhatott. Mellettük még Pietro Diedóra, 30 ganzaruolo, plusz 100 bárka vezetőjére számíthatott.[444] Kontrollként jöjjön a következő adat. Verona és Vicenza megszerzésekor 9000 lovast tudtak a harcmezőre rendelni. Ezt a nagyságot a Zsigmond elleni háborúban legfeljebb 1412 késő tavaszára érhették el.[445]

Mi derül még ki a szakirodalomból meg az okleveles anyagból? A háború elején sorozatos kinevezésekkel erősítették a sereget. A harcok kezdetén a capitaneus generalis Taddeo Dal Verme. A veronai származású velencei polgár tapasztalt hadfinak számított. A 14. század közepén születhetett, 1386-ban már kétségkívül katonai szolgálatban állt a Della Scala család oldalán. Őket a Viscontiak, majd Velence követte. Ozorai Pipo megjelenésekor ő vezeti a Livenza folyóra telepített védelmi rendszert,[446] ahol Ludovico Buzzaccarini kapitány segítette.[447] Egy provizor került mellé.[448] Ugyanekkor Barbone Morosinit, Giacomo Trevisánnal *(maior)*, a folyónál épített seraleumhoz irányították.[449] Néhány nap elteltével mások (Marin Caravello, Fantino Micheli) követték őket.[450]

Komolyabb szervezeti átalakításokról ekkor még nem beszélhetünk, a meglévő rendszerből akarták a legjobbat kihozni. Láthatjuk, számos új provizor érkezett.[451] Nominálásukkal a gyakorlatias középvezetői réteget erősítették. Megindult a sereg bővítése, de ez nekem későnek tűnik. Talán lassabb felfejlődést várhattak, vagy kevesebb magyart. A sorozatos zsoldost kereső kutakodás kapkodó volt, de ezt tudjuk be az elégtelen előkészületeknek. A gyors iparkodás általában hirtelenkedésnek látszik, de egy idő után beállnak a dolgok. A sorozások szép lassan, rendezett

442 MALLETT 1989, 41.

443 DOLFIN, 147. A Morosini-kódexben 1000 lándzsáról és 12 ezer magyar lovasról olvashatunk. MOROSINI I. 63/602.

444 SANUDO, 857. Valamint: VERCI XIX. 51.

445 MALLETT 1989, 122.

446 MALLETT 1986.

447 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 217v–218r. 1411. 12. 14.

448 Nevét nem adják meg. A szövegben ezt olvashatjuk: „unus noster nobilis solennis provizor". Uo.

449 Provizorok voltak. Uo. 215v. 1411. 12. 11.; Uo. 217v–218r. 1411. 12. 14.; Uo. 223r. 1411. 12. 23.

450 Uo. 220r. 1411. 12. 18.; Uo. 220v–221r. 1411. 12. 20. Valamint: SANUDO, 858–859.; BONIFACCIO, 457.

451 A váltásra esetenként azért került sor, mert a régieknek lejárt a megbízatása. Alkalmanként (Verona, Treviso) nevek említése nélkül, pusztán a kinevezés szükségességéről írtak. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 214r. 1411. 12. 5.

módon, jól dokumentálva megindultak.[452] A 15. századi Itáliában a mercenáriusok kínálati-keresleti piacán a katonákra vadászók kerültek nehezebb helyzetbe. Ezért a szakadatlan keresgélés. A folyamatosan befutó hadfikat, Velencében a Dózse palotában, a nagyobb tanácsteremben *(sala maioris consilii)* vették nyilvántartásba. A sala kicsinek bizonyult, az épületben új termet jelöltek ki a sorozásra.[453]A katonák *(gentes et pedites)* itt firkantottak alá, itt osztották be őket az egyes csapatvezetőkhöz.[454] A zsoldosokat fizetni kellett. Erre a világ pénze sem lehetett elég. Kezdetben, az összegyűjtött 20 ezer dukát sorsát alaposan végig kellett gondolni. Úgy döntöttek, ebből bizonyos részt ne küldjenek el Uguccione dei Contrarinek Ferrarába,[455] inkább rezerválják Taddeo Dal Verme és más parancsnokok *(aliis conductoribus)* számára.[456]

A háborúnak ebben a szakaszában a toborzás lett a főirány. Kigyűjtöttem, Velence honnét kért katonákat.[457] Szövetségeseikhez fordultak. Valójában gyakorlatilag mindenkihez, aki nem volt éppen ellenségük, megbízottakat küldtek. Feladatuk a sereg megerősítése okán az új harcosok megszerzése lett. Két diplomatájuk (Lorenzo Bragadin, Marco Dandolo) hasonlóan kivette a részét a kutakodásból. Parancsba kapták, amikor az Urbs felé lovagolnak, Ferrarába érve sürgessék az Uguccione dei Contrarin keresztül ígért katonákat. Bolognában egyeztessenek Azzo Trevisánnal, akit a lagúnák városa korábban odairányított, miként halad a zsoldosok sorozása. A következő állomáson (Siena) keressék Arrigo Casoli da Siena polgárt. Firtassák tőle a verbuválás aktuális állását.[458] A mercenáriusok mellett szert tettek fegyverekre is. Így 1412 januárjában Bolognából meg Lombardiából is érkeztek gyilkoló szerszámok.[459]

Nemcsak a lagúnák városában féltek a magyaroktól. Pietro Scrovergnit, a híres padovai család tagját, Prosdocimo Contival, *(utriusque iuris doctor)* a helyi egyetem meghatározó humanista professzorával, a közelgő veszély tudatában küldték Velencébe. Az utóbbi keresztnevén kizárólag azok csodálkozhatnak, akik nem hallottak még Padova első püspökéről,[460] vagy nem látták Donatello szobrát a Basilica di

---

452 Ez sajnos nem azt jelenti, hogy tömegével rendelkeznénk a sorozások anyagával. Ellenkezőleg! Csupán azért gondolom, mert számos alkalommal megemlítik a mustra tényét.

453 A szövegben ezt olvashatjuk: „dicti sapientes guerre stare debeant in camera capitum sexteriorum de X".

454 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 237r. 1412. 1. 25.

455 Ferrarából szintén kértek zsoldosokat.

456 A conductor egy militáris tisztség. Általánosságban a sereget több csapatra bonthatják, és élükre őket nevezik ki. Nem alvezér, inkább a csapatparancsnok a magyar megfelelője. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 238r. 1412. 1. 31.

457 Adattár II.

458 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 232v–234v. 1412. 1. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 200. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 215. sz.; ZsO III. 1627. sz.

459 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 78r. 1412. 1. 11.

460 Prosdocimo Conti életére: KOHL 1983.

Sant'Antonio di Padova egyik oltárán. A helyi rektorok katonákat akartak a seraleum őrzésére. 400 lándzsát, valamint 500 gyalogost remélnek. Megígérték, nem ilyen számban, de kapni fognak. Kiderült, Velencében óráról órára várják a katonákat.[461] Ide szánták azt 150 milánói lándzsát, amelyet a Köztársaság Tomaso da Piacenzán *(decretorum doctor)* keresztül kért egy hónapra Facino Canétől. A követ zsebébe 1000 dukát került zsoldjuk fedezésére. A condottiere ekkor Milánó régensekét fungált, 3000 lovassal készült Velence segítségére.[462]

Már előhoztam, a polcenigói fiaskót látva küldhettek a Marca Trevigiana-i és a padovai várakba, továbbá Serravallébe, Coneglianóba, Castelfrancóba erősítésként 300 számszeríjászt[463] A támogatásokkal nem álltak le. Amikor Marca Trevigiana veszélybe került, balestrieriket, elegendő számú gyalogost, no meg lovasokat állítottak fel *(pedoni asè con altra gente con cavallo)*.[464] III. Niccolò d'Este ferrarai őrgróf meghálálta a bizalmat. Elment a lagúnák városába, ahol saját szolgálatai mellett, 300 lándzsát ajánlott fel szövetségesének.[465] 1411. december 24-én érkezett, másnap már fogadták.[466] Nézzük tovább! Senkit se lepjen meg a Morosini-kódex 1411. december 17-ét követő bejegyzése. Velence a magyarok megjelenéséről hallva, nagyon sok lovast, gyalogost, számszeríjászt fogadott a zsoldjába. 500 lándzsát küldtek Padova, Verona, Vicenza védelmére, együtt félezer ballistariussal. Rajtuk kívül felvettek még 1800–2000 talpast.[467] A csapatok vezetője ekkor Taddeo Dal Verme. Az ő parancsára

---

461 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 231v. 1412. 1. 15.

462 MOROSINI I. 63/594.; SANUDO, 857. A 150 lándzsára egy másik helyen: AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 216v. 1411. 12. 12. Regesztája: ÓVÁRY 1888, 468.; ÓVÁRY 1890, 209. sz.; ZsO III. 1344. sz. Amikor Facino Cane ráébredt, Carlo Malatesti fővezérésége veszélyt jelenthet rá, Zsigmondhoz fordult. Milánó régenséhez 1412. május 16-a előtt a Luxemburgi megbízottakat küldött. Utasításukból kiderült, Facino Cane, Bertoldo Orsini pápai követ és Francesco Serazoni királyi jegyzőn keresztül, ajánlatott tett a magyar uralkodónak. Azt kérte, küldjön neki 4000–5000 lovast. Zsigmond kijelentette, Brunoro della Scala meg Marcali Miklós erős seregükkel mindenben követik a tanácsát a birodalom jogainak visszaszerzése érdekében. Támogatja tervét Brescia, sőt Bergamo visszafoglalásában. A király mindent megtesz Lombardia érdekében, nehogy Milánó a Malatestik fennhatósága alá kerüljön. MNL OL DF. 287745. sz. 293r–294v. Zsigmond oklevele. Dátum és kiadási hely nélkül. Kiadása: HEIMPEL 1932, 19. sz. Hermann Heimpel szerint 1412. május 16-a előtt adták ki. Regesztája: ZsO III. 2142. sz. A milánói Francesco Serazoni 1411. október 2-án az uralkodótól Pozsonyban kiváltságot kapott menlevéllel együtt. Familiárisa lett, meg a jegyzője. RI XI/1. 135. sz. 1411. 10. 2. Pozsony. Valamint: BEINHOFF, 60. 62. 83. 91. 111. 147. 149. 1412 tavaszán újból feltűnik. A Luxemburgi kihasználja szaktudását. Néhány példa: 1412 májusában az egyik királyi oklevélnek ő a relátora. MNL OL DF. 287861. sz. 24r. 1412. 5. 2. Diósgyőr. Zsigmond oklevele. Kiadása: WENZEL 1873, 102. sz. Regesztája: RI XI/1. 217. sz.; ZsO III. 2054. sz.; MNL OL DF. 287861. sz. 24r. 1412. 5. 8. Eger. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 227. sz.

463 MOROSINI I. 63/604.; DOLFIN, 148.; SANUDO, 858.

464 Marca Trevigianába küldték őket. MOROSINI I. 63/589.

465 Uo. 63/606.; DOLFIN, 147.; SANUDO, 858. III. Niccolò d'Este ferrarai őrgróf és Velence kapcsolatára: CHIAPPINI, 97–105.

466 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 223r. 1411. 12. 24.

467 MOROSINI I. 63/590.; SANUDO, 857.

Marca Trevigianában Tomaso Duodo 30 felfegyverzett hajóval *(ganzeruoli)* és 100 bárkával az árokhoz *(foso)* lavírozott az áttörés megakadályozására.[468] Tovább erősödött a Köztársaság védelme azzal a 600 lovassal, plusz 1000 gyalogossal, akiket Vicenza saját költségére állított ki. Padova sem szeretett volna lemaradni. 100 lándzsát kínált fel 15 dukát/hónap fizetéssel. Ha Velence nem a katonákat választja, 15 ezer dukátot adnának havonta.[469] A levéltári iratokat lapozgatva a Vicenzába irányított fegyveres erőről az alábbiakat ismerem. Nem meghazudtolva, legfeljebb kiegészítve a krónikásokat. Padovából 40 lándzsát dobtak át, követve a korábban odaküldött 200 gyalogost, majd Pataviumból újabb 50 lovast, 100 talpassal irányítottak oda.[470] Az átcsoportosításokból közvetve kikövetkeztethető, mikor lélegezhetett fel egy-egy città a háborús nyomást kevésbé érezve. Vicènsánál ez 1412 februárja lehetett.[471] Miért gondolom? Mert a városból szép lassan átirányították az erőket Trevisóba, a velencei csapatok gyülekezési központjába.

A magyar hadisikerekre ekkor kizárólag a velencei sereg létszámának folyamatos növelésével tudtak válaszolni. Egy alkalommal a zsoldosokért politikai konfliktusba keveredtek. 1412 januárjának a közepén megjelent Uguccione dei Contrari. Azzo Trevisántól azt hallotta,[472] Velence 100 lándzsát kap Facino Canétől.[473] Megnyugtatták, ezek a csapatok nem fognak a ferrarai területeken átvonulni.[474] Domenico Bonaconte (Bonagiunta) da Fondi nem talált lovasokat olyan előlegért, *(prestantia)* mint amit a Köztársaság ajánlott. Akiket eddig besorozott, azokat küldje, ezt követően menjen Ferrarába, írták neki. A maradványt adja át Uguccione dei Contrarinek, akit felhatalmaztak „expertos, aptos et paratos" csapatvezetők keresésére.[475] A Morosini-kódex érdekes magyarázatot ad, a hadjárat kezdeti időszakában miért kerestek lovasokat, gyalogosokat, számszeríjászokat. Az ok az a 18 felfegyverzett gálya a többi hajóval egyetemben, amelyek Velencét elhagyva a tengeren ringatóztak, de még nem tértek haza.[476] Nyilvánvalóan ezek a katonák hiányozhattak, de krónikásaink most gyenge kifogással operáltak.

---

468 MOROSINI I. 63/591. A bejegyzés előtti utolsó értékelhető dátum 1411. december 27-e.; SANUDO, 857. Tomaso Duodót 1411. december 3-án újból megválasztották a ganzaruolók kapitányának. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 69r. 1411. 12. 3.

469 MOROSINI I. 63/592.; SANUDO, 857.

470 Patavium, Padova latin neve. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 82v. 1412. 1. 23.

471 Vicènsa, Vicenza neve velencei dialektusban.

472 Ő az, akit Velencéből Bolognába küldtek katonákat szerezni.

473 Milánó és Ferrara ekkor éppen egymással marakodtak.

474 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 231r–231v. 1412. 1. 15.

475 Uo. 231v. 1412. 1. 17. Ugyanúgy kellett fogadni, mint más „illustres et magnificos dominos". Uo. Maggior Consiglio, Deliberazioni, Registri 21 (Leona), 216r–v. 1412. 1. 17.

476 MOROSINI I. 63/593.; SANUDO, 857.

Battonyától Nemesmedvesig

Írtam, a meglepetésre alapozott haditerv jól működött, annak ellenére, hogy a Köztársaság kétszeresen helyzeti előnyben volt. Ennek ellenére rapityára, rapotyára, ripityára verték őket. Jávor Pál erre csupán ennyit mondott volna erre: „juszt is ripi-ripityom".[477] A terepismeret és a múlt felelevenítése sokat segíthetett volna. Az elsőt nem magyarázom. A második esetében gondoljunk I. (Nagy) Lajosra. Úgy látom, nem lapoztak vissza az Anjouhoz a velencei emlékezetben. Nem tették fel a következő kérdéseket. Merről? Merre? Természetesen az sem zárhatjuk ki, informálódtak ők a régből, de rossz válaszokat adtak. Az utóbbi mellett szól, miszerint a szervezett védelmi lépések ellenére Ozorai Pipo csapatai egyszerűen lerohanták őket. Azért nemcsak a temesi ispán kétségtelen hadi talentumának tulajdonítsuk a győzelmeket. Ne feledkezzünk el a Friuliban harcoló III. Friedrich von Ortenburgról meg Blagaji Lászlóról sem. A nemest Zsigmond küldte a gróf segítségére.[478] Megjegyzem, Itáliában mindenki azt képzelte, valamennyi támadás élén a Firenzei áll. Ugyanazon a napon, számos helyen, képesnek bizonyult a velenceieket okítani, akár több száz kilométeres távolságból. Valamennyien ellene harcoltak, egytől egyig őt akarták legyőzni, de a kudarc dettó jobban esett annak, akit nem pityipalkó, hanem a temesi ispán páholt el. Honnét veszem? Az elbeszélő forrásokból. Ez azt jelenti, könnyű feladat hadvezérünk mozgását felvázolni? Fájdalom, nem! Kevés a kapaszkodó hadi itineráriumának összeállításához. Bizonyára lenne mit hozzáfűznie, milyen lehetett az igazi Pip (o) show.

A parancsnokok lehettek bármily zseniálisak, harcosok nélkül nincs siker. Emlékükre szobrot állítanék. Mindenképpen a tengerparthoz nagyon közeli vonzó olasz kisvárosban, ahol a középkori borgóban a várhoz vezető, árnyékos, nem túl meredek macskaköves út két oldalán helyes éttermek és bárok sorjáznak, no meg mindig van parkolóhely. Nyáron avatnám. Évente koszorúznám. A helyre lennének ötleteim, de a parcheggio libero léte az isteni csoda kategóriájába tartozik, emiatt kritériumrendszerem azonnal törékennyé válik. Mivel ilyen miracolót Itáliában még senki sem élt át, tervem ad acta kerül. A misztériumra váróknak csak annyit: eredmény nélkül fog elszállni felettük az élet.

Nem érdektelen, Budán mit tudtak a harctéri eseményekről. A hadjáratban elfoglalt városok, várak száma 72.[479] Az adat legkésőbb 1412. január közepéig érvé-

[477] Az alcímre: a szerző itt – immár tizenegyedik alkalommal oly szellemesen – a Dr. Tóth Sándor alezredes és az Ifjúkommunista szerkesztősége munkája gyümölcseként összeállított, 1974-ben megjelent könyv címét kölcsönözte.

[478] DRTA VII. 125. sz. 1412. 1. 30. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 184. sz.; ZsO III. 1667. sz.

[479] Ezek közül az iratban kettőt (Cividale, Udine) említenek név szerint. DRTA VII. 125. sz. 1412. 1. 30. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 184. sz.; ZsO III. 1667. sz.

nyes.[480] Itt azért megállnék egy pillanatra. Joseph Aschbach munkájában – jelzet nélkül – közöl egy jegyzéket a frankfurti városi levéltárból (Stadtarchiv Frankfurt). Ebben az Ozorai Pipo révén megszállt várakat, városokat sorolja fel. A lista közlésekor a jegyzetben még felsorol jónéhány helyet. Ezek okkupálását a temesi ispánnak tulajdonítja. Eberhard Windecke szintén említ számos meghódított települést. A számokat összeadva ez 81.[481] Látszik, nem nagy a különbség. Friuliban összesen 278 erősséget számoltak össze egy 1901-ben megjelent könyvben. A szerzők (Alfredo Lazzarini, Giovanni Del Puppo) több kiadványból gyűjtöttek.[482] Sokról semmit sem lehetett összegereblyézni.[483]

Nem kell magyaráznom, egy tartomány megszerzéséhez nem kötelező mindent elfoglalni, elég a kulcsfontosságú helyeket bírni. Azokat viszont a magyarok valóban megkaparintották, nem beszélve arról a néhány sarkalatos castelloról, amelyeket Marca Trevigianában igáztak le. A várról várra történő előrehaladás kísértetiesen hasonlít I. (Nagy) Lajos király seregének egykori itáliai taktikájához, de a manőverek mögött ne keressünk példátlan és unikális hungarikumot. Hasonló helyzetben minden sereg ezt a metódust követte.[484] A sorok megfogalmazása után örök kelet-európaiként bevillan egy név. Nemesmedves. Az utolsó magyar település, amit 1945. április 4-én szabadítottak fel. Valójában nem! A németek csupán 11-én adták fel a Pinkamindszenthez tartozó Dénes-Kapury-majort, a 104-es szovjet lövészhadtest 93-as hadosztályának. Ennek ellenére Moszkvába egy héttel hamarébb jelezték az „освобождение" tényét.[485] 1412 elején hasonlóval szembesülhetünk. Kicsit vastagabban foghatott az a lúdtoll. A listára olyan városok kerültek fel, ahol eleve szövetségesként tekintettek Zsigmond embereire, egyetlen íjlövés nélkül beengedték őket. Néhány példa: Cividale, Gemona, Venzone.

Oly sokat emlegettem eddig a villámháborút, emiatt kihagyhatatlan az istennyila gyorsaságának a körülírása. A spilimbergi krónikában 40 nap alatt rohanták le Friûlt.[486] Mivel Ozorai Pipo 1411. december 6-án még Udinében várakozott,[487]

---

480 1412. január 30-án Budán fogalmazták az oklevelet. A futár január közepén indulhatott el Friuliból. 19 zászlót *(banier)* is zsákmányoltak. DRTA VII. 125. sz. 1412. 1. 30. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 184. sz.; ZsO III. 1667. sz. Valamint: SCHIFF, 10.

481 Joseph Aschbachnál 67 darab. ASCHBACH I. 443–446. Eberhard Windeckénél 14 darab. WINDECKE, 27-es fejezet. A két lista közti átfedéseket egynek számoltam.

482 DE RUBEIS.; CICONI.; ANNALI (FRIULI) VII.

483 LAZZARINI–DEL PUPPO, 27–35.

484 Értsd: a városról városra, várról várra történő előrenyomulást.

485 Hevenyészett fordításomban: Felszabadítás.

486 Friûl, Friuli neve velencei dialektusban. CHRONICON (SPILIMBERGO), 63–65.

487 C. TÓTH 2004, 483.

feltételezve a másnapi (hétfő) indulást, akkor 1412. január közepére letiporta a tartományt. A temesi ispán azokkal a helyekkel, ahol nagyobb ellenállást tanúsítottak, nem sokat törődött. Ilyen a Blitzkrieg. Sikert sikerre halmozva léptek be Marca Trevigianába. Erről Velence 1411. december 31-én ilyenformán írt: „quod ut agenda nostra contra istos Hungaros, qui venerunt ad damna nostra in partibus Tervisiane",[488] ahol sokkal nehezebb lett a dolguk. Ott egységes hatalmi tömbbel kellett szembenézniük. Mialatt Friuliban vitézkedtek, Velence erőn felül megerősítette a hátországát. Treviso sikertelen ostromával, plusz az azt követő foglalásokkal, befejezettnek tekinthetjük a velencei háború kezdeti etapjának fegyveres akcióit.[489] Levezetéskén Ozorai Pipo seregei megfordultak, és elindultak Udine irányába. Útközben, ahol lehetett, emberkedtek egy keveset.

Ha ránézünk a háború első szakaszát rekonstruáló térképre, nem elégszer hangsúlyozva lehetséges tartalmi hiányosságait, a konkrét eredményeket nem ismételve, kizárólag tömören, és az emlékezést megerősítő jelleggel, a következő stratégia bontakozik ki a szemünk előtt. A több részre osztott magyar sereg elsődleges célja ekkor a Livenza folyóra épülő velencei ellenállás megtörése, a stratégiai helyek megtámadása, elfoglalása, majd hátországukat biztosítva a Piave vizéig előretörve, már a Terrafermát veszélyeztetve, hídfőállások kiépítése lehetett. Jelenlétük megszilárdítása Friulban lehetővé tette az észak-déli, ha valakinek jobban tetszik, a dél-északi irányba a cittàkra, valamint castellókra épülő saját védelmi rendszer kiépítését, lehetőséget adva a rendszeres betörésekre Marca Trevigianába. A meglepetéssel operáló gyors lovasaink sikerrel cikáztak egyik helyről a másikra. A városok, várak, cortinák, bástyák, falvak döntő része ellenállás nélkül került a kezükbe. Azt gondolom, jóllehet nem ismerem a következő lépést, hiszen Ozorai Pipo hirtelen leállította a hadmozdulatokat, ezután következtek volna a nagyobb települések. Treviso,[490] Padova, Vicenza, Verona. Erre viszont csak Zsigmond itáliai megjelenésekor került sor, egy sokkal kedvezőtlenebb helyzetben.[491] Ebben a periódusban mellékhadszíntérként tekinthetünk a Német-római Birodalomhoz tartozó Bellunóra meg Feltrére. A magyarok megjelenése egyben azt jelentette, a Luxemburgi igényt tart rájuk, mint a Reich részeire. Még egy szándék vezérelhette őket. Innét kiindulva minél több terület megszerzése, így akadályozva a Köztársaság fegyveres próbálkozásait a nordikus részeken.

---

488 AS. VENEZIA. Avogaria di comun, Deliberazioni del Maggior consiglio, Registri A-28-10 72r. 1411. 12. 31. Ebben a kötetben mindig az új számozás szerint adom meg a jelzeteket.

489 Ennek lezárását a temesi ispán hazatérésével datálom. Erről még írok.

490 Írtam, itt próbálkoztak. Igaz, sikertelenül.

491 Erről még írok.

A háború első szakasza 1411. november 28. és 1412. február 13. között
A Velencei Köztársaság határa 1796-ban
A magyar seregek útvonalai
A Belunóban és Feltrében állomásozó csapatok foglalásai
Valmareno
Körös
Zágráb
Laibach
Cividale
Udine
Variano
Blessano
Vissandone
déli hadtest
középső hadtest
északi hadtest
Montereale Valcellina
Aviano
Polcenigo
Sacile
Caneva
Pinidello
Cordignano
San Giacomo di Veglia
Brugnera
Castello di Torre
Zoppola
Porcia
Meduna
Tagliamento
Isonzo
Natisone
Torre
Corno
Fella
Marano
Portogruaro
Marano-laguna
Adriai-tenger
Isztria
Tarcsa-öböl
Livenza
Motta
Portobuffolè
Oderzo
Piave
Conegliano
Ceneda
Serravalle
Belluno
Cordevole
Mel (Castello di Castelvin)
Castello di Zumelle
Castello di Torre di Tovena
Castello della Costa
Valmareno
Torri di Credazzo
Castello di Quero
Feltre
Castello della Scala
Covolo
Brenta
Asolo
Abbazia di Santa Lucia
Castelfranco
Treviso
Noale
VELENCEI KÖZTÁRSASÁG
VELENCE
Dolomitok
0 10 20 30 40 50 km
Sasi A. 2023.

Vajon a Firenzei miért határozott a visszavonulás mellett? Nézzük a lehetséges hadászati indítékot. Magyar részről mi jellemezte ezt a ciklust? A rohanás. Nem nagyon tehettek mást. A lovasok ehhez értenek, erre valók. Gyorsaságukat könnyítette a sík terep. Ahol semmi szembeszegülés, illetve sikeresen megegyeztek, ott okkupáltak. Az elképesztő túlerőt látva a védők két út között választhattak. Halál vagy a megadás. A kapitulációknak erős lökést adtak a magyarok féktelenségéről szóló beszámolók. 1412 januárjában a „maledictos Hungaros" vérontással és kegyetlenséggel viseltettek azon helyek iránt, amiket megszereztek.[492] A kíméletlenség a taktika része volt, a harcok velejárójának számított. Tetejében a vereségeket látva többen a győztes mellé álltak, újabb indokként a sorozatos megadásokra. A fentiek miatt az útba eső városkákat, várakat hosszabb ostrom nélkül képesek voltak hatalmuk alá vonni. Kizárólag a szisztematikusan megerősített, katonákkal jól ellátott pontok tudták ellenükben eredményesen felvenni a harcot (Conegliano, Castelfranco, Treviso). Ugyancsak ide sorolom a természeti adottságát jól kihasználó, termetes domb tetejére épített Asolót. A sikertelen próbálkozás után a magyarok nem dőltek a gondolájukba. Szépen tovább lovagoltak, újabb préda után nézve. Mindezeket olvasva semmilyen harcászati okát nem látom a csapatkivonásoknak.

Elfogadható érvelés lehetne a katonai abdikálásra az utánpótlási vonalak megnyúlása. Ekkor viszont ez még nem éreztette negatív hatását. A hadtápot a kezdetektől gyakorlatilag összerabolták, hiszen az élelmiszer nagy részét még nem tudták biztonságos helyre szállítani, így a velencei koszt a magyarok étrendjét gazdagította. Télen ugyan a zordság valamennyire lassíthatta mozgásukat, de a ridegtartáshoz szokott magyar lovasokat ez nem hozta zavarba. Erre lettek szocializálva. Ekkor még nyugodtan cikázhattak, vonulhattak ide-oda, következmények nélkül zabrálhatta, hiszen a Köztársaság serege ekkor képtelen volt erőteljes offenzívára. A kezdeti veszteségek hatása sokként hatott rájuk. A megfelelő létszám, egy hitelesebb vezér,[493] a professzionális irányítás még váratott magára.[494] Előre ugorva: a temesi ispán kihátrálásának okát nem a sikertelenségben, nem betegségben, hanem egy parancsban lelhetjük meg.

Vizsgáljuk meg, az ellenfél oldaláról mi jellemezte az 1411 nyarától, 1412. február elejéig tartó időszakot. Egyrészt a tudatosság, másrészt a kapkodás. Nézzük az elsőt! Északon szövetségeseket kerestek, a kétfrontos támadást elkerülendő fontos hágókat vontak kontroll alá. Felépítették a Livenza folyóra támaszkodó védőmű-

[492] A szövegben ezt olvashatjuk: „propter maximas starges et crudelitates factas versus alios locorum, quas ceperunt". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 230r. 1412. 1. 14. Kiadása: LJUBIĆ VI. 199. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 211. sz. Hibás dátummal.; ZsO III. 1577. sz.

[493] Nem becsülöm alá Taddeo Del Vermét. Kompetens vezető lehetett, de a kudarcok hatására úgy Velencében, mint a seregben elveszthette a bizalmat. Ezért használtam az leendő parancsnokra a hiteles jelzőt.

[494] Erről még írok.

veket. Gyakorlatilag időben elkészültek az árokkal, hiszen helyesen lovassági manővert vártak. A magyarok megjelenésének ismeretében folyamatosan új embereket neveztek ki városaik, váraik, erődítményeik élére.[495] Jöjjön a zavarodottság! Az előkészületeknél két alapvető problémát látok. A legnagyobb nehézséget a zsoldosok megszerzése okozta. A remélt kontingens több helyről történő sorozása lassította a sereg megszervezését. Itáliában ekkor a kereslet-kínálat aktuális versenyében az igény állt nyerésre.

A másik bökkenő a hadtörténelmen végig húzódó triviális buktató. A seregek támadásban-védekezéseben a régebbi összecsapások tapasztalatára építenek. Gondoljunk 1914. augusztus 17-re. Gorodok közelében Froreich Ernő altábornagy attakra utasította a magyar királyi 5. honvéd lovashadosztályt, mindezt a felderítők befutása előtt. A rohamozókat a muszka tüzérség, elsősorban az 1910-es mintájú Maxim géppuskákkal *(Пулемёт «Máксим» образца 1910 года/Pulemjot Makszima obrazca 1910 goda)*, halomra lőtték. 24 tisztet, 450 huszárt, 650 állatot veszítettünk. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadvezetése 19. századi tapasztalatra épített. Meggyőződésük szerint huszárjaik a hasonló orosz fegyvernemmel kerülnek szembe, ezért csekély tüzérséggel, nagyon kevés masingeverrel, a gyalogos harcban oly lényeges szurony meg gyalásó hiányában vezényelték őket a frontra. Nagyon gyorsan át kellett gondolni paripásaink szerepét.

Ezt a tendenciát érzem a velencei csatározások nyitó hónapjaiban, ahol a kudarcnak elsőszámú hadászati okát abban látom, hogy sietős lerohanások helyett, komótos ostromokat vártak. Inkább állóháborúval számoltak, elhúzódó ostromokkal, mint I. (Nagy) Lajosnál. Erre voltak felkészülve. Tévedtek! Az utóbbi évek itáliai harcai nem késztettek alapvető változtatásokra. Mindezeket megtetézte, miszerint 1411-ben soha nem látott nagyságú ellenséggel kerültek szembe. Ekkora csapattal hazai szárazföldön még nem harcoltak. Zsoldosaik elszántságban alulmaradtak Ozorai Pipo katonáival szemben. A mercenárius megfontoltan harcol. Aztán ott volt maga a temesi ispán. Említettem, néha megvette őket gondolára, máskor mindenkit legyilkoltatott, vagy megcsonkíttatott, ráadásul képes lehetett váratlanul meglepő taktika lépésekre. Azért a feltételezés, mert erről a másik oldal mélyen hallgat. Szerencsére utólag belelátok a Firenzei hadi mozgolódásaiba.

[495] Ennek alapvetően két oka lehetett. Mandátumuk lejárhatott, vagy a háborús helyzetben alkalmatlannak értékelték őket. Mindenesetre az újakat rátermetteknek képzelték, különben nem őket választották volna.

Léptet Kapronca felé Filippo, a Scolari

A temesi ispán 1412 februárjában visszatért Friuliba.[496] Talán Udinét vehette célba, onnét akart Magyarországra indulni. Krónikásainknál súlyos betegsége következtében egy alkalmatosságon *(sbara)* Hungáriába vitték.[497] Ozorai Pipo csupán Treviso ostroma, 1412. január 21-e után indulhatott el Utinum irányába.[498] A hadvezér Buda felé fordította lovát, szekerét, hordágyát, kinek mi tetszik. Clemente Miari január 29-én tisztában volt a fővezér kivonulásával. Ekkor a Firenzei még Sacilében van. Február 3-án San Danielében évődött.[499] Utójátékként az aquileiai pátriárka fennhatósága alatt álló, manapság a sonkájáról méltán híres városba, 1412. február 7-re összehívatta a parlamentet.[500] Az előző nap a Ragogna vára melletti táborban alszik, pár kilométerre Sant Denêltől.[501] A Luxemburgi ekkor számos friuli városhoz, így San Danielének küldött levelet.[502] Tartalmát csupán sejthetjük. Maradjanak/álljanak az oldalán/oldalára.

Ozorai Pipo február 12-én még Cividalében rendezkedett.[503] Ide Udine érintésével kerülhetett.[504] 26-án már Kaproncán van.[505] Luigi Polidorinál böjtelő havának 13/14. napján szedelőzködött fel.[506] A temesi ispán február 13-án Medeából írt

---

496 Az alcímre: a szerző itt – immár tizenkettedik alkalommal oly szellemesen – Petőfi Sándor sorait alakította át „A vén zászlótartó" verséből.

497 MOROSINI I. 63/651. Giorgio Dolfinnál a szöveg kiadója a „sbara" szót „lettiga"ként értelmezi. DOLFIN, 148–149. A bejegyzés dátuma: 1412. 2. 22. Marin Sanudónál a szövegben ezt olvashatjuk: „si fece portar'egli in una bara in Ungheria". SANUDO, 861.

498 Utinum, Udine egyik latin neve.

499 Ezen a napon földrengés rémisztette Bellunót. MIARI, 209.

500 Uo. 209–210. Valamint: LEICHT 1941, 11. Remigio Tosoratti szerint a gyűlésen megjelent III. Friedrich von Ortenburg birodalmi vikárius. TOSORATTI, 338. Udinét Ludovico Cignotti *(legum doctor)* és Niccolò Zanni del Torso képviselte. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 302r–v. 1412. 2. 8.

501 Sant Denêl, San Daniele neve friuli nyelven. Itt egy levelet állított ki. ASC SAN DANIELE. MS. Fontaniniano 206. k. 615r. 1412. 2. 6. Ragogna. Ozorai Pipo temesi ispán oklevele. Amikor az Archivio Storico del comune di San Daniele del Friuli fondjaiból idézek, nem adom meg a datálás helyét, mert az mindig San Daniele. Hasonlóan nem jelzem a kiadót sem, hiszen az a város. Természetesen az utóbbi esetében lehetnek mások is. Azt jelzem.

502 CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 277. 1411. 12. 28. Ezen a napon kapták kézhez. A könyv 18. századi másolatban maradt ránk. Amikor a Civica Biblioteca Guarneriana di San Daniele del Friuli könyvtárára hivatkozom, nem adom meg a datálás helyét, mert az mindig San Daniele. Hasonlóan nem jelzem a kiadót sem, hiszen az a város. Természetesen az utóbbi esetében lehetnek mások is. Azt jelzem.

503 LEICHT 1941, 11.

504 1412. február 10-én Ozorai Pipo Udinében, Zsigmond nevében megerősítette birtokaikban II. Antonio Pancierát és testvéret. ANNALI (FRIULI) VI. 231. A bejegyzés dátuma: 1412. 2. 10. Udine alatt a táborban.

505 MNL DF. 261940. sz. (1412). 2. 26. Kapronca. Ozorai Pipo temesi ispán oklevele. Kiadása: ORTVAY, 176. sz. Hibás dátummal. Regesztája: ZsO III. 1797. sz. A levél év nélküli. Borsa Iván/Mályusz Elemér datálása elfogadható, az ehhez fűzött magyarázat nem. Valamint: C. TÓTH 2004, 483.

506 Filippo Luigi Polidori két adatot közöl Ozorai Pipo hazautazásáról. Az egyik időpont 1412. február 13-a, a másik 1412. február 14-e. POLIDORI, 142

Udinének.[507] A hely maximum 25 kilométeres járóföldre van Sividâttól.[508] Ez arra mutat, 13-án lovagolhatott ki a városból. Görz irányába hagyta el Itáliát. Zágráb felé tartott. Ezt sejteti egy levél, amit Giacomo da Carrara írt.[509] A szélhámos Neustadtban (Novo Mesto) futott össze a temesi ispánnal.[510] Josip Jelačić Bužimski horvát bánnal ellentétben, Ozorai Pipo seregének senki sem eredt a nyomába. 15 nap alatt küzdötték le a közel 380 kilométeres távot.[511] Ez 25-ös átlag. Ha 13-án kerekedtek fel, akkor ez 24 óránként 29x1000 méter.[512] A két bellunói követ (Giovanniantonio Miari, Andrea Persichini) Udinében úgy tájékozódott, 1412. február 14-én a temesi ispán elhagyta a várost.[513] Mindezt megérkezéshez passzítva nyugodtan kijelenthetjük, nem léptetett, hanem ügetett vagy poroszkált Kapronca felé Filippo, a Scolari. Ettől kezdve mindenki annyival számol, amennyivel jólesik.[514] Velencében a temesi ispán döntése tovább fokozhatta a karneváli hangulatot.[515]

1412. március 7-én Velence már arról számolt be Nápolyi Lászlónak, Ozorai Pipo serege csaknem teljesen visszavonult Magyarország irányába.[516] A kortársak, betegsége mellett, másban látták hazatérése motivációját. Egy korabeli ferrarai krónika Portogruaro elestében,[517] míg Bracciolini Poggio fegyveres erőink elégtelenségében látta az exodus indokát.[518] Domenico Mellininél a tél közeledte indította haza. A másik okot a sértődöttségében látta, mivel hiába kérte a királyi támogatást.[519] Azt gondolom, más motivációk mozgatták a Firenzeit, amikor kivonta csapatai döntő részét. Oldalán nem kevesen lovagolhattak ki Itáliából. Mi oka lehetett a defenzív

[507] BB UDINE. Collezione Joppi 244. k. Dignitas privilegia et autoritas civitatis Utini. 1412. 2. 13. Medea. Ozorai Pipo temesi ispán oklevele. A kötetben nem adnak oldalszámokat. A 19. századi másolatokat nem kronológikus rendben tárolják.

[508] Sividât, Cividale neve friuli nyelven.

[509] A Giacomo da Carrara problémáról a harmadik kötetben írok.

[510] BB UDINE. Fondo Principale. 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 334. sz. 1422. (sic!) 3. 1. Belver. Giacomo da Carrara oklevele. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2172. sz.

[511] Ha az indulás napja 1412. február 12-e, az érkezésé 1412. február 26-a.

[512] Ha az indulás napja 1412. február 13-a, az érkezésé 1412. február 25-e.

[513] MIARI, 210. A Morosini-kódexben a temesi ispán 1412. február 17-én kelt útra. MOROSINI I. 63/651. Valamint: LEICHT 1941, 11.

[514] Fentebb utaltam Ozorai Pipo sürgős visszatérésére. Gyorsaságban ezt is megfejelte, hiszen Lengyelország felé vette az irányt. 1412. február 26-án még Kapronc̈án találjuk. Március 15-én már Lublóban írt alá. C. TÓTH 2004, 483.

[515] 1412-ben Velencében a karneváli időszak január 6-a és február 17-e közé esett.

[516] A szövegben ezt olvashatjuk: „Pipus favente domino cum quasi toto dicto exercitu versus partes Hungarie retrocessit". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 5v. 1412. 3. 7. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 222. sz.; ZsO III. 1833. sz.

[517] Erre 1412 novemberében került sor, tehát az információ nem sokat ér.

[518] SCHIFF, 12.

[519] MELLINI, 38.

katonapolitikai lépésnek? Budán tisztában voltak Velence aktuális diplomáciai lépéseivel. Lengyelországot, az osztrák hercegeket meg Nápolyi Lászlót tervezték szövetségesként megnyerni a Luxemburgival szemben. Ez még talán nem lett volna elegendő egy ilyen jelentős döntés meghozatalához. Az elhatározást anyagi meggondolás erősíthette. A hadjárat rengeteg pénzt emészthetett fel, az aranyaknak máshol is volt helye. Van még más is! A sikeres hadműveletek – ezt erősíthették a harctéri jelenések – az eredményes foglalások megtartásának esélyére szorították a gondolatokat.[520] Utóbbi kijelentésemet erősitik a hazatérés előtti hadászati lépések. A Firenzei nem túl nagy kontingenst hagyott hátra. Létszámukról és szétosztásukról szerencsénkre rendelkezésünkre áll egy levele. Ezt Ludovico Cignotti hozta magával a temesi ispántól. Az udinei tanács előtt 1412. január 15-én olvasták fel. Megtudhatjuk, milyen katonai erők szolgálnak utóvédként Itáliában. Mindössze 600 lovas,[521] jóllehet rövid időn belül még 310 német számszeríjász érkezik,[522] majd őket követve, részletekben 1500 cseh zsoldos.[523] Úgy tűnik, az utóbbiak a háborúnak első periódusában még nem kaptak szerepet. Nincs mit tenni, fogadjuk el, a 2410-es számot.[524] Kevésnek tűnik, de akár elegen lehettek. Egyrészt akár lehettek többen is,[525] másrészt a szövetségesek katonái szintén minket támogattak. Végezetül fontos szempont, hogy nem foglalni kellett, hanem megtartani. A stratégiailag fontos helyekre emiatt kevesebb vitéz elegendőnek bizonyult, mivel a védelem elbírja a csökkenést, ellenben a sikeres ostromhoz jelentős emberfölény szükségeltetik.[526]

Nézzük, melyek azok az apró adalékok, amelyek finomíthatják, kiegészíthetik, megcáfolhatják a fentieket. Clemente Miari krónikájában a Firenzei összesen 600 embert hagyott hátra Marca Trevigianában.[527] Felhívom a figyelmet, ez barátságtalan környezetnek számított, ellentétben Friuli nagy részével. Máshol 4000 lovasról olvashatunk, akiket a temesi ispán nem vitt magával. Ezzel egy olyan levélben szembesülünk, amit Niccolò Bonaccorsi juttatott el 1412. február 25-én Capodistriából

---

520 A többször idézett iratra gondolok. DRTA VII. 125. sz. 1412. 1. 30. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 184. sz.; ZsO III. 1667. sz.

521 A szövegben ezt olvashatjuk: "magnificus dominus dominus Pipus remittit in favorem Patrie VI^{c} equites".

522 A szövegben ezt olvashatjuk: "in brevi venturi sunt III^{c}X balistrari Theotonici".

523 A szövegben ezt olvashatjuk: "successive venturi sunt boni mille V^{c} Boemmi (sic!)". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 306r–309r. 1412. 1. 15.

524 Elméletben persze.

525 Természetesen kevesebben is.

526 A sikerhez fontos 1:10 arány Itáliában ekkor jóval sóványabb lehetett.

527 MIARI, 210. Poggio Braccolini és Domenico Mellini szintén megemlítették, a temesi ispán katonái nagy részét átcsoportosította az okkupált helyek védelmére. POGGIO, 174.; MELLINI, 38.

sógorának, a velencei Pietro Tomasi orvosnak.[528] Ismétlem magam. Ebben az esetben a számok még tájékoztató jelleggel sem bírnak. Adatom van egy 200 fős cseh kontingensről. Márciusban Venzonét boldogítják,[529] és nemsokára Udinébe találjuk őket.[530] Azok közé tartoztak akiket Friuliban hagytak? Nem lehet eldönteni, befuthattak később is. Amikor Carlo Malatesti kérésére Velence felderítette,[531] Ozorai Pipo távozásával mennyi magyar maradt. A válasz: csekély számban.[532] Megüzenték, nemrég 200 cseh érkezett Udinébe. Többről egyelőre nincs információjuk.[533] A bohémek nemrég még Vençonban várakoztak.[534] Én azért kételkedem. Javában pergett Carlo Malatesti megkörnyékezése. Az udvarlás sikerét egy tudatosan degradáló kijelentés az ellenfélről sokban segíthette.

A krónikások szerint a temesi ispán négy részre osztotta a hátvédet. Az egyiket Sacile felé *(per la via Sacile)*, a másikat Brugnerához *(per la via Brugneja)*, a harmadikat Friuliba *(per la via del Friuli)*, az utolsót az elfoglalt erősségekhez *(per le fortezze prese)* csoportosította. A következő tervvel indult haza. Sokkal nagyobb erővel tér vissza, mint amilyennel Marca Trevigianában rendelkezett.[535] Ha ez csak szóbeszéd, akkor lépjünk tovább. Mindenesetre elképzelhető, az eredeti terv szerint a visszatéréssel nem akartak egy évet várni. Azt gondolták, az utóvéd ennyi időt simán

---

528 A levéllel, pontosabban a hírrel, amit február 18-án már ismertek, miszerint Ozorai Pipo együtt Tristano Savorgnannal, meg Corrado Boiani lovag cividalei polgárral, Hungáriába mentek, van egy kis probléma. A rebellis nem követte a temesi ispánt. A másik járt Magyarországon, de ő sem a Firenzeivel érkezett, hanem Niccolò de Portis cividalei polgárral. 1412. január 12-én már Budán voltak. Mindketten familiárisok lettek, salvus conductust kaptak. RI XI/1. 160. sz. és 161. sz. 1412. 1. 12. Buda. A második követ azonos lehet Niccolò da Portogruaróval. A cividalei polgár egyházi ember volt. ANNALI (PORTOGRUARO), 43.; ZANUTTO, 110–119. Tudunk egy másik cividalei delegációról. Igaz, nevek nélkül, az év szeptemberében. Uo. 362. sz. 1412. 9. 27. Buda. Valamint: CESSI I. 1985, 242.

529 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 326r–327v. 1412. 3. 7. Udinében egy hét múlva újból napirendre kerültek. A szövegben ezt olvashatjuk: „magna copia gentium Boemie". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 332v–335v. 1412. 3. 14. Valamint: LEICHT 1941, 13.

530 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registi 5. 9r. 1412. 3. 24. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 228. sz.; ZsO III. 1893. sz.; REGISTRI (CARLO), 15. sz.

531 Girolamo da Rimini *(magister)* érdeklődött a fővezér nevében.

532 A szövegben ezt olvashatjuk: „Dicatur, quod rei veritas est, quod in Foroiulio et partibus istis non sunt alie gentes Hungarice, quod ille pauce, que remanserunt in recessu comitis Piponis".

533 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 9r. 1412. 3. 24. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 228. sz.; ZsO III. 1893. sz.; REGISTRI (CARLO), 15. sz.

534 Vençon, Venzone neve friuli nyelven. A szövegben ezt olvashatjuk: „hodie applicari debent in terra ista ducenti Boemi existentes nunc Venzonem". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 326r–327v. 1412. 3. 7. A város Zsigmond pártján maradt a háború után is. JOPPI 1871, 29.

535 SANUDO, 861. A bejegyzés dátuma: 1412. 2. 13. Giovanni Bonifacciónál a temesi ispán három részre osztotta embereit. Az első harmad Serravallébe került, a második Brugnerába, míg a többiek Friuliba. BONIFACCIO, 457. Máshol is szembesülhetünk a sereg feldarabolásával. A Morosini-kódexben Ozorai Pipo előbb három egységbe rendezte a csapatokat, a negyediket a megszerzett várakba helyezte el. MOROSINI I. 63/651.; DOLFIN, 148–149. Giorgi Dolfinnál vissza akart térni Itáliába, erre viszont soha nem került sor. Uo. A bejegyzés dátuma: 1412. 2. 22. Tévedett!

kibírhat. Logikusnak látszó idea, de egy dologgal nem számol. Velencével. Talán a Köztársaság súlyos helyzetével kalkulálhattak, nem hittek a gyors talpra állásban. Hiba volt. A mieink hamar érzékelték, a lagúnák városa felnőtt a feladathoz. Mivel a Luxemburgi széles skálán játszott, aktuális célkitűzései megakasztották Ozorai Pipo visszatérést. Jöttek azok a magyar csapatok, elsősorban a nagy mottai csatát megelőző időszakban, de Zsigmond és a Firenzei nélkül.

Visszatérve a fősodorhoz minden arra utal, a temesi ispán nemcsak katonailag, hanem politikailag szerette volna Friulit rendben otthagyni. Guglielmo da Prata példája azt mutatja, a megszerzett városok, várak élére megbízottakat nevezett ki. Az itáliai nemes felügyelete alá Motta, Oderzo, Portobuffolè került.[536] Az udinei földekre visszatérő zsoldosok elbocsátásakor újfent előkerül a neve. A mercenáriusokat küldjék hozzá Cividaléba.[537] Utinum képviseletében ugyancsak ő járult a Luxemburgi elé.[538] Ozorai Pipo még a távozása előtt fogadta a Zsigmondhoz lojális urakat.[539] Eligazításra hívathatta őket a jövőre nézve. Mi több elérte, Tristano Savorgnan hasonlóan megkereste.[540] A rebellis 1412. február 12-én hűségesküt tett a királynak.[541] Minden tőle telhetőt megtett, hogy a lehetőségekhez képest jó állapotban hagyja hátra a tartományt. Úgy értékelem, 1412 elejére a temesi ispán elvégezte a dolgát, de kizárólag uralkodói rendeletre mehetett haza. Betegség ide, invalidusság oda, Zsigmond ukáza nélkül egy tapodtat sem. A döntés Budán született, nem az ő fejéből pattant ki. A király egyszerűen magához rendelte hadvezérét.[542] Ezért hagyott ott csap(at)ot-pap(at)ot. Ozorai Pipót Kaproncát követően 1412. március 15-én Lublón találjuk.[543] A Luxemburgi hat nappal korábban szintén a városban forgolódott.[544] Itt

[536] A szövegben ezt olvashatjuk: „ad regendum et regulandum tria loca, videlizet la Motta, Opitergium et Portobufoletum ex partis domini Pipi". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 320v–323v. 1412. 2. 29. Gisella Beinhoff Guglielmo da Pratát az Albertini család neve alatt vette fel (Die Albertini, Grafen von Prata). BEINHOFF, 213–216. Én nem.

[537] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 350v–351r. 1412. 4. 22.

[538] Uo. 402r–404r. 1412. 7. 22.

[539] Egy bellunói delegáció még Sacilében kereste meg. 1412. február 3-án Tristano Savorgnan hasonlóan itt próbálkozott. MIARI, 209–210. Ekkor Ozorai Pipo már San Daniele alatt állomásozhatott.

[540] Cividalében találkoztak.

[541] Erről még írok. MIARI, 210. Ezen a napon Cividalében volt. LEICHT 1941, 11. A rebellis szóval a szövegkörnyezettől függően Tristano Savorgnanra utalok.

[542] A szövegben ezt olvashatjuk: „post revocationem ad nos capitanei et ceterarum exercitum nostrorum". A császárnak címzett iraton nincs dátum. A lehetséges keletkezésre több megoldást adok. FINKE I. 112. sz. 1412 kora tavasza. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/2. 12226. sz. 1412. április (Kassa). Hermann Heimpel szerint 1412 márciusának a vége után adták ki. HEIMPEL 1932, 15. sz. Regesztája: ZsO III. 1924. sz. Valamint: SCHIFF, 12.

[543] C. TÓTH 2004, 483.

[544] ENGEL–C. TÓTH, 94.

ratifikálták a hónap idusán a magyar-lengyel békét.[545] Profizmusa okán az uralkodó úgy láthatta, ott van rá szükség.

Eddig volt az ész, innentől jöjjön a lélek. Váratlanul érhette a hazahívás? Mindenképpen. Mit érezhetett? Csodálkozást. Az emocionálisan nehéz helyzet felfogásában nekem Cristiano Ronaldo segített. A portugált 2019-ben a Juventus vezetőedzője (Maurizio Sarri) az AC Milan ellen az 54. percben lecserélte. Személyesen láttam, amikor a csatár nem akart hinni a szemének. Hisztizve ugyan, végül levonult a pályáról. Talán ezt a dühöt érezhette a temesi ispán, de nyilvánosan ő nem jammerolt. Szó nélkül teljesítette a parancsot, jóllehet katonaként másképpen döntött volna. Nyilván kapiskálta, távollétében a megszerzett városok, várak nehéz helyzetbe kerülhetnek. Így is lett! És 1412. február 13-mal tehát elkezdődött a velencei háború második szakasza, ami 1412. december 8-ig tartott, amikor a Firenzei újból megjelent Udinében, így személyével keretes szerkezetbe foglalta a magyar emberkedéseket.

[545] KÖBLÖS–SÜTTŐ–SZENDE, 164–172.

A Köztársaság visszavág

Magyarnak nem való a könny, Pippo Spano úgyis visszajön

A temesi ispán utáni korszak úgy kezdődött, miként vártuk.[546] Kinyílt az a bizonyos gondola.[547] Írtam, 1412. február elején Trevisóban felmerült a visszacsapás kezdeményezése.[548] Alapos előkészítésbe fogtak. A Marca Trevigianába, valamint a Padova és Vicenza határvidékén emelkedő várakba nagyszámú katonaságot küldtek. Az új helyzetben, a magyarok kihátrálására utalok, feleslegesnek tartanak ennyi embert a falak mögött állomásoztatni. Az alábbi helyekre egy-egy provizort rendeltek a helyzet felülvizsgálatra. Ezek: Mestre, Noale, Castelfranco, Campo San Pietro, Cittadella, Bassano, Marostica, Asolo. A tisztviselők a létszámról, fegyverekről, továbbá az élelemről jelentettek.[549] Az eredményről három adat. Velence meghagyta Padova városának Campo San Pietro seraleumának kiásását *(cavari seraleum)*. Számos helyre küldtek utászokért meg kétkezi munkásokért.[550] Castelfrancóba 1000 libra került a javításokra.[551] Cittadella környékén árkot vájattak a víz folyását elősegítendő, a további károkat elkerülendő. Egy lakóházat ugyancsak rendbe hozattak.[552] Taddeo Dal Verme 1412 februárjában 1200 dukáthoz jutott. Ebből 200 gyalogost kellett kifizetnie.[553]

Nem hiányoztak a politikai lépések sem. Az udinei tanács 1412. február 16-i bejegyzését lapozgatva meglepődve olvastam Velence, általam ismert, első próbálkozásáról. A Köztársaság követeket menesztett a városba. Szövetséget ajánlottak. Meghatároznák a háború idején Friuliban fellelhető katonák létszámát. Ebbe nem számolnák bele a pápa, Zsigmond, az osztrák hercegek, plusz a görzi gróf kontingensét. 500 lándzsát javallanak, ebből Velence 200-at állna.[554] Míg az egyik oldal a ligát

---

546 A fejezetcímre: a szerző itt – immár tizenharmadik alkalommal oly szellemesen – a Star Wars ötödik részének (The Empire Strikes Back) címét alakította át.

547 Az alcímre: a szerző itt – immár tizennegyedik alkalommal oly szellemesen – elnézést kérve Ráday Lászlótól, Nagy István nevével variált.

548 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 239r. 1412. 2. 4.

549 Uo. Misti, Registri 49. 97r. 1412. 3. 1.

550 Uo. 108r. 1412. 5. 3.

551 Uo. 138r. 1412. 9. 12.

552 Uo. 138v. 1412. 10. 8.

553 Az előleget már megkapták. Uo. 92v. 1412. 2. 8.

554 Udine kevesli a velencei pénzen kiállított 200 lándzsát.

három évre kötné, addig Weiden elképzelése ennél hosszabb.[555] A friuli hágókon *(passus)* az átkelés, a tengeri helyek *(loca nostra maritima)* használata, az élelmiszerek biztosítása a Köztársaság ellenségei előtt kivétel nélkül legyenek tiltottak. Udine viszont a Szentatyával meg Hungáriával kivételt tenne. Elutasították az átjárók megnyitására, de a harapnivaló szolgáltatására vonatkozó javaslatokat is, mivel ezek nem szolgálnák érdekeiket.[556] Velence szempontjából a próbálkozás tökéletesen érthető. Ha sikerül legerősebb belföldi vetélytársával megegyeznie, egy katonai-politikai tényezővel kevesebb. Talán Utinumnak ugyancsak jól jött volna a különbéke, de helyzetükben ez lehetetlennek látszott. Magyarok táboroztak Friuliban és a városban. Ráadásul erősebbnél erősebb javaslatokat tettek eléjük. Velence elképzelése alapján katonáikat a Pátria védelmére bárhová vezényelhetnék, akik felett saját kapitányuk ítélkezhet. Ellátmányukat az éppen aktuális áron kapnák *(pro convenienti pretio secundum cursum Patrie)*.[557] Kedvükre való lenne, ha valaki megtámadnák a Köztársaságot, annyi lovassal segítenék őket, amennyit ők Friuliban tartanak.[558] A tervből nem lett semmi.

A temesi ispán még Itáliában cikázott, amikor az ellenfél lassan mozgolódni kezdett. 1412. január 28-a és 1412. február 13-a között Bertolino Zaneboni csapatával Serravalle alá vonult, de nem sikerült visszafoglalnia.[559] Lépését hadászatilag logikusnak értékelhetjük, a város a várával csomóponti helyen feküdt. A velencei felderítés jól működhetett. Még én is tudom merre járt Ozorai Pipo, hát még ők. A hónap legvégén feltehetően Sacilében.[560] Ez nincs messze a Köztársaság hadi céljától, maximum 16 kilométerre. De nem fordult vissza. Azt gondolom azért, mert a serravallei vívódás sokkal később történhetett. Osztom Pier Silverio Leicht véleményét. A hiábavaló támadást 1412. március 7-re datálta.[561] Ellenkező esetben közel 10 mérföldnyi utat a Firenzei bevállalta volna, akinek hiánya okán a Zsigmond ellenes erők Bellunóban ugyancsak mocorogni kezdtek. 1412. február 20-án Giovanni da Suogne, Niccolò da Carrera szolgája, elmondta, ura hazajött Zárából, ahol velencei szolgálatban állt. Másnap börtönbe vetették, ahol mindenféle kínzás nélkül

555 Weiden, Udine német neve.

556 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 309r–311r. 1412. 2. 16.

557 A Pátria kifejezés valójában az Aquileiai Patriarkátust takarja.

558 Nem sorolom fel az összes variációt. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 309r–311r. 1412. 2. 16.

559 SANUDO, 861. Giovanni Bonifaccio a próbálkozást 1412. február 13-ra tette. Bertolino Zaneboni 300 lovassal meg 200 gyalogossal Coneglianótól nem messze rejtett helyen *(luogo coperto)* hagyta 150 lovasát. Majd a többiekkel, és valamennyi talpasával Serravalle felé vette az irányt. A magyarok miután észrevették őket, 300-an a nyomukba eredtek. A velenceiek cselből megfutamodtak. A csapda bevált. 150 fogoly, 25 halott, számos sebesült bánta figyelmetlenségüket. BONIFACCIO, 457.

560 MIARI, 209.

561 LEICHT 1941, 15.; VITAL 1946, 94–95

bevallotta, feladata elvbarátainak értesítése volt. A Köztársaság a város visszaszerzése céljából nevezte ki kapitányának.[562] Árulónk ügyes fiú lehetett. Hiába zárták a vár tornyába, 1412. február 28-án egy kötélen leereszkedve elmenekült.[563]

Velencében joggal hihették, a temesi ispán kilovagását követően esélyesebbek lesznek. Már februárban elindult a Köztársaság csapatainak átcsoportosítása Trevisóba. Vicenzából, Padován keresztül, 120 lovast ide helyeztek, de Pataviumból másik 250 érkezett. Giovanni da Nogarolót – őt fogják majd el Motta alatt áprilisban – Bernardo Morosinivel oda vezénylik „cum brigatis suis",[564] a két padovai provizorral együtt.[565] Campo di San Pietroból Giacomo del Bosco a gyalogosok conestabiléje 1412 februárjának a végén embereivel együtt készülődhetett. Létszámuk hozzávetőlegesen 47 paga.[566] Megszerezték Francesco Orsini da Roma zsoldosvezért 200 lándzsával.[567] A katonáért Bolognába küldettek.[568] Taddeo Dal Vermét, a többi lovas- és gyalogos vezetővel, embereikkel közösen, készenlétbe helyezték. Coneglianóban, mi több Trevisóban, közel 400 utász *(guastatores)* összegyűjtését kezdeményezték, nyolc napos bért adva nekik.[569] Zecchino da Bagnacavallo, a veronai provisionatusok vezetője önként jelentkezett Velencében, Szolgálni akart a magyarok ellenében *(velle ire ad servitiam nostram in exercitu nostro contra Hungaros)*.[570] Elfogadták, hiszen a gyalogság erősítésre szorul. 200 emberén túl, még 50-et sorozzon be. Ezt követően jöjjön a sereghez. Az utóbbi félszáz bérét városa fizesse. Saját két lándzsája helyett négyet hozzon. A talpasok létszámának növelése jegyében a veronai rektorok nagyon gyorsan újabb 150 jakumót küldtek Tarvisiumba, hogy összesen 300-an legyenek.[571] Egy másik bejegyzés megerősíti, Zecchino da Bagnacavallót 250 provisionatussal valóban Trevisóba irányították.[572]

A hadi elosztó központként funkcionáló város életét az 1412 márciusának a végén az ott összeverődött zsoldosok alaposan megváltoztathatták.[573] A katonák a fa-

562 MIARI, 210.

563 Uo. 210–211.

564 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 91v. 1412. 2. 5.

565 Uo. 94v. 1412. 2. 18.

566 Uo. 95v. 1412. 2. 24.

567 Ő Trani és Conversano grófja.

568 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 97v. 1412. 3. 8.

569 Uo. Secreti, Registri 5. 7r. 1412. 3. 12.

570 A provisionatus kifejezés ekkor olyan katonát takart, aki rendszeres fizetést *(stipendium)* kap. Lovasok, a velencei sereg részei. MALLETT 1983, 116.

571 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 103r. 1412. 4. 4.

572 Uo. Secreti, Registri 5. 17v. 1412. 4. 19. Május elején 200 emberével visszavonják Veronába. Uo. Misti, Registri 49. 108r. 1412. 5. 3. Helyére Geno da San Giovannit helyezik „cum brigata sua". Előtte Zárában szolgáltak. Uo.

573 Értelemszerűen gyülekező helyként is működött.

lakon belül vagy a környéken bivakoltak.[574] Ellátásuk nagyon sok pénzt meg élelmet emészt fel, írták Treviso elöljárói. A Köztársaságnak nagyon nem tetszett a panaszkodás. A harcosok nem mozdulnak, mindenben segítsék őket. Kosztjukra pedig támogatást fognak kapni. Velence célja a gyors indulás. Az ellenséget alaposan el akarják tángálni.[575] Többször sürgették Veronát. Embereivel együtt küldjék Tarvisiumba Grasso Gallucci da Venosát. Az ott állomásozó 50 lándzsára szintén igényt tartanak.[576]

A Köztársaság serege ez idő szerint földön-vízen Motta ostromára készült, ahová csapataik felvonultak *(ad presens sunt ad campum contra locum Mothe super Liquentiam)*.[577] A választás nem lehetett véletlen, miképpen a fentebb említett Serravalle esetében sem. A két erősség Velence védelmi rendszerében meghatározó szerepet játszott, most viszont a falakon belül Zsigmond emberei kevélykedtek. 1412. március 15-én a Livenza folyóhoz úsztattak 50 bárkát, 28 ganzaruolót, 3–3 galeonit és gályát.[578] A hajók vezetője Niccolò Barbarigo kapitány. A vízi járműveket jól megraktak tűzfegyverekkel, katonákkal. Elképzelésük Motta erődítményének elfoglalásán túl, Portobuffolé visszaszerzése.[579]

Giorgio Dolfinnál 1412 márciusában Niccolò Barbarigót három gálya, 20 ganzaruolo meg 50 bárka feljebbvalójaként, tűzokádó masinákkal, fegyverekkel, számszeríjászokkal a Livenzához telepítették. Motta, Portobuffolè, ezek mellett más helyek megszerzését testálták rá, hiszen ezeket a Luxemburgi emberei megszállták.[580] Máshol a számokról nem, ellenben a tengerész vezényléséről olvashatunk.[581] A trevisói rektorok indítsanak a lehetőség szerinti legnagyobb létszámú lovasságot vállvetve a gyalogsággal Motta elhódítására. A folyói medve egyeztessen Taddeo Dal Verme kapitánnyal. A vitézi kedvet növelendő hirdesse ki, aki az elsőnek tör be a falakon vagy a palánkokon *(intrabit muros vel palancatus)* az 100, a második 50, a harmadik a negyedik helyezettel 25–25 dukátot kap. A szükséges hozzávalókkal számos pattantyút biztosítanak a támadáshoz.[582]

---

574 A szövegben ezt olvashatjuk: „campus sive exercitus noster rediit in Tarvisium et ibidem ac in certis villis ibi proximis omnes gentes allogiate sunt". Uo. 103v. 1412. 4. 8.

575 Uo.

576 Uo. Secreti, Registri 5. 17v. 1412. 4. 19.

577 A szövegben ezt olvashatjuk: „exercitus noster ad presens est potens per terram et per aquam contra locum Mothe". Uo. 9r. 1412. 3. 24. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 228. sz.; ZsO III. 1893. sz.; REGISTRI (CARLO), 15. sz.

578 A galeone/galeotte. Korszakunkban gyors hadihajók, amelyeket feltehetően a Genova ellen háborúban (1344) rendszeresítettek. Kisebb a gályánál. Evezős, egyárbócos. Később ágyukat raktak rájuk. WIEL, 342.

579 MOROSINI I. 63/654.; Sanudo, 862–863.

580 DOLFIN, 149–150.

581 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 7r. 1412. 3. 12.

582 Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 67v. Dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. március 11-e, utána 1412. március 16-a a következő dátum.

A tavaszi felbuzdulásról más forrásokban hasonlóan beszámolnak. A sereg kelljen át Livenzán, okozzon károkat Friuliban, a folyó környéki elveszett várakat foglalják el. Parancs ment Trevisóba. Taddeo Dal Verme *(vicecapitaneus)* és Francesco Orsini da Roma ott gázoljanak át a fiumén, ahol a legjobbnak látják. Mérjék fel a helyzetet, később à la Sören Kierkegaard rohamozzák Mottát, Serravallét, Portobuffolét, Oderzót. A Tagliamento inneni területeket dúlják, pusztítsák, égessék, különösképpen Guglielmo da Prata földjeit. Pordenonét ellenben kíméljék.[583] A Livenzán túlra kizárólag speciális felhatalmazással mehetnek.[584] A provizorokat megbízták, valahol Motta alatt építtessenek egy hidat. A munkát mérnökök *(ingeniarios)* és egyéb szakemberek irányításával végezzék. Mindehhez elegendő anyagot, mi több, élelmiszert szavatolnak.[585] Nemcsak zsoldosok, hanem a helyi védelmi alakulatok *(cernide)* szintén részt vettek a manőverben.[586] A trevisói rektoroknak meg a provizoroknak szánt titkos levélből kiderült, vízen már elindították a csapatokat.[587] A szárazföldiek március 17-én keltek útra.[588] Másnap a „capitaneus culfi" ukázba kapta, a gályákkal hajózzon a Livenza folyón. Törjön Mottára, összhangban a flotta, valamint Taddeo Dal Verme vezette katonákkal.[589] 24-én Carlo Malatesti már tisztában volt vele, a velencei csapatok vár alatt táboroznak.[590] Állítólag egy mérföldnyire megközelítették, egészen a Monticano folyóig jutottak. 1500 lovassal, bárkákkal, egyéb fegyveresekkel, továbbá azokkal a trevisóiakkal, akik az utóvédet adják, mi több, sok parasztal. A katonákat Tarvisumból és Padovából csoportosították át. Prata földjeitől nyolc mérföldre vannak.

Kiderült, a magyarok bátran szembe akartak velük szállni. Cividâttól annyi lovast várnának,[591] amennyit nélkülözni tudnak, karöltve legalább 50 gyalogossal, mivel a mieink zavart akarnak okozni a támadók soraiban. A hírt attól a három hungarus talpastól hallották, aki megfordult náluk.[592] A mottai helyzetről Zenone de

583 Említettem, a város az osztrák hercegek birtoka, emiatt a kivételezés.

584 Erről már írtam.

585 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti Registri 5. 10v. 1412. 4. 5.

586 Uo. A cernite a kötelező katonai szolgálatot ingyen látja el.

587 A szövegben ezt olvashatjuk: „volumus mittere ad capiendum Motham, et quod mittimus etiam per aquam armatam nostram iam paratam". Uo. 7r. 1412. 3. 12.

588 A csapatokat Taddeo Dal Verme vezette. Egy provizort rendeltek mellé Trevisóból. Uo. 7v. 1412. 3. 17.

589 Uo. 8r. 1412. 3. 18.

590 Csak tájékoztatták, hiszen még nem írt alá Velencének. Uo. 9r. 1412. 3. 24. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 228. sz.; ZsO III. 1893. sz.; REGISTRI (CARLO), 15. sz.

591 Cividât, Cividale neve friuli nyelven.

592 A szövegben ezt olvashatjuk: „mille et quinque centum equi et et (sic!) in navibus et in terra mille socii forenses et omnes alii, qui sunt in dietro, sunt de Tarvisio, exercitu sunt Tarvisini et Padovani et multi rustici". BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 112. sz. 1412. 3. 25. Prata. A város oklevele. Amikor ezt a kifejezést használom, a comunitas tisztségviselőire utalok.

Portis cividalei polgár, Guglielmo da Pratatól értesült, majd mindezt közvetítette városának.[593] A velenceiek „sono a preso la Mota".[594] Az oldalunkon harcoló csehekről ugyancsak beszélt.[595] A próbálkozás végeredményében kudarcba fulladt. Állítólag a hatalmas esőzések okán még akkor sem sikerült előre haladniuk, amikor gerendák segítségével építették az utat.[596] Ezek szerint elég nehéz dolga lehetett a hadjárathoz csatlakozó 20 szekér két–két hajtójának, a kocsinként hozzájuk rendelt négy–négy lóról már ne is beszéljünk.[597]

Úgy látom, a Giorgio Dolfinnál olvasható büntető hadjárat, amit 1412 áprilisában indítottak Marca Trevigianából Friuliba, mivel az ott élő falusiak *(villani)* kooperálnak a magyarokkal, az márciusban történt. Az akció során felégettek, feldúltak mindent. Krónikásunk az akció hat vezetőjét (Francesco Orsini da Roma, Taddeo Dal Verme, Ludovico Buzzaccarini, Polo Nanni, Giacomo Trevisan, Barbone Morosini) sorolta fel.[598] Az utolsó 1408-ban a város prokurátora, 1409-ben Chambéryben találjuk, ahol VIII. Amédée de Savoie birodalmi vikáriusként döntnökként fungált a Köztársaság viszályában Genova ellen. Később provizor Padovában.[599] A Morosini-kódex meg Marin Sanudo a támadás kezdetét április 11-re tették. Emlékezzünk vissza a Carlo Malatestinek írottakra. 1412. március 24-én a velencei sereg már Motta alatt táborozott.

Tudósítóink az időpontban mindenképpen tévedtek, de a hadjárat kezdetének a leírása hiteles lehet. Tudomásuk alapján a lovasok, a gyalogosok, a hajók Trevisóból indultak el. Utóbbiakat lőfegyverekkel *(chon grosisime bonbarde e sclopi)*, plusz számszeríjászokkal jól feleszerelték. A 3500 paripásból álló csapat Cavolanón keresztül,[600] Sacile és Brugnera közti síkságon Friuliba vonult, ahol bevárták a Veronából átvezényelt Grasso Gallucci da Venosa kommandírozta 130 lándzsát.[601] A seregben a fentiek mellett az utászokról *(guastator)* szintén tudunk.[602] Ide tartozónak

593 Levél jött tőle.

594 A presso/appresso. Jelentése: közelében, mellett.

595 A levéltárban 1413-as év alatt vették fel. Az irat tartalma ezt nem támasztja alá. Az 1412 márciusi mottai próbálkozásra céloznak benne. BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 9. 136. sz. (1412.) 3. 25. Kiadási hely nélkül. Zenone de Portis oklevele.

596 DOLFIN, 149–150.; SANUDO, 862–863.; BONIFACCIO, 458. Valamint: LEICHT 1941, 15.; VITAL 1946, 94–95.

597 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 68r. 1412. 3. 16.

598 DOLFIN, 150–151. A bejegyzés dátuma: 1412. 4. 10.

599 BENZONI 2012.

600 Cavolano ma Sacile része (frazione).

601 A Morosini-kódexben a sereg vezetői: Francesco Orsini da Roma, Taddeo Dal Verme, Ludovico Buzzaccarini, Paolo Leoni. Rajtuk kívül még Giacomo Trevisan, Barbone Morosini provizorok. MOROSINI I. 63/660.; DOLFIN, 150–151.; SANUDO, 863–864.; BONIFACCIO, 458.

602 SANUDO, 863–864.

vélem a Morosini-kódex egyik bejegyzését. A Köztársaság katonái Porciát sikeresen megszállták. A városba behatolva nagy károkat okoztak. Mindent felgyújtottak. A manőver során 7000 kis- és nagy állatot zsákmányoltak, a lakosokból rengeteg foglyot (1200) ejtettek.[603] Kénytelen vagyok elfogadni az útvonalat, habár nem értem. Miért kockáztattak volna a magyarok által megszállva tartott Sacile közelében elvonulni? Talán a fentebb idézet parancsnak tettek eleget? Támadják vagylagosan Mottát, Serravallét, Portobuffolét, Oderzót. A Tagliamento folyón inneni földeket mindamellett zúzzák le, főképpen Guglielmo da Prata birtokait.[604] Akkor viszont Serravalle megtámadását fontolgathatták, de az ötletet elvethették.[605] Az sem kizárt, olyan sokan vonultak, hogy a túlerőt látva a sacilei védők inkább a falak mögé bújtak. A velencei csapatok vezetői teljes szabadságot kaptak. Falvakat, házakat, palotákat, várakat, szántóföldeket, gyümölcsösöket, gabonaföldeket, akár aratásra készen állnak, akár most vetették be, égessenek fel, pusztítsanak el, semmit se hagyjanak éppen. Okozzanak kárt az aquileiai pátriárka friuli birtokaiban. A következőket se kíméljék: Guglielmo da Prata, a többi lovag, a főurak, a parasztok. Bosszulják meg hűtlenségüket, hiszen a magyarok mellé álltak.[606] Ezután Motta felé vették az irányt.

A Morosini-kódexben az attak április 19-én kezdődött.[607] Nekem kicsit későinek tűnik, habár egy később elemezett irat dátuma véleményesen, de elfogadhatóvá teszi.[608] A vízen gályák, bárkák barbották, ganzaruolók, míg a szárazulatról lovasok érkeztek a vár falai alá. Négy hatalmas ágyúval kereszt alakban tüzeltek.[609] Gyalogosokat szintén a harcba küldték. Mindhiába. Az állandó esőzések miatt tehetetlenek voltak. Mondjuk bombardákkal és hajítógépekkel *(veltroni)* lőtték a várat.[610] Hiába. Az erősség kapitánya ekkor Blagaji László lehetett.[611] A harc alatt a velenceiek közül sokan megsebesültek, köztük Giovanni da Nogarolo káplár *(soldado chaporal)*. Visszavonultak, de egy barbottával újból támadni kezdtek.[612] Élérve a hidat égő szurokkal felgyújtották, két másik pontével együtt. Ezzel – a krónika szerint – az ellenség számá-

603 A szövegben ezt olvashatjuk: „prexe prixioni MII cento de zente villáni e altri furlani". MOROSINI I. 63/664.

604 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti Registri 5. 10v. 1412. 4. 5.

605 Sacile közel van Serravalléhez.

606 MOROSINI I. 63/660.

607 A Morosini-kódexben kétszer emlékeztek az ostromról. A rövidebb bejegyzésben azt olvashatjuk, a velenceiek Motta felé közeledve a víz alá rejtett karókkal ellátott palánkokat eltávolították. Négy nagy löveget állítottak fel, és ugyanennyi oldalról elkezdték bombázni a várat. Uo.; Uo. 63/664.; SANUDO, 865.

608 Többször jeleztem, a velenceiek 1412. március 24-én már a falak alatt készülődtek.

609 MOROSINI I. 63/667.

610 Uo. 63/654.; Sanudo, 862–863.

611 PALLADIO, 467.

612 A barbotta nagyjából 7–10 méter hosszú, 1,8 méter széles, lapos aljú bárka. Korszakunkban vízi hadműveletekhez használták. Faszerkezettel (mellvéd) erősítették meg. Elsősorban folyón használták. WIEL, 344.

ra megszűnt a Mottából történő menekülés útja.[613] Mindenesetre augusztusban újból állt ott egy híd. A Morosini-kódex elegánsan megkerülte az eredménytelen ostrom tényét. Csúsztatott egy rendeset. A szökés esélyének megszűnésekor a magyarok nem gondoltak arra, miszerint hamarosan megadják magukat Velencének.[614] A mieink ekkor fogták el a veronai nemest, Tomaso De Pellegrint. 3000–4000 arany váltságdíjat kértek érte. Ezt követően a támadók nem tudtak mit tenni, ráadásul tudomásukra jutott Carlo Malatesti velencei érkezése. Ekkor visszavonultak Trevisóba.[615]

Nézzük Giorgio Dolfint! Az erődöt folyamatosan lőtték, földről-vízről egyaránt próbálkoztak. Niccolò Barbarigo kapitánynak sikerült a hidat felgyújtani. A tusa alatt mindkét oldalon sokan életüket vesztették. Hírt hallva egy hungarus kapitányról és tekintélyes seregéről, hátrahúzódtak Tarvisiumba.[616] Marin Sanudo színesebb beszámolót ad. Hozzávetőlegesen 1200 velencei táborozott le az erőd alatt, ahová beástak négy nagy pukkantóst. Mielőtt rohamozni kezdtek volna, kiszedték a víz alatti akadályokat,[617] így sikeresen átértek. Ezt követően elkezdték négy oldalról lőni a várat. Egy barbottával megközelítették a hidat, ráadásul a bentiek bosszúságára sikerült azt égő szurokkal felgyújtani.[618] Viszont esett, emiatt a hajítógépekkel *(verettoni)*, nyilakkal *(frece)* nem lehetett operálni. A lángoló pontén összecsapva mindkét oldalról sokan megsebesültek. Átvéve a Morosini-kódex megállapítását, a használhatatlanná vált gázló elvette tőlük a menekülés útját.[619] Láthatjuk, Marin Sanudónál nyoma sincs a Giorgio Dolfinnál fellelhető magyar erősítés esetleges megérkezéséről.[620]

Velencében, minden bizonnyal a kedvezőtlen hírek hallatán, 1412. április 19-én két nemesüket (Pietro Loredan, Francesco Foscari) szalajtottak a sereghez. Tárgyaljanak Taddeo del Vermével, a provizorokkal, Francesco Orsini da Roma condottierével meg a livenzai kapitánnyal (Niccolò Barbarigo).[621] Ha Mottát bevehetetlennek *(inexpugnabilis)* értékelnék, netán sokáig tartana a megszerzése, vagy nem lennének elég erősek, netán egyéb kétségek merülnének fel, a fentiekkel egyeztetve, a többség véleményét figyelembe véve, visszavonhatják a csapatokat a Livenzán

613 MOROSINI I. 63/667.

614 Uo. A nagy mottai csatára utalt.

615 Uo.

616 DOLFIN, 151.

617 Az árkokban a hajók nyaggatására karókat és cölöpöket verhettek le. Ezeket emelték ki.

618 A szövegben ezt olvashatjuk: „con pegola e con istoppa e con altri artifici". SANUDO, 864.

619 Uo. 864–865.

620 Uo. 865. Giovanni da Nogarolo nála conestabile. A kudarc ellenére a Mottát fürkésző hajók továbbra is a Livenza folyón cirkáltak. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 68v. 1412. 5. 7.

621 A szövegben ezt olvashatjuk: „ad campum nostrum terre et aque".

innenre vagy túlra.[622] 1412. április 19-én, amikor a levelet kiadták, akár még vagy már tarthatott a mottai tusa, de a lagúnák városában tisztán látták, ez most nem fog menni. Egy négy nappal későbbi bejegyzés böngészése afelé irányít, az ostromot nagyon gyorsan befejezték. Április 23-án Velencében már tudják, visszavonultak Trevisóba, ugyanis ott faggatta ki a sereg rektora, két provizora, Taddeo Dal Verme, Francesco Orsini da Roma – tehát a vezérkar – azt a követet, akit VI. Schinella da Collalto küldött, és Serravalle lehetséges megszerzéséről hozott hírt.[623] A várban még mindig a mieink parancsoltak. Halálra unhatták magukat. Alkalmanként, az egykedvűséget megtörendő, ki-ki csaptak a környékre. Miként április 18-án. Hozzávetőlegesen 50 vitézünk lovagolt ki Serravalléből. A cél Marca Trevigiana. A portyázás eredménye néhány paraszt elfogása, ezenkívül állataik megszerzésében összegezhető. A katonák harcászati moráljét javítandó kiruccanás rossz véget ért. Grasso Gallucci da Venosa hátba támadta őket. Az ellenségből hatot átadtak az Úrnak, a foglyokat javaikkal együtt visszaszerezték.[624]

A tavaszi hadjárat még Carlo Malatesti nélkül kezdődött, mi több, az ő híján fejeződött be, de a háttérben folyamatosan előkészítették az új főparancsnokra váró velencei csapatok visszacsapását. 1412 májusára Marca Trevigiana felett már elmúlt a veszély. Ezt bizonyítja egy Tarvisiumban kiadott oklevél. Felszólították a háború előtt a trevisói podesteria határai keretében élőket,[625] akik a küzdelmek elől Feltre–Belluno feletti részekre menekültek, javaikkal meg állataikkal, nyugodtan hazatérhetnek.[626] Ekkorra a Köztársaság katonái valamikor visszafoglalták Maranót. Erre a dózse 1412. május 23-i levele a bizonyíték. Ebben olvashatjuk, a város visszakerült Velence vonzáskörébe. Michele Steno élelmet kért tőlük a hadsereg számára.[627]

Ebben a helyzetben mit tehettek hátrahagyott csapataink? Taktikájuk fordított irányt vett. Míg a Köztársaság már a támadásban gondolkodott, addig mi a defenzívát választottuk. Megvédeni a bekebelezett várakat, városokat, nehogy a hadjárat elején megszerzett előny szép lassan a semmibe vesszen. De ki pótolta Ozo-

---

622 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 17v. 1412. 4. 19.

623 Erre már utaltam. Uo. 19r. 1412. 4. 23. Néhány hónappal később ez újból felmerült. Újfent VI. Schinella da Collalto a közvetítő. Ercole da Camino, Valmareno kapitánya, segítene Serravalle megszerzésében, cserében a terület legyen az övé. Egyben Velence pártfogását kérné. A válasz nem tetszhetett. Előbb adja át Valmareno várát. Uo. 66r. 1412. 9. 27. A szemükben ekkor a magyarok hívének számított.

624 A Morosini-kódexben 1412. április 17-e a dátum. A cél Treviso. Csak kettő magyar vesztette az életét. MOROSINI I. 63/663.; DOLFIN, 151.; SANUDO, 864.; BONIFACCIO, 458.

625 Az 1411–1412-es évek fordulójáról írnak. A podesteria alá tartozott: Asolo, Castelfranco, Mestre, Noale, Oderzo, Motta, Portobuffolè, Valmareno, Serravalle, Ceneda, Conegliano. A podesteria egy adminisztratív egység, élén a podestàval.

626 Értsd: a podesteria fennhatósága alá. VERCI XIX. Documenti 2102. sz. 1412. 5. 18. Treviso. A város oklevele.

627 Ludovicót küldi oda. A vezetéknevét nem adják meg. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 74v. 1412. 5. 23.

rai Pipót? Tudjuk, III. Friedrich von Ortenburg kisebb megszakításokkal Friuliban állomásozott. Schönherr Gyula Blagaji Lászlóra gondolt.[628] Felvetése logikus. Céloztam rá, 1411 szeptemberében a magyar nemes Itáliában harcolt. A következő év januárjának végén Zsigmond a birodalmi vikárius segítségére küldte, hiszen a két osztrák herceg az aquileiai pátriárka kárára rátette a kezét Udinére.[629] Ezután hazatért a temesi ispánnal? Netán Itáliában maradt? Bármelyik variáció logikus megoldásnak tűnik. Giovanni Francesco Palladio degli Olivi 17. századi historikus Motta 1412-es márciusi ostromakor őt tartja a magyarok parancsnokának.[630] Fájdalom, arról az oklevélről, amelyben 1412. május 6-án Dolaci Márk és Drozgomeci Demjén rokonaikkal eladják földjüket néhai Duim Miklós fiainak, Blagaji Lászlónak, Antalnak, Jánosnak, nem lehet vitathatatlanul állítani, a keresett kapitány megjelent-e a zágrábi káptalan előtt, sőt ugyanezt mondhatom testvéreiről.[631] Felmerülhet még az egykori erdélyi vajda (Marcali Miklós) neve, aki a velencei hadjárat idején királyi tanácsos (1408–1412), somogyi ispán (1409–1412). De ő véleményem szerint csupán 1412 júniusának közepén csatlakozhatott a Friuliban időző csapatokhoz, többekkel, így Monoszlói Csupor Pál szlavón bánnal együtt.[632] Jóllehet Zsigmond 1412. május 5-én Maróti János bárót és Marcali Miklóst bízta meg a birodalmi ügyek intézésével Aquileiában, Friuliban, Marca Trevigianában, Itáliában, Lombardiában.[633] Vékonyka adattal támasztanám alá, miszerint az 1412 nyarán beérkező magyar csapatoknak az egykori vojvoda Transilvaniae lehetett a parancsnoka, és talán ideiglenesen az itáliai kontingensnek is. Egyrészt ő vezette őket Motta alá, másrészt parancsára fizettek ki Brunoro della Scalának

628 SCHÖNHERR 1895, 508.

629 Ez 1411 ősze. DRTA VII. 125. sz. 1412. 1. 30. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 184. sz.; ZsO III. 1667. sz. Egy későbbi iratban a király Friuli védelmére rendelte. MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66.

630 PALLADIO, 467.

631 MNL OL DL. 66559. sz. 1412. 5. 6. (Zágráb). A zágrábi káptalan oklevele. Kiadása: Blagay 125. sz. Regesztája: ZsO III. 436. sz.

632 Marcali Miklós 1412 februárjában még Budán tartózkodik. Egy királyi oklevélnek ő a relátora. MNL OL DF. 254387. sz. 1412. 2. 10. (Buda). Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 1721. sz. Valamint: ENGEL–C TÓTH, 94. 1412. május 29-én „in descensu nostro campestri prope villam Cauliz" oklevelet adott ki a szlavón bánnal. Ebből kiderül, Udine kereste őket. Válaszukban közlik, csapataikkal éjjel-nappal folytatják az utat Friuli irányába. Remélik, seregükkel meg tudják őket védeni. Regesztája: ZsO III. 2214. sz. (1412.) 5. 29. Cauliz. Marcali Miklós somogyi ispán és Monoszlói Csupor Pál szlavón bán oklevele. A kiadás helyét nem tudtam azonosítani, de semmiképpen sincs Tirolban, miként a kötet mutatójában olvashatjuk, de erről még írok. Egy keltezetlen iratban Marcali Miklós már egy sacilei polgár ügyében rendelkezett. MNL OL DF. 287745. sz. 196r. 1412. augusztus 25-e előtt. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2488. sz.

633 MNL OL DF. 287861. sz. 24r. 1412. 5. 5. Diósgyőr. Zsigmond oklevele. Kiadása: WENZEL 1873, 106. sz. Regesztája: RI XI/1. 224. sz.; ZsO III. 2078. sz.

150 aranydukátot.[634] Utóbbi akár egy főnök-beosztott viszonyra utalhat. Vagy nem! Mindenesetre bárki koordinálhatta a sereget, nehéz feladvánnyal szembesült. Jóval kisebb emberanyaggal mindent megőrizni. Mindenesetre volt benne igazság, amikor Velence a mieink létszámáról érdeklődő Carlo Malatestinek azt válaszolta: elenyésző.[635] No persze attól függ, mihez képest.

Kapitány, kapitány, téves volt az irány

Velencében a kudarcokat látva egy tekintélyes katonát kerestek, aki képes szembeszállni a sikert sikerre halmozó ellenséggel.[636] A capitaneus generalis posztra már 1411 decemberében a legalkalmasabbnak Carlo Malatesti zsoldosvezért tartották. A katonához követet fognak szalajtani, olyan feltételekkel akarják, mint IV. Malatesta Malatestit, amikor őket szolgálta,[637] aki seregüket főkapitányként 1404-ben Padova ura, II. Francesco da Carrara (Il Novello), ellen vezette. A harcok közben megsebesült. Megjárta Santiago di Compostellát. Ő nem más, mint Malatesta dei Sonetti/Senatore, az irodalom és a művészetek pesarói nagy barátja.[638]

A Köztársaság Sante Veniert küldte Riminibe, aki felvázolta az aktuális hadi helyzetet. A magyarok Marca Trevigianában leledzenek, örömmel látnák a velencei hadak első embereként. Íme az ajánlatuk. 1000 dukátot kapna havonta. Ennek fejében 300 lándzsát, plusz 300 gyalogost hozzon magával.[639] Velencei szokás szerint két nemest mindig a capitaneusok mellé rendelnek, ezzel legyen tisztában. Mivel nagyon sok lovast kommandíroz, a felkérés elfogadását követően hozzávetőlegesen 2000 paripást várnának tőle. A követet kitanították, mit tehet, ha netán azt válaszolja, sokan vannak olyanok, akiket nem hagyhat hátra.[640] Ebben a helyzetben Sante Venier, beleszámolva Carlo Malatesti embereit, 1000–2000 lovast, 500–1000 gyalogost vehet fel. Pozitív választ hallva a szerződés három hónapra szólna.[641]

---

634 Erről még írok. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 76r. 1413. 1. 29. Belluno. A város bejegyzése. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 741. sz.

635 Pontosabban követével, magister Girolamo da Riminivel. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registi 5. 9r. 1412. 3. 24. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 228. sz.; ZsO III. 1893. sz.; REGISTRI (CARLO), 15. sz. Már említettem, mi lehetett az ócsárolás célja.

636 Az alcímre: a szerző itt – immár tizenötödik alkalommal oly szellemesen – Havassy Viktor és Kalmár Tibor dalszövegéből vesz át.

637 Ekkor 1000 dukátos havi bért szánnak neki. 200–300 lándzsát és 200 gyalogost vezessen. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 217r. 1411. 12. 12.

638 Életére: FALCIONI 2007b.

639 Zsoldjuk megegyezne a velencei katonák fizetségével. Egy lándzsa 13 dukátot/hó. Egy pajzsos *(pavesano)* 13 libra/hó. Egy számszeríjász 15 libra/hó.

640 Értsd: többen vannak, mint 2000.

641 A kontraktus ugyanennyivel meghosszabbítható lehetne.

Netán kijelentené, mindez az öccse (III. Pandolfo Malatesti) miatt sok lenne, jöjjön kettőre vagy háromra.[642]

Nem véletlenül udvarolták körbe az idősebb testvért. Jeles hadvezért akartak, emiatt valamennyi kérését pozitívan fogadták. Felkészültek a negatív válaszra. Ekkor megbízottjuk csupán 200 lanceát kérjen, majd írjon Anconába, mivel tudomásuk van 100 lándzsájukról. Őket engedjék át a szolgálatukba. Egyéb lovasaikat szintén örömmel várnák.[643] Carlo Malatesti a kancellárját küldte Nápolyi Lászlóhoz, egy másik emberét pedig Fanóba a 200 lándzsa megszerzése miatt. Sante Venier viszont a 100 lancea okán ügyesen szervezkedett Anconiana civitasban.[644] Kiderült, az idősebb Malatesti 200 lándzsájának előlegeként *(de prestantia)* 26–30 dukátot fizetnének, zsoldként maximum 30–40 dukátot, további 10 a jegyzékbe vételük idején *(monstra)* járna.[645] Négy hónapra szegődtetnék.[646] Ha nem fogadná el a felkérést, Sante Venier sürgesse Anconát. Toborozzon sok csapatvezetőt *(plures conductores)* is. Egyetlen kikötésük van. Manfredo da Barbiano gróf nem lehet köztük.[647]

A tilalom okát nem ismerem, de mivel a papa, Alberico da Barbiano, kiváló zsoldosvezérnek számított,[648] fia talán a kelleténél sokkal messzebb eshetett attól a gondolától. Legalábbis Velence szerint. Nem ez az egyetlen eset, amikor valakit kizártak a seregből. 1412 januárjában Galeotto Bevilacqua hasonlóan járhatott. Havi 80 dukátért 10 lovast vezetett. Ezt 20-szal gondolták megemelni.[649] A szavazásnál a nemek *(De non)* aránya elsöprő lett. Négy támogatóval szemben 15 ellenző.[650] Maradt a régi condotta? Nem tartottak rá igényt? Nehéz eldönteni. Én az utóbbi mellett lennék. Ekkor a Malatestik bresciai hadnagyaként szolgált. Giovanni Maria Visconti milánói herceg halála után (1412. május 16.) a lombard fővárosban Filippo Maria Visconti herceg szolgálatába állt. Tanácsosként és titkárként fungált.[651]

---

642 Az utasításban kiemelték, mondják el III. Pandolfo Malatestinek, bátyja döntésétől függ a főkapitányi poszt. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 222r–223r. 1411. 12. 24. Kiadása: LJUBIĆ VI. 191. sz.; DOCUMENTI (CARLO). 63. sz. A követségről, és részben megközelítő számokról olvashatunk a Morosini-kódexben meg Marin Sanudónál is. MOROSINI I. 63/605.; SANUDO, 858.

643 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 222r–223r. 1411. 12. 24. Kiadása: LJUBIĆ VI. 191. sz.; DOCUMENTI (CARLO). 63. sz.

644 Anconiana civitas, Ancona egyik latin neve.

645 13 dukát/lándzsa/hó lenne a zsoldjuk.

646 További háromra „de respectu". Rövidebb időt, kettő vagy három hónapot is elfogadnának.

647 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 225r. 1412. 1. 1. Velence Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 64. sz.

648 Életére: PIRRI.

649 A 100 dukát esetében 15 főre nőne emberei száma. Három hónapra vették volna fel.

650 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 228v. 1412. 1. 8.

651 Életére: CRINITI 1967. Filippo Maria Viscontit 1412. május 16-tól Milánó első embere. Herceggé koronázásának dátuma 1412. június 16.

Sante Venier megdolgozott a pénzéért, hiszen Carlo Malatesti örömmel fogadná el Velence felkérését. Mivel szeptemberig Nápolyi László seregénél érdekelt, kérelmezni fogja, az Anjou engedje el a szolgálatból. A követnek újfent beszélnie kellett a zsoldosvezérrel. Erősítse meg a Köztársaság szándékát. Őt akarják főkapitánynak. Remélik, elfogadja a felkérést.[652] Szegény Sante Venier! Pár nap elteltével újabb noszogató sorokat olvashatott. Újfent keresse fel a condottierét. Közölje vele, várják megerősítő szavait. Amennyiben távozását pillanatnyilag nem engedélyezték, condottája kezdődjön február közepével. Ha erre nemleges a válasz, örömmel várnának rá az említett terminustól induló 10–15 napig.[653]

A megegyezéshez vezető útról krónikásaink a következőképpen referálnak. A Morosini-kódexben Carlo Malatesti 500–600 lándzsát hoz magával. Négy hónapra szerződik, ezenfelül annyira, amennyi Velencének tetszik. 21 ezer aranydukátot kapott a sereg indulásakor. Saját használatra 4000 aranydukát adtak át neki.[654] Giorgio Dolfin beszámol a havi 1000 dukátos fizetéséről, és a kiállítandó 2000 lanceáról. Két provizort neveztek ki mellé (Sante Venier, Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo).[655] Marin Sanudo 600 lándzsáról, a fenti összegről, valamint egy évről tud.[656] Máshol azt írja, Carlo Malatesti azt állítja, 600 lanceája várja Firenzében. A 21 ezer meg a 4000 dukátotot *(sovvenzione per la sua persona)* itt is megtalálhatjuk. Nála csupán 300 lándzsájáról olvashatunk.[657]

Ha már adott a lehetőség, nézzük tovább az alkudozást. Velencében 1412. január 30-án abban gondolkodtak, Carlo Malatesti február 3-án megérkezik a lagúnák városába. Két felfegyverzett ganzaruolót küldenek érte Chioggiába.[658] Január 31-én jóformán kész ténykét kezelték megszerzését *(magis credendum sit, quod veniat pro acceptando capitaneriam nostram)*. 15 ezer dukátot azonnal készenlétbe helyeztek a jövőben esedékes kiadásokra.[659] A kapcsolatot titkárán keresztül tartották. Girolamo da Rimini *(magister)* meglebegtette, a condottiere igent fog mondani.[660] Amikor a zsoldosvezér megjelent, nemeseket menesztettek hozzá. Fürkésszék ki szándékát

652 A követ a levelét január 8-án küldte Riminiből. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 229v. 1412. 1. 14. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 65. sz. Valamint: MOROSINI I. 63/622.

653 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 232r. 1412. 1. 19. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 66. sz.

654 MOROSINI I. 63/647.

655 DOLFIN, 147.

656 SANUDO, 860.

657 Uo. 861.

658 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 82r. 1412. 1. 30.

659 Uo. Secreti, Registri 4. 238r. 1412. 1. 31. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 67. sz.

660 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 239v. 1412. 2. 8.

a fővezérség és a háború kérdésében.[661] 1412. február 13-a környékén végre elkezdtek közeledni az álláspontok. Ekkor pusztán négy pontban egyezkedtek. 1. Carlo Malatesti elfogadja a főkapitányi posztot. 2. Magával hozhatja testvérét (Andrea Malatesti da Cesena). 3. Négy hónapra vennék fel, további három lehetőségével *(de respectu)*. 4. A condottiere nem lát esélyt a 700 lancea összegyűjtését, de 300–350 lándzsát feltétlenül ígér. Kifejtette, Riminiben együtt értekezett Andrea Malatesti da Cesenával meg más parancsnokokkal. Ha elfogadják Velence zsoldját, ezt azonnal jelzi. Képes lenne 700 lanceára feltölteni a csapatot. Előlegként 6000 dukátot kért, ezt szolgálata befejezésekor visszafizetné. Saját kiadásaira 5000 dukátot akar hitelbe. Végleges távozásakor ezt hasonlóan kiegyenlítené.

A Köztársaság a kapitulumhoz több megjegyzést fűzött. Belemennének 500 lándzsába. Lanceánként 40 dukát előleget *(prestantia)*, plusz 10 dukátot a jegyzékeléskor *(facta monstram)*, ráadásként 14 dukát bért ígérnek.[662] A 14 ezer dukáton túl, megadják neki a pénzt csapatai támogatására *(ut possit subvenire ipsis suis lanceis)*.[663] Velencében örülnének Andrea Malatesti da Cesenának, akit 200 lándzsával várnának szolgálatukba, havi 300 dukátos fizetségért. Katonáira ugyanazok a bérezési feltételek lennének érvényesek, mint a többi lándzsának. Elutasítás esetén tudni kell, számos csapatvezetővel *(multos conductores)* rendelkeznek. Ha úgy alakulna, elfogadnának 300 vagy 350 lanceát. Carlo Malatesti viszont javasoljon „bonos et sufficientes conductores". Az 5000 dukátos hitelre nemet mondtak, mert ilyet soha nem szoktak tenni. Biztosíték *(plezariam)* fejében viszont nem zárkóznának el az ügylettől. A condottiere kérésére, miszerint levelet küldene Riminibe, hogy a katonák kezdjék el zsoldjuk felvételét, igent mondanak, de csak, amikor már elindultak Arminiumból.[664] Megjegyzem, Velence elsősorban hazai pályán próbált jegyzékelni, ezt követően pedig fizetni. Így 1412. január 14-e és 1412. január 18-a között. A mercenáriusok 10 dukátot kapnának szubvencióként egynegyed hónapra *(dari sibi subventio ducatos X pro quarta paga, quarti mensis)*.[665] Miközben Bolognában Azzo

[661] Uo. 239v–240r. 1412. 2. 9. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 68. sz. A Morosini-kódexben 1412. február 17-én érkezett Velencébe. Marin Sanudónál, Carlo Malatesti közösen Sante Venierrel, január 27-én tűnt fel a lagúnák városában. A San Giorgio Maggiore szigeten szállásolták el, nagy tisztelettel fogadták. Igent mondott a felkérésre. SANUDO, 860–861.

[662] Mindezt lándzsánként.

[663] Ezt viszont törlesztenie kell.

[664] Arminium, Rimini latin neve. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 241r–v. 1412. 2. 13. Regesztája: REGESTI (CARLO). 12. sz.

[665] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 66r–v. Dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. január. 14-e, utána 1412. január 18-a a következő dátum.

Trevisánnal egyezkedtek, kikötötték, a besorozottak szolgálatuk kezdetét akkortól számolják, mihelyt megjelennek Mestrében.[666]

Végre megfogalmazták a mindenre kiterjedő szerződést. Az iratot 1412 februárjában állították ki, a pontos napot nem adták meg. Jöjjön Marin Sanudo! Értesülése (február 22.) pontos lehet.[667] Hát elég sokáig tárgyalgattak! Condottája értelmében ő lett hivatalosan a velencei szárazföldi haderő főkapitánya. 500 lándzsájával meg 300 gyalogosával érkezik. A capitaneus generalis havonta 1000 dukátnyi bérnek örülhet. Négy hónapra kérték fel, lehetőségként újabb hármat *(de respectu)* kínáltak.[668] A megegyezésben lefektetett bérét, együtt katonái zsoldjával, Velence a Banca dei Priuli pénzéből fizeti ki. Ez 26 ezer dukátra rúgott.[669] A pénzintézet 10–10 ezer dukátot biztosított gabonára,[670] a gályák felfegyverzésére *(pro armamento galearum culfi)*, továbbá 1800 dukát jutott Zárának, hasonlóan frumentum vásárlásra. A bank 60 ezer dukátra adott ígéretet.[671] Kölcsönnek számított. Nyilvánvalóan gyorsasága miatt választották ezt a megoldást.[672]

Meghatározták Carlo Malatesti feladatát. Friuli tönkretétele a Tagliamento folyón inneni és túli területeken, az elfoglalt részek visszaszerzése (Marca Trevigiana, Ceneda, Feltre, Cividale), a vetélytárs urak (Guglielmo da Prata, Niccolosio da Prata) megregulázása,[673] az elveszett városok (Pulcinicco, Aviano, Sacile, Spilimbergo, Valvasone) okkupálása.[674] Felhatalmazzák a magyarok kiűzésére, de az osztrák hercegek birtokában lévő Pordenonét kímélje.[675] A fővezér megpróbált eleget tenni a szerző-

666 PREDELLI III. Libro X. 149. sz. (Az eredetiben: 147. sz.) 1412. 3. 3. Valamint: AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 97v. 1412. 3. 8. Riccardo Predelli ebben a munkájában kivonatokat ad olasz nyelven. Regesztáit minden esetben a Commemoriale fond vonatkozó köteteiben ellenőriztem. Az iratok kiadási helye általában Velence, a kibocsátó a Köztársaság vagy a dózse. Ezeket nem jelzem, de ha nem így van, azt igen. Ha a regesztákban található adatokon túl az eredetiben mást is találtam, azt megemlítem. A hivatkozási sorban az első helyre kerülnek, mint az originálisok.

667 SANUDO, 860.

668 A condotta szövegét részleteiben több helyen idézni fogom. PREDELLI III. Libro X. 148. sz. (Az eredetiben:146. sz.) 1412. 2. Napi dátum és kiadási hely nélkül. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 70. sz. Carlo Malatesti 1412 júliusában hosszabbította meg condottáját. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 49r. 1412. 7. 20.

669 Ebből 21 ezer a zsoldosok részére, 5000 dukát a főkapitánynak.

670 Pontosabban a gabonáért felelős provizoroknak *(provisoribus bladorum)*.

671 47 ezer 800 dukátot költenek el, a maradék 12 ezer 200. Ezt visszafizetik a banknak. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 95r. 1412. 2. 22. A Banca dei Priulira: MUELLER 1997, 177–189.

672 A visszafizetés módjára nem térek ki.

673 Testvérek.

674 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 23v–24r. 1412. 5. 10. Kiadása: COGO 1893, 326–330.; DOCUMENTI (CARLO). 72. sz. Regesztája: ZsO III. 2123. sz.

675 Velence a sereghez rendelte két emberét (Giovanni Delfino, Niccolò Busetto). Feladatuk közé tartozott a pénzügyek kezelése, az élelemmel történő foglalatoskodás. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 24r. 1412. 5. 10. 1412. július 30-án két provizort választottak Antonio Moro és Rosso Marin da Santa Maria

désnek, hiszen márciusban elkezdte a toborzását. Hangsúlyozom, saját magának, így viszont áttételesen a Köztársaságnak is. Fontos feladatot szánt Ruggero da Perugiának,[676] aki eleve Taddeo Dal Verme vezetése alatt Velence szolgálatában állt.[677] Négy hónapra vették fel, Padovában 200 lándzsa besorozása várt rá. Szerződésre Montenuovo várában került sor 1412. február 3-án.[678]

A fővezért nagyon várták. Azt sejtették, legkésőbb április 22-e és 25-e között megjelenik Velencében.[679] A Morosini-kódexben szépen ecsetelik Carlo Malatesti ünnepélyes begondolázását. 1412. április 24-én kilenc óra tájban érkezett a lagúnák városába népes kíséretével.[680] Nagy tisztességgel fogadták, számos vízi járművel *(pareschari e bateli e barche armade)* eveztek elé a San Giorgio Maggiore szigetre.[681] Innét azonnal a Palazzo Ducalébe kísérték. Szent Márk vigíliáján vagyunk. A dózsével és tanácsosaival, lovagjaival, továbbá a legjelentősebb nemes családjainak képviselőivel a bazilikába vonultak. A főoltárnál megáldották a város védőszentjének aranyozott zászlóját, majd Michele Steno átadta Carlo Malatestinek a sereg feletti hatalmat, aki ezt követően letette a hűségesküt. A dózse az új fővezért a partig kísérte, ezután a zsoldosvezér visszahajózott a szálláshelyére. Az ünnep napján a katona is megjelent a misén, ahol a szertartás befejeztével előadták szerződésének pontjait. Bevetésre készen, április 28-án hagyta el a várost.[682]

Giorgio Dolfinnál április 12-én tűnt fel a lagúnák városában. Az időponttól eltekintve a szerző átvette a Morosini-kódexet.[683] Marin Sanudo sem tett másképp.[684] 1412. április 26-án már Mestrében volt, ahol kísérete nagy része várakozott.[685] Innét

Zobenigo személyében. Uo. 54r. 1412. 7. 30.; Uo. 54v. 1412. 7. 30. Valamint: MOROSINI I. 63/701. Augusztus első napján indultak el Carlo Malatestihez. SANUDO, 869.

676 Ruggero da Perugiát alkalmanként a következő nevekkel illették: Ruggero Ranieri da Perugia, Ruggero Cane Ranieri. Én a legelsőt választottam.

677 PREDELLI III. Libro X. 150. sz. (Az eredetiben: 149. sz.) 1412. 3. 13. Rimini. Carlo Malatesti oklevele. Regesztája: REGESTI (CARLO). 13. sz.

678 PREDELLI III. Libro X. 151. sz. (A eredetiben: 148. sz.) 1412. 3. 17.

679 MOROSINI I. 63/655.

680 Egyik az unokaöccse (nievo) volt, aki kizárólag III. Pandolfo Malatesti fia lehetett. Ekkor csak Galeotto Roberto Malatesti élt. 1411-ben született. Hát nem is tudom!

681 A San Giorgio Maggiore szigeti elszállásolást megerősíti egy bejegyzés. A hadvezért Marco Bono és Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo ott látogatják meg. AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 4. 115v. 1412. 4. Napi dátum nélkül. A batelli egy 30 láb hosszúságú csónak-féle. A bárka egy nagyobb hajó. Alkalmas tengeri közlekedésre. Felfegyverezve, elsősorban hadi célokra használták. A pareschari elnevezés egyelőre számomra rejtély. Első lépésként a megoldáshoz: vízi jármű lehetett. WIEL, 339. 343–344.

682 MOROSINI I. 63/668. Condottája részeként 1500 jól felszerelt lovasról olvashatunk. Uo. 63/669.

683 DOLFIN, 151–152.

684 SANUDO, 865.

685 DOLFIN, 152.

Rimini felé indult.[686] Megjegyzem, kinevezésével Zsigmond tisztában lehetett. A főkapitány követe (magister Girolamo da Rimini) 1412 júliusában Velencében bemutatott egy okmányt. A Luxemburgi postázta a condottierének, amit már februárban megkapott. Tanácsot kért, mit tegyen. A Köztársaság azt javasolja, ne válaszoljon a királynak, hiszen a lettere olyan régen jött. Ha mégis felelne, nincs kétségük, hűséges a Köztársasághoz, ennek szellemében fog reflektálni. Megjegyzik, az irat kézbesítésekor még nem állt Velence szolgálatában, ráadásul Zsigmond Itália urainak hasonlóan ilyesforma iromány küldött.[687] Mi lehetett a fővezérnek szánt levélben? Gondolom, a király arra kérhette, ne szövetkezzen a lagúnák városával. Vagy nem!

Carlo Malatesti még április végén sem találkozott a rábízott csapatokkal.[688] Miért a késlekedés? Mert a condottiere előbb rendezni próbálta viszonyát Bolognával. A konfliktus a tavasszal kezdődött. 1412. március 16-án a városból fegyvereseket vezényeltek a Malatestik birtokában lévő San Giovanni vára alá.[689] Válaszként a zsoldosvezér 30-án katonáival együtt megjelent a falaknál, így a támadók nem jártak sikerrel.[690] A család két követe arról számolt be, a família birtokában lévő castellót el akarják foglalni. Mindezt annak a szerződésnek a felrúgásával, amit a bolognai grófok a Köztársaság mediálásával kötöttek. Velence azonnal követet küld Bononiumba a felek kibékítésére.[691] Morbasano Polanit választották.[692] Az egyeztető szerep bevállalása és Bologna erőteljes noszogatása érthető. Attól féltek, Carlo Malatesti inkább saját, mint Velence érdekeit tekinti fontosabbnak. A Köztársaság folyamatosan közvetített.[693] Elemi érdeke volt az ügy elsimítása. Nem sok sikerrel. 1412. július 25-

686 SANUDO, 861.

687 Követükön (Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo) keresztül üzentek. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 43v. 1412. 7. 7. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 76. sz. Júliusban egy újat kapott a királytól. Uo.

688 Folyamatosan azt várták, vegye át a sereg vezetését. 1412. április 12-én ezt írták az apuliai konzulnak: „quod nundum venerit ad exercitum nostrum predictus magnificus dominus Karolus de Malatestis capitaneus noster generalis terrestris". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 12v. 1412. 4. 12. Még a hónap végén sem állt a csapatok élén. A szövegben ezt olvashatjuk: „qui uno istorum dierum transibit ad campum". Uo. 20r–v. 1412. 4. 29.

689 Ma San Giovanni in Persiceto.

690 CORPUS CHRONICORUM III. 538. 539. 540.

691 Bononium, Bologna latin neve. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 18r. 1412. 4. 22. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 71. sz.

692 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 23r. 1412. 5. 9.; Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 69v. 1412. 5. 14.

693 A velencei követ tárgyalásaira: Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 26r. 1412. 5. 20.; Uo. 26v. 1412. 5. 23. A Köztársaság I. Gianfrancesco Gonzaga segítségét kéri, küldjön katonákat San Giovanni védelmére. Uo. 26r. 1412. 5. 21. A mantovai segítségre: Uo. 34r. 1412. 6. 18. Az ügyben számos oklevél keletkezett. Uo. 27r. 1412. 5. 28. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 73. sz.; Uo. 28v. 1412. 5. 31.; Uo. 33v. 1412. 6. 17.; Uo. 42r–43r. 1412. 7. 5. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 75. sz.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secre-

én a seregtől küldött leveléből kiderült, az erősség elesett.[694] Megbízói rendesen megijedtek. Azonnal követet (Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo) menesztettek a főkapitányhoz, akiről kijelentették, hűséges lélekkel szolgálja őket. Egy esetleges váltás a csapatok élén veszélybe sodorná őket.[695] Küldöttük az őrgróf előtt Ferrarában világosan megfogalmazta, miért fáradoznak ennyit Bolognával. Nemcsak a két testvér felkérésének tesznek eleget. Megemlítik, az egyik a zsoldjukban van, a másik pedig ott lesz.[696] Kérik, III. Niccolò d'Este irányítsa diplomatáját a fegyverszünetet elősegítendő. A Malatestik várához küldjön élelmet meg katonákat. Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo feladata közvetítőként a bolognaiak puhítása lett.[697] Meggyőződésük, III. Pandolfo Malatesti a szolgálatukat választja. Komoly katonasággal bármikor befuthat.[698]

Porcelán az elefántboltban

Carlo Malatesti hosszasan kivárt.[699] Egyrészt birtokai okán, másrészt vabankra nem lehet átvenni egy sereget. Szerződése ratifikálása előtt informálódni kívánt a velencei csapatokról. Érdekes választ ízlelgethetett. Azzal az 500 lándzsával, amit ő hoz, tetézve a nemsokára érkezőkkel, plusz az éppen Motta ostromára készülődőkkel, az egyéb helyeken állomásozókkal kiegészítve, elegendően lesznek. Pontosabbat a főkapitányi tisztség elfogadásakor írnak. Sürgetik, minél hamarébb jöjjön.[700]

Velencében érezték, a sereg nagysága még sok kívánnivalót hagy maga után. Több helyről reméltek zsoldosokat. Barnabò Loredannak Mantova jutott.[701] Megbízása értelmében győzködje I. Gianfrancesco Gonzagát,[702] küldjön május hónapra

ti, Registri 5. 50v. 1412. 7. 21. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 77. sz.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 53v. 1412. 7. 28.; Uo. 59r. 1412. 8. 17.

694 Uo. 51r–52r. 1412. 7. 25.

695 A szövegben ezt olvashatjuk: „cum bono animo serviat nostro dominio, nam omnis mutatio, que fieret induceret maximum periculum et confusionem agendis nostris".

696 A szövegben ezt olvűashatjuk: „ipse dominus Karolus est ad nostra servitia et dominus Pandulfus venturus est de proximo".

697 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 51r–52r. 1412. 7. 25.; Uo. 57v. 1412. 8. 12.

698 A szövegben ezt olvashatjuk: „Notum est enim noviter conduxisse ad stipendia nostra magnificum dominum Pandulfum cum certa gentium quantitate, quem dietenus expectamus in terris nostris". Uo. 59r. 1412. 8. 17.

699 Az alcímre: a szerző itt – immár tizenhatodik alkalommal oly szellemesen – Carlo Malatesti katonai tehetségét értékeli.

700 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 9r. 1412. 3. 24. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 228. sz.; ZsO III. 1893. sz.; REGISTRI (CARLO), 15. sz.

701 Neve a bejegyzésekben Barnabò vagy Barnabino Loredan. Én az elsőt választottam. Barnabò Loredan *(maior)* provizor volt Veronában. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 226r. 1412. 1. 2.; Uo. Registri 5. 20r. 1412. 4. 29.; Uo. Misti Registri 49. 109r. 1412. 5. 5.; Uo. Secreti, Registri 5. 53r. 1412. 7. 26.

702 1407–1433 között Capitano del Popolo Mantovában.

300 lovast. Bérük megegyezne a Köztársaság harcosainak a fizetségével. A Capitano del Popolo felé azt közvetítették, a bezupáltak közül már sokan megérkezett. Rövid időn belül jönnek az újabbak. Sokan még nem futottak be. Azt szeretnék, Carlo Malatesti optimális létszámot vezethessen, emiatt kérik a thermopülai spártaiak létszámát.[703] Látszik, a zsoldosokból nagy lehetett a hiány. Akiket egyszer sikerült megszerezniük, ráadásul jól harcoltak, azokat nem akarták elengedni. Egy példa. III. Niccolò d'Este őrgróf, aki valóban küldött segítséget, embereit 1412 áprilisában szerette volna visszakapni. Türelmét kérték. Seregük éppen az ellenség felé vonul. Amikor a frissen bevonultak a rendelkezésükre állnak, a ferrarai kontingenst hazavezénylik.[704] Lombardiából is támogatást vártak. Azt hallották, 200 vagy 300 lanceát remélhetnek a néhai Facino Cane lándzsáiból. Nagyon jó véleménnyel voltak róluk *(que sunt optime brigate)*. Küldenek egy embert a lombardiai részekre, aki nézzen utána az igazságnak. Fedje fel, kik lennének a vezetőik, miféle csapatokról lenne szó, milyen anyagi feltételekkel jönnének.[705]

A Köztársaság a sorozások mellett átcsoportosításokkal operált. A problémát a honnét kérdése okozta. Verona esetében a város biztonsága érdekében a falakon belül legyen 600 lovas. Az ezenfelüli létszámot irányítsák Trevisóba. Ide küldjék Antonio Roberti zsoldosvezért egész csapatával (*cum tota eius conducta)*.[706] Hamar kiderült, a rektorok 181 lándzsát képesek segítségként átadni. Velencében másképpen határoztak. Sorozzanak még be 19 lanceát, 200-ra kiegészítve a véderőt. Ezek állomásozzanak Veronában. Ámde Antonio Robertinek és valamennyi emberének Tarvisiumban a helye.[707] A komoly erőfeszítések dacára még 1412 júniusában sem lehettek elégedettek. A velencei követek (Tomaso Mocenigo, Antonio Contarini) miután visszatértek Hungáriából, beszámolót adtak a magyarok lehetséges bevonulásáról. Az a létszám, amivel a Köztársaság rendelkezik, nem elegendő az érdemi ellenállásra. Növeljék a lándzsák számát, ezért újfent sorozzanak be 500 lanceát meg 1000 gyalogost. Az utóbbiak között több legyen a számszeríjász. Úgy határoztak, a lándzsák száma legyen 1000, hasonlóan a jakumóékhoz, a ballistariusok izmosabb jelenlété-

703 A szövegben ezt olvashatjuk: „in his mensibus et noviter conduximus multas gentes et lanceas ad nostra stipendia, quarum bona pars venit, sed adhuc restant nobis et expextamus multas gentes et lanceas de brevi, que habuerunt prestantias suas. Et quia non tamen presto omnes ipse gentes nostre venient". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 20r–v. 1412. 4. 29.

704 Uo. 13r. 1412. 4. 12.; Uo. 21r. 1412. 4. 29.

705 Uo. 26v. 1412. 5. 23.

706 Uo. 25v. 1412. 5. 20.

707 Lovasok. Uo. 26v. 1412. 5. 24.

vel.[708] Ez bizony közel 4000 ember lenne. A kívánalom és a valós helyzet közti különbség miatt a mercenáriusok megszerzése nem került le a napirendről. Mindenkit megbecsültek.[709] A hiány okán szövetségeseik kérését hátrébb sorolták. Így Tristano Savorgnanét is,[710] aki 1412 júniusának a végén katonai segítséget remélt Velencétől. Nemet mondtak. Jelenleg nem tudnak támogatást adni, ellenben sok helyről várnak csapatokat, beérkezésük után eleget tesznek a kérésének.[711]

1412 júliusának elején Giacomo Surian lovagol a mantovai részekre. I. Gianfrancesco Gonzaga pozitív választ adott, kész Velence oldalára állni. A követ beszélt Carlo Albertini da Prato gróffal.[712] Ő 600 lándzsával meg 500 gyalogossal lépne a Köztársaság hadi kötelékébe. Végül 300 lanceát várnának tőle.[713] Testvérére, Francesco da Pratóra, a lehető leggyorsabban számítanának. Ha a gróf nem jönne, akkor küldjön 500–600 lovast. Azért megkérdezték Carlo Malatestit, mit szól a személyéhez.[714] Két héttel később elfogadják Carlo Albertini da Prato szolgálatát. Jöjjön 200 lándzsával meg 200 gyalogossal. 300 dukátot kapna egy hónapra.[715] Biztosan állítom, a tervből nem lett semmi. A császárbarát és Velence ellenes politika elkötelezettjének a tanácsadója, nem volt más, mint Gaspare da Mantova. A konventuális ferencesek provinciálisa Zsigmond hívének számított. A gróf arra törekedett,[716] hátha be tudja vonni I. Gianfrancesco Gonzagát a birodalom párti politikába. 1413-ban ő mutatta be a nagykorúvá vált ura hűségesküjét a Luxemburginak.[717]

Fentebb céloztam a minőség fontosságára. Némi igazam lehet a nívó dolgában. Jó példa erre a két ferrarai követ (Gerardo Boiardi, Cristoforo da Ferrara) megbízása. Megjelentek Velencében, majd uruk, egyúttal Uguccione dei Contrari nevében kérték vissza a katonákat, akiket segítségként adtak a Köztársaságnak.

---

[708] Uo. 30r. 1412. 6. 5. Kiadása: LJUBIĆ VI. 228. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 242. sz.; ZsO III. 2241. sz. Az oldalra három különböző bejegyzést vezettek fel, valamennyi dátuma 1412. június 5. Šime Ljubić, ezt két iratra bontja. Ezt vette át Borsa Iván/Mályusz Elemér is.

[709] Kisebb vezetőkkel szerződtek, akiket később egy komolyabb parancsnokhoz oszthattak be. Egy példa: Cristoforo da Reggio conestabile alá tartozó paga emberei 34 nagyobb librát kaptak zsoldként. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 41r. 1412. 7. 1.

[710] A szakirodalomban sokszor Tristano di Savorgnano. Én az újabban használatos kifejezést (Tristano Savorgnan) választottam.

[711] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 41r. 1412. 7. 1.

[712] A forrásokban számos alkalommal Carlo da Prato néven találkozunk vele. Ekkor I. Gianfrancesco Gonzaga tanácsosa. Életére: CONIGLIO.

[713] Egyéb variációk is felmerültek. 300–400, 400–500, 500 feletti lancea. Mellettük 300–400 gyalogost szeretnének.

[714] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 39v–40r. 1412. 7. 1.

[715] Uo. 47v. 1412. 7. 15. A csökkenő számokra az általam nem ismert tárgyalások és egyeztetések adnák meg a választ.

[716] Értsd: Carlo Albertini da Prato.

[717] CONIGLIO.

Szükségük lenne rájuk, hiszen a milánói öröklést követően a pármai részeken mozgolódnak a várnagyok. Kérésüket jogosnak ítélték, de nemet mondtak. Friuliba nemrég egy komoly magyar sereg toppant be *(nuper ad partes Fori Iulii certa quantitas Hungarorum descendit)*. Kiszorításukhoz a kölcsön kapott kontingens nélkülözhetetlen. Velencében azt vallhatták az a biztos, ami az övék. Ha kérésüket nem is teljesítik, viszont elküldenek 200 lándzsára való bért, abból vegyenek fel katonákat, viszont a ferrarai 200 lancea ne mozduljon. Mihelyt máshonnét belovagolnak a kért harcosok, elengednék őket.[718] Ebből semmi sem lett. Bizton remekül harcolhattak. Kiemelt figyelmet kaptak. Amikor a „Societas gentium domini marchionis" támogatást kért, Carlo Malatesti parancsára 1600 dukátot fizettek nekik, beleszámítva azt a 300-at, amit az őrgróf embere (Nassimbene) kapott Trevisóban. A csapat vezetője Ferro da San Felice volt. Megígérte, monstrát tart 500 vagy több lovasnak.[719] Legalább megtudtuk, mennyien lehettek. Augusztusban sem változott a helyzet. Azt kérték, az Esték kontingense a hónap közepéig álljon a rendelkezésükre.[720]

A fővezér folyamatosan reklamálhatott. Nem ezt ígérték. Látta, komoly sereg híján esélytelen. Elvárta a beígért, csapatai biztonságát erősítő 200 számszeríjászt, no meg azt a 2000 lándzsát a 3000 gyalogossal, akikkel kecsegtették.[721] Ez a 9000 ember számottevő erőnek számított volna. Velence mentegetődző válaszából kiderülnek a nehézségek. Körülményesen folytak a toborzások, hiába küldték el megbízottaikat. Urbinóba (Guidantonio da Montefeltro), Fermóba (Ludovico Migliorati), Lombardiába (Facino Cane), Sienába, és egyéb helyekre, így Mantovába. Napról napra jelentős számban várják a lanceákat, továbbá a talpasokat. Remélik, Ferrarából rohanvást befut 200 lándzsa. Azzal számolnak, bőségében lesznek úgy a lovasoknak, mint a talpasoknak. A 200 számszeríjász kérdését tisztázták. 100 megy Latisanába, a másik 100 azonnal a sereghez kerül. A maradékot pótolni fogják.[722] Nagyon reménykednek III. Pandolfo Malatesti megszerzésében. Az öcsitől 500 lándzsát meg 3000 gyalogost remélnek.[723]

A főkapitány nem sok mindent tehetett. Várta az újakat, plusz a pénzt. Ha megadja a monstra napját, mi több a helyét, azonnal küldi a frissek zsoldját. Velencében ezt a Piavén túlra tervezték. Emiatt szigorúan sürgették, hogy az ellenség

718 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 40v. 1412. 7. 1.

719 Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 81r–v. 1412. 7. 19.

720 Erről értesítették Carlo Malatestit. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 57v. 1412. 8. 12.

721 Uo. 44r. 1412. 7. 7.

722 Értsd: a sereghez így csak 100 került. Uo. 44r. 1412. 7. 7.

723 Uo. 50v. 1412. 7. 21.

kárára csapataival keljen át a folyón.[724] A sereg felvonulása alatt tovább folytatták a sorozásokat. Azzal a 40 lándzsával, amellyel Palomino Vitalini és Ruggero da Perugia fia (Pietro) csatlakozott a főseregheż, tovább hízott a létszám. Az első éppen Mestrében szerzett 19 lanceát, karöltve 60 ballistariussal. A másik akkor Trevisóban várakozott. 19 lándzsának parancsolt. Mindkettőjüket a capitaneus generálishoz küldték.[725] Mindenkire szükség volt. Carlo Malatesti arra kérte a Köztársaságot, fogadja fel Angelo della Pergola, valamint Ludovico Migliorati zsoldosvezéreket.[726] Az elsőtől 200 lándzsát, akár ennél többet is, 100 gyalogossal egyetemben szeretnének. Urbinóból 1000 lovast reméltek. Számítottak Fermo (Ludovico Migliorati) segítségre is. Cesena urától (Malatesta Malatesti) 200 lándzsát akartak, de többel sem lenne problémájuk.[727] Írtak III. Pandolfo Malatestinek. 300–400 lanceára tartanának igényt azok közül, akik Facio Canét vagy éppen másokat szolgáltak. Crema urának (Giorgio Benzoni) szintén levelet postáztak. Onnét 200 lándzsában bíztak. Uguccione dei Contraritól (Ferrara) ugyanennyire számítanak. Az idősebb Malatestivel közölték, 1000 gyalogost fognak felvenni.[728] A névsor impozáns. A vágyak a magasba szálltak. A források viszont szigorúságra késztetik a történelemkutatót. A fennkölt szellemi csapongásokkal szemben ott vannak a tények. Némelyikük neve később egyszer sem került elő a forrásokban.[729] Vagy eltűntek a nyomok, vagy nem csatlakoztak. Nekem nagyon úgy tűnik, Carlo Malatestit megvezették. Amikor a Köztársaság mellett döntött, jelentős létszámmal szédíthették.

Commissiójának kiállítása (1412. május 10.) után,[730] Trevisóban találkozhatott a vezetése alá rendelt katonákkal. A fenti napon ugyanis Velencéből az ott várakozó főkapitányhoz küldték két emberüket. Az ukáz szerint a sereggel a lehető leggyorsabban induljon el a városból.[731] Tudta, nem a piszmogó Quintus Fabius Maximus Verrucosus Cunctatort látják benne. Gyors és látványos győzelmeket várnak tőle. Magáénak tudhatta Kohn/Grün bácsi bölcs tanácsát: „Ha egy hadsereg becső-

[724] Uo. 44r. 1412. 7. 7.

[725] Az iratban hivatkoznak egy levélre, amit Carlo Malatesti „datas in villa Colle die XVI presentis" írt. Mivel a válasz július 7-én fogalmazódott, ez lehetetlen. A dátum vagy július 6-a, vagy június 16-a. Rajtuk kívül még 40 számszeríjászt sikerült megszerezni. Uo.

[726] Uo. 32r–v. 1412. 6. 14.

[727] Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 77v–78r. 1412. 6. 20.

[728] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 32r–v. 1412. 6. 14.

[729] Ilyen Angelo della Pergola és Ludovico Migliorati.

[730] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 23v–24r. 1412. 5. 10. Kiadása: COGO 1893, 326–330.; DOCUMENTI (CARLO). 72. sz. Regesztája: ZsO III. 2123. sz.

[731] Blanco Bembo, valamint Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo feladata a következő: Carlo Malatestivel, a trevisói podestàval és capitaneussal meg a helyi provizorokkal egyeztessenek. A szövegben ezt olvashatjuk: „ut ipse capitaneus cum exercitu ſtre (sic!) nostro prestissime de Tarvisio recedere valeat". AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 69r. 1412. 5. 10.

döl, nem a számszeríjakat, hanem főparancsnokot kell lecserélni". Teljesíteni kellett. Jóllehet a „tènpo brùto" csapatait próbára tette, a fővezér ennek ellenére 1412. május 22-én átkelt a Livenzán.[732] Csapatában utászok *(quastatores)* is helyet kaptak. Kérésére Velence 1000 főt gyűjtetett össze.[733] A folyó legyőzése azt jelentette, a hadjárat célja Friuli. A térképen egyértelműen látszik, a velencei csapatok nem egy tömböt képezve mozoghattak, hanem erőiket megosztva. Sőt! Azt sem kizárható, voltak olyanok, akik a tavaszi támadássorozat után Friûlban csatlakoztak hozzájuk, hiszen már eleve ott várakoztak. 1412 májusában néhány helyen velencei őrség fungált. Őket a központból látták el élelmiszerrel meg munícióval. Mindezt „pro usu et comodo campi nostri".[734] Egy újabb megerősítés a katonai mozgolódásra. Írtam, május 23-án Maranóban Ludovico feladata közé tartozott, küldjön ellátmányt Friuliba a velencei seregnek.[735] Emellett kerítsen sort a Livenza folyóra telepített katonai erő felülvizsgálatára. Valamennyi hajóról, a zsoldosokról és bérükről, a monstráról, az élelemről, a szükséges anyagi szubvencióról, a fegyverekről, szigorú pontosságú beszámolót vártak.[736]

Nézzük, mire megyek a további szétszálazással. A fővezér Coneglianón keresztül Campardo felé vette az irányt.[737] Ezt követően jött a monte, pontosabban hegy lábánál elterülő surranópálya. Miért? Mert Friuliban magyar haderő állomásozott, érdemes lehetett meglepetésszerűen megjelenni. Carlo Malatesti a Livenza folyását követve haladt. Erről Velencében 1412. április 22-én érkezett a hír. Azon a hegyen keresztül jöttek, amelyről a mieink anno leereszkedtek, majd átjutottak az árkon Marca Trevigiana földjére érve. Visszavették Polcenigót meg Avianót, de a nagy esőzések következtében nem vonultak tovább. A pocsék idő dátuma sejthető. Húsvét vasárnapján (1412. május 22.) szakították félbe a masírozást.[738] Davián már 1412. július 18-án szerződést kötött Velencével.[739] A városka a Köztársaság fennhatósága alá került.[740] Kicsit bezavar a Morosini-kódex egyik bejegyzése. Még június végén

732 MOROSINI I. 63/674.; DOLFIN, 153.; SANUDO, 866. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 238. A bejegyzés dátuma: 1412. 5. 22.

733 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 107r. 4. 26.

734 Uo. Secreti, Registri 5. 26v. 1412. 5. 23.

735 Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 74v. 1412. 5. 23.

736 Calli tornyát és a „turim Liquentie" hasonlóan ellenőrizze. Elegendő-e a katona, a fegyver, a munició. Uo. 71r. 1412. 5. 30.

737 SANUDO, 863–864. Campardo ma Godega di Sant'Urbano része (frazione). Beleillik az útvonalba.

738 MOROSINI I. 63/674.; DOLFIN, 153.; SANUDO, 866.; REDUSIO, 836. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 238. A bejegyzés dátuma: 1412. 5. 22.

739 Davian, Aviano neve friuli nyelven.

740 ANNALI (FRIULI) VI. 242. A bejegyzés dátuma: 1412. 7. 18.

300 hungarus megkóstolta Avianót. Csekély létszámú őrsége elmenekült.[741] Vagy az értesítés volt téves, vagy az egyesség előtt a velenceiek újból elfoglalták.

A kényszerpihenőt követően Spilimbergo következett. 1412. június 1-e előtt szállták meg.[742] Hiába jött a segítség San Daniele, Tolmezzo, Venzone városaitól.[743] A Morosini-kódexben békésen került Carlo Malatesti kezére.[744] A fővezér ezután Machia fellegvárát *(rocha)* megegyezéssel kaparintotta meg. Ilyen néven semmilyen várra nem bukkantam.[745] Sötét folt az egész.[746] Abban reménykedhettek, megnyílik az út Udine és Cividale felé. Mivel a két város Friuli kulcsai, lehetségessé válik egy Prata–Gemona irányú előretörés.[747] Giorgio Dolfin, a Tristano Savorgnan vezette 600 lovasnak tulajdonítja Machia okkupálását, aki ekkorra már Savorgnano elfoglalását abszolválva. Az akciók után könnyebb lesz Cividale, Motta, Gemona megleckéztetése.[748] Ez található Marin Sanudónál is.[749] Én a Carlo Malatesti-féle variánsban hiszek.[750]

A főkapitány ezt követően Latisana direkciójába délnek fordult. Említettem, a Tagliamento folyó melletti város VI. Heinrich von Görz birtoka. Velence nemrég még arra kérte vezetőit, seregük az ellátmánnyal együtt szabad utat kapjon andata e ritorno. Az ide vezényelt követ a Köztársaságot a főkapitánnyal együtt gyorsan tájékoztassa hozzáállásukról. Kijelentik, az idősebb Malatesti nem fogja őket a harapnivaló okán zargatni.[751] A Carlo Malatestinek szánt júniusi commissióban kiemelik, ne támadja Latisanát, hiszen az a görzi grófok fennhatósága alatt áll, de azokat a falvakat sem, amelyeknek hasonlóan ők a birtokosai.[752] Kideríthetetlen, a fővezér ott volt-e a város megszerzésekor. Lehet, inkább letáborozott a közeli Canussiónál, ahol

741 MOROSINI I. 63/692.

742 Uo. 63/676.; SANUDO, 867. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 238. A bejegyzés dátuma: 1412. 5. 22. Továbbá: PASCHINI 1990, 718.

743 San Daniele 20 számszeríjászt küldött. ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 132r. 1412. 5. 25.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k 281.

744 A szövegben ezt olvashatjuk: „se aspetase a le porte, e intrado dentro ... non posando far queli resistencia alguna". MOROSINI I. 63/676.

745 Értsd: Machia.

746 Ez egy roppant szellemes szójáték. A macchia szó magyarul foltot is jelent.

747 Uo.; SANUDO, 867. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 238. A bejegyzés dátuma: 1412. 5. 22.

748 Nála a vár Suregran. Ez Savorgnanót takarhatja. DOLFIN, 154. Valamint: LEICHT 1941, 24.

749 Marin Sanudónál a nevek Mattia és Savorgnano. Tristano Savorgnan 600 lovas mellett elegendő gyalogossal foglalta vissza saját castellóját. Sok halottról meg 300 fogolyról olvashatunk. SANUDO, 867–868.

750 Értsd: a főparancsnok foglalta el Machiát.

751 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 29r. 1412. 5. 31.

752 Uo. 29v. 1412. 6. 3.; Uo. 30v. 1412. 6. 9.

kézjegyével látta el Tisana átállásáról szóló iratot,[753] ahol a mai napig egy nagyon helyes castello teszi széppé a tájat. Habár a két hely között maximum nyolc kilométer a távolság, úgyhogy akár ott is lehetett Latisanában, ahol egy nappal előtte (1412. június 7.) a comune részéről megfogalmazták, mindent megadnak a hozzájuk tartozó földeken átvonuló velencei seregnek. Velence polgárai és merkátorai akadálytalanul kereskedhetnek. Németország irányába az áruk oda-vissza szabadon mozoghatnak. Végezetül a Köztársaság a maranói útvonalon élelmiszert küldhet katonáiknak.[754] Döntésüket a lassan csordogáló hírek befolyásolhatták. A magyarok nemrégen az árkon megkísérelték az átjárást *(nuper decur se nam siquidem attentatum fossam extitit per ipsos Hungaros)*. Carlo Malatesti a Rocca elfoglalását letudva, visszaadta az erősséget. Megígérte, megvédi őket.[755] A mieink próbálkozása talán Latisana közelében történhetett, ezért a gyors behódolás. A békés átadást követően tárgyalásokat kezdtek a városban tartózkodó zálogbirtokos Antonio da Forcatével. Ezek lényege: a szabad átvonulás földön, vízen levegőben, az élelem kérdése, ezenfelül a vár megvédése.[756] Nem mindenkinek tetszett a hatalomváltás. A helyi provizornak (Ermolano Lombardo) meghagyták, a polgárokat eskesse fel a Köztársaság hűségére, az ellenszegülőket vádolja meg, majd küldje őket Velencébe.[757] Carlo Malatesti kedvet kaphatott a költséget- és embert kímélő megoldáshoz. Júniusban megpróbálta Sacilét tárgyalással megszerezni. Itt nem ment a békés átadás.[758]

Tisana semlegesítésével egy fontos stratégiai helyet vontak kontroll alá.[759] Semmit sem bíztak a véletlenre. 1412 júniusában 30 pagát küldtek oda.[760] Nemsokára még 100 számszeríjászt rendeltek *(centum ballistariis nostris de Veneciis)* erősí-

---

753 Tisane, Latisana neve friuli nyelven. PREDELLI III. Libro X. 154. sz. (Az eredetiben: 150. sz.) 1412. 6. 7. Latisana. A város oklevele.; Uo. 155. sz. (Az eredetiben: 151. sz.) 1412. 6. 8. Villa Chianusii (Canussio). Carlo Malatesti oklevele.

754 A megerősítésre a San Giovanni Battista egyházában került sor Latisanában. MOROSINI I. 63/682. Giorgio Dolfinnál 1412. június 6-án érkezett a hír a megszerzéséről. DOLFIN,154. Marin Sanudónál a város „per tratato" került velencei kézre. A szövegben ezt olvashatjuk: „da mare si ha il transito per mandare mercatanzie in Alemagna". SANUDO, 867.

755 JOPPI 1892a, 16. sz. 1412. 6. 7. Latisana. Az egyezségre: PREDELLI III. Libro X. 154. sz. (Az eredetiben: 150. sz.) 1412. 6. 7. Latisana. A város oklevele.; Uo. 155. sz. (Az eredetiben: 151. sz.) 1412. 6. 8. Villa Chianusii (Canussio). Carlo Malatesti oklevele. Valamint: JOPPI 1892, 12–13.; GALASSO, 54.

756 A hely megszerzésére: AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 70v. 1412. 5. 27.; Uo. 72r–v. 1412. 6. 1.

757 Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 85v. 1412. 11. 13. Ermolano Lombardóra, mint latisanai provizor: Uo. 63v. 1412. szeptember 10.; Uo. 98v. 1412. 12. 30. Kiadása: DOCUMENTI (PANDOLFO) 19. sz. 1413. január 23-án egy provizort és rektort keresnek a helyére. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 149r. 1413. 1. 23. Előtte Veronában szolgált provizorként. Uo. Secreti, Registri 4. 226r. 1412. 1. 2. Később Trevisóban lett provizor, ahol lejárt négyhavi megbízása. Uo. Registri 5. 46v. 1412. 7. 11.

758 Uo. Secreti, Registri 5. 32r–v. 1412. 6. 14.

759 A város 1430. augusztus 28-án került véglegesen a Köztársaság fennhatósága alá.

760 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 124r. 1412. 6. 14.

tésként mellékük.[761] Az ő kapitányuk lehetett Marin Contarini, akit 100 ballistarius fejeként „ad partem Latisanam" vezényeltek.[762] Amikor Velence három nemest szalajtott Carlo Malatestihez,[763] en passant eligazították a livenzai részek capitaneusát. Úsztasson három ganzaruolót oda Vittorio Marcoso parancsnoksága alá.[764] Ekkor keríthették ki maguknak Muzzánát. A városka annak a mesterhármasnak a tagja, amelyeknek VI. Heinrich von Görz a birtokosa.[765] A gróf éppen Zsigmond szövetségese, érthető az alapos takarítás.

A főkapitány ezt követően Utinum felé vette az irányt. A hadjáratban Tristano Savorgnan szintén ott lehetett. A velencei sereg a rebellissel váll váll mellett megjelent a város falai alatt.[766] A tudósítás erről 1412. június 2-án érkezett Velencébe. A várost nem sikerült megszerezni, de Carlo Malatesti szófogadó katonaként korrekt munkát végzett. Mire gondolok? A commissiók alapján Friuliban, valamint a Tagliamento folyó mindkét oldalára eső részeken gyújtogassanak, a gabonát, a szőlőket, az erdőket a házakat rabolják le. Annak, aki nem Velence híve, mindenét pusztítsák el. Külön megemlítik Guglielmo da Prata és testvérei birtokait, ahol apait-anyait adjanak bele.[767] Marano meg Latisana kivételével mindenhol pusztítsanak.[768] Ehhez a hadjárathoz kapcsolom Oderzo meddő ostromát. 1412 júniusában a Livenza folyón ringatózó ganzaruolók capitaneusa (Pietro Diedo) nagy károkat okozott a magyaroknak, de nem szerezték vissza.[769]

---

761 Uo. 125v. 1412. 6. 22.; Uo. Secreti, Registri 5. 40v. 1412. 7. 1.

762 Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 78v. 1412. 7. 1.; Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 126r. 1412. 7. 1. Marin Contarinit 1413 januárjában „capitaneus ganzarolorum et aliorum navigiorum nostrorum ad partes Latisane" vezénylik őrködni. Uo. 149r. 1413. 1. 23. Máshol azt írják, Marin Contarini Mottában szolgált. Uo. Secreti, Registri 5. 69v. 1412. 10. 6. 1412 decemberében provizor a régi várban Mestrében. Uo. Registri 4. 223v. 1412. 12. 23. Nem tudom eldönteni, egyre vagy két személyre vonatkoznak-e az adatok.

763 Ők: Bertuccio Pisano, Giovanni Mauri, Sante Venier.

764 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 32r–v. 1412. 6. 14. Valamint: MOROSINI I. 63/689.; DOLFIN, 154.; SANUDO, 867.

765 Értsd: Latisana, Palazzolo, Muzzana. PASCHINI 1990, 718.

766 Erről még írok.

767 A Prata fívérek mellett még megemlítik Polcenigo, Aviano, Sacile, Spilimbergo, Valvasone városkákat is, amelyeket dúljon meg. Uo. 23v–24r. 1412. 5. 10. Kiadása: COGO 1893, 326–330.; DOCUMENTI (CARLO). 72. sz. Regesztája: ZsO III. 2123. sz. Ebben a szellemben: AS VENEZA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 29v. 1412. 6. 3.; Uo. 30v. 1412. 6. 5. Kiadása: LJUBIĆ VI. 229. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890. 243. sz.; ZsO III. 2240. sz. AS VENEZA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 30v. 1412. 6. 9.; Uo. 32r–v. 1412. 6. 14. Valamint: SANUDO, 863–864. Továbbá: MALLETT 1989, 226.

768 AS VENEZA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 29v. 1412. 6. 3. Latisana újabb említése, miszerint ne bántsák a várost: Uo. 32r–v. 1412. 6. 14.

769 Velencében 1412. június 20-án értesültek a hírről Pietro Diedotól és a Köztársaság egyik jegyzőjétől. Az Oderzóból portyázni induló magyarokra rontottak. Az ostromról nem olvashatunk, csak az 50–60 fős ellenséges veszteségről. MOROSINI I. 63/691. Marin Sanudo csupán a mieinknek okozott nagy károkról ír. SANUDO, 868.

Udine megkóstolása, hiába végződött kudarccal, nem volt rossz ötlet. Carlo Malatesti elképzelése, a Zsigmonddal szövetséges erők székhelyének támadása, helyénvaló gondolat. Siker esetén a magyarok hátországa megrendülne. Ilyenkor kizárólag idő kérdése az átállás, mi több, a dezertálás. A helyzet Ozorai Pipo megjelenésére hajaz, amikor számos helyi úr levált Velencéről. Siker esetén megfordult volna az irány. Köztársaság mágnesként vonzhatta volna vissza őket. Az attak jogosságát erősítették azok a jelentések, amelyek a mieink csekély számáról szóltak. Még semmilyen tudással nem rendelkeztek a Luxemburgi Itáliába lépésének idejéről, maximum sejthették, erre sor fog kerül. Még az előtt akarták kiiktatni Utinumot, mint ellenséges fészket, mielőtt egy nagyobb számú magyar sereg érkezne. Akár Zsigmonddal és Ozorai Pipóval, akár nélkülük. A velencei foglalásokkal (Spilimbergo, Latisana) ráadásul kezdett kialakulni a hegyektől a tengerig húzódó helyőrségi rendszer, ahonnét rá lehetett nézni a folyó (Tagliamento) mindkét oldalán elterülő területekre.

A Morosini-kódexben mintegy összegzésként a hadjárat eredményeként felsorolták, melyek azok a helyek, amelyeket Friuliban Carlo Malatesti katonái segítségével 1412. június 20-ig megszereztek.[770] A dátum akár májusi hadjárat végére is utalhat.[771] A lista így néz ki: Castello di Polcenigo, Castello d'Aviano, „Chastel Maeze",[772] „Chastel Biancha",[773] „Chastel Modrus"[774], „Chastel Rumole",775 Castello di Varmo superiore, Castello di Varmo inferiore, Cortina di „Sem Dorich".[776] Cortina di „Sem Schudelim",[777] Cortina di „Sam Achavai",[778] Terra di Latisana, Terra di Polcenigo, Terra di Cordovado, Terra di Palazzolo. Az ismert-ismeretlen települések számomra semmilyen támpontot nem adnak a velencei sereg mozgására nézve. Polcenigo és Aviano sorsáról már beszéltem.[779] Rámutattam, ezt követően Latisana felé vették az irányt. A számomra lokalizálhatatlan négy vár északon lehetett, majd jöhetett a két Varmo. A cortinák ügyében nagy a tanácstalanság. Valahol Latisana előtt lehettek. Mivel Cordovado földjét megszerezték *(tera Crodoat)*,[780]

770 MOROSINI I, 63/686.

771 Írtam, 1412. május 22-e tájban kezdődhetett a hadjárat.

772 Nem tudtam azonosítani.

773 Nem tudtam azonosítani.

774 Nem tudtam azonosítani. Nem a horvátországi vár.

775 Nem tudtam azonosítani.

776 Nem tudtam azonosítani. Nem San Dorligo della Valle.

777 Nem tudtam azonosítani.

778 Nem tudtam azonosítani.

779 MOROSINI I. 63/674.

780 Uo. 63/686.

akkor éppen a Tagliamento innenső oldalán foglalgattak.[781] A „tera Porzelengo" sem lóg ki a sorból. Velence szemszögéből a latisanai, plusz a palazzolói földek elhappolása mellett, a hadjárat legfontosabb eredményének Tisane megkaparintását tekinthetjük.

Vissza a városba

Érzékelve a kedvezőtlen eseményeket, miszerint a hátrahagyott helyőrségekben hiába maradtak profi harcosok, hátrányba kerültünk, mindenképpen lépni kellett.[782] A veleei előretörést érzékelve Budán két lehetőség között választhattak. Az egyik a sereg megerősítése, a másik Zsigmond megjelenése tetemes haderővel. Az elsőt választották. A rosszabbik forgatókönyv győzött. Velencében először a két Magyarországról visszatérő követüktől (Tomaso Mocenigo, Antonio Contarini) hallottak a készülődéséről. A mieink 6000 lovassal fognak betörni. A diplomaták 1412. május 21-én még Budán, 27-én már Zágrábban voltak. Hamar megérkezhettek a lagúnák városába, hiszen júniusban már több felé embereket küldenek az ellenség benyomulásának irányát felderíteni. A hírről azonnal levél ment Carlo Malatestihez.[783] A Morosini-kódexben a hungarusoknak a két itáliai (Marsilio da Carra, Brunoro della Scala) a vezetőjük.[784] Máshol erről nem olvashatunk. A hír, legalábbis a támadásról, igaznak bizonyult. Írtam, július elsején III. Niccolò d'Este ferrarai őrgróf követeinek Velencében azt mondták, „nuper ad partes Fori Iulii certa quantitas Hungarorum descendit".[785] Jókor jött tehát az a 1800 dukát, amit Girolamo da Riminin *(magister)* keresztül szubvencióként küldtek Carlo Malatestinek.[786] Megjegyzem, Tomaso Mocenigo és Antonio Contarini akár már május 21-én, netán május 27-én jelezhette az ellenség szándékát,[787] nem beszélve a június 5-ről. Ekkor találkozunk először a

[781] Velencéből nézve.

[782] Az alcímre: a szerző itt – immár tizenhetedik alkalommal oly szellemesen – a Mini együttes 1978-ban megjelent albumának a címét vette kölcsön.

[783] A bejegyzés hallgat arról, ki fogja vezetni a magyarokat. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 30v. 1412. 6. 5. Kiadása: LJUBIĆ VI. 229. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 243. sz.; ZsO III. 2240. sz.

[784] Előhoztam, a Morosini-kódexben abban a bejegyzésben jegyzik a két itáliai megjelenését, amit „Avanti fose la festa de sam Vido" datáltak, tehát 1412. június 15-e előtt. MOROSINI I. 63/689.; SANUDO, 867. Valamint: PILONI, 205.

[785] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 40v. 1412. 7. 1.

[786] Uo. 32r–v. 1412. 6. 14.

[787] A szövegből nem derült ki, küldtek-e levelet a fenti napokon.

6000-es számmal, no meg a szándékkal. Értesüléseik pontosak voltak. Csapataink valóban megjelentek Itáliában.[788]

Zsigmond Brunoro della Scalát 1412. május 2-án kinevezte főparancsnoknak. Felhatalmazást kapott itáliai zsoldosok felfogadására. Birodalmi zászló alatt harcolhattak.[789] A király belsősét 1412. június 21-én az udinei tanácsban egy kölcsönügyletnél név szerint említik, mint aki már a tartományban mozgolódik.[790] Marsilio da Carrarával egyetemben az uralkodó politikai játszmájában kiemelkedő helyet kapott, hiszen családjuk hatalmának visszaállítása mozgatta életüket, Padovában, Veronában, Vicenzában. A Luxemburgi jogosan remélhette, a három városban élő híveik fegyveres konfliktus kirobbanásakor egykori uraikat segítik. Zsigmond az 1412-es év tavaszán II. Mánuel bizánci császárt arról tájékoztatta, újabb csapatokat indít útnak.[791] A tervről némi konkrétummal rendelkezünk, mert megosztotta Facino Canével. A két emigránst Itáliába küldi tekintélyes regimenttel.[792]

Találtam egy másik adatot, habár nehéz kideríteni, a Friuliban várakozó magyarokra utalnak, netán egy Hungáriából érkező nagylétszámú kontingensre. III. Friedrich von Ortenburgot az év júniusában Scharsenbergben meglátogatta Corrado Boiani lovag. Jelezte, a mieink – az irat pont ott töredékes, ahová capitanus generalisunk nevét körmölték – visszatértek a Pátriába.[793] A lectio difficilior miatt nem lehet egyértelműen rájönni, a Tagliamento folyó túloldaláról jöttek-e vissza,[794] vagy Hungáriából érkeztek. Az első lehetőségre voksolok, hiszen később a birodalmi vikárius ekként folytatta: az ellenséget követik, mert a velenceiek átkeltek a Tilimenten,[795] Motta felé

---

788 Roberto Cessi, Brunoro della Scala és Marsilio da Carrara elindulást 1412 júniusának elejére teszi. CESSI I. 1985, 245. Amennyiben három hét alatt befutottak, rendben van. Ha nem, marad a május.

789 MNL OL DF. 287861. sz. 24r. 1412. 5. 2. Diósgyőr. Zsigmond oklevele. Kiadása: WENZEL 1873, 102. sz. Regesztája: RI XI/1. 217. sz.; ZsO III. 2054. sz.

790 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 392r. 1412. 6. 21.

791 Ismétlés egy. A császárnak címzett iraton nincs dátum. A lehetséges keletkezésre több megoldást adok. FINKE I. 112. sz. 1412 kora tavasza. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/2. 12226. sz. 1412. április (Kassa). Hermann Heimpel szerint 1412 márciusának a vége után adták ki. HEIMPEL 1932, 15. sz. Regesztája: ZsO III. 1924. sz. Valamint: SCHIFF, 12.

792 MNL OL DF. 287745. sz. 293r–294v. Dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1412. május 16-a előtt adták ki. HEIMPEL 1932, 19. sz. Regesztája: ZsO III. 2142. sz.

793 BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 118. sz. 1412. 6. 14. Scharsenberg. III. Friedrich von Ortenburg birodalmi vikárius oklevele. Vinzenzo Joppinál a dátum 1412. június 24. Nyilvánvalóan elírás. Kiválóan olvasott oklevelet. BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 217v. Az iratra többször hivatkozom, a hibára viszont már nem utalok. Zsigmond helytartója számtalan alkalommal elhagyta Friulit. 1412 márciusában Ulrich, a Sankt Ursen egyház rektora, a gróf titkára, az udinei tanácsban jelezte, ura 10 napon belül Friuliba lesz. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 326r–327v. 1412. 3. 7. Áprilisban a tartományban volt. Udinéből követeket fognak hozzá küldeni (április 21-én) Venzonéba. Uo. 349v. 1412. 4. 19. Április 25-én ott van az udinei tanács ülésén. Uo. 352r–v. 1412. 4. 25.

794 Udine felől nézve.

795 Tiliment, a Tagliamento folyó neve friuli nyelven.

vonulva.[796] Nagy nehezen kibetűztem, egy „iampridem" szót. Ezzel kiegészülve íme a sor: „iampridem citra et ultra Tulmentum, ac Hungarorum (sic), qui ad presens revertitur in patriam, hodie unanimiter se transferre [...] versus Tulumentum". [797] Őket említheti egy Cividaléba küldött udinei levél. Kiderült, a mieink újból visszatértek *(noviter venientium in patriam)*. Gyorsan követeket menesztettek III. Friedrich von Ortenburghoz. Arra kérték, beszélje rá a magyarok kapitányait, addig ne menjenek el, amíg városuk felől elvonul a veszély. A capitaneusok igent mondtak. Udine másnap újfent elküldi embereit a birodalmi vikáriushoz, beszélje rá őket kérésük teljesítésére.[798] III. Friedrich von Ortenburg nyomban VI. Heinrich von Görzhöz poroszkált, akit Zsigmond birodalmi vikáriusnak nevezett ki a Pátriában. Ezzel Tristano Savorgnan már 1412. június 27-én tisztában volt. Jelezte is Velencének.[799]

Látható, az egymáshoz tapadó információk szétválasztása nem egyszerű. 1412. augusztus 8-án IV. Ludwig von Teck értesítette Udinét Zsigmond 16 ezer lovasának bevonulásáról a III. Friedrich von Ortenburg fennhatósága alatt álló részekre.[800] A tény elfogadható, a létszámot felejtsük el. Két nappal korábban a pátriárka sokkal hihetőbbnek tűnő hírekhez jutott Utinumból. Marca Trevigianából jövő emberük az alábbiakról számolt be. Hozzávetőlegesen 500 magyar lovas tűnt fel Reghenánál,[801] két mérföldre a Köztársaság seregtől. 50 közülük egészen az ellenségig nyomult. Ekkor állomáshelyüket elhagyva közel 300 velencei lovas üldözni kezdte őket. Amíg kergetőztek, a hely védetlenné vált *(dictus Regnaytus se discoperiens)*. A mieink derekasan helybenhagyták őket. Foglyokkal gazdagabban vonultak tovább.[802] Talán a félezer hungarus a nemrégen Itáliába érkezőkből verbuválódhatott. Vagy nem!

---

796 BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 118. sz. 1412. 6. 14. Scharsenberg. III. Friedrich von Ortenburg birodalmi vikárius oklevele.

797 Uo.

798 A kapitányokat immár másodszor kérik, küldjenek követeket III. Friedrich von Ortenburghoz. Uo. 119. sz. 1412. 6. 25. Udine. A város oklevele. Regesztája: ZsO III. 2336. sz.

799 Ariis várából menesztett levelet Velencébe. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 41r. 1412. 7. 1.

800 ANNALI (FRIULI) VI. 242. A bejegyzés dátuma: 1412. 8. 8.

801 A szövegben ezt olvashatjuk: „in Regnayto, ultra dictum Regnaytum". Kínomban a Reghena folyó jut róla eszembe. Elsősorban mert az itt álló Abbazia di Santa Maria in Silvis apátságot a magyarok valamikor elfoglalták. Talán éppen most.

802 BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 122. sz. 1412. 8. 6. Udine. A város oklevele.

A Lídóban, a Lídóban, a legmagasabb nívó van

És természetesen „Lálálá-Lala, dududú-dúdu, lálálálá-dúdúdu" folytathatnám magvasan. Nem teszem! Ellágyulásunkban azt hinnénk, katonáink kizárólag szellemes kuplékat énekelgettek esténként a tábortűznél.[803] Nem! Kapitányaik tisztában voltak vele, ha a harcos leül, lefekszik, amikor vízszintesben, akkor elalszik. Ezért az állandó mozgatás. Mi lehet stimulálóbb annál, amikor az aktuális állomáshelyről, kifejezetten a régi hagyományok tisztelete jeléül kalandoznak egy keveset? Óriási szerencsénkre Motta első embere örömmel ápolta a 10. századi tradíciót. 1412. június 10-én 150 friuli kilovagolt a várból.[804] A capodistriai úton haladva *(e vene per la via de Chavodistria)*, jónéhány falut felgyújtva Caorle közelébe értek. Itt tutajokat készítve átevickéltek a Lido Maggiorére. Podestàja éppen Velencébe csellengett, ráadásul az ott lakók az ominózus éjszakán nem állítottak őrséget. A támadók sok jószágot, kisebb- és nagyobb állatokat zsákmányoltak, néhány házat felgyújtottak. A palazzo, a templom, valamint egyéb nagyobb épületek sértetlenül megúszták, mivel meghallva a kalapáccsal a harangot ütögetve leadott vészjeleket *(sonando chanpan'a martello)*, a betolakodók elmenekültek. Ezután a Mazzorbo szigeti bárkák üldözőbe vették őket, akik közül sokan a vízbe fulladtak.[805]

Giorgio Dolfin másképpen interpretálta a történéseket. A kalandozók 1412. június 11-én hagyták maguk mögött a folyót.[806] A Lido Maggioréhez settenkedtek. Hozzávetőlegesen 150 friulán, nagyszámú magyarral kiegészülve, alkotta a csapatot. Capodistriából indultak útnak,[807] Friulin keresztül belovagoltak Marca Trevigianába. Amíg Caorlébe értek, addig számos falut felgyújtottak. Itt különböző tutajokat *(zattere)* eszkábáltak. Éjszaka settenkedtek. A hely podestàja éppen a lagúnák városában múlatta az időt, a polgárok viszont nem küldték szét a strázsákat. A betolakodók számos házat felégettek. A helyiek „sonando campana a martello" jelezték a veszélyt. A zajra a contradákból elkezdtek özönleni a polgárok. A mieink zsákmány híján eltakarodtak.[808]

Velencében nem nagyon emlékezhettek ilyesforma akcióra. Én igen! 1357-ben Kont Miklós nádor emberei megszállták Mestrét, ahol még nem készültek el a vé-

---

803 Az alcímre: a szerző itt – immár tizennyolcadik alkalommal oly szellemesen – egyik kedvenc kupléjának soraival operál.

804 A Morosini-kódexben nem említik a magyarokat, csupán a friuliakat.

805 MOROSINI I. 63/685.

806 Ez lehetett a Livenza vagy a Piave.

807 A szövegben ezt olvashatjuk: „150 Furlani e gran quanità de'Ongari, i qual vene de Chavo d'Istria". A magyarok akár jöhettek Capodistriából is, de Mottából lovagoltak ki. Szerintem inkább a capodistriai útról lehet szó.

808 DOLFIN, 154.

dőművek.[809] Itt keletkezhetett a következő mondás. Miután valami éppen súrolja az ember fülét, így kiáltanak fel: „Era vicino come Cont a Venezia".[810] Vajon mit mond Marin Sanudo? 1412. június 10-én 150 lovassal útnak indultak az erődből (Motta).[811] Átúsztatva a folyón, Caorle felé vették az irányt.[812] Itt különböző alkalmatosságokat (tutajokat, hidakat) buheráltak.[813] Majd tengerészként meg sem álltak Lido Maggioréig. A litus bizony egy gondolányi járásra fekszik Velencétől. Senki sem gondolta, hogy ilyen közel fognak lecsapni. Zsigmond katonái hatalmas károkat okoztak, állatokat zabráltak, házakat perzseltek fel. A templom és a palota érintetlen maradt. Meglepetésszerűen akkor rohanták le őket, amikor az őrség *(brigata)* éppen szundikált.[814] Gondolom este. Nem a délutáni szieszta alatt. A harangok hangjára a Lidón összeszedték magukat. A Mazzorbo szigetéről átvezényelt bárkák az ellenség üldözésére indultak. Sokat közülük a vízbe veszelytettek.[815] A támaszpontként szolgáló isoláról tudjuk, partjainál úszó hadialkalmatosságokat összpontosítottak. Ezt tették Muranónál 1411 márciusában, Ermolano Lombardo parancsnoksága alatt.[816] A Morosini-kódex kiemeli, a kedvezőtlen időjárás miatt innét sokáig nem tudtak kihajózni.[817]

Tudvalévő, a historikust egy ilyen sztori azonnal elvakítja. Legalább úgy örül, miként az a Manolo Blahnik cipőt viselő hölgy, aki sikeresen elkerülte a pocsétát. De mi lépjünk csak bele abba a pocsolyába. Azaz nézzünk a történet mögé. Az aprócska Mazzorbo kedves vendéglői apropóján Itáliában az egyik kedvenc helyemnek számít. Nem tagadom, az evés, no meg az ivás frontján, napjainkig rengeteget tettem nációnk 1412-es félrelépésének kompenzálása érdekében. Döntési kényszerbe kerültem. Melyik oldalra álljak? A haza vagy az itáliai konyha? Hát lássuk! Az offenzíva kiindulási pontja elfogadható. Motta az egyik olyan erőd, ahol Ozorai Pipo jelentősebb számú – ez néhány száznál nem lehetett több – helyőrséget hagyhatott hátra a koalíciós friuli erőkkel együtt. Megerősítésére Udinéből érkeztek emberek „pro defensione Pat-

809 PÓR 1892, 322.

810 Hevenyészett fordításomban: Na ez közel volt, mint Cont Velencéhez. A szólás-mondást a lagúnák városában személyesen olvastam Pietro Fabro levéltári feljegyzéseiben.

811 A lovasok magyarok meg friulánok. SANUDO, 867. Marin Sanudo ugyan június 10-re tette az akciót, de azt írta, mindez vasárnap. Uo. Abban az évben a domenica és a 10-e együttes állása csak áprilisban, továbbá júliusban lehetséges. Elronthatták a dátumot. Mellesleg Giorgio Dolfin 1412. június 11-re datálta a támadást. DOLFIN, 154. Ezt vette át Giuseppe Gullino. GULLINO 1997.

812 Jeleztem, a folyó lehetett a Livenza vagy a Piave.

813 A szövegben ezt olvashatjuk: „ivi (Caorle) fatte zattare e ponti, passarono sul Lido maggiore". SANUDO, 867.

814 Uo.

815 Uo.; BONIFACCIO, 458–459.

816 Feladatként Latisana és Sacile védelmét kapták. MOROSINI I. 63/565.

817 A szövegben ezt olvashatjuk: „De la qual armada, per i tenpi senestri de fortuna, demorà le dite barche molti ziorni no se posando levarse de là". Uo.

rie".[818] A vízen könnyedén átláboltak, végtére ők ellenőrizték a környéket, tetejében éppen senki sem támadta az erősséget. A következő ismert állomásuk a tengerparton fekvő Carloé. Jöjjenek a kétségek. Miért ácsoltak tákolmányokat? Kossuth Lajos csak 1846-ban adta ki az ukázt *(Tengerre magyar!)* Bizony évekbe telik, míg a hínár szárba szökken, ezért ezt a variánst vessük el. Minden bizonnyal a mocsaras földet érzékelve jónak látták tutajokat, hidakat eszkábálni. Ingoványos talajt láthatunk egy 17. századi térképen is.[819] A 15. század elejétől a semlyék nem sokat változhatott.

Számomra problémás az attak célja, a Lido Maggiore. Giuseppe Gullino azt állítja, ez alatt a Lido di Venezia értendő. A próbálkozást ide helyezte, ahol a magyarok bárkáikon egészen a San Niccolò del Lido egyházáig settenkedtek.[820] Észrevétlen benavigálásuk mikéntjéről nem rendelkezem semmilyen érdemlegessel. A lovakat itt átúsztatni lehetetlenség, jöhettek a hajó-félék. Azért megnézném azt a magyart, aki itt képes átkelni. Jó! Ott voltak a friulánok. Hát ők sem a hét tenger ördögei. Persze a helyiek segíthették őket. Ugyancsak problémás a felmentők személye. Mazzorbo szigete hozzávetőlegesen 11–12 kilométer távolságát 3–4 óra alatt le lehet győzni, de miképpen riasztották őket? Miért nem Velencéből indították útnak a felmentőket? Szerintem a mieink csak a Lio Maggioréig jutotak. Oda nem kellett komolyabb vízijártasság. A mazzorbói segítség így érthetőbbé válik.[821]

Óh Varus, add vissza a légióimat

Az udinei kudarc ellenére 1412 nyarán az offenzíva tovább folytatódott.[822] Velencében elsősorban Mottát szerették volna visszakaparintani, de más helyek megszerzésével is elégedettek lennének.[823] A város július elején a háborúra való tekintettel 100 tanácsost *(consili centum super querram)* választott.[824] A Maggior Consiglio döntése értelmében a Consiglio dei Pregadi létszámát a harcok végeztéig 129 főben maximálták.[825] Ez annyiból érdekes, mert 60-nál többen nem szoktak lenni. Határoztak

---

[818] Hárman voltak. Udine kifizette őket. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 372r–374v. 1412. 5. 16.

[819] Én Contin Bernardino 1643-as rajzát használtam. AS VENEZIA. Miscelanea Mappe, Disegno 98. sz.

[820] GULLINO 1997.

[821] A kettő közti távolság itt szintén hozzávetőlegesen 11–12 kilométer.

[822] Az alcímre: a szerző itt – immár tizenkilencedik alkalommal oly szellemesen – az Agustus császár szájából elhangzott mondatot idézi, miután megtudta, a germánok a teutoburgi erdőben tönkreverték Publius Quintilius Varus vezette római légiókat. Mindezt Krisztus után 9-ben.

[823] A szövegben ezt olvashatjuk: „Verum, quod si se disponetur ad preliandum locum Mothe vel aliquem alium locum, essemus valde contenti". AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 79v–80v. 1412. 7. 22.

[824] Uo. Avogaria di comun, Deliberazioni del Maggior consiglio, Registri A-28-10 75r. 1412. 7. 3.

[825] DOLFIN, 155. A bejegyzés dátuma: 1412. 7. 20.

Treviso megerősítéséről. Július 21-én provizoruk Niccolò Barbarigo lett.[826] Belekezdtek az élelmiszer utánpótlás előteremtésébe. A velencei kézen lévő Palazzolo provizorához (Daniele Danzano) küldött iratban ezt a szándékot látom.[827] Megtudjuk, a városkában sok a kemence *(furni)*. Pontos számot kérnek tőlük, emellett a napi sütési teljesítményt.[828] Hasonló feladatot kapott Latisanában Ermolano Lombardo.[829] Mindezeket a friuli attak okán.[830]

Carlo Malatesti az 1412-es nyári hadjárat befejeztével visszatérhetett Trevisóba. Innét júliusban, rövid erőgyűjtés után, újfent elindult. A hónap harmadik napján az Oderzóhoz közeli Ormellében bivakolt.[831] Nem tétlenkedett. Szerződést kötött Domokos nevű hazánkfiával Ceneda várának átadásáról.[832] Az nem derül ki, személyesen vette-e át a castellót. Ezt, bármit gondolunk a módszerről, komoly velencei sikerként könyvelhetjük el. Az erősség a magyarok egyik legfontosabb állomáshelyétől (Serravalle) egy kiadós kőhajításnyira emelkedett. Jófogás volt! Különösen abban a helyzetben, amikor a Köztársaságot szorította az időt, mert Brunoro della Scala és Marsilio da Carrara csapatai június 21-e előtt befutottak Itáliába.[833] Lépéskényszerbe kerültek. De mi is! Láthattuk, a Carlo Malatestivel megerősített sereg folyamatosan osztotta a pofonokat. Az ellenséges kézen lévő Oderzo városával nem fáradozva tovább vonultak, majd letáboroztak „in villa Colle".[834] Sajnos fogalmam sincs, ez merre lehetett.[835] Egy 1412. július végi iratból kiderül, a főparancsnok

---

826 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 79r. 1412. 7. 21.

827 1412 nyarán Palazzolo várához a Savorgnanók Velencétől kértek 100 gyalogost, vaslemezeket *(tabule ferramenta)*, továbbá a bástyához szükséges dolgokat *(et alia significata et requisita pro complemento bastie)*. A kérést most nem, de később majd teljesítik. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 41r. 1412. 7. 1.

828 Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 82r. 1412. 7. 30.

829 Provizor volt. Uo. 82v. 1412. 8. 2.

830 A szövegben ezt olvashatjuk: „intendimus exercitum nostrum ad partes Foriiulii mittere". Uo.

831 PREDELLI III. Libro X. 192. sz. (Az eredetiben: 209. sz.) 1414. 3. 10. Az egyezség szövege. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2123. sz. Regesztája: ZsO III. 2382. sz.

832 A szövegben ezt olvashatjuk: „Dominicus quondam Martini de Cadissigheida partium Ungarie". A nyugta bevezető részében Martino Dominici de Cadissighedia de Ungaria. Én maradok a Domokosnál. PREDELLI III. Libro X. 192. sz. (Az eredetiben: 209. sz.) 1414. 3. 10. Az egyezség szövege. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2123. sz. Regesztája: ZsO III. 2382. sz. A dátum nem elírás. Ebből az iratból ismerjük az ügyet.

833 Utaltam rá, az udinei tanácsban ezen a napon előkerült Brunoro della Scala ügye. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 392r. 1412. 6. 21.; Uo. 396v–397r. 1412. 7. 1.

834 Az iratban hivatkoznak egy levélre, amit Carlo Malatesti „datas in villa Colle die XVI presentis". Mivel a válasz július 7-én íródott, ez lehetetlen. Vagy július 6-a, vagy június 16-a. AS VENEZIA. Senato, Deliberazione, Secreti, Registri 5. 44r. 1412. 7. 7.

835 Valahol Ormelle és Motta között találnák a nálam profibbak. Egy bizonyos. Nem lehettek azok, akik ebben a hónapban Sacile környékén állomásoztak. A szövegben ezt olvashatjuk: „quod campus Venetorum venerat iuxta Sacilum". ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. sz. 17v. 1412. 8. Napi dátum nélkül. A bejegyzés talán július végére vonatkozhat. Amikor az Archivio storico del comune di Gemona del Friuli fondjaiból idézek, nem adom meg a datálás helyét, mert az mindig Gemona. Hasonlóan nem jelzem a kiadót sem, hiszen az a város. Természetesen az utóbbi esetében lehetnek mások is. Azt jelzem.

terveiben szerepelhetett Opitergium megszerzése. Velencében legalábbis így tudták. A zsoldosvezérhez küldött két nemesüktől (Antonio Moro, Rosso Marin da Santa Maria Zobenigo) hallottak a tervéről.[836] Célja Oderzo.[837]

Én a következő célpontnak Serravallét választottam volna. Cenedával szemben található, éppen most tették rá a kezüket, logikusabbnak tűnik megtámadni, mint Mottával kísérletezni. Győzelem esetén a Velence–Treviso–Conegliano–Serravalle vonal lezárná az utat Padova–Vicenza–Verona irányába. Jelzem, a legnagyobb könnyedséggel fogom visszamenőleg bizonyítani Motta kiválasztásának stratégiai előnyeit, sőt Carlo Malatesti remek helyzetértékelését. A Köztársaság amúgy sokszor felszólította a főparancsnokot, sokkal hasznosabb lenne ott kezdeni *(utilius fore principare a loco Mothe)*.[838] 1412. július 7-én arra ösztökélték, csapataival menjen a Piave folyón túli részekre egy jót abajgatni.[839] A Plavis és a Liquentia folyók által határolt földeken rendesen lehetett emberkedni.[840]

A július eleji szembetűnő rostokolásnak racionális oka lehetett. Még nem állt össze a sereg. Sokan hiányoztak, emiatt folyamatosan soroztak.[841] Az 1412. július 19-én datált commissióval Velence két polgárát küldte Trevisóba és Coneglianóba. Erről be kellett számolniuk Carlo Malatestinek. Giovanni Micheli, Marco Mianival lovagolt a sereghez valamennyi monstrát ellenőrizni.[842] Nagyon akarták az ostromot, emiatt a fővezért nem hagyták békén. 1412. július 30-án két provizort (Antonio Moro, Rosso Marin da Santa Maria Zobenigo) választottak. Ők jártak a hadfi nyakára, emellett mentek az agyára.[843] Folyamatosan a meteorológiával zargatták, hiszen az időjárás most alkalmas a harcra. Szemére vetették, miért nem kezd azonnal Motta ostromába. A hadjárat minél gyorsabb elindítására ösztökélték. Látják, milyen hatalmas munkát

836 Visszatérésüket követően provizorként újból Carlo Malatesti mellé rendelték őket. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 54v. 1412. 7. 30. Valamint: MOROSINI I. 63/701.

837 A szövegben ezt olvashatjuk: „quod videretur magnitudini Vestre incohandum esse a loco Opitergii rationibus et causis dictis nostris nobilibus expositis propterque cupientes fortalitia nostra recuperare". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 54v. 1412. 7. 30.

838 Uo. A Morosini-kódexben Velence, Oderzo és Motta ostromára kéri Carlo Malatestit. MOROSINI I. 63/689.

839 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 44r. 1412. 7. 7.

840 Plavis, a Pó latin neve. Liquentia, a Livenza latin neve.

841 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Senato, Registri 5. 44r. 1412. 7. 7.

842 Velük ment Francescino da Terranova írnok. Megemlítik, miként már én is említettem, régebben már ott járt három nemesük. Ők: Bertuccio Pisano, Giovanni Mauri, Santa Venier. Megegyeztek a főkapitánnyal meg a vezetőkkel. A gyalogosoknak, tetejébe a lovasoknak monstrát fognak tartani. Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 81r–v. 1412. 7. 19.

843 Uo. Senato, Deliberazioni, Senato, Registri 5. 54r. 1412. 7. 30.; Uo. 54v. 1412. 7. 30. Valamint: MOROSINI I. 63/701.

végez, ezért a sereg mellett tehermentesítésként az eddigi ideiglenes megbízottak helyett két velencei nemes állandó jelenlétét javasolják. Az sem tetszett a Köztársaságnak, hogy Carlo Malatesti – ezt láthattuk Cenedánál – előszeretettel alkalmazta a megvesztegetés módszerét *(posset habere de fortilitiis nostris per tractatum per viam pecunie)*.[844] A megbízó részéről ez költségnövelést jelentett. A zsoldosok kifizetve, minek a plusz kiadás. A főparancsnoknak viszont elemi érdeke katonáinak életben tartása. Felesleges kockáztatni. Egy jóízű és békés megegyezésből nem lehet baj.

Velencében saját érdeküket szem előtt tartva fogalmazták a javaslatot. Nem véletlenül használom ezt a szót. A szövegben végig – valójában valamennyi Carlo Malatestinek címzett levélben – roppant udvariasan fogalmaztak. Ennek szellemében inkább javasoltak, jóllehet nehéz lehetett kitérni javaslataik elől. Az elfoglalandó várak állapota, meg a sereg létszáma lehetővé teszi a fegyveres okkupációt *(possit viriliter dicta fortilitia preliare)*. Valahányszor tárgyalással szeretne valamit megszerezni, előre jelezze. Ők döntik el, a pénzt vagy az erőt válassza.[845] Egyébként a Köztársaság sohasem zárkózott el a megvesztegetéstől. Erre alkalmanként pénzt tettek félre.[846] Akkor most miért akarják quasi engedélyhez kötni az árulás kifizetését? Számtalan magyarázatom van. 1. Csak! 2. Akkor tovább építjük Avianóig! 3. Éppen nem volt elegendő dukátuk. 4. Erőfölényben érezték magukat stb.

Elevenítsük fel, amikor Carlo Malatesti első hadjáratával Szent Márk zászlója alatt, Udinét célozta meg. 1412 nyarán sem aprózta el. Mottát szemelte ki. Az erődnél a lagúnák városa több alkalommal, de mindig sikertelenül próbálkozott a revánssal. A főparancsnok most nem vonult Friuliba, hanem a velencei védelmi rendszer központi elemére rontott. Miért ezt választotta? Hadvezetésük régi adósságának számított a város megszerzése. Tisztában voltak vele, Ozorai Pipo itt egy magyar fészket hagyott hátra. Írtam, az erőd még 1411. december 24-e és 29-e között került a mieink kézre.[847] Valószínűleg, miként utaltam rá, mielőtt a temesi ispán kilovagolt volna Itáliából, alaposan megerősítette, pontosabban termetes helyőrséget telepített a falak mögé. A hely kiválasztásának két oka lehetett. Az első Velence folyamatos nyomása. Ez még kevés lett volna, mivel a főkapitány szuverén módon dönthetett. Ha akarta, bármit megtehetett. A másik ok Motta stratégiai helyzete. Megszerzésével hatalmas lyukat üthetnének a magyarok arcvonalában. Kontrollálhatnák a Livenzát. Észak felé Saciléig, dél irányába egészen a tengerig Van még valami! Ha győz, megakadályozhatja a magyar lovasok rohanását. Állóháborúra kény-

844 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Senato, Registri 5. 54v. 1412. 7. 30.

845 Uo.

846 Augusztusban erre közel 2000 dukátot szavaztak meg. Uo. 57r. 1412. 8. 12.

847 BONIFACCIO, 457. Valamint: VITAL 1946, 93.; FALDON 1968, 47.

szeríti az ellenséget. A gyorsaságra épített Ozorai Pipo-féle taktikát így gondolta hatástalanítani. Úgy Friuliban, mint Marca Trevigianában.

Mielőtt rátérnék az ostromra, érdemes rendet vágni az értesülésekben. 1412. június 14-én III. Friedrich von Ortenburg azt parancsolta Cividale városának,[848] lovasai meg gyalogos katonái a lehető legnagyobb létszámban haladéktalanul vonuljanak a Tagliamento folyó irányába. Ott egyesüljenek a velenceiket követő magyarokkal.[849] Ez arra utal, Carlo Malatesti seregéhez a Pátriából is csatlakoztak. Kik lehettek? Cecco de Mangiadori és Carlo Pio da Carpi zsoldosvezérek, akik 1412 nyarán kétségkívül Friuliban kommandíroztak.[850] Az utóbbit berendelték a sereghez, a másikuk maradt.[851] Mekkora lehetett a létszámuk? Cecco de Mangiadori 100 lovasnak diktált. Valójában Tristano Savorgnan birtokait védték közösen a Köztársaság katonáival. Cristoforo da Reggio conestabile 100 paga vezetőjeként hasonlóan ezt tette.[852] Ha a főkapitány íjászokat kérne tőle, 100-at küldenének Marin Contarini parancsnoksága alatt.[853]

A Pátriába folyamatosan érkezhetett a velencei utánpótlás. Hármas céllal. A rebellis támogatására. A lagúnák városa birtokainak védelmére. Nem utolsó sorban megfélemlítésként. Udinében az járta, a Köztársaság serege napról napra növekszik. Át akarnak kelni a Tagliamentón. A terv: visszaszerezni, amit lehet.[854] A Friuliban állomásozók között találjuk Niccolò Morosini *(capitaneus nostrarum quastatorum in campo)* szakembereit. Vezetőjük augusztus közepén utászba (sic!) kapta,[855] tartsák szemmel az ellenséget, dúlják a szőlőket, pusztítsák a gabonát, gyújtsák fel a házakat és az ingóságokat egyaránt. Nemcsak minket akartak zargatni, hanem a Velencével nem szimpatizálókat *(inimicorum nostrorum partium Foriiulii)* is.[856] Így gondolták tehermentesíteni a Motta ostromára készülő csapataikat. A folyamatos rendbontásokkal számos katonát leköthettek. Írtam, Udine azt

---

848 III. Friedrich von Ortenburg elrendelte, küldjék tovább „Has nostras presentibus alligatas et apertas" Rosazzo kolostor apátjának, Manzano, Strassoldo és más Tagliamento folyón inneni nemeseknek, továbbá egyéb híveinek. BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 118. sz. 1412. 6. 14. Scharsenberg. III. Friedrich von Ortenburg birodalmi vikárius oklevele. Az Abbazia di Rosazzo apátja (Stefanus) 1412. szeptember 24-én már nem élt. Uo. 127. sz. 1412. 9. 24. Udine. A város oklevele. 1405-től állt a kolostor élén.

849 Uo. 118. sz. 1412. 6. 14. Scharsenberg. III. Friedrich von Ortenburg birodalmi vikárius oklevele.

850 A szövegben ezt olvashatjuk: „stent cum suis comitivis in locis suis et nostris in Patria".

851 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 41r. 1412. 7. 1.

852 Uo.

853 Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 79v–80v. 1412. 7. 22.

854 A szövegben ezt olvashatjuk: „qud campus Venetorum cotidie ingrossatur et multiplicatur causa venendi in Patriam et illi de ultra Tulumentum faciunt recollegi et reduci ad fortilicia tunentes (sic!) de dicto campo". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 495r–497r. 1412. 7. 29.

855 Na jó! Ukázba.

856 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 84r. 1412. 8. 15.

szeretné elérni a birodalmi vikáriusnál, győzze meg a magyarok kapitányait, addig ne vonuljanak el, amíg veszélyben vannak.[857] 1412. július 19-én már megegyeztek velük.[858] Később (1412. július 29.) elrendelték, a hungarusok várakozzanak Utinum földjén.[859] Ezek a csapatok biztosan hiányozhattak valahonnét. Kezdetben hamis híresztelésnek véltem, amit Tristano Savorgnan remélt. III. Pandolfo Malatestit várta, aki augusztus 12-ig megjelenik Friuliba 3000 lovassal, plusz 2000 gyalogossal az oldalán. Ő 100 jakumóval csatlakozik hozzájuk.[860] A hír igaz volt, mármint az öcskös lehetséges felbukkanásáról, de más feladatot kapott. Megjegyzem, a fenti napig még Veronába sem jelentkezett be. Velence akaratát, miszerint rendezze le a friuli vidéket, még nem teljesíthette.[861]

A célpontnak választott Mottában ekkor Blagaji László volt a parancsnok. A nemes, Marcali Miklóst követve, katonáival elhagyta Isztriát, majd visszatérhetett a várba.[862] A bentieknek megnyugtató lehetett az új magyar kontingensről szóló hírek, amit bizonyára nem felejtett el közölni velük. Az erődöt sziklára építették, három folyó (Livenza, Monticano, Meduna) védte.[863] Kikötője meghatározó kereskedelmi központként működött. A vízi úton Velencéből ide szállított portékákat, itt rakodtak ki, később az áruk innét folytatták útjukat Európa belsejébe. A városka 35 kilométerre fekszik Trevisótól és 60–65-re a lagúnák városától. Az ott horgonyzó hajóknak, gyalogosoknak, számszeríjászoknak a livenzai részek capitaneusa, Pietro Loredan vezényelt,[864] akit a szárazföldi erők főparancsnokához küldtek egyeztetés-

---

857 BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 119. sz. 1412. 6. 25. Udine. A város oklevele. Regesztája: ZsO III. 2336. sz.

858 A szövegben ezt olvashatjuk: „pridie Ungari recedebant de Patria et ne recederent et ut remanerent pro bono ac tutela et defensione huius terre nostre Utini et totius Patrie pactatum fuit cum eis". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 400r–401v. 1412. 7. 18.

859 A szövegben ezt olvashatjuk: „propterea rogavit provideri debere de faciendo remanere Ungaros in terra Utini et de assoldando etiam alios stipendiarios". Uo. 495r–497r. 1412. 7. 29.

860 Uo. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 215v–216r. 1412. Ariis. Tristano Savorgnan oklevele. Francesco di Manzano 1412. október 29-re datálta. ANNALI (FRIULI) VI. 247. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 29.

861 Erről még írok. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 58r–v. 1412. 8. 12.

862 A szövegben ezt olvashatjuk: „temporibus nondiu elapsis prefatus quondam Nicolaus wayvoda in Foriiuly et Istrie partibus cum suo exercitu contra Venetos" harcolt. MNL OL DL. 10618. sz. 1417. 9. 29. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: FEJÉR X/5. 366. sz. Regesztája: ZsO VI. 965. sz. A szövegben ezt olvashatjuk: „pro gubernatione castri nostri Motha vocati predicte terre Fori Iulii per maiestatem nostram specialiter fuisset deputatus". MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

863 Egy 1565-ös térképen, amit Domenico Gallo készített, a Medun folyócsa jelezve van Mottánál. AS VENEZIA. Miscelanea Mappe, Nr. 847.

864 A szövegben ezt olvashatjuk: „capitaneus generalis aque et omnium quacumque barcharum et ganzerolorum gentium nostrarum". Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 84v. 1412. 8. 16. Giorgio Dolfinnál ezt a posztot Niccolò Barbarigo töltötte be. A szövegben ezt olvashatjuk: „Niccolò Barbarigo Capitano de l'armada in Livenza". DOLFIN, 156. Tévedett! Ő márciusban a livenzai flotta kapitánya. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 7r. 1412. 3. 12.

re. Commissiójában még következtében említik, akit munkája végeztével visszavárnak. Velence egy vagy két nemesét menesztette Carlo Malatestihez. Hallgassák végig, ezután közvetítsék a Köztársaság akaratát. Szerezze vissza az elfoglalt helyeket, még mielőtt vége a nyárnak *(velit facere attendere ad aquirendum loca nostra ante, quod transeat tempus estivum)*.[865]

A támadóknak sok szekeresre volt szüksége, ezeket a harcmezőre irányították.[866] Mottára voksolok, mint Campo Marzio. Innét kezdve Morosini-kódex, Giorgio Dolfin, Marin Sanudo, Zsigmond adománylevele, végezetül én. A sikeres ostromhoz a velenceieknek először át kellett kelniük a folyón. Minden bizonnyal a Livenzán, de láthattuk, több flumen kanyargott arrafelé. Sajnos nekem nem derül ki, melyik oldalról kísérleteztek. Carlo Malaesti helyében én a könnyebb utat választottam volna. A várostól északra a csordogáló kettéválik, körbe ölelve a települést. A mellékág irányából vonzóbbnak tűnhetett a hadműveletek megkezdése. Tudom, a feltevés erősen véleményes. A condottiere mindenesetre valahol sikeresen abszolválta a feladatot. Jött a bivakolás, aztán Motta körbefonása. Utóbbiról a Blagaji Lászlónak kiállított iratból értesülünk. A velencei fővezér emberei sikerrel zárták gyűrűbe a védőket, akiket ostromgépekkel meg tűzfegyverekkel kóstolgattak.[867] A Köztársaság csapatai napokig képtelenek voltak számottevő eredményt elérni. Mondhatta volna szebben kis történelemkutató![868] Inkább így. Vitézlő fiaink hősiesen verték vissza az ellent.

1412. augusztus 31-én két provizort küldtek a sereghez. Tudomásunk van a kisebbik testvérhez vezényelt Paolo Leoniról is.[869] A bejegyzésben III. Pandolfo Malatesti zsoldosaira céloztak.[870] Sőt, amikor Tristano Savorgnan katonákat kért Velencétől, a főparancsnok mellett az öcskös neve is előkerült. Emberei közül 300-at fognak a rebellis segítségére bocsátani.[871] Más történt. A kisebbik testvér a nagy mottai csata befejeztével, de még a vár ostroma előtt, csatlakozott testvéréhez. 1412.

---

865 Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 79v–80r. 1412. 7. 22.

866 A szövegben ezt olvashatjuk: „habemus in dicto nostro exercitu multos currus". Uo. 84r. 1412. 8. 15. Egy másik. A Köztársaság Vicenzától kért szekereseket *(certis carratoribus)* decemberben. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 96v–97r. 1412. 12. 22.

867 A szövegben ezt olvashatjuk: „potentia idem castrum nostrum obsidere et circumvallare attemptavit, machinasque et bombardas et alia instrumenta bellica fixit sub eodem". MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz. A szövegben ezt olvashatjuk: „magnificus capitaneus noster cum exercitu nostro castrametatus esset contra castrum Mothe". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30.

868 Igen! Edmond Rostandtól loptam.

869 Provizor volt.

870 A szövegben ezt olvashatjuk: „Verum volumus, quod de stipendiariis magnifici domini Pandulfi pro presenti non debeatis vos impedire".

871 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 61r–v. 1412. 8. 31.

augusztus 19-én legfeljebb Peschiera felé közeledhetett.[872] Innét Motta légvonalban közel 160 kilométer. A Garda-tavi városkából leghamarabb a fenti napon, vagy 20-án indulhatott el. Valójában mindegy. Ahhoz, hogy augusztus 25-re ott legyen, az napi 30 kilométeres erőltetett menet nélkül elképzelhetetlen. Gondoljunk bele! Minimum 300 lovasnak dirigált.[873] A Morosini-kódexben 1412. augusztus 30-án érkezett 3000 paripással, plusz 800–1000 gyalogossal.[874] Három alvezére Martino da Faenza,[875] Scalabrino da Treviso, Francesco Orsini da Roma.[876] Ha a hónap utolsó előtti napján, vagy 31-én már Mottánál állomásozik, nem sietett Giacomo Castronovo da Caldonazzo segítségére,[877] akihez először vezényelték.[878]

Krónikásaink egybehangzóan állítják, 1412. augusztus 24-én (csütörtök) dél tájban a magyarok megjelentek Motta alatt.[879] Ők lehettek, akiket Marcali Miklós vezetésével a vár felmentésére küldtek. A csatára másnap (péntek) került sor.[880] Más forrásokban szintén Szent Bertalan napjára esett az ütközet,[881] állítólag 17 órakor kezdtek egymásnak feszülni.[882] A magyarok támadását egy hír indította el. Feltehetően fürkészeiktől érkezett a füles, miszerint Carlo Malatesti táborát rosszul őrzik.[883] A csata elején 3000 lovasunk tört előre, kezükben lándzsával.[884] Blagaji László

---

872 Uo. 59v. 1412. 8. 19.

873 Velence ennyit kért tőle, vagy testvérétől, hogy Tristano Savorgnan segítségére küldje a katonákat. Uo. Kevesebben és többen is lehettek.

874 Újból azok a fránya számok.

875 Máshol Martino Bernabucci detto il Faentino. Én a Martino da Faenza név mellett döntöttem.

876 MOROSINI I. 63/710.

877 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 59v. 1412. 8. 19.

878 Erről még írok.

879 MOROSINI I. 63/705.; DOLFIN, 156.; SANUDO 869.; BONIFACCIO, 459. Valamint: ROMANIN, 61.

880 MOROSINI I. 63/705.; DOLFIN, 156.; SANUDO 869.; BONIFACCIO, 459. Valamint: ROMANIN, 61.

881 Szent Bertalant 1568-tól augusztus 24-én dicsőítették, de 1412-ben még egy nappal később ünnepelték. Michele Steno dózse 1412. augusztus 26-án számol be Marcabruno di Besenónak a győzelemről. A szövegben ezt olvashatjuk: „heri gentes Hungarorum innimicorum nostrorum aggrederentur exercitum nostrum castramentatum circa castrum Mothe". BB VICENZA. Settore Antico. Archivio di Torre. Busta 48. 96. sz. 1412. 8. 26. Velence. Michele Steno dózse oklevele. Valamint: SANUDO, 884. San Daniele az ütközet másnapján, 1412. augusztus 26-án értesült a csata eredményéről, Spilimbergo nemeseinek egyik hírnökétől. ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 132v. 1412. 8. 26.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 282. Nápolyi Lászlónak éppúgy augusztus 25-ét jelölték meg az egymásnak feszülés idejeként. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30.

882 Uo. A szövegből nem derül ki, a 17 óra a kezdetre, illetve a befejezésre utal. Az utóbbira szavazok. A Morosini-kódex, Giorgio Dolfin és Marin Sanudo délre tette a csata elindulását. MOROSINI I. 63/705.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 869.

883 A szövegben ezt olvashatjuk: „Et ecce Hungari notitiam habentes de mala custodia Caroli". REDUSIO, 837.; MOROSINI I. 63/705.

884 Uo.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 869. Marin Sanudo később 4000 cseh- és magyar harcosról ír. Uo. 884. Amikor Carlo Malatesti 1412. szeptember 7-én beszédet mondott a hálaadó misén, hasonlóan 4000 fős ellenséges seregről beszélt. MOROSINI I. 63/705. Andrea Redusiónál 7000–8000 lovasunkról olvashatunk. REDUSIO, 837.

adománylevelében embereink karddal aprítva támadtak. Lesújtottak gyalogságukra, lovasságukra, valamint íjászaikra.[885] A magyarok valamennyien újak és frissek voltak.[886] Ez olvasatomban azt jelenti, azok lehettek, akik Brunoro della Scala, Marsilio da Carrara, netán Marcali Miklós vezetésével nyáron jelentkeztek be Itáliába.[887] 1412. június 21-én már Friuliban állomásoztak.[888] A hónap közepe előtt jöhettek.[889] Ha igen, akkor augusztus végéig mivel ütötték el az időt? Erre nincsen válaszom. Csupán egy feltevésem. Egy részük akár leválthatta a régieket. Ebben az esetben juthatott belőlük úgy a Pátriába, mint Isztriába egyaránt.

Honnét kerülhetett elő ilyen tetemes erő? Ozorai Pipo hátrahagyott helyőrségeiből biztosan nem jöhettek ennyien. Több helyről csoportosították át őket. Nápolyi Lászlóval azt közölték, Friuliból, Marca Trevigianából, Magyarországról dobták át csapatainkat.[890] A Hungáriából visszatérő velencei követek (Tomaso Mocenigo, Antonio Contarini), miként hivatkoztam, eltúlozhatták a létszámot, amikor 6000 Itália felé tartó magyar lovasról beszéltek.[891] Értesülésük ellenben jók voltak.[892] A hajdani erdélyi vajda 1412. július 7-e előtt már Friuliban mozgolódhatott. Kiderült, ekkor Sedeglianóban állomásozott.[893] A helyet nemrég szerezhették meg. A hónap első napján Udine még úgy említette, mint ahol az ellenség leledzik.[894] Ez az időpont elég közeli Brunoro della Scala megérkezéséhez.[895] Ezért írtam, közösen vonulhattak. Rájuk utalhattak Gemonában. III. Friedrich von Ortenburg birodalmi vikáriustól azt

885 MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

886 A szövegben ezt olvashatjuk: „de tuta ziente nuova tuta cernida, e eciamdio tolto tuto el fior". MOROSINI I. 63/705. Máshol így: „Tutta zente nove e fiorita". DOLFIN, 156. Vagy így: „Tutta gente fiorita". SANUDO, 869.

887 Eberhard Windeckénél találunk egy helyes jelenetet Marsilio da Carraráról. 1412 húsvétján (április 3–4.) a velenceiektől előzött három veronai ifjú jelent meg Marsilio da Carrara vezetésével, és elpanaszolták bánatukat. Ekkor Zsigmond 44 ezer lovast bocsájtott a rendelkezésükre. Marcali Miklós vezetése alatt Friuliba vonultak, majd tábort vertek Velence alatt. WINDECKE, 17. fejezet.

888 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 392r. 1412. 6. 21.

889 Említettem, a Morosini-kódexben abban a bejegyzésben jegyzik a két itáliai érkezését, amit „Avanti fose la festa de sam Vido" mondattal kezdenek. Tehát 1412. június 15-e előtt. MOROSINI I. 63/689.

890 A szövegben ezt olvashatjuk: „gentes Hungarie in partibus Foroiulii et Trevisane facta cohadunatione totius exfortii sui, notabilium, procerorum, militum et nobilium cum gente nova nuper superventa de partibus Hungarie". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30.

891 Uo. 30v. 1412. 6. 5. Kiadása: LJUBIĆ VI. 229. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 243. sz.; ZsO III. 2240. sz.

892 A tényben, de nem a számban.

893 A szövegben ezt olvashatjuk: „Item habuerunt stipendarii, qui steterunt Sedeglianum cum domino Nicolao vayvuda regis". ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 132v. 1412. 7. 6.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 282.

894 A szövegben ezt olvashatjuk: „Ut valeamus recolligre et seminare et obstare contra inimicos nostros existentes in Savorgnano, in Ariis et Sedeglano etc. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 396v–397r. 1412. 7. 1. Valamint: MIOTTI II. 305.

895 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 392r. 1412. 6. 21.

kérték, küldjön közülük 200-at Osoppóba.[896] Mi több, Udinében az említett hónap első napján már azt írták, a magyarok megérkeztek a Pátriába.[897]

Térjünk vissza Motta alá! A rohamozó sereg három részből állt. Kettő a magyarokból, egy a friuliakból.[898] A Morosini-kódexben a hungarusok Oderzóból, Serravalléből, Udinéből jöttek. Mindhárom helyről egy-egy kapitány vezette őket. Éjjel-nappal lovagolva, a Portobuffolèi-i úton, több irányból settenkedtek titokban és csendben.[899] Csehek is küzdöttek az oldalunkon. Nagyon jó lovasoknak, kiválóan felszerelteknek tartották őket.[900] A később még előhozott kunok szerintem nem Blagaji László katonái oldalán, hanem Marcali Miklós csapatában vitézkedtek.[901] Testvére (Marcali Dénes) szintén ott verekedhetett. Friuliban bizton járt.[902] Maradjunk még a keleti egzotikumnál! A velencei hadat feltehetően krétai számszeríjászok erősítették.[903] Marco Çandiri da Candia vezetésével 44-en hajóztak át a szigetről.[904]

A sorsdöntő napon két irányból rontottunk az ellenre. A várban tartózkodók kitörtek, és a falakon kívül állomásozó egykori erdélyi vajda csapataival együtt támadtak. A harapófogóba került riválisok harcvonala felbomlott *(il nostro campo era tutto sparpagliato)*. A csata közben ezt kiabáltuk: „Carne! Carne"![905] Afelé hajlok, a huj, huj szavak hibás fordításának egy aranyos példájával kerültünk szembe, ahol a huj/hús/carne hármasából eszkábált Leiter Jakab ferdítésnek örülhetünk. Krónikásaink az utókornak már így adták tovább lovasaink verbális öngerjesztését Azt kell mondjam, akkor jól választottunk ellenfelet. Az oroszokat az ilyesforma kajabálás nem megijesztené, hanem alaposan feltüzelné.[906]

---

896 ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. 16r. 1412. 7. Napi dátum nélkül.

897 A szövegben ezt olvashatjuk: „qualiter isti Ungari venierunt in Patriam". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 396v–397r. 1412. 7. 1.

898 Az elfogottak nációja ezért is érdekes. Itt kapták el Niccolò da Pratát, Zsigmond egyik legfontosabb itáliai szövetségesének Guglielmo da Pratának a testvérét, Domenico da Polcenigót, Andrea da Brugnerát, Armixi Boemo lovagot (Marin Sanudónál Aris da Garbohemo, a Morosini-kódexben Arnies da Gaboelmo), Ottone da Boemiát, messer [...] da Valvasonét, akik a magyarok közreműködésével kinvezett udinei, bellunói, Portobuffolè-i kapitányok. MOROSINI I. 63/717.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 870.

899 MOROSINI I. 63/705.

900 A szövegben ezt olvashatjuk: „Era etiam una parte di Boemi con loro, molto bene a cavallo e bene armati". SANUDO, 870.

901 MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

902 MNL OL DF. 231042. sz. 1423. 12. 18. Tata. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO X. 1531. sz.

903 Azért a feltételezés, mert a szövegben időpont nélkül utalnak Mottára. Tudjuk, nem ez volt az első ostrom.

904 Apja neve *(Manolo)* ugyancsak görög származására utal. AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 4. 138r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána májusi időpontok. A bejegyzés áthúzva.

905 MOROSINI I. 63/705.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 869.

906 Lásd: az orosz-magyar szótárban a хуй/hui címszót.

Érzem, mindenkire ráfér a pihenés. Jöjjön hát rövid kitérőként történeti kurjongatásaink vázlatos bemutatása. A merseburgi csatában (933), miként azt Liutprand cremonai püspök megosztotta velünk, Lehel és Bulcsú vezérek vitézei – ne felejtsük el, akkor pogányként éltünk – a hui, hui rútul sátáni csatakiáltással vetették rá magukat I. (Madarász) Henrik német király a „Kyrie eleison" fohászt éneklő embereire.[907] Van másik! Peter Suchenwirt osztrák címerköltő-heroldnak köszönhetjük azt a verset, ahol felfedezhetjük hurrá szavunkat. Mellékesen kizártnak tartom, a „Hurta, Hurta Ungerlant, Dein chrey den pesten ist bechant" sorocskát üvöltve vágtattak volna elődeink a 14. században,[908] habár egy roham aláfestő zenéjeként ennél nehéz jobbat elképzelni. Esetleg a gurra/ryppa óbégatást. Zára ostrománál (1357) a magyarok szájából a „Hie Ungerlant" ordítást hallhatták a védők.[909] Keressünk tovább! 1355-ben I. (Nagy) Lajos 400 íjászt adott kölcsön II. Albert osztrák hercegnek. A kompániát Lackfi Pál udvari lovag, zempléni ispán vezette, aki augusztus 11-én Zürichnél bocsátkozott csatába. Vitézlő fiaink bátorításként ezt harsogták: „Szent királyok, segítsetek"![910] Egy másik, Zsigmond-korban használatos rikkantással zárom soraimat. Alesandro da Braga 1449-ben előhozta, 1432 júniusának elején a Lucca környéki fegyveres óberkodáskor Tallóci Matkó „A Szent Koronára! Ez kedvemre telik"! szavakkal fordult rá a firenzei csapatra.[911] A szerző nem véletlenül adhatta a hadvezér szájába az ominózus sort. A Toszkánában harcoló Hungarusok egyik csatakiáltását rejthette a kifejezés.

Carlo Malatesti a helyzetet látva megfújatta a harci trombitákat. Fegyver nélkül ült a lovára, csupán mellvértet vett magára *(colla panciera indosso)*, majd csatasorba állította embereit.[912] A krónikák megjegyzései arra sarkallanak, miszerint a Köztársaság katonáit váratlanul érhette a roham, felderítésük kudarcot vallhatott. Tetemes lovas- és gyalogos közeledése elkerülhette a figyelmüket. Apró magyarázatként újból idézném a Nápolyi Lászlónál tárgyalgató Giovanni Loredan beszámolójának egy apró részletét. „Astute" (ravaszul, okosan, ügyesen), sőt „caute" (óvatosan, körültekintően, elővigyázatosan) támadtak. Váratlanul lerohanták az ellenség tá-

907 GOMBOS, 1472.

908 Bleyer Jakab fordításában: „Hurrá, hurrá Magyarország, nevedet a legjobbak ismerik". BLEYER, 810. A vers címe: Von König Ludwig von Ungarn. SUCHENWIRT, 1–3.

909 Bleyer Jakab fordításában: „Itt Magyarország"! BLEYER, 889.; SUCHENWIRT, 32. 190. A Peter Suchenwirt által megverselt ifjabb Burkhard von Ellerbach Zára otrománál (1357) halt meg. KÜKÜLLEI, 62.; BLEYER, 883.; ENGEL II. 68.

910 KÜKÜLLEI, 109. Lacki Pálra: ENGEL II. 140.

911 PELLEGRINI 1901, 233.

912 MOROSINI I. 63/705.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 869.

borát/seregét *(campum nostrum improvisum invaserunt)*.[913] A Morosini-kódexben szintén az áll, a velencei csapatokat meglepetésszerűen érte az attak. Őrséget sem állítottak. A rohamozók három részre osztották katonáikat. Az első kettő magyarokból meg németekből állt, nagyszámú friulival kiegészítve, harmadik a mindenféle fegyverrel remekül felszerelt cseh katonákból.[914]

Carlo Malatesti becsületére legyen mondva csapatai nagyobb részével felvette a harcot *(cum maiori parte nostri exercitus se movit et irruit taliter contra Hungaros)*.[915] Már-már esélytelenül harcoltak, de a kapzsiság a segítségükre sietett. Amikor a magyarok átöregelték magukat a védőkön, a velencei szállásokat elérve, rabolni kezdtek.[916] A harácsolók derékhadát a kunok adták.[917] Tettük újabb bizonyíték Helmuth von Moltke megállapításának igazságára: „Egy haditerv sem éli túl az ellenséggel való találkozást". További segítségként jöjjenek Mike Tyson szavai: „mindenkinek van egy koncepciója, aztán jövök és orrba vágom".

Megvédem a cumanusokat. Nyilvánvalóan a „bezén ako mozne oknémezne bergézge pitbütörg küngön" szellemében cselekedtek,[918] de sajnos mialatt csaklizgattak, váratlanul megérkezett Grasso Gallucci da Venosa meg Ruggero da Perugia 600 lovassal. Őket sem felderíteni küldték,[919] hanem portyázni indultak. Amennyiben mégis szimatolásban vettek volna részt, rossz irányban kutakodtak, ezért kis híján elkéstek. Silbakból viszont időben jöttek. Megjelenésük nem befolyásolta a csata kimenetelét, jóllehet a fosztogató riválisból rengeteget megöltek. Nápolyi Lászlót „infra logiamenta campi nostri" 480 lemészárolttról tudósították.[920] Így is rosszul álltak, Zsigmond katonái szétverték őket *(il nostro campo era rotto)*. A csata gyakorlatilag a zsebünkben volt, viszont Pietro Loredan kapitány ekkor zseniálisat húzott. Valószínűleg kínjában. Látta övéi menekülését, akik felmásztak a hídra, onnét számszeríjaikat eldobálva a bárkákra ugráltak *(già aveano gittare via le balestre)*.[921] A capitaneus egyszerűen összetörette a pontét.[922] Ezzel a lépésével sikeresen fordította

[913] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30.

[914] MOROSINI I. 63/705.

[915] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30.

[916] MOROSINI I. 63/705.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 869.

[917] A szövegben ezt olvashatjuk: „gens cumanorum nostrorum et quidam alii". MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

[918] Kollár Ádám István rekonstruált szövege szerint: „mi kenyerünket kenyerünket add (meg) nekünk mindennap". LEXIKON.

[919] MOROSINI I. 63/705.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 869.

[920] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30.

[921] A szövegben ezt olvashatjuk: „per montare sul ponte, ovvero per andar sulle barche". SANUDO, 869.

[922] Valójában felgyújtották. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 137v. 1412. 9. 8.

vissza a menekülőket, akiknek így a harc harcolniuk kellett A magyarokat egészen Mottáig üldözték.[923] Ez arra utal, a mieink egy része a várban akart menedéket találni. A jelenet pontosabb megértésében Andrea Redusio segített. Nála a velencei sereg sok csapatvezetővel *(plurimi conductores)* egy hídon át bárkákra szállva a Livenza folyón túlra kezdtek menekülni, mert azt feltételezték, Carlo Malatestit elfogták. Luigi da Campania észlelve a helyzetet, a nevek eltérésével ne foglalkozzunk, „cucurrit dictam pontem", és használhatatlanná tette az átkelőt. Ekkor Ruggero da Perugia 1500 lovas vezetőjeként zászlója alatt összegyűjtötte az eliszkolókat. Ezt követően szembefordult a támadókkal.[924] Ha valakinek még most sem állt össze a kép, annak jöjjön a Morosini-kódex. A sikerhez nagyban hozzájárult a hatalmas zsúfoltság okozta túlsúly. A bárkák tetején lévő (hajó)híd tartóelemei az extrém terhelés alatt összerogytak. Győzött a fizika, a tákolmány összeomlott. A velenceiek így nem tudtak elmenekülni, tovább kellett harcolniuk.[925]

Térjünk vissza a megfutamított magyarokhoz! Mielőtt elértek Motta falaihoz, a legjobbak közül 1300-nál többet meggyilkoltak.[926] Máshol hat mérföldön keresztül hajszolták a mieinket. 1500-an soha nem tértek haza.[927] A Marcabruno da Besenohoz küldött levélben Michele Steno dózse 1600 ellenséges katona megöléséről, továbbá kapitányuk haláláról számolt be.[928] A győzelemről Carlo Malatesti azonnal értesítette Velencét. Ezt már másnap (augusztus 26.) böngészhették.[929] Összeadva az elesetteket, a velencei kalkuláció szerint jóformán 2000-en lehettek. Na ezért van a címben Publius Quintilius Varus. A küzdelem végi hajkurászás során a megfutamodókat egészen Portobuffoléig kergették.[930] Néhányuk San Danieléig menekült. Egy kíséretet kérő cseh harcosról írnak, aki Gemonába indult.[931] Marcali Miklós ide befutó katonáit hasonlóan innét vezették át Udinébe.[932] Nagy árat fizettek a velenceiek is. Harcosaik közül sokan az életüket áldozták.[933] Számukról semmilyen adatot nem találtam. Közvetett bizonyítékként a veszteségre egy szep-

923 SANUDO, 869.

924 REDUSIO, 837.

925 MOROSINI I. 63/709.

926 SANUDO, 869. A Morosini-kódexben ez a szám 1200–1300. MOROSINI I. 63/705.

927 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30.

928 Ő Marcali Miklós. BB VICENZA. Settore Antico. Archivio di Torre. Busta 48. 96. sz. 1412. 8. 26. Velence. Michele Steno dózse oklevele.

929 MOROSINI I. 63/705.

930 Uo.; SANUDO, 870.

931 ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 133r. 1412. 8. 31.

932 A szövegben ezt olvashatjuk: „Item fuit missus unus Utinum ad conducendum certos Ungaros vayude regis". Uo.

933 SANUDO, 869.

temberi bejegyzés. Carlo Malatesti úgy értékelte, a sereg megerősítéséhez elsősorban lovasokra lenne szüksége. 300–400 lándzsa besorozására adtak neki engedélyt.[934] Mottánál a paripások szép számban hullhattak.

De mennyien vehettek részt Velence oldalán a csatában? A Köztársaság a főkapitányt 2000 lándzsával meg 3000 gyalogossal kecsegtette, de július elejére ettől még nagyon messze álltak, kivívva a zsoldosvezér rosszallását.[935] A kérdés megválaszolhatatlan. Vajon a beígért 9000-es állomány rendezte le az ellenséget? Fogalmam sincs. A magyarokról valamivel többet tudunk. Írtam, a velencei krónikások 3000 vagy 4000 lovasról írnak.[936] Ez bőven belefér abba a számba, amit velencei követektől (Tomaso Mocenigo, Antonio Contarini) ismerünk, akik 6000 magyar equitest vizionáltak Itália felé poroszkálni.[937] Még egy adat. A Nápolyi Lászlóhoz küldött velencei követ (Giovanni Loredan) a következőkről tájékoztatta a királyt: 5000 ellenséges lovas mellett 1000 gyalogos támadt Mottánál.[938] Kiegészülve a vár védőivel,[939] a falak alatt egyenlő erők csaphattak össze. Hangsúlyozom, a rendelkezésemre álló, ki tudja milyen pontos bizonyítékok alapján.

A csata megfordítójának (Pietro Loredan) hősiességén, szakmai rátermettségén ne csodálkozzunk. A korszak legfelkészültebb admirálisának számított.[940] Térjünk vissza arra a mozzanatra, amikor észrevette katonáik menekülését. Egy 1728-as térképen a Monticano és a Livenza folyók összefolyásánál fekvő város történelmi központját rajzolták meg. A várnál két felvonóhíd látható. Az utóbbin egy rendes átjáró vezet a borgóhoz. 1412-es felgyújtásával valóban az elillanni készülők előtt zárult le az út, másrészt a magyaroknak lehetetlenné vált a gyors átkelés. A mederben ez sokkal lassabban mehetett, könnyű célpontot szolgáltatva a fegyvereiket újból kézbe vevő velencei számszeríjászoknak.

A harapófogó egyik fejét adó csapat parancsnoka, a castellón kívülről rohamozók vezetője, nem élte túl a csatát.[941] Mikor veszthette el Marcali Miklós az életét? Mivel egyetlen egy forrásban sem említették, hogy halála miatt megbomlott volna

---

934 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 63v. 1412. 9. 10. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 78. sz.

935 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 44r. 1412. 7. 7.

936 MOROSINI I. 63/705.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 869. Marin Sanudo később 4000 cseh- és magyar harcosról beszél. Uo. 884.

937 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 30v. 1412. 6. 5. Kiadása: LJUBIĆ VI. 229. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 243. sz.; ZsO III. 2240. sz.

938 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30.

939 Pár száznál nem lehettek többen.

940 MALLETT 1983, 178–179.

941 MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

a támadók hadirendje, hiszen a vezér elvesztése általában ezzel jár, azt gondolom, vagy a küzdelem végén, vagy a menekülés után hunyhatta le örökre a szemeit. Számos helyen megemlítik, kitartóan küzdött, de halálosan megsebesítették.[942] Az egykori erdélyi vajdán kívül még számos kiválóság *(multos alios notabiles et setrenuos viros)* maradt a harcmezőn. Blagaji László visszavergődött a várba, elképzelhetően a vízben botorkálva. Testén számos lándzsától meg buzogánytól származó seb éktelenkedett. Az állkapcsát rendesen helybenhagyta egy dárda.[943] Sokat nem pihenhetett, mert a velenceieknek sikerült elfoglalniuk az erődöt *(sono cazadi dentro dela Motta)*. [944] A benti hadiszerszámokat teljesen tönkretették, a falakat romhalmazzá változtatták. A maródiak listáját erősítő magyar kapitány számos társával együtt fogoly lett.[945] Erre mikor kerülhetett sor? Kizárólag 1412. augusztus 31-e után. Ezen a napon a frissen vezényelt két provizor (Fantino Micheli advocatus, Francesco Bembo) commissiójából megtudhatjuk,[946] Velence nagyon szeretné Mottát *(quia multum optamus recuperare locum Mothe)*. Sürgessék Carlo Malatestit öccsével együtt, foglalják el *(quod locus predictus perveniat ad manus nostri dominii)*.[947] Ez engem abban erősít, a kisebbik testvér augusztus 25-ét követően érkezhetett meg. A magyarok támadását nem láthatta, de a vár ostrománál sikeresen emberkedhetett. Ez volt a nagy mottai ütközet záró akkordja. Szétvert seregünk magára hagyta a helyőrséget, így a győztesek több nap alatt akadálytalanul rendezhették soraikat. A rövid erőgyűjtés a csata súlyosságára utal. Szeptember 3-án rontottak a 350 fős helyőrségre. A támadást a krónikásnál Martino da Faenza zsoldosvezér és Pietro Loredan prokurátor vezette. A várat erősen lőtték *(tanto la bombardarano)*, az egyik nagy ágyú golyóbisa betörte a citadella *(rocha de sovra)* főkapuját, ahol a velencei katonák behatoltak. A toronyra kitűzték Szent Márk lobogóját, ezzel kezdetét vette a rablás. A védők közül 200-at elfogtak, hozzávetőlegesen 60-at miszlikbe aprítottak.[948] Ezekben a napokban, sokra nem megyünk a kifejezéssel,[949] 600 ellenséget szabdaltak szét, 200 élve került a ke-

[942] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30. Valamint: MOROSINI I. 63/713. Továbbá: MNL OL DL. 10618. sz. 1417. 9. 29. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: FEJÉR X/5. 366. sz. Regesztája: ZsO VI. 965. sz.

[943] A szövegben ezt olvashatjuk: „ictus lancearum et clavarum sibi inflixos ferre". Valamint: „ictu lancee in mandibula vulnus non parvum tulit". MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

[944] DOLFIN, 156.

[945] A szövegben ezt olvashatjuk: „tandem ad ultimum machinis, bombardis et instrumentis bellicis predictis funditus diruto et in terram deiecto". MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

[946] 10 napot maradhatnak a seregnél.

[947] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 61r–v. 1412. 8. 31.

[948] MOROSINI I. 63/712.; SANUDO, 870.

[949] Érthette ezt kizárólag szeptemberre, de akár a nagy mottai csatára, meg az azt követő napokra is.

zükre. Velence viszont elvesztette a 30 lándzsának parancsoló Bernardo Morosinit *(condottiere)* másokkal egyetemben.[950] Hát nem! Túlélte.[951] A menekülők számos dolgot hagytak hátra.[952] Ezeket főleg a vicenzai utászok *(guastatores)* szállították el.[953] III. Pandolfo Malatesti jelenlétére utal Marin Sanudo. Motta alól 3000 lovasával, 1000 gyalogosával Trevisóba ment gyógyulni.[954] Carlo Malatestire gondolhatott,[955] akire ráfért a nyugodt lábadozás, vagy az öcskös szintén megsérült.

A diadal örömére 1412. szeptember 4-én (vasárnap) processziót tartottak a Basilica di San Marco körül. A városban megszóltak a harangok.[956] A teljes győzelem, tehát a vár visszaszerzése, Motta eleste, Blagaji László rabságba kerülése ezelőtt történhetett. Tehát augusztus 31-e és szeptember 4-e között. Azt hiszem, egy nappal korábban foglalhatták el, miként fentebb jeleztem. Jutalmat is osztottak. A Velencében megjelenő Carlo Malatestinek 50–60 dukátnyi értékben terveztek ajándékozni.[957] A Morosini-kódexben a főkapitányt számos szuvenírrel halmozták el. Borokkal, édességgel *(chonfeti)*, nagy mennyiségű gyümölccsel.[958] 1412 decemberében bársonyt, itókát, nyalánkságot meg ezüstöt küldtek neki, ezzel bátorítva őt és seregét.[959] Ruggero da Perugiáról sem feledkeztek meg. Pontosabban a fiáról (Pietro).[960] Egy nagyon elegáns, rövid kabátnak *(pellandina seu zornea)*, plusz ezüst díszeknek örülhetett.[961] A gyerek önálló lándzsákkal rendelkezett.[962] 1412 novemberében az apa még mindig vele harcolt. Jacobelli Bernardi a mottai híd lerombolásánál súlyosan megsebesült.[963] A nagycsaládosnak *(protomagister galearum in arsenatu)* évi 100 aranydukátot ítéltek meg. Lakására 13 libra nagyobb grossus jár élete végéig. A házban haláláig élhet.[964]

---

950 MOROSINI I. 63/712.; SANUDO, 870.

951 Erről még írok.

952 A szövegben ezt olvasgatjuk: „portando res Hungarorum de la Motha".

953 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 96v–97r. 1412. 12. 22.

954 A szövegben ezt olvashatjuk: „Dipoi il Signor Pandolfo predetto venne a Treviso con 3000 cavalli e con 1000 pedoni per medicarsi". SANUDO, 870.

955 Elírás lehetett.

956 MOROSINI I. 63/708.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 870.

957 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 137v. 1412. 9. 8.

958 MOROSINI I. 63/707.

959 Három követet küldtek hozzá. Ők: Bartolomeo Nanni, Sante Venier, Lorenzo Bragadin. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 101v–102r. 1412. 12. 15. Valamint: MOROSINI I. 63/749.

960 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 137v. 1412. 9. 8.

961 Ezek a kabátot díszíthették.

962 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 63v. 1412. 9. 10.

963 A szövegben ezt olvashatjuk: „in conburendo pontem Mothe fuit percussus gravissime". Uo. Misti, Registri 49. 137v. 1412. 9. 8.

964 A szövegben ezt olvashatjuk: „habet plures filios et filias". Uo.

Az ütközet alatt, majd azt követve 400 hungarust élve fogtak el,[965] közülük többet értékesnek tartottak.[966] A bejegyzések alapján 300 magyart csíptek meg, köztük 40 lovagot *(milites)*.[967] 25 főt arany- és ezüst övekkel *(con cinture d'oro e d'argento)* füleltek le. Zsákjaik tele pénzzel *(con danari assai nelle tasche)*.[968] Állítólag, a Motta falainál elhunyt magyarok iszákjai hasonlóan csurig lehettek arannyal *(a'quali furono trovate le tasche piene di danari d'oro e di monete)*.[969] Akkor jöjjön néhány kérdés. Honnét volt a pénz? Elképzelhetően a velencei tábor kirablásából, netán a hadjárat alatti fizetségükből, meg az extrákból összegyűjtött vagyonkájukat rejtették zsebeikbe.[970] Miért vitték magukkal a csatába? Talán nem merték a szállásukon hagyni. Speciális szokással szembesülünk? Nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét sem, miszerint ez egy sajátos magatartásforma. A halálba indulók egyik rítusa. Írhatnám, à la Zrínyi Miklós, de ő a maroknyi aranyat a temetésére tette gesztusként a zsebébe. Egy másik példa. 1412 februárjában, amikor a velencei csapatok sikertelenül támadták Serravallét, a véres forgatagban egy magyar lovag életét vesztette, akitől 600 aranydukát értékben pénzt és felszerelést szedtek össze.[971] Látszik, vagyonkáját magával vitte a csatába. Klasszikus hullarablás volt ez, nem más. Tudjuk, az életüket vesztett magyar katonákat a közdelem után levetkőztették, ráadásul kifosztották.[972] A metódustól a mieink sem ódzkothattak.

A férfias játékban Carlo Malatesti három helyen sebesült meg.[973] Sérüléseit ezek a fegyverek okozták: egy nyíl, egy lándzsadöfés, egy kard. Ennek pengéje a dereka fölött érte a testét.[974] Marin Sanudo megjegyzi, ezek közül egyik sem számított veszélyesnek.[975] Ebből látszik, minden relatív. Számomra ezek súlyosnak tűnnek, míg a krónikás egyszerű bibinek értékelte. A főkapitány nem így érezhette. Több vágás

965 SANUDO, 869–870.

966 DOLFIN, 156.; SANUDO, 870.

967 A milites szót itt inkább előkelők, mint lovagok jelentéssel érdemes fordítani. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30. A Marcabruno da Besenóhoz küldött levélben ugyanekkora számról írnak. BB VICENZA. Settore Antico. Archivio di Torre. Busta 48. 96. sz. 1412. 8. 26. Velence. Michele Steno dózse oklevele. A Morosini-kódexben is 300 magyar fogolyról olvashatunk. MOROSINI I. 63/705. 709.

968 A Morosini-kódexben a Portobuffolè felé menekülő magyarok közül a csata másnapján sokat megöltek. 22–25 váltságdíjas, előkelő foglyot ejtettek, akik arany- és ezüstövet viseltek. Sok pénz volt náluk. MOROSINI I. 63/705.; SANUDO, 870.

969 Uo. 869.

970 Extra = rablás, fosztogatás, csencselés stb.

971 MOROSINI I. 63/650.

972 Uo.

973 MOROSINI I. 63/705.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 870.

974 MOROSINI I. 63/705.; DOLFIN, 156.

975 A szövegben ezt olvashatjuk: „Ma per grazia di Dio nessuna fu di pericolo". SANUDO, 870.

éktelenkedett a testén, karja használhatatlanná vált.[976] Egy darabig elege lehetett az életveszélyből. Ezt egy 44 éves katonánál, aki gyakorlatilag 30 éve a küzdősportoknak él,[977] tökéletesen megértem. 1412 őszén betegségét kúrálandó Velencébe utazott. Amikor szeptember 7-én misére lépegetett a Basilica di San Marcóba, közösen Michele Steno dózsével, ahol átadta a hét, csatában megszerzett zászlót, még nem gyógyult fel teljesen *(non era bene guarito)*.[978] Nemsokára munkaadója jóváhagyásával elhagyta a sereget. Riminibe utazott további rehabilitációra. Megígérte, ha rendbe jön, azonnal visszatér.[979] Mialatt a városban javulgatott, felesége (Elisabetta Gonzaga) meglátogatta. Egy felfegyverzett brigantinóval hajózott be.[980]

Az elbeszélőket a levéltári bejegyzések szépen kiegészítik. Carlo Malatesti kérésére, hadd mehessen Arminiumba, családja ügyeit intézni, igent mondtak. A tél közeledtével az idő nem lesz alkalmas a hadműveletekre, térjen tehát haza, testvére, III. Pandolfo Malatesti lesz utóda, ő kapja Szent Márk zászlóját.[981] Az idősebb testvér ekkor még a lagúnák városában pihegett, hivatalosan magister Girolamón és kancellárján keresztül kérte elbocsájtását sebesüléseire hivatkozva. Hosszasan méltatva tetteit, gyors felépülésében bízva, egész októberre felmentést kapott. Hazaengedték.[982] Azért ne legyünk ennyire elfogultak a fővezérrel, nézzük meg, mi történt másokkal. Taddeo Dal Verme az arcára kapott egy rendeset, a szája felett egy szablya vágása éktelenkedett.[983] Ilyen a katona sors. Az augusztusi mottai ütközet előtt, júniusban állt újból csatasorba. Támogatásként, mert a sereghez akar menni Velence szolgálatára, szubvenciót kér. 600 dukátot ítéltek neki, „super pagis suis", hogy minél gyorsabban csatlakozhasson az ármádiához.[984] Az öreg harcos állta a

---

976 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 64r. 1412. 9. 10. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 80. sz.

977 1368. június 5-én született, 1429. szeptember 14-én halt meg. FALCIONI 2007.

978 MOROSINI I. 63/713. 714. 715.; SANUDO, 870–871. A velencei tartózkodást megerősíti egy bejegyzés. A szövegben ezt olvashatjuk: „Jacobo Michaelis pro eundo Torcellum pro factis communis ac propter adventum domini Karoli". AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 4. 122r. 1412. 9. A Morosini-kódexben a San Giorgio szigeten álló kolostorban lakott. MOROSINI I. 63/713. Írtam, Velencében 1412. augusztus 27-én (vasárnap) hálaadó misét celebráltak a győzelem örömére. Uo. 63/708. Hasonlóan szeptember 4-én is, ekkor a mottai vár megszerezésének apropóján. Uo. 63/712.

979 Uo. 63/720.; DOLFIN, 156–157.; SANUDO, 871.

980 MOROSINI I. 63/720.; SANUDO, 871.

981 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 64r. 1412. 9. 10. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 79. sz. A Morosini-kódexben III. Pandolfo Malatesti helyettes főkapitány *(vizi capetanio)* lesz. MOROSINI I. 63/720.

982 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 64r. 1412. 9. 10. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 80. sz.

983 MOROSINI I. 63/706.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 870.

984 A szövegben ezt olvashatjuk: „reductus est in hospitatem persone". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 125r. 1412. 6. 18.

szavát, hiszen ott küzdött Carlo Malatesti seregében. Mi több, amikor a kisebbik testvér lett a főparancsnok, ott volt a szeptemberi hadjáratban.[985] Hamar gyógyult. 1412 decemberében viszont provizornak választották Padovában.[986] Erre szoktuk volt mondani: érdemei elismerése mellett lefelé buktatták. Mellékesen igazi sine cura lehetett a hadfinak.

Velencéből két embert (Niccolò Busetto, Bonagiunta) küldtek a hadhoz.[987] Jelentésükből kiderült, szükségesnek látják szabályozni *(regulare)* a lovas, azonfelül a gyalogos katonák további életét.[988] Az átszervezés vagy a feltérképezés szavak jobban visszaadnák a valóságot, mivel a következőkről rendelkeztek. Két provizort fognak választani. Mindenekelőtt gratuláljanak Carlo Malatestinek a hatalmas győzelemhez. Egyben fejezzék ki sajnálkozásukat sebesülése miatt, jóllehet az nem más, mint férfias viselkedésének és szilárdságának, az ellenségeik feletti győzelem kivívásának nemes jelvénye.[989] A csapatvezetőknek ugyanúgy jelezzék nagyrabecsülésüket.[990] Közöljék Pietro Loredánnal meg az idősebb Malatestivel, tisztában vannak vele, a harcok alatt sok lovast, gyalogost vesztettek, ezért Velence megerősíti a sereget. A teljes átvilágítást rájuk, és az ott található szakemberekre bízták.[991] Missziójuk része valamennyi parancsnok állapotának a megvizsgálása. Akiket a sereg számára fontosnak vélnek, azokat tartsák meg. Két provizorról (Fantino Micheli advocatus, Francesco Bembo miles) tudunk.[992] Az ostrom után küldhettek ide Vicenzából 100 utászt *(guastetores)*, valamint nyolc ácsot *(marangonos)*. Erről egy 1412. december 22-i bejegyzésből értesülünk.[993] A Morosini-kódexben a lagúnák városa számos előkelőt *(zentil omeni)* számszeríjászokkal vezényelt erősítésként Mottához. Az ellátmánnyal együtt pénz is érkezett, de orvosokat, gyógyszereket, rajtuk kívül sok borbélyt *(barbieri)* küldtek a sebesültek ellátására, miként ez szokás.[994] Jöjjön

985 Erről még írok.

986 Négy hónapra nevezték ki. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 146r. 1412. 12. 24.

987 Niccolò Busetto nevét a forrásokban számos alakban olvashatjuk: Baseggio, Basetto, Basei, Bascio. Bonagiunta talán Domenico Bonaconte da Fondi *(decretorum doctor)*.

988 A szövegben ezt olvashatjuk: „necessum sit regulare taliter gentes nostras, tam equestres, quam pedestres existentes in dicto nostro exercitu".

989 A szövegben ezt olvashatjuk: „signa magna virilitatis et resistentie et obtentionis victorie contra inamicos nostros".

990 A szövegben ezt olvashatjuk: „conductoribus principalibus." Itt talán elfogadható lenne az alvezér fordítás. Vagy nem!

991 Ők: Pietro Loredan a livenzai flotta kapitánya, a számvevők *(solutores)*, Paolo Leoni, aki III. Pandolfo Malatesti provizora és Domenico Bonaconte (Bonagiunta) da Fondi *(decretorum doctor)*.

992 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 61r–v. 1412. 8. 31. Pietro Loredan kapitány a Livenzán: Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 84r. 1412. 8. 16.

993 A szövegben ezt olvashatjuk: „missi fuerunt centum guastatores et octo marangonos ad terram Mothe pro uno mense". Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 96v–97r. 1412. 12. 22.

994 MOROSINI I. 63/707.

egy, az ostromra vonatkoztatható szeptemberi információ. A helyi flotta kapitányának (Marco Micheli) kötelessége a térség folyamatos őrzése, a riválisok zargatása, a felhalmozott élelem, plusz a muníció őrzése, a mottai híd és más építmények munkálatainak a felügyelete, későbbi megerősítése, Carlo Malatesti, illetve III. Pandolfo Malatesti, továbbá egyéb velencei csapatok támogatása.[995]

Ígéretemet betartva – hasonlóan Cenedához – kifejtem, miért lehetett sürgető Motta megszerzése. Velence valójában az első fontos győzelmét aratta. A diadal következtében ellenőrizhették a Livenzát, délen a tengerig, észak irányába Sacile váráig. Arcvonaluk előbbre tolódott, így újból kontroll alá vonták a folyóra épült védelmi rendszert. Motta kiesésével megrepedt a Brugnera–Sacile–Serravalle képzeletbeli magyar defenzív vonal, ráadásul egy lépéssel közelebb kerültek a Tagliamento vizéhez. Azon túl már Friuli kezdődik. Nem lebecslendő a pszichológiai siker sem. Erre utal, miszerint a Köztársaság fennhatóságát választó erők megerősödtek. Feltre példája pedig már a jövőt vetíti elő. A város 1412 szeptemberében Niccolò Barbarigo trevisói provizoron keresztül jelezte, néhányan, akár lázadás árán is, Velencét választanák.[996] 1420-ig kell csak várni, akkor majd jön a friuli take-all.

Az értékes viktória dacára nem lankadt a figyelem. Első helyen pótolni akarták a jelentős emberveszteséget. Érintettem Carlo Malatesti engedélyét 300–400 új lancea toborzásáról.[997] Ruggero da Perugia 200 lándzsája vezetőjeként,[998] 300-ra kért bővítést,[999] ezenfelül ugyanennyi gyalogost akart. Elfogadták a felvetését. Fiával (Pietro) feltölthetik az állományt 300 lanceára, de csak 200 talpasra. Felszólították, október 9-én álljon szolgálatba.[1000] A következő hónapban az új condottákkal Francesco Sostarinit küldték Delfino Venierhez Mottába. A provizorral közösen felügyelje a monstrát. Szorgalmazza a vár megerősítését, különösképpen a külső- és a belső árkok mélyítését, tisztítását. A fentiek teljesülésekor térhetett csupán vissza Velencébe.[1001] Novembert írunk, közeledik a tél, nehéz lehetett a kivitelezés. December elején Bar-

995 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 85v–86r. 1412. 9. 17.

996 A szövegben ezt olvashatjuk: „illi de Feltro in rebellionem per eos facta se moverunt non sponte, sed coacti timentes ne nostrum dominium vellet eos defendere". Velence a régi feltételekkel elfogadná Feltre közeledését. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 63r. 1412. 9. 8.

997 Uo. 63v. 1412. 9. 10. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 78. sz.

998 Lovasok. A szövegben ezt olvashatjuk: „Rugerius de Perusio conductor noster equestris lancearum ducentarum".

999 Értsd: 100 új lándzsát kér.

1000 Ez egy másik bejegyzés. Ugyanazon az oldalon és megegyező dátummal. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 63v. 1412. 9. 10. Ebben maradhattak. A condottájában 330 lándzsáról olvashatunk. Ebből 30 a fia (Pietro) parancsnoksága alatt áll. Négy hónapra szerződtek vele, ezt hárommal hosszabbíthatták. PREDELLI III. Libro X. 159. sz. (Az eredetiben: 155. sz.) 1412. 9. 29.

1001 A szövegben ezt olvashatjuk: „e spetialmente chel se atenda a cavar e mondar le fosse di fuora puo dal ladi dentro". AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 93r. 1412. 11. 17.

tolomeo Benedetti lett a castellanus. Megbízása szövegéből rájöhetünk, a magyarok legyőzéséből mit vonhattak le Velencében. A várnagy éjjel semmiképpen se hagyja el állomáshelyét. A védőművek megizmosításának gyors befejezését parancsolják, mindezt kizárólag nappal végezhetik,[1002] este időben térjenek vissza.[1003] Így gondolták kivédeni a sötétedés utáni meglepetésszerű támadásokat. Miért? Mert a mieink sokszor élhettek ezzel a technikával. A hónap közepén Severio Quirino lovagolt a falak alá, aki Delfino Venier mottai provizorral együtt tárta fel az aktuális helyzetet. A Köztársaság beszámolókat kért valamennyi ott állomásozó katona számáról. A kiküldött 1000 dukátot kapott a zsoldosok bérére. A helyreállítási munkálatokban – ez érthető az augusztusi ostromra gondolva –, talán részt vehetett Piccino mester.[1004] A nagyobb biztonság okán odavitethetnek egy Velencében leledző nagy ágyút. [1005]

Ezek az intézkedései senkinek sem okozhatnak meglepetést. Mottát nemcsak megszerezni, hanem megtartani akarták. Ráadásul az ostromot követően felerősödtek a magyarok megjelenéséhez köthető hírek. Már szeptemberben elterjedt, IV. Ludwig von Teck 7000 hungarus lovassal jön Friuliba. Nyolc nap múlva ott lesznek. Számos időpont keringett, vetette papírra Niccolino della Torre 1412. szeptember 21-én.[1006] Guglielmo da Prata 23-án azt írta Corrado Boiani cividalei lovagnak, miszerint másnap Zsigmond elindul Zágráb felé. A királyt Ozorai Pipo követi 12 ezer lovassal. Egy újabb nagy sereget az uralkodó utasítására most szerveznek. 15 napja útra kelt egy báró 6000 paripással. Céljuk Udine. A hadi mozgolódások az ő kérésére történtek.[1007] A szövegben a csapatot vezető magyar főúr „Roberto Janos" néven szerepel.[1008] Személyére örömmel veszek minden megoldást. Zárásként, akinek kedve, adja össze a számokat. Nekem minimum 18 ezer jött ki.

1002 A provizorral (Delfino Venier) együtt felügyeli.

1003 A szövegben ezt olvashatjuk: „quod de nocte nullo modo debeas exire nec stare extra castrum". AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 98r. 1412. 12. 6. Bartolomeo Benedetti kapitány volt Monselicében a felső várban *(roche superioris)*. Lorenzo Garzonit váltotta. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 228v. 1412. 1. 8.

1004 A szövegben ezt olvashatjuk: „quod de eo dubitare non habeamus hortando, inducendo provisorem nostrum ac Bartholomeum de Benedicto et magistrum Picinum". Mottában helyreállítások folynak, ezért gondolom, hogy építőmester.

1005 Többlet feladatként a mottai provizor lakáskörülményeinek a rendezését is megkapta, mert abban a házban, amit kinézett magának, Carlo Inversi massarius lakik. Ráadásul ott van elhelyezve valamennyi muníció, veszélyes lenne az áthordásuk. Keressen másikat a városban *(in borgo)*. Megtudjuk, a domus mellett néhány utász van elhelyezve. Tűz és egyéb havária következményeként nagy kockázatnak lennének kitéve. Máshová költöztessék őket. Uo. 100v–101r. 1412. 12. 15.

1006 BB UDINE. Fondo Principale 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 309. sz. 1412. 9. 21. Niccolino della Torre oklevele. Kiadása: LEICHT 1941, Appendice IV. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. 22. Udine. Továbbá: LEICHT 1941, 29–30.

1007 Értsd: Guglielmo da Prata.

1008 ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. 23. Buda.

Csak bot és vászon, de nem bot és vászon, hanem zászló

A nagy mottai ütközethez kapcsolható egy érdekes momentum.[1009] Történt ugyanis 1412. szeptember 7-én, amikor a Köztársaság első embere fényes kíséretével a Basilica di San Marcóban a főoltárhoz vonult, ahol az oratio befejezésekor bemutatták neki a fél tucat plusz egy lebbenő szerzeményt, amelyeket a magyaroktól kaparintottak meg. Az egyik (aranyszínű) a meggyilkolt néhai vajdáé, aki kitartóan küzdött, de halálosan megsebesítették.[1010] Marcali Miklós Himfi Margit kiszabadításakor még nem sejthette, lesz még dolga Velencével. 1412-ben már évek óta nem Erdély első embere, jóllehet szokás szerint régi címével emlegették. Mellékesen sokkal könynyebb lehetett nevét kimondani, mint az éppen aktuálisnak (Stibor). A lengyel ekkor Itálián kívül múlatta életét.[1011]

Más forrásokban szintén olvashatunk a lobogókról. Ezeket Carlo Malatesti csapatai a győzelem hevében szerezték meg.[1012] Velence hatból ötöt zsákmányolt.[1013] Valójában egyel többet harácsoltak össze.[1014] Nápolyi Lászlónak azt írták, hétből hatot vesztettünk el.[1015] A krónikában megadták, mit láttak az egyiken. Középen egy koronát, két aranyozott szárnnyal.[1016] A többi, miként beszélték, a seregek egyéb vezetőihez tartoztak.[1017] A szertartás befejezésekor a velencei fővezér egy beszédet mondott. Ebben Istennek, Szent Bertalannak és Szent Márknak tulajdonította a 4000-es ellenséges sereg legyőzését.[1018] Kizárólag a Nátánelre történő hivatkozását magyarázom el. Ünnepén vívták a csatát.[1019] Az ördögöket a magyarok helyettesíthették. Marin Sanudónál a zsoldosvezér ekkor tette a zsákmányolt zászlókat Michele

[1009] Az alcímre: a szerző itt – immár huszadik alkalommal oly szellemesen – Kosztolányi Dezső Zászló című verséből szemezgetett, az 1928-ban megjelent „Meztelenül" kötetből.

[1010] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30. Valamint: MOROSINI I. 63/713. Továbbá: MNL OL DL. 10618. sz. 1417. 9. 29. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: FEJÉR X/5. 366. sz. Regesztája: ZsO VI. 965. sz.

[1011] Ekkor Dél-Erdélyben tartózkodott. C. TÓTH 2004, 473. Marcali Miklós 1402–1403 között viselte a tisztséget. 1412-ben az idősebb Stibor az erdélyi vajda. ENGEL I. 13–14.

[1012] A szövegben ezt olvashatjuk: „vexilla sua nostre gentes habuerunt". BB VICENZA. Settore Antico. Archivio di Torre. Busta 48. 96. sz. 1412. 8. 26. Velence. Michele Steno dózse oklevele.

[1013] SANUDO, 870.

[1014] MOROSINI I. 63/713.; SANUDO, 871.

[1015] A szövegben ezt olvashatjuk: „devictis vexillis sex aureis ex septem". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30.

[1016] MOROSINI I. 63/713. A szövegben ezt olvashatjuk: „tra le quali era una dorata del Signor Vaivoda con una corona d'oro in mezzo, e due ale dorate". SANUDO, 871.

[1017] MOROSINI I. 63/713.

[1018] Uo.

[1019] Említettem, 1568-tól augusztus 24-én, 1412-ben még egy nappal később ünneplik.

Steno dózse elé, aki köszönetet mondott a győzelemért.[1020] A látványos szcéna minden bizonnyal határozott elégedettséggel töltötte el lelküket a rivális ily nagyfokú megalázása láttán. Még nem sejthették, ez csupán halovány elégtétel. 1411 telén, miután Ozorai Pipo csapataival megjelent Friuliban, 19 Banier került a kezünkbe. A zsákmányt azonnal Budára küldték. 1412. január 5-én Zsigmond már láthatta azokat.[1021] 19 nekünk, 7 nekik.[1022] Ráadásul még bele sem számoltam Giorgio Piloni adatait. Bellunóban a magyarok számos lobogót szereztek, ezeket eljuttatták a Luxemburginak.[1023] Nem tisztem felsorolni az analóg példákat, hiszen a préda között mindig és mindenhol kiemelt szerep jutott a libbenőknek, mint a győzelem egyik fontos jelképnek. Történelmünkből pusztán egyetlen egy előzményre utalok. 1345-ben számos, a tatároktól elszedett zászló érkezett I. (Nagy) Lajoshoz Visegrádra.[1024]

A fenti leírásban a hadműveletekhez használt kornéták egyikéről lehetett szó. Valóban az egykori erdélyi vajdáé lehetett, miként azt a Velencében gondolták? Címeres vexilluma szolgált volna a katonai egységek megkülönböztetésére? Kezdjük ott, hogy a fejdísz signumként használata némi kétséget hagy bennem. Talán a család emblémája látható az ábrázoláson? A Marcaliak jelvényét nem ismerjük, ellenben az erdélyi vajda pecsétjei közül kettőt igen.[1025] A puritán jobb harántpólyát a Péc famíliához köthetjük. Ezen senki se lepődjön meg. Ebből a nemzetségből származtak.[1026] Látható, a bandiera nem lehetett a főúré. Ellenben merészen azt tartom, akár a Szent Korona igen korai ábrázolását láthatták büszke lendülettel lengeni Motta alatt a katonák. Egyelőre pusztán egy országzászlót ismerünk fizikai valóságában. Fraknóban található. 1618. július 1-én Esterházy Miklós vitte Pozsonyban II. (Habsburg) Ferdinánd király koronázásán. Ezen a pajzs tetején a szakrális fejdísz látható.[1027]Az egészet két ágacska öleli közre. Az Anjou-korból csatában történő használatára van adatunk. 1342-ben Pelsőci Bebek István vexillifer kezében Belz

---

1020 MOROSINI I. 63/713.; SANUDO, 871.

1021 Banier = Banner = zászló. DRTA VII. 125. sz. 1412. 1. 30. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 184. sz.; ZsO III. 1667. sz. Valamint: SCHIFF, 10.

1022 Szarkazmus? Kérdezné Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az!

1023 A szövegben ezt olvashatjuk: „prese molti Stendardi, che furono in Cividale (Értsd: Belluno.) depositati per mandarli poi ali'Imperatore". PILONI, 204v.

1024 KÜKÜLLEI, 25.

1025 MNL OL DL. 53197. sz. és 53205. sz. 1403. 4. 22. Ötvény. Marcali Miklós erdélyi vajda oklevele. A Péc/Marcali pecsét/címer ügyben Rácz Györgyre (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára) hagyatkozom. Önzetlen segítségét megköszönöm.

1026 Ez jól látszik a Péc nemzetség 1295-ös pecsétjén. BÁRCZAY, 96. A példa nem egyedi, miszerint egy magyar nemes saját zászlaja alatt vezet katonákat. 1350-ben Lackfi István fehér, sárkányos zászlójáról szerezhetünk tudomást Ricardo ostrománál. KÜKÜLLEI, 51.

1027 A hasított pajzs egyik felén vörös, ezüsttel hétszer vágott, a másikon vörös alapon, hármashalomra illesztett aranykoronából kiemelkedő kettős kereszt látható.

várának ostromakor három királyi lobogót törtek össze. „Amikor már a negyedik is teljesen szétrongyolódott, s már a király emberei mind elvonultak a vár alól, ő csak akkor fordult vissza, nem az ellenségtől vagy a haláltól félt, hanem mert nem volt ötödik zászlaja, s nem volt senki segítő társa".[1028]

Fenti állításom a Sacra Corona ábrázolásáról 50%-ban védhető, ámbár némi esélyt azért látok a sztahanovista túlteljesítésére. A Procuratoria della Basilica di San Marco valamelyik termében 1413-ban még őriztek egy zsákot. Erre egy papírt tűztek. Most fog aztán igazán felizgulni a vérbeli vexillológus! A fecni szövegéből kiderül, Carlo Malatesti 1412. augusztus 25-én 4000 magyarral és cselákkal csatázott sikeresen.[1029] Soraikból számtalan nemest, katonát megöltek, sokat elfogtak, továbbá megszereztek „bandiere septem principales, que sunt in sacco presenti".[1030] Nincs más dolgunk csak ezt a zsákot megkeresni. Hátha egy múzeum falán terpeszkednek hibás magyarázó táblácskával, vagy magányosan árválkodnak valamelyik depositóban. Mert a következőre gondolni sem merek: egy buja hálószoba díszeként, a tükrös plafon érdekes kiegészítőjeként tengetik életüket. Hacsak 1797 májusában be nem előztek minket Napóleon emberei. A többes szám használata nem véletlen. Töretlen optimizmusomat mutatja. Vágyam a hetet egy csapásra. Egyszóval: WANTED!

Folytatva a gondolatot, idézzük fel, mi történt 1941. március 24-én. Reggel kilenckor egy vonat futott be a Keleti pályaudvarra azzal az 56 honvédzászlóval, amelyeket 1849-ben vittek magukkal a cári seregek.[1031] Az értük adott relikviák (Rákosi Mátyás, Vass Zoltán) értékéről nálam avatottabbakat kérdezzenek. A múlt tisztelete indokán – kifejezetten a szellemi felfedező önös érdekeként – végezetül az alábbiakat vetném fel. Amikor megtaláljuk a mottai veszteségeinket, és hosszas diplomáciai egyeztetések után immár harmadszor abszolválnánk elrabolt hadijelvényeink visszaszerzését, én önként bizony dalolva jelentkeznék cserealapnak, Így nyugdíjas éveimet Velencében – nem Gárdony közelében – tölthetném.

[1028] KÜKÜLLEI, 55.

[1029] Végre! Egy újabb szám.

[1030] SANUDO, 884.

[1031] A szép szokást követve az átvonuló szovjet hadsereg újból magával vitte a gyűjteményt, majd a Vörös Hadsereg Központi Múzeumába (Moszkva) szállították. Másodszorra az 1848/48-es lobogókat 1948. április 4-én kaptuk vissza.

Oh my god! Ki ez a srác

A Curva Nord legelvetemültebb velencei szurkolói tisztában vannak az örök igazsággal. Simone Inzaghi a pályán soha nem feledtetheti Filippo (Pippo) Inzaghit. Kísértetiesen hasonló a Köztársaság helyzete a 15. század elején. Carlo Malatesti helyettesítésére találni kellett valakit.[1032] Azt hitték, 1412 októberét követően visszaveszi a posztját. Addig beérik a testvérével.[1033] De ne ugorjunk ennyire előre! Az öcsiben senki sem gondolkodott, mint főkapitány. Viszont az itáliai politika közös oldalra sorolta III. Pandolfo Malatestit a lagúnák városával. Lombardiában Giovanni Maria Visconti uralkodása alatt a valós hatalom 1412 májusáig Facino Cane zsoldosvezér kezében összpontosult.[1034] A tartomány és Velence földjei sok helyen határosak, a Köztársaságnak érdekében állt a béke fenntartása. 1411 őszén megbízta követét (Sante Venier), menjen Cremonába, Bresciába, Mantovába, Milánóba a lombard urak közti paxról interpositorként tanácskozni.[1035] Jól értékelték a helyzetet. A velencei háború küszöbén nem árthatott némi egység északon. Míg a helyi ellenzék nagy reményekkel, addig mások némi félelemmel várták Zsigmondot. Bergamo ura, a kisebbik Malatesti, kifejtette, valamennyi ghibellin párti lombardiai nemes támogatja a császár itáliai bejövetelét. Megegyeztek vele. Erre készülnek a környékbeli guelf urakkal is. Emiatt ő egyedül maradhat. Kéri a Köztársaság segítségét. Erre ígéretet tettek. Azt sem felejtették tudatni, testvére, Carlo Malatesti lesz a főkapitányuk, valamint a Luxemburgi itáliai átvonulásának megakadályozására készítik fel seregüket. Szükség esetén a magyar király rovására katonákkal támogatnák.[1036]

Nyilvánvalóan nem csupán a közös platform okán akarták megszerezni. Jókat hallhattak róla, azonfelül kiválasztásánál sokat nyomhatott a latba az idősebb fivér szava. Daniele d'Azzano ment hozzá feltenni a kérdést, akar-e katonáival a Köztársaság szolgálatába lépni.[1037] Visszatérve előadta, a kisebbik Malatesti nyitott kérésre, de mivel a követ nem rendelkezett teljes felhatalmazással, így csak benyomásokat gyűjtött. 3000 lovasa van, mivel két hónapra békét kötött a milánói herceggel. Amúgy

[1032] Az alcímre: a szerző itt – immár huszonegyedik alkalommal oly szellemesen – Valkusz Milán, Marics Péter (VALMAR Feat) és Szikora Róbert hármasát hívta segítségül.

[1033] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 64r. 1412. 9. 10. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 79. sz.

[1034] BUENO DE MESQUITA.

[1035] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 194r–195r. 1411. 9. 10. Kiadása: DOCUMENTI (PANDOLFO). 12. sz.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 207r. 1411. 11. 9. Kiadása: DOCUMENTI (PANDOLFO). 13. sz.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 29r. 1412. 6. 9. Kiadása: DOCUMENTI (PANDOLFO). 14. sz.

[1036] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 7r. 1412. 3. 15. Regesztája: REGESTI (CARLO). 14. sz.

[1037] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 33v. 1412. 6. 17.

szívesen jönne. Daniele d'Azzanót újfent útnak indították. Két hónapra meg egy harmadra vennék fel.[1038] Ugyancsak elégedettek lennének egy rövidebb terminussal. Harcosainak zsoldja megegyezne a velencei seregben fizetett pénzzel. Ő maga havi 500 dukátot kapna. Pozitív válasz esetén a követ azonnal menjen Veronába, mert ott tartják a készpénzt *(quia ibi erunt denarii parati)*. Firtassa, milyen létszámmal csatlakozna. Ennek megfelelően küldenék a pénzt Rómeó és Júlia városába. Velence a lehető legtöbb lándzsát szeretné.[1039] Abban reménykedtek, III. Pandolfo Malatestit 500 lancea mellett 4000 gyalogossal csatlakozik.[1040] Végre elhangzott a boldogító igen, majd 1412. július 24-én megjelent a lagúnák városában – a Morosini-kódexet idézem – ahol felajánlotta szolgálatait. 800 remek képességű lándzsát kínált. Ezt képes lenne akár 1000-re feltornázni. Emellett még félezer gyalogost mozgósítana. Egyforma fizetéssel, mint testvére katonái, a talpasoknak viszont négy arany dukát/hónap jutna. Két és fél hónapra szerződött. A kisebbik Malatesti 2000 dukátot kapott kölcsönként. Két nap múlva elindult a harcmezőre meglátogatni a bátyját.[1041]

Valójában mennyi emberrel rendelkezhetett? 1412-ből ismerünk egy listát, ahol az öcsi szolgálatában katonáskodókat sorolják fel. Számuk a következő: minimum 1143 ló *(cavalli)*, 376 lándzsa *(lance)*,[1042] 110 gyalogos *(fanti)*, 30 számszeríjász *(balestrieri)*, 17 katona *(armigeri)*.[1043] Többen lehettek, mert jónéhány név mellé nem jegyeztek semmit.[1044] A lajstromban ott találjuk III. Pandolfo Malatesti alvezéreit, Scalabrino da Trevisót, Grasso Gallucci da Venosát,[1045] Martino da Faenzát.[1046] Látszik, a jegyzékeléskor még nem az öcsi a fővezér. A felsorolásban szereplő Niccolò da Tolentinóról,[1047] ekkor már fontos condottierének számított, a velencei háború bejegyzéseiben sincs adat.[1048] Emiatt ne szomorkodjunk! Két remek alkotásban örökítették meg fizimiskáját. Elevenítsük fel lelkünkben vagy telefonunkon Paolo Ucello képét a

---

1038 Végülis két hónapra gondolták felvenni, egyet még kilátásba *(de respectu)* helyezve. A különböző variációkat a szolgálat idejére, továbbá a létszámra, nem sorolom fel.

1039 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 46r. 1412. 7. 11.

1040 Uo. 50v. 1412. 7. 21. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 77. sz.

1041 MOROSINI I. 63/699.; DOLFIN, 155. Giorgio Dolfin egy másik helyen 800 lánzsáról és 500 gyalogosról ír. Valamennyien III. Pandolfo Malatesti parancsnoksága alatt állnak. Uo. 156. A fentieket Marin Sanudo is átvette. SANUDO, 868.

1042 Hárommal számolva ez 1119 fő.

1043 BELSANTI, 206–209. Appendice VIII. 1412.

1044 A szöveg kiadója oda kérdőjelet tett.

1045 Megjegyzem, Grasso Galucci da Venosa zsoldosvezért 1412 őszén Velence egy új szerződéssel kecsegtette Trevisóban. PREDELLI X. Libro III. 160. sz. (Az eredetiben: 157/a. sz.) 1412. 10. 17. Treviso.; Uo. 160. sz. (Az eredetiben: 157/b. sz.) 1412. 11. 21. Kiadási hely nélkül.

1046 BELSANTI, 206–209. Appendice VIII. 1412.

1047 A szövegben ezt olvashatjuk: „provixionatus a lanceis domini et conductor lancearum 85".

1048 BELSANTI, 206–209. Appendice VIII. 1412.

San Romano-i csata kapcsán, ezt követően pedig Andrea del Castagno lovasszobrát. Ha sikerült, egyet lehet érteni a következőkkel: a művészet sokkal szexibb a piszkos iratoknál, jóllehet egy poros, vastag, érvényes csekket látva azért rezeghet az a gondola.

III. Pandolfo Malatesi nem tért vissza birtokaira. Azt kérte a Köztársaságtól, küldjenek locumtenenséhez egy nemest a bresciai részekhez. Fogadják fel három hónapos szolgálatra, vagy amennyire éppen szükséges.[1049] 1412 augusztusában megkapta első velencei megbízását. Giacomo Castronovo da Caldonazzót kellett fegyveresen támogatnia az osztrák herceggel szemben. Veronába várták, ahonnét a város katonáival, továbbá Vicenza vitézeivel, tetejében saját csapataival északra akarták küldeni IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes embereivel felvenni a harcot. Seregével vegye az irányt Feltre és Belluno vidéke felé, ahol minél több kárt okozzon a Köztársaság ellenségeinek. Amennyiben a két város vissza akarna térni a Köztársaság hűségére, azt elfogadhatja. Ellenkező esetben vonuljanak a livenzai részek irányába, ahol elegendő élelmet lehet vételezni. Onnét lovagoljanak Friuliba. Testhezálló feladattal küldték. Alaposan dúlják szét a Pátriát.[1050] A veronai rektorok két küldöttet (Barnabò Loredan, Paolo Leonit) menesztettek III. Pandolfo Malatesti elé, egészen Peschieráig. Onnét menjen az embereivel Giacomo Castronovo da Caldonazzo birtokaihoz. Ha a herceg kapitányai békét kötnének a nemessel, azonnal írjanak III. Pandolfo Malatestinek, hogy vonja vissza csapatait. De a Feltre és a Belluno környéki átvezénylést leállították, ehelyett Vicenzán keresztül, akár más utat választva, a livenzai részekre küldték. Andrea Redusio bassanói capitaneus kapta feladatként, nyargaljon hát a kisebbik testvér elé. Szükség esetén vezesse a folyó irányába.[1051] Elítettem, az utóbbi történt. Az öcskös még éppen elérte a mottai ütközet záró akkordját, az erőd bevételét.

Testvére visszavonulásával III. Pandolfo Malatesti lett a velencei seregek első embere. Egy apró mellékszál. Forrás-szocializálódásomból adódóan imádok minden zsoldosvezérnek címzett levelet, ahol az udvariassági formulák tömkelegét silabizálva, magam elé álmodom a kibocsátók arcát. El tudom képzelni, mit érezhettek. Nincs ez másképpen Barnabò Loredan *(sapiens guerre)* megbízását betűzgetve. A condottiéréhez menesztették, mindenképpen meg akarták tartani embereivel együtt.[1052] Ő maga 1000 dukátot tehetne zsebre havonként. Testvéréhez hasonlóan a velencei sereg

[1049] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 52r–v. 1412. 7. 26. Kiadása: DOCUMENTI (PANDOLFO). 16. sz.

[1050] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 58r–v. 1412. 8. 12.

[1051] Uo. 59v. 1412. 8. 19.

[1052] A szövegben ezt olvashatjuk: „cupiens dictam suam magnificentiam cum gentibus suis completa firma sua habere ad nostra servitia". Továbbá: „Si expleta firma sua magnificentia sua disposita erat ad servitia nostra remanere". A megbízásból kiderült, III. Pandolfo Malatestivel Paolo Leoni lovag, a velencei sereg provizora is tárgyalt.

megerősítésével hitegették.[1053] Számoljunk! 1412 októberében járt le első condottája, ezért hát az izmozás. Neve húzóerő lehetett Itáliában. Ezt gondolhatták megbízói. Amikor Fantino Micheli 1412 decemberének a közepén Mantovába ment, kiemelte, III. Pandolfo Malatesti a velencei hadak vezetője, mindezt megfelelő létszámú sereggel. Azért en passan katonákat kért I. Gianfrancesco Gonzagától.[1054] Még egy feladattal bízták meg. Nehogy a milánói herceg szolgálatából meglépők a fiatalabb Malatesti birtokait dúlják, szerezzen be közülük 200–300 lándzsát.[1055]

Említettem, miért ajánlotta fel közvetítését Velence az idősebb Malatestinek. Féltek, földjei támadását megtudva otthagyná a sereget. Így jártak a kisebbik testvérrel is. Stangalino della Palude *(dictus Rezana)*,[1056] a bresciai guelfek kapitánya, katonáival megjelent III. Pandolfo Malatesti birtokainál. A Köztársaság két követet küldött Bresciába. Itt Giacomo Furiano da Brescia lovaggal, a zsoldosvezér locumtenensével, hívják össze a polgárokat. Beszéljenek a magyar király gyenge állapotáról és erejéről. Tájékoztassák őket Velence mostani, valamint jövőbeni haderejéről. Kérik, maradjanak az öcsi hűségén, akit mindenben támogatni fognak. Levelet küldenek Stangalino della Paludének. Hagyja békén a condottiere földjeit.[1057] A Morosini-kódexben egy kis színes alaposan feldobja a száraz diplomáciai munkálkodást. A Köztársaság emberei (Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo, Andrea Contarini) 1413. január 19-én értek vissza a hiéna városából. Bemutatták azt az okmányt, amit Zsigmond indított útnak I. Gianfrancesco Gonzagának, és egyúttal Mantovának. Útközben egy Salò nevű helyen összefutottak a Luxemburgi futárával *(meso)*. Fülön csípték, erős őrség alatt börtönbe vágták. Rejtegetett intrikáit elolvasva rájöttek a királyi szándékra. Emiatt nem sikerült semmi, amit elterveztek.[1058]

[1053] Három plusz két hónapra akarják. Több idővariációt ajánlottak fel. Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 87r–88r. 1412. 10. 11.

[1054] Uo. 99v. 1412. 12. 14.

[1055] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 98r–v. 1412. 12. 24.

[1056] Máskor Sanchellino Paluzzo vagy Stancellino di Paluzzo.

[1057] A két követ: Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo és Andrea Contarini. Két napot kaptak. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 99r. 1412. 12. 30.; Uo. 100r. 1413. 1. 3.; Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 107v. 1413. 1. 5. Velencében nagy örömöt okozott a hír, amivel 1413. február 10-én szembesültek. 400-an kilovagoltak Bresciából, ez követően harcba bocsátkoztak Stangalino della Palude katonáival. Az ütközetben fiát elfogták, mintegy 60 lovasával együtt. MOROSINI I. 63/777. A jókedv érthető. Fővezérük ellenségét győzték le.

[1058] Salò itt a Garda-tónál elterülő városka. MOROSINI I. 63/761.

A velencei lépegető

A leendő főparancsnok jól nyitott.[1059] 1412. szeptember 7-én a magyaroktól tárgyalással megszerezte Oderzót.[1060] A Morosini-kódexben a szerződést 10-én kötötték azzal a kitétellel, miszerint négy nap múlva birtokba vehetik a várost, ahol 130 lóra, ráadásként 140–150 fogolyra bukkantak. Ágyúkat és fegyvereket szintén a birtokukba vettek. Találtak 4000 véka gabonát. Ez a parasztoké volt.[1061] Marin Sanudo szintet lépett. Nála ugyan kevesebb a villániktól elrekvirált gabona *(staja 3000)*, ellenben ő 130 lovasról, 160 gyalogosról tud.[1062]

Giorgio Dolfinnál III. Pandolfo Malatesti 800 lándzsával, ezenfelül 500 gyalogossal érkezett a falak alá.[1063] Mit tudunk még az 1000 lanceát és az ugyanennyi talpast kommandírozó öcsi seregéről? Alvezérei (Martino da Faenza, Ruggero da Perugia) 300–300, míg Taddeo Dal Verme 200 lándzsának dirigált, sőt 1000 talpast szintén kommandírozott. Valamennyien válogatott legények.[1064] Ez összesen 1800 lancea (5400 fő), plusz 2000 jakumó.[1065] Megjegyzem, Velencében azt akarták, végezve a città megerősítésével, a zsoldosvezér foglalja el Portobuffolè-t együtt Pratával. Ettől eltérő elképzelését is elfogadnák.[1066]

Kérésüket finom nógatással megismételték. Udvariasan, de félreérthetetlenül. Idézzük fel! Nemrégen még Carlo Malatestit biztatták Motta lerohanására. Velence célja az elveszett helyek visszaszerzése, így a sereget gyalogosokkal, ezenkívül egyéb szükséges dolgokkal erősítik meg. Javaslatuk első helyén Portobuffolè meg Serravalle megszállása állt, mert ezeket időveszteség nélkül *(sine magna ammissione temporis)* el lehetne intézni. Az öcsi vezetésével nagyon pártolnák Prata megregulázását.[1067] Közel lehettek a helyhez, hiszen Niccolino della Torre szerint a

---

1059 Az alcímre: a szerző itt – immár huszonkettedik alkalommal oly szellemesen – a Star Wars birodalmi lépegetőjére utal.

1060 A szövegben ezt olvashatjuk: „die mercurei in ortu solis per concordiam magnitudo vestra obtenebit arcem Opitergii". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 65r. 1412. 9. 12.

1061 A szövegben ezt olvashatjuk: „fo trovado da chavai CXXX, e da prixioni CLX in CL (sic!), e da stera IIII milia de formento". MOROSINI I. 63/719.; DOLFIN, 156. A szövegben ezt olvashatjuk: „e tutte bombarde et saittamenti de'Ongari". DOLFIN, 156. A szövegben ezt olvashatjuk: „E le artiglierie furono nostre". SANUDO, 871.

1062 Marin Sanudo megjegyzi: „altri dicono 250". A cavalli szót használja. Nem ló, hanem lovas értelemben. Uo.

1063 Giorgio Dolfin nem jelez dátumot. A legközelebbi konkrét időpont a bejegyzés előtt 1412. augusztus 24-e, míg utána 1412. október 3-a. Hibásan Carlo Malatestit nevezte az Oderzo alá vonulók parancsnokaként. Tovább olvasva a bejegyzést kiderül, az öcsi harcolt a városnál. DOLFIN, 156. Egy másik forrásban visszavételére 1412 őszén került sor. CRONACHETTA (VENEZIA), 319.

1064 MOROSINI I. 63/721.; SANUDO, 871.

1065 Ez háromfős lándzsánál igaz. Ha kevesebb, netán több, semmit sem érnek a számításaim.

1066 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 65r. 1412. 9. 12.

1067 Uo. 66v. 1412. 9. 27.

velencei sereg a városka környékén jár.[1068] Nagy kérdés, Zsigmond Tristano Savorgnanja megúszta-e birtokai szétdúlását.[1069] Várát (Prata) állítólag a porig rombolták. Legalábbis Antonio De Pellegrini szerint. Azt írta, a megsemmisítési parancsot Filippo Arcelli hajtotta végre.[1070]

Én sem a személyben, sem a pusztítás tényében nem vagyok biztos.[1071] A zsoldos ekkor éppen milánói szolgálatban állt. Csupán 1418-ban választotta a Köztársaságot.[1072] Bizonyos krónikások szerint a 14/15 éves Bartolomeo Colleoni nála tanulta ki a hadimesterséget. Aki látta Velencében Andrea del Verocchio lovas szobrát, netán Bergamóban (Biblioteca Civica Angelo Mai) a büsztjét,[1073] mi több, a kápolnáját a városban, spirituális részesévé válhat egy olyan utazásnak, ahol az itáliai zsoldosvezérek krémjével találkozhat. A castello letarolása sem 1412-ben történt, hiszen csak 1419. szeptember 23-án foglalták el.[1074] A fentieket figyelembe véve legyen némi igaza Antonio De Pellegrininek. Filippo Arcelli a Köztársaság embereként lezúzhatta Pratát, de nem 1412-ben, hanem hét évvel később.

Miért éppen Guglielmo da Pratát leckéztették? Egyrészt mindenkit támadtak, aki Velence-ellenesnek számított, másrészt mert a nemes a zavarosban Zsigmondra tett. Sokáig a Köztársaság híveként könyvelték el. 1402-ben lovagként titulálják, Sacile kapitányaként a lagúnák városának, valamint XII. Gergely pápa támogatójaként tartották számon.[1075] Famíliája (Albertini) már VII. Henrik császár idején kapcsolatba került a Luxemburg-házzal. 1408. február 9-én Velencében Zsigmondot képviselte, akinek ekkor utasították el szövetségi javaslatát. Ugyanebben az évben a király követe volt a pisai zsinaton.[1076] Az itáliai nemes a magyarok megjelenésével felborult status quót látva rájött, eljött az idő családja helyzetének megerősítésére. Ligára lépett különböző friuli urakkal meg Udine és San Daniele városokkal. Mind-

---

1068 A szövegben ezt olvashatjuk: „El campo de la Signoria si è dattorno Prata". BB UDINE. Fondo Principale 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 309. sz. 1412. 9. 21. Niccolino della Torre oklevele. Kiadása: LEICHT 1941, Appendice IV. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. 22. Udine. Továbbá: LEICHT 1941, 29–30.

1069 Nem az első eset, amikor Carlo Malatestinek külön a lelkére kötötték Guglielmo da Prata és testvére valamennyi tulajdonának *(loca omnia)* a pusztítását. AS VENEZA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 29v. 1412. 6. 3.; Uo. 30v. 1412. 6. 9.; Uo. 32r–v. 1412. 6. 14. Valamint: SANUDO, 863–864. Továbbá: ANNALI (FRIULI) VI. 236. A bejegyzés dátuma: 1412. 4. 11. Valamint: PASCHINI 1990, 717.

1070 DE PELLEGRINI, 12.

1071 A Giovanni Pujatti által összeállított munkában sincs nyoma. ANNALI (PRATA), 83–84.

1072 Életére: DE DONATO.

1073 Feltételezik, hogy őt ábrázolja.

1074 GIANNI.

1075 PUJATTI, 139. (Albero geneologico dei signori di Prata.)

1076 BEINHOFF, 213.

ezt Tristano Savorgnannal szemben.[1077] 1412-ben ő San Denêl gastaldója.[1078] Április 11-én már Velence ellenségeként aposztrofálják.[1079] Állítólag 1412. szeptember 23-án Budán lézengett, ahol szövetséget kötött a királlyal, aki kancellárrá nevezte ki.[1080] Ez utóbbit azért ne higgyük el. A Regesta Imperii vonatkozó kötetében lehetséges nominálisáról semmi elfogadható, jóllehet a fenti napon levelet küldött a fővárosból Corrado Boiani cividalei lovagnak. Guglielmo da Prata Budán futhatott össze két nevenincs polgárral.[1081] Zsigmond itáliai megjelenéséről, továbbá az új pátriárka (IV. Ludwig von Teck) megválasztásáról egyeztettek az uralkodóval.[1082] Az egyelőre anonimok számára kiderült, a király Friuliba szándékozik menni, mi több, védelmükre csapatokat fog küldeni.[1083] Ha már Budán nem leltük a nyomát, Zágrábban viszont igen! 1412. október 31-én Guglielmo da Pratát a Luxemburgi itt nevezte ki tanácsosának.[1084] Kicsit előre ugorva életében, 1420 után – ebben az évben okkupálta Velence Friulit – Magyarországra települt.[1085] Hát nem! Prata elvesztését követően előbb Pordenonébe menekült.[1086] Hát nem! Már 1418-ban Zsigmond kíséretében mozgolódik Konstanzban,[1087] majd követi Passauba.[1088] Ettől kezdve itinériuma megegyezik a királyéval.[1089] 1420-ban Kutná Horában van.[1090] Hazatérést kizártnak tartom. Nem lehetett ott vára elfoglalásánál. Harcolni persze harcolhatott, hiszen az uralkodó Kuttenbergből indított hadjáratot a husziták ellen.[1091] Továbbra is a Luxemburgi szolgálatát választotta. A király Pozsonyban (1421) őt hatalmazza fel, hogy

1077 ANNALI (PRATA), 83.

1078 TOSORATTI, 332. 338.

1079 ANNALI (PRATA), 83.

1080 Uo. 83. 84. 1412. október 26-án már otthon volt. ANNALI (FRIULI) VI. 247. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 26. Prata. Tévedés! 1413. október 31-én még Zágrábban van. RI XI/1. 377. sz. 1412. 10. 31. Zágráb.

1081 Mindkettő cividalei.

1082 IONA. Említettem, Corrado Boiani lovag és Niccolò de Portis már jártak Magyarországon. RI XI/1. 160. sz. és 161. sz. 1412. 1. 12. Buda. Elfogadható lenne rájuk szavazni. Megtettem, amíg nem leltem rá Guglielmo da Prata, Corrado Boiani lovaghoz küldött levelére. Az első ismeretlen tehát nem Corrado Boiani. Őt kizárhatjuk. A második viszont akár lehetne Niccolò de Portis da Cividale, aki miként jeleztem, azonos lehet Niccolò da Portogruaróval. Ő ekkor már cividalei polgár. ANNALI (PORTOGRUARO), 43.

1083 RI XI/1. 362. sz. 1412. 9. 27. Buda. Borsa Iván/Mályusz Elemér szeptember 22-e alatt vette fel az oklevelet. ZsO III. 2716. sz. Ezt elfogadom. Francesco di Manzano munkájában a másik időpont olvasható. ANNALI (FRIULI) VI. 244. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. 27.

1084 RI XI/1. 377. sz. 1412. 10. 31. Zágráb.

1085 ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. 23. Buda.

1086 GIANNI.

1087 RI XI/1. 3206. sz. 1418. 5. 14. Konstanz.

1088 Uo. 3714. sz. 1418. 11. 15. Passau.

1089 ENGEL–C. TÓTH, 101–117.

1090 RI XI/1. 4233a. sz. 1420. 8. 16. Kutná Hora.

1091 Kuttenberg, Kutná Hora német neve.

Brunoro della Scalával és a padovai Ognibene Scolával együtt a firenzeiekkel tárgyaljon.[1092] Ott lehetett Nürnbergben (1422) is.[1093] Budán, Zsigmond udvara tagjává fogadja.[1094] 1424-ben a tatai tárgyalások alatt újfent diplomáciai feladatokat kap.[1095] A következő év januárjában halt meg.[1096] Ő lett a Pálffy grófok őse.[1097] Hát nem!

Folytatva a hadi kívánalmakat, a Köztársaságnak a Livenza feletti részeken Sacile és Brugnera bevétele tetszene. Történjen ez megegyezéses átadással, vagy bármilyen más módon.[1098] Stratégiai szempontból elképzelésük tökéletesen elfogadható. A három város bekebelezése tovább szilárdíthatta volna a folyóra épített védelmi rendszer erejét.[1099] Serravalle okkupálása sem rossz döntés, tudniillik a szomszédos Cenedát már visszavették. Prata kicsit kilóg a sorból, de egyrészt rosszakarójukon ütnének egy rendeset,[1100] másrészt a Meduna folyónál hídfőállást építhetnének ki. Végezetül illedelmesen megjegyezték, természetesen III. Pandolfo Malatesti azt tesz, amit jónak lát. Netán a Tagliamento mindkét oldalán a Pátria megtámadását tartaná jónak, felhívják a figyelmét, a sereg nem képes egy helyen táborozni *(quod nostre gentes in uno loco solo non possent simul stare nec alozare)*. Ezzel szemben Polcenigo, Latisana, Palazzolo városkák erre megfelelőek, sőt ugyancsak alkalmasak az ellenség zargatására is. Most sem hiányzik a condottiere szabad döntési jogának emlegetése.[1101] Remélem, mindenkinek feltűnt, valójában a hadművelet irányát vázolták fel, szabadon választott kötelezőként ötleteket adva a direkcióra.[1102]

A lagúnák városában, mivel Marca Trevigiana területén a magyarok nem értek el sikereket, gondolkodóba estek. Rájöttek, a sereg eltartása egyre költségesebbnek bizonyul, a folyamatos esőzés következtében csapataik lassabban mozognak. Ez az

[1092] RI XI/1. 4620. sz. 1421. 9. 30. Pozsony. Ognibene Scola a konstanzi zsinaton (1418) már Zsigmond szolgálatában állt. Életére: PELLEGRINI 2018. Valamint: BEINHOFF, 225–228.

[1093] Az oklevél kiadói gyanúsnak tartják az iratot. Ezért a feltételes mód. RI Neubearbeitet 2. 172. sz. 1422. 7. 16. Nürnberg. Zsigmond amúgy 1422. július 27-e és szeptember 30-a között Nürnbergben volt. ENGEL–C. TÓTH, 112.

[1094] RI XI/1. 5736. sz. 1424. 1. 13. Buda.

[1095] Uo. 5937. sz. 1424. 8. 16. Tata.; Uo. 5944. sz. 1424. 8. 17. Tata.

[1096] RI XI/2. 6344. sz. 1425. 7. 3. Visegrád. Az év januárjában a királyt Budán és Bécsben találjuk. ENGEL–C. TÓTH, 117. Ha a kísérettel maradt, akkor a fenti két város egyikében hunyta le örökre a szemét. Valamint: BEINHOFF, 49. 228. 317.

[1097] ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. 23. Buda.

[1098] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 66v. 1412. 9. 27.

[1099] Értsd: Portobuffolè, Brugnera, Sacile. Motta ekkor már velencei kézen.

[1100] Értsd: Guglielmo da Prata.

[1101] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 66v. 1412. 9. 27.

[1102] Polcenigo északi irányban a Livenzánál fekszik. Latisana a Tagliamento mellett, délen. Palazzolo, nem túl messze, azzal egyvonalban, már Friuliban, a Stella folyónál.

eredményesség rovására megy, emiatt megválnak néhány zsoldosvezetőtől.[1103] Nem hosszabbították tovább Capodiferro da Ferrara, Francesco Orsini da Roma, Grasso Gallucci da Venosa condottáját. III. Pandolfo Malatesti alvezéreivel (Martino da Faenza, Ruggero da Perugia, Taddeo Dal Verme) velencei szolgálatban maradnak.[1104] Költségkímélés címén azoktól szabadultak meg, akik nem az új hadvezér embereinek számítottak. A Köztársaságban az előretörés két irányában gondolkodtak. Az egyik Friuli, ahol a cél Udine. A másik Castello di Quero, innét pedig Feltre.[1105] Semmi erőszakoskodás, ezt nem tehették meg. Csupán a finom utalás. Megjegyzem, a kisebbik testvér ekkor még nem főkapitány, előző condottája alapján szolgált. Írtak Paolo Leoninak. Derítse ki, III. Pandolfo Malatesti ki fogja-e az idejét tölteni. Három hónapon túl, újabb kettőt ajánlottak neki, 1000 dukát/hó fizetséggel.[1106] Még október elején sem láthatták kézjegyét. Egy nemest menesztettek hozzá „pro loquendo et firmando ipsum".[1107] A kiválasztott Barnabo Loredan lett. A kisebbik Malatestit ekkor a velencei hadsereg locumtenensének nevezték.[1108]

Az újabb hadműveletek 1412 októberének a legelején kezdődtek. Az öcsi a Tagliamento folyón túli területeket választotta, tehát Utinumot és a Pátriát. A hónap első napján Velence már jelezte Tristano Savorgnannak, katonáik jártak arra.[1109] Lehetséges, de ez még nem a fősereg lehetett. Talán felderítők, vagy egy kóbor csapat. III. Pandolfo Malatestinél, hasonlóan bátyjához, bizonyosan működött a bizonyítási vágy. Pozíciójában, ezt testvérénél már láthattuk, teljesíteni illett. Gondoljunk a báty első hivatalos lépéseire. A Pátriát szemelte ki. Ez járhatott a kisebbik fejében is.[1110] Mottából indulhatott, idővel megmutatták magukat Portogruarónak.[1111] Birtoklásáért nem bocsátkoztak harcba.[1112] A Morosini-kódex szerint III. Pandolfo Malatesti a csapataival 1412. október 2-án Frattina mellett vonult el,[1113] ezt követően

[1103] Értelemszerűen a katonáitól is.

[1104] MOROSINI I. 63/721.

[1105] COGO 1894, 22. sz. 1412. 12. 11. Cremona. Ognibene della Scola oklevele. Regesztája: ZsO III. 3068. sz.

[1106] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 66v. 1412. 9. 27.

[1107] Uo. 69r. 1412. 10. 6.

[1108] Szolgálati hónapjainak lehetséges variálási javaslatait nem sorolom fel. Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 87r–88r. 1412. 10. 11.

[1109] A szövegben ezt olvashatjuk: „ante receptionem harum litterarum gentes nostre illic erunt". Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 68r. 1412. 10. 1.

[1110] DOLFIN, 157. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 3-a után.; SANUDO, 872.

[1111] Erre 1412. október 2-a előtt kerülhetett sor. SANUDO, 871. Francesco di Manzano munkájában a nagy mottai ütközetet követően került velencei kézre. ANNALI (FRIULI) VI. 243. A bejegyzés dátuma: 1412. 8. 24.

[1112] Erre mutat rá a Morosini-kódex is. MOROSINI I. 63/722.

[1113] Uo. 63/724.

megszerezték Sestót.[1114] A két település közti 16–18 kilométer azt jelzi, erre akár egy napon belül sor kerülhetett. Az ott emelkedő Abbazia di Santa Maria in Silvis gazdag apátságát kitől hódíthatták el, afelől hallgatnak a források. Az ott kumulálódott számtalan állat és fogoly *(infinita chopia d'animali e de prixioni)* mindenképpen az ellenségre, így akár a mieinkre utalhat.[1115]

Sesto után – 1412 októberében járunk – Salvarolo vára megadta magát a velenceieknek. Itt 8000 véka gabonát zsákmányoltak.[1116] Ebben a hónapban komolyabb fegyveres összetűzésre nem került sor, ám bizonyos megbeszélésekre igen. A fővezér egyik leveléből kiderül, Castelporpetto, Tarcento, plusz egyéb friuli helyek birtokosai Velence fennhatósága alá szeretnének kerülni. A Köztársaság 20–25 gyalogost fog odavezényelni.[1117] Látszik, III. Pandolfo Malatesti megjelenésével megindult a hatalmi átrendeződés. A lagúnák városa kezdett felülkerekedni.

Nem sokat váratott magára Cordovado bukása sem.[1118] Velencébe 1412. október 14-én érkezett a remek hír. A bentiek nem akarták megadni magukat, emiatt lerohanták a várost.[1119] Mennyien lehettek? Egy velencei krónikában a kisebbik testvér 600 lándzsának és 1000 gyalogosnak parancsolt.[1120] Ez közel 3000 ember lenne. A Morosini-kódexben a teljes hadsereg ide telepedett.[1121] Kisvártatva Codroipo következett, Udinétől alig 25–30 kilométerre.[1122] Itt 15–20 ezer véka gabonát, sok állatot, számos váltságdíjast zsákmányoltak.[1123] Erre mikor kerülhetett sor? Mindenképpen 1412. október 20-a előtt.[1124] Elképzelhetően a környék-

---

1114 Uo.

1115 Uo. Marin Sanudónál hasonlót olvashatunk. SANUDO, 871. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 2. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 2.

1116 MOROSINI I. 63/724.; SANUDO, 871. Marin Sanudo a vár nevét hibásan adta meg (Solarolo). Ez Imola mellett emelkedik, közel 200 kilométerre Velencétől.

1117 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 77r. 1412. 10. 30.

1118 Emlékezzünk, amikor 1412. június 20-ig Carlo Malatesti foglalásait sorolták fel. Köztük van Terra di Cordovado is. MOROSINI I. 63/686.

1119 Uo. 63/729.

1120 CRONACHETTA (VENEZIA), 319.

1121 MOROSINI I. 63/729.

1122 DOLFIN, 157. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 3-a után.; SANUDO, 872.; BONIFACCIO, 459. A Morsosini-kódex 1412. november 8-a környékére teszi a város megszerzését. MOROSINI I. 63/738. Tito Miotti szerint III. Pandolfo Malatesti csapatai 1412. december 4-én dúlták meg. MIOTTI II. 125.

1123 A gabonát állítólag 8000 aranyért Velence megvette, és a lagúnák városába szállíttatta. MOROSINI I. 63/738.; SANUDO, 872.

1124 A szövegben ezt olvashatjuk: „Item missus fuit Paulus Utinum ad portandum unam letteram domino patriarche denunziando, quod ecercitus Venetorum erat in Codroipo". ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 165v. 1412. 10. 20.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 285.

beli magyar katonák ellátmánya lehetett, de a falakat nem a mieink védhették.[1125] Megfordulhattak Pantianicco környékén is, hiszen Weidenben az ottani cortinának megsegítéséről rendelkeztek.[1126]

Az harapnivaló okán elevenítsük fel az Abbazia di Santa Maria di Sestónál történteket. Ott ugyancsak az élelmiszer tartalékokra utaztak.[1127] Marin Sanudónál, III. Pandolfo Malatesti csapatai alaposan lefosztották az útjukba eső földeket.[1128] A sorozatos atrocitások oka a krónikásoknál Zsigmond közeli érkezése. Emiatt rendelték el Velencében, gyújtsanak fel mindent, amit lehet, ergo az ellenségnek nem lesz hol laknia. Friuliban számos bástyát, udvarházat, várat, amelyeket eddig megszereztek, leromboltattak. Megsemmisítették a takarmányt is.[1129]

Úgy látom, a velencei fősereg október 21-e előtti napokban Utinum környékén táborozhatott. Sikertelenül próbálkoztak, habár állítólag a hirtelen kirohanó 300 lovast jól helybenhagyták, az udinei kapitányt és közel 40 városi polgárt elfogtak, 500 nagytestű állatot elhajtottak.[1130] Egy ideig még a környéken emberkedtek.[1131] A nyilvánvaló kudarcot zabrálással feledtették. A csapat egy része Görz alá vonult, ahol a környékről csordákat, nyájakat hajtottak el, a völgyekben nagyszámú foglyot, váltságdíjjal kiváltható embert cserkésztek be.[1132] A jövőre nézve 1412. december 2-án arról döntenek, a Pátriában fellelhető összes cortinát rombolják le.[1133] Számomra ez összevonására, esetleges átcsoportosítására utal.[1134] Utinumot is megerősítették. Pon-

[1125] Codroipo esetében egyik krónikában sem említették a magyarokat. San Vitóban olyan cividalei polgárok vannak, akiket Codroipóban tartóztattak le. Azt állítják, levelük van a temesi ispántól. Javaikat elrabolták, kompenzációra várnak. Nem derül ki, mindez hol történt. BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 110. sz. 1412. 1. 20. San Vito. A város oklevele.

[1126] Udinétől maximum 20 kilométerre fekszik. 25 gyalogost küldtek. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 437v–438r. 11. 7. Nem sikerült megszerezniük, legalábbis visszahúzódtak onnét. Utinum odaküldte az embereit, hozzák a helyi bort városukba. Ez nekem arra vall, nem rabolták ki. Uo. 454r–456v. 1412. 12. 2.

[1127] MOROSINI I. 63/722.; SANUDO, 871. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 2. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 2. Míg Codroipónak feltehetőleg Udine ellátásában jutott szerephez, az apátság Portogruarót élelmezhette.

[1128] SANUDO, 872. A bejegyzés dátuma: 1412. 11. 18.

[1129] DOLFIN, 159.; SANUDO, 874.

[1130] A hír Velencébe Latisanából érkezett 1412. október 21-én. Egy nappal később Ermolano Lombardo provizor levelét is megkapták. MOROSINI I. 63/730.

[1131] Uo.

[1132] Giorgio Dolfinnál a cividalei völgyben nyomultak előre egészen Görzig. A környéken, amit lehetett, rendesen megdúltak, és számos foglyot ejtettek. A rabok nemzetiségéről nem ír. DOLFIN, 157. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 3-a után.; SANUDO, 872. Mit ért a krónikás a „valle de Cividal de Friul" kifejezésen, utólag nehéz rekonstruálni. Én most ezt teszem. Az a völgy, ami a városig vezet.

[1133] A felsorolásuktól eltekintek. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 454r–456v. 1412. 12. 2.

[1134] Egy udvarházban nem sokan szolgálhattak. Az elpusztítandó cortinák száma (28) azért jelzi, számos emberük felszabadulhatott. 1414-ben IV. Ludwig von Tecktől újból engedélyt kértek a lerombolásukra. Az 1412. december 7-i döntésre hivatkoztak. Uo. Tomo 19. 341v–343v. 1414. 4. 27.

tosabban az őrségét, mert közelben vélték az ellent.[1135] További bizonyíték a késő őszi évődésekre annak a három katonának a sorsa, akik „venientes de campo Venetorum". Az egyik Budai Tamás *(Thomas Ungarus de Buda)*. Valamennyiükkel esküt tetettek a birodalomra, az aquileiai egyházra, IV. Ludwig von Teckre, különösképpen pedig Udinére.[1136] A közelből szökhettek át. Valamennyien szolgálatra jelentkeztek. Sikerrel.[1137] Utinumban a közeledő Ozorai Pipóhoz követek küldéséről döntöttek.[1138]

December elején újból kísérletet tettek a város megfegyelmezésére. III. Pandolfo Malatesti közel 1000 lovassal a közeli síkságra lovagolt. A portyázás közben egy 2000 fős, hungarusokból, németekből, csehekből és friulánokból álló lovas ármádiával kerültek szembe.[1139] Az ütközetet a velenceiek nyerték. 102 equites fogtak el, 70 kiváltásra alkalmas rabot kerítettek, köztük hét lovagot.[1140] A raboktól hallottak Ozorai Pipóról, aki állítólag inkognitóban, menekülőként sunnyogott el a csatából, de sértetlenül tért vissza Udinébe.[1141] A temesi ispán, mielőtt Weidenhez ért volna, megszállt egy cortinát, ahol közel 40 számszeríjásznak lecsapatta a kezét.[1142] Ezt megtudva III. Pandolfo Malatesti beharangozta, ő viszont az elfogott magyaroknak a fejét vágatja le.[1143]

De mikor történtek az Utinum körüli harcok? Morosini-kódexben az öcsi 1412. december 4-én tűnt fel az udinei síkságon.[1144] Marin Sanudo a kergetőzés kez-

---

1135 Uo. Tomo 18. 441v–445v. 1412. 11. 14. Meghatározták, kire mi vonatkozik, amikor a harangok megszólalnak. Ha a várban a kisebbet ütik kalapáccsal, a földön dolgozók jöjjenek be az állatokkal. Amennyiben mindkettő egyszerre szól, nagy a baj. Ekkor már senki nem mehet ki, csupán speciális küldetéssel, mert mindenkire szükség lesz a védelemben. A tornyok őrzésében saját fegyvereikkel kizárólag a polgárok vehetnek részt, a parasztok *(rustici)* nem. A kapuk élére kapitányokat neveztek ki. Uo. 446r–v. 1412. 11. 16.

1136 A másik kettő: Andrea Costa d'Albania, Antonello Leonelli d'Apulia. Uo. 438r. 1412. 11. 9.

1137 Uo. 438v–440r. 1412. 11. 11.

1138 Uo. 441v–445v. 1412. 11. 14. Két nap múlva: „dominus Pippus cum eius gentibus de proximo est venturo ad Patriam". Uo. 446r–v. 1412. 11. 16. December másodikán a két követ (Andrea Monticoli jogi doktor, Niccolusio Zanni del Torso) visszatértek a városba. Uo. 454r–456v. 1412. 12. 2. Regesztája: ZsO III. 3034. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 248. A bejegyzés dátuma: 1412. 12. 2. Udine.

1139 MOROSINI I. 63/746.; DOLFIN, 158.; SANUDO, 873.

1140 Kettő lovag belehalt a sebeibe. MOROSINI I. 63/746. Giorgio Dolfinnál 220 lovat fogtak el, 80 kiváltásra alkalmas foglyot *(prexoni da taia)* szereztek, köztük hét lovagot és alvezéreket. DOLFIN, 158. Marin Sanudónál ezt olvashatjuk: „cavalli Ungheri 1000 (chi scrive 2000) erano venuti al passo". SANUDO, 873. Az ütközet közben 640-et elintéztek. 65 jól fizető rabot gyűjtöttek be a csehek meg a friulánok közül *(buonissimi prigioni da taglia tra Boemi e Furlani)*. Sorai itt számomra nem egyértelműek. A szövegben ezt olvashatjuk: „e li ruppero e presi da cavalli 640". Uo.

1141 MOROSINI I. 63/746.; SANUDO, 873. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 248. A bejegyzés dátuma: 1412. 11. 22.

1142 MOROSINI I. 63/746.; DOLFIN, 158.; SANUDO, 873.; BONIFACCIO, 459.

1143 MOROSINI I. 63/746.; SANUDO, 873. Giorgio Dolfinnál mindezt megbosszulandó, majd a temesi ispán kobakját nyisszantja le. DOLFIN, 158.; BONIFACCIO, 459.

1144 MOROSINI I. 63/746.

detét december harmadik napjára tette.[1145] Giorgio Dolfin szövegében 1412. november 17-e és 1412. december 16-a között történhetett III. Pandolfo Malatesti fenti akciója.[1146] Ezt erősíti a velencei krónika. A Köztársaság katonái ez év utolsó hónapjának közepéig a környező vidéken állomásoztak.[1147] Az adok-kapok segítségünkre lehet az idő meghatározásában. A temesi ispán december 8-a tájékán lépett be a városba,[1148] így igazak lehetnek a csonkításokról szóló beszámolók. De akkor miért ne fedné a valóságot, miszerint Ozorai Pipo összeakaszkodhatott III. Pandolfo Malatestivel. Mindezt Utinum környékén, ahol a Firenzei valamilyen módon bekapcsolódhatott a védelembe? Nincs válaszom! Az bizonyos, 1412 októberében, majd decemberében, ezen a részen erős velencei csapatmozgásokkal számolhatunk. Gaspare da Mantova szerzetesnek, akit a Luxemburgihoz küldtek, nagyon sokáig tartott az útja a városából a királyhoz, mivel a Köztársaság katonái mindenfelé felbukkantak Friuliban.[1149]

Miután Zsigmond érkezése egyre biztosabbá vált, valamikor a kisebbik Malatesti csapataival visszahúzódott.[1150] Erről Velencében december 14-én informálódtak. A főkapitány erősíteni akarta a Marca Trevigian-i, meg a padovai területek védelmét, mivel a Luxemburgi 3000 válogatott lovassal Cividale felé tart. Ezután Udine, később Feltre következik. A magyar király 8000 paripással rendelkezik. Itáliába jönnek a koronázásra. Báróival és hadvezéreivel *(baroni e chondutori)* átkelnek a Piavén, Marca Trevigianán, valamint a padovai részeken.[1151] Kis kapkodás következett. III. Pandolfo Malatestihez decemberben három megbízottat menesztettek.[1152] Véleményem szerint tudomásukra jutott, hogy a főkapitány a sereggel a trevisói részekre akar jönni.[1153] Ez ugyan nem Tarvisiumot jelenthette, hanem a Piave folyó mögötti területet, de mindenképpen visszavonulásnak tekinthetjük. Az ok Zsigmond közelgő bevonulása. A Köztársaság a következő lehetőségekről írt az öcsinek. „Ad turrim Plavis" és Latisanához rengeteg bárkát, hajózási eszközt küldtek, elsősorban hidak építésére *(pro constructione pontium fiendorum)*. Amennyiben maradásukat akarja, akkor Velence ezt elfogadja. Ellenkező döntését, ugyan hatalmas kiadásokat

1145 SANUDO, 873.

1146 A két dátummal ellátott bejegyzés között a szerző nem jelez időpontot. DOLFIN, 158. 159.; SANUDO, 872.

1147 CRONACHETTA (VENEZIA), 320.

1148 C. TÓTH 2004, 484.

1149 SCHMIDT 2022, 20. sz. 1414. 3. 26-a után. Mantova. Fráter Gaspare da Mantova vallomása.

1150 Treviso környékére.

1151 MOROSINI I. 63/747.; DOLFIN, 158. Marin Sanudónál Zsigmond Lombardiába, innét pedig Rómába készül megkoronáztatni magát. SANUDO, 847.

1152 Említettem, Sante Veniert, Bartolomeo Nannit, Lorenzo Bragadinót küldték hozzá. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 101v–102r. 1412. 12. 15.

1153 Uo.

jelentene, akceptálnák. Ebben az esetben a Sile folyó torkolatához *(in buchum fluminis Silleris)* csorogjanak. Ott várják be a parancsot. A felfegyverzett vízi járművek feladata Motta védelme lesz.

Más módszert is alkalmaztak a hosszútávú biztonság érdekében. A trevisói részeken számos bástya van.[1154] Ilyenek Pietrarossa, Cavaso, plusz más helyek, amelyek nem nagyon hasznosak, ráadásul nincs erejük megtartásukra. Tárgyalják meg, ezekkel mi legyen. Ha lerombolásuk mellett döntenének, azt Velence elfogadja a következő kitétellel. Az oda menekülő parasztok vonuljanak át állataikkal és javaikkal Trevisóba vagy Asolóba, netán más településekre. Hasonlóan járjanak el az ott állomásozó fegyveresek, mi több, a nem odavalósiak is.[1155] Pietrarossát nem bántották.[1156] Nyilvánvalóan ezek a lépések pusztán közvetve befolyásolták Motta biztonságát, de mindenképpen figyelemre méltóak, hiszen a felszabaduló humán erőforrásokat újból szét lehetett osztani. Sejtették, a magyarok szeretnék feledtetni az 1412-es augusztusi fiaskót. Ennek tulajdonítom a következőket. A mieink 1413 elején a Livenza folyón egy nagy tutaj-félét *(zateram)* építettek. Ennek segítségével akarták a mottai hidat felgyújtani, emiatt a hely provizora engedélyt kért a tombác megtámadására, felelégetésére, megsemmisítésére.[1157] Ez melyik ponte lehetett? Rejtély. Vagy építtettek egy újat, vagy volt egy másik. Én az első variációt pártolom. Az év februárjában Francesco Genót küldték Mottába. A provizorral (Delfino Venier), plusz a várnaggyal (Bartolomeo Benedetti) vizsgálták a védelemmel kapcsolatos lehetőségeket. A másik fontos livenzai erődítményt sem hagyták magányosan sodródni. Antonio Azzalini lovagolt be a falak mögé. A Köztársaság 1413 februárjának a közepén menesztette Latisanába, ahol folytatódtak a sorozások. 1500 dukátnyi szubvenciót oszthatott ki a zsoldosoknak.[1158]

Az őszi hadjáratból Tristano Savorgnan ugyancsak kivette a részét. Azt tanácsolták neki, a kezén lévő cortinákból meg a falvakból a javait szállíttassa át, ezeket pusztítsa el, mi több, égesse fel, így okozva károkat az ellenségnek.[1159] Ekkortájt rebellisünk egy nagy várat foglalt el két udvarházzal Udine közelében.[1160] Az elbeszélőket nem lehetett az okleveles anyaggal szembesíteni, de említettem az októberi velencei

[1154] A szövegben a districtus szót használja. A térképen jól látható, Pietrarossa és Cavaso a Piave folyó közelében vannak. Elég messze Trevisótól.

[1155] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 101v–102r. 1412. 12. 15.

[1156] 1413 februárjában sikeresen ellenállt a mieinknek. REDUSIO, 843.

[1157] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 148v. 1413. 1. 18.

[1158] Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 112r. 1413. 2. 16.

[1159] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 68r. 1412. 10. 1.

[1160] MOROSINI I. 63/722. Marin Sanudónál egy 1412. október 2-a előtti bejegyzésben utalnak az eseményre. SANUDO, 871.

csapatmozgásokat a Pátriában.[1161] Néhány példa: Pietro Loredan küldték a livenzai részekre, mint capitaneus generálist *(capitaneus generalis aque et omnium quacumque barcharum et ganzerolorum gentium nostrarum)*. Itt Pietro Diedo látta el a kapitányi feladatokat *(capitaneus Liquentie)*. Pietro Loredan parancsolt a gyalogosoknak, számszeríjászoknak, meg a többi katonának.[1162] Marin Sanudónál októberben Latisanába új provizort (Ermolano Lombardo) küldtek a szokásos feladattal. Védje és őrizze az erődöt.[1163] Aviano várának megerősítésébe ekkor foghattak bele. Megkezdték a helyreállítást, elvégre a magyarok az első betöréskor alaposan helybenhagyták a falakat.[1164]

A gondola megzörrent megette

A történelemkutató feladata a múlt rekonstruálásán túl a nevelés.[1165] Ennek szellemében felhívom a figyelmeteket, amikor felteszitek a kérdést (Mit állítunk?), a helyes válasz nem a vonzónak tűnő megette. Valójában mire az alcím? Ebben a fejezetben alkalmanként mögötte történnek a dolgok, hiszen a Pátria ellen vezetett hadjárattal már-már ugyanabban az időben egy másik irányba szintén előretörtek a velencei csapatok. Ennek a hadjáratnak, nevezzük északinak, az elsődleges célja Feltre visszaszerzése lett. Az oda vezető völgy 1412 novemberének az elején a Köztársaság ellenőrzése alatt állt.[1166] A szoros környékén emelkedő várak könnyedén megakadályozhatták az utánpótlás szállítását, a katonák vonulását. Élén ekkor Marsilio da Carrara állt, pontosabban őt tekintették a város urának *(est in Feltro et reputatur dominus Feltri)*, aki mindenképpen háborúzni fog.[1167] A generalis concilium 1412. november 11-i ülésén nem jelent meg,[1168] ellenben a város kapitánya, Antonio Savorgnan, igen.[1169] A Castello della Scala várától ide tartó Ruggero da Perugia közeledtét megtudva, néhányan összeesküvésükkel akartak zavart okozni. A német Johannes dal Sole felfedezte a konspirációt, ráadásul

[1161] A szövegben ezt olvashatjuk: „de exercitu Venetorum venturo ad damna Patrie". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 414v–418r. 1412. 10. 7.

[1162] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 84v. 1412. 8. 16.; SANUDO, 871. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 2-a után.

[1163] Uo. 872. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 11-e után. Valójában erre már a nyáron sor került. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 49r. 1412. 7. 20.; Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 82v. 1412. 8. 2.

[1164] DE PELLEGRINI, 11–12. A várra: ALTAN 1975, 160–163. Említettem, Carlo Malatesti szerezte vissza.

[1165] Az alcímre: a szerző itt– immár huszonharmadik alkalommal oly szellemesen – Arany János Toldijának negyedik énekében olvasható sort gyúrta át saját képére.

[1166] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 84r. 1412. 11. 3.

[1167] COGO 1894, 22. sz. 1412. 12. 11. Cremona. Ognibene della Scola oklevele. Regesztája: ZsO III. 3068. sz. Említettem, a nyáron Brunoro della Scalával közösen lovagolt be Itáliába.

[1168] Ettől még ott lehetett Feltrében, jóllehet később sem találtam róla semmit.

[1169] VERCI XIX. Documenti 2106. sz. 1412. 11. 11. Feltre. A város oklevele.

megnevezte a két főgonoszt (Zanino Arteni, Zaniolo Sereni).[1170] A leleplező honoráriumként végre megkapta a remélt polgárjogot, ráadásként megszerezte a két pernahajder vagyonát, sőt beköltözhetett egyikük házába. Társát, a remek ágyúmestert *(bonus magister a bombardis)*, havi négy aranydukát fizetséggel a város a szolgálatába fogadta.[1171]

A Morosini-kódexben III. Pandolfo Malatesti katonáival november 18-a előtt nyomultak be a feltrei völgybe. 300, nagyrészében váltságdíjast ejtettek, gyújtogattak, raboltak, 1000 marhát zsákmányoltak, számos kisebb állattal együtt.[1172] Egy bejegyzés segítségével tisztábban láthatunk. Velencében 1412. november 10-én Castello di Quero vezetőjétől (Niccolò Barbarigo) érdeklődtek a próbálkozásról.[1173] Ekkor másik irányba is elindulhattak a velencei katonák. Bernardo Diedo, Bassano provizorával (Marco Micheli) közösen, 1412 októberében Castelfrancóhoz ment, ahol már ott állomásozott Ruggero da Perugia. Megkapták levelét.[1174] Velence ukázát követve gyalogosaival és lovasaival induljon Feltre irányába. Amikor útra keltek, írjanak a trevisói, padova, vicenzai rektoroknak, azonnal küldjenek talpasokat.[1175] A Köztársaság jelzi, a jakumókkal a két megbízott rendelkezik. Ezekkel az erőkkel menjenek a város felé, „quod dicta terra perveniat ad manus dominii nostri".[1176] Kettőjüknek ezután Treviso, Padova, Vicenza az úticél, ahol toborozzanak gyalogosokat. Ezt követően újból Feltre az irány.[1177]

Ismerjük a Ruggero da Perugiának küldött írást. A főcsapás célja Feltria.[1178] Okkupálja Fonzasót, más falvakkal közösen,[1179] mert ez fontos lehet. Több forrásból megerősített értesülésekkel rendelkeznek bizonyos katonai csapatok mozgolódásáról, akik az osztrák meg a bajor herceg emberei lehetnek.[1180] A zsoldosvezér mellett a környező települések rektorainak leckéje lett a hírek tesztelése, a németek létszámának felderítése. Ha igaznak bizonyulna, akkor visszavonulhatnak a hágóktól. El-

---

1170 Rajtuk kívül mások ugyancsak csatlakoztak az akcióhoz. A szövegben ezt olvashatjuk: „et aliqui presidi viri rusticales".

1171 VERCI XIX. Documenti 2106. sz. 1412. 11. 11. Feltre. A város oklevele.

1172 A szövegben ezt olvashatjuk: „eser intrado in la vale de Cividal preso Feltre". A főkapitány levelét 1412. november 18-án kapták meg. A támadás tényéről írt. MOROSINI I. 63/740. Marin Sanudo a bellunói völgyről tud *(Valle di Cividale di Belluno)*. SANUDO, 872.

1173 A szövegben ezt olvashatjuk: „la zente dela Signoria erano intrade in le terre de Cividal". VERCI XIX. Documenti 2106. sz. 1412. 11. 11. Feltre. A város oklevele.

1174 Ruggero da Perugia 1412. oktober 18-án küldött levelet Velencébe.

1175 A csapatban lehettek még bassanói és asolói gyalogosok is.

1176 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 90v–91r. Dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. október 30-a, utána 1412. október 20-a (sic!), majd 1412. november 7-e a következő dátum.

1177 Uo. 90r–91r. 1412. 10. 18-a után.

1178 Feltria, Feltre latin neve.

1179 Fonzaso 11 kilométerre van Feltrétől.

1180 A bajor herceg személyére rengeteg ötletem lenne, de képtelen vagyok választani a gazdag felhozatalból.

lenkező esetben küldjenek katonákat Castello di Quero felé.[1181] A trevisói provizor (Niccolò Barbarigo) mellett ide vezényelték Grasso Gallucci da Venosát. Katonáival, lőfegyverekkel, plusz ostromeszközökkel.[1182] Az offenzíva költségeit Treviso állta.[1183]

Krónikásainknál a sereg létszáma hozzávetőlegesen 1000 lovas meg 500 gyalogos.[1184] Elfogadhatónak vélem. Ezt erősíti egy commissio. Segítségünkre van az időpont és az állomány meghatározásában.[1185] Október 7-én parancsba kapták, vonuljanak Castelfranco alá, ahol a Bacio Perugina városából származó zsoldosvezér 330 lándzsával bír, sőt rajtuk kívül még 200 gyalogost irányit.[1186] Összeadva ez közel 1000 equites, miképpen a Morosini-kódexben, valamint Marin Sanudónál, jóllehet nála sokkal kevesebb a talpas. Az őszi hónapok kellemes hozadékának tekinthetjük a Köztársaság seregének folyamatos hízását. Ekkor fogadták fel Grasso Gallucci da Venosát, 125 lándzsa vezetőjét.[1187] Ez arra is bizonyíték, hogy a Morosini-kódex nem hibázott, amikor azt közölte, leépítették a parancsnokok közül.[1188] Visszavették. Ugo Guazzalotti detto ez idő tájban állt szolgálatukba 100 lanceával.[1189]

A velencei támadók sikeresnek bizonyultak. Castello di Quero falainál tűzfegyvereket vetettek be *(con grossissime bombarde)*. Félig lerombolták a falakat. A pusztítás mértéke nyomós érvként szolgálhatott a tárgyalásoknál. A védők egyezkedni kezdtek, a várat november 22-én, vagy másnap, átadták a Köztársaságnak.[1190] Az akciót Ruggero da Perugia és Grasso Gallucci da Venosa irányította.[1191] Az erőd vezetője Niccolò Barbarigo lett.[1192] Egy magyar történelemkutató az ostromról nem hagyhatja ki And-

---

1181 A szövegben ezt olvashatjuk: „versus Castrum Novum". Ez Castello di Quero.

1182 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 84r. 1412. 11. 3. Valamint: SANUDO, 872.

1183 Treviso megerősítéséről ugyancsak döntöttek. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 84v. 1412. 11. 7.

1184 MOROSINI I. 63/731.; SANUDO, 872.

1185 A parancsot Giovanni di Marcello és Niccolò da Pesaro kapta. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 86v. 1412. 10. 7.

1186 Uo. Valamint: PREDELLI III. Libro X. 159. sz. (Az eredetiben: 155. sz.) 1412. 9. 29.

1187 A zsoldosvezér Trevisóban sorozta be embereit. Négy hónapra szerződött, még hármat helyeztek kilátásba. Mivel Nápolyi László is akarta, szolgálata lejártával elengedik. PREDELLI III. Libro X. 160. sz. (Az eredetiben: 157. sz.) 1412. 10. 17. 1413. november 21-én Velence megújította condottáját. Uo. Az októberi bejegyzés alá firkantották.

1188 Erről már írtam. MOROSINI I. 63/721.

1189 Négy hónapra szerződött, még hármat kilátásba helyeztek. PREDELLI III. Libro X. 162. sz. (Az eredetiben: 157/b.) 1412. 11. 18.

1190 A szövegben ezt olvashatjuk: „ruinando quasi fino al mezo". DOLFIN, 157. A foglalás napjára: SANUDO, 872. A Morosini-kódexben a megadás 1412. november 23-án történt. MOROSINI I. 63/741. A velencei krónikában 1412. november 12. CRONACHETTA (VENEZIA), 319. Az időpontot túl korainak vélem. Valamint: CAMBRUZZI, 71.

1191 MOROSINI I. 63/741.; DOLFIN, 158.; SANUDO, 872.

1192 DOLFIN, 158. December elején Fantino Pisanót nevezték ki várkapitánynak. AS. VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 96v. 1412. 12. 4.

rea Redusio beszámolóját. Az erősség a Piave folyó közvetlen közelében fekszik, alig 20 kilométeres távolságban Feltrétől. Innét küldtek erősítésként Zsigmond nevében két kapitányt (Monte,[1193] Giacomo della Costa).[1194] Carlo Malatesti, Ruggero da Perugia zsoldosvezér vezetésével, 2000 lovast, ugyanennyi gyalogossal dirigált a falak alá. Köztük 1000 trevisói katona vitézkedett. Legalábbis az ott forgolódó Andrea Redusio imígyen tudta. Az ostromlókat három hatalmas pattantyú segítette. Éjjel-nappal addig lőtték a nagy tornyot, amíg az le nem dőlt Quero irányába.[1195] Ekkor megegyeztek a velenceieket vezető Niccolò Barbarigóval. Másnap egy hírnököt küldhetnek Feltrébe erősítést kérni, különben át kell engedniük a várat.[1196]

A paktumnál ott üldögélt Andrea Redusio. Ő állította ki a küldöncnek a salvus conductust arra a napra szóló érvényességgel. A követ elindult, majd napnyugtakor visszatért. Megpróbált behatolni a várba, de elfogták, mivel késett.[1197] A futár a két capitaneus egyikének a fia volt. Krónikásunknak remek ötlet jutott az eszébe. Ha nem adják át az erősséget, imitálják a gyerek keresztre feszítését. Ezt látva a bentiek megadják magukat. A tanácsot megfogadva Niccolò Barbarigo másnap hajnalban szemközt felállíttatta a feszületet. Emberüket beküldve ajánlatot tettek. Amennyiben a Tertiáig nem teszik le a fegyvert, akkor jön a tortúra.[1198] Az apa meglátva megkötözött kezű fiát, nyakában hurokkal, abbahagyatta a harcot.[1199] Az őrség nációját nem adták meg, inkább friuliak, pontosabban feltreiek lehettek.[1200] A városi tanács döntése értelmében 1412. november 11-én Castello di Queróba és Castello della Scalába Vittorio da Feltrét küldték.[1201] Örültem volna, ha akit „ad providendum de munitionibus" vezényeltek, az Vittorino da Feltre, a kiváló humanista. Sajnos nem![1202] Mellékszállnak tűnhet, mivel valójában az. 1412. november 29-én Michele Steno dózsétól megtudjuk, Vittorino da Feltre professzorát (Giacomo da Forlì),[1203] aki ekkor a

[1193] A szövegben ezt olvashatjuk: „scilicet Mons et Jacobus de Costa".

[1194] Nevük mutatja, a Luxemburgi itáliai szövetségesei.

[1195] Castello di Quero várát később Velence folyamatosan erősítgette. Így 1415-ben és 1417-ben. PAZÈ II. 630–632.

[1196] REDUSIO, 837. Valamint: PAZÈ I. 42.

[1197] A szövegben ezt olvashatjuk: „die transacto venisset, iuxta illud: Quando Sol est super terram, dies est". REDUSIO, 837.

[1198] A Tertia ma 9 órát jelent.

[1199] REDUSIO, 837–838. Valamint: PAZÈ I. 42.

[1200] Andrea Redusio szerint.. REDUSIO, 837–838.

[1201] VERCI XIX. Documenti 2106. sz. 1412. 11. 11. Feltre. A város oklevele.

[1202] A szövegben ezt olvashatjuk: „Victor quondam Bartholamei (sic!) de Feltro dictus Girandola". Uo. A girandola szó azt sejteti, érthetett a pirotechnikai dolgokhoz. A humanista édesapja ellenben Bruto dei Rambaldoni volt. ACCAME.

[1203] A következő alakokban találkozhatunk nevével: Jacopo da Forlì, Giacomo dalla Torre, Jacopo della Torre, Iacobus Foroliviensis. 1400-ban „lector in Studio Paduano medicorum".

padovai egyetemen tanított,[1204] Párma városa megvádolta, miszerint hiába egyeztek meg, nem ment hozzájuk oktatni. Velence az orvos, humanista filozófus hírnevének védelme okán a ferrarai ügyek szakértőjét, Azzo Trevisánt vezényelte III. Niccolò d'Este őrgrófhoz és Uguccione dei Contrarihoz.[1205] Emlékezzünk vissza, ő az, aki a zsoldosok ügyében már többször megfordult náluk.

Mivel egyik feladata Vittorio da Feltrét Castello della Scalába szólította a munició okán, azt jelenti, az erősséget, amit még 1412 januárjában szereztünk meg,[1206] pontosabban Biagio Magno egyszerűen átadta nekünk,[1207] a velencei csapatok 1412. november 11-én még nem foglalták vissza, legalábbis Feltrében így tudták. Egykori helyén néhány romot találtam, 1850-ben az új út építésekor teljesen elpusztították. Innsbruckban őriznek egy 1625-ben készült festménykét. Ezen jól látszanak a környező hegyhez tapadó falak, azonfelül egy nagy bástya.[1208] Nemcsak magyarok védhették, de mindenképpen a Köztársaság rosszakarói álltak a belső oldalon. Visszaszerzésére Ruggero da Perugia tett kísérletet. 1000 lovassal meg 500 gyalogossal indult útnak Feltre–Belluno irányába. A Morosini-kódexben Velencében 1412. október 27-én kapták a jelentést az erősség megszerzéséről. Az értesülést nem tartották megingathatatlannak.[1209] Jól tették, erre csak később kerülhetett sor, amikor a Feltria környéki helyeket okkupálták.[1210]

Visszatérve a fősodorhoz, kézenfekvő a kérdés. Miért akarták annyira Castello di Querót? Mert két bástyája vigyázta a Piave folyó csatornájának a bejáratát.[1211] Innét ellenőrizni lehetett Treviso és Feltre közti átmenő forgalmat.[1212] Az erősség a mai napig áll, szépen rendbehozták. Jobb oldalán a Piave, mögötte komoly hegyek figyelnek. Horvát Richárd figyelmébe egy újabb terminus technicust ajánlok. A két tornyát összekötő fal alatt a hegy felé egy út vezet át. Nevezzük hát quasi zsákvárnak. A felvonulási terület biztosítása után a velencei csapatok tovább folytatták útjukat. A folyón történő hajózást szemmel tartó helyről tovább nyomultak céljuk felé.[1213] Grasso Gallucci da Venosa, valamint Ruggero da Perugia mielőtt odaértek, megszerezték Castello di

[1204] A szövegben ezt olvashatjuk: „presentialiter legens in nostro Studio Paduano". DE FERRARI.

[1205] AS VENEZIA. Miscellanea ducali e atti diplomatici. Busta 15. 1412. 11. 29.

[1206] MOROSINI I. 63/627. DOLFIN, 148.; SANUDO, 860.; BONIFACCIO, 457. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 230. A bejegyzés dátuma: 1412. 1. Napi dátum nélkül.

[1207] MOROSINI I. 63/627.; DOLFIN, 148.; BONIFACCIO, 457.

[1208] TLF. FB 785h.

[1209] MOROSINI I. 63/731.

[1210] Erről még írok.

[1211] A Bastia della Moschetta uralta az utat, amely Fenerből felkapaszkodva, Feltre felé vezetett. A Bastia della Corveda a Monte Cornellára épült.

[1212] SPEZIA, 16–20.

[1213] Értsd: Feltre irányába.

Zumellét.[1214] Erre november 22/23-a és 27-e között kerülhetett sor.[1215] A velencei sereg becsületesen belekezdett. Az útjukba eső helyeket felgyújtották, egészen a feltrei kapukig vonultak. A környéken sok olyan állatot zsákmányoltak, amelyeket az ellenség rabolt el a padovai meg a Marca Trevigiana-i tájakról. Számos váltságdíjas foglyot ejtettek.[1216] A Morosini-kódex egyik bejegyzésében hajszál híján behatoltak a városba, de számszeríjászaik nem tették magukat oda, emiatt ez nem sikerült.[1217]

Az ostromra mindenképpen 1412. november 29-e előtt kerülhetett sor,[1218] jóllehet Ognibene della Scola a hónap utolsó napjára tette az ütközetet.[1219] Először megszállták San Vittore Corona egyházát. Itt hosszabb időre letáboroztak.[1220] Úgy látom, ekkor foglalták el Castello della Scalát, mi több Tomo, továbbá Seren falvakat.[1221] A négy település, tetejében Castello di Zumelle okkupálásától várhatták a Feltrébe szánt utánpótlás blokkolását.[1222]

Andrea Redusio remek beszámolóval viszi előre a történéseket. Akkor csatlakozott a sereghez, mihelyt erre kérték.[1223] Éppen a Sonna folyó hídjánál járt, ahol a helyi kolostorból menekülőket látott, akik Longare falucska parasztjai voltak a vicenzai részekről.[1224] Ezt kérdezte tőlük. Hová szaladtok nyulak *(Quo ruitis lepores?)*? A válaszból megtudta, jókora hungarus sereg érkezett, akik jól elpáholták a Köztársaság csapatait. Megnyugtatásukra előadta, 200 számszeríjász jön San Vittore Corona megerősítésére. Ne kételkedjenek, győzni fognak. Szavai hatására karöltve sorjáztak vissza a rendházba. Szemtanúja volt, amikor a magyarok a feltreiek oldalán a velenceiek ellen fordultak. Az utóbbiakhoz nem tudott csatlakozni, csak ha a riválisokon keresztül vágta volna magát. Elrendezte a balestrierik ügyét, ezt követően irány Castello di Quero, ahol beszámolt a helyzetről. Állomáshelyén 40 embert szerszámaikkal, fegyvereikkel a Tomatico hegyhez küldte arra az eshetőségre gondolva, hátha a Köztársaság serege a monte másik oldalán törne előre Feltre

[1214] Erről 1412. november 27-én értesültek Velencében. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 87v–88r. 1412. 11. 27.

[1215] Mindenképpen Castello di Quero eleste és Castello di Zumelle bukásáról a Velencébe érkező hír közötti időpontban.

[1216] MOROSINI I. 63/741.; DOLFIN, 158.; SANUDO, 872.

[1217] A szövegben ezt olvashatjuk: „e se i balestrieri avese tegnudo forte". MOROSINI I. 63/741.

[1218] A feltrei eseményekről Velencében Niccolò Barbarigo provizortól (Castello di Quero) levélben értesültek. 1412. november 29-én kapták kézhez. SANUDO, 873.

[1219] COGO 1894, 22. sz. 1412. 12. 11. Cremona. Ognibene della Scola oklevele. Regesztája: ZsO III. 3068. sz.

[1220] REDUSIO, 838. Valamint: PAZÈ I. 42.

[1221] Írtam, azt javasolták III. Pandolfo Malatestinek, foglalja el Fonzasót más falvakkal egyetemben.

[1222] Megszerzésük sorrendje logikailag: San Vittore Corona, Tomo, Seren, Castello della Scala.

[1223] Castello di Queróban maradt. Onnan indult útnak. REDUSIO, 838.

[1224] A szövegben ezt olvashatjuk: „rusticos". Itt a helyi védelmi alakulatok tagjai *(cernide)* a helyes fordítás.

irányába. A várban a magyarok kezei közül kicsúszott katonai vezetők gyülekeztek. 400 lovast és gyalogost küldtek a magaslatra. Úgy innen, mint a völgyekből, az ellenség kezei közül sokakat kiszabadítottak.[1225]

A Feltriára rontók létszáma ilyenformán állhatott össze: Ruggero da Perugia 330 lándzsát plusz 200 talpast vezetett, míg Grasso Gallucci da Venosa 125 lanceának parancsolt.[1226] Állítólag a védők közül 300 lovas, számottevő talpassal a falakon kívülre vonult. Valójában csapdát állítottak. A városból kitörve nekiestek a velenceieknek, akik Grasso Gallucci da Venosa döntése alapján ekkor három részre osztották embereiket, akik két rohamban visszaverték az ellenséget, egészen a kapukig zavarva a mieinket. Ez volt a csel, hiszen ekkor a Serravalléből és Udinéből megjelenő közel 700 hungarus, cseh, német, remekül felszerelt lovas a védőkkel kiegészülve támadásba lendült. Hasonlónak lehetünk tanúi, mint a nagy mottai csata esetében. Most viszont nem vallottunk kudarcot. A külső támadók létszámát egy másik csapat is növelte. Ők Castello della Scala meg Covolo felől, a hegyeken át ereszkedtek le. A Köztársaság csapatai menekülésre fogták.[1227] Azért van itt egy apró probléma. A mieink honnét érkezhettek az említett két helyhez?[1228] Sehonnét. Maximum azok lehettek, akiket a környéken valamelyik várból kivertek, vagy éppen arra portyáztak.

Az érdekesebb kérdés inkább az, a magyar csapatok a felderítést kijátszva, milyen útvonalon értek a falak alá, hiszen mint írtam, délről a velenceiek elszigetelték a városhoz vezető lehetőségeket. Serravalléből indulhattak, majd bevárva az udinei kontingenst, észak felé vették az irányt, és Bellunón keresztül, a Ponte Nelle Alpi érintésével közeledtek. Akik netán a hegyen keresztül vágták át magukat, azok a mai Cison di Val Marin–Lentiai útvonalat, tetejébe a Piave folyó leküzdését preferálhatták. Utóbbit Busche magasságában. Innét nyolc kilométer Feltre. Ne feledjük, novemberben járunk, az útjukat szegélyező hegyek számos szitokszót nyelhettek el, amíg a célhoz értek. Magam részéről az első variánst látom elfogadhatóbbnak. A szerpentinek errefelé olyan komótosan emelkednek, akár E. Kovács Hirsch-indexe, amikor Adamecz Szilvia rendbe tette az MTMT-jét.[1229]

[1225] REDUSIO, 838. Valamint: PAZÈ I. 42.

[1226] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 87v–88r. 1412. 11. 27. A Morosini-kódexben Ruggero da Perugia 360 lándzsával bírt, plusz 2000 gyalogossal rendelkezett. MOROSINI I. 63/744. Újfent azok a fránya számok. Giorgio Dolfinnál 1200 lovas. DOLFIN, 158.

[1227] MOROSINI I. 63/744. Marin Sanudo hasonlókat ír. Mire Ruggero da Perugia seregei odaértek, a várost alaposan megerősítették. 800 magyar- és cseh lovas, megfelelő számú gyalogossal érkezett Serravalléből. 300 lándzsa fészkelte be magát a falak mögé. SANUDO, 873.

[1228] Értsd: Castello della Scala és Covolo.

[1229] Megjegyzem, a gyűjtést soha nem tekintettem munkaköri kötelességének. Saját, nem pedig állami pénzből honorálom erőfeszítéseit. Molto Danke érte! Ellenben a fejesek a TTI-ben az utóbbi fizetési módot preferálták. Szégyen!

Annak ellenére, hogy Grasso Gallucci da Venosa jól harcolt *(si portò benissimo)*,[1230] állítólag valamennyi lovasát elvesztette,[1231] de seregük nagy ágyúit megmentették.[1232] Szerintem nem mindet. Ekkor került egy komoly bombarda a mieink kezébe.[1233] Ruggero da Perugia fiával (Pietro) Castelfrancóig futott.[1234] A Köztársaság oldalán küzdő Bernardo Diedót lefogták.[1235] Giacomo Terzi da Parma, Niccolò da Somaglia,[1236] no meg Giacomo da Mantova szintén börtönbe kerültek. Feltrében őrizték őket.[1237] Ognibene della Scola, Ludovico Cataneónak a magyarok (hunok) győzelméről írt, amit együtt vívtak ki a Carraresikkel és a Scalákkal. Ez még nem bizonyíték a két itáliai (Marsilio da Carrara, Brunoro della Scala) jelenlétére,[1238] jóllehet az utóbbi állítólag ott volt a városi tanács ülésén (1412. november 23.)[1239]

A feltrei kudarc dacára az őszi hadjárat végére fontos stratégiai pontok, Bassano, Asolo, Castelfranco, Castello di Quero, végül Noale Velence kezére kerültek, vagy éppen ott maradtak.[1240] Ugyancsak ide sorolhatjuk a kicsit távolabb fekvő Oderzót.[1241] A fiaskót követően a két zsoldosvezér szétvert seregének újjászervezéséről határoztak.[1242] Marin Sanudo értesülése igaznak bizonyultak. A trevisói részekhez vezényelték Fantino Genót. Feladata az ostrom után elmenekült lovasok, gyalogosok összegyűjtése lett.[1243] Kiderült, merre iszkoltak a vesztesek. Az irány: Bassano,

---

1230 SANUDO, 873.

1231 CRONACHETTA (VENEZIA), 319.

1232 A komoly veszteséget erősiti a Morosini-kódex. Grasso Gallucci da Venosának sikerült katonáival kitörnie. Sokan meghaltak, elsősorban az utóvédből. MOROSINI I. 63/744.

1233 Erről még írok.

1234 MOROSINI I. 63/744.; SANUDO, 873.

1235 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 178r. 1413. 4. 18. Egy másik adat Bernardo Diedo feltrei fogságba esésére: Uo. Notatorio, Registri 4. 138r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána májusi időpontok. A bejegyzés áthúzva.

1236 A szövegekben Somaia.

1237 A Morosini-kódexben a börtön helye Feltre. MOROSINI I. 63/744. Andrea Redusiónál is itt kerültek dutyiba. Ők: Bernardo Diedo *(provisor exercitus)*, Giacomo Terzi da Parma *(armiger)*, Niccolò da Somaglia, Giacomo da Mantova *(comestabilis peditum)*. Rajtuk kívül még sokan mások. REDUSIO, 838. Marin Sanudónál a karcer Bellunóban volt. SANUDO, 873. Valamint: PAZÈ I. 42.

1238 A szövegben ezt olvashatjuk: „Scriveris victoriam Hunnorum cum Carigeris ac Scaligeris ultima Novembris die fugamque hostium, et cedem ac capturam". COGO 1894, 22. sz. 1412. 12. 11. Cremona. Ognibene della Scola oklevele. Regesztája: ZsO III. 3068. sz. Antonio Cambruzzinál, Marsilio da Carrara és Brunoro della Scala vezette a magyarokat, együtt a szövetséges friuli csapatokkal. CAMBRUZZI, 71–72.

1239 A birodalmi vikárius mellett jelen voltak: Antonio Savorgnan kapitány, Pietro Vivenzi da Verona bíró és vikárius. Négy új tanácsost választottak (Lorenzo Goslini da Feltre jogi doktor, Antonio de Rombaldoni, Giovanni Giglio dalla Porta, Vittore de'Salgardi). Uo. 71.

1240 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 95v. 1412. 12. 1.

1241 1412. október 30-án itt velencei katonák állomásoztak. Ezen a napon küldték oda helyettes podestànak Daniele Reneriót. Uo. 90r. 1412. 10. 30.

1242 SANUDO, 873.

1243 Értsd: a feltrei ostrom.

Asolo, Castelfranco, Castello di Quero, a környékbeli hegyek, Treviso. Velencéből a fenti helyekre, kiegészítve Noaléval, leveleket küldtek. Kötelesek mindenkit Tarvisiumba indítani. A Köztársaság megbízottja mérte fel, hányan jönnek naponta a városba. Grasso Gallucci da Venosa zsoldosvezér harcosaival, másokkal egyetemben, ide fognak érkezni. Meghagyják, bátorítólag beszéljenek velük, törekedjenek lovaik és fegyvereik visszaszerzésére.[1244]

A menekülők begyűjtése elsősorban a szükségre utal, hiszen újfent hadra akarták őket fogni. Nem beszélve arról, miszerint már ki lehettek fizetve. Velence esetében soha ne becsüljük alá a financiális szempontokat. Nem véletlenül vezényelték tehát Niccolò Busettót III. Pandolfo Malatestihez. A feltrei krach után újak toborzására adtak engedélyt.[1245] Ez nem újdonság, a velencei hadjárat idején a sorozások soha nem álltak le, a katonák sikeres összeszedése kardinális kérdéssé vált. Emlékezzünk vissza, már írtam a zsoldosok szélnek eresztéséről. Most viszont ellenkező lett a tendencia. Az elsőre egy jelentős győzelem (Motta) után került sor, míg most a mercenáriusok összegereblyézése egy méretes kudarc (Feltre) következménye. Ennek szellemében 1412 decemberében Marco Micheli lovagolt be Castelfrancóba. Velencében tudni vélték, Ruggero da Perugia ott lehet. A zsoldosvezértől szerezzen 100 gyalogost, ezt követően sebesen vonuljon velük Marosticához. Közülük 25 paga az alsóvárba kerüljön. A residuus a helyi podestà vezénylete alatt óvja a környéket. Együtt gondoskodjanak az erősség ellátásáról, a környékről a falakon belülre gabonát, bort, élelmet szállíttassanak. Ruggero da Perugiának 1200 aranydukátot vitt. A katonát Trevisóba dirigálják, vagy oda, ahová a Köztársaság rendeli.[1246]

A condottiere nem panaszkodhatott. A San Servolo monostorban élő Antonella nevű szolgálóját *(famula)*[1247] kérésére szabadon engedték.[1248] Néhány nap múlva Giovanni di Marcello és Niccolò da Pesaro vette az útját Castelfranco felé, ahol Ruggero da Perugiával összefogva azonnal 230 lándzsa meg 200 gyalogos kiállításáról, majd a szabályszerű monstráról gondoskodhattak.[1249] Simone da Canossa ekkor állt 65 lanceával a Köztársaság szolgálatába.[1250] Még kettő hadi eseményről beszél-

[1244] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 95v. 1412. 12. 1.

[1245] A szövegben ezt olvashatjuk: „Insuper qualiter de aliis gentibus equestribus et pedestribus ad nostra servitia conducere procuramus". Uo. 97r–v. 1412. 12. 4.

[1246] Uo. 98v. 1412. 12. 10.

[1247] A famula szónak számos értelmezéséből (szobalány. rabszolga, cseléd, lány stb.) a legsemlegesebbet választottam.

[1248] A Monasterio di San Servolo, a San Servolo szigeten áll a velencei lagúnában, közel a város központjához. A 7. században Benedek-rendi szerzetesek laktak itt. 1109-től, öt évszázadon át apácák éltek benne. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 99r. 1412. 12. 30.

[1249] Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 100r. 1412. 12. 14.

[1250] Négy hónapra vették fel, és újabb hármat helyeztek kilátásba. PREDELLI III. Libro X. 170. sz. (Az eredetiben: 181. sz.) 1412. 12. 13.

nék, valamennyit Latisana védői indíthatták. Sajnos nem illeszthetők sem az Udine, sem a Feltre irányába történő előretöréshez. Az egyik a San Vito szomszédságában, ma a városkához tartozó, Prodolone eleste. 1412. november 4-én került vissza a Köztársasághoz. A települést a velencei csapatok felégették.[1251] San Vît városa nem került a magyarok kezére.[1252] Talán onnét csaphattak ki. Ezt követően Portogruaro került a célkeresztbe. Andrea Bursa olyanokkal lépett kapcsolatba, akik átadnák a várost. 1000–3000 dukát közti fizetséget ígérhetett nekik.[1253]

Még novemberben történt,[1254] amikor Martino da Faenza embereivel Marano felett 600–700 magyar lovasba futott bele.[1255] A randevút az utóbbiak bánták, a zsoldosvezér megfutamította őket. Emberei egy kiserdőben *(boschetto)* álltak lesben. Ekkor Maranóból 700 hungarus léptetett ki, akiket megleptek, és jól elporolták őket. Közülük 60–70 lovast – mások alapján számuk 360 – elfogtak.[1256] Hét szekerüket, amiken élelmet szállítottak, felgyújtották. Annak a kettőnek sem kegyelmeztek, amelyeken a muníciót *(sitamento)* tárolták.[1257] Szálláshelyeiket sem kímélték. Valamennyit felperzselték.[1258] A sorozatos velencei próbálkozások fontos hozadékának számított egy új információ megszerzése. Friuliban a magyarok tábora egyre nő a friss csapatok okán. Válaszként a Köztársaságban 1000 lándzsa felállítását rendelték el.[1259] Ekkor Velencében – 1412 novemberében vagyunk – elterjedt a hír, megindultunk.[1260] Követeik mindezt II. Cillei Hermann diplomatáitól hallották. Ozorai Pipo 12 ezer, vagy még több lovassal a Pátriába tart. Zsigmond ugyancsak jön.[1261]

1251 MIOTTI IV. 291.

1252 San Vît, San Vito neve friuli nyelven.

1253 A helyzetről értesítették III. Pandolfo Malatestit. Úgy döntöttek, a lehető legkisebb összegért szerezzék meg Portogruarót. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 85r. 1412. 11. 9. Valamint: ANNALI (PORTOGRUARO), 43. Továbbá: ANALI (FRIULI) VI. 247. A bejegyzés dátuma: 1412. 11. 8. Valamint: FORNER, 45. 1412-ben a város podestài: Rizzardo da Valvasone zsoldosvezér és Francesco da Colloredo. Uo.

1254 A Morosini-kódex hasonlóan novemberre teszi az ütközetet. MOROSINI I. 63/745.; DOLFIN, 158. A bejegyzés dátuma: 1412. 11. 10-e tájban. Marin Sanudónál Velencében 1412. november 29-én kaptak hírt Niccolò Barbarigótól a feltrei meddő próbálkozásról. Martino da Faenza akciójának dátumát is meglebbenti. Ugyanazon a napon *(In questo medesimo giorno)* történt. SANUDO, 873.

1255 MOROSINI I. 63/745. Giorgio Dolfinnál és Marin Sanudónál a számuk 800. DOLFIN, 158.; SANUDO, 873.

1256 MOROSINI I. 63/745.; SANUDO, 873. Giorgio Dolfinnál 180 ember elfogásáról olvashatunk. DOLFIN, 158.

1257 MOROSINI I. 63/745.

1258 SANUDO, 873.

1259 MOROSINI I. 63/739. A bejegyzés dátuma: 1412. 11. 17.; SANUDO, 872. Láss csodát magyar történelemkutató! Az adat fellelhető a regisztumkötetben is. A lándzsák száma *(usque numerum lancearum mille gentium armigerarum)*, és a dátum ugyancsak azonosak. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 86r. 1412. 11. 17.

1260 A magyar király ekkor valóban elhagyata Zágrábot. Útban lehetett Bihács irányába. ENGEL–C. TÓTH, 95.

1261 AS. VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 86r. 1412. 11. 14. A hírt három nap múlva megerősítették. Uo. 1412. 11. 17. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 260. sz.; ZsO III. 2967. sz.

„Ha ránézünk a háború második szakaszát rekonstruáló térképre, nem elégszer hangsúlyozva lehetséges tartalmi hiányosságait, a konkrét eredményeket nem ismételve, kizárólag tömören, és az emlékezést megerősítő jelleggel, a következő stratégia bontakozik ki a szemünk előtt."[1262] A velencei sereg elsődleges célja ekkor az elfoglalt várak, városok visszaszerzése volt. Ezért vezettek több-kevesebb sikerrel hadjáratot Serravalle, Motta, Oderzo, Feltre ellen, emiatt támadták Friulit meg Udinét. Mivel a temesi ispán átadta a kezdeményezés lehetőségét, időt kaptak harcászati pozícióik megerősítésére. A harcoknak ebben a stádiumában Motta visszafoglalása fordulópontot jelentett. Ezt követően számottevő ellenség hiányában sorra jöttek a sikerek. Ne feledkezzünk el az Itáliában hagyott csapatokról sem. Ozorai Pipo kivonulásával elsősorban védelmi funkciójuk lehetett. A sorozatos élelemszerzésre irányuló megmozdulásaikat nem tekinthetjük primer harci tevékenységnek, jóllehet alkalmanként ilyenkor belefutottak ellenséges csapatokba. Ennek ellenére a Firenzei Pátriába örökített katonái állandó figyelmet igényeltek, de ez takaréklángnak tűnhet ahhoz képest, amikor a magyarok a vezénylete alatt komoly létszámmal vonulgattak. Mert „la lontanaza sai, è come il vento. Spegne i fuochi piccoli. Ma accende quelli grandi, quelli grandi".[1263] Ebben a hatalmi vákuumban a Köztársaság csapatai sikert sikerre halmoztak. A főparancsnok váltás sem okozott zavart a sereg soraiban. Erre már lehetett építeni. Így is lett!

A körkörös támadás

Senkinek ne legyen kétsége, miután Ozorai Pipo elhagyta Friulit, Budán a figyelem egy cseppet sem lankadt.[1264] Zsigmond erősen kezdett. 1412. február 12-én német királyként arra szólította fel a Hansa-városokat, szakítsák meg kereskedelmi kapcsolataikat Velencével. A blokád az 1433-ban megkötött békéig érvényes volt.[1265] Hungáriában létezhetett egy terv a második arcvonal újbóli megnyitására. Az elképzelés logikusnak látszik, de emlékezzünk vissza 1411 őszére. Eberhard zágrábi püspök és unokaöccse, a frissen kinevezett dalmát-horvát bán Medvei (Albeni) Petermann kicsiny eredményt felmutató próbálkozására gondolok. Mialatt a főserg a temesi ispánnal lassan Friuliba

[1262] Idézet tőlem.

[1263] Hevenyészett fordításomban: Ozorai Pipo távolléte olyan, mint a szél. A kis helyőrségeket elaltatja. A nagyokat lenyugtatja. A nagyokat lenyugtatja. Domenico Modugno és Enrica Bonaccorti 1970-es dalszövege (La lontanaza.) S. Nagy István meg Szécsi Pál 1971-ben másképpen fordították. A szövegben ezt olvashatjuk: „A távollét olyan, mint a szél. A kis tüzeket kioltja. A nagyokat fellobbantja. A nagyokat fellobbantja".

[1264] Az alcímre: a szerző itt – immár huszonnegyedik alkalommal oly szellemesen – Für Lajos egykori honvédelmi miniszter szavait (Körkörös védelem.) alakította át.

[1265] RI XI/1. 192. sz. 1412. 2. 12. Buda.; ZsO III. 1732. sz. Valamint: HEIMPEL 1930, 145.; TEKE 1979, 35. 36. A gazdasági kérdésekről a harmadik kötetben írok.

A háború második szakasza 1412. február 13. és 1412. december 8. között
A Velencei Köztársaság határa 1796-ban
Csapatmozgások iránya
VELENCEI KÖZTÁRSASÁG
Dolomitok
Adriai-tenger
Murano-lagúna
Isonzo
Natisone
Fella
Tagliamento
Meduna
Livenza
Piave
Cordevole
Brenta
Corno
Udine
Pantianicco
Codroipo
Varmo
Canussio
Muzzana
Palazzolo
Latisana
Cordovado
Sesto
Salvarolo
Frattina
Motta
Oderzo
Ormelle
Treviso
Castelfranco
Spilimbergo
Aviano
Polcenigo
Cavolano
Porcia
Serravalle
Campardo
Conegliano
Castello di Zumelle
Feltre
Tomo
Seren
San Vittore
Corona
Castello die Quero
Castello della Scala
VELENCE
Carlo Malatesti
Ill. Pandolfo Malatesti
Niccolò Barbarigo
Pietro Diedo
Carlo Malatesti
Taddeo del Verme
Bertolomo Zanebont
Ruggero da Perugia
0
10
20
30
40
50 km
Sasi A. 2023.

készült, a Dalmáciát büntető csapatok gyakorlatilag befejezték működésüket. A kétfrontos harchoz hiányzott az erő. Szándék még csak-csak, de megfelelő kondíció hiányában az egyszer itt, máskor ott taktikát választották. Győzött a realitás.

1412-ben a magyar-lengyel viszony rendezése sokkal fontosabbnak tűnhetett, mint az Adriai-tenger partvidékén egy új harcvonal megnyitása. Maradtak a gesztusok. Kezdjük Sebenicóval. A várost Zsigmond az év elején a hívének nevezte, sőt annulálta Velence döntését.[1266] Támogatta a kalmárkodásukat, hiszen azoknak a merkátoroknak *(Wlahis ut puta Croatis)*, akik áruikat Dalmáciába viszik, a zavargások alatt az élelmiszereket kizárólag a városban forgalmazhatják.[1267] Egy másik, 1412. február 11-én kelt uralkodói diplomában az áll, sereggel készül feléjük *(versus partes Dalmatie exercitualiter sumus in brevi profecturi)*. Ágyúkat visznek magukkal, ezért parancsa kézhezvételekor azonnal tegyék szállításukra alkalmassá az utakat.[1268] Másnap újból megismételte a szándékát, kiegészítve a kikötőkben ringatózó hajók haladéktalan karbantartásának elrendelésével.[1269] Két nappal később Rozgonyi Simon országbíró adott ki oklevelet. Bólyi Gergely perét halasztotta el, aki a királyi seregben Velence ellen készül *(in regium exercitum contra Venetos se asseruisset fore profecturum)*.[1270] Mégis a Köztársaság a célpont? Netán Dalmáciára utalnak, mivel döntő részei már a lagúnák városának a fennhatósága alatt állnak? Logikusabb, ha „Gregorius filius Andree de Bol" valójában Itáliába indul leváltani, illetve megerősíteni az éppen ott évődőket. Egy bizonyos. A szövegben odavetett „statim" szó az utakra és a bombardákra vonatkoztatva alaposan átértékelődött,[1271] hiszen Zsigmond ekkor már Lengyelországba készült, a sebenicóiak sürgetése kötelező kűrnek tűnik.[1272] Kijelentésemet alátámasztandó nézzünk bele egy

---

1266 Velencétől Zára kapta meg Lucha districtust. Ezt, és a városra nézve több hátrányos végzést bírált felül Zsigmond. MNL OL DL. 50075. sz. 1412. 1. 6. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: LJUBIĆ VI. 193. sz. Regesztája: ZsO III. 1514. sz.

1267 Az eredetit nem láttam. A MNL OL DF. 289135. sz. Az oklevélben a BorsaiIván/Mályusz Elemér által megadott 29v. oldal nincs lefotózva. A 25r–30r oldalak között hiányosak a felvételek. Kiadása: LJUBIĆ VI. 196. sz. 1412. 1. 13. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 1558. sz.

1268 A levél címzettje Sebenico. MNL OL DF. 289135. sz. 52r. 1412. 2. 11. Buda. Zsigmond oklevele. Az eredeti iratban *(Diplomatarium Sibenicense)* a bejegyzés felett ezt olvashatjuk: „Sigismundi mandatum de adaptandis viis pro bombardis ducendis". Kiadása: LJUBIĆ VI. 203. sz. Regesztája: ZsO III. 1728. sz. Šime Ljubić 1412. február 12-re datálta az oklevelet. LJUBIĆ VI. 203. sz. Borsa Iván/Mályusz Elemér tisztázta a pontos dátumot. ZsO III. 1731. sz.

1269 MNL OL DF. 289135. sz. 52r. 1412. 2. 12. Buda. Zsigmond oklevele. Az eredeti iratban *(Diplomatarium Sibenicense)* a bejegyzés felett ezt olvashatjuk: „Sigismundi praeceptoria Sibenicensibus de preparandis galeis in emulos". Kiadása: LJUBIĆ VI. 204. sz. Regesztája: ZsO III. 1731. sz. Valamint: MIKLÓSY, 105–106.

1270 MNL OL DL. 79074. sz. 1412. 2. 14. Buda. Rozgonyi Simon országbíró oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 118. sz. Regesztája: ZsO III. 1750. sz.

1271 MNL OL DF. 289135. sz. 52r. 1412. 2. 11. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: LJUBIĆ VI. 203. sz. Regesztája: ZsO III. 1728. sz. Šime Ljubić 1412. február 12-re datálta az oklevelet. LJUBIĆ VI. 203. sz. Borsa Iván/Mályusz Elemér tisztázta a pontos dátumot. ZsO III. 1731. sz.

1272 Zsigmond 1412. március 9-én Lublón, a magyar-lengyel békekötés színhelyén volt. ENGEL–C. TÓTH, 94. A pax aláírására a hónap 15. napján került sor. KÖBLÖS–SÜTTŐ–SZENDE, 164–172.; C. TÓTH 2004, 483.

1412. február 16-án kibocsátott iratba. Elhalasztják Bátmonostori (Töttös) László perét, aki Polóniába megy *(versus regnum Polonie foret profecturus)*.[1273] No comment!

Sebenico lakossága valójában hasonló problémával szembesült, mint Zára. A polgárok egy része hungarofilnek számított, de a velencei lobbi sem tétlenkedett. Az utóbbiak sikerrel ragadták magukhoz a hatalmat.[1274] 1412 januárjában lecserélték a sebenicói tornyok védelmét régóta ellátó galeottát, egy másikra.[1275] A lagúnában ekkor legalább 15 gálya őrködött.[1276] Március 15-én elrendelték, az öböl kapitánya hajóival haladjon a zárai részek irányába. Védje a várost és a torréket. Ameddig vissza nem hívják, ott cirkáljanak. Az egyik krétai hajót lefegyverezve küldje vissza a szigetre. Pótlására onnét egy másikat küldjenek.[1277] Egyúttal Nona okán érdeklődtek. A zárai ispánnak, a nonai kapitánynak,[1278] valamint az öböl capitaneusának véleményét kérték. Miként lehetne megvédeni? Netán érdemesebb lerombolni? Mihelyt a helyreállítás mellett voksolnának, mérjék fel, mennyibe kerülnének, meddig tartanának a munkálatok. Nem kellene-e a folyót egészségügyi okból más mederbe terelni,[1279] vagy a lakóterületet kisebbre összevonni?[1280] De mitől vált romossá a Zára védelmében nélkülözhetetlen szerepet játszó városka?[1281] Giuseppe Praga azt gondolta, Nona 1409. szeptember 9-én csatlakozott Velencéhez,[1282] így őket kizárhatjuk. Feltehetően az 1410-es magyar betörések idején történhetett valami.

A tengeri hadmozdulatok folytatódtak, köszönhetően a kiforratlan dalmát helyzetnek, megtetézve a mieink bevonulásával. 1412 márciusának végén három gá-

---

1273 MNL OL DL. 79076. sz. 1412. 2. 16. Buda. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 120. sz. Regesztája: ZsO III. 1761. sz.

1274 1412. március 8-án Velence a sebenicói Giacomo Dandolo provizor helyére Pietro Diedót nevezte ki. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 97r. 1412. 3. 8. Kiadása: LJUBIĆ VI. 206. sz. Hibás dátummal. Regesztája: ZSO III. 1821. sz. Hibás dátummal.

1275 Egy Krétán állomásozó velencei gályával és egy zárai galeottával őrizték a tornyokat. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49.78v. 1412. 1. 15.

1276 Uo. 79r. 1412. 1. 15.

1277 A szövegben ezt olvashatjuk: „deputando unam ex galeis Crete ad custodiam turrium predictarum". Kizárólag Velence parancsára hagyhatták el szolgálati helyüket. Uo. 98r. 1412. 3. 15. Kiadása: LJUBIĆ VI. 208. sz.; ZsO III. 1857. sz. Valamint: MIKLÓSY, 105–106.

1278 Enona, Nona latin neve.

1279 Ez ma a Miljašić Jaruga-(Ričina) patak.

1280 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 7v. 1412. 3. 15. Kiadása: LJUBIĆ VI. 209. sz. 1412. 3. 15. Regesztája: ZsO III. 1858. sz.

1281 Nona város központja manapság egy alig 500 méteres szigeten fekszik, Zárától 15 kilométerre északnyugaton. 1412-ben a város ispánja Antonio Sclavo. Kérésére egy hónapra Velencébe mehetett. Addig Battista da Verona helyettesítette. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 138r. 1412. 9. 24.

1282 PRAGA 1954, 139.

lyát vitorláztattak Zára alá, valójában a sebenicói tornyok védelmére.[1283] 1412. április 22-én Velence tájékoztatta a capitaneus culfit,[1284] Trauban egy új gálya készül. Hamarosan kifuthat és károkat okozhat a Köztársaságnak. Utasítja, ha ez igaz, akkor vegye üldözőbe, majd igyekezzen elpusztítani. Ugyanezt tegye a többi riválisa hajóval.[1285]

Minden hiába, a magyarbarát sebenicóiak visszaszerezték a várost. Megjegyezném, maguktól ez soha nem sikerülhetett volna. Külső támogatójuk akadt Zsigmond személyében. 1412 májusában a magyarok alaposan rendet tettek. Ifjabb Perényi Péter királyi kapitány, Nelipicsi János cetinai ispánnal karöltve 7-én elfogatták Gregorius Draganich, Antonio Mauri, Dismanus Slavogosti, Marcus Radevich, Johannes Sfistich sebenicói capitaneusokat. Johannes Radevich sem úszta meg. Másnap éjjel közülük négyet lefejeztek *(in turri palatii magna)*.[1286] Holttestüket a domonkos kolostorban *(in curia fratrum predicatorum)* földelték el. Következő lépésként visszahívták ez előzött nemeseket.[1287] Végül négy új rektort meg két prokurátort választottak.[1288] Nem mindenki örülhetett nekünk. A Luxemburgi emberei raboltak, száműztek, kivégeztek. Emiatt a lakosok nagyobb része a Köztársaságot választaná. Készek lennének megölni a kapitány, akit a „Bampetre" (Péter bán) névvel illettek, az uralkodó valamennyi emberével. Ezt követően átadnák Sebenicót.[1289] Ha átállnának, az addig barátságtalanul viselkedő polgárokkal elnézőek lennének.[1290] Én speciel hetekig, hónapokig, évekig nem ismertem volna fel a capitaneusban ifjabb Perényi Pétert, a nyalábi ág ősét. Végül sikerült. Elárulom a titkot. Megnéztem a szakirodalomban. Lőn világosság.[1291] Tévedés okán értelemszerűen sötétség.

1412 nyarára a dalmát partvidéken sokat változott a helyzet. A nyolc hónapja a vízen szolgáló Stefano Contarinit *(supracomitus noster Culphy)* gályájával együtt

---

1283 A már ott horgonyzó két felfegyverzett krétai gálya vezénylésének ismertetésétől eltekintek. Gyakorlatilag leváltották a hajókat. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 102v. 1412. 3. 29.

1284 Az információ Zárából érkezett.

1285 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 18r. 1414. 4. 22. Kiadása: LJUBIĆ VI. 217. sz. Regesztája: ZsO III. 2009. sz. Valamint: PRAGA 1954, 106.

1286 Ők: Johannes Radevich, Antonio Mauri, Dismanus Slavogosti, Marcus Radevich.

1287 A szövegben ezt olvashatjuk: „qui ante erant nobiles repulsi per populares".

1288 MNL OL DF. 289135. sz. 67r–v. 1412. 5. 7. Sebenico. Városkönyvi bejegyzés. Kiadása: FEJÉR X/4. 177. sz.; LJUBIĆ VI. 226. sz. Regesztája: ZsO III. 2099. sz. Valamint: TEKE 2009, 106.

1289 Mindezt egy sebenicói nemestől hallották Velencében. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 46v. 1412. 7. 11. Kiadása: LJUBIĆ VI. 237. sz. Regesztája: ZsO III. 2419. sz.

1290 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 46v. 1412. 7. 11. Kiadása: LJUBIĆ VI. 237. sz. Regesztája: ZsO III. 2419. sz.; MNL OL DF. 289135. sz. 84r. 1412. 7. 11. Az iratban a 73. oldal után jön a 84-es. Nyilvánvalóan elírás, de én az utóbbit adom meg a helyes 74r. helyett. Kiadása: LJUBIĆ VI. 238. sz. Regesztája: ZsO III. 2418. sz.

1291 Ifjabb Perényi Péter 1397-ben és 1400–1401 között töltötte be a macsói bán tisztségét. ENGEL I. 29.

Velencébe rendelték.[1292] Ez nem kivonulást, hanem átcsoportosítást jelentett. Július elsején Giorgio Capellót irányították a Kvarner-öbölbe,[1293] miután Raspo várának első emberétől (Giacomo da Riva),[1294] plusz az isztriai részek kapitányától (Ludovico Buzzaccarini) pocsék híreket kaptak. Frangepán Miklós megtámadta a castello fennhatósága alatt álló földeket. Emiatt Giorgio Capello a rendelkezésre álló hajókkal csorogjon a zenggi partokhoz. Ott taróztassa fel az ellenséget. Azokat a fegyveres bárkákat is űzze el, amelyek a Köztársaság kárára cselekedtek. Az ispán lépéséről figyelmeztették Arbe, Cherso, Òssero, Pago lakosait.[1295] Giorgio Capello elég messze állomásozhatott, hiszen amíg ukázuk odaért, a biztonság kedvéért Branco Loredan és Antonio Civran gálya parancsnokokat a Kvarner-öbölhöz, onnét pedig Zengg alá úsztatták. A Köztársaság beleegyezése nélküli próbálkozásokat, a környéken történő kikötéseket, akadályozzák meg. Ha ilyeneket észlelnének, azonnal avatkozzanak be. A kereskedést se engedjék. Amelyik nave nem engedelmeskedne, azt irányítsák Velencébe.[1296] Végére a lényeg! Frangepán Miklós áruval megrakott hajói a városból se ki, se be. Giorgio Capello megérkezésekor az egyikük navigáljon védelmi célokkal az Isztriai-félszigethez.[1297] Nem véletlenül vonták blokád alá a Frangepánok székhelyét. Kikötőjéből sok portéka indul Magyarországra.

Zsigmond katonáinak kivonulásával Sebenico sebezhetővé vált. Mikor hagyták magára? Csupán sejtéseim vannak. Mivel 1412 őszén Velence tengeri zárlat alá vonta a várost, mindenképpen jóval előtte történhetett. A Morosini-kódex 1412. november 2-re tette a megszerzését.[1298] Milyen lehetett az ostrom? Vértelen. Leonardo Mocenigo kapitány vezetésével öt gályával, meg kettő galeottával elzárták az élelmiszer- és az ember utánpótlás lehetőségét.[1299] A polgárok nem vártak a magyarokra, követeket küldtek a tengerészhez. Elfogadják a Köztársaság fennhatóságát, feltételeikről hallgassák végig őket. Sebenico küldöttei október 28-án Velencében előadhatták mondandójukat.[1300] Választ két nap múlva kaptak, amelyben a Köztársaság-

[1292] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 123r. 1412. 6. 9. Van egy másik adatom, feltehetően róla. Vagy nem! Provizor Latisanában. Uo. Registri 5. 40v. 1412. 7. 1.

[1293] Ő a „capitaneus culfi".

[1294] 1411–1413 között raspói kapitány. RADOSSI 1980/1981, 523.

[1295] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 40r. 1412. 7. 1. Kiadása: LJUBIĆ VI. 236. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 251. sz.; FRANGEPÁN I. 205. sz.; ZsO III. 2372. sz. Valamint: MIKLÓSY, 106.

[1296] A katalán és genovai hajókkal ne foglalkozzanak.

[1297] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 50r. 1412. 7. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 240. sz. Regesztája: ZsO III. 2457. sz.

[1298] MOROSINI I. 63/736. Giorgio Dolfin október 2-ről írt. DOLFIN, 157. Ezt vette át Schönherr Gyula. SCHÖNHERR 1895, 511.

[1299] MOROSINI I. 63/736.; DOLFIN, 157.; SANUDO, 872.

[1300] MOROSINI I. 63/736.; SANUDO, 872.

nak küldött 18 pontjukra reagáltak. Ennek lényege: az I. (Nagy) Lajostól, később Zsigmondtól, továbbá bármelyik királyunktól elnyert régi kiváltságaikat tiszteletben tartják. Megvédik őket, a város kormányzásában viszont szerepet kapnak, ellenben kizárólag velencei nemest fognak kinevezni ispánnak. Az ifjabb Perényi Péter által Sebenicóban emelt várat le fogják rombolni. Ez lesz a sorsa a kikötőben álló két toronynak, amit most Velence birtokol. Az átadást követően kötelesek azokat az alapokig megsemmisíteni. A cetinai comesnek (Nelipicsi János) Velencében letétben tartott pénzét azonnal zárolják, ebből fogják kifizetni az általa okozott károkat. A közelben álló Scardona vára örökre a fennhatóságuk alá kerül.[1301] A velencei feltételek kibocsátásának a napján (1412. október 30.) Leonardo Mocenigo capitaneus, együtt Zaccaria Trevisan lovaggal, vegye birtokba a várost, aztán próbálkozzanak Trauval. Kezdjenek velük tárgyalásokat. Önkéntes átállásuk esetében bízhatnak a Köztársaság jóindulatában.[1302] A miles személyében tapasztalt küldöttet választottak, számos alkalommal bizonyíthatta rátermettséget. Részt vett Korfu szigetének a megvételében,[1303] tetejében Ostrovica várának megvásárlásában. Az első kötetben említettem, a humanista kapcsolatokkal rendelkező lovag Bolognában tanult. Már a kánonjog professzoraként állt Firenze, később Velence szolgálatába. 1409-ben zárai gróf, 1412-ben Sebenico kormányzója.[1304]

Nem árulok el hatalmas titkot, amikor kijelentem, válaszolhattak bármit a lagúnák városának, sorsuk ekkorra már eldőlt. Rámutattam, mielőtt a sebenicói követség visszatért, Leonardo Mocenigo embereivel becsorogott a kikötőbe.[1305] November elsején Velencében gyakorlatilag biztosak a sikerben.[1306] Nem csalódtak. Hamarosan 100 embert, többségükben számszeríjászt, irányítottak a városba.[1307]

1301 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 75v–76v. Kiadása: LJUBIĆ VI. 251. sz. 1412. 10. 30. Regesztája: ZsO III. 2857. sz.

1302 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 77r. 1412. 10. 30. Kiadása: LJUBIĆ VI. 250. sz. Regesztája. ZsO III. 2858. sz. Valamint: MOROSINI I. 63/737.; SANUDO, 872. Két hónapot kaptak Sebenico átvételére. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 77v. 1412. 10. 31. Kiadása: LJUBIĆ VI. 252. sz. Regesztája. ZsO III. 2864. sz.

1303 PREDELLI III. Libro IX. 235. sz. (Az eredetiben: 258. sz.) 1402. 8. 16.

1304 Életére: FERRACIN.

1305 MOROSINI I. 63/736. Marin Sanudo megjegyzi, mások azt írják, ez október 29-én történt. SANUDO, 872. A sebenicói tornyokat, ahogy az első kötetben írtam, már 1409-ben megkaparintották. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 57r–v. 1409. 9. 13. Kiadása: LJUBIĆ VI. 15. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 168. sz.

1306 A szövegben ezt olvashatjuk: „quia speriamus habere presto in manibus nostris Sibenicum et forte etiam Tragurium". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 79v–81r. 1412. 11. 1. Kiadása: LJUBIĆ VII. 1–20. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 258. sz.; ZsO III. 2870. sz.

1307 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 84v. 1412. 11. 7.

Első embere ideiglenesen Zaccaria Trevisan lett, pontosabban ő vette át a cittàt.[1308] 1412. november 8-án elfoglalták a fellegvárat *(Rocca)*. Mindkét oldalról összesen 80 sebesültet számoltak össze. Mindössze ketten haltak meg.[1309] Tanácsként Giorgio di Matteo da Zara/Giorgio Dalmata/Giorgio Orsini/Giorgio da Sebenico/Juraj Matejev Dalmatinac szobrásznak: a város székesegyháza (Katedrala Svetog Jakova) szentélyének külső borítására kerülő 71 emberi arc közé az első kötetben felsoroltak mellett faragja oda Luca Cosicichot. Reménybeli modellünk Sebenico okkupálásakor tett érdemeiért 300 aranydukát évi járadékot kapott Velencétől. A 30 ezüst korszaktól függetlenül mindig megteszi hatását.[1310] Privilégiumába ugyan 150 került, de megígérték a teljes összeg kifizetését.[1311] Antihősünk szerepet vállalt a város átadásakor megfogalmazott megegyezésben (1412. november 20.).[1312] Megjegyzem, a citadella megszerzése bizonyítja, az erődbe a Köztársaság ellenfelei fészkelték be magukat. Kik voltak? Lehet választani Zsigmond katonái és a város magyarbarát polgárai között.

A hatalomváltást (1412. november 2.) követően a városban új élet kezdődött. Egy december végi iratból kiderül, milyen problémákkal küzdöttek.[1313] Sebenicóban, Traut a Köztársaság fennhatósága alatt szeretnék látni.[1314] Velence megnyugtatta őket. Traguriumot hajóikkal, de minden más módon is folyamatosan támadni fogják.[1315] Ugyancsak kérték Scardona megerősítést, mert onnét jobban lehetne Ostrovicának meg a cetinai comesnek ártani. A Zárában szolgáló 100, plusz a Sebenicumban lévő kétszáz lovast meghaladó kontingens elegendő lenne megvédeni a két helyet Vránával egyetemben. A válasszal nem sokra mentek. Erre a lagúnák városában most

---

1308 Provizorként két hónapra bízták meg. Uo. 77v. 1412. 10. 30. Később Sante Veniert választják provizornak. Uo. 83v. 1412. 11. 3. A város rektora és kormányzója Pietro Zaccaria *(maior)* lesz. Uo. 84r. 1412. 11. 7.; Uo. Misti, Registri 49. 144r. 1412. 11. 21. 1413 januárjában költözik vissza Velencébe. Uo. 147r. 1413. 1. 8. Valamint: MOROSINI I. 63/736.; DOLFIN, 157.; SANUDO, 872.

1309 MOROSINI I. 63/737. Marin Sanudónál a sebesültek száma 680. SANUDO, 872. A többségükben számszerijász 100 katona még nem érhetett oda. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 84v. 1412. 11. 7.

1310 Nem magyarázom el, miért nem 300.

1311 AS Venezia. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 98v. 1412. 12. 30.; PREDELLI III. Libro X. 173. sz. (Az eredetiben: 179. sz.). Kiadása: LJUBIĆ VII. 59. Regesztája: ZsO III. 3121. sz.

1312 PREDELLI III. Libro X. 171. sz. (Az eredetiben: 177. sz.) 1412. 12. 30. Kiadása: LJUBIĆ VII. 50–59. Regesztája: ZsO III. 3122. sz. Ebben olvashatjuk Sebenico oklevelét (1412. november 20. Sebenico.) Valamint: PREDELLI III. Libro X. 173. sz. (Az eredetiben: 179. sz.) 1412. 12. 30. Regesztája: ZsO III. 3121. sz.

1313 A város belső igazgatását nem tárgyalom.

1314 PREDELLI III. Libro X. 172. sz. (Az eredetiben: 178. sz.) 1412. 12. 30. Kiadása: LJUBIĆ VII. 45–50. Regesztája: ZsO III. 3123. sz. Trau zargatását Sebenicóban komolyan gondolták. Követeik előadták, ha felgyújtanák malmait, továbbá egyéb károkat okozva nekik, akkor megadnák magukat. Felfegyverzett bárkákkal, plusz az öböl kapitányával együtt, a városokhoz mennének. Megpróbálnák őket a Köztársaság oldalára állítani. Velencéből a fentieket megírták az öböl kapitányának. Derítse fel, lehetséges-e Trau megnyerése. Hajókkal és katonákkal csorogjanak oda. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 101r. 1413. 1. 3. Kiadása: LJUBIĆ VII. 60–61. Regesztája: ZsO IV. 14. sz.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 101r. 1413. 1. 10.

1315 Tragurium, Trau latin neve.

nem látnak esélyt. Előkerült Nelipicsi János ügye. Az ispán megegyezett Velencével, a Sebenicónak okozott károkat megtéríti.[1316] A Köztársaság a veszteség mértékének tükrében fog intézkedik.[1317] Úgy látom, ifjabb Perényi Péter megjelenése mély nyomot hagyhatott a polgárokban. Ennek tulajdonítom Trau, Scardona, Vrána váraira irányuló kéréseiket. Ha Velence birtokában lennének, sokkal védettebbek lennének egy esetleges magyar betörés esetén. Amennyiben a hungarusok megjelennének, előbb valamelyiket el kellene foglalniuk, de ez elegendő időt adna védelmük megszervezésére, a Köztársaság gályáinak megérkezésére.

A végleges békeszerződést 1412. december 30-án ratifikálták. A szövegben kiemelik Leonardo Mocenigo és Zaccaria Trevisan munkáját.[1318] A sebenicói rektorok között régi emberünket üdvözülhetjük.[1319] Ő Giovanni Misich, aki 1409-ben a tornyok megszerzésében nagyon odatette magát.[1320] A város családjai szintén ekkor tették le a hűségesküt Velence képviselői előtt.[1321] Egy másik levélből kiderül, öt követük éppen Zágrábban hűsöl. Valamennyit Zsigmond fogatta le. Ők: Giorgio Stanzi, Giorgio Brocnich, Niccolò választott scardónai püspök, Giovanni Daquimonich, valamint Niccolò Moro.[1322] Kérték, a Köztársaság cserélje ki őket. A válasznak nem örülhettek. Velencében kizárólag két magyar foglyot őriznek.[1323] Sebenico elestéről Zsigmond november 3-án Zágrábban értesült. Másnap Medvei (Albeni) Petermann dalmát-horvát bánnak megparancsolta, figyeljen Trau biztonságára, ő személyesen siet a város felé.[1324] A Luxemburgi talán emiatt fordult délnek.[1325] Aztán valamikor

[1316] A cetinai ispán emberei 500 dukát feletti értékben okoztak károkat számos sebenicói polgárnak.

[1317] PREDELLI III. Libro X. 172. sz. (Az eredetiben: 178. sz.) 1412. 12. 30. Kiadása: LJUBIĆ VII. 45–50. Regesztája: ZsO III. 3123. sz.

[1318] PREDELLI III. Libro X. 171. sz. (Az eredetiben: 177. sz.) 1412. 12. 30. Kiadása: LJUBIĆ VII. 50 –59. Regesztája: ZsO III. 3122. sz. Zaccaria Trevisan *(miles)* vicecapitaneus lesz Padovában. Azért választották, mert Paolo Quirino kapitány meghalt. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 120v. 1413. 3. 18.

[1319] Sebenico oklevelét (1412. november 20. Sebenico.) az előző irat csatolmányaként olvashatjuk. PREDELLI III. Libro X. 171. sz. (Az eredetiben: 177. sz.) 1412. 12. 30. Kiadása: LJUBIĆ VII. 50 –59. Regesztája: ZsO III. 3122. sz.

[1320] PREDELLI III. Libro X. 96. sz. (Az eredetiben: 96. sz.) 1409. 9. 23. A sebenicói tornyoknál. A város oklevele. Kiadása: LJUBIĆ VI. 22. sz.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 69r. 1409. 10. 25.; Uo. 69v. 1409. 10. 25.

[1321] Ők Leonardo Mocenigo és Zaccaria Trevisan. PREDELLI III. Libro X. 171. sz. (Az eredetiben: 177. sz.) 1412. 12. 30. Kiadása: LJUBIĆ VII. 50–59. Regesztája: ZsO III. 3122. sz.

[1322] Sebenicóból itáliai nyelven írtak. Velencében minden felvetésükre latinul válaszoltak.

[1323] PREDELLI III. Libro X. 172. sz. (Az eredetiben: 178. sz.) 1412. 12. 30. Kiadása: LJUBIĆ VII. 45–50. Regesztája: ZsO III. 3123. sz.

[1324] Az eredetit nem láttam. Kiadása: FEJÉR X/5. 133. sz. 1412. 11. 4. Zágráb. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2883. sz. A bánt 1413 januárjában újfent a városban találjuk. MNL OL DF. 231018. sz. 1413. január 18. Zágráb. Medvei (Albeni) Petermann oklevele. Regesztája: ZsO IV. 67. sz.

[1325] Erről még írok.

meggondolta magát. Itáliát választotta. Sebenicum polgárai soha nem lehettek nyugodtak, hiszen bármikor megjelenhettek a magyar csapatok.[1326]

Ha Sebenicóban nem is, Vrána falainál megjelentünk. Mindezt még Zsigmond itáliai megjelenése előtt. Elestének hírére indíthatta útnak Medvei (Albeni) Petermann dalmát-horvát bánt. Az uralkodó 1412. november 24-én Modrusban oklevélbe foglaltatta, a magyar főúr nemrégen *(nuper)* egy másik sereget gyűjtve Damáciába vonult. A velencei kézen lévő királyi vár visszafoglalására indult. Az ostrom során Szobocsinai János, miként már 1411-ben Scardonánál egyszer megtette, az árkon áthatolva a falakig jutott. Itt a ráhajított kövektől súlyosan megsebesült.[1327] A próbálkozásra november 24-e előtt kerülhetett sor. Sikertelenül. A Körös megyei nemes szépen felépült. 1438 körül hagyta itt a földi létet.[1328] Vránát ugyan nem vették be, a környéket viszont alaposan helybenhagyták. Gyújtogattak és fosztogattak.[1329] A fenti emberkedéseket még nagy jóakarattal sem tekinthetjük egy kétfrontos háború kezdetének. Hasonló dalmáciai erődemonstráció volt, mint amire 1411-ben, Ozorai Pipo megjelenésekor került sor. Mindkettőt elterelő hadműveletként értékelem, minimális kézzelfogható eredménnyel, de erős pszichés hatással. Egyrészt nem lehetett tudni, a hungarusok éppen hol fogják az új frontot megnyitni, hová koncentrálnak majd teljes haderejükkel,[1330] másrészt a magyarok váratlan feltűnése mindig jelentős károkkal járt. A harcmentes időkben lehetett hát rettegni, mert bármikor vége lehet a fegyvernyugvásnak. A bizonytalanság hosszútávon felőrölheti a lelket.

1326 Sebenicum, Sebenico latin neve.

1327 A szövegben ezt olvashatjuk: „plures dies duxit tediosos". MNL OL DL. 100965. sz. 1412. 11. 24. (Modrus). Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2990. sz. Valamint: PÁLOSFALVI, 21.

1328 ENGEL II. 233.

1329 Velence két kárvallottnak, akik a várat védték, adózási kedvezményt adott házaik, szőlőik, erdeik elpusztítását kompenzálandó. Ebből következtethetünk a rablásokra. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 164v. 1413. 3. 16. Kiadása: LJUBIĆ VII. 93. Regesztája: ZsO IV. 302. sz. Egy újabb adat: 1411. május 31-én Velence Zaccaria Trevisan zárai ispánon keresztül két évre, 1600 dukátért, Vrána bevételeit bérbe adta Cristoforo da Bellunónak (A szövegben a neve Cristoforus de Cividado. Ez Bellunót jelentheti. Vagy nem!) azzal a kitétellel, a háborús károk csökkenthetik az összeget. Az állandósult hadi események miatt Cristoforo da Belluno Velencéhez fordult a lefaragás okán. 200 dukátot sikerült kiharcolnia. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 50. 14v. 1413. 7. 23. Ebben a kötetben mindig az új számozás szerint adom meg a jelzeteket.

1330 Értsd: Velence vagy Dalmácia.

Tengerész, ó szívem tengerész

Velence nemcsak a dalmát városokból szorította ki Zsigmond híveit, hanem az Adriáról is. A magyar érdeket a marén ekkor csupán Trau képviselte.[1331] Budán nyilvánvalóan tudtak a várost folyamatosan fenyegető veszélyről.[1332] A Luxemburgi 1411. november 15-én jelezte, a környékbeli vizek élére a genovai Ugolino Doria került. Feladata az ispánnal (Pasqualino Resti da Ragusa) vállvetve biztonságuk megőrzése.[1333] Egyik alvállalkozója Michele Vitturi volt.[1334] Ő összesen 550 dukátért egy hónapig szolgál gályájával a zsákmány egyharmada fejében.[1335] A ligur kinevezése azért nem a sailor életpálya-modell csúcspontja. Előtte Nápolyi Lászónál szolgált, mint admirális *(ammiratus)* és tanácsos *(consiliarius)*. Ezek fejében az Anjoutól megkapta Chersót meg Osserót.[1336] Birtokbavételükről vannak kétségeim. Zsigmond Hervoja bosnyák nagyvajdát szintén be akarta vonni a tengeri akcióba. Zárassa le Spalato kikötőjét a velenceiek elől, mi több, üldözze őket.[1337] A magyar király tisztában volt Trau fontosságával, így aztán érdemesnek tartott némi udvarlást. Városuk az ország része *(membrum regni nostri)* megvédi őket a régi kiváltságaikat nem tisztelőktől, így Medvei (Albeni) Petermann a dalmát-horvát bántól is.[1338]

A Luxemburgi Tragurium mellett másik tengeri szövetséges után nézett. Választása Raguzára esett. Jelzem, döntését nem nagyon kellett megfontolnia. Szabad vegyértékkel mások már nem rendelkeztek.[1339] 1413 januárjában a város követeket szalajtott az Itáliában vitézkedő Zsigmondhoz. Michele Resti és Giovanni Gondola nem üres kézzel indultak útnak. A királynak 12 mélytányért, két-két tálat egy kupá-

[1331] Az alcímre: a szerző itt – immár huszonötödik alkalommal oly szellemesen – Körmöczi László és Polgár Tibor Matrózdalából idéz.

[1332] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 77r. Kiadása: LJUBIĆ VI. 250. sz. 1412. 10. 30. Regesztája. ZsO III. 2858. sz. Valamint: MOROSINI I. 63/737.; SANUDO, 872.

[1333] MNL OL DF. 287745. sz. 273r–274v. Dátum és kiadási hely nélkül. Kiadása: HEIMPEL 1932, 27. sz.; FEJÉR X/5. 134. sz. Regesztája: ZsO III. 2950. sz. Hermann Heimpel szerint 1412. november 15-e tájban adták ki Bihácson.

[1334] Traui lakos.

[1335] Az eredetit nem láttam. Kiadása: FEJÉR X/5. 210. sz. 1413. 1. 25. Trau. A város oklevele. Regesztája: ZsO IV. 96. sz.

[1336] MACCHIAVELLO, 11. sz. 1401. 2. 4. Nápoly. Nápolyi László király oklevele.

[1337] MNL OL DF. 287745. sz. 273r–274v. Dátum és kiadási hely nélkül. Kiadása: HEIMPEL 1932, 27. sz.; FEJÉR X/5. 134. sz. Regesztája: ZsO III. 2950. sz. Hermann Heimpel szerint 1412. november 15-e tájban adták ki Bihácson. Valamint: KREGLIANOVICH–ALBINONI, 223.; SCHÖNHERR 1895, 512.; MIKLÓSY, 106–107.

[1338] MNL OL DF. 287745. sz. 273r–274v. Dátum és kiadási hely nélkül. Kiadása: HEIMPEL 1932, 27. sz.; FEJÉR X/5. 134. sz. Regesztája: ZsO III. 2950. sz. Hermann Heimpel szerint 1412. november 15-e tájban adták ki Bihácson.

[1339] Spalato lett volna még, de Hervoja bosnyák nagyvajda nem volt vevő Zsigmond elképzeléseire.

val vittek, míg a Borbálának szánt ajándékok száma ugyanezekből 4–1–2.[1340] Miről tárgyalhattak? A válaszban a castellettói fegyverszünet megkötése után (1413. április 17.) újból befutó raguzaiak követutasítása segít. A protokollnak megfelelően örömüket fejezték ki a tregua okán. Megerősítették, ők hűek a Szent Koronához, semmiképpen sem Velence fennhatóságát választják.[1341]

Megbízásukat lapozgatva visszakövetkeztethetünk, a Luxemburgi terveire. Többször próbálta őket rávenni a Köztáraság fegyveres zargatására. Azt várta, utasítsák ki a velencei polgárokat, gályáikat szereljék fel, idővel viszont támadjanak. Raguza válaszából csöpög a realitás. Az ellenlépések hatalmas kárt okoznának, kezdve azzal, miszerint Velence jogtalan represszáliával élne, ezzel olyan ártatlanokat károsítanák, akik a lagúnák városában depozitálták nem kis értékű javaikat. Scutariban ezüstjükkel, Szicíliában gabonaszállító hajóikkal hasonló történne. Az oroszlános flottának olyan a fölénye, hogy Dalmácia haderejével egyesülve sincs számottevő esélyük *(pochissima e quasi nulla)*. Emlékeztetik Zsigmondot, I. (Nagy) Lajos király a Köztársaság elleni tengeri háborújában sem vette figyelembe Raguza katonai képességét. Pénzt sem tudnának adni az elmúlt évi éhínség, valamint az őket sújtó számos csapás miatt.[1342]

Az uralkodó 1413 tavaszán egy esetleges Nápolyi Lászót leckéztető hadjáratban számított volna rájuk. A város nehezen tudta elkerülni a csapdát, hiszen folyamatosan szembesült Velence expanziós kísérleteivel. Tényként kezelték, a Köztársaságnak kevés lesz Dalmácia bekebelezése *(come Veneciani li domanda Dalmazia et Ragusi)*. Viszont tudták, csak a Luxemburgitól remélhettek érdemi segítséget. Felhívták a figyelmét azokra a privilégiumokra, köztük az utolsóra, amit Máriával, a prelátusokkal, bárókkal együtt jegyzett. Ebben megerősítik alattvalóik védelmét, az övéket is, hiszen a Szent Korona alá tartoznak. Egy új, autentikus pecséttel ellátott iratot *(cum bolle in autentico)* akartak szabadságukról, sok előkelő tanúbizonyságá-

[1340] A szöveg kiadója márciusra datálta az iratot. RAGUZA (OKLEVÉLTÁR). 144. sz. 1413. március (?). Napi dátum nélkül. A város oklevele. Igazat adok Borsa Ivánnak/Mályusz Elemérnek, akik 1413 januárjában gondolkodtak. Regesztája: ZsO IV. 111. Zsigmond ekkor vagy Friuliban vagy Isztriában volt. ENGEL–C. TÓTH, 95. A római koronázásra (1433) a város helyes szuvenírrel kedveskedett a császárnak. 16 ezüst csészét, nyolc fedeles kupát, két serleget és két poharat küldtek. Ez utóbbi tucat darabjai aranyozott ezüstből készültek. Követeiket 1433. július 20-án indították útnak az Urbsba. ACTA (RAGUSINA) I. 161. sz. 1433. 7. 20. Raguza. A város oklevele. Valamint: DRTA X. 701.

[1341] ACTA (RAGUSINA) I. 102. sz 1413. 5. 12. Raguza. A város oklevele.; Uo. 103. sz. 1413. 5. 12. Raguza. A város oklevele.

[1342] A szöveg kiadója márciusra datálta az iratot. RAGUZA (OKLEVÉLTÁR). 144. sz. 1413. március. Napi dátum nélkül. A város oklevele. Igazat adok Borsa Ivánnak/Mályusz Elemérnek, akik 1413 januárjában gondolkodtak. Regesztája: ZsO IV. 111. Valamint: MIKLÓSY, 107.

val.[1343] Ez bizony nem egyszerű protokolláris lépés. Jogbiztonságra vágytak, mint a magyar királyság tagjai, akiket támadás esetén Zsigmond megvéd.

Mindez azért érdekes, mert a város 1387-től folyamatosan lazítani gondolta kapcsolatát Budával, de mindvégig elfogadták a Luxemburgi illetékességét. Viszonyukat a pillanatnyi érdek irányította, ezért tűnik ambivalensnek. Zsigmond nem engedélyezte számukra újabb földek bekebelezését, sőt amikor konfrontálódnak a helyi uralkodókkal, akkor sem adott komoly támogatást. Ennek dacára sokat profitáltak az uralkodóból. Tekintélyét elsősorban kereskedelmi érdekeik védelmében ügyesen kihasználták. A balkáni hadjáratokban, a Nápolyi Lászlóval, később a Velencével szembeni küzdelmek idején Magyarországnak szüksége volt rájuk, ráadásul Dalmácia leszakadásával kizárólag Raguza maradt az uralkodó birtokában, a Luxemburgi az adriai partvidéken Zengg mellett kizárólag velük számolhatott.[1344] Polgárai a kettős hatalom okán nem lehettek könnyű helyzetben, hiszen a Köztársaság repleszszáliákkal sújtotta őket.[1345] Ezt 1412 júniusában oldották fel egy évre, mivel a helyzet éppen azt kívánta. Emiatt merkátoraik és áruik újból megjelenhettek Velencében. Ügyesen politizáltak. Azt vallották, inkább barátai legyenek, ne pediglen ellenségei *(pro nobis habere amicos non inimicos)*.[1346] Nézzük, ilyen jelentős távolságból nekünk mit tudtak nyújtani? Híreket Boszniáról, Itáliáról meg a törökökről.[1347] Egy példa. 1412. július 2-án egy Apuliából érkező levelet továbbítottak Zsigmondnak. Ebben a pápa Anjouval kötött békéjének a szövege állt.[1348] Két nagyhatalom, majd a harmadik igazodási pont bekapcsolódásával, a törökökre utalok, szorításában problémás helyzetek sokaságát kellett kezelni, de az állandó egyeztetések, a folyamatos agytornák jótékony hatásának eredményeként egészen 1809-ig, amikor Napóleon tábornoka, Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont marsall hivatalosan is kimondta a Raguzai Köztársaság megszűnését, önálló államként működött.

Beszéljünk magyar sikerekről is! Nem sorolhatjuk ugyan a dalmát partvidékhez Ostrovicát, de elvesztése roppant kellemetlenül érinthette a Köztársaságot, hiszen onnét Zárát és Sebenicót állandó nyomás alatt lehetett tartani. A Morosini-kódexben

---

[1343] RAGUZA (OKLEVÉLTÁR). 145. sz. 1413. 5. 12. Raguza. A város oklevele. Regesztája: ZsO IV. 582. sz. Valamint: VILLANTI, 486.

[1344] Zengg szerepéről a harmadik kötetben írok.

[1345] A szövegben ezt olvashatjuk: „per collegium deputatum ad dandum represaleas facta fuerit certa represalia contra comunitatem Ragusii".

[1346] AS VENEZIA. Avogaria di comun, Deliberazioni del Maggior consiglio, Registro A-28-10 74v. 1412. 6. 9. Kiadása: MAKUŠEV–ŠUFFLAY, 99. sz. Regesztája: ZsO III. 2261. sz.

[1347] TEKE 2009, 444. A város és következő ura (Sandalj Hranić bosnyák nagyvajda) viszonyával nem foglalkozom. Kapcsolatukra röviden: GRUJIĆ– ZELIĆ, 11–12.

[1348] RAGUZA (OKLEVÉLTÁR), 141. sz. 1412. 7. 2. Raguza. A város oklevele. Regesztája: ZsO III. 2379. sz.; RAGUZA (OKLEVÉLTÁR), 142. sz. 1412. 8. 12. Raguza. A város oklevele. Regesztája: ZsO III. 2526. sz.

a várbeliek fellázadtak a lagúnák városa kárára. Zsigmondot fogadták el uruknak. Az erősséget 50 paga görög számszeríjász védte *(L page de soldadi griexi balestrieri)*.[1349] Rendelkezem archívumi adattal. Jadreai a hír.[1350] Bizonyos vlachok *(per certos morlachos)* megszerezték, mert rosszul őrizték. A zárai rektorok maximum 3000 dukátig ígérhetnek pénzt a castrumért cserébe. Mindenképpen foglalják vissza, döntötték el Velencében.1351 Giorgio Dolfin hajlamos volt egy kis színesre. Íme! Ostrovicát 1412 tavaszán Vido Corvato szerezte meg. Az ő leánytestvére volt a várnagy felesége. A bátor asszonyka egyik este beengedte fivérét, előtte viszont leitatta az őrséget.[1352] Remek taktika! Térjünk vissza a tényekre. 1412. július 22-én a Subich nembeli Brebiri Márk fia Mikach, Brebiri Pál fia Jakab, Brebiri Péter fia János horvát nemesek, ők a hűtlen Palisnai János vránai perjel afférjakor Zsigmond oldalán álltak, adományt kaptak. Érdemeik között felsorolják, ott voltak Ostrovica várának sikeres ostromakor, nem kis áldozatot hozva. Az iratban a „novissime" kifejezés az év tavaszát takarhatja.[1353]

[1349] MOROSINI I. 63/658.

[1350] Jadrea, Zára dalmát neve.

[1351] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 12r. 1412. 4. 10. Kiadása: LJUBIĆ VI. 213. sz.; ZsO III. 1960. sz.

[1352] DOLFIN, 150. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. 1412. március 28-a, utána 1412. április 18-a a következő dátum.

[1353] Az eredetit nem láttam. Kiadása: FEJÉR X/5. 146. sz. 1412. 7. 22. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2459. sz.

Itt a király, hol a király

Mañana

A 15. században egy német király Itáliával kapcsolatos álmaiban két város sorozatosan felbukkanhatott.[1354] Az egyik Milánó, a másik Róma.[1355] Nem a helyi látványosságok miatt. Majlandban a lombard vaskorona, míg az Urbsban a császári jelvények érdekelték őket. A két ünnepélyes aktust leszámítva akkor szánták rá magukat egy Appennin-félszigeti bevonulásra, amikor fegyelmezni szándékozták ellenlábasaikat, akik természetesen mindig a birodalom ellenségei voltak.[1356] Az általánosságokat félretéve vizsgáljuk meg, Zsigmondnál mennyire érvényes a fentebbi sommás megállapítás. Semennyire! A magyar uralkodó tervezte a hét domb városának meglátogatását, de amíg Aachenben nem abszolválta a kötelezőt, addig teljesen felesleges a Romzug megszervezése. Nem beszélve két cseppet sem elhanyagolható körülményről. Az egyházszakadás megszüntetése előtt minden ilyen lépés könnyen támadhatóvá válna. Az itáliai városállamok támogatása hiányában esélytelen lenne eljutni a Caput Mundiba. A Luxemburgi katonái élén mégis megjelent az Appennin-félszigeten. Higgyünk neki. A Reich érdekében. A fegyveres erő nem az utazását tette gördülékenyebbé, hanem Velence presszionálását szolgálta. A római kalandnak még nem jött el az ideje.

Elképzeléseiről már hónapokkal valós indulása előtt pletykáltak. 1412 tavaszán II. Mánuel bizánci császárnak kifejtette, útját az őszre tervezett német királlyá koronázását követően tervezi.[1357] Birodalmi csapatokkal megerősítve seregét, az eljövendő télen bevonul Itáliába, elsősorban a császári fejék megszerzése indokán.[1358] 1412. március 7-én az udinei tanácsban III. Friedrich von Ortenburg titkára (Ul-

---

[1354] A fejezetcímre: a szerző itt – immár huszonhatodik alkalommal oly szellemesen – az itt a piros, hol a piros játék elnevezését pofozta át, és nem Nótár Mary hasonló invokációjú dala (Bódi Varga Gusztáv: Itt a piros, hol a piros.) szolgált mintaként.

[1355] Az alcímre: a szerző itt – immár huszonhetedik alkalommal oly szellemesen – a legsűrűbben elhangzó latin-amerikai kifejezést választotta, mert úgy érzi, amikor megkérdezték Zsigmondtól, mikor indulnak végre, ez lehetett a válasza.

[1356] Szarkazmus? Kérdezné újfent Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az!

[1357] Az őszi dátumról írt Frankfurt, Friedberg, Gelnhausen, Wetzlar városokhoz küldött levelében. Az ok: a német lovagrend és a lengyel király közti döntőbíráskodás elhúzódása. Kiadása: JANSSEN I. 451. sz. 1412. 4. 6. Kassa. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 208. sz.; ZsO III. 1935. sz.

[1358] Ismétlés kettő. A császárnak címzett iraton nincs dátum. A lehetséges keletkezésre több megoldást adok. FINKE I. 112. sz. 1412 kora tavasza. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/2. 12226. sz. 1412. április (Kassa). Hermann Heimpel szerint 1412 márciusának a vége után adták ki. HEIMPEL 1932, 15. sz. Regesztája: ZsO III. 1924. sz.

rich a Sankt Ursen egyház rektora) előadta, Zsigmond Szent György ünnepén (április 24.) vagy Ascensionis Domini napján (május 12.) nagy sereggel fog bevonulni. Megjegyezte, a Venzonéban állomásozó 200 cseh zsoldos ide fog jönni.[1359] Bizton a szívükhöz kaptak. A király még hagyján. No de a bohémek? Nem is kevesen. Folytatva a sort, Giovanno Lucio a 17. században azt írta, Zsigmond Trau városával azt közölte, serege pünkösdkor (május 22.) Dalmáciában lesz.[1360] Hát nem! Habár, ha a többször felhozott ifjabb Perényi Péter királyi kapitány akciójára gondolunk, akkor valahol igazat szólt. Újból Utinumba vagyunk. III. Friedrich von Ortenburg udvarmestere *(offmaster)* és Paul Glovicer közölték, a Luxemburgi rövid időn belül a városban lesz.[1361] Nem hagyhatom ki a reakciót. Valamennyien nagy boldogsággal fogadták a hírt.[1362] Szeptemberben Ognibene della Scola számolt be Francesco Zabarella kardinálisnak az uralkodó feltűnéséről keringő szóbeszédekről.[1363] A pletykát a Lombardiában mozgolódó magyar követek terjesztették.[1364]

Saját útjáról 1412. szeptember 22-én Cividale városnak válaszolva Zsigmond kifejtette, súlyos okok végett még nem kerekedett fel, de dolga befejeztével, nehogy a velenceiek kihasználják távollétét, 24-én megindul Friuliba. Higgyenek érkezésébe![1365] Udinének hasonlókat írt.[1366] Szegény Utinum! Alaposan megkeverhették a polgárokat. Brunoro della Scala a Luxemburgi bevonulását szeptember 29-e tájára helyezte.[1367] Megjegyzem, a király október 3-án még Székesfehérvárott időzött, onnét indított útnak egy levelet III. Friedrich von Ortenburgnak. Ügyeit Budán elrendezte, a mai napon már a koronázó városban van. Innét másnap indul Itáliába. Parancsa értelmében hívei fegyveresen *(exercitualiter)* oda sietnek. A várakozást elkerülendő Borbálát régebben előre küldte Szlavóniába. Olyan sereggel szándékozik belovagolni, amivel az Ozorai Pipo révén megszerzett Marca Trevigiana-i várakat

---

1359 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 326r–327v. 1412. 3. 7. Valamint: LEICHT 1941, 13.

1360 Az eredetit nem láttam. Kiadása: FEJÉR X/5. 114. sz. 1412. 5. 6. Eger. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2089. sz.

1361 Az udinei tanács ülésén szólaltak fel. A szövegben ezt olvashatjuk: „in brevi autem XX dies de certo se debet ad has partes transferare et presertim in hanc terram Utini". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 499r–v. 1412. 8. 2.

1362 Uo.

1363 Diaconus cardinalis Sanctorum Cosmae et Damiani.

1364 COGO 1894, 20. sz. 1412. 9. 13. Cremona. Ognibene della Scola oklevele. Regesztája: ZsO III. 2677. sz.

1365 RI XI/1. 362. sz. 1412. 9. 27. Buda. Újból: Borsa Iván/Mályusz Elemér szeptember 22-i dátum alatt vette fel az oklevelet. ZsO III. 2716. sz. Ezt fogadom el én is. Francesco di Manzano munkájában az utóbbi időpont olvasható. ANNALI (FRIULI) VI. 244. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. 22.

1366 BB UDINE. Fondo Principale 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 307. sz. 1412. 9. 22. Buda. Zsigmond oklevele. Az irat dátuma bizonyítja Borsa Iván/Mályusz Elemér igazát a Cividalének küldött levél datálásában.

1367 BB UDINE. Fondo Principale 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 308. sz. 1412. 9. 22. Cividale. Brunoro della Scala birodalmi vikárius oklevele. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2105. sz. Regesztája: ZsO III. 2718. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 244. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. 22. Buda.

vissza tudják kaparintani, és újból megszállni. A gróf hasonlóan készítse fel csapatait Velence ellen.[1368] A birodalmi vikáriusról még annyit, édesanyja I. Cillei Frigyes lánya, Anna volt. Így aztán távoli rokon.[1369]

Zsigmond felesége valóban messze járt. 1412. október 16-án Kemléken forgolódik.[1370] Azután Kőrös (november 15.), Garignica (november 25.), majd Verőce (december 17.) következett. Január 20-án már Siklóson találjuk.[1371] Látszik, visszafordult. A Luxemburgi nem sietett. Október 6-án Székesfehérvárott királykodott.[1372] Négy nap múlva még mindig onnét uralkodott.[1373] 13-án sem mozdult.[1374] Etc.[1375] Végül elindult a menet. Október 26-án érkezhettek Zágrábba.[1376] A közel 250 kilométeres távot hat nap alatt teljesítették. Nekem innentől már elég sietősnek tűnik a vonulás. A városból újabb levél érkezett Cividalèba. Erős sereggel indult el Friuliba. Az irat kézbesítőjén keresztül (Guglielmo da Prata) arra szólít fel őket, készülődjenek a harcra.[1377] A soron következő megállóhely Bihács lett. Ide november 13-a körül vonulhattak be.[1378] Említettem, Velencében ekkortájt értesülhettek a magyarok, a temesi ispán, no meg Zsigmond friuli betoppanásáról, II. Cillei Hermann követeitől.[1379]

A hónap végén még váltig nem voltunk sehol. III. Niccolò d'Este ferrarai őrgrófnak a Köztársaság követén (Azzo Trevisan) keresztül üzenték, jönnek a magyarok, rövid időn belül a Pátriában lesznek.[1380] A lagúnák városában megkezdték a felkészülést. 1412. november 25-én Niccolò da Pesarót Marca Trevigianába küldték.[1381] Bassano, Cittadella, Mestre, Noale, Castelfranco sorrendben haladjon. A Piave folyó körüli és túli erősségeket ugyanúgy mérje fel. Ahol keveslik a katonákat, azt jelezze. Feladata a biztonság (fegyverek, ágyúk, hajítógépek stb.), a helyreállítások ellenőrzé-

---

1368 Két levelet kapott Friedrich von Ortenburgtól. Kiadása: DI BARI 2017, Melléklet 2. sz. 1412. 10. 3. Székesfehérvár. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2748. sz.

1369 Nem árulom el, kinek és milyen fokon lehetett a hozzátartozója.

1370 MNL OL DL. 35388. sz. 1412. 10. 16. Kemlék. Borbála királyné oklevele. Regesztája: ZsO III. 2798. sz.

1371 ENGEL–C. TÓTH, 171.

1372 MNL OL DL. 107677. sz. 1412. 10. 6. Székesfehérvár. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2757. sz.

1373 MNL OL DL. 9718. sz. 1412. 10. 10. Székesfehérvár. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2776. sz.

1374 MNL OL DF. 200401. sz. 1412. 10. 13. Székesfehérvár. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2788. sz.

1375 MNL OL DL. 60566. sz. 1412. 10. 16. Székesfehérvár. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2809. sz. Még három nap múlva is ott mozgolódik. ENGEL–C. TÓTH, 95.

1376 MNL OL DL. 103443. sz. 1412. 10. 26. Zágráb. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2838. sz.

1377 Regesztája: ZsO III. 2853. sz. 1412. 10. 30. Zágráb. Zsigmond oklevele.

1378 ENGEL–C. TÓTH, 95.

1379 AS. VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 86r. 1412. 11. 14. A hírt három nap múlva megerősítették. Uo. 1412. 11. 17. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 260. sz.; ZsO III. 2967. sz.

1380 A szövegben ezt olvashatjuk: „Quod nos audito, quod alique Hungare gentes descensure sunt de novo et in brevi tempore in Patria Foroiulii. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 94r. 1412. 11. 27.

1381 Mellé rendelték a padovai Antonio Facinót.

se, az élelmiszerkészletek felbecsülése. Utóbbit a helyi rektorokkal együttműködve hordassa megbízható helyekre.[1382]

Az elindulást megelőző huzavona kapcsán egy, az uralkodó számára szerencsésen alakuló körülményt érdemes kiemelni. Igaz, jóval korábbi de meghatározó erővel bírt. Az új aquileiai pátriárkát IV. Ludwig von Tecknek hívták, aki egyben III. Friedrich von Ortenburg sógora.[1383] A király erős gesztussal kedveskedett II. Antonio Pancierának kapcsolatuk képletes zárásaként. 1412. február 10-én, Ozorai Pipón keresztül, testvéreivel közösen megerősítette őt birtokaiban,[1384] ráadásul érvénytelenítette az elődeitől a birodalmi vikáriusoknak adományozott egyházi fellebbezéssel kapcsolatos jogokat.[1385] A Luxemburgi jelöltje nemcsak a Fortunának, meg rokonságának köszönhette pozícióját, hanem elsősorban az uralkodónak. Hát lőőn! 1412. február 19-én az udinei parlamentben III. Friedrich von Ortenburg előadta, kit akar Zsigmond. II. Cillei Hermann április 11-én levélben ismételte el a királya szándékát.[1386] IV. Ludwig von Teck megválasztásra 1412. július 6-án került sor három kanonok közreműködésével. Posztulálták, így lett a kisebb egyházi rendek birtokosa. Személyét ezután a káptalan egybehangzóan elfogadta.[1387] Hat nappal később a cividalei dómban (Santa Maria Assunta), nem pedig a pátriárka palotájába, összehívták a friuli parlament képviselőit. Rajtuk kívül ott üléseztek a város és Udine legfontosabb családjainak (Boiani, Craricini, Cavalcanti) képviselői, együtt a görzi gróf embereivel.[1388] VI. Heinrich von Görz felolvasta a Luxemburgi német nyelvű üzenetét. Ezt Ulrich, a Sankt Ursen egyház rektora fordította. Jött a hűségeskü, majd az invesztitúra. Másnap az egyházi- és a világi vazallusok tették le a juramentumot. A lista mindenképpen érdekes. A következő városokból érkeztek: Aquileia, Civi-

---

1382 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 93v. 1412. 11. 25.

1383 Kinevezésére és kezdeti működésére röviden: DOMENIG, 152–155. Második felesége Margaret von Teck lett. Említettem, a gróf édesanyja Cillei Anna volt.

1384 ANNALI (FRIULI) VI. 231. A bejegyzés dátuma: 1412. 2. 10. Udine alatt a táborban.

1385 CARO, 19. sz. 1412. 5. 5. Diósgyőr. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 220. sz.; ZsO III. 2080. sz.

1386 1412. április 4-én Kassáról küldött levelet. BB UDINE. Collezione Joppi 244. k. Dignitas privilegia et autoritas civitatis Utini. 1412. 4. 4. Kassa. II. Cillei Hermann oklevele. A kötetben nem adnak oldalszámokat. A 19. századi másolatokat nem kronológikus rendben tárolják. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 235. A bejegyzés dátuma: 1412. 4. 4. Kassa. Április 11-én szintén Kassáról írt. Uo. 235–236. A bejegyzés dátuma: 1412. 4. 11. Kassa. Valamint: PASCHINI 1990, 718. Az időpont elfogadható, a kiadási hely nem. Az bizony Buda. Innét ment a levél Cividale városának. BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 116. sz. 1412. 4. 11. Buda. II. Cillei Hermann oklevele. Ozorai Pipo 1412. március 31-én ugyancsak Kassán leledzett. C. TÓTH 2004, 484. A lublói tárgyalásokról jöttek vissza a királlyal. Lehetett végre együttesen elmélkedni a friuli helyzetről. III. Friedrich von Ortenburg titkára (Ulrich a Sankt Ursen rektora) előadta: „dominus dux Ludovicus de Dech (sic!) est creatus patriarca Aquileiensis". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 326r–327v. 1412. 3. 7.

1387 Ők: Federico da Polcenigo dékán és jogi doktor, Giovanni Manco da Napoli kanonok, Filippo Fontanelli kánonjogi licenciátus. ANNALI (FRIULI) VI. 239–240. A bejegyzés dátuma: 1412. 7. 6. Aquileia. Valamint: MORELLI DI SCHÖNFELD, XXIV.; CZOERNIG–CZERNHAUSEN, 495.; LEICHT 1941, 25.; PASCHINI 1960, 98.; PASCHINI 1990, 719.

1388 Rajtuk kívül természetesen számos egyházi- és világi személy.

dale, Udine, Sacile, Monfalcone,[1389] Fagagna, San Daniele, Aviano, Caneva, Meduna, Tolmezzo, Venzone, Gemona.[1390] A ceremónia azért különleges, mert a Német-római Birodalom utolsó alkalommal érvényesítette joghatóságát.[1391] VI. Heinrich von Görz szerepe nem meglepő. Már Kassán (1412. március 28.) elnyerte a királyi felhatalmazást. Zsigmond nevében az új pátriárka jusson hozzá a neki járó birtokokhoz, valamint a gróf vegye át tőle hűségesküjét.[1392] IV. Ludwig von Teck a pápai beleegyezés hiányában az Aquileiai Patriarkátust mint electus pátriárka kormányozta.[1393] Kinevezését V. Márton pápa csupán 1418. február 25-én erősítette meg.[1394] Az új egyháznagy három támogatója ekkor a Luxemburgi, a birodalmi vikárius (a sógora), plusz Udine volt.

Zsigmond Olaszba

Írtam, a hosszadalmas előkészületek végeztével a király végül útnak indult. Ezzel elérkeztünk a velencei háború harmadik szakaszához. 1412. december 8-án kezdődött, amikor a Firenzei újból megjelent Udinében. A castellettói fegyverszünet aláírásával (1413. április 17.) viszont befejeződött az utolsó felvonás. Az uralkodó itineráriumát böngészve úgy érzékelem, akár felmerülhetett egy tengeri átkelés lehetősége is. No nem az egész seregnek, legfeljebb az uralkodónak.[1395] A terv mellett kényelmi és gyorsasági okok szólhattak, de katonái átszállítására utólag sem látok semmilyen esélyt. Gondoljunk bele, mindezt a velencei flotta szemei előtt. Felteszem, Sebenico eleste okán választotta a lentebb vázolt útvonalat. Rámutattam, bukásáról Zsigmond 1412. november 3-án, Zágrábban értesült. Másnap megparancsolta Medvei (Albeni) Petermann dalmát-horvát bánnak, figyeljen Traura. Ő a város felé vonul.[1396] Talán így jobban érthető válik a Bihács–Modrus–Brinje útvonal.[1397] Miért fordultak északra, 30–35 kilométerre Sebenicumtól?[1398] Fogalmam sincs! Meggyőzhették? Önállóan

[1389] Monfalcone 1409-ben megnyitotta kapuit. III. Friedrich von Ortenburg előtt. MIOTTI II. 299.

[1390] ANNALI (FRIULI) VI. 240–242. A bejegyzés dátuma: 1412. 7. 12. Valamint: LEICHT 1941, 26–28.

[1391] MENIS, 247–248.

[1392] RI XI/1. 203. sz. 1412. 3. 28. Kassa. Valamint: BAUM 2000, 227.

[1393] PASCHINI 1990, 719.

[1394] LIRUTI 1777, 166.; GRION, 78–79.

[1395] Az alcímre: a szerző itt – immár huszonnyolcadik alkalommal oly szellemesen – gyermekkorára emlékezve választotta a kifejezést. Sikk volt Olaszba járni. Igaz, Cseszkóba, Jugóba, Lengyelbe, Németbe, Spanyolba, Törökbe stb.

[1396] Az eredetit nem láttam. Kiadása: FEJÉR X/5. 133. sz. 1412. 11. 4. Zágráb. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2883. sz.

[1397] ENGEL–C. TÓTH, 95.

[1398] Nem tudjuk, Brinje után közvetlenül merre vonultak. Akár a tengerpartig is eljuthattak. Céloztam Zsigmond 1411. november 15-én Trau városához címzett levelére, amelyben a flottájuk élére a genovai Ugolino Doria került. A király ebben kifejezetten a város védelmére összpontosított. Semmilyen támpontunk az átkelésre. MNL OL DF. 287745. sz. 273r–274v. Dátum és kiadási hely nélkül. Kiadása: HEIMPEL 1932, 27. sz.; FEJÉR X/5.

döntött így? Úgy tanácsadói, mint saját maga ekképpen mérlegelhetett. Az ostrom rengeteg időt venne igénybe, most Itália és Aachen a fontosabb.

A magyarok megindulásáról, továbbá az uralkodó megjelenéséről, egyúttal a temesi ispán 12 ezer, vagy még több lovassal Friuliba érkezéséről, 1412 novemberének közepén találkozhatunk a velencei forrásokban,[1399] jóllehet a Firenzei még 24-én Modrusban évődött a Luxemburgi kíséretében.[1400] Erről a napról Guti Ország Mihály nádor 1482-es átiratában létezik egy királyi adomány. Relátora a temesi ispán.[1401] Udine kissé elhamarkodva fizetett egy szlávnak *(sclavo)* 1412. október 17-én 12 soldit. Azt állította, Ozorai Pipo hatalmas sereggel jön megsegítésükre.[1402] A temesi ispán egy darabig együtt vonult Zsigmonddal. Úgy Budán,[1403] mint Zágrábban a kíséretében találjuk.[1404] A Firenzeiről a legközelebbi hírt 1412. december 8-ról találtam. Ekkor Utinumban időzött.[1405] December 2-án már a város közelben járhatott. Aznap tértek vissza tőle az udinei követek. Azt üzente, megvédi őket és felszabadítja Friulit.[1406] Hol futhattak össze vele? Fogalmam sincs! Hat nap múlva Ozorai Pipót már Weidenben találjuk. Adatok híján nem merem kiszámolni, milyen messze lehetett a tábora november végén, december elején. Ha Modrusból november 25-én lovagoltak ki, két hét alatt abszolválták a nekem erőltetett menetnek tűnő 270–300 kilométernyi utat. Mindezt feltehetően már Zsigmond nélkül, akitől Brinjét elhagyva válhatott le.

134. sz. Regesztája: ZsO III. 2950. sz. Hermann Heimpel szerint 1412. november 15-e tájban adták ki Bihácson. Valamint: NOTIZIE, 117.; SCHÖNHERR 1895, 512.; MIKLÓSY, 106–107.

1399 AS. VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 86r. 1412. 11. 14. A hírt három nap múlva megerősítették. Uo. 1412. 11. 17. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 260. sz.; ZsO III. 2967. sz.

1400 MNL OL DL. 100965. sz. 1412. 11. 24. (Modrus). Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2990. sz. Valamint: ENGEL–C. TÓTH, 95.

1401 A szövegben ezt olvashatjuk: „quasdam duas litteras, unam prefati condam domini Sigismundi regis presentionalem ad relationem Piponis de Ozora comitis Themesiensis". MNL OL DL. 100965. sz. 1482. 3. 15. Kiadási hely nélkül. Guti Ország Mihály nádor okleve.

1402 A szövegben ezt olvashatjuk: „Misser Pipo veniva cum uno grando (sic!) exercito in nostro subsidio". BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 62r. 1412. 10. 17.

1403 Zsigmond 1412. szeptember 22-e és október 2-a között tartózkodott a városban. ENGEL–C. TÓTH, 95. Ozorai Pipo 1412. szeptember 29-én. C. TÓTH 2004, 484.

1404 Zsigmond 1412. október 26-a és november 8-a között tartózkodott a városban. ENGEL–C. TÓTH, 95. Ozorai Pipo 1412. október 28-án. C. TÓTH 2004, 484.

1405 C. TÓTH 2004, 484.

1406 Ők Andrea Monticoli jogi doktor és Niccolusio Zanni del Torso. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 454r–456v. 1412. 12. 2. Regesztája: ZsO III. 3034. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 248. A bejegyzés dátuma: 1412. 12. 2. Udine.

Nézzük a Luxemburgi útvonalát:

1412. november 13.–1412. november 19.	Bihács[1407]
1412. november 24.–1412. november 25.	Modrus[1408]
1412. november 27.–1412. november 29.	Brinje[1409]
1412 december?	Ljubljana előtt[1410]
1412 december ?	Postojna[1411]
1412. december 7.	„Cnisicza" mellett[1412]
1412. december 8.–1412. december 11.	Görz[1413]

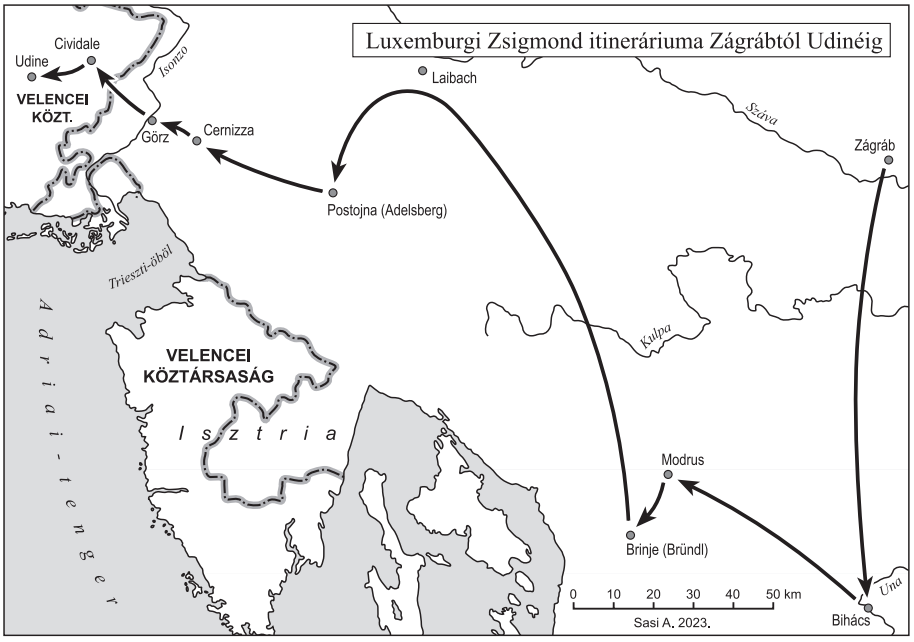

1407 ENGEL–C. TÓTH, 95.

1408 Uo.

1409 Uo.

1410 Talán. WINDECKE, 7-es fejezet

1411 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 90v–91v. 1412. 12. 5. Kiadása: LJUBIĆ VII. 32–38. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 262. sz.; ZsO III. 3044. sz.

1412 Erről még írok.

1413 Gian-Giuseppe Liruti bejegyzése egy 19. századi kéziratban. BB UDINE. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 222v. 1412. 12. 8. Valamint: ENGEL–C. TÓTH, 95. Még Görz előtt fogadta Brunoro della Scala birodalmi vikárius emberét (Federico da Pescia), aki ura levelét vitte Zsigmondnak. MNL OL DF. 287745. sz. 267v. Dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint az irat röviddel 1412. december 1-e előtt keletkezett. HEIMPEL 1932, 30. sz. Federico da Pescia *(aule nostre familiaris)* 1416-ban ott volt a király angliai kíséretében. FINKE IV. 467. sz. 1416. 7. 23. Leeds. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 2132. sz.

Zsigmond tehát Görz városát érintve érkezett Cividaléba,[1414] ahová 1412. december 14-én lépett be.[1415] Nagy tisztelettel fogadták, az aquileiai pátriárkák palotájában (Palazzo di Callisto) szállásolták el.[1416] Összehívta a friuli parlamentet, ahol a tartomány békéje érdekében meghirdette Tristano Savorgnannal szembeni fellépését.[1417] Állítólag 3000 válogatott lovas kísérte, akik a korábban megérkezett 8000-hez csatlakoztak.[1418] Giorgio Dolfin hozzávetőlegesen 8000 királyt követő katonáról tud. Számuk óráról órára növekszik.[1419] A velencei krónikában 9000 paripást említenek.[1420] A Cilleiek diplomatáitól átvett értesülésben, nem az uralkodó, hanem a temesi ispán 12 ezer, vagy még több equitessel közeledik.[1421] A számok nagyjából megegyeznek a velencei forrásokban az 1411. decemberi támadás idején berontó magyarokéval. Tudom, unalmas. Egyikben sem hiszek.

1414 Alessandro Di Bari szerint Zsigmond 1412. december 7-én „Crusiza" váránál adott ki egy oklevelet. Ő ezt Hrušicaként oldotta fel, a mai Illirska Bistrica mellé helyezi. Kiadása: DI BARI 2017, Melléklet 3. sz. A Luxemburgi itinerániumát nézve ez egy fontos oklevél. Megemlítik benne, az uralkodó nemsokára Görz közelébe ér. Erre december 8-án került sor. Zsigmond november legvégén, december legelején – Eberhard Windeckénél – Ljubljana közelében járt. Ha ez igaz, miért közelített volna Görzhöz ekkora kerülővel, a mai Illirska Bistrica települést érintve. Ebben én nem hiszek. Még valami. Jómagam láttam az eredeti iratot. Abban az „in descensu nostro prope Novum Castrum in villa Cnisicza" szerepel, nem „Crusiza". A palliumon mellékesen „Cniziza" áll. BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 132. sz. 1412. 12. 7. Cnisicza mellett. Zsigmond oklevele. Kiadása: DI BARI 2017, Melléklet 3. sz. A szövegben hegyes vidékről olvashatunk, és mivel a király másnap Görzbe ért, nem lehettek nagyon messze a várostól. Zsigmond itineráriumára: E. KOVÁCS 2013, 357–387. A legújabb ötletem a helyre Cernizza (Črniče). Beleillene Zsigmond útvonalába, hozzávetőlegesen csupán 17 kilométerre fekszik Görztől. Tudjuk, Ljubljana után az uralkodó megjelent Postojnában. A velencei követek itt tárgyaltak Zsigmond, plusz a pápa embereivel. A szövegben ezt olvashatjuk: „praticas habitas simul cum domino comite Zilie et cum domino cardinali legato apostolico et cum comite Bertoldo missis a domino rege". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 90v–91v. 1412. 12. 5. Ebben a kötetben mindig az új számozás szerint adom meg a jelzeteket. Kiadása: LJUBIĆ VII. 32–38. Šime Ljubić ebben a kötetben nem számozta az iratokat, ezért az oldalakra hivatkozom. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 262. sz.; ZsO III. 3044. sz. Valamint: HERRE, 10.; SCHIFF, 23–24. Postojna után jött Cernizza (Črniče), majd Görz. Erre ma jöttem rá (2023. augusztus 16.) Felvetésem a német cikkemben még nem található. E. KOVÁCS 2021b. 141–165. Alessandro Di Bari olasz tanulmányát ismerem. DI BARI 2016. Mivel ez megegyezik a magyar nyelvűvel, az utóbbit használtam.

1415 A Morosini-kódexben Zsigmond Cividale felé tart. MOROSINI I. 63/747. A bejegyzés dátuma: 1412. december 14. Giorgio Dolfin hasonlóan időpont nélkül írt Zsigmond megjelenéséről Sividâtban. A következő értékelhető dátum december 16-a. DOLFIN, 158–159. Marin Sanudónál 1412. december 14-én tájékoztatták III. Pandolfo Malatestit, a király személyesen megy Bellunóba. SANUDO, 874. Giambattista Verci szerint december 14-én lépett be Cividaléba. VERCI XIX. 81. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 248–249. A bejegyzés dátuma: 1412. 12. 13.

1416 Ma Complesso episcopale del patriarca Callisto.

1417 ANNALI (FRIULI) VI. 248. A bejegyzés dátuma: 1412. 12. 12.

1418 MOROSINI I. 63/747.; SANUDO, 874. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 249. A bejegyzés dátuma: 1412. 12. 14. Tobvábbá: BOSIO, 125.

1419 DOLFIN, 158.

1420 CRONACHETTA (VENEZIA), 319.

1421 AS. VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 86r. 1412. 11. 14. A hírt három nap múlva megerősítették. Uo. 1412. 11. 17. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 260. sz.; ZsO III. 2967. sz.

A Luxemburgi egy nap múlva Udinébe lehetett.[1422] A lengyel uralkodónak, II. (Jagelló) Ulászlónak küldött beszámolójában az év utolsó hónapjának 10. napján lovagolt be komoly sereggel Friuliba.[1423] Kijelentése konveniál az útvonalával. Felhoztam, Ozorai Pipo és a király Brinje után válhattak szét. Bonyolítandó a dolgot, három variációt vázolok fel. A jókora haderő még Ljubljanában Zsigmonddal tartott. Friuli közelében a temesi ispán a katonák nagyobb részével – néhány nappal megelőzve urát – elindult Itáliai felé. A Luxemburgi később lassan-lassan felkerekedett. A második változatban Zágrábot elhagyva Zsigmonddal csupán szűkebb kísérete tartott, ők nem lehetettek többen ezernél, míg a többiek innét más útvonalon haladtak. Hadvezére ekkor már nem kísérte. Említettem, 1412. november 24-én Modrusban közösen táboroznak. A harmadik variációban az ármádia egy teljesen eltérő irányból közelített. Vezetőjük ekkor még nem lehetett a Firenzei, aki valahol Friuliban vehette át felettük a parancsnokságot. Eldönthetetlen. Legalábbis nekem.

Hunyadi János az MTMT emelő

1412. december 7-én Zsigmond éppen „Cnisicza" környékén bivakolt. Innét szalajtotta Cividale városába Jankó nevű apródját *(aule nostre parvulus)*.[1424] Ő nem lehetett más, mint a fiatal Hunyadi János.[1425] Nézzük az érveket. Egy 1990-es tanulmány alapján a nándorfehérvári hős 1409 előtt született.[1426] Ennek a fényében egyértelműnek

[1422] Az udinei számadáskönyvben a bevonulás dátuma 1412. december 12. BB UDINE. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 223r. 1412. 12. 12.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Gian-Giuseppe Liruti bejegyzésében, egy 19. századi kéziratban, ez a dátum nemkülönben december 12-e. BB UDINE. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 222v. 1412. 12. 12. Vincenzo Marchesi december 13-ra teszi Zsigmond érkezését. MARCHESI, 12. A jegyzetben Vincenzo Joppira hivatkozik (Cronaca inedita di Quirino notaio. Collezione Joppi). Erre a forrásra eddig nem leltem rá Vincenzo Joppi hagyatékában. Az udinei levéltárban őriznek egy rövid szöveget, amit Quirino di Odorico Cerdone, detto Merlico közjegyző fogalmazott. AS UDINE. Archivio Notarile. Busta 5135. Quirino di Odorico Cerdone detto, Merlico. 6. (1409–1417). Itt sincs semmi a fenti dátumra. Életére: ZACCHIGNA 2003. Bonyolítja a helyzetet, az első olyan ismert oklevéllel, amit Zsigmond a városban adott ki, problémák merülnek fel. A ZsO III. 3051. sz. irat dátumát a szerkesztők helyesen hibásnak ítélik. 1412. december 8-án Zsigmond még nem lehetett Udinében. Ők a logikusabb december 15-re datálják az iratot. Azt állítják, a király ezen a napon vonulhatott be a városba. Ezt veszi át Engel Pál és C. Tóth Norbert. ENGEL–C. TÓTH, 95. Magam ugyancsal a december 15-ét tartom elfogadhatónak. Giambattista Verci szerint az uralkodó december 14-én vonult be Cividalèba. VERCI XIX. 81. Egy nap alatt bőven átérhettek Udinébe. Akkor miért körmölték a városi számadásokba a hónap 12. napját? Félreolvashatták a 18. században? Nincs válaszom.

[1423] MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

[1424] BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 132. sz. 1412. 12. 7. „Cnisicza" mellett. Zsigmond oklevele. Kiadása: DI BARI 2017, Melléklet 3. sz.

[1425] Az alcímre: a szerző itt – immár huszonkilencedik alkalommal oly szellemesen – feltevésére rengeteg idézést vár az MTMT rendszerébe. Az se baj, ha ledorongoló. Darab darab. Nem vicc!

[1426] E. KOVÁCS 1990, 41.

látom, a velencei háború harmadik szakaszában közel 15 éves lehetett. Igazi apród kor. A kukacoskodók nyilvánvalóan megkérdezik, erről miért nem beszéltek V. László király 1453-as adománylevelében. Válaszom a következő. A milánói tartózkodásáról sem olvashatunk, jóllehet sokan úgy vélik, a herceg szolgálatában sajátította el a condottiere típusú hadviselést.[1427] Amíg nem láttam a Castello Sforzesco épületét, addig elfogadtam a történelmi toposzt, hiszen fiatalon hinni szoktunk a szakirodalomnak. Öregként viszont bennünk bíznak. Nagy hiba! A magyarok komoly harcokban edződtek, az Itáliában tanultakkal semmi esélyük sem lett volna az oszmánok ellenében. Hunyadi János hadi képességét nézve akkora a különbség a mi javunkra, akár a 21. században a SerieA előnye az NB1 OTP Bank Ligával szemben.

El Clásico. Protección

Írtam, meglepően korán, 1412 novemberének közepén tudomást szereztek Zsigmond érkezéséről.[1428] Velencéből az alaposan felkészített Paolo Leonit három tanácsossal az oldalán küldték III. Pandolfo Malatestihez, akinek eddigi szolgálataival roppant elégedettek.[1429] Azonnal vonuljon a Tagliamento folyó átellenére, ahol minden takarmányt égessenek el, vagy használjanak fel. Mindezt elsősorban Udinén túl. Ott valamennyi épületet, házat, cortinát, falut, települést gyújtsanak fel, pusztítsanak el, amelyek a Köztársaság fennhatósága alatt állnak. Azért, hogy az ellenség ne szerezhesse azokat. Ha jónak látja, az alábbi helyeket átengedhetik. Ezek: Castelletto, Palazzolo, Castelporpetto, Latisana. Ehhez jönnek még a Savorgnan család egyéb helyei, Sedianval együtt.[1430] Az itt fellelhető munícióval és katonákkal az egész hadsereg vonuljon Portobuffolé-be, vagy Sacilébe, illetőleg Brugnerába. Mindenesetre olyan helyre, amely a Livenza mellett található. A sereg ellátásáról hasonlóan gondoskodtak.[1431] Marin Sanudónál III. Pandolfo Malatesti visszavonta csapatait Marca Trevigianába.[1432]

[1427] Az iratban megemlítik, 1433-ban ott volt Zsigmond római koronázásán. MNL OL DL. 37617. sz. 1453. 1. 30. Pozsony. V. László király oklevele.

[1428] AS. VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 86r. 1412. 11. 14. A hírt három nap múlva megerősítették. Uo. 1412. 11. 17. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 260. sz.; ZsO III. 2967. sz.

[1429] Az alcímre: a szerző itt – immár harmincadik alkalommal oly szellemesen – a legfontosabb spanyol klasszikust idézi.

[1430] Akár Portogruaro, vagy más hely is szóba jöhet, ha III. Pandolfo Malatesti aszerint értékeli a helyzetet.

[1431] A szövegben ezt olvashatjuk: „de mittendo omnes res, instrumente, victualia et alia opportuna pro campo predicto". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 86r. 1412. 11. 14.

[1432] SANUDO, 874.

Jól látszik, újfent az árok és a folyó adta védelmi vonalra csoportosították a csapatokat. Friulit gyakorlatilag átengedték.[1433] Azt gondolom, azért mondtak le a tartományról, mert semmilyen pontos információval nem rendelkeztek. Sem a királyi sereg valós számáról, sem elhelyezkedéséről, sem a valódi céljáról. Ezért húzódhattak vissza az említett városokból, várakból. Úgy értékelhették, megtartásuk vagy lehetetlen, vagy hatalmas áldozatokkal járna. Véleményem szerint egy újabb döntő ütközetet szerettek volna kierőszakolni, hasonlóan, mint a nagy mottai csata.[1434] Fentebbi állításomat megerősítve, Ruggero da Perugia katonái a Livenzánál egyesültek a sereggel.[1435] Rajta kívül gyalogosokat, lovasokat napról napra, óráról órára vezényeltek oda. Újabb 1000 lándzsa felállításáról rendelkeztek. Olyan helyekről terveztek sorozni, ahonnan a leghamarabb sikerül a zsoldosokat megnyerniük.[1436] Elrendelték, III. Pandolfo Malatesti megszólítása kiváló katonai képességei okán ezentúl „capitaneus generalis exercitus noster" legyen.[1437] Így is lett! 1412. november 25-én már ekképpen titulálják. Újfent egy piciny múltidézést kérek. Emlékezzünk vissza, amikor Zsigmond levelét Carlo Malatesti eljuttatta Velencébe. A király részéről a technika most sem változott. Barnabò Loredan a condottierétől egy írást hozott magával a lagúnák városába. A Luxemburgi milánói részen mozgolódó követének ajánlatát küldte el. Amennyiben III. Pandolfo Malatesti Zsigmond pártjára állna, megerősítené őt a bresciai–bergamói vikáriátusban, emellett még számos kiváltságnak örülhetne.[1438] A textust egy szerzetestől *(frater ordinis Humiliatorum)* kapta.[1439] Miként várható volt, nemet mondott. Értesültek Barnabò Loredántól.[1440]

1412. november 27-én hangsúlyosabb védelmi intézkedésekbe kezdtek. Azzo Trevisant küldik Ferrarába III. Niccolò d'Este őrgrófhoz. Commissiójában rábukkanhatunk a magyarok újbóli megérkezésének általam már idézett hírére, mint akik rövid időn belül belovagolnak „in Patria Foroiulii". Ezzel indokolták, 200 lándzsáig kérnének zsoldosokat. A követ fürkéssze ki, lehetséges-e plusz 200 gyalogost össze-

[1433] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 86r. 1412. 11. 17. Regesztája: Regesztája: ÓVÁRY 1890, 260. sz.; ZsO III. 2967. sz.

[1434] Az élelemről nem írom le újból, miért égetették fel, és minek szállították biztonságos helyekre.

[1435] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 86r. 1412. 11. 14.

[1436] Uo. 86r. 1412. 11. 17. Regesztája: Regesztája: ÓVÁRY 1890, 260. sz.; ZsO III. 2967. sz.

[1437] Írásban és szóban. Uo.

[1438] A szövegben ezt olvashatjuk: „confirmabuntur sibi vicariatus Brixie Pergami et multa avantagia fient sibi". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 87v. 1412. 11. 25. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 261. sz.; ZsO III. 3001. sz.

[1439] A humilliátusok (Ordo regularium fratrum humilliatorum) voltak az első ordo tertius. III. Ince pápa 1201-ben elfogadta a 12. század végén Lombardiában kialakuló alázatos kezdeményezést szerzetesrendként.

[1440] Gesztusát Velence roppant udvariasan köszönte meg. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 87v. 1412. 11. 25. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 261. sz.; ZsO III. 3001. sz.

szedni.[1441] Nápolyi Lászlóhoz és Carlo Malatestihez szintén befutottak a katonákért kuncsorgó követek.[1442] Ezzel egy időben nagyon komoly átcsoportosításokra adtak utasítást. Levelet körmöltek Ruggero da Perugiának, Niccolò Barbarigónak, Bernardo Diedónak, Grasso Gallucci da Venosának, a gyorsan végrehajtandó védelmi lépésekről. Castello di Querót lássák el elegendő élelemmel, munícióval. Grasso Gallucci da Venosa csapatával menjen Coneglianóba, majd kuckózzon be a városba. Niccolò da Burgo 50 lándzsával onnét viszont vonuljon Veronába.[1443] Ruggero da Perugia küldje fiát (Pietro) 40 lanceával Trevisóba, ahol a Szent Tamás városrészben vegyen fel állást. Bartolomeo Gonzaga és Corrado Gonzaga, akik éppen Veronensium urbsban állomásoznak, 40 lándzsával csatlakozzanak Ruggero da Perugia kompániájához, mindezt fia katonáinak pótlására. Az apa Mottába került. Seregének egy része ne menjen tovább, ellenben brigádjának a másik fele Oderzóba menjen. Deklarálják, a harcosok november 29-ig táborozzanak a feltrei területen Castello della Scala meghódítása végett. Netán Feltria bónuszként a kezükbe kerülne, egy-két napot még rátehetnek. Többet semmiképpen. Visszavonuláskor a gyalogosokat, az utászokat *(guastatores)*, a bombardákat, egyéb dolgokkal Trevisóba küldjék.[1444]

Most nem tekinthetek el a különvélemények felsorolásától.[1445] Andrea Contarini tanácsos azt javasolta, Rugero da Perugia és Grasso Gallucci da Venosa seregeit osszák szét. Az utóbbiak szolgáljanak Oderzóba, továbbá Mottába. A kisebbik perugiai lovagoljon 30 lándzsával Veronába. Az itt szolgáló két Gonzaga 40 lándzsával, együtt Rugero da Perugia csapataival *(cum sua conducta)*, Bassano, Cittadella, Castelfranco közötti részekre vonuljanak. Sante Venier consiliarius úgy látta, a Feltre környékén táborozó Rugero da Perugia, Grasso Gallucci da Venosával csatlakozzon a főkapitányhoz. Míg az első 330 lándzsának, együtt 200 gyalogossal, addig a másik 125 lanceának parancsol. Antonio Mauri okoskodásából megtudjuk, Andrea Redusio jelezte, a velencei seregek Feltria környékén nyomulnak előre, rövid időn belül Castello di Zumelle mellett Castello della Scala is a kezükön lesz.[1446] A bejegyzéseket követő sorokból kide-

[1441] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 94r. 1412. 11. 27.; Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 89v. 1412. 11. 27. Korábban már egy „solemnis ambasiator" ment a ferrarai őrgrófhoz. Kérik, jöjjön segítségükre annyi katonával, amennyivel lehetséges. Uo. 86v. 1412. 11. 17.

[1442] Adattár II.

[1443] Niccolò da Burgót *(conductor gentium armigerorum)* előtte Coneglianóba vagy Mottába küldik a sereghez. AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 4. 127v. 1412. 10. 25.

[1444] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 87v–88r. 1412. 11. 27.

[1445] A megjegyzések alá odabiggyesztették a szavazati arányokat, de még így sem tudom eldönteni, végül mi ment át a gyakorlatba.

[1446] Említettem, a két várat, mások mellett, elsősorban Feltre elszigetelése miatt szerezték meg.

rül, úgy III. Pandolfo Malatesti, mint Paolo Leoni provizor nagyon hasznosnak tartják Niccolò Busetto számvevő *(solutor)* munkáját. Maradjon a seregnél.[1447]

Nem elégedettek meg ennyivel. 1412 novemberének a végén provizorokat, nemeseket, jegyzőket, hírvivőket *(nuntios)*, katonákat, egyéb hasznos embereket szalajtottak a fennhatóságuk alá tartozó helyekre. Megállapították, a Ceneda körül tetemes sereg támadásakor semmilyen módon nem lehetséges a sikeres ellenállás. Muszáj lesz megerősíteni. A vár közepén álló torony sem oltalmazható. Serravalléhez közel fekszik, a riválisok könnyedén megszerezhetik, ezért a lerombolása mellett szavaztak, mert ott felesleges katonákat lekötni. Bertolino Zaneboni vizsgálja meg, a citadella *(turris sive rocha)* őrizhető-e 20–25 pagával.[1448] Ha igen, töltsék fel a készleteket. Ellenkező esetben minden szállíttassanak el, utána mindenkit küldjenek Coneglianóba A helyet pedig pusztítsák el.[1449] Conejànba rendelték a friuli Pulcinicco várának 40 gyalogos védőjét ágyúikkal, fegyvereikkel, plusz egyéb eszközeikkel. Feleslegesnek, mi több, haszontalannak vélik megtartását, hiszen nem lehetne megóvni. Inkább felégettetik az erősséget.[1450]

Folytatták a sereg felhízlalását. 300 számszeríjász azonnali besorozásával kezdték.[1451] Carlo Malatestitől 200 lándzsáig akartak katonákat szerezni. A ferrarai őrgróftól (III. Niccolò d'Este) ugyanennyit kértek.[1452] Arengerio dei Casoli da Siena segítségével Braccio da Perugiát szerették volna becserkészni. Ő nem más, mint Andrea Fortebraccio (Braccio da Montone).[1453] Ez egy fiatal Lionel Messi szintű igazolással felérő tranzakció lett volna. A zsoldosvezért 300 lándzsájával és 200 gyalogosával csábították. A lehetséges kudarcra gondolva a közbenjáró az alábbiaknál kísérletezhetett: El Tartaglia (Angelo Tartaglia Broglio da Lavello), sajnos nem Tattaglia, Franceschino della Mirandola (Francesco della Mirandola), Ludovico degli Obizi,

---

1447 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 87v–88r. 1412. 11. 27.

1448 Provizor volt.

1449 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 88v. 1412. 11. 28.

1450 Uo. 89v. 1412. 11. 30.

1451 Uo.

1452 Uo. 89v. 1412. 11. 27. Carlo Malatesti elé Francesco Barbarigo járult következtében. Uo. 90r. 1412. 12. 1. A zsoldosvezér nemet mondott, mert Bolognával konfliktusba keveredett. Ravennai földjeit dúlják, de ha békét kötnek, segíteni fog. Velence követet küld a pápai legátushoz (kardinális) Bolognába és Carlo Malatestihez. Bartolomeo Mauricenót választják. Uo. 96r. 1412. 12. 19. Kötelessége a város, továbbá a Malatestik közti feszültség elsimítása. Útközben álljon meg Ferrarában, ahol III. Niccolò d'Este ferrarai őrgróffal, Uguccione dei Contrarival, valamint a tudomásuk szerint a városba érkező I. Gianfrancesco Gonzagával találkozzon. Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 104r–105v. 1413. 1. 1. A civakodásnak nem lett vége. Velence folyamatosan próbálkozott a viszály megszüntetésével. Lorenzo Lonzi megy Bononiumba a kardinálishoz. Uo. 115r. 1413. 3. 22. Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo lovagot pedig Rómába irányították. Uo. 117r–v. 1413. 4. 4.

1453 Arengerio di Nicola dei Casoli Sienában született, 1405. május 10-e óta velencei polgár. CIVES. SP1: 169v.

Lorenzo da Cotignola (Lorenzo Attendolo).[1454] Ezek a condottierik a szakmájuk Púpos–Kocka–Öcsi–Bolond négyesének számítottak, de végül egyikük sem került szembe Zsigmond csapataival. Mindenesetre közülük eggyel a király összefuthatott. Franceschino della Mirandola húsz év múlva Piacenzában, testvérével (Giovanni) közösen, kiváltságokat kapott a Luxemburgitól.[1455] Paolo Luparit hasonlóan bevetették. Romandiole után Marche felé vette az irányt.[1456] Figyelmébe ajánlják a 200 lancea felett rendelkező Fabrizio da Perugiát. Jókat hallottak róla.[1457] I. Gianfrancesco Gonzagát sem hagyták ki a sorból. Csapatokat akarnak tőle, sőt elképzelhetőnek tartják, akár személyesen a szolgálatukba lépne. Fantino Michelin keresztül tájékoztatják, III. Pandolfo Malatesti a zsoldjukban áll szép számú csapatával.[1458] A Köztársaság azt remélte, 500 lándzsával és 700 gyalogossal fogja őket segíteni.[1459]

Ezzel párhuzamosan a lagúnák városa tovább folytatta a védelem kiépítését. Kezdjük Velencével. Tanulhattak a Lídó megtámadásából. Az őrzésre kirendelt bárkák mellé újabb 18-at úsztattak a környékre. Ezek gyorsmozgásúak lehettek. Legénységük négy fő, közülük kettő balestrieri, vagy ugyanennyi lándzsás legyen, miként azt jobbnak vélik.[1460] A dózse palota éjjeli strázsálását nyolc emberrel megfejelték[1461] Új provizorok kerültek Padovába, Vicenzába, Veronába, Trevisóba, Capodistriába.[1462] Ezek a lépések, ellentétben a háború első szakaszával, nem tűnnek kapkodónak. Nézzük, mi történt a fronton. 1412 decemberének az elején III. Pandolfo Malatesti szerintem Trevisóban állomásozott. Velencét halálosan idegesíthette a helyzet, hiszen november közepe óta szerették volna, hogy a főkapitány pusztítsa el, amit javasoltak.[1463] Követük (Niccolò Loschi) derítse ki a fővezér tervét. A sereggel most, illetve a jövőben szándékozik-e Friuliba menni. Azt akarják, minden erősséget, ami ott a kezükön van, romboltasson le. Kizárólag a stratégiailag érdemi pontokon hagyjon katonákat, a többieket vonja vissza más helyek védelmére. 2000 számszeríjászt ígérnek

[1454] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 90r. 1412. 12. 1.

[1455] Ezeket nem sorolom fel. RI XI/2. 9040. sz. 1432. 2. 18. Piacenza.; Uo. 9074. sz. 1432. 3. 15. Piacenza.

[1456] Elsősorban tudja meg a Carlo Malatestihez küldött Francesco Barbarigótól, sikerült-e a zsoldosok megszerzése. Ha igen, véget ért a küldetése. Ha nem, menjen a két tartományba. Szerezzen 200–300 lándzsányi sereget. Romandiole (Provincia Romandioae et Exarchatus Ravennae) a Pápai Állam egyik része.

[1457] Többszöri próbálkozás ellenére nem sikerült megszerezni. Pontosabban nincs adatom az ellenkezőjéről. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 90r. 1412. 12. 1.

[1458] Uo. 92r. 1412. 12. 13.; Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 99v. 1412. 12. 14.

[1459] Ez még ugyanaz a követség (Fantino Micheli). Kevesebbel (400 lándzsa, 400 gyalogos) is beérték volna. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 93v. 1412. 12. 16.

[1460] Uo. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 9. 100r. 1412. 12. 16.

[1461] Uo. 100v. 1412. 12. 16.

[1462] SANUDO, 874.

[1463] Erről már írtam.

pótlásként.[1464] Említettem, három követet küldtek hozzá rendes ajándékokkal (ezüst, bársony, selyem, bor stb.).[1465] Az udvarlás sikerrel járt. III. Pandolfo Malatesti 1412. december 23-án Trevisóból a lagúnák városába indult, ahol nagy tisztelettel bántak vele. Michele Steno Margheránál fogadta.[1466] Két napig időzött ott, a ferrarai őrgróf (III. Niccolò d'Este) palotájában lakott. A tanácsban a magyarok mozgolódásairól egyeztettek vele. Mivel más lehetett az elképzelése, itt győzködhették. Visszatérve Marca Trevigianába nem siette el a dolgot. 30-án ugyanis sürgető levelet postáztak. Tartsa egyben a sereget, mert a mieink a velencei földeket zargatják.[1467]

Nem álltak le a katonák átcsoportosításával sem. Ruggero da Perugia és Grasso Gallucci da Venosa zsoldosvezéreket egyéb csapatokkal együtt visszarendelték Feltre környékéről.[1468] Érdekesek a további lépések. Giovanni Delfino *(solutor)* menjen Palazzolóba, majd Castellettóba. Az utóbbiban mindent romboljanak le, az ott tárolt muníciót, élelmet vitesse át az elsőnek említett városkába.[1469] A pusztítás nem lóg ki a lagúnák városának taktikájából, hiszen a király megérkezésének a tudatában utasításba adták, mindent gyújtsanak fel.[1470] A fegyverszünet megkötésének helyén állomásozókból 100 gyalogost Tristano Savorgnanhoz küldjenek birtokai védelmére. 20–30 további talpast indítsanak Castelporpettóhoz. A többiek kerüljenek Palazzolóba, ahol Daniele Danzano kapitány. Velencéből pénzt küldenek az ottani falak megerősítésére.[1471]

Elvetették Latisana esetleges feladását.[1472] 1412 decemberében kiemelt figyelmet fordítottak a városra. Sok bárkát, plusz egyéb hajózási alkalmatosságot úsztattak a falak alá. Ezeket összekapcsolva terveztek hidat kialakítani. A követek derítsék ki,[1473] III. Pandolfo Malatesti hasonlóan képzeli-e a taktikát. Velence álláspontja a

---

1464 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 97r–v. 1412. 12. 4. Kiadása: DOCUMENTI (PANDOLFO). 18. sz.

1465 A három követ nevét újból: Bartolomeo Nanni, Sante Venier, Lorenzo Bragadin. MOROSINI I. 63/749.; SANUDO, 874.; AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 101v–102r. 1412. 12. 15.

1466 Visszatértekor hasonlóan idáig kísérte a dózse és számos előkelő. Ekkor sem maradtak el az ajándékok. MOROSINI I. 63/754.; DOLFIN, 159.; SANUDO, 874.

1467 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 96v. 1412. 12. 30. Kiadása: DOCUMENTI (PANDOLFO) 19. sz.

1468 A szövegben ezt olvashatjuk: „quod ipsas gentes reducere solicitamus, quantum possumus". AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 97r–v. 1412. 12. 4. Kiadása: DOCUMENTI (PANDOLFO). 18. sz.

1469 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 103v. 1412. 12. 17.

1470 Uo. 97r–v. 1412. 12. 4. Kiadása: DOCUMENTI (PANDOLFO). 18. sz.

1471 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 103v. 1412. 12. 17. Castel Porpettót 1386-ban megerősítették. MIOTTI II. 112. Ráférhetett a ráncfelvarrás. Állítólag III. Pandolfo Malatesti 1412 novemberében Castellettónál csoportosította az erőit. CRONACHETTA (VENEZIA), 319. Hát nem!

1472 A tervről már írtam.

1473 Megerősítésként: Sante Venier, Bartolomeo Nanni, Lorenzo Bragadin.

flotta lehorgonyzása. A katonák egy részét használják fel a Sile folyó meg Motta védelménél.[1474] Tisane szerepével mind a két fél tisztában volt. A Köztársaság további átvezénylésekkel operált. A magyarok isztriai kivonulását követően az ottani gályákat Velencébe rendelték. Az öböl capitaneusa feladata, mihelyt Zsigmondék elhagyták a félszigetet, navigáljanak haza. A Tagliamento torkolatához érve egy galeotta induljon Latisanához. Ha Branco Loredan és Antonio Civran két galeottával szintén ott ringatózik, az egyik csatlakozzon a védelemhez.[1475] Feladatuk az ottani, meg a caorlei partok mellett egyéb helyek felügyelete, a hajózás biztosítása a lagúnák városának irányába oda-vissza. Okozzanak kárt a maranóiaknak, de Velence egyéb ellenlábasait se kíméljék.[1476] 1413 májusában Pietro Contarini mellett Francesco Garzoni érkezett Latisanába. A mustrát *(monstra)* ellenőrizték.[1477] Az utóbbi azonos lehet azzal, aki 1412 nyarán Alexandiába hajózott egy gálya parancsnokaként.[1478] A tengeri utat túlélve nem sokáig pihenhetett. A következő céljuk Ariis lett. A feladat ugyanaz. A sorozások szemrevételezése. A két vár számára 1000 dukátot vittek magukkal szubvencióként. Megtudjuk, Latisanában felújítások folytak.[1479] Jelentésük nyomán 2000–3000 dukátot engedélyeznek költeni a helyreállításokra. Alaposan ellátták őket élelmiszerrel, de zsoldjukat is kiegészítették.[1480] Körültekintésükkel sokat segítettek a Tagliamento vízétől nyaldosott castrum megtámogatásában, hiszen a folyóra épülő külső védelmi/támadó vonal legfontosabb elemének számított.

Egy lépéssel/fiumével hátrébb ilyennek tekinthetjük Mottát. Velencében sejtették, stratégiai helyzetére tekintettel a Livenzánál a magyarok újból megpróbálhatják az áttörést. Emiatt 1412 decemberében számos felfegyverzett bárkát *(barche armade)*, továbbá sok számszeríjásszal 13 ganzaruolót küldtek az erődhöz. A provizor Marco Lombardo lett. Ő háromszor csatázott Ozoraival.[1481] Lám! Lám! A temesi ispán a bátorság fokmérője lett. Nem egyedül vezette a védelmet. Ebben részt vett Giacomo di Giovanni a folyón lebegő ganzaruolók kapitánya. Hajóival le-föl cirkálva őrizte a várat és a vizet egyaránt. Az ellátás érdekében néhány bárkával abrakot szállíttattak Mottába.[1482]

[1474] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 101v–102r. 1412. 12. 15.

[1475] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 113v. 1413. 2. 24.

[1476] Uo. 114r. 1413. 2. 24.

[1477] Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 123r. 1413. 5. 9.

[1478] Az apja Albano Contarini. Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 129r. 1412. 7. 18.

[1479] Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 123r. 1413. 5. 9.

[1480] Uo. Senato, Deliberazioni, Mistri, Registri 49. 186v. 1413. 5. 26.

[1481] DOLFIN, 159.; SANUDO, 874. A Morosini-kódexben kétszer harcolt a temesi ispánnal. MOROSINI I. 63/752.

[1482] A szövegben ezt olvashatjuk: „in la parte dela Liguenza nuy avemo fato far e taiar grande quantita de strame per far condur in la Motha". AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 106r. 1412. 12. 22.

El Clásico. Ataque

A temesi ispánt nem riasztották el a velencei védelmi lépések.[1483] Egy krónika szerint 1412. december 3-án benyomulhatott Friuliba.[1484] Miként céloztam rá, a hónap nyolcadik napján Udinében forgolódott.[1485] Nem várta be Zsigmondot, az uralkodó érkezésekor már átléphette az onnét 30 kilométernyire kanyargó Tagliamento folyót.[1486] 15-én a Luxemburgi levelét küldték utána. Kiderült, Valvasone irányába indultak, pontosabban ott megfordultak, majd jött Codroipo.[1487] A térképre nézve fordítva logikusabbnak tűnne,de talán ekkor a temesi ispán nem előre ment, hanem hátra. Ez azt jelentené, átkelt a Tagliamentón, később ellenben visszakelt. Nem tartom valószínűnek az ide-oda lovagolást, mert nem lehetett annyi ideje, hiszen Cordovado *(Cordoat)* meg Palazzolo *(Palazuol)* elestéről 1412. december 17-én érkezett a hír Velencébe.

Az attakot a Firenzeihez kötötték.[1488] Megjegyzem, egy alkalommal a Morosini-kódexben felhozzák idősebb Stibor nevét, mint aki együtt jött a temesi ispánnal,[1489] sőt Marin Sanudo kettőjüknek tulajdonítja megszerzésüket.[1490] A lengyel ottlétéről nem vagyok meggyőzve, jóllehet a források hiánya eltakarhatja itáliai mozgolódását.[1491] Codroipban és Palazzolóban hiába védekeztek, végül megadták magukat, megóvva javaikat, megvédve embereiket. 90-nél több honfitársunk bánta a győzelmet, jóllehet az otthagyott hadieszközök a magyarok kezére kerültek.[1492] Palazzolóhoz később Zsigmond kérésére Udinéből küldtek embereket.[1493] Elvesztésük Velence számára súlyosnak számított.[1494] Latisana sokkal sebezhetőbbé vált, így ve-

[1483] Az alcímre: a szerző itt – immár harmincegyedik alkalommal oly szellemesen – a legfontosabb spanyol klasszikust idézi.

[1484] CRONACHETTA (VENEZIA), 319.

[1485] C. TÓTH 2004, 484.

[1486] CRONACHETTA (VENEZIA), 319.

[1487] A szövegben ezt olvashatjuk: „lo qual era a Valvason per farlo andar cum lo campo per fin a Codroipo". BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 62v. 1412. 12. 15.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz.

[1488] MOROSINI I. 63/751.

[1489] Uo. 63/748.

[1490] SANUDO, 874.

[1491] 1412. szeptember 30-án Gyulafehérvárott volt. Személyéről később az első ismert adat Pozsonyból van. Ezt 1413. április 13-án jegyezték le. C. TÓTH 2004, 473.

[1492] A szövegben ezt olvashatjuk: „che i nostri non se posando plui tegnir se rendè, salvo l'aver e le persone". MOROSINI I. 63/751. Valamint: MIOTTI IV. 105. Cordovado várnagya 1412 augusztusában a grádói pátriárkán (Giovanni Dolfin) keresztül értesítette Velencét, a fennhatóságuk alá akarnak kerülni. Elfogadták. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 59r. 1412. 8. 19.

[1493] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 464r–466v. 1413. 1. 5.; Uo. Fondo Principale. 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz.

[1494] Értsd: Codroipo és Palazzolo.

szélybe került a kereskedelmi útvonalak szabad használata. Ezt nem csupán én képzelem így, hanem a Morosini-kódex is. Cordovadónak amúgy nem sok köze lehetett Tisana védelméhez, másrészt krónikásaink így sejtették.[1495]

A támadók gyorsan kihasználták a helyzetet. Latisanát vették célba. Mikor? Mindenképpen december harmadik harmadában. Velencei kézre kerülésének hátrányos következményeit a magyarok azonnal érezték. Ermolano Lombardo, a hely provizora, a nagy mottai győzelem után néhány héttel azt látta, az ellenség minden nap egyre több dolgot szállít a környékre.[1496] Mindenesetre egészen a temesi ispán második megjelenéséig tudomásom szerint nem támadták meg. Most viszont igen! Ámbár a 150 emberrel,[1497] a 300 íjásszal, az elegendő bombardával megerősített hellyel, no meg az elöljárójukkal (Ermolano Lombardo), nem boldogultak. A betolakodók közöl sokan meghaltak, többen megsebesültek. A sikeresen menekülők Cividaléba és Udinébe reméltek oltalmat.[1498] A Morosini-kódex többet tud. Az ostrom három napig tartott. A hatalmas ködös-nedvesség *(per chaligo grando)* akadályozta a harcot. A magyarok lovainak mostoha elhelyezése, állataik elégtelen abrakoltatásával járó nagyarányú elhullás, arra késztette őket, adják fel állásaikat. Az árkokban hagyták létráikat, fedezékeiket, ostromgépeiket, plusz egyéb építményeiket.[1499]

Latisana esetében örömmel mondanám, a temesi ispán vezette csapatok támadták, de ezt csupán valószínűsíteni tudom. Hasonló a helyzet Mottával is, ahol sem a parancsnokról, sem az ostromról, de még annak időpontjáról sincs adatom, ennek ellenére itt szintén Ozorai Pipóra tippelek. Marin Sanudónál a magyarok megérkeztek, de a védők három napos csatában visszaverték őket.[1500] Niccolò del Carretto a hajók kapitányaként ugyancsak szerepet vállalt a defenzívában, aki „molto valoroso da mare".[1501] A Morosini-kódexben 12–13 ganzaruolo állt a rendelkezésére. Ezek a tengerész *(homo di mar)* alá tartoztak. A hajókat remekül felszerelték fegyverrel, emberrel egyaránt. Az erősség provizora az élelmiszerek mellett hadianyag utánpótlásnak örülhetett.[1502]

[1495] Giorgio Dolfinnál 1412. december 17-én érkezett a hír, míg Marin Sanudónál egy nappal később. DOLFIN, 159.; SANUDO, 874.

[1496] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod multe res et bona inimicorum nostrorum conducte sunt et conducuntur dietim in terra Latisane diversis modis". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 63v. 1412. 9. 10.

[1497] A 150 csak Marin Sanudónál olvasható. Uo. 875.

[1498] Az elesettek és a sebesültek száma hozzávetőlegesen 350 lehetett. MOROSINI I. 63/757.; SANUDO, 875. Valamint: GALASSO, 52.

[1499] A szövegben ezt olvashatjuk: ·lasando le schale e manteleti, e manganele, e altri suo edificii intro per i fosi". MOROSINI I. 63/757.

[1500] Ez december második felében történhetett.

[1501] SANUDO, 874.

[1502] MOROSINI I. 63/752.

Kérdés, vajon egy kóborló magyar csapatnak tulajdonítsuk-e Sesto ostromát? Szerintem nem. A Morosini-kódexből nem derül ki a próbálkozás ideje.[1503] Írtam, az Abbazia di Santa Maria in Silvis apátságát 1412 októberének az elején foglalták el III. Pandolfo Malatesti emberei. December közepének környékén itt újból egymásnak feszültek. A fiatalabb Malatesti csapataival nagy felfordulást *(una gran baruffa)* okozva, megtámadott 300 friulit meg magyart, sokat megölve közülük.[1504] A velenceiek hidat akartak építeni,[1505] ezt igyekeztek a mieink megakadályozni. Sikertelenül. A sestóiak megszegték hűségesküjüket, az apát (Federico d'Attimis) unokaöcsét *(nievo)* a velenceiek magukkal vitték, ezt követően börtönbe vetették. Ekkor az öcsi a katonáival Marca Trevigianába húzódott vissza.[1506] A Benedek-rendi kolostort 899-ben már egyszer alaposan elintéztük. Bonyolítsuk a dolgot. Jöjjön Marin Sanudo! Cordovado okán átveszi a Morosini-kódexet. Az offenzívát 1412. december 17-e és december 22-e között helyezte el időben.[1507] Logikailag összeköthető a sestói kalanddal. Mivel öt kilométerre fekszenek egymástól, belefér Ozorai Pipóék Latisana utáni arra fordulása.

1412 végén, 1413 elején, a magyarok Treviso irányába vonultak. Hadmozdulataikat nem könnyű rekonstruálni, legtöbbször kizárólag a krónikákra támaszkodhatunk. Velencében az előretörésről 1413. január 8-án értesültek Martino da Faenza zsoldosvezértől.[1508] A mieink célja 10 ezer lovassal végig vágtatni a Marca Trevigiana-i, a padovai, a vicenzai, a veronai területeken. A Morosini-kódexben külön kiemelik, szekerek nélkül *(senza chariazo nisum)* jöttek.[1509] Ez nekem villámháborúnak tűnik, nem beszélve az elbeszélő forrásokból kiszűrhető eseményekről. Megjelentek. Győztek vagy hiába küszködtek. Mindkét variáció esetén gyorsan továbbálltak. A fentieket a 15 lefülelt magyar fogolytól tudták meg.[1510] Miheztartás végett felhívom a figyelmet a hír útjára. 1. Nációnk tagjai. 2. A condottiere. 3. A lagúnák városa. 4. A Morosini-kódex. 5. Giorgio Dolfin. 6. Marin Sanudo. 7. E. Kovács Péter. 8. Olvasó 1. 9. Olvasó 2. 10. Olvasó 3. Azért ennyi, mert három lektornak illik végig

[1503] Uo. 63/747.

[1504] Uo.; DOLFIN, 158–159.; SANUDO, 874.

[1505] Itt csörgedezik a Reghena folyócska. Inkább az apátságot körbevevő vizesárokra gondoljunk. Ez ma is látszik a falak körül kanyarogva. Ritka szép hely!

[1506] MOROSINI I. 63/747.; DOLFIN, 159.; SANUDO, 874.

[1507] MOROSINI I. 63/751. Marin Sanudónál megadták magukat. Számos hadieszközre bukkantak a várban. 90 magyart megöltek. SANUDO, 874.

[1508] Giogio Dolfinnál a dátum 1413. január 7. DOLFIN, 160.

[1509] MOROSINI I. 63/758. Ez nem azt jelenti, hogy nem használtak szekereket. Kaptak is, zsákmányoltak is. Castello San Salvatore alatt, erről később bővebben, 50 szállítóeszközük égett el. A történetről 1413. február 25-én már tudtak Velencében. MOROSINI I. 63/787.; SANUDO, 878.

[1510] MOROSINI I. 63/758.; DOLFIN, 160.; SANUDO, 875.

böngésznie a disszertációmat. A szám hiába tűnik túlzónak. Nem az. Inkább reális. A mieink ezután a Padova közelében fekvő Limena településhez vonultak. Ez a város védőműveihez *(seraio)* nagyon közel feküdt.[1511] Egy nap és éjszaka lovaglással, 50 kilométert megtéve közelítettek *(sovra el restelo de Padoa)*.[1512] Öt mérföldnyire letáboroztak. Nem mertek közelebb menni.

Padova, Pàdova, Pàdoa, Pàoa, Pàva, Patavium, Pádua

Zsigmond Velence megregulázásában Padovát meg Veronát kulcsfontosságúnak gondolta.[1513] Már csak amiatt is, mert két legfontosabb helyi szövetségesének (Marsilio da Carrara, Brunoro della Scala) egykori birtokai voltak. Utoljára talán 1410. július 20-án, egy Rómeó és Júlia városához közeli várban találkoztak híveikkel.[1514] Az erősséget ekkor az osztrák hercegek birtokolta. Puccsot szerveztek, de az összeesküvést leleplezték.[1515] A Luxemburgi abban bízott, hogy a polgárok nem felejtették el őket. Segítségükkel talán sikerül megbontani a velencei hatalmat. Elsősorban azokra számíthattak, akiket kiszorítottak a gazdasági, mi több, a politikai életből. A tétovázókat a fenyegető katonai veszély csak meggyőzi, kihez lesz érdemes idomulni. Nem véletlenül lett tehát a két itáliai katonai vezető a magyar csapatoknál.[1516] A pragmatikus érzékkel bőven megáldott uralkodó úgy látta, döntéséből csak haszna lehet. Valami azt súgja, Zsigmond inkább csak kapcsolatrendszerük okán számított militáris képességeikre. Tudva, annak a levélnek, amelyben a lengyel uralkodót tájékoztatta az 1412–1413-as hadjárat állásáról a friuli bevonulását követően, az aktuális helyzetet felvázolása volt a célja,[1517] mégis hiányolom belőle a két itáliai említését. Talán nem tartotta őket „igazi" katonai vezetőnek?

Marsilio da Carrara és Brunoro della Scala már évek óta igyekeztek visszakerülni a hatalomba. Pataviumot a Carrara családtól 1405-ben Velence szerezte meg.

1511 Limena hozzávetőlegesen 9–12 kilométerre fekszik Padovától.

1512 Marin Sanudo megemlítette, mások nem Limenát, hanem Borghit írnak. SANUDO, 875. Ezt jóval messzebb van Padovától.

1513 Az alcímre: a szerző itt – immár harminckettedik alkalommal oly szellemesen – a város különböző elnevezéseit sorolta fel.

1514 Veronaiak és padovaiak voltak.

1515 DOLFIN, 144. SANUDO, 849–850. A sorozatos próbálkozásokra: MOROSINI I. 63/532.; SANUDO, 853. Valamint: VERCI XIX, 42.; LEICHT 1939/1940, 37–38.

1516 Ismétlésképpen: Marsilio da Carrara családja Padovát, Brunoro della Scala familiája Veronát és Vicenzát birtokolta.

1517 A levelet 1413 januárjának a végén írhatta, ezért nehéz értelmezni, milyen időpontot takarhat a „nuperrime" kifejezés. MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

Egykori urai közül Marsilio da Carrara, Zsigmond német királlyá választását úgy értékelte, érdemes lenne szövetkeznie az újdonsülttel.[1518] Érezhette ezt az uralkodó. Az egyetértés eredménye egy oklevél, amelyben Zsigmond 1412. január 4-én II. Francesco da Carrara (Il Novello) két fiát (Giacomo da Carrara, Marsilio da Carrara) megerősíttette egykori a városuk birodalmi vikáriusának a posztján.[1519] Mielőtt még üdvözölnénk a lépést, szólnék egy apróságról. Az elsőként említett gyermek ekkor már meghalt, apjával meg másik testvérével (Francesco) 1406. január 17-én kivégezték.[1520] Tehát Giacomo nem élt, ellenben Marsilio igen. Miként fordulhatott elő a nominálás? A válasz egyszerű. 1411 végén egy ál Giacomo da Carrara indult Budára. Az igazinál hamarébb ért oda. Megérhette, hiszen az uralkodó december 23-án a Sárkányrend tagjává fogadta a szélhámost.[1521] A következő év januárjában pedig jött a vikáriusi megerősítés.[1522]

Az 1411–1412-es hadjárat a várost elkerülte. Pontosabban, a magyar csapatok még a közelébe sem jártak. Hűséges alattvalóként – írtam – Padova 100 lancea eltartását vállalta magára, a livenzai részekre küldve őket.[1523] Padova őrzésére Veronából csoportosítottak 100 embert.[1524] Giacomo Trevisan és Barbone Morosini személyében két új provizoruk felügyelte az erődítési munkálatokat.[1525] Ezeket a mieink belovaglása előtt már megkezdhették.[1526] Céloztam Prosdocimo Conti *(utriusque iuris doctor)* velencei útjára, akit a közelgő veszély okán indítottak el.[1527] A város rektorai katonákat akartak a seraleum *(pro custodia seralei Reni)* és városuk védelmére. 400 lándzsát meg 500 gyalogost kérnek. Nem ennyit, de fognak katonákat kapni, volt a válasz.[1528]

Humanista püspökük (Pietro di Marcello), a klérussal egyetemben, részt kértek a védelemből. Havi 100 dukátot ajánlottak fel mindaddig, amíg a harcok tar-

[1518] A Carrarese család utolsó éveiről (1381–1405): SIMIONI, 530–568.; CITTADELLA, 370–374.; VARANINI 1997, 210 –211.

[1519] RI XI/1. 154. sz. 1412. 1. 4. Buda.; ZsO III. 1675. sz.

[1520] A Roberto Cessi tiszteletére összeállított tanulmánykötetet használtam. CESSI I. 1985, 239. Giorgio Dolfinnál Francesco da Carrara járt Magyarországon. A pontos dátumot nem adja meg. Ha így történt, akkor mindenképpen még Mária kiszabadítása előtt. DOLFIN, 124–125.

[1521] RI XI/1. 152. sz. 1411. 12. 23. Buda.

[1522] Bonyolítja a helyzetet a bejegyzés szélén és az alatta olvasható szöveg. Oldalt ezt áll: „non emanavit". A másik még érdekesebb. Az oklevelet két példányban állították ki. Mindegyikük kapott belőle egyet *(Hec littera duplicata est et cuilibet predictorum data fuit una.)* Uo. 154. sz. 1412. 1. 4. Buda.; ZsO III. 1675. sz. Nem jegyezték le, egyszerre történt-e az átadás.

[1523] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 215v. 1411. 12. 11.

[1524] AAC VERONA. Atti del consiglio (1405–1414). Busta 56. 191v. 1411. 12. 11. Verona.

[1525] AS VENEZIA Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 224v. 1411. 12. 31.; Uo. 226r. 1411. 1. 2.

[1526] VERCI XIX. Documenti 2092. sz. Pontos dátum nélkül. Velence. Valamint: VERCI XIX. 50.

[1527] KOHL 1983.

[1528] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 231v. 1412. 1. 15.

tanak.[1529] Ügyes! Velencében viszont máshogy gondolták, mint én. Csupán ennyit mondtak: ez a minimum *(una minima res)*. Elrendelték, a papság fél éven keresztül minden hónapban 50 provisionatus zsoldját fizesse ki. A bejegyzés alatt egy újabb csapás. A félszázat a duplájára emelték.[1530] Volt mit kompenzálniuk, hiszen Padova, Vicenza, Verona episcopusai észlelve a vészt, még 1412 januárja előtt elhagyták székhelyüket, híveiket a nehéz helyzetben lelki vezető nélkül hagyva.[1531] Titus Livius szülővárosának polgárai nem értékelték a derék tettet. Velence mindhármukat nyolc napon belül visszarendelte kinevezési helyükre. Elvárták, maradjanak ott. A három püspöki székhely rektorai tegyék rá a kezüket a beneficiumok bevételének egyharmadára. Ebből katonák zsoldját fogják fizetni. Ha eleget tesznek parancsuknak, kétharmad a püspököké lesz. Elejét véve a trükköknek, Velence engedélye hiányában semmilyen módon nem térhetnek haza, javaikhoz nem juthatnak hozzá.[1532] Kiemelném, az egyetemi oktatók hallgatók az emberkedések alatt nem mozdultak.[1533]

Pataviumban is követték a jól bevált receptet. Ellenség hiányában érdemes rebellist kreálni. Antonio da Parma, a Carraresik egyik számottevő embere *(unus ex principalibus servitoribus et stipendiariis)*, nem fért a bőrébe. Számos helyen uszított. A vizsgálat mindezeket megerősítette. A rektorok valamennyi tulajdonát, beleértve felesége javait, konfiskálták. A férfi halálával a nő kizárólag a törvényes dost kaphatja meg.[1534] A kis történet bemutatása jól mutatja, Padova a legnagyobb nyugalomban vészelte túl Ozorai Pipo feltűnését. Még egy normális összeesküvés sem zavarta a mindennapokat, csupán egy hőzöngő okozott némi zavart. Tette súlyát jól mutatja, életét meghagyták. Ráadásul semmi kínzás!

1412 novemberében a magyarok érkezéséről hallva, biztonságuk érdekében várukba új provizort neveztek ki. Bertuccio Diedóra esett a választás.[1535] Szerencsések voltak. Elsősorban a távolság okán, sok időbe telt, amíg Padova a harcok látószögébe került. Csupán Zsigmond bejövetelét követően került a katonai figyelem középpontjába, a másik két legfontosabb terrafermai várossal közösen. A Luxemburgi II. (Jagelló) Ulászló lengyel uralkodóhoz címzett levelében olvasható, 1412 decembe-

[1529] Uo. 216r. 1411. 12. 11.

[1530] A szövegben ezt olvashatjuk: „episcopus et clerus Padovanus et totius teritorii Padovani". Uo.

[1531] Uo. Misti, Registri 49. 77r. 1412. 1. 2. A castellettói fegyverszünetet követően döntötték el, maradjanak a kinevezési helyükön. Nem jöhetnek Velencébe, kivéve a vicenzai, mert ő beteg. A bevételeikből befolyó pénzekről nem mondanak le. Uo. 185v. 1413. 5. 11. Valamint: CESSI II. 1985, 677.

[1532] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 77r. 1412. 1. 2. A terminust utólag két hónapra emelték. Márciusban még egyszer ennyire. Uo. 99v. 1412. 3. 11. Valamint: CESSI II. 1985, 677.

[1533] Uo. 677–678.

[1534] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 23r. 1412. 5. 3.

[1535] Uo. 87v. 1412. 11. 25.

rében vagy 1413 januárjában Csáki Miklós régebbi erdélyi vajda,[1536] a temesi ispánnal együtt, Padova, Verona, Vicenza felé vették az irányt. A két utóbbi környékén számos várat elfoglaltak.[1537] Mivel a híreket a polyáknak szánta, tekintsünk el a diplomáciai maszatolás szépítő erejétől, majd keressünk némi konkrétumot. Pataviumot 1413 elején próbálták megtámadni, feltehetőleg a Scaligeri és a Carraresi leszármazottak nyomására.[1538] A Köztársaság minden tartalékát bevetette. Megengedték a száműzöttek hazatelepülését. A jóváhagyást négy hónapos ingyenes szolgálat feltételével nyerték el, hasonlóan Vicenzához meg Marca Trevigianához.[1539] Számkivetettek Veronában ugyancsak vitézkedhettek.[1540] Egy jóval későbbi bejegyzésből megismerhetjük az egyik ilyen egység vezetőjét, Bartolomeo Teldi da Venezia polgár személyében, aki Marca Tervigianában működött *(fuit caput banitorum de Trevisana)*.[1541]

A lagúnák városa kettő, rendkívüli hatalommal megbízott provizort jelölt ki. Egy kapitányt szintén választottak. Sokat segített az ellenséges sereg megzabolázásában a Köztársaság egyik szigorú rendelete. A parasztok az élelmiszert, a vágóállatot a takarmány nagy részével hordják a védett borgókba. Így hátráltatták vagy tették lehetetlenné az ostromot. Az olasz szakirodalomban a kudarc hatására Padova mellett Veronáról szintén letettek. Brunoro della Scala és Marsilio da Carrara február végén visszatértek Friuliba.[1542] Velencében 1413. február közepén biztosak voltak, a magyar csapatok átkeltek a Piavén, már messze járnak.[1543] Ez azt jelentette, a folyón inneni cittàk megkönnyebbülhettek.[1544] Mellékszál, de fontos. A fellélegzés előtt a város alma materének követsége a háborúra, valamint a biztonságos oktatásra tekintettel, Velencétől az universitas áthelyezését kérte. A harcok miatt ne kelljen megszakítaniuk a tanítást. Amennyiben erre sor kerülne, Chioggiát jelölték ki új székhelyként. Ha szükséges, magukkal vihetik könyveiket, az oktatáshoz elengedhetetlen dolgaik-

[1536] Csáki Miklós először Marcali Miklóssal viselte az erdélyi vajdai tisztséget (1402–1403). Másodjára, ekkor egyedül, 1415–1426 között. ENGEL I. 13. 14.

[1537] A levelet 1413 januárjának a végén írhatta, ezért nehéz értelmezni, milyen időpontot takar a „nuperrime" kifejezés. MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

[1538] A katonai cselekményeket a hadjárat rekonstruálásakor vázoltam.

[1539] Kivételt az árulók, a gyilkosok, a rablók jelentik. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 107v. 1413. 1. 28.

[1540] Uo.

[1541] Uo. Collegio, Notatorio, Registri 5. 182r. 1422. 10. 7.; Uo. 183v. 1422. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok.; Uo. 184r. 1422. 10. 25.

[1542] SIMIONI, 755.; CESSI II. 1985, 677.

[1543] A szövegben ezt olvashatjuk: „isti Hungari transiverunt Plavium et speratur, quod sint ad partes suas in suo malo omine redituri". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 111r. 1413. 2. 17.

[1544] Mindezt Velencéből nézve.

kal karöltve.[1545] A végére egy pletyka. Állítólag mindenhol azt beszélték, a Köztársaság megegyezett Zsigmonddal Patavium átadásáról.[1546] Hát nem! Hiába hárult el a közvetlen veszély, Velence két polgárát (Vitturi Delfino, Giacomo Gabrielli) küldte oda. Feladatuk a helyi rektorokkal, továbbá a provizorokkal a környékbeli várak ellenőrzése. Melléjük adták Antonio Facinit. Ő a könyveivel *(cum libris suis)* segítette a munkájukat. Körültekintően ellenőrizzék és jegyzékeljék a katonaságot. Ahol feleslegesnek gondolják a létszámot, ott csökkentsék le. Felhatalmazást kaptak monstrák tartására, tisztek elbocsátására, fegyverek meg a muníció vizslatására.[1547]

Elkötelezett Ozorai Pipo fanként a temesi ispánnak drukkoltam. A város gyönyörű, a Scrovegni-kápolna lenyűgöző, a bigoli finom. Megjegyzem, ekkor figyelmet, mint amikor a temesi ispántól való félelem miatt kaptunk, legközelebb 1932–1935 között érdemeltünk ki. Ekkor Vanicsek János – pontosabban Vanicsek I. – edzette Padova labdarúgóit. Mások szerint 1848-ban, amikor a Caffè Pedrocchi újságában május 27-én megjelentették Gabriele Rosa cikkét, amit átvettek a bergamói L'Unione hetilapból.[1548] A zsurnaliszta hosszasan értekezett országunkról.[1549] Zárásként egy javaslat. Aki ott jár, mindenképpen menjen el a neves kávézóba. Igyon egy Green Spritzet.[1550] Közben gondoljon a hajdanán a város egyetemét látogató magyar diákokra. Én minden alkalommal megfogadom gondolatébresztő tanácsomat.

Mivel sem Trevisóból, sem Pataviumból nem érkezett kedvező válasz,[1551] a hungarusok továbbálltak Vicenza felé. Valójában a takarmány, tetejében az élelem hiánya űzte el őket. Gumón *(pome)* meg répán *(rave)* kívül semmit sem találtak.[1552] Egyrészt a parasztok nem segítették őket, hiszen állataikat a városkákba hajtották, másrészt a velenceiek mindent felgyújtottak.[1553] Andrea Redusio sokkal érdekesebbeket írt. Ozorai Pipo elhagyva a III. Pandolfo Malatesti csapataitól védett trevisói részeket, az év januárjának nyolcadik napján Cittadella felé vezette seregét. Valahol viszont a magyar sereg kettévált. Azt gondolom, erre Villa del Conte városkánál kerülhetett sor. Az egyik nemsokára Borghiba bivakolt, míg a többiek Vigodarzere településnél vertek tábort. Ez bizony alig 6–8 kilométerre fekszik Padovától, ahová

[1545] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 106r. 1413. 1. 24.

[1546] Az erről szóló bejegyzés 1415-ös. CESSI II. 1985, 677.

[1547] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 114r–v. 1413. 3. 13.

[1548] Az újság 1848. április 15-e és július 29-e között jelent meg hetente három alkalommal. BERTOLOTTI.

[1549] ROSA, 47–49.

[1550] Az italban 20-nál több növény esszenciája pótolja az Aperolt.

[1551] Megadásra szólíthatták fel a két város polgárságát.

[1552] Inkább gumó, és nem alma. Inkább répa, mint retek.

[1553] MOROSINI I. 63/758.; DOLFIN, 160.; SANUDO, 875.

velencei főkapitány 6000 gyalogossal, plusz ugyanannyi lovassal vonult be.[1554] A mieink nem próbálkoztak. Kiderült, a belső ellenállásra nem számíthattak, katonáink éheztek, Páduát megerősítették.[1555] Udine és Patavium közel 170 kilométerre fekszenek egymástól, ez a távolság sok mindenre magyarázatot ad. Ozorai Pipóból nem nézem ki, hogy ne tudta volna, a próbálkozásnak kevés az értelme. Egyetlen rohammal csak akkor lehetséges megszerezni, ha a falakon belül komoly támogatóik vannak. Hosszas ostromban a támadók nem gondolkodhattak. Akkor miért? Talán Marsilio da Carrara addig erőltette, amig Zsigmond igent mondott. Ha már arra jártok, hátha. Úgy látom, a temesi ispán inkább a megfélemlítés végett vágtatott el odáig.

Palladio városa

A Limena és Vigodarzere utáni történések rekonstruálása sem könnyű.[1556] A Firenzei január 13-a előtt, a Borghinál bivakoló katonáival megkísérelték megtörni a magyar férfi fülnek oly sokat sejtetően hangzó Bassano (del Grappa) kevélységét.[1557] A szőlőpálinka, vulgariter törköly, városának vezetői Pietro Miani podestà és kapitány, meg Andrea Redusio várnagy, becsületesen ellenálltak. Mindenki harcolt. A betolakodókat ágyútűzzel, számszeríjakkal, hajítógépekkel verték vissza. Állítólag Ozorai Pipo egész seregével ostromolta őket.[1558] Mivel 1413. január 13-án Velencétől hűségük miatt dicséretet kaptak, a támadásra a megelőző napokban kerülhetett sor.[1559] Michele Steno velencei dózse nem érte be egy semmitmondó irománnyal. Mással kedveskedett. A hónap 23. napján utasította Giovanni Morosini mestrei podestàt, kereskedőik menet-jövet áthaladva településén, ne fizessenek vámot.[1560] A kudarc következtében a temesi ispán Cartigliano irányába húzódott vissza. Ott kelt át a Brentán, a németek gázlóján *(Vadus Theutonicorum)*.[1561] A név később megváltozott. „Vadus Hunga-

1554 REDUSIO, 840–841. A számokat ne vegyük komolyan.

1555 Pádua, Padova régi magyar neve.

1556 Az alcímre: a szerző itt – immár harmincharmadik alkalommal oly szellemesen – Andrea Palladio (Andrea di Pietro della Gondola) előtt tiszteleg.

1557 Marin Sanudóra alapozott feltevés. Írtam, a magyarok Borghinál állomásozhattak. SANUDO, 875.

1558 REDUSIO, 841. Valamint: BRENTARI, 311–312.; CAMAVITTO, 276.

1559 VERCI XIX. Documenti 2109. sz. 1413. 1. 13. Velence. Regesztája: ZsO IV. 50. sz. Valamint: BRENTARI, 313. Emilio Franzina 1413. január 3-ra teszi, amikor a temesi ispán vezényletével a magyarok megjelentek a falak alatt. FRANZINA, 421–422. A dátumokat vizsgálva ez nem lehetséges.

1560 A bassanói polgárokra utalnak. Uo.

1561 VERCI XIX. 86.

rorum" lett.[1562] A folyón bizton átgázoltak valamikor, de nem Bassano után, hanem sokkal később.[1563]

A magyar csapatok az újból elővett villámháborús taktikájába jól beleilleszthető Vicenza megtámadása. 1404 óta állt Velence fennhatósága alatt, Zsigmond katonáinak a megjelenésekor már mélyen betagozódott a Köztársaság államrendszerébe.[1564] Egyike lett a nagy hármasnak. A triászba Padova, Verona, Vicenza tartoztak. Már Pataviumnál véleményes, adhatna-e bármilyen előnyt a Carrara család visszatérése. Palladio városa esetében még a kérdést sem érdemes feltenni. Ezen Brunoro della Scala birodalmi vikáriussá történt kinevezése sem változtatott.[1565] Mielőtt a falak alá értek, uralmuk alá vonták a Montegalda alatti falut, valamint a bástyát.[1566] Mindezt, hozzávetőlegesen 25 kilométerre délkeletre.[1567] Állt ott egy nagyon komoly castello, azt gondosan kikerülhették.[1568] Nem csodálom! Láttam, milyen komoly falai vannak még ma is.

Vicenza szintén kimaradt a velencei háború kezdeti szakaszából, ellenben 1412 végén megízlelhették a veszélyt. Az 1412–1413 fordulóján Leonardo Emo *(podestà)* és Marin Loredan *(capitaneo)* vezették, mi több, ők felügyelték a megerősítési munkálatokat.[1569] 1412. december 22-e előtt Grasso Gallucci da Venosa csapatai itt állomásoztak.[1570] III. Pandolfo Malatesti zsoldosai ekkor még nem értek oda. Mivel az ellenség állítólag a szorosokon keresztül a vicenzai, vagy a veronai részeket akarja megdúlni, az öcsi egyesítse erőit, majd szálljon szembe velük.[1571] Magyar részről ki

---

1562 REDUSIO, 841. Valamint: BRENTARI 313.; SIGNORI, 105–106.

1563 Erről még írok.

1564 1311–1312 között a Scaligeri család vezette a várost, majd 1387-től a Viscontiak. MENETTI IPPOLITO 1989, 29.; VARANINI 1997, 209–210.; ZAMPERETTI, 613–623.

1565 Zsigmond, Verona és Vicenza birodalmi vikáriusává nevezte ki. VERCI XIX. Documenti 2100. sz. 1412. 1. 22. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 176. sz. Az irat, benne a vikáriusi cím újbóli megerősítései: RI XI/2. 9487. sz. 1433. 6. 8. Róma.; Uo. 10773. sz. 1434. 9. 8. Regensburg.

1566 1413 januárjában még adót vártak innét Giacomo Malosti da Montegaldától. Mivel a magyarok fogságába esett, nem fizetett. Az év áprilisában szabadult. A foglalás a vicenzai hadmozdulatokhoz köthető, vagy egy kóbor csapat önálló akciója lehetett. Ha az utóbbi, akkor bukik a szépen felépített elképzelés. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 182v. 1413. 5. 18.

1567 Értsd: Vicenzától. A szövegben ezt olvashatjuk: „dicta villa Montisclede cum bastia fuit occupata per Hungaros". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 179v. 1413. 5. 18.

1568 Ez ma a Castello Grimani-Sorlini.

1569 CASTELLINI, 151. Silvestro Castellini adatai közül a Vicenzára vonatkozókat veszem át. Még 1413 áprilisában is ők vezették a várost. BB VICENZA. Settore Antico. Archivio di Torre. Busta 60. 29v–30v. 1413. 4. 4. Velence. Látok egy kis problémát az előző levél datálásában. Az eredeti bejegyzésben a kiadás időpontja 1413. április 2. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 173r. 1413. 4. 2.

1570 Az időpontot nem lehet meghatározni. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 96v–97r. 1412. 12. 22.

1571 Uo. 98v. 1412. 12. 30. Kiadása: DOCUMENTI (PANDOLFO) 19. sz. III. Pandolfo Malatesti válaszában, amit Niccolò Barbarigo provizor vitt Velencébe közli, támadni fogja az ellenséget. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 100r. 1413. 1. 3.

vezethette az ostromot? Mivel a kortárs Andrea Redusio már kisajátította Bassanónak a temesi ispánt, kizárásos alapon legyen Csáki Miklós egykori erdélyi vajda.[1572] Vagy nem! Vagy fordítva! Vagy mindkettő! Jelzem, mindazonáltal egyikük nevével sem találkozunk. Silvestro Castellini Vicenza esetében Ozorai Pipót vizionálja.[1573] Az ellentmondást fel tudom oldani. Azt sejtem, a Firenzei Bassanót követően nem kelt át a Brentán, hanem csatlakozott a Vicetiát zargató csapatokhoz,[1574] de csupán Tito Gobbi szülőhelyének sikertelen ostromát követően.

Levéltári bejegyzések híján innentől kizárólag a Morosini-kódexre, Giorgio Dolfinra, Marin Sanudóra, Andrea Redusióra hagyatkozhatunk. Előző este „Chalgrasa" falunál – ez ma Grossa lehet – táboroztak. Onnét indultak a városhoz.[1575] Silvestro Castellini megállapítását, miszerint nem fegyverrel, hanem pénzért gondoltak élelmet szerezni, mert így könnyebben harapnivalóhoz juthatnak, a három településből (Arzignano, Castello di Montebello, Grossa), maximum az utóbbira érvényes. Mikor Ozorai Pipo ígéretét be nem tartva megtagadta a fizetést, a felháborodott környékbeli lakosok fegyvert ragadva követni kezdték katonáinkat. Utóvédjüknek komoly károkat okoztak, közel 36 rabot ejtettek.[1576] Míg a magyarok Grossánál, addig a velencei katonák Martino da Faenza parancsnoksága alatt Longánál várakoztak.[1577]

1413. január 11-én hatalmas üvöltések közepette kezdték rohamozni a várost. Megközelítették a falakat, jelentős mennyiségű nyilat kilőve. A védők tömérdek ostromszerszámmal válaszoltak.[1578] Az offenzívának 1413. január 12/13-a tájban lehetett vége. A hónap 14. napján Velencében már tudták, a magyarok egy nappal ezelőtt visszavonultak „a la vila de Chalo", majd a hegy felé húzódtak.[1579] A dátumokat látva fentebb írtam csapataink szétválásáról,[1580] hiszen Basanót és Vicenzát szinte

---

1572 Idéztem egy levélből, amit Zsigmond II. (Jagelló) Ulászló lengyel uralkodóhoz küldött. Csáki Miklós egykori erdélyi vajda, együtt Ozorai Pipóval, Padova, Verona, Vicenza felé vették az irányt. A Luxemburgi 1413 januárjának a végén írhatta, ezért nehéz értelmezni, milyen időpontot takarhat a „nuperrime" kifejezés. MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

1573 CASTELLINI, 154–157.; FORMENTON, 338–339.

1574 Vicetia, Vicenza latin neve.

1575 Arról, hogy 1413. március 10-én indultak el a faluból, a Morosini-kódexben olvashatjuk. MOROSINI I. 63/758.

1576 CASTELLINI, 154–157.; FORMENTON, 338–339.

1577 Ma Schiavon városka része (frazione). Ez nagyjából húsz kilométernyi távolság. CASTELLINI, 157.; PAGLIARNO, 142–143.

1578 A szövegben ezt olvashatjuk: „molti veretoni in chopia de infiniti balestrieri de balestre de lieva e de mangani". MOROSINI I. 63/758. A szövegben ezt olvashatjuk: „molti veretroni e bombarde". DOLFIN, 160.; SANUDO, 875.

1579 MOROSINI I. 63/760.; DOLFIN, 161.; SANUDO, 876. Silvestro Castellininél a vesztesek 1413. január 14-én Carrè településre – ő így oldja fel – a Chalgrasa/Chalo/Grossa hármast, vonultak. CASTELLINI, 154–157.

1580 Említettem, Villa del Conte helységre tippelek.

egyszerre támadták. A két város közti közel 35 kilométernyi távolság ellenére kizártnak tartom, hogy 1413. január 11-re északról az utóbbi falai alá érjenek.[1581] A harcok nem csitultak. Egy 19-én Velencéből datált levélben megdicsérték a vicenzaiak hősiességét,[1582] talán ekkor kerülhetett sor az alábbi akcióra. Martino da Faenza közel 800 lovassal meg 500 gyalogossal, akiket tandemként a paripákra kuporogtattak, a hátrálókra tört. Sokukat miszlikbe aprították, 300–320 rosszul felszerelt legényt elfogtak. Rajtuk kívül 80 váltságdíjast kapcsoltak le. Valamennyijüket a lagúnák városába küldték.[1583] Silvestro Castellini két kapitányáról találtam némi apróságot. A nevüket (Moisè Piovene da Vicenza, Ceri dai Ceri Dei Forni).[1584]

Krónikásaink egybehangzóan állítják, Vicenza után a meghátráló csapatoknál két zászló emelkedett a magasba. Az egyiken a Carraresik (kerék), a másikon a Scalák (létra) címerét láthatták, de mindez hatástalannak bizonyult. A környékbeliek Velence fennhatósága alatt szeretnének élni.[1585] A lobogók azt jelzik, Marsilio da Carrara és Brunoro della Scala a támadókkal tarthatott. Marin Sanudónál 1412 decemberének a végén, januárjának az elején, a Létrás a magyarok táborában mozgolódik.[1586] Giorgio Dolfin érintette, a Köztársaság 200 számszeríjászt küldött a harcmezőre, nem sajnálva tőlük a pénzt. Havonta 60 dukátot szánt lándzsánként, az egységet három familiárissal számolva. A Tell Vilmosokból kerültek más várakba is.[1587] A katonai egység létszámáról Velencéből ez az egyetlen konkrétumom.[1588] A Morosini-kódexben hasonlót olvashatunk.[1589]

A visszaforduló magyarok mindenhol élelmet és szénát kerestek. Kevés sikerrel. A vállalkozás hiábavalóságát látva Ozorai Pipo Marostica felé fordult. A város – a Scala család egykori birtoka – 1404 óta a Köztársaságot ismerte el urának. Csinos vára akár sikeresen dacolhatott lovasainkkal. Elfoglalásáról nincs adatom. Joseph Aschbach, de Eberhard Windecke felsorolásában sincs semmi.[1590] Egy 1412. január

[1581] Emlékeztetőül: Bassanót közvetlenül 1413. január 13-a előtti napokban ostromolták meg, míg Vicenzánál január 11-én kezdtek támadni.

[1582] CASTELLINI, 157.; PAGLIARNO, 142–143.

[1583] A szövegben ezt olvashatjuk: „sovra le grope d'i suoi chavalli". A lovak farára ültették rá a gyalogosokat. Egy állat két katonát cipelt. MOROSINI I. 63/758.; DOLFIN, 160.; SANUDO, 875–876.

[1584] CASTELLINI, 157.; PAGLIARNO, 142–143.

[1585] A szövegben ezt olvashatjuk: „levando do insegne de bandiere una del Charo, l'altra de la Schala". MOROSINI I. 63/760.; DOLFIN, 161.; SANUDO, 876.

[1586] A Scala család címerére utalok. Ebben létra látható. SANUDO, 875.

[1587] DOLFIN, 160–161.

[1588] Értsd: lándzsa.

[1589] MOROSINI I. 63/758.

[1590] ASCHBACH I. 443–446.; WINDECKE, 27-es fejezet.

végi bejegyzésben Velence fennhatósága alá tartozik.[1591] Eledel után kutatva törtek a városra, de a helyi parasztok hathatós támogatásával visszaverték őket. A mieink közül hatvanan fogságba estek.[1592] Andrea Redusio többet tud. A közelgő veszedelemre tekintettel III. Pandolfo Malatesti 2000 lovassal ide vezényelte Martino da Faenzát, ő a seregével Vicenzába sietett. Marostica polgárai félve a rablásoktól nem akarták a zsoldosok bevonulását. Emiatt Caribollo–Molvena környékére helyezték át őket. Közben Andrea Redusio tanácsára Bassanóból felderítőket küldtek az ellenfél táborába. Kiderítették, a cél Marostica lesz. A tudás birtokában Martino da Faenza krónikásunk levelével, plusz saját követével közösen megjelentek. Megegyeztek a podestàval. Seregével másnap éjszaka bevonul, pusztán egy estére. Sötétben, fegyverben várták a mieinket. Ekkor Caribollo irányából megjelent a temesi ispán hadserege. A bentiek remekül védekeztek, visszaverték a támadókat. Közülük sokat megöltek, vagy rabláncra fűztek.[1593] A sikernek két oka lehetett. A taktika meg a fegyverzet. Martino da Faenza azonnal hidakat rakatott, ezekkel védve a várost. A tudatosan kiválasztott szűk helyen *(per quamdam arctam viam fossatis magnis clausam)* a védelmi fegyverek nélkül harcoló magyarok nem találták a rohamra induló itáliaiak lándzsáinak az ellenszerét. Helyzetüket tovább rontotta, hogy íjaik használatához nem rendelkeztek elegendő térrel.[1594]

Lapozzuk azért fel a Morosini-kódexet. Vicenza második ostromával szembesülünk. Erre mikor kerülhetett sor? Marosticát követően, még Arzignano előtt. Ki vezethette? Könnyedén rávághatnám, természetesen a temesi ispán. Feledtetni akarta a bassanói kudarcot, együtt a marosticai fiaskóval. Erre viszont kizárólag az elbeszélőkben utalnak. Velencében 1413. január 26-án III. Pandolfo Malatesti lovas futárától értesültek az eseményekről. Előző nap Martino da Faenza csapatával elhagyta Marosticát. Vicenzába érve heves harangütéseket hallott. Okát firtatva kiderült, közel 2000 magyar megközelítette a kapukat. Mintegy 500 lovassal, hozzávetőlegesen 2000 gyalogossal, rájuk csaptak a Porta San Felice árkádai alatt kirontva. Áttörték a mieink arcvonalát, közülük sokat megsebesítve, megölve. Itt vesztette életét egy jeles cseh lovag *(venerabel boemio chavalier)*. Róla azt hitték, a kapitányuk lehetett.[1595] Andrea Redusio ugyancsak hivatkozik az attakra. Nála Ozorai Pipo a hungarusok vezetője. III. Pandolfo Malatesti, együtt Martino da Faenzával, azt várta, mit lépnek

[1591] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 88r. 1412. 1. 28.

[1592] MOROSINI I. 63/764.; DOLFIN, 161. Valamint: CASTELLINI, 154–157.; FORMENTON, 338–339.

[1593] REDUSIO, 841.

[1594] Uo.

[1595] MOROSINI I. 63/769. Marin Sanudo megismétli a történetet. Giorgio Dolfint használja fel, de kiemeli, ez az lehet, amiről fentebb ír. Az viszont a Castello di Quero melletti átkelés. SANUDO, 877. A bejegyzés dátuma: 1413. 1. 26. Giorgio Dolfinnál erről semmit sem olvashatunk.

a riválisok, akik a falakhoz érve a város kulcsait kérték a birodalom, plusz uruk (Brunoro della Scala) nevében. A vicenzaiak cseleset léptek. Látszólag engedelmeskedtek. Kinyitották a kapukat, leeresztették a hidakat, majd kitörve jól elverték a mieinket. Mindezt annál az útnál, amelyik Veronába vezet.[1596]

Nemcsak a latin szöveg stílusából, de a kitámadás irányának megadásából látszik, Andrea Redusio igazi humanista. Kerülte az egyszerűséget, rám marad a pontos hely megjelölése. A kirohanás a Porta di San Felicénél történt.[1597] Ő szintén kiemeli, a magyarok fegyverei nem voltak megfelelőek.[1598] A velenceiek sok embert elfogtak, megsebesítettek, elveszejtettek. Folytatva a beszámolót, jöjjön a legdelikáltabb rész. A Firenzei csalódottan magához rendelte Brunoro della Scalát és Marsilio da Carrarát, akik ígéretet tettek Zsigmondnak a kulcsokra, de kiderült, nem számíthattak híveikre. A két itáliai szerint barátaikat a velenceiek felfedték, ezért hiányzott a bentiek segítsége. Ellenben lovagoljanak Verona alá, ott bátor emberek segíteni fogják őket. A temesi ispán így tett.[1599] Mások úgy gondolták, az embervesztesége látva hagyták el a környéket.[1600] Valójában mindkettő állítás igaz. Előbb a lovakat Veronensium urbs irányába állították.[1601] Onnét visszafordulva a Piave folyón átevickélve visszavonultak Friuliba. Innét indultak Isztriába. Ugyan Vicenzát csak a hadjárat szele csapta meg, de a város védelme érdekében fontos lépésekkel próbálkoztak. Nyilvánvalóan magukon kívül csupán a Köztársaságra számíthattak, ahonnét több gyalogost, mint lovast reméltek.[1602] Emellett fegyvereket meg puskaport kértek *(de balistis, veretonis, pulvere)*. Megúszós felelettel lettek tapasztaltabbak. A fentiek hiányában most képtelenek segíteni. Ha változik a helyzet, megoldják problémájukat.[1603]

A történetkutató ebben a helyzetben azt várná, elérkezett a visszavágás ideje. Hát nem! A Morosini-kódexben a velencei csapatok az éhség, egyéb gyötrelmek, a lovak állapota miatt Brenta folyón túlra vonultak, Marca Trevigiana területére.[1604] Más is történt. III. Pandolfo Malatesti a lagúnák városába küldte Paolo Leonit. Beszámolóját hallva jöhettek az álmatlan éjszakák. A fővezér összesen 200 lándzsát áthelyezett Trevisóba és az ahhoz közeli helyekre. A többiekkel Lombardiába menne.

1596 REDUSIO, 841–842.

1597 A kaputól indult az út Verona irányába.

1598 A szövegben ezt olvashatjuk: „armis suis uti non valentes".

1599 Erről még írok. REDUSIO, 842.

1600 CASTELLINI, 154–157.; FORMENTON, 338–339.

1601 Veronensium urbs, Verona latin neve.

1602 A szövegben ezt olvashatjuk: „pro defensa dignemur deputare potius pedites, quam gentes armigeras". Azért fordítottam lovasnak, mert ez adja vissza a lényeget. Természetesen lehettek számszeríjászok.

1603 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 173r. 1413. 4. 2.

1604 MOROSINI I. 63/774.

Tervét Velencében nem tartják jó ötletnek, főleg amikor az ellenség elég közel táborozik a Piave folyóhoz.[1605] Azonnal a sereg executorát (Niccolò Busetto) szalajtják hozzá. Hamar kiderült, 200–300 lovassal Mantovába akar lovagolni. Munkaadói egyáltalán nem örültek a felvetésnek, ellenben ötletét az emberek összegyűjtéséről *(omnes suas gentes in unum)*, kivéve a Padovába és a Veronába küldendőket, támogatnák. Amikor az öcsi felvetette Feltrium, valamint Belluno megtámadását kifejtették, minderre csak akkor kerüljön a sor, amikor a vetélytársak már átevickéltek a Livenzán. Érzékelhető, Velence roppant udvariasan, ámbár kész haditervvel állt elő, jól mutatva az adminisztráció egyre növekvő erejét és befolyását. A kisebbik Malatesti ellenben másra várt. Ruggiero da Perugia tudja meg, a rivális leküzdötte-e a Tagliamentót. A térképen azonnal láthatjuk, mi a különbség a két felfogás között. A Lighintha sincs közel Velencéhez, de a Dülmende igen messze kanyarog a lagúnák városától.[1606] III. Pandolfo Malatesti bizonyosra akart menni. A hungarusok inkább legyenek távol. Valójában mi történt? A Mantovában forgolódó Paolo Leoni elpletykálta – március közepén járunk – a magyarok a már Livenzán túl mozgolódnak. Ezután a Tagliamento folyó következik. Ezután talán hazatérnek *(forte repatriare)*.[1607]

Érzékenyítésként azért megjegyzik, valójában ő rendelkezik a velencei haderővel, mégpedig úgy, miként az neki tetszik. Legyen ez a Köztársaság tiszteletére, a vetélytárs kárára.[1608]A „non tenendo tamen ibi campum firmum" szöveg nekem azt bizonyítja, Velence a Marca Trevigiana-i részek biztonsága érdekében nem szerette volna a főserege átcsoportosítást északra, ott elegendőnek vélt egy hatékony betörést.[1609] A forrásokban a szokásos helyzetet vélem felfedezni. A mantovai fejlemények III. Pandolfo Malatesti figyelmét Lombardia felé fordították. Carlo Albertini da Pratót, aki kezdetben Velence pártján állt, később viszont Zsigmond oldalára sodródott, sikeresen kiűzték híveivel, sőt testvéreivel (Stefano, Ludovico, Francesco Albertini da Prato) egyetemben.[1610] A Köztársaság rosszakaróinak elzavarásáról azonnal jelentettek a főkapitánynak, sőt megerősítették, I. Gianfrancesco Gonzaga az ő oldalukon áll.[1611] Nyilvánvalóan ódzkodtak elengedni a zsoldosvezért, jóllehet ennek megakadályozásához semmilyen eszközzel nem rendelkeztek. Inkább megpróbálták meg-

[1605] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 113r. 1413. 2. 19.

[1606] Dülmende, a Tagliamento folyó neve németül.

[1607] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 119r. 1413. 3. 16.

[1608] Uo. 113v. 1413. 2. 24.

[1609] Uo.

[1610] CONIGLIO.

[1611] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 119r. 1413. 3. 16.

győzni. Tájékoztatást kérnek Paolo Leonin keresztül. Engedélyezték III. Pandolfo Malatestinek, hogy az egész sereggel Mantováig *(ad seralea Mantovana)* vonuljon.

Velencében azt szeretnék, csapataival a fővezér a feltrei völgybe menjen. A kisebbik Malatestinek küldött levéltervezetből kiderül, az ellenség a Livenzát leküzdve Avianónál táborozik, innét a Tagliamento folyó irányába vonultak. Ebben a helyzetben úgy gondolkodtak, az öcsi valamennyi katonájával, lovasokkal és gyalogosokkal, akik ezen a részen állomásoznak,[1612] várja be a vicenzai kapitánnyal portyázó Grasso Gallucci da Venosa zsoldosvezért. Ezt követően sürgősen fonódjanak össze. Nagyobb részük Castello di Quero irányába fejlődjön fel. A feltreieket támadják meg, mindent romboljanak le, égessenek fel. A hátország biztonságáért felelő, Trevisóban állomásozó lovasokat osszák szét különböző helyekre. Felhívták a figyelmét, az a szóbeszéd járja, Serravalléből valamennyi magyar kivonult. Átkeltek a Lighinthán.[1613] Hát nem! Említettem, 1418-ban még mi parancsoltunk a falak mögött.

Csoda Arzignanóban

A háború a fegyvereken túl a lélekről szól. Emlékezzünk a három bátor püspökre. Velencében első felindultságukban felrótták nekik, spirituális támogatás nélkül hagyták a rájuk bízott lelkeket. Most egy olyan eseményről fogok elmélkedni, ahol valóban érzékelhető a hit transzcendens ereje. A mieink Vicenza alól éppen Verona felé haladtak, amikor útközben belefogtak Arzignano ostromába, ahol kiderült, aktuálisan ki az erősebb. A magyarok Istene, vagy egy mártír szűz. A miracolo még váratott magára, hiszen a mieink előjátékként megpróbálták elfoglalni az Arxegnantól délre fekvő Castello di Montebellót.[1614] Itt a fegyvert, nem a csalárd szavakat választották. 1413 májusában Velence a védők hősiességére utalt,[1615] tehát nem sikerült elfoglalni. Ellenben az offenzíva idején állatokat zsákmányoltak, felgyújtották a falak alatti települést, ahol 300 házból és melléképületből *(ex trecentis domibus sive chopertis)* pusztán 17 élte túl. A helyreállításokra a lagúnák városa pénzt küldött.[1616]

Arzignano hegyen álló várat a hagyomány szerint Ozorai Pipo vezetésével támadták meg. A védők egyre nehezebb helyzetbe kerültek, mert elfogyott az élel-

[1612] Velencéből nézve a Piave folyón innen fekvő részen, közel Trevisóhoz, táborozhattak.

[1613] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 119r. 1413. 3. 16.

[1614] Arxegnan, Arzignano neve velencei dialektusban.

[1615] A szövegben ezt olvashatjuk: „in conservatione castri Montisbelli contra exercitum Hungarorum".

[1616] A szövegben ezt olvashatjuk: „dicti Hungari posuerunt incendio totam istam villam". Tehát nem a várat. Valamikor 200 dukátot adtak kölcsön nekik a castrum megerősítésére, ebből még 80-al tartoztak. Ezt felajánlák a a castello javítására. Tehát nem kell visszafizetniük. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 182r. 1413. 5. 12.

mük. 1413. február 5-én, Szent Ágota ünnepén, a magyarok hirtelen elvonultak a falak alól. Ezt a mártírnő közbenjárásnak tulajdonították. Tiszteletére templomot emeltek. Ünnepén évente körmenetet tartottak. Ez a mai napig élő szokás. Február első hétvégéjén korhű jelmezekbe öltözve idézik fel, miként szabadította meg a castellót.[1617] Sant'Agata időben lépett, hiszen a mieink mindent felgyújtottak, 60 ezer libra dénár kárt okozva.[1618] A felperzselt föld taktikája, plusz a fegyveres próbálkozás mellett, mással is kísérleteztek. A meggyőzéssel. Pietro da Valdagno, fiával (Giovanni Micheli) együtt a városhoz kutyagoltak. Felváltva próbálták a védőket Brunoro della Scala oldalára állítani.[1619] Krónikásainknál 1413. február 7-én a magyar sereg Verona és Vicenza között táborozott. Pontosabban Arzignano alatt. Nem akartak fizetni az elemózsiáért, ezért a parasztok éjjel nekik estek. Hetüket megölték, valamint 150 lovat megsebesítettek, lemészároltak.[1620] Antonio Bevilacqua helyi költő az „Un assedio al castello" című versében kendőzetlenül „le negre orde barbariche" jelzővel illette hős fiainkat.[1621] Az elvetemült barbár hordák elnevezést kikérem magunknak,[1622] csak azért nem ágálok erősebben, mert a h betű hiányában a poéta véleménye bármikor átalakítható. Mondjuk így: fekete barbár ricották/ordák. Mennyivel jobban hangzik! A mieink elvonulásakor kijelentették, Velence fennhatósága alá akarnak kerülni. Ajánlatukat pozitívan fogadták. Ígéretet tettek a szükséges hadi eszközök beszállítására, váruk megerősítésére.[1623]

Mielőtt tovább lepnénk, derítsük ki, igaza volt-e Alessando Maganza festőnek. A művész az Arzignanóhoz tartozó Tezzében 1615-ben egy fogadalmi képet alkotott. Ezen Ozorai Pipo vezetésével a castellót ostromolják.[1624] Miért kétkedhetünk a piktor szavahihetőségében, aki 202 évvel később pingálta a falra Sant'Agata csodájának kiváltó okát? Mert a műalkotáson kívül nincs más értékelhető adatunk a temesi ispán

---

[1617] Francesco Barbarano de'Mironi vicenzai történetíró az ostromot hibásan 1409-re datálta. MISTRORIGO, 33.; MANTESE, 11.

[1618] A szövegben ezt olvashatjuk: "de domibus suis combustis vasis, vineis, arboribus, fructibus et non feno, vino et aliis rebus eis combustis et devastatis valoris LX^{m} libre denariorum vel circa". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 158v–159v. 1413. 2. 23.

[1619] Pietro da Valdagnóról írták, javai 250 aranydukát értékben Arzignanóban vannak. Uo.

[1620] A trevisói rektorok az eseményekről 1413. február 7-én tudósították Velencét. MOROSINI I. 63/773.; SANUDO, 877–878. Giorgio Dolfin bejegyzése problémásabb. A krónikásnál 1413. március 17-én Velence levelet kapott a veronai rektoroktól. Ozorai Pipo Arzignanónál ott bivakolt. Ez olyan hely, mint egy erősség, maga a település virágzó. A történet innen kezdve ismerős. Pénzért élelmet kérnek, de nem fizetnek. Emiatt a parasztok az éjjel 56-ot elfogtak, sokat megöltek. DOLFIN, 162. Ez bizony ugyanaz a történet más dátummal, és eltérő számokkal.

[1621] MISTRORIGO, 26 –27.

[1622] A negro melléknévnek van egy ilyen jelentése.

[1623] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 158v–159v. 1413. 2. 23.; Uo. 159v. 1413. 2. 25.

[1624] Tezze ma Tezze di Arzignano része (frazione).

1412–1413-as terrafermai jelenlétéről, kivéve a többször idézett levél, amit Zsigmond küldött II. (Jagelló) Ulászló lengyel uralkodónak a Firenzei és Csáki Miklós hadjáratáról.[1625] Mivel Isztriában látni vélték,[1626] ahol a király éppen csapataink egyik részével büntetett, a lecke fel lett adva. Úgy a történelemkutatónak, mint magának Ozorai Pipónak. Azt gondolom, a Luxemburgi nem kormolt, amikor a két magyar hadvezér Verona meg Vicenza környéki foglalásairól tájékoztatta a polyákot. Andrea Redusiónál amíg Zsigmondék a félszigetet rabolták, addig a temesi ispán 16 ezer emberrel (sic!) Marca Trevigianába vonult.[1627] A krónikásnál később a temesi ispán a sereg tartalékával, 2000 lovassal, a Luxemburgihoz sietett, aki várakat hódított meg.[1628]

Verona, Colonia Agusta Verona, Veronensium urbs

Rómeó és Júlia városa esetében sem vagyunk könnyű helyzetben,[1629] hiszen Zsigmond csapatainak megjelenéséről elsősorban 16–18. századi historikusoknál olvashatunk.[1630] Szerencsénkre Pier Zagata munkája sokkal közelebb áll a tárgyalt évekhez, de a támadásokra vonatkozó források hiányában nincsen módom semmivel sem szembesíteni állításait. A legkönnyebb megoldást választottam. Hittem neki.[1631] Vajon jól tettem? Egy dolog garantált. A historikusoknak a várossal kapcsolatban nem árt vigyázni. Gondoljunk Antonio Avenára. Ő igazgatta Verona múzeumait, együtt a képtárakkal (1920–1945).[1632] 1935-ben megépíttette azt a bizonyos erkélyt. Restauráltak egy eredetileg kétemeletes, gangos házat, majd középkori palotának szabták át. Jó döntés volt! Egy évvel később szakértőnek hívták a Metro Goldwyn Mayer gigaprodukciójához (Romeo and Juliet), nem beszélve a városba azóta folyamatosan érkező turistaáradatról.

A várost – hasonlóan Vicenzához – a 14. században egy család (Scaligeri) birtokolta (1277–1387), miután Milánó fegyverrel megszerezte a famíliától, Velence

[1625] A levelet 1413 januárjának a végén írhatta, ezért nehéz értelmezni, milyen időpontot takarhat a „nuperrime" kifejezés. MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

[1626] Erről még írok.

[1627] REDUSIO, 840.

[1628] A szövegben ezt olvashatjuk: „deposito exercitu ad Regem properavit, qui apud Histrios dicebatur castra tenere, duobus cum millibus equis sociatus. Uo. 844.

[1629] Az alcímre: a szerző itt – immár harmincnegyedik alkalommal oly szellemesen – a város különböző elnevezéseit sorolta fel.

[1630] Ilyenek: MOSCARDO.; DALLA CORTE.; CARLI.

[1631] Krónikájában az 1375–1454 közti eseményekről olvashatunk.CRONICA (VERONA).

[1632] 1915–1920 között a veronai Museo Civico igazgatója.

(1405) következett.[1633] Ebből az időből egy érdekes művelődéstörténeti adalékkal gazdagítom az érdeklődők lelkét. 1406. október 14-én meghívták magukhoz Giovanni Conversinit, a jeles humanistát. Őt ezekben az években Zsigmond az udvarában akarta látni.[1634] A magyar király figyelme azért fordult Verona irányába, miként utaltam rá, mivel a Scaligeri leszármazottakban érdemleges szövetségest látott. Antonio meg Brunoro della Scala ugyancsak a Luxemburgiban fedezték fel támogatójukat, aki német királyként segíthet a család egykori territóriumának visszaszerzésében.

Az uralkodónak kapóra jöttek a kisemmizett vesztesek. A Köztársasággal szemben remek ütőkártyaként szolgálhattak, ő pedig az igazság bajnokaként újból hatalomba segítheti őket. Guglielmo della Scala, két fia (Antonio, Brunoro) ráadásul udvarában pallérozódtak.[1635] A família Zsigmond német királlyá választásával (1410) egyre optimistábban nézhetett a jövőbe. Reménykedhettek, a polgárok még nem felejtették el a Scaligeriket. Egykori birtokaik a régi jognak megfelelően a Német-római birodalomhoz tartoztak. Brunoro della Scala névleges hatalmának legitimációs alapját a vikáriusi cím szolgálta.[1636] Picivel korábban a Sárkányrendbe is bevették.[1637] Megjegyzem, I. (Nagy) Lajos első nápolyi hadjárata során érintette Veronát.[1638] II. Mastino della Scala 300 lovagja egészen Vicenzáig lovagolt a fogadására.[1639]

Ozorai Pipo 1411. novemberi érkezésének hírére megkezdődtek a hadi előkészületek. A jegyzőkönyvekbe nem körmölték be, miért küldtek Padova őrzésére december 11-én 100 veronait. A tanács ülésein ettől kezdve részt vett Gabriele di Geno, a város kapitánya *(miles capitaneus)* is.[1640] 40 lándzsájuk a Livenza folyóhoz került. Velence verdiktje alapján 100 lancea mindig állomásozzon a falak mögött.[1641] Néhány nappal később Gardesana védelméről határoztak.[1642] A mieinkről az első említést december 24-i dátummal olvashatjuk. A magyarok átkeltek a Livenzán.[1643]

1633 CARRARA, 254–260.; CIPOLLA 1976, 146–167.; VECCHIATO, 5–9.; WEIGAND, 91–92.; VARANINI 1997, 210–211.

1634 AVESANI, 26–27.

1635 CARRARA, 255–256.; WEIGAND, 92.

1636 Verona és Vicenza birodalmi vikáriusa lett. VERCI XIX. Documenti 2100. sz. 1412. 1. 22. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 176. sz. Az irat meg a vikáriusi cím újbóli megerősítései: RI XI/2. 9487. sz. 1433. 6. 8. Róma.; Uo. 10773. sz. 1434. 9. 8. Regensburg. A családból Mastino della Scala 1351-ben Verona és Vicenza birodalmi kormányzója. RI VIII. 1353. sz. 1351. 2. 16. Prága. IV Károly oklevele.

1637 RI XI/1. 159. sz. 1412. 1. 11. Buda.; ZsO III. 1538. sz.

1638 A király 1347. december 5-e és december 8-a között tartózkodott Veronában.

1639 A csapatot II. Alberto della Scala és Fregano della Scala vezette. Poór 1892, 193.

1640 AAC VERONA. Atti del consiglio (1405–1414). Busta 56. 191v. 1411. 12. 11.; Uo. 192r. 1411. 12. 13.

1641 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 215v. 1411. 12. 11.

1642 Ez a Garda-tó partján futó út. AAC VERONA. Atti del consiglio (1405–1414). Busta 56. 193r. 1411. 12. 18.

1643 A szövegben ezt olvashatjuk: „propter audita nova de transitu gentium regis Ungarie ad passum Lignentie". Uo. 194v. 1411. 12. 24.

Döntöttek Verona megerősítéséről,[1644] de a környékbeli kisebb helyeket sem hanyagolták el.[1645] Az ellenség éppen Conegliano ostromát tervezhette, és 1411. december 29-én valóban elindultak a város felé.[1646] Colonia Agusta Verona lakosait ekkor már nem fenyegette külső veszély.[1647] Ez hosszú hónapokig így maradt.

A magyarok folyamatos itáliai tartózkodása, továbbá a száműzött helyi urak visszatérése, remek alkalmat adott a lokális rebellisek felderítésére, az esetleges pálfordulások leleplezésére. A belső lázadás szép példájaként tekintek az 1412. május 1-i eseményekre.[1648] Ezt a dátumot erősiti egy 1415-ös bejegyzés. Burgesio da Verona katona három évvel korábban Veronában volt.[1649] Az ominózus napon fegyveresen és lovakkal a felkelők oldalára állt.[1650] A rebellió háttere a szokásos pártoskodáson kívül az lehetett, hogy portyázó csapataink behatoltak Marca Trevigianába. Ettől felbuzdulva Veronában néhányan „Scala! Scala"! kiáltásokkal elfoglalták a Ponte Navi hidat, mások kalapáccsal ütötték az óra harangját. A polgárok azonban nem követték őket. A lázadók közül sokan elmenekültek, többüket elfogták, másokat felakasztottak.[1651] Giorgio Dolfin szerint Carlo Malatesti 3000 lovassal azonnal oda sietett, de nem konfrontálódott a felkelőkkel. A rendzavarást addigra elfojtották.[1652] A zsoldosvezér Friuli felé vette az irányt.[1653]

A levéltári bejegyzésben korántsem olyan plasztikusan adják vissza az elégedetlenkedők mozgolódását, mint krónikásaink. Követeket küldtek Velencébe, összehívták a város vezetőit, a tizenkét deputátust, plusz a polgárság jeles képviselőit. Pier Zagata krónikájában a kellemetlen intermezzo hatására a városban május 9-én kihirdették, aki Brunoro della Scalát meg testvérét (Antonio) két hónapon belül élve

---

1644 Uo. 195r. 1411. 12. 25. A gabona beszerzése békeidőben is fontos feladatnak számított. Pusztán a háborús helyzethez köthető adatokat sorolom fel. 1412. január 13-án Veronába küldték Almorò Lombardót és Barnabò Loredant a felkészülés ellenőrzésére. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 64r. 1412. 1. 13.

1645 Cologna podestàja „pro reparatione pontium, scallarum et Rocha" 40 veronai librát költhetett. Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 69v. 1411. 12. 11.

1646 Gaetano Cogo, Ognibene Scola 1412. április 12-én, Veronából írt leveléhez fűzött megjegyzésében. COGO 1894, 8. sz. 1412. 4. 12. Verona. Ognibene Scola oklevele. Regesztája: ZsO III. 1967. sz.

1647 Colonia Agusta Verona, Verona ókori latin neve.

1648 MOROSINI I. 63/671. Giorgio Dolfin április 28-a mellett tette le a voksot. DOLFIN, 152–153. Marin Sanudo, hasonlóan a Morosini-kódexhez, hosszasan értekezik a veronai belső viszályokról. Ezekről nem írok. Érdekes a két oldal csatakiáltása. A „Viva l'Imperio e la Scala" a „Viva San Marco e la Ducal Signoria" kurjantással szemben. SANUDO, 865–866. Valamint: CESSI I. 1910. Appendice 15. sz. 1415. 4. 19.

1649 A néhai Péter fia. Uo.

1650 1412. május 1-re utalok. Elfogták. Veronában és Vicenzában jól megkínozták. A szövegben ezt olvashatjuk: „moriatur in carcere forti". Uo.

1651 VERCI XIX. 69–70.; CIPOLLA 1954, 212.; CIPOLLA 1976, 172.

1652 DOLFIN, 152–153. A Morosini-kódexben és Marin Sanudónál 1000 lándzsáról olvashatunk, ami valójában ugyanannyi, hiszen egy lancea három emberből állhatott. MOROSINI I. 63/671.; SANUDO, 866.

1653 Uo.

elfogja, 8000 dukátot kap. (Holtukban a felét érték.) Rajtuk kívül még számos polgárt felsoroltak, minden bizonnyal szimpatizánsok lehetettek. Az ő tarifájuk a fenti feltételekkel 1000 és 500 dukátra rúgott.[1654] Jelzem, a fentiek konveniálnak az archívumi adatokkal.[1655] Azért mennyit változott a világ! Bástya elvtárs renoméja három év alatt alaposan megnőtt. 1409-ben Brunoro della Scala, valamint Marsilio da Carrara vérdíja fejenként élve még csupán 3000, halva 4000.[1656] Az elkövetkező napokban, hetekben, hónapokban újabb emberek következtek,[1657] másokat pedig elítéltek.[1658]

Verona követeket küldött Velencébe, ahol beszámoltak a májusi eseményekről, mi több, hűségükről biztosították a Köztársaságot.[1659] A bejegyzésből kiderül, Brunoro della Scala, testvérei és pártolóira homágiumot tűztek ki. Nézzük a belső rebellióra tett válaszlépéseket. Kérték, a Porta San Massimónál valamennyi kaput zárják be, amelyek a San Zeno in Campo Marzióhoz tartoznak, de azokat szintén reteszeljék el, amiket a város rektorai még jónak tartanak. Javaslatukat elfogadták.[1660] Brunoro della Scala hívei sem jutottak semmilyen külső támogatáshoz. 1412 júniusában 10 megbízható polgár kiválasztásáról rendelkeztek. Kikötötték, ne tudjanak egymásról. Feladatuk a városlakók hűségének a csekkolása, esetleges feljelentése. Mindezt roppant cselesen. Olyan embereket szólítsanak meg, akik nem Velence hívei. Vessék fel, mondják el bátran a véleményüket, hiszen titokban tartják.[1661] Vajon a spionok egyikének, vagy netán másoknak köszönhették 1412 nyarán Brunoro della Scala érkezéséről naponta

[1654] Két hónap elteltével az összegek feleződtek. CRONICA (VERONA), 53. Máshol a dátum 1412. március 9. CHRONICON (VERONA), 112.

[1655] AAC VERONA. Atti del consiglio (1405–1414). Busta 56. 203r–v. 1412. 5. 9.

[1656] AS VENEZIA. Miscellanea, Codici del Consiglio dei Dieci, Registri 1. (Magnus). 22v. 1409. 6. 18.; Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 9. 33v. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2084. sz. Bellunóba és Trevisóba szintén elküldték a vérdíjról szóló rendelkezést. Uo. 2085. sz. 2086. sz. 1409. 6. 21. Velence. 1411 szeptemberében, amikor Bolognában Marsilio da Carrara haláláról keringtek a hírek, 4000 dukátot ért volna Velencének. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 57r. 1411. 9. 11. Giorgio Dolfin szerint mindkettőre 5000 dukátot tűztek ki. Mindezt 1410-ben. DOLFIN, 145. Később azt írja, Verona, Brunoro della Scala élve elfogása fejében, 8000 dukátot adna, míg halálával 1000 dukát járna. Mindezt 1412-ben. DOLFIN, 153. Marin Sanudónál fejpénze 8000 meg 4000 dukát. SANUDO, 866.

[1657] Értsd: akik vérdíjasok lettek.

[1658] Néhány adat: CRONICA (VERONA), 53–54. Az egyik veronai krónikában oldalakon keresztül sorolják a rebelliseket 1412 március elejétől, egészen 1413 decemberéig. CHRONICON (VERONA). 111–117.; MOROSINI I. 63/673. 756.; DOLFIN, 159–160. SANUDO, 875. 877.

[1659] AAC VERONA. Lettere ai provveditori di Venezia. Busta 182. 1412. 5. 16. Velence. Michele Steno dózse oklevele.

[1660] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 121v–122r. 1412. 5. 13.

[1661] A szövegben ezt olvashatjuk: „audacter dicant mentionem et suam opinionem in hoc, quia alicui non manifestabitur illud, quod dicent". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 33r. 1412. 6. 14.

keringő fámákat? Nem tudhatom. Négy provizort választottak.[1662] 200 provisionatust, ugyanannyi gyalogossal, szépen szétosztottak Verona őrzésére.[1663]

Zsigmond katonái soha nem értek el a városig, ahol Trevisóra hajazva, katonai gyűjtőpontot alakítottak ki. Míg az ott állomásozók kifejezetten Velence városa mellett Marca Trevigiana biztonságáért szintén feleltek, addig Veronensium urbshoz a Terraferma tartozhatott, állandó utánpótlást szolgáltatva a seregnek. Csak néhány példa. Saját oltalmukra 600 lovast tarthatnak, a többit küldjék Tarvisiumba.[1664] Másképpen is segítettek. 1412 nyarán III. Pandolfo Malatesti számára 10 ezer dukátot kértek Veronától 1000 lovas meg 500 gyalogos zsoldjára.[1665] A pénzt a polgárok, az egyháziakkal együtt, szépen összeadták. Mindezt örömmel és jó lélekkel *(libenter et bono animo)*.[1666] Miként másképp! Cserébe terheiek alóli felmentést kértek. Kiderült, a Köztársaság 6000 dukátot fordított a helyi erősségek javítására.[1667] A klérus túl magasnak tartotta a rá eső összeget, emiatt a lagúnák városának segítségét kérte.[1668] Nem lepődtem meg!

Velence sok mindenre képesnek bizonyult a hűséges városlakók kompenzálására. A Veronába küldött Albano Baduero commissiója értelmében az összes értékes dolgot *(res mobiles)*,[1669] amit a katonák, a helyi rektorok, a provizorok, de rajtuk kívül bárki más is, a városon belül a rebellisek házából elhurcolt, azokat kezelje zsákmányként,[1670] majd ossza szét a zsoldosoknak. A falakon kívüli ingóságokat a veronai kamarásoknál helyezték el.[1671] Szeptemberben Pietro Diedo lesz az egyik provizor. Négy hónapra küldték oda. Az iratból megtudjuk, 200 provisionatus mellett 200 gyalogos állomásozott a falakon belül.[1672] Állandó készenlétben álltak. Vigyázzák az utcákat és a centro storicót. Hasonló tartalmú megbízást kapott Francesco Bassadonna.[1673] Megpróbálták maximalizálni a segítség összegét. 1412. szeptember 20-

[1662] Három tanácsos csak kettőt javasolt.

[1663] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 53r. 1412. 7. 26.

[1664] Uo. Misti, Registri 49. 25v. 1412. 5. 20.

[1665] AAC VERONA. Atti del consiglio (1405–1414). Busta 56. 206r. 1412. 7. 30.

[1666] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 135r. 1412. 8. 21.

[1667] Uo.

[1668] A szövegben ezt olvashatjuk: „comparuerint ad presentiam nostri dominii dominus abbas Sancti Frenii (Abbazia di San Fermo Maggiore) de Verona et nonnulli alii clerici nomine totius crelici Veronensis". Uo. 143v. 1412. 11. 17.

[1669] Tudom, általában ingatlannak fordítjuk. Így talán plasztikusabb.

[1670] A szövegben ezt olvashatjuk: „ponere debeas ad buttinum".

[1671] A lázadók feleségeinek a nekik járó dost ki kell fizetni, valamint a rebellisek adósságának a törlesztése is kötelező. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 83v. 1412. 8. 14. Andrea Redusiónál provizor. REDUSIO, 840.

[1672] Ezek szerint a fenti parancsot végrehajtották a 200-200 főről.

[1673] Francesco Bassadonna provizor volt. Négy hónapra bízták meg őket. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 85r. 1412. 9. 3.

án visszamenőleg felsorolták a károkat. A szokásos, minden bizonnyal jogos siránkozások bemutatását most mellőzném. Megtudhatjuk, Verona ebben a hónapban III. Pandolfo Malatestinek 2500 dukátnál nagyobb értékben küldött 30 szekeret *(plaustra)* ökrökkel, plusz 100 utászt *(quastator)*.[1674]

A belső ellenség nem szedett altatót, netán a szer hatástalannak bizonyult, mert továbbra sem aludtak. Menetrendszerűen fedezték fel az összeesküvéseket.[1675] A cselszövők Brunoro della Scala bevonulását támogatták. Nem szeretném elvenni a helyi historikusok kenyerét, nem mélyednék el a belső harcokban, de örömmel előhozom Giovanni da Nogarolo 40 velencei lándzsa vezetőjének az ügyét. A „homo notabilissimo", együtt a Scaglieri ivadékkal, a magyarok táborában fondorkodott Verona átjátszásáról. Valamelyik este megnyitná az egyik kaput. Leleplezték. Velencébe küldték, ahol a Consiglio dei Dieci előtt kihallgatták, mi több, rendesen megkínozták *(messo a la chorda)*. Mindent bevallott. Halálra ítélték. Kérésének eleget téve nem felakasztották, hanem a Basilica di San Marco terén a két oszlop között lefejezték. Kivégzése előtt rábukkantak annak az egyezségnek az összetépett darabjaira, amit Brunoro della Scalával kötött. Fontos pozícióval kecsegtették.[1676] 1410-ben már egyszer megbélyegezték, mivel Vicenzában a polgárokat folyamatosan lázította, elégedetlenséget szítva illetlen beszédével. Akkor egy évre kitiltották a városból.[1677]

A véderő pótlására a bejáratott megoldást választották. Tervükhöz mindenesetre Velencétől kértek engedélyt. Felmentik a száműzötteket, kivéve a lázadókat meg a köztörvényeseket. Vagy nekik, vagy helyettük valakinek szolgálnia kell 4–5 hónapra.[1678] Mindezt saját fegyverrel és költségen. A Köztársaság támogatta az ötletet.[1679] Veronában – minden eshetőségre felkészülve – új provizort választottak. A város biztonságáról a podestà, a capitaneus, a két provizor, plusz Taddeo Dal Verme gondoskodott. Az utóbbit ide irányították. Emlékezzünk vissza Vicenzára. Oda hasonlóan egy kompetens csapatvezetőt telepítettek Grasso Gallucci da Venosa személyében, aki embereivel tovább öregbítette a zsoldos szakma dicsőségét. Colonia Agusta Verona polgárait szintén bevonták a védelembe. Került belőlük egyaránt az utcákra, a falakra. Az előkészületek oka az ellenség közelsége *(per proximitatem ina-*

1674 AAC VERONA. Atti del consiglio (1405 –1414). Busta 56. 208v–209v. 1412. 9. 20.

1675 Így például 1412. december 28-án.

1676 A Morosini-kódexben a 40 lándzsának Vicenzában parancsolt MOROSINI I. 63/756.; DOLFIN, 159–160. Marin Sanudo szerint a kivégzésre 1413 januárjában került sor. SANUDO, 875. Egy másik összeesküvésre Veronában 1413 január környékéről: MOROSINI I. 63/770.

1677 CESSI 1910. Appendice 13. sz. (1410). 9. 23.

1678 Az időpont lehet ettől eltérő.

1679 A szövegben ezt olvashatjuk: „omnes bannati de vita vel membro civitatis et districtus Verone, exceptis de rebellione, assassinamento, furto et falsitate". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 93v. 1412. 12. 8.

micorum).[1680] 1413 januárjában a velencei seregek főkapitánya járt a városnál. A bejegyzésből nem derül ki, vajon a főserreggel egyetemben érkezett-e. Mivel III. Pandolfo Malatesti oldalán találjuk hűséges emberét, Martino da Faenzát, mindenképpen izmosabb egység lehetett. Ellátásukról a város gondoskodott.[1681] Nem lehettek ott sokáig, többször nem írtak róluk.[1682]

Akkor nyögte vagy nem nyögte Ozorai Pipo hadát Verona? Andrea Redusiónál a temesi ispán egész ármádiájával megjelent a kapuknál. Szerencséjükre, még a magyarok felbukkanása előtt befutott III. Pandolfo Malatesti és Martino da Faenza. A Firenzei a kulcsokat követelte, továbbá Zsigmond és a birodalom iránti engedelmességre szólította fel a polgárokat. A Köztársaság helyett fogadják el Brunoro della Scalát uruknak. Semmilyen választ nem kaptak, viszont íjakkal, ágyúkkal, dárdákkal *(spiculis, bombardis, et sudibus)* feleltek. A két velencei parancsnok Verona külvárosában *(intra suburbia Civitatis)* katonáikat vezetve kitört a kapukon. A támadók visszavonultak. Ozorai Pipo újfent rápirított a két itáliaira. Hol vannak azok a chiavék, amiket Zsigmondnak ígértek?[1683] Valójában a várost csak megközelíteni sikerült, ezért nincs nyoma az ostromnak. A suburbium kifejezést érdemesebb külterületként értelmezni.

Mit van még? A velencei krónikában az év tavasza környékén Zsigmond Ozorai Pipót küldte 15 ezer lovassal Colonia Agusta Verona felé.[1684] Nagy károkat okoztak, de III. Pandolfo Malatesti és Martino da Faenza visszavágtak. Eltakarodtunk.[1685] Erre mikor kerülhetett sor? Talán február–március fordulóján, hiszen az utóbbi hónap harmadik napján újból zavargókat büntettek. Néhány veronai polgár a magyarok táborába ment.[1686] Nem csupán a kíváncsiság hajthatta őket. Jelzem, 1413. február közepén a Köztársaságban nyílt titoknak számított, a hungarusok még nemrég a veronai területeken voltak,[1687] de már visszavonultak a Piavén túlra. Saját részükre húzódtak vissza.[1688] Ezzel máshol is találkozunk.[1689] Giorgio Cornaro ferrarai követ commissiójában hason-

[1680] Uo. 100v. 1413. 1. 3.

[1681] AAC VERONA. Atti del consiglio (1405–1414). Busta 56. 208v–209v. 1412. 9. 20.; Uo. 220r. 1413. 1. 29. Ekkor Verona kapitánya Francesco da Mollin volt. Uo. 219v. 1413. 1. 9.

[1682] Februárban megtudjuk, mit költöttek januárban. Főleg rájuk. Uo. 221r. 1413. 2. 27.

[1683] REDUSIO, 842.

[1684] Újból: ekkora létszámot kizártnak tartok.

[1685] CRONACHETTA (VENEZIA), 320.

[1686] CRONICA (VERONA), 54. A levéltári anyagban ennek nincs nyoma.

[1687] Velence ferrarai követének (Giorgio Cornaro) írtak a magyarokról. A szövegben ezt olvashatjuk: „quia Hungari, qui his diebus preteritis fuerunt usque super territorio nostro Veronensi". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 111v. 1413. 2. 17.

[1688] Szerintem a Pátriát jelenti.

[1689] A szövegben ezt olvashatjuk: „per Dei gratiam, modo quod isti Hungari transiverunt Plavium et speratur, quod sint ad partes suas". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 111r. 1413. 2. 17.

lókra bukkanhatunk. III. Niccolò d'Este őrgróf mellett Uguccione dei Contrarinak kifejtette, a magyarok nagy erőkkel megjelentek a vicenzai és a veronai földeken, de már eltakarodtak az említett folyón átkelve.[1690] A biztonság kedvéért Ugo Guazalotti *(cum brigata et cum gentibus suis)* Veronában van.[1691] Velence a zsoldjába fogadná, de eddig füle botját sem mozgatta a parancsokra. Giacomo Furiano da Brescia lovag, említettem III. Pandolfo Malatesti locumtenense volt, feladata lett a condottiere rendszabályozása. Embereivel „debet venire Veronam", majd tartsa végezze el a monstrát.[1692]

A városban a Köztársaság leveléből, 1413. április 22-én olvastak a castellettói fegyverszünetről. A jókedvhez ezen a napon játékukkal a trombitások mellett a síposok is hozzájárultak.[1693] A háború ezzel véget ért. Azért még kijutott nekik a jóból. III. Pandolfo Malatesti csapatával Padovából újból erre fordult. Élelemmel támogatták a zsoldosvezér embereit.[1694] Az odakanyar kiváltója IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes tiroli/osztrák herceg lehetett. Csapatai – feltehetőleg májusban – megkóstolták Castel Besenót,[1695] később betörtek Bella Piera településre.[1696] Válaszként Francesco Bembo provizor katonáit összegyűjtve rácsapott a betolakodókra.[1697] 300 foglyot ejtettek. A csatában kevesen vesztették életüket.[1698]

A velencei LMBTQ sikere

Ozorai Pipo Verona után Friuli felé vette az irányt.[1699] A Terrafermáról történő kivonulás irányának rekonstruálása nem egyszerű. Az első támpont egy Colonia Agusta Verona és Vicenza között álló bástya megszerzése. A neve Roncà. A tényről krónikásainknál Paolo Leoni 1413. február 13-át követően számolt be Velencében.[1700] A térképen remekül látszik, jóval a hónap közepe előtt járhattunk arra. A falak mögé 250 fős véderő került,[1701] nyilvánvalóan utóvédként. Később Taddeo Dal Verme Ve-

1690 A szövegben ezt olvashatjuk: „inamici Hungari transiverant cum magno exfortio ad territoria Vincentini et Veronensis". Uo. 111v. 1413. 2. 17.

1691 A szövegben ezt olvashatjuk: „qui ibi est cum aliquibus gentibus". Szerintem Veronára utalnak.

1692 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 118r. 1413. 3. 10.

1693 AAC VERONA. Atti del consiglio (1405–1414). Busta 56. 224v. 1413. 4. 22.

1694 Uo. 226v. 1413. 5. 16.

1695 Trient és Rovereto között fekszik. A vár az Adige folyó völgyének legjelentősebb erősségének számított.

1696 Bella Piera ma Tesero része (frazione).

1697 Lovag volt.

1698 Velencében 1413. június 5-én kapták a hírt. MOROSINI I. 63/810.; DOLFIN, 164.; SANUDO, 881.

1699 Az alcímre: a szerző itt – immár harmincötödik alkalommal oly szellemesen – a velencei védelmi rendszer legfontosabb elemeire utal. Livenzára, Mottára, Bassanóra, Trevisóra, Queróra.

1700 A foglalást a fenti napon fogalmazott bejegyzésben említik. Ezt követően érkezhetett csak a hír Velencébe.

1701 Magyarok és itáliaik voltak. MOROSINI I. 63/778.; SANUDO, 878.

ronából megindulva, elegendő gyalogossal, valamint lovassal visszavett számos bastiát, továbbá öt erősséget a bennük felhalmozott hadieszközökkel plusz élelemmel együtt. Azt a 180–200 embert, akiket elfogtak, börtönbe vágták. Roncà-nál viszont kudarcot vallottak.[1702]

Ezt követően a mieink átkeltek a Brentán. Marca Trevigianába vonultak, ahol számos parasztot, egyúttal kisfiúkat *(putti)*, hajtottak a szolgálatukba. Nem kímélték a semmit, amit lehetett *(casa di villani e palazzi)* felgyújtottak.[1703] A folyó leküzdése Bassano környékére tehető,[1704] elvégre a város irányába indultak, ahol éppen Niccolò di Marcello a podestà és kapitány, a várnagy pedig Andrea Redusiso. Első, általam ismert állomásuk Asolo lett. A csodás helyet ekkorra III. Pandolfo Malatesti meg Martino da Faenza alaposan megerősítette. A magyar felderítők mindenről beszámoltak a temesi ispánnak, aki inkább kikerülte a városkát.[1705] Hamarosan Cornuda, majd Pietrarossa jött.[1706] Itt kezdtek komolyra fordulni a dolgok. Bástyáját a helyiek *(rustici)* kiválóan védték[1707]. A temesi ispán először Pederobbánál akart átgázolni a Piavén. Erre 1413. február 13/15 tájban kerülhetett sor.[1708] Megindulásukkor viszont Scalabrino da Treviso embereivel az oldalán kitört,[1709] közel 100 lovassal rohamoztak. 50 paripát zsákmányoltak. Később csatlakozott hozzájuk Martino da Faenza. Jól eltángálták a magyarokat. Számunkra öröm az ürömben, hogy Scalabrino da Treviso lova a harc alatt elpusztult, és 10 emberével fogságba esett.[1710] A Morosini-kódex egy másik bejegyzésben a Martino da Faenza vezette attak sikeréről 1413. február 15-én már tudtak.[1711] 200-nál több magyar meghalt, megszámlálhatatlanul sokan megsebesültek.[1712] Otto Schiff február 23-ra datálja az ütközetet.[1713]

Andrea Redusio szövege szerencsére segít szétszálazni a Morosini-kódex tömör, helyenként a kronológiát figyelmen kívül hagyó bejegyzéseit. Nézzük, mit

---

1702 Ezt 1413. február 19-én már tudták Velencében. Verona környéki és Marca Trevigiana-i erősségek voltak. MOROSINI I. 63/784.; SANUDO, 878.

1703 Uo.

1704 Inkább a várostól északra kelhettek át a folyón.

1705 SANUDO, 843. Egy velencei krónikában a csapatokat Ozorai Pipo vezette. Asolo alól, nagy károkat okozva, Vicenza irányába robogtak, mialatt a Köztársaság katonái állandóan zargatták őket. CRONACHETTA (VENEZIA), 320. Hát nem!

1706 A Via Pietrarossa Pederobba mellett található. 230 méter hosszú. Ez őrzi a régi település nevét. REDUSIO, 843.

1707 Uo.

1708 Velencében 1413. február 13-án, egy Trevisóból érkező lovastól – Marin Sanudónál levélből – értesültek az eseményekről. MOROSINI I. 63/778.; SANUDO, 878.

1709 Állt ott egy castello. Ma kizárólag a pederobbai romokat látni.

1710 MOROSINI I. 63/778.; SANUDO, 878.

1711 Fentebb utaltam a Trevisóból befutó lovasra, aki 1413. február 13-án ért Velencébe az ostrom hírével.

1712 MOROSINI I. 63/781.

1713 SCHIFF, 25–26.

tudhat egy quasi szemtanú. Pederobbát, ahol a hegyen egy „quondam arx antiqua" állt, 12 napon keresztül háromszor támadták. Sikertelenül.[1714] Nekem kicsit soknak tűnik az idő. Ha itt látták a legjobbnak átszelni a vizet, lelkük rajta. A vár védői 100-nál több hungarust hajítógépekkel,[1715] ágyúkkal, kövekkel, valamint egyéb védelmi eszközökkel a másvilágra küldtek, vagy megsebesítettek. Scalabrino da Treviso, 500 lovas vezetője III. Pandolfo Malatesti kompániájából *(de societate)*, lerohanta az ellenséget. Cornudáig *(ad pedes montis Rochae Cornuda)* nyomták őket vissza. Itt, a Santi Vittore e Corona egyházánál estek egymásnak.[1716] A közelharcban lándzsákkal, kardokkal helybenhagyták a mieinket. Számos rabot ejtettek, sokukat megölték. Eközben Martino da Faenza a közeli Monleopardóban ólálkodott.[1717] Később Pietrarossa felé vette az irányt *(ad Fontanellas Petrae Rubeae)*, ahol katonáinkra tört.[1718] A település helyét ma egy utca őrzi Pederobbában. Ez arra mutat, a magyarokat Cornudánál fogták harapófogóba. Pederobba felől Scalabrino da Treviso, Monleopardo irányából Martino da Faenza. A mieinket Asolo direkciójába szorítva, megtörtént a baj. Scalabrino da Treviso lova elpusztult, gazdáját lekapcsolták.[1719] A hungarusokból 500-nál többen hullottak el a csatamezőn, a sebesülteknek se szeri, se száma. 45-en ekkor vesztették el szabadságukat.[1720] A történések azt mutatják, nem akarták az ellenséget a Piave közelébe engedni.

A kudarc hatására a magyarok kicsit északabbra, Castello di Querónál próbálkoztak.[1721] Itt két erődítményből *(bastia)* lehetett ellenőrizni a vízi átkelést, tetejébe a Treviso és Feltre közti utat.[1722] Ezzel nem lenne baj, de az akcióról Andrea Redusio mélyen hallgat. Nincs mit tenni, higgyünk krónikásainknak. A Firenzei itt nekiesett a folyónak. Az időpontról még sejtéseink sincsenek. Talán mégis? 1413. február 19-én Velencében értesültek a riválisátkeléséről a Piavén. Ez pár nappal előbb történhetett.[1723] Otto Schiffnél január 23-án kísérleteztek.[1724] A parton már várták őket,

[1714] A szövegben ezt olvashatjuk: „per bis senos dies ter". REDUSIO, 843.

[1715] Bassanóból egy zsákot, 1000 veretronnal kitömve, küldtek oda.

[1716] Ma Oratorio dei Santi Vittore e Corona.

[1717] Monleopardo ma Mazer része (frazione), Muliparte néven.

[1718] REDUSIO, 843.

[1719] Uo. 843–844.

[1720] MOROSINI I. 63/781.

[1721] Uo.; SANUDO, 878.

[1722] Említettem, az egyik a Bastia della Moschetta, míg a másik a Bastia della Corveda. SPEZIA, 16–20.

[1723] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 113r. 1413. 2. 19.

[1724] SCHIFF, 25.

Fantino Pisano *(provveditore)* sok bombardát állíttatott oda.[1725] Amikor megkezdték az átgázolást, lőni kezdtek. A pattantyúk meg a nyílvetők *(veretroni)* jól dolgoztak. Számosan megfulladtak, megsebesültek, meghaltak. Valahonnét Martino da Faenza is befutott. Emberei az ellenfél közül sokat megöltek vagy elfogtak.[1726]

Felmerül a kérdés, miért itt kísérleteztek, ahol a közelben egy komoly vár állt. Mert volt ott egy gázló. Miként a krónikás: „volendo passare la, Piave a guazzo".[1727] Giorgio Dolfin kicsit megkavarja a fentieket. A mieink Castello di Quero erődítményénél akartak keresztültiporni a folyón, eleget téve Zsigmond visszahívásának. A csehek és a hungarusok közti viszály miatt a király haza akart menni Magyarországra. Az átkelésnél Niccolò Barbarigo bombardákkal, nyílvetőkkel lőtte őket. Jó néhányan elpusztultak, mások a vízbe fulladtak, számosan fogságba estek. Ráadásul csapatával megjelent Martino da Faenza. A mieinkből rengeteget lekaszaboltak, plusz rabszíjra fűztek.[1728] A nevek közti eltérés valójában lényegtelen. Viszont kibogozható, mi lett a zsoldosvezér (Martino da Faenza) feladata. Rábízták, kövesse a Friuli irányába mozduló ellenséget, akiről azt vélték, át fog manőverezni a Livenzán.[1729] Castello di Querónál a Luxemburgi katonái két tűz közé szorultak. Egyrészt a várból lőtték őket, másrészt a szárazföldön kölcsönösen aprították egymást. Ki vezethette a mieinket? Semmi nyomom. Legyen a megszokott. Ozorai Pipo.

A fentiek ellenére valahol sikerült átvergődnünk. Itt, vagy valahol a környéken. Mire alapozom? Titkos prosecco imádatom nélkül soha nem jövök rá az átgázolás helyére. 1413. február 19-én a magyarok Marca Trevigianában, egy „Villa di Piadene" helyen táboroztak. Nem találtak élelmet, hamar továbbálltak.[1730] A falu nem lehet más, mint Valdobbiadene, ahol kötelező minimum egy üveg Villa Sandi Valdobbiadene Prosecco Superiore DOCG Extra Dry Magnum italt meginni. Természetesen fejenként. A Piave túloldalán fekszik,[1731] szinte egyenlő távolságra Pederobbától meg Castello di Querótól. Talán a kettő közötti részt választották? Fogalmam sincs. Visszatérésüket a Velence párti Collalto grófok várai bánták. Így Torri di Credazzo. Érintettem, először 1411. december 24-e és 1411. december 29-e kö-

[1725] A provveditore jelentését nehéz visszadani. Felügyelőt jelent, de ez nem adja vissza a lényegét. Inkább provizor. A szövegben ez utóbbit használom.

[1726] SANUDO, 877.

[1727] Uo.

[1728] DOLFIN, 161.

[1729] III. Pandolfo Malatestitől Feltre és Belluno megtámadását várták. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 113v. 1413. 2. 24.

[1730] SANUDO, 878. A Morosini-kódexben ezt olvashatjuk: „la vila B[...]ade". MOROSINI I. 63/783.

[1731] Velencéből nézve.

zött kapitulálhatott előttünk,[1732] viszont VI. Schinella da Collalto gróf-zsoldosvezér 1412 nyarán kiverte a betolakodókat.[1733] De újból jött Ozorai Pipo.[1734] Castello di San Salvatore sem úszta meg. A temesi ispán vezette katonák a környéken felgyújtottak néhány malomkereket. A birtokosok vissza akarták adni a kölcsönt, ezért másnap éjjel embereikkel a szállásukhoz lopództak, felperzselték kvártélyukat, szállító eszközeiket, marháikat, lovaikat, felszerelésüket. A szélben mindenük elpusztult. A kár hatalmas lehetett. 50 élelemmel megrakott szekér *(chariazi)* mellett – vajon honnét szerezhették/rabolhatták, hiszen folyamatosan az elemózsia hiányáról olvashattunk – 300–400 ló, meg számtalan ember a tűz martalékává vált. Köztük volt egy, a saját hazájában nagy tekintélynek örvendő, báró. Számos foglyot ejtettek. A magyarok eltakarodtak. Velencében mindezekről 1413. február 25-én már értesültek.[1735]

Giorgio Dolfinnak átadva a szót kiderül, a temesi ispán Marca Trevigianában, Collalto alatt vert tábort.[1736] Giovanni Bonifacciónál mialatt Zsigmond Isztriában forgolódott, a Firenzei lovasaival Collalto, valamint Castello di San Salvatore falainál próbálkozott,[1737] mivel azokat jól megerősítették, elfoglalásuk nem sikerült, ámde nagy károkat okoztak a hely urainak.[1738] Írt Rai felgyújtásáról.[1739] Bármiként történt, a collaltói grófok nem felejtettek. 1413 májusában viszonzásképpen a „császár" szállásait *(gli allogiamenti di cesare)* perzselték fel, ezzel kivívva a dózse megbecsülését.[1740] A kezdetektől fogva a Köztársaság pártján álltak. 1412 februárjában váraikhoz segítségként 25 lándzsát küldtek. Ugyancsak 200 dukátot kaptak a gyalogosok három havi besorozására.[1741]

A négy település (Torri di Credazzo, Collalto, Castello di San Salvatore, Rai) megdúlását követő történésekről nem sokat tudok.[1742] Idéztem azt a levelet, amelyet

1732 VITAL 1946, 93.; FALDON 1968, 47.

1733 VITAL 1946, 94–95.

1734 BONIFACCIO, 460.

1735 MOROSINI I. 63/787.; SANUDO, 878.

1736 DOLFIN, 162.

1737 Erről még írok.

1738 Giovanni Bonifaccio két nevet ad meg Collalto grófjaiként. VI. Schinella da Collalto és Pietro Orlandi da Collalto. BONIFACCIO, 460. Nilo Faldonnál VI. Schinella da Collalto és Basilio da Collalto. FALDON 1983, 39. 58. Giorgio Dolfin hasonlóan megemlékezett az eseményekről. Amikor Collalto, valamint castello di San Salvatore urai szembesültek Ozorai Pipo érkezésével, fegyverbe szólították parasztjaikat *(contadini)*, majd rájuk rohantak. Felgyújtották a szálláshelyüket, hatalmas károkat (200 ember mellett 150 ló a veszteség) okoztak nekik. DOLFIN, 162. A falusiak *(villani)* több alkalommal szembefordultak a magyarokkal. 1413 januárjában Udinénél 60 lovasban tettek kárt. SANUDO 876. Ezt olvashatjuk Giorgio Piloninál is. PILONI, 205r.

1739 BONIFACCIO, 460.

1740 Uo. 460–461.

1741 300 dukátot kértek. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 95v. 1412. 2. 24.

1742 Rai ma San Polo di Piave része (frazione).

III. Pandolfo Malatestinek küldtek. A magyarok a Livenzát leküzdve Avianónál vonultak tovább *(apud Avianum, unde se levans)* a Tagliamento folyó felé.[1743] Miért fordultak Rainál északnak? Mert keleten a közeli Oderzo már velencei kézen, Motta hasonlóan. Arrafelé nehézkes lett volna a vonulás, de Brugnera, Sacile, Serravalle még a miénk. A Paolo Leonin keresztül befutó információkat 1413. március 16-án küldték tovább a velencei főkapitánynak.[1744] Fájdalom, az nem derült ki, mikor hallották először. Miért fontos ez? Mert Ozorai Pipónak február közepéig valahogyan Isztriába kellett érnie. Talán levált a seregről, és a vezetést átadta Csáki Miklós egykori erdélyi vajdának. Róla, miként szóba hoztam, Zsigmond kijelentette, a temesi ispánnal Verona–Vicenza vonzáskörzetében sok várat megszerzett.[1745] Hát nem tudom! Egy biztos: a Firenzei a háborúnak ebben a szakaszában megközelítőleg sem volt olyan eredményes, mint az 1411–1412 fordulóján. Az LMBTQ sokat segített Velencének.[1746]

Udine, Udin, Weiden, Videm, Utinum, Vedinum

Friuli elsőszámú városa, mivel II. Antonio Panciera aquileiai pátriárka oldalán állt, eleve a Luxemburgi ellenlábasainak a táborát erősítette.[1747] Nem sokáig. Követük (Niccolò Matiussi) nem véletlenül indult el 1411. október 18-a előtt Zsigmondhoz, jóllehet soha nem értek oda.[1748] Nyilvánvalóan hűségüket menetek volna bizonyítani. Ennek szellemében a városban december 6-án nagy tisztelettel fogadták azt a 200 lovast, akik ezen a napon bevonultak. A várra kitűzték a birodalmi zászlót, Paul Glovicert választották kapitánynak. Ő III. Friedrich von Ortenburg hadnagyaként *(luogotenente)* és locumtenenseként szolgált.[1749] Elsősorban a grófot, rajta keresztül a birodalmat képviselte. Utasíthatott, vitás ügyekben dönthetett, jogi aktusokat vezényelhetett, részt vehetett a városi tanács ülésein, akár a friuli parlamentet is össze-

[1743] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 119r. 1413. 3. 16.

[1744] Uo.

[1745] MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

[1746] Értsd: a Livenzára, Mottára, Bassanóra, Trevisóra, Queróra koncentráló védelmi rendszer.

[1747] Az alcímre: a szerző itt – immár harminchatodik alkalommal oly szellemesen – a város különböző elnevezéseit sorolta fel.

[1748] Ezen a napon jegyezték be a város kamarájában a számukra kifizetendő pénzt. JOPPI 1878, 203. Nevét azért nem olaszosítottam, mert a szöveget friuli nyelven fogalmazták. Így szeretnék tisztelegni a lingua előtt. Salvâ! 1411. december 18-án Udinében van. Nem járt szerencsével. Útközben elfogták, lovait és javait elvették. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 263r–265v. 1411. 12. 14.; Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 60r. 1411. 10. 18. A kötet elnevezését én adtam önkényesen, de tartalmilag fedi a valóságot. Friedrich von Sulzberg *(per quendam Federicum de Zulsperger)* rabolta ki. Uo. Annales. Tomo 18. 279v–281v. 1412. 1. 4.

[1749] PALLADIO, 461.; LEICHT 1939/1940, 68.; LEICHT 1941, 3.

hívhatta.[1750] A csapatban Gian-Giuseppe Liruti szerint ott lehetett Ozorai Pipo.[1751] Könnyen elképzelhető, hiszen ezen a napon itt adott ki egy iratot.[1752] Giambattista Verci őt látja a 200 lovas vezetőjében.[1753] Pier Silverio Leichtnél a város átvétele a locumtenens nevéhez fűződik, ugyanis feszültség generálódott a magyar hadvezetés és III. Friedrich von Ortenburg között.[1754] Ezt sem lehet kizárni. Utinum esetében jogos a vikárius emberének előtérbe helyezése, hiszen birodalmi területnek számított. Talán a temesi ispán még nem ért oda, vagy nem érdekelte az egész? A gróf szemszögéből érthető a zavartság. Érezte, a hadvezér nem egy gazsuláló típus.

A hungarusok megjelenése után Udinéből azonnal követeket küldtek a Firenzeihez. A hűségesküről egyeztettek.[1755] Elég egyoldalúak lehettek a megbeszélések. 1411. december 8-i tanácsülésen, ahol Giovanni Cassini elnökölt, Andrea Monticoli *(legum doctor)* pedig referált, kiderült, a temesi ispán előtt a város hét küldötte juramentumot tett. Az oklevelet a hónap hatodik napján datálták. Lojalitásukról biztosították a Német-római Birodalmat. Ozorai Pipo ezt Zsigmond helyett és nevében elfogadta. Kijelentik, kizárólag azt az aquileiai pátriárkát ismerik el, akit XXIII. János pápa a Luxemburgi jóváhagyásával kijelöl. Megfogadják, csapatait a király roszszakaróival szemben segíteni fogják.[1756] Érdekes a temesi ispánnak letett eskü további sorsa. Az 1411. december 6-i fogadalom emlékére ezen a napon minden évben, ami San Niccolò ünnepe, processiót fognak tartani Isten, Szűz Mária meg a szent tiszteletére a fogadalom okán. Mindezt másnap (1413. december 5.) hirdessék ki.[1757]

[1750] A szövegben ezt olvashatjuk: „decrevit facere parlamentum in castro Utini". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 306r–309r. 1412. 1. 15.

[1751] LIRUTI 1777, 163–164.

[1752] Értsd: december 6-án. C. TÓTH 2004, 483. Az udinei várban ekkor Georg von Mengen kanonok, az osztrák hercegek megbízottja vendégeskedett. 1411. december 4-én a tanács egy 47 dukátos kifizetést hagyott jóvá neki és familiárisainak. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 256v. 1411. 12. 4. Valamint: LIRUTI 1777, 163–164.; LEICHT 1941, 4.

[1753] VERCI XIX. 52.

[1754] LEICHT 1939/1940, 68.; LEICHT 1941, 3.

[1755] A szövegben ezt olvashatjuk: „deliberatum fuit ac determinatum attenta multitudine gentium domini imperatoris, quod pro bono huius terre comunitatis nostre Utini debeat prestare obedientiam subiectionem et fidelitatem magnifico domino domino Pipo de Ozera comiti Themesiensis etc". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 256r. 1411. 12. 3. A delegáció tagjai: Andrea Monticoli, Ludovico Cignotti (doktorok), Niccolusio Zanni del Torso, Leonardo di Ettore, Tomaso Candidi. Uo. Az ülésen még ott volt Niccolò, Tristano Savorgnan testvére. Uo.

[1756] Uo. 257r–258r. 1411. 12. 8. Ezen az ülésen ott volt Niccolò, Tristano Savorgnan testvére. Uo. Az ebben található levél dátuma 1411. 12. 6. Uo. Regesztája: ZsO III. 1320. sz.

[1757] BB UDINE. Anales. Tomo 19. 232v–234r. 1413. 12. 4. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 258–259. A bejegyzés dátuma: 1413. 12. 4.

A tanúságtételre újból sor került, de ekkor Michele da Rabatta lovag és Paul Glovicer kezébe.[1758] Az első valójában Zsigmond megbízottja, a második III. Friedrich von Ortenburg birodalmi vikárius embere.[1759] A miles firenzei származású családjáról Görzből van nyom 1357-ben. Antonio, Michele, Giovanni, fontos pozíciókba kerültek a grófságban,[1760] ahol a temesi ispán megérkezésekor Johannes Ungnal lett a kapitány.[1761] Michele da Rabatta jó kapcsolatokat ápolt a Carrara családdal.[1762] Remekül beszélt szlávul, emellett németül.[1763] A december 9-re összehívott tanácsülésen gyakorlatilag Paul Glovicer hangját lehetett hallani. Elérte, a város követeket küldjön Zsigmondhoz egy újabb, már személyes esküre.[1764] III. Friedrich von Ortenburg megbízottja megvárta, amíg a Firenzei kitűnt a képből, majd magához ragadta a kezdeményezést. 1411. december 9-én kijelentette, Udinével karöltve hajlandó lenne Tristano Savorgnant megregulázni.[1765]

Miért került a támadások kereszttüzébe az itáliai nemes? Mert ellenlábasai belekényszerítették a rebellis szerepébe. Jelzem, sokat tett, hogy ne szeressék. Egy példa. Fontanabona várának élére, amit Udine még 1410 augusztusában szerzett meg erővel II. Antonio Panciera aquileiai pátriárkától, Tristano Savorgnan saját emberét (Guarniero Tintino d'Artegna) rakta, és nem engedte be az egykori tulajdonosokat *(feudatari)*, akik a december 14-i ülésen visszatérésüket kérvényezték. Levélben fordultak hozzá magyarázatért.[1766]

Kezdetben Zsigmondtól várta sorsa jobbá fordulását. Miért? Mert Velence hosszútávú tervei közé tartozott Friuli megszerzése, amit veszélyesnek tartott. A tőle független történések hatására viszont lépésről lépésre kiszeretett a Reichet képviselő hatalmi centrumtól. Mivel városa később az uralkodó oldalára állt, eltávolodott Udi-

---

1758 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 257r–258r. 1411. 12. 8. Valamint: VERCI XIX. 52.; PALLADIO, 461.; LEICHT 1941, 5. SENECA, 173.

1759 Később személyesen III. Friedrich von Ortenburgnak is letették az esküt. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 503r–504r. 1412. 8. 9.

1760 LEICHT 1956, 16.

1761 DELLA BONA, 116.

1762 Egy példa. I. Francesco da Carrara (Il Vecchio) az 1373-ban Magyarországra küldte I. (Nagy) Lajos királyhoz követségbe. Október 7-én Pozsonyban találjuk. 1374-ben márciusában megfordult Budán. GESTA (CARRARIENSIS), 64. 107–108. Valamint: LEICHT 1941, 4.

1763 A szövegben ezt olvashatjuk: „optimamente literado e ben savea la lingua schiava et la alemanna". GESTA (CARRARIENSIS), 15.

1764 Őket választották az útra: Ludovico Cignotti *(legum doctor)*, aki a Savorgnan elleni párt vezetője, Giovanni da Susani *(cancellarius patriarchalis)*, Federico Valentini, Tomaso di Francesco Candidi, Candido Uccelli. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 258r–260v. 1411. 12. 9. Ezen az ülésen már nem volt ott Niccolò, Tristano Savorgnan testvére. Valamint: PALLADIO, 461.; LEICHT 1941, 5. 6.

1765 BB UDINE. Anales. Tomo 18. 258r–260v. 1411. 12. 9. Valamint: LEICHT 1941, 6.

1766 Kérésüket Andrea Monticoli doktor terjesztette az udinei tanács elé. Uo. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 263r–265v. 1411. 12. 14.; Uo. 272v–273v. 1411. 12. 23. Valamint: LEICHT 1941, 6–7.

nétől. Nézzük miképpen! 1410. február 22-én a tanácsban ő számolt be III. Friedrich von Ortenburg érkezéséről. A birodalmi vikárius a Pátria területén élő embereket, cittàkat a fennhatósága akarja alá vonni. Azt beszélik, rengetegen támogatják. A pátriárka, aki számos alkalommal tanácskozott egy, a Luxemburgival kötendő ligáról, a szövetségbe Utinumot is szeretné beléptetni. A felvetésről azonnal értesítette Velencét. A tervet akkor elvetették.[1767] Augusztusban ismét Tristano Savorgnan hozta fel III. Friedrich von Ortenburg bizalmatlanságát. A gróf három darab német nyelvű Briefet küldött nekik. Behódolást várt.[1768] Hiába!

A magyarok megjelenését követően számos belső ellenlábasának azonnal kinyílt a gondolája. A polgárok egy része, mint tehetős nemest, örömmel zavarták el. A szakítás bele lett kódolva jövőjébe. Szerencséjének fordulását azonnal kihasználták. Ugyan nyakukon ez a kellemetlen megszállás, de legalább megszabadulhatnak tőle. Nem sok választása maradt. Harmadik erővé válik a Luxemburgi és a Köztársaság hatalmi harcában, vagy valamelyikük mellé áll. A lagúnák városa lett a befutó. Jól döntött, amikor elmenekült. Jóllehet az udinei jegyzőkönyveket nézegetve továbbra sem lehet hiányérzetünk. Folyamatosan emlékeztetnek rá. Elillanását 1411. december 9-re teszem.[1769] Testvéreivel (Francesco, Niccolò) kiűzetett Utinumból, mint zsarnok *(vir tirannus)*.[1770] Sokak megkönnyebbülésére hívei közül számosan követték. Állítólag 84-en.[1771] Így Giovanni Cassini is. Ő lesz 1412 októberében Savorgnano del Torre várának az első embere.[1772] A többi elzavart elsősorban azokban az erősségekben húzta meg magát, amelyek a famíliához tartoztak. Ezek: Artegna, Osoppo, Flagogna,[1773]

[1767] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 11r–v. 1410. 2. 22.

[1768] Uo. 83v–84r. 1410. 8. 27.; 85r–v. 1410. 8. 30.

[1769] Vele tartott felesége és két gyermeke. VERCI XIX. 52.; PALLADIO, 462.; LEICHT 1941, 2–3. Fentebb azért soroltam fel, mikor volt a tanácsban Niccolò, Tristano Savorgnan testvére, mert ezzel határozom meg menekülésük idejét. Utaltam rá, az 1412. december 9-én már nem találjuk a nevét. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 258r–260v. 1411. 12. 9. Természetesen az sem kizárt, egyszerűen nem ment el a gyűlésre. Testvére ezen a napon kért engedélyt gabonái elszállítására Udinéből. Uo. Tristano Savorgnan felesége (Anna) egy nappal később kapott salvus conductust, amivel elhagyhatja a várost. Uo. 260v–262r. 1411. 12. 10.

[1770] ANNALI (FRIULI) VI. 230–231. A bejegyzés dátuma:1412. 17. Udine. Valamint: LEICHT 1941, 8–9.

[1771] Sokkal többen lehettek, elég a 84 emigráló családjára és kíséretükre utalnom.

[1772] A többiek: Gabriele Soldonieri, Niccolò Soldonieri, Guarniero Tintino d'Artegna, Giovanni Tintino d'Artegna (testvérek), Odorico da Pers, Gioacchino D'Ambrosi, Odorico da Percoto, Mitrio da Percoto. PALLADIO, 462.; LEICHT 1941, 2–3.

[1773] A várért Udine is bejelentkezett. Aánlatot tettek az erősségre. Nem tudni, elfogadták-e a javaslatot, de 1412. január 18-án bevonultak Flagognába. A helyet szeptemberben Velence szövetségesének vélik. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 519v. 1412. 9. 6-a körül. Tarcento. A vár urainak oklevele. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. Napi dátum nélkül. Továbbá: BIASUTTI, 291.; MIOTTI IV. 125–126.; PERES, 28. 1412. december 9-én Utinum kezén volt. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 457r–v. 1412. 12. 9.; Uo. 460r. 1412. 12. 25. Uo. 475v–477v. 1413. 1. 16. Átadják egy polgáruknak (Giovanniantonio Bertolini). Ő vállalta a vár eltartását. Kilenc pontban fektették le az egyességet. Ezeket nem tárgyalom. Uo. 478r–479r. 1413. 1. 17.; Uo. Tomo 19. 2r–3v. 1413. 1. 17.

Ariis, Pieve di Cadore, Fontanabona.[1774] A magyarok megjelenése más családok életében szintén gyökeres változásokat hozhatott. A Tagliamento folyón túli feudális urak egyike, a Prata rokonság két ága közül, a Porcia linea Velence, míg a névadó, a mieink oldalára állt.[1775] De ne menjünk messzire! A Savorgnanok szintén két részre szakadtak. Tristano és Francesco gyermekeikkel együtt a Köztársaság híveiként harcoltak, addig unokaöccseik (Antonio, Bartolomeo) Zsigmondot választották.[1776]

Később sem kímélték. 1411. december 18-án kiszámolták, családja milyen összeggel tartozik adóhátralékként.[1777] Javaikról leltárt készítettek.[1778] Nem érték be ennyivel! A rebellisnek, valamint három társának bármilye lenne valakinél, kötelesek azokat a kapitánynak átadni, különben jön a büntetés. 72 órás határidőt kaptak.[1779] Ebből az életszakaszából egy adatot ismerek, amikor kapcsolatuk a normalitás határain belül mozoghatott. 1411 decemberének a közepén Leonardo Miulitti, plusz Leonardo da Montegnacco megjelentek nála. Azt kérte tőlük, engedélyezzék az Utinumban raktározott búzájának váraiba szállíttatását. Igent mondtak, amennyiben Paul Glovicer beleegyezik a fuvarba.[1780] Azért sejthették, a rebellis nem adja fel ilyen könnyen. 1411. december 11-én Niccolò Soldonieri udinei követen és Giovanni di Marcellón keresztül megkereste Velencét. Városában csak 60 magyar lézeng. Kiverésükre katonai segítséget kért. A Köztársaság 100–100 lovast meg gyalogost szándékozott küldeni.[1781] Számomra hihetetlennek tűnik az alacsony szám. Habár a locumtenens talán már nem volt Udinében, a Firenzei már messze járt. A temesi ispán ekkor már a velenceieket rémisztgette. Paul Glovicer nevét az eskü napját követően hiába keressük a tanács jegyzőkönyveibe.1782 A sorok között legközelebb 29-én olvashatunk róla.[1783] De még így is

[1774] LEICHT 1941, 3.

[1775] Uo.

[1776] Erről még írok.

[1777] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 267v–270r. 1411. 12. 18. Valamint: LEICHT 1941, 7–8.

[1778] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 272v–273v. 1411. 12. 23.

[1779] Ők: Francesco Savorgnan, Guarniero Tintino d'Artegna, Bartolomeo Meu. Uo. 273v. 1411. 12. 24.

[1780] Uo. 258r–260v. 1411. 12. 9. Valamint: LEICHT 1941, 6.

[1781] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 216r. 1411. 12. 11.

[1782] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 260v–262r. 1411. 12. 10.; Uo. 263r–266v. 1411. 12. 14.; Uo. 266v–267r. 1411. 12. 17.; Uo. 267v–270r. 1411. 12. 18.; Uo. 270v–271r. 1411. 12. 19.; Uo. 271r–272r. 1411. 12. 20.; Uo. 272v–273v. 1411. 12. 23.; Uo. 273v. 1411. 12. 24.; Uo. 274r. 1411. 12. 26.; Uo. 274v. 1411. 12. 27.

[1783] Uo. 275r–277v. 1411. 12. 29.

rezeg az a gondola. Tristano Savorgnan talán tudatosan kormolt, így akarta meggyőzni szövetségesét a támogatás eredményességéről. Vagy nem!

A városban kínosan ügyeltek a belső ellenség felderítésére. Ahol egy prominens embert száműznek, ott egykori híveiket fokozottan kontroll alatt tartják. Udinében sem volt másképpen. Percoto klán néhány tagjának árulása végett tett esküt *(corpolariter ad Sanctam dei evangelia)* a hozzájuk tartozó Francesco. Ő hűséges híve Zsigmondnak, III. Friedrich von Ortenburgnak, Paul Glovicernek és Utinum városának.[1784] 1411. december 20-án a tanácsban a locumtenens elővezette a temesi ispán kívánságát. Valamennyi nemes meg comes juramentumát akarja.[1785] Január 2-án a cadorei részen élők ezt megtették.[1786] Cristoforo da Cucagna hasonlóan ezt az utat választotta.[1787] Kiderült, szégyenszemre sokan Tristano Savorgnan, mi több, más lázadók birtokain és váraiban élnek.[1788] Nyolc napot kaptak aktuális lakóhelyük elhagyására. Haza kell költözniük.[1789] A fogadalomból látszik, melyek azok a területek, ahol a birodalomnak még erős a befolyása. Kijelentésemet finomítva hozzáteszem, a jogi fennhatóság kedves semmiségnek tűnhetett, a mindennapi életet alig befolyásolhatta. Ellenben amikor több ezer érv jelentkezik lovon, fegyverrel a kézben, mindenkit érdekelni kezdett a consvetudo. Különösen azokat, akik a veszélyeztetett tájakon éltek. Megjegyzem, valamennyi bejegyzésben kiemelik, az eskü elsődleges célja a Zsigmondhoz való lojalitás bizonyítása.

Fentebb hosszasan értekeztem a Firenzei miért hagyta el Itáliát 1412. február 12-e környékén. Mielőtt elindult Magyarországra, megpróbálta a lehető legjobb politikai helyzetet kialakítani. Tudta, a Tristano Savorgnan körüli helyzetet érdemes pacifikálni. Ebben talán egyetérthettek III. Friedrich von Ortenburggal. A birodalmi vikárius 1412. január 17-re összehívatta az udinei tanácsot. A gyűlést titkára Ulrich, a Sankt Ursen egyház rektora vezette,[1790] vállvetve Paul Glovicerrel. Felsorolták azokat a gaztetteket, amelyeket a rebellis elkövetett. A háború miatta tört ki, ráadásul el szándékozik foglalni az Aquileiai Patriarkátust. Velence viszont Sacilét, Maranót, Montefalconét, Cividalét, Venzonét akarja, valójában egész Friulit be szeretné kebelezni. A város képviselői (Ludovico Cignotti, Andrea Monticoli doktorok,

[1784] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 266v–267r. 1411. 12. 17. Rajta kívül számosan esküt tettek. 1412. december 18-án például tizenhárman. Uo. 267v–270r. 1411. 12. 18. Ezzel befejeztem a hasonló adatok felsorolását.

[1785] Uo. 271v–272v. 1411. 12. 20.

[1786] Paul Glovicer kezébe tették le. Uo. 279v–281v. 1412. 1. 4.

[1787] A pontos dátumot nem ismerjük. Mindenképpen 1412. január 4-e előtt. Uo.

[1788] Értsd: az udineiek közül.

[1789] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 279v–281v. 1412. 1. 4.

[1790] Később IV. Ludwig von Teck aquileiai pátriárka titkára lesz.

Cristoforo Valentini, Tomaso Candidi) előadták,[1791] milyen erőszakos cselekmények (gyilkosságok) súlyosbítják számlájukat. Tristano Savorgnan azt állította Niccolò Pancierának,[1792] a Pátriát felosztanák Velence, az osztrák hercegek, továbbá III. Friedrich von Ortenburg között.[1793]

Riválisai nagyot nézhettek, amikor családja fejeként Cividale városában, miként jeleztem, 1412. február 12-én hűségesküt tett Zsigmondnak, Francesco Savorgnannal az oldalán, Ozorai Pipo kezébe. A tárgyalások jóval korábban megkezdődhettek. Talán Sacilében,[1794] de mindenképpen Udine háta mögött. A két testvér megfogadta, nem támadják a magyar királyt, de Friulit sem. Az uralkodótól kapott kegyelemért cserébe elfogadják a XXIII. János pápa által kinevezett új aquileiai pátriárkát.[1795] A spilimbergi krónika szerint – ezt én nem találtam a szövegben –, megesküdtek, a temesi ispán beleegyezése nélkül nem mennek Utinumba.[1796] A békülés könnyedén magyarázható. A Firenzeinek a kivonulás előtt érdemesnek tűnt konszolidált hátországot kiépítenie, hiszen tervbe vette, belátható időn belül újból ide készül, de már az uralkodóval. Katonai (a csapatok szétosztása) és politikai (hűségeskü) lépései erre utalnak. A köztük lévő feszültség dacára ezzel III. Friedrich von Ortenburgnak, aki szisztematikusan építgette hatalmát Friuliban, ugyancsak kedvező helyzetet teremtett. A birodalmi vikáriust 1412. február 10-én az aquileiai káptalan a régi hagyományoknak megfelelően vicedominusi kinevezéssel kínálta meg.[1797] Tristano Savorgnan másra is ígéretet tett. Visszaad két várat (Botestagno, Plebs) az aquileiai egyháznak.[1798] Itt kezdődtek a bajok. Mihelyt Ozorai Pipo paran-

---

[1791] Cristoforo Valentini kivételével valamennyien ott voltak a temesi ispánhoz Cividaléba küldött udinei követségben.

[1792] Ő II. Antonio Panciera aquileiai pátriárkának a testvére.

[1793] LEICHT 1941, 8–9.

[1794] 1412. február 3-án Tristano Savorgnan itt próbálkozott. 18 lovasával érkezett oda, az Osteria di Cerentinóban lakott. Másnap továbbállt. MIARI, 209–210. Ekkor Ozorai Pipo már San Daniele alatt állomásozhatott.

[1795] MNL OL DF. 287745. sz. 187v–188v. 1412. 2. 12. Cividale. Tristano Savorgnan és Francesco Savorgnan esküje. Kiadása: LEICHT 1909, 186–187.; HEIMPEL 1932, 9. sz. Regesztája: ZsO III. 1736. sz.; MNL OL DF. 287745. sz. 190v–191v. Dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1412. február 12-e és március 31-e között adták ki. HEIMPEL 1932, 9. sz. Regesztája: ZsO III. 1737. sz. Valamint: LEICHT 1941, 11.

[1796] LEICHT 1909, 187.

[1797] Ezzel egy időben a "vicarius in spiritualibus" Niccolò, a cividalei egyház dékánja lett, míg a „vicarius in pontificalibus" III. Georg von Lichtenstein trentói püspök. Uo. Francesco di Manzano azt tartja, inkább az ostunai püspök (Giovanni d'Adria), aki II. Antonio Panciera életrajzírója. ANNALI (FRIULI) VI. 231. A bejegyzés dátuma: 1412. 2. 10. Valamint: PASCHINI 1990, 716. Valóban készült róla egy munka "Il carme di Giovanni d'Adria per Antonio Panciera. Az aquileiai pátriárka famulusa 120 versszakban, hexaméterben kanyarította munkáját. Jelenleg CB GUARNERIANA Ms. 138-es jelzet alatt sorolták be.

[1798] A szövegben ezt olvashatjuk: „Botistagnum et Plebem in contrata Chadubrii". Botestagno várát hívják Podestagnónak is. A másik hely valójában Pieve di Cadore. Latin nevét használják. Ez helyesen Plebs Catubrii vagy Plebs Caturbina.

csára Georg von Hausperg lovag az átvételükre készült, azzal szembesült, Guarnerio Tintino d'Artegna, az elsőnek felhozott castello vezetője, nem akarja visszaszolgáltatni, ellenben IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes tiroli/osztrák herceg kezére játszotta. Az erősség fontosságát könnyű bizonyítani. Közel emelkedett Cortina d'Ampezzóhoz, ahonnét remekül lehetett figyelni a hágót a Lago di Landrótól (Dürensee) a Val Pusteria (Pustertal) irányába. A kudarcos próbálkozás után Plebs jött, de itt sem járt sikerrel.[1799] Amúgy itt született Tiziano Vecellio, a velencei festészeti iskola jeles képviselője. Az sem segítette az átruházást, hogy Guarnerio Tintino d'Artegnát árulóként örökösen száműzték Udinéből.[1800] A folyamatos egymást hergelésének következményeként rendeletet hoztak, senki ne merészeljen beszélni a Savorgnanokkal, és tilos volt írni a família tagjainak.[1801] A február 15-én a tanács ülésén 500 dukátos vérdíjat ígértek annak, aki megöli Tristano Savorgnant, ellenben 1000 dukát gazdagítaná azt, aki élve fogná el.[1802] Az Udine fennhatósága alatti részeken álló házai romboltassanak le, a kapukon díszelgő címereit se kíméljék.[1803] Zsigmond támogatásától elkábulva örömmel alázták a családot. 1412. március 21-én egy újabb csoportot száműztek, mivel nem tették le a hűségesküt.[1804]

A városban nem lehetett könnyű az élet. A pártokra szakadt polgároknak egyik része örülhetett, amikor Tristano Savorgnan – ígéretét megszegve – a Luxemburgi hozzájárulása hiányában visszatért Udinébe. Megvárta, amíg Ozorai Pipo és serege elhagyja Itáliát. A revansra régen készülhetett. Március elején közölte Velencével, be akar hatolni Utinumba. Tisztában van vele, a Köztársaság komoly sereggel készül, emiatt nem szeretne szándékaiknak keresztbe feküdni, de nem ismeri konkrét céljukat.[1805] Gyakorlatilag engedélyt kért az ostromra.

A Morosini-kódex 1412. március 28-ra teszi Tristano Savorgnan betörést. Megközelítően 400 gyalogossal meg 30 lovassal Zsigmond zászlója alatt megjelent az udinei falaknál. Csatlakozásra szólította a bent levőket, majd sikeresen benyomultak.

[1799] Az erősségben lévő Giovanni Petri d'Ambrosio 10 napon belül adja vissza Plebs várát. Ha nem, irány Udine. Várják a magyarázatot.

[1800] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 306r–309r. 1412. 2. 15.; Uo. 314v–317r. 1412. 2. 22. Valamint: LEICHT 1941, 11. Nem összekeverendő Guarnerio d'Artegna humanistával. Ekkor ő maximum kétéves lehetett. SCALON 2003. Az ügyet a friuli parlament napirendre tűzte. BB UDINE. Collezione Joppi 688. k. 240r. 1412. 2. 18.

[1801] A tiltó listára a Savorgnanók kerültek. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 305r. 1412. 2. 12. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 231. A bejegyzés dátuma: 1412. 2. 12.

[1802] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 306r–309r. 1412. 2. 15. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 231. A bejegyzés dátuma: 1412. 2. 15. Udine. Valamint: LEICHT 1941, 11–12.; PASCHINI 1990, 716.

[1803] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 306r–309r. 1412. 2. 15.

[1804] Ők: Gioacchino D'Ambrosi, Guarniero Tintino d'Artegna, Mitrio da Percoto, Francesco Facii, Cislino, Fresoriatto, Simone da Risano. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 339v–342r. 1412. 3. 21. Valamint: LEICHT 1941, 12.

[1805] Tristano Savorgnan megbízottján (Giovanni Marcello) keresztül érdeklődött. A szövegben ezt olvashatjuk: „facit magnos apparatus gentium". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 3v. 1412. 3. 3.

Lakói közül sokat elűztek, mások elmenekültek. A leggazdagabbak köréből hozzávetőlegesen hatnak kirabolták a házát, javaikat elkobozták, néhányukat meggyilkolták. Az erőszak a rebellis beleegyezésével történt.[1806] A befurakodás ebben az esteben Nagyhétfőre esett (március 28.), így sokukra sanyarúhét várt. A lobogó választása cselvetést sugall. Kitől kerülhetett rossz kezekbe a „vexillum imperatoris"? III. Friedrich von Ortenburg szerint Domenico Tamborlino a bűnös, aki ezt tagadta. Weidenből követséget menesztettek a grófhoz. Ominózus polgáruk hűséges híve a birodalomnak, az aquileiai egyháznak, és városának egyaránt.[1807] Marin Sanudo ugyancsak a fortélyról értekezett. Az ott szolgáló magyarok azt hitték, sajátjaik jönnek, ezért kinyitották a kaput. Ekkor a támadók benti híveik segítségével betörtek.[1808] Sok embert elűztek vagy megöltek, az otthonokat feldúlták. Tristano Savorgnan nem sokáig gondolázhatott a sikerben. Elkergették.[1809]

Pier Silverio Leicht egy olyan kéziratból, amelyet a Cambridge-i egyetem középkor történetének professzora (Charles William Previté-Orton) fedezett fel, a következőket bogarászta ki. Március utolsó napjaiban rebellisünk szép számú fegyveresét gyűjtve berontott Udinébe. Hívei közül Guarnerio da San Daniele, valamint Guarniero Tintino d'Artegna,[1810] forszírozták az akciót. Március 29-ről 30-ra virradó éjszaka 200 emberével a sánchoz, pontosabban egy méretes palánkhoz lopakodtak. Ez a Porta Cassinához közeli árkot védte, nem messze a Porta Pracchiusótól. A városban várakozó elvbarátaik ezt belülről áttörték, így sikeresen furakodhattak be a falak mögé. A Mercatovecchiót elérve Tristano Savorgnan felemelte zászlóját. Követői erre ezt kiabálták: Éljen a császár! Éljen Ortenburg gróf! Éljen Tristano Savorgnan családja! Ezután egymásnak ugrottak. Ezt követte a szokásos fosztogatás. Mindkét oldalon többen meghaltak.[1811]

Tobzódjunk tovább! Nézzük Utinum beszámolóját, amit az uralkodó mellett a birodalmi vikáriusnak szántak. Megtudjuk, március 30-án este hét órakor titokban rontottak rájuk „Vivat Tristanus de Savorgnano" kiáltással. Házakat fosztogattak, számos hűséges polgárt megöltek. A rebellis április 7-én éjjel, miként érkezett *(furtive)*, úgy távozott. Nem önszántából. A magyarok és a csehek kaptányai, Guglielmo da Prata, III. Friedrich von Ortenburg hadnagyai, továbbá a birodalomhoz hű alatt-

[1806] MOROSINI I. 63/656.; DOLFIN, 149.; SANUDO, 863.

[1807] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 348r–349r. 1412. 4. 18.

[1808] SANUDO, 863.

[1809] MOROSINI I. 63/656.; DOLFIN, 149.; SANUDO, 863.

[1810] Ekkor már Fontanabona kapitánya

[1811] LEICHT 1941, 15–17. A veszteségek, a károsultak, az elhunytak felsorlásától eltekintek. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 232–235. A bejegyzés dátuma: 1412. 3. 28.

valók látván aljas *(nepharia)* betolakodását, azonnal tanácskozni kezdtek.[1812] Azért azt nem merték leírni, milyen átlátszó csellel – a Luxemburgit éltetve, annak zászlóját lobogtatva – jutottak be a falakon. Inkább lódítottak. Nézzünk más forrásokat! A spilimbergi krónikában negatív hősünk március 29-én *(mercoledi Santo)* késő este bemerészkedett a városba, ahol hét napig maradt. Ekkor egy Friuliban táborozó magyar bán csapatai kiebrudalta onnan. A következő éjjel számos hívével elmenekült.[1813] Reménykedve a szöveg igazságtartalmában megjegyzem, nagycsütörtökön (március 30.), a gyász napján – ekkor nem szólnak a harangok – a helyiek a húsvét megünneplésére készülődhettek. Luigi Pognici könyvében a dátum 1412. március 29-e. Tristano Savorgnan cselvetéssel sikeresen behatolt Utinumba. Ekkor a város Spilimbergotól kért segítséget.[1814] Giambattista Verci az attakot 29-ről 30-ra virradó napra teszi.[1815] Ezt az időpontot találjuk az udinei számadásokban is.[1816]

Miután mindenkit végighallgattunk, jöjjön a vádlott. Tristano Savorgnan azonnal levelet küldött Cividalébe. Kijelentette, polgárok nagy örömére megjelent Utinumba. Elődei állandóan tisztelettel viselkedtek az aquileiai egyházzal, Udinével, Zsigmonddal, III. Friedrich von Ortenburggal szemben. Fogadják el az új helyzetet, ne jöjjenek ide.[1817] Összehívta a tanácsot, és azonnal kifejezte hűségét a magyar király iránt.[1818] Követeket menesztett a Luxemburgi kapitányaihoz, valamint Spilimbergóba, Polcenigóba, Sacilébe. Magyarázzák el, miért van a városban. Az uralkodó nevében lépett, akinek híve.[1819] Orbitális altatás az egész. Időt akart nyerni. Azt se hallgassuk el, miszerint 1412. április 4-én egy lojális megbízottját küldi Maranóba egyeztetni, illetve oda, ahol Velence ezt jobbnak látja.[1820] A Köztársaság Giovanni di Marcellót bízta meg a tárgyalással. A helyszínen tájékozódjon, Tristano Savorgnan valóban beszivárgott-e Udinébe. Ha igen, a legnagyobb titokban közölje vele, ő maga

[1812] BB UDINE. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 231v–232r. 1412. 4. 16.; Uo. 232r–v. 1412. 5. 11. Giovanni Francesco Palladio degli Olivi március 30-ra teszi az időpontot. PALLADIO, 466.

[1813] CHRONICON (SPILIMBERGO), 63–65. Ezt a dátumot használja Giusto Giron is. GRION, 78–79.

[1814] POGNICI, 186.

[1815] VERCI XIX. 66–67.

[1816] BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 61r–v. 1412. 3. 29.

[1817] LEICHT 1941, 18.

[1818] LEICHT 1909, 187.

[1819] BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 61r–v. 1412. 3. 29. Valamint: LEICHT 1909, 187.

[1820] Tristano Savorgnan ekkor már/még javában a városban volt. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 10r. 1412. 4. 4.

Maranóban van,[1821] Velencében mostanság értesült a hadműveletről. Tetszésükre szolgál.[1822] A kudarcról viszont legkésőbb 1412. április 12-én már tudtak.[1823]

Tristano Savorgnan akciójával közel egy időben a Köztársaság támadást indított. Úgy gondolom, erről azért egyeztettek a rebellissel, aki miként már írtam, úgy értesült, szövetségese komoly sereggel fog elindulni.[1824] Udinében sejthették, ők lesznek a kiemelt célpont. Az ellenség mozgolódásáról április 13-án Giovanni Cavalcanti számolt be a tanácsnak. A velenceiek átlépték Tagliamento folyót. Ekkor hozzávetőlegesen 200 gyalogos felvételéről határoztak.[1825] Az átkelésről, ha nem éppen egy másikról, Gemonában májusban értesültek.[1826] Zsigmondnak és a birodalmi vikáriusnak szánt levelükből kiderül, a Köztársaság nagy sereggel a Pátria ellen vonul. 1412. április 11-én átkeltek a Livenzán. a rebellis kérésére Utinum falai alá készülnek.[1827] Említettem, erre nem került sor. Miért? Mert szerintem tudomást szereztek Tristano Savorgnan sikertelen próbálkozásról.

Miután az itáliai nemest 1412 áprilisában kiszorították Udinéből, egy darabig még reménykedett Zsigmond jóindulatában. Ez idő tájt küldhette rokonát a Luxemburgihoz. Pretto da Cucagna 18-án Váradról szolgált újdonságokkal. Kiderült, mi végett a hosszú út. Cáfolni akarja a Tristano Savorgnanról terjesztett állításokat. Behódolását bizonyítandó hűségesküje a temesi ispán kezébe csupán színlelés, valójában Velence érdekeit képviseli, ez okból tört be Utinumba.[1828] Az atyafi nem várta ki a támadás végkifejletét, midőn rebellisünk betüremkedett Weiden életébe, azonnal elindulhatott. Beszámolójából megtudjuk, megbízójának jócskán akadtak rosszakarói a budai udvarban, akik örömmel áztatták. Kik lehettek ők? Megmondom. Wenzel von Spilimberg lovag és Ludovico Cignotti. Elképesztő sebességgel értek a királyhoz, hiszen Budán 1412. április 11-én tőlük

[1821] Egyik emberét küldje hozzá egyeztetni.

[1822] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 10v. 1412. 4. 6.

[1823] Újfent Giovanni di Marcellót menesztették Maranóba. Hallottak Tristano Savorgnan kiűzéséről. Uo. 12v. 1412. 4. 12.

[1824] Tristano Savorgnan megbízottján (Giovanni Marcello) keresztül érdeklődött. A szövegben ezt olvashatjuk: „facit magnos apparatus gentium". Uo. 3v. 1412. 3. 3.

[1825] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 346r–v. 1413. 4. 13. Valamint: LEICHT 1941, 19–20.

[1826] Fogalmam sincs, valójában mikor érkezett a hír. A szövegben ezt olvashatjuk: „quod exercitus Venetorum transiverat Tulmentum". ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. 11v. 1412. 5. Napi dátum nélkül. San Danielében ugyancsak hallottak a hadmozdulatról. ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 132r. 1412. 5. 25. Ebben a kötetben végig a régi jelzeteket adom meg. Valamint: CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 281.

[1827] BB UDINE. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 231v–232r. 1412. 4. 16.; Uo. 232r–v. 1412. 5. 11.

[1828] LEICHT 1909, 188–189.; LEICHT 1941, 20.

hallhattak a tavaszi udinei kísérletről.[1829] Az uralkodó megbízható emberét fogja Friuliba küldeni az igazság kivizsgálására. Pretto da Cucagna viszont magával hozta a görzi grófok kapitányának (Michele da Rabatta) leveleit az udinei tanács írásaival együtt. Mindegyiket bemutatta, úgy Zsigmondnak, mint a temesi ispánnak.[1830] A Luxemburgi ekkor már Várad felé tartott.[1831]

Az udineiek magukon kívül kizárólag a magyarokra számíthattak. Jóllehet, 50 gyalogost vettek fel hat hónapra.[1832] Végül a serravallei helyőrség intézte el a betolakodókat. A mieinket a városból elzavart polgárok fogadták fel. Nem jártak rosszul. 12 ezer dukátot kaptak, azonfelül kívánságuknak megfelelően, bort meg gabonát. A vár tornyára újból visszakerültek az aquileiai egyház és a Német-római Birodalom lobogói.[1833] Pio Paschini 1412. április 7-ben határozta meg a rebellis kivonulásának a napját.[1834] Helytállásuk okán III. Friedrich von Ortenburg köszönetet mondott a városnak.[1835] A veszély nem múlt el. A velencei táborból megszökött katonák hozták az információt, Tristano Savorgnan Udine földjére akarja vezetni a Köztársaság csapatait.[1836] Sőt! 1412. április 28-án azt a hírt kapták, az ellenséges sereg Utinum irányába jöhet *(che fosse venuto delo campo de Venitziani in la, terra nostra)*. Válaszként elrendelték a külső erődítési rendszerek bütykölését.[1837] Felmerült a Porta Cassina örökös bezárása is, de Niccolò Rainaldi javaslatát elutasították. Inkább helyreállították a falakat.[1838] Giorgio Dolfinnál Utinum mellett Mottát is megtámadták.[1839] Azt gondolom a Köztársaság csapatai csupán az utóbbival foglalkozhattak, Weiden esetében még támogatást sem adtak a rebellisnek, aki Savorgnanóba vonult. Emberei nem nyugodtak. Csatornákat tettek tönkre.[1840] A rombolást később sem hagyták

[1829] Beszámoltak Tristano Savorgnan március végi betöréséről. BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 116. sz. 1412. 4. 11. Buda. II. Cillei Hermann oklevele.

[1830] Ozorai Pipo ekkor Váradon volt. C. TÓTH 2004, 484. Valamint: LEICHT 1909, 188–189.; LEICHT 1941, 20.

[1831] ENGEL–C. TÓTH, 94.

[1832] Újabb kettő lehetőségét kilátásba helyezték. A kasszában nem volt pénz. A talpasok fizetését fedező 200 dukátot két polgáruktól kölcsönözték. BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 61v. 1412. 4. 4. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 235. A bejegyzés dátuma: 1412. 4. 4. Udine. Továbbá: LEICHT 1941, 8–19.

[1833] Pier Silverio Leicht a magyarok felbérlését az oxfordi kézirat alapján írta le. Uo. 19.

[1834] ANNALI (FRIULI) VI. 235. A bejegyzés dátuma: 1412. 4. 7. Valamint: PASCHINI 1990, 717.

[1835] NOTIZENBLATT, 104. 1412. 4. 9. Udine. III. Friedrich von Ortenburg oklevele.; ZsO III. 1955. sz.

[1836] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 348r–349r. 1412. 4. 18.

[1837] A szövegben ezt olvashatjuk: „Super reparationem fovearum terre huius ac spalti et aliorum oportunorum pro fortilicio terre". Uo. 357v–359v. 1412. 4. 28.

[1838] Ez a Sant'Agostino egyház mögött állt. Uo. 375r–376v. 1412. 5. 17. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 237–238. A bejegyzés dátuma: 1412. 5. 17. Később újból felmerült az örökös bezárás. Indokként a velencei sereg és Tristano Savorgnan próbálkozását hozzák elő. Az ötletet elvetették, inkább a megerősítés mellett határoztak. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 522v–523v. 1412. 9. 12.

[1839] Erről egy 1412. április 18-i bejegyzésben tett említést. Az attak ezután *(dapoi)* történt. DOLFIN, 150–151.

[1840] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 339v–342r. 1412. 3. 21. Valamint: LEICHT 1941, 21–22.

abba, sőt több kanálist erővel szereztek meg.[1841] Válaszlépésként Weidenben fokozott figyelmet fordítottak a medrek őrzésére.[1842]

A tavaszi betörést meg kellett bosszulni. Ebben szerepet kapott a birodalmi vikárius embere (Paul Glovicer).[1843] Április végén megkezdődött a polgároknak okozott károk felmérése, az ősellenséget támogatók személyének kiderítése.[1844] III. Friedrich Ortenburgnak küldött írásukban veszteségeiket 3000 dukátot meghaladónak becsülték.[1845] A jegyzőkönyvekben hónapok elteltével folyamatosan foglalkoznak a pernahajderekkel.[1846] Háború ide, velencei seregek oda, a legnehezebb időszakban sem pihentek a gonosztevők üldözői.[1847] A város börtönőreinek biztos megélhetést adtak Tristano Savorgnan hívei.[1848] Néhányukat ráadásul jól megkínozták.[1849] Az életet konzerváló cseppnyi örömről sem hallgathatok. A szerelemről, ami omnia vincit. A dutyiban gyötrődők feleségei sorra kérték férjeik szabadon bocsátását.[1850] Alkalmanként sikerrel jártak. Carlotta asszony hamarosan magához ölelhette Zanino da Veneziát, akitől hűségesküt vártak.[1851] Ellenben Giovanni Barbero neje nemsokára özvegy lett. Hitestársát előbb tortúra alá vonták, majd kivégezték. Stílusosan ott, ahol feltehetően segítette Tristano Savorgnan embereinek bebocsátását. A család csak annak örülhetett, hogy a hölgy és gyermekei vagyonát meghagyták.[1852] 1412. május 16-án egy újabb döntés borzolta a kedélyeket. Aki valamiképpen részt

---

1841 A szövegben ezt olvashatjuk: „Item super facto rugie, quam idem dominus Tristanus fregit et tenet per fortiam et in spretum totius universitati terre". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 348r–349r. 1412. 4. 18. A csatornák abajgatását Tristano Savorgnan emberei 1412 nyarán tovább folytatták. PASCHINI 1990, 718. 1412. október 29-én Ariis kapitányai (Guarnerio Tintino d'Artegna, Gioachino Cassini) uruktól parancsba kapták az Udinébe vezető Roja elterelését, és egyben Romanzacco irányába történő szélesítését. BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 215r. 1412. 10. 29. Ariis. Tristano Savorgnan oklevele. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 247. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 29. Ariis.

1842 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 350v–351r. 1412. 4. 22.

1843 Paul Glovicer részt vett a tanács ülésén, ahol a Tristano Savorgnan oldalán harcolók sorsáról döntöttek. Uo. 369v–372r. 1412. 5. 13. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 237. A bejegyzés dátuma: 1412. 5. 13.

1844 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 352r–v. 1412. 4. 25.; Uo. 355v–357r. 1412. 4. 26.; Uo. 359v–361r. 1412. 4. 29.; Uo. 369v–372r. 1412. 5. 13.

1845 Uo. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 232r–v. 1412. 5. 11.

1846 Még szeptemberben is nyilvánosságra hozták azok neveit, akiket rebellisnek tartottak. Uo. Annales. Tomo 18. 408r–409v. 1412. 9. 30.

1847 A szövegben ezt olvashatjuk: „quod hieri per stipendarios nostros captivati fuerunt et ducti in hanc terram Utinum certi malefactores et rebelles nostre comunitatis". Uo. 419r–v. 1412. 10. 8.

1848 Néhány példa: Uo. 392v. 1412. 6. 22.; Uo. 393r–395r. 1412. 6. 23.

1849 Néhány példa: Uo. 357v–359v. 1412. 4. 28.; Uo. 359v–361r. 1412. 4. 29. Uo. 361r–362v. 1412. 5. 3.

1850 Uo.

1851 Nem sorolom fel az összes adatot, habár mindet ismerem. Uo.; Uo. 362v–364r. 1412. 5. 4.

1852 Nem sorolom fel az összes adatot, habár mindet ismerem. Uo. 361r–362v. 1412. 5. 3.; A szövegben ezt olvashatjuk: „Idem magister Ionannes debeat suspendi per gullam (sic!) in loco penes Portam Cassinam". Uo. 362v–364r. 1412. 5. 4.

vett az akcióban, ráadásul nevét az iratban felsorolták, az nyolc napon belül kérjen Udinében bocsánatot *(a far la sua scusa)*. Amennyiben valamelyikük nem tenné meg, azt örökre száműzik.[1853]

Az 1412-es kora nyári attak egyik célja újfent Udine lett. Carlo Malatesti 1412. június elsején indult el seregével.[1854] A védelmet sziklásítandó megerősítették a 200 talpas felvételére kiadott rendeletüket.[1855] Egy részüket a szövetséges városokból (Glemona, Venzone, Tolmezzo) tervezték összeszedni.[1856] 1413-ból ismerünk egy listát, amit a friuli parlamentnek állítottak össze. Megadták, egyes városoknak, nemeseknek- és egyháziaknak mennyi lovast kell kiállítaniuk. Összesen 473-at. A legtöbbet (72) Utinum prezentálta. Kiemelném, a számok békeidőre vonatkoznak.[1857] Térjünk vissza Weidenhez, ahol megerősítették a kapukat (Porta Cussignacco, Porta San Lazzaro), összeszámolták a nehézfegyvereket *(veretonos magnos, veretonos de mulinello)*.[1858] Elrendelték az árkok őrzését.[1859] Gabonából bespájzoltak jó 200 vékányit.[1860] A falakon belül rosszul indultak a dolgok. A velencei sereg megjelenése előtt lelepleztek egy összeesküvést. Két embert azonnal kivégeztek.[1861] Más is megzavarta a polgárok lelkét. A Köztársaság csapatainak kegyetlenkedéséről hallva sokan elmenekültek. Válaszként elrendelték, 100 dukátra büntetik azt, aki nem jön vissza.[1862] A Piazza del Comune téren a gonosztevők elrettentésére felállították egy helyes vesztőhelyet.[1863]

1853 A nevek felsorolásától eltekintek. A szövegben ezt olvashatjuk: „Serano clamadi in perpetual bando de la detta terra da Uden e del so distreto". Uo. 372r–374v. 1412. 5. 16. Valamint: LEICHT 1941, Appendice I. sz. Nyomdahiba miatt hibás dátummal (1412. május 15.), de a szövegkiadásban már a jó szerepel.; BB UDINE. Annales. Tomo 18. 386v. 1412. 6. 8. A vizsgálatokat és a vallatásokat nem fejezték be. LEICHT 1941, Appendice II. sz. 1412. 7. 17.

1854 MOROSINI I. 63/679.; DOLFIN, 154.; SANUDO, 867.; BONIFACCIO, 458.; ANNALI (FRIULI) VI. 239. A bejegyzés dátuma: 1412. 6. 1. Pio Paschini 1412. május 2-e és 1412. június 3-a közé teszi, amikor a velencei seregek és Tristano Savorgnan emberei Udine alatt táboroztak. PASCHINI 1990, 718. Valamint: LEICHT 1941, 24.

1855 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 377r–381v. 1412. 5. 20.

1856 Uo. 381v–382v. 1412. 5. 22.

1857 Uo. Collezione Joppi 688. k. 242r–v. 1413. 12. 15.

1858 Uo. Annales. Tomo 18. 522v–523v. 1412. 9. 12.

1859 Uo. 384v. 1412. 5. 24. Valamint: LEICHT 1941, 24.

1860 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 383r–384r. 1412. 5. 23.

1861 Pier Silverio Leicht az adatot egy kéziratból (Giacomo di Valvasone: Vita del Patriarca Antonio Pancera) idézte. 1909-ben az ő tulajdonában volt. LEICHT 1941, 24. Eddig nem bukkantam a nyomára.

1862 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 383r–384r. 1412. 5. 23. Valamint: LEICHT 1941, 24.

1863 Ez ma a Piazza Libertà. A szövegben ezt olvashatjuk: „fieri debeant furche super plathea comunis pro terrore et punitione malorum". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 384v. 1412. 5. 24. Valamint: LEICHT 1941, 24.

Udinénél állítólag Tristano Savorgnan szintén próbálkozott. Sikeresen betört a városba. Francesco Manzano erről hosszú leírást ad.[1864] Ellenben igazat adok Pier Silverio Leichtnek, ez bizony máskor történt.[1865] Valójában sem a rebellis, sem a velencei sereg érkezéséről nincsen adatom. Azért keressünk némi kapaszkodót. A Morosini-kódexben a rebellis 1412. április 28-a előtt járt Velencében.[1866] 1000 aranydukához fért hozzá kölcsönként. Rábízták 400 lovas meg ugyanennyi gyalogos vezetését, mert ígéretet tett Friuli megdúlására.[1867] Krónikásaink időpontjait egy levéltári bejegyzés segítségével pontosítom. Hősünk április 22-én a lagúnák városában nézelődött, ahol elsőnek hűségéről biztosította a Köztársaságot. A magyarok hajkurászására 100 lovast, ugyanennyi gyalogost és 750 dukátot kért. Ezzel még tartoztak neki.[1868] Emellett 1000 dukátot remélt hitelbe. Ebből akarta saját birtokait élelemmel ellátni. Mindenben eleget tettek kérésének. Végül megnyugtatták, tárgyalnak ugyan Zsigmonddal, mindazonáltal lojális hívükként beleveszik az esetleges megegyezés szövegébe.[1869] 1412. május 2-án hűségesküt tett. Velencétől 750 dukátot kapott,[1870] ezenfelül még 1000-et, amit vissza kell fizetnie. Cserében leszármazottjaival mindig a Köztársaság hívei lesznek. Agresszió esetén támogatják a lagúnák városát. Különösképpen és megnevezve *(presertim et nominatim)* vonatkozik ez Zsigmondra. Tristano Savorgnan csapataikat átengedi birtokain, továbbá ellátja őket élelemmel. A Luxemburgit ellenben semmivel sem segíti. Mivel egyben IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes szervitora, a Köztársasággal szembeni katonai akciókat nem fogja finanszírozni.[1871] A fentiek jól mutatják, május elején még a lagúnák városában mozgolódott. Említettem, nem Udinét, hanem Savorgnanót vette célba.

Az egyik krónikában előhozzák azt a levelet, amit Conegliano podestàja (Marin Gritti) küldött Velencébe. Ezt a címzettek május 27-én már kezükben tarthatták.

1864 ANNALI (FRIULI) VI. 239. A bejegyzés dátuma: 1412. 6. 1.

1865 LEICHT 1941, 24.

1866 A szövegben ezt olvashatjuk: „Per avanti de puocho tempo". Az utolsó dátum a bejegyzés előtt 1412. április 28. MOROSINI I. 63/670. Giorgio Dolfinnál ezt olvashatjuk: „Dapoi questo". Az utolsó dátum a bejegyzés előtt 1412. április 26. DOLFIN, 152. Marin Sanudónál „In questo mezzo". Az utolsó dátum a bejegyzés előtt 1412. április 28. SANUDO, 865. Utaltam rá, ugyancsak ekkor járt Velencében Carlo Malatesti. Esetleges találkozásukra nincs bizonyítékom.

1867 MOROSINI I. 63/670. Giorgio Dolfinnál hasonlóan 1000 ezer dukátot kapott, ezenfelül rábízták 400 lovas és 300 gyalogos vezetését. DOLFIN, 152.

1868 A szövegben ezt olvashatjuk: „dari sibi illud residium sue provisionis".

1869 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 18r. 1412. 4. 22.

1870 A szövegben ezt olvashatjuk: „pro satisfactione annualis provisionis mee unius anni".

1871 Értsd: ha a hercegek indítanák Velence kárára. BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 213v–214r. 1412. 5. 2.; Uo. Fondo Principale 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 306. sz.; PREDELLI III. Libro X. 152. sz. (Az eredetiben: 152. sz.). Kiadása: STEINWENTER, Beilagen 3. sz. Regesztája: ZsO III. 2061. sz.; Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 237. A bejegyzés dátuma: 1412. 5. 2.

Megtudták, Tristano Savorgnan közel 600 lovassal, plusz szépszámú gyalogossal saját várai felé *(verso i suo chasteli de Sovrignan)* vette az irányt, mivel köréjük III. Friedrich von Ortenburg sok bástyát *(bastie)* emeltetett. Ezek megrohamozása súlyos harcokkal járt. Sokan meghaltak vagy megsebesültek, 300-an fogságba estek. A castellókat viszont visszaszerezték.[1872] A történet azért nem ennyire kerek. Egy aprócska infóval kezdem 1412 áprilisának a végéről. III. Friedrich von Ortenburg csapatainak felét Savorgnano várához vezényelte.[1873] Udine élelemmel, hadiszerszámokkal járul hozzá az akcióhoz. Cél a teljes lenullázás.[1874] A birodalmi vikárius kérését, miszerint az ostromhoz bástyát akar készíttetni *(constuerentur bastie sub Savorgnano)*, az udinei a tanácsban április 28-án vették napirendre. Ácsokat, ezenkívül a felépítendő toronyhoz elengedhetetlenül szükséges anyagokat kért tőlük. San Danieléből is futottak be segédcsapatok.[1875] Venzone városától bizonyos szerkezetet *(macchinam)* vártak.[1876] Ez mi lehetett? Fogalmam sincs, de ha tönkremenne vagy elvesztenék, 500 dukát járna a küldőnek.[1877] 1412. május 9-én még nem jutottak dűlőre. Utinumból egy alkalmas polgárt (Niccolò da Mels) vezényeltek a bástya őrzésére.[1878] A helyzet négy nap elteltével sem változott.[1879] Az emberekkel meg munícióval jól ellátott erősséggel nem bírtak.[1880] Valójában a rebellis, ha egyáltalán megérkezett,[1881] csak felmenthette a várat, hiszen ahol a falak mögött saját katonái vitézkedtek.

Kicsit bezavar Giacomo Valvasone da Maniago 16. századi munkája. Tristano Savorgnan először elpusztította az udineiek és a birodalmi csapatok közreműködésével felépített sáncokat, majd megszerezte Savorgnanót. A foglyul ejtett védők kezét bosszúból levágatta.[1882] Lehetséges, de a következőképpen. A gátonyt a támadók ásták, a castello az ostrombástyát jelenti, a rabok ellenfeleik közül kerültek ki. Udinei részről akkor Fulcherio da Savorgnano a bastia kapitánya,[1883] aki állomáshelyét a

[1872] MOROSINI I. 63/676. Marin Sanudónál annyi a különbség, hogy Tristano Savorgnan csupán Savorgnan castellót ostromolta. A foglyok azok közül kerültek ki, akik a falakon belül voltak. SANUDO, 866–867.

[1873] A másik felét „versus Goriziam" akarja rendelni. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 355v–357r. 1412. 4. 26.

[1874] A szövegben ezt olvashatjuk: „ad ultimam deducatur ruinam". Uo.

[1875] Uo. 357v–359v. 1412. 4. 28. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 236–237. A bejegyzés dátuma: 1412. 4. napi dátum nélkül. Továbbá: LEICHT 1941, 21

[1876] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 369v–372r. 1412. 5. 13.

[1877] Uo.

[1878] Uo. 365v–368v. 1412. 5. 9.

[1879] Uo. 369v–372r. 1412. 5. 13.

[1880] Értsd: Savorgnano.

[1881] Erről még írok.

[1882] Pier Silverio Leicht az adatot egy kéziratból (Giacomo di Valvasone: Vita del Patriarca Antonio Pancera) idézte. 1909-ben az ő tulajdonában volt. LEICHT 1941, 24.

[1883] A szövegben ezt olvashatjuk: „ser Fulcherius existens capitaneus in bastica comunis Utini constructa iuxta Savorgnanum". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 393r–395r. 1412. 6. 23.

velencei sereg közeledtére elhagyta.[1884] Tristano Savorgnanra nem hivatkoznak. Ne felejtsük el, ő a lokális Soros, ha ott van, nem hallgatták volna el. Az ostromlókat sikeresen eltakaríthatták, hiszen 1412. július 1-én Udinében azt írták, a riválisok Savorgnanóban vannak.[1885] Ennyit sikerült kibogoznom.

Nem egyszerű a kutató helyzete, aki Weiden állítólagos június elsejei ostromát tanulmányozza.[1886] Végig vizslattam a jegyzőkönyveket. Semmi! Nézzük tovább! Paul Glovicer meg Georg von Hausperg lovag akaratának eleget téve a Porta San Lazzaro kiskapuját *(portellus parvus)* nyitva hagyják.[1887] Hát ez nem egy tipikus háborús helyzet. Elrendelték, a rivális sereg számának csökkenése okán bárki, aki ebből a hadból elmenekült, ráadásul javaival át szándékozik kelni az udinei földeken, azokat sürgősen küldjék, vagy vezessék a határokon túlra.[1888] Nekem a szituáció nem tűnik veszélyesnek. A hadjárat kifulladhatott mire Udinéhez értek? Elképzelhető. Még valami. Tristano Savorgnanról semmi, jóllehet róla, hasonlóan Ozorai Pipóhoz, mindig említést tettek. Ha ott volt, ha nem. Nélküle egy jóízű összeesküvés semmit sem ér. Egy kedves példa, mire gondolok. 1412 novemberében a város egyik stipendiariusa, a teuton „Siesser", a gyanú szerint tisztességtelen dolgot követett el. Német nyelven egy írást küldött a rebellisnek, ráadásul együtt ivott velük Savorgnanóban, ahol Guarnerio Tintino d'Artegna hetérája girlandot adott a zsoldosnak. Emiatt, valamint más okokból, korbácsolásra ítélték.[1889] Sorsáról később fognak rendelkezni.[1890] Úgy vélem, a füzér átadására nem a kiemelkedő szellemi tevékenységre bizonyíték, inkább a szerelmi praktikák része. Miért járt a püfölés? Mert rossz emberekkel vedelt. A következő oldalon olvasottak azért némi kételyt ébresztenek bennem. Itt a nemes „Syeser de Allemania" bejegyzést böngészhetjük.[1891] Ő ugyancsak katona, 73 lovassal augusztusban állt a város szolgálatába.[1892]

1884 A szövegben ezt olvashatjuk: „de dicta bastica discessit propter magna pericula et carentia ob adventum exeritus Venetorum". Uo.

1885 A szövegben ezt olvashatjuk: „Ut valeamus recolligre et seminare et obstare contra inimicos nostros existentes in Savorgnano, in Ariis et Sedeglano etc. Uo. 396v–397r. 1412. 7. 1.

1886 VERCI XIX. 73.

1887 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 384v–385r. 1412. 6. 3.

1888 A szövegben ezt olvashatjuk: „Super facto diminutionis exrecitus inamicorum nostrorum, et ut diminuatur". Uo.

1889 A szövegben ezt olvashatjuk: „ac receperit sertum quoddam a meretrice Guarneri Tintini etc". Uo. Guarnerio Tintino d'Artegna ekkor a vár egyik kapitánya. ANNALI (FRILULI) VI. 247. A bejegyzés dátum: 1412. október 29.

1890 Maradhat, vagy elzavarják Udinéből. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 437v–438r. 1412. 11. 7.

1891 A szövegben ezt olvashatjuk: „Tregue facte per nobilem ser Syeser de Allemania per se affines suos, amicos, familiares et servitores". Uo.

1892 Szolgálatuk november 7-ig szólt. Később is fizették őket, egészen december 10-ig. Uo. 458r–v. 1412. 12. 10.

A júniusi ostrom tehát eredménytelenül zárult. Egyetlen érvet osztok meg, miért a kudarc. Talán meg sem történt. Velencében 1412. június 2-án kapták a hírt, Carlo Malatesti csapataival megközelítette Udinét, de a várost védő magyarok erősebbnek bizonyultak. Ezért a környező falvakban néztek szét, ahonnét nagy mennyiségben szereztek élelmet. Elfoglalták Adianót és Corsina Nuovát. Kifosztották, feldúlták, végül lerombolták az ott található erődöket, várakat.[1893] Giorgio Dolfin szintén a környék kirablására helyezte a hangsúlyt.[1894] Marin Sanudónál a velenceiek az ostrom alatt vitézen harcoltak, közülük sokan meghaltak. Szóba hozta az atrocitásokat, a fentebb jelzett két helység megszerzését.[1895] Egyik capitaneusuk *(Carolus de Peles)* errefelé vesztette el az életét.[1896] A veszély elmúltával, a jövőt szem előtt tartva, Udinéből delegáció ment III. Friedrich von Ortenburghoz. Azt szeretnék, forduljon a Friuliban újból megjelent magyarok kapitányaihoz. Kedvező választ kaptak. Újfent megismételve óhajukat, arra kérték a birodalmi vikáriust, beszélje rá őket ne lovagoljanak ki, amíg el nem múlik a veszély.[1897] 1412. július 19-én ügyeink örökös referense (Ludovico Cignotti) a tanácsban bejelentette, megegyeztek velük.[1898]

A nagy mottai csata előtt Zsigmond csapatainak nyári megérkezése pszichésen jót tett Weidennek, ugyanakkor rosszul jött Tristano Savorgnannak. Július legelején követeket menesztettek III. Friedrich von Ortenburghoz. Katonákkal segítse őket, mivel meg akarják szerezni Savorgnanót, Ariist, Sedeglianót.[1899] Ezek mind Tristano Savorgnan várai voltak. Marin Sanudo úgy tudja, 1412 nyarára konfiskálták javait, házát, friuli castellóit.[1900] Rebellisünk magára maradt. Nem véletlenül kért (1412. június 27.) támogatást a Köztársaságtól. Ekkor még hiába. Arra hivatkoztak, addig nem küldhetnek erősítést, amíg nem futnak be azok az egységek, amelyeket számos

1893 MOROSINI I. 63/679.

1894 DOLFIN, 154.

1895 SANUDO, 867.

1896 Nem tudtam azonosítani. MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

1897 BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 119. sz. 1412. 6. 25. Udine. A város oklevele. Regesztája: ZsO III. 2336. sz.

1898 A szövegben ezt olvashatjuk: „pridie Ungari recedebant de Patria et ne recederent et ut remanerent pro bono ac tutela et defensione huius terre nostre Utini et totius Patrie pactatum fuit cum eis". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 400r–401v. 1412. 7. 18.

1899 Uo. 396v–397r. 1412. 7. 1.

1900 Ezek: Savorgnano, Ariis, Osoppo, Pinzano, Flagogna, Sedegliano, Latisana, Zucca. SANUDO, 859. A bejegyzés dátuma: 1412. augusztus 2-a és augusztus 9-e között. 1412 őszén még Tristano Savorgnan kezén voltak. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 519v. 1412. 9. 6-a körül. Tarcento. A vár urainak oklevele. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. Napi dátum nélkül. Zucca birtokosáról fogalmam sincs. Innét is szállítottak Savorgnanóba élelmet. A rebellis birtokolhatta. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 519r. 1412. 9. 6.

helyről várnak.[1901] Friuliban ekkor több ponton állomásoztak velencei egységek. Carlo Pio da Carpi és Cecco de Mangiadori csapatain kívül, Cristoforo da Reggio conestabile emberei nemkülönben a Pátriában táboroztak.[1902] Marano közelében is ólálkodhatott egy brigád. A városkából küldött követek azt kérték a lagúnák városától, ellátásukra adjanak élelmiszert.[1903]

Már előhoztam, az udinei polgárok szeptemberben Tristano Savorgnan újabb kísérletét verték vissza. Októberben a velencei főkapitány támogatásával szintúgy kudarcot vallott. 1412. november 22-én, III. Pandolfo Malatesti nélkül, sem járt sikerrel. Az öcsi követte bátyja példáját. Utinumnál gondolt beköszönni. A város ab gondola örökös velencei célpontnak számított, okkupálását mindegyik főparancsnoktól elvárták. A november-decemberi hadjáratban a hegyek felől ereszkedtek le, de a város sértetlenül vészelte át a támadást. Az akció elindítását gyorsíthatták a Zsigmond felbukkanásával foglalkozó szóbeszédek. Közeledtéről 1412. október 4-e tájban már bizton hallhattak. Ezen a napon ugyanis nyolc soldit fizettek ki egy Magyarországról idáig lovagló ungarónak. Ő számolt be a király, valamint nagyszámú seregének eljöveteléről. Egy vajdának szállított valamilyen írást.[1904] Emberüket (Paolo da Pradusso) postafordultával útnak indították az uralkodóhoz, no meg Guglielmo da Pratához.[1905] A hónap közepén két követet (Giacomo di Tomasio, Niccolò Pilizaro)[1906] menesztettek a Luxemburgihoz Zágráb irányába.[1907] November 4-én fontos újdonsággal gazdagodtak. Az uralkodó Zagabriából jön Friuliba.[1908] Hittek neki. A fenti napon döntöttek a császár, a császárné, a bárók szállásáról. Ellátásuk és embereik kosztoltatása mellett a lovak abrakoltatását dettó megszervezték.

1901 1412. június 27-én írt Ariis várából Velencének. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 41r. 1412. 7. 1.

1902 Uo.

1903 A szövegben ezt olvashatjuk: „quod per terram suam possemus mittere et dare subventionem victualium gentibus campi nostri". Uo. 35v. 1412. 6. 22.

1904 Nevét nem írták le. Csáki Miklós lehetett. BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 61v. 1412. 10. 4. Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 246. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 4.

1905 BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 61v. 1412. 10. 4.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz.

1906 Az utóbbi városi jegyző.

1907 BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 62r. 1412. 10. 16.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 246. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 16. Udine. Továbbá: MARCHESI, 17. Zsigmond 1412. október 26-a és november 8-a között Zágrábban tartózkodott. ENGEL–C. TÓTH, 95.

1908 A hírt Pietro Bon da Verona hozta Cividaléba, onnét egy futár vitte Udinébe. Gian-Giuseppe Liruti bejegyzése egy 19. századi kéziratban. BB UDINE. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 222v. 1411. 11. 4.; Uo. 688. k. Vegyes iratok 62r.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 247. A bejegyzés dátuma: 1412. 11. 4. Zsigmond ezen a napon Zágrábban tartózkodott. ENGEL–C. TÓTH, 95.

Utinum folyamatos ijesztgetése mögött két dolgot látok. Egyrészt friuli központja, másrészt kapcsolódva az előző megállapításhoz, itt lehetett a hadműveleti centrum. Ide futottak be, innét indultak, itt pihentek az 1412 nyarától több etapban folyamatosan belovagló magyar- és cseh csapatok.[1909] A két itáliai (Brunoro della Scala, Marsilio da Carrara) főhadiszállását ugyancsak ide képzelem. Sokszor megfordultak Udinében, erre utalnak a városi kifizetések. Az egyik bejegyzésben azt látom, 1412 nyarán a Scaligeri ivadék ide érkezett Hungáriából.[1910] Zsigmond katonáit itt szállásolták el. Sokatmondó, a csehek egyik kapitánya (Johannes de Dub) Weidenben kért ajánlólevelet.[1911] Miért? Mert ott dőltek el a dolgok.

Mit evett Zsigmond 1412. december 15-én?

A magyar história kedvelői régóta fájó hiátusként élik meg, a fenti kardinális kérdésre miért nem adott eddig megnyugtató választ a történettudomány.[1912] Szeretném megjegyezni, a probléma nehézsége okán országunk szakemberei, de a nemzetközileg jegyzett Zsigmond kutatók sem mertek érdemi választ adni. Igény pedig lenne! Elég annak a tanulmányom recepciójára céloznom, ahol az égetően aktuális témát feszegetve kimutattam, az uralkodó miképpen verte el éhét 1414. június 27-én. Mivel mértékadó körökben a még egyszer, bir daha, noch einmal, once more, une fois de plus, vielä kerran, kiáltásokkal fogadták eredményeimet, most egy újabb napot vettem górcső alá.

Az uralkodói bevonulások kutatásához Udine nem sokat tesz hozzá. A megérkezés előkészítése, a találkozás *(occursus)*, a bevonulás *(ingressus)*, ünnepi felvonulás a városban *(processio)*, a főtemplom meglátogatása *(offertorium)*, a vendéglátás csupán töredékesen rekonstruálható.[1913] Mindenesetre megtették az ilyenkor szokásosan kötelező lépéseket. 1412. november 4-én – ekkor már biztosak lehettek a király látogatásában – kiválasztották, kik lesznek, akik a Luxemburgi és kíséretének elhelyezéséről, valamint élelmezéséről gondoskodnak. Mihelyt Borbálával az udinei föld-

[1909] Egy példa: BB UDINE. Annales. Tomo 18. 400r–401v. 1412. 7. 18.

[1910] A szövegben ezt olvashatjuk: „dixit et proposuit, qualiter die crastina erat recessus in terra Utini". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 398r–399v. 1412. 7. 8.

[1911] Erről még írok. Két alkalommal állítottak ki neki ajánlólevelet. A második az érdekesebb. Uo.; Uo. 429r. 1412. 10. 19.; Uo. 431r. 1412. 10. Napi dátum nélkül. Október 25-én még a városban tartózkodott. Uo. 430v. 1412. 10. 25.

[1912] Az alcímre: a szerző itt – immár harminchetedik alkalommal oly szellemesen – egyik régi tanulmányának a címét (Mit evett Zsigmond 1414. június 27-én?) dolgozta át. E. KOVÁCS 2011.

[1913] Az adventusok szakaszolására: SCHENK. Zsigmond itáliai bevonulásaira 1431–1433 között: E. KOVÁCS 2013, 351–379.

re,[1914] vagy annak közelébe ér, 200 véka zabot, 200 congia bort,[1915] 50 véka kenyeret küldenek.[1916] Néhány nap múlva azt betűzgethetjük, mi forgott a város vezetőinek a fejében.[1917] Tudták, valamit valamiért. Nem lehetett könnyű a királlyal, de cserében alkalmasint kérhetnek valamit. A nagyon remélt uralkodói felszólításra (Mit szeretnétek tőlem?) vártak. Éjjel-nappal ezen járjon az eszük.[1918] Az idő haladtával egy helyi piktortól *(Antonius pictor quondam Thomasini Bayetti)* megrendelték a Német-római Birodalom, Zsigmond, IV. Ludwig von Teck, és a város címereinek három udinei kapura történő pacsmagolását.[1919] Amúgy II. Antonio Panciera megbízásából, Antonio Baietti pingálta ki Zoppola várának a kápolnáját.[1920] Mindezt csupán azért említem, mert a magyarok 1411. december 14-e körül elfoglalták a helyet.[1921]

A következő hónapban már lehetett izgulni. Kapiskálták, a Luxemburgi Görzöt érintve feléjük vonul.[1922] December 8-án már ott volt.[1923] Udinében először udvarmesterével *(senescalco)* beszélhettek.[1924] Erre december 10-én kerülhetett sor.[1925] Nyilvánvalóan ekkor egyezkedtek a bevonulás részleteiről és a szállásokról.

[1914] Nem elírás! Úgy tudták, a királyné is jön.

[1915] Érstd: bigoncia. Sajtárnak vagy csöbörnek lehetne fordítani. A tokaji aszu puttony mértékét szintén így mondják olaszul. Pld.: cinque bigoncie = ötputtonyos.

[1916] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 434r–436v. 1412. 11. 4.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz.

[1917] Uo. Annales. Tomo 18. 438v–440r. 1412. 11. 11.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz.

[1918] A szövegben ezt olvashatjuk: „debent meditari et excogitari de gratiis et privilegiis impetrandis et obtinendis a serenissimo domino nostro imperatore, quando in Patriam venerit". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 438v–440r. 1412. 11. 11. Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz.

[1919] A cimerek darabjáért 20 solidust kapott. A szövegben ezt olvashatjuk: „idem Antonius pictor debeat pingere insignia imperii et domini nostri imperatoris et regis Ungarie etc. ac domini nostri patriarche Ludovici ducis de Deck (sic!), ecclesie Aquiliensis et comunitatis nostri Utini". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 449r. 1412. 11. 16. Valamint: JOPPI 1894, 10. 57.; ANNALI (FRIULI) VI. 248. A bejegyzés dátuma: 1412. 11. 16. Továbbá: MARCHESI, 23. Élt egy másik, Antonio nevű festő Udinében, aki 1411. december 26-án esküt tett a városban. A szövegben ezt olvashatjuk: „Antonius pictor magistri Leonardi pictoris". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 274r. 1412. 12. 26.

[1920] MIOTTI IV. 465.

[1921] Írtam, ezen a napon már tudták Udinében. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 263r–265v. 1411. 12. 14.

[1922] Udinéből Görz irányába küldik követüket Niccolò Pilizarót, aki Zsigmondhoz is eljuthatott. BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 62r. 1412. 12. 9.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 248. A bejegyzés dátuma: 1412. 12. 9.

[1923] Gian-Giuseppe Liruti bejegyzése egy 19. századi kéziratban. BB UDINE. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 222v. 1412. 12. 8. Valamint: ENGEL–C. TÓTH, 95.

[1924] Az udvarmester *(magister curiae regiae)* tisztséget Magyarországon 1381-ig ismerjük. Később funkcióját összevonták az ajtónállómesterével. Ha a senescalco kifejezés ezt a posztot jelenti, és nem általánosságban használják egy mezei szállásmesterre, akkor Tamási János lehet. ENGEL I. 49. 51.

[1925] BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 62r. 1412. 12. 10.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz.

Niccolò Pilizaro dolga hasonló lehetett.[1926] Az uralkodó bevonulása előtt az utakat tisztították, csinosították.[1927] Az előkészületek egyik kulcsfigurája Domenico Tamburlin lett. Rendesen bevásárolt. Vett 14 könyöknyi *(braza)* zöld selyemanyagot *(zendal verde)*.[1928] Ehhez még viaszgyertyákat is beszerzett *(per incerar lo deto cendal)*.[1929] Itt már-már feladtam az egészet. Szerencsémre egy másik bejegyzésből megértettem mire a „candele di zera". December 12-én a fenti mértékegységben 18,5 sárga cendelyt vásárolt, együtt a csonkig égőkkel.[1930] Ezzel kezelték az anyagot, ebből készítették a Német-római Birodalom zászlóját.[1931] A vakszolás keményebbé, vízhatlanabbá tette az textíliát, segített a színek élettartalmának meghosszabbításában.[1932] Kék vászonért szintén fizettek.[1933] Felhasználásáról sejtéseink lehetnek. Az utcákat díszíthették az anyaggal. Más alkalommal seta *(pramo de seda)* fejében adtak pénzt.[1934] Elkészítették Zsigmond zászlóját *(stendardo)*. Selyemből varrták Udinében.[1935] Kicsit később IV. Ludwig von Teck rendelt egy Szűz Máriát ábrázoló lobogót. Természetesen a város kontójára.[1936] Ismerünk olyan kométákat, amelyek viszont eltűntek. Ozorai Pipo első megjelenésekor a Pátriában Paul Glovicer parancsára valamennyi váruk tornyáról beszedették az osztrák hercegek vexilliumait.[1937] Az utóbbiak és a Luxemburgi kapcsolatára gondolva a lépést körültekintőnek értékelhetjük.

A találkozás *(occursus)* részeként átadták a város kulcsait.[1938] A király lovon ülve, baldachin alatt vonult be *(ingressus)* Udinébe. Ezt nem az előkelői vitték, hanem a polgárok közül választották ki a szerencséseket. Az egyik bejegyzés szövegében a szerkeze-

[1926] Erről már írtam.

[1927] A szövegben ezt olvashatjuk: „per la fadaiga de certi homini de villa che anda a remondare le strade". BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok Uo. 62r–v. 1413. 12. 13.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Valamint: MARCHESI, 17.

[1928] Könnyítésként: ez magyarul cendely, avagy tafota.

[1929] BB UDINE. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. 1411. 12. 10.

[1930] Az adat második részére 1942-ben Márai Sándor (Parnasszosz) hívta fel a figyelmemet. Önzetlen segítségét megköszönöm.

[1931] BB UDINE. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. 1411. 12. 12.

[1932] A birodalmi zászlón egy helyi szabó (Giacomo) dolgozott. Uo. 1413. 2. 17.

[1933] Uo. 1411. 12. 12.

[1934] Pramo = stoffa.

[1935] BB UDINE. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. 1411. 12. 12. Valamint: MARCHESI, 18.

[1936] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 459v. 1412. 12. 15.

[1937] Uo. Tomo 19. 232v–234r. 1413. 12. 4. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 259. A bejegyzés dátuma: 1413. 12. 4. Az időpont nem elírás. Utólag hivatkoznak az esetre.

[1938] A szövegben ezt olvashatjuk: „e per un nolo de cavallo a portare inanzi lo imperadore, le chiave della Terra e in altre cose". BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 62v. 1412. 12. 13.; Uo. Fondo Principale. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Valamint: MARCHESI,17.

tet cipelőknek Utinum egy étkezést fizetett.[1939] Jobbára megadják azoknak a bárónak, nemeseknek a nevét, akik a tákolmányt az uralkodó feje fölé tartják. Itt sajnos nem. Az építmény előkészítéséhez tartozóan a rudakat szépen lemázolták. Ezekért december 11-én 78 soldit fizettek.[1940] Tetejére brokátot feszítettek.[1941] Abból a megvásárlandó két petia aranyozott anyagból *(drapo d'oro)* ugyancsak került rá.[1942] Erre Pietro festette rá a város hat, meg a magyar királyság három címerét. Művészünk 42 soldi honoráriumnak örülhetett.[1943] Antonio Tomassi országunk öt logóját ecsetelte fel a királyi tákolmányra.[1944] Idézzük fel, amikor I. (Nagy) Lajos 1348. január 24-én Nápolyban nem akart baldachint a feje felé. Letiltotta a megszervezett ünnepségeket. Fegyveresen, hódítóként lovagolt be.[1945] A Luxemburgi ellenben szövetségesként érkezett. Így demonstrálta.

Zsigmond minden bizonnyal jó darabon végigjárta a várost *(processio)*. Remélem, a polgárok spontán ovációjától kísérve. A főtemplom meglátogatásáról *(offertorium)* semmire sem bukkantam, de tudom hol lakott. Giovanni Guberti házában pihenhette ki fáradalmait.[1946] Utolsó fázisként ott van még a vendéglátás kérdése. A bejegyzések hiányában jöjjön a logikai megközelítés. A bevonulás estéjén a főtéren táncmulatságot szerveztek, ahol a zenét az udinei síposok szolgáltatták.[1947] Enni és inni üdvös volt, de az utóbbiról nem osztok meg semmit. Az elégedetlenkedőknek az alcímre hívnám fel a figyelmet. Mit evett, nem mit ivott. A hörpintésre Gemonából van adatom. 1412 decemberében a király megállt a városban, ahol 10 hordó bort ka-

---

1939 A szövegben ezt olvashatjuk: „e per collacione che feseno a quelli chi porta lo palio sopra lo nostro segnor misser lo imperadore". BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 62v. 1412. 12. 13.; Uo. Fondo Principale. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Valamint: MARCHESI, 17.

1940 BB UDINE. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 223r. 1412. 12. 11.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz.

1941 Hét soldit fizettek érte. Uo. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 222v. 1412. 12. 22.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Ebben a dátum december 21.

1942 29 dukátot költöttek rá. A drapo d'oro kifejezés átültetése magyarra nem egyszerű. Selyemként fordíthatnánk. A szövegben viszont erre a seda (seta) szót használják. Ezért választottam az aranyozott anyag elnevezést. Uo. 688. k. Vegyes iratok 62v. 1412. 12. 20.; Uo. Fondo Principale. 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Ebben a dátum december 10. Valamint: MARCHESI, 18.

1943 A szövegben ezt olvashatjuk: „per le penture de' 6 arme del comun, e tre delo regname de Ungaria poste allo palio dello nostro signor re". BB UDINE. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 223r. 1413. 12. 31.; Uo. Fondo Principale. 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Valamint: MARCHESI, 19.

1944 BB UDINE. Fondo Principale. 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. 1413. 2. 11.

1945 VILLANI, Libro XII. Capitolo 112. 256.

1946 MARCHESI, 13. Ma Il complesso Gubertini-Valentinis néven a Via Daniele Manin utcában áll. CARGNELUTTI, 55–62. 1413 márciusában a házon javításokat végeztek a visszatérő királyt várva. BB UDINE. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 222v. 1413. 3. 2.

1947 A szövegben ezt olvashatjuk: „e per li piferi la notte cheli ballarano in plazza". Uo. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 62v. 1412. 12. 13.; Uo. Fondo Principale. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Valamint: MARCHESI,19. Zenészeinkről már írtam.

pott.[1948] Ha a teremtőn múlt, akár koccinthatott Giacomo Ungaro mesterrel, aki a 15. század végén ott élt.[1949] Serravalléből folyamatosan befuthattak a szekerek az igazság kiderítésére alkalmas itallal megrakodva.[1950] Az uralkodó a castellettói fegyverszünet után egy írást állíttatott ki. Ebben nyugtázta a városból karácsony óta érkező borok átvételét.[1951] Valójában az eredeti szövegben a „pro dacia vini terre Serravallis" áll, úgyhogy Wilhelm Altmann itt akár hibázhatott is, amikor nem adónak fordította a kifejezést.[1952] Ha neki van igaza, minden marad a régiben. Ha nem, a királyi torok akkor sem száradhatott ki.

A lakmározás tárgyát képviselő ételek kiderítésének folytatását magamra vállalom. A Luxemburgi, mint Ivreában,[1953] valamit azért ehetett. Miből választhatott? Egy alkalommal három ökörből. Az állatokat Udine biztosította.[1954] Senki se kezdjen szakácskönyveket lapozgatni bizonyos marha/ökör ételek után kutakodva, mert csapdába esne. Félve, miszerint rosszul használom Martin Heidegger horizontális tengelyének idő dimenziójából a múlt-szükségszerűség-belevetettség hármasát, ennek ellenére kijelentem, legyen elég ennyi: Zsigmond 1412. december 15-én minden bizonnyal lakmározott valamit. A hazai ízeket akár azok a főzőmesterek biztosíthatták, akikről Lodiból, Rivoliból, Montecapelliből, Saint-Maurice-ből és Speyerből van adatom.[1955]

A végére néhány bomba! Az üdvözlő tömegben ott lehetettek honfitársaink a vendéglátó város polgáraiként. „Nicolaus Barberius Ungarus" szűcsmesterre gondolok.[1956] Aztán egy újabb név nélküli szakmabeli. Ügyesen benősülve elvette Antonio *(pelliparius)* özvegyét, a szépséges *(formosa)* Donáta asszonyt.[1957] „Thoma-

[1948] BALDISSERA, 141.

[1949] VITT 2000, 1168 sz. 1395. 1. 20. Magister Jacobus Ungarus keresztapaként említve. 1384 sz. 1399. 3. 5. Magisterként említve.

[1950] Értsd: in vino ...

[1951] RI XI/1. 520. sz. 1413. 6. 6. Belluno.

[1952] Uo.

[1953] E. KOVÁCS 2011.

[1954] 10 aranydukátot fizettek az állatokért. A szövegben ezt olvashatjuk: „Item per tre bovi donati per la nostra comunitate allo nostro signor re". BB UDINE. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 223r. Pontos dátum nélkül.; Uo. Fondo Principale. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Valamint: MARCHESI, 18.

[1955] Szakácsi Egyed, Szakácsi Ferenc, Szakácsi István, Szakácsi Jakab, Szakácsi János, Szakácsi Miklós (Lodi), és talán Eresztvényi Ferenc (Speyer). A rájuk vonatkozó jegyzetek a „A nyögte Zsigmond bús hadát" fejezetben találhatók. Rivoliban (1414. május 21.) név nélkül említenek egyet. Két lóval érkezett. E. KOVÁCS 2011a, 109. Montecapellibe (1414. június 8.) a király szakácsai nyolc hátassal vonultak be. Egynek a nevét *(Magister Petrus coqus)* megadják. E. KOVÁCS 2011, 323. Saint-Maurice-be (1414. június 29.) 12 paripával jöttek. Uo. 324.

[1956] Az irat dátumának a napján ott volt a tanácsban *(in pleno consilio)*. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 525r. 1412. 9. 16.

[1957] Névtelenül „in favorem domine Donade eius uxor" ügyében kérelmezett, mint „pelliparius Ungarus". Uo. Tomo 19. 218v–219v. 1413. 11. 3. Egy másik bejegyzésben: „per Ungarum seu Venutum" Máshol: „magister Venutus". Uo. 255v–258r. 1414. 10. 8.; Más helyen: „per magistrum Venutum dictum Ungarum". Uo. 326r–328r. 1414. 3. 5.

sius Ungarus" számszeríjász talán kicserélhette tapasztalatait az otthoniakkal.[1958] Remélem, Magyarországi Mihály *(Michael Ungarus)* sem lustálkodott otthon. Ő húskiméréssel *(ponderator carnium)* kereste borát.[1959] Emlékezzünk a Luxemburginak küldött ajándékra. Összeértek hát a szálak! Hentesünk 1413. január 9-én megkapta egy lázadó házát.[1960] Jó volt akkor magyarnak lenni Udinében. Miután Zsigmond elhagyta a várost (1413. május 26.),[1961] másnap ítéletet hoztak három pernahajder ellen.[1962] Ők Niccolò Micheli,[1963] Michael Ungarus, Stephanus Ungarus. Rablás miatt valamennyijüket felakasztották *(suspendantur per colla sic et taliter, quod moriantur)*.[1964] Köthető az ítélet a király távozásához? Fogalmam sincs. Rossz volt akkor magyarnak lenni Udinében.

Tristan und Sigismund

Túl sokat törődöm Tristano Savorgnan sorsával?[1965] Meglehet. Miért? Mert élete jól példázza, mit jelent, amikor egy nagyhatalom első embere haragszik valakire. De miért ez a nyilvánvaló averzió? A hamis eskü? A velencei haderő túl nagy falatnak bizonyult, inkább fogjuk kishalat? Az isztriai hadjárat befejeztével kellett a katonai siker? Külön-külön, de összességében is igaz lehet. Én avégből haragudtam volna rá, de nagyon, amit 1394. október 13-án az udinei várban tett. Embereivel legyilkolták az aktuális aquileiai pátriárkát, Johannes Sobieslaus von Luxemburg-Mährent,[1966] aki Johannes Heinrich von Luxemburg morva őrgróf fia,[1967] a későbbi IV. (Luxemburgi) Károly német-római császár idősebb testvére.[1968] Amennyiben jól követem, Tristano Savorgnan és társai kezeitől elveszejtett főpap a magyar király unokatestvére. Negatív hősünk ekkor 17 éves. A mészárlásban való részvétele számomra némi

[1958] Uo. 128r–133r. 1413. 6. 16.

[1959] Uo. Tomo 18. 468r–470v. 1413. 1. 9.

[1960] Uo. 1414 januárjából is van róla adat. Uo. Tomo 19. 304r–307r. 1414. 1. 12.

[1961] ENGEL–C. TÓTH, 96.

[1962] Egy ideje börtönben sinylődtek, ahol megkínozták őket.

[1963] Puria faluból *(de villa Purie)* származik, ez Papia kerületben *(districtus)* található. Nem összekeverni a lombard várossal (Pavia). Ez a mai Pavia di Udine település.

[1964] BB UDINE. Annales. Tomo 19. 108v–110v. 1413. 5. 27.

[1965] Az alcímre: a szerző itt – immár harmincnyolcadik alkalommal oly szellemesen – egy női nevet cserélt le a magyar királyéra.

[1966] Az olasz szakirodalomban Giovanni di Moravia.

[1967] 1335–1341 között tiroli gróf.

[1968] Johann Sobieslaus von Luxemburg-Mähren életére: SCHMIDT 2019.; ANTONINI, 117.

indokot ad, négy év múlva miért csatlakozott IV. (Türelmes) Albert osztrák herceg szentföldi zarándoklatához.[1969] A Habsburg Velence felé tartva megállhatott Udinében. 1398. november 30-án Utinumból egy delegációt menesztettek a lagúnák városába a visszatérő Herzog meg Tristano Savorgnan fogadására. Innét kísérték őket a városba. A herceg valamikor lovaggá ütötte az itáliai nemest. Ennek sem idejéről, sem helyéről nem értesítettek bennünket. Mivel 1398. december 3-án városa ajándékokkal halmozta el a kitüntetettet.[1970] Az ünnepélyes aktusra a fenti napon, Udinében kerülhetett sor.

Láthattuk, a rebellis a lojalitását bizonyítandó azokhoz a katonai akciókhoz csatlakozott, amelyek tétje Utinum, vagy valamelyik Savorgnan birtok. 1412 nyarán Weidenben, Zsigmond nyomására eldöntötték, a birodalom számára elkobozzák a rebellis és követői vagyonát. Ezek a Luxemburgi tulajdonába kerüljenek. Az uralkodó akaratáról III. Friedrich von Ortenburg üzenetéből szereztek tudomást. Ezt Paul Glovicer 1412. augusztus 2-án olvasta fel a tanácsban.[1971] Pár nappal később famíliájával közösen örökös száműzetésre ítélték.[1972] Az udinei határozatok nemcsak városi ellenlábasainak tetszett, hanem a Luxemburginak is. No nem a kisstílű volumenük okán. Számos erőssége akadályt jelentett Zsigmond katonáinak, ráadásul Velencéből fegyveres erővel támogatták. 1412 nyarán Ermolano Lombardo, Latisana provizora, parancsba kapta, katonákkal segítsék.[1973] A nagy mottai ütközetet követően a lagúnák városába ment. 500 lovast kért. Segítségükkel Udinét *(terra Utini)* akarja zargatni. Végül 300-ra tett szert.[1974] Látszik, a revans éltette. 1412. szeptember 13-án lelkes hívünk, Ludovico Cignotti jelezte az újabb veszélyt. Tristano Savorgnan 11-én újfent támadott. A szokásos forgatókönyv alapján dolgoztak. Emberei a falak mögött összeesküvést szerveztek, akik hathatós segítségével 200 lovasa és ugyanennyi gyalogosa a Porta Pracchiusónál áttörte a külső védelmi rendszert. Nem jutottak beljebb, mivel a San Bartolomeo kapunál kiverték őket.[1975] Sokukat levágták.

[1969] Amikor az osztrák hercegek szentföldi utazásaival foglalkoztam, hatalmas szégyen, nem ismertem az adatot. E. KOVÁCS 2019a. A német tanulmányomban már felhasználtam. E. KOVÁCS 2021a, 14–15.

[1970] ANNALI (FRIULI) VI. 136. A bejegyzés dátuma: 1398. 12. 3. Udine.

[1971] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 499r–v. 1412. 8. 2.

[1972] Az erre vonatkozó királyi ukázt 1412. június 24-én adták ki Budán. Uo. 503r–504r. 1412. 8. 9. A RI XI/1 kötetében nincs nyoma. A ZsO III. kötetetben sem találtam semmit.

[1973] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 82v. 1412. 8. 2.

[1974] Nem volt ott Mottánál. Uo. Senato, Deliberazionoi, Secreti, Registri 5. 61r–v. 1412. 8. 31. Folyamatosan támogatták. Uo. 68r. 1412. 10. 1.

[1975] Más néven: Porta Manin, Torre di San Bartolomeo, Porta Cividale.

Később az ekkor lekapcsoltak közül többet elítéltek.[1976] A rebellis házát a Parlament határozata értelmében felgyújtották.[1977]

Említettem, Tristano Savorgnan váltig akkor kezdeményezett, amikor a velencei csapatok is nekilódultak. Először az 1412. május 22-én megindított hadjáratához, majd a nagy mottai győzelem után, a szeptemberi mozgolódásokhoz csatlakozott. Udinében elegük lehetett a sorozatos próbálkozásokból, Zsigmond segítségével végleg szerettek volna megszabadulni tőle. A nagyobb nyomaték kedvéért lokális problémáikat a Reichnek okozott károkhoz tapasztották.[1978] A Pátriában és annak határain a Köztársaság számos földet, várat elfoglalt a Német-római Birodalomtól a rebellis hathatós közreműködésével. Ezek: Ceneda, Polcenigo, Motta, Oderzo,[1979] Frattina, Salvarolo,[1980] Sesto,[1981] Cordovado, Portrolatisana, Rivolto, Sedegliano,[1982] Mortegliano, Palazzolo, Muzzana. Ráadásul Tristano Savorgnan, a velencei fővezér csapataival és saját embereivel, megjelent Friuliban, ahol tűzzel, vassal pusztítottak. Megszerezték Madrisio,[1983] Varmo,[1984] Tarcento, Castelporpetto városkákat.[1985] Pier Silverio Leicht szerint ez történt Castellettóval, mi több, a Torriáni család egyik roccájával is.[1986] Mit lépett a másik oldal? Velence a rebellisünktől informálódott, a Pátria urai közül számosan tárgyalni akarnak III. Friedrich von Ortenburggal. Cél-

1976 A nevek felsorolásától eltekintek. BB UDINE. Fondo Principale 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 309. sz. 1412. 9. 22. Niccolino della Torre oklevele. Kiadása: LEICHT 1941, Appendice IV. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 243. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. 15. Udine.; Uo. 244. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. 15. Továbbá: LEICHT 1941, 29–30.

1977 ANNALI (FRIULI) VI. 244. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. 15. Tristano Savorgnan háza a mai Piazza Venierón állt. A tér régebbi elnevezései: Piazza della ghiacciaia, és Piazza delle legna. Uo.

1978 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 431v. (1412.) 10. 20-a után. Az iratot egy 1412. október 25-i (Uo. 430v.), és egy 1412. október 27-i (Uo. 432v–433v.) bejegyzés közé másolták be. A város írhatta Zsigmondnak. Zavaró, de a fentiek között van egy napi dátum nélküli októberi levél is (Uo. 431r.).

1979 Oderzót 1412. szeptember 9-én már megszerezték. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 65r. 1412. 9. 12. MOROSINI I. 63/719.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 871. Valamint: PASCHINI 1990, 720.

1980 Francesco di Manzano munkájában a nagy mottai ütközet után került velencei kézre. ANNALI (FRIULI) VI. 242–243. A bejegyzés dátuma: 1412. 8. 24. Talán III. Pandolfo Malatesti 1412 őszi előretörése idején történhetett.

1981 Értsd: Abbazia di Santa Maria in Silvis.

1982 1412 szeptemberében azok közé sorolják, akiket Udine Velence szövetségeseinek tart. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 519v. 1412. 9. 6-a körül. Tarcento. A vár urainak oklevele. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. Napi dátum nélkül. Júliusban még magyarok állomásoztak Sedeglianóban. ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 132v. 1412. 7. 6.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 282.

1983 A szövegben ezt olvashatjuk: „lo campo de Viniciani era venuto fin a Madrise". BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 62r. 1412. 10. 17. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 246–247. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 17. Továbbá: SCHIFF, 22.

1984 Felső és az alsó részt is. Valamikor visszaszerezhették. 1413 januárjában az aquileiai pátriárka birtokolja. Udine szerződni fog Giacomo Colettivel és csapatával, akiket Varmóba *(in Varmo superiori et inferiori)* vezényeljenek. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 474r–475r. 1413. 1. 13.

1985 Uo. 431v. (1412.) 10. 20-a után. Valamint: LEICHT 1941, 32.

1986 Jelzetet nem ad. Uo.

juk az egyezség.[1987] Gyorsan érdemi segítségre vágytak. Talán kaphattak volna, ha Tristano Savorgnan a Köztársaság támogatásával 1412. október 20-án nem kóstolja meg újfent Udinét.[1988] A birodalmi vikáriustól várták a segítséget. Ezt sejteti egy neki szánt novemberi sürgető levél.

1412. november 22-én – még a király megérkezése előtt – számottevő velencei sereg, a rebellis machinációját és tervét követve, megjelent Utinum földjén. Ekkora legalább 100 foglyot szereztek, 2000 nagy állatot elhajtottak. A Köztársaság csapatai belekezdtek a Pátria várainak meghódításába. Weiden beszorult.[1989] A Grazzano borgónál, a Porta Grazzanót támadtak. Hiába! Visszaverték őket, a roham kifulladt.[1990] Néhányan a falak mögül támogatták az akciót, hiszen október 27-én azokat sorolták fel, akiket az elmúlt napokban a karcerbe dugtak.[1991] Hiányérzetünket elkerülendő, a belső ellenség segítsége kapcsán november 27-én kínvallatásra ítélték Vittorio testvért a Santa Lucia egyházból.[1992] Egyrészt szidta a várost, másrészt számos levelet menesztett Savorgnanóba.[1993] Jól tette tehát, a többnyire Ariis várában tartózkodó rebellisünk, amikor óvatosságból a nejét (Maddalena Colloredo), a házában élő számos családtagját, feleségeikkel, barátaival közösen, Velencébe küldte.[1994] Hasonló sors várt volna rájuk.

Zsigmondék nem sokat piszmogtak. Hamarosan megindultak Tristano Savorgnan rendszabályozására. A király ebben maximálisan számított Udinére, ahol 1412. december 14-én lényeges iratot jegyeztek. Valamennyi gyalogos- és lovas zsoldosaikat saját költségükre, harci eszközeikkel egyetemben, a Luxemburgi zászlója alá rendelik. A cél a rebellis, valamint elvbarátai birtokainak meg castellumainak a lerombolása.[1995] Utinumból nemcsak embereket, hanem ostromszerszámokat is kül-

---

1987 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 68r. 1412. 10. 1.

1988 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 431v. (1412.) 10. 20-a után.

1989 A szövegben ezt olvashatjuk: „Coeperunt enim ipsi Veneti, iam quasi omnia fortalitia Patrie et nos intra ipsa inclusi sumus". Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 302. sz. 1412. 11. 22. Kiadása: LEICHT 1941, Appendice V. sz. Regesztája: ZsO III. 2987. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 248. A bejegyzés dátuma: 1412. 11. 22. Megegyező tartalommal írás ment Ozorai Pipónak. Ez félreértés. Vincenzo Joppi a levél címzéséből rá gondolhatott, és ez került a margóra. BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 214v. 1412. 11. 22.

1990 Uo. Annales. Tomo 18. 431v. (1412.) 10. 20-a után.

1991 A neveket felsorolják, így jellemezve őket: „malefactores". Egyenként meghallgatták őket. Uo. 432v–433v. 1412. 10. 27.; 434r–436v. 1412. 11. 4.

1992 Ágostonos szerzetes lehetett. A rend tagjai 1381-ben költöztek át Meretóból Udinébe.

1993 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 453v. 1412. 11. 27. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 248. A bejegyzés dátuma: 1412. 11. 27. Udine.

1994 A szövegben ezt olvashatjuk: „propter novitates presentis querre et maximam ruinam Patrie". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 71v. 1412. 10. 11.

1995 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 459r. 1412. 12. 14.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz. Valamint: Marchesi, 23–24.

denek.[1996] A feladatot komolyan vették. Paolo Sclavo fizetségért cserébe december 15-én éjjel a Mercato Nuovón (ma Piazza Giacomo Matteotti) őrizte az összegyűjtött hadi alkalmatosságokat.[1997] A jegyzőkönyvekben számos alkalommal utalnak a város zsoldosaira, egyúttal azok német vezetőikre. Emlékezzünk a nemes „Syeser de Allemaniára", aki 1412 nyarán 73 lovassal szegődött el.[1998] Ismerjük még „Farberust", rajta kívül „Henricus Theutonicus de Rothimburgot". A Rothenburgit 50 gyalogossal akarják felvenni. Megnyerésében részt vállalt a másik két stipendarius.[1999] Rubeusnak, társával egyetemben *(cum eius societate)*, ebben az időben gondolták megújítani a szolgálatát.[2000] Számszeríjászként harcolt.[2001]

A leckéztetés első állomásának a család nevét adó castellót választották. Savorgnano körbevétele szimbolikus jelentőséggel bírt.[2002] Úgy tűnik, még Zsigmond érkezése előtt megtámadhatták. Késő ősszel aprócska incidens történt. Bizonyos cseh urak egymás közti perlekedését olvasva kiderül, azt hiszik, lovaikat honfitársaik közül azok csenhették el, akik Savorgnano alól menekültek, mivel náluk bukkantak rá az állatokra.[2003] A civakodás mögött nekem egy késő őszi sikertelen próbálkozás sejlik. A Luxemburgi legkésőbb1412. december 20-án már a vár alatt táborozott. Itt adott ki egy diplomát.[2004] A két pont közti 40 kilométeres távolságot minimálisan két nap alatt győzhették le.[2005] Nézzük, kik támogatták a falak alatt. Tudjuk, IV. Ludwig von Teck ott pátriárkáskodott az ostromnál.[2006] Friuliban személyében Tristano Sa-

1996 A szövegben ezt olvashatjuk: „videlizet unum pro focho, cum bombardis, scallis, mantellis, palis, picchis, scipis, sapponibus et aliis instrumentis bellicis cuiusqunque generis". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 459r. 1412. 12. 14.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz. Valamint: LEICHT 1941, 34. Zsigmond valójában még el sem indult Zágrábból, már parancsba adták a hadiszerszámok és a muníció összegereblyézését. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 434r–436v. 1412. 11. 4. Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz.

1997 Uo. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 62v. 1412. 12. 15.; Uo. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Valamint: MARCHESI, 18.

1998 Írtam, szolgálata november 7-ig szólt. Később is fizették őket, egészen december 10-ig. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 458r–v. 1412. 12. 10.

1999 Uo. 522r. 1412. 9. 12.

2000 Uo. 522v–523v. 1412. 9. 12.

2001 A szövegben ezt olvashatjuk: „dictus Rubeus debeat restituere balistas comunitatis, quas ipse habuit ab ipsa comunitate et quod debeant se fulcire propriis balistis et armis sicut alii stipendarii". Uo.

2002 Savorgnanót Udine szerette volna megkaparintani. 1412. szeptember 7-én a vár elpusztításáról döntöttek. ANNALI (FRIULI) VI. 243. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. 7. A magyarokat az év nyarán arra figyelmeztették, a castellót alaposan megerősítették, ne menjenek oda, mivel sokan meghalnának a falak alatt. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 493v–494v. 1412. 7. 28.

2003 Uo. 446r–v. 1412. 11. 16.

2004 RI XI/1. 388. sz. 1412. 12. 20. Savorgnano melletti tábor.

2005 Értsd: Udine és Savorgnano.

2006 ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 136v. 1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1413. március 3-a, utána 1413. március 17-e a következő dátum.; GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283.

vorgnan komoly vetélytársat kapott. Az uralkodó barátját, de Velence ellenlábasát. A rebellis tudta, a nemrég megválasztott főpap képes lehet megakadályozni, hogy a Pátriában egyedül az övé legyen, természetesen Velence egyetértő támogatásával, a kormányzói hatalom.[2007]

Milyen lehetett a szövetségesek hadereje, akikre a Luxemburgi számíthatott? Fentebb említettem azt a listát, amelyben felsorolták, egyes városoknak, nemeseknek, egyháziaknak mennyi lovast kell kiállítania.[2008] Tudásomat egy 19. századi átiratból szereztem. Cividale és Udine teljes seregével *(cum eorum ex fortio)*, Gemona, Venzone, Tolmezzo, Fagagna együtt *(socii 34, equi 3)*, Prampero,[2009] Colloredo *(socii et equi 45)*, Pers,[2010] Fontanabona *(socii 3)*, Cucagna *(XX)*,[2011] Tricesimo,[2012] Brazzano *(socii 7)*, Buja *(20)*,[2013] Strassoldo *(8 equestres)*, Marano *(equi 8, pedestres 25)*, San Daniele *(socii 26)*, Risano *(equi 7)*, Motio *(equi 7)*,[2014] Tricano *(equi 5)*.[2015] A számokból azért ne vonjunk le messzemenő megállapításokat. Sajnos nem alkalmasak a Savorgnano alá vezényelt tartományi egységek nagyságának a megállapítására. Amit tudunk. Segédcsapatok jöttek San Danieléből. 25 katonát küldtek 18 számszeríjásszal. 25 napnál tovább szolgáltak.[2016] Ne feledkezzünk el a gemonaiakról sem! Ők ágyúkat telepítettek át a falak alá,[2017] továbbá élelmet (árpa, kenyér, hús, bor) szállítottak az ostromlóknak.[2018]

Sikerrel jártak, december 23-án a birodalmi zászló lengett a romokon.[2019] A Luxemburgi nem várta ki a győzelmet, visszalovagolt Utinumba.[2020] Osoppo sem

---

2007 LEICHT 1927, 76.

2008 BB UDINE. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 242r–v. 1413. 12. 15.

2009 Ahol nem írom zárójelben a létszámot, ott nem adják meg.

2010 Ahol nem írom zárójelben a létszámot, ott nem adják meg.

2011 Nem írnak csak számot.

2012 Ahol nem írom zárójelben a létszámot, ott nem adják meg.

2013 Nem írnak csak számot.

2014 Nem tudtam azonosítani. Talán Abbazia di Moggio.

2015 Tricano = Castello di Arcano. BB UDINE. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 245r. 1412.

2016 ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 135a/r. 1412/1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. november 13-a, utána 1413. február 11-e a következő dátum.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283. Valamint: TOSORATTI, 339.

2017 ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. 27v. 1412. 12. Napi dátum nélkül.

2018 Uo. 28r. 1412. 12. Napi dátum nélkül.

2019 Egy San Danielében leírt bejegyzésben ezt olvashatjuk: „Item dedit nuncio, qui portavit novum, quo nostri, videlicet dominus imperator habuit Savorgnanum XXIII Decembris". ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 135a/v. 1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1413. március 10-e, utána 1413. március 17-e a következő dátum.; GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283. Jeleztem, Savorgnano várának kapitányai 1412. október 29-én Guarnerio Tintino d'Artegna és Gioachino Cassini. ANNALI (FRILULI) VI. 247. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 29. Ariis. Valamint: MIOTTI II. 408.

2020 24 óra alatt nehéz lett volna visszatérnie Udinébe, ahol a győzelem napján már egy oklevelet jegyzett. RI XI/1. 389. sz. 1412. 12. 23. Most nem merülök bele az actum és dátum kérdésébe.

úszta meg. A király ide nem követte katonáit. Gemonában feljegyezték, két szekér kenyeret indítottak útnak, amikor a sereg ott állomásozott *(quando primo campus erat ibi)*.[2021] A várost a hegyről *(super montem Osopii)* gemonai fegyverekkel lőtték. Ezek mellett faanyagot, szögeket, ácsokat küldtek egy ágyúszéket összeütendő.[2022] Kővetőket *(lapides bombardarum)* és hajítógépeket *(veretonos)* szintén oda transzportáltak.[2023] Adatom van egy udinei bombardáról.[2024] Az aquileiai pátriárka, hasonlóan Savorgnanóhoz, Osoppónál dettó ott mozgolódott.[2025] Gemonába is megjelent. Innét állítólag sok cseh *(cum pluribus Boemis)* kíséretében Németországba lovagolt.[2026] Hát nem! Isztriába ment, ott találjuk Valle ostrománál.[2027] A mieink nem álltak le. 1413 januárjában Pinzanót ostromolták. Zsigmond parancsára Udinéből embereket, fedezékeket *(mantellum)*, létrákat, bombardákat, ezeket kezelő mestereket, egyúttal puskaport küldtek a várhoz.[2028] Buja mellett Flagogna ugyancsak oda lett.[2029]

Logikailag ez a hadjárat, nevezzük friulinak, elsősorban Tristano Savorgnan megbüntetéséről szólt. Különlegességét Zsigmond személye jelenléte adja, aki megmutatta magát a família nevét adó vár falai alatt. A dolog eddig érdekelhette. Egyéb teendői miatt a győzelem után visszatért Udinébe. Savorgnano várának ostroma, valamint az ahhoz kapcsolható apró hadjáratocskát a terrafermai emberkedések csábos kiegészítőjének tekinthetjük. Az Utinum–Savorgnano–Buja–Osoppo–Pinzano–Flagogna vonalon előretörő csapatok átkelése a Tagliamentón nekem arra utal,[2030] a támadást folytatni akarták. Erre viszont nem került sor. Miért? Két magyarázatom van. Mert a király ekkor már Isztriába készült. A másik: a Luxemburgi visszahúzódásával a koalíciós partnerek elárvultak. A hadmozdulatok kifulladtak. A torzóban maradt nekibuzdulás minimális eredményt hozhatott. Arra viszont mindenképpen jó lehetett, hogy az oroszlán bajszát picit megrángassa, hiszen a foglalások a Köz-

[2021] ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. 28r. 1412. 12. Napi dátum nélkül. Valamint: SCATTON, 224.

[2022] ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. 28v. 1412. 12. Napi dátum nélkül.; Uo. 29r. 1412. 12. Napi dátum nélkül.; Uo. 30r. 1413. 1. Napi dátum nélkül.; Uo. 30v. 1413. 1. Napi dátum nélkül.

[2023] Uo. 29r. 1412. 12. Napi dátum nélkül.; Uo. 29v. 1412. 12. Napi dátum nélkül.

[2024] BB UDINE. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. 1413. 1. 28.

[2025] ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. 30r. 1413. 1. Napi dátum nélkül.; Uo. 33r. 1413. 2. Napi dátum nélkül.

[2026] Uo. 33r. 1413. 2. Napi dátum nélkül.

[2027] BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 9. 134. sz. 1413. 2. 13. Valle melletti tábor. IV. Ludwig von Teck aquileiai pátriárka oklevele.

[2028] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 474r–457r. 1413. 1. 13.

[2029] Az utóbbi 1412. december 9-én Udine kezén volt. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 457r–v. 1412. 12. 9. Valamint: SCATTON, 224.; MIOTTI II. 71.

[2030] Udinéből nézve Flagogna és Pinzano már a túlsó oldalon fekszenek.

társaságot csupán közvetve érintették, mert a támadások kifejezetten a legfontosabb helyi szövetségese ellen irányultak. A sorozatos kudarcok fényében érthető, mire utasították 1413 februárjában a latisanai provizort (Pietro Polnai). Katonailag segítse Tristano Savorgnant.[2031]

Mialatt Zsigmond Isztriában harcolt, Udinében valamit hallhattak egy lehetséges velencei attakról. Az árkokat kijavították, megerősítették. A centróban meg a falakon kívül lovas- és gyalogos őrségről rendelkeztek.[2032] Tekinthetnénk ezt a szokásos napi rutinnak, de ne felejtsük el, ekkor a Luxemburgi seregének nagy részét kivonta Friuliból, adta magát a visszacsapás lehetősége. A Pátriában ugyan hagytak utóvédet, de tisztában voltak vele, az ellenség bármikor megjelenhet.[2033] Miután a király visszatért a félszigetről, 1413. március 20-a környékén Ariishoz csoportosultak, ahová Tristano Savorgnan visszavonult.[2034] Úgy látszik, még a félsziget elleni akció előtt el akarták foglalni. Már januárban sereget akart küldeni a várhoz, ehhez Udinétől várt segítséget.[2035] A város amúgy régóta rá akarta tenni a kezét a várra. 1412 nyarán eldöntötték, a castellóba elsőként behatolónak 100 dukátot fizetnek, a második ennek a felét, a harmadik pedig 25-öt kapna.[2036]

Míg Savorgnano rendszabályozása számomra teljesen elfogadható, hiszen a rebellis várának a megszerzése szimbolikus lépésnek számított, addig Ariis körbevételét inkább személyes motívumoknak köszönhetjük. Az erősséget övező kitüntető figyelem felfoghatatlan, mert startégiai szerepe elenyésző. Akkor milyen szándék vezette a támadókat? Miért tartott ilyen sokáig az offenzíva.[2037] Néhány ötlet. Tristano Savorgnan bent lehetett.[2038] Ez individuális indíttatásnak elegendő. Sajnos a szubjektivitás hatalmas ereje képes lebirkózni a racionalitást. Keressünk tovább! A védők tudhatták, közeledik a Zsigmond és a Velence közti egyezkedések vége. Érdemes tehát megfelelő kraftot mutatva kitartani, pozitív muníciót szolgáltatva a Köztársaság tárgyalóinak.

2031 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 111v. 1413. 2. 11.

2032 A szövegben ezt olvashatjuk: „tam in Plathea, quam circha muros et foveas terre Utini". BB UDINE. Annales. Tomo 19. 18r–21r. 1413. 2. 3.

2033 Uo. 24r–27r. 1413. 2. 10.

2034 A Luxemburgi 1413. március 20-a és április 16-a között állomásozott Ariis vára alatt. E. KOVÁCS 2013, 357–397. Nem írom le többet, Zsigmond április 1-től Udinéből is okleveleket datál. RI XI/1. 434. sz. 1413. 4. 1. Udine.

2035 Udine ezeket küldte: „unus pro focho et ulterius mittantur scale, manteleti, bombarde cum lapidibus et aliis opportunis". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 475v–477v. 1413. 1. 16.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz.

2036 Uo. Annales. Tomo 18. 491r–v. 1412. 7. 23.

2037 Közel egy hónapig táboroztak a falak alatt.

2038 BB UDINE. Annales. Tomo 19. 86v–88r. 1413. 4. 8.; Uo. Fondo Principale. 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz.

A magyar csapatokat az uralkodó vezette, de az oldalán találjuk Ozorai Pipót. A temesi ispán 1413. április 9-én és április 14-én a vár alatt egy-egy oklevél relátora.[2039] Bizton ott volt. Zsigmond talán később csatlakozhatott hozzájuk, hiszen még 12-én diplomát jegyzett Udinében.[2040] Ariist már a longobárdok is katonai kolóniaként használták. Azért számított nehezen bevehetőnek, mert a természet alapos védelemmel látta el (Stella folyó), ráadásul elegendő vízzel rendelkeztek, mi több, III. Pandolfo Malatesti erős helyőrséget hagyott a falak mögött.[2041] Számukat homály fedi, de a falakon belül talán 800 ember férhetett el.[2042] A castellót a Savorgnan família Bertrando d'Aquileia pátriárka idején (1334–1350) szerezte meg.[2043] 1527-ben még fontosnak tartották. Erről Giovanni Moro relációjában olvashatunk, amit a velencei szenátusnak küldött. Palmanova felépítésével (1593) vesztette el funkcióját. Ezt követően szép lassan győzött az enyészet.[2044]

Ariisról két metszetet láttam. Az elsőt a Collezione Joppi (Biblioteca Civica di Udine),[2045] míg a másodikat a Collezione Fluvio Bonati Savorgnan d'Osoppo (Biblioteca Universitaria di Padova) őrzi.[2046] Az eredetieket nem tarthattam a kezemben,[2047] számos reprodukciót ellenben igen.[2048] Nem dombra vagy magaslatra tervezték. A folyó előtte kanyarodik, kizárólag egy híd vezet át rajta. A vizet a magasnak tűnő falak alá vezették. Még jól látszik az építés három periódusa. Egy erős lakótorony-féle, az ezt körülvevő fal egy torrével, a külső védőfal gyámköves gyilokjáróval erősítve, a castello északi és keleti részeit védendő. Ez nem öleli teljesen körbe, a Stella felől nyitott. A régészeti eredmények nálam sokkal pontosabb képet adnak. Nyugatról délre hozzávetőlegesen 300, míg keletről nyugatra 200 méter átmérőjű ellipszisformát képzeljünk el. Az alapok római kori eredetre utalnak. A kőfal hozzávetőlegesen 3 méter magasra emelkedik, majd újabb, körülbelül ugyanek-

2039 C. TÓTH 2004, 484.

2040 RI XI/1. 463. sz. 1412. 4. 12. Udine.

2041 LEICHT 1941, 35.

2042 Udinéből írtak IV. Ludwig von Tecknek. A szövegben ezt olvashatjuk: „Dominus Tristanus habet ben tringentos homines in Argiis, et quod dietim expectat quingentos equites". BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 122. sz. 1412. 8. 6. Udine. A város oklevele. Azért a talán szó, mert nem biztos, hogy mind bent kapott elhelyezést.

2043 Ismert Bertrando di San Genesio/Bertrand de Saint Geniès neveken. 1756-ban XIV. Benedek pápa boldoggá avatta. TILATTI.

2044 MIOTTI II. 48.

2045 Ez 17. századi.

2046 Ez 18. századi.

2047 Nem adják ki.

2048 ANZIL, 18.; TIRELLI, 101–104. ; MIOTTI II. 48. 50.

kora méretben, a régi téglafal következik. Az erődítményt a fiume ölelte körbe.[2049] Tornyából tekintélyes nagyságú sík vidéket lehetett szemmel tartani. Most nézzük a hadászatot! Kevés katonával támadtak, emiatt a rétestészta? Gyengének, elégtelennek bizonyultak azok az ostromszerszámok, amelyeket a szövetségesektől kaptak?[2050] Nyilvánvalóan a rebellis sem számított kisgondolásnak. Hiába a Luxemburgi megjelenése, Ozorai Pipo hadi jártassága, remekül szervezhette a védelmet, ráadásul áradásokat okozó esők támogatták a sikeres ellenállást.[2051] Mindenesetre az ostrom eredménytelenül végződött. Ennek a legfontosabb oka a felsoroltak összesített hatása mellett, a castellettói fegyverszünet ratifikálása. Feleslegessé vált az izmozás. Úgy gondolom, mindkét fél legnagyobb megelégedésére.

Az uralkodó különben több alkalommal sürgette Udinét. Polgárai negligálják a hadjáratát. Elrendelte, büntetés terhe alatt mindenki vonuljon Ariis falai alá. A tanács azonnal lépett. Kihirdette, uccu egytől-egyig.[2052] Mindez három dolgot jelent. A városlakók nem nagyon akaródzhatott harcolni, az ellenállás megtörését több embertől remélték, ha a király valamit akart, nem volt apelláta. Egy levél betekintést enged az utinumi kontingens életébe. Számuk egyre csökken, sokan elmennek, a reszli viszont nagy veszélyben él.[2053] Ezért Cristoforo Valentini azt tanácsolja, a hazatérőket küldjék vissza a falak alá. Hasonlóan tegyenek az elszivárgott villánikkal. Ők szekereikkel az élelem szállításához konveniáltak. IV. Ludwig von Teck – ott teckeskedett a falak alatt – kifejtette, kevesen vannak a tábor, a nagy ágyú *(bombardam magnam)*, az ostromgép *(machinam)* őrzésére, meg a kaszabolására. Küldjenek alkalmas embereket.[2054] San Danieléből hat emberüket vezényelték az erősség alá az aquileiai pátriárka szolgálatára.[2055]

Ariis okán ismerünk egy helyes történet.[2056] Egy hónapnyi tábori léttel a háta mögött Zsigmond panaszkodni kezdett az ételekre és az italokra. Magához hívat-

[2049] MIOTTI II. 48.

[2050] Erről még írok.

[2051] CHRONICON (SPILIMBERGO), 63–65. Valamint: TIRELLI, 101–104.

[2052] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod quilibet de terra Utini illuc personaliter accedere debeat sub pena". Uo. Annales. Tomo 19. 86v–88r. 1413. 4. 8. Követeket (Ludovico Cignotti, Marco Camin, Giacomo Tomasini) küldtek a táborba. ANNALI (FRIULI) VI. 252–253. A bejegyzés dátuma: 1413. 4. 9.

[2053] Értsd: akik ott maradtak.

[2054] BB UDINE. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 236r. 1413. 3. 24. Ariis vára alatt. Cristoforo Valentini udinei kapitány oklevele.; Uo. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 312. sz.

[2055] A szövegben ezt olvashatjuk: „Item die XVII mensis Martii missi fuerunt sex socii domino nostro patriarche in obsidione de Argis pro custodia sua". Április 16-án tértek vissza. ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 137v. 1413. 3. 17.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283.

[2056] Nyilvánvalóan sokkal későbbi. És nem igaz.

ta Walter von Feldkirch szerzetest,[2057] aki meglebegtette, Valentino da San Giorgio oltárképfestő, versfaragó, népi költő könnyedén képes bejutni a várba, majd onnét angolosan (filer a l'anglaise) vagy franciásan (to take the French leave) távozni. Egyik este, amikor nem fújt a szél, mindhárman csuklyát húzva a fejükre a malomnál átkeltek a Stella folyón. Észrevétlenül bejutottak a borgóba. Még nem volt kilenc óra, amikor bezörgettek Girolamo Gallici mester vendéglőjének az ajtaján. A kocsmáros beinvitálta őket. A tűznél kaptak helyet. Gyorsan érkezett egy korsó az osteria legjobb borával. A kupák egyszerre emelkedtek, így a láng vöröses fényében a tulajdonos ki tudta venni a vendégek arcát. Csöndben, komótosan ették az angolnát, a nyárson sült csirkét, a kacsát, a foglyot, a hamuban sült retket. Számtalan pohár bor, valamint grappa elfogyasztása felmelegítette a hatalmas uralkodó elméjét meg a szívét. A kelyheket magasra tartva, Girolamo Gallici mester együtt koccintott velük.[2058]

Megjegyzem, az ostrom idején a királynak Udinéből több alkalommal vini friulanit küldtek neki.[2059] II. Cillei Hermann-nak a városban malvasiát szolgálhattak fel.[2060] Ezek rosszak lettek volna? Ha csupán a kis történetre hagyatkozunk, akkor íme a válaszom. Nagyon! Feleségének, akit Konstanzban hagyott (sic!), azt jelezte, az itteni almabor kínzó hasfájást okoz neki.[2061] Visszatérve a boldogan poharazgató triászra, a Luxemburgi kissé becsiccsentve dicsérő szavakat mondott. Imígyen. A bor az istenek nektára. Ambrózia. A mindenható akaratából állítjuk, ennél Rajnánál sincs jobb hús, mint itt, a Patria del Friuliban. Az uralkodó szemei a melankólia függönyébe burkolódzva elkerekedtek, gondolatai magasra és messzire repültek. Más folyókhoz, más tájakhoz, más kastélyokhoz. Az otthonához. A nagy király talpra ugrott kardként lóbálva nyársát. Maga elé térdeltette Girolamo Gallicit, mert úgy határozott, úgy megbecsülése, mint barátsága elévülhetetlen jelként a tulajdonos, leszármazottaival egyetemben, ettől a pillanattól kezdve vendéglőjükben, minden gyönyörök templomában, mindörökkön örökké az Ariis hercegség régensei lesznek.[2062]

Az anekdota igazságtartalmáról vannak kétségeim, mivel én a rheinisches Fleisch kontra carne frilulane mérkőzés végeredményét fixre venném, hiszen számtalan alkalommal bíráskodtam meccsükön. Principato di Ariis néven a mai napig mű-

[2057] Gualtiero da Feldkirch.

[2058] GUARISO.

[2059] BB UDINE. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 63r. 1413. 3. 24.; 1413. 4. 17. Uo. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. 1413. 5. 24.

[2060] Uo. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 63r. 1413. 4. 9. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 252–253. A bejegyzés dátuma: 1413. 4. 9.

[2061] GUARISO. Cillei Borbála ekkor Magyarországon van. ENGEL–C. TÓTH, 171.

[2062] GUARISO.

ködik ott egy ristorante, de ez sem fordítja át véleményemet.[2063] Terepbejárásom során felderítettem, egyetlen Luxemburgihoz passzítható étel sem szerepelt az étlapon. A helyben készített Sacher tortát én azért nem kötném hozzá. Két okból. Mert bécsi, de ez lenne a legkisebb baj. Nagyobb probléma az idő. A süteményt 1832-ben kreálta Franz Sacher. Ráadásul Klemens Wenzel Nepomuk Lothar von Metternich-Winneburg zu Beilstein számára. A számomra oly fontos mellékszállnak azért van két kinyúló kacsocskája, amire örömmel rácsatlakozom. Számos bejegyzésből kiderül, hiába a tudományos itinerárium, Zsigmond alkalmanként azért ki-kiruccant. Számunkra titokban.[2064] Ilyen volt például Gemona, ahol a kút javításának kifizetésekor ezt jegyezték fel: „quando dominus rex erat hic".[2065] Mindezt megerősítendő 1413 januárjában feljegyezték, Zsigmond *(fuit hic)*, és mennyi borhoz jutott.[2066] Ariis ostromakor szintén el-eltünedezett. Március 24-én máshol szervezkedett, jóllehet a falak alatti táborban gyanítottam sátorozni.[2067] Legkevesebb két nappal korábban tért vissza Utinumba.[2068] A másik indácska sokkal érdekesebb. Nem pusztán I. (Nagy) Lajos és I. Mátyás királyainkról terjedtek el álruhás trufák.

Rámutattam, mi lett a várral a castellettói fegyverszünetet követően. Velence gondoskodott a védelméről. Említettem, 1413 májusában Pietro Contarini, Francesco Garzonival lépett be Latisanába. Innét dolguk végeztével átcaplattak Ariisba a monstrát felügyelni. Parancsuk értelmében 25 paga élére egy capitaneust nevezzenek ki a helyi conestabilék közül. Úgy határoztak, a borgóba még kerüljön 50 paga. Pénzt vittek magukkal szubvencióként. Gondoskodtak az élelmiszer-ellátásról is.[2069] Látszik, ekkor már milyen kevesen védték a várat. Elmúlt a veszély, elegen voltak. Tristano Savorgnan viszont nem térhetett vissza Udinébe. Veszteségei hatalmasak. Oda lettek Savorgnano, Osoppo, Flagogna várai. Le kellett mondania Torre di Zuinó-

2063 Ma Ariis di Rivignano Teorban.

2064 Ez alatt azt értem, kimozdulását az itineráriumok alapjául szolgáló oklevélkiadások nem tükrözik vissza.

2065 ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. 29 r. 1412. 12. Napi dátum nélkül.

2066 Uo. 30r. 1413. 1. Napi dátum nélkül.

2067 A szövegben ezt olvashatjuk: „dominus rex supra campo non est". BB UDINE. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 236r. 1413. 3. 24. Ariis vára alatt. Cristoforo Valentini udinei kapitány oklevele.; Uo. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 312. sz. Zsigmond 1413. március 20-a és április 16-a között táborozott Ariis vára alatt. E. KOVÁCS 2013, 357–397.

2068 A szövegben ezt olvashatjuk: „Feria quarta ante diem Palmarum (...) quando reversus fuit de campis ad Utinum". RI XI/1. 463. sz. 1413. 4. 12. Udine.

2069 Írtam, 1000 dukátot lehetett Latisana és Ariis között szétosztani. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 123r. 1413. 5. 9.

ról,[2070] valamint Felső-Carniáról. Maradt Ariis, plusz Cadore egy része.[2071] Birtokaiból jutott Wenzel von Spilimbergnek, a Savorgnan család tagjainak, Guglielmo da Topalicónak, Andrea da Sbroiavacca udinei kanonoknak, Cristoforo Valentininek, a város kapitányának, Antonio Cignottinak, Giacomo Cignottinak, Guglielmo da Pratának.[2072] Az utóbbi Gemona és Buja gastaldato feletti rendelkezést kapta meg.[2073]

Tristano Savorgnan háromszor végrendelkezett. Először 1398-ban, majd 1428-ban, végül 1440-ben. Átnyálazva a szövegeket, azt érezzük, egy jámbor nemes a maga módján elrendezi saját, szerettei, továbbá az életéhez egyéb módon kapcsolódok sorsát.[2074] A halállal szembesülés, készüljön bármikor a testamentum, az embereket kegyessé teszi. Ez műfaji sajátosság. A fejezet szép zárását II. Albert német király 1438-as oklevelének köszönhetjük. Urbano Savorgnan megjelent előtte. Kérését megfontolva kegyelembe részesítette Tristano meg Francesco Savorgnant. Ezt követően megújította valamennyi kiváltságukat.[2075] Rebellisünk két év múlva, a mindenható kegyelmét várva, halálos ágyán diktálta le utolsó akaratát. Ekkor már nem számított a Német-római Birodalom ellenfelének. Udinébe helyezzék örök nyugalomra a család kápolnájában (Capella di Santo Stefano).

Ötszáz bizony dalolva ment

Egy csecsemőnek minden Zsigmond-bejegyzés új szellemében ebben a fejezetben betekintést kaphatunk, kifejezetten Weiden kapcsán, az uralkodó pénzhez fűződő bensőséges viszonyáról.[2076] Remekül nyitott.[2077] A lázadók javai fejében 3000 dukátot követelt Udinétől. Azt kérte, engedjék el azokat az aranyakat, amelyeket a csehek zálogként vettek fel a polgároktól. A városból hat embert menesztettek a királyhoz,

---

[2070] 1412 szeptemberében még Tristano Savorgnan birtokolta. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 519v. 1412. 9. 6-a körül. Tarcento. A vár urainak oklevele. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. Napi dátum nélkül. Továbbá: LEICHT 1941, 39. A várra: MIOTTI II. 424–425.

[2071] LEICHT 1941, 39.

[2072] RI XI/. Uo. 497. sz. 1413. 5. 23. Udine.; Uo. 506. sz. 1413. 5. 27. Feltre.; Uo. 521. sz. 1413. 6. 6. Belluno.; Uo. 523. sz. 1413. 6. 7. Belluno.; Uo. 532. sz. 6. 20. Feltre.; Uo. 534. sz. 1413. 6. 21. Feltre.; Uo. 535. sz. 1413. 6. 21. Feltre.; Uo. 548. sz. 1413. 6. 30. Trient.; Uo. 549. sz. 1413. 6. 30. Trient. Egy másik forrásban Cristoforo Valentini kapitány meg a családja 600 és 1315 dukátot fizetett Zsigmondnak Tristano Savorgnan bizonyos javai fejében, míg Valentino Valentini 284 dukátot. ANNALI (FRIULI) VI. 256–257. A bejegyzések dátuma: 1413. 8. 6. és 8. 7.

[2073] RI XI/1. 495. sz. 1413. 5. 19. Udine. Valamint: BAROZZI, 32.

[2074] BB UDINE. Collezione Joppi 690. k. Savorgnan família. Testamenti. 131r–133r. 1398. 8. 7.; Uo. 135r–139v. 1428. 4. 10.; Uo. 140r–148v. 1440. 2. 23.

[2075] RI XII. 448. sz. 1438. 11. 10. Görlitz.

[2076] Az alcímre: a szerző itt – immár harminckilencedik alkalommal oly szellemesen – újból a költőtárstól lop, akinek elolvasták a művét.

[2077] A fejezetben a castellettói fegyverszünetet követő napok, hetek, hónapok pénzügyi követeléseivel foglalkozom.

köztük a magyar ügyek specialistáját, Ludovico Cignottit.[2078] Logikus érvekkel megfejelve elméjüket bocsátották őket útra. Ennek lényege: anyagilag a gondola alatt vannak.[2079] Visszautasíthatatlan ajánlatot kaptak. A Luxemburgi átadja a lázadók vagyonát, amennyiben az nem haladja meg a 3000 dukát értéket, mi több, oklevéllel megerősítve megkapják Tristano Savorgnan birtokait, bevételeivel egyetemben. Ezeket adják zálogba azoknak, akiknek a bohémek tartoznak. Az ügylet mindaddig éljen, amíg be nem jön a pénzük.[2080] Erre csak annyit tudok mondani, mint Kohn/Grün bácsi a pénzt sorozatban elnyelő automata előtt, amikor a számtalan próbálkozás ellenére a gép semmit sem adott ki. Ügyes!

Azért nem úszták meg ennyivel. Egy másik helyen két privilégiumról írtak. Az első a csehek ügyét tárgyalja, a másik a lázongók megrendszabályozására hozott határozat uralkodói ratifikációja. Az utóbbi kiállításáért a király kancellárjai 300 aranydukátot kértek munkadíjként.[2081] Gondolom, az árat hallva többen zihálva szedhették a levegőt, talán néhány blaszfém kifejezés is elhangozhatott. Szerencsére a közvetítő, az idősebb Mościc Stęszew *(Pan Mixe)* lovag, ezeket nem érthette.[2082] Giovanni Cavalvanti, Andrea Monticoli, Ludovico Cignotti jogi doktorokra hárult, érjék el a királynál, az ominózus privilégium maximum 100 aranydukátba kerüljön, semmivel sem többe.[2083] Végül 200-ban egyeztek meg. A pénzt Guglielmo da Pratával küldték el.[2084]

Zsigmond elutazásával megváltoztak a dolgok. Az idősebb Mościc Stęszew lovag sürgetni kezdte a forrongók tulajdona megszerzésének viszonzásaként átadandó 1500 dukát kifizetését.[2085] Tőle még csak időt kértek.[2086] Legközelebb IV. Ludwig von Teck közvetítésével nógattak. Kifejtették, szegények, mint a gondola egere. Ha király kiállítja számukra a lázadók értékeinek eladását engedélyező diplomáját, 500 aranydu-

2078 BB UDINE. Annales. Tomo 19. 85r. 1413. 5. 19. Valamint: LEICHT 1941, 35.

2079 A szövegben ezt olvashatjuk: „quod nostra comunitas quasi amplius nichil habet". BB UDINE. Annales. Tomo 19. 85r. 1413. 5. 19.; Uo. 103r–105r. 1413. 5. 19.

2080 Uo. 85v. 1413. 5. 22.; Uo. 105v–108r. 1413. 5. 22.; Uo. 87r. 1413. 5. 27.; Uo. 87v. 1413. 5. 30.; Uo. 111v–115v. 1413. 5. 30. Valamint: RI XI/1. 498. sz. 1413. 5. 24. Udine. A döntéshez kapcsolódó ügyletekkel nem foglalkozom.

2081 BB UDINE. Annales. Tomo 19. 108v–110v. 1413. 5. 27.

2082 Uo. A forrásokban: Mustichius de Stasso.

2083 Uo.

2084 BB UDINE. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 224v. 1413. 7. 28.; Uo. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Ebben a dátum július 19.

2085 A 3000 aranydukát kifizetését képtelen vagyok követni. A bejegyzésekben, ahol ennek a törlesztéséről írnak, 1500-ról olvashatunk. Később sem nevesítik az összeget. Csupán a tartozás tényét említik.

2086 BB UDINE. Annales. Tomo 19. 108v–110v. 1413. 5. 27.

kátot azonnal átadnának. A többire haladékot szeretnének.[2087] Megkezdődött hát a cincogás. Feleslegesen. A pátriárka arra figyelmeztetett, ne várják ki Zsigmond felháborodását, aki könnyen haragra gerjed *(faciliter inflamare mentem ipsius domini regis)*.[2088] Ez bevált. „Ötszáz bizony dalolva ment". Nyakasságuk hátterében érthető sóherségükön kívül más állhatott. A hadjárat végével látványosan fogyatkozhattak városukban és környékükön a fizetési nyomatékként mindig remekül funkcionáló zsoldosok. Néhány cseh azért a közelben tartózkodott.[2089] Számuk elenyésző lehetett. Erre utal, amikor az aquileiai pátriárkához fordultak, mivel Tristano Savorgnan fia (Urbano) jelentős számú gyalogossal megjelent Ariisban. Papája embereivel Latisanában várakozik, nyilvánvalóan bántó szándékkal. Udine IV. Ludwig von Tecktől kér katonákat, mert a cselákokra nem számíthatnak *(propter necessum istorum Boemorum)*.[2090] A bohém utóvédet kivonhatták, és/vagy egyszerűen szétszéledtek, néhányan pedig követhették a Luxemburgit. Eljött a várva várt pillanat. Arrivederci Udine! Zsigmond Meránba, később Churba lovagolt.[2091] A távolság okán nagyobb eséllyel alkudozhattak és taktikázhattak.

1413 augusztusában járunk. Szent István ünnepének másnapján a királyi dispensator, a testes restancia behajtására visszaküldött Mathias Lenul, csodálkozva hallgathatta, semmilyen módon nem tudják előteremteni a pénzt. Egyrészt a szükség, másrészt IV. Ludwig von Teck felfüggesztette a lázadozók javainak kiárusítását, habár erre uralkodói oklevelet nyertek. Győzze meg a pátriárkát, hagyja jóvá az eladásokat, akkor Udine képes lesz törleszteni.[2092] Mesteri! Mindent másra kenni, az időt viszont húzni. A Luxemburgi megbízottja 24-én valóban felkereste az egyháznagyot. Hosszasan vitatkoztak a megoldásról, miként lehetne összeszedni a hátralékot. Valakit keresnek Velencében, aki Zsigmondnak a lagúnák városában lévő zálogaiért kezességet vállal.[2093] Ebből törlesztenének. Másik lehetőségként felvetették, azonnal eladják a lázadók javait olyan összegig, amennyit fizetniük muszáj.[2094] Az ötlet remek, ámbár a válasz sem rossz. A tanácsülésen (augusztus 25.) kiderült, senkit sem találtak *(qui velit fideiubere in Venetiis)*. Nincs elegendő dukátjuk, dacára mindent megtesz-

[2087] A szövegben ezt olvashatjuk: „de pauperata propter maximas expensas, quas passa est occesione guerrarum, quod nullas amplius habent pecunias". Uo. 116r–v. 1413. 5. 31.

[2088] Uo. 117r–119v. 1413. 6. 1.

[2089] A szövegben ezt olvashatjuk: „pro expediendo certos Boemos, qui debent exigere eorum pignera, qui ob hoc tardantur in recedendo". Uo. 116r–v. 1413. 5. 31.

[2090] BB UDINE. Annales. Tomo 19. 173r–174v. 1413. 8. 30.

[2091] Zsigmond Meránban 1413. augusztus 3-a és augusztus 11-e között, míg Churban 1413. augusztus 17-e és szeptember 25-e között tartózkodott. ENGEL–C. TÓTH, 96.

[2092] BB UDINE. Annales. Tomo 19. 169v–170v. 1413. 8. 21.

[2093] A szövegben ezt olvashatjuk: „reperiatur aliquis, qui fideiubeat in Venetiis super facto cetrorum pigneorum domini regis existentium in Venetiis". Erről a harmadik kötetben írok.

[2094] BB UDINE. Annales. Tomo 19. 171r–172v. 1413. 8. 25.

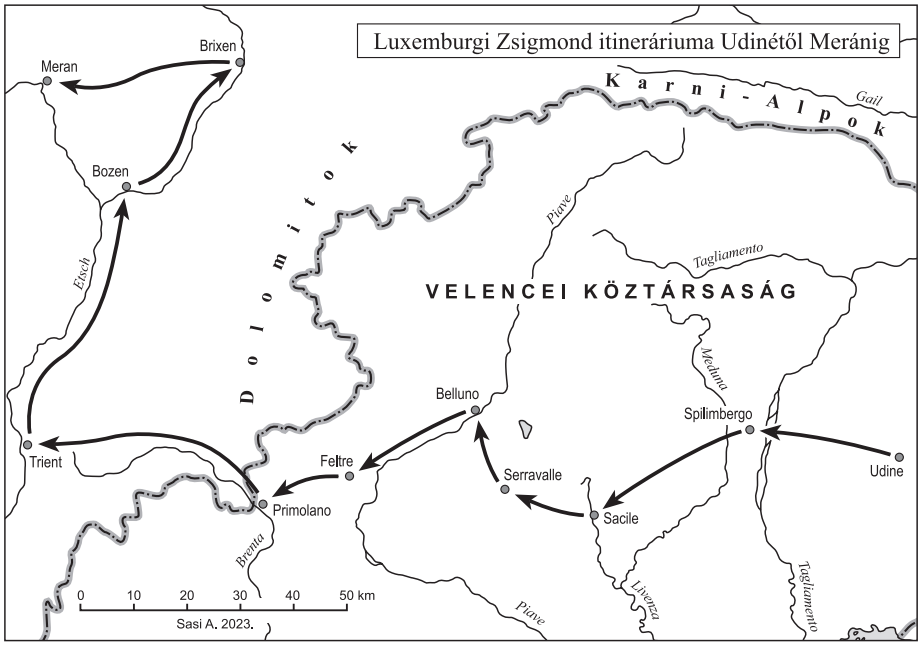

nek, hogy valamiképpen összeszedjék.[2095] Mathias Lenultól egy hónapos laufot kaptak. Többet reméltek. Hiába. Maradt a két lázadó javainak a kiárusítása. Ezt követően a hátralékot átadják, így elkerülve az uralkodó rosszallást, és kegyét keresve.[2096] Végül 700 dukátot csak összegereblyéztek,[2097] jóllehet nem kis bonyodalmak árán.[2098] A király egyik familiárisa – a nevét kipontozták – vett részt a transzportálásában. Az ügyletet 1413. október 26-án, bizonyos Budai Gáspár velencei lakoson keresztül bonyolították, miként ez kiderül az átadásakor kiállított nyugtából.[2099]

A Luxemburgi szépen keresett.[2100] A felkelőktől visszafoglalt Tarcento várát zálogba adta 2000 dukátért a birodalom híveinek számító hat porpettói nemesnek. Ők: Ulrico, Artico, Rizzardo, Oderico, Doimo, Giacomo.[2101] Megjegyzem, a cas-

[2095] Uo.

[2096] A lázadók Francesco da Percoto és Antonio szűcsmester. A pénz összegét nem jelzik. Uo. 173r–174v. 1413. 8. 30.

[2097] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod comunitas fecit unam litteram domino Lyemil (Mathias Lenul) pro illis septingentis ducatis, in quibus tenemus domino nostro regi".

[2098] Uo. 200v–202r. 1413. 10. 2.; Uo. 205r. 1413. 10. 9.; Uo. 205v–208r. 1413. 10. 13.

[2099] Uo. 215v–216r. 1413. 10. 27. A nyugtán 26-a áll, habár ezt olvashatjuk rajta: "die Veneris XXVI° mensis Octobris". 1413-ban a péntek október 27-re esett.

[2100] Most kizárólag a friuli felkelők kapcsán tett pénzügyi lépéseit sorolom fel.

[2101] RI XI/1. 500. sz. 1413. 5. 24. Udine. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 255. A bejegyzés dátuma: 1413. 5. 24.

tellót 1412 szeptemberében nagyjából szintén ők birtokolták,[2102] de elveszthették az erősséget. Egy másik iratból kiderül, amikor elhagyta Itáliát arra kötelezte a három testvért, Articust, Rizardust, Wolrichust (Ulrich),[2103] miszerint 2000 dukát fejében engedjék át Tarcento várát, amelynek ők pignoros urai, az aquileiai pátriárkának.[2104] Na erre mondják Itáliában: „prendere due piccioni con una fava".[2105] A Luxemburgi nyilvánvalóan nem törlesztett. A castello az aquileiai egyház tulajdonában állt, az uralkodó megígérhette a vár visszaadását. Amennyiben így történt, mindenki jól járt. Zsigmond bezsebelte a dukátokat. A testvérek sem panaszkodhattak, és IV. Ludwig von Teck megnyugodhatott végre. Habár bizton azt gondolta, ingyen fogja megszerezni.

Wenzel von Spilimberg sem véletlenül kapta az uralkodótól Forni di Sopra e di Sotto *(Fornum superiorem et Furnum inferiorem contrate Carnee)* helységekben, valamint Carniában valamennyi olyan jogot, amit régebben Tristano meg Francesco Savorgnan birtokolt,[2106] továbbá valamennyi ingóságukat *(singula bona stabilia)* Sacile gastaldátóban.[2107] Az adományra négy nappal korábban, 1413. május 27-én került sor. Zsigmond ekkor éppen átutazóban volt Spilimbergóban.[2108] Vele tartott IV. Ludwig von Teck, Brunoro della Scala és Marsilio da Carrara. A várban látják őket vendégül.[2109] Wenzel von Spilimberg lovag végig Zsigmond oldalán állt, rendszeresen követeket küldött hozzá az aktuális helyzetről beszámolni. Ilyenkor „pro parte totius Patrie" tájékoztattak.[2110] Már 1412 tavaszán találkoztak. Ludovico Cignottival járt a királynál.[2111]

Az uralkodó szorgalmasan osztogatott a két Savorgnan (Tristano, Francesco) elkonfiskált javaiból. Jutott belőle Francesco di Niccolò Baldanának, plusz testvérei-

[2102] Ők: „Worlicus, Franciscus, Arnchus, Rizardus, Odoricus". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 519v. 1412. 9. 6-a körül. Tarcento. A vár urainak oklevele. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. Napi dátum nélkül.

[2103] Itt már nem porpettóiak, hanem „de Tercento" a származási helyük.

[2104] RI XI/1. 616. sz. 1413. 8. 5. Meran.

[2105] Hevenyészett fordításomban: Egy legyet két csapással.

[2106] Ferruccio Carlo Carreri a „Fornum superiorem et inferiorem" kifejezés mögött mást vélt felfedezni. Felső és az alsó vendéglőt. CARRERI, 28.

[2107] RI XI/1. 497. sz. 1413. 5. 23. Udine. Valamint: MIOTTI I. 52. Forni di Sopra várnagya 1412 augusztusában a grádói pátriárkán (Giovanni Dolfin) keresztül értesítette Velencét, a fennhatóságuk alá akarnak kerülni. Elfogadták. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 59r. 1412. 8. 19.

[2108] 24 órával előtte még Udinében volt. ENGEL–C. TÓTH, 96.

[2109] CHRONICON (SPILIMBERGO), 94. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 255. A bejegyzés dátuma: 1413. 5. 27. Továbbá: POGNICI, 186.

[2110] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 369v–372r. 1412. 5. 13.

[2111] BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 116. sz. 1412. 4. 11. Buda. II. Cillei Hermann oklevele.

nek. Privilégiumot szereztek róla.[2112] Ez két okból érdekes. Amiket megkaptak, abból egyet az udinei kapitány (Cristoforo Valentini) később megvett.[2113] A bejegyzésben arra az oklevélre hivatkoznak, amit 1413. május 30-án adtak ki Serravallében. Zsigmond emlékezteti Udinét, a néhai Niccolò Baldana a rebellis testvérpár javaiból részekhez jutott 680 dukát fejében. A város védje meg a fiait (Antonio, Francesco, Giovanni, Bartolomeo) jogaikban.[2114] A konfúzió oka egyszerű. Utinum ugyan árulhatta az ősellenség egykori tulajdonát, de Zsigmond ezt hasonlóan megtette. Az eredmény várható volt. A piros Weiden minden rendszerben üti a piros Luxemburgi. Méltatlan lenne a Baldana családról hallgatnom. A 14. század elején települtek át Pármából. Giovanni városi orvos lett. Bartolomeót, Zsigmond adományát követően nemsokkal, a pápai udvarban foglalkoztatták. Testvérét (Antonio) ekkor már itt alkalmazták. Bartolomeo Baldanát később IV. Jenő Róma szenátorának nevezte ki. Ezután folyamatosan kapta a különböző tisztségeket. Számos város podestàjának választották,[2115] Zsigmond császárrá koronázásának évében (1433) rövid ideig a Castel Sant'Angelo várnagya. Verseket faragott hazája nyelvén.[2116] Antonio Baldana *(doctor legum)* jogot tanult Firenzében, ahol fontos munkát publikált az egyházszakadásról (1378–1417) „De magno schismate" címen. Kötetét V. Márton pápának ajánlotta.[2117]

Rutinos félelem igazgat

Velence ide, Tristano Savorgnan oda, egyetlen uralkodó sem hanyagolhatja el alattvalói ügyeinek intézését. A Luxemburgit nézve, mindezeket a Német-római Birodalommal megtetézve.[2118] Magyarországi megbízottai felhatalmazásuknak megfelelően végezték dolgukat. Alkalmanként Zsigmondot azért megkérdezték.[2119] Egyet emelnék ki. Ez kifejezetten a hadjáratra vonatkoztatható. 1413-ban valamennyi birtokkal és hatalmaskodással kapcsolatos peres ítéletet, valamint az ezekben megállapított bírságot, amíg a panasztevő Friuliban a szolgálatában harcol, törölte vagy felfüggesztette. Határozata a nemesek mellett bármilyen más státuszúra szintén érvé-

[2112] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 176r–178r. 1413. 9. 6.

[2113] Uo.

[2114] RI XI/1. 507. sz. 1413. 5. 30. Serravalle.

[2115] Ezeket nem sorolom fel.

[2116] D'ANGELO.

[2117] GUERRINI FERRI.

[2118] Az alcímre: a szerző itt – immár negyvenedik alkalommal oly szellemesen – fiatalkora kedvenc költőjének a sorait szabta át.

[2119] Ezek felsorolásától eltekintek. A kíváncsiaknak a Zsigmondkori Oklevéltár vonatkozó köteteit javaslom.

nyes.[2120] Miként működött a rendszer? 1412-ben Viszlói Susuk (dictus) Jánost Rozgonyi Simon országbíró összesen 66 márkával sújtotta. Az összeg Tapsonyi Jánosnak meg társainak járt.[2121] Négy év múlva sem lehetett rajta behajtani, még a harmadát sem, itáliai szolgálata okán simán felmentették.[2122] Kardinális érvnek a Luxemburgi oklevele bizonyult. A személyére kiszabott büntetést az otthonról történt felkerekedésétől kezdve, egészen visszatéréséig, érvénytelennek nyilvánította. A perében kiállított valamennyi oklevelet visszavonatja, mindet érvénytelenítette, végezetül a birságiumokat elengedte. Jogvitáját hagyják abban a szakaszban, ahol elindulásakor éppen állt. Senki sem háborgathatja a nem fizetés miatt.[2123]

A Reich esetében a Regesta Imperii vonatkozó kötetei segítenek. Ezeket most nem csoportosítom, miként ezt megtettem Zsigmond római koronázásának (1433) kapcsán.[2124] Kizárólag azokkal vesződőm, amelyek a hadjárathoz, Udinéhez vagy Friulihoz köthetők, netán diplomáciai jellegűek. Az utóbbiak közül nem sokat ismerünk. IV. (Luxemburgi) Károly rendelkezése alapján a szavojai gróf (VIII. Amédée de Savoie), és a felsorolt egyházak (Torino, Lausanne, Genf, Sitten etc.) püspökei viszonyát rendezte,[2125] de II. Teodoro del Monferrato őrgrófnak valamennyi kiváltságát szintén Udinében erősítette meg.[2126] Itt egyezett meg IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes osztrák herceggel. Legyen ő a döntnök II. (Vas) Ernő elleni viszályában.[2127] Megjegyzem, a háború alkalmanként megváltoztatta a hagyományos kancelláriai metódust. 1412 végéről rendelkezünk egy dátumozatlan kiadvánnyal. Címzettje az Ordo Teutonicus. Mivel birodalmi pecsétje német jegyzőivel együtt Friuliban van, Neumark rendjeihez szánt diplomáját kénytelen latinul, a magyar királyi pecséttel megerősítve kiadni.[2128] Talán 1413 tavaszán bocsátották ki a Luxemburgi isztriai próbálkozása idején.[2129]

A Reich után nézzük a Pátriát. Zsigmond szabályozta a perek menetét. Első fok a pátriárka vikáriusa, majd jött a collegium, ezután lehetett a királyhoz fellebbezni.[2130]

2120 MNL OL DL. 43278. sz. 1415. 4. 24. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 546. sz.

2121 MNL OL DL. 87895. sz. 1412. 2. 20. Buda. Rozgonyi János országbíró oklevele. Regesztája: ZsO III. 1774. sz.

2122 MNL OL DL. 87895. sz. 1416. 6. 13. Buda. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO V. 2007. sz.

2123 MNL OL DL. 87895. sz. 1416. 4. 10. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 1759. sz.

2124 E. KOVÁCS 2020.

2125 RI XI/1. 388. sz. 1413. 12. 20. Savorgnano alatt a táborban.

2126 Az őrgrófot titkára, „Johannes Forestus de Stazoxiis de Castelleto" képviselte. Uo. 395. sz. 1413. 1. 2. Udine.; Uo. 396. sz. 1413. 1. 2. Udine. A követ felmentése az adófizetés alól az őrgrófságban: Uo. 398. sz. 1413. 1. 4. Udine.

2127 Uo. 401. sz. 1413. 1. 15. Udine.; ZsO IV. 54. sz.

2128 MNL OL DF. 287745. sz. 269r. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1412 végén adták ki. HEIMPEL 1932, 29. sz. Regesztája: ZsO III. 3029. sz.

2129 A szakirodalomban 1412. október 31-e és december 15-e közé datálják, vagy az utóbbi hónap legelejére.

2130 BB UDINE. Annales. Tomo 19. 239v–240v. 1412. 12. 14.

Korlátlan beleszólása lett az Aquileiai Patriarkátus életébe. Ő nevezte ki Germanust, IV. Ludwig von Teck generalis capitaneusának.[2131] Kegyúri kérdésekben éppúgy ítélhetett. Így tett Cividale és a pátriárka között Abbazia di Rosazzo kázusában.[2132] Magához vonta az ottani apát kinevezési jogát a pátriárkától.[2133] 1413 áprilisában, Udinében *(in ecclesia ordinis minorum Sancti Francisi)* a friuli parlamentbe is elküldte képviselőjét, Ottobono Belloni da Valenzát *(utriusque iuris)*.[2134] Ezen részt vett a főpap is.[2135] Azért a kiemelt figyelem, mert a gyűlésen hozott határozatokkal büntették a Savorgnan klánt.[2136] Odorico Micucci aquileiai kanonokot káplánjává és familiárisává fogadta.[2137] Egy esetben San Danielébe összehívta a friuli parlamentet.[2138]

Udine belső életében nemkülönben szerepet vállalt. Némi köze lehetett azokhoz az ügyekhez, amelyekben tucatszámra kiáltottak ki embereket lázadónak. Így 1413. január 9-én, 20-án meg 22-én.[2139] Egyiküket Pietro Tedesco da Marano magának Zsigmondnak adta át.[2140] Megszokott módon, mint minden olyan városban, ahol megjelent egy potentát, kérni szoktak. Most sem történt másképpen. Utinum régi privilégiumainak megerősítését akarta elérni. Kilencfős delegációt választottak. A csapatban most nincs a hungarofil, de ott van a Zsigmond fan Ludovico Cignot-

2131 Uo.

2132 Az ügy előzménye az apát *(Stephanus)* halála. BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 127. sz. 1412. 9. 23. A város oklevele. Cividalénak és a pátriárkának a következő szerdán (január 18.) okleveleket kellett a király előtt bemutatniuk. Uo. Busta 9. 133. sz. 1413. 1. 17. Udine. Zsigmond oklevele. Kiadása: DI BARI 2017, Melléklet 5. sz.

2133 BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 9. 135. sz. 1413. 2. 20. Valle melletti tábor. Zsigmond oklevele. Kiadása: DI BARI 2017, Melléklet 6. sz. A fejregeszában nyomdahiba van. Udine szerepel kiadási helyként.

2134 Pietro Beggiámóval együtt, Ludovico di Savoia-Aciaia herceget képviselte Budán. Zsigmond engedélyezte, hogy Torinóban egyetemet *(studium generale)* alapíthassanak, amelynek megadja a párizsi, bolognai és más universitások kiváltságait. Szabályozza a doktorátust. Hozzájárul, szükség esetén máshová helyezhessék át. RI XI/1. 258. sz. 1412. 7. 1 Buda. Májusban fivérével együtt (Galeazzo Belloni da Valenza) comes palatinusnak nevezte ki. Uo. 244. sz. 1412. 5. 27. Buda. Belinzonában négy testvérével együtt a király felmenti őket a kölföldi bíróságok joghatósága alól. Uo. 754. sz. 1413. 10. 5. Bellinzona. A Luxemburgi szolgálatába áll. Életére: WALTER. Valamint: BEINHOFF, 291–292.

2135 Értsd: IV. Ludwig von Teck.

2136 BB. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 241r–v. 1413. 4. 25.; VERCI XIX. Documenti 2107. sz. 1413. Pontos dátum nélkül. Udine. A friuli parlament határozata.

2137 BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 9. 151. sz. 1414. 7. 20. Odorico Micucci aquileiai kanonok oklevele.

2138 Együtt IV. Ludwig von Teck pátriárkával, 1413. április 25-re. Kiadása: DI BARI 2017, Melléklet 8. sz. 1413. 4. 16. Ariis vára alatt. Zsigmond oklevele.

2139 A neveket nem sorolom fel. BB UDINE. Annales. Tomo 19. 66r–v. 1413. 1. 9.; Uo. 67r–68r. 1413. 1. 20.; Uo. 68r–v. 1413. 1. 22.

2140 A rebellis neve Giovanni Gironi de Bombenis. A firenzei család politikai okokból a 14. században települt le Friuliban. A famíliára: COVACHICH. Kiadása: DI BARI 2017, Melléklet 4. sz. 1413. 1. 17. Udine. Zsigmond oklevele.

ti.[2141] Van adatom ellentmondásra is, amikor akaratát nem vették figyelembe. Ügyhallgatóján *(auditor)*, Ottobono Belloni da Valenzán keresztül, azt akarta elérni, Niccolò Felletino javait, fiaira való tekintettel, ne adják el. Az erről szóló döntést Weiden vonja vissza. Nem tették meg, utóvégre megfelelő és jogos *(rite et iuste)* pert folytattak.[2142] Egy másik királyi kívánságnak viszont nem lehetett akadálya. Nevében az idősebb Mościc Stęszew lovag jelezte, árusítsanak ki a Savorgnanók javaiból Antonio Baldanónak, valamint testvéreinek 500 dukát értékben. Megtudjuk, ezt az uralkodó már számos alkalommal megtette.[2143] Jellegzetes történet Niccolò Giovanni Aguzello esete. A sacilei polgárt Velence katonai szolgálatra alkalmatlannak tartotta.[2144] Ennek ellenére családjával, vagyonától megfosztva, elkergették városából.[2145] Marcali Miklóshoz fordult. A báró igazat adott neki, visszahelyezte korábbi státuszába. Ezt erősítette meg utólag Zsigmond.[2146]

A legérdekesebb ügynek azt értékelem, amikor a pátriárka titkára (Ulrich a Sankt Ursen rektora) megjelent Udinében. IV. Ludwig von Teck nevében előadta, sokan gyűlölik urát, közösen Utinummal, bizonyos hamis információk okán. Az terjed, együtt akarják megtiltani *(volunt vetare)* a Savorgnan javak királyi kiárusítását. A hazug állításokat hosszú lenne felsorolni, emiatt az egyháznagy a színe elé készül a város követeivel (Cristoforo Valentini kapitány, Ludovico Cignotti) az oldalán, akik rácáfolhattak a szóbeszédre. Kijelentették, Zsigmond ezekkel a birtokokkal azt tesz, amit jónak lát *(videlicet vendendi, alienandi, donandi et distribuendi iamdictam bona)*.[2147] A pletykának azért lehetett némi alapja, de miután az uralkodó összevonta szemöldökét, azonnal visszakoztak. Weiden inkább magának vindikálta volna a rebellis javait, míg mások vásárlással képzelték el megszerezni direktben az uralkodótól. Az utóbbiak bizonyára erősen fújhattak rájuk. Ennek szele érhetett el a Luxemburgihoz. Megjegyzem, a vagyonok újbóli elosztását az anyagilag potensek mindig örömmel veszik.[2148] IV. Ludwig von Tecknek azért sikerült valamit jelképesen kiszakítani magának. 1413 nyarán Tristano Savorgnan egykori rezidenciáján lakott.[2149]

[2141] BB UDINE. Annales. Tomo 19. 62v–63r. 1413. 4. 28.

[2142] Uo. 108v–110v. 1413. 5. 27.

[2143] Uo. 122v–125r. 1413. 6. 5.

[2144] A szövegben ezt olvashatjuk: „dudum ad stipendia Venetorum militante non valens, licet revocatus".

[2145] Sacile magyar kézen van.

[2146] MNL OL DF. 287745. sz 196r. 1412 augusztusa előtt. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2488. sz.

[2147] BB UDINE. Annales. Tomo 19. 126v–127v. 1413. 6. 8.

[2148] Az udinei bejegyzésekben több alkalommal szembesülhetünk Tristano Savorgnan javainak a sorsáról. Ezekkel csupán akkor foglalkoztam, ha Zsigmond valamilyen módon megjelet az ügyletben.

[2149] BB UDINE. Annales. Tomo 19. 144v–146v. 1413. 7. 4. Egy másik adatban a várban lakott, miként elődei. ANNALI (FRIULI) VI. 256. A bejegyzés dátuma: 1413. 6. 26.

Egy a zászló, sok a tábor

A két nagy Velence-ellenes központ (Cividale, Udine) mellett mások is csatlakoztak Zsigmondhoz.[2150] Az említett városok viszonyát, különösen a 14. század végén, sorozatos konfliktusoki jellemezték.[2151] Utoljára éppen 1410. augusztus 31-én tört ki köztük a két hónapig tartó háború.[2152] Az új hatalmi helyzetben ellenben sok minden megváltozott. Jóval a magyar király megjelenése előtt – miként ezer helyen olvashatjuk – 1411. május 14-én a Tagliamento folyón túli területek bizonyos urai meg communitásai (Prata, Ragogna, Porcia, Polcenigo, Spilimbergo, Valvasone, Federico Turri, Sacile, Aviano, Caneva, Muggia, Gemona, Venzone, Tolmezzo, San Vito) 10 évre szövetséget kötöttek Velencével.[2153] A felsorolásból kiderül, általában azokkal a helyekkel találkozunk, amelyek addig III. Friedrich von Ortenburg birodalmi vikáriust támogatták. Mindezt azért hozom fel, mert a Luxemburgi csapatai feltűnésekor néhányuk újból váltott. Őt választották a Köztársasággal szemben. Döntésüknél más és más motívumot vehettek figyelembe. Számosan birtokaik földrajzi fekvése folytán kötöttek ki az egyik vagy a másik oldalon, de a történeti előzmények szintén meghatározó érvként segíthették a választást. Mit értek ez alatt? Ha elfogadhatónak érezték helyzetüket a lagúnák városa fennhatósága alatt, vagy még függetlenként nem voltak rossz élményeik, akkor Velencét pártolták.

Azért Zsigmond politikai vonzerejét se becsüljük alá. Aki rá tett, megúszhatta a magyarok támadását. A sarcolásokat ellenben nem, elsősorban ott, ahová idegen helyőrség került.[2154] Nézzük konkrétumokat! Gemona 1411. március 13-án III. Friedrich von Ortenburg felszólítására követeket küldött a királyhoz.[2155] Az okot sejthetjük. Gian-Giuseppe Liruti szerint június 14-én, tehát vikáriusi kinevezése napján,[2156] a Luxemburgi levelet küldött a városnak. Támogassák a grófot, emellett legyenek hűségesek a birodalomhoz.[2157] Ez senkinek sem okozhat túlzott meglepetést, kötelező kűrnek számított. Többen hasonló felhívást kaphattak. Cividale bizo-

[2150] Az alcímre: a szerző itt – immár negyvenegyedik alkalommal oly szellemesen – nem tudott jobbat kitervelni.

[2151] ANTONINI, 117–118.

[2152] PASCHINI 1990, 709.

[2153] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 173r. 1411. 5. 14. Valamint: VERCI XIX. 47–48.; PASCHINI 1960, 97. A szövetségesek név szerinti felsorolása: AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 173v. 1411. 5. 15. Valamint: DEGANI 1898, 392. (1411.) 6. 7.; ANNALI (FRIULI) VI. 217–218. A bejegyzés dátuma: 1414. 5. 14. Velence. Továbbá: LEICHT 1939/1940, 53.

[2154] Magyarokra és a csehekre utalok.

[2155] LIRUTI 1771, 88.; ANNALI (FRIULI) VI. 216. A bejegyzés dátuma: 1411. 3. 13.

[2156] RI XI/1. 38. sz. 1411. 6. 14. Temesvár. Egyszer már kinevezte. Uo. 28. sz. 1411. 1. 24. Buda.

[2157] LIRUTI 1771, 134–135.

nyosan.[2158] 1412. február 5-én Gemona egyik nemes polgárát, Pantaleone della Villát indította az uralkodóhoz.[2159] A kapcsolattartás folyamatos lehetett. 1412 májusában hat solidust fizettek valakinek, aki Hungáriában járt.[2160] Jóval a Luxemburgi friuli bevonulása előtt fegyverrel tettek hitet mellette. Egy 1412. június 5-i iratból kiderül, a magyarok megérkezésekor katonákat fognak Udinébe küldeni.[2161] 1412 októberében Gemonából 100 számszeríjászt rendeltek Venzonébe a velencei sereg abajgatására.[2162] A pátriárka hasonlóan harcosokat kért tőlük. Erre udvariasan nemet mondtak.[2163] Nyilvánvalóan a válasz attól függött, éppen kinek akartak kedvezni. Novemberben egy magyar jött Zsigmond és Guglielmo da Prata írásaival.[2164] A dátumra nézve nem sok kétségünk lehet a tartalomról. Közelgő érkezéséről olvashattak. Gemona válaszként ahhoz a várhoz küldte Odorico da San Danielét, ahol a királyt éppen megtalálják.[2165] Sikertelenül járt! A következő hónapban Corrado da Colloredo kelt útra. Feszegesse, Zsigmond valóban befut-e. Először Utinumba, onnét Görzbe ment.[2166] Hiába! Végül két másik gemonai (Fanton Pin, Enrico Rampulini), együtt a venzónei követekkel, Udinében üdvözölhették a Luxemburgit.[2167]

Az elsőként felhozott polgár számos nyomot hagyott közössége történetében. 1389-ben ott van, amikor a határon fogadták az új aquileiai pátriárkát (Johannes Sobieslaus von Luxemburg-Mähren).[2168] 1396-ban San Vitóban ő látta el kézjegyével városának az osztrák herceggel megkötött békéjét.[2169] 1420. július 3-án Velencébe küldték. Szomorú esemény történt ekkor. Ezen a napon került Gemona a Köztársaság fennhatósága alá. Fanton Pini firkantotta alá a szerződést.[2170] Enrico Rampulinit jegyzőként alkalmazták. Több alkalommal a tanács tagja, városának meghatározó személyisége, törvények megfogalmazója, diplomáciai ügyek részvevője. 1425-ben az

[2158] BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 85. sz. 1411. 6. 14. Temesvár. Zsigmond oklevele. Kiadása: DI BARI 2017, Melléklet 1. sz.

[2159] LIRUTI 1771, 88.; ANNALI (FRIULI) VI. 231. A bejegyzés dátuma: 1412. 2. 5.

[2160] Nem adták meg a nevét. ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. 12r. 1412. 5. Napi dátum nélkül.

[2161] A nagyobb tanács ülésén elhangzottakat vetették papírra. Uo. Busta 35. 13r. 1412. 6. 5.

[2162] Uo. Busta 431. 21r. 1412. 10. Napi dátum nélkül.

[2163] IV. Ludwig von Teck a kérés idején Udinében volt. Uo. 22v. 1412. 10. Napi dátum nélkül.

[2164] A szövegben ennyit írtak: „Guglielmus". Ő Guglielmo da Prata. Uo. 23r. 1412. 11. Napi dátum nélkül.

[2165] A szövegben ezt olvashatjuk: „ad castrum ubi erat rex Ungarie". Uo. 25r. 1412. 11. Napi dátum nélkül.

[2166] Uo. 26r. 1412. 12. Napi dátum nélkül.; Uo. 26v. 1412. 12. Napi dátum nélkül. Colloredóba is elmentek. Sikertelenül. Uo.

[2167] Uo. 27r. 1412. 12. Napi dátum nélkül.

[2168] LIRUTI 1771, 89–90.

[2169] Uo. 71–72.

[2170] A másik Pantaleone della Villa volt. Uo. 61–62.

Ospedale di San Michele kamarása.[2171] 1413 májusában Udinébe őt menesztették Zsigmondhoz. Erősíttesse meg Gemona két okmányát. Sikerrel járt. Fennhatóságuk alatt marad a két gastaldato (Buja, Artegna), miként ezt már Nikolaus von Luxemburg és II. Antonio Panciera aquileiai pátriákák diplomáiban lefektették.[2172]

Cserében a város folyamatosan támogatta a Köztársaságot sújtó lépéseket. Őröket állítottak a velencei mozgásokat figyelve,[2173] 50 gyalogost vettek fel.[2174] Pers várához ugyancsak három embert küldtek 10 napra.[2175] Az utóbbi castellót ki, mikor, milyen módon szerezte meg, fogalmam sincs. Neve rajta a magyarok révén elfoglalt erősségek listáján.[2176] Osoppót dettó pártfogolták. Ágyúkat küldtek, szekerekkel együtt. Sőt, arra kérték az éppen Soffumbergóban állomásozó III. Friedrich von Ortenburgot, vezényeljen oda 200 hungarust azok közül, akik megjöttek, de saját embereiket sem kímélték. Erre buzdították San Danielét is.[2177] A sonkások Pers tekintetében szót fogadtak.[2178] 1412 novemberében 100 talpas gyalogolt be hozzájuk Carniából.[2179] Rendszeresen küldték embereiket a velencei sereg elhelyezkedését fürkészni.[2180] Savorgnano alá pattantyúkat, ellátmányt és bort szállítottak.[2181]

San Daniele hasonlóan Zsigmondot választotta. Elhatározásuk érthető, még sokan emlékezhettek, mit tett Tristano Savorgnan. 1411-ben egyik este a varmói nemesekkel szövetségben betört a városba, ahol a házak mellet a várat is felgyújtották, sok embert pedig megöltek.[2182] A város folyamatos kapcsolatban állhatott a királlyal. Guglielmo da Prata familiárisa, aki Magyarországról jött, feltehetőleg valamilyen

2171 MINIATI, 51–52. 53.

2172 ASC GEMONA. Busta 716. sz. 1413. 5. 13. Udine Zsigmond oklevele.; RI XI/1. 495. sz. 1413. 5. 19. Udine. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 254. A bejegyzés dátuma: 1413. 5. 15. Udine.

2173 ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. sz. 11v. 12 r. 1412. 5. Napi dátum nélkül.

2174 Uo. 15v. 1412. 5. Napi dátum nélkül.

2175 Uo. 12r. 1412. 5. Napi dátum nélkül. adatok. Egy másik bejegyzés szerint két embert vezényeltek, négy napra. Uo. 26r. 1412. 12. Napi dátum nélkül.

2176 ASCHBACH I. 443–446.; ALTMANN, 25.

2177 ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. 16r. 1412. 7. Napi dátum nélkül.

2178 Könyítésképpen: prosciutto di San Daniele. A szövegben ezt olvashatjuk: „Item missi fuerunt certi socy ad Pers pro custodia loci". ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 135a/r. 1412/1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. november 13-a, utána 1413. február 11-e a következő dátum.

2179 ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. 23r. 1412. 11. Napi dátum nélkül.

2180 Fagagnába: Uo. 21v. 1412. 10. Napi dátum nélkül. Trecentóba: Uo. San Giacomóba: Uo. 22r. 1412. 10. Napi dátum nélkül.

2181 Uo. 27v. 1412. 12. Napi dátum nélkül.; Uo. 28r. 1412. 12. Napi dátum nélkül.

2182 MIOTTI II. 280.

utasítást hozhatott.[2183] Alaposan kivették részüket a hadjáratból. Persbe katonákat szalajtottak,[2184] Osoppót ugyanúgy segítették.[2185] A Luxemburgi parancsára – hivatkoztam rá – Savorgnano várához 25 katonát, mi több, 18 számszeríjászt küldtek, ahol 25 napnál tovább állomásoztak.[2186] Ragognához 16 emberüket indították,[2187] de Sedeglianóba – a nagy Mottai vereség előtt Marcali Miklós ott táborozott – 20 vitézük mellett muníció is került.[2188] A Lestansnál állomásozókhoz négy lovat/lovast dobtak át.[2189] Egy másik adatban Ozorai Pipo ott tanyázott, mindenesetre az egyik embere onnét jött *(de campo domini Pipi de Lestans)* San Danielébe.[2190] Az itt megjelenő magyar katonákat Gemonába kísérték.[2191] A harcosok ellátása ugyancsak rájuk szakadhatott. 1412 novemberében a városukba tűnt fel 11 lovassal a csehek kapitánya. Egy ökröt, bort, egyéb élelmiszereket vettek magukhoz.[2192] Azt sem lehet kizárni, hogy egyszerűen rekviráltak. Megbízottjaik többször megkeresheték Zsig-

[2183] ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 132r. 1412. 5. 25.

[2184] Uo. 135a/r. 1412/1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. november 13-a, utána 1413. február 11-e a következő dátum.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283.

[2185] Egy szekeret küldtek Osoppo alá. Pénzt áldoztak az ostromra. ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 135a/r. és 135a/v. 1412/1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. november 13-a, utána 1413. február 11-e a következő dátum.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283.

[2186] ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 135a/r. 1412/1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. november 13-a, utána 1413. február 11-e a következő dátum.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283. Pénzt áldoztak Savorgnano és Osoppo ostromára. ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 135a/v. 1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1413. március 10-e, utána 1413. március 17-e a következő dátum. Közben a 137r. oldalon két másik. Az első 1413. január 13-a, a másik 1413. március 3-a. Előtte március 10-e van. Nem tehetek mást, március 17-et adom meg elfogadható keltezésként. Ezt a megjegyzésemet nem írom le többször.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283. Valamint: TOSORATTI, 339.

[2187] ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 135v. 1412/1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. november 13-a, utána 1413. február 11-e a következő dátum.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283.

[2188] ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 136r. 1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1413. március 10-e, utána 1413. március 17-e a következő dátum.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283.

[2189] ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 136r. 1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1413. március 10-e, utána 1413. március 17-e a következő dátum.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283.

[2190] ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 168v. 1413. Pontos dátum nélkül.

[2191] A szövegben ezt olvashatjuk: „Item pro faciendo scortam certis Ungaris usque Glemonam". Uo. 165r. 1412. 8. 10. Hasonló tartalommal októberből. Ekkor Faganába kísértek bizonyos magyarokat. Uo. 165v. 1412. 10. 31.

[2192] Uo. 135v. 1412. 11. 13.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283.

mondot. A király Savorgnano ostroma alatt fogadta Niccolò Petri Turbe, Giovanni Pittiani, valamint Bartolomeo követeket.[2193] Ekkor egyeztethettek az érkezéséről.[2194]

San Vito ugyancsak a Luxemburgi oldalán kötött ki. Kifejtettem, az 1412-es nyári velencei offenzíva megindításának egyik oka a két itáliai (Brunoro della Scala, Marsilio da Carrara) csapatainak júniusi feltűnése lehetett. Nem tartanám nagy merészségnek kijelenteni, ennek hatására tette le a hűségesküt 1412. július 25-én a város prokurátora (Niccolussio dell'Intir) Cividalében, IV. Ludwig von Teck aquileiai pátriárkának.[2195] Ugyan 1411. május 14-én ligát kötöttek Velencével,[2196] de a pillanatnyi érdek felülbírálta a kontraktust. A lagúnák városának ellenfelévé váltak.[2197]

Bellunót és Feltrét se hagyjuk ki. Zsigmond 1412. december 29-én utasította Bellumot.[2198] Vikáriusa (Francesco Grazioli d'Imola) engedje szabadon Cristoforo Agrónit, akit elfogatott, lecsukatott, majd megkínoztatott.[2199] 1413 legelején zólyomi kapitányát, tanácsosát, udvari lovagot, a cseh Jemnisti Mikest (Mikeš Divuček z Jemniště) vezényelte hozzájuk.[2200] A király embere január 7-én már ott figyelt a tanácsülésen.[2201] A város vonzáskörzetében megbízták Velence, plusz támogatói javainak elkobzásával.[2202] Sokáig szolgálta az uralkodót. 1419–1420 között Csehországban „magister monetae". A huszita háborúk kezdetén sem hagyta el szülőhazáját.[2203] A Luxemburgi fellépett Enrico Scarampi feltrei- és bellunói püspök érdekében. Egy régtől érvényes szokás alapján, amit Velence nem vett figyelembe, mindkét città kö-

---

2193 ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 136v. 1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1413. március 10-e, utána 1413. március 17-e a következő dátum.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283.

2194 A szövegben ezt olvashatjuk: „Item pro vino illis, qui faciebant et fatigabant circa preparationes domini imperatoris venturi". ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 137a/r. 1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1413. március 17-e, utána nincs következő dátum. A 139r. oldalon 1413. 11. 28-i a bejegyzés.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 284.

2195 DEGANI 1909, 30.

2196 JOPPI 1973, 23. Említettem, a szövetségben San Vito mellett részt vett Gemona, Venzone, Tolmezzo, néhány Tagliamento folyón túli nemes várnagy is.

2197 Egykor Zsigmond megerősítette kiváltságaikat, amit később elvesztettek. 1420-ban velencei fennhatóság alá kerültek. ALTAN 1832, 20–21. A városka archívumában nem találtam számomra értékelhető adatot. Levéltárára: SAN VITO (ARCHIVIO).

2198 Belum, Belluno neve ladin nyelven.

2199 Zsigmond az elfogottat hospesnek titulálja. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 74r. 1412. 12. 29. Udine Zsigmond oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 736. sz. Regesztája: BRESSLAU, 5. sz.; RI XI/1. 390. sz.

2200 ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 74v. 1413. 1. 1. Zsigmond oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 737. sz. Regesztája: BRESSLAU, 6. sz.; RI XI/1. 392. sz.; ZsO IV. 7. sz.

2201 SCHMIDT 2019a, 731.

2202 ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 74v. 1413. 1. 1. Zsigmond oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 738. sz. Regesztája: BRESSLAU, 7. sz.; RI XI/1. 393. sz.

2203 SCHMIDT 2019a, 731–732.

teles a bírói büntetések *(condemnatio)* felét az egyháznagynak fizetni.[2204] Kinevezte tanácsosának,[2205] ezt követően a birodalom ügyeiben Lombardiába küldte. Napidíját (200 aranydukát) a város állja.[2206] Zsigmond Bellunótól az 1412-es évi cenzus terhére 1000 aranydukátot, vagy ennek megfelelő pénzt kért. Ezt Jemnisti Mikesnek (Mikeš Divuček z Jemniště) zólyomi ispánnak, királyi tanácsosnak nyújtsák át. Végül 490 aranydukátot adtak. Ezzel még nem volt vége a megpróbáltatásoknak. „Super dicto censsu (sic!)" az uralkodó megbízottja a következőknek fizetett a polgárok kontójára. Brunoro della Scala birodalmi vikáriusnak 150 aranydukát járt, mindez Marcali Miklós vajda parancsa értelmében. A másik szerencsés Monoszlói Csupor Pál szlavón bán. Ő Ozorai Pipónak, Jemnisti Mikesnek (Mikeš Divuček z Jemniště) küldött utasítása szerint 260 aranydukáttal lett gazdagabb. Azt írták, Serravalle kapitánya.[2207] A harmadik kedvezményezett Enrico Scarampi feltrei- és bellunói püspök. A Luxemburgi kegyéből 100 aranydukáthoz jutott.[2208]

A Zsigmond fennhatósága alá tartozó részeken ugyancsak megpróbálták kiszűrni az ellenséget. Itt Raimondo da Valcamonica velencei polgárra célzok. Levelet kapott Francesco Grazioli d'Imola bellunói vikáriustól. Jemnisti Mikes (Mikeš Divuček z Jemniště), mint a Luxemburgi megbízottja, ura nevében azt követelte, jöjjön Belumba. Ha nem, vagyonát elveszthetti. Válaszából kiderül, nem mehet, mert a Köztársaság ezt nem támogatja. Az erről szóló iratot is csatolta.[2209] A cseh lovag utasítása értelmében hűségesküt vártak tőle. A polgár később eleget tett a felszólításnak. Úgy Bellunóhoz, mint a királyhoz egyaránt lojális.[2210]

[2204] A Zsigmond előtt megjelenő feltrei követség tagjai: Lorenzo Goslini da Feltre jogi doktor, Vittorio Teoponi, Stefano della Porta, Filippo Flamini. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 75r–v. 1413. 1. 2. Zsigmond oklevele.; Uo. Libri iurium 444. 14v–15v.; Uo. 446. k. 136r–137v. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 739. sz. Regesztája: BRESSLAU, 8. sz.; RI XI/1. 394. sz. Lorenzo Goslini da Feltre lateráni palotagróf és lovag lett. A család a címerében a birodalmi sas használatára kapott engedélyt. Legalábbis Girolamo Bertondelli szerint. BERTONDELLI, 130. Én erre nem találtam semmit.

[2205] RI XI/1. 391. sz. 1412. 12. 31. Udine.

[2206] ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 75v. 1413. 1. 3. Udine. Zsigmond oklevele.; Uo. Libri iurium 444. 15v. Regesztája: RI XI/1. 397. sz.

[2207] A szövegben ezt olvashatjuk: „regni Sclavonie bano tunc capitaneo in Serravallo".

[2208] ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 76r. 1413. 1. 29. Belluno. A város bejegyzése. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 741. sz. Az egyháznagy már 1413. január 11-én megkapta a pénzét. A kifizetés alapja a király Udinében kiadott oklevele (1413. január 1.) volt. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 76r. 1413. 1. 11. Belluno. A város bejegyzése. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 740. sz.

[2209] A szövegben ezt olvashatjuk: „chavaliere zoe misser Niccolo de Yemisse". Jemnisti Mikesnek (Mikeš Divuček z Jemniště) oldottam fel. A címzett 1413. február 4-én kapott levelet Bellunóból. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 76v. 1413. 2. 7. Raimondo da Valcamonica oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 742. sz. és 743. sz.

[2210] ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 77r. 1413. 2. 15. Belluno. A város bejegyzése. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 744. sz.

Jól látszik, Zsigmond saját domíniumaként tekintett Bellunóra és Feltrére.[2211] A régi jog alapján, nem okkupálásuk következtében, azokat eleve birodalmi birtoknak tekintette. Állítólag már az 1413-as év elején néhány napra Bellunóba akart menni.[2212] Erre csupán júniusban tudott időt szakítani. Addig követekkel kommandírozta őket. Szép gesztusnak tekinthetjük, midőn a castellettói fegyverszünet ratifikációjának a napján azonnal értesítette a várost az öt évre szóló megegyezésről.[2213] Visszatérve Feltréhez, Velence 1413 tavaszán sem tudta elfoglalni. A Morosini-kódexben április 6-án a helyiek már tudtak a Köztársaság csapatainak megindulásáról Feltre és Belluno irányába. A pocsék időjárás miatt sok időt vesztettek, ámde 800 váltságdíjast ejtettek, emellett 18 ezer marhát, közel 20 ezer kistestű állattal együtt, elhajtottak.[2214] Giorgio Dolfinnál a Köztársaság csapatainak egy része a feltrei völgyben nyomult előre. Az utat Castello di Quero vezetője, Niccoló Barbarigo mutatta, de a sereget III. Pandolfo Malatesti vezette. A kapukig merészkedtek.[2215] 180 fogoly mellett számos állatot zsákmányoltak.[2216] A borzalmas idő miatt nem sikerült mindent megszerezniük.[2217] Marin Sanudo izgalmasabban fogalmaz. A hadjárat elindítását ő 1413. március 18-a utánra teszi. III. Pandolfo Malatesti, Castello di Quero provizorától (Fantino Pisano) megtudta, a feltrei fennsíkon miként csökkent az a zsákmány, amelyeket a padovai, vicenzai, Marca Trevigiana-i területekről raboltak.[2218] A főkapitány ezután döntött Feltre elfoglalásáról. Éjjel indultak Trevisóból,[2219] a San Vittore hegy körül átjárót fabrikáltak *(facendo far ponti di gradizzi attorno il monte di San Vittore)*.[2220] A híd készítése azért számított komoly katonai teljesítménynek, mivel itt három különböző erődítési vonallal számolhattak. Ez Anzù-tól indult egészen a feltrei kapukig. Az első egy olyan rendszer, amelyik három tornyot foglal magába, elzárva a völgy alját a hegy lejtőitől a Monte Miesna és a Monte Tomatico között.

2211 Feltrében a korszakra vonatkozó semmilyen levéltári egység nem maradt ránk, ezért a város mostoha sorsa munkámban.

2212 RI XI/1. 398a. sz. 1413. 1. 4. Belluno.

2213 ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 77v. 1413. 4. 17. Castelletto. Zsigmond oklevele.; Uo. Libri iurium 444. 15v–16r. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2111. sz. Regesztája: BRESSLAU, 10. sz.; RI XI/1. 465. sz.; ZsO IV. 459. sz.

2214 A számokat ne vegyük komolyan. MOROSINI I. 63/794.

2215 A szövegben ezt olvashatjuk: „el qual (III. Pandolfo Malatesti) scorse perfina suxo le porte de Feltre et andò fina al Cividal".

2216 A szövegben ezt olvashatjuk: „et prexe 180 boni prexoni e 450 para de buo' et XII mila animali".

2217 A szövegben ezt olvashatjuk: „se ne fosse stadi li mali tempi, i acquistavano tutti quelli luogi". DOLFIN, 163.

2218 A bejegyzés nem egyértelmű. A szövegben ezt olvashatjuk: „come era stata ridotta nel piano di Feltre tutta la preda che era stata fatta". Az egyes szám ellenére, szerintem nem III. Pandolfo Malatestire utal. Ezt támasztja alá az állatok elhajtása, valamint az említet krónikások értesülései.

2219 A szövegben ezt olvashatjuk: „per la via della Signorizza".

2220 SANUDO, 879.

Ez biztosította a második védelmi alkotóelemet, a Castello/Chiusa di San Vittore-t. Az erősség mintegy 350 méterre kiemelkedve állt a Monte Miesna sziklás ormán, ahol ma a Santi Vittore e Corona szentély áll. A Rochetta erődítménye a magaslat másik oldalán, közel 450 méterre a tengerszínt felett fedezte a castrumot.[2221] Ezután San Marco településhez értek.[2222] Innét küldték futáraikat *(corridori)* a kapukig.[2223] Feladatként a porták kinyitását kapták. Másik csapatuk a Cordevole folyócskánál igyekezett.[2224] 650-nél több magyart ejtettek fogságba, valamint 8650 nagytermetű lábasjószágot, tetejébe megszámolhatatlanul sok, kisebb állatot. Mindezt 12 ezer dukát értékben. Ha nem lettek volna hatalmas esőzések, akár Feltrét is okkupálják. A rengetek csapadék megfordította őket. Visszatértek Marca Trevigianába.[2225]

Istra, Istria, Histria, Isztria

A velencei háború egyik érdekes epizódja Isztria megtámadása volt. Miért fordultak a félsziget ellen?[2226] Egyelőre kizárólag logikai érveléssel szolgálhatok. Ekkor már nagyon nem boldogultak a velenceiekkel. A terrafermai városok támadása kudarcba fulladt, igaz Friuliban még erős pozíciókkal rendelkeztek. Zsigmond bevonulását követően a magyarok szövetségeseire támaszkodva elsősorban a Pátriában kezdeményeztek, leszámítva Ozorai Pipo rövid ideig tartó, sikertelen hadmozdulatait. Egyre jobban úgy látom, az isztriai próbálkozás minimális jelentőséggel bírt. Valójában sem Velencét, sem Dalmáciát nem fenyegette fundamentálisan. A jókora számú katona kivonása ráadásul a Köztársaságnak kedvezett. Nyugodtan készülődhettek a további harcokra. Élelmet sem nagyon találhattak, a téli időszakban legfeljebb annyit zsákmányolhattak, amennyi egyik napról a másikra elegendő lehetett.

Akkor mivégre? A válasz összetett lesz. Mert 1412 decemberében sokkal szervezettebb sereggel kerültek szembe, mint egy évvel azelőtt. A háború harmadik szakaszában ugyanabba a csapdába estek, mint Velence 1411–1412 fordulóján. Az utolsó háború taktikáját választották. A Blitzkrieget. Pont akkor, amikor a Köztársaság hadereje átállt a vegyes védekezésre. A temesi ispán taktikáját kiismerték, hagyták száguldozni, hiszen a stratégiailag fontos helyeket alaposan felfejlesztették. Ráadá-

[2221] SPEZIA, 22–28.

[2222] Ma Casa Alpina San Marco. Ez azt jelenti, Feltrét északról közelítették meg.

[2223] Talán jobb lenne kommandósoknak, illetve felderítőknek fordítani.

[2224] A szövegben ezt olvashatjuk: „per la via di Zumelle". Ez azt jelenti, Feltrét délről közelítették meg.

[2225] SANUDO, 879.

[2226] Az alcímre: a szerző itt – immár negyvenkettedik alkalommal oly szellemesen – a félsziget különböző elnevezéseit sorolta fel.

sul ekkor már elegendő zsoldost tudtak szembe állítani a betolakodókkal. Lovasaik bárhol képesek voltak lecsapni. Az árokra szervezett védelmi rendszert sem adták fel, folyamatosan erősítgették, építgették. A nagy mottai csatához hasonló döntő összecsapásra most nem került sor. Azt gondolom, ez egyik oldalnak sem állt az érdekében. Velencében jól tudták, csupán a szerencse fordította át az ütközetet a javukra. Másképpen is történhetett volna. Ellenben a széthúzott arcvonalat sokkal nehezebb tartani, hosszútávon biztosabb a siker. Zsigmond személyes jelenléte mindkét fél számára visszatartó erő lehetett egy centrális konfrontáció megszervezéséhez. Az események arra mutatnak, a magyar hadvezetés hamar szembesült az új helyzettel. Marca Trevigianában esélytelenek lettek. Maradt Friuli. Erre utal az ottani hadjáratuk, betetőzve Ariis ostromával. A vár megtámadása, miként írtam, már 1413 januárjában napirenden lehetett. Számomra ez arra utal, inkább a Pátria földjén terveztek lokális sikereket elérni, így demonstrálva erejüket.

A félsziget megtámadása hirtelen jött ötletnek tűnhet, de nem a kényszer szülte. Egy Velencének legalább olyan fontos területen, mint Friuli, próbáltak sikereket elérni. Egy esetleges győzelem az arcvesztés mentes, kompromisszumos fegyverszünethez mindenképpen jól jöhetett. A 15. század elején az Aquileiai Patriarkátus befolyása Friuli mellett, Isztriában ugyanúgy gyengülni kezdett. A Köztársaság érdeklődése nem újkeletű, hiszen városainak döntő hányadát már a 13. században bekebelezte.[2227] A hatalom nem egy kézben összpontosult, még létezett az őrgrófság, amit Pietrapelosainak neveztek. Vezetője ekkor Cristoforo da Cucagna volt. 1421-ben szűnik meg, ebben az évben Taddeo d'Este – a Köztársaság zsoldosvezére – az uralma alá vonta.[2228] Mellettük az osztrák hercegek, továbbá néhány független nemes jelenléte színesítette a politikai palettát.

Isztriában már 1411 őszén magyar attakra számítottak. A Köztársaság szeptemberben kémek küldésére szólította fel Raspo kapitányát (Giacomo da Riva) és Capodistria podestàját (Niccolò Capello). A felderítőktől az ellenséges csapatok kifürkészését várták.[2229] A térképen látszik, miért erre a két városra bízták az információk beszerzését. Az első a félsziget bejáratánál fekszik, míg a második vele szinte egy vonalban, a tengerparton. Tökéletes megfigyelőpontok lehettek. A capitaneus 1411. szeptember 10-én már tudta, majd megosztotta Velencével. A magyarok „Zerzenichben" táboroznak. Remélem, ez Cernetiget takarja, mert akkor elfogadható a következő megjegyzés. Onnét fenyegetik Histriát vagy Frulit.[2230] Ha nem azt fedi, fogalmam

[2227] BENUSSI 1887, 5–11.; ETONI, 263.

[2228] VERGOTTONI, 125–127.

[2229] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 53v. 1411. 9. 13. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 312.

[2230] Histria, Isztria latin neve.

sincs merre lehet. Seregünk közeledtével az isztriaiakat „ad villam Popheii" hívta. Középen fekszik, kiválóan megerősítették emberekkel.[2231] Kizárásos alapon talán Pisinóra utalhattak. Egyetlen gyengécske érvem van. A félsziget centrumában található. Minderről tájékoztatta Niccolò Capellót, akinek nem tetszett a lépés. Giacomo da Riva semmiképpen se vonja össze őket, sem ott, sem máshol. Velence döntésére Capodistriába, plusz a környékére katonai erőket csoportosítsanak.[2232] A dátumokat látva, inkább egy kisebb portyázó csapatot láthattak. A főserege még messze járt, akár jól oldottam fel a helység nevét *(Zerzenich)*, akár nem.

A Köztársaság az offenzívát ebből a két irányból várta. Számos alkalommal adtak parancsot Capodistriát a szárazföld felől védő Castel Leone megerősítésére.[2233] Félmérföldnyire a vártól árkot ásattak, két átjárót készíttettetek, de egy felemelhető hídra *(pons levatoris)* is futnia kellett abból a 200 kis lírából, amit erre a célra szántak.[2234] Nem sokkal később újabb 50 dukátot fordíthattak a felújításokra.[2235] Niccolò Capello felhatalmazást kapott egy további sáncrendszer kialakítására, 100 dukát értékben.[2236] Ugyancsak rá vártak a Ponte del Marchese őrzésének, javításának tennivalói.[2237] Stratégiai helyzete okán napirendre került Raspo támogatása. Capodistria podestàjának kívánatos pénzt és minden más segítséget megadni Giacomo da Rivának.[2238]

Rájuk fért. Összesen 13 számszeríjásszal rendelkeztek. Feladatuk a környéken élők megvédése, amennyiben ezt nem tudják teljesíteni, a kapitány vezesse őket védett területre.[2239] Ha a lakosok biztonságos elhelyezése mellett dönt, ezt követően térjen vissza a várba, ahová Capodistriából erősítésként, egy jó vezetővel, hét számszeríjászt fognak küldeni.[2240] Giacomo da Riva viszont egy bandériumnyit *(unam*

2231 A szövegben ezt olvashatjuk: „gentes de terris et locis nostris Istrie".

2232 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 55v. 1411. 9. 17. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 312–313.

2233 A forrásokban Castel Leone di Capodistria. A vár manapság már nem létezik.

2234 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 54r. 1411. 9. 13. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 312.

2235 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti. Registri 49. 56v. 1411. 9. 24. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 313.

2236 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 69v. 1411. 12. 5. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 313.

2237 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 81v. 1412. 1. 28. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 314.

2238 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 65r. 1411. 11. 19. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 313.

2239 Ez lehet Grisignana, vagy egyéb isztriai település.

2240 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 69r. 1411. 12. 3. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 313. Velence megparancsolta a raspói kapitánynak, aki az ellenség isztriai jövetelérőll küldte az információt, tartsa embereit a várnál. Oda vitesse az élelmet és az állatokat. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 211r. 1411. 12. 3.

banderiam balistariorum) kért Velencétől. Hiába! Hallgattak Niccolò Capellóra. Elegendőnek vélték a hét ballistariust, a létszámukat a falak mögött állomásozókkal megnövelve.[2241] Akárhogyan számolunk, ez csupán húsz Robin Hood.[2242] Viszont Pirano podestàja minden egyes jelzésre újabb 10 vagy 12 számszeríjászt köteles átirányítani. Kaptak még 10 láda veretront, 5 hordó puskaport, 6 lőfegyvert, 300 ólomgolyót, emellett bőrt és kötelet a kőhajítógéphez.[2243] 1412 elején Pola városában szintén érezhették, egy komolyabb támadás sikeres kivédésére egyedül gyengék lennének. Velencébe küldött követeik a háborúról hallva sejthették, nincsenek biztonságban. Engedélyt kérnek a megerősítésre, saját költségükre annak a 100 dukátnak a felhasználásával, ami a Köztársaság vikáriusának éves sallárium.[2244] Felvetésüket elfogadták. Kijelentik, nem fognak senkit kinevezni, a pénzt a castrumra meg a falakra *(in fabricam dict castri et murorum Pole)* költhetik.[2245] A lagúnák városa megerősítette Capodistriát. Vezetőkkel együtt száz gyalogost vezényeltek oda. A katonákat Giacomo da Riva raspói kapitánnyal egyeztetve osszák el a velencei fennhatóság alá tartozó helyek között.[2246]

1412 februárjában változott a taktika. Az erőket átcsoportosították Capodistria védelmére, hiszen ekkor nagyjából tisztában voltak az Ozorai Pipo által vezetett magyar csapatok mozgásával, sőt a temesi ispán kivonulásával is. Raspo kapitánya lovasaival visszatért a várába, ahonnét paripásainak maradék részét át kell dobnia Caprisba.[2247] Ő maga embereivel együtt *(omnes gentes equestres)* állandóan figyelje, vigyázza Isztriát.[2248] A Köztársaság gyorsan reagált az új helyzetre, amit a Firenzei kimasírozása teremtett. 1412. február 26-án Ermolano Lombardo, a félszi-

[2241] Uo. Misti, Registri 49. 80v. 1412. 1. 28. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 314.

[2242] Csupán a számszeríjászokra utalok. Összesen minimum 40-en lehettek. Ha cserélni akarnak a Duecastelli (Docastelli) erősségében állomásozó 40 emberrel, ezt ugyanekkora létszámban megtehetik, de az esetleges váltást a belátásukra bízzák. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 80v. 1412. 1. 28. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 314. A várra: TAMARO, 507–525.

[2243] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 80v. 1412. 1. 28. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 314.

[2244] Ezt Pola fizette.

[2245] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 78v. 1412. 1. 14. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 314.; RIZZI, Appendici 2. sz.

[2246] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 239r. 1412. 2. 4. Regesztája: ATTI E MEMORIE IV. 273. Raspo katonai vezetője a címzettje annak az utasításnak, amelyet Michele Steno dózse küldött. (Pontos dátum nélkül.) Két éve szolgált ott, évi 55 grossus fizetésért. Őrizze Velence érdekeit. RIZZI 2017, Testi 15. sz. Hasonló levelet kapott az isztriai részek bárkáinak a kapitánya *(capitaneus barcharum nostrorum)*. Uo. Testi 17. sz.

[2247] Capris, Capodistria ókori latin neve.

[2248] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 94v. 1412. 2. 23. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 315.

geti tengeri erők vezetője, parancsot kapott Buje visszafoglalására.[2249] Mindezt azért, mert III. Friedrich von Ortenburg birodalmi vikárius Zsigmond nevében megszállta Terra di Muggiát, Buje, Portole várait.[2250] A pontos dátumot nem tudjuk, de mindenképpen jóval a fenti időpont előtt. Muggia podesátja II. Cillei Hermann lett.[2251] Egy gálya suhanjon Piranóba, míg a többi hajó messziről kövesse. Buje mindig barátságtalanul viselkedett velük, ezért buzdítsa a Piranóiakat, fegyvereikkel a lehető legnagyobb számban csatlakozzanak. Számos helyre levelet postáztak. Giovanni da Riva is kapott egyet.[2252] Gyűjtsön katonáikat Ermolano Lombardo vezénylése alá. Bujét akár csábítással, akár harccal, kaparintsák meg. Létrákon kívül egyéb harci eszközök fognak érkezni. A sikeres ostrom után mindenáron őrizzék a várat, erről azonnal értesítsék Velencét. Kezdjék az árulással, de ha ez nem vezetne célra, jöjjön a fegyver. Adjanak jutalmat a castello falára érő első három katonának. Tudják meg, mi a helyzet Muggia és Portole városokban. Hányan védik, miként lehetne azokat megszerezni. Ukáz ment az isztriai rektoroknak. Amennyi lovat/lovast *(cavalli)* képesek összegyűjteni, azokat mind küldjék Ermolano Lombardóhoz. Végezetül megemlítik, Leonardo Dolfin családja Bujében tartózkodik. A nemes a városban házakkal rendelkezik, ezért felszólítják Giovanni da Rivát, katonái benyomulásakor sem a famíliának, sem javaiknak nem eshet bántódása.[2253]

Tavasszal Giacomo da Rivának át kellett csoportosítani katonáit egy olyan helyre, ahonnét jól lehet védeni a velencei érdekeltségeket. Grisignana mellett döntöttek.[2254] Egyúttal elrendelték Pola grófjának meg Dignano és Valle podestàinak, a Köztársaság csapatainak a takarmányt Grisignanán kívül, az isztriai részekre küldjék.[2255] Ekkor került csak sor Buje ostromára. Pirano podestàja kudarcot vallott, ugyan tetemes károkat okozott, de nem járt sikerrel. Velence további lépéseket várt. Próbálkozzanak tovább közösen Raspo kapitányával, valamint a félszigeti rektorok

[2249] Buje városka olasz neve Buie, de a velencei dialektusban Buje. Ez utóbbit használom.

[2250] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 42v–43r. 1412. 2. 26. Regesztája: ATTI E MEMORIE XLV. 137–138. Valamint: KANDLER IV. 930. sz. 1411. 2. 21. Portogruaro. II. Antonio Panciera aquileiai pátriárka oklevele.

[2251] SZOMBATHELY 1954, 162. 168.

[2252] Az alábbi helyek podestài kaptak levelet: Capodistria (podestà és kapitány), Isola, Montona, Umago, Cittanova, Parenzo, San Lorenzo (del Pasenatico), Grisignana.

[2253] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 42v–43v. 1412. 2. 26. Regesztája: ATTI E MEMORIE XLV. 137–138.

[2254] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 12r. 1412. 4. 10. Regesztája: ATTI E MEMORIE IV. 274. Podestàjának Michele Steno dózse küldött levelet (Pontos dátum nélkül.) Egy évre rendelte oda. RIZZI, Testi 14. sz.

[2255] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 12v. 1412. 4. 10. Regesztája: ATTI E MEMORIE IV. 274.

csapataival.[2256] Májusban, feltehetően III. Friedrich von Ortenburg 500 lovasa egyesülve Buje város embereivel, súlyos károkat okoztak a Köztársaságnak.[2257] 1412 júniusában ismeretlen ellenségekről olvashatunk.[2258] Capodistria meg Raspo környékén falvakat gyújtottak fel, Pola földjeit pedig rendesen lerabolták.[2259]

Pier Paolo Vergerio szülővárosának követei nem véletlenül érkeztek Velencébe. Támogatásban reménykedtek. Egy felfegyverzett galeottát kapnak védelmükre. Rövid időn belül szándékukban áll lovasokat Isztriába irányítani.[2260] Raspo várának a védői sem lehettek nyugodtak. A zenggi ispán tört rájuk *(invaserunt teritorium nostrum Raspurgh)*, ezért a Köztársaság július elején felszólította a Kvarner-öbölben horgonyzó hajóhad kapitányát, védjék az erősséget.[2261] Blagaji László adománylevelében olvasható, 1412 nyarán, jóval a nagy mottai ütközet előtt, a magyar nemes csapataival az oldalán átlovagolhatott Friuliból. Először a Buje oppidumát ostromlókat futamította meg, majd leigázta Pinguentét. Ezután – már felvetettem – visszament a tartományba, Marcali Miklós csapatait követve.[2262]

Velence taktikáját ekkor a kényszer alakította. A Terraferma és egyéb területriumai védelme fejében áldozatot hozott. Az isztriai csatározásokra kevesebb figyelmet fordítottak, hiszen erőiket megosztva kisebb az esély a mieink visszaszorítására. Emiatt a lanyha támogatás. Azért alkalmanként küldtek katonákat. 1412 májusában 200 lovast csoportosítottak át Ludovico Buzzaccarini vezetésével.[2263] A személyi változtatások folytatásaként egy teljhatalmú megbízottat terveztek kinevezni olyan felhatalmazással, amilyennel Raspo első embere rendelkezik. Egyesítse az erőket. Capodistria podestàja, valamennyi félszigeti rektor, végül Giacomo da Riva, köteles rendelkezésére bocsátani embereit. Újból megerősítették Ludovico Buzzaccarini Isztriába menesztését, 50 lándzsával a háta mögött.[2264] Ily módon egyrészt központosították a helyi hadi potenciált, másrészt a fejükre ültették az isztriai capitaneusi

[2256] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 13r. 1412. 4. 12.

[2257] Uo. Misti, Registri 49. 108v. 1412. 5. 5. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 315.

[2258] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 73r. 1412. 6. 2. Regesztája: ATTI E MEMORIE XLV. 138.

[2259] AS VENEZIA. Senato, Deliberazion, Misti, Registri 49. 125r. 1412. 6. 18. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 315–316.

[2260] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 126v. 1412. 7. 1. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 316.

[2261] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 40r. 1412. 7. 1. Kiadása: LJUBIĆ VI. 236. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 251. sz.; FRANGEPÁN I. 205. sz.; ZsO III. 2372. sz. Valamint: MIKLÓSY, 106.

[2262] MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz. Mivel Marcali Miklós ott volt Isztriában, a nagy mottai csata előtt történt. Valamint: BANIĆ, 148.

[2263] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 108v. 1412. 5. 5. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 315.

[2264] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 108v. 1412. 5. 5. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 315.

címet viselő Ludovico Buzzaccarinit. 1412 júniusában parancsba kapta, támadják az ellenséget.[2265] A kapitány, akit Ludovico Ongaro névvel is illettek, a padovai egyetemen tanult, 1389-ben már bizosan jogi licenciátusa volt. 1405-ben II. Francesco da Carrara (Il Novello) diplomáciai feladatokkal Zsigmondhoz küldte. 1408-ban került Velence szolgálatába, Dalmáciába vezényelték. Pier Paolo Vergerio barátja 1412 tavaszán Isztriában védte a Köztársaság érdekeit.[2266]

Augusztusban Capodistria kapitánya-podestàja (Niccolò Capello) tetemes sereggel Buje felé vette az irányt. A castello az aquileiai pátriárka – ekkor már IV. Ludwig von Teck – fennhatósága alá tartozott. A bentiek harc nélkül átadták a várat, ahol parancsnokot hagytak katonákkal. Előtte viszont védői felesküdtek a Köztársaságra.[2267] A levéltári bejegyzésekben Raspo capitaneusa nemrég szerezte meg *(nuper aquisivit)* a helyet. Ez 1412. augusztus 13-a előtt történt. A Bujéhez küldött Ludovico Buzzaccarinihoz tartozik a civil- és büntetőperek bíráskodása. 100 lovas, plusz ugyanennyi gyalogos áll a rendelkezésére. Giacomo da Rivával vizsgálja meg, érdemes-e megtartani a Köztársaságnak a helyet.[2268] Mindenesetre a városka követei megjelentek Velencében. Kiderült, Raspó capitaneusán keresztül a Köztársaság visszautasíthatatlan ajánlatot tett Esküdjenek fel hűségére.[2269] Őszre normalizálódhatott a helyzet. A remekül képzett Ludovico Buzzaccarini saját kérésére, családi okokra hivatkozva, kíséretével Bujéből Velencébe mehetett.[2270] Ezután védelmét Raspo kapitánya felügyelte. Innét bárhová menne, kizárólag képzett emberre bízhatja a castellót.[2271] A csavargásnak komoly az oka. Feladatai közé tartozott az isztriai várak megerősítésének ellenőrzése a helyi rektorokkal egyetemben.[2272] A félszigethez 1412 őszén egy galeottát rendeltek.[2273] Novemberben kettőt úsztattak a partokhoz.[2274]

2265 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 73r. 1412. 6. 2. Regesztája: ATTI E MEMORIE XLV. 138.

2266 Életére: SECCHI.

2267 MOROSINI I. 63/702.; DOLFIN, 155–156.; SANUDO, 869. Mindhármuknál a bejegyzés dátuma: 1412. 8. 9. Erre csak 1412. augusztus 27-e után került sor. Ekkor véglegesítették a feltételeket és írták alá a megállapodást Velencében Buje képviselői. RADOSSI 1983/84, 280–28

2268 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 83r. 1412. 8. 13. Regesztája: ATTI E MEMORIE XLV. 138–139.

2269 A tárgyalás részleteivel nem foglalkozom. A háborúra való tekintettel ötéves adómentességet kértek. Velence erről hírek hiányában még nem dönt. Egedélyezik, hogy Isztriában saját költségükön gabonát vehessenek, és ezt Bujébe szállíthassák. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60r–v. 1412. 8. 27.

2270 Padovában élt. Felesége beteg lett, és meghalt két unokája/unokaöccse/unokahúga *(due sue neptes)*.

2271 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 138r. 1412. 9. 16. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 316. Hibás dátummal.

2272 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 87r. 1412. 11. 24. Regesztája: ATTI E MEMORIE IV. 277–278.

2273 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 67r. 1412. 9. 27.

2274 Parancsnokaik Branco Loredan és Antonio Civran. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 87r. 1412. 11. 24. Regesztája: ATTI E MEMORIE IV. 277–278.

A duplázás arra utal, számítottak Zsigmondra, emiatt Isztriában úgy a szárazföldön, mint a tengeren erősítésbe kezdtek. Raspo kapitánya valamennyi velencei érdekeltséget kötelezően felkereste. A helyi rektorokkal vállvetve erősítésekbe kezdtek, a munkálatokba bevonták Capodistria vezetőit. Léptek az Adrián is. Branco Loredan meg Antonio Civran két galeottával a dalmát partoktól átnavigáltak az isztriai részekre.[2275] 1412. december 22-én úgy tudták, a magyarok itt fognak támadni. Elterjedt, a Luxemburgi ide készül.[2276] Levél ment az öböl capitaneusának. Krétáról küldjön egy könnyű gályát *(unam galeam subtilem)*. A galea befutott, de már nem volt rá szükség. A Luxemburgi Friuliban van, emiatt a hajót Zára alá úsztatják, de a két galeotta ne húzza fel a horgonyt. A környékbeli vizeken fognak cirkálni.[2277] 1413 januárjában 100 számszeríjász besorozásáról döntöttek. Őket Raspo kapitánya osztotta szét.[2278]

Egy hadjárat megindításához a lovagiasság szabályai szerint ildomos volt érveket felsorakoztatni. A katonai beavatkozás okaként Velence attakját emelték ki, mivel a félszigeten okkupálta az aquileiai pátriárka fennhatósága alá tartozó területeket. Buje, Portole, Colmo, Rozzo városkáit, várait.[2279] Az utóbbi 1412 novemberében Capodistria podestàján és kapitányán keresztül bejelentkezett Velence hűségére. Kiderült, ekkor már mindkettőt (Colmo, Rozzo) meghódították. Mivel soha nem lesznek lojálisak, miután átadták romboltassa le azokat. A lakosoknak muszáj más velencei birtokra. költözniük.[2280] Hát nem örülhettek neki. Néhány nap múlva a Michele Steno dózse nyugalomat kérve figyelmeztette őket lojalitásukra.[2281]

Mit tudunk az isztriai próbálkozásról? Nagyon keveset. 1413 januárjában egy udinei bombarda okán annyi azért kiderült, valamilyen szinten készültek a fegyveres megjelenésre. Az előrelátás apró bizonyítékaként a Luxemburgi utasítására egy nagy

---

[2275] Erre nevek nélkül már utaltam. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 87r. 1412. 11. 24. Regesztája: ATTI E MEMORIE IV. 277–278.

[2276] A szövegben ezt olvashatjuk: „Cum pridie propter divulgationem factam, quod rex Hungarie debeat descendere ad damnificandum terras Istrie".

[2277] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 96r. 1412. 12. 22.

[2278] Uo. 106v. 1413. 1. 25. Bérüket abból a pénzből fedezik, amit Fantino Micheli hozott Mantovából. 5000 aranydukát Zárába került. Ugyancsak ebből fizették ki III. Pandolfo Malatesti és Martino da Faenza kéthavi bérét. Uo. 107r. 1413. 1. 28. Fantino Micheli januári követségét a Morosini-kódex is említi. MOROSINI I. 63/763.

[2279] DE FRANCESCHI 1879, 241.; BENUSSI 1925, 291. Portole polgárai 1412 augusztusának a végén felvették a kapcsolatot Velencével Raspo kapitányán (Giacomo da Riva) keresztül. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 59v–60r. 1412. 8. 27. Valamint: RADOSSI 1985, 282.

[2280] A szövegben ezt olvashatjuk: „tamen nunquam possent conservari sub vera fidelitate". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 84v. 1412. 11. 7.

[2281] Értsd: Colmo és Rozzo lakosait. KANDLER IV. 941. sz. 1412. 11. 18. Velence. Michele Steno dózse oklevele.

ágyút küldtek Monfalconéba.[2282] A város beleillik az általam elképzelt felvonulási útvonalba.[2283] Emlékeztetőül, ekkor Zsigmond híve, IV. Ludwig von Teck az Aquileiai Patriarkátus első embere, aki rokonságban állt a birodalmi vikáriussal.[2284] Ez azért fontos, mert pozíciója következtében számos hely fennhatósága alá tartozott. A hadjárat különleges érdekessége a királyi részvétel, aki 1413. január 25-e előtt, és február közepénél egy kicsit tovább, itt katonáskodott.[2285] A Morosini-kódex egyik bejegyzésében Raspó kapitányának leveléből (1413. január 20.) kiderül, Zsigmond 800–1000 emberével elhagyta Friulit. Magyarország felé indult.[2286] Tudjuk, nem Hungária, hanem Isztria lett az úti cél. Ennek ellenére az adat használható. Erre az időre teszem a hadjárat kezdetét. Hangsúlyozom, az uralkodó személyes jelenléte sem feledtette, csupán mellékhadszíntérnek számított. Velencében ekkor még javában zajlott a karnevál.[2287] Nem bánhatták, hogy a mulatságok alatt a magyarok jó távol próbálkoznak.

Csapatainkat Isztriában más jellegű terepviszonyok fogadták, mint Friuliban vagy a Terrafermán. A városokat, várakat – kevés kivételtől eltekintve – a síkságon építették. Nem északról, a Cicarija és az Učka hegységek felől, hanem a tengerparton törtek előre. Trieszt irányából indítottak, innét igyekeztek egyre beljebb haladni. A Luxemburgi állítólag 6000 embert vezetett. Kíséretében találjuk IV. Ludwig von Tecket,[2288] de a királlyal tartott III. Friedrich von Ortenburg is.[2289] A hadsereg fegyvernemi arányáról semmilyen adatom. Logikusan a lovasok száma sokkal nagyobb lehetett. Rövid háborút tervezhettek.[2290] A hadjáratban a magyar csapatok mellett ugyancsak megjelentek a helyi szövetségesek. Így VII. Johannes Meinhard von Görz

[2282] BB UDINE. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 222v. 1413. 1. 18.; Uo. 223r.; Uo. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz.

[2283] Isztriából visszatérőn Zsigmond megállt Monfalconéban (1413. március 12.) ENGEL–C. TÓTH, 95.

[2284] IV. Ludwig von Tecket 1412. július 6-án nevezték ki.

[2285] Egy bejegyzésben Zsigmond sok embert küldött Isztriába, és azt mondják, személyesen megjelent a sereggel. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 1413. 1. 25. Egy másik oklevélből megtudjuk, 1413. február 14-én Zsigmond még a Valle melletti táborban *(in descensu nostro campestri in partibus Istrie)* tartózkodott. MNL OL DF. 249183. sz. 1413. 2. 14. Valle melletti tábor. Zsigmond oklevele. Regesztája ZsO IV. 160. sz.; MNL OL DF. 249187. sz. 1413. 2. 14. Valle melletti tábor. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 161. sz. Az előző nap jöhetett, és 1413. február 19-ig maradhatott. ENGEL–C. TÓTH, 95.

[2286] MOROSINI I. 63/764.

[2287] 1413-ban Velencében a karneváli időszak január 6-a és március 8-a közé esett.

[2288] BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 9. 134. sz. 1413. 2. 13. Valle melletti tábor. IV. Ludwig von Teck aquileiai pátriárka oklevele. Valamint: DE FRANCESCHI 1879, 241.

[2289] A felsoroltakhoz követeket küldtek Udinéből. BB UDINE. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 62v. 1413. 2. 1.; Uo. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz.; Uo. 1413. 2. 14.

[2290] MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

gróf, aki Zsigmond ágyúinak a segítségével szerezte vissza egyik várát.[2291] Marin Sanudónál Castel Leone alatt az uralkodó néhány bárójával és 2000 lovassal jelent meg.[2292] Valóban ott volt, hiszen 24-én a roppant közeli Capodistria előtti táborban rendelkezett.[2293] Számuk reálisnak tűnik. Az ostrom alatt király élete veszélyben forroghatott. A Morosini-kódex a két velencei követ (Tomaso Mocenigo, Antonio Contarini) onnét küldött beszámolójára támaszkodik. A Luxemburgi egy 18 fős bárói lovas csapattal a falak közelébe merészkedett. A védők ezt meglátva félreverték a harangot, majd számszeríjakkal lőni kezdték a kompániát. Sikertelenül. Ekkor egy nagy löveggel *(grosa bonbarda)* pörköltek közéjük. Jól céloztak. Egyiküket, az uralkodótól két lépésre, halálos találat érte. Végül azonban csak kiderült, nem volt ott *(de vero, non azionzese personalmente el re propio)*.[2294] Marin Sanudo lejegyezte, a kilőtt bombarda Zsigmondhoz nagyon közel robbanva embert ölt.[2295] A Luxemburgi vitézségével a forrásokban amúgy alig szembesülünk. Egyet azért előhozok. Az 1418-as év farsangján Konstanzban idegen öltözetbe bújt. Két lovaggal vívott sikeresen. Senki nem ismerte fel, csak az első győzelmét követően, ugyanis felemelte a sisakrostélyát. Ekkor mindenki üdvrivalgásban tört ki.[2296] Bizonyára spontán. Megjegyzem, egy király csak végszükségben legyen vakmerő, a harcra ott vannak a katonák.

A hadjárat remekül folytatódott. Muggia vára még január vége előtt elesett. Erről saját maga számolt be.[2297] A Morosini-kódexben erről január 25-én érkezett Velencébe a hír. A védők megadták magukat. Rektora (Tomaso Soranzo) családjával az oldalán a lagúnák városába mehetett.[2298] Ezután újfent Capodistria irányába vonultak, ahol a környékbeli malmokat felgyújtva, az olívafákat, a szőlőket kivágva, Parenzo felé sokasodtak.[2299] Logikailag ekkor tehettek szert Bujéra,[2300] valamint

---

2291 A szövegben ezt olvashatjuk: „cum bombardis nostris ad expugnandum quoddam castrum suum". MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

2292 SANUDO, 877.

2293 RI XI/1. 422. sz. 1413. 1. 24. Capodistria előtt a táborban.; MNL OL DF. 287861. sz. 42r. 1413. 1. 25. Capodistria előtt a táborban. Zsigmond oklevele. Kiadása: CARO, 26. sz. Regesztája: RI XI/1. 423. sz.; ZsO IV. 94. sz.

2294 MOROSINI I. 63/771.

2295 SANUDO, 877. Valamint: BENUSSI 1925, 291.; NEGRI, 139.

2296 JANSSEN I. 549. sz 1418. 2. 15. Konstanz. Henrik von Odernheim oklevele.

2297 MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

2298 MOROSINI I. 63/768.; SANUDO, 877. A város podestàja 1412 decemberétől Tomaso Soranzo. COLOMBO, 104. 234.

2299 MOROSINI I. 63/772.; DOLFIN, 162.; SANUDO, 877. Valamint: BENUSSI 1925, 291.; RADOSSI 1986, 356. A károk nagyobb részét csak 1419-re javították ki. Uo.

2300 A szövegben azt olvashatjuk: „Insuper quia dominus patriarcha petebat castra Bullearum, Rozii, et Culmi dicens, quod propter accessum domini regis ad partes Istrie dicta castra fuerant per eundem dominum regem recuperata". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 136r–137v. 1413. 6. 6.

Momianóra.[2301] A fegyverekkel jól megerősített, a tengerparton fekvő Isola, Parenzo, Pola városokba viszont beletört a gondolájuk. Maradt a nagytestű állatok elhajtása.[2302] Colonia Pietas Iulia Pola Pollentia Herculanea alól ágyútűz zavarta el a támadókat.[2303] Ez idő tájt fogták el Andrea dal Baio hadmérnököt *(inzegnier)*. Egy velencei börtönbe került. A szóbeszéd szerint ő gyilkolta le Giovanni Maria Visconti.[2304] A hadjárat szempontjából valójában érdektelen, vajon 1412. május 16-án a San Gottardo in Corte (Milánó) egyházában gyilkolt-e?[2305] A majlandi hercegnek ellenben értékes lehetett volna a hír, mondjuk 1412. május 15-én. A Luxemburgi még 1413 februárjában is Isztriában táborozik. Dél felé tart. Kár lenne felhagyni a hadjárattal, ami a végéhez közeledik. Mellékesen megemlíti, Verona irányába „magnificum exercitum" küldött.[2306]

Az alább felsorolt okkupálások sorrendjét a dátumok hiánya végett lehetetlen sorrendbe rakni. Segítsenek hát az elbeszélő források. Meg én! A velencei krónikában előbb San Lorenzo következett, ezután jött Pola. Itt tetemes károkat okoztak.[2307] Ez eddig elfogadható. Giorgio Dolfinnál ezután Dignano alá vonultak, ahol Marin Molin podestànak nem sok sikerélménye lehetett. A várost menetből megszerezték, ezután felgyújtották.[2308] A magyar pirománok alapos munkát végeztek. Olyannyira, hogy várát nem építik újjá.[2309] A podestà palotáját csupán 1419-ben állítják helyre.[2310] Vallét szintén megszállták és kifosztották. Foglyokkal lettek gazdagabbak. Marin Sanudo szerint a védők átadták.[2311] A történtekről Velencében 1413. március 1-én már

[2301] Uo. Misti, Registri 49. 186r. 1413. 5. 23. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 317–318. Valamint: TAMARO, 565–566.

[2302] MOROSINI I. 63/772.; DOLFIN, 162. Valamint: DE FRANCESCHI 1879, 241–242.; BENUSSI 1910, 182.; BENUSSI 1925, 291.

[2303] SANUDO, 877. Colonia Pietas Iulia Pola Pollentia Herculanea, Pola latin neve Augustus császár-korából.

[2304] MOROSINI I. 63/772.; SANUDO, 877.

[2305] Az ismert összeesküvők között nincsen. GAMBERINI.

[2306] A levélből kiderül, a harcok miatt késlekedik Németországba menni. MNL OL DF. 287745. sz. 244r–245r. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413-ban adták ki. HEIMPEL 1932, 34. sz. Regesztája: ZsO IV. 244. sz. 1413 februárjában fogalmazhatták, hiszen a király az isztriai tartózkodásáról ír.

[2307] Egy velencei krónikában Zsigmond ott volt San Lorenzónál. CRONACHETTA (VENEZIA), 320.

[2308] DOLFIN, 162. A szövegben ezt olvashatjuk: „precipue Adignanum diruinata et per Hungaros et consumpta". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 186r. 1413. 5. 23. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 317–318. Valamint: TAMARO, 565–566.

[2309] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 186r. 1413. 5. 23. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 317–318. Valamint: TAMARO, 565–566.

[2310] BENUSSI 1925, 293. Vagy addig nem kerítettek rá elegendő pénzt.

[2311] SANUDO, 879. Valamint: TAMARO, 455.

tudtak.[2312] Podestàtját (Marco Micheli) négy társával fogták el.[2313] A falakat alaposan helybenhagyták, a környéket rendesen lepusztították.[2314] Kiegészítésképpen nézzünk egy kis Giorgio Dolfint. Nála Alvise Micheli meg Alessando vezette a várost. Négynapos eredménytelen kézitusa után eljött az ágyúk *(bombarde)* ideje. 24 napig tüzeltek a falakra. A kövek kétharmadát szétlőtték. A védők ellenállását a folyamatos lövöldözés felőrölte. Alvise Michelit fogolyként Magyarországra küldték.[2315] A védők sorában küzdött Matteo Maserazzo. A katona nem emberként, hanem oroszlánként harcolt.[2316] Bizonyára, habár életükben nem láthattak egyet sem az állatok királyából, különösen küzdelem közben. Látszik, a római auktorok munkái valamiképpen csak átmentek a köztudatba. Van remény! Egyszer így lesz velünk is. Visszatérve a fősodorhoz, Zsigmond a hideg, esős idő hatására a vár alól Triesztbe vonult.[2317]

Nyilvánvalóan a magyar csapatok sikerként könyvelhették el Dignano és Valle megszerzését.[2318] Az okkupációt néhány helyen Ozorai Pipónak tulajdonították.[2319] Hibásan! Visszavonulóban Isztria belsejében próbálkoztak. Innentől kizárólag a térkép mellett a logika segíthet az útvonal rekonstruálásában, jóllehet az észszerűséget annyi minden felülbírálhatja. Itinerük ez lehetett: Portole,[2320] Colmo,[2321] Rozzo,[2322] Castelnuovo d'Istria, Popecchio. Castelnuovo d'Istriánál vereséget szenvedtek. Itt vesztette életét egy nagyon neves lovag.[2323] Popecchiónál ellenben megszerezték az árkot. Őrzését a király Pancrazio della Iamanára bízta.[2324]

2312 MOROSINI I. 63/790. Valamint: TAMARO, 455.

2313 MOROSINI I. 63/790.

2314 Hivatalos iratban 1413. március 14-én említették Valle elvesztését. A szövegben ezt olvashatjuk: „nuper contra exercitum regis Hungarie se, tam probe et viriliter descenderunt et passi fuerunt omnia incomoda et danna usque ad ultimum". A környék megdúlása, no meg a vár újjáépítése okán, amit saját költségükre vállalnak, a lakosok öt évre adómentességeket és különböző jogokat kaptak. Ezeket nem sorolom fel. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 161r. 1413. 3. 14. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 316–317. Valamint: RADOSSI 1982, 365

2315 DOLFIN, 162.; SANUDO, 879. A magyar győzelemre: CRONACHETTA (VENEZIA), 320.

2316 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 165r. 1413. 3. 16. Valamint: BENUSSI 1925, 292.

2317 DOLFIN, 162.; SANUDO, 879.

2318 DE FRANCESCHI 1879, 241.

2319 Uo.; COLOMBO, 105. Az Annali Friuliban a lábjegyzetben hosszasan elemzik, miért nem lehetséges. ANNALI (FRIULI), 250–251.

2320 1412. február 26-án úgy írnak Portoléről, mint amit elfoglaltak. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 42v–43r. 1412. 2. 26. Regesztája: ATTI E MEMORIE XLV. 137–138. Valamint: COLOMBO, 105.; FOSCAN, 32.

2321 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 136r–137v. 1413. 6. 6.

2322 Uo.

2323 DOLFIN, 162.

2324 A szövegben ezt olvashatjuk: „cepit quandam foveam vocatam foveam de Popechio". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 136r–137v. 1413. 6. 6.

A végére hagytam egy nehezen megválaszolható kérdést. Milyen eredményt reméltek az isztriai hadjárattól? A félsziget okkupálása fel sem merülhetett. Jól látszik, a tengerparti városokkal meg a magas várakkal szemben, amelyeket jóval betörésük előtt megerősítettek, támadásaik mit sem értek. Ellenben a tengertől néhány kilométerre bentebb fekvő erősségeknek nem sikerült megúszniuk. Annak ellenére sem, hogy Velence nehezítette a magyarok előretörését. A harcok alatt megpróbáltak katonákat küldeni. Raspo kapitányának a fennhatósága alá januárban először 100 számszeríjászt csoportosítottak át.[2325] Troilo Maripetro,[2326] akinek szülei szerethették az Íliászt, és nyilván gyermeküket is, de nagyon speciális módon, gondoljunk Achillesre meg Cressidára,[2327] Velencéből 1413 februárjában gályáján gyalogosokat szállított Isztriába.[2328] A 65 talpast fegyvereikkel Parenzóba tegye partra. Oda vezényeljék őket, ahol szükség van rájuk.[2329] A hadjárat legkésőbb március elején befejeződött. Marin Sanudónál Zsigmond a zimankó, valamint a zuhék hatására mondott le a folytatásról.[2330] Máshol a helybéliek ellenszegülését emelték ki. Bármit megközelítettek, ott nyilakkal, ágyúkkal lőtték őket, sokukat megsebesítve, megölve.[2331] A lehetséges okok közül a háttérben folyó béketárgyalásokat sem hagyhatjuk ki.

A mellékhadszíntér kiválasztása nem bizonyult sikeresnek. A foglalások hadászatilag nem sokat értek, a velencei csapatokat csupán kis számban kötötték le. A téli hónapokban – főleg az Isztrián – elegendő utánpótláshoz sem juthattak. A krónikákban olvashatjuk, azért Parenzo és Pola városok alól elhajtották az állatokat *(animali grossi)*.[2332] A lovak takarmányát inkább zabrálták, mint vásárolták. Írtam, Zsigmond katonái Capodistriát elhagyva, Parenzo felé tartva, bedobták a felperzselt víz taktikáját.[2333] Ha nekik nem jutott rendes ellátmány, legalább a helyiek évekre szenvedni fognak. A pusztítás koncepciójába jól beleillik a Luxemburgi következő lépése. Még 1413. január 25-én, a Capodistria előtti táborban, engedélyt adott Andrea és Impariale Lomellininek, akiket az előző napon fogadott familiárisai közé,[2334] sasos

[2325] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 104v. 1413. 1. 25. Kiadása: LJUBIĆ VII. 68. Regesztája: ZsO IV. 98. sz.

[2326] Használatos a Malipiero alak is.

[2327] A hölgyre csak akkor, ha olvastak Benoît de Saint-Maure-t, Giovanni Boccacciót és Geoffrey Chaucert.

[2328] Raspo kapitányának fennhatósága alá fognak tartozni. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 157v. 1413. 2. 17.

[2329] Vezénylésük Raspo kapitányának a feladata. Uo. 159r. 1413. 2. 23. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 316.

[2330] SANUDO, 879.

[2331] MOROSINI I. 63/774.

[2332] MOROSINI I. 63/772.; DOLFIN, 162.; SANUDO, 877.

[2333] Malmok, olajfák, szőlők bánták haragjukat. MOROSINI I. 63/772. SANUDO, 877. Valamint: BENUSSI 1925, 291.; RADOSSI 1986, 356.

[2334] RI XI/1. 422. sz. 1413 1. 24. Capodistria előtt a táborban. Valamint: BEINHOFF, 156.

zászló alatt a Német-római Birodalom ellenlábasai mellett Hungária rosszakaróit, kiváltképpen a velenceieket, valamennyi birtokukban pusztíthatják. Cserében nem fizetnek harmincadot, szabadon kiköthetnek a Szent Korona fennhatósága alá tartozó dalmát kikötőkben. Hajóikon a birodalmi lobogót használhatják.[2335] Hol okozták a károkat? A Lomellini család genovai származását ismerve könnyű a válasz. Földön, vízen, levegőben. De különösképpen a tengeren. Nem sokra mehettek. Zsigmondék kivonulását követően az öböl gályáit visszavonták Velencébe, vagy máshová irányították őket.[2336] Úgy értékelték, elmúlt a veszély.

Az isztriai betörés egy érdekes epizódja volt a friuli hadjáratnak. Katonailag azért jelentett kihívást, mert egy újabb frontot nyitottak. Mellékhadszíntérnek számított, ennek megfelelően minimális befolyása lett a harcok végső kimenetelére. Lerohanása újfent időt adott a Köztársaságnak katonai erejének rendezésére. Az élelmiszer-utánpótlás szempontjából sem hozott igazi áttörést. Legfeljebb a folyamatos politikai alkudozásokat lehetett némileg befolyásolni. Velencében sem értékelhették ezt másképpen. Nem tartom véletlennek, a hadjárat idején érdekes hírek terjedtek. A Morosini-kódexben Ferrara meg Mantova urát Zsigmond egy szövetségről győzködi. A fennhatóságuk alatt álló területeken akar élelmet beszerezve átvonulni. Célja Bologna, ahol XXIII. János pápától szeretné átvenni a birodalom koronáját. A lagúnák városának ez elfogadhatatlan.[2337] Giorgio Dolfin a fentiek mellett megemlíti, a magyar- és a cseh katonák kölcsönösen piszkálták egymást. Az összetűzések hatására az uralkodó elhatározta, irány Hungária.[2338]

Marin Sanudónál nyoma sincs a belső viszálynak. Sok bárója meghalt, nagyrészt a bohémek közül, emiatt elhatározta, hazatér.[2339] Talán Giacomo da Riva raspói kapitány már felhozott levelének hittek.[2340] Az iromány 1412. január 20-án érkeztették a lagúnák városában. A Luxemburgi 800–1000 lovassal elindult Magyarországra. Szó esik még báróinak megosztottságáról.[2341] Nem így történt, de mindenképpen figyelemreméltó felvetések. Elképzelhetőnek tartom, a belső feszültségek felgyorsíthatták az egyezkedéseket. A távozni látszó sereg valójában Isztriába indult. Az összegzés előtt a hadműveletek számomra legkedvesebb eredményével zárom a fejezetet. Zsigmond csapatainak kivonulását követően a Köztársaság jóváhagyta Ca-

[2335] MNL OL DF. 287861. sz. 42r. 1413. 1. 25. Capodistria előtt a táborban. Zsigmond oklevele. Kiadása: CARO, 26. sz. Regesztája: RI XI/1. 423. sz.; ZsO IV. 94. sz.

[2336] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 118v. 1413. 3. 14.

[2337] MOROSINI I. 63/763.

[2338] DOLFIN, 161.

[2339] SANUDO, 876–877. A bejegyzés dátuma: 1413. 1. 24-e tájban.

[2340] A szövegben „Blancho da Riva".

[2341] MOROSINI I. 63/763.

A háború harmadik szakasza 1412. december 8. és 1413. április 17. között
A Velencei Köztársaság határa 1796-ban
Ozorai Pipo és Csáki Miklós csapatainak útvonala Friaulban és a Terrafermán
A magyar csapatok útvonala Friaulban az isztriai hadjárat előtt
A magyar csapatok útvonala az isztriai hadjárat alatt
A magyar csapatok útvonala az isztriai hadjárat után
VELENCEI KÖZTÁRSASÁG
VELENCE
A d r i a i - t e n g e r
I s z t r i a
Sasi A. 2023.
0 10 20 30 40 50 km
Castelnuovo
Portole
San Lorenzo
Valle
Dignano
Pola
Trieszt
Muggia
Capodistria
Isola
Castel Leone
Montalcone
Parenzo
Tagliamento
Meduna
Livenza
Piave
Brenta
Adige
Pò
Isonzo
Natisone
Osoppo
Buia
Savorgnano
Udine
Flagogna
Pinzano
Codroipo
Ariis
Palazzolo
Cordovado
Sesto
Latisana
Motta
Rai
Treviso
Torri di Credazzo
Collalto
Castello di San Salvatore
Cornuda
Castello di Quero
Valdobbiadene
Pederobba
Pietrarossa
Asolo
Bassano
Villa del Conte
Limena
Vigodarzere
Marostica
Caribollo
Cartigliano
Grossa
Borghi
Vicenza
Montegalda
Arzignano
Ronca
Verona
Velence-lagúna

podistria fallal történő körbevételét, a borgo felújítását. Több szóval: roppant csinossá tették Pier Paolo Vergerio szülővárosát.[2342]

„Ha ránézünk a háború harmadik szakaszát rekonstruáló térképre, nem elégszer hangsúlyozva lehetséges tartalmi hiányosságait, a konkrét eredményeket nem ismételve, kizárólag tömören, és az emlékezést megerősítő jelleggel, a következő stratégia bontakozik ki a szemünk előtt."[2343] A több részre osztott magyar sereg elsődleges célja nem lehetett más, mint a Terrafermára rontva a nagyvárosok (Treviso, Padova, Vicenza, Verona) esetleges elfoglalása. Említettem, úgy vélem, a harcok kezdetén hasonlóan erre törekedtek, de a temesi ispán oly sokszor emlegetett hazahívása felboríthatta a haditervet. Most viszont pótolni szerettek volna. Így remélhették a Köztársaságot elszigetelni a hátországától. Valóban okkupálni akarták a legfontosabb városokat? Úgy látom, igen. Elkéstek, az ellenfél laufot kapott. Azt kell mondjam, elképzelésük nem tűnt rossznak. Két főcsapásban gondolkodtak. Mialatt Ozorai Pipo meg Csáki Miklós csapatai a Terrafermát rakják inasba, addig a király katonáival Friuliban foglal. Említettem, véleményem szerint a két hungarus báró eredménytelensége miatt hagyták abba a hadműveleteket nyugaton.[2344] Zsigmond emiatt próbálkozott Isztriában, mert sikerekre mindenképpen szüksége volt. Ha másért nem is, a folyamatban lévő tárgyalásokon erőt lehetett vele demonstrálni. Vigasznak sovánka (sic!). Eredményben véknya (sic!). Fegyverszünethez elégedik (sic!).

Érdekesebb kérdés, a Pátrián kívül miért nem értek el számottevő sikereket. A leglényegesebb, a velencei sereg felkészültsége. Az árokra épülő védelmi rendszer a háború harmadik szakaszában jól funkcionált. Ezért választhatták kompenzálásként az Isztriai-félszigetet. Velencében a magyarok visszatéréséig kihasználták az időt. Szívósan gyűjtötték a katonákat, felkészültek a visszacsapásra. Célravezető taktikát választottak. Húzták az időt. Több ezres sereget fizetni, eltartani, óriási költség. Idő kérdése, Zsigmond meddig bírja. Ügyesen kivédték a két itáliait (Brunoro della Scala, Marsilio da Carrara) is. Logikusnak tűnhetett, amikor a magyarok segítségével megjelennek Verona, Padova, Vicenza falainál, a polgárok őket támogató részének a segítségével visszaszerezhetik uralmukat. A Luxemburgi szintén ezt várhatta, hiszen folyamatosan erről győzködhették. Láttuk, másképpen történtek a dolgok. A főserege nagyon messze állomásozott (Friuli), nem remélhettek segítséget. Egyrészt hosszúra nyúlt az utánpótlási vonal, másrészt az itáliai hátországukba kellett a katona. Nehéz véleményezni, hibaként kezeljük-e a hadjáratból Ozorai Pipo kivonását. A temesi ispán legfeljebb egy hónapot kapott, később végig a Luxemburgi oldalán maradt.

[2342] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 50. 2r. 1413. 7. 4. Regesztája: ATTI E MEMORIE VI. 3–4.

[2343] Idézet tőlem.

[2344] Értsd: a Terraferma zargatását.

Mindeközben

Az északnyugati átjáró

Velencében azt sem tartották kizártnak, hogy a magyarok szárazföldön, két irányból támadhatnak.[2345] Az egyik sereg kelet, míg a másik észak felől közeledhet.[2346] Az utóbbiról egyelőre nincs konkrét forrásom, viszont az első kötetben felsorolt hágók és várak megszerzése 1411 őszén erre mutatnak. Úgy értékelték, preventív lépésekkel megakadályozható a veronai, ugyanakkor a vicenzai földek lerohanása. Legyenek azok az osztrák herceg katonái, illetve a mieink. A vicenzai podestà és kapitány szeptember végén parancsba kapta, küldjenek felderítőt a trienti részekre.[2347] A Köztársaság nehéz helyzetét kihasználó osztrák hercegekkel a tanácskozások nem kifejezetten baráti légkörben folytattak, ám II. (Vas) Ernő, valamint IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes viszonya Zsigmonddal, lehetetlenné tette a király csapatainak átengedését. Velence mégis érdemesnek tartotta az északi részek fedezését. Megegyeztek az adigei területek capitaneusával, Peter von Spor lovaggal. A két fél kereskedői biztonságos átvonuláshoz jutnak. Minden évben 1000 dukát egyharmadát kapja, amíg tart a béke a lagúnák városa meg a csóróbbik Herzog között.[2348]

A megelőző könyvemben utaltam rá, az 1412 januárjában kezdődött trienti alkudozások egyik félnek sem hozták el a remélt eredményt.[2349] Az egyezkedések tovább folytatódtak. Fantino Dandolo február 18-án azt közölte megbízóival, IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes nem fogadta el javaslatukat.[2350] Március 18-ig Bozenben vagy Meránban tervezték elérni a herceget, aki tovább emelte a tétet. Többet akart a

---

2345 A fejezetcímre: a szerző itt – immár negyvenharmadik alkalommal oly szellemesen – nem hallgatja el a történéseket.

2346 Az alcímre: a szerző itt – immár negyvennegyedik alkalommal oly szellemesen – Kenneth Roberts munkájára utal, mint az első olyan könyvre, amiről E. Kovács Péter – akkor még csak Kovács Péter – miután 12 évesen elolvasta, azt gondolta, belépett a felnőtteknek szóló irodalom világába. Hát nem! Az a Szépasszonyok egy gazdag házban (Világirodalom remekei) kézbevételekor történt. Sokat köszönhetünk Csing Ping Mejnek. Szegény Tóth Tihamér! Hiába ontotta az intelmeit.

2347 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 57r. 1411. 9. 26.

2348 Hasonló levél ment Burkhard von Rabenstein lovagnak, az osztrák herceg udvarmesterének, valamint Ulrich von Weißpriach lovagnak, a Herzog kamarásának. Uo. Secreti, Registri 4. 236v. 1412. 1. 24. Kiadása: STEINWENTER, Beilagen 23. sz.

2349 Írtam, Velencét Fantino Dandolo és Giovanni Garzoni képviselték. MOROSINI I. 63/624.; SANUDO, 859–860.; BONIFACCIO, 457. Megbízásukat 1412. január 21-én kapták kézhez. BRANDSTÄTTER, 88. 90.

2350 Emlékeztetőként ez arról szól, ajánljon fel a hercegeknek két évre 5000–6000 dukátnyi összeget. Ennek fejében a régi megegyezés betartását és kereskedőik háborítatlan mozgásának biztosítását kérték cserébe. Uo. 90.

beígért 6000 dukátnál. Császárrá koronázása esetén elvárta az 1000 lándzsás kíséretet.[2351] A Köztársaság diplomatája többször megjárta a Trient és a Velence közti utat. A 16. századi zsinat városában egyezkedett a Habsburggal. A vitatkozások során Nikolaus Ventiler folyamatosan értékes munkát végzett.[2352]

Tavasszal még Fantino Dandolo folytatta a megbeszéléseket.[2353] IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes nem akarta elfogadni az évi 6000 dukátot, testvérével, II. (Vas) Ernővel egyetértésben, 7000-et várnának. A pénztelen esetleges imperátorrá választásakor, római útját támogatandó, 1000 lándzsa kifizetését kéri. A két herceg hasonló létszámra, ugyanolyan feltétellel számítana rájuk Zsigmond esetleges agressziója esetén. Követ küldéséről is döntöttek.[2354] Új megbízottjuknak (Tomaso Micheli) 1412. április 8-án megszabták, mit képviseljen az egyeztetések idején. A Köztársaság 6000 dukátot fizetne.[2355] Amennyiben nem lennének elégedettek, 7000 dukátot javasolnak a fenti kikötésekkel. A liga két évre szólna. A kalmároknak viszont biztosítsák a szabad közlekedés lehetőségét. A római terv kapcsán a Caput Mundiig 500 lancea vigyázna útjára. Zsoldjukat Velence állná. A létszám tekintetében, ha kekeckedést érezne, lépésről lépésre felmehet 1000 lándzsáig. A Luxemburgi támadásakor fegyverrel segítenék őket.[2356]

A gazdasági kitétel egy 1407-es megegyezésükön alapult.[2357] Megerősítésként némi ajándékot szántak, jóllehet ezt Peter von Spor lovag, IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes tanácsosa, akkor javallotta, amikor még Fantino Dandolo képviselte a Köztársaságot. Lepjék meg a herceg feleségét (Braunschweig-Göttingeni Anna) némi ruci anyaggal.[2358] A kedves kötelesség végül az új követre (Tomaso Micheli) hárult.[2359] A Herzog az egyeztetések alatt előhozta Azzofrancesco da Castrobarco örökségét, pontosabban azokat a várakat, amelyeket Velence megszerzett.[2360] Hiába! A diplo-

[2351] Uo. További utasítás adnak Fantino Dandolónak, aki 1412. február 19-én Bozenből küldött információkat. Ebből kiderül a herceggel és tanácsadóival folytatott megbeszélések tartalma. Ezen kívül Bonaventura Almericotól tájékozódtak. Ha tárgyalópartnere megjelenne Bozenben vagy Meránban, mert a követ tovább nem mehet, jelenjen meg előtte. Próbáljon egységre lépni. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 243r. 1412. 2. 27.

[2352] Uo. Registri 5. 9v. 1412. 3. 29.

[2353] Tomaso Micheli váltja a követi poszton. IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes húsvétig (április 3.) kért választ. Uo. 11r. 1412. 4. 8. Arra várhatott. Már elmúlt.

[2354] Uo. Kiadása: STEINWENTER, Beilagen 27. sz.

[2355] És még két évre ugyanennyit.

[2356] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 11v. 1412. 4. 8. Kiadása: STEINWENTER, Beilagen 28. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 230. sz.; ZsO III. 1949. sz

[2357] BRANDSTÄTTER, 90–91.

[2358] A szövegben ezt olvashatjuk: „unam petiam veluti di grana, unam veluti viridis et unam panni sirici negri".

[2359] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 20v. 1412. 4. 29.

[2360] Ezek: Ala, Castello d'Avio, Brentonicco, Castel Dossomaggiore. BRANDSTÄTTER, 90–91.

mata commissiójában külön kiemelik, erről hallgasson. Ha mégis előkerülne, és a Habsburg mégis kérné, minden módon álljon ellent. Nem fogják kiengedni a kezeik közül. Kiemelik, azt a pénzt, amit IV. (Ürestarisznyájú) Frigyesnek szánnak az egyességet elősegítendő *(pro inducendo eum ad concordium)*, azt a két herceg egyenlő arányban kapja meg. Végül aszerint határoztak, a dukátok gazdagítsák a csórót. A diplomata jelezze, testvérétől birtokukban került egy pecsétes írás. Egyrészt ígéretet tett a kereskedők, valamint az élelmiszerek szabad mozgására, másrészt amennyiben konszenzusra jutnának, azt II. (Vas) Ernő ratifikálni fogja.[2361]

IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes többet akart. Megköszönte a római koronázásához felajánlott 1000 lándzsás kíséretet, de mindkettőjük nevében 20 ezer dukátot követelt.[2362] Ez jelentette a garanciát a lagúnák városa kereskedőinek akadálytalan mozgása fejében.[2363] A Köztársaság 12 ezerrel nyitott. Most sem felejtettek el célozni a birtokukban lévő II. (Vas) Ernő-féle levélre. A huzavona hátterében az áll, miszerint a két hatalom gyakorlatilag egy időben nézte ki magának a trienti részeket. Összecsaptak volna, de a magyarok megjelenése Valsugana szomszédságában, Bellunónál és Feltrénél, majd Covolo váránál,[2364] új helyzetet teremtett.[2365] A direkt osztrák beavatkozás lehetetlenné vált, hasonlóképpen Bassanóban is. A háború okán a tárgyalások elvesztették fontosságukat. A Habsburgok hiába ácsingóztak Azzofrancesco da Castrobarco örökségére.[2366] Azért IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes a nyugalom meg nem őrzésé végett 1412 nyarán lerohanta a Köztársasággal baráti viszonyt ápoló Giacomo Castronovo da Caldonazzo birtokait.[2367] Ő még 1412. február 19-e előtt, Georg von Lichenstein a trienti püspök megbízásából szembeszállt az osztrák hercegekkel.[2368] Caldonazzóban, legalábbis április végén, velencei helyőrség állomásozott. A 33 gyalogos vezetője Stangalino *(comestabilis)* figyelte a közeli hágót, és az ott átvonulókat. Számukat elképzelhetően 50-re emelték.[2369] A vár egyike azoknak a helyeknek, ahol

---

2361 A velencei követ Bozenbe vagy Meránba ment. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 21r–v. 1412. 4. 29. Az irat három, egy napon kiadott bejegyzésből áll.

2362 A Köztársaság követe (Tomasi Micheli) Francesco velencei jegyzőt küldte haza az új fejlemények ismertetésére. Uo. 34v. 1412. 6. 18. Két évre, két részletben akartak fizetni. Uo. Szerintem a notárius Francesco Bevazzano vagy Francesco della Siega.

2363 BRANDSTÄTTER, 92.

2364 1412. január 8-a környékén a mieink lerohanták.

2365 MOROSINI I. 63/627.; DOLFIN, 148.; SANUDO, 860.; BONIFACCIO, 457. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 230. A bejegyzés dátuma: 1412. 1. Napi dátum nélkül.

2366 BRANDSTÄTTER, 92.

2367 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 49r. 1412. 7. 20. Valamint: BRANDSTÄTTER, 92.

2368 Uo.

2369 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 20v. 1412. 4. 29. Nem Stangalino della Palude.

májusban a hiányzó zsold végett tiltakoztak.[2370] Tomaso Michelire bízták az ügyet. A Herzog előtt fejtse ki, amit IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes már tud, „dominum Jacobum recomendatum nostrum". Védelmük alatt áll, vonja vissza katonáit.[2371]

Giacomo Castronovo da Caldonazzót máshonnét szintén abajgatták. Emiatt személyesen ment segítségért Velencébe. Állítólag Guglielmo da Prata emberei piszkálódtak.[2372] Mit keretek arra? Fogalmam sincs. Kérését meghallgatták. 1412. július 8-án a Köztársaság Paolo Leoni provizort vezényelte hozzá. Útközben menjen a vicenzai és a veronai rektorokhoz, azonkívül a hegyi részek tisztségviselőihez, ahol Frignano da Sesso *(Fregnanus de Sexo)* leledzik. Vállvetve vizsgálódjanak. Szabad kezet kap a védelem megszervezésére, az ellenség kiűzésére.[2373] Senkit ne tévesszen meg a sesso, legalábbis most. A Reggio Emilia-i család a nevét az azonos nevű településről kapta, amely a tartomány központjától néhány kilométerre, északnyugatra fekszik. Frignano da Sesso 1397-ben a milánói flotta parancsnoka, a majlandi hadsereg alvezére volt. Később Velencébe igazolt. Avio, plusz Dossomaggiore kapitánya (1411), de Verona erődjeinek, egyúttal fellegvárának hasonlóan ő lett a capitaneusa (1408. 1423).[2374]

Megismételt ukázában újdonságokra bukkanhatunk. Tomaso Micheli számos alkalommal sürgette a segítséget. Velencében így értesültek az osztrák herceg tanácsosainak fegyverszüneti szándékáról. Azt akarják, a Köztársaság ne támogassa se élelemmel, se sereggel a megszállt várakat. A lagúnák városa ellenben elrendelte, Verona, Vicenzával közösen adjon vitézeket Paolo Leoni mellé. Gyűjtsön embereket, így a cittàk kontingensével kiegészülve vonuljanak Giacomo Castronovo da Caldonazzo megszállt erősségeihez. Védjék meg, továbbá lássák el ellátmánnyal.[2375] A végrehajtásra szűknek bizonyult az idő. IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes Innsbruckból 1412. július 21-én arról informálta a lagúnák városát, valójában Giacomo Castronovo da Caldonazzo miatt keletkezett a konfliktus. Azt kéri, Velence hívja vissza az odaküldött katonáit.[2376] A válaszból árnyaltabb képet kapunk. Védencük, aki egyben a Köztársaság szövetségese *(recommendatus noster)*, nem támadt,[2377] emiatt ve-

[2370] Uo. Misti, Registri 49. 109v. 1412. 5. 13.

[2371] Francesco della Sega jegyzőt küldik a velencei követhez a támadásról és a teendőkről beszámolandó. Uo. Secreti, Registri 5. 49r. 1412. 7. 20. Valamint: MOROSINI I. 63/703.; SANUDO, 869.

[2372] A szövegben ezt olvashatjuk: „gentes inimice, que dicuntur esse comitis Guglielmi insultarunt territorium suum". Giacomo Castronovo da Caldonazzo testvére *(soror)* Ziliola Castronovo d'Ivano hasonló atrocitásokról számolt be Velencének. Uo. Secreti, Registri 5. 41v. 1412. 7. 8.; Uo. 45r. 1412. 7. 8. Valamint: BRANDSTÄTTER, 92.

[2373] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 41v. 1412. 7. 8.

[2374] CAVALAZZI.

[2375] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 51r. 1412. 7. 24.

[2376] Uo. 53v. 1412. 7. 28.

[2377] Erről Giacomo Castronovo da Caldonazzótól értesültek.

zényeltek csapatokat a pártfogására.[2378] Azért biztos, ami zicher alapon Paolo Leoni kérésére hozzávetőlegesen 100 lovast küldenek szövetségesük erősítésére. Frignano da Sessóval együtt fogja szervezni az ellenállást.[2379] 1412 nyarán Telvana vára került IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes birtokába. A herceg innen írt Vicenzába (augusztus 2.), másnap pedig Velencébe (augusztus 3.).[2380] Giacomo Castronovo da Caldonazzo néhány nap múlva megjelent a lagúnák városában. Felajánlotta, a Köztársaság vegye át valamennyi castellóját. Nemet mondtak, jóllehet a támogatásától nem zárkóztak el. Azt kérte, küldjék hozzá III. Pandolfo Malatestit. Erre igennel válaszoltak.[2381] Azt nem javasolták neki, hogy a Habsburg salvus conductusával a herceghez menjen. Ügyében megvárják a pápa vagy a bolognai kollégium határozatát, miként ezt IV. (Ürestarisznyájú) Frigyessel közölték.[2382]

A fiatalabb Malatesti valójában itt lépett be történetünkbe. Említettem, első megbízása Giacomo Castronovo da Caldonazzo megsegítse lett volna. Mindezt saját katonáival, a veronai meg a vicenzai segédcsapatokkal közösen, amikor beesik a hallhatatlan szerelmespár városába. Élelmiszerről, a szükséges utánpótlással együtt, gondoskodni fognak. Feladatuk a várak felszabadítása. Netán ezalatt, amit nem hisznek, pártfogoltjuk megegyezne a herceggel, III. Pandolfo Malatesti vonuljon Feltre és Belluno felé.[2383] A helyzet súlyosbodott. Giacomo Castronovo da Caldonazzo egyéb birtokait (Caldonazzo, Tesobo, San Pietro) is megszállták.[2384] Egy testvérpár (Antonio d'Ivano, Castrono d'Ivano) javai nemkülönben az osztrákok fennhatósága alá kerültek. A lagúnák városába menekültek, de semmilyen segítséget nem kaptak.[2385] A Köztársaság szempontjából ez logikus lépés, hiszen újabb frontot nyitni, egy sereget meg ebben a helyzetben átdobni, az hazardírozás. Megjegyzem, a Feltréhez közel eső Primiero (Valle di Primiero) 1401-től már Habsburg fennhatóság alatt állt. Ebben az évben IV. Lipót herceg II. Georg von Welspergnek adományozta.[2386] Nem 1412-ben kezdték el a szisztematikus benyomulást.

2378 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 53v. 1412. 7. 28.

2379 A katonákat Veronából (60) és Vicenzából (40) tervezik összeszedni. Uo. 54r. 1412. 7. 28.

2380 Uo. 56v. 1412. 8. 7.

2381 Ekkor még nem állt Velence szolgálatába, de számítottak rá. A szövegben ezt olvashatjuk: „presto venturus est ad servitia nostra".

2382 Valójában Giacomo Castronovo da Caldonazzo sem akart megjelenni a herceg előtt. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 57r. 1412. 8. 10.

2383 Uo. 58r–v. 1412. 8. 12. Az összetűzések hatására egy trienti polgáron (Pietro di Giacomo), valamint a velencei követen (Tomaso Micheli) keresztül azonnal megindult a nem hivatalos közeledés a Köztársaság és a herceg között. Uo. 58v. 1412. 8. 15.; Uo. 59v. 1412. 8. 19.

2384 BRANDSTÄTTER, 92–93.

2385 RAVANELLI, 28–29.

2386 PISTOIA, 60 –63.

Jól látszik, olyan várakat meg földeket okkupáltak Valsugana völgyében, amelyek birtokosai a Köztársaság támogatóinak számítottak.[2387] Két krónikásunk azt véli, valójában Giacomo Castronovo da Caldonazzo ajánlotta fel a két castellót Velencének, mert egyiket sem akarta az osztrák hercegek kezén látni. Ezek a veronai–bresciai határon álltak. A lagúnák városa a jó viszony érdekében nemet mondott. A megbeszéléseken Tomaso Micheli követ képviselte őket. Miután világossá vált a Köztársaság álláspontja, a due castellit mégis megszerezték.[2388] Láttuk, ez nem egészen így történt, ellenben értékes sikerként könyvelhetjük el Velence részéről a Vallagrina völgyben álló Castel Beseno megkaparintását, még az 1412-es év vége előtt.[2389] Birtokosa (Marcabruno da Beseno) már a nyáron jelezte a vicenzai rektoroknak, örömmel venne 20 számszeríjászt alkalmas vezetővel. Michele Steno a kérelmező elhunyt apjának tiszteletére eleget tesz a kérésnek.[2390] Októberben a trubadúr nevű örökös érkezett a lagúnák városába.[2391] Kijelentette, a kezükbe adná a castello őrzését. A Köztársaság ezt elfogadta, mi több, saját költségén védené egy éven keresztül. Ezt követően visszaszolgáltatják, sőt békekötés után újfent átveheti.[2392] Amennyiben úgy értékelnék, a várban vagy a környékén elengedhetetlenek az erődítési munkálatok, azt elvégzik. Ennek árát ők állják. A dózse ólompecsétjével ellátott iratból még egy dolgot tartok fontosnak megosztani. Marcabruno da Besenónak, ha szeretné, családjával plusz hat famulusával nem kell elköltöznie.[2393]

Az egyezséget mindkét fél betartotta. 1412. november 7-én Andrea Gradenigo került Besenóba. A velencei provizorra maradt a birtokossal egyetértésben az erősség megőrzése, legkevesebb három hónapon keresztül. 100 dukátot szántak szolgálati helye megerősítésére. Felügyelte Pietra és Nomi castellók várnagyait, a folyamatos készenlétre figyelmeztetve őket.[2394] Beseno jelentőségét a Trient irányába futó kereskedelmi útvonalak közelsége adta. Kicsit előre evezve érdemes megjegyezni, Velence északi szövetségeseit beleveszik a castellettói fegyverszünet szövegébe. Ők Giacomo Castronovo da Caldonazzo, Vinciguerra e Antonio d'Arco, Antonio e Castorno da Castelnuovo

2387 RAVANELLI, 28–29.; RIEDMANN, 33.

2388 MOROSINI I. 63/703.; SANUDO, 869. A bejegyzés dátuma: 1412. 8. 9-e tájban.

2389 RAVANELLI, 92.

2390 BB VICENZA. Settore Antico. Archivio di Torre. Busta 48. 96. sz. 1412. 8. 26. Velence. Michele Steno dózse oklevele.

2391 Marcabru provence-i trubadur, Gascogne-ból származik. 1130–1150 között tevékenykedett.

2392 A szövegben nem nevesítik, de az osztrák hercegekre utalnak.

2393 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 70v. 1412. 10. 8.; Uo. 73v. 10. 18.

2394 Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 92r. 1412. 11. 7. 1413 augusztusában Luca da Canale került oda provizornak. Uo. 1413. 8. 4. A novemberi bejegyzés alá írták. Ő 1411 decemberében provizor volt Monselicében. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 223v. 1411. 12. 27. Valamint: RAVANELLI, 29–30.

d'Ivano, Aldrighetto e Guglielmo Castelbarco da Lizzana, Ottone Castelbarco d' Albano, Marcabruno, Antonio Castelbarco da Gresta, Marcabruno da Beseno, Guglielmo da Val Lagarina.[2395] Marcabruno Castelbarco da Gresta 1413-ban IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes herceg familiárisa.[2396] A többiek ugyancsak belsősök lehettek.

A folyamatos kudarcok következtében a Friedl mit der leeren Tasche 1412 augusztusában kivonult Valsugánából. 18-án Kropfsbergben, 10 nap múlva már Salzburgban mozgolódott. Ezután Zsigmond felé nyitott, aki tavasszal megpróbálta szétszakítani az ellene irányuló Habsburg ligát. A magyar uralkodó II. (Vas) Ernő felé lépett,[2397] jóllehet ekkor még eredménytelenül. Testvére nem adta fel. A Luxemburgi 1412. május 6-án rosszallását fejezte ki IV. (Ürestarisznyájú) Frigyesnek három püspök,[2398] Udine elfoglalása, továbbá tiroli alattvalóinak elnyomása ügyében. A bajor hercegeket meg Görz grófjait ösztönözte a beavatkozásra. Végül a polyák uralkodó közvetítésével 1412. július 27-én békét kötöttek a döntnöknek elfogadott II. (Jagelló) Ulászló mediálásával. Augusztus végén újból előkerültek a vitás kérdések.[2399] Zsigmond ekkor hatalmazta fel Brunoro della Scalát, Marcali Miklóst, Jemnisti Mikest (Mikeš Divuček z Jemniště), tárgyaljanak a társhercegekkel, és kössenek egyezséget.[2400] A Luxemburgit 1412. november 24-e tájban IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes két nemes tanácsosa várta Modrusban.[2401] Ők Fr. és Jo.[2402] A király azonnal fogadta őket. Kiderült, a Habsburg hajlandó saját költségén támogatná a magyar uralkodó háborúját. Talán ezt lépi testvére, II. (Vas) Ernő is.[2403] A felvetésből nem lett semmi,

2395 Uo. 30–31.

2396 AC CASTELBARCO. Pergamena. 1413. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Innsbruck. IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes tiroli/osztrák herceg oklevele. A levéltár Loppióban található. Ez ma Mori része (frazione). Valamint: CASETTI, 415.

2397 A magyar király 1412. március 28-án arról írt, Szent György naptól (április 24.) egy évre fegyverszünetet köt II. (Vas) Ernővel. MNL OL DF. 202040. sz. 1412. 3. 28. Kassa. Zsigmond oklevele. Kiadása: HAZAI II. 132. sz. Regesztája: HÁZI I/2. 59. sz.; ZsO III. 1913. sz.

2398 Ök: Ulrich von Wien (Brixen), Antonius (Chur), Georg von Lichtenstein (Trient).

2399 BRANDSTÄTTER, 94–95.

2400 RI XI/1. 307. sz. 1412. 8. 30. Buda.; ZsO III. 2594. sz. Marcali Miklós ekkor már nem élt.

2401 A szövegben ezt olvashatjuk: „Hodie applicuimus huc in Modressam". MNL OL DF. 287745. sz. 214v. Zsigmond oklevele. Pontos dátum és kiadási hely nélül. Hermann Heimpel szerint 1412. november 24-e körül adták ki Modrusban. HEIMPEL 1932, 28. sz. Regesztája: ZsO III. 3019. sz. Borsa Ivánnál/MályuszElemérnél 1412. november 29-e után. Modrus. Zsigmond 1412. november 24-én Modrusban tartózkodott. ENGEL–C. TÓTH, 95.

2402 Nevüket ebben a formában adták meg.

2403 MNL OL DF. 287745. sz. 214v. Zsigmond oklevele. Pontos dátum és kiadási hely nélül Hermann Heimpel szerint 1412. november 24-e körül adták ki Modrusban. HEIMPEL 1932, 28. sz. Regesztája: ZsO III. 3019. sz. Borsa Ivánnál/MályuszElemérnél 1412. november 29-e után. Modrus. Zsigmond 1412. november 24-én Modrusban tartózkodott. ENGEL–C. TÓTH, 95. Érdemes megjegyezni, Zsigmond 1413 áprilisában segítséget ígért ifjabb Garai Miklós nádornak és fiainak, ha az osztrák hercegekkel konfliktusba keverednének. RI XI/1. 461a. sz. 1413. 4. 6. Ariis vára alatt.; ZsO IV. 395. sz.

jóllehet mindkét félnek előnnyel járt volna. Velencét két oldalról támadva, csak csurrant volna némi terület, elsősorban az osztrákoknak. Kapcsolatuk normalizálódására utal, amikor 1413 januárjában a király a két osztrák herceg viszályában az ítélkezést magára vállalta.[2404] Megjegyzem, az ellenségeskedés megosztó ereje kifejezetten hátrányosan érintette volna az említett magyar-osztrák harapófogót. Szintén interpozitornak ajánlkozott egy másik ügyben. A trienti püspök (Georg von Lichtenstein) és IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes osztrák herceg közti per elhalasztását kérte a pápától. Közvetíteni akar.[2405] Feltehetőleg ebben az ügyben járt Burkhard Mannsberg lovag az uralkodónál.[2406]

Én lenni diplomat

Velencében folyamatosan szembesültek ellenfelük többfrontos diplomáciai zavarkeltésével.[2407] Zsigmond Itália városállamainak belső viszonyaival maximum pár hónapos csúszással alapvetően tisztában lehetett. Tudta, I. Gianfrancesco Gonzagát, apja I. Francesco Gonzaga, végrendeletében a lagúnák városa mellett, a Malatestik védelme alá helyezte.[2408] Ez abszolút nem zavarta. A fiatalembert megpróbálta gyámjairól leválasztani. Nyilván többször próbálkozhatott, de a kiskorú ekkor még kikérte a Köztársaság tanácsát. Véleményüket a két mantovai követ vitte magukkal.[2409] A Palazzo Ducalében már 1412 elején olvashatta a javallatokat, hiszen ekkor már levélben beszámolt a Luxemburgi próbálkozásairól kijelölt gondviselőinek. Nem volt könnyű helyzetben. Birodalmi vikáriusként az újonnan megválasztott német királynak engedelmességgel tartozott, viszont gyámjai (Velence, Carlo Malatesti) teljesen mást képviseltek. Gondviselőitől kért tanácsot, mit tegyen. A válasz sokatmondóan tömör. Papája rájuk és a Malatestikre bízta. A kormányzáshoz még nem elég öreg *(non est adhuc in etate legitima)*.[2410] Mindenestre a lagúnák városa provi-

[2404] RI XI/1. 401. sz. 1413. 1. 15. Udine.; ZsO IV. 54. sz.

[2405] MNL OL DF. 287745. sz. 299r. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 nyarán adták ki. HEIMPEL 1932, 44. sz.; ZsO IV. 438. sz. Borsa Iván/Mályusz Elemérnél 1413. április 13-a után. Eldönthetetlen, hogy ekkor hol volt a király. Lehetett Ariis alatt, Castellettónál vagy Udinében. ENGEL–C. TÓTH, 95–96.

[2406] IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes lovagja. Az oklevélben bővebben meg nem nevezett szolgálataiért, visszavonásig Weil város cenzusát és Rotweill maradék adóját zálogba kapja. Ezeket 50 guldenért már hűbérbe vette. RI XI/1. 430. sz. 1413. 3. 27. Ariis vára alatt.

[2407] Az alcímre: a szerző itt – immár negyvenötödik alkalommal oly szellemesen – kihagyja a görög szót.

[2408] 1395. június 1-én született. AS VENEZIA. Avogaria di comun, Balla d'oro, Registro 162-1. 165r. 1415. 4. 27.

[2409] Fráter Gaspare da Mantova vallomásában olvashatunk a két követről. SCHMIDT 2022, 20. sz. 1414. 3. 26-a után. Mantova. Fráter Gaspare da Mantova vallomása.

[2410] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 230r. 1412. 1. 14. A másik gyám, Carlo Malatesti, hasonló tartalmú levelet kapott I. Gianfrancesco Gonzagától. Uo. 241v. 1412. 2. 18.

zorát, Giacomo Gradenigo lovagot, vezényelte három hónapra a mantovai részekre. Ott képviselje érdekeiket.[2411]

I. Gianfrancesco Gonzaga nem ejtette a Zsigmond-féle vonalat. 1412 áprilisában titokban Budára küldte Gaspare da Mantovát. A szerzetes 1412–1414 között hatszor járt Zsigmondnál.[2412] Az első alkalommal vele volt Carlo Albertini da Prato.[2413] A gróf teljes titoktartást kért, gyámjai előtt tartsák rejtve az akciót. Akkor köteleződne el egyértelműen, amikor a Luxemburgi Itáliában lesz. A követ ura nevében kijelentette, a Gonzaga-házhoz tartozók valamennyien a birodalom hívei, sohasem a Reich ellenségei.[2414] Egyik embere magával hozta Velence és Carlo Malatesti írásait. Végezetül emlékeztette az uralkodót, megbízója egyedül nem képes sem sereget kiállítani, sem háborút viselni. A Köztársaság viszont katonákat akar neki küldeni. Mivel visszautasította a Német-római Birodalommal szembeni fellépést, helyére III. Pandolfo Malatesti került.[2415] Ha Zsigmond mégis sereget kívánna *(faceret gentes Ytalicas)*, számolják ki, mennyi pénzt küldjön 1000 lándzsa, mi több, 1000 gyalogos fizetségeként.[2416] Amennyiben a Luxemburgi Mantova urának regimentet adna, ebben az esetben ura a birodalmi haderő főkapitánya, míg a marsall Carlo Albertini da Prato legyen.

Nézzük a satu másik oldalát! Velence 1412 tavaszától folyamatosan katonákat kért I. Gianfrancesco Gonzagától. Rendszeresen követeket küldtek hozzá, mindenképpen maguknak akarták megnyerni. Nem ment könnyen, mert ügyesen lavíroztak. Olyan modus vivendi kialakítását kérték a Köztársaságtól, amelyben uruk megőrizhesse jó viszonyát a Luxemburgival, hiszen ő egyben birodalmi vikárius.[2417] Ellenérvként olvashatta, miszerint nyilván tudja, harcban állnak Zsigmonddal, aki sereget küldött ellenük. Javasolják, maradjon az oldalukon. Nagyon szeretnék szolgálatukba fogadni a beígért katonákkal. Ezek száma 500 lándzsa 400 gyalogossal. Többet is örömmel fogadnának. Ő maga 500 dukátot kapna egy hónapra.[2418] Egyébként soha

---

2411 Uo. Registri 5. 6r. 1412. 3. 7.; Uo. 11r. 1412. 4. 8.

2412 Gaspare da Mantova szerzetes két év elteltével memóriájára hagyatkozva adta elő mondandóját. Reménykedjünk, pontosan elevenítette fel a történéseket.

2413 A Carlo Albertini da Pratóra vonatkozó kérésekkel nem foglalkozom. SCHMIDT 2022, 20. sz. 1414. 3. 26-a után. Mantova. Fráter Gaspare da Mantova vallomása.

2414 A szövegben ezt olvashatjuk: „dominum et consortem suam (Paola Malatesti), atinentes suos et milites et armigeros et omnes breviter de domo de Gonzaga, quia omnes senper (sic!) fuerant imperiales etc".

2415 SCHMIDT 2022, 20. sz. 1414. 3. 26-a után. Mantova. Fráter Gaspare da Mantova vallomása. I. Gianfrancesco Gonzagának felajánlották a velencei csapatok főkapitányi tisztségét.

2416 Uo.

2417 A szövegben ezt olvashatjuk: „suum honorem versus dominum regem Romanorum ratione imperii".

2418 A két mantovai követ: Francesco Albertini da Prato *(comes)* és Francesco del Bosco. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 46v. 1412. 7. 11.; Uo. 47r–v. 1412. 7. 14. Az utóbbi I. Gianfrancesco Gonzaga titkára meg tanácsosa. LAZZARINI 1996, 271.

nem érkezett támogatás Mantovából. I. Gianfrancesco Gonzaga a korabeli híresztelések ellenére soha nem menesztett zsoldosokat a lagúnák városának megsegítésére.[2419]

Érthető tehát, miért akarta titokban tartani a gyámjai beleegyezése nélküli budai diplomáciai próbálkozásait. Érdemesebbnek tartotta saját és birtokai sorsát rendezni az új német királlyal. Nyíltan nem merészelt a Köztársaság mellé állni. Ügyesen taktikázott. Az egyik oldalt hitegette, míg a másiktól kiváltságokat remélt. Az utóbbit jól mutatja Gaspare da Mantova szerzetes második útja. Erre 1412 októberének a közepén került sor. Küldetésének lényege három pontban összegezhető. Kéri a mantovai vikariátus megerősítését, egyezkedjen az újonnan megszerzett birodalmi földekről, végezetül érje el, Zsigmond nevezze ki őrgrófnak I. Gianfrancesco Gonzagát.[2420] Decemberben Görzön túl bukkant a királyra. Három vagy négy nap múlva együtt érkeztek Udinébe.[2421] Harmadszorra Valle alatt érte utol a Luxemburgit.[2422] Kihagyhatatlan történet következik. Francesco del Bosco mantovai követ boldogan referálta, urának fia született. Azt kéri, „dignetur velle eum facere baptizari". Velence valóban elküldte megbízottját a keresztelőre.[2423] A 17 éves apa felesége Paola Malatesti, gyermekük a későbbi III. Ludovico Gonzaga, detto il Turco őrgróf, 1412. június 5-én született. Aki kíváncsi a fizimiskájára, annak irány a mantovai Castello di San Giorgio. Andrea Mantegna megfreskózta a Camera degli Sposi falán.[2424] Kicsit előre ugorva, hiába minden. A castellettói fegyverszünet kapcsán I. Gianfrancesco Gonzagáról megjegyezték, mindenben becsapta őket *(omnia nobis fregit)*. Átállt Zsigmondhoz.[2425]

Nézzük Velence diplomáciai ellenlépéseit! 1412 júniusának a végén Sante Venier indult el északnak. Filippo Maria Visconti (Milánó), III. Pandolfo Malatesti (Brescia), Cabrino Fondulo (Cremona), Giovanni Vignati (Lodi), Giorgio Benzoni (Crema) neveit jegyeztették fel a noteszébe. Elsőnek Bresciába ekképpen mentegetőzött a kisebbik Malatestinél. A milánói herceghez meg a fenti urakhoz küldik a Köztársaság érdekében. Semmi mást nem akarnak, pusztán az egyetértés helyreállítását. Tárgyalási helyszínként felajánlják Velencét, de máshol dettó találkozhatnak.[2426]

[2419] SCHMIDT 2022, 20. sz. 1414. 3. 26-a után. Mantova. Fráter Gaspare da Mantova vallomása.

[2420] Erre csak 1433-ban került sor. Carlo Albertini da Prato bizonyos okleveleinek a megerősítése szintén a feladatai közé tartozott.

[2421] SCHMIDT 2022, 20. sz. 1414. 3. 26-a után. Mantova. Fráter Gaspare da Mantova vallomása. Zsigmond 1412. december 8-a és december 11-e között tartózkodott Görzben. December 15-én érkezett Udinébe. Az ide vonatkozó megjegyzéseimet nem ismétlem meg.

[2422] Zsigmond 1413. február 13-a és február 19-e között tartózkodott Vallénél. E. KOVÁCS 2013, 365.

[2423] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 47v. 1412. 7. 15.

[2424] Életére: LAZZARINI 2006.

[2425] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 123v–124r. 1413. 4. 6. Kiadása: LJUBIĆ VII. 99–101. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 275. sz.; ZsO IV. 399. sz.

[2426] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 38v–39r. 1412. 6. 28.

A felvetés tökéletesen érthető. A tartományban a pax Milánóval sarkalatos kérdéssé vált, különben oda a segítség, elsősorban III. Pandolfo Malatesti részéről, hiszen mindenáron a zsoldjukba akarták. A többiektől szintén támogatást reméltek. Sante Venier Bresciából összegezte a kisebbik fejfájós véleményét.[2427] A felsorolt urakkal nyugalomban akar élni, emiatt kész az egyeztetésre.[2428] A Köztársaság követe júliusban azon fáradozott, a majlandi herceg küldje el embereit a lagúnák városába, ott feszüljenek egymásnak az öcsi képviselőivel.[2429] A bevésést ellősegítendő, újfent utalok arra a helyzetre, amikor San Giovanni várának ügyében a Köztársaság mindent bevetett, hogy Carlo Malatesti Bolognával jusson végre egyességre. Most Milánó és III. Pandolfo Malatesti között moderált. A cél ugyan az volt. Nem elveszteni a condottierét.

A legnagyobb kavarodást a Luxemburgi egyik emberének feltűnése okozta. A Köztársaság hozzájárulásával Sante Venier 1412 augusztusában írt Zsigmond követének *(abbati Theuthonico ambaxiatori regis Hungarie sive illi amico)*,[2430] aki ekkor kezdhette el zavarórepülését. A magyar király megbízottja hol futhatott össze Velence diplomatájával a békekötésről beszélgetvén? Fogalmam sincs.[2431] Sante Venier július végén még Lombardiában sertepertélt,[2432] feltehetően Milánóban találkozhattak. Az itáliai odahaza a német pax iránti elkötelezettségéről számolt be. Közölték vele, a Köztársaság vágya békés nyugalomban élni,[2433] minden tárgyalás a kedvükre szolgál, készek a békére. Ez ésszerű *(rationabilem)* és igazságos *(honestam)* legyen.[2434] A teuton nem léphetett önállóan. Az akció mögött a Luxemburgi állhatott. Óvatosan felmérette a terepet. Miért? Mert hosszútávon gondolkodott. A fegyveres konfliktus egyik lehetséges feloldási variációjának fogadtatását, a tárgyalásos rendezést teszteltette.

Velencében gyorsan értesültek a szokatlan mozgolódásról.[2435] Tudták, Zsigmond követei, nemcsak az abbas teutonicus, kettőjük vitáját hivatottak bemutatni.[2436]

2427 Ez egy roppant szellemes fordítás.

2428 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 45v. 1412. 7. 11.

2429 Uo. 52v. 1412. 7. 26.

2430 Az abbas szó nem segít kilétének felderítésében. Feltehetően a Német Lovagrend egyik tagja lehetett, aki a Lengyelországgal kötött béke megkötésének környékén csatlakozhatott Zsigmondhoz. Vagy nem!

2431 A szövegben ezt olvashatjuk: „super his, que michi dixistis pro pace ponenda et querenda inter serenissimum dominum Romanorum regem et meum dominium". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 58v. 1412. 8. 16.

2432 Uo. 52v. 1412. 7. 26.

2433 A szövegben ezt olvashatjuk: „dominium meum semper desideravit pacifice et quiete vivere, quia ista est consvetudo sua et semper fuit progenitorum suorum".

2434 Uo. 58v. 1412. 8. 16.

2435 A szövegben ezt olvashatjuk: „ambassiatores regis Hungarie modo nuper fuerunt ad presentiam omnium dominorum Lombardie".

2436 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 65v–66r. 1412. 9. 16. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 255. sz.; ZsO III. 2693. sz.

Válaszlépésként, nyilvánvalóan tartottak a számukra hátrányos érveléstől, Francesco della Sega jegyzőt menesztették ugyan azokhoz a fejedelmekhez, mint királyunk. Így Cremonába, Lodiba, Cremába.[2437] A notáriusnak adott utasításból kiderül, tisztán látták, mit képviselnek a magyarok a háború okát indokolandó. A Köztársaság lépten-nyomon jó viszonyra törekedett a lombard városállamokkal. Úgy érzik, ez kölcsönös. Zsigmond hozzájuk készül,[2438] mivel utazása hatalmas károkkal járna, ezt soha nem szeretnék látni.[2439] Arra lennének kíváncsiak, emberei mit mondtak uruk útjáról, miről beszéltek az üléseken, továbbá a Luxemburgi milyen lépéseket tervez. Érdeklődésük oka Itália meg Velence biztonsága és békéje. Jelenléte az érintetteknek hatalmas károkat jelentene, hiszen amikor a császárok bevonulnak, mindig változtatni akarnak.[2440] A tárgyalásokról mindent szeretnének hallani. Lehetőség szerint az arra adott feleletekről is.[2441]

A német apát politikai fickándozásáról közel két hónap elteltével Velencében már másképpen vélekedhettek. Giacomo Furiano da Brescia lovagtól, valamint másoktól értesültek, Milánó (Filippo Maria Visconti), Cremona (Cabrino Fondulo) vezetői kibékültek. A Luxemburgi viszont a lombardiai urakat egy Köztársaság kárára szervezendő ligába akarja bevonni. Követe a Malatestiket hasonlóan szeretné a maga oldalára állítani, vagy okot szolgáltatni III. Pandolfo Malatestnek, hagyja ott a lagúnák városát Lombardia urainak őt érintő piszkálódásai miatt. Niccolò Capellót *(maior)* jelölték ki, mint „solennis ambassiator" a pontos információkat begyűjtésére.[2442] Nagy kérdés, melyik abbasnak higgyünk. Az egyezkedőnek? A barátságtalannak? Taktikaként mindkettő hozzáállás elfogadható. Velence emberét (Sante Venier) kábítani, Lombardiát lázítani.

Niccolò Capello kimerítő tartalmú megbízólevelet olvasgathatott. Mantova, Cremona, Lodi, Crema, Milánó városaiba küldték. I. Gianfrancesco Gonzaga tőle tudta meg, Zsigmond apátja járt a milánói hercegnél, tetejében más uraknál is, egy Velence ellenes szövetséget gondola alá hozni. Régtől fakadó jó kapcsolatukra hivatkozva tudják, elutasítja a Luxemburgi emberét. III. Pandolfo Malatesti leválasztási

[2437] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 65v–66r. 1412. 9. 16. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 255. sz.; ZsO III. 2693. sz.

[2438] Értsd: Lombardiába.

[2439] A szövegben ezt olvashatjuk: „cognosciumus manifeste adventum dicti regis ad partes Lombardie non posse esse nisi cum damno ruine at magna turbatione totius Lombardie, quod nullo modo videre vellemus".

[2440] A szövegben ezt olvashatjuk: „quia quando imperatores descedunt semper connatur novas mutationes facere".

[2441] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 65v–66r. 1412. 9. 16. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 255. sz.; ZsO III. 2693. sz.

[2442] A szövegben ezt olvashatjuk: „etiam nititur trahere ad se dominos de Malatestis si posset vel dare materiam domino Pandulfo, qod recedat a nostris servitiis feciendo ipsum molestari ab aliis dominis Lombardie, si posset". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 72r. 1412. 10. 12.

kísérletéről ugyancsak beszéljen. Cabrino Fondulo ügyében világosan megfogalmazták, mi lehet a német király célja. A megosztás. A káosz és a zavar egy lombardiai úrnál veszteség, a többieknek pedig elkeseredettség.[2443] Szándékát nem mindegyiküknek mutatja, csupán egynek. Így akar bomlasztani.[2444] Sajnos azt kell mondjam, ennél jobban én sem tudtam volna elemezni a helyzetet. Complimenti! A diplomata hivatkozzon jó viszonyára III. Pandolfo Malatestivel. Azt sem felejtik el meglebegtetni, mi a Köztársaság valós célja. Nem más, mint Lombardia nyugalma. Lodi ura (Giovanni Vignati) plusz Giorgio Benzoni kázusában Velence, emellett a kisebbik Malatesti elleni összefogást vetik Zsigmond emberének a szemére. A két tárgyalás lényegét könnyű összegezni. Senki ne szövetkezzen a Luxemburgival.[2445]

A végére hagyták a milánói herceget. Ha igaznak bizonyul, miszerint vezetésével az abbas egy Velence ellenes ligát eszkábált össze, az bizony a status quo megváltozását hozza magával. Filippo Maria Visconti személye kulcsfontosságú, hiszen ő Lombardia legjelentősebb embere *(principale membrum Lombardie)*. A szövetség Itáliát veszélybe sodorná. III. Pandolfo Malatestit ne háborgassák, ne beszéljenek Zsigmond követével. Régi barátságukra hivatkozva arra kérik a herceget, folytassák az eddigi gáláns viszonyt.[2446] 1412 decemberében a két megbízottuktól, tetejében egyéb forrásokból begyűjtött értesülések alapján világosan látták, miről kell egyeztetni, hiszen Zsigmond a Köztársaságot akarja támadni, emiatt a lagúnák városa a lombardiai urakat a saját oldalára szeretné állítani. Követ megy Cremonába (Cabrino Fondulo és Cremába (Giorgio Benzoni).[2447] Mindkettőjüket Lombardia nyugalmának érdekében békére szólítják fel. A Luxemburgit evangéliumi sorokkal, az egyenlőtlenség átkozott okozójának *(maledicus seminator zinzaniarum)* nevezték.[2448] Az olvasóra bízom, a „lolium tumulentum" fordításaként a konkolyperje, a szédítő vadóc, vagy az üszögös konkoly tetszik-e jobban. Majd így folytatják. A választott német király követséget indított útnak a saját hasznára, nem az ottaniak előnyére. Meg akarja szerezni a birodalmi területek feletti hatalmat.[2449] Terve senkinek sem kedvezne. Cabrino Fondulo nem reménykedhet földjei feletti hatalomban, de a többi lombardiai

[2443] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod turbatio et ruina unius ex dominis Lombardie esset detrimentum et depressio aliorum".

[2444] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 74v–75r. 1412. 10. 21.

[2445] Uo.

[2446] Niccolò Capello a tartományba információszerzéssel megbízott emberükkel (Lorenzo Vallisneri) mindenképpen vegye fel a kapcsolatot, mert újdonságokról értesülhet. Uo.

[2447] A követ Gasparino de Merlati velencei jegyző. Uo. 98r–v. 1412. 12. 24.

[2448] A „zixánion" és „zizania" kifejezést Máté 13, 24–30, valamint Tamás (57) evangéliumában olvashatjuk.

[2449] A szövegben ezt olvashatjuk: „constituisse iam principales gubernatores et vicarios totius Lombardie et omnia velle disponere ad arbitrum suum sub nomine imperiali". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 97v–98r. 1412. 12. 24. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 264. sz.; ZsO III. 3109. sz.

signore sem. Azt a helyzetet akarja visszaállítani, amilyen a néhai Bernabò Visconti,[2450] és IV. (Luxemburgi) Károly idején volt. Hozzácsatolni a Német-római Birodalomhoz. Cremában ligát javasolnak. Giorgio Benzonin kívül konzultáljanak más ottani urakkal, akiket hasznosnak hisznek a szövetséghez. A Köztársaság milánói követe (Niccolò Capello) kerüljön a herceg elé. A fentieknek megfelelően próbálja belevonni a koalícióba.[2451]

A semmitmondó Lombardia békéje érven túl remek indokot hoztak elő, olyat, ami mindenkit érintett. A Reich fenyegető hatalma senkinek sem tetszett. Mindenek felett álló ellenségképet kreáltak. A belső hatalmi viszályok elsimítása esélytelennek tűnt, ellenben Zsigmond terve mindegyiküket érintette volna. Inkább negatívan. Egy másik levélből, amit Fantino Michelinek küldtek, aki ekkor I. Gianfrancesco Gonzagánál várakozott, Velence számára kedvezőtlen fordulat képe tárul elénk. Cremona, Crema, Lodi, Milánó urai egyezségre jutottak *(firmata est tregua per certum longum spatium)*. Közösen zargatják III. Pandolfo Malatesti birtokait. A címzett azonnal új feladatot kapott. Cremona vezetőjét térítse el szándékától, Cabrino Fondulo inkább Velencével szövetkezzen. Újfent előveszik a Zsigmond kártyát. A Luxemburgi itáliai jelenléte Lombardia, különösképpen városa kárára van.[2452]

A váratlan fordulatra azonnal lépni kellett. Szerencsénkre Niccolò Capello folyamatosan beszámolt a milánói egyezkedések aktuális helyzetéről.[2453] A herceg 10 pontban fejtette ki, mikor kötne ligát Velencével.[2454] A diplomata a következőket közvetítette. Zsigmond az átvonulásakor tönkre akarja tenni a tartományt, nem követné Filippo Maria Visconti utasításait. Egyetlen lombardiai dominus sem reménykedhet abban, hogy megússza károk, kiadások és helyzetének megváltoztatásának veszélye *(periculum mutationis status)* nélkül. Luxemburgi ellenes szövetséget javasol, ebbe a milánói herceg mellett Cremona, Crema, Lodi urait, III. Pandolfo Malatestit, III. Niccolò d'Este ferrarai őrgrófot tervezik bevonni.[2455] Ötéves időtartalmat javasolnak.[2456] Lassacskán befutott Majland első emberének javaslata is, amit megjegyzéseikkel elpostázták Niccolò Capellónak. A liga kifejezetten Zsigmond kárára

[2450] Többek között Cremona és Crema ura.

[2451] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 97v–98r. 1412. 12. 24. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 264. sz.; ZsO III. 3109. sz. Ezt egy másik adat szintén megerősíti. Zsigmond követei megjelentek Lombardiában. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 102v–103r. 1413. 12. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. december 15-e, utána 1412. december 17-e a következő dátum.

[2452] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 98r–v. 1412. 12. 24.

[2453] Számos levelet írt. Ezek dátumai: 1413. 1. 3. 1413. 1. 5. 1413. 1. 7. 1413. 1. 9. 1413. 1. 10.

[2454] Követüket Lombardia békéje okán, nem másért, küldték hozzá.

[2455] A liga technikai részeivel akkor foglalkozom, amennyiben érinti Zsigmondot.

[2456] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 105r–v. 1413. 1. 20.

szerződne. A Luxemburgi itáliai mozgolódása idején katonával, meg azok bérével, segítenék egymást. A Köztársaság III. Pandolfo Malatesti ügyében is lépne. A milánói herceg adja neki feudumként Brescia városát a hozzá tartozó részekkel. A zsoldosvezér viszonzásként hűségesküt tenne.[2457]

Kiemelve a kronológiai sorrendből, külön kezelem Ferrara meggyőzésére irányuló próbálkozásokat. A magyar király az 1411–1412-es évek fordulóján megkereste őrgrófját (III. Niccolò d'Este), plusz Uguccione dei Contrarit.[2458] Az utóbbi Velencében járva azonnal bemutatta az uralkodó levelét. Útmutatást kér, mit válaszoljon. Az alábbi mondatokból kiderül, a Luxemburgi ligát ajánlhatott. Ezt sejtetik azok a sorok, amelyekben a Köztársaság arra figyelmeztet, szövetségben állnak egymással.[2459] 1412 márciusában a Luxemburgi újfent próbálkozott. Írását III. Niccolò d'Este követe (Antonio Banchi) mutatta be Velencében, ahol ennek nem tulajdonítottak jelentőséget.[2460] Áprilisban szintén ő járt a lagúnák városában. Ferrarában nyílt titok a Köztársaság és Zsigmond politikai közeledése, III. Niccolò d'Este szeretne bekerülni a végleges megegyezésbe. Erre ígéretet kapott.[2461] A levél folytatásából kiderül, valóban küldött katonai segítséget, most viszont visszavárja embereit.[2462]

A magyar király nem hagyta annyiba kérése negligálását. Egy 1413. január 14-én datált bejegyzésben olvashatjuk, Zsigmond az őrgrófot a saját oldalára akarja csábítani. A szándékról a ferrarai követtől, Dante Castiglionétől hallottak. Velence részéről válaszként Giorgio Cornarót menesztették az Esték székhelyére. III. Niccolò d'Este jöjjön személyesen a segítségükre. Amennyiben nemet mondana, Uguccione dei Contrarit küldje a zsoldosokat. Költségeiket Velence állná. Segítségükkel a barbárokkal szemben *(contra istas gentes barbaras)* sikerrel őrizhetik a Köztársaságot.[2463] Hát igen! Ránk utaltak. Dante Castiglioni számos érdekességet hozott a pápáról, Nápolyi Lászlóról, a Malatestiekről, különösképpen egy, az urának tett javaslatról.[2464] II. Teodoro del Monferrato őrgróf, közösen a genovaiakkal, ligát ajánlott.

2457 Uo. 112r–113r. 1413. 2. 17. A castellettói fegyverszünetet követő milánói tárgyalásokat akkor veszem elő, ha érinti Zsigmondot. Niccolò Capello 1413 áprilisában még Lombardiában volt. Uo. 126r. 1413. 4. 26.

2458 Uguccione dei Contrari ferrarai őrgróf bizalmasa. 1411. január 17-én Michele Steno dózsétól velencei polgárjogot kapott. A Maggior Consiglio tagja lett. ASCARI.

2459 Értsd: Ferarával. A szövegben ezt olvashatjuk: „sua magnificentia est in liga cum nostro dominio et est nobilis noster Venetus et nobis conditionaliter obligatus est". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 231r–231v. 1412. 1. 15.

2460 A szövegben ezt olvashatjuk: „cuius litere importantia tamen non videtur nobis". Szó esett még Piacenza megszerzéséről, és velencei gabona megvásárlásáról. Uo. Registri 5. 6v–7r. 1412. 3. 11.

2461 A castellettói fegyverszünet szövegében ott a neve.

2462 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 13r. 1412. 4. 14.

2463 Uo. 104r. 1413. 1. 14.; Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 109r. 1413. 1. 18. Valamint: MOROSINI I. 63/763.; DOLFIN, 161.; SANUDO, 876.

2464 A bejegyzésben az őrgróffal minden alkalommal együtt hivatkoznak Uguccione dei Contrarira.

lott Lombardia okán. Velence válaszában kifejtette, biztosak a kérés elutasításában. Sem Ferrara, sem a Köztársaság érdekei nem ezt kívánják. Piacenza megszerzését, amit Lodi ura (Giovanni Vignati) akar, és örömmel átadná az őrgrófnak, megfontolásra javasolja, habár mindkét lehetőséget elfogadná.[2465] Miután apró betekintést kaptunk bizonyos itáliai államok politikai lépéseiről, itt az idő az irat számunkra legértékesebb részével foglalkozni. Zsigmond Udinéből jelzett III. Niccolò d'Este ferrarai őrgrófnak. Álljon az oldalára, hagyja Velencét.[2466] Az eredményt illetőleg ne legyenek kétségeink. Nem változott semmi.

Giorgio Cornaro az Esték székhelyén folyamatosan kapta az utasításokat,[2467] ahol az őrgrófot puhította Uguccione dei Contrarival együtt. Az utóbbi kijelentette, tanácsára III. Niccolò d'Este nem fog személyesen hadba vonulni Velence mellett, mert akkor földjei, amelyek a Német-római Birodalom joghatósága alá tartoznak, veszélyeztetve lennének, ráadásul a terv a pápa tetszését sem nyerte meg. A Köztársaság diplomatája nem adta fel. Birtokai védelme okán elfogadják távollétét, ellenben Uguccione dei Contrari a szolgálatukba állhatna. Beszéljék rá, hozzon magával 400–500 lándzsát meg 200 gyalogost. Zsoldjukat a lagúnák városa fizeti. Azt a 200 lanceát, amivel az őrgróf éppen rendelkezik, azt már most elküldhetnének.[2468] Az újabb ukázt 1413. február 17-én fogalmazták. Giorgio Cornaro menjen a két ferraraihoz (III. Niccolò d'Este, Uguccione dei Contrari). Jelezze, a magyarok a veronai meg a vicenzai vidéket fenyegetik, [2469] emiatt Velence növelni akarja seregét, hogy visszaszorítsa az ellenséget a Piave folyón túlra. Ehhez várnának segítséget. Megtudjuk, Ferrarában tisztában vannak a Köztársaság és a Milánó közti tárgyalásról, a követ ezek állásáról mindenképpen tájékoztassa vendéglátóit.[2470] Ez nem egy odavetett gondolat. Ferrara éppen ellenséges viszonyban állt a majlandi herceggel. 1413 márciusában a lagúnák városában még mindig abban reménykednek, Uguccione dei Contrari megszerzi nekik Ludovico degli Obizi (Fuoriuscito),

[2465] A szövegben ezt olvashatjuk: „quia de omni sua deliberatione remanebimus contenti".

[2466] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 104v. 1413. 1. 20. Kiadása: LJUBIĆ VII. 65–66. Regesztája: ZsO III. 81. sz.

[2467] Ő sem tétlenkedett. Négy levelet küldött Velencébe.

[2468] A bejegyzés alatt egy rövidebb szövegben, amit az iratba szántak egy hiányjellel, azt olvashatjuk, Uguccione dei Contrari vezetésével 200 lándzsát várnának a ferrarai katonákból. Ezen kívül Ludovico degli Obizi és Lorenzo da Codignola zsoldosvezéreket újabb 200 lanceával. Ez utóbbit leszavazták. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 108r. 1413. 1. 28.

[2469] A szövegben ezt olvashatjuk: „quia Hungari, qui his diebus preteritis fuerunt usque super territorio nostro Veronensi". Giorgio Cornarónak, Velence ferrarai követének írták. A szövegben ezt olvashatjuk: „inamici Hungari transiverant cum magno exfortio ad territoria Vincentini et Veronensis".

[2470] Uo. 111v. 1413. 2. 17.

valamint Lorenzo Attendolo (Cotignola) zsoldosvezéreket 100–100 lándzsával.[2471] Hát nem sikerült! Ennek ellenére a firenzei Sante Croce templomban mindig meglátogatom az elsőként említett condottiere fehér (Carrara), zöld (Prato), vörös (Maremma) márványokból kifaragott sírkövét.[2472]

Zsigmond további lépései arról tanúskodnak, a magyar diplomácia értette Itáliát. A többször hivatkozott II. (Jagelló) Ulászlónak címzett iratban a Luxemburgi kiemeli, II. Teodoro del Monferrato őrgróf Genova kapitányaként hűségesküt tett neki Friuliban.[2473] Valójában követén (Giovanni Forestio degli Scazzosi da Castelletto) keresztül, hiszen Udinében tartózkodott.[2474] Világos, Velence miért akarta a ferrarai őrgrófot eltántorítani a ligától, amiről Dante Castiglioni követtől hallottak, jómagam pedig fentebb említettem. Filippo Maria Visconti követei az uralkodó felszólításának eleget téve megkeresték III. Niccolò d'Este őrgrófot, és kezeskedtek megbízójuk lojalitásáról.[2475] A sikerpropagandának még nincs vége. Brescia városából, ekkor III. Pandolfo Malatesti birtoka, úgy a guelfektől, mint a ghibellinektől számos küldött, mi több levél érkezett Zsigmondhoz. A Hiéna székhelyének, és a hozzá tartozó földek engedelmességéről, mi több, esetleges csatlakozásáról szóltak.[2476]

Valójában nincs min csodálkozni. A Velencét politikailag elhagyó városállamok támogatást reméltek a Luxemburgitól, aki örömmel vehette a dörgölődzést, pontosabban gyakorlatias emberként számolt velük. Tudta, mindez addig tart, amíg Itáliában forgolódik. Ez ideig-óráig elégségesnek bizonyult. Milánó esetében még addig sem. 1413. február 17-én Velencében válaszoltak az éppen egy Zsigmond ellenes szövetségen dolgozó herceg javaslatára. Erről követüktől (Niccolò Capello) értesültek. A Köztársaság elfogadja a javaslatot a ligára, ez elsősorban a király kárára *(principaliter contra Sigismundum)* köttetne.[2477] Politikailag a legérdekesebb része,

[2471] Uo. 118v. 1413. 3. 14.

[2472] Lorenzo Ghiberti és Filippo da Cristofano szoborták 1424–1427 között.

[2473] A szövegben ezt olvashatjuk: „ubi (Friuli) illustris princeps Theodorus marchio Montisferrati, qui est capitaneus civitatis Januensis existit, nobis fecit fidelitatis sacramentum". MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

[2474] RI XI/1. 395. sz. 1413. 1. 2. Udine.; Uo. 396. sz. 1413. 1. 2. Udine.; Uo. 398. sz. 1413. 1. 4. Udine.

[2475] A szövegben ezt olvashatjuk: „per solemnes ambassiatores obtulit se cum omnibus suis ad nostra mandata". A RI XI/1-es kötetében ebből az időből egy milánói adatot ismerek. Beltramolo Castiglionit Zsigmond familiárisai közé fogadta. Uo. 384. sz. 1412. 12. 16. Udine. Nem hiszem, hogy követ. Valamint: MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

[2476] MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

[2477] A tervezet részleteiről nem értekezem. A ligát nem kötötték meg.

miszerint a herceg a ferrarai őrgrófot, III. Pandolfo Malatestit, Cabrino Fondulót, Giovanni Vignatit, Giorgio Benzonit be akarta vonni a koalícióba.[2478]

Ellenfelünk perspektivikus gondolkodását mutatja, a Luxemburgi aktivizálódását látva, Itália mellett számolt az Európán kívüli világgal. Két célból követséget menesztettek a törökökhöz. Az első: saját védelmük. A második: bármilyen módon kárt okozni Magyarországnak. Választásuk Francesco Gezo coronei polgárra esett. Írás ment Modone és Corone várnagyainak. Kötelesek útját „ad presentiam Turchi" egyengetni. Amikor megérkezik, győzze meg I. (Hóhér) Mehmedet.[2479] Az ötlet nem rossz. A terv végkifejletét nem ismerem. Az új tatár kán megválasztását követően *(propter creationem novi imperatoris Tartarorum)* a Köztársaság sem akart kimaradni a gratulálók sorából. Megbízottuk 1000 dukátnyi összeget költhetett ajándékra.[2480] Végül 1413 nyarán Benedetto Emo indult útnak Tane irányába. Elsősorban a lagúnák városának kereskedői érdekét szem előtt tartva kellett egyezkednie.[2481]

Ha fentebb a perspektivikus jelzőt használtam, ugyanazt mondhatom el Zsigmondról is, hiszen ugyancsak kísérletezett Keleten. Terve gazdasági akciónak tűnik, de nyugodtan tekinthetjük politikai lépésnek. 1412 első félévében a király Gereci Miklóst, Szalmavári Lászlót, Hangácsi Jakabot *(aule nostre familiares domesticos et nuntios speciales baulos)* küldte igen messzire,[2482] egészen a tatár kánhoz.[2483] A Luxemburginak a kaffai genovai kolóniához szánt üzenetéből kiderül, felszólítja a ligur város megbízottjait, csatlakozzanak három követéhez, Segítsék őket.[2484] Elképzelése érdekes. Felújítani a régi útvonalat Hotanból (Ész-Kína) Kaffán (ma Feodosia

[2478] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 112r–113r. 1413. 2. 17. Kiadása: LJUBIĆ VII. 76–81. Regesztája: ZsO IV. 187. sz. Milánóval a castellettói fegyverszünet után folyamatosan tárgyaltak. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 133v. 1413. 5. 26.; Uo. 134r. 1413. 5. 29. Ezzel nem foglalkozom. Zsigmond és Velence relációjában érdektelenek. A tregua megkötése mindent megváltoztatott.

[2479] A szövegben ezt olvashatjuk: „ad tractandum contra regem Hungarie et statum suum pro utilitate et conservatione honoris et status nostri". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 103v. 1413. 1. 14. Kiadása: LJUBIĆ VII. 64–65. Regesztája: ZsO IV. 52. sz.

[2480] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 157v–158r. 1413. 2. 21. Márciusban még nem döntöttek a konzulról. Uo. 163v. 1413. 3. 3.

[2481] Uo. Registri 50. 11v–12r. 1413. 7. 18.

[2482] Az utóbbi magyarunk neve az eredeti iratban a 270r. oldalon: „Hungen". A 303r. oldalon: „Hangar". Hangácsi Jakab lehetett. Vagy nem!

[2483] A tatár kán az eredeti iratban a 270v. oldalon: „Gelele Dinhan". A 303r. oldalon: „Gebeledni Haan". Ő lehetett Temür, de szóba jöhet még a grünwaldi csatában a litván sereg tatár segédhadát vezető Dzsalál ad-Dín is. Az utóbbi testvérét (Kerimberdi) sem lehet kizárni. Széles a választék. 1412 körül uralkodtak mindhárman. MNL OL DF. 287745. sz. 269v–270v. 302v–303v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Hermann Heimpel szerint az 1412-es év első felében adták ki. Kiadása: HEIMPEL 1930, 154–156. Regesztája: HEIMPEL 1932, 23. sz.; ZsO III. 3129. sz. Valamint: TARDY 1980, 27.

[2484] MNL OL DF. 287745. sz. 269v–270v. 302v–303v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Hermann Heimpel szerint az 1412-es év első felében adták ki. Kiadása: HEIMPEL 1930, 154–156. Regesztája: HEIMPEL 1932, 23. sz.; ZsO III. 3129. sz.

Ukrajnában. Vlagyimir Vlagyimirovics Putyint kérdezve, akkor Oroszországban) és Chilián (ma Kilija Ukrajnában. Vlagyimir Vlagyimirovics Putyint kérdezve, nemsokára Oroszországban) keresztül Európába, másrészt megakadályozni az áruk Egyiptomba kerülését, ahonnét azt a velenceiek tovább szállítanák.[2485] Az irat dátumát a nálam hozzáértőbbek az 1412-es év első felére teszik.[2486]

Megjegyzem, a stratégiai helyen fekvő Chilia okkupálása ötletként felmerült Zsigmond környezetében. 1413 tavaszán a király Stibor erdélyi vajdát nyugtatta. Ezt most nem lehet kivitelezni, ilyen volumenű vállalkozáshoz hosszú előkészületek szükségesek. Erről a bárókkal dönt, amikor visszatér az országba.[2487] Gereci Miklós és Szalmavári László szerencsésen megjárhatták a nagy utat. 1420-ban verőcei ispánok. Nevüknél ott áll a sokatmondó szó: „Zaracheni".[2488] Mit sugallhat? Számos variáció elképzelhető. Egyet kizárhatunk. Nem az I. (Nagy) Lajos korából ismert padovai származású Szerecsen család tagjai.[2489] Az utazás során áttértek a mohamedán vallásra, à la Germanus Gyula? Elképzelhető. Magyarországi ragadványnevük akkor erre utalhat. Gereci Miklós 1428–1430 között udvari lovagként szolgált, utolsó említésekor a kunok ispánja és bírája.[2490] Szalmavári Lászlóról 1420 után semmi.[2491] A harmadik követnél, aki Hangácsi Jakab lehetett, nincs jelző.[2492] Ha ő a mi emberünk, 1414 elejére visszatért a tatár kántól.[2493] Ez vonatkozhat a másik kettő nemesre is. Mindhárman túlélték a keleti kalandot.

Zárásként jöjjenek a konstanzi zsinat szervezéséhez köthető diplomáciai lépések. Nyilvánvalóan azok, ahol hivatkoztak a velencei háborúra. Zsigmond IV. (Lancaster) Henrik angol királynak a lengyel uralkodó látogatásáról, a concilium összehívásáról, XXIII. János pápa tervéről a görögökkel történő egyesülésről, egy keresztes hadjáratról, a burgundi meg az orleans-i hercegek közti vitákról, az angol beavatkozásról, végezetül a frankfurti koronázásáról szóló levelében kitért a

[2485] Ezt a részt egy évvel az ukrajnai háború kitörése előtt írtam. Több tanúm van rá. Nem kellett hozzá nagy ész.

[2486] MNL OL DF. 287745. sz. 269v–270v. 302v–303v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Hermann Heimpel szerint az 1412-es év első felében adták ki. Kiadása: HEIMPEL 1930, 154–156. Regesztája: HEIMPEL 1932, 23. sz.; ZsO III. 3129. sz.

[2487] MNL OL DF. 287745. sz. 300r–301r. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413. május 26-a után fogalmazták. HEIMPEL 1932, 113. sz. Regesztája: ZsO IV. 662. sz.

[2488] MNL OL DL. 35472. sz. 1420. 6. 29. Verőce. Gereci Miklós és Szalmavári László *(Saraceni)* verőcei ispánok oklevele. Regesztája: ZsO VII. 1907. sz. Valamint: MÁLYUSZ 1984, 174. Továbbá: ENGEL I. 231.

[2489] ENGEL II. 231. sz.

[2490] Uo. 83.

[2491] Uo. 219.

[2492] MNL OL DL. 38940. sz. 1414. 1. 22. Sáros megye oklevele.; MNL OL DL. DF. 220808. sz. 1415. 12. 15. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 1324. sz.

[2493] 1414. január 22-én Újvár várnagya. ENGEL I. 453.

Köztársaság elleni fellépésére. Az elmúlt télen sereget küldött. Célja a birodalmi területek visszaszerzése Itáliában. Csapatai Friuliban, Lombardiában, továbbá Marca Trevigianában városokat, várakat, egyéb helyeket szereztek vissza. Ezek neveit egy iratban csatolja.[2494] Mivel az Aquileiai Patriarkátus a Reich része, emberei ennek visszaállításáért harcolnak.[2495]

Napoli-Venezia

A történelem gördülékenységet bizonyítandó nem szeretnék megfeledkezni Zsigmond másik vetélytársáról, az Anjou uralkodóról sem.[2496] A helyzetet bonyolítandó, Nápolyi Lászlóval nemcsak a Luxemburginak gyűlt meg a baja, hanem XXIII. Jánosnak is. Viszályuk fegyveres konfliktussá fajult. A pápai követ a kereszténység két oszlopához, Zsigmondhoz és Velencéhez fordult. A Köztársaság sajnálja a konfrontációt, de abban az estben, ha a Szentatya segítségül hívná a magyar uralkodót, ellenségként fogják kezelni, megjelenését mindenképpen megakadályozzák. Az Anjouval szembeni fellépésre hasonlóan nemet mondtak.[2497] Velencében azonnal átlátták a helyzetet. Nápolyi Lászlót keresték, nem Rómát. Kiemelték, XXIII. János meghívta Zsigmondot az Urbsba. Egyrészt a pápa védelmére, másrészt a császári korona átadása okán. A hadjárat mindkettőjük kárára lenne, emiatt mindent megtesznek a Luxemburgi seregének megállítása érdekében.[2498] Az Anjou tudta, szükség van rá, ezért kérhet valamit. Gályákat akar bérelni gabona és árpa szállítására. Megkapta a felhatalmazást, egy kitétellel. Kizárólag olyanokról mondanak le, amelyek bizonyos űrtérfogat alattiak *(sint capacitatis stariorum VIII^{m})*. Velence szabadkozik, de a 8000 vékánál többet fuvarozókra most nagy szükségük van. A világ több pontjára navigáltak velük élelmért meg árukért.[2499]

[2494] A csatolmány sajnos nincs benne.

[2495] MNL OL DF. 287745. sz. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Heinrich Finke szerint 1412. március 12-e után adták ki. FINKE I. 21. sz. Regesztája: HEIMPEL 1932, 12. sz.

[2496] Az alcímre: a szerző itt – immár negyvenhatodik alkalommal oly szellemesen – gyermekkorát idézi, amikor a Totó eredményeket olvasták be a rádióba. Sajnos az Anjou nem Campobassói László.

[2497] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 214v–215r. 1411. 12. 8. 1411. 12. 8. Kiadása: COGO 1893, 322–326.; Kivonata: FINKE I. 23. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 207. sz.; ZsO III. 1330. sz.

[2498] Velence, Nápolyi Lászlótól apuliai árpát *(duarum milium salmarum ordeis)* kért. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 216v. 1411. 12. 12. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 208. sz. Hibás dátummal.; ZsO III. 1338. sz. Hibás dátummal. A Giorgio Dolfinnál olvasott két diplomata (Marco Venier, Barnabò Loredan) mehetett az Anjouhoz. Zsigmond Lombardiába akar jönni, Velence ellen fog harcolni, és szeretné megkoronáztatni magát. Emiatt a Köztársaság elküldte diplomatáit Nápolyba a ligáról egyeztetni. DOLFIN, 157–158. Valóban ők lettek a követek. AS VENEZIA. Senato, Sindicati, Registri I. 470. sz. 1412. 1. 16.

[2499] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 219r. 1411. 12. 16.

Ozorai Pipo csapatainak sikereit látva a Köztársaság 1412 legelején követet küldött Neapolisba,[2500] aki az apuliai konzullal (Giovanni Loredan) közösen egyezkedni kezdett Nápolyi Lászlóval.[2501] Az Anjou joggal tartott a Luxemburgi megjelenésétől, aki Itáliában könnyebben lobbizhatna a császári korona megszerzéséért. Segítséget ajánlott.[2502] Januárban Velence 1000 vagy 2000 lándzsát kért tőle katonai támogatásként.[2503] A trónbitorló ekkor szövetséget javasolt a magyar uralkodóval szemben. A Köztársaság 1000 lancea négy hónapnyi átengedésével elégedett lenne,[2504] majd újabb 1000 lándzsára számítanának, ugyanolyan feltételekkel.[2505]

Kérésére igent mondtak. Cserében két hajót adnának Nápolyi Lászlónak.[2506] Ezek Fanóba vagy a Malatestik egyéb birtokára szállítanák a gabonát. Innét a rakomány Perugiába kerülne. Örülhetett tehát Perusia küldötte,[2507] aki éppen Velencében tárgyalt. Ígéretet kapott a zárai rektorok által feltartóztatott gabonaszállítójuk szabadon engedésére. Amennyiben nem tennék meg, a rakomány értékét megtérítenék.[2508] A Köztársaság viszont 4000 véka *(salmas)* frumentum vásárlását engedélyezte nekik.[2509] Kiderült, Zára 1262 vékára *(staria)* tette rá a kezét, amit Nápolyi László Perugia támogatására küldött. Ennek árát nem fizették ki. Emiatt levelében, amit Marco Dandolo hozott a lagúnák városába, kérte a kártalanítást. Ez 4000 dukát. A záraiak ezt vissza fogják törleszteni 6,5 libra/véka értékben.[2510]

Zsigmond végett folyamatos kapcsolatban álltak egymással. Nápolyi László tudomást szerzett a magyarok Itáliába érkezéséről. Mindezt Pietro Micheli üzenetéből, amit testvérének (Giusto) küldött, jóllehet Velence szerint nincs rálátása sem a hírre, sem az eseményekre. Velük nem egyeztetett, saját akaratából lépett. Ne adjon hitelt

[2500] Neapolis, Nápoly latin neve.

[2501] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. Uo. 227v. 1412. 1. 5.

[2502] Uo. 238r. 1412. 1. 30.

[2503] Mejegyzik, lehet ennél több, vagy kevesebb is.

[2504] Velencéből az apuliai konzuluknak írtak. A szövegben ezt olvashatjuk: „de lanceis mille per quatuor menses et tantum plus, quantum erit necessum ut possumus obstare adventui dicti regis Sigismondi ad partes Italie inimici sui et nostri".

[2505] Az iratban még szó esik a Malatestik és a Facino Cane közti viszályról. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 237v. 1412. 1. 30. Kiadása: COGO 1893, 308–309. Pontos dátum nélkül. Regesztája: ZsO III. 2264. sz. Hibás dátummal.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 5r. 1412. 3. 7.; Uo. 5v. 1412. 3. 7.

[2506] Velence apuliai konzulján keresztül érkezett a kérés.

[2507] Perusia, Perugia antik neve.

[2508] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 91r. 1412. 2. 4.

[2509] Velence apuliai konzulján keresztül történt a vásárlás. Uo. 93r. 1412. 2. 5.

[2510] Uo. 107v. 1412. 4. 29.

az ilyeneknek, habár kétségtelen, az ellenség jönni fog.[2511] Ha a Köztársaság valamit közölni akarna vele, arra a hivatalos utat használná.[2512] Megemlítem, a választ 1412 márciusában fogalmazták, úgyhogy Pietro Micheli valóban mellébeszélt.[2513] Nem osztogattak, hanem fosztogattak, hiszen miként megírták, Carlo Malatesti vezetésével csapataik sikeresek, Ozorai Pipo szinte egész seregével hazament.[2514] A folyamatos egyeztetések idején Velencét az apuliai konzul (Giovanni Loredan), addig a nápolyi királyt Pandello Malenotte da Benevento képviselte. Az utóbbi március elején a lagúnák városába készült.[2515] A politikai kapcsolattartás mellett a Köztársaság most sem feledkezett el kereskedőiről. Megerősítésre várt a két fél közti szerződésről, tudniillik a velencei merkátorok és áruik szabad mozgásáról Apuliában. Ennek előkészítését Giovanni Loredantól várták. Nápolyi Lászlót még arról tájékoztatták, miszerint a lengyel király és Zsigmond a béke szövegét már kézjegyükkel hitelesítették.[2516]

Az Anjou 1412 júniusában újból koalíciót akart. A Köztársaság szempontjából a lehető legjobb időben. Ekkorra már végleg megszakadtak a Luxemburgival folytatott tárgyalások, az előző napok valamelyikén tértek vissza a követeik (Tomaso Mocenigo, Antonio Contarini) Magyarországról. Beszámolójukból kiderült, felesleges reménykedni. Az uralkodó nem köt békét. Ekkor viszont a kezükbe vehették a magyar trónbitorló ajánlatát.[2517] Régi barátunkkal, Pandello Malenotte da Beneventóval három pontban egyeztek meg. A lagúnák városa elfogadja a Zsigmond ellen javallott fegyveres támogatást, így akadályozva az utazását. Nápolyi László és Velence Itália két fénye *(sua serenitas et nostrum dominium sunt duo luminaria dominationum Italie)*, egy liga megkötésekor nem kétséges, mi a sorsuk a betolakodók-

[2511] A szövegben ezt olvashatjuk: „adventus istorum Hungarorum inimicorum suorum et nostrorum non est dubium est nature et conditionis".

[2512] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 3r. 1412. 3. 1.; Uo. 5r. 1412. 3. 7.; Uo. 5v. 1412. 3. 7.

[2513] A szövegben ezt olvashatjuk: „auditis novis Hungarorum descenderunt ad partes Foroiulii et deinde ad partes Trevisane pro adventu regis Sigismondi pro eundo accipiendum coronam imperii".

[2514] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 5v. 1412. 3. 7.

[2515] Uo. 3r. 1412. 3. 1.

[2516] Uo. 12v. 1412. 4. 12.

[2517] Az oldalra három különböző bejegyzést vezettek fel, valamennyit 1412. június 5-i dátummal. Šime Ljubić, ezt két iratra bontja. Ezt vette át Borsa Iván/Mályusz Elemér. Uo. 30r. 1412. 6. 5. Kiadása: LJUBIĆ VI. 228. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 242. sz.; ZsO III. 2241. sz. A tanácsba is meghívták őket. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 30r. 1412. 6. 5. Kiadása: LJUBIĆ VI. 228. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 241. sz. Június elsején „iverunt in Hungariam". AS VENEZIA. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 90r. 1412. 6. 1. A két követ május 21-én indult Budáról és 27-én Zágrábban találjuk őket. Uo. Secreti, Registri 5. 30v. Kiadása: LJUBIĆ VI. 229. sz. 1412. 6. 5. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 243. sz.; ZsO III. 2240. sz. A szokásos útvonalon haladhattak. Zenggig lovon poroszkálhattak, ott hajóra szállhattak, és június 5-e előtt megérkeztek. A szövegben ezt olvashatjuk: „nuper redierunt de partibus Hungarie". Ha a nuper június 4-re vonatkozik, 15 nap alatt tették meg a távot. Roppant gyorsan. Buda–Zágráb között legalább 430 kilométer az út. Ez közel 60 kilométeres napi átlagnak felel meg.

nak. Végül hajlandó lenne saját, valamint a Köztársaság diplomatáit szétküldeni a fejedelmekhez meg a városokhoz.[2518] Derítsék fel, kik nem pártolják a Luxemburgit, másrészt kik értenek vele egye. Velence mindhárom felvetését elfogadta. Katonai segítségben is reménykedtek.[2519]

Az Anjou további mozgolódásának okát egy fontos diplomáciai sikerben látom. 1412. június 17-én XXIII. János képviselője, Rinaldo Brancaccio kardinális,[2520] San Felice Circeo közelében megegyezett Nápolyi Lászlóval. Ennek értelmében a pápa kötelezte magát, megakadályozza Zsigmond itáliai útját, mi több a római koronázását. Kudarc esetén kölcsönösen támogatnák egymást.[2521] Júliusban Pandello Malenotte da Benevento újból Velencében forgolódott. Azért küldték, derítse ki a liga feltételeit, mert csak ezután érkeznének a nápolyi zsoldosok.[2522] Az Anjou a Köztársaságtól teljes felhatalmazású követet, világosan megfogalmazott pontokat vár, ismétlés meg javítás nélkül. Menesszenek diplomatákat az Appennin-félszigeten. Ő szintén így tenne, ha elfogadják felvetéseit. Keressék azokat, akik partnerségre lépnének egy kívülről fenyegető hatalommal szemben.[2523] Nevet nem említettek, de Zsigmondra céloztak. Közös ellenségük ide készül a császári korona megszerzésére. Ez úgy Nápolyi Lászlónak, mint Velencének, rajtuk keresztül pedig egész Itáliának a kárára válna. A Köztársaság a többi városállam bevonását kizárólag azután támogatná, ha megszületne az egyezség, hiszen nem biztos, hogy koalícióra lépnének az Anjouval és Velencével egyaránt. Előbb érdeklődjenek szándékaikról.[2524]

1412 augusztusában tovább kalapálgatták az együttműködés gondoláját. Giovanni Loredan szorgalmasan küldte a leveleket. Remek háttéranyaggal rendelkezett, hiszen folyamatosan beavatták, miről tárgyaltak a nápolyi követtel (Pandello Malenotte da Benevento). Apuliai emberük egyszer arról olvashatott, miszerint Hervoja bosnyák nagyvajda újfent az Anjou mellé állna, aki szerint Velence a segítségével megvehetné tőle Spalatót.[2525] Azt gondolom, csupán csinos vágyálom lehetett az adásvétel belengetése. A főúr ugyanis hűséget fogadott Zsigmondnak. 1412 májusában talál-

[2518] A szövegben ezt olvashatjuk: „ad dominos et comunitates". Ezt fordítottam, nem olyan merészen, a fenti módon.

[2519] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 31r. 1412. 6. 10. Kiadása: LJUBIĆ VI. 230. sz. Regesztája: ZsO III. 2263. sz.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 31v. 1412. 6. 10. Kiadása: LJUBIĆ VI. 230. sz. Regesztája: ZsO III. 2263. sz.

[2520] Diaconus cardinalis sanctorum Viti et Modesti. Életére: GIRGENSOHN 1971.

[2521] FEDELE, 208. (38. pont.)

[2522] A szövegben ezt olvashatjuk: „postmodum mittere nobis gentes". Katonákra utalnak.

[2523] A szövegben ezt olvashatjuk: „ad requirendum comunitates et dominia de liga contra quoslibet ab extra venientes, qui vellent defendere in Italiam".

[2524] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 48r–v. 1412. 7. 18.

[2525] Uo. 55v. 1412. 8. 5.

koztak, ott volt a II. (Jagelló) Ulászló tiszteletére adott budai ünnepségsorozaton.[2526] 1409-ben már a Luxemburgit választotta. Ekkor lett a Sárkány-rend tagja, sőt Luxemburgi Erzsébet keresztapja (1409).[2527] Habár, mint tudjuk, van az a gondola!

Nápolyi László nagyon odafigyelt a történésekre. Lazán megvádolta a Köztársaságot, mert Firenze közbenjárásával békét akar kötni a Luxemburgival. Ezt udvariasan visszautasították. Az elődöket követve ők a pax hívei, ezen jelenleg mediátorként a pápa munkálkodik. Arra kérik, adjon teljes felhatalmazást Pandello Malenotte da Beneventónak.[2528] Kívánságukat Giovanni Loredánon keresztül erősítették meg. A nápolyi követ rendelkezzen a liga kapcsán megfelelő mandátummal. A lagúnák városa kijelölt diplomatájának parancsba adta, hozza tető alá a két hatalom közti megegyezést.[2529] Az Anjou a barátságát demonstrálandó, Nápolyban egy kertes palotát adományozott a Köztársaságnak.[2530] Októberben Pandello Malenotte da Benevento megint beleszippanthatott a lagúnák felől érkező illatokba. A liga megkötéséhez szükséges plena libertassal érkezett.[2531] Az Anjou a három javaslatot ugyanennyivel gondolta megfejelni, de Velencét csupán a részleges szövetség érdekelte *(non facere ad intrandum in tractatu lige generalis)*. Érthetőbben olyan, ami kizárólag Zsigmond ellenes.[2532] Novemberben Pandello Malenotte da Benevento újfent megjelent. Az álláspontok nem közeledtek.[2533] A Köztársaság ekkor újabb követeket küldött.[2534] A tárgyalások vezérfonalának azt képzelték, mivel a Luxemburgi mindkettőjük közös riválisa, megjelenése Itáliában roppant káros. Emiatt kérnek 500 lándzsát 200 gyalogossal Nápolyi Lászlótól.[2535]

A két megbízott *(solennes ambassiatores)* Barnabò Loredan és Marco Venier feladatáról Michele Steno dózse december 10-én rendelkezett. A koalíció kapcsán a Köztársaság Zsigmondot tekinti közös rosszakarójuknak, aki Itáliába készül meg-

---

2526 C. TÓTH 2014, 345. Azt, hogy volt Zsigmondnál, Velencében is tudták. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 55v. 1412. 8. 5.

2527 BARANYAI, 697.

2528 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 56r. 1412. 8. 5.

2529 Uo. 60v–61r. 1412. 8. 30.

2530 PREDELLI III. Libro X. 157. sz. (Az eredetiben: 172. sz.) 1412. 8. 15. Nápoly. Nápolyi László oklevele.

2531 A szövegben ezt olvashatjuk: „sindicatum in plena forma cum libertate tractandi et praticandi ligam et unionem nobiscum".

2532 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 68v. 1412. 10. 4. Kiadása: LJUBIĆ VI. 246. sz. Regesztája: ZsO III. 2752. sz.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 69r. 1412. 10. 6.

2533 Velence marad a részleges liga *(ligam particularem)* pártján, míg Nápolyi László az általánosén *(ligam generalem)*.

2534 Ők: Barnabò Loredan és Marco Venier.

2535 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 88v–89r. 1412. 11. 28. Kiadása: LJUBIĆ VII. 28–30. Regesztája: ZsO III. 3012. sz. Valamint: MOROSINI I. 63/743.; DOLFIN, 157–158.; SANUDO, 873. Továbbá: CUTOLO I. 395.

koronáztatni magát. Valójában Nápolyi László Magyarország királya,[2536] itt az idő trónja visszaszerzésére, hiszen a Luxemburgi személyesen jön Friuliba néhány bárójával, számottevő sereggel a háta mögött. Országát törékeny helyzetben hagyta hátra *(reliquando regnum in debili statu et conditione)* a császári korona iránti vágyától hajtva. Az Anjou csapataival hajózzon át Dalmáciába. Átvonulhat Velence birtokain, sőt gályákat kapna a Köztársaságtól. Emellett még 1000 lanceát, vagy annak a bérét adnák. Netán az átkelés ötletét elvetné, segítenék a vágyott corona imperii megszerzésében. Hatalmának megerősítésében sok emberükkel támogatnák. Mellékesen azért a lagúnák városa 1000 lándzsát kér tőle.[2537] Amikor Nápolyi László keveredne háborúba, akkor ők hasonló kondíciókkal szubvencionálnák.[2538] A Köztársaságban hajlanának a Dalmáciáról szóló adásvételi szerződés kiegészítésére. Mindezt 5–10 év közötti időtartamra szeretnék.[2539] Néhány nap múlva újabb döntés született. A dózse a Pandello Malenotte da Benevento felvetésére adott válasszal kezdte. A generális ligát nem fogadják el,[2540] jóllehet a Zsigmond ellenes koalíciót erősen támogatnák, utóvégre ő a közös mumus. Koronázása okán itáliai bevonulása egyiküknek sem lenne kedvező. Amennyiben Barnabò Loredan és Marco Venier úgy értékelné, Nápolyi László elfogadná a részleges szövetkezést, kérjenek tőle katonákat. A lehető legtöbbet a Luxemburgi koronázásának megakadályozására. Ők hasonlóan bármikor sereget küldenének az Anjou megsegítésére. A két diplomatának felvázolták további elképzeléseiket. Ezek közül a legfontosabbnak a harcosok kölcsönös küldését tekintem. 500–1000 lándzsára, 200–400 gyalogosra számíthatnának egymástól.[2541] Hiába a körültekintő felkészítés, a követek még nem indulhattak el. 1413. január 10-én Michele Steno gyakorlatilag megismételte az említett commissiót. Zsigmondot Nápolyi László legnagyobb vetélytársának nevezi, megjelenése Itáliában óriási veszélyeket rejt.[2542] Barnabò Loredan és Marco Venier

[2536] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod ipse dominus rex Ladizlaus habet titulum et vocem regis Hungarie et digne et merito, quia serenissime memorie quondam genitor suus fuit rex Hungarie et ipse etiam coronatus fuit rex per barones Hungarie et aliis multis occasionibus legitimis".

[2537] 500 és 1000 közti számmal elégedettek lennének, de semmivel sem kevesebbel.

[2538] 1000 lándzsa vagy a zsoldjuk.

[2539] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 94r–v. 1412. 12. 10. Kiadása: LJUBIĆ VII. 39–41. Regesztája: ZsO III. 3063. sz.

[2540] Ennek okaként azt írják, kereskedőik, polgáraik és hajóik számos országban érdekeltek, sok nációval állnak kapcsolatban.

[2541] A többi pont témánk szempontjából érdektelen. AS VENEZIA Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 95r–v. 1412. 12. 19. Kiadása: LJUBIĆ VII. 42–45. Regesztája: ZsO III. 3095. sz.

[2542] A szövegben ezt olvashatjuk: „qui sicut toti mundo manifestissimum est semper fuit et est capitalis inimicus sue serenitatis". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 101v–102r. 1412. 1. 10. Kiadása: LJUBIĆ VII. 61–64. Regesztája: ZsO IV. 37. sz.

pár nap múlva viszont már csomagolhattak. A Kréta szigetére küldött gályák egyike Barlettában vagy Traniban rakta őket partra.[2543]

Alkalmanként a Napoli-Venezia meccset apróbb konfliktusok szakították meg. Az 1412–1413 fordulóján Velence az Anjou fennhatósága alatt álló Aquila városát represszália alá helyezte, mert nem fizettek Omobono Gritti polgáruknak 2000 dukátot a vas plusz a só fejében. A Nápolyi Lászlóhoz induló embereik ezt mindenképpen vessék fel.[2544] Miután apuliai konzuljuk (Giovanni Loredan) Velencébe ért, azonnal számoljon be a liga kapcsán miről tanácskozott a királlyal.[2545] A Köztársaság soha nem hagyta cserben hűséges polgárait. Így a néhai Marco Dandolo örököseit sem. Érdekükben felléptek Nápolyi Lászlónál, aki pénzzel tartozott az elhunytnak. Barnabò Mauriceno Apuliában visszatartott áruiról sem feledkezhetett el Barnabò Loredan és Marco Venier. Tájékozódjanak a miértről.[2546] A két velenceinek ajánlatos lehetett sietősre fognia. Giovanni Loredan beszámolójából, valamint Belello Civran apuliai konzul válaszaiból világossá vált, azt terjed, Nápolyi László fúrni akarja a lagúnák városának tárgyalásait Zsigmonddal.[2547] A castellettói fegyverszünet ratifikálásával Velence kedvezőbb helyzetbe került. Nem sürgette őket semmi, ez követeinek (Barnabò Loredan, Marco Venier) küldött levélből jól látszik. Két hónapja megkapták tőlük Nápolyi László pontjait a szövetségi tervezethez. Azóta számtalanszor kicserélték elképzeléseiket, de nem találták az összhangot. Köztársaság elérte az ötéves fegyverszünetet Zsigmondnál, ennek egyetlen részlete sem hátrányos az Anjoura. Derítsék ki, ebben a helyzetben mit fontol tenni, majd térjenek vissza Velencébe.[2548] 1413 nyarán egy újabb nápolyi követség járt a lagúnák városában. Innét Mantovába mentek.[2549]

Zsigmond talán örömmel vette, amikor XXIII. János meg Nápolyi László között kiújultak az ellenségeskedések. Az általuk megkötött pax felbomlott.[2550] Az 1412-es év tavaszától hosszasan a Luxemburgi udvarában forgolódó Bertoldo Orsini pápai küldöttet az ősszel Filippo del Bene követte, mint békeközvetítő.[2551] Uski

[2543] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 103v. 1413. 1. 14.

[2544] Uo. Misti, Registri 49. 155r. 1413. 1. 25.

[2545] Uo. 164v. 1413. 3. 16.

[2546] Uo. Secreti, Registri 5. 101v–102r. 1413. 1. 10. Kiadása: LJUBIĆ VII. 61–64. Regesztája: ZsO IV. 37. sz.

[2547] A szövegben ezt olvashatjuk: „etiam quia sentitur, idem dominus rex multum sollicitatur ad fumendum concordium cum rege Hungarie". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 103v. 1413. 1. 14. Belello Civran 1409-ben Raspó kapitánya volt. RADOSSI 1980/1981, 523.

[2548] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 126v. 1413. 4. 28. Kiadása: LJUBIĆ VII. 105–107. Regesztája: ZsO IV. 497. sz. Nápolyban lovaggá ütötték őket. MOROSINI I. 63/812.

[2549] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 50. 6v. 1413. 7. 11.

[2550] A béke 1412. június 17-től, majd 1412. október 26-tól volt érvényes. HERRE, 6. 20.

[2551] FINKE I. 18.

János pécsi prépost 1413. március 16-án már a kúriában egyeztetett. Ő sem ért el semmilyen eredményt a viszály kezelésében.[2552] Zsigmond Róma oldalára állt. Leveleket küldött több, meg nem nevezett városba. Az egyiket felszólította, ne támogassa a pápa kárára III. Pandolfo Malatestit.[2553] A másik nevenincset arra kérte, a Szentatya megtámadásakor álljon mellé.[2554] Velencétől viszont azt követelte, csapatai Bertoldo Orsini vezetése alatt, XXIII. Jánost segítendő, szabad átvonulást kapjanak. Sikertelenül.[2555] A Köztársaság ugyancsak visszautasította a pápai követ hasonló jellegű (Pierre d'Ailly kardinális) kérését. Területükön nem lovagolhatnak át a Nápolyi Lászlóval szembenálló hadak. A katonákat Zsigmond, egyéb fejedelmek és német urak adnák a pápa megsegítésére. Válasszanak más útvonalat.[2556] Valljuk be! A terv hátrányosan érintette volna a lagúnák városát.

[2552] LUKCSICS, 7.

[2553] MNL OL DF. 287745. sz. 305v–306v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Kiadása: FINKE I. 27. sz. Hermann Heimpel Velencére gondol címzettként. HEIMPEL 1932, 38. sz. Az iratot 1413 április 17-e után fogalmazhatták.

[2554] MNL OL DF. 287745. sz. 298r–v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Kiadása: FINKE I. 28. sz. Hermann Heimpel Firenzére gondol címzettként. Zsigmond Nápolyi Lászlóhoz egy lovagot küld. Talán mindkét félhez követséget *(solemnes alios ambassiatores)* is meneszt. HEIMPEL 1932, 39. sz. Regesztája: ZsO IV. 506. sz. Az iratot 1413 április 17-e után fogalmazhatták.

[2555] MNL OL DF. 287745. sz. 305v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Kiadása: FINKE I. 29. sz. Hermann Heimpel Velencére gondol címzettként. HEIMPEL 1932, 40. sz. Regesztája: RI XI/2. 12233. sz.; ZsO IV. 678. sz. Valamint: HERRE, 22. Heinrich Finke feltevése alapján az iratot 1413 júniusának elején fogalmazhatták. Ezt gondolja Wilhelm Altmann is. Borsa Iván/Mályusz Elemér az iratot az év május–júniusára datálta. Pontosabb időpontot adok. Francesco Bevanzano commissiójában (1413. május 25.) már említik a kérést, és az erre adott negatív választ. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 123v–124v. 1413. 5. 25. Az oklevél kibocsátása mindenképpen ezelőtt történt.

[2556] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 137v–138r. 1413. 6. 9. Kiadása: FINKE I. 30. sz. Regesztája: ZsO IV. 731. sz.

Katonadolog

Az a bizonyos giberne és a bot

A magyar csapatok elsőszámú vezetője Ozorai Pipo lett.[2557] Az egykori kereskedősegédből az ország legeredményesebb hadvezére vált.[2558] Engel Pál szerint „a mesterség akkoriban inkább csak veleszületett kvalitásokat kívánt meg, semmint szakismeretet. Természetes intelligencia, határozottság, egyéni bátorság kellett hozzá, egyéb azonban nem".[2559] Tapasztalt katonának számított,[2560] 1406-tól, amikor először dobták a mélyvízbe Boszniában, 1411-ig minden évben harcolt valahol.[2561] Ekkor 42. Még 15 nyarat élt meg.[2562] Nem számítva a második velencei megjelenését, még 10 alkalommal szállt csatába.[2563] Ez bizony összesen 17.[2564] Michael E. Mallett külön kiemelte, a törökellenes harcokban megedződve az itáliaiak nagy részénél sokkal jártasabbá vált a katonai gyakorlatban. Vakmerő lovassági vezérnek számított. Gyorsasága, könyörtelen tettei, a foglyok iránti kegyetlensége megdöbbentették Velencét. Később a condottierik egyre tervszerűbb és elővigyázatosabb lépéseivel szemben nem volt sikeres.[2565] Velencében gyűlölhették. Mire alapozom kijelentésemet? Mert a temesi ispánra való tekintettel a kollektív bűnösség elvét alkalmazták. A hadjárat kezdetét követően a firenzeieknek nem lehetett Padovában honolniuk *(fuerit prohibitum, quod aliquis Florentiunus non posset habitare in Padua)*. A tilalmat két év múlva oldották fel. Ekkor derült ki, a korlátozás valójában kikre vonatkozott. Az egyetemi tanulókra, valamint más kondíciójú emberekre. Ezentúl jöhetnek, maradhatnak, lakhatnak a városban *(possint ire et stare et habi-*

2557 A fejezetcímre: a szerző itt – immár negyvenhetedik alkalommal oly szellemesen – nem Channing Tatum filmjére utal, hanem Jókai Mór megállapítására. (Meghalni katonadolog.)

2558 ENGEL 1987, 65.; SÜTTŐ 2009a. 7–10.

2559 ENGEL 1987, 65.

2560 Az alcímre: a szerző itt – immár negyvennyolcadik alkalommal oly szellemesen – a napóleoni időkből származó mondással operál, kihagyva a kihagyhatatlant. A giberne szó értelmezést.

2561 A velencei háború előtt ötször vett részt egy-egy hadjáratban. Hol vezetőként, hol Zsigmonddal. ENGEL 1987, 65–66.

2562 1369-ben született és 1426-ban halt meg.

2563 Egy esetben Boszniában (1415) pusztán bandériumai vitézkedtek.

2564 ENGEL 1987, 66.

2565 MALLETT 1983, 71–72.

tare in Padua).[2566] Az engedmény más helyekre is vonatkozik. Ez arra mutat, ott sem látták őket szívesen, hála a származásának. Zsigmond itáliai megjelenésével mindenki a királyt tartotta a sereg első emberének, hiába jött vele Ozorai Pipo. A Luxemburgi velencei hadjárata idején talán egy leheletnyit részt vehetett az isztriai harcokban. Ariis ostrománál viszont ott volt.[2567]

A Firenzei mellett ott van még Blagaji Lászlót, a jövőbeli udvari lovag. (1418). Túlélte a harcokat. 1436-ben még élt. Születésének dátumát köd fedi, nem lehet megállapítani, milyen idős/fiatal volt.[2568] Adománylevelét nézve talán az 1411-es évben volt az első komolyabb megmérettetése.[2569] Itáliában melegedhetett bele a tábori létbe.[2570] A temesi ispán távozásával ő lehetett a magyarok parancsnoka, míg az Udine környéki erőket feltehetően III. Friedrich von Ortenburg kommandírozhatta. A feltételes mód használata jogos. Míg a Köztársaság generalis capitaneusa a harcok különböző szakaszaiban Taddeo Dal Verme, Carlo Malatesti, III. Pandolfo Malatesti, addig a mieinknél ez csupán Ozorai Pipónál egyértelmű.[2571] A konstanzi zsinat záró évében (1418) a német városban találjuk.[2572] A cseh hadjáratban (1419–1422) a király sereg vezetőjeként, Hradiště (ma Uherské Hradiště Csehországban) kapitányaként harcolt.[2573] Itt testről és lélekről erős bizonyosságot mutatott. A morvaországi Steiniz vára falainál lándzsás párviadalba keveredett az egyik huszita vezérrel, aki dárdájával a bal szemére megvakította.[2574] A magyar nem adta fel, a mellénél átdöfte ellenfele páncélját. Az eretnek *(hereticus)* lezuhant a lováról. Azonnal meghalt.[2575]

[2566] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 50. 103r. 1414. 4. 27. Velence. Ebben a kötetben mindig az új számozás szerint adom meg a jelzeteket. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 286 sz.

[2567] Nikápolynál (1396) és Galambócnál (1428) a király vezette a sereget.

[2568] DRTA VII. 125. sz. 1412. 1. 30. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 184. sz.; ZsO III. 1667. sz.; MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz. Első említését 1396-ból ismerjük. ENGEL II. 37. Az oklevélből életkorára nézve nem derül ki semmi. A jogügylet nem köthető hozzá, csak a nevét soroljak fel testéreivel közösen. BLAGAY, 107. sz. 1396. 8. 18. (Zágráb.) A zágrábi káptalan oklevele. Regesztája: ZsO I. 4502. sz.

[2569] Említettem, Blagaji László az előőrs vezetőjeként 1411. szeptember 24-én megjelent Cividalében AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 196r. 1411. 9. 24. Kiadása: LJUBIĆ VI. 172. sz. Regesztája: ZsO III. 971. sz. Valamint: SCHÖNHERR 1895, 507.

[2570] Ha komoly tapasztalattal rendelkezik, azt az adománylevélben felsorolják. Nem tették. MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

[2571] Blagaji László itáliai jelenlétéről, miként szavojai forgolódásairól még írok.

[2572] MNL OL DL. 10800. sz. 1418. 5. 1. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 1834. sz.

[2573] A szövegben ezt olvashatjuk: „in directorem, moderatorem et generalem capitaneum gentium nostrarum et oppidi nostri Hradischye terre nostre Moravie". MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

[2574] Ez 1422-ben lehetett. Zsigmond 1422. április 24-én ott táborozott. ENGEL–C. TÓTH, 111. Ez nem azt jelenti, hogy a párviadal akkor történt.

[2575] MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

Ezután sem vonult vissza. Blagaji László 1426 telén Havasalföldön harcolt.[2576] 1436 tájban halhatott meg.[2577] Összegezve: gondolás egy gyerek lehetett.

Marcali Miklós egykori erdélyi vajda 1412 nyarán érkezett az itáliai hadszíntérre.[2578] Mottánál vesztette életét.[2579] Tapasztalt harcosnak számított. Temesvári várnagy (1394), később a megye ispánja (1395–1402). Ezután Csáki Miklóssal közösen erdélyi vajdaként (1402–1403) fungált.[2580] Jól látszik, a déli részeken szolgált katonaként. Küzdött Nikápolynál (1396).[2581] A katonabáró életkoráról nem bocsátkozom becslésekbe.[2582] Sírkövére 1890-ben bukkantak Székesfehérvárott. Ezen egy 1413-as dátum látható.[2583] Később átfaragták és kútfedőként használták.[2584] Egy kérdés azért felmerül bennem. Megjelenésével vajon ő lett-e a magyar seregek fővezére? Talán.

Monoszlói Csupor Pál szlavón bán hasonlóan felbukkant az Appennin-félszigeten. Azért nem ennyire egyszerű a helyzet. 1412. május legelején még Zágrábban volt.[2585] 10 nap múlva Kőrösön van.[2586] 28-án, Monoszlón ír át egy oklevelet.[2587] Másnap adták ki együtt Marcali Miklóssal azt az írást, amelyben a friuli városoknak válaszolnak. Csapataikkal éjjel-nappal feléjük tartanak. Remélik, ekkora sereggel meg tudják őket védeni.[2588] A „Cauliz" helységnév mögött én egyelőre olvasati problémát látok. Leghamarabb június közepén érhettek oda. Jóllehet ebben a hónapban egy királyi iratot címeztek részére.[2589] Zsigmond úgy tudta, augusztusban még Itáliában van.[2590]

2576 MNL OL DL. 66570. sz. 1427. 7. 7. Rozsnyó. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 155. sz. Regesztája: ZsO XIV. 756. sz.

2577 ENGEL II. 37.

2578 Erről már írtam.

2579 MNL OL DL. 79090. sz. 1412. 8. 8. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 129. sz. Regesztája: ZsO III. 2508. sz. Halálára: MNL OL DL. 10618. sz. 1417. 9. 29. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: FEJÉR X/5. 366. sz. Regesztája: ZsO VI. 965. sz. Valamint: MOROSINI I. 63/706.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 870.

2580 ENGEL II. 154.

2581 WERTNER 1925, 42.; KRANZIERITZ 2015, 169.

2582 Első említését 1390-ből ismerjük. ENGEL II. 154.

2583 Az 1413-as évszám a felállítás idejére vonatkozhat. Vagy nem!

2584 ENGEL–LŐVEI–VARGA, 29–30. Ábrázolása: Uo. 5. kép.

2585 MNL OL DF. 230911. sz. 1412. 5. 1. Zágráb. Monoszlói Csupor Pál szlavón bán oklevele. Regesztája: ZsO III. 2049. sz.

2586 MNL OL DL. 34834. sz. 1412. 5. 10. Kőrös. Monoszlói Csupor Pál szlavón bán oklevele. Regesztája: ZsO III. 2121. sz.

2587 MNL OL DL. 35361. sz. 1412. 5. 28. Monoszló. Monoszlói Csupor Pál szlavón bán oklevele. Regesztája: ZsO III. 2209. sz. Ez ma Podravska Moslavina Horvátországban.

2588 Regesztája: ZsO III. 2214. sz. (1412.) 5. 29. Cauliz. Marcali Miklós somogyi ispán és Monoszlói Csupor Pál szlavón bán oklevele. Marcali Miklós itinériuma sem ad semmilyen támpontot.

2589 MNL OL DF. 286101. sz. 1412. 6. 9. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: LASZOWSKI, 29. sz. Regesztája: ZsO III. 2255. sz.

2590 Közösen kapott levelet Blagaji Lászlóval és Marcali Miklóssal. MNL OL DL. 79090. sz. 1412. 8. 8. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 129. sz. Regesztája: ZsO III. 2508. sz.

Egy másik oklevél még nehezebb helyzetbe sodorja a történelemkutatót, aki már a nagy mottai csatában vizionálta a bán hősiességét. Ezt Monoszlói Csupor Pál adta ki Zágrábban.[2591] Gyorsan elhagyhatta a hadszínteret és visszatért Magyarországra.[2592] Egy bellunói bejegyzés szerint újból Friuliban forgolódott. 1413. január 29-én Serravale kapitánya.[2593] Egyik familiárisáról (Hótvafői alias Thomadócz Tamás) megemlítették, a szlavón bán csapatában harcolt a várnál *(in campo castelli Sarraval)*.[2594] Mivel az erősség a mi kezünkön volt, hibázhattak érdemei felsorolásánál, de utalhattak Serravalle elleni valamelyik sikertelen velencei kísérletre, illetve az erődből kiinduló valamelyik fegyveres próbálkozásunkra. Monoszlói Csupor Pál 1413 februárjában Vallében a királyától kapott adományt. A szövegben nem hivatkoztak jelenlétére.[2595] Ebben a hónapban talán már otthon lehetett.[2596] Májusban viszont már kétségkívül.[2597] Augusztusban, Boszniában küzdött Hervoja bosnyák nagyvajdával.[2598] Pozíciója sejteti, nem lehetett tőle idegen a harc.[2599] Tudjuk, megsebesült.[2600] Csáki Miklós egykori erdélyi vajdáról kevés az információm. Ozorai Pipóval Verona és Vicenza körzetében sok várat elfoglalt.[2601] A főúr a hadjárat uralkodó nevéhez köthető periódusában forgolódott Itáliában. 1412 márciusában még Lublón van,[2602] ezután csatlakozott a sereghez.

2591 MNL OL DL. 79089. sz. 1412. 8. 8. Zágráb. Monoszlói Csupor Pál szlavón bán oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 130. sz. Regesztája: ZsO III. 2510. sz.

2592 MNL OL DF. 230914. sz. 1412. 8. 24. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2561. sz.; MNL OL DF. 255689. sz. 1412. 9. 1. Zágráb. Monoszlói Csupor Pál szlavón bán és Zágráb megye szolgabíráinak oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2605. sz.

2593 ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 76r. 1413. 1. 29. Belluno. A város bejegyzése. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 741. sz.

2594 MNL OL DL. 50514. sz. 1415. 6. 23 Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: NYÁRY 1884, 58–60. Regesztája: ZsO V. 765. sz.

2595 AT-OeSTA/HHStA. Archiv Erdődy. 10068. sz. 1413. 2. 14-e körül. Valle melletti tábor. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2847. sz. Az eredeti oklevélről Fazekas István (egykori) és Oross András (jelenlegi) bécsi levéltári delegátusok segítségével sikerült fotót szereznem. Önzetlen segítségüket megköszönöm.

2596 A zágrábi káptalan oklevelében Zsigmond parancsára 1413. február 9-re Monoszlói Csupor Pál bán elé idéztek egy peres ügyben. MNL OL DF. 230955. sz. 1413. 1. 24. (Zágráb). A zágrábi káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 92. sz.

2597 Oklevelet adott ki. MNL OL DL. 101996. sz. 1413. 5. 9. Kőrös. Monoszlói Csupor Pál szlavón bán oklevele. Regesztája: ZsO IV. 564. sz. Még egy adat magyarországi tartózkodására. MNL OL DL. 66560. sz. 1413. június 16. Feltre. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 126. sz. Regesztája: ZsO IV. 766. sz.

2598 ENGEL 2003a, 504.

2599 Funkcióit teljesség nélkül: körösi ispán (1407–1412), zágrábi ispán (1409–1412), szlavón bán és a vránai perjelség kormányzója (1412–1415). Az első említését 1397-ből ismerjük. 1415-ben halt meg. ENGEL II. 54.

2600 MNL OL DL. 10092. sz. 1425. 8. 13. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO XII. 927. sz.

2601 MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

2602 MNL OL DF. 288992. sz. 1412. 3. 9. Lubló. Branda Castiglioni bíboros és a magyar főurak oklevele. Regesztája: ZsO III. 1839. sz.

A Zsigmondot szolgáló külföldiek sorát a cseh lovag, zólyom ispán, saskői várnagy (1411–1419), királyi tanácsos (1412) Jemnisti Mikes (Mikeš Divuček z Jemniště) nyitja. Említettem, a királlyal lovagolhatott be Udinébe.[2603] Tudomásunk van még egy bohémról. Ő Johannes de Dub. Feltehetően kapitányként szolgált, ezért sorolom ide. No meg a cseh kollégáknak szeretnék örömet okozni. Az alábbiak régebbi tisztségüknek köszönhetően lettek katonai vezetők. Ők III. Friedrich von Ortenburg birodalmi vikárius, Brunoro della Scala és Marsilio da Carrara. Ha a fenti megállapítást kiterjesztjük, akkor a következőket szintén abba a csoportba sorolhatjuk, ahol a ranggal járó kötelezettséggel jár a militáris parancsnokság. Ilyen Lévai Cseh Péter királyi lovászmester, Rozgonyi János főkincstartó, VI. Heinrich von Görz, VII. Johannes Meinhard von Görz grófok, Arab/Rahab/Raab János, aki magnificus, egyben capitaneus, ráadásul magyar.[2604]

Tovább nyomozva kézenfekvőnek tűnik a Zágrábban (1412. november 8.) a felvidéki városok zálogba adása okán kiadott oklevél méltóságsorát megvizsgálni.[2605] Két kérdést teszek fel magamnak. Az iratra került pecsétek tulajdonosai közül ki követhette az uralkodót? Zsigmond melyikük katonáit vihette magával? Az utóbbira könnyű a válasz: akárkijét. Abban reménykedtem, a kézjegyükkel ellátók közül páran együtt maradhattak a Luxemburgival. Nézzük, kik jöhetnek szóba. Az első, Újlaki László macsói bán. Őt kizárhatjuk, hiszen 1412. november 11-én Újlakról a kői káptalant utasítja testvérével (Imre) egy iktatás ügyében.[2606] Valami itt nem stimmel. A két város távolsága légvonalban 273 kilométer, három nap alatt nem lehetett odaérni. Kettő magyarázatom van. Zágrábban nem a november 8-i állapotot tükrözte a méltóságsor. November 11-én Újlaki Imre tevékenykedett, testvére nevében is eljárt.[2607] Amúgy 1413 februárjában otthon volt.[2608]

A másik titkos jelöltem Maróti János báró, egykori macsói bán. Róla semmi nyomom 1412. november 8-át követően. Az első értékelhető bejegyzést 1413 júli-

[2603] ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 74v. 1413. 1. 1. Udine. Zsigmond oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 737. sz. Regesztája: BRESSLAU, 6. sz.; RI XI/1. 392. sz. 1411 nyarán Magyarországon van. MNL OL DL. 69361. sz. 1411. 7. 25. (Vác). A váci káptalan oklevele. Regesztája: ZsO III. 754. sz. Zsigmond Brunoro della Scala és Marcali Miklós mellett őt is delegálja az osztrák hercegekkel tanácskozó delegációba. RI XI/1. 307. sz. 1412. 8. 30. Buda.; ZsO III. 2594. sz.

[2604] „S nyögte Zsigmond bús hadát" fejezetben megtalálhatóak azoknak a neve a rájuk vonatkozó jelzetekkel, akik a velencei hadjáratban harcolhattak.

[2605] MNL OL DF. 280275. sz. 27r–30r. 1412. 11. 8. Zágráb. Zsigmond oklevele. Kiadása: FEJÉR X/5. 130. sz. Regesztája: ZsO III. 2897. sz.

[2606] MNL OL DL. 9987. sz. 1412. 11. 11. Újlak. Újlaki László és Imre macsói bánok oklevele. Regesztája: ZsO III. 2930. sz.

[2607] Ismétlés következik. Most nem merülök bele az actum és dátum kérdésébe.

[2608] MNL OL DL. 103445. sz. 1413. 2. 10. Újlak. Újlaki László és Imre macsói bánok oklevele. Regesztája: ZsO IV. 151. sz.

usából találtam róla.[2609] Ez két dologra utal. Hiányos az okleveles anyag – én emellett voksolok –, vagy azért nincs nyoma Magyarországon, mert Itáliában vitézkedett. Abban a privilégiumban, ahol Zsigmond felsorolja érdemeit, Itáliáról szó sem esett.[2610] Jeleztem, Marcali Miklóssal együtt az uralkodó 1412. május 5-én megbízta a birodalmi ügyek figyelésével Aquileiában, Friuliban, Marca Trevigianában, Itáliában, Lombardiában.[2611] Megjelent az Appennin-félszigeten? Amennyiben igen, csupán rövid ideig. Az újabb értékelhető hírünk szeptemberi, jóllehet az iratban semmi sincs jelenlétéről.[2612] Áttételesen azért köze lett a hadjárathoz. A Zsigmonddal útra induló Lévai Cseh Péter királyi lovászmester bizonyos birtokait 1000 aranyforintért zálogba adta feleségének (Katalin) hadi kiadásait fedezendő. A pénzt Maróti János kölcsönözte az asszonynak.[2613] Két másik aspiránsom lett volna még a zágrábiak közül. Az egyik Ónodi/Bölcsi Cudar Benedek udvari lovag.[2614] Sajnos zéró velencei felbukkanás, ellenben 1413 februárjában Magyarországon személyesen perel.[2615] A másik Johannes de Bohemia, de nevével sehol sem találkoztam. Habár nyugodtan lehetne Johannes de Dub cseh lovag, akiről még írok. Úgy tűnik, ekkor még a kíséretben tevékenykedett Pálóci Máté,[2616] de Itáliába már nem követte Zsigmondot. Erre utal az az oklevél, amiben felsorolják, milyen országokban járt az egyház és a birodalom ügyében. Itáliát nem említik.[2617]

2609 MNL OL DL. 10089. sz. 1413 7. 18. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 877. sz.

2610 A királyi kegyet a törökök ellen Boszniában és Havasalföldön nyújtott szolgálatai fejében a konstanzi zsinaton érdemelte ki. MNL OL DF. 218703. sz. 1427. 7. 7. Rozsnyó. Zsigmond oklevele. Kiadása: FEJÉR X/6. 403. sz. Regesztája: ZsO XIV. 758. sz.

2611 MNL OL DF. 287861. sz. 24r. 1412. 5. 5. Diósgyőr. Zsigmond oklevele. Kiadása: WENZEL 1873, 106. sz. Regesztája: RI XI/1. 224. sz.; ZsO III. 2078. sz.

2612 MNL OL DL. 9951. sz. 1412. 9. 21. (Kalocsa). A kalocsai káptalan oklevele. Regesztája: ZsO III. 2711. sz.

2613 MNL OL DL. 10027. sz. 1413. 1. 2. (Nyitra). A nyitrai káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 11. sz. Jelzem, amikor 1414 őszén újból Zsigmondhoz ment Németországba, akkor is Maróti János bánhoz fordult. 4000 aranyért számos birtokát adta neki zálogba. MNL OL DL. 87876. sz. 1414. 10. 9. (Garamszentbenedek). A garamszentbenedeki konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2549. sz.

2614 István fia. 1412-ben udvari lovag. ENGEL II. 46.

2615 MNL OL DF. 220635. sz. 1413. 2. 11. Lúc. Rozgonyi Simon országbíró oklevele. Regesztája: ZsO IV. 153. sz. Júniusban már Bőcsi Cudar Benedek. MNL OL DL. 10073. sz. 1413. 6. 2. (Jászó). A jászói konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 691. sz.

2616 Péter fia. Borsodi és hevesi ispán (1409–1427). Abaúji ispán (1409–1425). Szabolcsi ispán (1409–1435). Diósgyőri várnagy (1410–1427). Udvari familiáris, specialis aulicus (1412–1418). 1412. október 19-én relátor Székesfehérvárott, tehát a királyt kísérte. MNL OL DL. 60566. sz. 1412. 10. 19. Székesfehérvár. Zsigmond oklevele. Kiadása: ZALA VÁRMEGYE II. 161. sz. Regesztája: ZsO III. 2809. sz. Ott lehetett Zágrábban. MNL OL DL. 96841. sz. 1412. 10. 28. Zágráb. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2843. sz. Valamint: ENGEL II. 185.

2617 Lombardiát Aragóniát, Franciaországot, Angliát, Németországot sorolják fel. MNL OL DL. 10855. sz. 1419. 11. 1. Poszata. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VII. 1048. sz.

Tekintsünk rá a másik oldal vezetőire.[2618] Politikai működésükről nem értekezem, kifejezetten katonai talentumukat vázolom fel. Ozorai Pipo megjelenésekor a veronai születésű Taddeo Dal Verme vezette a velencei sereget. 1386-ban már a Della Scala család oldalán harcolt.[2619] Városából egy olyan lovascsapatot vezetett, amelyet Antonio della Scala küldött Velence támogatására a Carraresik ellen. Amikor 1387. október 18-án a Viscontiak elfoglalták Veronát, 15 évig Milánó szolgálatába állt. Számos hadi vállalkozásban vett részt. Gian Galeazzo Visconti halála után (1402) sem váltott. 1404-ben ő parancsolt a vicenzai helyőrségnek, amikor a padovaiak megtámadták őket. Ebben az évben 100 lándzsával lépett a Köztársaság alkalmazásába. A magyarok elleni háborút megelőző öt évben állandó haderejük parancsnoka. Jelentős befolyással rendelkezett. Taddeo Dal Vermét nyugodtan tekinthetjük a marchescho elődjének, olyan condotterinek, aki gyakorlatilag már Velence állandó szolgálatban áll. A temesi ispán sikereit látva főkapitány után néztek.[2620] Carlo Malatesti kinevezése után egy sorral hátrébb került, de láthattuk, Mottánál, becsülettel szolgálta a lagúnák városát. Valamikor 1413 tájában halt meg.[2621]

Az új capitaneus generalis Carlo Malatesti lett. 1382-ben már egyszer a Köztársaság szolgálatában állt, ekkor a Gonzagákat támadó Viscontiakkal harcolt. Mindezt 14 évesen! Ellentétben Taddeo Dal Vermével, ő bizony politikai-katonai működését előszeretettel váltogatta Milánó, Velence, Firenze, a pápai állam között. Nemcsak a harcmezőn, hanem az közéletben is ügyesen manőverezett. Remek kapcsolatot ápolt Gian Galeazzo Viscontival. A 14. század végére az itáliai nyilvánosság egyik kulcsfigurájává vált.[2622] Öccse tapasztalt condottierének számított. 1385-ben – alig 15 évesen – elkísérté bátyját a harcmezőre. 1390-ben, mint a milánói sereg kapitánya, küzd a herceg és Firenze, illetve Bologna viszályában. Hét évvel később ő a Patrimonium Petri csapatainak a vezetője, a spoletói hercegség rektora. Testvéréhez hasonlóan, fontos szerepet játszott az Appennin-félsziget politikájában. III. Pandolfo Malatesti már Brescia uraként váltotta testvérét a velencei sereg élén 1412-ben.[2623] A két Malatesti pályafutásában a legfontosabb mozgatórúgónak az állandó fegyveres készenlét számított. Mindkettő felkészült katonának számított, sikereiket ennek köszönhették.

[2618] Röviden és tömören írok róluk, maximum 1413-at bezárólag.

[2619] Ez az első ismert militáris akciójának az említése.

[2620] Taddeo Dal Verme nem rendelkezett főkapitányi címmel, mivel a Köztársaság békeidőben ezt a titulust ekkor még nem osztogatta.

[2621] MALLET 1986.

[2622] FALCIONI 2007.

[2623] FALCIONI 2007a.

Martino da Faenza a kisebbik Malatesti alvezéreként küzdött. Számomra azok közül, akik a velencei háborúban hosszabb ideig harcoltak, ő az igazi condottiere. Kizárólag a fegyver érdekelte. A legkorábbi vitézi megmozdulást 1407-re teszik. 600 embere élén, együtt Fermo urával (Ludovico Migliorati), részt vett abban a csatában, amely augusztus 28-án zajlott a Chienti folyó síkságán Braccio da Montone ellen. Két év múlva Nápolyi László szolgálatában találjuk. Ezután csatlakozott III. Pandolfo Malatestihez. Említettem, Veronában egy házat kapott helytállása jutalmaként. 1413-at követően a fejfájósak oldalán maradt,[2624] állítólag azért, hogy Velence számára megszerezze Riminit. Az idősebb Malatesti árulása miatt 1417-ben lefejeztette.[2625] Amíg Taddeo Dal Verme vezette a Köztársaság seregét, Ruggero da Perugia az ő parancsnoksága alatt küzdött, de Carlo Malatesti kinevezése után sem hagyta el seregüket. Katonai karrierjét 1398-ban kezdte, ekkor Braccio Fortebraccio da Montone oldalán harcolt Macerata város érdekeiért. Tehetséges lehetett, hiszen hamarosan (1402) 300 lóval III. Nicolò d'Este ferrarai őrgróf alkalmazásában találjuk. A Malatesti család és Fiorenza következett.[2626] 1407-ben 1500 lovassal harcolt Nápolyi László király zsoldosaként.[2627] Velence kiszúrta, majd leigazolta. Grasso Gallucci da Venosa szintén Braccio Fortebraccio da Montone zsoldosvezértől leshette el a férfias fortélyokat. 1397-ben Firenze alkalmazásában 30 lándzsának parancsolt. 1406-ban, együtt Ruffino da Mantovával, Pisát szolgálata 280 lándzsával plusz 200 gyalogossal. 1412 tavaszán kötötte össze sorsát III. Pandolfo Malatestivel.

Az adatok hiátusa ellenére egy táblázatban összeállítottam a legfontosabb vezetők születési meg halálozási dátumát.[2628] Az itáliaiak esetében kizárólag a fő- és alvezéreket gyűjtöttem ki. Mit mutatnak a számok? Taddeo Dal Verme legalább 26 éve katonáskodott.[2629] Éppen elhagyhatta a negyvenet. A két Malatesti még nem töltötte be a 45-öt. Ruggero da Perugia, valamint Martino da Faenza lehetettek a legfiatalabb. A harmincat éppen üthették alulról vagy felülről. Grasso Gallucci da Venosa a számolási metódusom szerint a harmadik X-et környékezte, de pár évvel idősebbnek gondolom.[2630] A magyar seregben a legidősebbnek Csáki Miklóst tar-

[2624] Ismétlem magam. Ez egy roppant szellemes fordítás.

[2625] BANTI.

[2626] Fiorenza, Firenze költői neve.

[2627] FABRETTI I. 293–298.; RANIERI, 117–138.

[2628] Ahol nincs adatom a születés dátumára, ott az első lejegyzett katonai megmozdulásból leszámoltam 15 évet. Viszonyítási pontként a két Malatesti vettem. Hátha másokra is jellemző lehet a 14–15 éves korban megkezdett katonai szolgálat. Nem kell magyaráznom, a kontrollcsoport kiválasztása véleményes.

[2629] 1412-1386=26.

[2630] Az elsőnek lejegyzett katonai akciójában 30 lándzsának parancsolt. Emiatt gondolom 15-nél idősebbnek.

tom a maga közel 50 évével. Zsigmond, Ozorai Pipo, Marcali Miklós még nem ütötték felül a 45-öt. Monoszlói Csupor Pál, Blagaji László, Brunoro della Scala, Marsilio da Carara a harmincas éveik derekát taposhatták. A három Benjámin: Maróti János, Mikeš Divuček z Jemniště, III. Friedrich von Ortenburg. Ők a harmadik X felé közelíthettek. Vagy nem!

Velence

Grasso Gallucci da Venosa (*?–1420 k.)	1412-ben?	
Carlo Malatesti (*1368 –1429)	1412-ben	44 éves
Martino da Faenza (?–1417)	1412-ben?	
III. Pandolfo Malatesti (*1370–1427)	1412-ben	42 éves
Ruggero da Perugia (*?–1441)	1412-ben?	
Taddeo Dal Verme (*?–1413 k.)	1412-ben?	

Magyarország

Blagaji László (*?–?)	1412-ben?[2631]	
Brunoro della Scala (*1380k–1437)	1412-ben	32 év k.
Csáki Miklós (*?–1426)	1412-ben?[2632]	
Marcali Miklós (*?–1412)	1412-ben?[2633]	
Marsilio da Carrara (*?–1435)	1412-ben?	
Mikeš Divuček z Jemniště (*?–1423u.)	1412-ben? [2634]	
Monoszlói Csupor Pál (*?–1415)	1412-ben?[2635]	
Ortenburg, III. Friedrich von (*?–1418)	1412-ben?	
Ozorai Pipo (*1369–1426)	1412-ben	43 éves
Maróti János (*?–1435)	1412-ben?	
Zsigmond (*1368 –1437)	1412-ben	44 éves

[2631] 1396-ban már említik, 1436-ból van róla az utolsó adat.

[2632] 1379-ben már említik.

[2633] 1390-ben már említik

[2634] 1411-ben már említik. 1423- ból van róla az utolsó adat.

[2635] 1397-ben már említik.

A velenceiek gondolájától libera nos Domine

A nemzetközi hadtörténeti irodalom bibliográfiáját forgatva felmerült bennem a kérdés,[2636] a következő két fejezet, amelyekben a háborúban (1411–1413) egymásnak feszülő felek fegyverkezési szokásairól írok, hozhat-e érdemi megállapításokat.[2637] Eredményeim ugyanis speciálisan forrásokhoz tapadók, generalizálásra alkalmatlan konkrétumok, komoly feldolgozásokba beilleszthetetlen példákkal. Jóllehet, a legegyszerűbb módszerrel gondoltam kezdeni. A korabeli ábrázolásokat összevetni a régészeti emlékekkel, emellett a bejegyzésekkel. Hát nem! Semmi rajz vagy szöveges kifejtés, kivéve a korszakból előszeretettel idézett Mariano di Jacopo (Il Taccola) munkája (De ingeniis), amit már 1419-ben elkezdett, de csak 1450-re fejezett be. Zsigmonddal is összefutott Sienában. 1432-ben felajánlotta szolgálatait a Luxemburginak, aki familiárisának nevezte. 1433-ban pedig palotagrófi címmel honorálta.[2638] A különböző múzeumokban szétszórt darabok összehasonlításra, sőt feltevésekre alkalmasak lennének, ha effektíven a kezünkbe tarthatnák néhány becses darabot. Mert valljuk be: az „ilyen lehetett Carlo Malatesti páncélzata" hipotézisnek nem sok köze lehet a valósághoz *(colla panciera indosso)*.[2639] Megjegyzem, ennek ellenére, jobban mondva éppen emiatt, nem keresgettem remek illusztrációkat tartalmazó könyvekben analógnak tűnő példákat.[2640] Lássuk, mit ismerünk a Köztársaság és Zsigmond konfliktusának erről a speciális szegmentjéről.

A 15. század első negyedében már javában működött az a két intézmény, amelyek a technikai hátteret adták a velencei seregnek. Az Arsenale, ahol a hajókat ácsolták, plusz a fémek olvasztását, majd öntését végző Fonderia. Ebben az időben a hadseregben fontos változások történtek. A legszembetűnőbb az előző évekhez viszonyítva a zsoldosvezérek számának stabilizálódása. Érdemes végigrágni magunkat a hozzájuk küldött irományokon. Az udvariasság már-már idegesítően bántó formuláival szembesülünk egy olyan embernek szánva, aki egy dologhoz ért. Az öléshez. A kapitányok nagy részével kialakult egy bizalmi viszony. Szerződésüket már több alkalommal, évente újították. Ez Velencének kedvezőbb volt a négy vagy a hat hónapra szóló kontraktusoknál.[2641] Emiatt operáltak egyre terjedelmesebb időtartamra

[2636] CROSBY.; DEVRIES.

[2637] Az alcímre: a szerző itt – immár negyvenkilencedik alkalommal oly szellemesen – az először Kossuth Lajos révén ebben a formában latinul idézett *(A sagittis Hungarorum libera nos Domine!)* kifejezést alakította át. HALMÁGYI, 142–147.

[2638] Életére: DOTI.

[2639] MOROSINI I. 63/705.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 869.

[2640] Ilyen ábrázolásokra: KOCH.; GRAVETT.

[2641] MALLETT 1989, 37–39. 100–102.; RIGOBELLO, 269.

szóló condottákkal.[2642] A forrásokban számos alkalommal lehetőséget adtak a szolgálat meghosszabbítására.[2643] Ez a tendencia egyre jobban elterjedt.[2644] A legnevesebb parancsnokoknak földeket adományoztak, ezzel próbálták szorosabbá kötni a kapcsolatot.[2645] Így például III. Pandolfo Malatestinek a Canal Grande mellett vásároltak egy palotát (1412).[2646] Becsületére legyen mondva, amikor Zsigmond Lombardiában lovagolt, állítása szerint mindenki engedelmességet fogadott, kivéve őt. Mert a condottiere „in duiritia pharaonica existente".[2647] Hevenyészett fordításomban: kemény, mint a vídia. Mózes második könyvéből kiindulva átültetésemet lehetne még finomítani. Mondjuk így: III. Pandolfo Malatestit konoksága következtében a király el akarja kergetni.[2648] A Morosini-kódexben nem pusztán a capitaneus generalis címről olvashatunk, hanem egyéb rangokról is. Ilyenek: „chondutor de lanze", „chapetanio de lanze",[2649] káplárok *(caporali)*,[2650] vezetők *(capi)*.[2651]

A leglátványosabb fordulatot a katonák számának növelése jelentette. A decemberi fiaskók hatására négy hónap alatt megnégyszerezték haderejüket. Miért? Idéztem, békeidőben, az 1411-es hadjárat előtt, a sereg 500 lándzsából, mintegy 1500 lovasból állt.[2652] Hosszabb háború alkalmával, ilyennek tartom Verona meg Vicenza elfoglalását, 9000 equitest tudtak kommandírozni a harcmezőre. Valószínűleg a magyarok ellen szintén ennyit lehetett mozgósítani. Jöjjön erről Michael E. Mallett véleménye. Ezt a számot csupán 1412 késő tavaszára érhették el.[2653] Én másképp látom. Utaltam rá, Carlo Malatestinek 2000 lándzsa mellett 3000 gyalogost ígértek. Ez megegyezik a fenti nagysággal, jóllehet nem mind lovasok.[2654] Velence a vállalását még júliusra sem teljesítette. Természetesen a fővezér ezt nem hagyta szó nélkül.[2655]

Mottánál már a vágyott állomány rendezhette le a mieinket. A sereg ekkor főleg zsoldosokból állt. A tendencia kezdetét 1404–1405-re tehetjük. Ekkor csatol-

[2642] Uo. 270.

[2643] Ezeket nem sorolom fel, megtalálhatóak a szövegben.

[2644] MALLETT 1983, 115.

[2645] RIGOBELLO, 270.

[2646] MALLETT 1983, 99.

[2647] BB UDINE. Annales. Tomo 19. 239v–240v. 1413. 12. 14.

[2648] A szövegben ezt olvashatjuk: „Pandolfum prefata regia maiestas exterminare intendit omnino". Uo.

[2649] MOROSINI I. 63/660. 678. 712. 744. 786.

[2650] Uo. 63/598. 667. Máshol ezt olvashatjuk: „chaporal over zeneral chapetanio". Uo. 63/602.

[2651] A szövegben ezt olvashatjuk: „chavo d'i balestrieri". Uo. 63/603. 712. 759. „Cavo de homeni da chavalo". Uo. 63/634. 652. 655. 661.

[2652] MALLETT 1983, 69.

[2653] Uo. 122.

[2654] Egy lándzsát három fővel számoltam.

[2655] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 44r. 1412. 7. 7.

ták a Köztársasághoz Vicenzát, Veronát, Padovát. Az 1420-as évekre sem emelkedett sokkal szembetűnőbben az állomány (10–12 ezer). A nagy ugrás a Milánóval, no meg a Firenzével folytatott harminc évre elhúzódó harcoknak köszönhető. 1432-ben 18 ezer. 1439-ben 25 ezer.[2656] A hivatásosokon kívül elítélteket is besoroztak (Marca Trevigiana, Ceneda vidéke). A 15. századi Dirlewanger alakulat tagjait felnőtt gyilkosság, valamint nőrablás vétségében találták bűnösnek. Négy hónapra a harcmezőre küldhetik őket, saját költségükön, a felmentés reményében. A metódus alkalmazását Isztriára nézve ugyanúgy üdvösnek tartották.[2657]

A forrásokból a velencei csapatoknál két szervezeti alapegység különíthető el. A paga és a lancea. Az első a gyalogosokra vonatkozik. Néhány példa: az egyik bejegyzésben: „habere debeat pagas tres pedestres, videlizet unam mortuam, unam pro persona sua et tertiam pro uno ragacio cum soldo quinque".[2658] Stangalino conestabile Caldonazzónál állomásozó 33 gyalogosa mellé még annyit kért, hogy 50-en legyenek, Velencében ekképpen fogalmaztak: „quod ipsi Stangelino addantur socii XVI vel XVII, ita quod habeat L pagas".[2659] Egy újabb. Cristoforo da Reggio velencei conestabile vezénylete alatt 100 paga állt. Mivel sokan elszöktek, pusztán 44 maradt. Mind gyalogosok.[2660] Apró megerősítésként 1413 márciusából. „Omnes lanceas, ballistarios, pedites sive pagas".[2661] Ugyanebben a hónapban ezt vetették papírra: „habere debeat tres pagas pedestres (...) in quibus sit una paga mortua servendo cum sua persona et uno sotio".[2662] Megjegyzem, alkalmanként a kifejezés pénz kifizetésére utal. Ezt kizárólag a szövegkörnyezetből lehet kihámozni.[2663] A kétségek okán azt sem tudom kizárni, alkalmanként így nevezték azokat, akiket kifizettek.

A velencei lándzsa létszáma, valamennyien lovasok, három fő lehetett.[2664] Az „ad tres equos ad lanceas" bennem ezt erősíti. Akkor találkoztam a kifejezéssel, amikor IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes osztrák herceggel egyezkedtek, akit császárrá

2656 DEVRIES–MITH , 153.

2657 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 124r. 1412. 6. 14.

2658 Uo. 137r. 1412. 9. 7.

2659 Uo. Secreti, Registri 5. 20v. 1412. 4. 29.

2660 Uo. 41r. 1412. 7. 1.

2661 Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 114r–v. 1413. 3. 13.

2662 Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 165r. 1413. 3. 16.

2663 A szövegben ezt olvashatjuk: „receperunt pagas suas". Uo. 125r. 1412. 6. 18. A szövegben ezt olvashatjuk: „cum paga mensis duorum non posset sufficienter". Uo. Secreti, Registri 5. 102r. 1413. 1. 12. A szövegben ezt olvashatjuk: „Recipiendo pagam quatuor mensis pro quolibet". Uo. 102v. 1413. 1. 12. A szövegben ezt olvashatjuk: „sunt alique page stipendiariorum, qui debent habere pagas suas ad summam ducatorum quingentorum, quibus non possunt satisfacere". Uo. 132r. 1413. 5. 12. A szövegben ezt olvashatjuk: „pagam duorum mensium, videlizet maii et iunii presentis". Uo. 142v–143r. 1413. 6. 26.; Uo. 143r. 1413. 6. 27. És még sorolhatnám!

2664 Erre kizárólag egy adatom van.

választásakor a Köztársaság költségén 500 ilyen egység kísérné.[2665] A Morosini-kódexben a „lanze da chavalo" elnevezésre bukkanhatunk.[2666] Használták a zászlóalj *(bandiera)*,[2667] a brigád *(brigada de soldadi)*,[2668] a csapat *(schiere de soldadi/zente)*,[2669] a kíséret *(scorta)*, a kisebb kompánia *(chomitiva)*, megnevezéseket.[2670] Egy lancea általában 13dukátot/hó kapott. Unos-untalan kifejtik, ha Itália más részeiről akarnak szerződtetni katonákat, fizetségük megegyezik a velencei harcosokkal.[2671] A sorozásra váróknak kedvük stimulálására előre adtak pénzt *(prestantia)*, ezt később beszámították a kialkudott bérükbe. Egy példa. Angelo della Pergola zsoldosvezér lándzsáinak 40 dukátot fizetnének előlegként.[2672] Amikor viszont már a velencei területekre érnek, újabb 10 dukát gazdagítaná lanceánként a lovasokat. Bérük 13 dukát lenne,[2673] négy hónapra vennék fel őket, plusz három hosszabbítási *(de respectu)* lehetőséggel. Ennyit szánnak az urbinói csapatnak is.[2674] A tendencia jól nyomonkövethető. Minél több időre lekötni a mercenáriusokat, pontosabban a vezetőiket. A velencei nehézlovasság egy részét ekkor már compagnie di condottába szervezték.[2675] Sajnos semmilyen adatom sincsen menetgyorsaság megállapítására.[2676]

A gyalogság ebben az időben kezdte visszaszerezni önbecsülését. Régebben főleg helyőrségként számoltak velük, ellenben a magyarok ellen a Livenza folyóra támaszkodó erődítési rendszer védőiként protagonisták lettek.[2677] A talpasokat fegyverzetük alapján így csoportosíthatjuk: pavesarius, lancarius, ballistarius. Mindegyikhez eltérő felkészültség szükségeltetett, ez zsoldjukban jól nyomon követhető. 1412 februárjában Carlo Malatesti condottájában a jakumó számszeríjászoké *(pro*

2665 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 11v. 1412. 4. 8. Kiadása: STEINWENTER, Beilagen 28. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 230. sz.; ZsO III. 1949. sz.

2666 MOROSINI I. 63/645.

2667 Uo. 63/601.

2668 Uo. 63/603. 662. 705. 731. 741. 746. 771. 778.

2669 Uo. 63/539. 705. 712. 744. 746. 758.

2670 Uo. 63/603. 671.

2671 Két példa: 1412 februárjában Carlo Malatesti a velencei főkapitány egy lándzsájának hasonlóan fizettek. PREDELLI III. Libro X. 148. sz. (Az eredetiben:146. sz.) 1412. 2. Napi dátum és kiadási hely nélkül. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 70. sz. Valamint: MOROSINI I. 63/647.; SANUDO, 860. Amikor III. Pandolfo Malatestit meg akarták szerezni, ezt írták: „contenti sumus facare sibi solutionem ad rationem aliarum lancearum nostrarum". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 46r. 1412. 7. 11. A főszövegben több alkalommal utalok a 13/hó dukát fizetségre.

2672 A prestantia szót fordítottam így.

2673 Egy hónapra.

2674 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 77v–78r. 1412. 6. 20.

2675 MALLETT 1989, 89–90.

2676 Ez vonatkozik a gyalogságra, de valójában a velencei sereg összességére is.

2677 MALLETT 1989, 100–102.

pedite ballistario) 17 velencei pénz *(monete venete)*, a pajzsosoké *(pavesarius)* 13, a lándzsásoké *(homo a lancea)* 15 libra.[2678] Egy novemberi bejegyzésben a Ferrarából érkező segéderők pajzsosainak *(pavesarius)* 13 dukát/hó járna, 15/hó a lándzsásoknak *(lancarius)*, 17 a számszeríjászoknak *(ballistarius)*.[2679] Azt gondolom, valamennyien saját fegyvereikkel harcolhattak. Egy alkalommal, amikor Velencében 100 ballistáriust vesznek fel öt vagy hat dukát/hónap zsolddal, megemlítik, „Dicti ballistarii sint fulciti ballistis a leva".[2680] A jóval alacsonyabb zsoldnak az lehet a magyarázata, hogy a gyilkolószerszámot nem ők hozták magukkal, hanem kapták. Vagy nem!

A livenzai seraleum védelmére kinevezettekről megfogalmazott iratból rekonstruálható az egységek további felépítése. A capitaneus 100 lándzsát és 100 gyalogost vezet, míg a két provizorra egyenként 50 lancea, valamint egy zászlóalj *(banderia)* gyalogos jutott.[2681] A számszeríjászokat 25 fős csapatokba szervezték. Vezetőiknek 1411. december 25-én 10 nemest *(caput ballistarium)* választottak. 20 dukát/hónap fizetségért harcoltak. Katonáik ugyanennyi időre ötöt kaptak. Bárhová vezényelhetőek voltak.[2682] Egy másik helyen a Consiglio de Cento húsz vezetőt *(chavi)* vett fel.[2683] Egy alá 10-en tartoztak *(a X per chavo)*. Őket Marca Trevigiana-i meg a padovai részek erősségeibe küldték. Bérük öt dukát/fő/hónap lett. A fizetést két hónapra előre letárgyalták. Két kapitányt (Giovanni Contarini, Andrea Mudazzo) választottak, ők 100–100 számszeríjászt kommandíroztak. A balestrierik zsoldját hat dukát/hónap/ állapították meg, míg a capitaneusok 60 dukát/hó bérrel gazdagodtak.[2684] A seregtestek irányítását trombiták *(tronbeta)* meg zászlók *(bandiera)* segítették.[2685] Carlo Malatesti lobogójáról is tudunk.[2686]

Kiforróban még, de megindult a nem harcoló egységek szervezeti rendszerének korszerűsödése. A civil funkcionáriusok (provizorok, számvevők) mindig velen-

---

[2678] PREDELLI III. Libro X. 148. sz. (Az eredetiben:146. sz.) 1412. 2. Napi dátum és kiadási hely nélkül. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 70. sz.

[2679] AS VENEZIA, Collegio, Commissioni, Registri 1. 94r. 1412. 11. 27. Cremában ezt kínálták: 13 libra/hó/pajzsos, 15 libra/hó/lándzsás, 17 libra/hó/ számszeríjász. Uo. 74r. 1412. 6. 7. 1412. 6. 20. Urbinóban, Fermóban, Cesenában ezt ígérték: 13 libra/hó/pajzsos, 15 libra/hó/lándzsás, 17 libra/hó/számszeríjász. Uo. 77v–78r. 1412. 6. 20.

[2680] Ezeket egy fogantyú segítségével húzták fel. Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 125r. 1412. 6. 21.

[2681] Uo. Secreti, Registri 4. 217v–218r. 1411. 12. 14.

[2682] Uo. 224r. 1411. 12. 25.

[2683] Az íjászokat kommandírozták.

[2684] Az adat az 1413. december 8-a és december 14-e közötti bejegyzésben olvasható. MOROSINI I. 63/759.; SANUDO 876. Giovanni Contarini provizor volt Cittadellában. AS. VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 62r. 1411. 12. 28. Szolgálata befejeztével Velencébe megy. Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 94v. 1412. 2. Később a számszeríjászok vezetője *(caput ballistariorum)*. Uo. Secreti, Registri 5. 111r. 1413. 2. 7.

[2685] MOROSINI I. 63/705. 706. 713.

[2686] Uo. 63/760.

cei nemesek voltak. Megjegyzem, többük neve alkalmanként harcoló alakulatnál bukkan fel, ami azt jelenti, a civil megbízásuk mellett, a militáris diszciplínákban jártasságot vártak el tőlük. Ezért tudták őket ide-oda helyezgetni.[2687] Logisztikáért felelős tisztségviselők egyaránt segítették a sereget.[2688] Erre jó példa a capitaneus generalis rendszeres piszkálása. Velence egy percre sem hagyta egyedül Carlo Malatestit. Folyamatosan küldték hozzá megbízottaikat. Nézzük a neveket 1412 júniusából: Paolo Leoni,[2689] Bertuccio Pisano,[2690] Giovanni Mauri,[2691] Sante Venier.[2692] Júliusban Barbone Morosini és Francesco Foscari mellett döntöttek. A fővezér olyanokat akart, akik megfelelő szavakkal megértetik magukat a zsoldosokkal.[2693] Fontosnak tartották a kérés teljesítését. Egy nappal rá Pietro Loredant menesztik Carlo Malatestihez. A kért kettő ember indulni fog.[2694] Az okot gyaníthatjuk. A zsoldosok elégedetlenkedhettek, kíváncsiságuknál csak türelmetlenségük lehetett nagyobb. Gondolom, hallani akarták, mikor érkezik a pénz, az élelem stb. A kapcsolattartás a másik oldal felől hasonlóan jól működött. Az idősebb Malatesti kancellárját (magister Girolamo da Rimini) küldözgette Velencébe. Beszámolni, no meg kérni.[2695] Elsősorban hadigépekre *(ingenia)* vágyott. Megnyugtatták, ezeket a trevisói rektorok küldeni fogják. Másodsorban természetesen katonákat akart. Megkapja őket, mindent megtesznek az ügyben. Magister Girolamo da Rimini visszatérése után érkezni fognak. Válaszolták. Egy újabb nemest szalajtanak hozzá, aki a többiekkel együtt végighallgatta óhajait.[2696] Felhívom a figyelmet, alig egy hónappal vagyunk a nagy mottai csata előtt.

A tájékoztatással ötvözött kontaktálás a központ és a sereg között a szokásos úton-módon III. Pandolfo Malatesti fővezérsége idején változatlanul folytatódott. 1413 elején két velencei polgárt (Niccolò Busetto, Marco Micheli) menesztettek az öcsihez, mint „executores exercitus nostri". Őrizzék, fizessék, hajtsák be a Velence valamennyi pénzét. Ezt jegyezzék fel. Mivel már odaküldték Antonio Azzalinit, hármas-

[2687] Értsd: hivatalból a háborúba.

[2688] MALLETT 1989, 136.

[2689] Lovag *(miles)*. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 30v. 1412. 6. 9.

[2690] Uo. 32r–v. 1412. 6. 14.

[2691] Uo. Ő lehet, aki provizor volt Padovában. Eleve a városban volt. Maradjon ott. Uo. Misti, Registri 49. 214r. 1411. 12. 5. Szerintem nem az ügyvéd, akire a főszövegben többször utalok. Tévedhetek is!

[2692] Uo. Secreti, Registri 5. 32r–v. 1412. 6. 14. A nevek Paolo Leoni kivételével a Morosini-kódexben és Giorgio Dolfinnál ugyancsak fellelhetők. MOROSINI I. 63/689.; DOLFIN, 154. A Morosini-kódexben Carlo Malatestivel együtt intézkedjnek, mire lesz szüksége a csapatoknak. Vizsgálják ki a hadsereg és a katonák állapotát. Szemlét is tartsanak. MOROSINI I. 63/689.

[2693] A szövegben ezt olvashatjuk: „Qui sciant istis stipendiariis cum verbis opportunis suadere et intelligere se". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 49v. 1412. 7. 20.

[2694] Uo. 50r. 1412. 7. 21.

[2695] Három nemesről írtak, akik Velence részéről nála jártak, amikor a sereg a Livenzánál állomásozott.

[2696] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 50v. 1412. 7. 21.

ban ellenőrizzék a csapatparancsnokok könyvei alapján a sereget.[2697] Francesco Genót Mottába vezényelték, ahol Delfino Venier (provizor) már ott volt Bartolomeo Benedettivel (várnagy) együtt. Közösen felügyeljék a vár biztonságát. Antonio Azzalini, akit konkrétan Latisanába rendeltek, csak később érkezne Mottába, mint Francesco Geno, addig az utóbbi ellenőrizze a monstrát *(debeas videre monstram gentium)*. 1500 dukátot kap szubvencióként a zsoldosok számára szétosztani.[2698] III. Pandolfo Malatestinek beszámoltak a ferrarai katonák megszerzésére tett velencei szándékról. Előrehaladott tárgyalásokat folytatnak, ahol előkerült, miszerint az őrgróf a Köztársaság zsoldjába állna.[2699] Elküldték neki a Milánóval folytatott egyezkedések pontjait is, mert a Köztársaság ligára akar vele lépni. Titoktartást kértek tőle.[2700] Nyilvánvalóan III. Pandolfo Malatesti lombardiai érdekeltsége miatt olvashatta a tervezetet. A kisebbik Malatesti versa folyamatosan kommunikált az aktuális hadi helyzetről, az újabb fejleményekről. Egy példa. 1413 februárjában a főkapitány Paolo Leonit küldte Velencébe, aki a katonák átvezényléséről,[2701] valamint az ellenség átkeléséről (Piave) számolt be.[2702]

Folytatva a nem harcolók sorát, sokszor találkozunk utászokkal *(guastatores)*. Nyilvánvalóan árkok ásása *(chava per forteza del chastelo)*, alagutak vájása *(chava per soto tera)*, plusz egyéb földmunkák elvégzésére rendelték őket az erődökhöz vagy a frontvonalba.[2703] Alkalmanként kölcsön adták őket. Velence 50 quastatorest küld 15 napra Brescellóból,[2704] Uguccione dei Contrari meg a ferrarai őrgróf kérésére.[2705] Az olasz mozi hívei bizton felkapják fejüket. Itt forgatták 1952-ben Fernandel (Fernand-Joseph-Désiré Contandin) és Luigi (Gino) Cervi főszereplésével a Don Camillo filmet.[2706] Sokat tanulhatnának belőle a világ politikusai. Nem fognak! A műszakiak közül elsősorban ácsokkal *(marangones)* találkozhatunk. A bárdolómesterek létrákat *(schale)*, átjárókat *(ponti)*, hajóhidakat *(ponte fati sovra infinite barche)*, víz alatti oszlopokat *(pali de papade horbe/orbe fate per soto aqua)* fabrikáltak.[2707] Alkalmaztak mérnököket. A Marca Trevigianát védendő árokrendszer kivitelezésébe „plebanus de Codroi" (Codroipo), Andrea Bon da Venezia, Giovanni d'Este, Giacobino

[2697] A zsoldosokat, a lovakat, a fegyvereket stb. Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 110v–111r. 1413. 1. 28.

[2698] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 112r. 1413. 2. 16.

[2699] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 109r. 1413. 2. 4.

[2700] Uo. 111r. 1413. 2. 17.

[2701] 200 lándzsa Trevisóba és egyéb helyekre *(alia loca ad frontieras)* kerül.

[2702] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 113r. 1413. 2. 19.

[2703] MOROSINI I. 63/611. 697.

[2704] Velence fennhatósága alatt állt (1409–1422). Párma és Mantova között fekszik, közel félúton.

[2705] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 70r. 1412. 10. 6.

[2706] A film alapjául szolgáló könyv 1948-ban jelent meg. (Giovanni Guareschi: Mondo piccolo. Don Camillo).

[2707] MOROSINI I. 63/636. 655. 660. 664. 667. 689. 757.

da Pavia mellett más, meg nem nevezett szakembereket ugyancsak bevontak.[2708] Az utánpótlás mozgatását számos szekér segítette.[2709] Ezeken szállították a muníciót *(sitamento)*, az élelmet, a fegyvereket.[2710] Carlo Malatesti 1412-ben papokból álló csapatot szervezett.[2711] Felderítők *(spie)* ugyancsak segítették tisztánlátását.[2712] Sajnos a katonákat kísérő hölgyikékről semmilyen adatom. Habár lehet, a velencei zsoldosok pusztán a harcra koncentráltak. Vagy nem!

A sereg mennyiségi növelése, majd Carlo Malatesti megszerzése, taktikai változásokat hozott. A Livenzához Bertolino Zaneboni vezetésével gyalogságot telepítettek. Mögöttük Taddeo Dal Verme és Francesco Orsini da Roma condottierik lovasait helyezték el. A folyókra bárkákat úsztattak. Povizorok mellett a védvonalhoz nagy számban egyéb velencei funkcionáriusokat rendeltek.[2713] A csapatokat a következő helyekre oszthatták szét: Mestre, Treviso, Conegliano, Latisana, meg a Livenza folyó.[2714] Újból egy térképet javaslok kézbe venni. Az első három észak felől, a szárazföld irányából fedezte Velencét,[2715] a másik kettő segítségével a Tagliamento (Latisana) és a Livenza folyókat felügyelték. Ezeken mindenképpen át kellett kelni azoknak, aki Friuliból Marca Trevigianába készültek. Padova, Vicenza, Verona, hátországaként funkcionálhattak. Természetesen kisebb kupacokban egy-egy városkából, várból sem hiányoztak a Köztársaság emberei. Carlo Malatesti a kinevezését követően előbb felmérte a helyzetet. Ekkor szinte semmi manőver, az elvesztett területekkel módjával foglalkozott. Egyrészt az árokra épülő védelmi rendszer ekkor még mást nem tett lehetővé, másrészt az ellenség kísérletei 1412 nyara előtt lokálisak lehettek. Állomáshelyük megvédése mellett zsákmányt/ellátmányt akartak, nem területet. Az idősebb Malatesti tudta, katonái önbizalmát illik helyreállítani. Ez a kunok fegyelmezetlenségének köszönhetően Mottánál megvalósult, ahol a később befutó öccse katonáival együtt közel 10 ezres sereget vezethetett. Utóda (III. Pandol-

---

2708 A szövegben ezt olvashatjuk: „cum aliis ingeneriis, cancellario, camerario, massario et submassario" Bertolino Zaneboni velük ment a munkálatok színhelyére. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 47r–49r. 1411. 7. 20.

2709 Nem sorolom fel az összes adatot. Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 123r–v. 1412. 6. 13.; Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 84r. 1412. 8. 15.; Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 96v–97r. 1412. 12. 22. Valamint: MOROSINI I. 63/758. 787.

2710 Uo. 63/603. 639. 654. 655. 660. 712. 719. 745. 751. 752. 784. Egy alkalommal megadják a számukat. 20 szekér hajtójáról, és a darabonként hozzájuk rendelt négy–négy lóról írtak. A sereghez vezényeltek őket. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 67v. Dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. március 11-e, utána 1412. március 16-a következő dátum.

2711 A szerző az „una speciale compagnia di prevosti" kifejezést használja. MALLETT 1989, 157.

2712 MOROSINI I. 63/604.

2713 MALLETT 1989, 41.

2714 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 123r–v. 1412. 6. 13.

2715 Értsd: Mestre, Treviso, Conegliano.

fo Malatesti) sikerorientált regimentet örökölt. Egy tömbben tartotta a hadat, nagy tömeggel gondolt operálni. Velence más nézetet képviselt. A cittànkénti megerősítésben hittek.[2716]

Mindkét elképzelés védhető. A magyarok településről-településre haladtak. Emiatt a veszélyeztetett helyek polgáraitól nagy nyomás nehezedett a Köztársaságra. Joggal várták el a fegyveres erők szétosztását, mert a metódus számos várat, várost oltalmazhatna a betolakodóktól. Megjegyzem, döntésükben politikusi álláspontot képviseltek, nem a szakmaiságot. Belefutottak hadvezetésünk – előre kiszámított – csapdájába. Gyors lovasságunk a keresztülgázolásban, az elszigetelt castellók, borgók, udvarházak, bástyák, tornyok ostromában remekül működtek. Ellenben csatamezőre kényszerítve, számban közel azonos sereg ellenében, megfordulhatnak az erőviszonyok. Lásd Motta. A kisebbik testvér taktikai elképzelését nehezen emésztették meg.[2717] Nyilván azért döntött így, mert a folyókra telepített védelmi rendszert már alaposan megerősítették. Bátyja sikeréből okulva, erőit koncentrálni akarta, talán egy kierőszakolt nyílt ütközetre várva. Ha szétszórja katonáit, úgy sokkal könnyebb legyőzni őket. Az idő III. Pandolfo Malatestit igazolta.[2718] 1413 januárjában már látták harcászati elképzelésének jogosságát. A hónap végére megállította a mieink előretörését. Említettem, ez lehetett az isztriai hadjárat egyik oka, ahol szintén egy komoly katonával kerültek szembe. A Köztársaság csapatait Ludovico Buzzaccarini kommendálta. Velence nem lenne Venezia, ha nem használták volna ki vízi fölényüket. Bevetették tengeri- és folyami hajóhadukat. 1412. március 15-én a Livenzához irányítottak 50 bárkát, 28 ganzaruolót, 3 galeónit, plusz 3 gályát. Valamennyit jól megrakták emberekkel.[2719] Decemberben, amikor a mieink a Liquentiánál újból megpróbálták az áttörést, a Köztársaság számos felfegyverzett bárkát *(barche armade)* meg 13 ganzaruolót küldött sok íjásszal. Mottánál akarták megakadályozni átkelésünket.[2720]

A levelezésekben és a bejegyzésekben ritkán írnak a sereghez kapcsolható hadi kifejezéseket. Szerencsénkre a Morosini-kódexben ezzel nem fukarkodtak. Azokat gyűjtöttem ki, amelyek a harcok 1411. novemberi elkezdésétől, 1413 augusztusáig tartó időszakra vonatkoztathatók.[2721] A háború forrásaiban módjával értekeznek

[2716] MALLETT 1989, 42–43.

[2717] Értsd: a sereg egy tömbben tartását.

[2718] 1416-ig Velencei szolgálatban maradt, minden bizonnyal a sikeres katonai hadműveleteknek köszönhetően. Uo. 43.

[2719] MOROSINI I. 63/654.; SANUDO, 862–863.

[2720] MOROSINI I. 63/752.; DOLFIN, 159.; SANUDO, 874.

[2721] A Morosini-kódexből kigyűjtöttem a velencei seregre vonatkozó adatokat. MOROSINI I. 63/589–63/825. A megjelölt időkereten kívül bukkanva olyan adatra, amelynek segítségével jobban érthető a fegyver funciója, azt figyelembe vettem. Természetesen más forrást is felhasználtam.

azokról a gyilkoló szerszámokról, amelyek megkeserítették, vagy éppen elvették az ellenséges katonák életét. Alkalmanként azért utalnak rájuk, elsősorban egy-egy csatára vonatkoztatva, de mivel az ütközetekről hosszasabban az elbeszélők számolnak be, érdekességeket inkább a korszak krónikásainál olvashatunk. A vágófegyverek közül a kard *(spada)* áll az első helyen.[2722] Hajítókkal sokkal többször találkoztam. Ilyenek: a dárda *(gavaroti)*,[2723] a nyárs *(spelti),*[2724] a hajítódárda *(chiavarine)*,[2725] a gerely *(lanzeti)*.[2726] Habár ez utóbbit lehet rövid kardnak fordítani. A nyíllal harcolókat két csoportra oszthatjuk. A hagyományos íjászok *(arzieri)*,[2727] továbbá a számszeríjászok *(balestrieri)*.[2728] Hajítógépek *(fionde)*,[2729] katapultok *(manganele, mangani)*,[2730] követők *(inzegni)*,[2731] dárdavetők *(veretroni)*,[2732] nyílvetők *(balestre, stranbachine, balestre de lieva)* sem hiányoztak a velencei arzenálból.[2733] 1412 júniusában 100 ballistariust vettek fel fegyvereikkel. [2734] A katonák testüket vassal *(panciera, churaza, armadure)* védték.[2735] Emlékezzünk a nagy mottai csata kezdetére, Carlo Malatesti csak mellvértet rántott magára *(colla panciera indosso)*.[2736]

A Köztársaság tüzérségéről ekkor még csak szórványosak a beszámolók. Az bizonyos, Velence a 14. század végétől lőporüzem mellett ágyúöntő műhellyel is rendelkezett.[2737] A forrásokban számos alkalommal említik a bombardákat *(bombarda, grosisime bonbarde, bonbarde grose)*.[2738] Ismerünk egy kicsit *(bonbarde pizole)* is.[2739] A pukkantók követ lőttek ki, némelyik igen hatalmasat tudott kirepíteni. A nagyon nagyokkal egy nap alatt négyszer lehetett tüzelni. Egy golyó 400–500 librát nyo-

2722 Uo. 63/595. 705. 814.

2723 Uo. 63/595.

2724 Uo.

2725 Uo.

2726 Uo.

2727 Uo. 63/126. 487. A nyíl egy másik elnevezését *(freze)* szintén használják. Szövegkörnyezettől függően alkalmanként nyílvessző. Uo. 63/630.

2728 Uo. 63/589. 590.

2729 BRENTARI, 312.

2730 MOROSINI I. 63/757. 758.

2731 Uo. 63/603, 667.

2732 Uo. 63/655. 758. 774.

2733 Uo. 63/744. 752. 758. 759.

2734 A szövegben ezt olvashatjuk: „Dicti ballistarii sint fulciti ballistis a leva". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 125r. 1412. 6. 21.

2735 MOROSINI I. 63/705. 752. 787.

2736 Uo. 63/705.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 869.

2737 MALLETT 1989, 110.

2738 MOROSINI I. 63/603. 655. 660. 664. 667. 689. 712. 719. 751. 752. 757. 758. 771. 774.

2739 Uo. 63/225.

mott.[2740] Kézi lőfegyverekről *(schopi/sclopi da man)*,[2741] plusz puskaporról *(polvere da bonbarde)* rendszeresen olvashatunk.[2742] Egy remek összegzésből kiderül, vitézeink mikkel néztek farkasszemet. Írtam, 1412 májusában alapos beszámolót készíttettek Velencében a Livenza folyóra telepített katonai erőről. A vizsgálat kiterjedt a harcieszközökre. Ekképpen: „omnia arma nostri communis sicut sunt bombarde, balliste, pavesii, lancee, barila pulveris, sitamenta, balliste fulcite et diffulcite cum mulinellis et arganellis".[2743]

Alkalmanként pénzzel harcoltak, pontosabban megvesztegetéssel. 1412 áprilisában erre a célra Velencében 5000 dukát költésére mondtak igent.[2744] Az általános felhatalmazást érzékenyítendő egy konkrét példa. Giacomo Trevisan és Barbone Morosini a seregnél szolgáló provizorok 2000 dukátig kenyerezhettek.[2745] Hívük, VI. Schinella da Collalto, ugyancsak a megkenést látta a legjobb taktikának Serravalle visszaszerzésére,[2746] habár itt nem sikerült megingatni a gránitszilárd lelkületű védőket. Említettem, a közeli Cenedát ellenben a magyar származású Domokos örömmel adta át Carlo Malatestinek.[2747] Boldogságának oka nem a tény, hanem az a pénz lehetett, amit megítéltek neki. 3000 dukátot kért. Nyugtát *(cedula)* állítottak ki róla.[2748]

Az emberanyag sokszínűsége számos problémát rejtett. A korszak városállamainak a toborzások fonákságai állandó problémát okoztak. Carlo Malatestinek, midőn szemrehányóan kevesellte a velencei katonák számát, válaszként ilyesformán érveltek. Kezdetben töméntelen csapatvezetőt *(multos et multos conductores)* szerződtettek, és 2300 lándzsánál többet fogadtak a zsoldjukba. Azoknak elkészítettek a szerződéseket *(prestantias ordinatas)*, akik erős ígéretet tettek, miszerint a szolgálatukba lépnek. Ekkor azt hitték, elegendően lesznek, ámde sokan visszakoztak. 3000-nél több gyalogost vettek fel, de rengetegen becsapták őket, jóllehet fizettek nekik.[2749]

[2740] A szövegben ezt olvashatjuk: „bonbarde molto grande e grose e de tal da gitar IIII piere e de tal una de pexo de libre CCCC in V cento per volta". Uo. 63/178.

[2741] Uo. 63/654. 655. 660.

[2742] Uo. 60/109. 63/246. 64/413.

[2743] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 71r. 1412. 5. 30.

[2744] A szövegben ezt olvashatjuk: „de recuperando loca nostra et alia loca rebellium et pro aliis rebus necessariis". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 12r. 1412. 4. 10.

[2745] Uo. 12r. 1412. 4. 10. Ez egy másik bejegyzés.

[2746] Uo. 19r. 1412. 4. 23.

[2747] A nyugtában *(quietatio)* először így említik: „Martino Dominici de Cadissighedia de Ungaria" Majd „Dominicus quondam Martini de Chadissighedia de partium Ungarie". PREDELLI III. Libro X. 192. sz. (Az eredetiben: 209. sz.) 1414. 3. 10. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2123. sz. Regesztája: ZsO III. 2382. sz. Én a Domokost választottam, míg Giambattista Verci a Martinust. VERCI XIX. 76.

[2748] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 161v. 1413. 11. 11.

[2749] Uo. 44r. 1412. 7. 7.

Mindent megtettek a belső rend megszilárdítása érdekében. Most nem a hadiszökevényekre célzok. Megtudjuk, sokan per piacere megjelentek Velencében. Megértem őket, ámbár 1412-ben főnökeik ezt másképpen látták. Zsoldosok, utászok, szekeresek a táborból mindenféle engedély hiányában *(sine bulleta et licentia capitanei nostri)* naponta a lagúnák városban csámborogtak, úgy Trevisóból, mint egyéb helyekről.[2750] Parancsot küldtek Latisanába, a Livenzához, Coneglianóba, Trevisóba, Mestrébe. Senki nem hagyhatja el állomáshelyét. Főkapitányi felhatalmazás híján tilos Velencébe látogatni. A dobbantók szállítását elvállaló hajósokat *(barcharolus)* egy hónapra börtönbe vágják. Minden egyes palánkjegyet váltó lebukott után 10 librát fizettetnek velük. Levelek indultak Padovába, Vicenzába, Veronába. Megtudthatták, „multos guastatores" semmilyen hozzájárulással nem rendelkezve csatangolgat. Az efféle kóborlást megtiltották. Büntetésük a fentebb írottal megegyező lesz.[2751] Néhány nappal a nagy mottai ütközet előtt sem volt ez másképpen. Számos lovas- és gyalogos zsoldos a főparancsnok beleegyezése nélkül *(sine bulleta)* elhagyják állomáshelyüket a Köztársaság kárára. Carlo Malatesti hirdesse ki, aki ilyet tesz, azt egyszerűen fellógatják *(sub pena patibuli)*. Ilyesforma tartalmú írás került Marca Trevigianába, Padovába, Veronába, Vicenzába. Ne adj isten, a pernahajderek hivatalos papírok hiányában megjelennének náluk, akasszák fel őket, fegyvereiket lovaikkal együtt vegyék el.[2752]

A profik ennél sokkal ügyesebben léptek. Bizonyos stipendiáriusok, valamint conestabilék, miután megkapták fizetségüket, megjelentek a seregnél, vagy más helyeken, majd inkognitóban Velencébe csónakáztak, ahol ismét felvették zsoldjukat. Ezért kiáltsák ki nyilvánosan *(cridetur publice)* a lagúnák városában, a seregnél, Trevisóban, továbbá egyéb fennhatóságuk alatt álló helyeken, ha valaki ezt jogosultság hiányában megteszi, azt kössék fel *(debeat suspendi per golam)*.[2753] A metódus jelentős veszteséget okozhatott, mert sokan élhettek vele, noha mindent megtettek a zsoldosok kontrolálására. Nyilvánvalóan rossz tapasztalataik lehettek. Ki akarták zárni a csalásokat, legalábbis minimálisra csökkenteni a zsiványságokat.

Ismétlem magam! A monstrákra velencei hivatalnokokat vezényeltek, ahol rögzítették a katonák bérét. A magyar középkori forrásokon felnőtt kutató generációknak szeretnék örömet okozni. Teszem ezt avec grand plaisir a mercenáriusokra vonatkozóan. Niccolò Basilinek és Niccolò Malipierónak azt fogalmazták, figyelmesen jegyezzék le a vezetők,[2754] a lándzsák fejeinek, a málhásoknak, plusz más tiszt-

[2750] A szövegben ezt olvashatjuk: „stipendiarii nostri, quastatores et caraterii".

[2751] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 123r–v. 1412. 6. 13.

[2752] Uo. Secreti, Registri 5. 59r. 1412. 8. 19.

[2753] Uo. Misti, Registri 49. 125r. 1412. 6. 18.

[2754] A conductor szót használják. Niccolò Basili esetében nem gondolom, hogy ő lenne Niccolò Busetto.

ségviselők neveit. Hasonlóan írják össze a lovak jegyeit meg szőrük színét *(signa et pila)*.[2755] Miként szokás, billogozzák az állatokat *(bullari sive marchari)*. A végeredményt mutassák be a főkapitánynak. Amikor a zsoldosok a velencei területekre érnek, elkezdhetik a kifizetést. A listát küldjék el Padova mellett más helyekre is.[2756]

Mivel a hivatalos eljáráson kívül ugyancsak vettek fel katonákat, emiatt számukról, mi több condottájuk tartalmáról, a köztársasági adminisztrációnak kizárólag benyomásaik lehettek. Jelzem, ennek nem nagyon örültek. No nem a ténynek, hanem a formának. Egy túlbürokratizált rendszerben a szabályosságot szeretik. Néhány példa. 1412 júliusában Carlo Malatesti meg a csapatvezetők elfogadják, valamennyi lándzsa monstra alá kerüljön.[2757] Októberben Castelfranco váránál lajstromozták Rugerio da Perugia embereit, a 330 lanceát 200 gyalogossal.[2758] A lándzsák közül azt a 100-at, melyeknek előleggel tartoznak *(prestantias debitas)*, újból jegyzékeljék, ezután jöjjenek a többiek. Róják fel a csapatvezetők, a lanceák első emberei, azok helyettesei, sőt valamennyi tisztségviselő nevét, a paripák jeleit és kolorját. Nem marad el a hátasok úzus szerinti billogozása sem.[2759] A monstra nem mehetett mindig egyszerűen. 1413 februárjában a már említett Antonio Azzalini elsősorban azért ment Latisanába, hogy a csapatvezetők bejegyzéseinek alapján ellenőrizze a sorozásokat, De kizárólag az alapján, amiket magával hozott Velencéből, ne a helyi provizornál lévő könyveket vegye figyelembe.[2760] A megbízásban némi bizalmatlanságot vélek felfedezni. Úgy értékelem, a párhuzamosan futó vonalak/monstrák meghazudtolják az egy pontos perspektívát, emiatt a végtelenben nem találkoznak, hanem inkább két horizonton lévő pontban/sorozásban futnak össze dupla pontos perspektívaként.[2761]

A velencei seregben előfordultak fegyelemsértések. A büntetéseknél a régi bevált módszereket alkalmazták. Árulást látva vizsgálatot rendeltek el, ezért a kutakodás előtt mindenkit börtönbe dugtak. Néhányukkal fizettettek, másokat évekre kizártak a tisztségviselés lehetőségéből. A súlyosabb cselekményekért halál járt. A katonaszökevényekről nem sokat tudok. Tristano Savorgnan friuli érdekeltségeinek védelmét 100 pagával segítő Cristoforo da Reggio constabile, miként jeleztem,

---

2755 A pilum szónak van egy szőr jelentése. Jobbnak tartottam színnek értelmezni.

2756 Carlo Malatestihez küldik őket Riminibe. Adhatnak szubvenciót is. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 66r–v. Dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. január 14-e, utána 1412. január 18-a következő dátum.

2757 A szövegben ezt olvashatjuk: „remanserunt in hoc concordio, de quo omnis fuerunt contenti, videlizet quod deberet fieri monstra de omnibus lanceis nostris equestribus". Uo. 81r–v. 1412. 7. 19.

2758 Ők: Giovanni di Marcello és Niccolò da Pesaro.

2759 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 86v. 1412. 10. 7.

2760 Uo. 112r. 1413. 2. 16.

2761 Értsd: két pontos.

a Savorgnan testvérek birtokain állomásozott. Nem lettek teljesen feltöltve, mivel sokan leléptek.[2762] Kiderült, a két Savorgnánnál van elegendő pénz. Ezt a Köztársaságtól kapták. Ezzel képesek lesznek sorozni és létszámot emelni.[2763] Amennyiben 100 pagát rendeltek alá, de 56-ról építkezhetett, az ellógó „maior pars sociorum", 44 paga lehetett.

Carlo Malatesti alaposan megérezhette azoknak a katonáknak a hiányát, akik miután felvették a zsoldjuk egy részét, elpucoltak.[2764] Nem a harctól féltek, hanem dolguk végezetlenül pénzzel a zsebükben tovább álltak. A Mottához küldött 100 vicenzai utász *(guastatores)* meg a nyolc ács *(marangonos)* sorsa sem érdektelen, akik azt érezték, az ígéreteket meghazudtolva mostohán bánnak velük, nem jutnak elegendő kenyérhez, borhoz, ráadásul egy hónap helyett többet szolgáltak. Nincs pénzük, nagyon sokan otthagyták állomáshelyüket, dacolva a börtönbüntetéssel, idegen tájakra költöztek.[2765] Velence kegyelmet ad. Ne féljenek a következményektől, térjenek vissza békében, hiszen tettüket a szükség vezette. Miként a közmondás mondja, az éhség kiűzi a farkast az erdőből *(nam dicitur proverbaliter: fames expullit lupum de buscho)*.[2766]

Harcosaink közül kiomondottan a bohémeket kedvelték

Katonai potenciál tekintetében Magyarország szárazföldön erősebbnek tűnt Velencénél, jóllehet ezt a fölényt a számottevő távolság lassan kiegyenlítette, idővel viszont semmissé tette.[2767] A fegyverzetben nem látok hatalmas különbséget. Semmiképpen sem a minőségre utalok, hanem a gyilkoló szerszámok kvalitására. Az a néhány megjegyzés a mieink harceszközeinek alkalmatlanságáról nem a színvonalra, hanem a rossz választásra vonatkoznak. Egyedül talán a számszeríjak ínségéről beszélhetünk. Ennek magyarázata lehet a forráshiány. A seregek összetételében már lehettek figyelemreméltó különbségek. A magyaroknál a lovasság dominálása, a kisebb számú gyalogság kárára, elképzelhető. A másik oldalon sem lehetett másképpen, ha a paripásokra és a talpasokra gondolunk, habár a számbeli különbség nem lehetett

[2762] A szövegben ezt olvashatjuk: „non habent complementum suarum pagarum, imo maior pars sociorum aufugit". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 41r. 1412. 7. 1.

[2763] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod possint stipendare et supplere page LVI in LX." Uo.

[2764] A szövegben ezt olvashatjuk: „per qua monstras vestra Magnificentia manifeste comprendet et habebit noticiam de illis equitibus et peditibus, qui fugerunt". Uo. 44r. 1412. 7. 7.

[2765] A szövegben ezt olvashatjuk: „ad territoria aliena se transferre".

[2766] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 96v–97r. 1412. 12. 22.

[2767] Uo.

annyival szembetűnőbb, mint a hungarusoknál.[2768] A csapatok szerkezeti egységében kilátástalan különbségre bukkanni, pedig nyilvánvalóan léteztek. Az alapegység mindkét oldalon a lándzsa volt. Összetételük hasonló. Három harcos alkotott egy lanceát. Bérezésükkel nagyjából tisztában vagyunk, habár a pénzek eltérősége miatt a szembenálló felek katonáinak fizetését nehéz összehasonlítani.[2769]

Mi állt tehát szemben az itáliai hungarikumnak számító condottiere típusú hadviseléssel? Velence oldalán zsoldosok harcoltak, elenyésző számú kisegítő katonasággal. A mercenáriusok már-már hivatásosként, hosszabb-rövidebb időre kötött szerződéssel *(condotta)* szegődtek el egy-egy csapathoz. A kompánia vezetője valójában ugyanezt teszi, de már nagyban, saját embereivel a háta mögött.[2770] Nálunk viszont nemesi bandériumok adták a sereg gerincét,[2771] a sokkal szerényebb létszámú, ám jóval hatékonyabb cseh stipendiáriusok mellett. Harcosaink közül kifejezetten a bohémeket dicsértek. Nem véletlenül. Az ellenfél szemében ők képviselték a szakszerűséget, olyanok voltak, mint sajátjaik. Hivatásosok. Azért felteszem a kérdést. A mieink között lehettek-e quasi zsoldosok?[2772] Talán. A háború elhúzódásával, a feladatok növekedésével, a váratlan helyzetek sokasodásával, alkalmanként fellazulhattak a familiárisi kötelékek. Helyébe a mercenáriusokra jellemző parancsnok-beosztott viszony léphetett. Elsősorban akkor, ha kölcsönbe adták vitézeinket.

A mieink militáris kondíciója jól nyomon követhető a harcok szakaszolását vizsgálva. Az első etapban a magyarok sikert sikerre halmoztak. A Blitzkriegre alapuló taktika ellenszerét, mindez megtetézve Ozorai Pipo vezetői képességével, sokáig nem találták. A morál megtörését szolgáló olyan szintű kegyetlenkedésekkel, amilyenekkel a mieink előszeretettel éltek, régóta nem találkoztak. A temesi ispán kivonulásával kezdődő, Zsigmond megérkezéséig tartó periódusra ellenben már a veszteség a jellemző. Nyilvánvalóan a sikerek hátterében ott ólálkodott a Köztársaság lenyűgöző szervezési munkája, azonkívül a két Malatesti hadi képessége. Az árokra épülő védelmi rendszerrel a hátukban sikeresen ellenálltak. Visszahagyott csapataink, együtt a friuli szövetségeseinkkel, létszámhátrányba kerültek. Védekezni kényszerültek, ámbátor az ő erejük a támadásban rejlett. Az eszeveszett, de szervezett rohanást felváltották az élelmiszer szerző, ad hoc portyázások. Sikeres állóháborúra a nagy távolság, és a velenceiek aktivitása végett nem lehetett esélyük.

[2768] Azt, hogy jobban ismerjük a gyalogosok különböző tipusait *(pavesarius, lancarius, ballistarius)*, a velencei forrásbőségnek köszönhetjük.

[2769] Magyar adatom egy van 1410-ből. A szövegben ezt olvashatjuk: „sunt soluti modo infrascripto ad duos menses cum draperya et pannis ad I lanceam per mensem X florenos novos solvendo". C. TÓTH 2009, 480.

[2770] Általában kontraktussal egy város vagy főúr szolgálatába álltak.

[2771] A kun segédcsapatokról már írtam.

[2772] Kifejezetten a nemesekre és familiárisaikra gondolok.

Számomra meglepő módon a Luxemburgi személyes, valamint a Firenzei újabb megjelenése nem sok változást hozott. Az újfent előkotort tüzes vágtatások közel sem okoztak olyan káoszt, mint kezdetben. Különösen a nagyvárosokkal (Padova, Vicenza, Verona) szemben bizonyultak hatástalannak. A hadi cselekmények emiatt a Terrafermáról áttevődtek Isztriába meg Friuliba.[2773] Csapataink egyre távolabb kerültek Velencétől. Ennek ellenére seregeink súlyos terhet jelentettek a Köztársaságnak De nekünk is! Ezért lesz fontos az a kitartó diplomáciai munka, amelynek végeredményeként reális kompromisszum születik. A castellettói fegyverszünet. Mert a Köztársaságot legyőzni lehetetlenség lett volna. Erre csak Bonaparte Napóleon volt képes évszázadokkal később (1797). Azt kell mondjam, az 1413-ra már jól érezhető velencei katonai fölény dacára a magyarok összességében remekül helytálltak, annak ellenére, hogy míg Zsigmond emberei több száz kilométerre harcoltak otthonuktól, addig a lagúnák városa hazai pályán játszott. Sokkal egyszerűbben organizálhatták ember- és élelem utánpótlásukat. Könnyedén alakíthattak ki elosztó központot Trevisóban. Szükség esetén jelentős számú munkaerőt tudtak fontmunkára toborozni, mi több, évszázados szervezettségi gyakorlatuk okán képesnek bizonyultak áttelepítésekkel operálva kiüresíteni a tájat. Úgy emberben, mint ellátmányban. Az ellennel szembeszálló parasztokra gondolva nem hagyhatjuk ki a saját tulajdonhoz kapcsolódó érzések erejét sem. A szülőföldet védeni kell.

Az általánosságok után jöjjenek a konkrétumok! A 14–15. században úgy a nyugat-európai, mint a magyar hadügyben érdekes változások történtek.[2774] A Zsigmond-korban a katonai reformok a nikápolyi ütközetet (1396) követően kezdődtek el. Az 1397-es temesvári országgyűlés elrendelte a nemesek személyes hadba vonulását, ha a bárói csapatok nem képesek visszaverni a támadást. A megjelenési kötelezettség mellett valamennyi földbirtokos, barones meg nobiles 20 porta után egy íjászt (feltehetően lovas) szereljen fel. A királyi remény szerint a rendszeres mozgósítás révén, bármilyen társadalmi státuszúak legyenek, egy félig professzionális könnyű lovas haderőt lehetne felállítani.[2775] A Luxemburgi átalakíttatta a mozgósítási- és határvédelmi rendszert. A technikai korszerűsítésen túl megindultak bizonyos szervezeti, szervezési folyamatok. Előtérbe került a szekértáborok, mi több a lőfegyverek használata. Egységes katonai szabályzatot adott ki, kölcsönöket vett fel a hadi kiadások fedezésére. Anyagilag támogatta a nemesség harcba vonuló tagjait.[2776] A fen-

[2773] Erről még írok.

[2774] VESZPRÉMY 2017, 303.

[2775] PÁLOSFALVI, 21–22.

[2776] VESZPRÉMY 2010, 108.

ti lépések egy hosszútávú fejlesztés eredményei, de 15 év elteltével milyen okosakat mondhatunk egy külországi háborúról?[2777]

Nem könnyű a velencei háború kapcsán mikroszinten feltárni a magyar sereg fegyverzetét, taktikáját, rendszerét. Ebből a korszakból sajnálatos módon nem maradt fent olyan adat, melynek segítségével ezeket megnyugtatóan rekonstruálni lehetne. Szerencsénkre, a 14. században két szemtanú értekezett harcosainkról.[2778] Hadi ruházatuk bőrből készült. Ez alá több rétegben inget vettek.[2779] Sisakjuk a fenti anyagból készült. Íjat meg kardot használtak.[2780] Conegliano ostrománál (1356), átadva a szót Matteo Villaninak, nyilakkal harcoltak.[2781] Merészség lenne kijelenteni, ekkor pusztán könnyűlovas íjász alkotta a magyar haderő gerincét, hiába festik le őket portyázásra termett népnek. Nyilvánvalóan a nehézlovasságot keverték a chevau-légers-el, egyesítve a két fegyvernem erősségeit.[2782] Az itáliai források azt állítják, nem a csatamezőre, hanem kalandozásra termettek.[2783] Taktikájuk ennek megfelelően a látszólagos megfutamodás, majd a visszafordulás, és a folyamatos nyilazás. A csatatéren kisebb csoportokban (10–15), kik jobbról, kik balról rontottak az ellenségre, távolról lövöldözve rájuk. Csapdákat állítva, odacsalták vetélytársaikat, később az előre felderített pontoknál hirtelen hátuk mögé kerültek.[2784] Ezután jött az üsd-vágd, nem a kedves anyósod! Lovaik aprók, mindazonáltal kitartóak. A legsérülékenyebb helyekre bőrt vagy vaslemezt applikáltak. Minden harcos két állattal rendelkezett.[2785]

Átmenetként a 14. századból a 15. századba, csatlakozzunk Matteo Villánihoz, különösképpen az utóbbi megállapításához. A két paripa/harcos arány nem sokat változhatott az 1410-es évek elejére sem. Állítom ezt mindenféle bizonyíték hiányában. A hátasok számának latolgatásakor hatalmas ugrással előre az időben, nekem azonnal Bonaparte Napóleon oroszországi hadjárata ugrik be. 1812-ben serege létszáma az emberveszteség következtében alaposan megcsappant, ráadásul 200 ezer lóról véglegesen lemondhattak. Az állatok a harcmezőn hullottak el. Megfelelő pót-

[2777] 1411-1396 = 15.

[2778] Az egyik Péter, königsaali apát 1315-ből, a másik Matteo Villani, aki testvére (Giovanni) halála után (1349) egy évvel folytatta annak krónikáját egészen 1363-ig. PÓR 1892, 615–616.

[2779] Ez nagyon vastag anyagból készült. Pufajka-féle.

[2780] PÓR 1892, 615.

[2781] Matteo Villani munkájában hibásan Colligrano a város neve. A szövegben ezt olvashatjuk: „tutti con gli archi e colle saette (sic!)". Értsd: sagette.VILLANI, Libro 6. Capitolo 52.

[2782] BÁRÁNY 2017, 222.

[2783] A portyázás szó jobban visszaadja a lényeget.

[2784] VILLANI, Libro 6. Capitolo 52.

[2785] PÓR 1892, 615.

lásuk évekbe tellett.[2786] Innentől kezdve számíthatjuk a korzikai harcászati agóniáját. Hasonló tendenciát vártam Velence kapcsán a hátasok tekintetében. Tévedtem! A forrásokban csupán elvétve utalnak a veszteségekre. Amikor 1412. szeptember 7-én a magyaroktól tárgyalással megszerezték Oderzót,[2787] a Morosini-kódexben 130 lóra leltek a falak mögött.[2788] Decemberben a rossz idő miatt Latisanánál az állatok mostoha elhelyezése, valamint elégtelen táplálásuknál fogva, a mieink felhagytak a támadással.[2789] 1413 februárjában Arzignano ostrománál a parasztok 150 hátast sebesítettek meg, no meg lemészároltak.[2790] Bizonyítéknak nem sok, de jól mutatja, a magyarok elegendő számú paripával rendelkezhettek. Sehol nem utaltak számuk nagyarányú csökkenése. Mert a harchoz dresszírozott állat hiányában hasztalan a helyettesítés, ha a cavallo soha nem szagolt puskaport.

Nézzük, mi van még. A forrásokban általában lovasokkal találkozhatunk. Gyalogosok, akik azért bizton harcolhattak a mi oldalunkon, a hadjárat jellegénél fogva kisebb szerepet játszhattak. Ontológiai probléma következik. Ha a cavalier leszáll a nyeregből, majd a földre teszi a lábát, minek számít. Annak, ami eddig volt? Vagy már talpasnak? Azt gondolom, minden lovas képes járni, de nem minden gyalogos tud jól lovagolni, főleg mert nincs min. Emiatt a jakumók aránya nem releváns. Menetgyorsaságukra egy bejegyzést találtam. Nem mérvadót, hanem extrémet. Állítólag egy nap és éjszaka nyargalással, 50 mérföldet megtéve, Padova környékén jelentek meg.[2791]

A kevés infanterista, ámde számos paripás vitát nem fogom eldönteni. Nézzük néhány adatot, hátha segítenek. 1412 novemberében elegendő gyalogságról számoltak be, miközben a magyarok Feltre megsegítésére indultak Serravalléből.[2792] A szöveg nem egyértelmű. Marin Sanudo 800 hungarus- és cseh lovasról, rajtuk kívül elégséges számú jakumó küldéséről tett említést.[2793] Jeleztem, Mottánál 1000 peditesünk harcolt.[2794] Nemzetiségüket nem adják meg. Mindkét esetben helyiek lehettek, habár amikor az 1412–1413 fordulóján, a Treviso irányába kezdeményező csapataink három egységbe sorolták *(fazando tre schiere de la soa hoste)*. Ezek íjászok *(ar-*

[2786] Az emberekről és szekerekről nem beszélve.

[2787] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 65r. 1412. 9. 12.

[2788] A szövegben ezt olvashatjuk: „fo trovado da chavai CXXX". MOROSINI I. 63/719.; DOLFIN, 156. SANUDO, 871.

[2789] MOROSINI I. 63/757.

[2790] SANUDO, 877–878.

[2791] MOROSINI I. 63/758.

[2792] A szövegben ezt olvashatjuk: "assaissima fanteria". SANUDO, 873. A bejegyzés dátuma: 1412. 11. 29.

[2793] Uo.

[2794] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30.

zieri), számszeríjászok *(stranbachine),*[2795] lándzsások *(lanze).*[2796] Tipikus gyalogság. Feladom! A magyar csapatok mellett szintén dolgoztak műszaki alakulatok. Őket a helyiekből toborozták. 1411 decemberében Udine utászokat *(vastatores)* küldött Ozorai Pipo táborába. Végül 25-öt sikerült összeszedniük, később átdobniuk.[2797] A Tagliamento folyónál jól jöttek az árkokat betemetni.[2798] Fizetésüket a küldők állták. A számtalan csatorna kialakítása, működtetése, karbantartása hozzáértést kívánt. Ráadásul egyszerűbb volt a földmunkákat a helyi szakikra bízni. A bontászok ehhez sokkal jobban értettek.

Katonáink karddal, lándzsával és íjjal keménykedtek.[2799] A nagy mottai ütközetben megsebesült Carlo Malatesti a fenti fegyverek használatának állatorvosi főkapitánya. Sérüléseit egy nyílvessző, egy lándzsadöfés meg egy kard okozta. Ennek pengéje a dereka fölött érte a testét. Hiába nem tartotta sérüléseit Marin Sanudo súlyosnak,[2800] később sebesüléseire, konkrétan karjának használhatatlanságára hivatkozva mond le a fővezérségről.[2801] A mieink inkább nyíllal harcoltak, mint számszeríjjal. A harc elején töméntelen számban zúdították a vesszőket, miként tették ezt 1413. január 11-én Vicenzánál.[2802] Olvashatunk a magyarok nem megfelelő hadiszerszám használatáról is. Marostica ostrománál a közelharcban a szűk helyen nem tudták érdemben használni nyilaikat.[2803] Ugyancsak ezzel szembesülünk Vicénsánál.[2804] Andrea Redusio így összegez: fegyvereink nem voltak megfelelőek.[2805] Mindez mit jelent? Bármit. Térjünk vissza a maródiakhoz. Alvezérének (Taddeo Dal Verme) az arcát egy szablya szabta széjjel. A szája felett egy vágás éktelenkedett.[2806] A sebek jól mutatják, nem hátulról irányítgattak. Igaz, a megállapítás ránk is igaz (Blagaji László, Marcali Miklós).

2795 Más helyen „balestre stranbachine". Ostromgépnek is fordíthatjuk, amelyik nehéz nyilakat lő ki. MOROSINI I. 63/744. Kocsik nélkül érkeztek, ezért fordítottam számszeríjászoknak. Tévedhetek is.

2796 MOROSINI I. 63/758.; DOLFIN, 160.; SANUDO, 875.

2797 Ezt már említettem. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 271v–272v. 1411. 12. 20.

2798 A szövegben ezt olvashatjuk: „decem guastatores, quos illa villa *(Semdencha)* dare debeat in auxilium magnifico domino domino Pipo ad desplandandum foveas factas ultra Tulmentum." Írtam, a falu ezt nem teljesítette, egy másik település fizette ki az utászok bérét. Uo. 274v. 1412. 12. 27.

2799 MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

2800 A szövegben ezt olvashatjuk: „Ma per grazia di Dio nessuna fu di pericolo". SANUDO, 870.

2801 A szövegben ezt olvashatjuk: „considerat conditionem presone sue de vulneribus et de brachio devastato". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 62r. 1412. 9. 10. Kiadása: DOCUMENTI (CARLO). 80. sz.

2802 DOLFIN, 160.

2803 REDUSIO, 841.

2804 Vicénsa, Vicenza neve velencei dialektusban.

2805 A szövegben ezt olvashatjuk: „armis suis uti non valentes". REDUSIO 842.

2806 DOLFIN, 156.; SANUDO, 870.

Az olvasó jogosan hiányolhatja a köztudottan velünk született észjárásunk említését. A mieink számos alkalommal egyszerűen megegyeztek a védőkkel, ezért sikerült az okkupáció. Na jó! A gondolán csomót keresők viszont azonnal rávághatják, a metódust mások ugyancsak alkalmazták. A fanyalgók elhallgattatására jöjjön a speciális Wunderwaffe. Egy karakterisztikus hungaricum. A magyarok hangja. 1412 januárjában Velence megparancsolja a coneglianói, a Portobuffolè-i, a trevisói részek rektorainak, meg a többi körülzárt hely vezetőjének, ne engedjenek bennünket közel a falakhoz, de ha ez nem menne, bekiabálásainkat lövésekkel *(cum ballistis et bombardis)* tegyék lehetetlenné és érthetetlenné, hiszen ígérgetéseik dacára senkit sem kímélnek.[2807] A kegyetlenkedések okán javasolják a csalfán csábító szirénhangok zajos elnyomását. 1412 januárjának a végén Treviso védői élvezhették a „voce ungherese" behízelgő selymességét. Kérték, adják át a várost.[2808] Itt azért választották a csodafegyvert, mert a védők azt óbégatták kifelé, ők bizony nem a király, hanem Velence hívei. Semmi esetre sem olyanok, mint a friuliak, a bellunóiak, a feltreiek. Azok bizony árulók.[2809] Lám! Lám! Egyszerűen lenyúlták a metódust. Őrült nagy kajabálásokat hallottak Vicenza lakói is, amikor 1413. január 11-e tájban az ellenség az erődítmények alá ért. Tették ezt az égzengéshez hasonló, hatalmas, zajongó kiabálással.[2810] Zárásként egy megjegyzés. A hangoskodók helyiek lehettek, jóllehet érces hangukon a mieink üzenetét tolmácsolhatták. Vagy egyszerűen alábecsülöm a harcosaink nyelvi felkészültségét?

Fontos kérdéshez értünk. Miként kommunikáltak egymással a magyar sereg tagja? Ellentétben, Itáliával, ahol az egyes régiók nyelve között olyan nagy a különbség, hogy borzasztó nehéz lehetett egymást megérteniük, Hugáriában ez sokkal egyszerűbbnek bizonyult. Most nem a nyelvi rétegekre gondolok, hiszen ott nagy eltérések voltak, vannak és lesznek. A megértés szempontjából nem volt szükség semmilyen lingua franca megtanulására. Legfeljebb akkor keletkezhetett némi zavar, amikor mondjuk állatokat raboltak. Ha valaki a búbece szót hallotta, akkor jöhetett az a bizonyos nézés az új kapura. Da amikor meglátta a szegény párát, csak annyit mondott: „Ja! Riska". A világ újból kerekké vált. A csehek meg a németek jelenléte annyiból bonyolította a helyzetet, hogy elvárásként jelentkezett a nációk közti információcsere. Úgy a harcok idején, mint a mindennapok alatt. Giorgio Dolfinnál a hadjárat vége felé a cselákok

[2807] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 230r. 1412. 1. 14. Kiadása: LJUBIĆ VI. 199. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 211. sz. Hibás dátummal.; ZsO III. 1577. sz.

[2808] REDUSIO, 836.

[2809] Uo.

[2810] A szövegben ezt olvashatjuk: Con gran cridori et voxe per modo che 'l pareva che 'l tonasse". DOLFIN, 160.; CASTELLINI, 157.; PAGLIARNO, 142–143.

egy jót civakodtak magyarjainkkal.[2811] Miképpen szidhatták egymás kedves mamáját? Mondjuk pidgin latinul. Zsoldosként kötelező kűrnek számított anyanyelvén kívül egy másikon fecsegni. A huzamosabb szolgálat miatt ez szinte kötelező lehetett. Mivel a nemzetek képviselői általában egy csapatban harcoltak, mindig akadhatott olyan, aki ismerte, majd közvetítette az idegen beszédet. Akár tolmácsként, akár öntevékenyen. Hiszen mi van akkor, ha négy különböző nemzetiség képviselője ül éppen egy asztalnál. Egy magyar gyalogos, egy cseh lovas, egy angol zsoldos, és egy friuli hússaláta.[2812] Amúgy a kunokkal lehetett a legtöbb gond. Kipcsakul remekül tudtak. Mivel egy tömbben éltek, nyelvüket a 16–17. század fordulójáig megőrizték. A feljegyzések szerint az utolsó kunikánként Varró István 1744/1745-ben Bécsben lediktálta a cumanus Miatyánkot Kollár Ádám István levéltárosnak.[2813] Nyilvánvalóan a 14. század végén született generációtól már nem állt idegenül a magyar, de az oda-vissza diskurzus esetében talányos csevegésük okán nyerőre állhattak. Mire gondolok? Mindent értettek, a másik tárgyaló fél viszont szinte semmit.

Visszatérve a rikoltgatásokra, úgy érzem, ostromtechnikai alapvetésre bukkantam, mivel több helyen sikerrel alkalmazták. Az egész világon megsövegelve (sic!) minket, a mai napig mondogatják: A vocibus Hungarorum libera nos Domine![2814] A férfias tónus csalásra biztató erejére épített harci taktikát a hadjárat kezdetétől alkalmaztuk. A sorozatos árulással egybekötött átállások súlyosan érintették a Köztársaságot. Meggyőzésben nem annyira a pénz, hanem az erő szolgált elutasíthatatlan érvként. A pár tucat védővel ellátott helyőrségeknek, városkáknak nem sok esélyük maradt. Az atrocitásokat elkerülendő, sokan megadták magukat. A Morosini-kódex remek érvvel gazdagítja elménket. Velencében utólag úgy értékelték, az ellenség nem lett volna képes ilyen hatalmas területet megszerezni Marca Trevigianában, ha a parasztokat *(villani)* nem rendelik családjukkal meg élelmükkel egyetemben a megerősített helyekre. Az erődök ebben az esetben harc vagy árulás eredményeképpen nem kerülnek idegen kézre. Kiemelik, akik ilyenben részt vállaltak, később nyerjék el megérdemelt büntetésüket.[2815] A Köztársaság emiatt arra kötelezte ügyvédeit, a bűnösöket kasztlizzák be.[2816] Ellenpéldaként a Morosini-kódexben Trevisót említik, ahol a villánik jól küzdöttek. Ha példájukat sokan követték volna, egyetlen velencei birtok sem veszik el.[2817]

[2811] DOLFIN, 161.

[2812] A forrást nem adom meg. Rejtőzve hagyom.

[2813] A kunikán szó magyarázata a következő. Csingacsguk meg Varró István. Mohikán és kunikán. LEXIKON.

[2814] Szarkazmus? Kérdezné immár harmadjára Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az! Válaszolom harmadszor.

[2815] MOROSINI I. 63/618. [631.]

[2816] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 79r. 1412. 1. 11.

[2817] MOROSINI I. 63/636.

A hadjáratban a legérdekesebb számomra a tűzfegyverek megjelenése. Ezek elterjedése Magyarországon az 1410-es évekre eshetett. Zsigmond 1411-ben Kassához címzett leveléből kiderül, az uralkodónak saját lövegei vannak. Ezeket kilenc kocsival küldték fel Budáról. Pontos számukról a király beszámolót kért.[2818] Ne felejtsük el, a lengyelországi háború még tart. Kezdjük a bombardák számbavételét Dalmáciában. 1412 februárjában a Luxemburgi arra kéri Sebenico városát, mivel nemsokára a közelükbe érkezik, tegyék alkalmassá az utakat a tűzszerszámaik szállítására.[2819] Folytassuk Itáliával. Október 30-án Zsigmond Zágrábból, Guglielmo da Pratán keresztül, meghagyta a cividalei tanácsnak és a városnak, még csapatainak bevonulása előtt készítsék elő számára a lovakat, a fegyvereket, az ostromgépeket, a bombardákat, a kocsikat, a létrákat meg az egyéb szerkentyűket.[2820] A birodalmi vikárius is a szövetségesektől szerzett be hadieszközöket.[2821] Udine következett. A Luxemburgi tőlük kért mindenféle érdekességeket *(bombarde, machine et alia preparamenta bellica et necessaria)*.[2822] Isztriában – említettem – VII. Johannes Meinhard von Görz, Zsigmond pattantyúinak a segítségével hódította vissza valamelyik várát.[2823] Adatom van arról, miszerint a feltrei csatározások során egy szekérre szerelt ágyút zsákmányoltak a velenceiektől.[2824] A neve: „La Donzella". A fiatalasszonyt később Bellunóban látták vendégül. A Luxemburgi tulajdonaként *(hanc bombardam esse propriam Serenitatis Vestre)* vigyáztak rá. Az „Elefántra" gondolva, hiába a hordozó hasonlósága, ez bizony sokkal karcsúbb lehetet, mint I. Mátyás magyar király álgyúja (sic!), jóllehet a völgy biztonságának a záloga volt *(et esse tutelam totius huius vallis)*, nem beszélve egyedülállóan elrettentő híréről az ellenség körében *(sola fama terret inimicos)*.[2825]

Egy 17. századi historikus (Giovanni Francesco Palladio degli Olivi) szerint ijesztő hadi felszerelésekről terjedt a hír, amit a király készíttetett.[2826] Hozhatták?

[2818] VESZPRÉMY 2017, 306.

[2819] MNL OL DF. 289135. sz. 52r. 1412. 2. 11. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: LJUBIĆ VI. 203. sz. Regesztája: ZsO III. 1728. sz. Šime Ljubić 1412. február 12-re datálta az oklevelet. LJUBIĆ VI. 203. sz. Borsa Iván/Mályusz Elemér tisztázta a pontos dátumot. ZsO III. 1731. sz. Valamint: VESZPRÉMY 2017, 306.

[2820] Regesztája: ZsO III. 2853. sz. 1412. 10. 30. Zágráb. Zsigmond oklevele. Valamint: VESZPRÉMY 2017, 306.

[2821] Mindezt Savorgnano ostromához, és Udinétől. Ágyúk meg hajítógépek *(de machinis bombardis, balistris veretronibus et aliis instumentis bellicis)* voltak. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 355v–357r. 1412. 4. 26.

[2822] Uo. Tomo 19. 48r–51v. 1413. 3. 3.

[2823] A szövegben ezt olvashatjuk: „cum bombardis nostris ad expugnandum quoddam castrum suum". MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

[2824] A szövegben ezt olvashatjuk: „aquisitam per felicissimum exercitum Serenissime Maiestatis Vestre contra Venetos ostes conflictos apud Feltrum".

[2825] ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 92v. 1415. 5. 12. Belluno. A város oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 790. sz.

[2826] A szövegben ezt olvashatjuk: „de formidabili apparecchi bellici, che allestiva il re Sigismondo". PALLADIO, 460.

Kaphatták? Helyben készíthették? Bármelyik és mindegyik lehet. Néhány példa. Gemona „circulos ferreos pro bombardis domini regis" adott.[2827] Savorgnano ostromához III. Friedrich von Ortenburg felszólította Udinét, küldjenek pattantyúkat, ostromszerszámokat, fegyvereseket. Emellett ácsokat kért bástyákat építeni, ezekkel körbevéve a castellót.[2828] A város pukkanói közül az egyikből *(una bombarda magna de remo et brondo)* 300 vagy 400 fontos kőgolyók kilövését várták.[2829] Utinum 1412 októberében egy nagy löveg elkészítését rendelte el. Rézből készült, Gironco dall'Acqua öntötte ki három hét alatt.[2830] 1413 januárjában egy újabb termetes löveg konstruálása került a napirendre. Anyaga megegyezik a Gábor Áron-félével. Giovanni dell'Aqua mester ennek legyártására 21 napot kapott.[2831] Az idő faktort vizsgálva, hasonlíthattak egymásra. Ennek mi lehet az oka? A maestro talán ilyet tudott csak fabrikálni, vagy mert annyira jónak találták, hogy emiatt jöhetett a fiatalabb testvér. A Pátria rosszakarói fogják megtapasztalják tűzerejét.[2832] Zsigmond az isztriai hadmozdulatok alatt levélben kért a várostól ágyúkat egyéb hadigépekkel.[2833] Újfent ismétlem magam. Osoppót a hegyről lőtték *(pro mittendo bombardas super montem Osopii)* gemonai és udinei fegyverekkel.[2834] A városból „lapides bombardarumot", mi több, hajítógépeket *(veretonos)* szállítottak oda.[2835] Jogosnak tartom Veszprémy László megállapítását. A király uralkodásának a végére, az európai fejlődéssel lépést tartva, a magyarországi haderő szerves részévé vált a tüzérség.[2836] A fentiek szellemében fejezzük be Kiliával. A Luxemburgi kifejtette, várával szemközt ne építsenek csatabástyát, mert a nagyobb ágyú, együtt a nagy ostromgéppel, amelyeket Budai Mihály kezel, elegendőek a castrum bevételéhez.[2837]

2827 ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. 29v. 1412. 12. Napi dátum nélkül.

2828 LEICHT 1941, 21.

2829 Értsd: bronzo. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 527v. 1412. 9. 20.

2830 ANNALI (FRIULI) VI. 247. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 24.

2831 Ugyanarról a személyről van szó.

2832 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 483v–484v. 1413. 1. 23.

2833 Uo. Tomo 19. 48r–51v. 1413. 3. 3.

2834 ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. 28v. 1412. 12. Napi dátum nélkül.; Uo. 29r. 1412. 12. Napi dátum nélkül.; Uo. 30r. 1413. 1. Napi dátum nélkül.; Uo. 30v. 1413. 1. Napi dátum nélkül.; BB UDINE. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 223r. 1413. 1. 7.

2835 Értsd: Gemonából Osoppóba. Uo. 29r. 1412. 12. Napi dátum nélkül.; Uo. 29v. 1412. 12. Napi dátum nélkül.

2836 VESZPRÉMY 2017, 306–307.

2837 A szövegben ezt olvashatjuk: „Preterea non oportet, ut ex adverso castri de Wyii bastias parare facias, quoniam bombarda nostra maior cum magna mangana seu machina, que una cum magistro Michaele Bude existunt, unde sufficiunt ad expugnacionem predicti castri". MNL OL DF. 287745. sz. 300r–301r. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413. május 26-a után fogalmazták. HEIMPEL 1932, 113. sz. Regesztája: ZsO IV. 662. sz.

Serravalle 1411. decemberi ostrománál találkozhatunk először a magyarok ostromtechnikájával. Karácsony előestéjén (december 24.) Ozorai Pipo csapatai megindultak. Először a védelmi árkokat küzdötték le. Majd létrákat emelve, egyéb szerkezetek *(cum scalis et machinamentis)* segítségével Plajo résznél furfangosan a falakon belülre kerültek.[2838] Amíg a rohamozók a külső erődítésnél kísérleteztek, addig a tartalék a borgo Olargio felé tört. A lajtorjákat a San Antonio falhoz támasztva behatoltak, rést nyitva a Porta Piai irányába. Ezt követően gyorsan megszerezték az erősséget. [2839] A temesi ispán emberei Pinidello faluban ácsolgatták össze a szükséges készségeket *(ubi paraverunt scallas et alia necessaria)*.[2840] Pedzettem, Girolamo Villanovánál a hadimászókákat Cordignanóban, Silvellában, San Martinóban, Capellában, Anzanóban szedhették össze.[2841] 1412. január 25-e előtt Treviso falaihoz a magyarok rétolyákat támasztottak, emellett bizonyos építményekkel próbálkoztak *(chon schale e altri suo edificii)*.[2842] Az utóbbiak a falakról rájuk zúdított haláltól védték őket.

Általában szorgos nyilazással kezdhettek, miként tették 1413. január 11-én Vicenza városánál.[2843] Nézzük, miket kértünk Ariis várának ostromához. Így könnyedén visszakövetkeztethetünk az attak technikai kivitelezésére. Ezek: pattantyúk, katapultok, puskapor, kő, ólom.[2844] Felhasználásukat nem magyarázom. A test-test elleni küzdelemhez jól jöttek a lábtók *(scala)*, a különböző póznák, rudak, cölöpök, pallók *(palum)*, valamint azok a hordozható fedezékek *(mantellum)*. Van adatom néhány speciális kiegészítőre. Így hosszú lándzsára *(picum)*, faggyúra *(scipum)*,[2845] plusz némi szappan félére *(sapo)*. Utóbbiak a nyilakhoz. A tüzérség munkamódszerével folytatom. Jelzem, egy esetet ismerek, úgyhogy nagy merészségre vall a rekonstrukció. Ariis védőit az 1413. március 24-én hajítógéppel lőtték *(traiectum fuisse cum machina)*, de ez csak egy mérleget/emelőszerkezetet tört össze *(una zigignolla rupta fuisset)*.[2846] A bombardát még nem használták *(nondum tractum fuit bombarda)*, hi-

[2838] FALDON 1983, 39. 58. Ez ma a via Piai környéke, Vittorio Veneto keleti oldalán.

[2839] VILLANOVA, 113.

[2840] FALDON 1983, 39. 58.

[2841] VILLANOVA, 113.

[2842] MOROSINI I. 63/636.

[2843] DOLFIN, 160.

[2844] A vár alatti táborban lévő két cividalei polgár (Corrado Boiani lovag, Adamo Formentini) a puskapor, a hajítógéphez szükséges kövek és egy katapult mellett, 200 libra ólmot is kértek városuktól az ostromlók számára. Kiadása: DI BARI 2017, Melléklet 7. sz. 1413. 4. 10. Ariis vára alatt. Zsigmond oklevele. Valamint: LEICHT 1941, 36–37.

[2845] Ez a cipum lehet, tehát faggyú.

[2846] Zigignolla = carrucola = mérleg/melőszerkezet.

szen a király nincs itt *(dominus rex supra campo non est)*.[2847] Mi lehet az összefüggés a távollét meg a dörrentés között? Az uralkodói kíváncsiskodás? Látni akarta a hatást? Talán meggyújtani a kanócot? Nem árt tudni, a fegyverből egy nap alatt legfeljebb 1–4 lövést ereszthettek meg.

Már utaltam a seregben harcolók vegyes etnikumú összetételére. Ekkor még fel sem merülhet a nemzeti hovatartozás kérése. Ellenben a lojalitás igen. Ennek tárgya maga Zsigmond. A kalandvágy mellett a szakmai iránti határtalan szeretet jellemezhette az angol John Skillinget. Jóllehet, nem érthetett máshoz. Udinében a Luxemburgi familiárisának fogadta.[2848] Azt gondolom, a seregünket erősíthette. Vagy nem! A hűség komplex fogalom, számos tényező befolyásolhatja, különösen a háborúban. Nézzük! Első helyen a kötelesség. Nemeseinknek az uralkodói hívószóval szemben nem lehetett mit tenni.[2849] A segédhadként funkcionáló kunoknak is jönniük kellett. Csáberőt jelentett a pénz, különösen a zsoldosoknak. A 310 teuton íjászt szintén a dukátok motiválhatták.[2850] A mercenáriusok szinte valamennyien csehek lehettek. Létszámukra szinte semmi konkrétum, csak sejtelmes utalások. 1412 márciusában 200 bohémiai katonáról beszéltek. Nemrég érkeztek Udinébe.[2851] A forrásokban vitézségük mellett fosztogatásaikat emelték ki. A hadjárat idején nem létszámuk, inkább felkészültségük okán lehettek a sereg meghatározó elemei.[2852] Felhoztam, a stipendiariusok lejárt szerződését a kivonulás egyik okaként.[2853] A fentiek értelmében csehek lehettek. Amennyiben letelt a szolgálatuk, ezt nem tekinthetjük függelemsértésnek. Ilyet amúgy egyet ismerek. Bizonyos magyarok átkeltek a Casamatta és a Gardona hágókon, sőt többen más átjárókon keresztül léptek meg. 1413. február 29-én emiatt Ozorai Pipo követe megjelent Bellunóban. A temesi ispán megparancsolta, mindenkit zavarjanak vissza a sereghez.[2854]

[2847] BB UDINE. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 236r. 1413. 3. 24. Ariis vára alatt. Cristoforo Valentini udinei kapitány oklevele.; Uo. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 312. sz.

[2848] Erről még írok. RI XI/1. 510. sz. 1413. 6. 1. Udine.

[2849] A kevés kivételt nem sorolom fel.

[2850] Feltéve, ha tényleg jöttek. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 306r–309r. 1412. 1. 15.

[2851] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 9r. 1412. 3. 24. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 228. sz.; ZsO III. 1893. sz.; REGISTRI (CARLO), 15. sz.

[2852] Zsigmond itáliai útján a kíséret tagjaiként többször olvashatunk csehekről. Lehettek a bohémiai főurak emberei, vagy királyi zsoldosok. Én az utóbbira szavazok. Néhány példa: AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 113v. 1413. 3. 10.; CRONACHETTA (VENEZIA), 319.; DOLFIN, 158.; SANUDO, 884. Valamint: LEICHT 1941, 13.

[2853] MOROSINI I. 63/639.

[2854] A szövegben ezt olvashatjuk: „deberetis eos redire ad campum". ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 77r. 1413. 3. 1. Serravalle. Bartolomeo Roncinelli és Giovanni da Venezia, a serravallei terület konzuljainak az oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 746. sz.

Visszatérve a cselákokra, kettőt közülük – már példálóztam velük – név szerint ismerünk. Ők Armixi Boemo lovag (Marin Sanudónál Aris da Garbohemo, a Morosini-kódexben Arnies da Gaboelmo),[2855] valamint messer Ottone da Boemia.[2856] Harmadikként beszéljünk egy kicsit Johannes de Dub cseh lovagról. Minden bizonnyal Udinében lébecolt. Új állást kereshetett, ebben Cristoforo Valentini udinei kapitány segítette. Támogató levélhez jutott a szokásos intitulációval. Ebben tanúsítják, a katona meggyőzően bizonyította férfias erejét, hűségét, bátorságát. Mindezt Zsigmond, az aquileiai egyház, amellett a Pátria érdekében. Nem egyszerűen elszánt emberként, hanem halhatatlan Hektorként harcolt. A Luxemburgi szervitoraként említve, érdemeire való tekintettel nyugodtan ajánlják mindenkinek.[2857] Miként fordult élete? Túlélte-e a hadjáratot? Hány Ajax és Patroklosz veszett oda vitézségét megtapasztalva? Nincsenek válaszaim. Arra sem, ha elbukott a csatamezőn, ki lehetett az ő Akhilleusza.

Az ember utánpótlás folyamatosan csoroghatott. 1413. január legelején Zsigmond felszólította Alsólendvai (Bánfi) Istvánt meg Alsólendvai (Bánfi) Lászlót, mivel országa ellenségeivel szemben jelentős hadat állít fel, azt akarja, ebben lovasaikkal, plusz fegyvereikkel vegyenek részt. Készüljenek. Tőle, vagy nevében Kanizsai János esztergomi érsektől parancsot kapnak, hová és merre induljanak. Semmiképpen ne késlekedjenek.[2858] Lévai (Cseh) Péter sem unatkozhatott sokáig otthon. A király ukázra hadra kelt. A lovászmester követte az uralkodót.[2859] Rájuk vonatkozhat a Luxemburgi egyik kijelentése. II. (Jagelló) Ulászló lengyel uralkodóhoz küldött levelében megosztja az utókorral, Isztriába megy a sereggel, köztük azokkal a magyarokkal, akik ismét csatlakoznak *(denuo supervenerunt)*.[2860] Bizonyosnak látszik, vitézei több részletben toppantak be Friuliba.

Elhatároztam, addig nem nyugszom, amíg az itáliai hadjáratban rá nem bukkanok látszólagos megfutamodásra, amilyenről Matteo Villani számolt be. Céloztam rá, 1412 augusztusának elején közel 500 lovasunk keveredett Reghenához. Két mérföldre a Köztársaság seregtől megálltak. Csaliként 50 közülük egészen az ellenségig

[2855] MOROSINI I. 63/717.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 870. Feltehetőleg Ernesto. Giovanni Bonifaccio szövegében a név „Arnis Cavalier Boemo". BONIFACCIO, 459.

[2856] MOROSINI I. 63/717.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 870.

[2857] Két alkalommal állítottak ki számára ajánlólevelet. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 431r. 1412. 10. Napi dátum nélkül.

[2858] MNL OL DL. 10025. sz. 1413. 1. 1. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 4. sz.

[2859] MNL OL DL. 10027. sz. 1413. 1. 2. (Nyitra). A nyitrai káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 11. sz.

[2860] MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

nyomult. Amikor észrevették őket, közel 300 velencei lovas a nyomukba eredt. Amíg őket kergették *(dum sic cucurrissent)*, állomáshelyük védetlenné vált *(dictus Regnaytus se discoperiens)*. A mieink derekasan helybenhagyták őket. Rabokat is ejtettek.[2861] Nem kifejezetten a klasszikus cselvetés, de talán kicsit hasonlít a hamis menekülésre. Az elbizakodott üldözők meglepetésére nem félszáz, hanem tízszer több lovassal küzdhettek meg. Esélytelenné váltak.

Azok se csalatkozzanak, akik arra kíváncsiak, a sztyeppei örökségen túl használtak-e egyéb taktikai elemet, keressünk egyet. A nagy mottai csatát követően zászlók mellett trombitákat, dobokat *(tubis et nacharis suis)* zsákmányoltak.[2862] Minden bizonnyal mindkettő elé nyugodtan oda biggyeszthetünk egy jelzőt. Legyen az a harci szó. A lobogók nemcsak a csapatok megkülönböztetésére szolgálhattak, hanem alkalmasak a seregtestek irányítására. A hangszerek sem közönséges instrumentumok lehettek, hiszen a zeneszerszámokat a legfontosabb szerzeményekkel (foglyok, zászlók) együtt említik a hadizsákmány részeként. A viadalhoz kellettek, nem a szerelmi andalgás melodikus aláfestéséhez. A jelek és a hangok tudatos használata a harcmezőn sokat segíthetett. Tudatos vezénylésre utalnak.

Egyéb tényezők is alakíthatták a magyar sereg taktikáját. Elsősorban a domborzati viszonyok. A földrajzi adottságokat kihasználva játszva haladhattak előre, gyakorlatilag végig síkságon törtek előre, a hegyeket lehetőség szerint elkerülték. A lovasságnak ez nem eshetett a nehezére, ehhez értettek. Sebességüket kizárólag a várak, városok fékezhették, hiszen a villámháborús taktika kizárja a hosszantartó ostromot. A könnyű terepen, kihasználva a fegyvernem mozgékonyságát, kényelmesen megoldották a mélységi behatolást. A velencei haderő ekkor még minimálisan lassította mozgásukat. A foglyokhoz nyilvánvalóan a hátországba transzportálták, így emberi balaszt nélkül nyargalhattak. A számos folyó sem hátráltatta aktivitásukat. Legalábbis a forrásokban csupán egy alkalommal olvashatunk némi nehézségről, amikor Castello di Querónál akartak átkelni a vízen, de a Piave partján ágyútűzbe futottak. Ez viszont nem természeti akadály. A kompániák anyagi helyzete ugyancsak befolyásolhatta a taktikát. A hadtáp elégtelensége, no meg a pénzhiány, a főcsapás éppen aktuális irányától eltéríthette a csapatokat. Ilyenkor jött a mindent feldúlás, az élelmiszer elrablása, a riválisideig-óráig történő elűzése, az ideiglenes okkupáció. Végezetül pedig az andalgás a köves utcákon.

[2861] Az iratot Udine küldte IV. Ludwig von Tecknek. A hírt Cadore követei hozták. BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 122. sz. 1412. 8. 6. Udine. A város oklevele.

[2862] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30.

Fizetek főúr, volt egy bandériumod

A friuli hadjárat költségeit a magyar törvények értelmében a király fedezte.[2863] A külországba vezényelt nemesi csapatok más megítélés alá estek.[2864] A bandériumok fizetését egy 1410-es jegyzékből lehet kiszámolni. Ebben ez áll: „sunt soluti modo infrascripto ad duos menses cum draperya et pannis ad I lanceam per mensem X florenos novos solvendo".[2865] Tehát egy lándzsára – leszámítva a posztót – 10 forintot kaptak havonta. Egy 1395-ös oklevélből kiderül, mit értenek ezen. Az „ad quamlibet lanceam duos bonos archerarios seu faretrarios habeant" mondat azt jelenti, egy lándzsa hozzávetőlegesen egy nehéz, továbbá kettő könnyűfegyverzetű katonából állt. A pénzt hat–kettő–kettő arányban oszthatták szét. [2866] Az Anjou-korban még hat–hét forint volt egy lancea fizetése. Nézzük, van-e még valami! 1429-ben a Német Lovagrend 12 vár védelmét vállalta el egy évre, 100 ezer forintért cserében.[2867] Az egy lándzsában harcolók bére ilyen lehetett: nehézlovas 6,25–8, számszeríjász hat, a gyalogos négy forint.[2868] A cseh zsoldosok béréről semmit sem találtam. Nem lehetett kevesebb, mint a magyaroké.

Feltételezett számaim ugyan nem tűnnek elégségesnek a velencei hadjárat költségeinek a kiszámolására, azért kicsinyke fogódzót adhatnak a matekhoz. Reménykedjünk, Itáliában (1411–1413) azt a pénzt kapták a katonák, akárcsak Lengyelországban (1410), tehát a lanceánként 10 forintot. Az alábbi számolgatás eredménye kizárólag vegytiszta helyzetben él, tehát semmire sem jó, ellenben ha nem végzem el, jogos a szakmai gondolára hívás. Nézzük! Amennyiben 12 ezernek a sereget, 4000 lándzsával muszáj bazíroznunk, feltéve, ha egybe hárman tartoznak. Ez havi 10 forint esetében 40 ezer/hó, egy évben 480 000. Négy fővel számolva, maradva a tizenegyezer szűz plusz az 1001 éjszaka meséi mínusz egynél, a 3000 lancea vitézeinek 30 ezer járt, 365 napra 360 000. Legyünk most az egyszere megengedően nagyvonalúak. Az 1001 éjszaka történetei, mínusz egy, meg tizenegyezer szűz létszámú regiment álljon öt harcosból. Ez 2400 lándzsa. A szöveges feladatot folytatva, két

[2863] Az alcímre: a szerző itt – immár ötvenedik alkalommal oly szellemesen – Seres Rezső dalának címét alakítgatta ide-oda.

[2864] Az 1222-es aranybulla 7. cikkelye foglalkozik először a királynak az ország határain kívüli hadakozásával. Ilyenkor a nemeseket az uralkodó pénzéből fizessék. A szövegben ezt olvashatjuk: „Si autem rex extra regnum exercitum ducere voluerit, servientes cum ipso ire non teneantur, nisi pro pecunia ipsius". CJH, 134–135. 1312-ben I. Károly Róbert a külhoni hadviselésre is kiterjesztette a katonáskodási kötelezettséget minden ellenszolgáltatás nélkül. BÁRÁNY 2017, 197–198.

[2865] C. TÓTH 2009, 480.

[2866] Uo. 467.

[2867] A várakat 1370 gyalogossal, 550 lovassal, 328 számszeríjásszal, 1400 nászádossal védték.

[2868] Négyfős lándzsával számolva. BÁRÁNY–B. SZABÓ–VESZPRÉMY, 241.

számot adok még meg. 24 ezer és 288 ezer forint. Ebben a metódusban hosszasan méricskélhetnénk, amíg el nem érünk egy elfogadhatónak tűnő összeghez, valamint a reálisnak ítélt nagysághoz.[2869]

Ilyen sokat a magyar királyság nem tudott kifizetni.[2870] Ez vonatkozik a feltételezett 10–11 ezres csapatra is. A laboratóriumi körülményeknél leragadva, kontrollanyagként vizsgáljuk meg a lengyel hadjárat bandériumjegyzékéből kiszámolható kifizetéseket. Ekkor az ármádia 3000–4000 főre rúghatott. Két hónapi jussukat Kassa város adójából fedezték, lándzsánként 10 forintot. Zsigmondnak az északi kaland 22 ezer forintjába került, ez hozzávetőlegesen 7%-a lehetett az éves királyi bevételeknek.[2871] A 40 ezer forintos havi gázsi a vágyálmak világát idézi.[2872] Még egy adat 1417-ből, habár sokra nem megyünk vele. A konstanzi zsinatról az uralkodó 100 lovassal külszolgálatra dirigálta az ifjabb Stibort. Zsoldjukat 700 aranyforintba állapította meg.[2873] A fejenkénti hét florenust kizárólag érdekességként kezelhetjük. Generalizálásra alkalmatlan, mert ez egy kiemelt napidíj. A fentiek értelmében tehát itt az ideje letörni a 12 ezres hadsereg nimbuszát, de a 11 ezresét, mi több, a 10 ezresét is. Megjegyzem, Antonio Bonfini közel 90 év elteltével az utóbbi számot adja meg.[2874] Jöjjön egy újabb adat a 15. század második feléből. Összehasonlítása számos problémát hordoz, egészében véve csupán morfondírozásra alkalmas. Kubinyi András szerint I. Mátyás király uralkodása második felében 9–15 ezer embert tarthatott állandó készenlétben. Ez alkalmanként a duplájára növekedhetett.[2875] Továbbra is kitartok amellett, miszerint Magyarország a Zsigmond-korban képtelen volt egy ekkora létszámú sereg lábontartásához. Habár?[2876]

De miért ragaszkodnak a forrásokban a 12 ezerhez? Fogalmam sincs! Amúgy remekül idevág Poggio Braccolini firenzei történész Ozorai Piporól összeállított

---

[2869] A kétkedőknek 10 000 katonánál ez az eredmény. Háromfős lancea = 3333 lándzsa. Fizetésük egy hónapban 33 330 forint. Egy évben 399 960 forint. Négyfős lancea = 2500 lándzsa. Fizetésük egy hónapban 25 000 forint. Egy évben 300 000 forint. A hitetlen Pálosfalvi Tamásoknak íme 11 000 főre számolva. Háromfős lancea: 3666,66 lándzsa. Fizetésük egy hónapban 36 660 forint. Egy évben 439 920 forint. (Lefelé kerekítve, 3666-al számoltam.) Négyfős lancea: 2750 lándzsa. Fizetésük egy hónapban 33 000 forint. Egy évben 396 000 forint. Ettől már nem számolom ki.

[2870] Az 1415–1417-es tervezetben megadott kiállítandó katonák fizetsége 380 ezer aranyforint lett volna. Ez több, mint a kincstár teljes éves bevétele. A töredékét lehetett csak összeszedni, habár a zálog mindig segített. BÁRÁNY–B. SZABÓ–VESZPRÉMY, 242.

[2871] Posztót és kelmét foglalhattak le. Uo. 240–241.

[2872] A 12 ezres hadsereg, az egy lándzsa = három fő, és a havi 10 forint/lancea bér esetében.

[2873] Értsd: havi 7000 aranyforint. A szövegben ezt olvashatjuk: „versus presentes et etiam alias et precipue Ffrancie (sic!) partes". MNL OL DL. 10596. sz. 1417. 7. 22. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 711. sz.

[2874] BONFINI, 3. tized. 3. könyv. 24. fejezet.

[2875] A létszám a háborúkban, főleg azok kritikus szakszában, emelkedhetett ilyen arányban. Célzatosan nem számolt a végvári katonasággal. KUBINYI 2001, 94.

[2876] A kérdést később megpróbálom megmagyarázni.

életrajzának egy részlete. Zsigmond 1399-ben Szerbiába készült.[2877] Esztergomban a királyi tanácsban éppen egy 12 ezer lovasból álló sereg felállításának a költségeit méricskélték. Ezt a Firenzein kívül senki sem abszolválta.[2878] A kis színes két okból tanulságos. Egyrészt újból az a fránya szám, másrészt jól látszik, a matematikai képzettség hiányát – nyilvánvalóan nemcsak azt – egy nemzet szívós munkával bepótolhatja. A 15. század elején országunkban a temesi ispánhoz fogható aritmetikust hiába keresünk. A Firenzei már fiatalon remekül kezelte az abakuszt.[2879] Később viszont túltettünk rajta. Gondoljunk Fejér Lipótra, Erdős Pálra, T. Sós Verára, Lovász Lászlóra. És még sorolhatnám!

A Luxemburgi tisztelhette a számokkal barátságban élőket. Állítólag Eberhard Windeckére hasonlóan a mennyiségtan hívta fel a figyelmét, aki feltehetőleg Ulrich Rauchenwarter pozsonyi judex segítségével került kapcsolatba a királlyal. Nála a Firenzei 1410-ben segített megszámolni azt a 40 ezer aranyat, amit az uralkodó a Német Lovagrendtől kapott.[2880] Magari![2881] Domenico Mellininél,[2882] Ozorai Pipo 16. századi biográfusánál, hasonlóan a matematika indította be a karriert. Zsigmond kincstartója Budán járva a királynak számos dolgot vásárolt Luca Pecchia boltjában.[2883] Feltűnt neki egy fiatal kereskedősegéd, aki villámgyorsan készítette el a számlákat *(essere prestissimo nel fare i conti)*.[2884] Ezzel a szép szokással minden Itáliában járó hazánkfia találkozhat, jóllehet a blokkon található összegek nem sokszor konveniálnak a valósággal. Lám! Az idők folyamán a kontó körüli tevékenykedésben alaposan leiskolázzuk egykori tanítóinkat. A cech okán úgy a hivatal, mint a kuncsaft felé szeretjük a titkolózást. Mindezt természetesen intelligensen. Okosban.

Mindenkit emlékeztetek, az ország védelme északon meg délen katonákat igényelt, esetünkben még nyugaton is, jóllehet a velencei összecsapás támadó hadjáratnak számított. Kicsit későbbi példa, de elemzése kihagyhatatlan. Az 1410-es évek második felében Zsigmond szerződést kötött az Erdélytől a Temesig húzódó határ

---

2877 A hadjáratra valószínűleg nem került sor. ENGEL 1987, 57.

2878 POGGIO, 164–165. A kis történet Ozorai Pipo másik, ismeretlen szerző által megfogalmazott életrajzában eltérően interpretálják. Ebben a trieri érseknél (Kuno von Falkenstein, vagy Werner von Falkenstein) tette rendbe a könyvelést a választófejedelem intézőjének számolási hiányossága okán. POLIDORI, 151–154. A szöveg kiadója az ügyet az esztergomi archiepiscopushoz kötötte. Hibásan! Uo. 152. A munka nem a megbízhatóságáról híres.

2879 Uo.

2880 WINDECKE, 9.

2881 Hevenyészett fordításomban: Adná Isten!

2882 Poggio Bracciolini munkáján túl, firenzei levéltári bejegyzéseket ugyancsak bedolgozott a könyvébe.

2883 Luca Pecchia tehetős firenzei üzletember. Neve számos alkalommal előfordul a magyarországi forrásokban. ENGEL 1987, 55. Ozorai Pipo vele érkezett Budára.

2884 Az olvasásban és a könyvelésben való jártasságát szintén észrevette. MELLINI, 14. Domenico Mellini hasonlóan elmesélte a 12 ezres hadsereg szükségleteit kiszámoló történetet. Uo. 15–16.

védelmére. Ez 2200 lándzsát jelentett. Emellett a bárók egy másik csoportja köteles volt segítségként 450 lanceát fegyverben tartani.[2885] Az 1415–1417-es tervezetből kiszámolható, milyen erőt rendeltek Hungária oltalmára, ráadásul a temesi ispán lándzsáinak a számát ugyancsak tisztázhatjuk. Az erdélyi vajdának 225, az erdélyi püspöknek 150, a székely ispánnak 125, Garai Miklósnak és Losonci Miklós orsovai kapitánynak 250–250, míg Ozorai Pipónak 1200 lancea zsoldját fizette ki a király. Ez összesen 2200 egység, három fővel számolva 6600 katona. Lehetséges, a temesi ispánra rótt kötelesség csak elvárás volt, de az adat mindenképpen figyelemre méltó. Kiállítandó harcosainak a száma így 3600 vagy 4800.[2886] Ha az elsőt nézzük, innentől kezdve nyilvánvalóan mindenki átlát hiábavalónak tűnő próbálkozásomon, majd hozzávesszük a cseheket, plusz a főúri vagy egyházi bandériumokat, újból az 5000 irányába kényszerítem az olvasó figyelmét. Mindezt azért, mert az 1435-ös hadügyi dekrétumhoz mellékelt jegyzék alapján ekkor a magyar sereg elérhette, vagy túl léphette a 10–12 ezer főt, de miként említettem, biztonsági okokból külországi bevetésre a teljes haderő mozgósítása elképzelhetetlen volt. Jelzem, az elaborátumban megadott vitézek fizetsége 380 ezer aranyforint lett volna. Ez több mint a kincstár éves bevétele. Jókora zálogokból csak az összeg töredékét lehetett volna összeszedni.[2887]

Nem könnyebb a helyzet akkor sem, amikor a velencei háború első szakaszának végén próbáljuk megbecsülni csapataink volumenét. Írtam, Ozorai Pipo embereket hagyott hátra, de minimum egy alkalommal, a második periódusban, a nagy mottai csata előtt, komolyabb kontingenst küldtek Itáliába. Számukra nem merek tippelni. A harmadik etap a király vezetésével a hadjárat megkezdése után egy évvel vonult be Udinébe. Zsigmond állítólag 3000 emberrel érkezett 1412. december 14-én Cividalèba, csatlakozva a Friuliban állomásozó 8000 katonához.[2888] Az utóbbit azért ne higgyük el! A Luxemburgi fegyveres kísérete sem lehetett valami tetemes. A Morosini-kódex fentebb idézett bejegyzését hívom segítségül. Raspó kapitánya (Giacomo da Riva) leveléből (1413. január 20.) Velencében megtudhatták, Zsigmond 800–1000 emberével elhagyta Friulit. Magyarország felé indult.[2889] Másképpen történt, de a scorta reálisnak látszik. A mieink számát más duzzasztotta

[2885] PÁLOSFALVI, 21.

[2886] Hárommal és néggyel operálva.

[2887] BÁRÁNY–B. SZABÓ–VESZPRÉMY, 241–242.

[2888] MOROSINI I. 63/747. Giorgio Dolfinnál Zsigmond közel 8000 fővel lovagolt be Cividalèba. DOLFIN, 158. Marin Sanudónál ez 3000, majd 8000 ezerrel vonult Bellunóba. SANUDO, 874. Valamint: VERCI XIX. 81.; ANNALI (FRIULI) VI. 249. A bejegyzés dátuma: 1412. 12. 14.

[2889] MOROSINI I. 63/764.

fel jelentősen. A temesi ispán a hónap elején ismét a Pátriába jött, hangsúlyozni szeretném, nem Zsigmonddal.[2890]

Ha az isztriai hadjáratot hívjuk segítségül a harci állomány tisztázásához, újfent nehézségbe ütközünk. A szakirodalomban 6000 hungarus vitézről olvashatunk.[2891] Egy mellékhadszíntérre érdemes ilyen sok katonát átcsoportosítani? Nem tudom. Írtam, a választást taktikailag sem értem. Megdúlására felesleges volt számottevő erőt elpazarolni. Az aquileiai pátriárka emberivel, akik velünk tartottak, maximum 2000-en próbálkozhattak.[2892] Tartalmilag többször idéztem Giacomo da Rivát, Zsigmond 800–1000 fős kíséretéről.[2893] Kiegészülve IV. Ludwig von Teck meg néhány friuli nemes katonáival, könnyedén elérhették a 2000-es harcoló alakulatot. Ne felejtsük el, Friuli mellett Marca Trevigianában is mozgolódtunk, ugyanakkor Ozorai Pipo Csáki Miklóssal közösen tekintélyes erők dúlták a terrafermai velencei érdekeltségeket.

Logikusnak látszik, seregünk nagyságának megállapításához talán a zászlóaljak száma segítséget adhat. Egy 1433-as oklevélre hivatkozom. A macsói bánnak 400 lovassal kellett hadba vonulnia.[2894] Szerencsénkre a nagy mottai csatával kapcsolatosan – miként jeleztem – megemlítik, a megszerzett hét zászlóból, hat a seregünk vezetőihez köthető. Mindegyik kométa egy-egy 500 fős magyar csapathoz tartozik.[2895] Ekkora (400–500) lehetett egy korabeli bandérium a velencei hadjárat (1411–1413) idején? Talán. Folytatva az összeadást nehéz helyzetbe kerülünk. A Morosini-kódex alapján Giorgio Dolfin és Marin Sanudo 3000 friss magyar harcosról írtak.[2896] Ha hét lobogóval kalkulálunk, amiből hatot elvesztettünk, már csak 500 lovasunkkal nem tudunk elszámolni. Sokat segítene az Itáliában harcoló lándzsáink számának ismerete. Az egy

---

2890 Áprilisban még Váradról adott életjelet magáról. MNL OL DF. 244657. sz. 1412. 4. 13. Várad. Ozorai Pipo oklevele. Regesztája: ZsO III. 1968. sz. Szeptember közepén a temesi ispán újból Itáliába készült. MNL OL DL. 87865. sz. 1412. 9. 15. (Zobor). A zobori konvent oklevele. ZsO III. 2685. sz. November 14-én már tudtak Ozorai Pipo érkezéséről. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. Uo. 86r. 1412. 11. 14. A hírt három nap múlva megerősítették. Uo. 1412. 11. 17. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 260. sz.; ZsO III. 2967. sz. Az 1412 novemberének a végén, vagy decemberének az elején, újból Friuliban, illetve annak közelében van. Az utolsó hónap legelején (december 2.) tértek vissza azok a követek, akiket Udinéből küldtek a temesi ispánhoz. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 454r–456v. 1412. 12. 2. Regesztája: ZsO III. 3034. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 248. A bejegyzés dátuma: 1412. 12. 2. Udine.

2891 DE FRANCESCHI 1879, 241.

2892 Bernardo Benussi 2000 lovast feltételez. BENUSSI 1925, 291.; NEGRI, 139. Mindketten Marin Sanudo adatát veszik át. SANUDO, 877.

2893 MOROSINI I. 63/764.

2894 BÁRÁNY–B. SZABÓ–VESZPRÉMY, 240. A macsói báni tisztséget ekkor Garai László és Garai Dezső viselte. ENGEL I. 30.

2895 MOROSINI I. 63/713. A szövegben ezt olvashatjuk: „E caduna delle dette Bandiere è di 500 Ungheri". SANUDO, 871.

2896 MOROSINI I. 63/705.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 871.

nehézlovas mellett, 2–3 könnyűparipásból álló alapegységgel könnyű lenne a matek. Nyilvánvalóan a lanceán belüli arányokat a körülmények alakíthatták.[2897] Ha valakit nem sikerült meggyőznöm a számokkal, akkor jöjjön a szív és a lélek. A középkori hadtörténelmünkben egyetlen egy olyan hadvezérünk sem volt – Hunyadi Jánost leszámítva –, aki képes lehetett 11 ezer embernek érdemben parancsolni. Ekkor még elegendő volt jóval kisebb seregek vezetéséhez érteni.

A végére egy kérdés. Tegye fel a kezét, aki látott már egy itáliai adaton kívül bármit az idősebb Stibor katonáiról, valamint a báró vezette 6000-nél több *(VI milia e holtra)* jól felfegyverzett harcosunkról?[2898] Igen! Újabb érvet keresek a maximum 5000-es hadsereg mellett felsorakoztatni. A nikápolyi csatában (1396) a magyarok létszáma, most nem a keresztények katonai állományára gondolok, 12–15 ezer lélekre rúghatott.[2899] Pálosfalvi Tamás a 10 ezer alatti nagyságot látja elfogadhatónak. Megállapítja, ennek megbecsülése reménytelen vállalkozás.[2900] Összegezve: mindenkit nem lehetett Itáliába küldeni, ráadásul a Köztársaság elleni hadjárat volumene, nem beszélve fontosságáról, alaposan eltörpült Nikápolyhoz képest. Külföldön, csúcsidőben, 5000 körüli harcos eltartása lehetett a maximum.

A számisztikával az a baj, hogy maga előtt tolja az egyik legfontosabb kérdést. Mindezt miből? A válaszban sokat segítene, ha ismernék a 15. század eleji hadi finanszírozás rendszerét. Fájdalom, a katonai kiadásokat fedező adók nagyságáról, szétosztásának mechanizmusáról, igen csekély a tudásunk. Úgy látom, a dotáció két elemre korlátozódott. Az egyiket a klasszikusnak számító adóbevételek jelentették egy általunk elképzelt pénzügyigazgatási metódussal, míg a másikat az ad hoc jellegű szubvencionálás. Az utóbbinak nemcsak a hiány okozta szükség a magyarázata, hanem bizonyos alkalmazkodás egy állandóan mozgásban lévő sereg által váratlanul megteremtett helyzethez. Nézzük, mit tudunk! A velencei hadjárat költségeinek döntő részét a központi költségvetésből fedezték. Állításomat a számadáskönyvek elpusztulása miatt semmivel sem lehet szembesíteni. Így azt sem, miszerint az ország bevételeinek csinos hányadát egy külországi kaland simán felemészthette. Kezdjük a fejnél! Emlékezzünk vissza arra a jelenetre, amikor a Luxemburgi felfigyelt Ozorai Pipóra.[2901] A királyi tanács ülésén vagyunk, ahol a magyar sereg finanszírozásáról döntöttek. Most sem lehetett másképpen. Optimistán látva a világot feltételezem, a pénzek szétosztá-

[2897] BÁRÁNY–B. SZABÓ–VESZPRÉMY, 240–241.

[2898] A Morosini-kódexben olvashatjuk a nevét, a többi krónikában és feldolgozásban ezt veszik át. MOROSINI I. 63/595.

[2899] BÁRÁNY–B. SZABÓ–VESZPRÉMY, 230.

[2900] PÁLOSFALVI, 58.

[2901] POGGIO, 164–165.

sára, ha nem olyan szervezetten mint az ellenségnél, a magyar seregben is elkülönültek olyanok, akik feladata a forintok/dénárok kezelése volt, még akkor is, ha mindezt akár mellékállásban, katonaként végezték. Említettem, ismerjük Zsigmond egyik dispensátorának a nevét (Mathias Lenul), aki a hadjárat alatt szolgálta az uralkodót.[2902] Többen lehettek. Jelzem, Velencében ezekre a feladatokra már hivatalnokokat alkalmaztak, jól körülhatárolt munkakörrel civil funkcionáriusok segítették a sereg munkáját. Felügyelők, fizetőmesterek,[2903] és logisztikai tisztségviselők egyaránt.[2904]

A kezdeti lelkesedés ideig-óráig elfedheti a financiális nehézségeket, ellenben a harcok elhúzódása szembesít a valósággal. Pénz kell. Nézzük, miből fedezhették a hadjárat költségeit. Kezdjük az adókkal. Ezek felhasználásáról esetünkben semmilyen adatot nem ismerek, mivel az 1411–1413-as évekből nem maradtak ránk olyan jegyzékek, amelyekből kiderülhetne, mit szántak az Itáliában harcoló alakulatoknak. Zsigmond a 14. században négy alkalommal vetett ki subsidiumot (1387, 1394, 1397, 1399), majd 1415–1417 között ezt minden évben megtette. Az utolsó két alkalom 1432 meg 1434 volt.[2905] Úgy látszik, a velencei háború esetén nem élt ezzel a lehetőséggel, viszont elképzelhetőnek tartom, 1411-ben a közelgő összecsapásra gondolva szabályoztatta a kamarahaszna beszedését. A lucrum camerae összegét ekkor portánként határozták meg, miként I. Károly Róbert-kori bevezetésekor. Újdonságként megjelent a kis porta (verőce) fogalma. Ezek után – a rendelet értelmében – csak az adó felét kellett befizetni. Mikó Gábor kiváló tanulmányában kísérletet tett az utóbbi értelmezésére.[2906] Kérdésként egy dolog merült fel bennem? Az esetleges összeköltözések okán a verőce dikáltatásával szándékoztak több bevételhez jutni?[2907] Miért ne! A törvény kihirdetésének pontos idejét nem ismerjük, ellenben a királyi kancelláriából – jócskán széles intervallumban – küldék szét a szövegét, elsősorban a birtokosok kezdeményezésére. Van adat tavaszi (1411. március 18.), őszi (1411. szeptember 30.), októberi (1411. október 4.) parancslevelekről is.[2908] A kincstár bevételeiből a bandériumok vezetői megbízást, pénzt és sallériumot kaphattak.[2909]

2902 BB Udine. Annales. 19. 169v–170v. 1413. 8. 21.

2903 Mindig velencei patríciusok.

2904 MALLETT 1989, 136.

2905 MÁLYUSZ 1984, 114–115.

2906 MIKÓ, 351–354.

2907 Mikó Gábor szépen bemutatta, ebből gyakorlatilag semmi sem lett. Uo. Én ellenben az vélem, a verőce megkülönböztetésének célja akár az adómaximálás is lehetett. Vagy nem!

2908 Ezekben a rendelkezés szövegét olvashatjuk. Uo. 355–366.

2909 MÁLYUSZ 1984, 113.

Nyilvánvalóan a megindításhoz minimális pénzmag mindenképpen szükségeltetett. Esetünkben a lengyel segély erre tökéletesen alkalmasnak látszott. Nézzük, mi lett a szepességi városokért zálogként bevételezett 88 ezer arannyal. Hatalmas összeget a Luxemburgi kölcsönként szánta a Német Lovagrendnek. Ebből fizessék ki II. (Jagelló) Ulászlónak azt a pénzt, amiben Zsigmond előtt megegyeztek. Valójában ő ezzel járult hozzá a megállapodás sikeréhez.[2910] A tranzakcióknak köszönhetően a király egy testben – nem kifejezetten kantorowiczi értelemben – kettős financiális központtá vált. Az egyik a követel. A másik a tartozik. A megállapodás értelmében az Ordo Teutonicus több részletben törlesztett, néhány alkalommal határidő módosítást kérve.[2911] Fájdalom, a bűvös 88 ezer aranyat senki sem láthatta egyben.[2912] A csepegtetés valójában roppant hátrányos, mert amikor egy részlet beérkezik, mindig van valami, amire költeni kell. A Luxemburgi kázusában elsősorban a hadjáratra, jóllehet az aacheni koronázásra sem ártott volna spájzolni. Erre hivatkozva tett szemrehányást a Német Lovagrend nagymesterének (Heinrich von Plauen). Szerződésükkel ellentétben 1413. április 2-án Frankfurtban nem fizette ki azt a 12 500 Schock cseh garast, amit erre az ünnepélyes alkalomra szánt. Emiatt a hiányzó összeget kölcsön vette, a kamat előzetes levonásával, a firenzei kereskedő, budai polgártól, Antonio di Piero Frontétől és a Fronte társaságtól. A pénzt tehát Heinrich von Plauen nekik adja át.[2913] Ügyes, de nem originális. Láttunk már hasonlót a francia hadifoglyok kapcsán. Alkalmanként azért tollat kellett ragadnia, többször sürgette a teljesítést.[2914] Most fogtam fel, Zsigmond miért nem váltotta ki a szepességi városokat. Nem volt miből, mivel a törlesztéseket gyorsan felélte. Mi viszont

[2910] MNL OL DF. 287745. sz. 193r. 1412. augusztus 25-e és szeptember 17-e között. Kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2565. sz.; MNL OL DF. 287745. sz. 193v–194v. 1412. augusztus 25-e és szeptember 17-e között. Kiadási hely nélkül. II. (Jagelló) Ulászló oklevele. Regesztája: ZsO III. 2566. sz.; MNL OL DF. 287745. sz. 234r–235v. 1412. augusztus 25-e és szeptember 17-e között. Kiadási hely nélkül. Heinrich von Plauen, a Német Lovagrend nagymesterének oklevele. Regesztája: ZsO III. 2567. sz.; MNL OL DF. 287745. sz. 186v–187v. 1412. augusztus 25-e és szeptember 17-e között. Kiadási hely nélkül. Heinrich von Plauen, a Német Lovagrend nagymesterének oklevele. Regesztája: ZsO III. 2568. sz.; RI XI/1. 307a. sz. 1413. 8. 30. Buda.; ZsO III. 2593. sz.

[2911] Először 25 000 Schock cseh garast két részletben. RI XI/1. 382. sz. 1412. 11. 29. Brinje.; Uo. 383. sz. 1412. 12. 10. Görz. A második 25 000-re: JOACHIM –HUBATSCH I/1. 1760. sz. 1413. 1. 17. Udine. Zsigmond oklevele.; ZsO IV. 61.; WEISE I. 100. 1413. 1. 17. Udine. Zsigmond oklevele.; ZsO IV. 62. sz. Mindet nem sorolom fel.

[2912] Az összeget grossusból számolták át. Erre: MNL OL DF. 280275. sz. 27r–30r. 1412. 11. 8. Zágráb. Zsigmond oklevele. Kiadása: FEJÉR X/5. 130. sz. Regesztája: ZsO III. 2897. sz.

[2913] RI XI/1. 491. sz. 1413. 5. 17. Udine.; JOACHIM–HUBATSCH I/1. 1934. sz.; ZsO IV. 601. sz.; RI XI/1. 496. sz. 1413. 5. 20. Udine. Zsigmond júniusban tovább morgolódott a fizetés elmaradása miatt. Uo. 528. sz. 1413. 6. 18. Feltre.; JOACHIM–HUBATSCH I/1. 1955. sz.; ZsO IV. 769. sz.

[2914] A lovagrend nagymestere (Heinrich von Plauen) a poroszországi és livlandi szegénységre hivatkozva nem fizetett. RI XI/1. 660. sz. 1413. 8. 28. Chur.; JOACHIM–HUBATSCH I/1. 1980. sz.; ZsO IV. 1016. sz. További sürgetés: RI XI/1. 673. sz. 1413. 9. 1. Chur.; JOACHIM–HUBATSCH I/1. 1983. sz.; ZsO IV. 1032. sz. 600 schok cseh garast végül 1414 szeptemberében az új nagymester (Michael Küchmeister von Sternberg) átadta a firenzei társaságnak. JOACHIM–HUBATSCH I/1. 1414. 9. 26. Kiadási hely nélkül. Castellano Castellani firenzei kereskedő elismervénye.; ZsO IV. 2512. sz. Valamint: PRAJDA 2019, 45–60.

mondjunk köszönetet Mária Teréziának. 1773-ban, 361 év elteltével, még 147 évre visszaszerezte azokat. Fizetni sem kellett érte. Lengyelország első felosztásakor Ausztria megszerezte Galíciát, később pedig a Szejm egy szerződésben lemondott a területről.

Következzenek a globális világrend korai képviselői. A Morosini-kódexben olvashatjuk, Velencében 1412 júniusában szinte mindenki meg volt győződve, a firenzeiek pénzelik a Luxemburgit, mert a toszkán város rosszindulattal viseltetik irántuk.[2915] A közbeszéd már csak ilyen. Az ellenszenvet csak-csak megértem. A hadjárat anyagi támogatását ellenben nehezebben fogadom el. Az biztos, a háború terheit csökkentendő, a Velencében tartózkodó merkátoroknak is fizetniük kellett, hiszen tehetősek, azonfelül sok pénzhez és előnyhöz jutottak a városban.[2916] Öt tanácsos feladata lesz anyagi helyzetük felmérése. Ezután havonta adót *(taxa)* fizessenek a harcok végéig.[2917] Így a sienaiak, a pisaiak, a milánóiak, ilyenformán tovább, akik ott élnek. Firenze sem úszta meg, de ők kereskedőik kérésére azonnal tiltakoztak. Hiába! Ekkor elhatározták, követet küldenek.[2918] Tudjuk a nevét. Ő Rinaldo degli Albizzi, aki 1412. június 4-e előtt érkezett meg.[2919] A levéltári anyagban nem találtam semmit az ügy folytatására, ellenben a Morosini-kódexben azt olvashatjuk, a lagúnák városában lakó kalmár, boltos vagy utcai árus adjon pénzt, viszont az összes többi átutazó pénzembernek *(mestieri de chanbii viandanti)* nem kell.[2920]

Egy dologban mindig bízhattak. Az idő előrehaladtával csak alakulnak a dolgok. Mire gondolok? Utólag mindig steril szituációval számolunk, ilyen viszont nincs. Lassan körmölöm, hogy mindenki megértse. Az alábbiak csupán elegyítetlen körülményekre érvényesek, hiszen a patikamérleg alaposan kileng az anyagi lehetőségek (valóság), és a makulátlan helyzetet (elképzelés) történelemkutatói álláspontja között. Az imbolygást csillapítandó fedezzünk fel menekülési útvonalakat a kiadások szorító kötelessége alól. Első lépésként vonatkoztassunk el a számoktól. Nézzük meg, a sereg eltartásának költségeit mivel lehetett csökkenteni, így a végösszeget a reális financiális lehetőségek környékére szorítani.

A csapatok feltöltési állapota folyamatosan változhatott. Csökkenéskor apadtak a kiadások.[2921] Ellenben amikor 1412 májusának legvégén, júniusának elején,

[2915] MOROSINI I. 63/683.

[2916] A szövegben ezt olvashatjuk: „habent magnas conditiones et lucrantur multas pecunias hic in Venetiis diversis modis et gaudent multis utilitatibus".

[2917] Aki fizetés nélkül hagyná el a várost, de nem térne vissza, azt földön és vízen minden területükről 10 évre *(usque ad decem annos)* száműzik. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 19v. 1412. 4. 28.

[2918] Uo. 25v. 1412. 5. 19.; Uo. 31r. 1412. 6. 9.

[2919] MOROSINI I. 63/681.

[2920] A háború lezárásáig nem kell fizetniük. Uo. 63/684.

[2921] Az általam maximálisnak vélt 5000 fő, miután Ozorai Pipo elhagyta Itáliát, jelentősen csökkenhetett.

Marcali Miklós Monoszlói Csupor Pál szlavón bánnal felbukkant Itáliában.[2922] Embereiket valamennyi forinttal/dénárral bizton ellátták. Ez bizony alaposan megterhelhette a büdzsét. Aztán ott volt a másik egyszerű, jóllehet ideiglenes költségkímélés. A katonák nem jutottak ellátmányukhoz. Az állami bugyelláris ugyan laufot kapott, de nem a végtelenségig. A nemesek kénytelenek voltak ráérni. Aztán reménykedhettek. Háborús helyzetben a királyok mindig engedékenyebbek. Jogaikból fakadó kötelezettségeik betartása mellett szemeik előtt ott lebeghetett a jövő. Mondjuk egy helyes kis birtok képében. Inkább összeszorították, amit éppen össze lehetett. A pénz hiánya okozta ambivalens érzések csillapításaként inkább jött a zabrálás, habár a teli zseb sem tántoríthatta el a katonát egy reményteli rablástól. A zsoldosoknál veszélyesebb volt a helyzet. Ha késett a bér, sokáig nem hitegethették őket, mert az aranyak késését a konvenció felrúgásának érezhették. Ilyenkor egyszerűen odébbállhattak. Egy példa. 1412. január 28-án érkezett a hír Velencébe, a magyarok elvonultak Treviso városa alól. A sikertelen ostrom utáni visszahúzódás egyik okát abban látják, miszerint Zsigmond mercenáriusainak lejárt a szerződése.[2923] Ha így volt, vagy elfogyott a pénz, vagy új kontraktust kellett írni, de vakamiképpen honorálni kellett. Még valami. Ezek szerint már a velencei háború első szakaszában már megjelenhettek a csehek.[2924]

Tudjuk, kizárólag zsákmányszerzésre nem lehet hadjáratot építeni, jól jöttek az egyéb bevételek. Ilyenek voltak az önkéntes és baráti segélyek. IV. Ludwig von Teck pátriárka, no meg Udine, alkalmanként szintén állhatták a kontó egy részét. Elevenítsük fel, amikor Ozorai Pipo 32 számszeríjászt kért,[2925] máskor utászokat.[2926] Bérüket Utinum fedezte. A város többször állta Zsigmond zsoldosainak a fizetését, ami érthető, hiszen alkalmanként felvették őket, hasonlóan Sienához, ahol a Luxemburgi szintén kölcsönbe adta harcosait.[2927] Így aztán nemeseink és familiárisaik provizórikusan, akár quasi zsoldosként, de nem pszeudo stipendariusként működhettek, természetesen az ab gondola mercenáriusok mellett, akiket első lépésben a központi adminisztráció szerződtethette.[2928] A nagy kérdés, az ilyenkor kapott dukátokat mellékesnek tekintették-e, vagy beleszámították juttatásaikba? Azt gondolom, a mieink a megélhetést színesítő

[2922] Regesztája: ZsO III. 2214. sz. (1412.) 5. 29. Cauliz. Marcali Miklós somogyi ispán és Monoszlói Csupor Pál szlavón bán oklevele.

[2923] MOROSINI I. 63/639.

[2924] Őket látom zsoldosként.

[2925] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 291r–296r. 1412. 1. 29.

[2926] Uo. 271v–272v. 1411. 12. 20.; Uo. 274v. 1412. 12. 27.

[2927] E. KOVÁCS 2018, 266–270.

[2928] Értsd: a krály parancsára.

fizetésért örömmel vehettek részt hasonló vállalkozásokban. Szerencsére a mai Magyarországon már senki sem érti, miért nem lehetett anno egy fizetésből megélni.[2929]

Jobbadán kétségek gyötörnek, amikor Süsüt követve a kezünk sose dolgozott képviselőinek lelki világát szeretném megérteni. Van-e más motiváló erő a pénzen kívül? A hazaszeretetet kizárhatjuk. Maradnak tehát a szeplőtelen anyagiak. Kezdjük fent! Ludovico Cignotti az udinei tanácsban kifejtette, a magyarok bizony befutottak, viszont eszük ágában sincs Utinumnak segítséget adni.[2930] No persze lenne kivétel. Pénzért igen. A város fizessen.[2931] Valóban nációnk tagjai voltak-e valamennyien, nem tudhatom, de egy bizonyos, zsoldosként viselkedtek. 1412. július 21-én a mi emberünk ugyanott 1000 vagy 2000 dukátot javasol kölcsönkét *(concedere et mutuare)* Brunoro della Scalának.[2932] A bejegyzés végére odabiggyesztett kifejezés *(determinatum fuit)* előzményét érdemes lenne megvizsgálni, vajon a szövegező Dantét lapozgatva választotta-e a szókapcsolatot. Tudvalévő, a „Questio de aqua et terra" munkájában egy alkalommal használta.[2933] Mindezt egykori nagyra becsült professzorom, Gerics József emlékére.[2934]

A Pátriába nemrég megérkezett hungarusok vágyai a királyi kasszának költségcsökkentést, míg Udinének a kiadások emelkedését jelentették. Megegyeztek a kapitányukkal, ha nem mennek el, 1000 dukátot kapnak. Kiderült, valamennyien el akarnak párologni, hacsak ma nem adnak nekik 500 aranydukátot. Ötödik hadoszlopunk, Ludovico Cignotti, azt kérte, mivel Utinum és Friuli látná kárát eltünésüknek, tegyenek eleget a követelésnek. Elrendelték, azoknak a polgároknak, akiktől összegyűjtik a pénzt, azonnal szolgáltassák vissza, mihelyt kiszabták az általános közkölcsön mértékét.[2935] Erről néhány hét múlva döntöttek.[2936] Mi a kivonulással srófoltunk. Semmi fizikai erődemonstráció, pusztán a csipkés finesz, ezután meg jöhetett a védelmi pénz. Ezek ismeretében mondaná-e valaki jó szívvel, igen, a maffia fedezte fel a pizzót. Még nincs vége! Udinében 1412. július 22-én ekképpen határozta. 1080 aranydukátot kölcsönbe kérve felvesznek 350 magyart a Pátria védelmére.[2937] Közel egy hónappal vagyunk a nagy mottai csata előtt. Ha ott voltak, mindegy, ha nem, akkor nagyon hiá-

---

2929 Szarkazmus? Kérdezné immár negyedjére Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az! Válaszolom negyedszer.

2930 A szövegben ezt olvashatjuk: „qualiter isti Ungari venierunt in Patriam et nullum subsidium nolunt nobis dare pro defensione nostra". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 396v–397r. 1412. 7. 1.

2931 A szövegben ezt olvashatjuk: „pro ponendo dominos dela Scalla et de Cararia in domo sua etc". Uo.

2932 Uo. 392r. 1412. 7. 21.

2933 DANTE.

2934 Semmi szarkazmus, csupán a szeretet.

2935 A szövegben ezt olvashatjuk: „post imponatum generalis imprestantia". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 400r–401v. 1412. 7. 18.

2936 Uo. 502r–v. 1412. 8. 8. Regesztája: ZsO III. 2515. sz.

2937 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 402r–404r. 1412. 7. 22.

nyozhattak. Láthattuk, a katonák bérbeadása gyakorinak számított. Mindenki jól járt. Aki védelemre vágyott, az is. Aki plusz fizetésre ácsingózott, az is.

Nézzük tovább! A rossz nyelvek szerint Velencében azt beszélték, a Luxemburgi 1000 lovassal Udinében van.[2938] 25 ezer dukátot akart beszedni a vidék lakosaitól, nem kis ellenérzést okozva. Végezetül csupán 10–12 ezret szereztek meg.[2939] Folytatva a sort, ott van a temesi ispán által hátrahagyott 600 harcos. Költségeikre Ozorai Pipo a Pátriától támogatást várt.[2940] Miközben Zsigmondék átcsaptak Isztriába, a Terrafermáról lassan a Friuliba átcsoportosított magyarokkal kezdeni kellett valamit. Az utóbbiak zsoldjára az idősebb Mościc Stęszew lovag 100 dukátot kért Utinumtól.[2941]

A felsoroltak nyilvánvalóan nem váltották ki teljesen a kincstárra rótt fizetési kötelezettségeket, ellenben a helyi kezdeményezések – zabrálás, erőszak, lelki kényszer – könnyíthették a számvevők napi gondjait, pótolhattak némi hiányt, habár legfeljebb ideiglenesen vidíthatták fel a hadtáposokat. Végtelenül ezt nem lehetett folytatni. Alkalmanként tompító, mi több slamposító hatásuk nagyban befolyásolhatta a hangulatot a kis pénz, kis hadjárat, nagy pénz, nagy hadjárat szellemében. Csodafegyverként még egy költségkímélő felvetés jutott az eszembe. Ármádiánk jelentős részét a királyi- és püspöki bandériumok, valamint Ozorai Pipo, plusz egyéb főurak familiárisai alkothatták. Vezetőik annak reményében kifizethették embereiket, hogy az uralkodó valamikor csak törleszti adósságát, akár egy utólagos adománnyal. Mire gondolok? 1412 augusztusában Zsigmond írást küldött Marcali Miklós régebbi erdélyi vajda, Monoszlói Csupor Pál szlavón bán meg Blagaji László familiárisainak, akik éppen a velencei hadjáratban vitézkednek. Számíthatnak jutalmára. Amíg sok fegyveressel bevonul Itáliába, addig tartsanak ki.[2942] Itt bizony a materiális dotáció hiányával szembesülhetünk, de halovány kapaszkodót kaphatunk, kik hozhattak saját bandériumot. Ilyen a temesi ispán. Egyik harcosa, a szabadulóművész Felsőgyőrödi Pobor István, az ő csapatában vitézkedett.[2943] Marcali Miklós egykori erdélyi vajda, Monoszlói

[2938] Egy 1413. január 14-i bejegyzés végén olvasható. MOROSINI I. 63/760.

[2939] Uo. Giorgio Dolfinnál az arány 30 ezer meg 12 ezer, míg Marin Sanudónál 25 ezer és 10–12 ezer. Mindezt azért, mert a várnagyok, továbbá mások, nem akartak fizetni. DOLFIN, 161.; SANUDO, 876.

[2940] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 306r–309r. 1412. 1. 15.

[2941] Uo. Tomo 19. 24r–27r. 1413. 2. 10.

[2942] Akik nem engedelmeskednének, ha nemesek vagy birtokosok, megfosztja őket nobilitásuktól, az ignobiliseket pedig száműzi az országból. MNL OL DL. 79090. sz. 1412. 8. 8. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 129. sz. Regesztája: ZsO III. 2508. sz. Valamint: MÁLYUSZ 1984, 92.

[2943] Róla még írok. MNL OL DL. 87865. sz. 1413. 9. 9. Visegrád. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1067. sz. 1414 januárjában már szabad. Magyarországon van. MNL OL. DL 10164. sz. 1414. 1. 15. (Garamszentbenedek). A garamszentbenedeki konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1581. sz.; MNL OL DL. 58901. sz. 1414. 1. 15. (Garamszentbenedek). A garamszentbenedeki konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1582. sz.; MNL OL DL. 58902. 1414. 1. 20. (Garamszentbenedek). A garamszentbenedeki konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1610. sz. Ozorai Pipo két alkalommal jelent meg katonáival Friuliban. Először 1411.

Csupor Pál szlavón bán és Blagaji László feltehetően saját zászlójuk élén harcoltak.[2944] A másodiknak sorolt nemes mindenképpen, mivel „cum proprio suo banderio" vonult hadba.[2945] Az idézett bellunói adat, miszerint a városiak pénzén Brunoro della Scala birodalmi vikáriusnak 150 aranydukátot fizetnek, míg a banus 260 aranydukáttal lett gazdagabb, nem más, mint a hiányzó fizetségük kreatív törlesztése.[2946]

Rozgonyi Jánosról megemlítették, számos vár megvételében részt vett, veszélynek kitéve magát. Sok embere meghalt.[2947] Önálló csapattal társulhatott. Tamásfalvai Illés György Ozorai Pipóhoz csatlakozva indult a háborúba. Familiárisait saját javaival együtt elvesztette ugyan, de túlélte a férfias küzdelmet.[2948] Ákosházi László sem ellenkezhetett, amikor Zsigmondot kísérte Lumbar'deába.[2949] A csehekkel közösen harcolva számos erősséget hűségesen és biztonságosan megőrzött, segítve a Luxemburgihoz hű itáliaiakat meg a lombardokat. Különösképpen a híres Lancellotto Beccaria Di Robeccót.[2950] A katona Paviában született. Merész fegyveresként emlékeznek róla. Testvére (Castellino il Giovane) a tartomány politikájának meghatározó alakjának számított. Kivégzése után (1413. október 13.) ő folytatta fivérének Milánó ellenes tevékenységét.[2951] Zsigmond 1414-ben évi 5000 dukáttal kompenzálta, közösen bátyja özvegyével (Felicina Aviardi), a birodalmi várak védelméért cserében.[2952] Kagybéli Lengyel (dictus) Mihály, Ákosházi László csapatában harcolhatott. Adománylevelében kiemelték Lancellotto Beccaria Di Robecco fegyveres támogatását. Különösképpen Bosnasco *(Bosnyai)* megtartásában vitézke-

november 28-án. ANNALI (FRIULI) VI. 226. A bejegyzés dátuma: 1411. 11. 28. A temesi ispán állítólag 1412. február 22-én hagyta el Itáliát, mivel megbetegedett. DOLFIN, 148–149. Másodjára az 1412-es év novemberének a végén vagy decemberének az elején járt Friuliban, illetve annak közelében. Említettem, december másodikán visszatértek városukba azok a követek, akiket Udinéből küldtek a temesi ispánhoz. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 454r–456v. 1412. 12. 2. Regesztája: ZsO III. 3034. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 248. A bejegyzés dátuma: 1412. 12. 2. Udine. Felsőgyörödi Pobor István a második etappal érkezhetett. MNL OL DL. 87865. sz. 1412. 9. 15. (Zobor). A zobori konvent oklevele. Regesztája: ZsO III. 2685. sz.

2944 Értsd: bandérium. MNL OL DL. 79090. sz. 1412. 8. 8. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 129. sz. Regesztája: ZsO III. 2508. sz.; MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz. 1417-ben, midőn Zsigmond a Marcali családnak birtokokat adományoz, megemlítik Marcali Miklós seregét meg a nagy mottai csatában elhunyt familiárisait. MNL OL DL. 10618. sz. 1417. 9. 29. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: FEJÉR X/5. 366. sz. Regesztája: ZsO VI. 965. sz.

2945 MNL OL DL. 10092. sz. 1425. 8. 13. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO XII. 927. sz.

2946 ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 76r. 1413. 1. 29. Belluno. A város bejegyzése. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 741. sz.

2947 MNL OL DL. 10725. sz. 1418. 9. 30. Augsburg. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 2380. sz.

2948 MNL OL DL. 50513. sz. 1415. 5. 19. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 645. sz.

2949 Lumbar'dea, Lombardia neve lombard nyelven.

2950 MNL OL DL. 57442. sz. 1414. 6. 24. Pontestura. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2163. sz.

2951 Életére: CRINITI 1970.

2952 RI XI/1. 992. sz. 1414. 6. 25. Trino.

dett.[2953] Látszik, a Luxemburgi kölcsönadhatta. Sajnos itáliai bandériumot a mi oldalunkon nem találtam. Hiába nyert a genovai nemes, Filippo Vivaldi, Zsigmondtól 1412. május 24-én egy érdekes engedélyt. Birodalmi lobogó alatt a velenceiek, illetve Nápolyi László trónbitorlóval szemben támadhat.[2954] Ez bizony nem volt más, mint cafrang az egónak.

A püspöki bandériumok közül a pécsi és a zágrábi csatlakozhatott a sereghez. Azért gondolom, mert, Ozorai Pipo a déli irányba hagyta el harcosaival az országot. Saját katonáival érkezhetett Lévai (Cseh) Péter királyi lovászmester. 1413 elején követhette Zsigmondot Friuliba. Az agazonum regalium magister Bars megyei birtokait zálogosította el 1000 aranyért utazási költségének fedezeteként.[2955] Megjegyzem, fogalmam sincs, a Luxemburgi kompenzálta-e neki valaha, de mindenesetre jó példa, így is lehetett kímélni a központi költségvetést. Alsólendvai (Bánfi) Istvánnak meg Alsólendvai (Bánfi) Lászlónak a király megparancsolta, a hadba szállást embereikkel, fegyvereikkel, lovaikkal *(unacum vestris gentibus ac armis et equis)* tegyék. Tőle, vagy az esztergomi érsektől (Kanizsai János) kapják az utasítást az elindulásra. A kiállított lándzsák megfelelő fizetségéről az egyháznagy tájékoztatja őket.[2956] Nem haszontalan megjegyezni, a bandériumok felszerelése meg azok vezetése kizárólag az igazi bárók privilégiuma, egészen Zsigmond uralkodásának végéig. Toborzásukra jó példa Maróti János esete. Az 1415-ös boszniai hadjárat idején saját zászlója alatt küzdő csapatát testvérei, rokonai, familiárisai, plusz egyéb harcoló személyek alkották. Vezetőik a báró hadban jártas emberei közül kerülhettek ki.[2957]

Érdemes összegyűjteni, majd unalmasan felsorolni, a polski kredyt mellett milyen pénzeket mozgósítottak még, hiszen a polyákoké feltehetően a hadjáratra, valamint az azt követő utazásra ment el, így a visszafizetésre nem sok esélyt adott az történelem-Zsigmond duó. Mert a Luxemburgi, ha valamihez értett, az a pénzszerzés volt. Látni fogjuk, leleményes ötletekkel gazdagította saját és országa pénztárcáját. Jöjjenek a kincstár terheit ideig-óráig csökkentő tényezők! A király Zágrábban tett szert Frangepán Miklós zenggi ispántól 3000 aranyra, aki cserében

[2953] MNL OL DL. 105590. sz. 1417. 11. 21. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V1133. sz.

[2954] RI XI/1. 241. sz. 1412. 5. 24. Buda.; ZsO III. 2179. sz. Szolgálataiba fogadta. Salvus conductust kap. RI XI/1. 237. sz. 1412. 5. 23. Buda. Valamint: BEINHOFF, 61.63. 79. 156. 165.

[2955] Az oklevelet 1413. január 2-án állították ki, ahol Lévai (Cseh) Péter személyesen ott volt *(coram nobis personaliter constitutus)*. Ezért gondolom, később csatlakozhatott az uralkodóhoz. MNL OL DL. 10027. sz. 1413. 1. 2. (Nyitra). A nyitrai káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 11. sz. Valamint: ENGEL I. 107.

[2956] A szövegben ezt olvashatjuk: „dominus archiepiscopus vobis de stipendio congruo, quem vos cum quot lanceis transire poteretis informare studiatis, respondebit cum pleno effectu". MNL OL DL. 10025. sz. 1413. 1. 1. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 4. sz.

[2957] PÁLOSFALVI, 20.

zálogként Ozaly várának örülhetett.[2958] Raguza követén keresztül kétéves adóját (1000 dukát) küldte el az uralkodónak.[2959] A friuliak közül Ludovoco da Strassoldo és Niccolò da Strassoldo helyi nemeseknek 500 dukátért tartozékaival együtt pignorba adta Torre di Zuinót.[2960] Carlo Albertini da Prato, az uralkodó szövetségesének I. Gianfrancesco Gonzaga a tanácsadója,[2961] 6600 dukátot kölcsönzött Bertoldo Orsininek a magyar sereg fenntartására. Ellentételezésként adóslevelet nyomtak a kezébe.[2962] VI. Heinrich von Görz grófnak 16 ezer magyar aranyba került a velencei hadjáratban Zsigmond oldalára állni. Ne sajnáljuk, hiszen zálogba kapta Belluno, Feltre, Cordignano, Serravalle, Castello di Zumelle feletti hatalmat.[2963] A törlesztés elhúzódhatott. A görzi Graf görcse 1415 júliusáig bizton kitarthatott. Ekkor jött az ígéretet a tartozás kiegyenlítésére.[2964] Habár a felsorolt birtokokkal jobban járhatott. Mindenesetre a virtuális birodalmi földekből így lehetett ügyesen pénzhez jutni.[2965]

A Luxemburgi valamikor kölcsönként Heinrich von Slandersbergtől és Kaspar von Slandersbergtől 2000 forintot kapott. Ígérete szerint ezt szeptember 8-án Ulmban fogja visszafizetni.[2966] Megjegyzem, csak 1418-ban ért a városba. Szeptember 4-én már ott találjuk.[2967] Mivel az eredeti oklevélben nem írták le, melyik évre gondol az uralkodó, senki se hibáztathatja királyunkat.[2968] Zsigmond

---

2958 MNL OL DL. 33982. sz. 1412. 11. 1. (Zágráb). Zsigmond oklevele. Kiadása: FRANGEPÁN I. 206. sz. Az irat kiállítási helyét nem adták meg. Az uralkodó ekkor Zágrábban tartózkodott. ENGEL–C. TÓTH, 95.

2959 RAGUZA (OKLEVÉLTÁR), 143. sz. 1412. 11. 9. A város oklevele. Regesztája ZsO III. 2920. sz.

2960 Rokonok *(consagwineos)* voltak. A toronyról azt írták, a király tulajdona. BB UDINE. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 315. sz. 1413. 5. 16. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 484. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 254. A bejegyzés dátuma: 1413. 5. 16. Udine.

2961 CONIGLIO.

2962 RI XI/1. 499. sz. 1413. 5. 24. Udine. Feltehetően az ügyletben szerepet kaphatott Cristoforo Arifabenis, I. Gianfrancesco Gonzaga titkára. Zsigmond Utinumban familiárisának nevezte ki. Uo. 485. sz. 1413. 5. 17. Az első variációban 5500 dukát áll. SCHMIDT 2022, 20. sz. 1414. 3. 26-a után. Mantova. Fráter Gaspare da Mantova vallomása.

2963 A Regesta Imperii eredeti kötetében a német szöveg kiadási helye Belluno, a dátuma 1413. 6. 5. RI XI/1. 513a. sz. 1413. 6. 5. Belluno. Wilhelm Altmann így veszi fel első alkalommal, majd megjegyzi, június 23-án adták ki. Az 537-es számnál 1413. június 22-e a dátum, a kibocsátási hely Feltre. Uo. 537. sz. 1413. 6. 22. Feltre. Giambattista Verci „ex registro magno veteri in cancelleria civitatis Beluni" latin nyelvű példányát közölte június 23-i dátum alatt. VERCI XIX. Documenti 2113. sz. 1413. 6. 23. Feltre. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 783. sz. Ez a helyes időpont. Megkerestem az eredeti bejegyzést. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 79r–v. 1413. 6. 23. Feltre. Zsigmond oklevele.; Uo. Libri iurium 444. k. 16r–17v.; Uo. Libri iurium 446. k. 137v–138v. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 256. A bejegyzés dátuma: 1413. 6. 23. Feltre.

2964 Zsigmond négy év alatt tervezte visszafizetni. RI XI/I. 1803. sz. 1415. 7. 2. Konstanz.; ZsO V. 807. sz.

2965 Ide sorolhatjuk a Tristano Savorgnan-féle birtokok eladásából származó összegeket. Erről még írok.

2966 Testvérek. RI XI/1. 604. 608. sz. 1413. 8. 5. Meran.; ZsO IV. 953. 954. sz.

2967 ENGEL–C. TÓTH, 102.

2968 Szarkazmus? Kérdezné immár ötödjére Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az! Válaszolom ötödször.

kötelezvényét valamikor megsemmisíthették, mert 4000 forintért zálogba kapták Köpcsény várát.[2969] Az ügyletbe bizonyos firenzei kereskedők és társaságuk segített be 8000 forinttal.[2970] A pénzre Kapi (litteratus) András sókamara alispán vállalt kezessége. Hasonló összegben NaCl-t adott az uralkodónak.[2971] Johannes Kirchennél más megoldást választottak. A protonotáriusnak, aki Friuliban, Isztriában, Lombardiában az uralkodói kíséretében mozgolódott, háromévnyi szolgálatát, sőt a kiadásait kompenzálandó, amelyeket írnokaira, szolgáira, lovaira fordított, Zsigmond a birodalmi bevételekből 4000 magyar forintot engedett át. Fedezetként Esslingen város adója szolgált. Ezt eladhatta vagy elzálogosíthatta.[2972] Másnak is örülhetett. Lodiban fia, az ifjabb Johannes Kirchen, a Luxemburgi familiárisa lett.[2973] Cremonában pedig a senior a juniorral egyetemben comes palatinusi titulushoz jutott.[2974] A papa itt egy címeradománnyal lett gazdagabb.[2975]

A hadi finanszírozás lehetséges elemeinek felsorolása jól mutatja, létezett ugyan, ellenben működéséről nem sokat tudunk. Szerencsénkre némi kapaszkodót, sőt alkalmanként picinyke konkrétumokat találhatunk. Ennek ellenére azt gondolom, a középkori magyar seregek szubvencionálása más hadjárat esetében hasonló rendszerben történhetett, mint 1411–1413 között. Adók, kölcsönök, továbbá a fentebb felsorolt rögtönzések segítségével, ad hoc jelleggel, folyamatos improvizációval, mindezeket az adott helyzetre hangolva. Mivel nem ismerjük az így összeboronált pénzek nagyságát, de ez a törékeny és kiszámíthatatlanul működő rendszer valamiképpen mégis funkcionált. Ha valaki azt állítaná, 12 ezer embert tudtak kifizetni, etetni, munícióval ellátni, véleményét legalább 50%-ban kénytelen lennék elfogadni. Végezetül merész lépésként megbecsülöm, mennyibe kerülhetett Zsigmondnak a velencei hadjárat.[2976] Céloztam rá. Ha nem teszem, jön

[2969] A zálogügylet említése az 1413-as bejegyzés mellett olvasható. Borsa Iván/Mályusz Elemér szerint ez 1416-os lehet. Én korábbra teszem, hiszen ebben az évben halt meg az utolsó tulajdonos (Friedrich von Scharfenek), és vele a család ezen ága kihalt. Friedrich von Scharfenek 1413 előtt végleg eltávozott testvérével (Hermann von Scharfenek) közösen birtokolta Köpcsényt. Azt gondolom, a 4000 forintos zálogot a magyar szakirodalomba Scharfeneckiként említett família élő tagja(i) kaphatták. 1416 után a vár visszakerült a király kezére. 1422-ben már Peter Kapler és fiai tulajdona. ENGEL I. 348–349.; ENGEL II. 211.

[2970] Forintját 100 új dénárral számolva.

[2971] Zsigmond kötelezettséget vállalt a 8000 forint következő karácsonyig történői visszafizetésre, vagy ha nem, akkor zálogba adja neki az örökös nélkül elhunyt Debrői Mihály fia Miklós Tálya királyi várhoz tartozó földjeit és valamennyi birtokát. MNL OL DL. 71750. sz. 1413. 9. 30. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: WAGNER, 57. sz. Regesztája: ZsO IV. 1137. sz.

[2972] RI XI/1. 685. sz. 1413. 9. 4. Chur.; ZsO IV. 1045. sz. Ezt Zsigmond Cremonában 2000 velencei dukáttal megemelte. Uo. 919. sz. 1414. 1. 21. Cremona.; ZsO IV. 1611. sz.

[2973] RI XI/1. 830a. sz. 1413. 12. 10. Lodi.

[2974] Uo. 918. sz. 1414. 1. 21. Cremona.

[2975] Uo. 917. sz. 1414. 1. 21. Cremona.

[2976] Csak a zsoldot számolva.

a szemrehányás, ha megpróbálom, érkeznek a szakmai ellenvetések. Úgy adok választ, hogy a következőket nem ismerjük pontosan: Magyarország éves bevételét, a hadsereg létszámát, a zsold összegét. Akkor kezdjük! Ha havi 10 forinttal számolunk lándzsánként, mint az 1410 jegyzékben, de több katonával (6000),[2977] így 2000 lanceával,[2978] végig a 17 hónap alatt havi 20 ezer forintot kellett kifizetni.[2979] Ez 1412-ben 240 ezer.[2980] Ez az éves bevétel 76%-a.[2981] Nyilvánvalóan ezt csak a fentebb említett kiegészítőkkel lehetett összeszedni. Vagy nem! A fentiek értelmében a végösszeg 340 ezer forintra rúghatott. Vagy nem!

A velencei kalmár

Nyilvánvalóan a hadviselés nem kis anyagi terhet rótt Velencére.[2982] Egy ilyen purparlé nem dénáros dolog. Tűnődjünk el a következőkön. A zsoldosok fizetsége, a kimaradt jövedelmek, az ideiglenesen elcsatolt területek adóbevételének kiesése, a kereskedelmi útvonalak egy része feletti kontroll elvesztése, külön-külön elég lenne a gazdasági összeomláshoz, de a Köztársaság financiális ereje a hadjárat idején soha nem roppant meg. Nyilvánvalóan folyamatosan pénzügyi problémákkal küzdöttek, ennek ellenére valamiképpen mindig abszolválták a feladatot. Kezdjük az institucionális lépésekkel. Már 1411. december 26-án az alábbi döntés született. A hadsereg szükségleteire való tekintettel 15 napon belül válasszanak 12 tanácsost. Menjenek el azokhoz, akiknek üdvös lenne szolgáltatniuk. Minden helyről és hivataltól szedjenek be egy velencei dukátot házanként.[2983] A 200 dukát értékű kincsképzőkkel *(iocalia et argenteria)* rendelkezők vallják eskü alatt, ezeket házi használatra *(pro usu domus sue)*

[2977] Nyilvánvalóan, van amikor kevesebben, van amikor többen lehettek.

[2978] Egy lándzsát három fővel számolok.

[2979] A 17 hónap így áll össze: 1411 decembere = 1 hónap, az 1412-es teljes év = 12 hónap, és 1413-ban a castellettói fegyverszünet (április 17.) utáni napokig = 4 hónap.

[2980] Azért ezzel az évvel, mert ekkor végig ott voltak Zsigmond katonái.

[2981] Ha 1410-ben 22 ezer forint az éves bevétel 7%-a, akkor a 100% kerekítve 315 ezer. BÁRÁNY–B. SZABÓ–VESZPRÉMY, 240–241.

[2982] Az alcímre: a szerző itt – immár ötvenegyedik alkalommal oly szellemesen – Antonióra, vagy Shylockra céloz.

[2983] A szövegben felsorolják, kik mentesek a fizetés alól. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 88v. 1412. 1. 30. Kiadása: PRESTITI, Documenti 213. sz.

tartják. Mindezt azért, mert nincs pontos határozat, ezek miként számítanak bele az imprestitum számításába.[2984] A felülvizsgálatokra folyamatosan számítani lehetett.[2985]

Velencében a 12. század óta a Camera degli Imprestiti kezelte az államadósságot. Első említése 1171. Ekkor I. (Komenosz) Mánuel bizánci császár elleni flotta felállítására szedtek be a pénzt.[2986] Ez a típusú finanszírozási mód később is működött. Lényegét a legjobban talán a közkölcsön terminus technikus adja vissza.[2987] A központ szabályozta a nyereséget, és a megtérítés idejét. Klasszikus helyzetben minden egyes polgárnak kötelezően értékei árának 1%-át befizette, ennek fejében jön a haszon. A regisztrumkötetekből kigyűjtöttem valamennyi változást. Most csupán néhányat osztok meg az olvasóval, mivel a téma legalább egy adattárat érdemelne. 1412-ben az értéke végig 2,6/100, 1413 februárjában 1,3/100, ennek a hónapnak a végétől egészen áprilisig 2,6/100, ezt követően május 12-től újból 1,3/100.[2988] A Morosini-kódexben – 1412 júniusában járunk – az imprestiti felment 10%-ra a folyamatos kiadások következtében. A kereskedők a hadi események hatására egyre nagyobb nehézségek árán szállították áruikat Velencébe. A város rövid időn belül jelentős veszteségeket szenvedett, hiszen úgy a károkat, mint a kamatokat nem lehetett hosszú távon előre látni.[2989]

A Köztársaság financiális életében a háború idején ugyancsak fontos szerepet kaptak a kölcsönök. 1412 februárjában Velence azonnal tetemes pénzt akart, úgy 60 ezer dukát körülit. Ezt a Priuli-bankháztól kapták meg. Ismerjük az egyes kifizetésre váró tételeket. Carlo Malatesti fizetségére, plusz a katonák zsoldjára 26 ezer, 10 ezer a gabonára, ugyanennyi az öbölben ringó gályák rendszeres felfegyverzésére. 1800 Zárába kerül frumentum vásárlására. A többit – ha jól számolom, ez 22 200 – visszafizetik.[2990] Október elején a sürgető szükség jogcímén Ludovico Loredan és Giovanni Barbo prokurátorok 3000 dukátot vehettek át hitelként

---

[2984] A szövegben ezt olvashatjuk: „non sit in speciali aliquid deliberatum pro possendo ponere ad faciendum de imprestitis pro illa quantitate, que sit conveniens et iusta". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 112r. 1412. 5. 20. Kiadása: PRESTITI, Documenti 218. sz.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 112r. 1412. 5. 20. Kiadása: PRESTITI, Documenti 220. sz.

[2985] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod sapientes debeant examinare conditiones et facultates quorumcumque, tam facientium, quam non facientium de imprestitis et tam civium nostrorum, quam per privilegium quocumque modum". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 112v–113r. 1412. 5. 20. Kiadása: PRESTITI, Documenti 219. sz.

[2986] PRESTITI, Introduzione, X.

[2987] A közkölcsön kifejezésnél Arany Krisztinára (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára) hagyatkozom. Érthetőbben. Tőle loptam. Önzetlen segítségét megköszönöm.

[2988] PRESTITI, Introduzione, X. Capitolo 4. Appendice I. CCLXX.

[2989] MOROSINI I. 63/689. Marin Sanudo szintén ezt vette át. SANUDO, 867. A bejegyzés dátuma: 1412. 6. 10-e és 6. 20-a között.

[2990] A feltételeket és a biztosítékokat nem sorolom fel. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 95r. 1412. 2. 22.

a Camera degli Imprestiti hivatalától.[2991] A Procuratoria di San Marcótól szintén kértek, amit most nem szolgáltatnak vissza, mert mindet elköltötték. De pótolni fogják.[2992] A legújabb kutatások alapján, egyedül Velencét terhelve, a háborúskodás legalább 300 ezer dukátba került.[2993] Ez 17 hónapot számolva 17 647 dukát/hó kiadást jelentett.[2994] Nagyon alacsony számnak gondolom, még akkor is, ha csak a zsoldot fedezték belőle. A másik végletet két krónikásunknál olvashatjuk. A Köztársaság a harcok idején 60 ezer dukát/hó költött.[2995] A Morosini-kódexben kiemelik, az összeg csupán mostanáig *(per fina adeso)* érvényes.[2996] Az 1 020 000 dukát hasonlóan elképzelhetetlen,[2997] hiszen 1500 körül a lagúnák városának a büdzséje csupán 1 150 000 dukátra rúgott.[2998]

Felmerül a kérdés, hatalmas gazdagságuk ellenére, miért folyamodtak kölcsönökhöz? Az okot a cash money hiányában látom. Erre utalnak a következő bejegyzések. 1412 májusában Conegliano,[2999] Caldonazzo, valamint sok egyéb hely tiltakozott a hiányzó fizetség miatt. A sereg sem jutott el minden. Velencében pénzhiányra hivatkoznak. Francesco Cauchi viszont 1000 dukátot igért hitelként. A felajánlásra igent mondtak.[3000] Az összeg nagysága/kicsinysége engem meglep. Azt hiszem, nem a deficit, hanem a tétel hátrasorolása a késlekedés oka. Számomra a rendelet, miszerint a Zeccában engedélyezték a személyes használatú nemesfém tárgyakból a pénz verését, a „deffectu pecunie" sejteti.[3001] Ösztönzésképpen elengedik az ilyenkor szokásos járulékot *(solutionis quinti)*.[3002]

Az anyagi fedezet megszerzésére irányuló lépések mindenkit érintettek. Kezdjük a rebellisekkel! 1412 januárjában a Köztársaság úgy határozott, a feltreiek,

---

2991 A szövegben ezt olvashatjuk: „mutuare debeant nostro comuni usque ad quantitatem trium ducatorum milium". AS VENEZIA. Maggior Consiglio, Deliberazioni, Registri 21 (Leona) 220v. 1412. 10. 2. Kiadása: PRESTITI, Documenti. 221. sz.

2992 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 78r. 1412. 1. 11.

2993 KOHL 2014, 187–196. 189.

2994 A 17 hónap így áll össze: 1411 decembere = 1 hónap, az 1412-es teljes év = 12 hónap, és 1413-ban a castellettói fegyverszünet (április 17.) utáni napokig = 4 hónap.

2995 1412 júniusában járunk. MOROSINI I. 63/689.; SANUDO, 867.

2996 MOROSINI I. 63/689.

2997 17 hónappal számoltam.

2998 LANE, 237.

2999 1412. március 24-én 500 dukát küldéséről döntöttek Coneglianóba *(pro subventione stipendiarum nostrorum equestrium et pedestrium)*. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 9r. 1412. 3. 24.

3000 Uo. Misti, Registri 49. 109v. 1412. 5. 13. Francesco Cauchi később provizor Vicenzában. Uo. Secreti, Registri 5. 92v. 1412. 12. 13.

3001 A szövegben ezt olvashatjuk: „multe persone, que habent maspillos, cingula et ornamenta aurea et argentea et argenteras multas, quas tenent pro suo usu, ac etiam respectu diffaciendi ea pro habendo pecuniam" Uo. Misti, Registri 49. 125r. 1412. 6. 18.

3002 Uo.

illetve más lázadó városok polgárainak a bankokban vagy magánkézen fellelhető javaikat *(multi denarii et alia multa bona)* kötelesek a provizoroknak felhasználásra átadni. Így legyen Trevisóban, Vicenzában, Padovában, Veronában is.[3003] A metódust később sem feledték. Sok velenceinél, akik ott élnek, Udinéből és Friuliból deponált pénzek vannak. Erre reagálva rendeletet hoztak. Bárki, aki „denarios vel alias res" rendelkezik Utinumban, Cividalében, Pratában, Sacilében, San Vitóban, Portogruaróban, Spilimbergóban, nyolc napon belül kötelesek bemutatni.[3004] Az akció eredményesnek bizonyulhatott. A polgárok, a bankok, továbbá mások, ezekért nem fizették be a közkölcsönt, közel 4000 dukát értékben, emiatt a provizoroknak adják át az összeg negyedét büntetésként.[3005]

Ha tehették, zsiványkodtak egy kicsit. Egy 1411 júniusában megfogalmazott oklevélből kiderül, évekkel ezelőtt Domenicus de Alemania, a jeruzsálemi Szent János lovagrend tagja Rodoszról,[3006] a Procuratoria di San Marcóban 10 ezer dukátot helyezett el letétként *(depositavit).* Azt gondolom, mivel fráternek titulálják, ez nem a magánvagyona lehetett. Azán egyszer csak a derék Johannita meghalt. Ezután a Grimana gályával néhány rendtársa Velencébe jött. Magukkal hozták a végrendeletét, majd kérték a pénzt *(ad petendum dictum depositum)*. Kiderült, ezt már felhasználták Dalmácia eladásáért fizetendő utolsó, 30 ezer dukátos részlethez. Hozzávetőlegesen 1411. szeptember elején kezdték el a törlesztést, és akkor más lehetőséget nem láttak a még hiányzó összeg előteremtéséhez.[3007] Érdekesen alakult a teljesítés. 1412 nyarán, Rodoszt érintve, Velencéből, gályák csorogtak Bejrutba. Előtte a lovagoknak jóváhagyták a 10 ezer dukát körüli összeg elküldését.[3008] Elhunyt társuk öröksége kerülhetett a szigetre, habár megállapításomat kicsit árnyalják 1413 augusztusának eseményei. Giovanni di Bicci de'Medicit felhatalmazták, a fenti útvonalon közlekedő hajókkal közel 8000 aranydukátot küldhessen a Szent János lovagrendnek.[3009] Az eltérést látva feltételezem, csupán az egyik lehetett Domenicus de Alemania öröksége. Visszatérve Dalmáciára, érthető a sietség. Szerettek volna végleg és jogszerűen birtokba kerülni. Arra, miért ekképpen szedték össze a hátralékot, számos magyarázatot adhatnék.

3003 Uo. 77v. 1412. 1. 11.

3004 A provizoroknak kell betekintést engedniük. Uo. 133r. 1412. 7. 21.

3005 A szövegben ezt olvashatjuk: „non fatientium de imprestitis ad valorem ducatorum IIII^{m} vel circa in denariis contatis". A büntetést nyolc napon belül fizetniük kellet. Uo. 133v. 1412. 8. 7.

3006 Nevét az oklevélben használt alakban adom meg.

3007 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 175r. 1411. 6. 18. Kiadása: PRESTITI, 212. sz. Valamint: MUELLER 1971, 128.

3008 A pénz mellett más dolgok és páncélok *(arnesias)* szállítására kaptak engedélyt. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 134v. 1412. 8. 21.

3009 Uo. Registri 50. 20v. 1413. 8. 19. A Medici-bankház velencei szerepére: MUELLER 1997, 275–284.

Nem teszem. Egyik sem lenne meggyőző.[3010] A Procuratore di San Marco falai mögött amúgy tekintélyes summákat őriztek. Marsilio da Carrara, Padova második urának 1328-as testamentumából kiderül, 89 ezer dukátot helyezett itt el letétként.[3011] Ebből építették fel Velencében a Giudecca szigeten álló Santa Maria Novella kolostort.[3012]

Tovább sorjázva a kímélő módszereket, jöjjön egy klasszikus. Húzni az időt. Sandalj Hranić bosnyák nagyvajda Zárán keresztül, még 1411-ben, 11 ezer dukátot küldött követével a lagúnák városába. Fialtatni gondolta. Először úgy döntöttek, a helyi rektorok őrizzék meg, ebből fizessék ki azokat a magyarokat, akik 10 ezer dukátért megszereznék nekik Sebenicót.[3013] Erre nem került sor, a pénz sorsa másképpen alakult. A főúr közel 12 ezer dukátjából, amit Velencében akar elhelyezni *(ad cameram nostram frumenti)*, Jader 9000-et küldjön tovább,[3014] a fennmaradó részt falaik erődítési munkálataira fordítsák.[3015] Pár nap múlva változott az elképzelés. Ekkor 8000-et várnak csak. 2000-et kapjon Pietro Venier, mert egy gálya hadifelszerelésére kölcsönzött a Köztársaságnak. A reszli kizárólag javításokra használható.[3016] A szétosztások ellenére a teljes összeggel számoltak. Erre 4%-os nyereséget adnak, mint saját nemeseiknek és polgáraiknak.[3017]

Látszatra minden rendben működött, de 1412 áprilisában Velencében megjelent Sandalj Hranić bosnyák nagyvajda embere. Kiderült, 12 ezer dukátot helyezett el bizonyos feltételekkel. A pénznek három birokosa van. Ő, a felesége, és a njegova ljupka svekra.[3018] Követe két iratot hozott. Az egyiket a főúrtól, a másikat pedig a két hölgytől. Szétosztását meg a kifizetését kérték *(pecuniam suam dividi et aptari)*. A Köztársaság bürokratái nem jöttek zavarba. Kijelentették, az asszonyok levele nem megfelelő, rendeleteik értelmében az ilyen feltételekkel lekötött összeget nem mozgathatják. Ez volt mindhármuk akarata, miként lejegyezték annak a hivatalnak

3010 Túlköltötték magukat. Szorította őket az idő. Nem hitték, hogy a Johannita pénzét valaha kérni fogják stb.

3011 MUELLER 1971, 127. 148. Életrére: BILLANOVICH.

3012 MUELLER 1971, 127. A kolostort hívják San Giacomo della Giudeccának is.

3013 VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 171r. 1411. 4. 28. Kiadása: LJUBIĆ VI. 141. sz. Regesztája: Óváry 1890, 199. sz.; ZsO III. 403. sz.

3014 Jader, Zára latin neve.

3015 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 21v. 1411. 5. 10.

3016 A kötetben az adat hamarabb került bejegyzésre, miként az kronológiailag elvárható. Uo. 20r. 1411. 5. 13. Kiadása: LJUBIĆ VI. 145. sz. Regesztája: ZsO III. 464. sz.

3017 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 21v. 1411. 5. 10. Ez egy másik bejegyzés.

3018 Hevenyészett fordításomban: a kedves anyósa.

könyveibe, ahol a 12 ezer dukátot elhelyezték.[3019] Mindaddig, amíg nincs megfelelő irromány, addig a kérést nem teljesítik.[3020]

A lagúnák városában tudták, valahol az is bevételnek számít, amire nem költenek. A kiadások csökkenése érdekében takarékoskodásba fogtak. Magukon kezdték. Tisztségviselőiknek, legyenek azok helyiek, vagy éljenek bárhol a fennhatóságuk alatt, alaposan megvágták a fizetésüket.[3021] A spórolás megható áldozata lett a chioggiai iskola tanára.[3022] Városa 80 dukátot utalt neki egy évre. Bérét „tempore querre Hungarorum" a felére csökkentették. Jóval a küzdelmek végeztével, 1417-ben, a hely podestàja jelezte, a pedagógus a fenti összeget kevesli és menni akar, ráadásul kevés a tanuló, az oktatás haszna ellenben csekély *(non velle stare cum tam modico sallario, quam in ipsa terra habet modicos scolares et modicos utilitatem)*. Velencében 60 dukát/év járandóság folyósítása mellett döntöttek. Előteremtését Clugiától várták.[3023] A szövetségesektől ugyancsak érkezhetett anyagi támogatás. Zsigmond isztriai hadjáratának idején Fantino Micheli 5000 aranydukátnál többet hozott magával Mantovából.[3024]

A legnagyobb terhet Velence viselte, ám barátai meg a fennhatóságuk alatt élők sem jöttek ki jól az állandó harci készenlétből. Egy példa. Noaléből Ermolano Zaccaria podestà számos üzenetet küldött, míg végül megjelenhettek a lagúnák városában. A havi 11, valamint az ezt meghaladó paga fedezése 4400 dukátnál magasabbra emelkedett.[3025] Emiatt egyre nehezebb a megélhetés *(non possunt ducere vitam)*. A Köztársaság 300 dukátot küldött Trevisóba, ezt kapták segítségként.[3026] A számokat többször megnéztem, nem hibáztam. Elírás lehet, vagy Velence roppant smucig volt, de érezhető, az emberkedésekre fordított összegek növekedése a mindennapokat veszélyeztette. A castellettói fegyverszünet után nem sokkal a Köztársaság takarékoskodásba kezdett. Általánosságban fogalmaztak, de világosan. A városokban, a földeken, a várakban, plusz egyéb helyeken a lovasok, a gyalogosok és a provisionátusok

---

[3019] A szövegben ezt olvashatjuk: „Et licet sit etiam una littera pro parte duarum dominarum sic large facta, tamen propter ordines nostros dicimus, nos non posse movere talem pecuniam conditionatam et obligatam in tali modo et forma".

[3020] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 18v. 1412. 4. 22. Kiadása: LJUBIĆ VI. 218. sz. Regesztája: ZsO III. 2010. sz.

[3021] MOROSINI I. 63/596. 597.

[3022] A szövegben ezt olvashatjuk: „unum magistrum rectorem scolarum docentem pueris in ipsa terra".

[3023] Clugia, Chioggia latin neve. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 51. 180v. 1417. 1. 11. Kiadása: BERTANZA–DALLA SANTA, 289–290.

[3024] Írtam, 5000 aranydukát került Zárába, ebből fizettek ki 100 számszeríjászt, továbbá III. Pandolfo Malatesti és Martino da Faenza kéthavi bérét. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 107r. 1413. 1. 28.

[3025] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod page nostre, que illic sunt, habere debent pagas mensis XI et ultra, que ascendunt ultra summam ducatorum IIII^{m}IIII^{c}".

[3026] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 173r. v. 1413. 4. 2. A szöveg fölé májusi dátum került. Hibásan.

fenntartása egyre nehezebb, a rendkívüli kiadások roppant megterhelőek. Emiatt mérsékelik a túlzó ráfordításokat. Ennek megfelelően 500 lándzsára vékonyították haderejüket.[3027] Békeidőben ennyi lanceát tartottak lábon a helyőrségeken kívül? Igen! Emlékezzünk vissza 1411-re, amikor Ozorai Pipo megjelenésekor félezer lándzsa állt a rendelkezésükre „állandó" hadseregként.[3028]

Tudatosan arra törekedtek, hogy az alaposan áttárgyalt, külön-külön megvizsgált esetekben a hosszútávú érdekek érvényesüljenek. Ennek megfelelően 2000 dukátot szántak híveik vigasztalására *(consolamentum fidelium nostrorum)*.[3029] Kiderült, Castello della Scala visszaszerzése ugyanennyibe kerülne. Azonnal igent mondtak a felvetésre.[3030] A szolidaritás fontosságáról felesleges beszélnem, a vár megkaparintásával viszont Velence meg az osztrák tartományok közti útvonalat lehetett újból biztonságossá tenni. A tengeri kereskedelemre szánt kiadásokkal ellenben nem takarékoskodtak. Marin Sanudo említést tett hét gályáról. Ezek közül három Bejrutba, négy Alexandriába hajózott. 200 ezer dukátot vittek magukkal *(con avare di cassa 200 000)*.[3031] A fejezet zárásaként álljon itt egy részlet a Morosini-kódexből. A kivetett adók ugyan nagy terhet jelentettek a polgároknak, de valamennyien őszintén, jóakarattal álltak hozzá. Készségesen fizettek bármilyen terhet mindvégig, ami a Köztársaság javára szolgált és a becsületére vált.[3032] Legyen így!

Tomaso di villa Tápos

Velencében már a magyarok megjelenése előtt tudták, a hadtáp alapos megszervezése nélkül gyengül a hadsereg, az éhes zsoldos új gazdát keres, a nélkülöző katona használhatatlan, a korgó gyomrú polgár máshová költözik.[3033] Alapkérdés lesz megfelelő ellátás biztosítása. A folyamatos háborúskodások, emellett a tengeri árucsere során szerzett jártasság következtében hatalmas tapasztalattal rendelkeztek az élelmiszer utánpótlás beszerzésében. A hadjárat elindulását követően viszont jöttek a nehézségek. Először már akkor, amikor Ozorai Pipo csapatai Friuli irányába vonultak. Rámutattam, a ljubl-

[3027] A szövegben ezt olvashatjuk: "non possendo tamen remanere super paucioribus V^c lanceis". Uo. 178r. 1413. 4. 26.

[3028] MALLETT 1989, 41.

[3029] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 236v. 1412. 1. 25.

[3030] Cittadella podestàja és provizora kezdett tárgyalásokat Castello della Scala megszerzéséről. Uo. 236v. 1412. 1. 25. Ez egy másik bejegyzés.

[3031] SANUDO, 870. A bejegyzés dátuma: 1412. 8. 30.

[3032] MOROSINI I. 63/640.

[3033] Az alcímre: a szerző itt – immár ötvenkettedik alkalommal oly szellemesen – ugyan a hadtáp szót gondolta használni, de úgy érezte, a Varsói Szerződés oszlopának számító Magyar Néphadseregben dívó, az előfelvételisekre használatos elnevezés (tápos) jobban tetszene az 55. születésnapja okán ezúton felköszöntött Pálosfalvi Tamásnak. Mivel a fejezetben a velencei ellátást feszegetem, ezért az olasz fordítás.

janai út, ahonnét Capodistriába és Isztriába a takarmányt *(frumentum et alia blada)* szokták hozni, lezárult *(clausa est)*. Ezért ezeket a zenggi, a fiumei meg egyéb részekre szállítsák, ott kerüljenek hajókra,[3034] majd Velencébe.[3035] Giorgio Dolfin világosan fogalmaz. Zsigmond szét szándékozik rombolni a kereskedelmi utakat.[3036]

Még el sem kezdődtek a harcok, Padovából azonnal a gabona hiányáról *(necessitatem frumenti)* számoltak be a lagúnák városának. A válasznak nem örülhettek. Semmilyen módon nem képesek segíteni.[3037] Mugga is próbálkozott. Kértek. Nem kaptak.[3038] Ellenben simán engedélyezték Pesaro urának (IV. Malatesta Malatesti) Padovában tanuló *(in studio nostro)* fia számára Velencét érintve gabonát és bort szállíttathasson.[3039] A magyar csapatösszevonásokat észlelve hamarosan megkezdték az élelmiszerek begyűjtését. Kezdjük Isztriával. Raspo kapitánya 1411 decemberének elején a környékről a harapnivalót az állatokkal szállíttassa a várba.[3040] Más alkalommal a félszigetről minden összeszedhető élelem a lagúnák városába került. Azt a tetemes mennyiségű abrakot, amit Pola, Dignano, plusz egyéb helyeken raktároztak, ugyancsak megvásároltatta. Minden mehetett Velencébe.[3041] Capodistria podestàja szintén oda irányította a Dolce e Gabona (sic!) eladásából származó pénzt,[3042] mivel a Köztársaság veszélyben van.[3043]

A Piave folyón túli rektoroknak, Marca Trevigianában, utasítás ment. Az ott állomásozó csapatok az elemózsiát, és mindent ami mozdítható, hurcolják a várakba.[3044] 1411 decemberében Facino Cane katonái mellett 20–25 ezer véka elemózsiát kínált fel Velencének.[3045] Krónikásunk a felajánlást remek dolognak tartotta.[3046]

[3034] Velencében, Isztriában, Dalmáciában, miképpen jónak látják, brigantiókat, galeottákat, illetve bárkákat *(barchusios vel barcas)* fegyverezhetnek fel. Ezeket küldjék az áruért. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 67r. 1411. 11. 23. A barcusius és a barca közti különbségre nem jöttem rá. Az bizonyos, hogy két különböző vízijármű. JAL, 77–78. 79.

[3035] Néhány nappal később két galeotta felszerelése mellett döntöttek. Az egyiket Velencében, a másikat Pago szigetén fegyverezzék fel. Ezek 20 paddal rendelkeztek. Nyolc számszeríjász mellett, négy tengerész *(nauclerus)* szolgált rajtuk. Három hónapra vették fel őket. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 67r. 1411. 11. 27.

[3036] MOROSINI I. 63/624. sz.; DOLFIN, 147.; SANUDO 860. Valamint: STROMER, 145–189.

[3037] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 67v. 1411. 11. 23.

[3038] A gabona hiányra hivatkozva kértek Velencétől élelmet. Uo. 69r. 1411. 12. 5.

[3039] Uo. 69r. 1411. 12. 5. Ez egy másik bejegyzés.

[3040] Uo. Secreti, Registri 4. 211r. 1411. 12. 3.

[3041] Uo. Misti, Registri 49. 70r. 1411. 12. 11. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 313–314.

[3042] Az 1000 százalékban jogos könyv fóliázások miatt nem írtam le a Gabana szót. Sapienti sat!

[3043] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 76r. 1412. 1. 1. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 314.

[3044] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 211v. 1411. 12. 2.

[3045] MOROSINI I. 63/594.

[3046] SANUDO, 857.

Szembesítsük a fentieket egy korabeli bejegyzéssel. Facino Cane 10 ezer modus gabonát javallott megvételre a Köztársaságnak. Követük (Tomaso da Piacenza) fogja ellenőrizni, ha jónak véli, el lehetett fogadni normális áron. A fizetést sóban képzelték el.[3047] Giorgio Dolfinnál szomorúbb a helyzet. Éheztek, sokan kölesből készült kenyeret ettek, emiatt számos gályát küldtek Levantéba, Pugliába, Szicíliába.[3048] A történelemkutató számos nehézséggel szembesül, mert szépen sorakoznak azok az utalások, ahol kizárólag az áll, Velence éppen mit vásárolt. Az áruk rendeltetéséről ellenben semmilyen információ. Nyilvánvalóan ebből jutott a seregnek, de ennél többet jó szívvel nem állíthatunk. Emiatt mindig öröm a hadtáppal kapcsolatos konkrétumokra bukkanni. 1412 áprilisában a Livenzánál táborozóknak bort, valamint zsírt szállítottak Velencéből.[3049] Az Apuliából transzportált gabonából 25 ezer vékánál többet a csapatokhoz, azonkívül más helyekre küldtek.[3050] Még egy. A trevisóiak felhatalmazást kaptak a Marca Trevigianában emelkedő erősségekhez saját gabonájuk fuvarozására, majd eladására, mindezt adófizetési kötelezettség nélkül.[3051] A Morosini-kódexben olyan nagytestű állatokról írtak, amelyeket a lagúnák városába hajtottak a hegyeken át.[3052]

Az élelmiszerek minőségéről nem sokat tudok. 1412 júliusában megígérték Carlo Malatestinek, megfelelő súlyú és minőségű *(debito pondere et bonitate)* kenyeret fognak küldeni a katonák elégedettségét kivívandó.[3053] Azt gondolom, kelet-európaiként a bejegyzések visszafogott jelzését jól érzékelem és értékelem. Eddig bizony lecsíphettek a cipókból, ízük ráadásul pocsék lehetett, jóllehet a kifejezés takarhat egy bevett formulát. Inkább hagyjuk az egészet! Viszont jó hír, bort szállítanak a vitézeknek.[3054] Nincs min csodálkozni, a hadi ellátmány színvonala állandó táptalaját adhatta a kifogásoknak. Kvalitásán kívül az ára sem tetszhetett mindenkinek. III. Pandolfo Malatesti zsoldosai panaszát közvetítette. Sokallotta a kenyérnek va-

3047 A vásárlással kapcsolatos variációs lehetőségek felsorolásától eltekintek. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 58v–59v. 1411. 12. 14. Egy másik iratban Facino Cane 10 ezer ferrarai módusnyi gabonát kínált fel Velencének. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 217r. 1411. 12. 13.

3048 A hajókat gabonáért küldték. A szövegben ezt olvashatjuk: „In questo tempo el fo una grandissima carestia et fame in Venezia che gran parte manzava pan di meijo". DOLFIN, 148. Marin Sanudo hasonlókat írt. SANUDO, 858.

3049 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 104v. 1412. 4. 11.

3050 A szövegben ezt olvashatjuk: „pro factis presentis guerre miserint de mandato nostri dominii ad campum nostrum et ad terras et loca nostra ultra staria XXVm frumenti et aliorum bladorum". Uo. 105r. 1412. 4. 15 .

3051 Uo. 123r. 1412. 6. 12.

3052 MOROSINI I. 63/702.

3053 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 44r. 1412. 7. 7.

3054 Uo.

lóért fizetendő pénzt. Nyugtatják, megfelelő tarifa fejében fognak hozzáférni.[3055] A nagy mottai csata előtti a sereghez naponta 1000 dukát értékben érkeztek a gabona- és liszt szállítmányok.[3056] Az ütközet zárultával 2000 dukátot kaptak az ellátásért felelősek Ebből vettek további alapanyagokat *(frumentum, farina et alia blada necessaria)*.[3057] Velence ügyelt emberei gyomrára.

Problémás esetek is előfordulhattak. A zárai rektorok nagy rendszerességgel a kikötőjükbe befutó, innét pedig Velencébe készülő gabonaszállító hajó rakományát visszatartják, ezért a gályák nem akarnak tovább menni. A városnak a szlavón részekkel közösen megparancsolták, 1000 dukát büntetés terhe alatt senki sem akadályozhatja a transzportot.[3058] Dalmácia központja később sem maradt ki a hadjárat okozta nehézségek megoldásából. Balduino Balastro velencei nemes feladata nem csupán a Kvarner-öböl felügyelete lett. Állítsa le valamennyi vízi járművet, amit Zenggben, vagy a folyón, vagy máshol pakoltak meg gabonával. Kerüljenek Velencébe.[3059] 1412 februárjában Zára polgáraitól 1800 dukátot gyűjtöttek be. Ebből számos helyen frumentumot vásárolhattak, hiszen abból nagy a szükség.[3060] A szövegekben ugyan nem említik a magyarokat, de az ellenségeskedéssel járó többletkiadásokban jelentős szerepet játszhatott Ozorai Pipo katonáinak a megjelenése. Szövetségesükre, Nápolyi Lászlóra, viszont a hadtáp megoldásában, mindig számíthattak. 1412 januárjában árpa beszerzésére kaptak felhatalmazást. Az Anjou ezenfelül 4000 salma búzát ajánlott fel megvételre.[3061] Tavasszal azért csökkentik az imprestitót, mert gabonát akartak vásárolni.[3062]

A harapnivaló kötelező, és nagy tételű beszerzésének ideája zavarhatott meg, hiszen annak a két raguzai gabonaszállítónak a végállomását, rakományukkal a szűkösséget enyhítendő, a lagúnák városába vízionáltam. Alaposan megpakolva indultak hazafelé, amikor kalózok kezébe kerültek. Szerencséjükre, később sikerült kiváltani a hajókat. Pechjükre, ezután a Köztársaság gályája elfogta őket. A dalmátok hiába

[3055] Uo. 113v. 1413. 2. 24.

[3056] Uo. 58v. 1412. 8. 19.

[3057] Uo. Misti, Registri 49. 136v. 1412. 9. 7.

[3058] Uo. 68v. 1411. 12. 2. Kiadása: LJUBIĆ VI. 188. sz. Regesztája: ZsO III. 1302.

[3059] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 225v. 1412. 1. 1.

[3060] Uo. 239r. 1412. 2. 4. Kiadása: LJUBIĆ VI. 202. sz. Regesztája: ZsO III. 1689. sz.

[3061] A szövegben a salma kifejezést használják. Ennek jelentése onus/teher és a sarcina/csomag/teher/málha. Talán köböl, vagy véka. Velence megbízta embereit *(provisores nostri bladorum)*, vegyék fel a kapcsolatot az ügyben. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 237v. 1412. 1. 30. Kiadása: COGO 1893, 308–309. Pontos dátum nélkül. Regesztája: ZsO III. 2264. sz. Hibás dátummal.

[3062] A szövegben ezt olvashatjuk: „fu deliberato di togliere danari ad imprestito da molti, per mandare a comperare (sic!) frumenti per Venezia per le Terre nostre". SANUDO, 864. A bejegyzés dátuma: 1412. 4.12.

kérték tulajdonukat.[3063] Feltevésemet a raguzai eleség velencei hasakba kerüléséről alátámasztotta megismételt panaszuk. Kiderült, Stefano Contarini kapitány vezetésével elrekvirált árut később sem kapták vissza.[3064] A két irat kiadása között eltelt intervallum (10 nap) nekem sürgetésnek tűnik. Levontam a levonni valót. Velencei pékek készülhetnek. Nemsokára dagaszthatják azt a kenyeret.

Aki történelmi munkát vesz a kezébe, annak mindig lebegjen a szeme előtt, akár egyetlen új bejegyzés gyökeresen megváltoztathatja a historikus álláspontját. Megjegyzem, nincs annál bosszantóbb, amikor egy releváns bizonyíték a nyomdába küldést követően kerül elő. A kis felvezetőből mindenki rájöhetett, a storyt bővítenem kellett. Eredeti elképzelésemet sutba dobva, életbe lépett a „se non è vero è ben trovato" formula.[3065] Hozzám most kegyesen fordult Clio/Kleió/ Κλειώ, még időben előbújt némi bizonyítékocska cinikus álláspontomat lesöprendő. Kihagyhatatlannak ítéltem, ráadásul a hadtáp szempontjából érdekesnek tartom. Kibogozása súlyos áldozatvállalást igényelt.[3066] Elmentem hát a dubrovniki levéltárába, ahol kiderült, az atrocitásról, valamint a kalózoktól történt visszaszerzésről Raguza 1412. február 29-e előtt értesült. Ekkor a két gálya átadását kérték Velencétől.[3067] Az írásos próbálkozásokat nyomatékosítva, március 19-én Antonio da Marotta és Iván Zedilovich polgárokat küldték a lagúnák városába, mi több, a hajók tulajdonosai, együtt a kereskedőkkel, közösen adhatták elő álláspontjukat a város levelével zsebükben.[3068] Az archívumban idáig jutottam a munkában. Úgy éreztem, jöhet egy érzelmektől mentes összefoglaló.

Stefano Contarinit, aki régen az öbölben szolgált, a szicíliai partokhoz vezényelték a Köztársaság frumentum szállításának a védelmére. Útja során elfogott két gabonával megrakott raguzai hajót.[3069] Ezeket a környékbeli vizeken a katalán kalóz, Garcia della Treca, kapcsolta le. A pirata még ezek megszerzése előtt egy velencei gályára tette rá a kezét. Ennek patrónusa Bartolomeo Beneditti volt. Jack Sparrow

---

3063 DRŽAVNI ARHIV. Lettere e commissioni. Levante. Box 7. 33v. 1412. 3. 8. Raguza. A város oklevele. Regesztája: IORGA II. 134. sz.; ZsO III. 1836. sz.

3064 DRŽAVNI ARHIV. Lettere e commissioni. Levante. Box 7. 34r. 1412. 3. 18. Raguza. A város oklevele. Regesztája: IORGA II. 134. sz.; ZsO III. 1867. sz.

3065 Hevenyészett fordításomban: Ha nem is igaz, ellenben jól ki van tanáva (sic!).

3066 Szarkazmus? Kérdezné immár hatodjára Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az! Válaszolom hatodszor.

3067 A szövegben ezt olvashatjuk: „cum his recentis diebus litteras habuerimus a quodam sindico nostro ad Sicilie partes existente". DRŽAVNI ARHIV. Lettere e commissioni. Levante. Box 7. 33r. 1412. 2. 29. Raguza. A város oklevele.; Uo. 31r–v. 1412. 2. 26. Raguza. A város oklevele.

3068 Uo. 34v. 1412. 3. 19. Raguza. A város oklevele.

3069 Típusukat nem adják meg. Brigantinók lehettek. A raguzai bejegyzésekben az „arsenatum bregantinorum" kifejezést olvashatjuk. DUBROVNIK, 1412/3. sz. 1412. 1. 14. Raguza. A tanács deliberációja.; Uo. 1412/5. sz. 1412. 1. 7. Raguza. A tanács deliberációja.

szakmájának 15. századi előfutára a két tengeri járművet Málta felé irányította. Ekkor lépett közbe a velencei tengerész. A corsari català lemondhatott zsákmányáról. A győztes rakományostul az egyiket a lagúnák városába küldte. Raguza két polgárát szalajtotta Velencébe azzal a kéréssel, ezt szolgáltassák nekik vissza. Biztos, ami biztos, megjelentek a Bartolomeo Benedetti vezetése alatt álló hajó részvényesei *(participes)*. Garcia della Treca hathatós közreműködésével okozott kárért cserében maguknak akarták a rajta lévő gabonával együtt. Bonyolítva a helyzetet, Lorenzo Barbaro társaival közösen ugyancsak bejelentkezett, hiszen őket hasonlóan megkárosították. Sőt! Stefano Contarini is részt kért a prédából.[3070]

A kialakuló káosz gordiusi gondoláját a lagúnák városa a következőképpen gondolta elnyisszantani. A navigiumot rakományostul átengedik Raguzának 850 dukát kifizetése fejében. Ez annyi, mint amit a patrónusok adni akartak Garcia della Trecának a kettő kiváltása ellenében. Ezenfelül a kapitány költségeit ugyanúgy állnák.[3071] Kiderült, a másik gályát eladták,[3072] ezért az árukat levonhatják az összegből. Ha ebbe nem mennének bele, Velence egy hónap múlva kiárusítja szállítmányostól, egerestől.[3073] Mi történt ezután? Fogalmam sincs. Jó lenne a következő lépéssel foglalkozó oklevél. Raguza elfogadta a Köztársaság javaslatát, és kifizette a dukátokat? Illetve hagyták veszni az egészet mindenestől, patkányostól? Akkor ki vehette meg? A raktérben felhalmozott gabonából került-e a polgároknak, meg a Zsigmondékkal szemben harcoló zsoldosoknak? Olyan kérdések, amelyekre nincs válaszom. Mindenesetre egy támadhatatlan állítással zárom soraimat. A raguzai hajósok leszármazottai ma Dubrovnikban élnek.[3074]

Táposfalvi Tamás

Nézzük a mieinket![3075] Örök kubinyistaként vállalva a tévedés lehetőségét, vegyünk elő egy Mátyás-kori példát, mivel korábbról nem igazán vannak adatok. Véleménye

---

[3070] A szövegben ezt olvashatjuk: „dicat similiter dictum navigium et caricum ad eum spectare dividendum, prout in similibus consvetum est observari".

[3071] Stefano Contarini esetében ez annak a költségnek a kifizetését jelentette, amennyibe a gálya Velencébe navigálása kerül.

[3072] Értsd: raguzai gályát. A szövegben ezt olvashatjuk: „Et quia unum ex dictis navigiis venditum fuit per dictum ser Stefanum in partibus Sicilie".

[3073] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 136r–v. 1412. 9. 2. Kiadása: MAKUŠEV–ŠUFFLAY, 100. sz. Hibás dátummal.; Regesztája: ZsO III. 2676. sz. Hibás dátummal.

[3074] Bak Borbálához jártam történeti földrajza. Bosszantó módon ugyan állandóan négyest kaptam, de a Raguza/Dubrovnik párt képes vagyok kezelni.

[3075] Az alcímre: a szerző itt – immár ötvenharmadik alkalommal oly szellemesen – ugyan a hadtáp szót gondolta használni, de úgy érezte, a Varsói Szerződés oszlopának számító Magyar Néphadseregben dívó, az előfelvéte-

szerint egy ló/nap hét liter zabot (2,94 kiló.) fogyasztott.[3076] Ezt beszorozva bármilyen paripa számmal, azonnal felmérhető, ilyen hatalmas mennyiségű takarmányt képtelenség szállítani. Ne felejtsük el, nem Magyarországon, hanem Itáliában vagyunk, az állatok ellátása komoly logisztikai kihívást jelentett. Télen az abrakot előteremteni nem mindennapi kihívást jelentett. A hátasok gazdái nyilván nagyon várhatták a tavaszt, a zöldülő füvet. Friuliban a vízzel nem lehetetett gond. Két út közül választhattak. Akár rablással begyűjteni a jószágok élelmét, vagy a szövetségesek segítségét kérni. Természetesen lehetett legeltetni, viszont a hadjárat novemberben kezdődött, erre nem alapozhattak. Ne feledkezzünk el az emberekről sem. Ennyien azért tudtak fogyasztani. Az üres bendős katona lop, csal, hazudik. Bármikor képes lelépni. Érdemesebb volt a körülményekhez képest jól tartani őket.

Az ellenség ellátási nehézségeivel Velencében a kezdetektől fogva tisztában lehettek. Minden alkalmat megragadtak a felperzselt gondola taktikájának alkalmazására. Érzékelték, mivel a mieink felvonulási területe egyre hosszabb, ezzel exponenciálisan nő a koszt hiátusa. Már 1411 decemberének elején azt írták, amennyiben a riválisátkelne a Piave folyón, perzseljék fel a takarmányt *(starmina)*.[3077] Hivatkoztam rá, Carlo Malatestit 1412. júniusi commissiójában felszólították, Friuliban írtsa ki a termést, az éppen szárba szökkenő gabonának se kegyelmezzenek. A rombolás oka a magyar csapatok megjelenése.[3078] Látszik, a közelgő betakarítás súlyos veszélybe került. Érintettem, Tristano Savorgnannak azt tanácsolták, a kezén lévő cortinákból, valamint a falvakból szállíttassa el javait, ezután égessen fel mindent.[3079] A Köztársaságban biztosra mentek. A Tarvisium környéki kisebb megerősített helyek lakosait felszólították, mivel ezek védelme és megtartása haszontalannak látszik, vagyonukkal, továbbá élelmiszerkészletükkel együtt menjenek Trevisóba, Asolóba, vagy más helyekre.[3080] A király megérkezésekor, 1412 decemberében, kifejtették, lehetetlen azonnal olyan csapatokat találni, amelyek képesek valamennyi erődítményük őrzésére. Oltalmukra nem tudnak megfelelő létszámban katonaságot küldeni. Emiatt mindent gyújtsanak fel, vagy rongáljanak meg,[3081] hogy Zsigmondnak ne legyen télen hol tartózkodnia, embereit ne lehessen etetni. A Luxemburgi szerencsésnek mondható. A Morosini-kódexből az derül ki, két invernón keresztül az enyhe időjárás nekik ked-

lisekre használatos elnevezés (tápos) jobban tetszene az 55. születésnapja okán ezúton felköszöntött Pálosfalvi Tamásnak. Mivel a fejezetben a mieink ellátását feszegetem, ezért a magyar kifejezés.

3076 KUBINYI 2001, 87.

3077 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 211v. 1411. 12. 2.

3078 Uo. Registri 5. 29v. 1412. 6. 3.; Uo. 30v. 1412. 6. 9.

3079 Uo. 68r. 1412. 10. 1.

3080 Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 101v–102r. 1412. 12. 15.

3081 A szövegben ezt olvashatjuk: „tuti luogi, e cortine aquisitade e stancie e reduti".

vezett. Hideg, eső, no meg a fagy nélkül, könnyebben ment az arcoskodás. Különben soha nem lehetett volna ilyen hosszú ideig háborúskodni, embereket eltartani.[3082]

Stílszerűen jöjjenek a morzsák. A hadjárat kezdetén Udine 100 véka *(staia)* zabot prezentált a temesi ispán lovasainak.[3083] Néhány egyívású adat későbbről. 1412 februárjának a végén Guglielmo da Prata 150 dukát értékben gabonát szállíttathatott az Utinumhoz tartozó földeken túlra, arra a három helyre, amelyeket a Firenzei rábízott, mielőtt elhagyta Itáliát.[3084] Zsigmond 1412-es késő tavaszi bevonulásának (hamis) hírére Vedinumba a következőt lépték.[3085] Mivel komoly sereg jön a segítségükre, megszabták az avena vékájának a költségét. 50 solidusban maximálták az árát.[3086] 1412 márciusában, a tanácsban, Andrea Monticoli *(legum doctor)* a Sacile környékén szolgálók cerealia igényeiről számolt be. A városban és környékén felmérték a készleteket.[3087] Jónéhány città hungarus helyőrségét ők láthatták el. Mottát feltétlenül. A mieink többször kértek élelmet, mert a lovaik, embereik ellátása nehézségekbe ütközik.[3088]

Újabb adat. Mikor a birodalmi vikárius katonái Savorgnano alá készültek, etetésük Udinére hárult. Az öt városrészből egy-egy polgárt választottak.[3089] Folyamatosan lézengjenek a táborban, feladatuk az oda szállított eleség (bor, kenyér, zab) fejében a pénzt beszedni, majd Utinumnak átadni.[3090] Elképzelhetően ezekből a mieink vásárolhattak maguknak. Íme egy újabb metódus a beszerzés lehetséges formái közül. Azért a hagyományos megoldásoknak jobban örülhettek. Udinében április 28-án két megbízottat jelöltek ki, akik a polgárok adományából *(ex dono)* összegyűjtött 50 véka gabonát és 100 véka zabot kísérik el a Marca Trevigiana határán állomásozó magyarokhoz.[3091] A város költségére harcosaink bort is kaptak.[3092] Ide sorolható

3082 MOROSINI I. 63/748.

3083 BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 1411. 12. 9. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 228. A bejegyzés dátuma: 1411. 12. 9.

3084 Mottába, Oderzóba, Portobuffolè-be. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 320v–323v. 1412. 2. 29.

3085 Vedinum, Udine egyik neve latinul.

3086 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 326r–327v. 1412. 3. 7.

3087 A szövegben ezt olvashatjuk: „super facto bladorum requisitorum per Ungaros." Uo. 335v–339r. 1412. 3. 18.

3088 A szövegben ezt olvashatjuk: „haberent magnam penuriam de bladis pro equis et pro personis". Uo. 339v–342r. 1412. 3. 21.

3089 Ezek: Borgo Aquileia, Foronuovo, Borgo Gemona, Grazzano, Forovecchio.

3090 A szövegben ezt olvashatjuk: „stare debeant in campo continuo ad vendendum victualia in campo conducenda". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 355v–357r. 1412. 4. 26.

3091 Uo. 357v–359v. 1412. 4. 28. Regesztája: ZsO III. 2027. sz. Május elején még itt bivakoltak. Ekkor Wenzel von Spilimberg kért élelmet, az ottani magyaroknak. Ami Udine földjén termett, azt Spilimbergóig szállítsák. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 365v–368v. 1412. 5. 9.

3092 Uo. 372r–374v. 1412. 5. 16. Nyilvánvaló, Udine kasszáját rendesen megterhelte a szövetségesek alkalmankénti ellátása, plusz a hadihelyzetből fakadó kifizetés. Az áttételes költségekről sem feledkezhetünk meg. Egy példa

az az egyezség, amit Tarcento vára kötött 1412 szeptemberében az udinei kapitánynyal (Cristoforo Valentini).[3093] A castello feje sem Zsigmond, sem az aquileiai egyház, sem pedig Udine rosszakaróinak nem ad segítséget. Ételt-italt sem küldene nekik.[3094]

Ismerünk egy levelet, amelyből megerősítést kapunk, milyen lehetőségek adódtak harcosainknak. 1412. október 19-én Utinumban egy iratot fogalmaztak „Johannes de Dub Bohemus" számára, aki csapatával elindul Friuliba. A város fennhatósága alá tartozó valamennyi helyen *(castris, teris, locis atque cortinis)* éjjel-nappal kötelesek befogadni őket. Pénzért cserében *(pro eorum pecuniis)* élelmiszerekkel segítsenek, de minden mással is, amit jónak látnak.[3095] Egy másik aprócska adalék. Zsigmond tudatja Cividaléval, miszerint ma Savorgnano ostromára erős sereget küld, holnap már odaindul. A támadást lovasokkal, gyalogosokkal, fegyverrel, tetejében betevő falatokkal segítsék.[3096] Sividât esetében máshol azt olvashatjuk, tél van, emiatt hiányt szenvednek az abrakban. A városban és a hozzá tartozó részeken nyilvánosan hirdessék ki,[3097] minden kenyeret, húst, gabonát, szénát, bort, valamennyi ennivalót, amire katonáiknak meg lovaiknak szükségük lesz, azt szállítsák a sereghez. A szomszédos földeken vásároljanak táplálékot. Ezt fuvarozzák a csapatokhoz.[3098] Másokra ugyancsak kemény terhek hárulhattak. Előhoztam, 1412. augusztus 23-a környékén a Cordignanóban táborozó magyarok Cividaléből egy hordó bornak örülhettek.[3099] 1412 novemberében San Daniele városába 11 lovassal toppant be a csehek kapitánya. Egy ökröt, vinkót,[3100] valamint egyéb nyalánkságokat vettek magukhoz.[3101] Feltre, sőt Belluno polgárai sem maradtak ki a jóból. Katonailag számíthattak a magyar- és

csupán, mivel a város gazdasági kiadásait nem én szeretném összegyűjteni. 1412. július elején azok a polgárok, akiknek lovuk volt, állatonkét/hónap négy arany dukátot kellett befizetniük a városnak. Uo. 398r–399v. 1412. 7. 8.

3093 Tarcentót öten képviselték *(Worlicus, Franciscus, Arnchus, Rizardus, Odoricus).*

3094 Felsorolják, kire gondolnak. Ezek: Savorgnano, Ariis, Osoppo, Pinzano, Flagogna, Sedegliano, Portolatisana, Zuino. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 519v. 1412. 9. 6-a körül. Tarcento. A vár urainak oklevele. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 9. Napi dátum nélkül. A szerződés előzménye a következő.Bizonyos tanúk szerint, akik erre esküt tettek, Tarcentóból és Zuccából Savorgnano várába bort, gabonát, kenyeret, fegyvereket szállítottak. Sőt! A Gemonában megvett kalászost szintén oda vitték. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 519r. 1412. 9. 6.

3095 Uo. 429r. 1412. 10. 19.

3096 MNL OL DF. 287745. sz. 195v–196r. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1412. december 20-a előtt adták ki. HEIMPEL 1932, 32. sz. Regesztája: ZsO III. 3096. sz.

3097 A szövegben ezt olvashatjuk: „Cum itaque minuante temporis hyemalis instancia et discriminosa temporis penuria foderi confluenciam interdicat".

3098 MNL OL DF. 287745. sz. 195v–196r. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel 1412. december 20-a előttre teszi a kiadását. HEIMPEL 1932, 32. sz. Regesztája: ZsO III. 3096. sz.

3099 JOPPI 1878, 203.

3100 Utólag is elnézést kérve, mert lehetséges, hogy valójában egy rendes friuli DOCG volt.

3101 ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 135v. 1412. 11. 13.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283.

cseh helyőrségre, de a védők ellátása nehézségekbe ütközött. 1412 áprilisának a végén Caldonazo irányából transzportáljanak maguknak árukat Giovanni Castronovo da Caldonazo birtokain keresztül. Helyőrségének velencei vezetője, Cremaino conestabile, a meglévő 33 gyalogos mellé még annyi ember kért, hogy 50-en legyenek. Ilyen létszámmal, a birtokossal egyetértve, megakadályozható a fuvarozás.[3102]

A legsúlyosabb kolonc Udinének jutott. Folytatva, miként csuklóztatták Utinumot, egy újabb érdekességbe ütközünk. Ulrich, a Sankt Ursen egyház rektora, ekkor IV. Ludwig von Teck, plusz III. Friedrich von Ortenburg titkáraként szolgált, megpendítette, néhányan sok pénzt ajánlottak Zsigmondnak Savorgnano megszerzése reményében. Az egyházi- és világi hatalmasságok azt gondolják, a város frumentumból, no meg vinumból ajándékozzon a Luxemburginak,[3103] így megkaparinthatnák a castellumot. Ez 500 véka gabonát, 1000 véka zabot, 200 csöbör itókát jelentene. A tanácsban, miután mindenki meghallgatta a javaslatot, úgy határoztak, minden erejükkel azon lesznek, a király mellettük döntsön, jóllehet a nedűn kívül mindenből kevesebbet adnának. Legyen a magokból inkább 400, az avenából 600. Azzal a kikötéssel, az uralkodó előbb adja át Savorgnanót.[3104] 1413 januárjában doktor barátunk (Ludovico Cignotti) a pátriárka mellett megfordult a birodalmi vikáriusnál. Megtudta, Zsigmond nem fogadja el a csökkentést. Tetejébe a Pátriában sok bujtogató *(instigatores)* a Luxemburginál folyamatosan mószerolja őket. Semmiképpen se adja nekik Savorgnanót. Írnom sem kellene. Meghátráltak. Győzött az 500–1000–200. Az előterjesztő dolga lett a castello bármi módon történő megszerzése. Elindították hát a kérelem tárgyának az összegyűjtését.[3105] Egy esetben a trieszti vidéken mindenféle fizetés, mi több, büntetés terhe nélkül, engedélyezték az élelem beszerzését, mi több, az állatok áthajtását Zsigmondék számára.[3106] Ez arra mutat, egyre távolabbi helyeken (is) keresték az elemózsiát. A végére hagytam a királyt. Borral (fehér) azért rendesen megkínálták.[3107] Ecetet rendeltek neki,[3108] városi kenyér mellett biscotto került az asztalára.[3109] A többiről keine Ahnung.

[3102] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 20v. 1412. 4. 29.

[3103] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod si communitas nostra largietur aliqua munera bladorum et vini dicto domino nostro Regi".

[3104] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 473r–v. 1413. 1. 10.

[3105] Uo. 474r–475r. 1413. 1. 13.

[3106] SZOMBATHELY 1970, 13–14. 1413. 4. 20. Trisete. A város jegyzőkönyve.

[3107] BB UDINE. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. 1413. 2. 27. 1413. 3. 7.

[3108] A szövegben ezt olvashatjuk: „per dar al Otto maistro delo nostro signor re". Ő inkább szakács, mint Ottobono Belloni da Valenza. Egy másik helyen Udine két borjút vett, az egyiket „misser Otto" kapta. Uo. 1413. 3. 31.; Uo. 1413. 5. 6.

[3109] Uo. 1413. 4. 17. 21. 22.

A magyarok lovainak abrakoltatásából szövetségeseik jelentős részt vállalhattak. A hátasoknak zabot szállítottak.[3110] Latisana 1412. decemberi sikertelen ostromához kapcsolódó, már idézett bejegyzésben, a paripák pocsék tartásáról olvashatunk. Betűzgethetünk takarmány híján éhen halt párákról.[3111] Az elzabrált állatokat összeterelve tarthatták. Erről Marin Sanudo írt. Említettem, miként szerezték vissza a velenceiek 1413 tavaszán a feltrei fennsíkon *(piano)* azokat a javakat, amelyeket az ellenség a padovai, a vicenzai, Marca Trevigiana-i tájakról rabolt. 8650 nagytestű állatot *(capi di bestiame grosso)*, plusz megszámlálhatatlanul sok aprójószágot zsákmányoltak. Ezek összértéke 12 ezer dukátra rúgott.[3112] Katonáink lábon hajthatták magukkal az elsíbolt jószágokat, alkalmanként egyet-egyet leölve vacsorának. Minden bizonnyal abból a termésből, amit 1412 nyarán szerettek volna betakarítani, valamennyi jutott a mieinknek is.[3113] A táplálék előteremtése egyre nehezebb lehetett. Kiderült, Zsigmond feltrei és bellunói vikáriusának (Ulrico della Scala) csapatainak, mi több familiárisainak ellátását Friuli fedezi, de kénytelenek VI. Heinrich von Görz, továbbá III. Friedrich von Ortenburg grófok földjeiről sót, bort, gabonát, élelmiszereket importálni. A bejegyzés alatt egy ismeretlen kedvezményezett arra jogosult, hogy a magyar királyság területéről lovakat, marhákat, tojásokat, egyéb állatokat szállíthat.[3114] Mindezt 1414 tavaszán. Szerintem a fentiek az egy évvel korábbi helyzetre szintén vonatkoztathatóak. Vagy nem!

Végére jöjjön egy csemege. A fiatalabbaknak CBA. A háborús időkben az aratás sem számított veszélytelennek, mert a mieink egyszerűen elvették, illetve betakaríttatták, amit éppen lehetett. A Köztársaságtól több helyről kértek a nyári munkálatok zavartalanságát szavatoló felügyeletet. A magyarok elzavarása Velence híveinek az ellátását gazdagította, másrészt Zsigmond embereinek kiéheztetésében fontos szerepet játszott. Coneglianóban a termés megvédésére zsoldosokat kértek. A lagúnák városa ekkor nem nélkülözhette fegyvereseit, ezért azt javasolják, inkább vegyenek fel 100–200 embert. A városban szolgáló katonákkal vigyázzák a munkálatokat.[3115] Francesco Savorgnan saját és testvére nevében Velencébe küldött leve-

[3110] Uo. 1411. 12. 20.

[3111] MOROSINI I. 63/757.

[3112] SANUDO, 879.

[3113] A szövegben ezt olvashatjuk: „ac etiam de faciendo reduci blada in terram". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 495r–497r. 1412. 7. 29.

[3114] MNL OL DF. 287745. sz. 328v. Évszám és kiadási hely nélkül. Regesztája: ZsO IV. 2821. sz. Borsa Iván/Mályusz Elemér 1414 tavaszára datálja, és hivatkoznak az iratot kiadó Hermann Heimpelre, akinél hasonlóan ez a dátum található. HEIMPEL 1932, 55. sz. Ez viszont szerintem egy másik irat kivonata.

[3115] Egy dukátot kapnak havonta. Két hónapra veszik fel őket. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 33r. 1412. 6. 17.

léből kirajzolódik, a rebellis hasonló problémától szenvedett, viszont szerencsésnek mondhatta magát. Carlo Pio da Carpi meg Cecco de Mangiadori csapatai – utaltam rá – a Pátriában táboroztak.[3116] Feladatuk a mieink megtámadása, a begyűjtés megakadályozása *(ad dannificandum inimicos ut non possint recolligere blada)* lett. A Savorgnanók kölcsönben reméltek 1000 staria kenyérnek valót váraik, valamint a birtokukban lévő helyek ellátására. Ebben az évben nem adnák vissza, tudniillik a hungarusok megjelenésével a begyűjtés nehézségekbe ütközik. Tartozásukat jövőre tervezik megadni.[3117]

A gránumot akár a táborban is fel tudták dolgozni. Jöjjön Európa a manuális őrlő speciális alkalmazásáról. 1294-ben I. (Nyakigláb) Edward angol király 1672 zsákot vitetett Aquitániába. A zabot, az árpát mag formájában szállították, később in situ darálták le. Ezek gyengébb minőségű lisztet adtak, a teljes kiőrlés 21. századi híveinek örömére.[3118] Fájdalom, mi bezzeg szegényebbek vagyunk egy gyönyörűséges összekötés lehetőségével. Milyen hatalmas örömöt adhatna egy kézi malom a forrásokban. Miként a velencei származású Gellért püspök a magyarok hangversenyét vélte kihallani annak az asszonynak az énekéből, aki a szerszámot hajtotta, addig a Köztársaság katonái az andalító duruzsolású fistula farrarik zenebonájára figyelnék a Hungarusokat.

A bivak

A Friuliban állomásozó csapatok lakhatási körülményeire a forrásokban alig utalnak.[3119] A katonai szállások legegyszerűbbekéről, a természetben alvás feltételezhető módjáról legfeljebb romantikus elképzeléseink lehetnek. Itália szabad ége alatt vitézeink nem a csillagokat számolták a másnap meglátogatandó csinos borgókról álmodozva, hanem próbáltak túlélni. Novemberben érkeztek, piszkosul fázhattak, különösen a szabadban elszállásoltak. A velencei bejegyzésekben 1412 októberének az elején arról panaszkodtak, az időjárás már most a telet utánozza, amikor nem lehet táborozni.[3120] Nációnk itáliai didergése feltevés. A puszta földön szundítás metódusát kiegészítendő, természetesen felmerülhettek egyéb alternatívák is. Nézzük!

[3116] A szövegben ezt olvashatjuk: „stent cum suis comitivis in locis suis et nostris in Patria".

[3117] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 41r. 1412. 7. 1.

[3118] BÁRÁNY 2013, 66. Az adatra Bárány Attila (Debreceni Egyetem) hívta fel a figyelmemet. Önzetlen segítségét megköszönöm.

[3119] Az alcímre: a szerző itt – immár ötvennegyedik alkalommal oly szellemesen – alapos katonai felkészültségét fitogtatva, a francia bivouac szó magyaros változatát választotta.

[3120] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod sumus sive erimus presto in corde hyemis, in quo non poterit campizari". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 69v. 1412. 10. 6.

1412 nyarán a Quals faluban befogadott magyarok nem érezték magukat biztonságban. Kérték Udinét, „in terra Utini" helyezzék el őket. Ígéretet tettek, nem fognak károkat okozni.[3121] Az előterjesztőt lengje körül a rejtelmesen sejtelmes homály.[3122] Kívánságukat elfogadják, de nem lakhatnak a városban, kizárólag a belső földeken.[3123] A katonák vagy kapitányaik pecséttel megerősített irattal vállaljanak kötelezettséget az egyezség megtartására.[3124] Vitézeinket „debeant reduci in corpore intrinseco terre". Maradjanak ott.[3125] Október 18-án azzal szembesültek, nemrégen 500 Hungarus fordult arra. 11 polgáruk a város öt borgójában keresték nekik a szállást.[3126] Mások hitványabb körülmények közé kerültek. 1413. január 9-én az udinei tanácsban előterjesztették, őrizzék a kapukat a mieinkkel és a csehekkel szemben. Ne tudjanak bejönni.[3127] Látszik, hiába a téli hónap, ők a falakon kívül kaptak helyet, hiszen a polgárok szerint jobb őket távol tartani.

Egy vérbeli magyar középkorász most fogja felhívni Rákay Kálmánt! Megtudjuk, ki lehetett a fenti kontingens capitaneusa, aztán szemünk elé tárul hol lakott, mi több, milyen cihában pihenhette ki fáradalmait Utinumban. Kvártélyára a város két megbízottja kísérte el. Mivel az emlékeztető *(memoriale)* kiállítási helye „in domibus ser Simonis de Coloreto", itt szállásolhatták el. Ki aludt ebben a kényelmes lakásban? Arab János, a hungarusok kapitánya.[3128] Ágyat kapott tollas betéttel, vánkost, két kispárnát huzattal. Mindez egy pár lepedővel megtetézve.[3129] Sokunk titkos vágya teljesülhetett volna a deákos arabs kifejezés olvasásával, vagy netán újfent említik a szövegekben. Fájdalom, erre a kedves gesztusra nem gondoltak. Érkezik a kétség, hiszen az arab szó nyelvünkben 1577 körül bukkan fel először, a latin arabs, arabus fordításaként.[3130] Honnét származhatott? Eleve Magyarországon született? Fogolyként került

[3121] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 493v–494v. 1412. 7. 28. Regesztája: ZsO III. 2482. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 242. A bejegyzés dátuma: 1412. 7. 28.

[3122] Igen! Ludovico Cignotti. PALLADIO, 461.

[3123] A szövegben ezt olvashatjuk: „dicti Ungari debeant recipi in terram intrinsecam et non inburgis (sic!)".

[3124] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 493v–494v. 1412. 7. 28. Regesztája: ZsO III. 2482. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 242. A bejegyzés dátuma: 1412. 7. 28.

[3125] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 497v–498v. 1412. 8. 1. Regesztája: ZsO III. 2496. sz.

[3126] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 428r–v. 1412. 10. 18.

[3127] A szövegben ezt olvashatjuk: „debeant custodire ad portas terre nostre ad obstandum ne Ungari vel Boemi exeant vel vadant ad damnificandum etc". Uo. 468r–470v. 1413. 1. 9.

[3128] A szövegben ezt olvashatjuk: „presentatus fuit loco acomodati magnifico domino Johanni Arab capitaneo Ungarorum". Uo. 430v. 1412. 10. 25.

[3129] A szövegben ezt olvashatjuk: „lectus unus cum plumatio, cultra, duobus cossinis parvis cum zechis et uno paio lintaminum". Uo. A cultra a culcitra szó elírása lehet.

[3130] ETIMOLÓGIA I. 169–170.

oda? Az etimológiai szótár összeállítója hibázott? Az udinei jegyző nem figyelt oda? Kideríthetetlen. Jöjjön akkor Jób könyve. „Eddig jőjj és ne tovább".[3131]

Elfogadható megoldást keresve, megelőzve kollégáimat, magam állítom, rossz az olvasatom. Hát nem! A magyar Arábiai Lawrence-t lakásnézőbe elkísérte Johannes de Dub cseh lovag *(miles)*. A bohém származási helyét a bejegyzésben tökéletesen adták vissza.[3132] Ugyanabban a szövegben nem téveszthették el a sokkal könnyebben értelmezhető Arab János nevet. Tovább keresgetve San Danielében ezt találtam: „Item venit quidam cavalarius, qui notifficavit adventum Rahab Joannis de Ungaria".[3133] Az udinei meg a prosciutto városának bejegyzései ugyanazon a napon születtek. A keresztnevek egyezése, a vezetéknevek vizsgálata sajnos új perspektívát ad a szorgalmas kutatónak. Megjegyzem, egy másik helyen „Raab Johannes Ungarus" nevét találjuk, tovább bonyolítva a történelemkutató amúgy roppant vidám életét.[3134] Habár egyben szerencsésnek érezhetjük magunkat. Miért? Mert könnyedén eleget tudunk tenni Sebestyén István felszólításának: „Aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul".

Térjünk vissza a lakhatáshoz! 1413. január 16-án az udinei tanácsban előadták, egy leszakadó mennyezet *(per pacutum dele stupa)* megölt egyet Zsigmond törökjei közül *(ocisus unus ex Turchis prefati domini nostri regis)*.[3135] Láthatjuk, nem egyedül képviselte nemzetét. A margóra firkált szövegben a király familiárisa *(familliaris domini nostri regis Romanorum)*.[3136] Mi történhetett? Talán a padló beroskadása okozta halálát? Szobája alatti helyiségbe zuhanva nyakát törhette? Netán a plafon adta fel véglegesen? A gravitációt kedvelő gerendák zúzták össze a Luxemburgi emberét? Mint oly sok fontos eseménynél a múltból, csupán a sötétben tapogatódzhatunk.[3137] Jöjjön akkor Jób könyve. „Eddig jőjj és ne tovább".

Térjünk vissza a bivakhoz! Alkalmanként nem az anyag fáradt el, hanem a csehek. „Boemi et gentes, qui sunt in domo dicti Johannis" (Giovanni da Susans) elpusztították a tulajdonos lakását. Elégették az ágyakat, a padokat, a ház valamennyi

---

3131 A teljes mondat: „És azt mondám: Eddig jőjj és ne tovább; ez itt ellene áll kevély habjaidnak"!

3132 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 430v. 1412. 10. 25. Dub ma Český Dub Csehországban. A feljegyzésben olvasható itáliai tanúk neveinek leírásával nem volt problémájuk.

3133 ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 135r. 1412. 10. 25.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 282.

3134 ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 136v. 1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1413. február 11-e, utána 1413. március 10-e a következő dátum.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283.

3135 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 475v–477v. 1413. 1. 16.

3136 Uo.; Uo. Tomo 19. 24r–27r. 1413. 2. 10.; Uo. 27r. 1413. 2. 27.

3137 Szarkazmus? Kérdezné immár hetedjére Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az! Válaszolom hetedszer.

részét.[3138] Ez a zabra, avagy a lakhatás bemutatásához a jobb példa, azt választásom jelzi. A szerencsésebbek fogadókban kaptak szobát. A Stella tulajdonosa (Giovanni), Michael Rabatta mellett számos magyart meg csehet látott vendégül. Számlájukat a város fedezte, pontosabban onnan várták a kifizetést.[3139] Végezetül nézzük, kik jártak a legjobban. 1412. november 4-én a császár, a császárné, továbbá a bárók lakóhelyeinek előkészítéséről rendelkeztek. Ágyakat és szálláshelyeket kerestek.[3140] A Luxemburgi lakása nem lehetett silányabb cividalei otthonánál, ahol a pátriárka palotájában (Palazzo Calisto) lakott.[3141] Megjegyzem, nem mindennapi hely. Tele longobárd emlékekkel. Udinében – ez nem lesz újdonság – Giovanni Guberti házában rekreálódott.[3142] 1413 márciusában az épületen javításokat végeztek a visszatérő királyra várva.[3143] Alkalmanként fát hozattak a fűtéshez.[3144]

Il bivacco

A velencei katonák elszállásolásáról szinte semmit sem találtam.[3145] Egy alkalommal ugyan megállapítják, a sereg a nem képes egy helyen táborozni.[3146] Ez bizony édeskevés, mert egyáltalán nem biztos, hogy arra utal, nincs akkora placc, ami elég lenne. Marad a szó (bivacco) értelmezése. Szabad ég alatt táboroztak, szerencsés esetben sátor-félékben. Komolyabb településeken a házakban. Miként a Morosini-kódexben „stancie e loze achanpade per la canpagna".[3147] Erősítsünk egy újabb bejegyzéssel. 1411 decemberében – említettem – a Köztársaság gerendák vásárlására utasította Belluno podestàját.[3148] Ezekből a zsoldosoknak szállásokat készítenek a Livenza folyónál.[3149]

3138 BB UDINE. Annales. Tomo 19. 52v–54v. 1413. 3. 10.

3139 Uo. 125r. 1413. 6. 6.

3140 Zsigmond még nem császár, Borbála se császárné, sőt ott sem volt férje mellett, de ez van a bejegyzésben. A borgókból felelősöket jelöltek ki. Uo. Tomo 18. 434r–436v. 1412. 11. 4.

3141 ANNALI (FRIULI) VI. 248. A bejegyzés dátuma: 1412. 12. 12.

3142 MARCHESI, 13. Említettem, ma il complesso Gubertini-Valentinis, és a Via Daniele Manin utcában található. CARGNELUTTI, 55–62.

3143 BB UDINE. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 222v. 1413. 3. 11.; Uo. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz.

3144 Uo. 1411. 12. 18. A fát folyamatosan küldték. Uo. 1411. 12. 22. 31. 1413. 1. 2. 3. 4. 5. 7.; Uo. Collezione Joppi 687. k. Le più importanti note dei libri che ancora restano dé Camerari di Udine. 223r. 1413. 1. 7.; Uo. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. 1413. 1. 16. 17. 19.

3145 Az alcímre: a szerző itt – immár ötvenötödik alkalommal oly szellemesen – egy francia szót fordít olaszra.

3146 A szövegben ezt olvashatjuk: „quod nostre gentes in uno loco solo non possent simul stare nec alozare". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 66v. 1412. 9. 27.

3147 MOROSINI I. 63/610.

3148 A szövegben ezt olvashatjuk: „debet emere assides V^{m}".

3149 A szövegben ezt olvashatjuk: „pro faciendo logiamenta stipendariis nostris".

Legyen hova visszahúzódniuk az árokból *(fossa)* és az erődítésből *(seraleum)*. Ne gödörben *(cava)*, vagy a falusiak szállásaiban *(logiamenta)*, házaiban *(domus)* lakjanak.[3150] A katonai elosztóközponként szolgáló Treviso életét az 1412 márciusának végén a gyülekező katonák alaposan megváltoztathatták. A stipendariusok a falakon belül, mi több, a város határában egyaránt héderelhettek.[3151]

[3150] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 219v. 1411. 12. 18.

[3151] A szövegben ezt olvashatjuk: „campus sive exercitus noster rediit in Tarvisium et ibidem ac in certis villis ibi proximis omnes gentes allogiate sunt". Uo. Misti, Registri 49. 103v. 1412. 4. 8.

Ez a legérdekesebb fejezet

Bestye magyar

A korszak elbeszélői, nem kezdem magam ismételni, miért nem szembesítettem állításaikat semmivel, egyöntetűen a magyarok kegyetlenkedésein szörnyülködnek.[3154] Krónikáink szövegével nagyvonalúan megcáfolnám a nyilvánvaló velencei hazugságokat.[3155] Ha lennének ilyenek, habár nemzetem lovagiasságához nem férhet kétség.[3156] Azt terveztem, bemutatom vérszomjas ellenlábasunk szörnyű tetteit, de azok a fránya források minket marasztalnak el. Nemzetem védelme érdekében egyszerű a megoldás. Az embertelenséget tekintsük hősiességnek, így azonnal csendesülésbe csap át a megbántott néplélek háborgása. Még mielőtt valaki félreértené eszmefuttatásomat megjegyzem, a brutálisnak értékelt tettek a harcmezőn nem számítottak kirívónak. A súlyosabb dolgok akkor történtek, amikor a csatát követő gyilok a taktika részének számított. A civil lakosságnál a nyers és érzelemmentes kíméletlenség a megfélemlítést szolgálta.

Amikor a rémségekről értekezünk, sohasem a harcok alatt elesettekre gondolunk, jóllehet ők is borzasztóan fejezték be életüket. Azokat a bejegyzéseket, ahol az elhullottak számát adják meg, érdemes alapos fenntartással kezelni.[3157] Nem sokat találtam. 1412 májusában többszörös áttéttel jutott el egy beszámoló Zsigmondhoz. Katonái 9000 velenceit öltek meg.[3158] Ugyanebben a hónapban Rómából a padeborni kápolnaigazgató (Heirich Grashof) írt Dortmund városának. A Luxemburgi emberei 1500-nál több velencei harcost elfogtak, illetve levágtak.[3159] Szeptemberben ugyanő 300 feletti számra tette a magyar veszteséget.[3160] A hírt feltehetően az ebben

---

3154 A fejezetcímre: a szerző itt – immár ötvenhatodik alkalommal oly szellemesen – a saját véleményét osztja meg.

3155 Az alcímre: a szerző itt – immár ötvenhetedik alkalommal oly szellemesen – nem a saját véleményét osztja meg.

3156 Szarkazmus? Kérdezné immár nyolcadjára Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az! Válaszolom nyolcadszor.

3157 A pontos, de még a hozzávetőleges veszteségről sincs fogalmam.

3158 Az iratot egy anonim fogalmazta a német lovagrend mestere (Konrad von Egloffstein) számára. Amikor névtelenünk Mainzban járt követségben, a Budán tartózkodó Heinrich von Herforst leveléből értesült a 9000 velencei levágásáról. ASCHBACH I. Beilagen 12. sz. 1412. 5. 2. Aschaffenburg. Ismeretlen kiadó. Regesztája: ZsO III. 2062. sz. A számról inkább no comment.

3159 A szövegben ezt olvashatjuk: „ceperunt nuper sive captivarunt et interfecerunt ultra 1500 de gentibus et soldatis dictorum Venetorum, prout nunc in curia veraciter famatur". LINDNER, 83–84. 1412. 5. 20. Róma. Heirich Grashof oklevele. Regesztája: ZsO III. 2166. sz.

3160 A szövegben ezt olvashatjuk: „etiam quod nuper fuit magnus conflictus inter Venetianos et gentes regis Romanorum et Ungarie et Ungarorum erant ibidem interfecti, ut dicitur ultra trecenti, sed Venetorum interfectorum non erat numerum". LINDNER, 84. 1412. 9. 26. Róma. Heirich Grashof oklevele. Regesztája: ZsO III. 2731. sz.

a hónapban az Urbsban várakozó két követtől (Uski János, Ottavio da Santo Severino) hallhatták.[3161] Soványka értesülések, de sokkal vidámabb a kedv, amikor sikerült kigyűjtenem, mit tartogattunk a legyőzötteknek.

Előzményként 1355-tel kezdem. Lackfi Pál udvari lovag emberei augusztus 11-én Zürichnél parancsba kapták, „egy németet se fogjanak el, hanem mindnyájukat részegítsék meg a halál poharából".[3162] Amazok hiába nyújtották könyörögve kezüket: „O lyeber her foh mych nicht thewth mych",[3163] a magyarok vészes kardot villogtatva fejük fölött, elcsapták karjukat és fejüket. Az öldöklés közben ilyesformán válaszoltak: „Wezteg kwrwanewfya zaros nemeth, iwttatok werenkewth ma yzzywk thy wertheketh"![3164] Folytassuk 1432 nyarával. Luccánál úgy hangzott Zsigmond állítólagos ukáza, ne ejtsenek foglyot, mindenkit vágjanak le, aki a koronája iránt nem engedelmes.[3165] Megjegyzem, 1411/1412-ben Ozorai Pipo emberei szorgalmas hagyományőrzésként követték az elődeik által kijelölt utat. Bartolomeo Lando veronai jegyző szerint a mieink könyörtelenek voltak. Az elfogott számszeríjászoknak levágták mindkét kezét. Van, akinek az egyiket, míg másoknak kiszúrták a szemeit, sokakat kivégeztek.[3166] A csonkítás gyakorlati hasznáról most nem értekeznék. Bizonyos testrészek hiányában nem lehetett könnyű harcolni. Matteo di Niccolò az első kategóriába tartozott, neki a mancsait nyisszantották le.[3167] Picivel szerencsésebben járt egy másik harcos. Jobbjának hiányát látva évekkel később bűnözőnek néztek, ezért maga Tomaso Mocenigo dózse bizonyítékként egy papírt állított ki neki. A szerencsétlen nem tolvaj, nem büntetésként lett invalidus. A hungarusok bántak így el vele.[3168] Lehetett hát rettegni.

A korabeli források Ozorai Pipo nevéhez kötötték a legtöbb atrocitást. Minden gaztett mögé őt képzelték. A temesi ispán valóban pártolta a kegyetlenkedé-

[3161] MNL OL DF. 288618. sz. 269v–271r. 1412. 5. 17. Róma. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: REPERTORIUM GERMANICUM III. 01455. sz.; ZsO III. 2148. sz.; MNL OL DF. 288624. sz. 153r–v. 1412. 5. 17. Róma. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: ZsO III. 2149. sz.; MNL OL DF. 288639. sz. 209v–210r. 1412. 5. 20. Róma. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: ZsO III. 2165. sz. Utaltam rá, Uski Jánost 1412 májusának a vége felé Zsigmond visszahívta a római kúriából. MNL OL DF. 287745. sz. 189v–190r. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1412 májusának adták ki. HEIMPEL 1932, 21. sz. Regesztája: ZsO III. 2225. sz. Mivel június utolsó napjaiban Uski János még Rómában volt, a visszarendelés lehetett később is. MNL OL DF. 278941. sz. 1412. 6. 26. Róma. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: ZsO III. 2345. sz.

[3162] KÜKÜLLEI, 109.

[3163] Hevenyészett fordításomban: Ó, kedves uram, fogj el, ne ölj meg!

[3164] KÜKÜLLEI, 109.

[3165] PELLEGRINI 1901, 233.

[3166] VARANINI 2007, 455–456.

[3167] PREDELLI III. Libro X. 188. sz. (Az eredetiben: 188. sz.) 1413 körül. Regesztája: ZsO IV. 1511. sz.

[3168] Regesztája: ÓVÁRY 1890, 288. sz. 1416. 1. 5.; ZsO VI. 1402. sz. Az eredetit nem találtam.

seket. A velencei háború első szakaszában a spilimgergi krónikában két település (Castello di Torre, La Bastia di Montreale) elfoglalásakor az egyik kéz csonkítása mellett, az egyik szem kivájása járt a szembeszegülőknek.[3169] A Pordenone szomszédságában álló, előbb említett Castello di Torre várában, 38 védő karja bánta az ellenállást.[3170] A Firenzei kifejezetten támogatta a nyilvános megszégyenítéseket. Motta sikeres elfoglalásakor állítólag sok számszeríjásznak, továbbá másoknak szelték le a jobbját, az orrát meg a fülét.[3171] A fájdalomba sokan belepusztultak.[3172] Mentségére, miként tudattam, ekkor a velenceiek megöltek egy nagyon híres magyar bárót.[3173] 82 velencei harcos praclija bánta a temesi ispán szolidaritását.[3174] Ha viszont a barátság, a bosszú, a megemlékezés hármasára egységeként tekintünk, biztos elcsendesülnek a károgók. Camillo Fassetta egyéb vérengzésről is beszámolt. A temesi ispán Cordignano, Castello di Quero, Valmareno, településeken jó nyolcvan embernek lenyesette a szagló- és a hallószervét.[3175] Az atrocitásokat Poggio Braccolini így összegezte: Ozorai Pipo felégette a borgókat, szokásuknak megfelelően mindent tönkretettek.[3176] Michele Steno dózse, III. Wittelsbach (Szakállas) Lajos rajnai palotagrófnak szánt 1412. júniusi levelében megdöbbentő dolgokról tudósítanak. A Firenzei a keresztény szokásokat a sutba dobva könyörtelenül viselkedik. Az elfogottak kezeit lecsapatja.[3177] 1412 decemberében Udine környékén megszálltak egy kisebb erősséget *(cortine)*, a temesi ispán parancsára a hozzávetőlegesen 40 főnyi fülöncsípett számszeríjásznak a jobbja hullott a porba.[3178] III. Pandolfo Malatesti amikor ezt meghallotta, azt üzente, le fogja vágni a magyar hadvezér fejét.[3179]

3169 CHRONICON (SPILIMBERGO), 63–65. Valamint: MARCHESINI, 743–744.

3170 BENEDETTI, 69.

3171 1411. december 24-e és december 29-e között. Mindenképpen még 1412. január 8-a előtt.

3172 SANUDO, 860.; CHRONICON (SPILIMBERGO), 63–65.

3173 SANUDO, 860.; DOLFIN, 148. Marcali Miklós ugyan Motta alatt esett el 1412. augusztus 25-én, de nem róla van szó. Halálára: MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

3174 MOROSINI I. 63/629.

3175 FASSETTA, 152.

3176 A szövegben ezt olvashatjuk: „essendo da lui arsi i borghi, e, secondo l'uso de'nemici, per tutto dato il guasto". POGGIO, 174.; MELLINI, 38. A magyarok kegyetlenkedéseiről számol be Andres Redusio is. REDUSIO, 834.

3177 A szövegben ezt olvashatjuk: „idem Pippus maximas crudelitas fecit, non servans mores christianorum et faciens incidere manus captivis post eorum captivationem". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 36v–37r. 1412. 6. 26. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 249. sz.; ZsO III. 2346. sz.

3178 DOLFIN, 158. Említettem, Ozorai Pipo az 1412-es év a végén, vagy decemberének az elején járt Friuliban, illetve annak közelében. December másodikán visszatértek városukba azok a követek, akiket Udinéből küldtek a temesi ispánhoz. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 454r–456v. 1412. 12. 2. Regesztája: ZsO III. 3034. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 248. A bejegyzés dátuma: 1412. 12. 2. Udine.

3179 DOLFIN, 158.

Ozorai Pipo egyéni példamutatása kellően motiválta a többieket. A mieink a parasztokat sem kímélték. Miután sértetlenségükben bízva a várakból kiküldték őket megadni magukat, jött a mészárlás.[3180] A serravallei meg a cenedai részeken leánygyerekek, szüzek, asszonyok, mátkák, özvegyek váltak a barbárok prédájává. Andrea Redusio hosszasan megemlékezett egy Feltréből származó donnáról,[3181] Margarétáról, aki „praeda in manus venisset barbarorum". A hölgyet prostituáltként erővel egy bordélyba rakták, ahonnét szülei pénzért váltották ki a barbárok kezei közül. Hazavitték, ahol viszont nem evett, nem ivott, nem aludt. Hamarosan örökre lehunyta szemét. Halála családján kívül az egész várost megérintette.[3182] Krónikásunk megemlíti, a számtalan szomorú női történetből egyet emelt ki.[3183] Andrea Redusio nyilvánvalóan szóbeszédre hagyatkozva fogalmazta a mieink kegyetlenkedéséről szóló részeket. Margitét is. Ne legyenek kételyeink! A seregek szörnyűségekre képesek a civil lakossággal, különösképpen a gyengébb nemmel szemben, mint ezt tették a mieink közösen III. Friedrich von Ortenburg gróf embereivel. 1412. október 7-én Cividaléból indulva megdúlták Pagnaccót, Cersettót, más településekkel együtt. Az összes asszonnyal, akik a látókörükbe kerültek, pajkoskodtak, emellett két-, három-, négy- és ötéves fiúkat, sőt nyolc-kilenchónapos csecsemőket fűztek rabláncra. Olyan embertelenségeket követtek el, amire még a zsidók sem vetemedtek.[3184] A szexuális vágy levezetésére választhattak volna más megoldást. Igaz, pénzért. „Chunionta meretrix" Udinében tevékenykedett. 1413. február 13-a tájban viszont kizárt, hogy bájait árulta volna. Ekkor az egyik kuncsaft megsebesítette.[3185] Nem ő volt az egyetlen rosszlány a városban. A „Contrata Furnorum" részen egy élelmes polgár kiadta a házát a rosszéletű hölgyeknek.[3186]

Velencei szemszögből ergo jogosan állították a Firenzeiről: „molto chativo e mal desposto".[3187] Gróbiánernek tartották, én inkább unortodox filantrópként tekintek rá. Sajnos az „audiatur et altera pars" senecai szellemében nem hallgathatom

---

3180 SANUDO, 859.

3181 A férje serravallei volt.

3182 REDUSIO, 834–835.

3183 A szövegben ezt olvashatjuk: „Ex acervo quarum miserabilium Dominarum unam Margaretam etc". Uo. 835.

3184 Arra kérik Cividale városát, járjanak közben a kiskorúak szabadonbocsátásában Blagaji Lászlónál, a magyarok capitaneusánál és Georg von Hauspergernél. BB UDINE. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 318. sz. 1412. 10. 8. Giovanni Cassini udinei kapitány oklevele. Regesztája: ZsO III. 2774. sz. Georg von Hausperg birodalmi kapitányként 1410 végén Udinében mozgolódott. SINI, 23. 1411. augusztus 19-én a városban volt. BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 97. sz. 1411. 8. 19. Udine. A város oklevele.

3185 Uo. Tomo 19. 28r–30r. 1413. 2. 13.

3186 BB UDINE. Annales. Tomo 19. A szomszédok viszont feldobták őket. Ennek hatására megtiltották a hölgyek jelenlétét. Uo. 48r–51v. 1413. 3. 3.

3187 MOROSINI I. 63/589.

el a további elmarasztaló megállapításokat sem. A magyarok sok családot elűztek, gyermekeket és kisdedeket vittek el, számos házat felgyújtottak, úgy vidéken, mint a városokban. Jelentős károkat okoztak, de jöttek, valódi eredmény nélkül távoztak.[3188] Zsigmondot sem kímélték. Csak király, semmiképpen sem császár. Ráadásul tolvaj. Ökröket, teheneket meg egyéb állatokat lop.[3189]

Az embertelenségek a lakosság mellett a katonák elrettentését szolgálták. Pszichológiai hatásuk erősnek bizonyult. Az atrocitásokról hallva több alkalommal önként átadták a várakat, a városokat. Antonio Bonfininál „a magyarok bestialitásáról" több helyen említés történik. „Azoknak, akik a csata után életben maradtak, kinyomták a szemüket, vagy levágott kézzel eresztették el őket".[3190] A történetíró olvasta Zsigmondnak Velencével viselt dolgait, mi több, hallotta „egy sereg magyartól, aki a friuli tájon át vonult Itáliába, és megvallotta, eközben jó néhány levágott kezű ellenséget látott".[3191] A 15. század végén vagyunk, a hadjárat közel 80 éve befejeződött. Azokat a végtagokat nem mi távolítottuk el. A temesi ispántól tarthattak rendesen. Ez alól a szövetségesek sem jelentettek kivételt. Utinumban 1412. november 4-én Ozorai Pipo érkezését megelőzően határozatot hoztak. Bárki rosszat mondana róla, azt árulónak tekintik.[3192]

Poggio Bracciolini nyomán viszont mondjunk nemet a fentiekre. Miként lehetne gonosz az, aki közepes termetű, fekete szemű, fehér bőrű, vidám, nevető arcú, szikár, jó egészségnek örvendő,[3193] nagy szakállú, nációnkhoz hasonlóan vállig érő hajú, mindig selyemből készült földig érő ruhájú?[3194] Ugye semmiképpen?[3195] Ékesszólóan beszélt, csillogó intelligenciával áldotta meg az Úr, a firenzei nyelven kívül magyarul, németül, lengyelül, csehül, vallachul jól kommunikált.[3196] A vizuálisok szerencsésebbek, hiszen csupán elég megnézniük Andrea del Castagno freskóját a Villa Carducci di Legnaiában.[3197]A Ciclo degli uomini e donne illustri kilenc képből áll, köztük Pippo Spano. Milyen az élet! Egy ilyen remek embert ké-

[3188] Uo. 63/774.

[3189] Uo. 63/775.

[3190] BONFINI, 3. tized. 3. könyv. 24. fejezet.

[3191] Uo.

[3192] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 434r–436v. 1412. 11. 4. Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz.

[3193] A szerző kiemeli, utolsó éveiben köszvény gyötörte. POGGIO, 176.

[3194] Uo.

[3195] Szarkazmus? Kérdezné immár kilencedjére Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az! Válaszolom kilencedszer.

[3196] POGGIO, 176.

[3197] Ezt hívják Villa Carducci-Pandolfininek is. Firenzében áll.

pesek voltak vád alá helyezni. Poggio Bracciolino szerint miután elhagyta Itáliát, Marsilio da Carrara és Brunoro della Scala azzal jött elő, a velenceiek lefizették.[3198] Bizonyítékot is szolgáltattak. Nem okkupálta Padovát és Veronát.[3199] Ügyes! Éppen az a két város fájt neki, ahonnét száműzték őket. Szépen idepasszítható Antonio Redusio. Ő nem árulással, hanem gonoszabb váddal illette. Katonai hozzá nem értéssel. A temesi ispán nem volt bölcsebb Hannibálnál, aki miután a cannaei csatában (i. e. 216) győzelmet aratott, képtelen volt azt kihasználni.[3200] Ozorai Pipo pedig a rosszul őrzött serravallei földek, majd a cenedai vidék felé fordult, ahol hódított, rabolt, foglyokat ejtett.[3201] Mellékesen Eberhard Windecke nemkülönben a korrupció okán kárhoztatta. Hagyta magát megvesztegetni. A lagúnák városától két malváziával megtöltött aranyozott ezüst flaskát kapott. Ezekbe nem bort töltöttek, hanem pénzt. Emiatt nem foglalta el a Luxemburgi Treviso környékét.[3202] Antonio Bonfini sem kímélte. „Számos derék tettet hajtott itt végre, de a velencei arany megvesztegette őt, elhagyta a tartományt és visszavonult Magyarországra. Kapzsisága lelepleződvén, miként mondják, Zsigmond megparancsolta, töltsenek aranyat a szájába, és így fojtsák meg".[3203] Hát nem!

Sebben, crudele

A másik oldal kegyetlenkedéséről örömmel értekeznék, de nincsenek adataim.[3204] Ami van, azt a 16. századi historikus, Giacomo Valvasone da Maniago munkájából kerítettem elő. Tristano Savorgnan 1412 májusában visszaszerezte famíliája névadó várát, áttörve az udineiek és a birodalmi csapatok közreműködésével felépített sáncokat. Elfoglalta a castellót, a védőket rabul ejtette, kezüket levágatta.[3205] A fenti akció az utinumi hadjárathoz köthető, amikor a polgárok a Köztársaság csapatainak a rém-

[3198] A szövegben ezt olvashatjuk: „lui da'Veneziani con danari corrotto". POGGIO, 176.; A korrupciót Domenico Mellini hasonlóan előhozta. MELLINI, 40. Hosszasan fejtegette, miért nem lehet igaza Marco Antonio Sabellicónak, aki azt állította, miután Ozorai Pipo hazament, árulása miatt Zsigmond megölette. Miként beszélik, Marco Antonio Sabellico szerint, aranyat olvasztva a szájába. Uo. 40–56. Domenico Mellini szintén megadta a két vádló (Marsilio da Carrara, Brunoro della Scala) nevét. Uo. 56.

[3199] POGGIO, 174.; MELLINI, 56.

[3200] A hatalmas győzelemét követően nem támadta Rómát. Ellenfelei időt kaptak csapataik rendezésére.

[3201] REDUSIO, 834.

[3202] Eberhard Windecke ebben a fejezetben az 1411-es évre utal. WINDECKE, 7-es fejezet.

[3203] BONFINI, 3. tized. 3. könyv. 24. fejezet.

[3204] Az alcímre: a szerző itt – immár ötvennyolcadik alkalommal oly szellemesen – Antonio Caldera egyik operájából (L'inganno tradito dall'amore) lopott. Hevenyészett fordításomban: Bár kegyetlen.

[3205] Pier Silverio Leicht az adatot egy kéziratból (Giacomo di Valvasone: Vita del Patriarca Antonio Pancera) idézte. 1909-ben az ő tulajdonában volt. LEICHT 1941, 24. Említettem, a foglalás időpontja 1412. május 27-e lehetett. MOROSINI I. 63/676.; SANUDO, 866–867. A bejegyzés dátuma: 1412. 5. 17. Valamint: VERCI XIX. 73.

tetteit hallva elmenekültek a városból. Az irgalmatlan velencei bánásmód hiátusának okát a propagandának köszönhetjük. Miért foglalkoztak volna saját szívtelenségükkel, amikor azokat inkább a hőstetteknek tekintették.

És jött a doktor

Kevesbé ismerjük, mi történt a megsérült katonákkal, továbbá a civilekkel.[3206] Egyet már most szeretnék leszögezni. A bejegyzésekben egyetlen alkalommal sem említették, miszerint az összetűzések, ostromok, csaták után bármelyik táborban járvány tört volna ki. Amennyiben ennek indokát kivételesen nem az adatok hiányában keressük, akkor csupán kérdéseket tudunk feltenni. Azonnal temettek? Nem hullottak tömegével? A dögvész annyira hozzátartozott az emberkedésekhez, hogy nem tartották említésre méltónak? Bármelyik felvetés lehet igaz vagy hamis egyaránt. Pestisre alig találtam utalást. Egy alkalommal a vicenzai egyházmegyében, a Brenta folyónál található Santa Lucia Benedek-rendi kolostor (Chiesa di Santa Lucia di Brenta) esetében igen, de nem kifejezetten a járványra utalva.[3207] A másik adatra Conegliano kapcsán bukkantam. Írtam, 1412 júliusában a járvány miatt *(propter epidimiam)* nagyon sokan elhagyták a várost és környékét.[3208]

A mieink kúrálásáról semmilyen adattal nem rendelkezem. Mindenképpen borbélyokkal indulhattak útnak. Számíthattak szövetségeseik felcserjeire is. A harctéren szerzett sérüléseket helyben kezelhették, a súlyos betegeket hátra küldhették.[3209] A király állandó orvosi felügyelet mellett utazott. A hadjárathoz tapasztható forrásokban sajnos egyiküket sem említik, habár Viggiù-ban 1413. október 31-én, amikor XXIII. János pápa képviselői Zsigmonddal közösen a zsinat helyének Konstanzot választják, egyik tanúként említik Thoma de Omolia medikust.[3210] A Luxemburgi, jóval a velencei háború után, Raguzából akarta megszerezni „magistrum Bartholum phisicum". Sikertelenül, jóllehet hét havi fizetését ajánlották fel neki, de az orvos kijelentette, egyrészt a viharos időjárás, másrészt egészségi állapota miatt nem

[3206] Az alcímre: a szerző itt – immár ötvenkilencedik alkalommal oly szellemesen – a Mester, alias Presser Gábor örökbecsű sorait használta fel. Mielőtt az Artisjus lecsapna. Ez egy másik doktor.

[3207] A szövegben ezt olvashatjuk: „pro maiori parte propter guerras et alias pestes ac incomoditates depopulare et devastate sunt". VERCI XIX. 2104. sz. 1412. 8. 21. Vicenza. Pietro Emiliani vicenzai püspök oklevele.

[3208] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 51r. 1412. 7. 24.

[3209] Nem Magyarországra, de ezt sem lehet kizárni.

[3210] A szövegben ezt olvashatjuk: „in artibus et medicinae doctor". PALACKÝ, 57. sz. 1413. 10. 31. Viggiù. Közjegyzői oklevél. Regesztája: ZsO IV. 1238. sz. Talán Tomaso d'Amelia. Igaz, őt sem ismerem.

vállalkozhat az útra.[3211] Ha a királynak szüksége volt, akkor Udinében egészségügyi tanácsot kérhetett Martino Pettorinótól *(magister medicine)*.[3212]

Az ellenfélről valamivel több az információm. A nagy mottai egymásnak feszülés során számos katona megsebesült, sokan meghaltak.[3213] Emlékezzünk Carlo Malatesti meg Taddeo Dal Verme sérüléseire. A Köztársaság a csatát követően számos előkelőt küldött a sereghez,[3214] borbélyokkal, orvosokkal *(medici)*, sebészekkel *(chirurgi)* együtt. A rászorulók kezeléséhez gyógyszereket, élelmiszer csomagokat *(confezioni)*, borokat, frissítőket *(rinfrescamenti)* vittek magukkal.[3215] Az ütközet befejeztével Carlo Malatesti Trevisóba vonult 3000 lovassal, plusz 1000 gyalogossal „per medicarsi".[3216] A harcmezőn túl máshol is gyógyíthattak. A szállítható állapotú súlyosabb esetek Velencébe vagy más városokba kerülhettek. Tudjuk, az invalidusok kezeléséből az Ospedale di Santi Pietro e Paolo kivette a részét.[3217] A bejegyzésben szegényeknek nevezik őket, mert a magyarok jól helybenhagyták őket. Levágták a kezüket. Őket kórházakba helyezték, elegendő vizsgálatot és kisegítő személyzetet rendeltek melléjük. Az ehhez szükséges szereket a doktorok a patikusoktól kapták. Anyagilag mindent a lagúnák városa fedezett.[3218]

Gondoskodásról olvashatunk a Morosini-kódex lapozgatása közben. Azt a 82 szerencsétlent, akit Ozorai Pipo Motta megszállásakor megcsonkíttatott, a lagúnák városába küldték. Gyógyító pontokra kerültek, jó ellátásban részesültek.[3219] Paolo Leoni *(provizor in campo)* lerepült a lováról. A csípőjén sérült meg. Nyolc napra hazamehetett, de ezután irány a sereg.[3220] Velencében kezeltethette magát. A lélekről sem feledkeztek meg. A hazatérő megcsonkítottaknak hivatalt adtak, az apjukat elvesztő lányokat a Köztársaság pénzén kiházasították.[3221] Végezetül egy szubjektív megjegyzés. Életemben számos alkalommal megfordultam. Nem maradt ki sem Velence, sem Siena. Mindkét városban rendszeresen felteszem magamnak a

---

3211 RAGUZA (OKLEVÉLTÁR), 153. sz. 1413. 11. 27. Raguza. A város oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1333. sz.

3212 Testvérével (Benvenuto) együtt a Luxemburgi familiárisává fogadta. RI XI/1. 488. sz. 1413. 5. 17. Udine.

3213 DOLFIN, 156.

3214 Ők: Vittore Soranzo, Jacopo Tron da Candia, Niccolò Malipiero, Giovanni Valaresso, Cristoforo Duodo. SANUDO, 870.

3215 Uo.

3216 Erre augusztus végén kerülhetett sor. Uo. A szövegben III. Pandolfo Malatestinek tulajdonítják a trevisói utat. Ez elírás lehet.

3217 Velencében van. Még mindig kórház.

3218 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 80v. 1412. 1. 19.

3219 MOROSINI I. 63/629.

3220 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 141r. 1412. 10. 21.

3221 SANUDO, 860.

kérdést. Melyik a szebb? Az Ospedale di Santi Pietro e Paolo, avagy az Ospedale di Santa Maria della Scala? Segítség!!!

Én zabrálok, te zabrálsz, ő zabrál

Az értelmetlen halálon túl a háború elengedhetetlen velejárója az erőszakos fosztogatás.[3222] Büszkén állíthatom, ebben mindig jól teljesítettünk. Remekül indítottunk! A kalandozások korában Európában a dobogó legmagasabb fokára kerültünk. Később sokat kopott a sármunk. Védelmünkre mondom, akadtak azért fellángolások. Így a velencei hadjárat idején, amikor én egy tízes skálán egy ötöst adnék katonáinknak. A közepes jegy legfontosabb okát az oldalunkon harcoló, a szakma nagymestereinek számító bohémiai zsoldosokban látom. Egyszerűen lefölözték a sikert. Habitusukat bemutatandó elég legyen Zsigmond 1414 júliusi, berni napjait megidéznem.[3223] A város egy alkalommal ezüstedényeivel akart teríteni. A király ekkor azt mondta az udvarmesternek: „Nem! A csehek nem tudnak lopás nélkül élni, elcsennék azokat".[3224] Nem árt megjegyezni, a városi krónika írójának a két nép nyelve egyformán érthetetlen lehetett, így aztán lehettek közöttük magyarok szépszámmal.

1412 novemberében Udinében azért súlyosabb esettel találkozhatunk. Bizonyos cselák urak perlekedését látva kiderül, azt hiszik, lovaikat honfitársaik közül a Savorgnano vára alól menekülők köthették el, mivel náluk bukkantak az állatokra.[3225] Egyszóval meglopták egymást. Azok a zsoldosok lehettek, akik Utinumból levelekkel bombázták az erősséget, quasi fenyegetésként. Ezeket egy hölgy vitte. A postást a város fizette. Csapatuk nemrégen lovagolt be IV. Ludwig von Teckkel a városba.[3226] Másik magyarázatom a gyenge osztályzatra az unalomig ismételt kifogás. Kevés bejegyzés szól a zsákmányolásokról. Az sem elképzelhetetlen, egyszerűen alábecsültem ebbéli képességeinket. A csehek a zsiványkodásban, a hazudozásban, az úrhatnámságban élen jártak, ellenben több adatot ismerünk róluk.

Az utólag fanyalgóknak szigoruk vasfüggönyén szeretnék egy kiskaput nyitni. Zsigmond csapatai gyakorlatilag rá lettek kényszerítve a fosztogatásra Nem ren-

[3222] Az alcímre: a szerző itt – immár hatvanadik alkalommal oly szellemesen – egy szláv eredetű szót ragozott el egyes számban.

[3223] Zsigmond 1414. július 3-a és július 7-e között járt a városban. AS TORINO. Sezioni Riunite. Camera di Savoia. Inventario 39. Foglio 18. 37. sz. Uo. 106r–v. 1414. 7. 3. Bern.; RI XI/2. 12252. sz. 1414. 7. 7. Bern.

[3224] CHRONIK (BERN), 218–219.

[3225] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 446r–v. 1412. 11. 16.

[3226] Udine 10 soldit fizetett a kézbesítésért. A szövegben ezt olvashatjuk: „una femina che porta certe lettere a Savorgnan de defidatione per parte deli signori Boemi". BB UDINE. Collezione Jopi 688. k. Vegyes iratok 61v. 1412. 10. 1. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 245. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 1.

delkeztek semmilyen utánpótlási vonallal. Természetesen nem a Magyarországról érkező hadtápra gondolok, ez a távolságot látva, az emberanyagot leszámítva, elképzelhetetlen, hanem azokra a városokra, várakra, falvakra, amelyeket elfoglaltak, és ahonnét ellátmányt remélhettek. Kényszeres felmentési kísérletem második lépcsőjeként azokat szabadítom ki a lopás súlyos vádja alól, akik egyéni érdeklődésből magukhoz vettek egy-egy érdekesebb tárgyat *(Davaj csaszi!)*.[3227] Én ezt a szubjektív szándék öntudatos kifejezési módjaként, pozitívan értékelem, utóvégre a katonák lelkében a könyörtelen körülmények hatására a pszichésen elfojtott jósággal ellentétben felszínre törő vad vágyak csendesítésének fétisekbe szublimált eszközeként tekintünk a megszerzett javakra, szakmaiatlanság lenne originális, avagy generikus rablásról beszélnünk, ezért új terminus technikuskén az etnogenezisre visszavezethető zabra kifejezés használatát javasolnám.[3228]

A hatalmaskodások elsődleges oka az állandó élelem- és takarmány hiánya,[3229] de azt sem zárnám ki, miszerint nemcsak szerettek, hanem tudtak is zabrálni. Tisztában vagyok vele, a világon az a legjobb munka, ami élvezetet ad, ráadásul anyagilag megéri. Hát ez annak számíthatott. Miért kellett rabolni? Mert több ezer lovas táplálása ellenséges környezetben elképesztő nehézségekbe ütközhetett. A húsliszt is elfogyhat egyszer.[3230] Mellékesen elképesztően unalmas lehetett napokig azon élni, habár a liofilizált élelmiszerek mai hívei erről bizton másképpen gondolkodnak. Még Friuliba sem értek, Krajnában már demonstrálták szakértelmüket. Rendesen belekezdtek.[3231] Mielőtt megkapnám az akadémiai történetírással szemben megfogalmazott hontalan gazemberség, mi több, a paradigmaváltásra alkalmatlanság jogos vádjait, megjegyzem, egyrészt, már nem tartozom közéjük, másrészt minden sereg ezt tette. Egy példa. 1066-ban a normandiai herceg, a későbbi I. (Hódító) Vilmos angol király emberei partra szálltak. Még a hastingsi csata előtt azonnal beszerző körútra indultak. Nem vittek magukkal pénzt.[3232] Miután 1411 decemberében bevonultunk Udinébe, alaposan kifosztottuk a város fennhatósága alá tartozó részeket.[3233] Céloztam rá, ez azon a tanácsülésen (1411. decem-

[3227] Idág én.

[3228] Így írtok ti!

[3229] Innentől újból én.

[3230] Giovanni Villani számolt be a porrá tört szárított hús használatáról. A velencei hadjáratban ehették az ebből készített levest. PÓR 1892, 616–617.

[3231] Említettem, nincs pontos dátuma az iratnak. Többen, többféle időpontra tippeltek. Clemens Wenzeslaus von Brandis 1411 körülire tette. BRANDIS, 66. sz. Borsa Iván/Mályusz Elemér a sokkal hihetőbb 1412. július 26-a előtti idő mellett döntött. ZsO III. 2473. sz. Valójában mindegy. A fosztogatás ténye a fontos.

[3232] BÁRÁNY 2013, 65.

[3233] A szövegben ezt olvashatjuk: „Ungari damnificaverunt et continuo damnificant villas nostras".

ber 9.) derült ki, ahol megjelent Paul Glovicer. Két küldöttet szalajtottak a temesi ispánhoz. Kérjék meg, állítsa le embereit.[3234]

Nem tisztem véleményezni a következőket. Az alábbi példák az actus maioris potentiae, netán az actus minoris potentiae kategóriájába sorolandók-e? De mindenképpen muszáj az utókorral megosztanom. Az éhség nem lebecslendő determinációja mellett olykor kedvtelésből zabráltak, máskor az anyagi javak erőszakos megszerzésétől várhatták személyiségük kiteljesülését. 1412 januárjában elhagyták Marca Trevigiana földjét. Sok foglyot és gyermeket vittek magukkal, eladva őket rabszolgának.[3235] Nem tölt el büszkeséggel annak a két honfitársamnak a tette sem, akiket Udinében (Borgo Grazzano) élő Daniele takács *(textor)* vett észre 1411. december 13-án. Ügyeit intézendő kilovagolt,[3236] amikor meglátta a mieinket. A pernahajderek egy brussai ember kislányát meg kisfiát vonszolták magukkal.[3237] Az utinumi polgár a gyerekeket 10 dukátért megvette tőlük.[3238] Milyen okból? Nem derült ki. Az ilyenféle emberkereskedelem nem számíthatott egyedinek.

Nem szeretném pejoratív jelzővel illetni fiainkat, de néhányan örömmel álltak úton (sic!). Magister Geromino udinei aranyműves épen Velencéből tért vissza, ahol számos dolgot vett, de a mieink mindent elvettek tőle, 80 aranydukát értékű kárt okozva a polgárnak.[3239] Büszkén állítom, képesek voltak a házasságszédelgés mintájára egy új bűneseti eljárást innoválni. Ez a szappanszédelgés. Egy gemonai cívis a magyaroktól szappant szerzett, de azok ezután ezt még egyszer eladták, de már másnak. A pórul járt azt kérte, szolgáltassák neki vissza.[3240] Ha valóban jól fordítom a savonum szót, akkor a mieink vagy büdösek maradtak, vagy nyilaik húrjai idegeskedhettek a karbantartás hiányában. Én inkább az utóbbira voksolok. Emiatt jobbnak gondolom a faggyú ferdítést (sic!). Döntésemhez az sem ad segítséget, hogy akire újból rásózták az árut (Amanadus), az fűszerrel foglalkozott. Speciarius volt, mondhatnánk spicy boy. Mindkettőt forgalmazhatta. De vajon mi történt az utinumi Tomada asszonnyal, aki a Porta San Quirino környékén élt? Nehéz kideríteni.

3234 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 258r–v. 1411. 12. 9. Valamint: LEICHT 1941, 6

3235 MOROSINI I. 63/639.

3236 A szövegben ezt olvashatjuk: „equitaret supra Pasonum". Ez Pasian di Prato.

3237 A szövegben ezt olvashatjuk: „vidit Ungaros ducere unam puellam et unum puerum unius hominis de Brissa".

3238 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 263r–265v. 1411. 12. 14.

3239 Uo. 339v–342r. 1412. 3. 21.

3240 A szövegben ezt olvashatjuk: „qualiter certus civis de Gemona conquestus fuit de certo savono sibi accepto per Ungaros, qui Ungari postmodum vendiderunt ipsum savonum ser Amanado speciario". Uo. Tomo 19. 24r–27r. 1413. 2. 10.

Többen számos dolgot engedtek át neki eladásra, ám a mieink elvették tőle a portékákat. Tetejében az áruk eredeti birtokosai elégtételt vártak tőle.[3241]

1412. május 11-én Guglielmo da Prata levélben próbálta megnyugtatni a magyaroknak, különösképpen a cseheknek tulajdonított károk miatt a Pátria vezetőit.[3242] Abban a megegyezésben – erről írtam – amelyben egy hungarus csapatot villa Quals településről az udinei földekre csoportosítottak át, lényegi kitételnek számított, új helyükön senkinek se ártsanak.[3243] 1412 júniusának második felében a mieink Oderzóból indultak el gabonát rekvirálni. Pietro Diedo emberei megzavarták őket. Többüket levágták [3244] A nagy mottai csatát is a zsákmány utáni vágy fordította Velence javára.[3245] Marin Sanudónál az ütközetben rengeteg magyar meghalt, mert szívesebben fosztogattak. Sokuk zsebe ekkor már tele arany dénárral és pénzzel.[3246] A szövetségesek sem úszták meg. Cividale panasszal fordult Udinéhez. Az utóbbi zsoldosai a fennhatóságuk alá tartozó két falut (Buttrio, Orsaria) megdúlták. A megvádoltak tiltakoztak. Jelezték, földjeiken számos náció leledzik *(in terra nostra sunt diverse gentes)*. Csehek meg hungarusok, akik nem Utinum stipendiariusai. Úgy vélik, ők okozhatták a károkat.[3247] Bizonyítékként felhozták, az egyik rablásban részt vett bohemust Orsaria közelében megölték.[3248] Említettem, 1412 októberében a mieink III. Friedrich von Ortenburg gróf embereivel Cividaléből kilovagolva rabolták le Pagnacco, Cersetto, továbbá más településeket. Az atrocitásokon túl, amit lehetett, elvittek.[3249]

A legkeresettebb portékának – jeleztem – az ellátmány számított. Zsigmond egy dátum nélküli iratában,[3250] György fia István és András fia Péter serravallei ka-

[3241] Uo. 122v–125r. 1413. 6. 5.

[3242] PASCHINI 1990, 717.

[3243] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 493v–494v. 1412. 7. 28. Regesztája: ZsO III. 2482. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 242. 1412. 7. 28.

[3244] Írtam, Velencében 1412. június 20-án értesültek a hírről MOROSINI I. 63/691.; SANUDO, 868.

[3245] MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz.

[3246] SANUDO, 869–870.

[3247] BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 127. sz. 1412. 9. 23. A város oklevele.

[3248] A szövegben ezt olvashatjuk: „pridie unus Bohemus ex his, qui iverant ad sachomannum, fuit interfectus prope villam Orsarie predictam". Uo.

[3249] BB UDINE. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 318. sz. 1412. 10. 8. Giovanni Cassini udinei kapitány oklevele. Regesztája: ZsO III. 2774. sz.

[3250] MNL OL DF. 287745. sz. 292r–v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 3130. sz. Carlo Laurenti a kéziratában 1412. május 16-ra datálja az iratot. LAURENTI, 81.

pitányokat figyelmeztette.[3251] Péter cenedai főesperes, spirituális vikáriusával, plusz a városlakók együtt panasszal éltek. Egyesek folyamatosan károkat okoznak nekik, élelmüket, javaikat elveszik, hiába egyeztek ki Ozorai Pipóval az ellenkezőjéről. A két parancsnok ezentúl védje meg őket. Kérésükre szolgáltassanak nekik igazságot.[3252] Az isztriai hadjáratban – 1413 telén – szintén az ennivalót keresték. Giorgio Dolfinnál Parenzo, valamint Pola városok alól az állatállományt elhajtották.[3253] Kijárt a meglepetésből másoknak is. A Firenzei a harapnivaló fejében, Arzignanónál táborozva, a helyieknek pénzt ajánlott. Hittek neki. Rengeteget összehordtak, de a temesi ispán nem fizetett. Utaltam rá, a parasztok emiatt megtámadták őket.[3254] Jöjjön a többi adat! Az 1412–1413 fordulóján Padova, majd Vicenza környékén poroszkáltunk éppen, közben el nem ítélhető módon enni akartunk. Vázoltam, milyen szomorú kép tárul elénk, hiszen gumókat meg répát vettek magukhoz. A parasztok, mivel Velence oldalán álltak, úgy az élelem, mint az abrak beszerzésének lehetőségét elzárták előlük. Hullottak az állatok, pusztultak az emberek.[3255] Február környékén Castello di Montebello alól jószágokat hajtottak el.[3256] A Serravallében állomásozók, ha kosztolni akartak, rabolniuk kellett.[3257] Idéztem Ludovico Buzzaccarini beszámolóját. Szinte naponta kilovagolnak a városból takarmány után kutatva.[3258] A polgárok ott sem érezhették magukat biztonságban, ahol a király seregei lettek elszállásolva. A baráti Cividale lakóit rettegésben tartják Zsigmond magyar- és a cseh alattvalói. Szüntelenül kifosztják azokat, akik élelmet, köveket, plusz a hadseregnek szükséges egyéb dolgokat szállítanak. Azzal a kéréssel fordultak a Luxemburgihoz, akik csapatainak fuvaroznak, azok biztonságban közlekedhessenek.[3259]

Nem kifejezetten a zabra kategóriájába tartozik, amikor a katona pénzt kért kölcsönbe, ellenben nem adja vissza. Alkalmanként így tettek a bohémek. Úgy Udinében, mint máshol.[3260] Mi sem tétlenkedtünk. Egyik capitaneusunk Utinumban elfe-

---

3251 1412 tavaszán ők a capitaneusok. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 58r. 1412. 5. 20. Serravalle. György fia István és András fia Péter kapitányok oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 732. sz.

3252 MNL OL DF. 287745. sz. 292r–v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 3130. sz. Carlo Laurenti a kéziratában 1412. május 16-ra datálja az iratot. LAURENTI, 81.

3253 MOROSINI I. 63/772.; DOLFIN, 162.; SANUDO, 877.

3254 MOROSINI I. 63/773. A bejegyzés dátuma: 1413. 2. 7.; DOLFIN, 162.; SANUDO, 877–878.

3255 MOROSINI I. 63/758.; DOLFIN, 160.; SANUDO, 875.

3256 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 182r. 1413. 5. 12.

3257 Ne zárjuk ki, néha vásárolhattak.

3258 A szövegben ezt olvashatjuk: „cotidie vadunt seu mittunt sacomanos suos extra cum equis pro stramine multum longinque a terra predicta". Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 113v. 1413. 3. 10.

3259 Regesztája: ZsO IV. 1505. sz. 1413. Cividale város oklevele.

3260 Már említettem. LEICHT 1941, 35.

lejtett hat librát visszaadni.[3261] Sorolom tovább. Elsőnek meghatározom, mikor telt be Friuliban meg Udinében, ami be szokott. Csapataink megérkezésétől számított négy hónapon belül. 1412. április 10-én Weidenben kihirdették, Zsigmond, a birodalmi vikárius, Paul Glovicer, a magyarok- és a csehek kapitányai, a város borgóinak közös határozatát. Valaki bemenne bármelyik házába, onnét erőszakkal dolgokat vinne el, legyen az nappal, akár éjjel, azt nyakánál fogva felakasztják *(apicado per la gola)*.[3262] Egyenes beszéd. Nyilvánvalóan mindennaposnak számítottak a besurranások.

Azért a polgárokat se féltsük. Egy alkalommal néhány bohém elvette egy udinei borát. III. Friedrich von Ortenburg kijelentette, szeretné meghallgatni a másik felet *(audire volebat Boemos)*.[3263] Mindenki megnyugtatására májusban kiderült a turpisság. Leonardo degli Croz kára nem olyan nagy *(non tale damnum patiatur)*, ezért megfelelő időben veszteségét kompenzálják.[3264] Június 23-án megszavazták, lőréjéből a város fog vásárolni.3265 Legtöbbször a jegyzőkönyvet vezetők, de a többi jelenlévő sem tudta pontosan, valójában a csehek, illetve mi emberkedtünk-e éppen. A fenti nedűről nem hallgathatom el, a bejegyzés margójára a „pro facto Hungaris" került. A főszövegben viszont a cselákokról olvashatunk. Ilyenkor szakad ketté a kutató lelke. Animája mélyén megrögzött hungarus, viszont Eva Herzigova, Jaromír Jágr, Pavel Nedvěd okán megveszekedett bohemus drukker. Miképpen lehetne hát finomítani a fenti zsiványkodásokat? A challenges in personal sphere, in living together kifejezés nagyvonalú értelmezésével, hiszen ez magyarázatot, és felmentést is ad tetteikre.[3266]

A következő történet hősei kétséget kizárólag megállapították, 1413 elején magyarok raboltak ki két udinei szűcsöt (Michele, Niccolò Curtoni). A bejegyzésben: „ungaros et latrones".[3267] Szerencsére semmi „seu" szócska. Ebben az esetben én bizony azonnal kitéptem volna a lapot a bejegyzést örökre megsemmisítendő, arra gondolva, anno ezt a huszárokkal miért nem tették meg. Új terminus technikust alkotva, pozitív történelemhamisításként.[3268] Mellékesen imádhatták a szőrméket,

---

[3261] Az udinei tanács visszafizetésre szólította fel. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 335v–339r. 1412. 3. 18.; Uo. 339v–342r. 1412. 3. 21.

[3262] Uo. 342r. 1412. 4. 10.

[3263] Uo. 352r–v. 1412. 4. 25.

[3264] Uo. 372r–374v. 1412. 5. 16.

[3265] A szövegben ezt olvashatjuk: „ut solvatur sibi de una vegete vini ab ipso emptis". Uo. 393r–395r. 1412. 6. 23. Utólag is elnézést kérve, mert lehetséges, hogy valójában egy rendes friuli DOCG volt.

[3266] Hevenyészett fordításomban: Az együttélést tekintve kihívásoknak van kitéve.

[3267] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 468r–470v. 1413. 1. 9.

[3268] Szarkazmus? Kérdezné immár tizedjére Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az! Válaszolom tizedszer.

no meg az abból készült hacukákat. Egyrészt a zord időjárás, másrészt a valorizáció végett. Erős vonzalmunk áldozata a már említett Niccolò Curtoni. Zsigmond bizonyos szervitorai számos prémet raboltak el tőle.[3269] Zsigmond ágyúmesterét *(magister bombardarum)* viszont megkövetném.[3270] Ő valójában elfelejtette visszaadni, amit kölcsönbe kért. Pietro Conzano mester mellpáncélját.[3271] Mindannyian lehetünk feledékenyek. Ne ítéljük el![3272] Jól látszik, a helyiek meg a katonák közötti konfliktus oka nem volt más, mint a zabrálás. Miután Zsigmond elhagyta Udinét, káraik megtérítését az idősebb Mościc Stęszew lovagtól várhatták.[3273]

Az udineiek sem hagyták magukat. Mihelyt tehették, megpróbálták megvédeni, vagy visszaszerezni javaikat. 1412. augusztus elsején, örök kedvencem Ludovico Cignotti doktor előterjesztésére, a tanácsban megvitatták, mi történt az előző este. Harcos csihipuhira *(rumor)* került sor „inter populum nostrum et Ungaros". A magyarokat, Istennek és Szűz Máriának hála, sikerült lecsendesíteni. Nagyon nagy szükség van rájuk a Pátria szabadságának megtartása végett, ennek ellenére a polgárok a rendszeres atrocitásokat elszenvedve utálják, mi több, gyűlölik őket. A város hat képviselőjének közvetítésével érjék el, mindkét oldal tegye le a fegyvert, béküljenek ki. Végezetül valamennyiüket *(omnes dicti Ungari)* helyezzék át a belső városi földekre.[3274] A két bejegyzés időrendi közelségénél fogva ugyanarról a csapatról lehet szó. Egyszer a mieink lettek a lopások elszenvedői. Megjegyzem, a szövegben használt „multociens" szót értelmezve látszik, többször próbálkoztak igazukat bizonyítani. 1412. november 16-i tanácsülésen megbízták kapitányukat (Cristoforo Valentini) kapja el a vétkest/vétkeseket, állítsa az elkövetőt/elkövetőket a gonosztevők bírósága elé.[3275] A károsultaknak pedig kompenzálják a veszteségeiket.[3276]

Ismerünk a megbocsátható kategóriába sorolható fosztogatást. A keresztényi alázatosságot szem előtt tartva, a hungarusok miután meglátogatták Aquilea városát, hívő emberhez illően számos relikviát magukkal vittek.[3277] Ezeket Francesco Ricchieri pordenonei zsoldosvezér jóval később Serravallében visszaszerezte. Ké-

---

3269 Ez lehetett a januári rablás. BB UDINE. Annales. Tomo 19. 52v–54v. 1413. 3. 10.

3270 Neve helyét sajnos kipontozták.

3271 A szövegben ezt olvashatjuk: „eius coracia". BB UDINE. Annales. Tomo 19. 95r–102v. 1413. 5. 12. Corazza = mellvért.

3272 Szarkazmus? Kérdezné immár tizenegyedjére Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az! Válaszolom tizenegyedszer.

3273 BB UDINE. Annales. Tomo 19. 122v–125r. 1413. 6. 5.

3274 UO. Tomo 18. 497v–498v. 1412. 8. 1. Regesztája: ZsO III. 2496. sz.

3275 A szövegben ezt olvashatjuk: „ad banchum iuris". Pontosabb lenne az „ad bancum iuris malleficiorum" kifejezés.

3276 BB UDINE. Annales. Tomo 18. 446r–v. 1412. 11. 16.

3277 Szarkazmus? Kérdezné immár tizenkettedjére Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az! Válaszolom tizenkettedszer.

sőbb a kegytárgyakat a Santa Maria degli Angeli templomba helyezte el.[3278] A fejezetet a számomra legfájdalmasabb történettel fejezem be. Archiváriusként végeztem. Hiába nem dolgoztam a pár hetes gyakorlatokat leszámítva tanult diszciplínámban, a mai napig szenvedéllyel emlékszem képzésemre a levéltármány és szerelem quasi schilleri szellemében. Ezért fáj annyira, amit a temesi ispán emberei a Cenedában fellelhető iratokkal tettek. Amit találtak, azt elégették, így alig maradtak feljegyzések az 1411-et megelőző évekből.[3279] Látom a jelenetet. Katonáink megérdemelt pihenőjüket töltve fázni kezdhettek, hát begyújtottak. De akkor miért dúlták szét a városban működő közjegyzői iskolát? [3280] Egyszerű! Mert már akkor sem szerették a kétszínűen pecsovics bottaio jogászokat.

L'occasione fa l'uomo ladro

A zabrálást a velenceiek hasonlóan magas szinten űzték.[3281] Erre a háború számos lehetőséget nyújtott. Carlo Malatestit 1412 májusában, azután júniusában arra biztatták, a Friuliban, továbbá a Tagliamento folyón inneni és túli részeken gyújtogasson, romboljon, pusztítsa a gabonát, a szőlőket, az erdőket, a házakat.[3282] Minden condottiere álmát foglalták ukászba. A fosztogatást. Ujjgyakorlatnak számított, mint a levéltárosnak a gurtnit meghúzni a deklin, a színésznek a ripacskodás, a politikusnak a semmiről értekezés. Nézzük tovább! Az 1412-es év novemberében Köztársaság zsoldosai betörtek az udinei földekre,[3283] elfogtak 100 embert, majd 2000 nagy állatot elhajtottak.[3284] A velencei zsoldosok bérét növelték az elesett magyaroktól elszedett értékek. 1412 februárjában Serravallét támadták, az attakot követően a holtakat levetkőztették.[3285]

[3278] A templom Pordenonében található. BENEDETTI, 69. 96.

[3279] Erre 1411–1418 között bármikor sor kerülhetett. GUIDA (ARCHIVIO), 306.; TOMASI 1998, 423.; SCARABEL, 15.

[3280] A magyarok támadása eredményeként szűnt meg. Niccolò Trevisan cenedai püspök 1476-ban szervezte újra. GIRARDI, 30–31.; SCARABEL, 30.

[3281] Az alcímre: a szerző itt – immár hatvanegyedik alkalommal oly szellemesen – „A lehetőség rablóvá teszi az embert" olasz közmondással játszadozott.

[3282] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 23v–24r. 1412. 5. 10. Kiadása: COGO 1893, 326–330.; DOCUMENTI (CARLO). 72. sz. Regesztája: ZsO III. 2123. sz. Ebben a szellemben: AS VENEZA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 29v. 1412. 6. 3.; Uo. 30v. 1412. 6. 5.; Uo. 32r–v. 1412. 6. 14. Valamint: SANUDO, 863–864. Továbbá: MALLETT 1989, 22.

[3283] Írtam, az attak célja Udine.

[3284] BB UDINE. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 302. sz. 1412. 11. 22. Kiadása: LEICHT 1941, Appendice V. sz. Regesztája: ZsO III. 2987. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 248. A bejegyzés dátuma: 1412. 11. 22.

[3285] MOROSINI I. 63/650.

A kutatás során számos érdekes szituációra bukkantam. Martino da Faenza, III. Pandolfo Malatesti kapitánya, csapatával 1412 áprilisának elején átrándult Ravenna környékére, ahol számos bagnacavallói embert kiraboltak és elfogtak. Ezzel nincs bajom, viszont éppen Velence szolgálatában állt, ráadásként a feldúlt részek a szövetséges Obizzo da Polenta fennhatósága alá tartoztak. Kiderült, a condottiere két emberével (Martino da Zane, Crafetto) hatalmaskodott. A pernahajderek egy kancellárt küldtek a lagúnák városába,[3286] de az semmilyen felhatalmazással nem rendelkezett. Sem a békülésre, sem a megegyezésre. A Köztársaság kérte a rabok gyors kiengedését.[3287]

Speciális esetek is előfordultak. A sereg rengeteg állatot zsákmányolt, emiatt Velencéből vevők érkeztek. A bejegyzésből a továbbiakban megtudhatjuk, ilyen esetben mi legyen a teendő. A döntés értelmében megjelenhetnek a seregnél, vásárolhatnak, a jószágokat Velencébe hajthatják, ott nyugodtan eladhatják a szokásos adó lerovása mellett. Ezután valaki shoppingolni szeretne, majd a lagúnák városán kívüli területekre szállítana a párákat, ezt szabadon megteheti, datiumot se fizessen.[3288] Nyilvánvalóan a különleges helyzetet felismerve olyan sokan próbálták megkerülni az adóhatóságot, hogy érdemes volt tiszta helyzetet teremteni. Olvashatunk számottevően nagy csordákról. Döntő részüket a magyaroktól szerezhették, de számukat azoknak a parasztoknak az barmai szintén kövéríthették, amelyeket az ellenség elől hajtottak el. Érintettem, III. Pandolfo Malatesti katonái 1412 októberében Udine sikertelen ostroma idején 500 nagytestűt zsákmányoltak. Görz környékén csordák és nyájak bánták megjelenésüket, a rabokról nem beszélve.[3289] A Morosini-kódex bölcs megállapítását elfogadva, a zsoldosok meg a katonák ebből nagyon meggazdagodtak.[3290]

Belefutottam baráti tűzbe is. A Vicenzában forgolódó harcosok alkalmanként saját eltartóikat gyapálták. 1412 decemberében a városban táborozó Grasso Gallucci da Venosa csapatából néhányan minden nap fosztogattak. Féktelen ördögökként *(diaboli deffrenati)* a parasztokat halálra szekálták. Kiderült, elsősorban szalmát, fát, de valójában minden egyebet elvesznek. Teszik ezt a helyi rektorok beleegyezésével. A polgárok azt várják Velencétől, ne engedjék a rablásokat. Levél ment a zsoldosvezérhez.[3291] Lett-e fogantaja az írásnak? Nem tudom. 1413 tavaszán, még a castellettói

---

3286 Martino da Faenza kancellárját.

3287 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 104v. 1412. 4. 11.

3288 Uo. 106v. 1412. 4. 17.

3289 MOROSINI I. 63/730.

3290 Írtam, Velencébe 1412. október 21-én a hír Latisanából érkezett. Egy nappal később megkapták Ermolano Lombardo provizor levelét. Uo.

3291 Vincenzo Scledo *(iudex)* és Traverso Barbarano képviselte Vicenzát. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 96v–97r. 1412. 12. 22.

fegyverszünet előtt, újabb követeket küldtek. Simone Thiene *(iuris utriusque doctor)* Valerio Loschival arra kérték a Köztársaságot, a náluk állomásozó fegyvereseik semmiképpen se fosztogassanak, hiszen ez parasztjaik megélhetését fenyegeti.[3292] A válasznak a helyükben én nem hittem volna. A replika még papírra vetve sem hihető. Zsoldosaik türtőztetni fogják magukat. Mindenesetre parancsba adják, amikor Grasso Gallucci da Venosa embereivel kilovagol takarmányért és fáért, amit nekik szánnak, ellenőrzés végett menjenek azokra a helyekre, ahonnét a rossz hírek érkeztek. Vicenzában viszont azt akarták, vonják ki a sereget a környékükről.[3293]

Padova lakói sem örültek túlságosan, amikor 1413 februárjában III. Pandolfo Malatesti csapataival oda készült, mivel az ellenség fenyegeti őket.[3294] Azonnal követet (Pietro Scrovegni) menesztettek Velencébe.[3295] Kérik, erre ne kerüljön sor. Ha mégis, akkor küldjenek nemeseket, akik a rektorokkal, a kapitánnyal meg más katonai vezetőkkel felügyeljék a rendet. A Köztársaság két tanácsost vezényelt oda. Érjék el, a bevonulók a polgárokat ne zaklassák, a szállások kijelölésénél pedig törekedjenek a felmerülő problémák elsimítására.[3296] A pajtási zabra szép példájával szembesülhetünk 1412 nyarán. Veronában a lázadók dolgainak szétosztásánál Bernardo da Priuli, valamint a lovas- és gyalogos zsoldosok között viszály támadt. Velencéből egy ügyvédet szalajtottak a vitás kérdések elsikálására. Mindeniktől szerezzék vissza az elkonfiskált javakat, vagy azok értékét. Ezeket csapják a prédához *(ad butinum)*, később osszák szét a katonáknak.[3297] Az akcióban a stipendiariusokon kívül a helyi rektorok, a provizorok, meg mások vettek részt.[3298] Zárásként egy érdekesség: Velence a sokat szenvedett hátország lakosait alkalmanként megjutalmazta. A lagúnák városát segítő padovai, trevisói, vicenzai, veronai alattvalóikat, hozzátartozóikkal együtt, életük végéig felmentette minden járandóságuk fizetése, továbbá valamennyi kötelezettségük teljesítése alól.[3299] A tengeri vidékek lakosainak engedélyezték az „offici-

[3292] A szövegben ezt olvashatjuk: „gentes nostre armigerorum in Vincentia residentes nullomodo vadant ad saccomanum, ut pauperes subditi nostri laboreria rustica non deserant et ut se substentare possint". BB VICENZA. Settore Antico. Archivio di Torre. Busta 60. 29v–30v. 1413. 4. 4. Velence. Látok egy kis problémát az előző levél datálásában. Az eredeti bejegyzésben 1413. április 2. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 173r. 1413. 4. 2.

[3293] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod gentes nostri exercitus se reducere debeant super territorio Vincentino". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 173r. 1413. 4. 2.

[3294] A szövegben ezt olvashatjuk: „in quantum inimici se transferant ulterius venire in civitatem Padue cum brigatis suis". Uo. Secreti, Registri 5. 111r. 1413. 2. 7.

[3295] Igen! A Srcovergni kápolna megrendelőjének (Enrico degli Srcovergni) családjából származik.

[3296] Fantino Michelit és Marco Dandolót választották. Nyolc napig maradhattak. A terminus leteltével, ha szükséges, másik két nemest küldenek. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 111r. 1413. 2. 7.

[3297] A nőági részt (dos), és a lázadók adósságát ebből előbb fizessék ki.

[3298] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 52v. 1412. 7. 26.

[3299] Uo. Avogaria di comun, Deliberazioni del Maggior consiglio, Registri A-28-10 73r. 1412. 2. 21.

um piperis" felállítását.[3300] Ennek lehetett köze a háborúhoz? Bizonyára. Említettem Castello di Montebello sorsát. A vár alatt élőket a magyarok alaposan lerabolták, házaikat felgyújtották. Emiatt Velence öt évre mentesített őket terheik alól.[3301]

Mindenki számára könnyedén elképzelhető, mit okozhatott egy hadjárat. Egy 1414. október 2-án kiadott iratban – több hónappal a tényleges hadiesemények befejeztével – éhínségről, elnéptelenedésről, bizonytalanságról, bűnözésről olvashatunk.[3302] A trevisói egyházmegye számos részén a termés mellett az állatállományban ugyancsak hatalmas károk keletkeztek. Az ott élők alaposan megszenvedték a vonulásokat.[3303] A fenti példák jól mutatják, akár mi, akár vetélytársuk masírozott fegyveresen egymást üldözve, a végeredmény elkeserítő. Egy aprócska analógia Magyarországról. Emlékszem, Sopronban, miképpen Kubinyi András kimutatta, 1480-ban, Dobeš Boškovic z Černahora királyi zsoldoskapitány embereivel 4665 forint kárt okoztak a polgároknak. Erre csak annyit mondhattak: hát szia halott pénz. Összehasonlításként. A város éves adója ritkán érte el az 1000 aranyat.[3304]

Kémek az oroszlánfészekben

A spionokat lehet utálni, de alkalomadtán sokat köszönhetünk nekik.[3305] Most nem a házmesterek kedvenc ügyködésére gondolok – hatalmas tisztelet a kivételnek –, hiszen rájuk jobban illik a besúgó kifejezés, hanem a kiemelkedő ügyekben életüket kockáztatókra. Jóllehet, minden nézőpont kérdése. Az egyik oldal részéről joggal istenített Margaretha Geertruida Zelle informátort, az ellenfél Mata Hari néven titkos ügynökként kivégeztette. Zsigmond már 1410-ben elkezdhette a politikai háttérmunkát, látszólag Brunoro della Scala és Marsilio da Carrara érdekeit szem előtt tartva. Erre a legalkalmasabb embert választotta ki. Ozorai Pipót, aki ebben ez évben átutazott Velencén, ahol csupán három órán át nézelődött, mert nem szándékozott senkivel sem összefutni. Firenzébe készült, ahol részt akart venni Keresztelő Szent János ünnepén (június 24.), de a visszaúton tervbe vette a vizit pótlását.[3306] A Luxemburgi követeként számontartott temesi ispán Bolognában járt XXIII. János pápánál.

3300 A szövegben ezt olvashatjuk: „quod omnes nostri Veneti et fideles ac subditi ducatus Venetiarum insule Crete, Pirani, Iustinipolis, Coroni et Mothoni et aliarum terrarum et locorum nostrorum a parte maris". Uo.

3301 Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 182r. 1413. 5. 12.

3302 PESCE, 6.

3303 Uo.

3304 KUBINYI 2001, 95.

3305 Az alcímre: a szerző itt – immár hatvankettedik alkalommal oly szellemesen – a Where Eagles Dare film címének eleve megtévesztő magyar fordításán csűrt egy rendeset.

3306 Ő a város védőszentje.

A ritorno valóban érintette a Köztársaságot, ahol augusztusban hivatalosan fogadták. Kijelentették, erre bejelentkezése esetén kerülhet csak sor. Ekkor nemeseket fognak hozzá küldeni, akik illő módon fogadják.[3307] Így is lett! Látogatása után kérésére egy hajó szállította Zenggig. Ebből a célból Isztriából rendeltek egy gályát *(Riperia)* a temesi ispán számára. Mindezt baráti gesztusként ingyen teszik, sőt a célállomásig fedezik költségeiket.[3308] A magyar király kedvenc hadvezérének útjáról azok a velencei követek szintén értesültek (Giovanni Barbarigo, Tomaso Mocenigo), akik ekkor Hungáriában képviselték a Köztársaságot.[3309] Velencében úgy értékelték, a Firenzei Itália határát politikai indíttatásból lépte át.

A Morosini-kódexben megjelenését összekötötték Zsigmond két legfontosabb szövetségesével (Brunoro della Scala, Marsilio da Carrara).[3310] Miképpen? 1410 júliusában – erről Cremona urától (Cabrino Fondulo) szereztek tudomást augusztus második napján –, a milánói herceg (Giovanni Maria Visconti) és Facino Cane a városon kívül, a Buscolado fogadóban *(l'oste Buzicaldo)* személyesen ütköztek a két száműzött itáliaival, ahol Patavium visszaszerzésére, valamint Marsilio da Carrara támogatására összeesküvést szerveztek.[3311] Peschiere del Garda városkában felkerestem a konspiráció színhelyét, az Antica Osteria Busocaldo éttermet. Az egykori épület a mai napig nyomokban őrizi a régmúltat. A megbeszélésről néhány padovai polgár tudomást szerzett, köztük számos előkelő. Páduában ekkor éppen ott volt Ozorai Pipo.[3312] Ennyi elegendőnek bizonyult. Azonnal összeboronálták a rebellisekkel.[3313]

A leleplezést kettő vagy három helyi élete bánta. Giacomo Micheli doktort Padovában kivégezték, majd négybe vágták. Piero helyi bőrműves *(pilizer)*, aki ferrarai lakos, ugyanerre a sorsa jutott, de Velencében. Miután meghalt, a Piazza di San Marcón szabdalták fel.[3314] Giorgio Dolfin a titkos légyott idejét 1410. július 20-ra, a

[3307] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 131r. 1410. 8. 21. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 184. sz.; ZsO II/2. 7878. sz. 10 nemest küldenek eléje. AS Venezia. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 131r. 1410. 8. 21. Egy szeptemberi számadásban utaltak a látogatásukra. Uo. Collegio, Notatorio, Registri 4. 78v. 1410. 9. Napi dátum nélkül.; Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 132v–133v. Kiadása: LJUBIĆ VI. 105. sz. 1410. 9. 2. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 189. sz.; ZsO II/2. 7900. sz. Valamint: MOROSINI I. 63/532.

[3308] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 125v. 1410. 8. 29. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 185. sz. Hibás dátummal.; ZsO II/2. 7892. sz. Hibás dátummal.

[3309] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 132v–133r. 1410. 9. 2. Kiadása: LJUBIĆ VI. 105. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 189. sz.; ZsO II/2. 7900. sz.

[3310] MOROSINI I. 63/532.

[3311] Uo.

[3312] A szövegben ezt olvashatjuk: „E anchora fose questo deschoverto per alguni citadini de Padoa, intro i qual se voia dir de sia stadi molti d'i grandi de Padoa, e eciamdio Pipo da Fiorenza". MOROSINI I. 63/532.

[3313] A számtalan esetből csak azokat emeltem ki, amelyekben a temesi ispánra, Zsigmondra és Magyarországra utalnak.

[3314] MOROSINI I. 63/532.

veronai határon fekvő, az osztrák herceg birtokában lévő egyik várba teszi, ahol padovaiak és veronaiak jelentek meg, mi több, megengedhetetlen szavakkal illették a Köztársaságot. Egy írás árulta el tervüket. Marsilio da Carrara be akar törni Pataviumba. Az egyik rebellist a városban fogták el. A szerencsétlen a kínzások hatására bevallotta tettét. A másikat Ferrarában csípték nyakon, innét vitték Velencébe. Mindkettőt felnégyelték.[3315] Láttuk, két krónikásunk írásában sok a hasonlóság. A szembetűnő különbség az összeesküvés helyszínében van. Marin Sanudo gyakorlatilag Giorgio Dolfin bejegyzését vette át.[3316]

És most jöjjön a kedvencem! Matteo padovai szűcs,[3317] akinek lába alatt égett a talaj, hiszen otthon több embernek tartozott, 1410 januárjában Ferrarába ment, ahol III. Niccolò d'Este ferrarai őrgróf feleségének, II. Francesco da Carrara (Il Novello) lányának (Gigliola) előadta, néhai apja szervitoraként szolgált. Kapcsolatba fog lépni Marsilio da Carrarával,[3318] ezt követően felajánlja szolgálatait. A hölgy levelet bízott rá.[3319] Bűnét mással tetőzte. Gigliola da Carrara balkezi testvérének (Milione) firenzei házában találkozott Marsilio da Carrara kancellárjával, aki beszámolt uráról. Kiválóan van. Fiorenziába akar jönni.[3320] Matteo megtudta a korlátnoktól, miszerint egy bizonyos szerzetes, aki Ozorai Pipóval együtt volt, elmondta neki, Zsigmond felajánlotta Marsilio da Carrarának, visszahelyezi a hatalomba.[3321] A temesi ispán származása rövidebb-hosszabb ideig hátrányos helyzetbe hozta Firenze polgárait. Amíg a magyar seregekkel Velence ellen harcolt, nem tehették be a lábukat Padovába.[3322] A szűcsmester élete végéig tartó hűséget fogadott a Carraresiknek. Ferrarából ördögi lélektől biztatva *(diabolico spiritus instigatus)* egy vakot küldött levéllel Pataviumba. A címzett Giovanni Micheli bíró volt.[3323] Álljon a család oldalára. A felbújtónak a következő ítéletet szánták: kössék egy deszkára és úsztassák a Santa Crocéig egy hírnökkel, aki

[3315] DOLFIN, 144.

[3316] SANUDO, 849–850. 853.

[3317] A szövegben ezt olvashatjuk: „Mateus piliparius dictus Pivato de Padua".

[3318] Gigliola da Carrara és Marsilio da Carrara testvérek voltak.

[3319] A levél Milone da Carrarának és Nanni Barberinónak ment, aki Marsilio da Carrara embere. Tudakozódjék testvére állapotáról. A válaszokat Matteo gyorsan hozza el neki Ferrarába.

[3320] Marsilio da Carrara Genovában van éppen.

[3321] A szövegben ezt olvashatjuk: „obtulerat ponere in domum ipsum dominum Marsilium". A történetről szóló bejegyzés dátuma 1410. augusztus 1. CESSI I. 1910. Appendice 12. sz. (1410). 8. 1. Valamint: CESSI I. 1910. 38–39.

[3322] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod aliquis Florentinus non posset habitare in Padua". A határozatot 1414 tavaszán oldották fel. Jöhettek a tanulók, és más státuszúak egyaránt. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti Registri 50. 103r. 1414. 4. 27. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 286. sz.; ZsO IV. 1913. sz.

[3323] Padovai judexnek írják.

folyamatosan kiabálja a bűnét.[3324] Ez lehet a Chiesa di Santa Croce vagy a Sestiere Santa Croce. Szerintem az elsőre utalnak. Jacopo d'Barbari 1500-ban készített metszetén (Venetie MD) jól látszik, a parton állt.[3325] Innét a vízen irány a San Marco,[3326] ahol őljék meg, később az oszlopoknál vágják négy darabba. Testéből kerüljön az origáói, a castelcarrói, az anquillárai meg a mestrei utakhoz.[3327] A hosszas fejtegetéssel azt akartam bizonyítani, hogy a Köztársaság békeidőben fokozott figyelmet fordított a belső ellenség kiiktatására, sőt ezt folytatták a háború kitörése után.

A Polak-Węgier barátság szép példájaként értékelhetjük egy ferences (Marco da Cracovia) segítségét. A szerzetes számos levelet szállított. Az irományok tartalmáról fogalmam sincs, de az illetékesek figyelmét azonnal felkeltette. Miután egyre több ilyen üggyel találkoztak, emiatt 1411. december 31-én súlyos szankciókat helyeztek kilátásba a kóbor fráterekkel *(frati vaganti)* szemben.[3328] A helyzet világos. Alaposan visszaéltek az irántuk táplált bizalommal. Csuhájuk alá rejtették a Velence elleni fondorlatot. A világiakat is vizsgálat alá vetették. 1411 decemberében – Ozorai Pipo csapatai ekkor javában Friuliban – azonnal felfedezték, Giovanni Pozzobonelli da Milano kapcsolatban állt a magyarokkal. Három évre kitiltották a Köztársaság alá tartozó területekről.[3329] A Consiglio dei Dieci rendelkezése alapján 1412. január 16-án az inkvizítorok azonnal, vagy legkésőbb a prandium után menjenek el Zerim Niccolosi házához. Óvatosan, de professzionális módon kérdezzék ki, érkezett-e újabb küldemény vagy pénz Hungáriából. Minden helyben fellelhető iratot, könyvet és bármi mást nézzenek át. Amennyiben találnának valamit, avatkozzanak be, sőt fogják el.[3330] Padova példáján bemutatható, mit tartott Velence az ötödik hadoszlopról. A Tízek Tanácsa egyik kiadványában felsorolták a mieinknek kémkedőket. Az irat 1419-ben készült. Érdekes képet adva a hírszerzők világáról. Első lépésként üzenetet küldtek Pataviumba.[3331] Kiderült, egy szavahihető emberük jött éppen Friuliból, aki lejegyezte a Köztársaság riválisainak a nevét. Derítsék ki az igazságot. A 13 eset roppant tanulságos. Bizsergető érzés olyan forrásokkal dolgozni, amelyekben a lebukottak egykoron nekünk dolgoztak.

[3324] A szövegben ezt olvashatjuk: „cum uno precone, qui continuo clamet culpam suam". CESSI I. 1910. Appendice 12. sz. (1410). 8. 1.

[3325] Valamikor 1810 után lebontották.

[3326] Utalhatnak a bazilikára és a térre is. Inkább az utóbbira.

[3327] CESSI I. 1910. Appendice 12. sz. (1410). 8. 1.

[3328] CESSI II. 1985a, 656–657.

[3329] AS VENEZIA. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 9. 81v. 1411. 12. 31.

[3330] FULIN 1871, 303. Valamint: ÓVÁRY 1890, 191. sz. Hibás dátummal.; ZsO III. 49. sz. Hibás dátummal.

[3331] Ilyetén tartalmú levél ment vicenzai meg a veronai podestànak és kapitánynak.

A 35 éves, alacsony, kerek arcú katona, Gabriele da Padova, legalább kétszer-háromszor utazott Venzonéből Veronán keresztül, három lóval, két–két apróddal, csomaggal, mint egy kereskedő.[3332] Nála minden a helyén. A városka Zsigmond pártján állt, a harcos gyakorlatilag álruhában csámborgott, ráadásul olyan helyet érintett, ahol Brunoro della Scala hívei éltek. Giacomo Squarzone da Padova 45 éves szervitor többször megfordult Firenzében.[3333] Vele mi lehetett a baj? Nemcsak Ozorai Pipo okán, aki ellenségnek számított, hanem mert a Fiorentina-Venezia csapatok éppen riválisként tekintettek egymásra. Ráadásul, már láthattuk, a városban egy carraresi fészökben (sic!) szervezkedtek a jómadarak. Mivel homályban marad, még mit derítettek ki róla, akár kémkedhetett is. Marsilio da Carrara egykori ferences káplánja, a Piove di Saccóból származó Francesco, Venzonéből indulva kóborolt. Az ő bűne Pelikán József-i. Kapcsolatban állt egyik rendtársával, aki Chioggiában prior, akinek a ragadványneve „Ongarino".[3334] Egy padovai prédikátornak és priornak nevezett szerzetes *(uno frate che si chiama priore e predicatore Padoano)* számtalanszor Trientben járt. A bejegyzés szerint Zsigmondot látogatta *(dice landava alo Imperatore)*.[3335] Most nem kell sokat gondolkodnunk a listázás okán. A padovai iskola rektorát *(Maistro Ferigo)* ugyancsak meggyanúsították. Okát nem írják, de a magyarok idején történt. A szép szál gyalogos (Niccolò da Padova),[3336] Andrea takács *(texaro de pani de lana)* fia, szintén vád alá került, mert „al tempo di Ungari e quelo che se fare 60 para de calce da devisa".[3337] Bernardino da Padova sem járt jól. Testvére Marsilio da Carrara borbélya volt. A harcok idején magyar barátsággal gyanúsították. Elfogták, majd megkínozták.[3338] Tomio da Padova Friuliból menekült a városba. Tisztában van valamennyi csapattal *(Thomio da Padua el qual scampo in Friul et e tornato a Padoa cognosce tuta sta brigata)*.[3339] Nem kizárható, ez máskor is történhetett, nemcsak a háború alatt. Ugyanez vonatkozik egy névtelen szavojai grófra is, akit megvádoltak *(El conte che e de Savoia cortexano de anni 40 de persona grando)*.[3340]

[3332] A szövegben ezt olvashatjuk: „andato da Venzon per la via da Verona do over tre volte cum tre cavalli do ragazzi e do valixe como mercadante". AS VENEZIA. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 10. 15r–v. 1419. 8. 19. Az iratot Roberto Cessi szintén használta. CESSI 1910, 39–40.

[3333] Megjegyzik, 45-nél akár idősebb is lehet. Uo.

[3334] A szövegben ezt olvashatjuk: „frar Francesco da Pieve de Sacho che frar minore sopranome ongarino e priore di Chioza". AS VENEZIA. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 10. 15r–v. 1419. 8. 19.

[3335] Uo.

[3336] A szövegben ezt olvashatjuk: „e uno belo fante grande".

[3337] AS VENEZIA. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 10. 15r–v. 1419. 8. 19.

[3338] A szövegben ezt olvashatjuk: „Bernardino da Padoa e uno so fradelo che e barbier di Marsilio da Carrara fo preso per sospeto al tempo di Ungari e tormentado". Uo.

[3339] Uo.

[3340] Több alkalommal semmi vád, csak egy nevet adtak meg. Nem lehet velük mit kezdeni.

Felderítők mennek hosszú éjen át

A felderítők kiküldése a hadmozdulatok szerves részének számított.[3341] Modern kifejezést választottam, de megbízásuk arra szólt, hozzanak új adatokat. Velencei részről azonnal megjelentek az ellenséges hátországban.[3342] 1412. január 31-én azért indítottak embereket, miszerint „habendo nova inimicorum".[3343] 1412 márciusában a kutatmanoktól hallották,[3344] milyen kevés a magyar katona Friuliban.[3345] Bozótpatkányaik egyike,[3346] Cristoforo da Reggio, minden nap a serravallei földeket vizslatta. Coneglianóból segítettek be neki.[3347] Carlo Malatesti 1412 júniusában Udinét támadva, előbb kikémleltette a tartományi erősségeket.[3348] Emlékezzünk vissza, kitől tudakozódtak, hogy 6000 lovasunk készül Itália felé. Tomaso Mocenigo és Antonio Contarini követektől.[3349] Ők természetesen nem kémek, hanem diplomaták. A különbséget nem tudom elmagyarázni. Az előzőket megvetjük, az utóbbiakat dicsérjük. De ne játszunk tovább a szavakkal! Van a spion, meg van a felderítő. Kinek-kinek As You Like It.

De miként tekintsünk Pietro Polanire? Megbízták, derítse fel, a Livenzán, illetőleg a folyó felett, San Stino irányába készül-e valamilyen erődítés. Menjen a városkához, ahol egy vagy két hűséges, megbízható roppant titokban nyomozzák ki.[3350] Ha igen, akadályozza meg, különben menjen San Stino alá. Ott várja be a kapitányát.[3351] Kommandós akciót vártak tőle? Talán. Ismételni fogom magam. Amikor Ozorai Pipo Marosticánál próbálkozott, Bassanóból felderítőket küldtek a magyarok táborába, akiktől megtudták haladási irányukat.[3352] Máskor Velence a zágrábi és más részekre indította embereit az ellenség mozgását kikémlelni.[3353] Ekkor választhat-

[3341] Az alcímre: a szerző itt – immár hatvanharmadik alkalommal oly szellemesen – a Felderítők mennek dal kezdősorát választotta.

[3342] SANUDO, 858.

[3343] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 238v. 1412. 1. 31.

[3344] Értsd: bozótpatkány, csipázó, csúszómászó, gyíkversenyző stb.

[3345] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registi 4. 9r. 1412. 3. 24. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 228. sz.; ZsO III. 1893. sz.; REGISTRI (CARLO), 15. sz.

[3346] Értsd: kutaman, csipázó, csúszómászó, gyíkversenyző stb.

[3347] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 6v. 1412. 3. 11.

[3348] SANUDO, 867.

[3349] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 30v. Kiadása: LJUBIĆ VI. 229. sz. 1412. 6. 5. Regesztája: ÓVÁRY 1890. 243. sz.; ZsO III. 2240. sz.

[3350] A szövegben ezt olvashatjuk: „a spiar e sentirse le dicte palade o bastie se fesse o no".

[3351] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 67r. 1412. 3. 11.

[3352] REDUSIO, 841.

[3353] A szövegben ezt olvashatjuk: „pro sciendo et habendo informationem de progressibus inimicorum". AS VENEZIA. SENATO, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 33v. 1412. 6. 18. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 244. sz. Hibás dátummal.; ZsO III. 2275. sz. Hibás dátummal.

ták ki Andrea da Bresciát. Egyike lett annak a négy explorátornak, akik mindig „in campo Hungarorum" fürkészgettek.[3354]

A mi oldalunkon ugyancsak lehettek csipázók. Utaltam rá, akár már Polcenigo megszállásakor munkába léphettek az árok gyenge pontjait megkeresni. 1413 januárjában Zsigmond kötelezi Udinét, polgárai közül egyet küldjön a következő kikötőkhöz: Marano, Portogruaro,[3355] Monfalcone, Aquileia. Ezekre a helyekre a király már odarendelte embereit. Együtt figyeljék a velenceiek mozgását.[3356] Értelemszerűen a magyarokat szolgálók a helyi erőkből kerülhettek ki, hiszen alapos helyismerettel rendelkezhettek. Ők jelentették az élő térképet, ha már ebből a korból semmilyen mappát nem ismerek. Vázlatokat, ahol utak, folyók, hegyek, dombok, lehettek felskiccelve, bizton használhattak. Említettem, 1413 márciusában a velencei hivatalnokok a Padova környékén álló várakat, plusz erődítéseket vizsgálták felül. Munkájukban Antonio Facini könyveire támaszkodtak.[3357] Rajzok lehettek bennük.

A rátóti legény

Rátóti Tari Lőrincet ne soroljuk a spionok közé.[3358] A lovag Erzsébet és Mária királynék, később Zsigmond udvarában kupálódott. A lúdtoll mellett barátságban állt a fegyverrel. 1401-ben a Luxemburgi letartóztatásakor egyetlenként rántott kardot ura védelmében. Ekkor súlyosan megsebesült, az orrán élete végéig viselte a penge nyomát. Sajnos Pietro della Francesca nem őt festette meg, hanem Urbino urát, Federico da Montefeltrót. Mennyivel érdekesebb lenne az Uffiziben az ő ábrázatját csodálni.[3359] Két évvel később a felkelőkkel szemben újból a király mellé állt. 1404-ben pohárnokmester. Miután 1408-ban visszajött compostellai zarándokútjáról, felvették a Sárkányrendbe.[3360] Alkalomadtán feltűnt a velencei földeken. Valójában miben mesterkedett, arról maximum tippjeink lehetnek.[3361] Próbáljuk hát az ötletek szabad lebegését a földhöz közelíteni. Göngyölítsük fel

3354 AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 5. 79v. 1417. 8. 13.

3355 Folyami kereskedelmére: FIGLIUOLO, 89–109.

3356 A jelöltek nevét nem adom meg. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 464r–466v. 1413. 1. 5.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz.

3357 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 114r–v. 1413. 3. 13.

3358 Az alcímre: a szerző itt – immár hatvannegyedik alkalommal oly szellemesen, ámbár hibásan, a liba lopó legényekhez sorolja.

3359 Tudom, a festő 1406-ban vagy 1412-ben született, de olyan jó lett volna.

3360 CSUKOVITS 2001, 35.; ENGEL II. 239–240.

3361 CSUKOVITS 2001, 36.

itáliai ügyködéseit. Nem lesz könnyű, mert tetemes számú hamisság zavarhatja meg tisztánlátásunkat.

Az első, vélhetően hozzá kapcsolható nyom, 1412 márciusából van. Ekkor a Köztársaság valamelyik börtönében sínylődött két lovag *(in nostris carceribus duo milites Hungari)*. Jeruzsálemből tértek vissza. Egy cellában, netán egy OpenDutyiban, közösen búslakodhattak káplánjukkal *(unus eorum capellanus)* egyetemben.[3362] A háborús helyzetre tekintettel, jóval Ozorai Pipo lovasainak a megjelenése előtt kérhettek engedélyt az utazásra. Nincs min csodálkozni! 1411 novemberében már rosszakaróként tekintettek rájuk. Bekasztlizásuk mutatja, hiába nem vettek részt a hadjáratban – a Szentföldet látogatták éppen – kizárólag nemzetiségük okán kapták el őket. Velencében rossz volt ekkor magyarnak lenni.

Honfitársaink maguk sem gondolhatták, kiszabadulásukat áttételesen a temesi ispánnak köszönhetik, mert elfogták Serravalle (Tomaso Barbarigo) és Motta (Giacomo Quirino da Candia) podestàit, akiket hazánkba küldtek. Valami módon a két anonim hungarus rabnak tudomására jutott a dolog, hiszen érdekes ajánlatot tettek. A pap tárgyalni fog a velencei foglyok, valamint mások kicseréléséről a lovagok fejében.[3363] Ez megszokottnak számít *(et consvetum sit in guerris nostris facere similia concambia)*, emiatt beleegyeztek a felvetésbe. Az egyházfi esküt tett. Küldetése sikertelensége esetén visszajön a bebörtönzöttekhez.[3364] A capellanus missziója kudarcot vallott, de ne bántsuk. Valójában el sem indulhatott. Egy másik határozatot fogadtak el. Figyelembe véve azokat, akinek a kezét levágták, és pénzen váltották ki magukat, nem tartották egyenlő értékűnek a két dolgot. A jövőre nézve károsnak értékelik a metódust, emiatt semmi „állami váltságdíj". Így a magyarjaink a börtönben maradtak.[3365]

Mi történhetett két nemesünkkel? Némi nyomot látok Sebenico városának egyik levelében, amelyben segítséget kértek a Köztársaságtól. Említettem, Zágrábban öt követük senyved Zsigmond fogságában, ezért fordultak hozzájuk.[3366] A Velencében aktuálisan bebörtönzöttek közül cserealapot szeretnének embereik kiváltására, habár más megoldás is érdekelné őket. Kívánságukat visszautasították. Rabjaik

---

[3362] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 9r. 1412. 3. 23. Velence Regesztája: ÓVÁRY 1890, 227. sz.; ZsO III. 1890. sz.

[3363] A szövegben ezt olvashatjuk: „unus eorum capellanus et ipsi Hungari offerant et dicant essen contenti mittere dictum suum capellanum ad tractandum concambium de dictis duobus nobilibus et aliis nostris subditis cum dictis duobus Hungaris".

[3364] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 9r. 1412. 3. 23. Velence Regesztája: ÓVÁRY 1890, 227. sz.; ZsO III. 1890. sz.

[3365] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 9r. 1412. 3. 23. Velence Regesztája: ÓVÁRY 1890, 227. sz.; ZsO III. 1890. sz.

[3366] Nevüket fentebb felsoroltam.

valamennyien az ő katonáik *(captivi, quos habemus hic in Venetiis, sint nostrarum gentium armigerorum)*.[3367] Árnyalja a képet, kettő közülük hungarus.[3368] Érdemes ránézni a dátumra. 1412 decemberében járunk, egyre szaporodhattak a dutyi falán a napokat, heteket, hónapokat jelző áthúzások. Ne zárjuk ki a következő variációt sem. A két lovagon kívül más honfitársainkat szintén megfosztották szabad életüktől. Ott vannak példaként, akiket egy Zenggből kifutó hajón fogtak el Polában. A pocsék időben a „barcha" itt vetett horgonyt. Ezen magyarok és egy firenzei család utazott. Rómába készültek a pápához. Valamennyiüket Velencébe vitették.[3369]

A legegyszerűbb megoldás az lenne, ha a káplánjukkal utazó két hungarus egyikében Rátóti Tari Lőrincet, Santiago di Compostella peregrinusát, Szent Patrik purgatóriumának túlélőjét tisztelhetnénk. Ő 1408. január 10-én kapott Zsigmondtól királyi beleegyezést Európa jelentősebb kegyhelyeinek felkeresésére.[3370] Vele egy a baj. 1412 márciusában, amikor engedélyezték a capellanus utazását, még IV. (Lancaster) Henrik angol király vendégszeretetét élvezte, aki csak április másodikán járult hozzá tengerentúli utazásához.[3371] Talán jól elbeszélgettek a zarándok lét rejtelmeiről, hiszen még hercegként, 1392–1393-ban ő is megfordult a Szentföldön.[3372] A sors iróniájának köszönhetően Rátóti Tari Lőrinc fegyverhordozóját *(scutiferum Laurencii baronis nostri)* egy angol zsoldos *(quidam Johannes Anglicus stipendiarius tuus)* titokban elrabolta *(abhinc clandestine abduxit)*. Zsigmond elrendelte a fiú *(scutiferum seu puerum)* visszaszolgáltatását.[3373] Sajnálatos módon a lovagról Albiont követően csupán 1413. január 20-án van hírem. Ezen a napon lépett

---

3367 PREDELLI III. Libro X. 172. sz. (Az eredetiben: 178. sz.) 1412. 12. 30. Kiadása: LJUBIĆ VII. 45–50. Regesztája: ZsO III. 3123. sz.

3368 A szövegben ezt olvashatjuk: „bene contenti sumus, quod de duobus Ungaris, quos carceratos habuimus et de quibus dominatio nostra habet disponere, conplaceatur sibi, videlizet quod procuretur fieri cambium de illis captivis Sibenicensibus pro istis duobus et contenti sumus, quod ipsimet, ad quos tangit factum, debeant hoc cambium procurare et si poterunt habere intentionem suam per cambium istorum duorum, bene quidem, sed si non poterunt dictum cambium obtinere, tunc scribant nobis ut informari sumus et possimus providere sicut nobis videbitur convenire". PREDELLI III. Libro X. 172. sz. (Az eredetiben: 178. sz.) 1412. 12. 30. Kiadása: LJUBIĆ VII. 45–50. Regesztája: ZsO III. 3123. sz. Zsigmond 1412. október 26-a és november 19-e között tartózkodott Zágrábban. ENGEL–C. TÓTH, 95.

3369 A szövegben ezt olvashatjuk: „per la qual se ave per prixioni de hongari, e per uno fameio fiorentim, chon anbasade e letere vegniva mandande a Roma a papa Zoane, e chom altri IIII chavalari". A bejegyzés nem egyértelmű. A követség a magyaroké lehetett. A négy lovag nemzetiségéről nem írtak. Talán a mieink voltak. MOROSINI I. 63/623.

3370 Életére és zarándoklataira: CSUKOVITS 2003, 77–79.

3371 Regesztája: ZsO III. 1926. sz. 1412. 4. 2. Westminster. IV. (Lancaster) Henrik angol király oklevele.

3372 BEVAN, 24–35.

3373 Zsigmond írhatta egy ismeretlennek. A zsoldos aktuális urának nevét nem adják meg a szövegben. Lőrinc bárót én Rátóti Tari Lőrincnek vélem. MNL OL DF. 287745. sz. 331v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Regesztája: HEIMPEL 1932, 114. sz.; ZsO IV. 1513. sz.

be Velence salvus conductusával a lagúnák városába.[3374] Zsigmond megbízásából járt el, és Udinéből bocsájtották útra.[3375] Megjelenésének másnapján személye a tanácsban terítékre került. Kijelentették, köszönjék meg Velence iránti jószándékát. Emlékeztessék, ők a békét akarják, ami legyen „honesta et rationabilia ut bona concordie et pax". Erről készek egyeztetni a Luxemburgival. Amennyiben a lovag ebben a szellemben lép eléjük, örömmel meghallgatják, ellenkező esetben térjen vissza.[3376] Ez bizony már a win-win előszele.

Egy másik bejegyzésből kiderül, ha a magyar király kész a paxra mondják el neki, embereik Capodistriában forgolódnak, ugyan másokhoz küldték őket, nem az uralkodóhoz. Velence békét akar, emiatt II. Cillei Hermann kérésének eleget téve kétszer bocsátottak útra követséget Zsigmondhoz. Az aktuális delegáció éppen Isztriában várakozik. Netán a Luxemburgi fogadni akarja őket, akkor Rátóti Tari Lőrinc közbenjárásával menlevelet kérnének. Feltételezték, a lovag beszélni fog a háborúról.[3377]1413. január 23-án azt vélték, tisztában lehet az uralkodó elképzeléseivel. A békéről, a birodalmi földekről, amelyeket Velence birtokol, valamint Dalmácia kérdéséről tanácskozni fognak vele.[3378] Néhány nap múlva újból lejegyezték, ők a megegyezés hívei, erről számoljon be az uralkodónak és ifjabb Garai Miklós nádornak. Mindenképpen tájékoztassa partnereit (Bartolomeo Nanni, Barbone Morosini), delegációjuk elindulhat-e a Luxemburgihoz.[3379]

Nem bizonygatnom tovább, aki rövidebb-hosszabb ideig a lagúnák városának a börtönében évődött az őrökkel, nem lehetett Rátóti Tari Lőrinc. Otthonos mozgolódásáról látszik, nem magánútra jött, hanem politikai kapcsolatfelvételre készült. Számomra az Óváry Lipót által használt titkos követ kifejezés bombasztikusabb a valóságnál.[3380] Nekem a fedett szó ugrik be, hiszen látogatását vallási célokkal indokolták. Lelkiségét akarja megerősíteni, emiatt a város templomait szeretné meg-

[3374] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 109v–110v. 1413. 2. 7. Kiadása: LJUBIĆ VII. 70–76. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 265. sz.; ZsO IV. 138. sz. Borsa Iván/Mályusz Elemér Óváry Lipótra hivatkozva (ÓVÁRY 1890, 265. sz.), 1413. január 20-ra teszi a salvus conductus kiállítását. ZsO III. 80. 1413. 1. 20. Nem így lehetett. Ezen a napon más történt. Ekkor lépett be Velencébe *(prefatus Laurentius cum nostro salvo condotto Venetias accessisset die vigesimo ianuarii 1412).*

[3375] Zsigmond 1412. december 15-e és 1413. január 18-a között tartózkodott Udinében, ahová majd az isztriai hadjárat után visszamegy. ENGEL–C. TÓTH, 95.

[3376] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 105v. 1413. 1. 21

[3377] Uo. 106r. 1413. 1. 21.

[3378] Uo. 106r. 1413. 1. 23. Kiadása: LJUBIĆ VII. 66–67. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 265. sz.; ZsO IV. 91. sz.

[3379] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 106v. 1413. 1. 25. Kiadása: LJUBIĆ VII. 67. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 265. sz.; ZsO IV. 97. sz.

[3380] ÓVÁRY 1890, 265. sz. Azért nem adom meg a teljes jelzetet (eredeti, kiadás, regeszta), mert itt kifejezetten Óváry Lipót kivonatára utalok.

látogatni *(sub spetie visitandi aliqua sanctuaria pro sua devotione)*.[3381] Nocsak! Egy devotio moderna? A salvus conductusok metódusában experteknek nem árulok el nagy titkot. A két fél előzetesen mindig megegyezett. Így tettek most is.

A történet részleges zárásaként bemutatom, a magyar középkor kutatásban milyen forradalmi változást okoz még egy dokumentum ugyanarról az ügyről. Természetesen szigorúan lovagunkhoz kötve. Jól hittem, a két hungarus miles és káplánjuk még a harcok előtt csónakázott be Velencébe, ás a Szent Sírhoz készültek. Zarándoklatuk befejezésekor mi már megjelentünk a trevisói részeken, emiatt mindhármukat börtönbe csukták. A mai napig ott őrzik őket *(usque nunc steterunt in carceribus nostris)*.[3382] Újfent olvashatunk Sebenico városának felvetéséről a fogolycserével kapcsolatban. A két lovagot kérték.[3383] Velencében ennek eleget tettek, így respektálták lekapcsolásuk körülményeit, elvégre nem a hadjárat során fogták el őket.[3384] Azt hiszem, az igen öreg, szegény pap,[3385] akit 1413. március 27-én a helyi karcerben őriztek, az a mi káplánunk lehet. A „presbiter antiquus valde et pauper" kifejezés azonnal a pártjára állított. De nem csak engem! Kiderült, Rátóti Tari Lőrincnek köszönhetően elengedik, mivel követeiktől informálódtak a lovag Köztársaság iránti jóindulatáról. A másik ok, az atyát, mint peregrinust fogták el.[3386] A váltságdíj szempontjából értéktelen capellanus feltehetően hazatérhetett, ritka példaként az ágrólszakadt lét előnyéről. Szerencsére megeshet a lélek olyanon is, akit senki sem akar kiváltani.

A dutyiban ülő társairól, pontosabban a két lovag további sorsáról jöjjenek a felvetések. Sebenicumba kerülhettek. Ott sem éltem volna szívesen magyarországi rokonsággal a hátam mögött! A város ispánja számos levélben fordult a Köztársasághoz, mert Luca Cosicichot gyanúsnak találta. Emiatt választotta követnek, és menesztette Velencébe. A comes újabb írásban mószerolta be. Ha visszatérne, az nagy veszélyt jelentene. Biztosra ment. Kancellárját is Velencébe küldte azokkal az irományokkal, amelyeket a vádlott házában találtak. Ezeket egy famulusa hozta a magyar

[3381] A megbeszélések 1413. január 28-a előtt voltak. Ezen a napon hagyta el a várost. A tárgyalásokról összefoglaló készölt. A szövegben ezt olvashatjuk: „Hec est substancia pratice habite cum domino Laurentio de Ratoldi milite de Pastoch magistro dapiferorum reginalium Hungarie etc". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 109v–110v. 1413. 2. 7. Kiadása: LJUBIĆ VII. 70–76. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 265. sz.; ZsO IV. 138. sz.

[3382] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 169r. 1413. 3. 27. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 270. sz.; ZsO IV. 352. sz.

[3383] Cserealapnak szánták őket saját embereik kiváltása fejében.

[3384] Többször ellenőriztem az éveket. Az ügy első említése 1412 márciusa, míg a második 1413 márciusa.

[3385] A szövegben ezt olvashatjuk: „Et nunc in carceribus remanserit ipse presbiter antiquus valde et pauper".

[3386] A káplánt Francesco Bevazzano *(Beziano)* jegyzőnek adják át, aki a lovaghoz vezeti. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 169r. 1413. 3. 27. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 270. sz.; ZsO IV. 352. sz.

uralkodó börtöneiben sinylődő testvérétől.[3387] Azt gondolhatnánk, a senyvedés nem nem érzékelteti megfelelően a fogság valós hangulatát, hiszen leveleket fogalmazhatott. De mi van akkor, ha csak a váltságdíj miatt engedték körmölgetni? Akkor viszont ne irigyeljük. A királyi dutyik többes száma számomra maga az elrettentés. Ide-oda dobálhatták. Amúgy amikor elolvasták, megállapították, a gyanúsításnak van helye *(res non sit sine suspitione)*, emiatt maradjon a lagúnák városában.[3388]

És elérkezett az a pillanat, amit egy történelemkutató soha nem szeretne megélni. Saját magát felülbírálni, és nem a kollégákat ekézni. Fentebb azt tanácsoltam Giorgio di Matteo da Zara/Giorgio Dalmata/Giorgio Orsini/Giorgio da Sebenico/Juraj Matejev Dalmatinac szobrásznak, hogy Sebenico székesegyháza (Katedrala Svetog Jakova) szentélyének külső borítására faragott 71 ábrázatból semmiképpen se hagyja ki Luca Cosicichot, mert a város megszerzésekor elévülhetetlen érdemeket szerzett.[3389] Ő bizony nem más, mint a mi emberünk, aki valami miatt nagyon a helyi ispán gondolájában lehetett. Vagy az évi 300 aranydukátos járadékát irigyelte, vagy a közösségre nézve valóban veszélyesnek tartotta. Amennyiben az utóbbi az igaz, akkor a Velence hívő egy év alatt ellendrukker válhatott. A Köztársaság politikai jelenléte nem mindenkinek tetszett.

Ne feledkezzünk el podestàkról (Tomaso Barbarigo, Giacomo Quirino da Candia) sem! Ők még karcerben, viszont semmi jót nem tudok nekik mondani. A dalmát város megszerezhette a két magyar lovagot, ez lenullázta kicserélésük esélyeit. Váltságdíj nélkül nem reménykedhettek. Serravalle podestàjáért (Tomaso Barbarigo) például 6000 aranydukátot vártak.[3390] Ellenben Zágrábban, a Zsigmond parancsára bezáratott öt sebenicói követ, elkezdhetett reménykedni. A fogolycsere bizonyára tetemes időt vehetett igénybe. Vígan állíthatom, „a rács mögött az élet, oly lassan múlik el."[3391] Nem beszélve arról, „az évek tovaszállnak, mint egy múló pillanat".[3392] Zárásként nehéz mit mondani. A velencei hadjárat kapcsán abban a szerencsés helyzetben vagyunk, miszerint az általam ismert adatokból alkalmanként levonható némi következtetés, hiszen konkrét ügyekkel operálhattam. Örömmel fogalmaztam volna soraimat a következőkről. A víz poshadt, a bor ihatatlan, az étel kevés, az íze borzalmas, az őrök korruptak,

[3387] A szövegben ezt olvashatjuk: „quas unus famulus dicti Luce reportavit a fratre dicti Luce, qui est in carceribus regis Hungarie". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 166v. 1413. 11. 23. Kiadása: LJUBIĆ VII. 138–139. Regesztája ZsO IV. 1325. sz.

[3388] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 166v. 1413. 11. 23. Kiadása: LJUBIĆ VII. 138–139. Regesztája ZsO IV. 1325. sz.

[3389] A rá vonatkozó jelzeteket nem ismétlem meg.

[3390] MOROSINI I. 63/633.; SANUDO, 860.

[3391] VÍG.

[3392] Uo.

ráadásul kegyetlenek, a cella vizes, sok a patkány, mindig sötét van. Sajnos a magyar és az itáliai bejegyzések nem engedtek közelebb kerülnöm a múlthoz. Mindenesetre egy következtetést azért megengednek. A szabadság jobb a rabságnál.

Áruló nem, nem, nem leszek

A fenti sorokat Antonio Sacchetto soha nem hallhatta.[3393] Ő bizony átadta Polcenigo borgóját Ozorai Pipo csapatainak.[3394] További sorsa könnyen kiszámítható, amennyiben a magyarok elengedték. Egy sötét, vizes, patkányos velencei tömlöcbe kerülhetett. Nem ő az egyetlen „hegedűsistván". Marin Sanudo megadta azok nevét, akik 1412. január 8-a tájban érkeztek lagúnák városába. Ezek a podestàk Marca Trevigiana-i várak élén álltak *(otto Gentiluomini stati Podestà nelle Castella di Trivigiana)*, de azokat megegyezéssel átadták a mieinknek. Marco Correr bellunói podestà és kapitány,[3395] Carlo da Pesaro, Matteo da Molino, Biagio Magno, Castello della Scala várnagya,[3396] Donato Giustinian, Castello di Zumelle podestàja.[3397] Az utóbbi 1412. április 20-án játszotta át a rábízott erősséget.[3398] Cserében hat hónap börtönt, 100 líra büntetést sóztak a nyakába, ráadásként sehol sem lehetett többé rektor. Négy évre eltiltották a velencei tanácsi tagságtól is.[3399] A Morosini-kódexben „Baxelege". szót olvashatjuk,[3400] Marin Sanudo szintén így használja *(podestà a Baxelese)*.[3401] Egy másik forrásból viszont megtudjuk, a hely valójában Castello di Zumelle. Ügye kivizsgálását 1412 áprilisában keztdék.[3402]

3393 Az alcímre: a szerző itt – immár hatvanötödik alkalommal oly szellemesen – Bródy János dalszövegéből (Oly nehéz várni) idéz.

3394 MOROSINI I. 63/603.; DOLFIN, 148.; SANUDO, 857–858. Valamint: MIOTTI IV. 241.; NONO, 20.

3395 Tarvisióban kezdte a börtönben töltött napjait. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 106v. 1412. 4. 20.

3396 A Giorgio Dollfin által Castel dela Scholának nevezett helység lehet. DOLFIN, 148.

3397 Egy bejegyzésben "olim comitem Zumellarum". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 106v. 1412. 4. 21.

3398 Ez jóval korábban történt, hiszen ügyében – utalni fogok rá – 1412. április 21-én adtak parancsot a kivizsgálásra. Uo.

3399 MOROSINI I. 63/665. Marin Sanudónál 100 lírára, és négy éves közügyektől való eltiltással büntették. SANUDO, 864. A líra/libra pénzegységet akkor használom olaszul, ha az a szövegben így van. Ha a latin bejegyzésekben librát írnak, akkor én is azt teszem.

3400 MOROSINI I. 63/665. Baxelege valójában Basalghelle. Basalghelle ma Mansuè része (frazione).

3401 SANUDO, 860.

3402 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 106v. 1412. 4. 21. Hat hónapot töltsön – a tárgyalások során felmerülő variációkat nem sorolom fel – „in uno carcerorum inferiorum," és öt évre kizárták a tisztségek viseléséből. Uo. 107r. 1412. 4. 21. Marin Sanudónál később „podestà a Zumele", és 100 librát fizettettek vele. SANUDO, 864.

Folytassuk a sort Tomaso Duodóval, akit egy évre vágtak dutyiba.[3403] Kövesse őt a ganzaruolók kapitánya, Giovanni Diedo, aki „non volle levare le nostre genti". Miképpen sújtották mottai viselkedését fenyítendő? Hat hónapot szabtak ki rá. Kizárólag 50 aranydukát kifizetése után kezdhette el büntetését „in uno carcerorum inferiorum".[3404] Öt évig nem pályázhatott semmilyen hivatalra.[3405] Hátra van még Marco Quirino, Portobuffolé podestàja.[3406] Valamennyiüket elítélték. Kóterbe kerültek.[3407] Az utóbbi városkában szolgált – az adatot már felhasználtam – Barnabò Venturella. A gyalogosok conestabiléjét éppúgy megvádolták, majd irány a karcer.[3408] Említettem. Kiengedték. 1412 júniusában újfent ezen a poszton említik.[3409]

A Morosini-kódexben sincs másképpen. Itt hét rektor – családjukkal és javaikkal – települt át Velencébe, miután elmenekültek állomáshelyükről. Ők: Marco Correr, Carlo da Pesaro, Matteo da Molino, Biagio Magno, Donato Giustinian, Tomaso Barbarigo, Bertuccio Diedo, Matteo Quirino.[3410] Felsorolásában két új névre bukkantam. Az egyik Serravalle podestàja, Tomaso Barbarigo.[3411] Ezt nem hinném, hiszen fogolyként 1412 tavaszán „ad partes Hungarie" vitték.[3412] A másik Bertuccio Diedo. Könnyen rávághatnám, ő valójában a Marin Sanudónál említett Giovanni Diedo,[3413] hiszen a két krónikásnál egyívású a pályájuk. A Morosini-kódexben Bertuccio Diedo Mottánál harcolt, de az ostrom idején másként viselkedett, miként a Köztársaság elvárta. Gyáva természete miatt nem tanúsított ellenállást, hanem félelemből megadta magát. Hat hónapra ítélték, mindezt „in le prixon soto". Mellékbüntetésként 50 aranydukátot szabtak ki rá, továbbá a menekülésekor magával vitt dolgok visszaadására kötelezték. Végezetül öt évre megfosztották mindennemű tisztség betöltésének a jogától, jóllehet a Maggior Consiglio beli tagságától nem fosztották

3403 Ő volt Portobuffolé provizora. Egy évet maradjon – a tárgyalások során felmerülő variációkat nem sorolom fel – „in uno carceroeum inferiorum". Emellett még 100 librát fizettettek vele. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 121r. 1412. 5. 17. Egy másik helyen: Pietro fia. Provizor Portobuffolèban. Uo. 213v. 1411. 12. 6.

3404 50 aranydukáttal tartozott.

3405 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 104v–105r. 1412. 4. 11.

3406 Egy másik helyen Paolo Minio a város egykori *(olim)* podestàja. Öt évre kizárták a tisztségek viseléséből. Uo. A Morosini-kódexben hibásan Matteo Quirino Portobuffolé podestàja. MOROSINI I. 63/633.

3407 A nevek felsorolására: SANUDO, 860.

3408 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 79r. 1412. 1. 19.

3409 Uo. 124v. 1412. 6. 18.

3410 MOROSINI I. 63/631. 632.

3411 Uo. 63/632. 633.

3412 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 9r. 1412. 3. 23. Velence Regesztája: ÓVÁRY 1890, 227. sz.; ZsO III. 1890. sz.

3413 SANUDO, 860.

meg.[3414] Egy másik helyen „chapetanio de ganzaruoli". Dutyiba vágták.[3415] Most viszont részben annuláljuk Marin Sanudo értesülését. Később is tengerészként számítottak rá. 1417-ben, kivárták tehát az eltiltás végét, ukázba kapta, a szicíliai partoktól egészen Modone és Corone városokig üldözze a kalózokat. 1419-ben ő egyezett ki Velence nevében I. (Hóhér) Mehmeddel.[3416]

Laces várának kapitánya (Guglielmo da Belluno) a szülővárosában történt események *(propter casum rebellionis civitatis Belluni)* következményeként fedezte fel a veronai rácsos épületet.[3417] Felesége meg négy fia hasonló sorsa jutott. Később Velence meghátrált, kiengedték őket.[3418] Helyes történettel folytatom. 1412 májusának elején Asolo várában egy összeesküvésre bukkantak. Filippo Gradenigo podestàt tájékoztatták az árulásról. Egy hölgy megtudta, a Rocca átadásáról 12 katona egyezkedni kezdett a magyarokkal. Közülük nyolcat azonnal elfogtak.[3419] Valamennyiüket felakasztották.[3420] Jöjjön az aggodalom! Giorgio Dolfin izgalmas datálással helyezte el az idővonalon a történetet. A krónikás ezt 1412. május 16-ra teszi. Megjegyzi, ezen a napon aprították miszlikbe Milánóban Giovanni Maria Viscontit.[3421] Ezzel még nincs baj, habár a fenti történetet ő Salòhoz köti. Beszámolója szerint Pietro (sic!) Gradenigo podestàt szembesítették az árulással. A leleplező/feljelentő asszonyt rendesen díjazták.[3422] Marin Sanudo kiegészítését sem hallgatom el. 1412. április 28-a környékén a várban állomásozó tucatnyi fondor „hegedűsistvánkodni" kezdett. Ezt leplezte le a fehérnép. A pernahajderek közül hatot azonnal, kettőt később fogtak el.[3423] Valamennyien akasztófán végezték. A prémium természetesen nem maradt el.[3424] Érzem, nem ártana némi tisztázás. Kezdjük a hellyel! Nyilvánvalóan Asolo nem pedig Salò. Ekkor az utóbbi vára ugyan Velence fennhatósága alatt állt, de a Garda-tó partján fekszik. Filippo Gradenigóról podestàként, semmim sincsen Asolóból, viszont Pietro Gradenigo valóban itt szolgált

3414 MOROSINI I. 63/659. Giorgio Dolfinnál hasonlóan hat hónap elzárással büntették, de 300 líra bírsággal sújtották, továbbá ötéves hivatali tilalommal. Az előtte lévő értékelhető utolsó dátum 1412. március 28-a, utána 1412. április 18-a a következő időpont. DOLFIN, 150.

3415 MOROSINI I. 63/633.

3416 FABRIS, 176–177. Ismerünk még egy Bertuccio Diedót, akit a néhai Giacomo *(maior)* fiaként 1412 novemberében Padova várának provizorának választottak. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 87v. 1412. 11. 26.

3417 Laces/Latsch a Val Venosta/Vinschgau völgyben található. Igen messze Bellunótól.

3418 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 94v. 1412. 2. 20.

3419 Először hatot, később még kettőt füleltek le.

3420 MOROSINI I, 63/672.

3421 DOLFIN, 153.

3422 Uo.

3423 A többi elmenekült.

3424 SANUDO, 866.

provizorként.[3425] Félreolvashatták. Vonjuk le a tanúságot. Érdemes minden forrást átböngészni, plusz ajánlatos folyamatosan a térképet vizslatni.

Az ellenség támogatása, sajátjaink elárulása, nem újkeletű a történelemben. Kockázatos, de sikerülhet. A Köztársaság évszázados tapasztalatokkal a háta mögött a magyarok megjelenésekor számos terület és vár átadásával szembesült, elsősorban a cenedai részeken. Ügyvédeire bízta a vizsgálatot, ezután következett a bűnösök elítélése.[3426] Ennek szellemében nézzük a fekete öves Geréb Dezsőket! Vicenzában szervezkedett a 40 lándzsát vezető Giovanni da Nogarolo.[3427] Ő sebesült meg Motta 1412-es tavaszi ostrománál, ahol conestabileként harcolt.[3428] Giorgio Dolfin „homo notabilissimo", mi több, a „valentissimo homo" jelzőkkel illeti.[3429] Saját akaratából felvette a kapcsolatot Brunoro della Scalával. A város egyik kapuját nyitotta volna ki az ellenségnek.[3430] December 28-án fedezték fel az összeesküvést,[3431] a vétkest Velencébe szállíttatták. A Consiglio dei Dieci elé került. Alaposan megkínozták, kötéllel sanyargatták *(messo a la chorda)*, ahol mindent bevallott. Kérésének eleget téve nem felakasztották, hanem a Szent Márk téren a két oszlop között, lefejezték.[3432] Mielőtt meghalt, széttépett egy írást. A fecniket összerakva kiderült, a Brunoro della Scalával történt megegyezését szaggatta el. Zsigmond kegyeltje magas pozícióval kecsegtette.[3433]

A kicsiny és tanulságos történettel akár búcsút inthetnénk hitszegőnknek. Ne tegyük! Már Sienában nagyon nehéz volt elhinnem, miszerint a krónikák sorai visszaköszönnek a levéltári anyagban. Érthetőbben. Ezek alapján (is) fogalmazták az elbeszélőket. Köszönve a manapság nem díjazott korszerűtlen módszernek, azaz törekedni valamennyi létező forrás átnézésére, bírósági eljárását keresve, átlapoztam a Consiglio dei Dieci jegyzőkönyveit. A grémium döntése alapján az igazság kivizsgálása érdekében Giovanni da Nogarolo esetében a többségi akaratot vegyék figyelembe. Amennyiben ez a vallatás, akkor vetkőztessék le, ezután kínozzák meg *(possit spoliari et dari sibi tor-*

[3425] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 62r. 1412. 1. 15. Ő lehet, akit 1411. december 25-én a számszeríjászok egyik vezetőjeként említenek. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 224r. 1411. 12. 25. Később provizor Bassanóban. Uo.Registri 5. 69v. 1412. 10. 6. Marco Micheli helyére került. Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 62r. 1412. 10. 25.

[3426] Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 79r. 1412. 1. 11. A rendeletre 1437. május 11-én visszautalnak. Uo. Misti, Registri 56. 98v. 1437. 5. 11. A vétkesek közül ekkor még többen a börtönben csücsültek.

[3427] MOROSINI I. 63/756. Giorgio Dolfinnál vicenzai *(vexentin)* származású. Verona ellen konspirált. DOLFIN, 159. Marin Sanudónál éppúgy az utóbbi várost akarta átadni. SANUDO, 875.

[3428] Uo. 865. A bejegyzés dátuma: 1412. 4. 19.

[3429] DOLFIN, 159.

[3430] MOROSINI I. 63/756.; DOLFIN, 159–160.; SANUDO, 875.

[3431] Korábban történt. Később jelzem mikor.

[3432] MOROSINI I. 63/756.; DOLFIN, 160.; SANUDO, 875.

[3433] MOROSINI I. 63/756.; SANUDO, 875.

turam).[3434] Sante Venier tanácsos az akarta, még a tortúra előtt Niccolò del Nievo hallgassa ki. Végezetül írnak azokra a helyekre, ahol ismerhetik a vádlott tevékenységét,[3435] hiszen több híve lehetett *(habet multos attinentes castellanos et alios)*.[3436]

1412. december 29-én megszületett a halálos ítélet. A börtöntől a vesztőhelyig tartó úton azt kellett kiabálnia, ő közönséges áruló, Velence érdekeivel szemben tett.[3437] A vérpadnál a két oszlopnál a nyakánál fogva lógatták fel egy villa párra *(debeat suspendi per gulam ad unum par furcharum)*.[3438] Ez nekem az Adolf Hitler elleni sikertelen merénylet (1944. július 20.) ítéleteire emlékeztet, amikor a vétkeseket hentes kampóra akasztották. Midőn Giovanni da Nogarolo meghal, tetemét hagyják ott egész szombaton mindenki okulására.[3439] Tehát 1412. december 31-én (szombat) szándékozták kivégezni a szilveszteri hangulatot emelendő. Remélem, az olvasó az egzekúció és a vigasság összekötéséről tett megállapításomat ugyan morbidnak, de szellemesnek értékeli, de ki kell ábrándítanom. Velencében 1797-ig az újévet *(cao de ano)* március 1-én ünnepelték. Az indítványra heten szavaztak, mind igennel. Négy tanácsos azt támogatta, a Júdást fejezzék le *(debeat sibi amputari caput a spallis in tali forma, quod moriatur)*. Most nyolcan voksoltak a felvetésre.[3440]A kivégzés módja végül a fővesztés lett, az elbeszélők egybehangzóan ezt állítják.[3441]

Az ítéletben Silvestro da Caneva esetében sem lehetnek kétségeink. Ozorai Pipo megbízásából a Velencéhez hű területek lakóit arra buzdította, engedelmeskedjenek a magyaroknak.[3442] Ugyanazon az oldalon, ahol perét sorjázzák, egy másik bejegyzésből kiderül, Bellunóban élhetett, itt állt át, majd velünk ment Conegliano alá a helyieket átpártolásra ösztökélni.[3443] Az ülésen, ahol Michele Steno dózse is ott volt, Giovanni Mauri ügyvéd az akarta, még aznap, akasszák fel *(suspedatur per gulam ad unum ad unum par furcharum)*. Erre újfent a két colonnát tartották megfelelőnek *(que fieri debeat in medio colonnarum)*. Másnap 24 órára, egészen a Marangona ha-

3434 A pernek ebben a szakaszában négy ügyvéd vett részt.

3435 AS VENEZIA. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 9. 101r. 1412. 12. 24. Jól látszik, az összeesküvés felfedezése nem 1412. december 28-án történt, hanem napokkal korábban.

3436 Uo. 102r. 1412. 12. 29. Niccolò del Nievo vicenzai lovag 1412. december 23-én már Velence szolgálatában állt. Uo. Secreti, Registri 5. 97r. 1412. 12. 23.

3437 A perirat latinul van. Az előszóval elmondandott szöveget vulgáris nyelven, velencei tájszólásban jegyezték le.

3438 AS VENEZIA. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 9. 101r. 1412. 12. 24.

3439 A szövegben ezt olvashatjuk: „debeat stare suspensus per totum diem Sabati, ut omnes videbant iustitiam".

3440 AS VENEZIA. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 9. 101v. 1412. 12. 29.

3441 MOROSINI I. 63/756.; DOLFIN, 160.; SANUDO, 875.

3442 AS VENEZIA. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 9. 110r. 1413. 9. 20. (Silvestro da Caneva ügye.)

3443 Uo. 110r. 1413. 9. 20. (Antonio Spiciaroni ügye.)

rang megszólalásáig, testéhez nem nyúlhatnak, csak ezután szabad levenni.[3444] Utolsó útján a fentebb már említett mondatokat kiabáltattak vele.[3445] Ehhez az ügyhöz szorosan kapcsolódik Antonio Spiciaroni bellunói polgár elmarasztalása. Silvestro da Caneva társaként szülővárosában lépett az ellenség szolgálatába. Coneglianónál a riválisoldalán állt.[3446] Világos, Giovanni Mauri advocatus miért ugyanazt a sententiát kérte rá. Érdekes módon, ezt senki sem támogatta. Az újabb javaslat 10 éves súlyos fokozatú börtönbüntetés *(stare in carcere forti annis decem)* lett.[3447] A zárkákat a lépcső alá *(subdus scalam)* építették.[3448] Silvestro da Caneva, Michele Steno dózse jelenlétében, életfogytos lett.[3449] Kiemelték, mindkettőjük sok támogatóval *(ambo habent multos attinentes)* rendelkezett.[3450] Nyilvánvalóan a velencei historikusoknak ezek nem számítanak újdonságnak. Nekem igen!

Újból előhozom Giovanni Micheli da Valdagno esetét. Utólag nagyon bánhatta, amikor 1413 februárjának az elején apjával (Pietro da Valdagno) felváltva megjelent Arzignano alatt, amit éppen a magyarok támadtak. Brunoro della Scala nevében kérte a védőket a vár átadására.[3451] 1413. október 20-án holtig tartó börtönnel sújtották, mindezt a legdurvább karcerben.[3452] Talán megúszhatta, hiszen mások 10 évet szántak neki *(in carcere forti)*, csak ezután tiltanák ki Velence valamennyi birtokáról.[3453] Fegyelmezési problémák, vagy nettó árulás állhatott az alábbiak megvádolása mögött. A két eshetőségnek egy a közös nevezője. Katonákról beszélünk. Giovanni Conte ellen a lagúnák városában vizsgálatot indítottak. Az igazság kiderült, valaki elmondta, mit hallott 1412. január 12-én éjjel „supra rippa a ferro".[3454] Trevisóban szolgálhatott, miként Ruggero da Macerata, akit kellő körültekintéssel tartóztassanak le, ezt követően azonnal szállíttassák a lagúnák városába.[3455]

3444 A szövegben ezt olvashatjuk: „debeat stare cras per diem usque ad marangonam destro super furca et postea remoncatur".

3445 Uo. 110r. 1413. 9. 20. (Silvestro da Caneva ügye.)

3446 Uo. 110r. 1413. 9. 20. (Antonio Spiciaroni ügye.)

3447 A szövegben ezt olvashatjuk: „et tanto pluri tempore, quanto dominatio nostra erit in conclusione pacis cum domino rege Romanorum". Uo. 110v. 1413. 9. 20.

3448 Uo. Collegio, Notatorio, Registri 5. 8r. 1414. 5. 4.

3449 Uo. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 9. 110v. 1413. 9. 20.

3450 Uo. 111v. 1413. 9. 20.

3451 Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 158v–159r. 1413. 2. 23.

3452 A szövegben ezt olvashatjuk: „mori et moriatur in uno carcerum inferiorum, videlizet in carcere forti, ubi finiat vitam suam".

3453 Az ülésen ott volt Michele Steno dózse. Uo. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 9. 112v. 1413. 10. 25.

3454 Értsd: Riva del Ferro.

3455 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 232r. 1412. 1. 19. Ruggero da Maceratáról azt írják: „socio et fratre iurato dicti Johannis Conte". Uo.; Uo. 241r. 1413. 2. 13. Egy másik adatból megtudjuk, hét éve a Köztársaság szolgálatában áll. Uo. Misti, Registri 49. 82v. 1412 1. 23.

Nem irigylem Boldrino da Gazzót *(comestabilis)* sem. Velence zsoldjában állt, Carlo Pio da Carpi csapatában harcolt. Ő adta át Oderzót a mieinknek. A következő sorok a három vásárnyi kikiáltáson felnőtt nemzedékemnek kész élvezet lesz. A Rialto hídra festették fel traditorunkat *(super una asside)*, fejjel lefelé, mint árulót *(publicus proditor)*. Ez lett a feladat Trevisóban, Coneglianóban, Padovában, Vicenzában, Veronában, Mestrében. Élve 5000 librát, halva 4000-et adnának érte. A hitszegésben részt vett társai közül, ha valaki elfogná vagy megölné, azt felmentenék bűnei alól. Ezt a magyarokra dettó kiterjesztik. Nyugodtan jöjjenek Velencébe, átvehetik pénzüket, ráadásként békében távozhatnak.[3456] A Morosini-kódexben a vérdíjat még az ellenségüknek, lehet akár hungarus is, kifizetnék. Háborítatlanul léphetnek be, innét zavartalanul távozhatnak.[3457] Boldrino da Gazzót pingálják rá egy bádogra *(sovra una tola)*, egyik lábánál felakasztva egy kampóra. Erre kerüljön rá, milyen gaztettet követett el,[3458] aztán helyezzék el a Rialtónál a bűnösök falán,[3459] egy másikat pedig a San Marco in Terranovánál.[3460] A metódus bizton sokat segített a bimbódzó velencei kora reneszánsz festői nyelvének kialakulásában, nem beszélve a polgárok vizuális kultúrájának fejlődéséről.[3461] Az utóbbi helyszínt két névvel illették. Fondaco del Frumento, illetve Granai di Terranova a San Marco. Itt 1345-től gabonaraktárak emelkedtek mindaddig, amíg a francia csapatok el nem törölték a Köztársaságot (1797). A napóleoni érában bontatták le.

Nézzük, általánosságban mi várt a hibázókra. Elsősorban komoly vizsgálat, az ítéletig fogságban tartották őket. Becsületükre legyen mondva, alkalmanként korrigáltak. Matteo Quirino, Oderzo podestàjaként, a város elvesztésekor karcerbe került Velencében.[3462] Néhány nappal az ostromot követően a még szabadlábon kifejthette intencióját a Köztársaság és a Zsigmond közti béketárgyalásokról. Hírnevére tekintettel *(considerata fama)* ezt készek figyelembe venni.[3463] Így sem kerülhette el a procedúrát. Szerencsésnek bizonyult, a nyomozás során nem találták bűnösnek. Kiengedték.[3464] Feltre podestàja (Carlo da Pesaro) hasonlóan megmene-

[3456] Uo. 91r. 1412. 2. 3.

[3457] MOROSINI I. 63/648.

[3458] Marin Sanudónál csupán a nevét írták oda. SANUDO, 861.

[3459] Marin Sanudónál a rosszlányok falának kapujára *(sopra la porta del muro delle meretrici)* tették. SANUDO, 861.

[3460] MOROSINI I. 63/648.

[3461] Szarkazmus? Kérdezné immár tizenharmadjára Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az! Válaszolom tizenharmadszor.

[3462] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 95v. 1412. 2. 13.

[3463] Uo. Secreti, Registri 4. 235r. 1412. 1. 22.

[3464] Uo. Misti, Registri 49. 95v 1412. 2. 13. Szabadon engedéséről a Morosini-kódexben is olvashatunk. MOROSINI I. 63/630.

külte a dutyiból.[3465] Belluno egykori vezetőjét (Marco Correr) is vétlennek tartották. Szabadon bocsátották.[3466]

Nézzünk körbe a mieink házatáján! Keressünk hát nehézsúlyú magyar Júdást! 1412 nyarán Carlo Malatesti azt ajánlotta Domokosnak *(Dominicus Hungarus)*, adja át Ceneda várát 3000 dukátért és egy birtokért. Ezek mellett még 12 lándzsát ígért.[3467] Utóbbit úgy értelmezem, átveszik a velencei seregbe egy tucatnyi lancea fejeként.[3468] Az üzletben László *(Lancellottus)* közvetített a felek között. Neki 200 dukátot szántak. A castrum átjátszását követően a főkapitány mindkettőjüket a lagúnák városába irányítja, majd kéri, teljesítsék ígéretét. Velencében igent mondtak.[3469] Mikor került képbe Ladislausunk? Feltehetőleg 1412. július 3-án. Ő képviselhette Domokost Ormellében, ahol az átadásról megegyeztek. A kifizetés részletekben történt, árulónk az utolsó 200 dukátot 1414. március 10-én kapta kézhez. Erről egy közjegyzői oklevél tanúskodik. Céloztam rá, a nyugta bevezető részében ez áll: „Martino Dominici de Cadissighedia de Ungaria". A szövegben viszont így: „Dominicus quondam Martini de Cadissigheida partium Ungarie". Én maradok a Domokosnál, míg Giambattista Verci a Martinust választotta.[3470]

A történetnek nincsen vége. Megtudva, mi lassította a végleges teljesítés, már egyáltalán nem haragszom rá, jóllehet nagyon a gondolámban volt. Kiderült, a Cenedában fogolyként tartott magyarok szökésén dolgozott. 1413 novemberében – itt Domonkosként említik – emiatt egyelőre felfüggesztették a törlesztést.[3471] Visszatérhetett állomáshelyére, ahol a télakot szervezte. Ennek az embernek azért valami mocorgott a lelkében. A pénz egy részével a zsebében segíteni kívánt az elesetteken. Számomra homályban van, mit lépett. Azt gyanítom, ezt mormolhatta: „Most légy okos, Domokos/Márton"! Lészen! Meggyőzhette vádlóit. Az sem kizárt, igaztalanul mószerolták be, viszont ekkor azonnal elvesztette bimbódzó szimpátiámat. A tanúk

[3465] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 95v 1412. 2. 13.

[3466] Uo. 96r. 1412. 2. 13.; Uo. 106v. 1412. 4. 20.

[3467] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 48v. 1412. 7. 18. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 252. sz.; ZsO III. 2439. sz.

[3468] Vagy 12 lándzsára zsoldot fizetnek neki.

[3469] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 48v. 1412. 7. 18. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 252. sz.; ZsO III. 2439. sz.

[3470] PREDELLI III. Libro X. 192. sz. (Az eredetiben: 209. sz.) 1414. 3. 10. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2123. sz. Regesztája: ZsO III. 2382. sz. Valamint: VERCI XIX. 76.

[3471] A szövegben ezt olvashatjuk: „tentavit deviare et facere fugere illos captivos Hungaros et quedam alia voluit praticare in contemptum nostri dominii". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 161v. 1413. 11. 11. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 282. sz.; ZsO IV. 1271. sz.

egyike a néhai Garai Miklós fia István velencei lakos volt, a Campo di San Paterniánból.[3472] Kedves gesztus.

A börtön ablakába

Természetesen soha nem süt be a nap, jóllehet a tenger/lagúna hullámzását napestig hallgathatták a tömlöcbe vetett szerencsétlenek.[3473] A víz megnyugtató zúgásán kívül az áristommal járó egyéb luxus nem jut az eszembe. A patkányokat, a bűzös szalmát, no meg a sötétséget nem számítom a fényűző fogadtatás komponensei közé. A piatti tipici della cucina Veneziana remekeiről nem beszélve, jóllehet a karcerek nem a házias kosztjukról híresek. A magyarok kezébe került raboknak hiányozhatott a „voce del mare", ellenben a Köztársaságban fegyenckedőknek a könyökükön jöhetett ki a tajtékok zenéje. Nagy lehetett a tumultus, mert a harcok és az idő előrehaladtával mindkét oldalon egyre több foglyot ejtettek. Fortuna kegyeltjeiért – ők mind gazdagnak számítottak, vagy annak tartották őket – váltságdíjat kértek. Behajtása külön üzletágnak számított. Mindig felhozzák, amikor a rabok közé „prigioni da taglia" keveredett. Mindkét oldalon előszeretettel gyakorolták a szabadulónak, mi több, a fogvatartónak oly kedves metódust.

A velencei börtöntöltelékeket elfogultságom okán nem ebben a fejezetben soroltam fel. Ők jobban mutatnak az árulók sorában. Ide azokat sorjáztam, akiket a magyarok kapcsoltak le. 1412 decemberében veszthette el szabadságát Tomaso Barbarigo. Serravalle podestàjaként került a mieink kezébe. Nem vacakoltak. 6000 dukátra becsülték.[3474] 2000 aranydukátot sikerült összeszedni, mert erre ő képtelen volt.[3475] Kikelepcelkedéséről nincs adatom. Egy márciusi értesítésből kiderül, „ad partes Hungarie" vitték. Giacomo Quirino da Candia mottai podestà hasonlóan Magyarországon várta kiszabadulását.[3476] Őt 1411. december 24-e és 29-e között csíphették nyakon.[3477] Rámutattam, értük kínálták fel a Jeruzsálemből visszatérő,

[3472] Giambattista Verci munkájában nyomdahibaként ezt olvashatjuk: „Stephano condam Nicolai de Zara partium Hungarie". VERCI XIX. Documenti 2123. sz. 1414. 3. 10. Velence. Az eredetiben ezt olvashatjuk: „Stephano condam Nicolai de Gara partium Hungarie". PREDELLI III. Libro X. 192. sz. (Az eredetiben: 209. sz.). Regesztája: ZsO III. 2382. sz.

[3473] Az alcímre: a szerző itt – immár hatvanhatodik alkalommal oly szellemesen – Víg László dalszövegéből (A börtön ablakában) idéz.

[3474] MOROSINI I. 63/633.; SANUDO, 860.

[3475] MOROSINI I. 63/639.

[3476] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 9r. 1412. 3. 23. Velence Regesztája: ÓVÁRY 1890, 227. sz.; ZsO III. 1890. sz.

[3477] Ekkor foglalták el. BONIFACCIO, 457.; VITAL 1946, 93.; FALDON 1968, 47.

Velencében lekapcsolt két nemesünket.[3478] Serravallénél a bellunói Antonio Susini inthetett búcsút addigi életének, aki rosszkor volt a mieink szempontjából remek helyen. Feltehetően nem katona volt, viszont tetemes összegért szabadulhatott.[3479] Castello di Torre várnagyát (Federico da Ragogna) értékét 1500 aranyra becsülték. Amíg a váltságdíja nem érkezik meg, addig Hungáriába küldték.[3480] Az isztriai Valle várának megszerzésekor fogták el Marco Micheli rektort négy tekintélyes személlyel együtt.[3481] Megjegyzem, Giorgio Dolfinnál Ludovico Micheli volt a város podestàja Alessandóval együtt. Bármiképpen hívták az erősség első emberét, egy karcerbe transzportálták.[3482]

1412 tavaszán Tristano Savorgnan két fia vesztette el szabadságát.[3483] Már hivatkoztam az apa akciójára. Kiszabadításukhoz pénzt kért Velencétől.[3484] Váltságdíjukra nincs adatom, Giorgio Dolfint nézve ez 6000 dukát lehetett, hiszen ennyit remélt segítségként.[3485] 1412. május 2-án hűségesküt tett Velencében. Ekkor 750 dukátot adtak át neki,[3486] ezenfelül még 1000-et kölcsönként.[3487] A krónikásoknál megadott összeget soha nem kérdőjeleztem volna meg, ha nem bukkanok rá egy másik bejegyzésre. Ebből betekintést kaphatunk, mi történt a fogolyszerzés lezárásaként. Az év novemberének végén a rebellis újból a Köztársasághoz fordult. Hozzá is vezényeltek katonákat *(gentes armorum et stipendiarii sibi deputati)*, akik elfogtak egy magyar nemest *(ceperunt apud Motham et habent unum nobilem Ungarum captivum)*. Jelenleg egy börtönben szenved, 500 dukát váltságdíjra értékelték. Tristano Savorgnan azt kérte, a zsoldosok kezéből kiválthassa a rabot, és kicserélhesse őket gyermekeire, akiket ekkor „in partibus Ungarie" őrizték. Emiatt kéri a pénzt. Érdemeire tekintettel igent mondtak az összeg-

3478 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 9r. 1412. 3. 23. Velence Regesztája: ÓVÁRY 1890, 227. sz.; ZsO III. 1890. sz.

3479 PILONI, 201.; CRONACHE (BELLUNO), 58.

3480 BENEDETTI, 69.

3481 MOROSINI I. 63/790.; SANUDO, 879. b

3482 A börtön helye Magyarország. DOLFIN, 162.

3483 Van választék. Ekkor ketten jöhettek szóba. A kiskorú Urbano, és egy másik, akinek a neve helyét kipontozták. BB UDINE. Collezione Joppi 690. k. Savorgnan família. Testamenti. 131r–133r. 1398. 8. 7. 1428-ból három törvényes fiúról (Urbano, Gibellino, Pagano), továbbá ugyanennyi balkeziről (Ettore, Francesco, Federico) olvashatunk. Uo. 135r–139v. 1428. 4. 10. 1440-ben a legitim örökösök: Ettore, Gibellino, Pagano, Urbano. Uo. 140r–148v. 1440. 2. 23. Valamint: CASELLA.

3484 700 aranydukátot kapott, valamint 1000 aranydukátot kölcsönként. MOROSINI I. 63/670. Giorgio Dolfinnál 6000 dukáthoz jutott, és 1000 dukáthoz hitelként. DOLFIN, 152.

3485 Uo.

3486 A szövegben ezt olvashatjuk: „pro satisfactione annualis provisionis mee unius anni".

3487 BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 213v–214r. 1412. 5. 2.; Uo. Fondo Principale 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 306. sz.; PREDELLI III. Libro X. 152. sz. (Az eredetiben: 152. sz.). Kiadása: STEINWENTER, Beilagen 3. sz. Regesztája: ZsO III. 2061. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 237. A bejegyzés dátuma: 1412. 5. 2.

re. Igaz, kölcsönként adták.[3488] Sikerrel járhatott. Amikor 1413 januárjában Latisanát ostromoltuk, két fia a védőket segítette. Urbanóról tudható, az év augusztusában Ariis várába készült.[3489] Azért ne sajnáljuk nagyon Tristano Savorgnant. Benne sem volt sok könyörület. Parancsára Ariis mellett *(ut dicitur)* felakasztották Giacomo Cavalcantit. Ezt bosszulandó Udine arra kért két magyar capitaneust, a fogva tartott Niccolò d'Istriát és más rabokat adják át nekik. Megbüntetésükkel akarnak példát statuálni.[3490] A Weidenből származó, és a vár dutyijában csücsülők sem jártak jól. 1412 nyarán a castello kapitányainak (Guarnerio Tintino d'Artegna, Gioachino Cassini) meghagyták, a lehető leghitványabb helyzetben tartsák a kezükre került utinumi polgárokat.[3491]

Mottánál, még a nagy ütközet előtti meddő próbálkozás során, 1412 tavaszán kapcsolták le a veronai Tomaso De Pellegrint. 4000 dukátra becsülték szabadságát.[3492] A lovag 15 lándzsát vezetett, 1000 dukátot fizetett kiszabadulása fejében.[3493] 1412 augusztusának elején közel 100 velencei lovas, közülük „XXXVI boni armigeri" adott reményt a magyar pénztárcáknak. Őket a sokat idézett Reghena környékén fülelték le.[3494] 1412 szeptemberének az elején, a 30 lándzsával bíró Bernardo Morosini került fogságba.[3495] A Morosini-kódexben az év decemberének kezdetén juthatott ki börtönéből.[3496] Így lehetett, hiszen 1413 márciusában Padovában találjuk, éppen monstrára készült.[3497] 1412 novemberében Feltre terméketlen velencei ostroma alatt Bernardo Diedo *(provisor exercitus)*,[3498] Giacomo Terzi da Parma *(armiger)*, Niccolò da Somaglia, Giacomo da Mantova *(comestabilis peditum)*, és még sokan mások, kerültek a mieink kézre.[3499] Bellunóba vagy Feltrébe vitték őket egy karcerbe.[3500] Bernardo Diedóval együtt fülel-

3488 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 87r. 1412. 11. 24.

3489 Latisanára: GALASSO, 52. Urbanóra: BB UDINE. Annales. Tomo 19. 173r–174v. 1413. 8. 30.

3490 Uo. Tomo 18. 500r–501v. 1412. 8. 4. Regesztája: ZsO III. 2502. sz.

3491 BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 215v–216r. 1412. Ariis. Tristano Savorgnan oklevele. Francesco di Manzano 1412. október 29-re datálta. ANNALI (FRIULI) VI. 247. A bejegyzés dátuma: 1412. 10. 29. Ariis. 1412 decemberének a végén a vár kapitánya Niccolò Savorgnan. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 98v. 1412. 12. 30.

3492 MOROSINI I. 63/667.; SANUDO, 865. A bejegyzés dátuma: 1412. 4. 19.

3493 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 140r. 1413. 6. 16.

3494 BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 122. sz. 1412. 8. 6. Udine. A város oklevele.

3495 SANUDO, 870.

3496 MOROSINI I. 63/712.

3497 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 114r–v. 1413. 3. 13.

3498 Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 178r. 1413. 4. 18. Egy másik adat Bernardo Diedo feltrei fogságba esésére, akit Pietro Isolanival és annak testvérével füleltek le. Uo. Collegio, Notatorio, Registri 4. 138r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána májusi időpontok. A bejegyzés áthúzva.

3499 REDUSIO, 838.

3500 A Morosini-kódexben a börtön helye Feltre. MOROSINI I. 63/744. Andrea Redusiónál is itt kerültek dutyiba. Marin Sanudónál a karcer Bellunóban volt. SANUDO, 873. Valamint: PAZÈ I. 42.

ték le Pietro Isolánit és testvérét. A saját költségén, két lóval szolgáló harcos 265 dukátot fizetett szabadságáért.[3501] Marco di Francescót Cordignano környékén rabolták el honfitársaink. A lovaskatona váltságdíjáról semmi hírem.[3502] 1413 februárjában Giacomo Malosti da Montegaldát egyik fiával együtt a mieink csípték fülön. Gyermeke a fogságban meghalt, ő viszont kiváltotta magát *(pro talia se redemerit)*.[3503]

De vajon mi lett Bernardo Diedóval? Miért pont ő érdekel? Mert sorsa általánosításra alkalmas. A provizort, aki fizetség nélkül szolgált, erős őrség vigyázta, vasba verték, sokszor megkorbácsolták, egzecíroztatták. Státuszához mérten sokkal magasabb váltságdíjat reméltek érte, jóllehet a velencei követek Zsigmond, illetve mások előtt megjelenve, közbenjártak humánus tartása érdekében.[3504] Előttem a szcéna. A rabtartók miután rájöttek, hiába vártak érte dukátokat, csupán ennyit mondhattak: Digó! Itt fogsz megfeketedni./Digo! Tady budeš zatemněný. Igazuk lehetett. Neve többet nem bukkan fel az iratokban. Jöjjön a kedvencem! Említettem, 1413 februárjában a mieink Pederobbánál akartak átkelni a Piave folyón, ahol lefülelték Scalabrino da Trevisót. Udinébe vitték, ahol egy megerősített torony pincéjébe került. Nem esett kétségbe. Leásva az alapokig, egy szép napon meglógott. Hazament Tarvisiumba.[3505] A Morosini-kódexben egy földalatti alagúton keresztül, amit a rabok ástak, 21 társával megszökött. Először Latisana következett, majd 1413. április 12-én behajózott a lagúnák városába.[3506]

Az itáliai forrásokban azoknak a túszoknak, akik nem töltöttek be valmilyen pozíciót, nem adják meg a nevét. Kikre gondolok? A katonákra. Nincs min csodálkozni! A krónikások érdeklődését elsősorban a fontosabb velenceiek keltették fel. Okát sejteni vélem. A zsoldosok sorsáról nem nagyon hallhattak, másrészt lélektanilag romboló hatású, pesszimista kicsengésű lett volna sanyarúságukról olvasgatni. Néha azért elszólták magukat.[3507] III. Pandolfo Malatesti velencei fővezér 1412 szeptemberében visszafoglalta Oderzót, 150–160 közötti számban bukkantak tömlöclakókra.[3508] Nem sejtem, ki lehetett a Castello della Scalában több társával raboskodó balvégzetű. Utaltam rá, kiszabadításáért Cittadella podestàja kezdett tárgyalásokba. Jelezte, tengődik

---

3501 AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 4. 138r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána májusi időpontok. A bejegyzés áthúzva.

3502 Uo. Registri 5. 34r. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte márciusi, utána júniusi időpontok.

3503 Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 182v. 1413. 5. 18.

3504 A szövegben ezt olvashatjuk: „tenetur sub magna custodia cum multis ferris circa personam et data sunt sibi multa flagella et discipline". Uo. 178r. 1413. 4. 18.

3505 REDUSIO, 843–844.

3506 MOROSINI I. 63/797.

3507 Ilyen a fentebb idézett „XXXVI boni armigeri", vagy az alagúton lefalcoló közel két tucatnyi télakoló.

3508 MOROSINI I. 63/719.

ott egy 500 dukát értékű váltságdíjas. Kérésére, miszerint adjanak neki 2000 dukátot az ügylet lebonyolítására, igent mondtak.[3509] Kiszabadulására talán a castellettói fegyverszünet után kerülhetett sor. Zárásként a Morosini-kódexre hivatkozom. A magyarok sok foglyot, köztük kisfiúkat *(puti)* adtak el rabszolgának.[3510]

Ártatlan polgárok sem kerülték el a rosszat. Idézzük vissza, amikor Georg von Hausperg lovag sikertelenül próbálta átvenni Botestagno és Pieve di Cadore várait. Dolga végeztével az aquileiai egyház határain belül lekapcsolt egy velenceit. 1000 dukátot kért elengedéséért. A bejegyzésből kiderül, egy szegény nincstelenbe botlott. Az udinei parlamentben napirendre került a szerencsétlenül járt szabadlábra helyezésének ügye.[3511] Szép példával demonstrálom a kis pénzt sem vetjük meg, csak legyen felfogást. 1412. január legelején egy magyar úr a hadjárat során rabul ejtett egy cividalei polgárt *(Simone pelipario)*. Kiváltása összesen három dukátba kerül. Ebből kettő menne a fogvatartónak.[3512]

Dalla sua cella lui vedeva solo il mare

A szerző magából kiindulva azt reméli, a lagúnák városában fogságban sínylődő honfitársaink legalább a tengert látták, vagy ha nem, akkor hallották.[3513] Szerencsénkre a források nagyobb részében – elsősorban az elbeszélőkben – a velencei győzelmek, vagy éppen a vereségek fényesítésekor nem felejtik el az elcsípett katonáink említését, így újabb magyar adatokkal gazdagították históriánkat. Itt ellenben fordított tendenciával találkozhatunk. Névvel szinte semmi, számokkal annál több. Pontos okát kapiskálom. Személyük semmit sem mondott, ellenben rangjuk megadása (báró, lovag, nemes stb.) megmozgathatta az önbecsülést, továbbá lélektanilag pozitív hatással működhetett öt komponenses felsorolásuk. Ezek: a ki? A mikor? A hol? A mennyit? A mennyiért? Végezetül egy megjegyzés. Számokat fogok felsorolni, de úgy tekintsünk rájuk, mint az olaszok a piros lámpára. Kizárólag tájékoztató jelleggel.

Nézzük hát a kivételeket! A nagy mottai ütközetben őket kapcsolták le: Niccolò da Prata, a Köztársaság nagy riválisa *(nostro gran ribelle)*, Domenico da Polcenigo, Andrea da Brugnera, Armixi Boemo lovag (Marin Sanudónál Aris da Gar-

[3509] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 236v. 1413. 1. 25.

[3510] MOROSINI I. 63/639.

[3511] BB UDINE. Annales. Tomo 18. 306r–309r. 1412. 2. 15.

[3512] BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 109. sz. 1412. 1. 1. Kiadási hely nélkül. Francesco Nasovinera da Savorgnano oklevele.

[3513] Az alcímre: a szerző itt – immár hatvanhetedik alkalommal oly szellemesen – Lucio Dalla dalának első sorát (La casa in riva al mare.) választotta. Hevenyészett fordításomban: A cellájából csak a tengert látta.

bohemo),[3514] Ottone da Boemia, [...] da Valvasone, akik a magyarok támogatásával kinevezett udinei, bellunói, Portobuffolè-i kapitányok. Rajtuk kívül számos nemest meg lovagot kaptak el. Egy részük Velencébe, a többiek Trevisóba kerültek. Dutyiba csukták őket, valamennyien váltságdíjasoknak *(tutti uomini da taglia)* számítottak. Házi krónikásaink, ismétlem magam, a mottai lefüleltek számát 400 főre tették.[3515] Más forrásban 300-at gyűjtöttek be, közülük 40 lovagot *(milites)*.[3516] A konkrét nevek szempontjából nem sok. Többen közülük a Köztársasággal szemben álló, jelentőséggel bíró friuli nemesek voltak.

Alábbi hazánkfia elfogásáról kivételesen nem a velencei iratokból tudunk. A nagyvadnak számító Blagaji Lászlót 10 hónapig tarották tömlöcben, 6000 dukátért cserében szabadult. Ezután azonnal *(illico)* követte a királyt Lombardiába és Szavojába egyaránt, tetemes költségekbe verve magát.[3517] Mivel Zsigmond 1413. szeptember 29-én Bellinzónába érkezett,[3518] tehát az egykori Lombardiába, elfogadva az „illicót", ezután a közel egy évvel matematikailag bűvészkedve, az eredmény június. 1413. június 16-án Feltrében – tehát még Itáliában – testvéreivel (Antal, János) adománylevélnek örülhetett, rokonaival elnyerte Szana területet.[3519] Feltehetőleg kiváltották vagy kicserélhették. Zavaró tényező életének rekonstruálásában, amikor Pagnacco, Cersetto, valamint egyéb települések megdúlását követően, arra kérik Cividale városát, járjanak közben a túszok szabadon bocsátásában a magyarok kapitányánál, Blagaji Lászlónál és Georg von Hauspergernél. Mindezt 1412 októberében.[3520] Vagy a címzésnél hibáztak, hiszen ekkor elméletileg börtönben ült, netán enyhe túlzás a 10 havi dutyi.

Sényei György Friuliban harcolt, másokkal egyetemben vesztette el szabadságát. 400 napon át viselte a karcer megpróbáltatásait, plusz a kínzásokat.[3521] Tehát egy évnél tovább tartották láncra verve.[3522] Arra azért kíváncsi lennék, mennyire sikerült megtanulnia a helyi dialektust. Mert Zsigmond egészen jól elsajátította Itália nyelvét.

[3514] Feltehetőleg Ernesto. Giovanni Bonifaccio szövegében a név „Arnis Cavalier Boemo". BONIFACCIO, 459.

[3515] A Morosini-kódexben a trevisói dutyiba 14 nagy váltságdíjas nemes ember került. MOROSINI I. 63/717. 718.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 869–870.

[3516] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 60v. 1412. 8. 30.

[3517] A szövegben ezt olvashatjuk: „non sine maximis expensarum oneribus ac rerum". MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. Zsigmond szavojai kíséretére: E. KOVÁCS 2011, 323–325.; E. KOVÁCS 2011a, 108–109. Ezekben a listákban neve nem szerepel.

[3518] ENGEL–C. TÓTH, 96.

[3519] Később ez Szana vármegye. MNL OL DL. 66560. sz. 1413. 6. 16. Feltre. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 126. sz. Regesztája: ZsO IV. 766. sz. Valamint: ENGEL 2003a, 506.

[3520] BB UDINE. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 318. sz. 1412. 10. 8. Giovanni Cassini udinei kapitány oklevele. Regesztája: ZsO III. 2774. sz.

[3521] MNL OL DF. 253176. sz. 1415. 4. 22. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 535. sz.

[3522] Örömmel számolnám vissza a 400 napot, de honnét kezdjem?

1417-ben Konstanzban már így szidta hosszasan Ulrico della Scalát.[3523] A magyar nemest 1415-ben a zsinat városában Zsigmond mellett találjuk. Az uralkodó értékelte hűségét. Családtagjaival közösen birtokhoz jutott.[3524] Netán ő az, akit 1416-ban egy határjárás alkalmával királyi embernek jelöltek *(Georgius de Senye)*? Ebben az esetben a Luxemburgit nem követte európai útján, hanem Magyarországra ment.[3525] Viszlói Susuk (dictus) Jánost hasonlóan lekapcsolták. Honnét tudom? 1413-ban azt írták, karácsony körül, birtokain hatalmaskodtak, de ő ekkor éppen velencei fogságban sínylődött. Ez jóval 1412. december 25-e előtt történhetett.[3526] Szerintem inkább 1411-ben. 1413 januárjában már otthon volt. Valamikor kiszabadult.[3527]

Az utolsó Felsőgyőrödi Pobor István.[3528] A nobilis 1413 szeptemberében még a fogság keserű tintahalát ehette,[3529] 1414 januárjában viszont már a saját ágyában ébredhetett.[3530] Gyaníthatnánk, családja kifizette a váltságdíjat, és szabadon engedték. A valóság regényesebb. Hősünk Ozorai Pipo bandériumában vitézkedett, a második etappal jött.[3531] Az oklevélben ugyanis az áll, nyolc éve hadakozott a Köztársaság ellen.[3532] Az ütközet helyének a lokalizálása *(in loco Campestri)*, ahol lekapcsolták, jóllehet férfiasan *(viriliter)* karddal harcolt, meghaladja képességeimet. Súlyosan megsebesült. Másokkal együtt rabságba esett. Velencébe vitték, ahol meggyógyult.

3523 BRESSLAU, 389. 1417. 8. 17. Konstanz. Michele Miari oklevele. Ulrico della Scalát Zsigmond 1415. július 2-án lovagnak és tanácsosának nevezi *(militem et consiliarium nostrum)*. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 92r. 1415. 7. 2. Konstanz. Zsigmond oklevele. Egy másik iratban vicarius generalis *(in civitatibus Feltrensi et Belluni ac comitatus Gemellarum et Cesane)*. Uo. 93v–94r. 1415. 6. 26. Konstanz. Zsigmond oklevele.

3524 MNL OL DF. 253176. sz. 1415. 4. 22. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 535. sz.; MNL OL DF. 253196. sz. 1415. 5. 2. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 579. sz.

3525 MNL OL DL. 50361. sz. 1416. 11. 8. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 2411. sz.

3526 MNL OL DF. 208987. sz. 1413. 11. 13. Bács. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1278. sz.

3527 MNL OL DF. 208991. sz. 1413. 1. 20. Siklós. Borbála királyné oklevele. Regesztája: ZsO IV. 77. sz.

3528 A számos névvariáció közül (Nagygyőrödi, Alsógyőrödi, Felsőgyőrödi, Kisgyőrödi, Győrödi) Engel Pál javaslatát követtem. ENGEL II. 196.

3529 Pobor fi János fia. A Lévai (Cseh) Péter királyi lovászmester ellen indított per (1411. október 16.) folytatásában említik, fogságban van Velencében. MNL OL DL. 87865. sz. 1413. 9. 9. Visegrád. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele Regesztája: ZsO. IV. 1067. sz.

3530 Személyesen ott lehetett a garamszentbenedeki konvent előtt. MNL OL. DL 10164. sz. 1414. 1. 15. (Garamszentbenedek). A garamszentbenedeki konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1581. sz.

3531 Felsőgyőrödi Pobor István 1411. október 16-án még Magyarországon volt. Ifjabb Garai Miklós nádor előtt oklevelet mutatott be testvérével (János) együtt Lévai (Cseh) Péter királyi lovászmesterrel szemben. MNL OL DL. 87844. sz. 1411. 10. 16. Bars. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 1070. sz. 1412 augusztusában sem lehetett Itáliában. 28-án Zsigmondtól, testvéreivel közösen, megkapta a Bars megyei Györöd és Patyi birtokokat. Személyesen ment Budára. Hűséges szolgálataik fejében jutalmazták őket. Ez természetesen nem zárja ki, miszerint az első etapban vitézkedhetett Friuliban. Igaz, nem is bizonyítja. MNL OL DL. 43323. sz. 1412. 8. 28. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: HAZAI II. 133. sz. Regesztája: ZsO III. 2581. sz.; MNL OL DL. 43323. sz. 1412. 8. 28. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: HAZAI II. 134. sz. Regesztája: ZsO III. 2582. sz.

3532 A szövegben ezt olvashatjuk: „in anno cuius iam octava instat revolutio". Ez az 1411-es év. Marad az első etap, jóllehet 1412 szeptemberében arról értesülünk, Ozorai Pipo temesi ispánnal éppen a velenceiek ellen készül. MNL OL DL. 87865. sz. 1412. 9. 15. (Zobor). A zobori konvent oklevele. Regesztája: ZsO III. 2685. sz.

Saját keze erejével feltörte fogháza kapuját, őreit megölte, egy csónakon *(navicula)* visszatüremkedett a temesi ispán csapataihoz.[3533]

Sajnos több konkrétumot nem ismerek, lássuk hát a névteleneket. Carlo Malatesti 1412 áprilisában sereget indított Friuliba. Visszaszerezték Porciát. 1200 embernek vették el a szabadságát.[3534] A hadjárat folytatásában (június) ugyan hiába támadták Udinét, ellenben katonái váltságdíjasokat szereztek *(prigioni da taglia)*.[3535] Az öcsi sem tétlenkedett. Embereivel 1412 novemberében a bellunói völgybe hatolva Feltrénél 300 embert kapcsoltak le. Majdnem mindannyiukért pénzt remélhettek.[3536] Sikerrel jártak Ruggero da Perugia és Grasso Gallucci da Venosa zsoldosai is. Már előhoztam, Szent András havában felszabadították Castello di Querót, és tovább vonultak Feltria irányába.[3537] Már beszéltem róla, amikor Martino da Faenza csapataival Marano magasságában 600–700 lovassal futott össze.[3538] Megfutamították őket. 60–70 equites – másoknál 360 – rabszíjra került.[3539] Az elsőként felhozott zsoldosvezér embereivel 300 magyar meg cseh lovas közül 500 lovagot *(cavalieri a spiron d'oro)*,[3540] továbbá száz másikat fogott el.[3541] A négy alapművelettel alaposan felvértezve azt mondom, valami nem stimmel.

A következő hónapban tovább fogy a nemzet. III. Pandolfo Malatesti 1412. december 4-én az Utinum feletti síkságon portyázott. Akcióját 70 hungarus bánhatta, köztük hét lovag. A Morosini-kódexben „de nobel condiciom, e potenti, de bom rechato, de asè molti deneri". Kettő közülük súlyosan megsebesült, nemsokára meghaltak. Állítólag Ozorai Pipo ott lehetett, de nem ismerték fel. A temesi ispán végül elmenekült.[3542] Latisana sikertelen ostrománál, 1412 decemberének végén, januárjá-

[3533] Róla a harmadik kötetben még írok. MNL OL DL. 43448. sz. 1419. 8. 11. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: HAZAI II. 142. sz. Regesztája: ZsO. VII. 850. sz.

[3534] Ezek friulánok *(villani ovvero Friulani)* voltak. SANUDO, 864.

[3535] Uo. 867.

[3536] III. Pandolfo Malatesti 1412. november 18-án írt Velencébe a bellunói völgybe történt benyomulásról. MOROSINI I. 63/740.

[3537] Utaltam rá, Castello di Quero megszerzését a velencei krónika 1412. november 12-e tájára teszi. CRONACHETTA (VENEZIA), 319. Marin Sanudo ezt november 22-re datálja. SANUDO, 872. A Morosini-kódexben egy nappal későbbi dátumot olvashatunk. A foglyok szerzéséről viszont semmi. MOROSINI I. 63/741.

[3538] Pontos idejét említettem, 1412 novembere. MOROSINI I. 63/745. Giorgio Dolfinnál és Marin Sanudónál a számuk 800. DOLFIN, 158.; SANUDO, 873.

[3539] MOROSINI I. 63/745.; DOLFIN, 158.; SANUDO, 873. Giorgio Dolfin 180 ember elfogásáról írt. DOLFIN, 158.

[3540] A bejegyzést kezeljük roppant elnézően.

[3541] CRONACHETTA (VENEZIA), 319.

[3542] MOROSINI I. 63/746. Giorgio Dolfinnál a szám 80. Köztük hét lovag és alvezérek. A szövegben ezt olvashatjuk: „et prexe deli inimixi chavalli 220 con prexoni da taia nº 80, tra li quali ne fu 7 chavallieri et de gran condutieri de quello exercito". A szerző itt nem lovakról, hanem lovasokról ír. Tudni véli, ott volt a temesi ispán.

nak az elején, a védők a mieinkből 350-et csíptek meg.[3543] Nagy feltűnést kelthettek azok, akiket 1412. december 14-én láttak Velencébe. A 47 magyar, 12 friuli és öt lovag nem önszántából látogatott a városba. Börtönbe vágták valamennyit.[3544]

1413-ban sem aludhattak nyugodtan Zsigmond katonái. Vicenza eredménytelen ostroma (1413. január 7.) után Martino da Faenza a nyomukba eredt. A Morosini-kódexben a lefülelt 90 emberből valamennyien váltságdíjasok.[3545] A Roncà környéki bástyák megvívásakor az év februárjában Taddeo Dal Verme sikerrel járt. Győzelme 180–200 hungarusnak meg itáliainak jelentette szabadsága elvesztését.[3546] Marostica környékén sem jártak jól a temesi ispán bizonyos katonái. Jeleztem, itt 60 vitézzel növelték a velencei tömlöcökben raboskodók létszámát.[3547] A Castello di Quero melletti átkelés kapcsán (1413 januárja) Giorgio Dolfin nem ad számokat, ellenben sok magyar fogolyról ír.[3548] A kisebbik Malatesti áprilisban Feltrénél portyázott, ahol 800 váltságdíjassal lettek gazdagabbak.[3549]

Ha fentebb a Morosini-kódex segítségével általánosítottam, valójában mi történt a magyarok rabjaival,[3550] nézzük, mit tettek a másik oldalon. 1413 tavaszán a Köztársaság két megbízottját (Lorenzo Bragadin, Marco Dandolo) III. Panadolfo Malatestihez küldték. Kiderült, az elfogott hungarusokat, no meg a bohemusokat, Velencében szokták bebörtönözni. Az elmúlt napokban a karcerek bizonyos részéből ki akarják őket engedni. Ezekben a tömlöcökben lovagok és jelentős nemesek csücsülnek. Ha elmenekülhetnének, az nagy kárára válna a Köztársaságnak, viszont örömöt okozna az ellenségnek. [3551] Ezért arra kérik a hadvezért, helyezhessék őket könnyebb fokozatú börtönbe, ahol szintén előkelőket őriznek, mivel akkor jobban lehet őket egészségben tartani,

DOLFIN, 158. Marin Sanudónál 65 „buonissimi prigioni da taglia tra Boemi e Furlani". Ozorai Pipo megjelenéséről szintén olvashatunk. SANUDO, 873.

3543 Mivel 350 a halottakra és a sebesültekre együttesen vonatkozik, kezeljük erősen tájékoztató jelleggűnek. MOROSINI I. 63/757.; SANUDO, 875. Valamint: GALASSO, 52.

3544 MOROSINI I. 63/747.; SANUDO, 873–874.

3545 MOROSINI I. 63/758. Giorgio Dolfinnál a szám 90 „boni prexoni di taija". DOLFIN, 160. Marin Sanudónál 94. Megemlítette, mások 80 váltságdíjas fogolyról beszélnek. SANUDO, 875–876.

3546 Nyilvánvalóan az itáliaiak friulánok voltak. MOROSINI I. 63/784.; SANUDO, 878.

3547 MOROSINI I. 63/764.; DOLFIN, 161.

3548 A pontos idejét már említettem. Uo.; SANUDO, 877.

3549 A pontos idejét már említettem. A szám enyhe túlzás. MOROSINI I. 63/794. Giorgio Dolfinnál „180 boni prexoni". DOLFIN, 163. Marin Sanudónál 650-nél több magyart ejtettek fogságba. SANUDO, 879.

3550 Írtam, sok rabot és kisfiút *(puti)* rabszolgának adtak el. MOROSINI I. 63/639.

3551 A szövegben ezt olvashatjuk: „quod sicut scit omnes captivi Ungari, Boemii (sic!) missi Venetias positi fuerunt in certis carceribus in terra nova, satis levibus taliter pro diebus preteritis ex certa fractione carcerorum nisi certi nostri perpendissent omnes ipsi captivi aufugisset ex ipsis carceribus cum certo ordine dato per eos. Et quod in ipsis captivis sunt aliqui milites et alii notabiles homines nobiles, qui si fugerent, cederet ad maximam verecundiam (sic!) nostram et exaltationem ac gaudium hostium nostrorum". AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 113v. 1413. 3. 10.

Zsigmond és a Köztársaság tiszteletére meg hasznára.[3552] Összegezve. Mi eladtunk, mert gyorsan pénzt akartunk, hiszen előbb-utóbb elhagyjuk Itáliát, míg ők ráértek, emiatt kifejezetten a fejpénzre összpontosíthattak. Láthattuk, a váltságdíjasok esetében figyeltek fizikai épségükre. Emiatt értetlenkedtek, Ozorai Pipo miért vágatta le 82 fogoly kezét. A temesi ispán átadhatta volna őket. Akár csereként, akár váltságdíjért.[3553]

A civil lakosság bebörtönzéséről hallgatnak a források. Azért most sem maradunk érdekesség nélkül. 1412 márciusának utolsó napján velencei áristomba küldtek négy oszmánt. Pietro Baiardo fogta el őket Trevisónál. Ettől a naptól siralmas módon börtönökben tengődtek.[3554] A borzalmas körülmények hatására a szerencsétlenek maguk ajánlották fel, megkeresztelkednének. Tudták, szabadulásuknak ez az ára. Megállapították, származásuktól eltekintve semmi más oka nincs nyakon csípésüknek. Törökök, ráadásul a közeli városban kapcsolták le őket. Hozzájárultak a baptizációhoz, majd kiengedték őket a karcerből.[3555] Látszik, ilyen zavaros időkben nem kifizetődő a bóklászás. A bejegyzés előtt és után októberi adatok állnak, a kegyelemről ebben a hónapban dönthettek. Oszmánjaink minimum hat hónap alatt belátták, érdemes az iszlámot elhagyni. Mi történhetett velük fél év alatt? Egy bizonyos. Nem a keresztény vallás hittételei győzedelmeskedtek lelkükben, hanem pragmatizmusuk diadalmaskodott az agyukban. Gondoljunk IV. (Nagy) Henrik francia király örökbecsű mondására: „Paris vaut bien une messe".[3556] Oszmánjainkra vonatkoztatva inkább legyen így: „La libertè vaut bien un baptême".

Megnyílának az ajtók mind, és mindnyájoknak a bilincsei feloldódnak

A hadjárat idején a fogságba vágott vágott rabok számtalan alkalommal felidézhették az Apostolok cselekedeteit.[3557] De sajnos nem lőn nagy földindulás, a tömlöc fun-

[3552] A szövegben ezt olvashatjuk: „poni facimus illos in aliis carceribus nostris de minus gravibus, ubi sunt alii nobiles et boni homines, in quibus conservabuntur cum honore et utilitate sue Maiestatis ac cum honore et bono nostri dominii". Uo.

[3553] MOROSINI I. 63/629.

[3554] AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 4. 125r. 1412. Pontos dátum nélkül. A bejegyzés előtt és után októberi időpontok.

[3555] A szövegben ezt olvashatjuk: „Cum de mense Marcii die ultimo MCCCCXII presentis missi fuerunt Venetias ad carceres quatuor Turchi per Petrum Bailardo, quos reperit in Tarvisio, ut essent captivi a dicto die ultimo mensis Marcii circa, steterunt miserabiliter in carceribus. Et dominio fecerunt humiliter exponi et supplicari velle libenter accipere et habere Sacrum Baptisimum (sic!) et fieri xhrispiani (sic!) et de carceribus relaxari. Et dominio constet, quod nulla causa fuerunt captivi et carcerati, nisi quod sunt Turchi et reperti in Tarvisio. Per infrascriptos dominos consiliarios terminatur fuit, quod volentibus ipse Turchi baptizari et fieri xhrispiani (sic!) ipsi debeant de carceribus liberari et libere relaxari". Uo.

[3556] 1593-ban történt. Ekkor vette fel a király a katolikus hitet.

[3557] Az alcímre: a szerző itt – immár hatvannyolcadik alkalommal oly szellemesen – Károli Gáspár segítségével idéz az Apostolok cselekedeteiből (16:26).

damentumai sem rendültek meg. Kikelepcelkedésüket három tényező befolyásolta. A pénz. A politika. A szerencse. A materiális ráhatásról többször értekeztem. Miképpen végződtek az ilyesforma próbálkozások? Fogalmam sincs. A Köztársaság, az itáliai gyakorlatnak megfelelően, főként azt támogatta, hogy a harcok befejeztével az elfogottak nagy részét engedjék szabadon.[3558] Ennek elrendezésére bizottságokat hoztak létre. A háborút lezáró castellettói fegyverszünet után ők bonyolították le a cseréket. A felek erre 2–2 embert jelöltek ki. Zsigmond a kiszabadítást, míg Velence a kiváltást *(liberationem et redemptionem)* támogatta. Ennek okát ekképpen fogalmazták meg. A foglyok felett nem a lagúnák városa, hanem azok rendelkeznek, akik lefülelték őket.[3559] A Morosini-kódexben elméleti alapvetést kapunk a metódushoz. Sorsuk mindkét oldalon az őrizetben tartók kezében volt. Akkor nyerhetik vissza szabadságukat, amikor azok akarják.[3560] Összegezve: az/azok rendelkezik/rendelkeznek a rabról/rabokról, aki/akik elfogta/elfogták, még akkor is, ha netán éppen másik állomáshelyre vezénylik őt/őket. Végül engedtek a Luxemburginak. A Köztársaság így jónéhány dukáttól foszthatta meg zsoldosait.

A fogolycsere a központi akarattól függött. Bizonyára számos alkalommal szerveztek átadásokat, akár lokális szinten is.[3561] Egy alkalommal szembesültem némi etikus hozzáállással. Ismétlem magam. Serravalle (Tomaso Barbarigo) és Motta (Giacomo Quirino da Candia) podestàit elfogták. Később Magyarországra kerültek. Hiába töltöttek be fontos pozíciót, a Köztársaság nem ajánlotta fel őket az éppen velencei börtönben raboskodó két nemesünkért. Kijelentették, amennyiben megtennék, az nem lenne sem méltányos, sem egyenértékű a kezüket elveszítőkkel, továbbá a saját erőből magukat kiváltókkal szemben.[3562] Fortunáról se feledkezzünk meg, jóllehet az emberkedések idején kevésbé jellemző a szerencsecsillag kedvező állása, ezért a hiátus. Ide sorolhatjuk Scalabrino da Treviso és társai szökését,[3563] quasi à la Monte Cristo. Kiválasztottnak érezhették magukat azok, akiket a többször idézett magyar származású Domokos mentett meg. 1412-ben ugyan átadta Ceneda várát Carlo Ma-

[3558] ZUG TUCCI, 61.

[3559] Az irat számos apró bejegyzésből áll. Összesen hatból, de mind 1413. március 28-i dátum alatt. Hasonlóan a kiadáshoz, a jobb érthetőség kedvéért, én is egy jelzet alatt kezelem. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 121v–122v. 1413. 3. 28. Kiadása: LJUBIĆ VII. 96–98. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 271–274. sz.; ZsO IV. 357–358. sz.

[3560] MOROSINI I. 63/802. A szövegben ezt olvashatjuk: „E de'prigioni nulla fu detto, ma restarono di chi erano a pagarsi le taglie". SANUDO, 880.

[3561] Állításom bizonyításához adatok híján vagyok.

[3562] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 9r. 1412. 3. 23. Velence Regesztája: ÓVÁRY 1890, 227. sz.; ZsO III. 1890. sz.

[3563] Erről már írtam. REDUSIO, 843–844.; MOROSINI I. 63/797.

latesti velencei fővezérnek 3000 dukátért, de honfitársainak megmentésével kockáztatta pénze kifizetését.[3564]

A sienai híresebb

A hadjárat idejéről a mindennapi élet kedves mozzanatairól minimális adatra bukkantam.[3565] Kifejezetten a harcokhoz nem köthető szórakozásokra gondolok. A rablást meg az erőszakot nem sorolnám ide, habár az ilyen jellegű tobzódások sokaknál a szabadidő tartalmas eltöltésének számíthatott. Nézzük meg, mi igaz a „silent enim ludos inter arma" állításból. Hát nem! Legfeljebb kicsit átalakították, vagy elcsúsztatták a kellemes pillanatokat. A velencei mindennapok kihagyhatatlan részének számítottak a Giovedi Grassóhoz köthető szokások. Ez nem más, mint egy bika fejének a levágása. No nem a lagúnák városa akarta megszakítani a hagyományt, hanem Friuli, ahonnét egy torrót, 12 disznót, plusz egy tucat kenyeret kaptak minden évben. 1412-ben ezt nem tették meg, nyilvánvalóan a csatapaté (sic!) miatt. A Köztársaság ragaszkodott a consvetudóhoz. Ebben az évben Piazza San Marcón február 18-ra esett a mészárlás napja. Január végén ők léptek. Megvásároltatták az állatokat, együtt a panes duodecimmel.[3566] A szokás eredete valójában a 12. századig nyúlik vissza. 1162-ben az aquileiai pátriárka (II. Ulrich von Treffen) megtámadta Gradót. A várost vezető velencei származású Enrico Dandolo, II. Vital Michele dózséhez menekült.[3567] Velence flottája villámgyorsan visszavágott. Elfogták az egyháznagyot (bika) a 12 papot (disznók), és a tucatnyi urat (kenyér).[3568] A bajor főpap kiszabadulásának ára az évenkénti három ajándék küldése lett a festa alkalmából.[3569] A vekniket a szegényeknek, a cocákat a Köztársaság vezetőinek osztották szét. Az il Torro sorsát már vázoltam.[3570] Az utolsó nyilvános nyisszantásra 1802-ben került sor.

Az élet Veronában sem állt meg. 1411. november 4-én tartott tanácsülésen egy örömteli esemény került napirendre. A város podestàja (Niccolò Venier) közelgő házasságát megtisztelve, különféle ünnepségeket szerveztek. Az esküvőre karácsony

[3564] Erről már írtam. PREDELLI III. Libro X. 192. sz. (Az eredetiben: 209. sz.) 1414. 3. 10. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2123. sz. Regesztája: ZsO III. 2382. sz.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 161v. 1413. 11. 11.

[3565] Az alcímre: a szerző itt – immár hatvankilencedik alkalommal oly szellemesen – a születésnapján tartott toszkán palióra irányítja a figyelmet.

[3566] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 81v. 1412. 1. 28.

[3567] Enrico Dandolo Grado pátriárkája volt. Életére: CRACCO.

[3568] A zárójelben látható szavak szimbolizálják az elfogottakat.

[3569] Az utódaira is vonatkozik.

[3570] REINER MICHIEL, 46–48.

elmúltával kerülne sor. A jeles napra a főtéren fényes lovagi tornát *(una notabilis giostra)* szándékoztak tető alá hozni. Nem feledkeztek el az ajándékokról sem, úgy a város vezetője, mint a győztes számára.[3571] A lagzi időpontja egyre csúszott, 1412 húsvétjának a nyolcada környékén (április 10.) házasodhattak csak meg. Vagy nem! A meglepetéseken kívül határoztak az elhalasztott giostráról. Paolo di Filippo Fregastónak *(miles)* jutott a lakodalmat köszöntő bajvíváson *(hastilidium)* résztvevő [22] helyi fiatalnak a kiválasztása.[3572]

Tegyünk fel egy a szórakozáshoz ragaszthatót újabb kérdést. „Silent enim venatores inter arma"? Hát nem! A vadászok sohasem pihennek. Ezt bizonyítva jöjjön egy apró történet, aminek minden eleme dokumentált, jóllehet másképpen is eshetett. Egy magyar tűnt fel San Danielében. Ozorai Pipo küldte *(venit ex parte Piponis)* a cserkelési lehetőségeket felmérendő. A város az ügyben három polgárát irányította a Luxemburgihoz,[3573] aki valamikor felvethette a temesi ispánnak, jó lenne már egyet jégerkedni. Érthető módon a harcok csitultával viszont fokozódott a szórakozás iránti vágy. A castellettói fegyverszünet megkötésének napján, elképzelhetően a polgárok nyomására, Udinében meghirdették a régi időktől való szokásnak megfelelően a Szent György napi paliót.[3574] A bravium szót használják, ami valójában magát a díjat jelenti. Ez valamilyen bársony anyagot takar, hagyományosan gránátvörös *(de veluto grane)*. Netán nem találnának ilyet, lehet más színű. A textília velencei beszerzését viszont elvetették.[3575] Az ünnepségeket 1412-ben függesztették fel mindaddig, amíg III. Friedrich von Ortenburg nem érkezik meg.[3576] Másképpen alakult. Többet kellett várni.

[3571] AAC VERONA. Atti del consiglio (1405–1414). Busta 56. 186v. 1411. 11. 4.; Uo. 194r. 1411. 12. 23.; Uo. 197r. 1412. 1. 8.; Uo. 211v. 1412. 11. 10. 1411–1412-ben Niccolò Venier a podestà. BIANCOLINI, 108. Giacomo Guffoni 1412 novemberében vette át tőle a posztot. AAC VERONA. Atti del consiglio (1405–1414). Busta 56. 212v. 1412. 11. 14. Őt 1414-ben Fantino Dandolo követte. BIANCOLINI, 108. Ő ezelőtt podestà volt Padovában. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 134r. 1412. 8. 12.; Uo. 148r. 1413. 1. 12.

[3572] Az erről szóló bejegyzés márciusi, ahol húsvét nyolcadát adják terminusként. Az 1413-as év végéig semmi nyoma az esküvőnek, ezért a feltételes mód. AAC VERONA. Atti del consiglio (1405–1414). Busta 56. 200r. 1412. 3. 16.

[3573] A szövegben ezt olvashatjuk: „Item pro faciendo venationem pro presentando domini imperatorem (sic!) ad laborandum Frattam". Az utóbbi nem település, hanem templom. A Santa Maria della Fratta San Danielében. ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 136r. 1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1413. március 10-e, utána 1413. március 17-e a következő dátum.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283.; ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 136v. 1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1413. március 10-e, utána 1413. március 17-e a következő dátum.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283.

[3574] BB UDINE. Annales. Tomo 19. 59r–v. 1413. 4. 17.

[3575] Uo. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 254. A bejegyzés dátuma: 1412. 4.17.

[3576] Uo. 237. A bejegyzés dátuma: 1412. 4. 22.

A hétköznapi életet alkalmanként extrém dolgok formálhatták. A serravallei ágostonos apácák városuk elestét látva Velencében kerestek menedéket.[3577] Rendtársaik befogadták őket.[3578] Valami ellenben nem passzolhatott. Arra vágytak, hogy szegénységben élhessenek *(cupiant vivere et vitam suam ducere in pauperitate)*. A püspök és más egyháziak alóli exemptiót akarnak, miként a velencei Szent András nővérei.[3579] A Köztársaság a feladatot két római követükre (Lorenzo Bragadin, Marco Dandolo) bízta. A pápa előtt alkalmas időben térjenek ki, ugyanazokat a kiváltságokat élvezhessék, mint a „moniales Sancti Andree de Venetiis".[3580] A fegyveres viszálykodás nem várt következményekkel járt a hitélettel kapcsolatban is. A lagúnák városa, valamint az újonnan megszerzett földek polgárai néhányszor már kérték, jelezzenek a pápának bizonyos benefíciumok adományozása *(pro colatione)* érdekében. Kérésüket nem támogatták.[3581] Az egyszerűnek látszó kívánság hátterében az állhat, miszerint a javadalmak birtoklása kövesse az új helyzetet, ne csupán Velencére koncentrálódjanak.

Civil a pályán

A Köztársaságnak súlyos gondot jelentett, mi történjen a civilekkel.[3582] A problémát több módon kezelték. Néha megakadályozták mozgásukat. 1411 decemberében a Livenzánál táborozó seregük kapitánya és provizorai valamennyi helyen hirdessék ki,[3583] a lakosok bármilyen ügyben velencei, vagy szövetséges vidékekről, kizárólag engedéllyel kelhetnek át a folyón meg az árkokon, ha Friuliba készülnek. Kiderült, voltak olyanok, akik a hungarusokat, sőt egyéb ellenséget segítettek volna. Mindezt megelőzendő súlyos büntetéseket helyezzenek kilátásba.[3584] Alkalmanként feleslegessé válhattak. Trevisóba 600 lovast vártak, emiatt engedélyt kaptak, szükség esetén kirakhatták a villánikat.[3585] Velencében megjegyezték, tudják mit jelent, amikor a parasztok védett

[3577] A szövegben ezt olvashatjuk: „certe moniales, que erant in Saravallo, quando captus fuit dictus locus de ordine Beati Ludovici". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 232v–234v. 1412. 1. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 200. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 215. sz.; ZsO III. 1627. sz. A Santa Giustina kolostorból jöhettek. Serravallében csak ez volt ágostonos.

[3578] Chiesa e Monastero di San Ludovico (Aloiso) di Tolosa vulgo Sant'Alvise. Ágostonos apácák voltak.

[3579] Chiesa di Sant'Andrea della Zirada. Ágostonos apácák voltak.

[3580] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 232v–234v. 1412. 1. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 200. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 215. sz.; ZsO III. 1627. sz.

[3581] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 50. 26r. 1413. 8. 31.

[3582] Az alcímre: a szerző itt – immár hetvenedik alkalommal oly szellemesen – Keleti Márton filrendezőtől lopott.

[3583] A szövegben ezt olvashatjuk: „in omni loco super seraleum et in terris et locis".

[3584] A szövegben ezt olvashatjuk: „sub pena furce vel pedis vel alterius gravioris vel minoris pene". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 214v. 1411. 12. 7.

[3585] Menekülők lehettek. Uo. 225v. 1412. 1. 1.

helyeken élnek.[3586] Máskor viszont miattunk rendeltek el kitelepítést. A magyarok minden helyet kifosztottak amerre elvonultak, emiatt 1412. január 18-án meghagyták a Sile folyó túlsó oldalán lakóknak,[3587] költözzenek át a másik part mögé.[3588] A hátukon viseljenek fehér szalagot, mert a veszély napján könnyebb őket összegyűjteni.[3589] A menekülve bujdosók ekkor már ellephették Marca Trevigianát. Nem várt gondot okoztak azok, akiket Padovából, továbbá egyéb helyekről kiutasítottak. A confinatik hosszú ideje Velencében kerestek menedéket, ahol nagyobb részük nyomorgott. Naponta kértek segítséget, mivel éheztek.[3590] Várható volt, mihelyt Velence győzelmi spirálba kerül, és katonailag elég erősnek érzi magát *(per gratiam Dei exercitus noster est fortis)*, a fennhatóságuk alá tartozó földek hűséges alattvalói visszatérhetnek lakóhelyükre.[3591] Ennek elsősorban gazdasági oka lehetett. Etetés helyett egyszerűbb megszabadulni tőlük, ráadásul ha újból beindul a munka, emelkednek a bevételek.

Ide nézz! Törökméz

Írtam, mi történt Udinében 1413. január 16-án.[3592] A városban lébecolók Öveges József szellemességét sokszorosan felülmúló fizikai törvény bizonyításáról értesültek. A jelenség neve anyagfáradás, amikor a matériában az elemi kristályok diszlokációinak elmozdulásaival, a helyi feszültség elrendezi, amit nem szeretnénk. Ekkor aztán jön a reccs. Habár az sem kizárt, amikor Zsigmond törökjei közül megölt egyet a leszakadó mennyezet, netán az alvó oszmán esett hatalmas robajjal egy emeletet lejjebb, nem zárhatjuk ki az esetleges túlsúly, vagy a helyi mesterek trehányságát, mint a folyamatot megindító tényezőket. Bizony a Heki soha többé nem gyütt (sic!) ki.

Az oszmán mellékszál felgombolyításához, hiszen mint említettem, Utinumban többen első lépésként kikeresném E. Kovács Péter tanulmányát Magyarország 15. század eleji törökképéről.[3593] Én azonnal hiányolnám belőle a fenti adatot. Egy

[3586] A szövegben ezt olvashatjuk: „vidimus de aliquibus aliis locis nostris, ubi fuerunt vilani in fortalitiis" Uo. Erről már írtam.

[3587] Trevisóból nézve keletről.

[3588] Trevisóból nézve nyugatra.

[3589] VERCI XIX. Documenti 2098. sz. 1412. 1. 18.Treviso. Paolo da Venezia trevisói officiális oklevele. Valamint: VERCI XIX. 59. Egy 17. századi historikusnál hasonlóan azt olvashatjuk, a két folyó (Tagliamento, Livenza) között élő lakosokat áttelepítették a Sile vizén túlra. PALLADIO, 460. Gaetano Cogo, Ognibene Scola 1412. április 12-én, Veronából írt leveléhez fűzött megjegyzésében. COGO 1894, 8. sz. 1412. 4. 12. Verona. Ognibene Scola oklevele. Regesztája: ZsO III. 1967.

[3590] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 67r. 1412. 9. 27.

[3591] Uo.

[3592] Az alcímre: a szerző itt – immár hetvenegyedik alkalommal – oly szellemesen, megjósolja a 150 éves török megszállást Magyarországon.

[3593] E. KOVÁCS 2009a.

kis bosszankodás után a bejegyzést egy másikkal kapcsolnám össze. A II. (Jagelló) Ulászló lengyel király tiszteletére rendezett budai ünnepségen egy beszámolóból kiderül, számos európai ország képviselői mellett megjelentek „egyéb pogány népek hosszú szakállú, buggyos nadrágot viselő, magas kalpagú és csaknem földig érő köpenyű képviselői is".[3594] Ők bizony törökök, jóllehet az öltözködési egzotikum a városban rajtuk kívül megjelenő albánokra, görögökre, tatárokra nyugodtan felaggatható. De nem teszem! Talán közülük kerülhettek ki a következő évben Utinumban forgolódók. Zárásként a Zsigmond-korból egy újabb adat. 1415. szeptember 19-én a Luxemburgit Perpignanban találjuk. Kezében egy felfelé tartott karddal vonult be a városba. Ez azt jelképezte, nem uralma alá tartozó országban jár. Az uralkodó előtt egy lovon ülő keleti embert láthattak a kíváncsiskodok. A caballerót török királynak/fejedelemnek tartották, akit Zsigmond egy csatában fogott el.[3595] Mindenesetre a budai névsorban valóban találunk utalást „ain herczog von Türkey".[3596]

Tovább sorjázva ismereteimet, érdekességképpen utalok Paulus Niavis levélgyűjteményére. Ebben I. Mátyás királlyal kapcsolatos 20 bejegyzést olvashatunk. Munkáját feltehetően 1488–1494 között nyomtathatták ki.[3597] A glogaui háború (1488) kapcsán a szerző említést tett az uralkodó seregében harcoló szaracénokról.[3598] Mészáros István szerint a kifejezés a rácokat (szerbeket) takarja.[3599] Tóth Zoltán a „Catalogus abbatum Saganensium-ban" a sziléziai hadjáratban (1474) a magyarok oldalán küzdő embertelen, részben hitetlen, romlott hitű hadinépről, a szaracénok rabszolgáiról talált utalást. Vezetőjük szerbia hercege volt.[3600] Kihagyhatatlan a sorból Robert Wingfield angol követ 1515. július 10-i beszámolója Bécsből, a királytalálkozó városából. Négy nappal korábban futott be a lengyel meg a magyar követség. Az uraknak olyan kistermetű hátasaik voltak, mint az oszmánoknak. A nemesek közül többen úgy öltözködtek, mint a törökök, némelyek ahogyan a tatárok. Később új-

[3594] ASCHBACH I. 325.; Uo. Beilagen XI. sz. 1412. 5. 22. Buda. A fordítást Tardy Lajostól vettem át. TARDY 1983, 15. Amikor azt írom, az ő nevéhez fűződik, nem mondok igazat. Ebben Kenéz Győző segített neki. Pontosabban ő ültette át magyarra a szöveget Láttam! Minimum ennyivel tartozom Győző bácsi emlékének. A hullámos vonalat is képes volt hibátlanul értelmezni.

[3595] A szövegben ezt olvashatjuk: „levándole delante del un Caballero la espada la punta arriba, esto porque entraba en tierra á él no subjecta, y este que la llevaba decían que había seydo Rey de Turquía, é que el Emperador lo habia prendido en batalla. CRÓNICA (DON JUAN), 142–143. Az adatra Bárány Attila hívta fel a figyelmemet. Önzetlen segítségét megköszönöm. Valamint: ÁLDÁSY 1927, 60.

[3596] MNL OL DL. 39277. sz. 1412. (május). Pontos dátum és kaidási hely nélkül. Zsigmond udvarában Budán tartózkodó fejedelmek és előkelők névsora. Kiadása: ORTVAY, 288. sz. Regesztája: ZsO III. 2224. sz.

[3597] MÉSZÁROS, 357–358. Az adatra Györkös Attila (Debreceni Egyetem) hívta fel a figyelmemet. Önzetlen segítségét megköszönöm.

[3598] Uo. 359.

[3599] Uo. 359–360.

[3600] TÓTH, 302.

fent megismétli, miszerint az összegyűlt társaságban ott voltak az említett két náció képviselői.[3601] Dupla magyarázatot képzelek el. Valóban keletiek voltak, de az sem kizárható, ruházatuk megtéveszthette a diplomatát.[3602] A török lovak Hungáriában a gazdagság egyik fokmérőjének számítottak, hiszen sokkal drágábbak voltak, mint a hazai hátasok. A gúnya kérdésében sem elképzelhetetlen a Haute Couture turque hatása, habár a Mátyás- és a Jagelló-kori példák esetében inkább a rácokra teszem a voksot az oszmánokkal szemben.

Sokszor idézett adattal folytatom. 1437-ben a Luxemburgi megbízta Tallóci Matkó dalmát-horvát-szlavón bánt, adja vissza azokat a javakat – köztük a király tulajdonában lévő Koránt –, amit Török Józsa kristallóci várából raboltak el Tallóci Péter (Perko), továbbá Tallóci Matkó emberei.[3603] A dalmátok anno kapiskálhatták, kapja a király a „literas seu scripturas Turconicas legemque Makometi in se continens, qui scilicet liber Alcoranus nuncupatur".[3604] Örülni fog neki. Mi végre Zsigmond speciális vonzalma az oszmánok irányába? Mert intelligens volt. Az impressziót kereshette, ezért tarthatott kíséretében törököket. Lehettek menedékkérők, rabok, önként bizony dalolva menők. Nikápolyból a Luxemburgi még suttyomban menekült a janicsárok elől, néhány év elteltével az ellenségből előbb megtűrt vendég, később a királyt szolgáló katona és nemes, végül kedvelt udvari ember lett.

A személyes érdeklődés tükröződött a magyar diplomáciában is. Egy 1428. február 16-án kiadott királyi oklevélből megtudhatjuk, a Luxemburgi két emberét küldte keletre kapcsolatfelvételre, az oszmánoktól fenyegetett uralkodókhoz.[3605] Az egyik, Török Józsa, eleve nomen est omen. Régen elkerült szülőföldjéről. Felvette, ráadásul megtartotta a keresztény hitet. Így lépett Zsigmond szolgálatába. Az udvari familiárist „ad principem Mohemethan dominum Tartarorum de Ahorda" menesztették.[3606] Miként szerezte a héber Jehosua, Josua, Josiah (Jósiás/Józsué) alakokból származtatható nevét, halovány segédjegyzői fogalmam sincs. A hangsúlyosan keresztényi János (Johannes) becézett formájából vezessük le onomasztikailag?[3607] Mi történhetett egy mohamedánnal, akinek a Jahve megszabadít jelentéssel kellett élnie

3601 BÁRÁNY 2021, 564. 565.

3602 Bárány Attila ugyancsak felveti: „Kérdés persze, mit tudhat a nyugati utazó a török ruházatról, vagy a nyugaton annak hitt öltözékről e korban". Uo. 264,

3603 Erre 1428. február 16-a után kerülhetett sor. Ekkor kapta Szerecsen Miklóssal együtt Kristallóci Tamás birtokait. MNL OL DL. 100450. sz. 1428. 2. 16. Tornova. Zsigmond oklevele. Kiadása: KATONA, 503–507. Fordítása: TARDY 1983, 16–19.

3604 E. KOVÁCS 2009a, 121.

3605 TARDY 1983, 16.

3606 Az uralkodó neve: Ulu Mohamed. TARDY 1980, 27.

3607 Józsefeket becézhették így. Korszakunkban ezt a nevet nem adták. A Józsa a nyelvújítás korában lett női név a Jozefa és a Jozefina magyarosításaként.

élete végéig?[3608] Kapta? Választotta? Bármelyiket elfogadom, hiszen ő volt a zsidók legnagyobb hadvezére, a Kánaán egyik kifürkészője, Mózes örököse, népét az Ígéret földjére vezető. Ha koncepcióm dacára a Jahve megkegyelmezett (Yohhanan–Johannes–János) áll a Józsa mögött, Keresztelő Szent János örülhetett a választásnak. Katonaviselt férfiemberként, haditalentuma okán, én ragaszkodnék a Józsához, elvégre a „Les neuf perux" egyik tagja nem más, mit Józsué. A kilenc vitéz témája Jacques de Longuyon munkájában (Voeux du paon) tűnik fel először 1312-ben, ahol a lotaringiai szerző a legnagyobb lovagok közé sorolta.[3609] Érthető hát, Török Józsa miért tartotta otthon a mohamedánok szent könyvét. Mivel 1431-ben a kunok bírájaként barátaival címeradománynak örülhetett,[3610] ezért arra gondoltam, hátha találok valamilyen utalást keleti mivoltára. A diploma különlegessége az ábra leírásának hiánya a szövegben, így csupán a festett képet elemezhetjük.[3611] A nyíllal a nyakán átlőtt koronás sas motívuma semmit nem segített. A másik küldött Szerecsen Miklós lovagot lingvisztikai felkészültségét értékelve a poeta ductusok közé sorolom. Miért? Mert Török Józsa a poéta natusokat erősítette. Von Haus aus beszélte a nyelvet, míg a másik megküzdhetett minden szótári alakkal. Elég későn kezdett el törökül tanulni, ellenben remek iskolába került, ahová 1396-ban iratkozott be. Ebben az évben Nikápolynál fogságba került, közel 12 évig senyvedett börtönben. Kiszabadulásakor – sikeres vizsgái bizonyítékaként – az uralkodó megbízásából oszmánoknál és más barbár nemzeteknél is megfordult. Őt a mezopotámiai fejedelemhez *(Karaywluk)* indították útnak.[3612]

[3608] A Józsue, Jozsué, Józsua héber névnek ez a fordítása.

[3609] LONGUYON, 1–82.

[3610] A szövegben ezt olvashatjuk: „Josa Tarcasis de Cristaloucz". MNL OL DL. 50522. sz. 1431. 6. 28. Nürnberg. Zsigmond király oklevele. Kiadása: NYÁRY, 1884a, 156–158.

[3611] Az általa bemutatott címer jogának a megerősítését kérte. Uo. 156. 157.

[3612] MNL OL DL. 100450. sz. 1428. 2. 16. Tornova. Zsigmond oklevele. Kiadása: KATONA, 503–507. Fordítása: TARDY 1983, 16–19.

Tregua Sigismundi

Írjad alá, János

Kezdjük egy erős felütéssel.[3613] A politika a háború folytatása más eszközökkel.[3614] Még mielőtt Carl von Clausewitz hívei elővennének egy kötetet Raimondo Montecuccolitól, majd jönne a „Pénz, pénz, pénz" aforizma, megnyugtatom őket. A mondat a porosz tábornok kijelentésének ma oly divatos újragondolása. A két fél viszonyának pacifikálásában az 1411–1412 fordulóján a felek XXIII. Jánosban látták a legalkalmasabb közvetítőt. A Szentatya eleget tett a kívánalomnak. Megpróbált koordinálni.[3615] Magyar részről még a fegyveres konfliktus előtt Itáliába küldték Uski János királyi titkárt, pécsi prépostot, budai plébánost. Tárgyaljon a pápával és Velencével.[3616] Az utóbbi 1412 januárjában két belsősüktől *(concives nostri)*, Francesco Zabarella[3617] és Pietro Morosini[3618] kardinálisoktól kapott tanácsot.[3619] Hasznosnak vélik a béke sürgetését, emiatt küldjenek követséget az Urbsba.[3620]

A javaslatnak eleget téve két embert választottak (Marco Dandolo, Lorenzo Bragadin). Kössék meg a paxot Zsigmonddal.[3621] Egy másik iratból megtudjuk, a pápai megbízott (Bertoldo Orsini) ebben az időben Magyarországra tartott,[3622] de nem jutott salvus conductushoz. A szokatlan lépésnek a hátterében a gróf egyik kijelentése állt. Kötelessége a Luxemburgi meggyőzése, hogy Itáliába jöjjön.[3623] Utazása kedve-

---

3613 A fejezetcímre: a szerző itt – immár hetvenkettedik alkalommal – oly szellemesen, kreált egy kifejezést.

3614 Az alcímre: a szerző itt – immár hetvenharmadik alkalommal – oly szellemesen, visszautal az első kötet „Ne írd alá, János"! fejezetére, ezzel is jelezve, a politikusok és a történelemkutatók könnyedén veszik azt a 180 fokot.

3615 Zsigmond Velencével kapcsolatos diplomáciai lépéseivel többen foglalkoztak. ÓVÁRY 1889.; HERRE.; SCHIFF. Az utóbbi kettőre többször hivatkoztam.

3616 RI XI/1. 122. sz. 1411. 9. 6. Visegrád.; ZsO III. 903. sz. Novemberben még Rómában volt. AAV. Registri Lateranensi 153. k. 6r–v. 1411. 12. 24. Róma. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: ZsO III. 1269. sz.

3617 Diaconus cardinalis Sanctorum Cosmae et Damiani.

3618 Diaconus cardinalis Sanctae Mariae in Cosmedin.

3619 Az első a Padova és a Chioggia között fekvő Piove di Sacco városkában jött a napvilágra, míg a másik Velencében született.

3620 XXIII. János pápa magára vállalta a mediátor szerepét.

3621 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 227r. 1412. 1. 4. Kiadása: LJUBIĆ VI. 192. sz. Regesztája: ZsO III. 1505. sz.; AS VENEZIA. Senato, Sindicati, Registri I. 463. sz. 1412. 1. 4.

3622 Zsigmond egy bíborosról, egy grófról és egy lovagról írt, mint pápai követekről, Frankfurt, Friedberg, Gelnhausen, Wetzlar városainak. JANSSEN I. 451. sz. 1412. 4. 6. Kassa. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 208. sz.; ZsO III. 1935. sz.

3623 A szövegben ezt olvashatjuk: „quia ex ore suo dixit manifeste velle ire ad inducendum ipsum, ut descendat ad partes Italie".

zőtlen lenne, ezért a tiltás.[3624] Bertoldo Orsininek január 8-án válaszoltak. Szerencsésnek mondható, hiszen az ominózus állítását követően érkezett *(nuper)* XXIII. János levele. Tevékenykedjen a Köztársaság és a Luxemburgi közti béke érdekében. Kiderült, a király egyik diplomatája már megfordult a pápánál. Róma első embere előtt a vitás kérdésekről ők ugyancsak hajlandók lennének tárgyalni. Kiemelik, mindkét fél elégedett lenne közbenjárásával. Bertoldo Orsini mégis folytathatta útját.[3625]

Az egyeztetések súlypontja ekkor a Caput Mundiba helyeződött át, ahol XXIII. János előtt mindkét fél követei előadhatták megbízóik álláspontját.[3626] Először Zsigmond emberét hallgatta meg, később Marco Dandolo beszélhetett társával, Lorenzo Bragadinnal együtt.[3627] Kifejtették, a Luxemburgi csapatai megtámadták Marca Trevigiana, Ceneda, Feltre és Belluno vidékét. Eddig ezeket a lagúnák városa békésen birtokolta. A harcok befejezése esetén az elfoglalt részek visszaadása mellett még kártérítést is kérnek. Ha ezt a magyarok nem fogadnák el, vessék fel a Szentatyának, kompromisszumként belemennének egy békébe. Az egyezség megkötésénél ragaszkodjanak Dalmáciához. Zára, Sebenico, Trau, a lagúnák városát ismerné el urának. Cserében egy alkalommal 50 ezer dukátot fizetnének Hungáriának. Újból előkerül az egy darab ló *(unum equum chopertum)* – a színét nem írják, de ne legyenek kétségeink –, vagy egy aranyozott szövet *(unum pannum aureum)*, mint éves adó. Mindezeket tetézendő Zsigmondnak megmaradna a rex Dalmatie cím. Netán az uralkodó követe Dalmácia visszaadásáról, mi több, a 7000 dukát megfizetéséről beszélne, fejtsék ki, milyen károkat okoztak nekik a tartományban meg Marca Trevigianában. A megegyezés nyélbe ütését követően támogatnák a Luxemburgi itáliai utazását, amikor Rómába menne megkoronáztatni magát. A megállapodás után a velencei (Francesco Zabarella), plusz a firenzei (Francesco Lando) kardinálisoknak, továbbá Francesco da Montepulciano

[3624] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 1412. 1. 6. 227v. Kiadása: LJUBIĆ VI. 195. sz. Regesztája: ZsO III. 1518. sz.

[3625] Megkapta a salvus conductust. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 228r. 1412. 1. 8. Kiadása: LJUBIĆ VI. 195. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 210. sz. Hibás dátummal. A Köztársaság feltehetőleg a Hungáriába tartó követek mellett másokat szintén hátráltatott mozgásukban. A pápa állítólag visszatartotta Lengyelországba és Poroszországba küldött diplomatáit, mert a velenceiek feltartóztatják a Zsigmondhoz, vagy más országokba menesztett embereit. Regesztája: ZsO III. 1765. sz. 1412. 2. 17. Róma. Peter von Wordmitt oklevele. Nem sokkal később XXIII. János útnak engedte Bernardo Bartolomeit, Città di Castello püspökét. A referendárius-kamarását Magyarországra, Lengyelországba, Németországba, Poroszországba, Litvániába küldte. REPERTORIUM GERMANICUM III. 00336. sz. 1412. 2. 21. Róma. XXIII. János pápa oklevele.; ZsO III. 1782. sz.

[3626] Velence mindezekről Római követeitől értesült. Leveleik feladási dátuma: 1412. február 11. 1412. február 13. 1412. február 14. 1412. február 20. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 3v–5r. 1412. 3. 6. Kiadása: LJUBIĆ VI. 207. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 221. sz.; ZsO III. 1828. sz.

[3627] Amikor a Köztársaság két követe (Antonio Contarini, Tomaso Mocenigo) Hungáriában voltak a lengyel uralkodót keresve, Rómában két velencei és egy magyar diplomata tartózkodott. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 36r. 1412. 6. 23. Kiadása: LJUBIĆ VI. 235. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 247. sz.; ZsO III. 2324. sz.

titkárnak,[3628] 4500 dukátig ígérhetnek, de a három Ferenc csupán a béke ratifikálásakor kapna pénzt.[3629] Nincsen több adatom, így nem tudok a triumvirátus esetleges morális erejéről, netán hajlékonyságáról hosszasan értekezni.[3630]

Néhány nappal később levél indult Rómába.[3631] Megtudjuk, a Köztársaság és Zsigmond közötti egyeztetéseken XXIII. János pápa mellett ott volt Ludovico da Prato.[3632] A magyar diplomata előadta, uralkodója eladná Velencének a Dalmáciában fennhatósága alatt álló földeket *(quod rex esset contentus nobis vendere terras Dalmatie, quas tenet)*. Ebbe nem számolná bele Raguzát. A lagúnák városában ezt elfogadnák, ellenben a többi részről ne kelljen lemondaniuk. Most 100 ezer dukátot kínálhatnak a szokásos paripával – a színét nem írják, de ne legyenek kétségeink – meg takaróval *(unum equum cohopertum)*. A pénz duplájára emelése újdonságnak számított, a rex Dalmatie titulus további használata, nem. Ez továbbra a Luxemburginak dukálna.[3633]

A Köztársaság alkudozási technikája könnyen kisilabizálható az irat további soraiból. Alaposan végigrágták a lehetőségeket, ezután fogalmazhatták az utasítást. Ezt tették a Hervoja bosnyák nagyvajda birtokában lévő Spalato, és más helyek ügyében is, hiszen sorsukat össze akarták kötni Raguzával. Láthattuk, Zsigmond koponyájában más tervek forogtak. Vele szemben azt képviselték, Spalatum kerüljön a bosnyák nagyvajdához,[3634] míg Dalmácia többi része a lagúnák városára szállna, a fenti feltételekkel. Für alle Fälle elégedettek lennének, ha Trau, Sebenico, Zára, plusz egyéb földekért, amelyeket Velence jelenleg ural, 100 ezer dukátért, valamint az elengedhetetlen paripa – a színét nem írják, de ne legyenek kétségeink – megsze-

---

3628 Többek között Francesco Petrarca tanítványától, Pietro da Mogliótól tanult Bolognában. 1396-ban került a pápai kúriába apostoli titkárként. Itt dolgozott egészen 1413-ig. Ebben az évben (december 22.) XXIII. János pápa arezzói püspöknek nevezte ki. Ott volt a konstanzi zsinaton. Életére: VITI.

3629 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 3v–5r. 1412. 3. 6. Kiadása: LJUBIĆ VI. 207. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 221. sz.; ZsO III. 1828. sz. A velencei követek egy újabb levelére válaszolva, amit február 29-én adtak fel nekik, leírták, mit szeretnének megbízóik. A tregua öt évre szóljon. Dalmáciát ez idő alatt ők birtokolják. Az elfoglalt városokat és tartozékaikat adják vissza. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 8r. 1412. 3. 18. Kiadása: LJUBIĆ VI. 210. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 225. sz.; ZsO III. 1868. sz.

3630 Marco Dandolo és Lorenzo Bragadin római megbeszéléseiről a Morosini-kódexben is olvashatunk. MOROSINI I. 63/657. 1412. június 20-án már Velencében voltak. Több hónapig tartózkodtak Rómában, de a pápától dolgavégezetlenül távoztak. 2000 dukátot költöttek. Uo. 63/687. Egy 1412. június 20-i bejegyzésében Marin Sanudo hasonlóan említést tett visszatérésükről. Sokáig voltak az Urbsban, ahol 2000 dukátot éltek fel. A hazahívás okának az eredménytelenséget tartja. SANUDO, 867–868.

3631 A velencei követek levelüket 1412. március 8-án datálták. Erre válaszolnak most. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 8r–v. 1412. 3. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 211. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 226. sz.; ZsO III. 1881. sz.

3632 Semmi közelebbit nem tudok róla. Pratóban születhetett.

3633 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 8r–v. 1412. 3. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 211. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 226. sz.; ZsO III. 1881. sz.

3634 Spalatum, Spalato latin neve.

rezhetnék. Ekkor viszont a király tegyen ígéretet, nem ad kikötőt *(non dare portus)* a Köztársaság rosszakaróinak a birtokában lévő dalmát földeken. Az Ozorai Pipo vezetésével okkupált részeket (Treviso, Ceneda, Feltre, Belluno) adják vissza, felségterületeiket ne zargassák tovább. Végső változatként a korábbi javaslatukat indítványozták azokért cserében, amelyeket éppen a kezükben tartanak *(quas tenemus ad presens in Dalmatia)*.[3635]

A végére egy no comment. A római kúriában várakozó magyar követ, miután megértette az újabb javallatot, a hagyományos megoldást választotta. emberét „ad partes Hungarie" utaztatta a friss felvetések bemutatására.[3636] Miért? Mert annyi rugalmasság szorult bele, mint irónia egy Jan Matejko festménybe? Netán nem kapott mindenre kiterjedő, alapos válasz variációkat? Így húzta az időt? Szerintem más oka lehetett. Nem rendelkezett megfelelő felhatalmazással. tekinthetjük ezt felkészületlenségnek, de inkább azt javaslom, ne sommáskodjunk, jóllehet a velencei diplomáciai invenció versus a hungarus tétovázás erre késztet. Ne felejtsük el, a Köztársaság beleszorult a kezdeményező szerepbe, könnyebben adták azt a plena libertast, míg Zsigmondék soha nem tudhatták előre, mire kell reagálniuk. Ettől függetlenül ne csodálkozzunk, 1412. május közepén a lagúnák városa miért hívta vissza megbízottait Rómából. Az a terv, miszerint II. (Jagelló) Ulászló közvetítene – erre Hungáriában kerülne sor –követeik munkáját okafogyottá tette.[3637] Válaszként a Luxemburgi

[3635] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 8r–v. 1412. 3. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 211. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 226. sz.; ZsO III. 1881. sz.

[3636] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 11r. 1412. 4. 8. Kiadása: LJUBIĆ VI. 212. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 229. sz. Hibás dátummal.; ZsO III. 1950. sz. A követ Rómából, Ferrarán meg Velencén keresztül érkezett Magyarországra. Innét újból az Urbsba ment. A Köztársaságtól az oda-vissza utazására salvus conductust kapott. Egy másik delegációnk ekkor éppen Itáliában mozgolódott. 1412 májusa előtt Zsigmond két káplánját, Uski János pécsi prépost-titkárt, továbbá Ottavio da Santo Severinót küldte Guidantonio da Montefeltróhoz Urbinóba. A Luxemburgi rajtuk keresztül azt kérte, a gróf béküljön ki a pápával. FINKE I. 25. sz. 26. sz. 1412 májusa előtt. Zsigmond oklevele. Wilhelm Altmann az iratok kiadási helyét Kassán sejti. RI XI/2. 12227. sz. 12228. sz.; ZsO III. 2042. sz. 2043. sz. Utaltam rá, jártak Rómában. Mindketten kiváltságokat kaptak XXIII. Jánostól. MNL OL DF. 288618. sz. 269v–271r. 1412. 5. 17. Róma. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: REPERTORIUM GERMANICUM III. 01455. sz.; ZsO III. 2148. sz.; MNL OL DF. 288624. sz. 153r–v. 1412. 5. 17. Róma. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: ZsO III. 2149. sz.; MNL OL DF. 288639. sz. 209v–210r. 1412. 5. 20. Róma. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: ZsO III. 2165. sz. Írtam, Uski Jánost május vége felé Zsigmond visszahívta a római kúriából. MNL OL DF, 287745. sz. 189v–190r. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1412 májusának a végén adták ki. HEIMPEL 1932, 21. sz. Regesztája: ZsO III. 2225. sz. Mivel június végén Uski János még a Caput Mundiban, a visszarendelés talán későbbi. MNL OL DF. 278941. sz. 1412. 6. 26. Róma. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: ZsO III. 2345. sz. Valóban megjelentek Urbinóban. THEINER III. 131. sz. 1412. 8. 6. Róma. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: ZsO III. 2507. sz. Ottavio da Santo Severinóval van egy kis probléma. Borsa Iván/Mályusz Elemér zempléni főesperesnek tartják. A szövegben ez áll: „archidiaconus Zemliensis/Czemliensis in ecclesia Argentinensi". FINKE I. 25. sz. 26. sz. 1412. május előtt. Zsigmond oklevele. Ez bizony a strassburgi egyházmegye. Az eredetiben szintén ez olvasható. MNL OL DF. 287745. sz. 264r–v. A két oklevelet egy vatikáni kódexbe másolták be. Ha félreolvasták, akkor Ottavio da Santo Severino egri egyházmegyés, és zempléni főesperes.

[3637] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 25r. 1412. 5. 15. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 240. sz. ZsO III. 2141. sz.

hasonlóan tett Uski János pécsi préposital, mivel a Köztársaság képviselői vonakodtak elfogadni a lengyel uralkodó döntőbíróságát. A magyar király külön kiemelte, a lagúnák városa köteles az évi 7000 dukátot kifizetni.[3638]

XXIII. János nem adta fel, újabb követséget szándékozott Magyarországra küldeni.[3639] Branda Castiglioni kardinális és Bertoldo Orsini gróf 1412. július 20-án Budáról jeleztek Velencének.[3640] A két itáliai mellett ekkor ugyancsak a fővárosban volt Kanizsai János esztergomi érsek, birodalmi főkancellár. Bertoldo Orsini itt lett a Sárkányrend tagja.[3641] A dátumokat látva, sokáig maradhattak.[3642] A pápai követek levelére a lagúnák városában 28-án választ fogalmaztattak. Megköszönik a pax ügyében tett fáradozásaikat, mert ők a béke pártján állnak.[3643] Szeptemberben Rómából Filippo del Bene indult útnak.[3644] A Szentatya nevében a megegyezés körüli ügyködéssel bízták meg. Útközben megállt a lagúnák városában.[3645] Kihallgatásán tájékoztatták, nagyon sokra értékelik XXIII. János fáradozását. Ők mindig az egyetértés pártján álltak. Megjegyezték, az Urbsba menesztett diplomatáikat teljes felhatalmazással látták el, ezzel szemben tárgyaló partnerük kizárólag Dalmáciáról hajlandó értekezni. Tetejében felhatalmazását Zsigmondtól, mint magyar uralkodótól, nem mint római királytól kapta. A továbbiakban mindkét címét figyelembe véve küldje el megbízottját,[3646] mégpedig úgy, hogy a felmerülő „pro omnibus et singulis litibus, questionibus, controversiis, differris existentibus" ítélhessen.[3647]

A Luxemburgi mit gondolhatott a diskurzus megszakításáról? Már 1412 májusában kifejtette VI. (Őrült) Károlynak, Velence Dalmáciában bekebelezte Zára

[3638] MNL OL DF. 287745. sz. 189r–v. 1412. május vége. Zsigmond oklevele. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Regesztája: HEIMPEL 1932, 21. sz.; ZsO III. 2225. sz. Utaltam rá, mivel június végén Uski János még Rómában volt, a visszarendelés később is lehetett. MNL OL DF. 278941. sz. 1412. 6. 26. Róma. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: ZsO III. 2345. sz.

[3639] A szövegben ezt olvashatjuk: „summus pontifex requiri fecerit nostrum dominium de volendo se interponere iterato ad concordium et pacem inter dictum dominum regem et nostrum dominium et in brevi mittet suos nuntios versus Hungariam hac de causa". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 45r. 1412. 7. 11.

[3640] Uo. 53r. 1412. 7. 28.; Uo. 55v. 1412. 8. 5.

[3641] Regesztája: CARO, 15. sz. 1412. 9. 26. Buda. Zsigmond oklevele.; RI XI/1. 359. sz.; ZsO III. 2728. sz.

[3642] Vagy nagyon gyorsak voltak, és még belefért egy oda-vissza út.

[3643] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 53r. 1412. 7. 28.

[3644] Említettem, 1412 februárjában Magyarországra készült. Velencétől nem kapott salvus conductust, hiába járt már Ferrarában. Uo. Registri 4. 239v. 1412. 2. 8. A firenzei származású Filippo del Bene már járt Zsigmondnál. 1411. október 2-án a király Pozsonyban familiárisának fogadja. Salvus conductust kap. RI XI/1. 132. sz. 1411. 10. 2. Pozsony. Később a Luxemburgi szolgálatába állt. BEINHOFF, 50. 62. 80. 84.

[3645] Filippo del Bene 1412. szeptember 12-én, vagy kicsivel előtte toppant be Velencébe. FINKE I. 18.

[3646] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod mittat illum cum sufficienti et plenissimo mandato et libertate, et tam nomine Romanorum regis, quam nomine regis et corone Hungarie et generaliter".

[3647] Értsd: ruházzák fel teljes felhatalmazással. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 65v. 1412. 9. 16. Kiadása: LJUBIĆ VI. 246. sz. Nyomdahiba miatt valójában 244. sz. Regesztája: ZsO III. 2692. sz.

városát, ráadásul megtagadta az évi 7000 dukátos adó kifizetését, valamint az elfoglalt részek visszaszolgáltatását. Elutasították a Budán tárgyaló II. (Jagelló) Ulászló döntőbíróságát. Arra kérte a francia királyt, vegye rá II. Jean sans Peur de Nevers burgundi herceget, támogassa riválisával szemben.[3648] Hozzuk elő memóriánkból az utóbbi kiváltása körüli pénzügyi machinációkat, majd ennek szellemében értékeljük a lépést. Zsigmond nem állt le. A választófejedelmekkel azt közölte, ellenfele miatt nem lett pax, ráadásul megakadályoznák itáliai útját. Nem érdektelen a lagúnák városának diplomáciai ellenlépése. Kiderült, a Kurfürstökkel közöltekről a közelmúltban egy nagyon megbízható emberüktől értesültek. A Luxemburgit német királynak feltétel nélkül hárman támogatták. Ellenben Johannes von Nassau mainzi, Friedrich von Saarwerden kölni és Werner von Falkenstein trieri érsekek, III. Ludwig von Wittelsbach rajnai palotagróf, kikötésekkel adták le szavazatukat *(voces)*. Zsigmondnak „debeat pacifice venire ad partes Italie pro corona". A fenti négyek birtokain élő kereskedők nagy károkat szenvednek, emiatt Velence egy bizalmasát küldi hozzájuk. Tájékoztassa a birodalmi elektorokat, ők nem akadályozzák a békekötést, hiszen a concordium pártján állnak.[3649]

Pax tecum

Nagy kérdés, a teszetosza próbálkozások mennyire idegesítették fel az uralkodót. Az eredménytelenség nem csupán az ő számlájára írható. A Köztársaság ugyan engedményekkel bombázta, de valójában Dalmácia kérdésében nem akart engedni. Mályusz Elemér úgy gondolta, „Zsigmond környezetének egy része, élén Cillei Hermann-nal békére hajlott már a király megindulása előtt".[3650] Elképzelhető, de annyival azért kiegészíteném, egyszer már kudarcba fulladtak a tárgyalások, emiatt a fegyvernyugvás magyar hívei nem lehettek könnyű helyzetben, amikor a Luxemburgit győzködték.[3651] Mert hát a római tanácskozások – fentebb láthattuk – lassacskán haladnak, mi több, sikertelenül tértek vissza Hungáriából a lengyel királyt üldöző velencei követek (Tomaso Mocenigo, Antonio Contarini) is, akiknek II. (Jagelló) Ulászlón kívül beszélniük kellett volna az uralkodóval.[3652] Említettem, jelentésükből kiderült, felesleges re-

[3648] MNL OL DF. 287745. sz. 250v–251r. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1412 májusában adták ki. HEIMPEL 1932, 20. sz. Regesztája: ZsO III. 2223. sz.

[3649] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 35r. 1412. 6. 21. LJUBIĆ VI. 234. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 246. sz.; ZsO III. 2318. sz.

[3650] MÁLYUSZ 1984, 91.

[3651] Az alcímre: a szerző itt – immár hetvennegyedik alkalommal oly szellemesen – János harmadik leveléből idézett.

[3652] Némi ismétlés jön. Az irat datálásának napja előtt nem sokkal érhettek Velencébe. A szövegben ezt olvashatjuk: „nuper redierunt de partibus Hungarie". Az oldalra három különböző bejegyzést vezettek fel, valamennyit 1412.

ménykedni. Nem köt békét.[3653] A Köztársaság szerint mértéktelen követelései vetettek véget az egyeztetéseknek, habár a lagúnák városa erre készen állt.[3654] A nagy mottai csatát követően újból belefogtak az alkudozásba. Kezdetnek térjünk vissza Mályusz Elemérhez. Szerinte nem Velence, hanem a király apósa kezdeményezett. Pénzszűke okán zálogba akarta adni birtokait. Én viszont újból felhívnám a figyelmet a német apát lombardiai tevékenységére. Meggyőződésem, Zsigmond megbízásából puhatolódzott a Köztársaság emberénél (Sante Venier). Én inkább erre szavazok nyitányként.

II. Cillei Hermann küldötte valóban megjelent Velencében, ahol azt hallhatta, a magyar főúr ugyan szüntelenül jó viszonyban állt velük, de ebben a háborús helyzetben a pignor tárgytalan,[3655] a főúr hiába ajánlotta fel a Fiumétől nem messze fekvő Bukkarit meg Veglia szigetét, továbbá még két dalmát erősséget.[3656] Az após embere beszélt Francesco Amadival is, akinek családja egyike annak az öt famíliának, amelyek Luccából telepedett át a lagúnák városába. Az egyik ág Cremonából migrált át még a 9. században, egy másik ugyan innét a 13-ban, néhányuk viszont a 14. században.[3657] Nagyon távolról bajor felmenőkkel rendelkeztek. Számos helyen megjelentek Itáliában. Az Amadiak – a forrásokban néha Amai néven találkozhatunk velük – vevőkörébe számos német tartozott, ezek közül a legjelentősebbnek

június 5-i dátummal. Šime Ljubić két iratra bontja, ezt vette át Borsa Iván/Mályusz Elemér. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 30r. 1412. 6. 5. Kiadása: LJUBIĆ VI. 228. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 242. sz.; ZsO III. 2241. sz. Június elsején még ezt írták: „iverunt in Hungariam". AS VENEZIA. Consiglio dei Dieci, Deliberazioni, Misti, Registri 9. 90r. 1412. 6. 1. Május 21-én indultak el Budáról, 27-én már Zágrábban vannak. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 30v. Kiadása: LJUBIĆ VI. 229. sz. 1412. 6. 5. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 243. sz.; ZsO III. 2240. sz. A szokásos útvonalon haladhattak. Zenggig lovon, ott pedig hajóra szállhattak. Június 5-e előtt megérkeztek Velencébe. Ha a fentebb idézett „nuper" június 4-re vonatkozik, 15 nap alatt tették meg a távot. Roppant gyorsan. A Buda–Zágráb távolság legalább 430 kilométer. Ismételve magam, ez hozzávetőlegesen 60 kilométeres napi átlag. Az elbeszélő források alapján a Budáról visszatérő követek nem hoztak jó hireket. A Morosini-kódex szerint 1412. június 4-én futottak be a lagúnák városába. Tárgyaltak a lengyel királlyal, legyen közvetítő Zsigmond és Velence között. Eredménytelenül. MOROSINI I. 63/680.; DOLFIN, 154.; SANUDO, 867. Június 5-én meghallgatták őket. Zsigmond nem hajlandó a békére. Zárát és a többi dalmát helyet akarja, együtt a Lombardiában található részekkel. MOROSINI I. 63/683.

3653 Jeleztem, az oldalra három különböző bejegyzést vezettek fel, valamennyit 1412. június 5-i dátummal. Šime Ljubić két iratra bontja, ezt vette át Borsa Iván/Mályusz Elemér. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 30r. 1412. 6. 5. Kiadása: LJUBIĆ VI. 228. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 242. sz.; ZsO III. 2241. sz.

3654 Erről a pápához küldendő levél tervezetében olvashatunk. Beszámolnak még II. (Jagelló) Ulászló és a Luxemburgi kibékülésről. Mindezt a lengyel király titkos követétől tudják. Erről a Köztársaság Francesco Zabarella és Francesco Lando kardinálisoknak ugyancsak beszámolt. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 32v. 1412. 6. 14. LJUBIĆ VI. 231. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 245. sz.; ZsO III. 2280. sz. 2281. sz.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 33r. 1412. 6. 14.

3655 A szövegben ezt olvashatjuk: „dominus comes Cilii semper fuit et est bonus frater et amicus nostri dominii". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 63r. 1412. 9. 8. Kiadása: LJUBIĆ VI. 243. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 254. sz.; ZsO III. 2647. sz.

3656 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 63r. 1412. 9. 8. Kiadása: LJUBIĆ VI. 243. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 254. sz.; ZsO III. 2647. sz. Valamint: HERRE, 7.; MÁLYUSZ 1984, 91.

3657 A családra: MOLÀ , 77. 110. 122.

a nürnbergi Kress kereskedőház számított.[3658] Kizártnak tartom, ne csereberéltek volna a Cilleiekkel, akinek megbízottja elmondta a pénzembernek, ura közvetítést ajánlott. Ezt akceptálták. A másnap datált választ nem II. Cillei Hermannak, hanem Frigyesnek címezték. Ebben örömmel vették a közvetítési ajánlatot.[3659]

Nézzük a folytatást! 1412 októberében a két Cillei közösen küldött egy-egy követet a lagúnák városába. Pozitív válasznak örülhettek. A Köztársaság boldogan belemenne az idősebb mediálásába, aki örömmel látná oldalán a sógorát, az ifjabb Garai Miklós nádort. Velence úgy az interpozitorságot, mint a palatinust elfogadta. Amennyiben Zsigmond megfontolná a Cilleiek javaslatát, ők készek követeket küldeni hozzájuk, bárhol legyenek éppen. Teljes felhatalmazást adnának, hiszen végleges egyezségre szeretnének jutni.[3660] Azt kérték, II. Cillei Hermann segítsen a királyi és egyéb menlevelek megszerzésében. Az időt spórolandó *(pro anticipando tempus)*, valamint annak kifürkészésére, mi az útja-módja az egyezkedések elkezdésének, az apa-fiú pároshoz Francesco Amadit menesztenék.[3661] A Köztársaság rajta kívül még két követ küldése mellett döntött. Tomaso Mocenigo és Antonio Contarini Capodistriába vagy Raspóig fognak menni, ott várják be a salvus conductust. Nemcsak a Cilleiekkel, hanem a Luxemburgival is találkozni akartak.[3662] A kiválasztottak nemrég tértek vissza Magyarországról, ahol – miként rámutattam – szorgalmasan üldözték a lengyel királyt. Ezzel a Morosini-kódex szerzője és Marin Sanudo egyaránt tisztában volt. Kis színesként legalább feldobják ezt a borzalmasan unalmas részt.

3658 Uo. 241. Valamint: BRAUNSTEIN 1964, 254–259.

3659 A kancelláriában vagy hibáztak, vagy valójában Cillei Frigyes embere (Andreas Bevog) hozta az ajánlatot. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 63v. 1412. 9. 9. Kiadása: LJUBIĆ VI. 243. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 254. sz.; ZsO III. 2657. sz. Valamint: MÁLYUSZ 1984, 91.

3660 Értsd: békét kötni.

3661 Erre nem került sor. Ugyanazok mentek a Cilleiekhez és Zsigmondhoz is.

3662 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 72r–73r. 1412. 10. 13. Kiadása: LJUBIĆ VI. 247. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 256. sz.; ZsO III. 2790. sz. Egy 1412. október 21-i iratban Genova kapitánya (II. Teodoro del Monferrato őrgróf) és a város felajánlotta a közvetítést. Kiderült, diplomatái a Luxemburgihoz készülnek. Indítványukat megköszönik, de elutasítják, hiszen II. Cillei Hermann kész közbenjárni. Ha a ligúrok érintenék Velencét, a béke ügyében tárgyalni fognak velük. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 73v–74r. 1412. 10. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 249. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 257. sz.; ZsO III. 2820. sz. Végül Genovából négyen indultak Zsigmondhoz. Ők: Benedetto Boccanegra ventimigliai püspök, Stefano Cattaneo, Niccolò Spinola (jogi doktorok), Francesco Ciampi Giustiniani. Velencétől menlevelet kaptak. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 73v–74r. 1412. 10. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 249. sz. Regesztája: ZsO III. 2822. sz.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 73v–74r. 1412. 10. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 249. sz. Regesztája: ZsO III. 2823. sz. II. Teodoro del Monferrato őrgróf nem először jelentkezett mediátornak. Az első kötetben említettem, megtette ezt 1411-ben is. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 196v. 1411. 9. 26. Kiadása: LJUBIĆ VI. 173. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 200. sz.

1412. október 11-én futott be Budáról II. Cillei Hermann kancellár-titkára. Nemzetiségére nézve csehországi német.[3663] Vele jött egy küldönc is, aki a velencei Pietro Bicarano levelét hozta fiának (Francesco).[3664] Apja tanácsára csatlakozzon a secretáriushoz. Kihallgatásukra másnap sor került.[3665] Giuseppe Cappelletti a magyar báró apósának titulálja, hiszen elvette Pietro Bicarano lányát. Ő beszélte rá a vejét,[3666] küldje el megbízottját a Köztársaságba, majd ajánlja fel közvetítését. A titkárt a fia (Francesco) mutatta be a dózsének. Egyszóval Pietro Bicarano volt a valódi éceszgéber.[3667] Hát nem! Honnét vehették mindezeket? Zsigmond apósának az emberét Colomanno Arzegnanónak hívták, aquileiai klerikusként szolgálta a Teremtőt.[3668] Meghallgatására magával vitte Andrea Cloviát. Ura elérheti a béke megkötését. A Collegio dei Saviban megtanácskozták az előterjesztést, majd a két diplomatát, közösen a csehekkel, 24 lóval együtt elbocsátották.[3669]

Velencében, mint mindig, roppant részletes ukázzal látták el Tomaso Mocenigót meg Antonio Contarinit. II. Cillei Hermann-nál a szokásos udvariassági üdvözlések befejeztével térjenek rá, mit hallottak az elmúlt napokban a lagúnák városában megjelent küldöttségétől. A főúr közvetítene a felek között. Magyarázzák el, a Köztársaság békében szeretne élni a Luxemburgival. Megtudjuk, a két követet teljes felhatalmazással küldték a grófhoz, akit elfogadnának mediátornak, sőt ott lehet ifjabb Garai Miklós nádor is. Érjék el, az egyeztetéseknek Cille adjon otthont, de legyenek ott a király emberei.[3670] Netán alkalmasabb helyet találnának, ahol az uralkodó fellelhető, menjenek oda. A magyar báróval mindenképpen tudassák a polémia okát. Ez Dalmácia birtoklásának a kérdése, amit ők megvettek, de a Luxemburgi visszaköveteli. Vitás kérdés továbbá az 1381-es békekötésben rögzített adó kifizetésének a negligálása. Zsigmond azokat a velencei fennhatóság alá tartozó területeket ugyancsak akarja, amelyek a Reichhez tartoznak. Fejtsék ki, Velence megvásárolta a dalmát részeket, mintegy önvédelemből, hiszen érzékelték, miket

3663 A szövegben ezt olvashatjuk: „uno solem anbasador todescho de Boemia". MOROSINI I. 63/725.

3664 Pietro Bicarano, miként az első kötetben írtam, Lengyelországban élt. BRAUNSTEIN 2016, 375.

3665 MOROSINI I. 63/725. A szövegben ezt olvashatjuk: „portò lettere di credenza d'un nostro Veneziano chiamato Pietro Bicarano, ch'ivi stava, a suo figliuolo". SANUDO, 871.

3666 Értsd: II. Cillei Hermannt.

3667 CAPPELLETTI, 355–356.

3668 MOROSINI I. 63/727.; SANUDO, 871. Valamint: SCHMIDT 2019a, 727–728. Talán valami köze lehetett Arzignano városkához, hacsak nem elírták a nevét.

3669 A Morosini-kódexben Andrea Crovia ugyancsak II. Cillei Hermann embere. MOROSINI I. 63/727.; SANUDO, 871.

3670 A szövegben ezt olvashatjuk: „quod ibi sint ambassiator (sic!) regii".

követtek el ellenük Zárában és más helyeken.[3671] A 7000 dukát küldését azért hagyták abba, mivel a magyar uralkodó nem teljesítette, amire a torinói egyezmény értelmében kötelességet vállaltak. Azokra a vidékekre, amelyeket tárgyalópartereik a Heileges Römisches Reich számára vindikálják, egyértelműen mondják ki, azokat törvényesen szerezték meg. Nem „contra voluntates imperii". Fizettek érte.[3672] Két apróságra hívnám fel a figyelmet. Az imperiális földekre utaló akaratot, valamint a vásárlás indoklását. Az első összecseng a német királyi eskü egyik kitételével, az elcsatangolt vidékek visszaszerzéséről. Zsigmond azzal indokolta a velencei hadjáratot, miszerint a Köztársaság fontos darabokat szakított ki erőszakkal a Német-római Birodalomból.[3673] A másik újdonságnak számít. Eddig kifejezetten azzal érveltek, a tartományt Nápolyi Lászlótól szerezték pénz fejében, a velük szembe elkövetett atrocitásokat eddig nem hozták elő.

Tomaso Mocenigo és Antonio Contarini a következők kifejtésére kaptak lehetőséget. Megígérhetik az évi 7000 dukát kifizetését, jóllehet nem a torinói szerződésben kirótt teherként, azt szüntessék meg, hanem Dalmáciáért ilyesképpen törlesztenének Zsigmondnak. Zára, Sebenico, Trau, együtt a három városhoz tartozó földekkel, maradjanak Velence kezén, ellenben Spalato meg Raguza nem. Amennyiben a király nem fogadná el a fenti összeget, akkor egészen 100 ezer dukátig elmehetnek, de a leghosszabb fizetési határidőt vívják ki. Másik variációként kizárólag Nápolyi László dalmát koronázó városát tartanák meg. A békekötés kötelezettségeként adnának 7000 dukátot, viszont ezt visszamenőleg nem törlesztenék. A birodalmi területekre nézve azokról tárgyalnának, amelyekre jogos a királyi igény. Közöljék, beleegyeznek a vizsgálatba *(dictas teras et loca recognoscere ab imperio)*. Hajlandók a kérdést áttekinteni, sőt azokat ugyancsak átadnák, amelyek a néhai milánói herceg (Giovanni Maria Visconti) fennhatósága alá tartoztak.[3674] A béke érdekében mérlegelhetik újabb 100 ezer dukát felhasználását, azonban elhúzódó törlesztéssel. Feltételként a kisajátított földek visszaszolgáltatását kérik. Ebbe kerüljön bele Ostrovica vára. Ha az uralkodó hasonlót követelne, ezt megtennék, kivéve Dalmáciában azo-

[3671] A szövegben ezt olvashatjuk: „propter quas illas emimus, videlizet propter predas rapinas et raubarias, que in Jadra et aliis locis Dalmatie committebantur contra nos et eorum bona".

[3672] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 78r–79r. 1412. 11. 1. Kiadása: LJUBIĆ VII. 1–20. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 258. sz.; ZsO III. 2870. sz. A követségről a Morosini-kódex és Marin Sanudo szintén említést tett. MOROSINI I. 63/726.; SANUDO, 877.

[3673] DRTA VII. 125. sz. 1412. 1. 30. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 184. sz.; ZsO III. 1667. sz.

[3674] Megemlítik, miképpen azokat Lombardia első embere és Padova ura, II. Francesco da Carrara (Il Novello) birtokolta.

kat, amiket már birtokolnak. Isztriában, Buje meg Portole továbbra legyen az övék. Knint nagyon szeretnék.[3675] Ha az utóbbi nem menne, ne erőltessék.[3676]

A két diplomatát alaposan kitanították, Velence mit képviselne Zsigmond itáliai koronázása esetén. A békekötést követően kíséretével egyetemben megfelelő elbánásban részesítenék. A végén előjött a török kérdés. 5–10 hajót vezényelnének saját költségükön a görög vizekre az oszmánok ellen, amennyiben a Luxemburgi személyesen vezetné a hadjáratot, jóllehet a gályák fenntartása nehézségekbe ütközne, ráadásul sokba kerülne. Segítségük a kereszténységnek, sőt a magyar királyságnak előnyt jelentene, ellenben az oszmánokkal határos velencei birtokoknak, azonkívül kereskedőiknek, hátrányos lenne. A béke szövegébe vegyék bele szövetségeseiket, III. Niccolò d'Este ferrarai őrgrófot, Carlo Malatestit, III. Pandolfo Malatestit, Tristano Savorgnant, és még másokat. Az uralkodó által megnevezettekkel ők is ezt tennék.[3677] Átengednék az Aquileiai Patriarkátusban megszerzett földeket kettő (Buje, Portole) kivételével. Elfogadhatják Zsigmond ragaszkodását IV. Ludwig von Teckhez, de a főpap tegyen esküt az egyezség elfogadására. Ellenkező esetben kénytelenek lesznek újra kezdeni a harcokat az egyháznaggyal. Ebbe a Luxemburgi nem avatkozhatna bele. Nem is támogathatná. A pátriárka nem támadhatja sem Tristano Savorgnant, sem a lagúnák városának egyéb híveit. A közvetítőknek és a jóakaróiknak 20 ezer dukátig ígérhetnek, amit a pax megkötésekor fizetnének ki. Velencében abban bíztak, a követeknek sikerül összefutniuk az uralkodóval. A fenti utasítás megismételt változatában – Michele Steno dózse jegyzi – nem sok újdonságot találunk. Az egyezkedések helyének a Cille-Buda-Zágráb hármas merült fel, vagy bárhol máshol, ahol a király ott lehet.[3678]

Megjegyzem, Zsigmond ekkor éppen a horvát városban leledzett.[3679] Nézzük most mit javasoltak. Egész Dalmácia megvásárlásának a fejében 200 ezer dukátig mehetnek el, hosszú terminussal. Ha a Luxemburgi nem akarná átengedni Spalatót meg Raguzát,[3680] megelégednek Zárával, Sebenicóval, Trauval, plusz egyéb, a kezükön lévő helyekkel. Mivel Sebenico hozzájuk kerül,[3681] talán Trau is, arra törekedjenek, azok a földek, amiket már elfoglaltak, illetve a béke aláírásáig fognak okkupálni, azok felett a Köztársaság dönthessen, mint saját tulajdonukról. Amennyiben a Luxemburgi

3675 Knint Dalmácia biztonsága érdekére hivatkozva szeretnék megkapni.

3676 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 78r–79r. 1412. 11. 1. Kiadása: LJUBIĆ VII. 1–20. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 258. sz.; ZsO III. 2870. sz.

3677 Értsd: Nem gördítenének akadályokat becikkelyezésük elé.

3678 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 79v–81r. 1412. 11. 1. Kiadása: LJUBIĆ VII. 1–20. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 258. sz.; ZsO III. 2870. sz.

3679 ENGEL–C TÓTH, 95.

3680 Cseles, hiszen csak formális hatalma volt a két város felett.

3681 A várost már megszerezték. A Roccát még nem.

nem akarná átadni az említett városokat, a béke reményében lemondanának Záráról, tetejében egyéb olyan vidékekről, amelyeket Dalmáciában birtokolnak. Cserébe az egykori vételárat kérik,[3682] tetejébe valamennyi felmerült költségük megtérítését az alábbi feltételekkel. Addig birtokolnák, amíg nem törlesztik le a kikalkulált összeget. A 7000, valamint a 200 ezer dukát ebben az esetben szóba sem jöhet.[3683] A béke szövegébe Velence oldalán a nevek Obizzo da Polentával, Ravenna urával bővültek.[3684] Láthatjuk, kevés nóvumot soroltak fel. Egyet azért mindenképpen érdemes kiemelni. Dalmácia megszerzésére már 200 ezer dukátot szánnak.

A dózse harmadik küldeményének a fő vonulata a pax közvetítése lett.[3685] Roppant udvariasan fogalmazva, kifejezetten II. Cillei Hermann-nal történő megbeszélésekre szabnak zsinórmértéket, az idősebbel együtt említve Cillei Frigyest. Előttük fog megjelenni Tomaso Mocenigo és Antonio Contarini. Hivatkozzanak az apa-fiú páros közös akciójára. A közvetítésre. Tájékoztassák a magyar főurak követeit, a pax okán, amit ők mindig kultiváltak,[3686] Velence elküldte megbízottait úgy Rómába, mint Magyarországra. Békevágyuk miatt kérik II. Cillei Hermannt a közbenjárásra, sőt ifjabb Garai Miklós mellett elfogadnák Cillei Frigyest is. Az összejövetel legyen a két gróf földjén. Amennyiben az idősebb azt akarja, a királyra való tekintettel menjenek Hungáriába, mutassák be neki megbízásukat, ami arról szól, az eszmecsere a bárónál legyen.[3687] Miért akarták elkerülni a találkozást Zsigmonddal? Mert abban bízhattak, ha sikerül meggyőzni tárgyalópartnereiket, azok támogatóként melléjük állnak, amikor a Luxemburgit agitálják.

Újdonság, amit a birodalom ügyében remélnek. Elképzelésüket kétfelé bontották. Az első: azok a földek, városok, amelyeket most birtokolnak. A második: amiket elveszítettek *(quas amisimus)* és eloroztak tőlük *(nobis occupantur)*. A végére hagyták azoknak a helyeknek a kérdését, amelyeket Friuliban meg Isztriában foglaltak el. Az imperiális birtokokért jutányos összeget fizetnének. A követek 100 ezer dukátig mehetnek el Dalmácia, azonfelül a birodalmi földek okán. Ha az ominózus 7000 dukát nem kerülne le a napirendről, akkor 5000-ről indítsanak, maximum 2000-et emelhetnek. Friuliban a pátriárka megválasztásakor visszaadnák a birtokait, de a főpap nem lehet

[3682] Értsd: amit Nápolyi Lászlónak fizettek.

[3683] 7000 dukátot semmiképpen nem küldenék.

[3684] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 79v–81r. 1412. 11. 1. Kiadása: LJUBIĆ VII. 1–20. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 258. sz.; ZsO III. 2870. sz.

[3685] Ebből a levélből kizárólag az újdonságokat emelem ki.

[3686] A szövegben ezt olvashatjuk: „pro deveniendo ad pacem, quam a natura nostra et nostrorum progenitorum semper dileximus".

[3687] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 81r–82r. 1412. 11. 1. Kiadása: LJUBIĆ VII. 1–20. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 258. sz.; ZsO III. 2870. sz.

velük ellenséges. Ellentétes esetben erre nem kerülne sor. Isztriáról viszont egyezkednének vele. A levél végén összegezték Velence szándékát. Dalmáciában minden maradjon a tulajdonukban, amiket jelenleg, mi több azok is, amiket majd még a megegyezés idején bírnak. Zsigmond adja vissza azokat, amelyeket elvesztettek vagy elfoglaltak. A béke megkötésének napja lenne a választóvonal *(usque ad diem conclusionis pacis)*.[3688] Láthatjuk, számos variánst fogalmaztak meg. Miért? Mert a Michele Steno dózse neve alatt kiadott iratok a Consiglio dei Centóban készültek. Mindegyiket más-más jegyez. Ezt a főszöveg oldalán felsorolt nevekből tudjuk.[3689] Valójában az eltérő véleményeknek, plusz a finomításoknak adtak hangot. A negyedik bejegyzésben ilyen például a Rech fennhatósága alá tartozó vidékek fejében ígért maximum 300 ezer dukát.[3690]

A Köztársaság megbízottai még 1412. november 12-én sem indultak útnak.[3691] Útmutatást kértek a problémás felvetésekhez.[3692] Két nap múlva azt jelezték, II. Cillei Hermann követeitől a magyarok érkezéséről, a király jöveteléről, ezenkívül Ozorai Pipo megjelenéséről hallottak. 12 ezer vagy ennél több lovassal közelednek.[3693] Ilyen esetben két dolgot tehettek. Mosolyszünet vagy a tárgyalások folytatása. Az utóbbi mellett döntöttek. A Consiglio dei Dieci követséget szándékozott meneszteni az uralkodóhoz „pro tractatu pacis cum rege Hungarie".[3694] A temesi ispán csapatainak a közelgő megjelenése azt bizonyítja, Zsigmond nem akceptálta ellenfele folyamatos próbálkozásait. Vagy ha igen, akkor fegyverrel akarta alátámasztani érveit. Birodalma bármilyen pici részéről egy uralkodó önként sohasem mond le, habár van az a pénz. Dalmáciáról viszont a Luxemburgi másképpen spekulált. A tengerparti városok hosszútávon sokkal többet értek, nem beszélve az uralkodói önérzetről. Még valami! A torinói béke végrehajtását látva nem fogadhatta el az anyagi kondíciókat. Mire gondolok? A 7000 dukát törlesztését negligálták, bizonyítva, az adott szó/írás/

3688 A szövegben ezt olvashatjuk: „remaneant nobis terre et loca, quas et que presentialiter tenemus et que teneremus tempore conclusionis concordii in Dalmatia et similiter restitutis nobis locis amisis et que nobis occupata erunt usque ad diem conclusionis pacis, ut est dictum superius et concessis nobis omnibus terris locis, quas et que tenemus expectantes imperio in vicariatu". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 81r–82r. 1412. 11. 1. Kiadása: LJUBIĆ VII. 1–20. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 258. sz.; ZsO III. 2870. sz.

3689 Az első iratnál: Andrea Contarini *(consiliarius)*, Niccolò Vitturi *(sapiens consilii)*, Barnabò Loredan, Bertuccio Pisano, Barbone Morosini *(sapientes querre)*. A másodiknál: Tomaso Micheli *(consiliarius)*, Francesco Bernardi, Lorenzo Bragadin, Marco Venier *(sapientes querre)*. A harmadiknál: Sante Venier *(consiliarius)*. A negyediknél: Antonio Mauri, Marin Karavello, Rosso Marin da Santa Maria Zobenigo *(sapiens consilii)*.

3690 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 82v–83v. 1412. 11. 1. Kiadása: LJUBIĆ VII. 1–20. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 258. sz.; ZsO III. 2870. sz.

3691 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 85r. 1412. 11. 12.

3692 Uo.; Uo. 85v. 1412. 11. 12.

3693 Uo. 86r. 1412. 11. 14. A hírt három nap múlva megerősítették. Uo. 1412. 11. 17. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 260. sz.; ZsO III. 2967. sz.

3694 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 86r. 1412. 11. 17.

szerződés/béke betartatása nem egyszerű. Hát még egy sokkal magasabb összegnél! Mellékesen kíváncsi lennék, ha elfogadta volna a dukátokat, Velencében milyen érvekkel, és mikor szüntették volna be a törlesztést.

Vajon a magyarországi bárók lépése magánakciónak tekinthető? Adatok hiányában erre nehéz válaszolni. Az igent támogató érvek financiális jellegűek. II. Cillei Hermann-nak talán szándékában állt megszabadulni a veszélyes helyen fekvő dalmát birtokaitól. Higgyünk Mályusz Elemérnek? „A készpénz ritkaságát, a hitelhez jutás nehézségeit olvashatjuk ki a lépésből".[3695] Azonnal adja magát az újabb dilemma. Az após sejthetett valamit a jövőre nézve? Akkor lépett, amikor a Luxemburgi még a Visegrád–Buda–Székesfehérvár vonalon mozgott.[3696] Október 26-án viszont már Zágrábban találjuk, innét indul Itáliába.[3697] Nyilvánvalóan, többedmagával tisztában lehetett a király támadó szándékával. Az 1411 novemberében elkezdett hadjárat ugyancsak figyelmeztethette, érdemes megfontolnia, mit tegyen ominózus tulajdonával, de Zsigmond támogatása nélkül nem léphetett. Részben igaza lehet Mályusz Elemérnek, hiszen II. Cillei Hermann-nak érdekében állt a béke tető alá hozása. De Zsigmondnak is, aki rászervezett apósára.[3698] Számomra az uralkodói akaratot tükrözi ifjabb Garai Miklós nádor egyelőre virtuális bevonása. A kapcsolatfelvételből a harcok kiújulása miatt nem sok lett. 1412 decemberének elején – a király ekkor már szinte Friuliban – a II. Cillei Hermannhoz szalajtott követek (Tomaso Mocenigo, Antonio Contarini) Capodistriából levélben tájékoztatták Velencét. Főleg azokról a pontokról, amelyekben nem egyeztek meg. Zsigmond ragaszkodik, mégpedig elsősorban „nomine regni Hungarie" Dalmáciához. Eladásáról hallani sem akar, az évi 7000 dukátos cenzusból sem enged. Végezetül a birodalom nevében akarja az imperiális földeket *(terras spectantes imperio)*.[3699] Kemény feltételek. Hadseregével a háta mögött ebben nincs semmi meglepő. Átvette a kezdeményező szerepet. Magasról indított.

A Köztársaság válaszából megtudjuk, az idősebb Cillei mellett az uralkodó révén delegált két nemes vett még részt az egyeztetéseken.[3700] Francesco jegyzővel küldték el feleletüket.[3701] Közöljék II. Cillei Hermannal, Branda Castiglioni pápai

[3695] MÁLYUSZ 1984, 91.

[3696] Ez 1412. szeptember-október hónapok fordulója táján történhetett. ENGEL–C. TÓTH, 95.

[3697] Uo.

[3698] Említettem a német apát útját.

[3699] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 90v–91v. 1412. 12. 5. Kiadása: LJUBIĆ VII. 32–38. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 262. sz.; ZsO III. 3044. sz.

[3700] A Köztársaság Tomaso Mocenigo és Antonio Contarin 1412. november 21-i, 22-i, továbbá 24-i leveleiből tájékozódott. Ezeket Capodistriából, valamint Postojnából írták. Az utóbbi helyről november 21-én, valamint november 22-én feladottatakat november 26-án kapták meg.

[3701] Szerintem Francesco Bevazzano vagy Francesco della Siega.

legátussal, plusz Bertoldo Orsini gróffal *(si ibi erunt)*, semmilyen módon nem mondanak le Dalmáciának azon darabjairól, amelyek éppen az övék, illetve a békekötésig birtokolni fognak. A birodalmi területeknél készek lennének hozzájárulni ezek felülvizsgálatához, miképpen ez a Scala meg a Carrara családokkal, és a milánói herceggel történt. Az ügy folytatásaként újabb eligazítást kaptak, pontosabban más tanácsosok jegyezték az iratot. Követeik hol Capodistriából, hol Postojnából küldözgették a beszámolókat.[3702] Az utóbbi helyen ülésezhettek, ahol újdonságként nemcsak a magyar főúrral egyeztettek, hanem a bíboros mellett a gróffal is.[3703] II. Cillei Hermannak jelezzék, Velence folytatni kívánja a tanácskozásokat. A két fél további veszteségeit elkerülendő arra kérik, keressen újabb megoldást a pax eléréséhez.[3704]

James Joyce lelkében

A harcok közben – elsősorban a sikertelenség hatására – újból tárgyalóasztal mellé ültek.[3705] A választás ekkor Triesztre esett. Ideális helynek tűnhetett, pontosan Isztria – Zsigmondék éppen a félszigeten emberkedtek – és Friuli határán fekszik Ekkor még nem állt velencei fennhatóság alatt, az osztrák herceget tartották uruknak.[3706] A tanácskozásokat II. Cillei Hermannal folytatott egyeztetések következő lépésének tekinthetjük, akár tartalmilag, akár a személyek miatt. A feltételes módnak sok az oka. Felsorolhatnék akár 32-őt, dacára érjük be eggyel. A nincsen harang effektus érvényesült. A város archívumaiban nincs rá semmi nyom. A szakirodalomban sem sok. A király az idősebb Cilleit küldte, míg Velence újból a régi motorosoknak szavazott bizalmat (Tomaso Mocenigo, Antonio Contarini), akik Capodistriában várakoztak, Miután kézhez kapták salvus conductusukat, elindultak.[3707]

Menjünk egy kicsit vissza az időben! A Köztársaságnak az 1412-es év végén a városban újból megjelenő Filippo del Bene ajánlotta fel a közvetítését. Az irat szövegében egyetlen szó sincs, vajon XXIII. János megbízásából lépett-e. Én magán-

---

3702 Említettem, 1412. november 21-én, 22-én és 24-én Capodistriából, míg a hónap 26. napján Postojnából küldtek leveleket.

3703 A szövegben ezt olvashatjuk: „praticas habitas simul cum domino comite Zilie et cum domino cardinali legato apostolico et et cum comite Bertoldo missis a domino rege".

3704 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 90v–91v. 1412. 12. 5. Kiadása: LJUBIĆ VII. 32–38. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 262. sz.; ZsO III. 3044. sz. Valamint: HERRE, 10.; SCHIFF, 23–24.

3705 Az alcímre: a szerző itt – immár hetvenötödik alkalommal oly szellemesen – James Joyce mondását (My suol is in Trieste) kavarta és keverte.

3706 KANDLER 1858, 71.

3707 Marin Sanudo a krónikájában Zsigmond 1413. február 19-e tájban küldte el II. Cillei Hermannt Triesztbe, ahol február 26-án megjelent. SANUDO, 878. A főúr 1413 áprilisában Udinében volt. A várostól bort (malvasia) kapott. BB UDINE. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 63r. 1413. 4. 9. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 252–2533. A bejegyzés dátuma: 1413. 4. 9.

akciónak tartom. Levél ment két főpaphoz. Francesco Zabarella (velencei) meg Francesco Lando (firenzei) kardinálisok fürkésszék ki, a Szentatya adna-e nekik egy bullát, amelyből kiderül, a viszály megoldásáról nem születik döntés a Köztársaság beleegyezése nélkül.[3708] Ettől azért féltek. Egy elítélő határozattal Zsigmond német királyként behaknizhatta volna egész Európát. Ennyi! Hiszen Velence továbbra is ragaszkodna Dalmáciához, a Luxemburgi legfeljebb néha megzavarná a lagúnák városának kialakult köreit. Maximum évekre játszhatták a haragszomrádot. Semmivel sem több, vagy kevesebb. Visszatérve Filippo del Bene pápai követhez, aki erőteljesen sürgette elbocsátó szép üzenetét. Megköszönték igyekezetét, de elutasították a segítségét.[3709] Ez nem akadályozta meg, hogy 1413 januárjának a második felében visszatérjen Velencébe, ahol előadta mondókáját. Válaszában a Köztársaság az égig magasztalta Róma első emberének a béke érdekében tett közvetítő munkáját. Mindezekről a két bíboroson túl, az Udinében várakozó Branda Castiglionét *(legatus apostolicus)* szintén tájékoztatják.[3710] Tavasszal egyik polgárukat (Martino Lando) küldték a pápához és a kardinálisokhoz. Feladata a Zsigmonddal történő egyeztetésekhez szükséges bulla meg a deklaráció megszerzése.[3711]

A mediátorságot elvállaló XXIII. Jánost Triestben, Branda Castiglioni bíboros oldalán Bertoldo Orsini gróf képviselte. Capodistriában várakoztak, együtt Duinó grófjával (II. Reinprecht von Walsee-Enns), továbbá az udinei követekkel (Giovanni Cavalcanti, Niccolò Torso). Az utóbbi kettő 1413. március 8-án úgy döntött, másnap a Muggia városánál időző Zsigmondhoz mennek.[3712] A Köztársaság vezetőinek két terve volt. Az első a békekötés (pax), a második a fegyverszünet (tregua). A lagúnák városának küldöttei (Tomaso Mocenigo, Antonio Contarini) nemkülönben Capodistriában várták menlevelüket. Ezt Pisino kapitányától kapták meg, aki talán Wolf Geussel lehetett, hiszen 1412 januárjában ezt a tisztséget viselte.[3713] A contea birtokosa ekkor II. Reinprecht von Walsee-Ennst. Ő Zsigmond híveként bekerül a castellettói fegyverszünetbe.[3714] A vár első emberét az alkudozások meghatározó

[3708] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 94v. 1412. 12. 17. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 263. sz.; ZsO III. 3084. sz.

[3709] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 97v. 1412. 12. 22.

[3710] Uo. 107r. 1413. 1. 25.

[3711] Uo. 114v. 1413. 3. 6. Ezért egy külön embert küldtek Rómába. Uo. 118r. 1413. 3. 10.

[3712] MNL OL DF. 287745. sz. 286v–287r. 1413. 3. 9. Muggia vára közelében. Zsigmond oklevele. Kiadása: HEIMPEL 1932, 35. sz. Regesztája: ZsO IV. 271. sz. Valamint: CORGNALI, 14–15. Februárban Udinéből Giovanni Cavalcantit és Tomaso Candidit küldték Zsigmondhoz, akiről nem sejtették, pontosan hol van. BB UDINE. Annales. Tomo 19. 24r–27r. 1413. 2. 10.; Uo. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz.

[3713] DE FRANCESCHI 1963, Appendice di documenti 14. sz. 1412. 1. 3. Pisino. Wolf Geussel pisinói kapitány oklevele.

[3714] Uo. 45–47.

személyének tartották.[3715] Velence képviselői Raspo capitaneusával lovagoljanak oda, ahová a salvus conductust kiállítják számukra. Ezt követően menjenek Zsigmondhoz. Mellékelik a Rátóti Tari Lőrinccel végzettek lényegét. A nemessel folytatott egyeztetések szellemében hozzák tető alá a békét. Azt nem konkretizálták, mit adnának dalmáciai birtoklásuk elfogadásáért cserében,[3716] de elégedettek lennének, ha a Luxemburgi felülvizsgálná Dalmácia, és a birodalom joghatósága alá tartozó földek kérdését.[3717] Lépésről lépésre haladjanak a felvetésekkel. Netán a király inkább a tregua pártján állna, 10 éves fegyverszünet megkötése *(usque ad tempus decem annorum)* legyen a céljuk. A tregua esetében mindkét fél visszaadná a megszerzett objektumokat.[3718] A megegyezésbe foglalják bele – ismétlem magam – Carlo Malatestit, III. Pandolfo Malatestit, III. Niccolò d'Este ferrarai őrgrófot, Obizzo da Polentát, Tristano Savorgnant testvérével meg a Köztársaság egyéb szövetségeseit *(recomendati nostri)*. Ugyanezt tehetné a Luxemburgi saját híveivel. Amennyiben Raspo kapitánya éppen Capodistriában lenne, netán olyan helyen, ahonnét a két követtel elmehetnének a pisinói capitaneushoz, ez mindenképpen Isztrián belül történjen. Giacomo da Riva, ha Zsigmond fogadná a követeket, védelmi okokból maradjon hátra. Filippo del Benével nem folytattak egyeztetést. Semmilyen lényegeset nem közöltek vele.[3719] Ismétlésként! A félszigeten ekkor a Luxemburgi vezetésével a mieink keménykedtek.

Részben már foglalkoztam Rátóti Tari Lőrinc utazásával, de elkerülhetetlen némi repetitio. A királynéi asztalnokmester 1413. január 20-án szállt ki Velencében a bárkából bizonyos szent helyek látogatására lelki üdvét erősítendő *(sub spetie visitandi aliqua sanctuaria pro sua devotione)*. Udvariassági vizitet tett Velence vezetőinél, ahol elmondta, neki nem tetszik ez a háború. A kereszténység javát szolgálandó, mindkét oldal iránti szeretete okán, animája békéjét szem előtt tartva, a felek kibékülésén munkálkodna. A Köztársaság válaszában megköszönte jóindulatát. Emlékeztette, ők a béke és a megegyezés hívei. Ebben a tekintetben mindenre hajlandóak, ami számukra megfelelően racionális. A lovag kifejtette, erről sokat beszélt

[3715] Értsd: talán Wolf Geussel. A szövegben ezt olvashatjuk: „qui videtur fuisse principalis promotor in ista nova pratica".

[3716] A szövegben ezt olvashatjuk: „Et licet in dicta pratica non exprimatur, quid dare vellemus dicto domino regi pro recognitione Dalmatie".

[3717] A szövegben ezt olvashatjuk: „sed solum dicatur, quod essemus contenti recognoscere Dalmatiam ab ipso domino rege et corona Hungarie cum suo honore et etiam cum utilitate. Et similiter de terris pertinentibus ad iurisdictionem imperii".

[3718] A szövegben ezt olvashatjuk: „utraque pars restituere debeat omnes terras, castra et loca, que sunt hinc inde ablata in partibus Istrie, Foroiulii, Feltri, Cividadi et Marche Trevisane in manibus illorum, quorum erant".

[3719] Velencében egy 1413. február 6-án feladott levélből tájékozódtak. Ezt Capodistria kapitánya és podestàja, továbbá a követek jegyezték. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 109v–110v. 1413. 2. 7. Kiadása: LJUBIĆ VII. 70–76. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 266. sz.; ZsO IV. 139. sz. Valamint: HERRE, 13–14.

Zsigmonddal, aki bizonyosan a paxot akarja, aki nagyon csodálkozik, miért másokhoz küldték követeiket, miért nem hozzá fordultak, hiszen az ő fején ékeskedik a korona. Ne közvetítőket válasszanak, egyenesen vele tárgyaljanak, akkor felgyorsulhatnának az események. A Luxemburgi embere végezetül ígéretet tett, küldötteik salvus conductust fognak kapni.[3720]

A kis kitérő engem arra késztet, tegyem félre rejtett elfogultságomat.[3721] Kijelentem, Velencében nem véletlenül próbálkoztak másoknál. Diplomatáik ugyanis hiába kérhették azt a menlevelet. Nem kapták meg. Kiderült, Rátóti Tari Lőrincre az uralkodó szándékainak jól ismerőjeként tekintenek, emiatt megosztották vele álláspontjukat, aki miután felfogta szempontjaikat azt javasolta, hasznos lenne delegációt küldeni. Tisztában van a köztük lévő nézetkülönbségekről a dalmát, mi több a birodalmi földek ügyében. A király becsületes/tisztességes békét szeretne. A lovag tényként kezeli, az uralkodónak Dalmácia fontosabb a Német-római Birodalom ügyénél. Zsigmond „nondum erat imperator", mások kérésére vágott bele a Reich földjeinek védelmébe, amit éppen a Köztársaság birtokol. Most viszont becsapottnak érzi magát.[3722] Midőn ezekről beszélgettek a Luxemburgival, aki a pax híve, Rátóti Tari Lőrinc szóba hozta ennek a kereszténységre, továbbá a hitetlenekre vonatkozó előnyeit és hátrányait. Ha megkötik, az jó a krisztus-hívőknek, de rossz a mohamedánoknak. Ellenkezőleg viszont megfordulnának a dolgok. Imperátorként, mi több „pugil christianorumként", ezt szem előtt kell tartania. Béke híján koronázása kivihetetlen, az egyezség után viszont nem lenne akadálya.[3723]

A diskurzus oda-vissza folytatódott. Megértették Zsigmondot. Egy olyan paxra vágyik, amit arcvesztés nélkül elfogadhatna *(appetebat pacem cum reservatione honoris sui)*. A megbeszélésnek ebben a szakaszában arra reagáltak, miért nem hozzá küldték követeiket. Ők mindig a békét kívánták. Két alkalommal az uralkodóhoz menesztették diplomatáikat. Minap *(nuper)* II. Cillei Herman kérésére ezt újból megtették. Embereik Isztriában vannak, saját részükről elkötelezettségüket így bizonyítják az egyeztetések folytatására. A magyar lovag ígéretet tett, a Köztársaság követeinek kijárja a menlevelet. Őszinte beszédét, pozitív hozzáállást értékelve kifejtették, amennyiben a Luxemburgi a pax mellett dönt, ők készek a birodalmi földek felül-

[3720] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 109v–110v. 1413. 2. 7. Kiadása: LJUBIĆ VII. 70–76. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 265. sz.; ZsO IV. 138. sz.

[3721] Értsd: Zsigmond irányába.

[3722] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 109v–110v. 1413. 2. 7. Kiadása: LJUBIĆ VII. 70–76. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 265. sz.; ZsO IV. 138. sz.

[3723] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 109v–110v. 1413. 2. 7. Kiadása: LJUBIĆ VII. 70–76. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 265. sz.; ZsO IV. 138. sz.

vizsgálatára. Ennek módja ugyanolyan legyen, mint az elődök idejében.[3724] Dalmácia kérdésében két variációt vázoltak fel. Az első a vásárlás. Ez hasznos, de nem annyira tiszteletreméltó. A másik javaslatuk, miszerint feudumként, vikariátusként vagy cenzusként birtokolnák. Ez a megoldás korrekten ésszerű. Biztosítaná az uralkodó meg a korona méltóságát, plusz a királyi cím használatát.[3725] Rátóti Tari Lőrincnek ezek a felvetések nagyon tetszettek. Mindkettőt lehetségesnek tartja. Ő az utóbbit pártolná, Zsigmond számára ez lenne a megfelelőbb. Előhozta a 7000 dukátos adó ügyét. A válaszból megtudta, ez nem válhat a megegyezés akadályává. A lovag kijelentette, a Luxemburgi hasonlóan gondolkodik. A Reich mellett Dalmáciára fókuszál, a pénz és az egyéb különbségek helyett. Olyan békében érdekelt, amivel ő, a korona, Magyarország, a Német-római Birodalom, egyaránt elégedett lehet.[3726] A fentiek értelmében tájékoztatni fogja az uralkodót, együtt ifjabb Garai Miklós nádorral, akit a király magához rendelt. Ő egy becsületes úr *(rectus dominus)*, a pax híve.[3727] A palatinus valóban megérkezett. 1413. február 19-én a Valle alatti táborban leledzik, ugyan ott, ahol a Luxemburgi.[3728]

A lovag mihelyt megtudja, Velence küldjön, vagy éppen ne menesszen követséget, illetve egyéb mód merülne fel, azt közölni fogja, akár újfent megjelenne a lagúnák városában. Erre az eshetőségre számítva egy hónapra meghosszabbítanák salvus conductusát. Írnak két nemesüknek (Bartolomeo Nanni, Barbone Morosini), hiszen Rátóti Tari Lőrinc a tárgyalások idején velük állt kapcsolatban. A korszak legjobb purgatórium szakértőjének ezután terjengős udvariassággal megköszönték munkáját, majd visszatértek a Tomaso Mocenigónak és Antonio Contarininek küldött utasításra. A magyar lovagnak Dalmácia megvásárlását nagyon óvatosan adják elő.[3729] Mindent mondjanak el, Velence miért fordult Brunoro della Scala meg Marsilio da Carrara ellen. Rátóti Tari Lőrinc 1413. január 28-án este hagyta el a lagúnák városát. A Luxemburgihoz sietett.[3730] A velencei hadjáratot követően a kíséret tagjaként

[3724] A szövegben ezt olvashatjuk: „Nos essemus contenti recognoscere terras imperii, quas possidemus ab ipso rege cum illa contributione et honorificentia, cum qua solebant tenere domini preteriti, qui illas tenebant".

[3725] A szövegben ezt olvashatjuk: „Et ista via erat honesta et rationabilis et cum honore suo et corone Hungarie, quia ipse haberet illam contributionem et honorificentiam, que esset iusta et rationabilis et reservaret sibi honor et titulus regni sui".

[3726] A szövegben ezt olvashatjuk: „qui sunt cum commodo suo et cum reservatione honoris sui et corone sue, tam Romanorum, quam Hungarorum".

[3727] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 109v–110v. 1413. 2. 7. Kiadása: LJUBIĆ VII. 70–76. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 265. sz.; ZsO IV. 138. sz. Valamint: SCHIFF, 28–29.

[3728] MNL OL DL. 10046. sz. 1413. 2. 19. Valle melletti tábor. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 191. sz.

[3729] A szövegben ezt olvashatjuk: „Sed pro informatione vestra advisamus vos, quod multum distincte et ordinate iustificavimus causam nostram in facto emptionis Dalmatie".

[3730] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 109v–110v. 1413. 2. 7. Kiadása: LJUBIĆ VII. 70–76. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 265. sz.; ZsO IV. 138. sz.

a király oldalán találjuk. Ott van Viggiù-ban, amikor XXIII. János pápa képviselői Zsigmonddal a zsinat helyének Konstanzot választják.[3731] Követi a királyt Szavojába, egészen Asti városáig, talán még tovább.[3732]

A fentiekhez megjegyzéseim lennének. A királynéi asztalnokmester formailag ugyan nem követként érkezett, de mindenki annak tekintette. Működését a castellettói fegyverszünethez vezető legjelentősebb magyar lépésnek tekinthetjük. Eddig kizárólag a velencei diplomaták akartak a Zsigmond elé kerülni. Láttuk, kevés sikerrel. A lovag nyilvánvalóan az esélyek feltérképezésére vállalkozhatott. Valahol éreztette, uralkodója, aki éppen Isztriában fenyített, hírneve csorbítása nélkül szeretne kiszállni az egyre reménytelenebbé váló fegyveres konfliktusból. Egy odavetett sort olvasva, jöjjön egy újabb feltevés. Velencében ugyanis kiemelték, sokat beszélt a dolgokról *(narravitque circa istam materiam multa)*. Vagy szószátyár volt, vagy a fecsegés a tanácskozási taktika részének számított. A feleslegesnek látszó csacsogásokból egy profi sok mindent képes kiszűrni. Következzen még egy észrevétel. Jól beszélhetett latinul, sehol sem utalnak tolmácsra.

A nem hivatalos magyar álláspont után érdemesnek tartom a velencei hozzáállás felvázolását. Ebben nem sok nyomát látom a Rátóti Tari Lőrinc-féle konszenzusos megoldásnak. Miért? Mert nemcsak a lovag taktikázhatott, hanem Velence is altatott egy gondolányit. Tomaso Mocenigo és Antonio Contarini, 1413. március 1-én Trieszt-ben találjuk őket, hosszú utasítást kaptak.[3733] Szövegéből könnyedén kisilabizálhatók a kérések meg a kívánalmak.[3734] A városban már beszéltek Branda Castiglionéval, Bertoldo Orsini gróffal, valamint a Luxemburgi követeivel. Világossá vált, a 7000 dukáton kívül a dalmáciai uralom kérdése sarkalatos pontja lesz az egyeztetéseknek. A kardinális az egyik megbeszélés alatt azt mondta a delegációt erősítő Francesco Bevazzano jegyzőnek, semmilyen módját nem látja az összhangnak, hacsak az éves cenzus kifizetésében engednének, ráadásul visszaszolgáltatnák a dalmát területeket. A Köztársaság követei maximum évi 5000 dukátot ajánlhatnak, ha ez kevésnek bizonyulna a béke megkötéséhez, ezen emelhetnek. Belengethetnek egy 100 ezer dukátos kompenzációt. Ebben az esetben Trau szintén hozzájuk kerülne. Amennyiben az utóbbi város ügyében

[3731] PALACKÝ, 57. sz. 1413. 10. 31. Viggiù. Közjegyzői oklevél. Regesztája: ZsO IV. 1238. sz.

[3732] MNL OL DF. 287745. sz. 213v. 1414. 5. 1. Asti. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1929. sz. „Lorenzen von Pasta" 1414 őszén megjelent Nürnbergben. DRTA VII. 156. sz. 1414. 8. 29-e és 10. 24-e között. Nürnberg város kiadásai. Ott van Aachenben. DRTA VII. 170. sz. 1414. 11. 8-a után. A koronázáson megjelentek jegyzéke.

[3733] 1413. március 1-e táján már tárgyaltak Branda Castiglioni bíborossal, Bertoldo Orsini gróffal, valamint a magyar követekkel. Nyilvánvalóan hamarébb érkezhettek. Ukázukat március 6-án datálták.

[3734] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 115r–117r. 1413. 3. 6. Kiadása: LJUBIĆ VII. 83–90. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 267. sz.; ZsO IV. 266. sz. Valamint: HERRE, 14–15.; CORGNALI, 14–15. A Köztársaság két követe Triesztben Francesco Corbo velencei polgár házában lakott. MOROSINI I. 63/788.

nézeteltérés támadna, maradjanak azok a részek, amelyek éppen a fennhatóságuk alatt állnak. Összegezve a lépéseket. Az első: a 7000 dukát fizetése a torinói békének megfelelően. A második: legfeljebb 5000 dukát dalmát domíniumuk respektálása fejében. Mindkettő évente. A harmadik: a 100 ezer dukát egyszeri átadása. Úgy vélik, a Köztársaságnak a vikariátus lenne a legrosszabb. Ezt a király bármikor visszavonhatja.[3735] A legjobbnak az adófizetői címet vélik *(nobis placeret titulus census)*, de ha ennek az elfogadása akadályokba ütközne, akkor legyen a feudum *(placeret nobis pheudi)*. A birodalmi földek kérdésében a korábbi utasítások alapján járjanak el.

Ha a fenti javallatokkal sikerrel járnának, vessék fel Trau kérdését. Zálogként, vagy más módon szeretnék megszerezni. Erre maximum 50 ezer dukátot spendíroznának. Dalmácia esetében érjék el, Zsigmond azokon a földeken, helyeken, kikötőkben, amelyek nem kerülnének Velence birtokába, nem segíti a Köztársaság ellenlábasait. A követek a közbenjáróknak fizethetnek. Kiderült, mindenre összesen 200 ezer dukátot szántak. Megegyezéskor a fentebb vázolt 7000–5000–100 ezeres variációt visszavonnák. Figyelmükbe ajánlották a Rátóti Tari Lőrinccel folytatott megbeszéléseket. Zsigmondnak első a Német-római Birodalom kérdése együtt a 7000 dukát kázusával. Megemlítik, a király elfogadná bárki döntőbíróságát. A következő taktikát látták célravezetőnek. Tomaso Mocenigo meg Antonio Contarini elsőnek Dalmáciáról, továbbá a birodalmi földekről értekezzen. Kizárólag ezután hozzák szóba a Torinóban kirótt cenzust.

Velencében éppen megfogalmazták a fenti sorokat, amikor diplomatáiktól 1413. március 5-én újabb levelet kaptak. Ezt 3-án indították útnak Triesztből. Megtudták, Branda Castiglioni rendszeresen egyeztet Francesco Bevazzano velencei jegyzővel, de a két követ is folyamatosan tartotta a kapcsolatot a mediátorokkal. Kiderült, a békét *(pax)* a Köztársaság feltételeivel Zsigmond nem fogadja el, legfeljebb a fegyverszünetbe *(tregua)* menne bele. Ők a nótáriuson keresztül közölték a kardinálissal, értesültek a fordulatról. Úgy vélik, a béke mindkét félnek kedvezőbb lenne. Francesco Bevazzano ezt képviselje a bíboros felé, aki ne a tregua, hanem a pax irányába mozduljon. A fegyverszünet senkinek nem lenne hasznos. Kérik, a megbeszélést tartsák titokban. Szándékaikról semmit se adjanak írásba. Sem a magyar megbízottaknak, sem a közvetítőknek. Tomaso Mocenigót és Antonio Contarinit felkészítették, mi történne, ha Branda Castiglioni békére irányuló terve, plusz egyéb próbálkozások kudarcba fulladnának. Ekkor fókuszáljanak a fegyverszünetre. Ezt minimum 10 évre szeretnék megkötni. Ennek része legyen az isztriai, friuli, feltrei, bellunói, Marca Trevigiana-i megszállások visszaszolgáltatása. Netán ez nem menne, még 100 ezer dukátot ígérhetnek. Belemennének az ötéves treguába is. Mihelyt

[3735] A szövegben ezt olvashatjuk: „quia esset in libertate domini regis semper revocare vicariatum".

megkapnák a megszállt részeket, akkor 100 ezer dukátot ajánlanának kölcsönként. A fegyverszünet addig tartana, amíg ezt le nem törlesztik.

Sokadik ismétlésbe bocsátkozva meghagyják, elsősorban a béke mellett érveljenek, mivel a tregua veszélyt hordoz. Akármelyiket sikerül elérni, a szövegben legyen benne III. Niccolò d'Este ferrarai őrgróf, Carlo Malatesti, III. Pandolfo Malatesti, Tristano Savorgnan, testvére, mi több, valamennyi szövetségesük *(ceteri nostri obligati)*. Ne feledkezzenek el arról sem, amiről a Köztársaság Rátóti Tari Lőrinccel egyeztetett.[3736] Két nappal később a hazatérő Francesco Bevazzano jegyzőtől Velencében alapos betekintést kaptak a követek trieszti ügyködésekről. Mindkét fél húsvétig, legkésőbb pünkösdig, elküldi megbízottait a békéltetőként fellépő XXIII. Jánoshoz. A cél a pax. Kudarc esetén jöjjön az ötéves fegyverszünet. Ebből engedhetnek. Lehet négy, három, vagy kettő. A pápa szabadságában áll akár egyévest javasolni. A Szentatya követe ekkor éppen a lagúnák városában mozgolódott. Filippo del Bene minden információval rendelkezett, úgy a tanácskozásokról, mint a mediátorokról.[3737] A fogadó félnek nincs kétsége, a Szentatya mindent megtesz a béke érdekében, amit nagyon köszönnek.[3738] A pápai diplomata nem utazott vissza Rómába, végig ott serénykedett az egyeztetéseknél. Beszéljünk egy kicsit a közvetítőkről. Branda Castiglioni bíboros és Bertoldo Orsini közül az egyik a megbeszélések szünetében Velencébe készült.[3739] A másik Zsigmondhoz ment Udinébe.[3740] A gróf kapta a salvus conductust.[3741]

Itáliában vagyunk, ahol semmi sem működik egyszerűen, de valahogy csak megoldódnak a dolgok. Ravenna ura (Obizzo da Polenta) megjelent Velencében. Elmondta, a Szentatya híve (Ludovico da Prato) meg a pápai vikárius (Ludovico Fieschi), aki Malatesti-ellenes, éppen a városában vannak, ahová XXIII. János szándékozik a kardinálisokkal együtt bevonulni. A Köztársaság ekkor Bolognát érintve követet (Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo) menesztett a Szentatyához.[3742] Eddig semmi különös. Egy másik bejegyzésből ellenben kiderül, Obizzo da Polenta, aki a Köztársaság recomendatusa, két írást mutatott be. Ezeket Ludovico Fieschi kardinálistól *(legatus sive vicarius Bononie)* kapta. Az egyikben felszólítják, rekvi-

[3736] A birodalmi földek és Dalmácia kérdése, a 7000 dukátos cenzus, egyéb különbözőségek, Trau ügye. Nem ismétlem meg, megjegyzéseiben ezt megtette Rosso Marin da Santa Maria Zobenigo tanácsos. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 115r–117r. 1413. 3. 6. Kiadása: LJUBIĆ VII. 83–90. Regesztája: ÓVÁRY1890, 267. sz.; ZsO IV. 266. sz. Valamint: HERRE, 14–15.; CORGNALI, 14–15.

[3737] Branda Castiglioni bíborostól kapott levélből, valamint más forrásokból tájékozódott.

[3738] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 118v. 1413. 3. 14.

[3739] Egyikük salvus conductust kért. Uo. 117v. 1413. 3. 8.

[3740] Velence szintén oda küldte követeit. Uo. 117v. 1413. 3. 8.

[3741] Uo. 120r. 1413. 3. 18. Ennek szövege: Uo. 123r. 1413. 3. 29.

[3742] Uo. 120r. 1413. 3. 18.

rálja el a saját fennhatósága alá eső részeken az alábbiak vagyonát. Ők: Carlo Malatesti, III. Pandolfo Malatesti, Giorgio Ordelaffi da Forli,[3743] továbbá Gian Galeazzo Manfredi da Faenza.[3744] Ugyanígy járjanak híveik. A másik írásban fegyveres közbelépésre szólították fel. Tanácsot kért, mit tegyen. Javasolják, fejtse ki a kardinálisnak, ő hűséges fia a pápának, mindent megtesz, amire képes. Fogalma sincs, illetékességének határain belül a felsoroltaknak van-e ingósága, netán ingatlanja. A főpap pedig tisztában lehet vele, szegény úrként nem képes harcot kezdeményezni.[3745]

Mi állhat az ügy mögött? Nézzük! Ludovico Fieschi kardinálist XXIII. János küldte legátusként Bolognába, ahová 1412. október 30-án érkezett. Néhány nappal később (november 5.) beszámolókat kért a város uralma alatt álló territórium *(contado)* várairól, plusz erősségeiről. A konkrét munkával Sisto della Campania jegyzőt bízták meg. Számoljon be a munícióról, a fegyverekről, az élelmiszerekről. Rajta kívül mások hasonló felszólítást kaptak.[3746] A buzgó legátus alkalmanként építési és javítási munkálatokra adott utasítást, adminisztratív átszervezéseket foganatosított, mi több, figyelt a bolognai stúdióra.[3747] A lagúnák városa azonnal követséget küldött a pápához, meg egy nunciust a kardinálishoz.[3748] Írtam, Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo indult Bolognába, ahonnét minimum három levelet küldött haza.[3749] Innét az Urbsba vezényelték. Tájékoztassa XXIII. Jánost, mit parancsolt legátusa Obizzo da Polentának. Kérik, állítsa le.[3750] A Köztársaság aktivitását az ügyben nem magyarázom el. Ne felejtsük el, a fegyverszünet aláírása előtt állunk, Ludovico Fieschi akciója veszélyeztette a tárgyalások kimenetelét. A két Malatesti zargatása mögött a pápát képzelték, hiszen a kardinális a Szentatyát képviselte. A Velence és Zsigmond közötti mediálást elvállaló Róma elfogultsága most egyáltalán nem hiányzott. Mondjuk emiatt III. Pandolfo Malatesti a finisben otthagyja őket, mint a gondoliere a lovas tanfolyamot.[3751]

[3743] 1411. június 7-én bevonult Forliba, a krónikák szerint 2000 gyalogossal, és kikiáltotta magát a város urának. POLONI.

[3744] Faenza ötödik ura. Életére: LAZZARINI 2007.

[3745] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 125v–126r. 1413. 4. 18.

[3746] Seregnyi helyen végeztek ellenőrzési, végrehajtási és beszámolási feladatotokat.

[3747] FRATI, 144–146.

[3748] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 120v. 1413. 3. 21.

[3749] Uo. 125r. 1413. 4. 18.

[3750] Uo. 125v–126r. 1413. 4. 18.

[3751] Hevenyészett fordításomban: „Lascia come il gondoliere il corso di equitazione." A szólás-mondást a lagúnák városában személyesen olvastam Pietro Fabro levéltári feljegyzéseiben.

Az aquileiai lovas

1413 márciusában tovább folytatódott a diplomáciai egymásnak feszülés.[3752] A két velencei követ Gradót érintve lovagolt be Aquileia városába.[3753] Zsigmondhoz készülhettek.[3754] Tomaso Mocenigo és Antonio Contarini szorgalmasan beszámolt a bíborossal meg a gróffal lefolytatott egyeztetésekről.[3755] Főleg a békéről diskuráltak. Azt képviselték, a megbeszélések napirendje a pax irányába fordítódjon, hiszen az jobb taktikának tűnik. Velencében bölcsességüket alaposan megdicsérték, tudniillik a két legfontosabb ügyről kértek nyilatkozatot.[3756] Elfogadhatják Branda Castiglioni javaslatát, miszerint Zsigmond hátha jóváhagyja Velence 25 éves birtoklását Dalmácia felett, bizonyos adó *(cum certo annuali censu)* fizetésének a kötelezettségével. Amennyiben elérik a pax kérdésében, amit Francesco Bevazzano jegyzővel üzentek, az nagyon a kedvükre lenne. Ellenkező esetben évi 1000–5000 dukát közti összeget ajánlanának fel negyedszázadra. Ezt végül maximum 8000-re emelték.[3757] Újból engedélyt kaptak a 100 ezer dukát meglibbentésére. A birodalmi földek, a 7000 dukát, továbbá egyéb problémák okán, az utolsó commissiójuk szerint cselekedjenek, hasonlóan Trau ügyéhez. Az imperiális helyek kérdésében sem kaptak új eligazítást. Maradjon a régebbi felvetés. Aki ilyennel rendelkezik, az bírhassa. Ezt viszont a Német-római Birodalom tartsa tiszteletben, ámde ezek felett a Reich gyakorolná a joghatóságot. Ha a béke ügyében nyakasságot érzékelnének, jöjjön az a tregua.[3758]

A magyar fél válaszait nem ismerem, ezért újból a két követ (Tomaso Mocenigo, Antonio Contarini) beszámolójára, valamint az erre adott utasításokra hagyatkozhatunk az újabb tárgyalási kör rekonstruálásában. 1413. március 28-án a két jogtudós véleményét figyelembe véve kijelentették, a követek a fegyverszünetről egyeztessenek. Zsigmond eredményt remél, ők sem szeretnének hosszas eszmecserét. Az apró különbségeket elengedik, mert ezeknek nincs jelentősége. A jogász(ok)

[3752] Az alcímre: a szerző itt – immár hetvenhatodik alkalommal oly szellemesen – az aquileiai dómban ékeskedő festményre/freskóra utal. Ezen feltehetően egy magyar lovast láthatunk.

[3753] Március 16-án írtak Aquileiából levelet Velencébe. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 119v. 1413. 3. 18. Kiadása: LJUBIĆ VII. 94–96. Regesztája: Óváry 1890, 269. sz.; ZsO IV. 314. sz. A Morosini-kódex 1413. március 10-re teszi indulásukat Capodistriából. Innét hajóztak Gradóba. MOROSINI I. 63/791.

[3754] A király 1413. március 20-án tartózkodott Aquileia közelében ENGEL–C. TÓTH, 95.

[3755] Mindez hol történt, az nem derül ki, valószínűleg a két városka egyikében.

[3756] A szövegben ezt olvashatjuk: „sapientias vestras dignissime laudamus, quia super duobus principaliter petitis declarari".

[3757] A 8000 dukátra emelést Vito da Canale tanácsos javasolta.

[3758] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 119v. 1413. 3. 18. Kiadása: LJUBIĆ VII. 94–96. Regesztája: Óváry 1890, 269. sz.; ZsO IV. 314. sz. Valamint: HERRE, 15–16.

munkája lett a szerződés pontos megfogalmazása, akiket Francesco Bevazzano jegyző kíséretében diplomatáikhoz küldik.[3759] Újabb commissio ment Friuliba, immár kizárólag a treguáról. A két követ csatolt leveléből értesültek azokról a pontokról, amelyekről éppen egyeztettek. Velence válaszából kiderül, időtartalma öt év lenne. Ez alatt mindkét fél megtarthatja foglalásait. Zsigmond részéről a fegyverszünet szövegébe belevennék IV. Ludwig von Teck választott pátriárkát, az Aquileiai Patriarkátust meg egész Friulit, III. Friedrich von Ortenburg grófot, VI. Heinrich von Görz, VII. Johannes Meinhard von Görz görzi és tiroli grófokat,[3760] II. Reinprecht von Walsee-Ennst, I. Gianfrancesco Gonzagát. A Köztársaság a következők mellett kardoskodott: Carlo Malatesti, III. Pandolfo Malatesti,[3761] III. Niccolò d'Este ferrarai őrgróf, Obizzo da Polenta, Ravenna ura, Tristano Savorgnan testvérével (Francesco) egyetemben, Artico da Porcia, Guido da Porcia grófok, VI. Schinella da Collalto, Basilio da Collalto, Rambaldo da Collalto, Manfredo da Collalto, Antonio da Collalto grófok,[3762] Giacomo Castronovo da Caldonazzo, Vinciguerra d'Arco, Antonio d'Arco,[3763] Antonio Castelnuovo d'Ivano, Gastone Castelnuovo d'Ivano[3764] Aldrighetto Castrobarco da Lizzana, Guglielmo Castrobarco da Lizzana,[3765] Ottone Castrobarco d'Albona, Marcabruno Castrobarco da Gresta, Antonio Castrobarco da Gresta,[3766] Marcabruno Castrobarco da Beseno, Guglielmo Castrobarco da Val Lagarina. A nevekre Velence igent mondott, mindazonáltal az öt év alatt bármilyen konfliktus keletkezne köztük, senki nem adhat támogatást nekik.[3767] A tregua ideje alatt a cél a jó és a végleges béke elérése *(deveniri possit ad pacem bonam et perpetuis temporibus duraturam)*. Mindkét oldal megválasztja XXIII. Jánost a különbségek megszüntetésének rendezésére.[3768] Az eredményt a pápa kizárólag a két fél beleegyezésével szentesítheti.[3769]

3759 A jegyző hozta Velencébe az egyeztetésre szánt pontokat. Ezért volt a városban.

3760 VI. Heinrich von Görz öccse. Írtam, a görzi grófok tagjai annak a szövetségnek, amit Zsigmond 1412-ben kötött IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes osztrák herceg ellen. MNL OL DF. 287861. sz. 24v–25r. 1412. 5. 6. Diósgyőr. Kiadása: WENZEL 1873, 109. sz. Regesztája: RI XI/1. 226. sz.; ZsO III. 2088. sz.

3761 Testvérek.

3762 Az 1381-es torinói békében felmenőik (Rambaldo da Collalto, Ensedisio da Collalto) szintén Velence hívei. AS VENEZIA. Pacta e aggregati, Registri 6. 5r–23v. 1381. 8. 8. Torino. A szerződés szövege. Kiadása: VERCI XV. Documenti 1579. sz.

3763 Testvérek.

3764 Testvérek.

3765 Testvérek.

3766 Testvérek.

3767 Sem Velence, sem Zsigmond.

3768 Munkájában a szembenállók támogassák.

3769 Velence gyorsan szeretné a béke megkötését, és konkrét időpontra küldené követségét. Ha nem megy, maradhat a fenti variáció, amire igent mondanak.

Delikát kérdésnek számíthatott a magyar király seregeinek szabad átvonulása a Köztársaság területein, az uralkodó beengedése a városokba, várakba. Erre a koronázás végett lenne szükség. A Luxemburgitól barátságos, károktól mentes átkelést várnának. A Köztársaság gondoskodna az élelemről, mindezt megfelelő áron, de ennek költsége nem őket terhelné. Beleegyeztek, viszont kikötötték, szándékát Zsigmond három hónappal előbb jelezze.[3770] Tomaso Mocenigo és Antonio Contarini azon fáradozzanak, a megegyezést azonnal hirdessék ki az ellenség táborában *(in campo regis)*, mi több, a szomszédos helyeken egyaránt. Velence így fog tenni.[3771] Álljunk meg egy proseccóra! Ha Padova közelében emelkedő Villa Giustiban 1918. november 3-án az Osztrák-Magyar Monarchia delegációja ismerte volna a közhírré tevés 505 évvel azelőtti kitételét, másképpen alakul a világ.[3772] Egyrészt az olasz haderő kevésbé lehetne büszke I. világháborús sikerére, másrészt Armando Diaz tábornok nevét kizárólag a szakemberek emlegetnék, harmadrészt az itáliai városok polgármesteri hivatalainak a falán sem olvashatnánk a központi hatalmaktól megszerzett hadizsákmány részletes felsorolását. Miért? Mert a mieink azonnal eleget tettek a treguának, viszont a digók nem.[3773] Mit lehet ebből tanulni? Nem árt tisztában lenni a történelmi előzményekkel Ennyivel szeretnék hozzájárulni az ország innovációs adatbankjának bővítéséhez, miként ez valamennyi magyar nemzeti érzelmű historikusoktól joggal elvárható.[3774]

Tomaso Mocenigóra és Antonio Contarinire hagyott elintéznivalók sem érdektelenek. Közösen Branda Castiglione bíborossal érjék el, azt a sok nemest meg polgárt, akik Tristano Savorgnan, egyben pedig Velence hívei, vegyék bele a fegyverszünetbe. Térhessenek haza Utinumba, javaikat kaphassák vissza. Ők nem a király ellenfelei, de pártoskodás, a belső megosztottság következtében városukon kívül tartózkodtak. Békében, nyugodtan szeretnének élni házaikban. A követeknek jutott a rabok kicserélésének kimódolása. Zsigmond nagyon szeretné – ezt Filippo del Bene előadásából, plusz Francesco Bevazzano jelentéséből tudják – a foglyok kiszabadítást. Jeleztem, a fegyverszünet megkötésekor mindkét fél kijelölne 2–2 embert.

3770 A vitában engedhetnek. Ez lehet kettő, de akár egy is.

3771 Jeleztem, az irat számos apró bejegyzésből áll. Összesen hatból, de mind 1413. március 28-i dátum alatt. Hasonlóan a kiadáshoz, a jobb érthetőség kedvéért, egy jelzet alatt kezelem. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 121v–122v. 1413. 3. 28. Kiadása: LJUBIĆ VII. 96–98. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 271–274. sz.; ZsO IV. 357–358. sz. Valamint: HERRE, 16–17.

3772 Ezt hívják l'armistizio di Villa Giusti-nak.

3773 Ez a néhány nap elegendőnek bizonyult a fegyvert letévő ellenséges csapatok lenullázásához.

3774 Szarkazmus? Kérdezné immár tizennegyedjére Sheldon Cooper/Jim Parsons a The Big Bang Theory/Agymenők sorozatból. Igen az! Válaszolom tizennegyedszer.

A diplomaták figyelmeztessék az uralkodót, a fülön csípettek nem a Köztársaság, hanem a katonák foglyai.[3775]

Munkájuk ezzel még nem ért véget. Éppen Latisanában jártak, amikor jött az ukáz. A tregua megkötésekor elengedhetik Giorgio Capellót *(supracomes gulfi)*, Antonio Civrannal együtt. A tengerészek lefegyverzett gályáikkal menjenek Velencébe. Amennyiben jónak tartanák, akkor még néhány napig ne fussanak ki.[3776] Nem véletlenül mulathatták itt a drága időt. Castelletto, ahol pont került a treguára, nem messze lehetett Ariis várától, ahol Zsigmond durván számolva egy hónapig állomásozott csapataival.[3777] Ez közel emelkedik Latisanához, ahol Tomaso Mocenigo és Antonio Contarini várakoztak. A fegyverszünet helyét, meg az idejét akarták tudni. Velencével Francesco Bevazzano jegyzőn keresztül tartották a kapcsolatot.[3778]

A lagúnák városa sokban, de nem mindenben engedett. Zsigmond kijelentette, mivel ifjabb Garai Miklós nádornak meg testvérének (Garai János) adományozott két szigetet (Cherso, Òssero), ezeket adják nekik vissza. Filippo del Bene pápai nuncius kifejezetten hasznosnak vélte a kérés teljesítését a megkötendő békére tekintettel, hiszen így elnyerhetnék más magyar bárók támogatását. A válasznak senki sem örülhetett. Sem XXIII. János embere, mint lobbizó, sem a Garaiak, mint reménykedők. Velence ugyan a família régi barátja, de az insulák kérdésében nem tehet semmit. Éppen a fegyverszünet kérdésében egyeztetnek. Azt képviselik, a felek maradjanak a mostani határokon belül,[3779] emiatt tárgytalan Cherso és Òssero helyzetéről egyeztetni. A béketárgyalások esetén ellenben biztosak lehetnek, elégedettek lesznek az isolákkal kapcsolatos lépéseikkel.[3780]

3775 A szövegben ezt olvashatjuk: „Recordando tamen dicte domino regi, quod non sunt captivi nostri, sed gentium nostrarum armigerarum et stipendiariorum nostrorum". Jeleztem, az irat számos apró bejegyzésből áll. Összesen hatból, de mind 1413. március 28-i dátum alatt. Mint a kiadásban, a jobb érthetőség kedvéért egy jelzet alatt kezelem. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 121v–122v. 1413. 3. 28. Kiadása: LJUBIĆ VII. 96–98. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 271–274. sz.; ZsO IV. 357–358. sz.

3776 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 123v. 1413. 4. 2. Kiadása: LJUBIĆ VII. 98–99. Regesztája: ZsO IV. 382. sz.

3777 Zsigmond 1413. március 20-a és április 16-a között állomásozott Ariis vára alatt. E. KOVÁCS 2013, 357–397.

3778 Tomaso Mocenigo és Antonio Contarini április 4-én még Latisanában várakoztak. A hónap második, majd harmadik napján leveleket küldtek Velencébe. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 123v–124r. 1413. 4. 6. Kiadása: LJUBIĆ VII. 99–101. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 275. sz.; ZsO IV. 399. sz.

3779 A szövegben ezt olvashatjuk: „nos sumus super tractatu tregue, in qua partes debeant remanere in illis terminis, quibus sunt".

3780 Néhány különvélemény. Antonio Mauri tanácsos 50 dukátot adatna évenként élete végéig ifjabb Garai Miklósnak (per sziget) a bevételek kompenzációjaként. Giovanni Cornaro consiliarius arra szólítja fel a követeket, titokos és tiszteletreméltó módon *(secreto et honesto modo)* közöljék, most éppen a fegyverszüneti tárgyalások folynak. Béke esetén a szigetek bevételeit élete végéig élvezheti. Jeleztem, az irat számos apró bejegyzésből áll. Összesen hatból, de mind 1413. március 28-i dátum alatt. Mint a kiadásban, a jobb érthetőség kedvéért egy jelzet alatt kezelem. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 121v–122v. 1413. 3. 28. Kiadása: LJUBIĆ VII. 96–98. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 271–274. sz.; ZsO IV. 357–358. sz.

Castellutto contra Castelletto

A fegyverszünet szövegét folyamatosan csiszolgatták.[3781] Zsigmondnak nem tetszett Tristano Savorgnan és Francesco Savorgnan beemelése, jóllehet a lehetőségről Ozorai Pipótól pozitívumokat hallottak.[3782] Valójában nem okozott nagy meglepetést a temesi ispán nevének a megjelenése. Nincs más adatunk, vajon a király mellett még ki mozgathatta a szálakat. Lelkem mélyén az első helyen mindenképpen rá voksolnék. A Firenzei az uralkodóval ott volt Ariis ostrománál, ahová/ahonnét jöttek/mentek a treguához fűződő észrevételek.[3783] A temesi ispán Itáliában máskor is részt vett politikai tárgyalásokon. Johannes Kirchen mellett ott volt, amikor Udinében a király a Német Lovagrend delegációjával tanácskozott.[3784] Az egyeztetések eddigi eredményei a Savorgnano kérdés eltérő kezelése okán ezen a ponton veszélybe kerültek. A Luxemburgi kitartását látva Branda Castiglioni kardinális Velencébe irányította Filippo del Benét. Tőle élőben meghallhatták, amit követeik beszámolójában olvashattak. Zsigmond a bíborosnak kijelentette, a rebellis meg a testvére nevét nem akarja látni a szövegben. Miért? Mert Tristano Savorgnan Friuliból földeket tervezett átadni az osztrák hercegeknek, mi több, az udinei parlament javaiban és személyében proskribálta.[3785] Mivel ő ezt pecsétes oklevéllel megerősítette. Ettől nem térhet el.

A Köztársaság ellenben ragaszkodott a testvérpárhoz. Így érveltek. Nemes polgáraik váraikat a védelmük alá helyezték. Tudnak olyanokról, akihez a király kötődik. Köztük vannak hűségüket, plusz ígéretüket sutba dobó rebellissé váló egykori híveik.[3786] Ilyen példának okáért Guglielmo da Prata. Velence senkit sem akar kihagyni a fegyverszünetből az uralkodói javasoltak közül. Aztán ott van I. Gianfrancesco Gonzaga. Apja (I. Francesco Gonzaga) végrendeletében a kiskorút védelmük alá helyezte. Fegyvereseket ígért, zsoldjuk kifizették a grófnak. Feleslegesen. A velencei „nobilis et civis" – utaltam rá – mindenben becsapta őket *(omnia nobis fregit)*. Átállt

[3781] Az alcímre: a szerző itt – immár hetvenhetedik alkalommal oly szellemesen – a fegyverszünet véglegesítésének helyet adó település nevével játszik. Mindkettő variáció használatos.

[3782] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 123v–124r. 1413. 4. 6. Kiadása: LJUBIĆ VII. 99–101. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 275. sz.; ZsO IV. 399. sz.

[3783] Ozorai Pipo volt az Úszi Lászlónak adott oklevél relátora. MNL OL DF. 253684. sz. 1413. 4. 9. Ariis vára alatt. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 412. sz. Egy másik: MNL OL DF. 244659. sz. 1413. 4. 14. Ariis vára alatt. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 441. sz.

[3784] JOACHIM–HUBATSCH I/1. 1935. sz. 1413. 5. 11-e és 5. 18-a között. Udine. A lovagrendi delegáció oklevele.; ZsO IV. 578. sz.

[3785] A szövegben ezt olvashatjuk: „ipse dominus Tristanus dare voluit de locis Patrie dominis ducibus Austrie, fuit per consilium parlamenti bannitus in havere et persona".

[3786] A szövegben ezt olvashatjuk: „alii existentes recomendati nostri fuerunt rebelles nobis et fregerunt fidem et promissiones suas".

Zsigmondhoz, de a treguára tekintettel személye ellen nem tiltakoztak. A Köztársaság ekkor előállt egy másik javaslattal. A Luxemburgi járuljon hozzá egy új kapitulum megfogalmazásához a fegyverszünet kiegészítéseként. A király függessze fel a két Savorgnant sújtó ítéletet a tregua idejére. Velence azt akarta, Filippo del Bene erre beszélje rá Branda Castiglioni bíborost. Tomaso Mocenigo meg Antonio Contarini a fegyverszünetet követően nem pihenhettek. A tregua még nincs ratifikálva, de a szemük előtt már ott lebegett újabb megbízásként a pax gondola alá úsztatásának feladata.[3787]

Filippo del Bene, Francesco Bevazzanóval április közepén együtt érkezett a lagúnák városába. Magukkal hozták annak a szövegnek a tartalmát, amit Zsigmond ratifikálna, majd ellátná sigillumával. Ebben az uralkodó egy eddig soha nem kért pontot szerkesztett be. A Német-római Birodalom meg Magyarország alattvalói mellett, vegyék bele a megválasztott pátriárkát (IV. Ludwig von Teck) is. Ennek Velencében nem látták akadályát.[3788] A Savorgnan testvérek ügyében ugyancsak közeledtek az álláspontok, pontosabban a lagúnák városa felülvizsgálta korábbi nézetét. Amennyiben a Luxemburgi ragaszkodna eredeti tervéhez, a két követ engedhet. Úgy látják, húzódozásuk az eddigi eredményeket semmissé tehetné. Ilyenek a két sziget (Cherso, Òssero), amiket a király ifjabb Garai Miklósnak adott, Dalmácia birtoklása bizonyos terminusig, a birodalommal, továbbá Bresciával kapcsolatos felvetések, a pármai részek és a ferrarai őrgróf révén fizetendő pénz, amire a tregua után térnének vissza. Ezek megoldását a megkötendő békéhez kapcsolnák.[3789] Nyilvánvalóan feltűnt, a pápai diplomácia remekül kezelte a helyzetet. Képviselőik ügyesen simították el a megegyezést akadályozó problémás felvetéseket. Döntő érdemük van a fegyverszünet megkötésében.

A hosszas előkészítést látva többet reméltem a treguától, mint amit 1413. április 17-én Castellettónál *(in descensa nostra campestri in patria Foroiulii apud Castellettum)* ratifikáltak.[3790] Miért éppen ott került sor a véglegesítésre? Zsigmond

---

[3787] A két velencei követ ebben a szellemben tárgyalt. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 123v–124r. 1413. 4. 6. Kiadása: LJUBIĆ VII. 99–101. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 275. sz.; ZsO IV. 399. sz.

[3788] Apró, stilisztikai javításokat kértek. Egy szerződés szövegében nem csupán a korrekt nyelvi megfogalmazás a lényeges, hanem a mögöttes tartalom is. Később aztán lehessen jókat vitatkozni meg negligálni.

[3789] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 124v–125r. 1413. 4. 13. Kiadása: LJUBIĆ VII. 102–103. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 276. sz.; ZsO IV. 437. sz. Valamint: HERRE, 18.

[3790] Az egyik velencei krónikában hibásan Capodistria városát teszik a béke megkötésének a színhelyévé, ahol Tomaso Mocenigo és Antonio Contarini képviselte a Köztársaságot. Március óta vannak a király környezetében. CRONACHETTA (VENEZIA), 320. A fegyverszünetre: PREDELLI III. Libro X. 175. sz. (Az eredetiben: 159. sz.) 1413. 4. 17. Castelletto. A megegyezés szövege. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2110. sz.; LJUBIĆ VII. 104–105. Hibás dátummal.; DOCUMENTI (PANDOLFO). 20. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 277. sz.; RI XI/1. 464. sz.; ZsO IV. 458. sz. Valamint: ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 77v. 1413. 4. 17. Castelletto. Zsigmond oklevele.; Uo. Libri iurium 444. 15v–16r. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2111. sz. Regesztája: BRESSLAU, 10. sz.; RI XI/1. 465. sz.; ZsO IV. 459. sz. Továbbá: ANNALI (FRIULI) VI. 253–254. A bejegyzés dátuma: 1413. 4. 17.

szempontjából nézve a választás érthető. A hely érdektelensége azt sugallja, számára nincs nagy jelentősége az egésznek, hiszen csak fegyverszünet köttetik. Castelletto 1354-től a görzi grófok tulajdonában állt egészen 1466-ig. Quasi semleges területnek számított,[3791] habár akkor VI. Heinrich von Görz meg VII. Johannes Meinhard von Görz görzi és tiroli grófok a Luxemburgi szövetségesei voltak.[3792] Nyilvánvalóan a király nem ellenséges területen akarta az aláírást. Tito Miotti szerint a castello a 17. században emelt Ottelio di Ariis villától néhány száz méterre nyugatra állt. 160 méter kerületű kerekded dombra építették. A déli szárnyán egy bástya, plusz egy torony nyomai láthatók. A romok alatt számos antik téglára bukkantak. Védelemként a Cerclizza öntözőárok vizét használták fel.[3793]

A Luxemburgi maximum egy napot tölthetett el ott, április 19-én már Udinében találjuk.[3794] A ratifikációról Giovanni Cavalcanti és Niccolò Zanni del Torso udinei követek Flambróból *(Flambro inferiore)* írtak városukba, a tregua megszületésének napján.[3795] Ők már márciusban Zsigmondot keresték. Triesztben nem lelték. Állítólag Muggia mellett bivakolt éppen.[3796] Innét kezdve nem vesztették szem elől. Flambro nincs messze sem Latisanától, ahol velencei diplomaták várakoztak, sem Ariistól, ahol viszont a Luxemburgi egy nappal a ratifikáció előtt (1413. április 16.) táborozott.[3797] Emiatt elfogadható Tito Miotti feltevése, aki az ostromlott castello közelébe helyezte Castellettót.[3798] A jövőre nézve kicsit zavaró Giovanni Delfi-

[3791] Téves a velencei krónika állítása, miszerint 1412 novemberében foglalták el. CRONACHETTA (VENEZIA), 319.

[3792] Írtam, mindkettőjüket belevették a treguába.

[3793] MIOTTI II. 107.

[3794] MNL OL DF. 286493. sz 1413. 4. 19. Udine Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 473. sz. Valamint: ENGEL–C. TÓTH, 96.

[3795] Értsd: 1413. április 17-én. Az utóbbi eddig is számos diplomáciai megbízást kapott. MENNITI IPPOLITO 1990. Nem összekeverni Niccolusio di Zanni del Torsóval, aki a testvére. Valamint: CORGNALI, 11–15.

[3796] DELLA PORTA, 13–15. 1413. 3. 8. Trieszt. Giovanni Cavalcanti és Niccolò Zanni del Torso udinei követek oklevele. Őket 1413. február 28-án eresztették útnak Triesztbe, együtt „Pane (sic!) Musitz"-al. BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 63r. 1413. 2. 28.; Uo. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 252. A bejegyzés dátuma: 1413. 2. 28. Két nappal korábban Luigi Senul indult a tengerparti városba a követek szállását és ellátását rendezni. BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 62v–63r. 1413. 2. 26. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 251. A bejegyzés dátuma: 1413. 2. 26.

[3797] Zsigmond 1413. március 20-a és április 16-a között táborozott a vár alatt. E. KOVÁCS 2013, 357–397. Egy nap múlva Castellettónál volt. A fegyverszünetre: PREDELLI III. Libro X. 175. sz. (Az eredetiben: 159. sz.) 1413. 4. 17. Castelletto. A megegyezés szövege. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2110. sz.; LJUBIĆ VII. 104–105. Hibás dátummal.; DOCUMENTI (PANDOLFO). 20. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 277. sz.; RI XI/1. 464. sz.; ZsO IV. 458. sz. Valamint: ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 77v. 1413. 4. 17. Castelletto. Zsigmond oklevele.; Uo. Libri iurium 444. 15v–16r. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2111. sz. Regesztája: BRESSLAU, 10. sz.; RI XI/1. 465. sz.; ZsO IV. 459. sz. Továbbá: ANNALI (FRIULI) VI. 253–254. A bejegyzés dátuma: 1413. 4. 17.

[3798] Értsd: Ariis.

no küldetése 1412 decemberében. Menjen a tregua jövőbeli aláírásának helyet adó várhoz. Mindent romboljanak le. A katonákat vezényelje át Palazzolóba, de vigyék magukkal az ott tárolt muníciót meg az élelmet is.[3799] Eleget tettek a felszólításnak? Kizárt! A falakhoz nem nyúlhattak.

Mi lehetett a fegyverszünet megkötésének oka? Pier Silverio Leicht az Ariis alatti kudarcot tekinti az egyezség egyik magyarázatának. A Morosini-kódexben emberien szeretetreméltó, tehát hamis apropót találhatunk. A Castello di San Salvatorénél elhunyt bárójának halála késztette az Isztriában mozgolódó Zsigmondot, kezdjen el környezetével tanácskozni, mert belsősei szerint a harcok folytatása veszélyes lenne koronájára és személyére nézve.[3800] Én másképpen fogalmaznék. A fiaskók legfeljebb gyorsíthatták az eseményeket, a politikai dialógus jóval korábban megkezdődött. Az oda-vissza ötletelés lezárásában mindkét oldal régtől fogva érdekelt volt. Erre miért 1413. április 17-én került sor? Előre bocsátom, fogalmam sincs, mi adta a végső lökést a velencei ratifikációhoz. A siker? Azt kétlem, elvégre a Köztársaság nem fegyverszünetet, hanem békét akart. A realitás? Emellett szavazok. A legjobb, amit kihozhattak a helyzetből, az a tregua.

Zsigmond számára a fegyverszünetet leginkább sürgető körülmény az ellenfél katonai egzecíroztatásának a kudarca lehetett. A lagúnák városa ekkor már alaposan felkészült a magyar vir(t)us újabb hullámára, másrészt a Luxemburgi sem erőltette a hadjáratot. Jól látszik, elengedte az egészet. Nyilvánvalóan érzékelte, az 1411–1412-es évek sikereinek 40%-os megismétlésére sem képesek, nemhogy Velence részleges térdre kényszerítésére. 1412 decemberétől 1413 áprilisának a közepéig kifejezetten egyre lagymatagabb haditettekre futotta. Tristano Savorgnan néhány erősségének a megszerzésére, Isztria megdúlására, a Terraferma néhány városának az ijesztgetésére. Hiába tájékoztatta II. (Ulászló) lengyel királyt a friuli várak és erődök három kivétel híja leigázásáról,[3801] levelében nem bontotta ki az igazság valamennyi szegmensét. A tartományban három castello ostromáról tudok. Ebből kettő (Osoppo, Savorgnano) elesett, a harmadik (Ariis) nem. Talán a régebben okkupáltakat is beleszámolhatták.

A hosszadalmas egyeztetéseket látva érteni vélem, a Luxemburgi miért nem fogadta el a sorozatos békejavaslatokat, plusz az ehhez csatolt pénzügyi tranzakciókat. Érezte, ellenfele mindenre képes Dalmáciáért. Velence végig kezdeményezett, Zsigmond viszont ellenkezett. Azt vártam, a Köztársaság sorozatos katonai sikerei követ-

[3799] Az odaúton érintse Palazzolót, adták neki parancsba. AS VENEZIA, Collegio, Commissioni, Registri 1. 103v. 1412. 12. 17.

[3800] MOROSINI I. 63/787. 788.

[3801] MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz.

keztében egyre visszafogottabb ajánlatokat fog tenni, de tévedtem. Nem csökkentette, hanem feljebb srófolta az árat. Látszik, a tartomány perspektivikusan minden pénzt megért. Mályusz Elemérnél azért nem a pax, hanem a fegyverszünet, mivel a magyar királynak időre volt szüksége. Valamikor újból megjelennek a magyar csapatok, hatalmas csapást mérve Velencére. Akkor pedig kénytelenek lesznek meghátrálni.[3802] Összevetve az aktuális hadihelyzetet az egyeztetések fázisaival azt látjuk, a Luxemburgi 1413 februárjának a végén, Isztriai után váltott át a paxról a treguára.[3803] Miért? A cserét nemcsak a látványos hiábavalóság sürgette,[3804] hanem egy másik körülmény. Zsigmond már a Német-római Birodalom első embere, aacheni koronázást belátható időn belül abszolválnia illett. Nem véletlenül küldte 1413. január 3-án Lombardiába Enrico Scarampi feltrei- és bellunói püspököt. Azt hiszem, az uralkodó itáliai útjának folytatását készíthette elő.[3805] A Luxemburginak Aquisgranum városáig lovagolva lehetett ideje értékelni a hadjáratot.[3806] Valójában elégedett lehetett. A fegyverszünet tartósan lebegtet, benne rejlik a folytatás az elegáns visszalépés lehetőségével. Még valami! A kard ki kard anyagilag megterhelő, hát még kétfrontosan. Az 1411–1413-as éveket nézve két jelentős hadjáratba bonyolódtunk. A velenceibe meg a lengyelbe. A tregua ráadásul szinte azonnali költségcsökkentéssel jár. A megtakarítást el lehet szórni, mondjuk Aachenben. Az így megkímélt emberéletekről se feledkezzünk meg.

Érvényes tehát Mályusz Elemér időnyerési axiómája? „Qui habet tempus, habet Dalmaciam".[3807] Talán. Nem hallgathatom el, a professzor úr kijelentéséhez hozzátapasztott E. Kovács-féle első kiegészítését sem.[3808] A velencei hadszíntéren elért minimális eredmények árnyékában reális volt a modifikálás. De vajon mikorra tervezhette a visszatérést? Tegyük fel, a német királlyá koronázása után. Akkorra viszont már új problémák sokasodtak előtte. Az itáliai államok meggyőzése, az aacheni koronázás, a konstanzi zsinat, és az ehhez kapcsolódó utazások, a gyűlés lezárása. Hipp-hopp máris 1418-ban vagyunk. Láthatjuk, a revansra semmi esély. Szerencsére a történelemkutatók annyira, de annyira okosak. Miként az első kötetben idéztem, mit írt Karinthy Frigyes egyik karcolatában Herczeg Ferencről. „Óriási, maga milyen

3802 Értsd: lemondani Dalmáciáról. MÁLYUSZ 1984, 92–93.

3803 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 115r–117r. 1413. 3. 6. Kiadása: LJUBIĆ VII. 83–90. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 267. sz.; ZsO IV. 266. sz. Valamint: CORGNALI, 14–15.

3804 Ez alatt a sovány katonai sikereket értem.

3805 A püspök az útra 200 aranydukátot kapott. A pénzt Belluno annak a birodalmi adónak a terhére, amit a városnak minden évben Szent Mihály napjáig (szeptember 29.) fizetett, valamint a velencei sóból származó bevételéből adta. ASC BELLUNO. Libri iurium 444. k. 15v. 1413. 1. 3. Udine. Zsigmond oklevele. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2108. sz.

3806 Aquisgranum, Aachen latin neve.

3807 Az idézőjel enyhe túlzás. A mondatot most találtam ki.

3808 Személyesen ismertem, ezért a professzor úr.

egy jóstehetség! Általában, hihetetlen, hogy ebbe (sic!) a darabba (sic!) mindent előre tudnak".[3809] A Peches Lászlóban megfogalmazottaktól eltérően a historikusok ellenben utólag roppant pallérozottak.

Miután a békét lecserélték a fegyverszünetre, a szokványos izommutogatás érdekesen alakult. A Luxemburgi akaratból tötyörög, húzza az időt, ellenben Velence gyors befejezésre vágyik. Az egyeztetések idején Zsigmond Ariis vára alatt sátorozott. Kifejtettem, a közel egy hónapos hiábavaló ostrom oka, a bentiek vitézsége mellett, a küzdelem szándékos félvállról vétele lehetett. Mindkét oldalnak érdekében állhatott a megegyezés. A legfontosabb kérdés természetesen az volt, miként lehet mindezt méltósággal. A király – gondoljunk a Rátóti Tari Lőrinc-féle megbeszélésekre – hitelvesztés nélkül akart kiszállni a harcokból. Zsigmondnál ez az erősnek mutatkozni a gyengeségben. A Köztársaság részéről szintén érthető a sürgetés. Mivel csupán diplomáciai részsiker, hiszen pax helyett tregua, felesleges a pepecs. Velencénél ez gyengének mutatkozni az erősségben. Castelletto reális kompromisszum, ahol mindkét fél lemond valamiről. Zsigmond az alábbiakról: a két sziget (Cherso, Òssero), Dalmácia birtoklása, a birodalmi területek, Brescia, a pármai részek, a ferrarai őrgróftól várt dukátok.3810 A Köztársaság viszont beáldozta az elfoglalt várait. Elengedte a békekötést is, így a háború jogilag még nem fejeződött be. Friuliban ugyan megerősödött a befolyásuk, ellenben a Luxemburgi nem tett le dalmáciai, veronai, padovai területi követeléseiről.[3811]

A castellettói iratot Zsigmond adta ki. A bevezetőben kiemeli XXIII. János megbízottainak (Branda Castiglioni bíboros legátus, Bertoldo Orsini palota- és Svevia grófja, a firenzei származású Filippo del Bene követ) a szerepét. Michele Steno dózsét Tomaso Mocenigo meg Antonio Contarini képviselték. A fegyverszünet öt évre, az aktuális helyzetet figyelembe véve köttetett meg. Ez a Luxemburgira nézve azt jelentette, Friuliban rögzülnek a magyarok foglalásai. Fontos kitételnek számított, miszerint a felek kölcsönösen engedélyezik kereskedőik szabad mozgását.[3812] A textusban konkrétan nem tértek ki Dalmáciára. Ez azt jelentette, egyikük sem mondott le róla. Velence részéről ezt az aláírás egyik sarkalatos okának tekintem. Az

[3809] KARINTHY, 134.

[3810] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 124v–125r. 1413. 4. 13. Kiadása: LJUBIĆ VII. 102–103. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 276. sz.; ZsO IV. 437. sz.

[3811] SCHIFF, 30.

[3812] PREDELLI III. Libro X. 175. sz. (Az eredetiben: 159. sz.) 1413. 4. 17. Castelletto. A megegyezés szövege. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2110. sz.; LJUBIĆ VII. 104–105. Hibás dátummal.; DOCUMENTI (PANDOLFO). 20. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 277. sz.; RI XI/1. 464. sz.; ZsO IV. 458. sz. Valamint: ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 77v. 1413. 4. 17. Castelletto. Zsigmond oklevele.; Uo. Libri iurium 444. 15v–16r. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2111. sz. Regesztája: BRESSLAU, 10. sz.; RI XI/1. 465. sz.; ZsO IV. 459. sz. Továbbá: ANNALI (FRIULI) VI. 253–254. A bejegyzés dátuma: 1413. 4. 17.

1413. áprilisi állapotokat figyelembe véve Zára meg Sebenico kapcsolt részeikkel a Köztársaság alá tartoznak, míg Trau városa néhány közeli erősséggel, a magyar király tulajdonában marad.[3813] A lagúnák városa legalább öt évre elérte a status quo megerősítését. Jól döntöttek, a treguát még 1433-ban is hosszabbították.[3814] 1437-ben újfent elővették, még kilenc évre prolongálták.[3815] 1446-ban járunk. Ugye ne folytassam. Velencénél sem hallgathatjuk el a hadikiadások, plusz a veszteségek szorító erejét, mint a fegyverszünet elfogadásának fontos tényezőit. Kezdettől fogva békében gondolkodtak, mert az konkretizál. Valójában veszteségeikről csupán ideiglenesen mondtak le. Kivártak. Jól tették. Megtehették. Miért? Mert a treguában egy szót sem ejtettek azokról a földekről, amelyek a ratifikáció idején nem állnak sem Velence, sem Zsigmond fennhatósága alatt. Előre ugorva, 1420-ra egész Friulit beolvasztották.

Sok meglepetést nem okozhatnak a végleges változatba bekerülő nevek. A Luxemburgi részéről IV. Ludwig von Teck választott aquileiai pátriárka, az aquileiai egyház együtt egész Friulival, VI. Heinrich von Görz, VII. Johannes Meinhard von Görz görzi és tiroli grófok,[3816] III. Friedrich von Ortenburg gróf, I. Gianfrancesco Gonzaga vikárius, Mantova ura, II. Reinprecht von Walsee-Ennst. Velence oldaláról III. Niccolò d'Este ferrarai őrgróf, a két Malatesti testvér (Carlo, III. Pandolfo), Obizzo da Polenta, Ravenna ura, testvérével (Lovene), Tristano Savorgnan, Francesco Savorgnan,[3817] Artico da Porcia, Guido da Porcia grófok, VI. Schinella da Collalto, Basilio da Collalto, Rambaldo da Collalto, Manfredo da Collalto, Antonio da Collalto grófok, Giacomo Castelronovo da Caldonazzo, Vinciguerra d'Arco, Antonio d'Arco,[3818] Antonio Castelnuovo d'Ivano, Gastone di Castelnuovo d'Ivano,[3819] Aldrighetto di Castrobarco da Lizzana, Guglielmo di Castrobarco da Lizzana,[3820] Ottone di Castrobarco da Albo-

[3813] Spalato akkor egyik hatalom alá sem tartozott. Giuseppe Praga szerint 1413. június 15-én fegyverrel űzték el a városból Hervoja bosnyák nagyvajdát és a bosnyákokat. PRAGA 1954, 140.

[3814] Erre 1433. június 8-án Rómában került sor. E. KOVÁCS 2020, 56.

[3815] RI XI/2. 11926. sz. 1437. 7. 29. Eger.

[3816] VI. Heinrich von Görz öccse. Rámutattam, a görzi grófok tagjai annak a szövetségnek, amit Zsigmond 1412-ben kötött IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes osztrák herceg ellen. MNL OL DF. 287861. sz. 24v–25r. 1412. 5. 6. Diósgyőr. Kiadása: WENZEL 1873, 109. sz. Regesztája: RI XI/1. 226. sz.; ZsO III. 2088. sz.

[3817] Említettem, testvérek. Francesco Savorgnan rokoni kapcsolatban állt a Zsigmond-párti Wenzel von Spilimberg lovaggal. Felesége (Sofia) Francesco Savorgnan és Elisabetta da Bohemia lánya. PALLADIO, 469.

[3818] Említettem, testvérek.

[3819] Említettem, testvérek.

[3820] Említettem, testvérek.

na, Marcabruno di Gresta, Antonio di Gresta,[3821] Marcabruno di Castrobarco da Beseno, Guglielmo di Castrobarco di Val Lagarina.[3822]

A névsor mellett ne menjünk el megjegyzések nélkül. Zsigmond itáliai embere, Guglielmo da Pratát nem találjuk a listában. Rá nagyon haragudtak. Emlékezzünk vissza, 1413 februárjában Mottában azt a parancsot kapták, birtokait zargassák.[3823] A két itáliait (Brunoro della Scala, Marsilio da Carrara) azért hanyagolom, hiszen őket már az egyeztetések során kiejtették. A szöveg simításakor szóba sem kerültek. Velence részéről ezt felesleges elmagyarázni, a Luxemburgi egyszerűen beáldozta őket. A felsoroltak közül Friuliban kizárólag IV. Ludwig von Teck rendelkezett számottevő befolyással. Rá roppant nehéz idők vártak.[3824] VI. Heinrich von Görz meg VII. Johannes Meinhard von Görz görzi és tiroli grófok itt voltak birtokosok, a birodalmi vikáriust (III. Friedrich von Ortenburg) családi kapcsolatok kötötték a választott aquileiai pátriárkához. Valamennyien a Reich emberei, miként II. Reinprecht von Walsee-Ennst, a pisinói contea birtokosa.[3825] Elég a térképre nézni, megértjük, miért álltak Zsigmond oldalára. Sejthették, Velence előbb-utóbb támadni fog. A Luxemburgival a hátuk mögött ötéves laufot kaptak. Kilóg a sorból az egyetlen itáliai kapcsolat, I. Gianfrancesco Gonzaga. Mivel a mantovai területek Lombardiával, Velencével, Ferrarával határosak – ezek a városállamok akkor éppen ellenünk voltak – bármikor bevethető szövetségesnek tartották. Nem katonailag, inkább diplomáciailag. Nem véletlenül nevezte ki a német királyként 1413. április legelején I. Gianfrancesco Gonzaga mantovai birodalmi vikáriust számos itáliai vár kapitányává.[3826]

A Köztársaság támogatóit nézve a legnagyobb siker a Savorgnan testvérek elfogadtatása számított. A rebellis már 1412 áprilisában arra kérte Velencét, híveivel együtt vegyék bele a megegyezésbe. Ezt megígérték.[3827] Érintettem, III. Niccolò d'Este ferrarai őrgróf sem tett másképpen.[3828] Rajtuk, meg a kötelezőken túl (Carlo Malatesti, III. Pandolfo Malatesti, Obizzo da Polenta, Lovene da Polenta), számos,

[3821] Említettem, testvérek.

[3822] PREDELLI III. Libro X. 175. sz. (Az eredetiben: 159. sz.) 1413. 4. 17. Castelletto. A megegyezés szövege. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2110. sz.; LJUBIĆ VII. 104–105. Hibás dátummal.; DOCUMENTI (PANDOLFO). 20. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 277. sz.; RI XI/1. 464. sz.; ZsO IV. 458. Valamint: ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 77v. 1413. 4. 17. Castelletto. Zsigmond oklevele.; Uo. Libri iurium 444. 15v–16r. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2111. sz. Regesztája: BRESSLAU, 10. sz.; RI XI/1. 465. sz.; ZsO IV. 459. sz. Továbbá: ANNALI (FRIULI) VI. 253–254. A bejegyzés dátuma: 1413. 4. 17.

[3823] Hívei földjeit se kíméljék. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 112r. 1413. 2. 16.

[3824] Erről még írok.

[3825] DE FRANCESCHI 1963, 45–47.

[3826] Ezek felsorolásától eltekintek. RI XI/1. 434. sz. 1413. 4. 1. Udine.

[3827] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 18r. 1412. 4. 22.

[3828] Uo. 13r. 1412. 4. 14.

még önálló hatalommal, vagy látszólag azzal rendelkezők nevét sorolták fel. Porcia és Collalto nemeseit leszámítva, a többiek mind északon alkottak egy közös blokkot. A Köztársaságtól elsősorban az osztrák hercegek erőszakosságának kivédést remélhették. Nézzük, miképpen folytatódik az irat. Egyik oldal, de azok szövetségesei sem támogathatják a felsoroltak háborúba keveredését. Az öt év alatt törekedjenek a béke *(pax)* megkötésére XXIII. János közvetítésével, de a pápa a két fél beleegyezése hiányában nem juthat eredményre. Zsigmond szabad átvonulást kap a velencei földeken, beleértve a városokba, várakba történő szabad bejárással. Kikötik, serege károkat nem okozhat. A Köztársaság élelmet juttat számukra a megfelelő áron. Érkezésüket egy hónappal előre jelezzék. Az érintettek közül valamelyikük hadba lépne a másik ellen,[3829] az nem veszélyeztetné a fegyverszünetet érvényességét. Egymás ellenségeinek sem adhatnának segítséget.

Mivel az egyezkedések zárt körben folytak, a körön kívül rekedtek csak foszlányokhoz juthattak a tárgyalások állásáról. Az eleve szűkös csepegtetések kontrollálhatatlansága miatt minimális konkrétumot ismerhettek. Ami kiszivároghatott, annak értékeléséhez nem rendelkezhettek elegendő háttéranyaggal. Mikor értesültek a várva várt szignóról? A Morosini-kódexben 1413. április 12-én.[3830] Ekkor talán már készen lehetett a végleges szöveg, egyedül Zsigmond kézjegye váratott még magára.[3831] Udinében aznap említették a treguát.[3832] Habár az sem kizárt, visszadatáltak a jegyzőkönyvben. A lagúnák városába a remek újságot egy lovas hozta április 18-án. Konkrétan, Tomaso Mocenigo és Antonio Contarini egy futárt szalajtottak levelükkel, meg a Luxemburgi viaszpecsétes diplomájával. A fegyverszünetet megkötötték. A krónikások szerint mindkettőt még aznap felolvasták a Gran Consiglióban.[3833] A treguát a Ponte di Rialto lépcsőinél, valamint a Piazza di San Marco téren kiáltották ki *(inchomenzada la crida)*, a fennhatóságuk alá tartozó helyekkel május elsején közölték.[3834]

A szerződésről a Köztársaság 1413. április 18-án, tehát a szöveg velencei kézhezvételével egyidőben a következőkről tájékoztatta Trevisót.[3835] Ők hosszútávon a békét akartak. Elrendelik, sem városukban, sem a hozzá tartozó helyeken ne le-

[3829] A felsoroltak valamelyikével.

[3830] A szövegben ezt olvashatjuk: „fazando nota a la Dogal Signoria per i nostri anbasadori saveva vegniva tratado de far trieva con la chorona d'Ongaria". MOROSINI I. 63/797.

[3831] Zsigmond 1413. április 13-a április 16-a között Ariis vára alatt táborozott. E. KOVÁCS 2021b, 149.

[3832] A szövegben ezt olvashatjuk: „unde cum nunc, ut certificatur, facta sit conclusio treguarum inter serenissimum dominum nostrum regem Sigismundum et Venetos". BB UDINE. Annales. Tomo 19. 59r–v. 1413. 4. 17.

[3833] MOROSINI I. 63/798.; SANUDO, 879–880.

[3834] MOROSINI I. 63/798.

[3835] A levél Pietro Loredánnak *(podestà et capitaneus)* és Ludovico Buzzaccarininek *(provisor)* szólt. Máshová ugyancsak küldhettek hasonló tartalmú felszólítást.

gyen gyülekezés *(motus)*, harangzúgás *(strepitus campanarum)*, tűzijáték *(ignum)*. Semmi örömködés. Az ok: szeretnék a béke reményét fenntartani.[3836] A fegyverszünetet április 22-én hirdessék ki.[3837] Conegliano sem hagyták ki a sorból.[3838] Niccolò Giorgit ugyancsak tájékoztatták. Ő a bolognai részeken egyengette a pápai legátusnál (Ludovico Fieschi) a lagúnák városának az ügyét. Öt évre megkötötték a tényleges és megfelelő *(vere et honeste)* treguát. Mindezt tegnap (hétfőn), április 17-én, abban a reményben, ez elvezet a paxhoz.[3839] XXIII. Jánosnak Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo referált.[3840]

Egy nappal a ratifikációt követően egy bárka vitorlázott Isztriába meg Szlavóniába. A castellettói egyezségről vitték a hírt.[3841] A jó hír hatására megkegyelmeztek a Veronából, Padovából, Vicenzából, plusz a máshonnét kitelepítetteknek, akik nincsenek börtönben és szabadon éltek Velencében. Visszatérhetnek otthonaikba, előtte viszont hűségesküt várnak tőlük.[3842] Latisana ügyében hasonlóan döntöttek.[3843] Egy levélből, amit a milánói követüknek (Niccolò Capello) adtak fel, kiderül a fontos esemény pontos időpontja. Húsz órakor történt *(fuit die XVII mensis instantis hora XX^{a})*.[3844] Zsigmond írt Raguzába, ahonnét gratuláltak a fegyverszünethez. Követein keresztül biztosítják a királyt, hűségesek maradnak a koronához.[3845] Zárában 1413. május 2-a előtt kapták az információt. Erről tájékoztatták Szerdahelyi Ders Mártont.[3846] Zárásként egy utolsó kérdés, jóllehet a dilemma felvetése totálisan karinthysra sikeredett. Lehet-e barátság Velence és Zsigmond között? Hisz mind a kettő ugyanazt akarja. Dalmáciát.

3836 A szövegben ezt olvashatjuk: „quia tales letitias ad conclusionem pacis volumus reservari".

3837 VERCI XIX. Documenti 2112. sz. 1413. 4. 18. Velence. Regesztája: ZsO IV. 470. sz.

3838 VITAL 1914, 169. 1413. 4. 18. Velence. Regesztája ZsO IV. 471. sz. Valamint: VITAL 1914, 169. 1413. 8. 23. Conegliano. A Consiglio Maggiore döntése.

3839 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 125r. 1413. 4. 18.

3840 Uo. 125v–126r. 1413. 4. 18.

3841 Tehát aznap, amikor Velence megkapta Zsigmond oklevelét. Uo. Misti, Registri 49. 177r. 1413. 4. 18.

3842 A szövegben ezt olvashatjuk: „tempore presentis novitatis et guerre missi fuerunt ad confines de Paduano, Vincentino et Veronensi et terris a parte terre, qui non sunt retenti in carceribus, sed in libertate sua steterunt in civitate nostra Venetiis hic confinati". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 177v. 1413. 4. 18.

3843 Uo. 179r. 1413. 4. 29.

3844 Erről korábban írtak neki. Biztosak benne, megkaphatta a levelet. Uo. Secreti, Registri 5. 126r. 1413. 4. 26.

3845 RAGUZA (OKLEVÉLTÁR), 145. sz. 1413. 5. 12. A város oklevele. Regesztája: ZsO IV. 466. sz.

3846 Erről még írok. MNL OL DL. 10065. sz. 1413. 5. 2. Zára. Giacomo Trevisan zárai ispán és Egidio Morosini zárai kapitány oklevele. Regesztája: ZsO IV. 527. sz.

Gratus esse debet, qui beneficium accepit

Köszönjük néked Sárvár, sárvári termálkristály

A Kádár-korszak egyik remek reklámszlogenje villant be előttem, amikor ráleltem a Velencében állásra pályázók listájára.[3847] Nevük mellé alkalmanként társadalmi státuszukat, mi több, kenyérkeresetüket ugyancsak odabiggyesztették.[3848] Némelyiküknél megjegyezték, a magyarokkal szemben harcoltak.[3849] Az alcímre visszatérve, a termálkristály maga Zsigmond. A köszönet munkahelyteremtő lépéseit látva kizárólag neki jár. A pályázatnál ugyanis a katonai érdemek alkalmanként remekül jöttek. Tudományos melléktermékként nevüket beillesztettem a hadjárat során a velencei oldalon harcolók listájába. A concorsi posti di lavoro alapvető kritériumát 1411. december 16-án jelölték ki. Aki szabadon és ingyen szolgál, vagy bármilyen gesztust tesz a Köztársaságnak, azokat jegyzékeljék. Bárhol hivatal vagy benefícium üresedne (mérlegelő, közvetítő, kocsmáros, meg effélék) próba alapján ezeket megkaphatják.[3850] Úgy látom, a jelöltek előadhatták harci kiválóságaikat, de elbeszélésüket valamilyen módon felülvizsgálhatták.

Korábbi adattal kezdek. I. (Nagy) Lajos idején a királyi seregek megjelenésére emlékeztet egy „proba comestabilis caballariorum fiendorum in Tarvisio". Pietro Minio itt vesztette életét, fia sikertelenül pályázott a tisztségre.[3851] Folytassuk a Zsigmond-korral. Domenico di Francesco da Venezia már 1411. október 28-án jelentkezett a harcra. Hat hónapig szolgált gratuito a Livenza folyónál. Egészen a kakaskodások végéig kitartott, csupán a betegsége miatt tért vissza Velencébe. Mindezt honnét vették? „Sicut apparet in notatorio".[3852] Minden bizonnyal a gyűjtésembe bekerülőkön kívül mások is emberkedhettek Zsigmond csapataival szemben, de mivel

---

[3847] A fejezetcímre: a szerző itt– immár hetvennyolcadik alkalommal oly szellemesen – Marcus Tullius Cicerót idézi, habár tapasztalatból tudja, ha valakit jótéteményben részesített, attól soha ne várjon hálát.

[3848] Az alcímre: a szerző itt – immár hetvenkilencedik alkalommal oly szellemesen – egyik kedvenc reklámját idézi.

[3849] Nem minden alkalommal írják oda a magyarokat. Számos alkalommal az utolsó, a múltbeli háborúra hivatkoztak. Ez mindig a Zsigmonddal szembeni harcokat jelentette.

[3850] A szövegben ezt olvashatjuk: „quod quandocunque vacaret aliquod officium vel benefitium, sicut sunt pensatores statare, missete, taberne et alia similia solita". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 109r. 1413. 2. 3. A misseta (messeta, sanser, mezan) olyan ember, aki az adásvételeknél hozza-viszi az ajánlatokat. Nem tévedés, ebben a bejegyzésben hivatkoznak az 1411-es iratra.

[3851] A szövegben ezt olvashatjuk: „qui Petrus interfectus fuit ab Hungaris super rastellos Tarvisii". Uo. Misti, Registri 43. 14r. 1394. 7. 12.

[3852] Uo. Collegio, Notatorio, Registri 5. 17v. 1414. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok.

róluk semmit nem jegyeztek fel, nem kerülhettek bele a felsorolásba.[3853] Ilyen lehetett az oly sokat citált sebenicói tornyok conestabiléje, Bartolomeo di Giacomo da Venezia,[3854] valamint Fioravante da Portolignano. Ők 10 évet meghaladóan szolgálták a Köztársaságot.[3855] A dalmát példák után csemegeként felkínálom Leonardo Poreari katonát. Tristano Savorgnan emberét urával együtt Udinéből zavarták el.[3856] Bizton találkozhatott Ozorai Pipo vitézeivel. Megjegyzem, nem kvaterkázásra gondolok.

Időben egyre távolodva a háborútól, már nem mindig hozták elő érdemként a Zsigmond ellenes fellépést. Két példa. 1415-ben Marco di Francescót alkalmazták Malamocco írnokának. Nevénél még megjegyezték, Cordignanónál szolgált Giovanni Quirino lovasságában, és fogságba esett. Hét ember közül őt választották.[3857] Amikor 1416. május 25-én egy sóhivatal notáriusi állásában látta jövőjét, erről már hallgattak. Megelégedtek ennyivel: „ad presens est scriba ad litus Mathemauci".[3858] Niccolò Hendrigeti da Conegliano a padovai háború után a magyarok ellen harcolt, de Scutariban és Durazzóban szintén szolgált.[3859] 1420-ban pályázatánál ezzel már nem találkozhatunk.[3860]

A viszály befejezése után egyre többen várhatták el, helytállásuk fejében hátha kerül nekik egy katonai, netán civil állás. Mirano várnagyságára 23-an vágytak. Köztük négyen büszkélkedtek militáris múlttal. Ők: Donato Foscari,[3861] Marco Zane da Giudecca,[3862] Gerardo Perini,[3863] Giacobello Celsi da Venezia.[3864] Ugyancsak ten-

---

3853 Csak ízelítőt adok a gyanúsakból. Nem sorolom fel az összeset. Egyrészt nincs értelme, másrészt nincs értelme, végezetül nincs értelme.

3854 AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 5. 35v. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána júliusi időpontok. Róla egy másik iratból megtudjuk, Franceschini da Venezia testvére „est caput turrium Sibinici". Uo. 49v. 1416. 3. 19.

3855 Zárai conestabile. Uo. 36r. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána júliusi időpontok.

3856 Uo. 35v. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána júliusi időpontok.

3857 Neve elé egy keresztet rajzoltak. Így jelezték a győztest. Uo. 34r. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte márciusi, utána júniusi időpontok. Jelentkezéséről 1415. augusztus 3-án pozitívan határoztak. Uo

3858 Uo. 52r. 1416. 5. 25.

3859 Meg nem nevezett más helyeken is alkalmazták. Uo. 35v. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána júliusi időpontok.

3860 Castello di Zumelle kapitánya szeretett volna lenni. Uo. 137r. 1420. 5. 12.

3861 AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 4. 143r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána augusztusi időpontok. Egy másik helyen azt írták, fizetség nélkül Mottánál szolgált. Uo. 138r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána májusi időpontok. Andrea fia. Uo. Registri 5. 44r. 1416. Pontos dátum nélkül. Előtte januári, utána márciusi időpontok.

3862 Conestabile a Giudecca szigeten együtt a helyi számszeríjászokkal. A szövegben ezt olvashatjuk: „qui fuit comestabilis in ista guerra in dicto loco cum balistariis di Judecha". Uo. Notatorio, Registri 4. 143r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána augusztusi időpontok.

3863 A velencei polgár *(civis originarius Venetiarum)* Mottánál harcolt. A jobb kezén megsérült. Uo. 143r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána augusztusi időpontok.

3864 Conestabile Bassanóban. A szövegben ezt olvashatjuk: „qui fuit comestabilis unius banderie in Bassiano toto tempore guerre proxime preterite". Uo. 143r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána augusztusi időpontok. Más helyen: 25 zsoldos vezetője. A szövegben ezt olvashatjuk: „qui fuit tempore querre preterite comestabilis

dereztették Mirano kapitányi tisztségétét. 14-en próbálkoztak.[3865] A négy magyar vonatkozású név: Pietro Isolani, Marco Çandiri da Candia,[3866] Donato Foscari,[3867] és aki ide is feliratkozott, Marco Zucchi, az előző capitaneus.[3868] Nem lehetett könnyű a választás. Az első hungarus fogságból váltotta ki magát. Feltrénél kapcsolták le testvérével közösen.[3869] Marco Çandiri da Candia Mottánál vitézkedett 44 krétai számszeríjászával. Ő az, aki példát mutatva elsőként csökkentett zsolddal vezette katonáit a Köztársaság kifejezett hasznára.[3870] Velencében másképp döntöttek. Pietro della Frescada polgár *(civis originarius Venetiarum)* mellett voksoltak.[3871] Cittadella városának kapujához conestabilét akartak, mert Ermolao Pavoni ezt visszautasította.[3872] Régi ismerőseink szerettek volna a 11 reménykedő közül az első helyen befutni. Ők: Giacobello Celsi da Venezia és Gerardo Perini.[3873] Az utóbbiról kiderült, velencei polgárként Mottánál a jobb kezén megsérült.[3874] Nem tudjuk, a 19 pályázóból kinek sikerült Treviso muníciójának intézőjeként *(massaro)* folytatni az életét. Közülük hárman, mindannyian írnokok *(scriba)*, elegendő nyomatéknak hitték háborús napjaikat.[3875] Ők Ilario Martani da Venezia,[3876] Giacomo Fauri da Treviso,[3877] Sander

pagarum XXV in Bassano". Uo. 146v. 1413. 8. 23.; Uo. Registri 5. 27v. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte februári, utána márciusi időpontok. A szövegben nem jelezték, ki a befutó. Uo. Registri 4. 143r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána augusztusi időpontok.

3865 A szövegben két nevet áthúztak. Őket szintén beleszámoltam. Hasonló esetekben végig így teszek, mert sem most, sem később nem lehet megállapítani, mikor történt a törlés.

3866 AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 4. 138r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána májusi időpontok. A bejegyzés áthúzva.

3867 Uo. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána májusi időpontok.

3868 Uo. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána májusi időpontok.

3869 Két lóval szolgált. Uo. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána májusi időpontok. A bejegyzés áthúzva.

3870 A szövegben ezt olvashatjuk: „et fuit primus, qui se obtulit conducere balistarios Venetos cum soldo ducatos V et postea cum duatos quatuor, quando omnes habeant quinque et ex hoc omnes se reduxerunt ad dictum soldum, propter quod vestrum comunem maximam utilitatem consequutus est". Uo. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána májusi időpontok. A bejegyzés áthúzva.

3871 Neve elé egy keresztet rajzoltak. Így jelezték a győztest. Uo. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána májusi időpontok. Egy másik iratban hasonlóan róla olvashatunk. Uo. Registri 5. 4v. 1414. 3. 10.

3872 A szövegben ezt olvashatjuk: „ad portam Citadelle loco Hermolai de Pavonibus, qui refutavit". Uo. Registri 4. 146v. 1413. 8. 23. Várnagy volt Cittadellában *(castellanus Roche dicti locis)*. Nem voltak elégedettek vele. Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 133r. 1412. 8. 10.

3873 Uo. Collegio, Notatorio, Registri 4. 146v. 1413. 8. 23.

3874 Nem jelezték a befutót. Uo. 143r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána augusztusi időpontok.; Uo. 146v. 1413. 8. 23.

3875 A szövegben ezt olvashatjuk: „se scribi ad probam massarii munitionum comunis Tarvisii". Uo. 149v. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok.

3876 A háborúban írnokként *(scriba)* Terranovában végig ingyen szolgált. Uo. 149v. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok.

3877 A háborúban írnokként szolgált. Uo. 149v. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok.

Berengo.[3878] Veronában egy ilyetén feladatra 7-ből egy az arány.[3879] Gyűjtésünk szempontjának messzemenőleg megfelelő Antonio Azzalini sajnos nem nyert, ellenben Paolo Casalozza da Treviso igen.[3880]

Egy olyan példával folytatom, ahol Vittorio della Turri a mieinknek köszönhette állását. A trevisói gyalogosok conestabiléjének jelentkezett.[3881] Hiába tervezték összesen nyolcan utólag elmesélni unokáiknak, miért éppen ő lett a befutó, hét ezt nem tehette meg, vagy hazudott a gyereknek. 1414. szeptember 4-én nomen est omen. Hősünk győzött.[3882] Castelfranco kapitányságára 10-en ácsingóztak. Számunkra csupán Francesco di Giovanni az érdekes.[3883] Ne essünk letargiába, íme egy újabb siker. Ilario Martani da Venezia a tengeri vámnál írnokként dolgozhatott,[3884] jóllehet a hadi részvétel helyett – ezt most nem említették – többet nyomhatott a gondolába hivatali előélete. Három évig ingyen serénykedett a fináncoknál *(sine aliquo salario vel premio)*.[3885] Ide intézőt *(massaro)* kerestek. 11-ből az egykor a magyarokkal küzdő Domenico di Francesco da Venezia nyert.[3886] Akceptálták Giacomo di Geronimo életpályáját. Padova vára muníciójának massarója volt, mert ide új embert akartak. Pietro della Frescada – már szóltam róla – nem vállalta tovább *(refutavit)*.[3887]

Reménykedve vártam Giacobello Celsi da Venezia újabb kísérletének eredményét. Harmadszor veselkedett neki, ekkor éppen Durazzo várában (Sant'Elia) a castellanusi tisztséget nézte ki magának. Nem kétséges, kinek drukkoltam a 11 pályázó közül, de marad a kétely. Nem közölték a győztes nevét.[3888] Pályázónk Bas-

[3878] A háborúban Terranovában írnokként *(scriba ad officium sapientium in Terra Nova)* végig ingyen szolgált.Uo. 149v. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok.

[3879] Eredetileg nyolc név volt. Az egyiket kétszer írták le. A szövegben ezt olvashatjuk: „se scribi ad probam massariatus munitionum citadelle civitatis nostre Verone". Uo. Registri 5. 4v. 1414. 3. 10.

[3880] 1414. szeptember 4-én döntöttek véglegesen. Uo. 4v. 1414. 3. 10.

[3881] A szövegben ezt olvashatjuk: „se scribi ad probam banderie pedestris vacantis in Tarvisio". Uo. 6v. 1414. 3. 29. Az oldal aljára odavetett bejegyzésből kiderül: „proba in consilio Rogatorum de comestabile banderie pedestris vacantis in Tarvisio". Uo. 6v. 1414. 3. 29.

[3882] A háború alatt ugyanezt csinálta. Uo. 6v. 1414. 3. 29.

[3883] Velence hűséges szervitoraként két testvérével együtt szüntelenül *(assidue)* szolgált. A szövegben nem jelezték, ki a befutó. Uo. 16v. 1414. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána szeptemberi időpontok.

[3884] Neve elé egy keresztet rajzoltak. Így jelezték a győztest. A szövegben ezt olvashatjuk: „se scribi ad scribaniam doane maris". Uo. 17v. 1414. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok.

[3885] Összesen 14-en pályáztak. Uo. 17v. 1414. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok.

[3886] 1411. október 28-án jelentkezett a magyarok elleni harcra. Hat hónapig szolgált ingyen a Livenza folyónál. Végig kitartott, betegsége miatt tért vissza Velencébe. Neve elé egy keresztet rajzoltak. Így jelezték a győztest. Uo. 17v. 1414. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok.

[3887] Uo. 20v. 1414. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok.

[3888] Uo. 27v. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte februári, utána márciusi időpontok.

sanóban conestabileként szolgált a küzdelmek alatt.[3889] Mindezt 25 zsoldos vezetőjeként.[3890] A legtöbben Motta gyalogosainak conestabilisi posztjára ácsingóztak.[3891] A 29 reménykedő közül mi ötnek drukkolhatunk. Andrea di Giovanni da Modena,[3892] Niccolò Hendrigeti da Conegliano,[3893] Blasio da Siena,[3894] Andrea da Venezia és Novello da Venezia.[3895] Sorsukban nációnk az egyik közös nevező. Megjegyzem, az eredményt elhallgatták. Pietro della Frescada ezt a lehetőséget sem hagyta ki.[3896] Újból sorompó közé lépett, immár harmadik alkalommal, mindig más-más posztra vágyva, Donato Foscari. 18-ad magával, köztük Marco Mulini da Muranóval, Buonolenta kapitányságát nézte ki magának.[3897] Hiába a dicső múlt,[3898] Marco di Bruto örülhetett.[3899] Pietro De Cumis sem lett a levantei részekre küldendő bandérium conestabiléje, hasonlóan az ide epedező Blasio da Sienához.[3900] Andrea da Brescia és Andrea Foscari Cittadella capitaneusi posztjára hajtottak.3901 Hiába.3902 Az elsőként lejegyzett egyike annak a négy felderítőnek *(explorator)*, akik mindig „in campo Hungarorum" kémkedtek,[3903] míg a másik pályázót a számszeríjászok vezetői között találjuk.[3904] Remélem, Castello di Sant'Ippolito első embere Bartolomeo da Verona

---

3889 A szövegben ezt olvashatjuk: „qui fuit conestabilis unius banderie in Bassiano toto tempore guerre proxime preterite". Uo. Registri 4. 143r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána augusztusi időpontok.

3890 A szövegben ezt olvashatjuk: „qui fuit tempore querre preterite comestabilis pagarum XXV in Bassano". Uo. 146v. 1413. 8. 23.; Uo. Registri 5. 27v. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtt februári, utána márciusi időpontok.

3891 A szövegben ezt olvashatjuk: „se scribi fecerunt ad probam unius banerie pedestris vacantis in Motha per obitum Bartholomei Calzamata". Uo. 35v. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána júliusi időpontok.

3892 Pietro fia. Velence hűséges szervitora. Testvéreivel együtt folyamatosan *(continue)* szolgált. Uo. 35v. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána júliusi időpontok.

3893 Uo. 35v. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána júliusi időpontok.

3894 Magister Pietro da Siena fia. Conestabile Sedeglianóban *(tempore Hungarorum)*. Amikor Zsigmond ostromolta Ariis várát, ott vitézül szolgált. Uo. 36r. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána júliusi időpontok.

3895 Testvérek. Bartolomeo Novello da Venezia fiai. Két bandérium conestabiléjeként szolgáltak Krétán. Később a magyarokkal szemben küzdöttek. Uo. 36r. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána júliusi időpontok.

3896 A szövegben ezt olvashatjuk: „civis originarius Venetiarum et fidelissimus expertus vestri dominii". Uo. 35v. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána júliusi időpontok.

3897 A capodistria részeken harcolt. Hat hónapig Auranában állomásozott. A néhai Marco Mulini da Murano gyermeke, ezért hiszem a fiát odavalónak. Uo. 44r. 1416. Pontos dátum nélkül. Előtte januári, utána márciusi időpontok.

3898 Értsd: a magyarok elleni harc.

3899 A néhai Davide fia, velencei polgár. AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 5. 44r. 1416. Pontos dátum nélkül. Előtte januári, utána márciusi időpontok.

3900 Mint conestabile szolgált Taddeo Dal Verme zsoldosvezér csapatában *(tempore Hungarorum)*. 16-an pályáztak az állásra. Uo. 49v. 1416. 3. 19. A jelentkezők sorában van Andrea Novello da Venezia és Francesco Novello da Venezia testvérpár. Feltehetőleg ugyanaz a család, ahol Bartolomeo Novello da Venezia az apuka. Uo. 36r. 1415. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána júliusi időpontok.

3901 Uo. 79v. 1417. 8. 13.

3902 A 14 jelöltből Giovanni d'Azzo da Candia győzött. Uo. 79v. 1417. 8. 13.

3903 Uo. 79v. 1417. 8. 13.

3904 Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 224r. 1411. 12. 25.

lett. Bassanónál harcolt, mint conestabile.[3905] 1422-ben valahonnét még jól emlékezhettek Bartolomeo Teldi da Venezia tetteire. A polgár – ismétlem magam – a magyarok elleni Marca Tervigianában a száműzöttekből szervezett csapat vezetőjeként fungált.[3906] Ő Illasi borgo várnagyságában látta jövőjét,[3907] de szerette volna Durazzo castellánusi tisztségét is,[3908] tetejébe Padova éjszakai őrségével *(custodie nocturne in Padua)* szintén elégedett lett volna.[3909] Castello di Montebello várának első emberét 1423-ban sem Basilio Coroninak hívták.[3910] Antonio Duodo sem járt sikerrel.[3911]

Simply the Best

A castellettói fegyverszünet után kiosztott jutalmakról se feledkezzünk meg.[3912] Még a ratifikálás előtt III. Niccolò d'Este ferrarai őrgrófnak Szentföldi utazásához nemcsak megadják hozzájárulásukat, hanem kiutalnak neki 400 dukátot, mivel Zsigmonddal jól haladnak az egyeztetések.[3913] III. Pandolfo Malatesti leszármazottaival közösen velencei nemességez jutott, egyben a Maggior Consiglio tagjai lettek.

[3905] 17-en pályáztak a kapitányi posztra. A győztest ezen az oldalon nem jelölték meg. Uo. Collegio, Notatorio, Registri 5. 137r. 1420. 5. 12.

[3906] Uo. 182r. 1422. 10. 7.; Uo. 183v. 1422. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok.; Uo. 184r. 1422. 10. 25.

[3907] 24-en pályáztak, a győztest ezen az oldalon nem jelölték meg. Uo. 182r. 1422. 10. 7.

[3908] 8-an pályáztak. A befutó Manolo Contarini da Candia lett. Neve elé egy keresztet rajzoltak. Így jelezték a győztest. Uo. 183v. 1422. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok.

[3909] 15-en pályáztak. A győztes Marco Zen (Geno) lett. Uo. 184r. 1422. 10. 25.

[3910] Padovában conestabile volt a háború alatt. 21-en pályáztak. A nyertes Franceschino da Venezia lett. Neve elé egy keresztet rajzoltak. Így jelezték a győztest. Nem beszélve a lap alján olvasható bejegyzésről, amiből kiderül, 1423. július 23-án döntöttek a személyéről. Uo. 199r. 1423. 5. 31.

[3911] Marco fia. Tulajdon fegyvereivel és saját költségén jelentkezett. Kiváló íjászként jellemezték. A szövegben ezt olvashatjuk: „et est obtimus (sic!) balistarius". Uo. Registri 4. 112r. 1411. 12. 17. Ingyen szolgált. A szövegben ezt olvashatjuk: „se obtulit servire pro capite ballistariorum et missus fuit Tarvisium, ubi stetit sine stipendio et suis expensis". Uo. Registri 6. 130v. Pontos dátum nélkül. Előtte februári, utána márciusi időpontok. 20-an pályáztak. Két győztest hirdettek Bernardo Greco és Giovanni Juda személyében. A szövegben ezt olvashatjuk: „se scribi fecerunt ad probam supersitum artis lane". Uo. 130v. 1434. Pontos dátum nélkül. Előtte februári, utána márciusi időpontok.

[3912] Az alcímre: a szerző itt – immár nyolcvanadik alkalommal oly szellemesen – a legjobbakra utal, akik érdemesek lettek a jutalomra. Igen! Én Anna Mee Bullock, alias Tina Turner 2009-es koncertjének női háttértáncosait szeretném prémiumként, mint Almost the Best.

[3913] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 124r. 1413. 4. 4. Regesztája: ZsO IV. 391. sz. Szándékáról 1413. március 23-a előtt a ferrarai őrgróf követe tájékoztatta Velencét, ahol nem nagyon örültek a tervnek. Itália állapota, és a lombardiai helyzet okán halassza el az utazását. Hiába maradna városában Uguccione dei Contrari mint kormányzó, csupán kettőjük együttese biztosítaná Ferrara érdekét. Ha másképpen határozna, akkor is megkapja a kért gályát. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 121r. 1413. 3. 23. III. Niccolò d'Este ferarai őrgróf ragaszkodott eredeti elképzeléséhez. A Morosini-kódexben 1413. július 5-én ért vissza Zaffóból az a gálya Velencébe, amin utazott. MOROSINI I. 63/818. Marin Sanudónál ez július 3-án történt, pontosabban ekkor kötött ki a Galera de'Pellegrininél. SANUDO, 881.

A zsoldosvezér haláláig évi 1000 aranydukáttal lesz gazdagabb, emellett Velencében egy szép ház *(una pulcra domus)* birtokosát tisztelhetjük benne. Mielőtt elment, 500 dukát értékben szöveteket és egyéb dolgokat donáltak neki.[3914] A Morsosini-kódexben jobban járt. 1413. április 30-án lépett be parancsnokaival *(con tuti i suo conduto-ri)* együtt Velencébe, ahol a ferrarai őrgróf palotájában lakott.[3915] A pénzen túl még sok szép dolognak örülhetett. Ezek arany- és ezüst szövetek, meg selyem anyagok 500–600 aranydukát értékben. Kinevezték krétai hercegnek.[3916] 5000–6000 aranydukátért vásárolnának neki egy telket *(una posesiom)* a Canal Grande felett.[3917] 1000 lándzsa lábon tartására kapna pénzt, lanceánként 13 aranydukát/hó mértékben.[3918] Ő maga 1000 aranydukát/hó fizetséghez jutna. Ezenkívül egy évre 4000 aranydukátra tenne még szert.[3919] Alvezérének, Martino da Faenza zsoldosvezérnek, a veronai kamarából 500 dukátot utalnának élete végéig. Ezt Michele Steno dózse javasolta. Mások a járadékát 400 dukátra mérsékelnék, ellenben távozásakor adjanak neki 150 aranydukátnyi szuvenírt. Többen egy nagy házat kommendálnának neki a városban.[3920] Arra ez épületre gondoltak, amelyik a lázadozó Quinto testvérek tulajdonában állt. Földjeiket szintén Martino da Faenzának gondolták átjátszani. 400 dukát éves bevételt gyümölcsöző birtokot szánnának a zsoldosvezérnek.[3921] A rebellisek (Gaspare, Giorgio, Silvestro Quinto) Velencében konspiráltak. A lagúnák városában börtönbe dugták őket.[3922]

Összegyűjtöttem, amikor éppen nem ajándékot osztogattak, hanem a Köztársaság gesztust gyakorolt. Collalto grófjainak esetében hűségük okán elfogadják birodalmi privilégiumaikat.[3923] Ebbe a csoportba sorolom Carlo Pio da Carpit. A condottiere Veronában állt szolgálatba 600 dukát fejében. Terranovában számos hitelezője

---

[3914] PREDELLI. Libro X. 179. sz. (Az eredetiben:162. sz.) 1413. 4. 30. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 279. sz.; Zso IV. 505. Valamint: PREDELLI. Libro X. 178. sz. (Az eredetiben:160. sz.) 1413. 4. 30. Továbbá: AS VENEZIA. Senato, Deliberationi, Secreti, Registri 5. 127r. 1413. 4. 29.

[3915] MOROSINI I. 63/803. Marin Sanudónál április 31. SANUDO, 880. Elírás. A hónap 30 napos, a másnap az május elseje, Fülöp és Jakab apostolok ünnepe.

[3916] MOROSINI I. 63/803.; SANUDO, 880.

[3917] A telek szó szerintem jobban visszaadja a lényeget, mint a birtok.

[3918] MOROSINI I. 63/804.; SANUDO, 880.

[3919] MOROSINI I. 63/804. Marin Sanudónál 1000 dukátot kapna háború, míg béke idején 400-at. SANUDO, 880.

[3920] Értsd: Veronában.

[3921] Nem sorolom fel az összes beterjesztést. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 127v. 1413. 4. 29.; PREDELLI III. Libro X. 177. sz. (Az eredetiben: 163. sz.). Regesztája: ZsO IV. 502. sz. Valamint: MOROSINI I. 63/805.; SANUDO, 880.

[3922] CESSI 1910, Appendice 17. sz. (1412). 12. 24.

[3923] RI VIII. 2843. sz. 1358. 9. 29. Prága. IV. (Luxemburgi) Károly császár oklevele. Zsigmond apjától még számos oklevelet kaptak. Uo. 2845. sz. 1358. 10. 1. Prága. IV. (Luxemburgi) Károly császár oklevele. Uo. 3160. sz. 1360. 6. 8. Prága. IV. (Luxemburgi) Károly császár oklevele. Valamint: PESCE, 240.

arra kéri, ebből törlessze tartozását. No itt lépett közbe Velence. Attól féltek, hogy a zsoldosvezér az anyagi presszió miatt elhalaszthatja csatlakozását. Emiatt kapja meg az összes pénzt.[3924] Régen említettem Tristano Savorgnanót, akinek komoly nehézségei akadtak Ariis és Pinziano várainál. Különösen az utóbbinál, ahol a zsoldosoknak 500 dukáttal tartozott.[3925] A Köztársaság támogatja, jóllehet a castellum védelmére maximum 300 dukátot ad fizetésként.[3926] A rebellis nagy bajban lehetett. Pár nappal később újabb szubvenciót ítéltek meg. A maranói lakosok eladott vagyonából 4050 dukáthoz jut veszteségeit ellensúlyozandó.[3927]

A premizáltak közül Branda Castiglioni bíborost sem felejtették ki. A főpap „in partibus Postoyne, Istrie et Foriiulii" több hónapig tartózkodott a pax, a concordium, a tregua ügyében. Saját pénzéből 2000 dukátnál többet költött. A tárgyalások során a velencei követek sejtetni engedték, nem lesznek hálátlanok az érdekeiket képviselő támogatókkal. Amikor a kardinális Magyarországra tartva a lagúnák városába jön, ne költsön a saját büdzséjéből. Törlesszék vissza költségeit, mi több, még kapjon 1000 dukátot.[3928] Miért a kitüntetett figyelem? Tomaso Mocenigo és Antonio Contarini előadása értelmében folyamatosan lobbizott a Köztársaság érdekében. Hiába ajánlották fel a pénzt,[3929] udvariasan elhárította. A pápa napi 10 dukátot ígért neki, amíg az Aquileiai Patriarkátus határain belül tartózkodik. Ezt a suffragáneusok fizetik, ezért inkább arra kéri Velencét, a rektorok intézzék el járandóságát. Hat hónapig volt ott, ez összesen 300 dukát/hó. Az 1800-at az egész provincia köteles törleszteni *(solvi debent per totam provinciam Aquilegie)*.[3930]

A végére hagytam a financiális támogatásokat. A szövetséges Ferrara mellett, a baráti Gubbio fontos könnyítéseknek örülhetett. Míg az első – valójában III. Nic-

[3924] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 50. 3r. 1413. 7. 7.

[3925] A szövegben ezt olvashatjuk: „sunt alique page stipendiariorum, qui debent habere pagas suas ad summam ducatorum quingentorum, quibus non possunt satisfacere".

[3926] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 132r. 1413. 5. 12.

[3927] Uo. Misti, Registri 49. 187v. 1413. 5. 26.

[3928] A szövegben ezt olvashatjuk: „ducatos mille ultra denarios expeditos in armamento paraschermorum et barcharum". Uo. Secreti, Registri 5. 148v. 1413. 8. 4.

[3929] Az 1000 dukátra utalnak.

[3930] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 154r. 1413. 9. 15. 1413. február 13-án két iratot adtak ki a pápai kúriában. Az elsőben IV. Ludwig von Tecknek kellett gondoskodnia napi 10 aranyforint kifizetéséről a bíborosnak, a másikban már 20 aranyforint az összeg. Az utóbbi a főpap kérése. AAV. Registri Vaticani 341. k. 298v. 1413. 2. 13. Róma. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2845. sz.; AAV. Registri Vaticani 345. k. 138v. 1413. 2. 13. Róma. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2846. sz. Júliusban a Szentatya 20 aranyforint beszedését engedélyezi az Aquileiai Patriarchátus területén, valamint a szomszédságában töltött minden nap után. AAV. Registri Vaticani 234r. 1413. 7. 8. Firenze. XXIII. János pápa oklevele Regesztája: ZsO IV. 2851. sz.

colò d'Este ferrarai őrgróf – minden akadály nélkül szállíthatott a velencei kikötőn keresztül udvara használatára marchei borokat, addig Szerb Antal városának árucikkeket fuvarozó polgárait Velence négy évre felmenti a negyvened *(a quarantesimo)* fizetése alól.[3931] Ravennával sem kekeckedtek, pontosabban urával, Obizzo da Polentával. Mihelyt kiderült, nagyon kevés a gabonájuk, de Anconában vásárolhatnak 2000 vékát *(staria)*, a Köztársaság beleegyezett a vízi szállításba. A vini marchesi transportálására ugyancsak igent mondtak.[3932] Még a tregua előtt, Coneglianót hősies ellenállása miatt premizálták. Jó példát mutattak másoknak *(pro dando bonum exemplum aliis)*. Borokra kaptak adófizetési kedvezményt.[3933]

1412. február 21-én elrendelték, akik Padova, Tarviso, Vicenza, továbbá Verona városaiban élnek, vagy azok környékén, és bármilyen olyan velencei földön, ahol a magyarok vannak, felmentik őket mindennemű szolgáltatásaik fizetése alól.[3934] A Trevisóban, Marca Trevigianában, Cenedában élő hűséges alattvalóit 1412 elején sóvásárlási kedvezménnyel premizálta.[3935] Tarvisumban annyit vehetnek belőle, amennyit akarnak.[3936] A Morosini-kódexben a parasztok *(villani)* oroszlánként harcoltak, ezért örökre mentesültek a NaCl adójának fizetése alól.[3937]

[3931] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 80r. 1412. 1. 16-a és 1. 19-e között. A dátum vízfoltos, az előtte és az utána álló időpontokat tudtam csak elolvasni.

[3932] Uo. 92v. 1412. 2. 13.

[3933] Uo. 80r. 1412. 1. 19.

[3934] Uo. Maggior Consiglio, Deliberazioni, Registri 21. 216v–217r. 1412. 2. 21.

[3935] A szövegben ezt olvashatjuk: „omnes fideles et districtuales civitatis Tarvisii et Tarvisiane ac Cenetensis non sint in posterum astricti ad accipiendum salem, sed quod sal vendatur in Tarvisio, ita quod qui volent emere, emant ad suum beneplacitum cum conditione, quod reducantur et ex nunc reducti sint ad primum terminum et conditionem, quibus erant antequam pars predicta posita et capta foret". VERCI XIX. Documenti 2099. sz. 1412. 1. 21. Velence. A Morosini-kódexben Padova, Treviso, Vicenza, Verona, Mestre lakosait jó magaviseletük és hűségük okán felmentik a korábban rájuk kivetett sóadó alól. MOROSINI I. 63/762. Giorgio Dolfinnál ott, ahol a magyarok megjelentek, de a parasztok Velencét támogatták, elengedik a „datio del salt". DOLFIN, 161. Marin Sanudónál a villánikat Marca Trevigianában ez alól végleg *(in perpetuo)* felmentették. SANUDO, 861. Egyéb könnyítések: Marca Trevigiana és Mestre parasztjai *(villani)* kevesebbet fizettek. Uo. 876. Marostica 1413 januári megtámadásakor, a Morosini-kódex szerint, a helyiek azért harcoltak keményen, mi több, sikeresen, a temesi ispán embereivel szemben, mert mentesítették őket az NaCl illetékétől. MOROSINI I. 63/764.

[3936] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 80v. 1412. 1. 21.

[3937] MOROSINI I. 63/636.

Ismerünk ellenpéldát is. A parasztok már hónapokkal előbb kérték, átadnák feltrei földjeiket a Köztársaságnak. Cserébe felmentéseket kérnek. Így a fák kivágására,[3938] elszállítására és kiárusítására. Gyapjú készítésére *(facere artem lanam)* is engedélyt szeretnének kapni, mégpedig úgy, hogy ezt a velencei területen árulhassák a szokásos adót teljesítve. Állataikat fizetség fejében a trevisói területre hajthassák eladás céljából. A lagúnák városa nem fogadja el az ajánlatot, tárgyalási alapnak kizárólag a lázadás előtti állapotot tekintenék.[3939] Ne becsüljük le az ajándékokat! Velence féltékenyen őrizte monopóliumait. Padova és Verona urainak egyenesen megtiltotta a bányák kiaknázását. A romagnai tárnákat felügyelete alá vonta, alkalmanként ezeket a Köztársaság kezelte. Cirkáló hajóikkal szemmel tartották, úgy a csempészeket, mint az engedéllyel nem rendelkező kereskedéseket.[3940] Ennek a tükrében sokkal értékesebb a kompenzáció. A károk kiegyenlítése meg a vitézség méltányolása néha felmentéssel járt. Míg az elsőre Valle a jó példa,[3941] addig a harci érdemek meghálálására Montebello. Lakosaik 5–5 évre kaptak könnyítést. [3942] Verona, Padova, Vicenza alattvalói sem maradtak ki a sós jóból.[3943]

Nézzük, jutott-e valami történelmünk aprócska alakítóinak a castellettói fegyverszünetnek köszönhetően. Ők azok, akik valamiképpen a hadjárathoz, továbbá Zsigmond kíséretéhez köthetők, viszont nem magyarok. Kezdjük Ludovico Cignottival. A jogi doktor hűségét a Luxemburgi lateráni palotagrófsággal honorálta, mi több, megújította címerét.[3944] Oswald von Friesach, Tolmezzo, Pieve di Cadore capitaneusa, a velenceiekkel szemben harcolt. Armálist kapott.[3945] Feltre kapitánya, Antonio Savorgnan, Zsigmond familiárisa lett.[3946] Ráadásként megkapja azokat a birtokokat, amelyeket nagybátyjaitól (Tristano, Francesco Savorgnan) lázadásuk miatt elvettek.[3947] Bartolomeo Savorgnan, miként írtam, aki Belluno kapitány

[3938] A szövegben ezt olvashatjuk: „petierunt fore exemptos a lignis".

[3939] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 90v–91r. Dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. október 30-a, utána 1412. október 20-a (sic!), majd 1412. november 7-e a következő dátum.

[3940] TEKE 1968, 210.

[3941] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 161r. 1413. 3. 14. Regesztája: ATTI E MEMORIE V. 316–317.

[3942] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 182r. 1413. 5. 12.

[3943] A szövegben ezt olvashatjuk: „ut forent absoluti a dicta impositione salis (...) Ita, quod de cetero sal non debeat dari per impositionem nec bucham, sed vendatur in civitatibus et terris, ubi placuerit". Uo. 148v. 1413. 1. 19. Valamint: VERCI XIX. 90.

[3944] RI XI/1. 466. sz. 1413. 4. 21. Udine. Jelvényében használhatja a birodalmi sast. Uo. 467. sz. 1413. 4. 21. Udine.

[3945] Uo. 470. sz. 1413. 5. 2. Udine. Harcolt a velenceiek ellen. Zsigmondot, IV. Ludwig von Tecket és III. Friedrich von Ortenburgot támogatta.

[3946] Uo. 722. sz. 1413. 9. 8. Chur.

[3947] Uo. 506. sz. 1413. 5. 27. Feltre.

volt,[3948] majd Zsigmond isztriai megbízottja lett, szintén repeshetett. Nem hagyták ki az említett adományból.[3949] Stangalino della Palude *(Jacobino dicto)* a testvérével (Bertolino) együtt örülhetett, hiszen az uralkodó megerősítette Cronaria castello, és a hozzá tartozó részek tulajdonában.[3950] Közlöm, személyét képes lennék lelkendezve összekötni a bresciai guelfek kapitányával, a Malatestik ellenfelével. De őt a Rizana *(dictus Rezana)* kifejezéssel illették, míg a másikat nem.[3951]

Már előhoztam, nációja okán az uralkodó katonái közé sorolom John Skillinget. Az angolt a Luxemburgi familiárisának fogadta, évi 300 aranyforintos járadékkal megtoldva a királyi kegyet.[3952] Az iratot az eredeti bejegyzés szerint Udinében adták ki két érdekes kitétellel.[3953] A pénzt addig kapja, amíg Zsigmond szolgálatában áll, de az első kifizetés a következő év május 24-től esedékes.[3954] Tehát 1414-ben. Elírásnak hihetnénk, de nem. Kaspar Schiesser von Villach feltrei kapitánynál újabb megerősítést kaphatunk a metódusra. Őt 1413. június 26-án nevezték familiárisnak, továbbá 100 forinthoz jutott évente. Illetményét Szent János ünnepétől *(in festo Sancti Iohannis Baptiste)* kaphatja meg.[3955] Ez ugyancsak 1414-re esik.[3956] Giovanni da Prata (Guglielmo fia) szintén a Luxemburgi familiárisa lett. 500 arany dukát járt neki salláriumkén minden év június 24-től *(in proximo XXIIII die Iunii proxime affuturi)*.[3957] Ismétlem magam. Ugyan 1413-ban vagyunk, kizárólag 1414-től dukált neki a dukát. A nemes Ludovico da San Bonifaccio veronai gróf hasónlóan járt. Familiárisként az évenkénti 500 aranydukátjának folyósítása 1414. június 24-el *(in proximo XXIIII die Iunii venturis)* kezdődik.[3958] VII. Johannes Meinhard von Görz gróf a „littere familiaritatisnak," meg 2000 aranyforintnak örülhetett „cum annua pensione". No persze csak „super festo Nativitatis Iohannis Baptiste proximo affuturo".[3959] Tanítani való pénzügyi újítás. Mindenesetre szkeptikusan gondolok a financiális ígéretek teljesítésére, hiszen egy év elteltével vajon ki fizethetett a szerencséseknek?

[3948] Erről már írtam.

[3949] A harmadik testvért (Francesco) sem hanyagolták el. RI XI/1. 506. sz. 1413. 5. 27. Feltre.

[3950] Uo 837. sz. 1413. 12. 13. Lodi.

[3951] Lehet ugyanaz a személy, de nagyon kevés az adat róla.

[3952] RI XI/1. 510. sz. 1413. 6. 1. Udine.

[3953] Az oklevél kiadási helye nem lehet Udine. Inkább Serravalle vagy Belluno. ENGEL–C. TÓTH, 96.

[3954] RI XI/1. 510. sz. 1413. 6. 1. Udine.

[3955] Uo. 542. sz. 1413. 6. 26. Trient.; ZsO IV. 787. sz.

[3956] Ha a Ionannis Baptistae magában áll, az június 24.

[3957] RI XI/1. 543. sz. 1413. 6. 26. Feltre.

[3958] Uo. 544. sz. 1413. 6. 26. Feltre.

[3959] Uo. 545. sz. 1413. 6. 26. Feltre.

Az alábbi csoportba azok kerültek, akiknek csak a szégyen jutott.[3960] Johannes Heudorf lovag familiáris lett.[3961] Galasso Pio da Carpi ugyanennek örülhetett. Reménykedve Wilhelm Altmann hibájában, a név mögött Carlo Pio da Carpi zsoldosvezért képzeltem. Ő régebben II. Antonio Panciera ellen harcolt, később Guglielmo da Prata közvetítésével Cividale, Gemona, Venzone, Tolmezzo városok fogadták szolgálatukba 100 lovassal.[3962] A condottierét 1412. február elején Velencében vitéz férfiként jellemezték. Ekkor a Köztársaság alkalmazásában állt.[3963] Sajnos a Regesta Imperii kiadója nem tévedett. Az eredetiben Galasso áll.[3964] A „Grassone" kifejezést látva még nagyobb a kísértés. Ha Grasso Gallucci da Venosát takarja, miért a familiárisi kinevezés az egykori ellenfélnek?[3965] Jöjjenek a válaszok! 1. Nem ő az. 2. Felfogadták a lombardiai útra, hiszen a sereg magja visszatért Magyarországra, ezért a titulus. 3. Zsigmond kedvtelésből így döntött. 4. A rangkórság csábító ereje. A felsorolásból az utolsót fejtem csak ki. Sok dukát formájában visszautasíthatatlan ajánlatot tenni egy jeles közbenjárónak, valamint az uralkodói kancelláriának egyaránt. Megjegyzem, a „Grassus" nomen nem egyedi. A zsíros és kövér zsoldosokra örömmel aggathatták a jelzőt. Az idézett III. Pandolfo Malatesti-féle 1412-es listán találjuk Grassus de Finali *(comestabilis peditum)* mellett Grassus de Albania *(provixionatus a lancies domini et conductor lancearum)* nevét.[3966] Zárásként felhívom a figyelmet egy másik szempontra. Kozma Picire meg Presser Picire gondolva, ne zárjuk ki, néha egy véknyán (sic!) sovánka (sic!) katona lehetett non est omenként Grasso, jól megvezetve a termetekkel bűvészkedő történelemkutatókat.

A kapni napsütéses oldala mellett ott leselkedhetett az elvenni alkonyata is, hiszen Zsigmondot kifejezetten rosszul érintette, ha nem támogatták. Visszatérve Udinébe – ez 1413. április 12-e lehetett – valamennyi olyan oklevelét, amelyeket 1413. április 12-ig adott ki, és hercegeknek, grófoknak, bárónak, nemeseknek, lovagoknak, emellett bárki másnak bennük anyagi előnyöket biztosított, azokat most annulálja. Az okot ismerjük. Egyikük sem segítette katonákkal, de semmilyen más módon sem finanszírozták, jóllehet ő egész télen részt vett a hadjáratban. Hiába várt

[3960] Értsd: „Pénz is jár mellé vagy csak a szégyen"?

[3961] Salvus conductust kap. RI XI/1. 526. sz. 1413. 6. 18. Feltre.

[3962] DEGANI 1898, 116.

[3963] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 91r. 1412. 2. 3.

[3964] A szövegben ezt olvashatjuk: „pro nobili Galassio de Pys de Carpo quondam Iacobi militi". RI XI/1. 501. sz. 1413. 5. 24. Udine.

[3965] Uo. 502. sz. 1413. 5. 24. Udine.

[3966] BELSANTI, 206–209. Appendice VIII. 1412. Dátum és kiadási hely nélkül. 1413. november 21-én Velence megújította condottáját. Az októberi bejegyzés alá kanyarították. PREDELLI III. Libro X. 160. sz. (Az eredetiben: 157. sz.) 1412. 10. 17.

szolidaritásukat demonstráló leveleket. Nem érkeztek.[3967] Kire gondolhatott? A szöveg igen rövid, azon kívül, miszerint az eredeti irat „ad mandatum domini regis" készült. Johannes Kirchen jegyezte, mást nem tartalmaz.[3968] Zárásként ide kívánkozik a hála nem politikai kategória bon mot. Nem számít az egykori segítség, a nem kevés támogatás, az önzetlen gesztus, amennyiben az érdekek mást diktálnak.

[3967] A szövegben ezt olvashatjuk: „quando reversus fuit de campis ad Utinum in propria Fori Iulii, revocavit et casavit omnes annuas pensiones et litteras usque ad predictam feriam de super datas principibus, comitibus, baronibus, nobilibus, militibus et aliis quibuscumque. Nullus enim illorum eo per totam hiemem in campo manente sibi servire gentibus subvenire aut in aliquo assistere aut se saltem per litteris studuit exhibere seu renuntiare". RI XI/1. 463. sz. 1412. 4. 12. Udine.

[3968] Uo.

Az oroszlán ugrani készül

Jobb ma egy pax, mint holnap két tregua

Sokáig gondolkodtam, érdemes-e a velencei háború három szakaszának lezáródása után egy negyediket meghatározni. Végül meggyőztem magam. Ne cövekeljünk le a megúszós epilógus kifejezésnél.[3969] Elég nekünk a keserűhármas. A fejezet címét látva joggal merülhet fel mindenkiben, Velence még mindig csak a szökkenési pozícióját próbálgatja?[3970] Nem gondolnám! A helyzetet talán jobban tükrözi a lustán kivár kifejezés. Miért a lomha ácsorgás? A szelídítőnek más dolga támadt? Ejtette az egzecíroztatást? Így történhetett, hiszen ekkor Zsigmondot két ügy már jobban izgatta a csatapaténá (sic!). A zsinat összehívása meg az aacheni koronázás. Velencét egy időre adacta tette. Az oroszlán viszont sejtette, újfent csattanhat az az ostor, hiszen a szabadság alatt az idomár nem felejti el, hová akasztotta a korbácsot. Az erősek kedvéért lefordítom, hiszen a gyengébbeknek édesmindegy. A tregua mindig magában hordozza a háború lehetőségét.[3971]

Zsigmond remekül kezelte a fegyverszünet adta lehetőségeket. 1413. április 17-e után is szembe találkozhatunk csodálni való pragmatikus észjárásával. Személyiségének meghatározó pillérének tartom a gyors felfogásából adódó folyamatosan ésszerű reflexiós képességét. Erre szüksége lehetett, mivel a feladatok száma eggyel ugyan csökkent,[3972] viszont a harcok lezárásával újabb teendők kopogtattak lelkének bejárati kapuján. Az alább felsoroltak bárkinek kiadós fejfájást okoztak volna, de a Luxemburgit a feladatok éltették, pontosabban a megoldásuk. 1413-ban tisztában volt vele, belátható időn belül mi vár rá. Ezt nem az utólagos historikusi visszanézés mondatja velem à la Peches László. Előtte állt az egyetemes zsinat összehívása, a német királyi koronázás, Nápolyi László rendszabályozása, a birodalmi- és a magyar ügyek folyamatos karbantartása.

A Köztársaság ugyanabból az alaphelyzetből vágott bele április 18-án a jövőnek, akárcsak Zsigmond. A közös kiindulópontnak a tregua számított, Velencét

---

[3969] A fejezetcímre: a szerző itt – immár nyolcvanegyedik alkalommal oly szellemesen – saját magát idézi, ezért mondhatjuk, minimum duplán sziporka.

[3970] Az alcímre: a szerző itt – immár nyolcvankettedik alkalommal oly szellemesen – saját megállapítását, tudniillik az egy üveg Franciacorta Satènnál nincs jobb, csak kettő flaska Franciacorta Satèn, formálta át. Aki nem érti, annak jöjjön egy világosabb megfogalmazás. Monica Belluccinál nincs jobb, csak kettő Monica Bellucci.

[3971] Ezt már fejtegettem.

[3972] Értsd: megegyezés Velencével.

ellenben a pax érdekelte. Hiába, hiszen láthattuk, ellenfelük a fegyverszünethez kötötte ki gondoláját. A lagúnák városa ebben a helyzetben azt tette, amit cselekednie kellett. Megpróbálták a Luxemburgi bárkáját más irányba fordítani, hogy végezetül a béke bikájára kerüljön az a kötél. Amíg viszont erről tárgyaltak, ragaszkodtak a paktum betartásához. Elvárták, az egyezség megsértőinek elmarasztalását.[3973] Az elkövetkező évek tanúsítják, közös kiindulási pontból, mennyire más utat választottak. A Köztársaság a lokalitást, Zsigmond az univerzalitást. Mindketten pont azt, amire ki lettek találva.

Nézzük Velencét! Két követük (Antonio Contarini, Tomaso Mocenigo) a király közelében várakozott. Leveleikben beszámoltak az uralkodó báróival, plusz Ozorai Pipóval történt megbeszélésekről.[3974] Ezeken Branda Castiglioni bíboros szintén megjelent. Kezdésnek a lagúnák városa Dalmácia átengedése fejében, cenzus fizetése mellett, Trau birtoklása esetén, valamint az elcsatolt birodalmi földek kompenzációjaként, 150 ezer dukátot kínált. A pénzt a pax nyélbeütését követően egy vagy két hónapon belül kezdenének törleszteni. Fél év alatt teljesen kifizetnék.[3975] A torinói békében megszabott évi 7000 dukátot lerónák, továbbá egy karvalyt, illetve ezüst serleget ígérnek.[3976] Előkerült a Garaiak (Miklós, János) ügye. Nem kecsegtetik őket a két szigettel (Cherso, Òssero). Megtudjuk, ezek éves bevétele nem lehet több 400 dukátnál. Mivel a magyar főurak szükségesek a pax megkötéséhez, mi több, Trau elnyeréséhez, Antonio Contarini és Tomaso Mocenigo titokban 500–500 dukátot ajánljanak fel nekik.[3977]

A sub gondola ígért pénz megtette hatását. Velencében május 4-én úgy hiszik, Ifjabb Garai Miklós erős pártolója a békének. A báró egy darabig Zsigmond környezetében nádoroskodhatott, ahonnét a lagúnák városába készült, ahol már érkezése előtt az iránta való tisztelet jeleként költőpénzként 1000 dukátot szavaztak meg számára.[3978] 13-án Tomaso Mocenigóval és Antonio Contarinivel együtt érke-

[3973] A castellettói fegyverszünet után napirendre kerülő ügyeket mind megvizsgáltam. 1413. június 30-át követően, ez a hónap utolsó napja, ekkor Zsigmond már elhagyta Itáliát, és Trientben találjuk, csupán azokkal foglalkozom, amelyek a háború utóhatásaként fontosak lehetnek a két fél viszonyában. ENGEL–C. TÓTH, 96.

[3974] Udinéből küldtek leveleket Velencébe 1413. április 20-án, 24-én meg 26-án.

[3975] Ez lehet több is. A pontos terminusokat később döntenék el.

[3976] A szövegben ezt olvashatjuk: „promittatis nomine nostro dare vel solvere unum sparaverium aut unam copam argenteam singulo anno". A sparaverium szó jelenthet lepedőt, ágytakarót. Esetünkben egy madár.

[3977] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 127v–128v. 1413. 4. 29. Kiadása: LJUBIĆ VII. 107–110. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 278. sz. Hibás dátummal.; ZsO IV. 501. sz.

[3978] Egy másik aznapi felvetésben, közvetlenül a bejegyzés alá írva, az összeget 300-ra csökkentik. Végül melyik lett a befutó, nem tudni. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 187v. 1413. 5. 4. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 280. sz.; ZsO IV. 548. sz.

zett Velencébe. A ferrarai őrgróf palotájában helyezték el.[3979] Giorgio Dolfin „Meolo da Zara" néven említette. Az utókor összezavarására még odadobta a „cugnado del ditto re" kifejezést.[3980] Ez könnyítés lenne, amennyiben II. Cillei Hermannra utalnának. De nem! Jelzem, egyre kevesebb a földön, aki ezt a nevet pontosan képes feloldani. Én közéjük tartozom. Íme a javaslatom: Meolo da Zara = Niccolò da Gara = Garai Miklós. Nagy tisztelettel fogadták, szállását az Esték palazzójában jelölték ki. Nyolc napig turistáskodott. 300 dukátot költöttek rá.[3981] Marin Sanudo újfent kis színessel kedveskedett. A nádornak méltóságteljes ünneplésben volt része. Táncmulatságokat szerveztek, ahol 220 gyönyörűen felcicomázott hölgy ropta gyöngyökkel díszített ruhákban.[3982] De összefuthatott-e más zsánerű dámákkal? Mondjuk a Rialto környékén. Erről sajnos néma a csend (sic!).[3983] Ifjabb Garai Miklós imádta Velence kincseit, a palotákat, a házakat. Nagyon elégedetten távozott.[3984] Az említett Jacopo d'Barbari metszetén könnyedén megtalálhatóak lennének a palatinus kedvenc helyei, ha ismernénk azokat. Megjegyzem, Cherso és Òssero kérdésében nem ért el áttörést. Említették volna.

Visszatérve a követi utasításhoz, amennyiben a Luxemburgi a birodalmi területeken respektálná a Köztársaság jogát, pénzt kaphatna tőlük. A hasonló címen a lombardiai uraktól neki szánt összegnél sokkal testesebbet. Kikötötték, Vrána lerombolását sehol ne hozzák elő.[3985] Oly módon kommunikálják, a vár valójában határaikon kívül áll.[3986] Az erősséget egyszerűen beáldozták. Látták, az izmozáson megakadhatnak az egyezkedések. Az I. Gianfrancesco Gonzagával, Pármával meg Reggióval,[3987] mi több III. Pandolfo Malatesti Bresciával kapcsolatos ügyeket kezeljék együtt. Vezérfonaluk világos. Olyan feltételekkel birtokolhassanak a Reichben, miképpen egykoron a Német-római Birodalom. A tárgyalásokat befolyásoló urakra, a kardinálist külön kiemelik, 20 ezer dukát helyett, hiszen a Garaiknak régebben ígértek 1000-et, 10 ezret engednek költeni. Tristano Savorgnan testvérével (Frances-

[3979] MOROSINI I. 63/809.

[3980] Cugnato velencei tájszólásban sógort jelent. DOLFIN, 164.

[3981] Uo.

[3982] A szövegben ezt olvashatjuk: „Donne 220 tutte vestide richamente de veste et de zoglie infinite". SANUDO, 880–881.

[3983] A Rialto környékén állt a Castellotto. Ez egy félig nyílvános bordélyház volt. SCARABELLO, 20–26.

[3984] DOLFIN, 164. Ilyesmit olvashatunk egy másik elbeszélő forrásban is. CRONACHETTA (VENEZIA), 320.

[3985] Írtam, a magyarok tették.

[3986] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 127v–128v. 1413. 4. 29. Kiadása: LJUBIĆ VII. 107–110. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 278. sz. Hibás dátummal.; ZsO IV. 501. sz.

[3987] Reggio Emilia városa. Milánói fennhatóság alatt állt.

co) együtt legyen benne a béke szövegében, hasonlóan, mint Brugnera urai, Collalto grófjai, a ferrarai őrgróf, a két Malatesti, valamint Obizzo da Polenta.[3988]

A további levélváltásából kiderül,[3989] Antonio Contarini és Tomaso Mocenigo az utasításoknak megfelelően jártak el a végleges béke érdekében. Zsigmond viszont nem fogadja el a Köztársaság dalmáciai szerzéseit, Traut sem engedi át, mi több, elzárkózik a megszállt birodalmi földek visszaadásától. Utasítják őket, amikor közel érzik a szakadást, hiszen a pax mindenekelőtt, ráadásul a király ott akarná hagyni az egészet, vagy konzekvensen elzárkózik Dalmácia örökös átengedésétől, az alábbiakat ajánlhatják az uralkodónak meg a Szent Koronának. 100–150 ezer dukát ellenérték meglebegtetésével a következőket kérjék. Dalmáciát Trauval. 30–50 évig tartó, vagy még több időre történő birtoklást szeretnének. A jelenleg velencei fennhatóság alatt álló birodalmi földek végleges tulajdonlása.[3990] Továbbá azoknak az átadása, amelyeket a Köztársaságtól ekkorra Zsigmond okkupált.[3991] Ezeken túl Dalmácia – Traut beleértve – elismeréséért a torinói békében meghatározott 7000 dukátos cenzust a jövőben fizetnék.[3992] Egy sólyom *(acipitrem)* mellett plusz egy ezüst serleget ajándékoznának. A 150 ezer dukátot egészében, vagy részben adnák, akár kölcsönként harminc évre, vagy akár többre. A béke addig tartana, amíg ezt visszafizetik.[3993] Ha ezt Zsigmond elutasítaná, akkor a következőt javasolják. Az évi 7000 dukát 30 éves átutalásával törlesztenének.[3994] A béke megkötését szem előtt tartva kijelentik, hajlandók Isztriában meg Friuliban visszaszolgáltatni az elfoglalt vidékeket egykori tulajdonosaiknak. Latisana esetében kijelentik, nem áll a birodalom, sem a magyar korona fennhatósága alatt. Maradjon náluk. Trauról kompromisszumot mutatva lemondanának. Ebben az esetben 100 ezer dukátot javasolnak.[3995] Láthatjuk, komoly összegekkel dobálózgattak, de semmilyen szavatosságot nem ajánlottak. A torinói dukátok folyósítása is megszakadt. Fogalmam sincs, mi a bombabiztos garancia. Talán az azonnali fizetés. Ez azonban fel sem merült.

3988 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 127v–128v. 1413. 4. 29. Kiadása: LJUBIĆ VII. 107–110. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 278. sz. Hibás dátummal.; ZsO IV. 501. sz.

3989 A követek Udinéből 1413. május 1-én, 2-án meg 3-án írtak Velencébe, míg onnét az utolsó levelek április 29-én és 30-án indultak a diplomatáknak.

3990 A Köztársaság által birtokolt birodalmi földek okán megjegyzik, legyen ugyanolyan fizetéssel és megbecsüléssel, miként a régiek idején.

3991 Minél hosszabb terminust harcoljanak ki a fizetésre.

3992 Visszamenőleg nem törlesztenének.

3993 Velence ezt a variációt támogatja.

3994 A Garaiaknak, Tristano Savorgnannak és testvérének, a kardinálisnak meg a másoknak fizethető 10 ezer dukát ügyében a régebbi parancsok érvényesek.

3995 1413. május 5-én több iratot adtak ki. Ezeket egyben tárgyalom. Megpróbáltam az utolsó variáns alapján dolgozni. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 129v–131v. 1413. 5. 5. Kiadása: LJUBIĆ VII. 110–117. Regesztája: ZsO IV. 551. sz.

A két követnek néhány nap elteltével újabb eligazítás ment,[3996] mivel az egyeztetések során Branda Castiglioni bíboros Ozorai Pipóval közösen kifejtették Zsigmond álláspontját, miszerint nem akarja a békét, bármit javasolnak. Antonio Contarini és Tomaso Mocenigo újból menjenek az uralkodó elé. Adják elő, Velence a treguát követően a pax megkötését akarta. Ezért mindent megtettek, jóllehet tovább reménykednek az egész kereszténység érdekét szolgáló béke megalkotásában. Vegyenek tiszteletteljes búcsút az uralkodótól, a báróktól, a nemesektől, a kardinálistól, majd térjenek haza.[3997] Elégedettek lehettek velük. Jól informáltnak tartották őket.[3998] A lagúnák városában nyilvánvalóan akkor nyilatkoztak róluk ilyen pozitívan, amikor alaposan kifaggatták őket. A sikertelenséget sehol sem említik. Tudták nem rajtuk múlott, ők kiválóan helytálltak. Langyos utójátékként Rátóti Tari Lőrinc futott be Velencébe,[3999] ahol néhány nap múlva új követ kiválasztásáról döntöttek.[4000]

Emlékezzünk rá, Dalmácia eladásakor milyen sokan akartak közvetíteni. Most sem történt másképp, habár sokkal kevesebben jelentkeztek. Két adatom van. A Luxemburgihoz tartó firenzei követ megállt Velencében. Fiorenza bejelentkezett mediátornak. A válaszban a szokásos fordulatokkal operálnak. A Köztársaság a békét szereti, a háborút gyűlöli *(nos dileximus pacem et guerram odio habuimus)*. XXIII. János és más urak hasonlóan próbálkoztak. Utoljára a bíboros,[4001] de más pápai követek is.[4002] Ők természetesen bármikor készek a paxra.[4003] Florentia amúgy négy diplomatát küldött Zsigmondhoz.[4004] Gratuláljanak római királlyá választásához, egyúttal a fegyverszünet megkötéséhez is. Ajánlják fel közvetítésüket.[4005] A Morosini-kódexben június 27-én két delegáció érkezett. Hat florentinus, továbbá három sienai követ. Ezek között voltak lovagok, doktorok, teológiai bírók meg egy nagyon híres prédikátor.[4006] Az utóbbi küldöttség feladata szintén a közvetítés.[4007] Válaszként ugyanazzal szembesültek, mint a firenzeiek.[4008]

3996 Antonio Contarini és Tomaso Mocenigo 1413. május 10-én Udinéből indított útnak egy levelet Velencébe.

3997 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 131v. 1413. 5. 12.0

3998 Uo. Misti, Registri 49. 189v. 1413. 5. 29.

3999 Napok óta menlevelet kért Velencétől, amit végül átvehetett. Uo. Registri 50. 3r. 1413. 7. 7.

4000 Uo. 12v. 1413. 7. 18.; Uo. 13r. 1413. 7. 19.

4001 Branda Castiglioni legátusként.

4002 Pierre d'Ailly kardinális és Filippo del Bene. HERRE, 22.

4003 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 141v. 1413. 6. 19.

4004 Florentia, Firenze latin neve.

4005 HERRE, Beilagen 1. 1413. 6. 9. Firenze. A város követi utasítása. Regesztája: ZsO IV. 730. sz.

4006 MOROSINI I. 63/816

4007 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 142r. 1413. 6. 19. Valamint: MOROSINI I. 63/816.

4008 Uo.

Számomra jelzésértékű, a fegyverszünet harcászati megszegését elvétve említik, ellentétben a később bőven kifejtett birtoklásához kapcsolható kérdésekhez. A tregua katonai kikezdése főleg a helyreállításokhoz kapcsolódik. Mottánál újjáépítési *(rehedificatio)* munkálatok folytak. Ez Zsigmond értelmezésében nem egyeztethető össze a megegyezéssel.[4009] De miért a felháborodás? Mert már mindannyian tudjuk, stratégiailag az egyik legfontosabb posztnak számított. A bejegyzés arra sajnos alkalmatlan, hogy a csatáról, mi több, a vár ostromáról (1412. augusztus 25.) az általánosságokon kívül bármire felhasználhassam. Generálisan annyit azért mondhatok, a velenceiek alaposan szétlőtték a falakat. Rendelkezünk egy szerződéssel, amit a Köztársaság két képviselője (Lorenzo Bragadin, Marco Dandolo) kötött két építőmesterrel (Rigo di Cristofano,[4010] Ambrogio da Milano). Javítási és megerősítési munkálatokra vették fel őket, összesen 900 aranydukát fizetségért.[4011] Az irat dátuma 1413. november 15.[4012] Hasonló esetekben vagy nem tiltakoztak, vagy eltűntek a kifogást emelő dokumentumok. Conegliano podestàját (Ludovico Contarini) a kapuk meg a hidak javítására hatalmazták fel úgy a városában, mint Latisanában. Mindezt 40 kisebb libra értékben.[4013] Andrea Prioli podestà és kapitány Mestrében a vár reparációjára 100 kisebb librát költhetett.[4014] A már említett Francesco Bevanzano-féle commissióban található némi militáris kilengés, de III. Pandolfo Malatesti ezt nem Zsigmond, hanem a pápa ellen követte el. Velence védelmében kijelenti, a zsoldosvezér nem áll a szolgálatukban *(a nobis licentiatus)*, ráadásul semmilyen tudomással nem rendelkeznek az ügyről.[4015] Azért az öcsi Zsigmond szerint csak megszegte a treguát azzal, amikor Lombardia irányába vonult, a bresciai részek felé. A Köztársaság hasonló tartalommal fogalmazott egy mentegetőző levelet, mint fentebb. Már nem ők alkalmazzák.[4016]

4009 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 139v–140r. 1413. 6. 11.

4010 A Rigo, az Arrigo beceneve.

4011 Falakat húztak fel, és kövérítettek. Befedték a tornyot, lépcsőket építtettek. A mesterek 500-at előlegként, 200-at a munkálatok közepén, a hátralékot pedig a végén kapták meg.

4012 PREDELLI III. Libro X. 189. sz. (Az eredetiben: 182. sz.) 1413. 11. 15.

4013 Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 50. 26r. 1413. 8. 31.

4014 Uo.

4015 Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 123v–124v. 1413. 5. 25.

4016 Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 132r. 1413. 5. 14. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 281. sz.; ZsO IV. 589. sz. Valamint: RI XI/1. 477. sz. 1413. 5. 13. Udine.

A birodalom visszavág

Ha már Itáliában állomásozott, Zsigmond szélmentén beavatkozott XXIII. János és Nápolyi László viszályába.[4017] Velence, a Luxemburgihoz rendelt követének (Francesco della Siega jegyző) a következőket hagyta meg. A magyar uralkodó salvus conductust kért tőlük Bertoldo Orsini, valamint mások számára, akik a pápát támogatják. Zsigmond 200 lándzsa körüli segélycsapatban gondolkodik. Köztük találhatók olyanok is, akiket száműztek. Ne csodálkozzunk a válaszon. A Köztársaság a Szentatya híve, de ilyet nem adhatnak, különösen a kiutasítottak *(banniti)* miatt, mert átvonulásuk a lagúnák városának veszélyt jelentene. Számos egyéb út létezik, inkább azokat válasszák. Bertoldo Orsininek, meg szűk kíséretének természetesen kiállítanának egy menlevelet. Ennek nincs akadálya.[4018]

Nincs vége a történetnek. A pápa Pierre d'Ailly kardinális-legátust a Luxemburgihoz, majd a választókhoz küldte. A főpap megállt a lagúnák városában, ahol kifejtette, XXIII. János december első napjára az egyház egységének helyreállítására generalis conciliumot akar összehívni Bolognába. Róma első embere Velencével áll egy platformon, hiszen abban reménykedik, a fegyverszünetet rövid idő múlva a béke követi. Szent Péter utódjának követe támogatást kért Nápolyi Lászlóval szemben. Különösképpen Zsigmond, illetve a választók katonáira számítanának, akiket engedjenek át a velencei területeken. Egy méretes nem érkezett, mivel a Köztársaság még a pápa megválasztása előtt megegyezett, akik az Anjout sereggel támadnák, azoknak ők sem élelmet, sem szabad átvonulást nem adnának. Menjenek másfelé.[4019] Hiába hát az átlátszó egyetértés tálalása a pax-al kapcsolatban. Filippo del Bene nunciust hasonlóan kikosarazták. Feleslegesen törte magát. Jelezte, a Szentatya közreműködne a béke létrehozásában. Velencét ez sem hatotta meg. Az ajánlatnak örülnek, de Nápolyi László ellenében semmilyen támogatást nem nyújtanak.[4020] Még utólag sem könnyű a magyar uralkodó szándékának komolyságáról értekezni, tudniillik sereggel menne XXIII. János támogatására. Utaltam rá, a pápa tőle és a birodalmi elektoroktól számítana csapatokra. Nyilvánvalóan nem magától találta ki, hanem a

[4017] Az alcímre: a szerző itt – immár nyolcvanharmadik alkalommal oly szellemesen – nem a Star Wars ötödik részére (The Empire Strikes Back) utal, hanem egy másik birodalomra.

[4018] A követet május végén küldték a királyhoz, akiről azt sejtették, Sacilében vagy Bellunóban lehet. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 125r. 1413. 5. 30. Előtte Francesco Bevanzano jegyző járt Zsigmondnál. 1413. május 25-én küldték az uralkodóhoz. Uo. 123v–124v. 1413. 5. 25. A csapatok átvonulásának tiltására: Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 135v. 1413. 6. 3. Regesztája: FINKE I. 107.; ZsO IV. 698. sz.

[4019] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 137v–138r. 1413. 6. 9. Kiadása: FINKE I. 30. sz. Regesztája: ZsO IV. 731. sz.

[4020] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 140v. 1413. 6. 16.

Luxemburgi kecsegtette. Zárásként egy tanulságos raguzai bejegyzés. 1413 májusában a város arra utasítja követeit (Michele Resti, Giovanni da Gondola), fejtsék ki, egy Anjouval történő konfliktus kitörésekor sem saját, sem Dalmácia összes hadereje nem lenne elegendő. Mások seregére, így Zsigmondéra is szükség lenne.[4021] Ott motoszkálhatott az uralkodó fejében egy esetleges támadás? Ha igen, hamar elhessegethette a gondolatot, de előtte felmérhette a lehetőségeket.

A király nemcsak dél felé kacsingatott. Saját és a Köztársaság érdekében követei asztalhoz ültek az osztrák hercegekkel. Az utóbbiak, a velencei történeti hagyomány szerint, 1413. május 13-a után rátörtek Pietra meg Beseno váraira. Ezek Velence fennhatósága alá tartoznak, Trienthez közel emelkedtek. Francesco Bembo veronai provizor lovasság mellett gyalogos katonákkal sietett a segítségükre. Meglepte a betolakodókat, 300 foglyot ejtett. A halottak száma elenyésző volt, a hercegnek sikerült elmenekülnie.[4022] A bejegyzések alátámasztják a krónikások értesüléseit. 1413 májusában a két castellóba élelemet, plusz ellátmányt küldtek, ráadásul Simone da Canossa vezetésével egy jókora csapatot *(una potens scorta gentium armigerorum et peditum)* ugyancsak oda vezényeltek.[4023] Az osztrák herceg katonákat menesztett a hágóhoz, hogy megakadályozza átkelésüket. Tudjuk, a tapasztalt vezetőnek számító Francesco Bembo lovag capitaneusaként érkezik a hadszíntéren.[4024] A helyzetet bonyolította Castel Dossomaggiore kapitányának (Frignano da Sesso) a levelében foglaltak.[4025] Kiderült, Ottone d'Albano, Pietro da Spor, Guglielmo da Prata megkeresték.[4026] Beszélni akarnak vele a lagúnák városa és az osztrák herceg közötti fegyverszünetről, vagy békéről.[4027] Céljuk nem lehetett más, mint rést ütni a Velence

[4021] A szövegben ezt olvashatjuk: "la possanza nostra e de Dalmazia e picola contra el regno de Pugla senza altra armata potente et senza esser invaso al deto regno della possanza dela maiestra vostre". RAGUZA (OKLEVÉLTÁR). 145. sz. 1413. 5. 12. Raguza. A város oklevele. Regesztája: ZsO IV. 582. sz.

[4022] Velencében 1413. június 5-én kapták a hírt. A herceg Trientben kapott menedéket. MOROSINI I. 63/810.; DOLFIN, 164.; SANUDO, 881. Besenóban Giovanni da Crespano a kapitány. RAVANELLI, 32. A velencei krónikában a felmentő neve, és a történet mellett, a betolakodók számáról is olvashatunk. Állítólag 6000 lovassal jöttek. CRONACHETTA (VENEZIA), 320. A bejegyzés előtti utolsó dátum: 1413. 6. 6.

[4023] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 133r. 134r. 1413. 5. 26. A Morosini-kódexben 1413. február 22-én azt az értesülést kapták Veronából, Simone da Canossa 180 lándzsa vezetőjeként, együtt 1000–1200 gyalogossal, köztük falusiakkal *(tra vilani e contadini)*, Caldonazzo felé vették az irányt. A condottiere lerendezte azokat, akik az osztrák hercegekkel terveztek szövetségre lépni. MOROSINI I. 63/786.

[4024] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 133r. 134v. 1413. 5. 30.; Uo. 139r. 1413. 6. 10. Marcabruno da Besenónak 1413 májusában Velence segítséget küldött IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes osztrák herceg katonáival szemben, mert megtörve a békét elfoglalták Giacomo da Caldonazzo várait. Hasonló szándékkal támadták Marcabruno da Beseno erősségeit. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 123v–124v. 1413. 5. 25.

[4025] Ezt 1413. május 21-én küldte Velencébe.

[4026] A szövegben ezt olvashatjuk: „et comite Guilielmo". Guglielmo da Prata lehet.

[4027] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 133r. 1413. 5. 26.

barát északi várak birtokosainak egységén, hiszen többen voltak, mint akik a Habsburgok oldalán álltak. Fregnanus de Sexóval azonban hiába kísérleteztek. Hűségét bizonyítva a pernahajdereknek kitérő választ adott, és azonnal beszámolt a lagúnák várásának. Engedély hiányában semmit sem tehet. A Köztársaság viszont egyeztetne az osztrákokkal, hiszen a pax oldalán áll.[4028]

Ekkor érkezik Zsigmond közvetítői ajánlata, amit ismertettek Francesco Bevanzano jegyzővel. A király Bellunóba készül, ahol IV. (Ürestarisznyájú) Frigyessel meg II. (Vas) Ernővel akar békítő tárgyalásokat kezdeményezni. Felvetését elfogadták.[4029] Ezután fut be Belumba Francesco della Siega notárius. Az ő feladata lett az előkészületek megszervezése. Meghatározták, két követet fognak megválasztani.[4030] Végül Velence képviseletében Francesco Foscari indult útnak egy tolmáccsal *(trucimanum theutonicum)* az oldalán.[4031] „Solennis ambaxiatorként" küldték a feltrei vagy a bellunói részekre. Jól felkészítették, elsősorban az osztrák kérdésben. Egy speciális dolgot is rábíztak. Keresse fel barátjukat, az ifjabb Garai Miklóst.[4032] Még mindig bízhattak benne, mivel a két szigetről (Cherso, Òssero) kizárólag a békekötéskor rendelkeznének, abban reménykedhettek, a báró sokat segíthet ügyüknek.

Az alkudozásokra nem térek ki, ezek nem érintették az egykori vetélytársak aktuális viszonyát, de néhány elképzelést azért érdemes felidézni. A legfontosabb pontok így néztek ki. A fegyverszünet öt évre szóljon, merkátoraik kölcsönösen kereskedhessenek egymás vidékein, fegyveres konfliktus idején Zsigmond ne támogassa a Herzogot.[4033] Erről előre biztosítékot akartak szerezni.[4034] A velencei iratokból jól nyomon követhető a mediátori munka. Michele Steno dózse a Luxemburgi kívánságára kész az osztrák herceggel treguát kötni, a jelenleg érvényben lévőt pedig Szent Bertalan napjáig meghosszabbítani. Addig a király megkísérli IV. (Ürestarisznyájú) Frigyest az ötéves fegyverszünetre rábeszélni, miként ebben megegyeztek Francesco Foscarival.[4035] A király valóban elrendelte a tregua augusztus 24-ig történő megerősítését.[4036] Ezt végül 1413. augusztus 3-án Meránban kötötték meg. Ennek lényege:

4028 Uo.

4029 Uo. 134v. 1413. 5. 29. Kiadása: STEINWENTER, 34. sz. Regesztája: ZsO IV. 671. sz.

4030 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 135v. 1413. 6. 4.; Uo. Sindicati, Registri I. 471. sz. 1413. 6. 6.

4031 Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 136r. 1413. 6. 6. Valamint: MOROSINI I. 63/811.

4032 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 136r–137v. 1413. 6. 6.

4033 Uo.; Uo. 140v–141r. 1413. 6. 16.

4034 Uo. 141r–v. 1413. 6. 19.

4035 Uo. 142r. 1413. 6. 26. Regesztája: ZsO IV. 789. sz.

4036 Velencéből Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo lovagot küldték Bozen irányába a királyhoz. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 145r. 1413. 7. 17. Valmint: MOROSINI I. 63/823.

marad az éppen aktuális status quo. Letesznek egymás alattvalóinak zargatásáról.[4037] A tárgyalásokról a firenzei követek érdekes beszámolót írtak, de ez már kívül esik a hadjárattal kapcsolatos ügyekkel. Csak annyi tartozik ránk, hogy Filippo del Bene és Ozorai Pipo ott voltak Bozenben.[4038] Andrea Redusio szavaival zárom a fejezetet. Állítólag miután Zsigmond elbocsátotta Francesco Foscarit, imígyen szólt: „Ő a legbölcsebb velencei, akit valaha láttam és hallottam".[4039] Mindenesetre 1423-ban őt választották Velence 65. dózséjének.

De administrando imperio

A háború befejezése utáni időszak feldolgozásából nem hiányozhat a kormányzati munka bemutatása, mint a hadjárat egyik fontos eleme.[4040] Nézzük a listát![4041]

Kinevezések

Vikárius

Giorgio Benzoni.[4042]

[4037] SANUDO, 881. Valamint: RAVANELLI, 32. A békére: PREDELLI III. Libro X. 184. sz. (Az eredetiben: 164. sz.) 1413. 8. 3. Merano. A megegyezés szövege. Regesztája: ZsO IV. 949. sz. Marin Sanudónál 1413. július 24-én Zsigmond követet küldött Velencébe, aki kifejtette, ura Bozenbe küldte megbízottját. A békéről tárgyal az osztrák herceggel és Velencével. Jeleztem, a Köztársaság részéről Niccolò Giorgi da Santa Maria Zobenigo lovagot szalasztották oda. A magyar király ötéves fegyvernyugvásban reménykedett. MOROSINI I. 63/823.; DOLFIN, 165.; SANUDO, 881.

[4038] HERRE, 2. sz. 1413. 8. 1 Firenze. Cristofano degli Spini, Alessando di Salvi Bencivenni, Marsilio Vecchietti, Leonardo di Stagiodati firenzei követek beszámolói bolognai és velencei útjukról, valamint a trienti, továbbá a bozeni történésekről. Regesztája: ZsO IV. 947. sz.

[4039] A szövegben ezt olvashatjuk: „Hic est sapientior Venetus, quem umquam viderim vel audiverim". REDUSIO, 826.

[4040] Az alcímre: a szerző itt – immár nyolcvannegyedik alkalommal oly szellemesen – VII. Constantine Porphyrogenitus bizánci császártól csent.

[4041] Ebben a fejezetben tényszerűen sorjázom a Castelletto utáni kormányzáshoz sorolható lépéseket. A felsorolásban lesznek olyanok, amelyekre már hivatkoztam, és kommentáltam is. Az önkényesen kialakított tételeken belül kronológiai rendben haladok. Zsigmondra nem utalok, hiszen valamennyi döntés a nevéhez fűződik. A bejegyzéseket Trientig vizsgálom.

[4042] Birodalmi vikárius Cremában. RI XI/1. 503. sz. 1413. Pontos dátum nélkül. Az iratot feltehetően májusban adták ki Udinében.

Lateráni palotagróf

Ludovico Cignotti.[4043]
Francesco Ciampi Giustiniani.[4044]
Govanni Salvatici.[4045]
Paolo, Raffaello és Battista da Montaldo.[4046]

Palotagróf [4047]

Damiano Mulaccio.[4048]
Pietro Besuccio.[4049]
Giulio d'Orta.[4050]

Familiáris

Cristoforo Rükers.[4051]
Ludovico és Uberto Strozzi.[4052]
Cristoforo Arifabenis.[4053]
Mandolo Franchi.[4054]
Antonio Lanfranchi.[4055]
Martino és Benedetto Pettorino.[4056]

[4043] Udinei. Uo. 466. sz. 1413. 4. 21. Udine.

[4044] Lovag. Uo. 492. sz. 1413. 5. 18. Udine. Francesco Ciampi Giustiniani fia (Niccolò) sem bánkódhatott. 1422-ben Zsigmond familiárisának nevezte. Uo. 5237. sz. 1422. Napi dátum nélkül. Nürnberg.

[4045] Genovai decretorum doctor. Uo. 493. sz. 1413. 5. 19. Udine.

[4046] Valamennyien genovaiak. Uo. 494. sz. 1413. 5. 19. Udine. Rájuk utalhat a Morosini-kódex. 1413. május 9-én egy háromtagú genovai küldöttség érkezett Velencébe. A Luxemburgihoz tartottak. MOROSINI I. 63/807.

[4047] Értsd: comes palatinus.

[4048] A szövegben ezt olvashatjuk: „alias de Valpono". Nemes Astiból. RI XI/1. 468. sz. 1413. 4. 21. Udine.

[4049] Nemes Milánóból. Uo. 469. sz. 1413. 4. 21. Udine.

[4050] Guglielmo Sozzagno del Romandelli fia. Uo. 531. sz. 1413. 6. 20. Feltre.

[4051] Pordenonei polgár. Salvus conductust kap. RI. XI/1. 471. sz. 1413. 5. 5. Udine.

[4052] Testvérek. Uo. 476. sz. 1413. 5. 12. Udine. Az utóbbi a firenzei család Mantovába menekült ágának a tagja lehetett, aki 1397-ben állt a Gonzagák szolgálatába zsoldosvezérként. A família a Ciompi-felkelés (1387) után hagyta el Firenzét. Uberto Strozzi 1408-ban Reggiolóban és Villanovában szerzett birtokokat. 1422-ben követként ment Velencébe. A Consiglio dei Cento tagja. Fiát (Benedetto) III. Frigyes császár 1451-ben lovaggá ütötte. SIASFI. Strozzi di Mantova.

[4053] Írtam, I. Gianfrancesco Gonzaga titkára. RI XI/1. 485. sz. 1413. 5. 17. Udine.

[4054] Uo. 486. sz. 1413. 5. 17. Udine.

[4055] Lovag. Uo. 487. sz. 1413. 5. 17. Udine.

[4056] Martino „magister medicine". Uo. 488. sz. 1413. 5. 17. Udine.

Cipriano Spinola.[4057]
Amorato Torelli.[4058]
Galasso Pio da Carpi.[4059]
Grasso.[4060]
Giovanni Bello.[4061]
John Skilling.[4062]
Giovanni Miari.[4063]
Rainaldo da Fremo (sic!).[4064]
Johannes von Heudorf.[4065]

Udvari ember[4066]

Klaus Karlstein.[4067]
Konrad Lützemburg.[4068]

Címeradományok és megújítások

Ludovico Cignotti.[4069]
Oswald von Friesach.[4070]

[4057] Uo. 489. sz. 1413. 5. 17. Udine.

[4058] Lovag. Uo. 490. sz. 1413. 5. 17. Udine.

[4059] Uo. 501. sz. 1413. 5. 24. Udine.

[4060] Uo. 502. sz. 1413. 5. 24. Udine.

[4061] Padovai. Salvus conductust kap. Uo. 509. sz. 1413. 5. 31. Serravalle.

[4062] Angol. Uo. 510. sz. 1413. 6. 1. Udine.

[4063] Bellunói polgár. Salvus conductust kap. Uo. 511a. sz. 1413. 6. 4. Belluno. Egy nappal később szintén egy Giovanni Miari kapta ugyanezt a címet. DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 749. sz. 1413. 6. 5. Belluno. Zsigmond oklevele. Regesztája: BRESSLAU, 12. sz.; RI XI/1. 515. sz.

[4064] Salvus conductust kap. Uo. 522. sz. 1413. 6. 7. Belluno.

[4065] Nemes lovag. Salvus conductust kap. Uo. 526. sz. 1413. 6. 18. Feltre.

[4066] Értsd: Knecht.

[4067] „Marschalk der Wapen". RI XI/1. 472. sz. 1413. 5. 6. Udine.

[4068] Herold. Uo. 473. sz. 1413. 5. 6. Udine.

[4069] Jelvényében használhatja a birodalmi sast. Uo. 467. sz. 1413. 4. 21. Udine.

[4070] Tolmezzo és Pieve di Cadore kapitánya. Uo. 470. sz. 1413. 5. 2. Udine.

Birtok- és pénzadományok

Martino, Benvenuto, Francesco és Giacomo Pecorini.[4071]
Mandolo Franchi.[4072]
Ludovico di Savoia-Racconigi.[4073]
Pietro Beiamo.[4074]
Udine város.[4075]
Ugolino és Roberto Planani.[4076]
Francesco, Bartolomeo és Antonio Savorgnan.[4077]
Antonio, Francesco, Giovanni és Bartolomeo Baldana.[4078]
John Skilling.[4079]
Andrea és Mingino Carretto.[4080]
Haman Erlin.[4081]
Dietrich Weitmühl.[4082]
Guglielmo da Topalico.[4083]

4071 Szentesítette a mantovai családot a brixeni egyházmegyében fekvő egyik birtokukban. Uo. 474. sz. 1413. 5. 8. Udine.

4072 Padovai. Zsigmond nemes familiárisa. A brixeni egyházmegyében lévő Gabiano várát adományozza neki. Uo. 475. sz. 1413. 5. 11. Udine.

4073 Pancarieli ura. Ludovico di Sabaudia-Acaia herceg fia. Szolgálatai fejében 600 magyar arany éves sallériumot kapott. Mindezt addig, ameddig tart a királyi gratia. Pénze 1414. május 14-től jár neki. Uo. 482. sz. 1413. 5. 16. Udine.

4074 Nemes. Castello San Arbano ura. 200 forintnyi évjáradékkal gazdagodott. Pénze 1414. május 14-től jár neki. Uo. 483. sz. 1413. 5. 16. Udine.

4075 A lázadók vagyonát adja a városnak, amennyiben az nem haladja meg a 3000 dukát értéket. Uo. 498. sz. 1413. 5. 24. Udine.

4076 Minimum véleményes. A grófoknak hűbérbe adja Plananit tartozékaival együtt. Uo. 504. sz. 1413. Pontos dátum nélkül. Az iratot feltehetően májusban adták ki Udinében. Minimum véleményes a következő. A király 70 livre-ban korlátozza Friuli által a podestànak fizetendő adót. Uo. 505. sz. 1413. Pontos dátum nélkül. Az iratot feltehetően májusban adták ki Udinében.

4077 Testvérek. Megkapják azokat a birtokokat, amelyeket nagybátyjaiktól, Tristano és Francesco Savorgnantól, lázadásuk miatt elvettek. Uo. 1413. 5. 27. Feltre.

4078 A néhai Niccolò Baldana udinei polgár fiai. Emlékezteti Udinét, az apa a rebellis testvérpár (Tristano és Francesco Savorgnan) javaiból részekhez jutott 680 dukátért. A város védje meg az adományt. Uo. 507. sz. 1413. 5. 30. Serravalle.

4079 Az angolt Zsigmond familiárisának fogadta évi 300 aranyforintos járadékkal. Uo. 510. sz. 1413. 6. 1. Udine.

4080 A serravallei néhai Sigfrido Carretti fiai. Mentesíti őket az évi adó alól, amit apjuk nem fizetett be. Uo. 511. sz. 1413. 6. 4. Belluno.

4081 A colmári polgár Sigolsheim falut kapja adományként. Uo. 517. sz. 1413. 6. 6. Belluno. 1404-ben soltész Colmárban. CHRONICON (ALSATIAE) VII. 9.

4082 Az összes meg nem nevezett birtokát hűbérbirtokként megkapja. RI XI/1. 518. sz. 1413. 6. 6. Belluno.

4083 Megerősítette egy olyan mező megvásárlást, ami egykoron Tristano Savorgnan birtokában volt. Uo. 521. sz. 1413. 6. 6. Belluno.

Andrea da Sbroiavacca.[4084]
Cristoforo Valentini.[4085]
Stefano, Giovanni és Francesco da Mercato.[4086]
Antonio és Giacomo Cignotti.[4087]
Guglielmo da Prata.[4088]

Zálogok

Ludovoco és Niccolò da Strassoldo.[4089]
Wenzel von Spilimberg.[4090]
Carlo Albertini da Prato.[4091]
Ulrico, Artico, Rizzardo, Oderico, Dimuo, Giacomo da Porpetto.[4092]
VI. Heinrich von Görz.[4093]

[4084] Udinei kanonok. Tristano Savorgnan birtokaiból kapott egy falut és néhány kisebb birtokot. Uo. 523. sz. 1413. 6. 7. Belluno.

[4085] Tristano és Francesco Savorgnan birtokaiból adományoz az udinei kapitánynak. Uo. 532. sz. 1413. 6. 20. Belluno.

[4086] Vittorio da Mercato fiai. Gyermekei Feltréből a békétlenkedők elkobzott vagyonához jutottak a bellunói részeken. Az iratban megadják a lázadók nevét. Felsorolásuktól eltekintek. Uo. 551. sz. 1413. 7. 2. Trient.

[4087] Tristano Savorgnan birtokaiból (Mugliano, Monfalcone) kapnak. Uo. 534. sz. 1413. 6. 21. Feltre.

[4088] Tristano és Francesco Savorgnan birtokaiból kap. Uo. 535. sz. 1413. 6. 21. Feltre.

[4089] A friuli nemeseknek 500 dukátért pignorba adta Torre di Zuinót tartozékaival együtt. Uo. 484. sz. 1413. 5. 16. Udine. Rokonok *(consagwineos)* voltak. A toronyról azt írták, a király tulajdona. BB UDINE. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 315. sz. 1413. 5. 16. Udine. Zsigmond oklevele. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 254. A bejegyzés dátuma: 1413. 5. 16. Udine.

[4090] Forni di Sopra e di Sotto helységekben és Carniában valamennyi olyan jogot megkap, amit régebben Tristano és Francesco Savorgnan birtokolt, valamint összes ingóságukat Sacile gastaldátóban. Uo. 497. sz. 1413. 5. 23. Udine.

[4091] 6600 dukátot kölcsönzött Bertoldo Orsininek a királyi sereg fenntartására. Ellentételezésként adóslevelet kapott. RI XI/1. 499. sz. 1413. 5. 24. Udine. Az uralkodó szövetségesének I. Gianfrancesco Gonzaga a tanácsadója. Életére: CONIGLIO. Feltehetően az ügyletben szerepet kaphatott Cristoforo Arifabenis, I. Gianfrancesco Gonzaga titkára. Zsigmond Utinumban familiárisának nevezte ki. RI XI/1. 485. sz. 1413. 5. 17. Az első variációban 5500 dukát áll. SCHMIDT 2022, 20. sz. 1414. 3. 26-a után. Mantova. Fráter Gaspare da Mantova vallomása.

[4092] A felkelőktől visszafoglalt Tarcento várát zálogba adta 2000 dukátért a birodalom híveinek számító hat porpettói nemesnek. RI XI/1. 500. sz. 1413. 5. 24. Udine. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 255. A bejegyzés dátuma: 1413. 5. 24.

[4093] Az uralkodó VI. Heinrich von Görznek és leszármazottainak adta zálogként 16 ezer arany fejében Bellunót, Feltrét, Serravallét, Cordignanót, Zumella vikáriusságát. Mindezt a birodalomnak tett szolgálatainak fejében, főképp azokért, amelyeket a mostani háború idején vitt véghez. Abban az esetben veheti vissza, amikor a Luxemburgi Cillében 16 ezer aranyat letétbe helyez. A Regesta Imperii eredeti kötetében a német szöveg kiadási helye Belluno, a dátuma 1413. 6. 5. RI XI/1. 513a. sz. 1413. 6. 5. Belluno. Wilhelm Altmann így veszi fel első alkalommal, majd megjegyzi, június 23-án adták ki. Ennek megfelelően az 537-es számnál 1413. június 22-e a keltezés, a kibocsátási hely Feltre. Uo. 537. sz. 1413. 6. 22. Feltre. Giambattista Verci „ex registro magno veteri in cancelleria civitatis Beluni" latin nyelvű példányát közölte június 23-a alatt. VERCI XIX. Documenti 2113. sz. 1413. 6. 23. Feltre. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 783. sz. Ez a helyes időpont. Megkerestem az eredeti bejegyzést. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 79r–v. 1413. 6. 23. Feltre. Zsigmond oklevele.; Uo. Libri iurium 444. k. 16r–17v.; Uo. Libri iurium 446. k. 137v–138v. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 256. A bejegyzés dátuma: 1413. 6. 23. Feltre.

Oklevél megerősítések

Niccolò Soldonieri.[4094]
Zanobio Gerardi.[4095]
Burghard von Mansberg.[4096]
Serravalle városa.[4097]
Ludovico da San Bonifaccio.[4098]
Marocello és Raffetto da Ripe.[4099]
Vittorio és Modesto da Cesena.[4100]
Filippino da Lamen és Baldassarre da Lusia.[4101]
Francesco és Giorgio da Ponte és családtagjaik.[4102]
Kaspar von Klingenberg.[4103]
Johannes Truchess von Dissenhofen.[4104]

[4094] Az Udinéből elűzött polgárnak megerősítette azt az oklevelét, amit Ozorai Pipo állított ki neki. Eleget téve kérésének megbocsátott azokért a tettekért, amiket a mai napig (1413. május 5.) ellene, és a Német-római Birodalom kárára elkövetett. Bizonyos érdekeltsége volt Tarcento várában is, azt nem kapta vissza. RI XI/1. 479. sz. 1413. 5. 14. Udine.; ZsO IV. 587. sz.

[4095] Jóváhagyta Ozorai Pipo döntését. A temesi ispán Serravallében egy lázadótól *(Guielmini quondam ser Georgii als quondam Arpolini de Valdenono)* elkobozott házat Zanobinak *(quondam Gerardi de Florencia)* adományozott. Az eredetiben pontosan megadják az épület helyét, valamint a szomszédok nevét. Köztük van egy firenzei (Francesco Scarlatini da Firenze) is. RI XI/1. 514. sz. 1413. 6. 5. Belluno.; ZsO IV. 705. sz.

[4096] Megerősíti azt az oklevelét, amelyet a kedvezményezett 1406. november 9-én kapott Ruprecht von der Pfalz német királytól. Uo. 524. sz. 1413. 6. 10. Feltre.

[4097] A várost a Reich részének tekinti. Megerősíti kiváltságaikat és birtokaikat. Uo. 525. sz. 1413. 6. 15. Belluno. Velence ezzel nem ért egyet. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 168r–170v. 1413. 12. 10.

[4098] Rizzardo fia. Veronai gróf. Megerősíti minden hűbérében és kiváltságában. RI XI/1. 527. sz. 1413. 6. 18. Feltre.

[4099] Megerősíti a grófok kiváltságait. Uo. 529. sz. 1413. 6. 20. Feltre.

[4100] Megerősíti kiváltságaikat. Uo. 530. sz. 1413. 6. 20. Feltre.

[4101] Feltrei polgárok. Miután a magyarok bevonultak a városba, az ott raktározott velencei tulajdonú sóra rátették a kezüket. Majd az egészet Jemnisti Mikes (Mikeš Divuček z Jemniště) zólyomi kapitány utasítására eladták Filippino da Lamennek *(de Flammea)* és Baldassarre da Lusia jegyzőnek. Az elsőnek említett polgár 55 dukátot, míg a másik 70 dukátot fizetett a sóért. Helybenhagyta az adásvételt. Uo. 536. sz. 1413. 6. 22. Feltre.; ZsO IV. 778. sz. Valamint: SCHMIDT 2019a, 731.

[4102] Megerősíti a bellunói família oklevelét, amelyet IV. (Luxemburgi) Károly adott ki. Nem sorolom fel az összes nevet. RI XI/1. 538. sz. 1413. 6. 22. Feltre.

[4103] Megerősíti kiváltságait. Uo. 538a. 1413. 6. 23. Feltre.

[4104] Neki és családtagjainak megerősíti kiváltságait. Uo. 539. sz. 1413. 6. 23. Feltre.

Kegyelmi ügyek

Artico da Castello.[4105]
Artico, Pagano, Gabrielle és Guido da Porcia.[4106]
Sigismundus Ungarus.[4107]

A fegyverszünethez köthető rendelkezések

III. Pandolfo Malatesti Lombardia irányába vonul a bresciai részek felé. Zsigmond szerint ez a fegyverszünet megsértése.[4108]
Gemona fennhatósága alatt marad Buja és Artegna gastaldato.[4109]

Nemzetközi- és birodalmi ügyek

Genova városa.[4110]
Heinrich von Plauen.[4111]
III. Wittelsbach (Szakállas) Lajos.[4112]
Ludwig von Teck.[4113]

[4105] A friluli nemes társaival egyetemben számos erőszakos tettet követett el. A Luxemburgi viszont 20 ezer dukát lefizetése után megenyhül irántuk, utalva régebbi szolgálataira, amelyeket a Reichnek, valamint az aquileiai egyháznak tett. Tarcento várán kívül visszakapja birtokait. Uo. 480. sz. 1413. 5. 14. Udine.

[4106] A grófokat újból a jóindulatába fogadja, vagyonukat visszaszolgáltatja. Velence részéről bekerültek a castellettói fegyverszünet szövegébe. A bejegyzés oldalán ezt olvashatjuk: „hec littera non est extracta". Uo. 481. sz. 1413. 5. 16. Udine.

[4107] Megkegyelmez a rablásért elítélt magyarnak. Uo. 519. sz. 1413. 6. 6. Belluno.; ZsO IV. 712. sz.

[4108] RI XI/1. 477. sz. 1413. 5. 13. Udine.

[4109] ASC GEMONA. Busta 716. sz. 1413. 5. 13. Udine. Zsigmond oklevele.; RI XI/1. 495. sz. 1413. 5. 19. Udine.

[4110] V. (Bölcs) Károly francia király oltalmát választották. Most viszont vissza akarnak kerülni fennhatósága alá, aki minden olyan szerződést, amit a város megkötött, érvénytelennek nyilvánít. Uo. 478. sz. 1413. 5. 14. Udine.

[4111] Szemrehányást tesz a Német Lovagrend nagymesterének, mert szerződésükkel ellentétben 1413. április 2-án Frankfurtban nem fizette ki azt a 12 500 Schock cseh garast, amit erre az ünnepélyes alkalomra szánt. Uo. 491. sz. 1413. 5. 17. Udine.; JOACHIM–HUBATSCH I/1. 1934. sz.; ZsO IV. 601. sz.; RI XI/1. 496. sz. 1413. 5. 20. Udine. Zsigmond júniusban újfent mérgelődött a fizetés negligálása miatt. Uo. 528. sz. 1413. 6. 18. Feltre.; JOACHIM–HUBATSCH I/1. 1955. sz.; ZsO IV. 769. sz.

[4112] Nemtetszését fejezi ki a rajnai palotagrófnak, mert Elszászban, különösen a maulbronni meg a selzi kolostorok, az egyházi- és világi alattvalókat gyakran adókkal terhelik, továbbá a Rajna folyón a Strassburg és Speier között utazó kereskedőknek a korábbinál magasabb vámokat, valamint illetékeket kell fizetniük. Elrendeli a panaszok orvoslását. RI XI/1. 516. sz. 1413. 6. 5. Belluno.

[4113] Az aquileiai pátriárka engedélyezze Johannes Öttlinger prágai kereskedőnek és embereinek, hogy a Velencében vásárolt áruikkal vámmentesen szállhassanak partra az Auqileia városával szomszédos kikötőkben. Uo. 533. sz. 1413. 6. 21. Feltre.

Egyéb

Wolfgang.[4114]
Clemente Miari.[4115]
Niccolò Marini.[4116]
Serravalle városa.[4117]

A kormányzáshoz sorolom a fegyverszünet határozatait negligáló lépések okán elrendelt vizsgálatokat. A Terrafermán folyamatosan sorjáztak a problémás helyzetek. Oderzóban néhány nappal a tregua ratifikálását követően Guglielmo da Prata a város közelében lévő egyik malomtulajdonosnak megtiltotta, hogy a birodalmi területekről nem vihet oda gabonát őröltetni *(ex parte imperii non debeat macinare)*.[4118] Később a friuli nemesnek erre a mulinóra fájhatott a foga, hiszen meg akarja szerezni.[4119] Francesco Foscari velencei követnek hálátlan szerepben kellett bizonyítania. Hiába a fegyverszünet, amíg Zsigmond Itáliában, addig érezhető ellenszélben végezte munkáját. Egy-egy falu joghatóságának a rendezésénél a tregua aláírásakor fennálló helyzet adta az alapot. Aztán a nézeteltérést vagy sikerült elsimítani, vagy nem. Jó példa erre két vár (Frattina, Salvarolo) kérdése, továbbá bizonyos falvak joghatósági hovatartozása Portobuffolé és Motta között.[4120] A súrlódások arra sarkallták Zsigmondot, jelölje ki azokat, akik kivizsgálják a vitás kérdéseket. A király Wenzel von Spilimberg mellé Guglielmo da Pratát választotta. Isztriában Bartolomeo Savorgnan lett az embere, míg Dalmáciában Eberhard zágrábi püspök. A főpap Szent Bertalan napjáig (augusztus 24.) kapott időt a feladatra. A Luxemburgi elvárta, a Köztársaság szintén nevezze ki megbízottait.[4121]

[4114] Scolaris. Johannes de Lok fia. Engedélyezi, hogy az aquileiai patriárkához forduljon előzetesen egy olyan szabaddá váló beneficiumért, amit a jövőben megkaphatna. Uo. 508. sz. 1413. 5. 31. Serravalle.

[4115] Paolo Miari fia. Bellunói kanonok. Egy egyházi javadalom átadását parancsolja számára a feltrei- és bellunói püspöknek (Enrico Scarampi), meg a káptalannak. DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 748. sz. 1413. 6. 4. Belluno. Zsigmond oklevele. Regesztája: BRESSLAU 11. sz.; RI XI/1. 512. sz.

[4116] Bellunói kanonok. Az uralkodó egy egyházi javadalom átadását parancsolja számára a feltrei- és bellunói püspöknek (Enrico Scarampi), meg a káptalannak. Uo. 513. sz. 1413. 6. 4. Belluno.

[4117] Nyugtatja Serravalle városát a karácsony óta érkezett borról/adóról. Uo. 520. sz. 1413. 6. 6. Belluno.

[4118] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 127v–128v. 1413. 4. 29. Kiadása: LJUBIĆ VII. 107–110. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 278. sz. Hibás dátummal.; ZsO IV. 501. sz.

[4119] Feltételezem, ugyanarról a malomról lehet szó. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 126v–127v. 1413. 7. 9.

[4120] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 139v. 1413. 6. 11.; Uo. 141r–v. 1413. 6. 19.; Uo. 142v. 1413. 6. 26.; Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 126v–127v. 1413. 7. 9.

[4121] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 142v. 1413. 6. 26.

1413. július 9-én Velence, Bernabò Loredan társaságában Marco Veniert küldte a mottai részekre Zsigmond embereivel egyeztetni.[4122] A perpatvar megoldásához vezérfonalnak a fegyverszünet idején fennálló állapotot képzelték. Mihelyt Portobuffolé felügyeletét Guglielmo da Pratára bízták, azonnal jöttek a problémák. A város joghatósága alá akart vonni bizonyos villákat. A következőképpen érvelt. Ozorai Pipo megszerezte Portobuffolét, így az ezek feletti hatalmat is. Riposztjukban a velencei követek ellentmondtak a nemesnek. A tregua megkötésekor ezek a Köztársaság fennhatósága alatt álltak, az egyezség értelmében maguknak akarják. Motta tartozékának tekintik.[4123] A két castello esetében (Frattina, Salvarolo) hasonlóak az argumentumok. Ezeket a friuliak megszállták, ellenben a fegyverszünet életbelépésekor, sőt már előtte is, ők birtokolták. Visszakérik a két erősséget.[4124] Valójában ügyesen joghézagot próbáltak keresni. Azt ugyanis Castellettóban nem határozták meg, mi legyen azokkal, amelyeket oda-vissza elfoglaltak egymástól. Az egyezségben ugyan egyértelműen az 1413. április 17-i állapotokat tekintették alapnak, de a kétes helyzetekben mindkét oldal bepróbálkozott.

Sokan sejthették, Tristano Savorgnan személye további konfliktusokat generál. Az alaphelyzet, miszerint testvérével (Francesco) belefoglalták a treguába azt jelentette, egyik fél sem támadhatja őket. Nem így történt. Ariis meg Pinziano váraihoz Friuliból nem engedtek szállítani sem élelmiszert, sem mást. Parasztjaikat, más alattvalókkal egyetemben, akadályozzák munkájukban. Megparancsolták Antonio Contarininek és Tomaso Mocenigónak, mihelyt a Luxemburgi elé kerülnek, tájékoztassák. A király tiltsa le az atrocitásokat.[4125] A rebellis 1413 júliusában sérelmeit egy feljegyzésben *(cedula)* küldte el a velencei megbízottaknak. Kereskedelmi kérdésekben sem sikerült mindenben megegyezni. A lagúnák városában a livenzai merkátoraiktól értesültek, nem engedik őket fákat *(legnami)* szállítani.[4126] Bernabò Loredan és Marco Venier arra szólította fel a másik fél képviselőit (Wenzel von Spilimberg, Guglielmo da Prata), rendezzék a helyzetet, hiszen az akadályoztatás ellentmond a castellettói határozatoknak.[4127]

Kövessük tovább a kiküldöttek munkáját. Velence több ügyben tiltakozott Zsigmond embereinél (Guglielmo da Prata, Wenzel von Spilimberg), akik mellett a pátriárka, az aquileiai egyház, a városuk delegáltjaiként fáradozó udinei polgárok

[4122] Mindketten lovagok.

[4123] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 126v–127v. 1413. 7. 9.

[4124] A szövegben ezt olvashatjuk: „in illis continue habuimus gentes nostros". Uo.

[4125] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 131v. 1413. 5. 12.

[4126] Ez a bellunói és feltrei részeken történt.

[4127] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 126v–127v. 1413. 7. 9.

(Andrea Monticoli, Niccolò di Torso) erősítették a királyi oldalt. Több ügyben tiltakoztak. Nehezményezték a mottai podesteria alá tartozó Gorgó villa, Navolè, Sala Ronchi, Chiarano, plusz az egyéb helyeken történteket. Szüntessenek be minden kísérletet a tregua megtörésére, hiszen azok az aláírás napján Velence alá tartoztak. Adják vissza a két castellumot (Frattina, Salvarolo), együtt Abbazia di Sestóval. Belluno meg Feltre törölje el az új adókat, amelyeket a velencei merkátorokra szabtak ki kereskedésüket gátolva. Hagyják békén Tristano Savorgnan, Francesco Savorgnan, feleségeik, továbbá embereik *(fattori)* olyan javainak zargatását, amelyeket a ratifikálásakor már birtokoltak. Ettorét se bolygassák kanonoki feudumában *(nel possesso del suo feudo canonicale)*.[4128]

A Köztársaság megbízottainak tiltakozása, együtt a trevisói és a cenedai területek provizoraival (Barnabò Loredan, Marco Venier), egyelőre nem jártak sikerrel.[4129] Az iratok kibocsátási helye (Navolè, Motta) azt mutatja, a bizottság tagjai in situ kísérelték kivizsgálni a panaszokat. Jól látszik, a Luxemburgi oldalán álló városok (Belluno, Feltre) alaposan kihasználták a helyzetet. Egyszerűen rátették a kezüket a Velence gazdasági érdekeltségeire. Coneglianóban sem mehetett minden rendben. Miként említettem, nem tudták bekebelezni, de a hozzá tartozó földeket igen. 1413. augusztus 23-án a nagyobb tanács követsége az adók mellett a magyar király által elfoglalt területekről tárgyalt.[4130] Azt gondolhatnánk, én mindenképpen, Zsigmond elfogultan viselkedett az eléje kerülő ügyekben. Ezt nem lehet kizárni, ellenben nem mindig ítélt szövetségesei javára. Feltrének nem engedélyezte, hogy Primolano falu lakóitól a szokásjogtól eltérően új, igazságtalan szolgáltatásokat követeljen.[4131] Szeptemberben sem csitultak a kedélyek. A Köztársaság Odoricót küldte Udinébe, Gemonába, Venzonébe, Tolmezzóba. Panasszal élt, mert ezek a városok nem engedték a Latisana felé tartó, Velencébe készülő kereskedőket. Más útvonal választására kényszerítették őket, jóllehet ez nem konveniál a tregua szellemével.[4132]

Isztriát ugyancsak elérte a vita. Úgy a Köztársaság, mint IV. Ludwig von Teck az állította, Castelletto előtt ő birtokolta Bujét, Rozzót, Colmót. A Luxemburgi Bartolomeo Savorgnanra bízta a vizsgálatot. Elrendelte, a nyomozás lezárásakor ke-

[4128] Tristano Savorgnan fia.

[4129] PREDELLI III. Libro X. 182. sz. (Az eredetiben: 175. sz.) 1413. 7. 17. Navolè. Barnabò Loredan és Marco Venier oklevele.; Uo.: 183. sz. (Az eredetiben: 176. sz.) 1413. 7. 18. Motta. Barnabò Loredan és Marco Venier oklevele. Regesztája: ZsO IV. 875. sz. Hibás kiadási hellyel.

[4130] VITAL 1914, 169. Valamint: ZsO IV. 1001. sz.

[4131] VERCI XIX. Documenti 2114. sz. 1413. 6. 25. Trient. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 540. sz.; ZsO IV. 786. sz.

[4132] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 133r. 1413. 9. 24.

rüljenek vissza jogos tulajdonosukhoz.[4133] A vizsgálódás során kiderült, a pátriárka ragaszkodik a várakhoz, hiszen ezeket Zsigmond visszaszerezte, ellenben a másik fél a fegyverszünet alapján magának vindikálta, hiszen amikor a király kivonult a félszigetről, elfoglalták a castellókat.[4134] A huzavona nem ért véget. Feltrében Francesco Foscari Isztriáról tanácskozott a trienti érsekkel (Georg von Liechtenstein), valamint a Luxemburgi két küldöttével a három erősségről. Megtudtuk, az uralkodó embere (Bartolomeo Savorgnan) Pinquentében sok tanúval beszélt, akik Zsigmond álláspontját támasztották alá.[4135] Az ellenlábas másképpen érvelt. Jóval régebb óta bírják a várakat, valamennyi őket illeti.[4136]

Az egymásnak feszülés másik szép példája Popecchio ügye. A capodistriai podestà és kapitány, együttesen Raspo capitaneusával, írtak a Friuliban várakozó velencei követeknek. Miután a magyarok megszállták a „foveam de Popechio", a Luxemburgi átadta azt Pancrazio della Iama felügyeletére, ellenben a falu a Köztársaság birtokában maradt. A kettős hatalom felszámolása gyorsan elindulhatott, hiszen a Luxemburgi kiválasztottja később már a villát is akarta. Triesztben hármas bizottságot alakítottak. Egy ember a királytól, egy a pátriárkától egy Velence részéről. Egy mediátor, aki Ozorai Pipo lett. Végül semmi sem változott. A fovea Pancrazio della Iamánál, a villa a lagúnák városánál.[4137] Máshol bizonyos rosszéletűek Labinból meg Oprtalj városkákból Poláig nyomultak. Nagy- és kis állatokat raboltak, számos foglyot szereztek. Mindezt már a tregua után, április 22-én. Mások Petrapilosa várából portyáztak, egészen Piranóig. Fosztogatva komoly károkat okoztak.[4138]

Dalmáciába Velence küldte el az egyezség szövegét. Írtam, Zárában 1413. május 2-a előtt kapták a hírt. Erről tájékoztatták Szerdahelyi Ders Mártont.[4139] Miért őt? Miért pont ekkor? Mert április 30-án Ostovicából megtámadták Vránát, négy embert elfogtak, sok állatot elhajtottak. Tettükkel megsértették a friss treguát. Arra kérik, érje el a rabok szabadon engedését.[4140] A sebenicói rektor azzal

---

4133 MNL OL DF. 287745. sz. 301r. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint nem sokkal 1413. április 22-e után adták ki. HEIMPEL 1932, 37. sz. Regesztája: ZsO IV. 481. sz.

4134 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 136r–137v. 1413. 6. 6.

4135 A szövegben ezt olvashatjuk: „Bartolomeus de Sovrignano iverat Pinguentem et acceperat quamplures testes in favorem suum".

4136 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 139v. 1413. 6. 11.

4137 Uo. 136r–137v. 1413. 6. 6.

4138 Uo. 127v–128v. 1413. 4. 29. Kiadása: LJUBIĆ VII. 107–110. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 278. sz. Hibás dátummal.; ZsO IV. 501. sz.

4139 A levelet április 24-e előtt küldték. Szerdahelyi Ders Márton ekkor báró. ENGEL II. 230. A levél külső oldalán egykorú bejegyzésként ezt olvashatjuk: „Spectabili et egregio viro amico carissimo Martino bano". Ugyanitt későbbi levéltári feljegyzésként ez áll: „Dersffy de Zerdahel".

4140 MNL OL DL. 10065. sz. 1413. 5. 2. Zára. Giacomo Trevisan zárai ispán és Egidio Morosini zárai kapitány oklevele. Regesztája: ZsO IV. 527. sz.

a felszólítással kapta a tregua szövegét, hogy azt tartsák be.[4141] Nelipicsi János cetinai ispán viszont nem sokat törődött a nagypolitikával. Mentségére, az atrocitások 1413. április 16-án történtek, „cum morlachis et aliis suis gentibus erectis vexillis suis" Sebenico környéket kirabolták, megdúlták, felgyújtották, az állatokat elhajtották. A Köztársaságnak Radichio Sisgorich számolt be a hatalmaskodásról. Őt városa bízta meg a jelentéssel.[4142] A Köztársaság küldötte (Lorenzo Lonzi) Sebenicumban hallgassa ki a károkról a rektort, a tanácsot,[4143] továbbá a polgárokat, majd Velence levelével menjen Nelipicsi János, cetinai comeshez. Szólítsa fel, kárpótolja a veszteségeket. Ők békében akarnak vele élni.[4144]

Francesco della Segának jutott a helyzet további tisztázása. Zsigmondhoz küldték. Francesco Bevanzano jegyző már járt az uralkodónál,[4145] tőle tudják, a Luxemburgi számos emberét menesztette teljes felhatalmazással Dalmáciába, Sebenico kormányzója és Nelipicsi János cetinai ispán közti konfliktus megoldására, akinek szándékában áll Sebenicum környékének elfoglalása, de hasonló a terve Scardonával, mi több az Ostrovicához tartozó falvakkal is. Francesco della Sega tájékoztatta megbízóit, a comes az ügy tisztázására követet küld 1413. június 20-ra. A Köztársaság szintén odavezényli emberét a békés egyeztetés reményében, a fegyverszünet határozatainak megfelelően.[4146] A lagúnák városa részéről a zárai kapitányt (Egedio Mauriceno) jelölték ki tárgyalni.[4147]

A vita tárgyáról konkrétabban a Francesco Bevanzano jegyzőnek adott commissióban olvashatunk. Velence értesítette a sebenicói rektort a fegyverszünetről. A magyar király alattvalóival éljenek békében. A város első embere írt Nelipicsi János cetinai ispánnak, miszerint tartsa be a megegyezést. A comes viszont nem állt el seregének összegyűjtésétől annál a bástyánál, amit elkezdett építteteni.[4148] Levelében kijelentette,[4149] tud a tregua aláírásáról, ellenben a Luxemburgi őt erről nem

---

4141 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 123v–124v. 1413. 5. 25.

4142 Városi polgár volt *(egregius vir et civis)*. 1421-ben Sebenicóban a Szent Domonkos egyházának prokurátora. HILJE, 73. 1443-ban a város examinatora. Uo. 81. 1432-ben követ Velencében. KOLENDIĆ, 160.

4143 A szövegben ezt olvashatjuk: „totam comunitatem". Ezt értelmezem tanácsnak, hiszen a polgárokról külön tesznek említést. Tévedhetek is!

4144 AS VENEZIA. Colleggio, Commissioni, Registri 1. 118v–119r. 1413. 5. 3.

4145 Említettem, a követet május végén küldték a királyhoz, akiről azt sejtették, Sacilében, vagy Bellunóban találhatják. Uo. 125r. 1413. 5. 30. Jeleztem, előtte Francesco Bevanzano jegyző járt Zsigmondnál. 1413. május 25-én küldték az uralkodóhoz. Uo. 123v–124v. 1413. 5. 25.

4146 Uo. 125r. 1413. 5. 30.

4147 Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 135r. 1413. 6. 2. Kiadása: LJUBIĆ VII. 121–122. Regesztája: ZsO IV. 693. sz.

4148 A szövegben ezt olvashatjuk: „non cessavit exercitum suum congregare in illa bastia, quam dictus comes Iohannes inciperat construi facere in districtu Sibinici".

4149 A sebenicói rektornak címezte.

értesítette. Végül megerősítette a fentebb említett tervét a bastia konstruálásáról.[4150] Azokat a sebenicói földeket, amelyeket egészen a Krika folyásáig *(usque decursum fluminis Carche)* elfoglalva tart, nem fogja átadni. Ezt a szöveget a Köztársaság megbízottja mutassa be a királynak, aki szorítsa rá a comest a jogtalanságok beszüntetésére.[4151] Nem kifejezetten a treguához kapcsolható kilengés, ám mindenképpen érdekes. A nemrég megszerzett vidékekről felhatalmazás hiányában sokan megjelentek a vetélytárs földjén *(recesserunt et iverunt)*. Írjanak Veronába, Padovába, Vicenzába, Veronába, meg egyéb helyekre. Az elcsámborgók a kikiáltástól számított egy hónapon belül saját érdekükben menjenek haza. Ha nem, akkor a rektorok ellenségként kezeljék őket.[4152]

Az obsitosok

A castellettói fegyverszünet hatása hamarosan megmutatkozott a szembenálló felek létszámában.[4153] Csapataink egyik része visszatért Hungáriába, valószínűleg több lépcsőben. Logikusan ők lehettek a legtöbben. Kivonulásuk egy időben lehetett Zsigmond északi útjának kezdetével, ahová Ozorai Pipo elkísérte. Velencében úgy fogalmaztak, a király a bozeni részeken gyakorlatilag semmilyen sereggel nem rendelkezik.[4154] Ez elfogadható, de ne felejtsük el, amit a számokról gondolok. Egy tetemes létszámú kíséret csöppnyinek tűnhet a több ezer főhöz szokott velencei szemeknek.[4155] III. Pandolfo Malatesti követének adott velencei válasz szerint a Luxemburgi Trientbe készül. Innét az osztrák és a bajor hercegek támogatásával, VIII. Amédée de Savoie szavojai gróf segítségével, az irány Como, ezt követően Monza, ahol megszerzi a vaskoronát, ezt követően a direkció Milánó lesz.[4156] A hazatérők, plusz a tovább vonulókon kívül hagyhattak magyar katonákat Friuliban. Gondoljunk Cenedára meg Serravallére. A Konstanzba küldött velencei követek egyik tennivalója közé tartozott a két vár békés visszaszerzése.[4157] Pár százan lehettek, oldalukon a szövetségeseikkel. Senkit sem ismerek közülük név szerint.

4150 1413. május 7-én és 9-én írt a sebenicói rektornak.

4151 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 123v–124v. 1413. 5. 25.

4152 Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 50. 17v. 1413. 7. 7.

4153 Az alcímre: a szerző itt – immár nyolcvanötödik alkalommal oly szellemesen – a Abschied szó magyar változatával operál.

4154 A szövegben ezt olvashatjuk: „in partibus Bolzani et secundum informationem, quam habemus, cum minima, ymo quasi nulla quantitate gentium". AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 147r. 1413. 7. 28.

4155 Számukról semmit sem tudok.

4156 AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 142v–143r. 1413. 6. 26.; Uo. 147v–148r. 1413. 7. 28.

4157 Uo. Registri 7. 2r–4r. 1418. 3. 6. Regesztája: ZsO VI. 1600. sz. Valamint: TOMASI 2002, 69.

A másik két variációra csupán egy-egy plasztikus példa. Gyulafi Rátoldi/Rátóti Zsigmond a Luxemburgival érkezhetett. 1412. november 17-én Bihácson találjuk. A következő évben Friuliban harcolt. 1413. június 18-án viszont már Magyarországon volt. Szentpéterdörgicsén le akarták mészárolni. Familiárisai közül néhányat nyíllövéssel megsebesítettek, ő viszont túlélte a kalandot. Egy 1415. április 24-én Konstanzban kiadott oklevélben ez áll: „Refert maiestati nostre fidelis noster dilectus egregius Sigismundus filius Gyule de Rathold".[4158] Ezek szerint újból felkerekedhetett. Meg sem állt a zsinat városáig. Örömmel hiszek Kézai Simonnak. Ősei jövevény nemesként Itáliából települtek Magyarországra.[4159] Baracskai Loránd ellenben a friuli, valamint az isztriai harcok után Lombardiában, Szavojában, Franciaországban, Aragóniában, Angliában, Németországban szolgálta a királyt.[4160]

Picinykével könnyebb a velenceiek vizsgálata. Náluk is megkezdődött a csapatok racionalizálása. Írtam, 1413 májusában Pietro Contarinit és Francesco Garzonit vezényelték Latisanába, ahol alaposan leapasztották a létszámot. Zecchino da Bagnacavallónak 100 provisionatus mellett egy lándzsát hagytak. Az ott állomásozó katonák számát rajtuk kívül 200 pagára csökkentik.[4161] Mottába szintén Pietro Contarinit küldték.[4162] Commissiója értelmében az erődben 150 paga maradhatott. Ezt elegendőnek vélték a biztonságos őrzésre *(pro custodia et pro securitate tam Roche, quam terre)*. A többit elbocsátották.[4163] Oderzóban 60 paga fenntartását látták kívánatosnak. Ebből fellegvárba *(Roche)* 40, a castellumba *(Castellario)* 20 kerüljön. A többiekre nem tartottak igényt *(relique page cassentur in totum)*. Coneglianóba 100 pagát szánnak három tapasztalt conestabile vezetésével. Másokat elküldtek.[4164]

Érdemes nyomon követni III. Pandolfo Malatesti sorsát. Hamarosan kiderül, miért ebben a fejezetben vázolom fel mi történt vele. A zsoldosvezér a treguát követően azonnal haza akart menni dolgai rendezésére. Velence nem véletlenül támogatta tevőlegesen a milánói herceggel történő békekötését.[4165] Egyrészt ekkor

[4158] MNL OL DL. 43186. sz. 1412. 11. 17. Bihács. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2963. sz. A hatalmaskodás „honorabilis vir dominus David custos ecclesie Albaregialis" nevéhez és embereihez köthető. MNL OL DL. 43278. sz. 1415. 4. 24. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 546. sz. Valamint: ENGEL II. 92.

[4159] KÉZAI. Függelék. I. fejezet.

[4160] A zsinat városában Késmárki György szebeni prépost és királyi alkancellár familiárisa. MNL OL DL. 73246. sz. 1418. 3. 8. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 1604. sz. Valamint: C. TÓTH 2013, 61. Továbbá: BÁRÁNY 2004, 8.

[4161] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 123r. 1413. 5. 9.

[4162] Útközben megjárta Oderzót és Coneglianót.

[4163] Az intézőt *(massarius)* is elküldték.

[4164] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 125v. 1413. 6. 16.

[4165] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 129r. 1413. 5. 2.; Kiadása: DOCUMENTI (PANDOLFO). 24 sz. 1413. 5. 2. Velence.; Uo. 25 sz. 1413. 5. 2. Velence.

még javában a Köztársaságnak szolgált, másrészt nem szerettek volna elveszíteni egy sikeres hadvezért, még békeidőben sem. A condottiere valójában nem akart elmenni. Ezt ő mondta Paolo Leoni lovagnak, akit azért küldtek hozzá, derítse ki szándékait. Ezután kezdődött el a disputa a fizetségéről.[4166] Felvetették, szolgáljon akár fél zsoldon, vagy szolgálata felfüggesztésével *(sub expectatione)*, legalább addig, amíg Zsigmond Itáliában tartózkodik. Amúgy nyitottak minden más lehetőségre.[4167] Megjegyzem, 1412 februárjában már egyszer kölcsönösen meghosszabbították condottáját. Akkor három hónapra szerződött, és ugyanennyi időt helyeztek kilátásba *(de respectu)*. Pénze az előző megegyezéshez képest nem változott.[4168] Újabb szerződése 1000 lándzsáról szólt, hat hónapos időtartamra, 1413. május 1-től egészen október végéig. Lándzsái négy dukát/hó fizetséghez jutnának. Két hónapra előre jönne a pénz, azután havi lebontásban.[4169]

A jóval alacsonyabb lancea bért a fegyvernyugvás magyarázza. Katonáival a bresciai, illetve a lombardiai részekre mehet, visszaszerezheti földjeit, erősségeit. Háborúzhat bárkivel, kivétel Zsigmond, mivel a zsoldosvezért szintén beemelték a fegyverszünet szövegébe. Ezt muszáj figyelembe vennie.[4170] Jeleztem, a Luxemburgi miután értesült a kisebbik Malatesti északi irányú mozgolódásáról, még Udinéből üzent Velencének.[4171] III. Pandolfo Malatesti Lombardia felé vonul a bresciai földek felé. A király kijelenti, ez bizony a fegyverszünet megsértése. Ügyes riposzt jön. A condotiere már nem szolgál nekik, független tőlük *(a nobis absulutus in sua libertate remansit)*. Hatalmas urak, gazdag városok kérésének tett eleget. De mindenképpen emlékeztetni fogják, ne térjen el a tregua szellemétől.[4172] Az érvelést örömmel alkalmazták. Ruggero da Perugiát Bolognába akarták csábítani. A pápai legátus (Ludovico Fieschi) és Bononium vezetői szerették volna megszerezni. Velencéből – most már mondhatjuk – a szokásos válasz ment Szabadon azt tehet, amit akar, nem tartozik hozzájuk.[4173] Látszik, akár teljes zsoldos kompániákat a szélnek ereszthettek condottájuk lejártával. Felesleges volt lábon tartani több ezer katonát. A kisebbik Malatesti

[4166] Erre április végén kerülhetett sor. Először az elmaradt pénzről akartak egyeztetni. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 178v. 1413. 4. 28.

[4167] Uo. Secreti, Registri 5. 126v. 1413. 4. 28.

[4168] Uo. 113r. 1413. 2. 19.

[4169] A szövegben ezt olvashatjuk: „paga duorum mensium ante tractum et postea fiant solutiones de mense in mensem".

[4170] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 127r. 1413. 4. 29.; PREDELLI III. Libro X. 176. sz. (Az eredetiben: 160. sz.). Kiadása: LJUBIĆ VII. 107–110.; DOCUMENTI (PANDOLFO). 21. sz. A Morosini-kódexben a számoktól eltekintve hasonlókat olvashatunk. MOROSINI I. 63/804.

[4171] A király Udinéből küldött levelet 1413. május 8-án.

[4172] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 132r. 1413. 5. 14. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 281. sz.; ZsO IV. 589. sz. Valamint: RI XI/1. 477. sz. 1413. 5. 13. Udine.

[4173] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 139r. 1413. 6. 9.

végül elfogadta az újabb szerződést, de azonnal alkudozni kezdett. Kéthavi illetményét adják oda előre kölcsönként.[4174] Minden egyes hónapban, amíg a szerződése tart, 800 dukáttal kapjon kevesebbet, tehát csupán 3200-at. Igent mondtak.[4175] Nyilvánvalóan nem került plusz pénzükbe, ráadásul gesztust gyakoroltak a testvérpár irányába. Amikor Carlo Malatesti azt kérte testvérétől, segítse ki 500 lovassal Riminiben, ezt szintén engedélyezték.[4176]

Buongiorno Dio! Lo sai che ci sono anch'io

1413 júniusának a végén Zsigmond észak felé vette az irányt, ahol először a két osztrák herceggel tárgyalt. 12–15 ezer lovasnyi támogatásról győzködte őket.[4177] Később Churban a kantonok képviselőivel egyezkedett.[4178] Ezután visszatért Itáliába, ahol Lombardiában, Filippo Maria Visconti birtokain áthaladva folytatta útját. Milánó első embere attól való félelmében, hogy a Luxemburgi fegyveresen beavatkozik Itália ügyeibe, elküldte embereit Vencelhez, aki még ekkor is német királynak tartotta magát. Ő bezzeg nem habozott elismerni a valamennyi privilégiumát, amelyeket Gian Galeazzo Visconti meg Filippo Maria Visconti kaptak. Miért nem Zsigmondot kereste? Nála már egyszer próbálkozott. 1412 decemberében két hívén (Pietro Grossi paviai püspök, Bartolomeo Falconi) keresztül próbálta elérni, iktassa be a hercegség feudumába, beleértve a Malatestik kezén lévő Bresciával, Pavia és Angera grófságaival. A követek végül nem indultak útnak.

A következő év februárjában Niccolò Capello futott be Majlandba. A velencei diplomata egy Zsigmond ellenes ligába akarta bevonni a herceget. A Luxemburgi ügyesen lavírozott az Appennin-félsziget belpolitikai Szkülláі meg Kharübdiszei között. Válaszként 1413. március 6-tól Giovanni Vinatit tekinti Lodi első emberének, augusztus 19-én pedig a comói Luterio Ruscát nevezte ki birodalmi vikáriusának. Crema első emberéből (Giorgio Benzon) hasonlóan vicario imperiale lett. Mindhárman joggal féltek Milánó expanziós törekvéseitől. A Luxemburgi nem véletlenül bukkant fel – kis tiroli kitérővel – Lombardiában, ahol a triumvirátus mellett,

[4174] A szövegben ezt olvashatjuk: „pagam duorum mensium, videlizet maii et iunii presentis".

[4175] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 142v–143r. 1413. 6. 26.; Uo. 143r. 1413. 6. 27.

[4176] Uo. 142v–143r. 1413. 6. 26.

[4177] Az alcímre: a szerző itt – immár nyolcvanhatodik alkalommal oly szellemesen – Toto Cutugno slágerének (L'italiano) egyik soráról azt gondolja, a konstanzi zsinat megszervezése okán tett fáradozásai közben hasonlóan érezhetett Zsigmond. Hevenyészett fordításomban: Jónapot Isten! Tudod, hogy én is itt vagyok. A szerző – oly szomorúan – így tiszteleg Salvatore Cutugno előtt (1943–2023), aki valóban egy L'ITALIANO VERO volt, csupa nagybetűvel.

[4178] HÖNSCH, 177–178.

XXIII. Jánossal hosszasan egyezkedett Lodiban. Milánó kárára gyűjtött szövetségeseket. Egy keltezetlen levelében, feltehetően 1413 nyarán, az itáliai uraknak meglebegtette, a birodalom jogainak helyreállítása és a lázadók megleckéztetése végett a következő augusztusban fegyveres erőivel Lombardiába készül.[4179]

Zárásként jöjjön a kedvencem! Cremona urának (Cabrino Fondulo) engedélyezte egy studium generale felállítását. Nyilvánvalóan szellemi rivalizálásnak szánta a paviai (Visconti fennhatóság), továbbá a padovai (velencei uralom) egyetemeket piszkálandó.[4180] De nem ez volt a legjelentősebb szellemi tevékenysége Itáliában. 1413. október 30-án, nem várva XXIII. János beleegyezésére, bejelentette a konstanzi zsinat összehívását.[4181] Nyugodtan kijelenthetjük, az egyházszakadás megszüntetését a 15. századi Európa legjelentősebb politikai sikerének tekinthetjük. Ez elsősorban Luxemburgi Zsigmond nevéhez köthető. Addig viszont hosszú hónapokig tartó diplomáciai egyeztetések vártak rá. 1414. június 29-én hagyta el Itáliát.[4182] Hiába ígérgette, csak 17 év múlva tért vissza.[4183]

www.szentkorona.gov.hu

Az velencei háborúban résztvevő felek homlokegyenes társadalmi- és politikai berendezkedést képviseltek.[4184] Egyik oldalon a városállam, a másikon a királyság. A gazdasági erő tekintetében Velence irányába billent a mérleg. A pestisjárványig Európa egyik legnagyobb városának számított a maga 120–160 ezer fős lakosságával.[4185] A 14. század harmincas éveitől a 16. század első harmadáig lenyűgöző gazdagsági potenciál jellemezte. Bankjainak, kereskedelmének, kikötőinek, hajóinak, levantei érdekeltségeinek köszönhetően összekötő kapocsként működött Európa meg a Mediterránum között.[4186] Gályáik Flandriát érintve Londonig vitorláztak. A Földközi-tengeren Kréta szigete, Bejrut, Zaffo, Alexandria városai számítottak a leggyakoribb úti céloknak. A mai Görögország területén túl, lerakataik voltak keleten. Az oszmánok-

4179 MNL OL DF. 287745. sz. 290v–291r. Dátum és kiadási hely nélkül. 1414 augusztusa előtt. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 937. sz. Valamint: STORIA (MILANO), 165–166.

4180 Uo.

4181 FINKE I. 170–174.

4182 Érthetjük ezen a mai fogalmaink szerinti Olaszországot, de Szavoja Itáliához tartozó részét is. Ezen a napon Saint-Maurice-ben van. E. KOVÁCS 2021b, 156.

4183 1431. november 6/7-én érkezett Varesébe. Uo. 157.

4184 Az alcímre: a szerző itt – immár nyolcvanhetedik alkalommal oly szellemesen – igazi hazafiként domain nevet foglalt a magyar királyságnak.

4185 A pestisjárványt követően ezt a számot 1530 tájára érték el újból.

4186 KNAPTON, 132.

tól fenyegetett vidékekkel élénk áruforgalmat folytattak. A 15. század elejére megszereztek számos, az addig egy-egy nemesi család által birtokolt városállamot. Ezek stabil kormányzati rendszerbe kerülve szilárd pontoknak számítottak a Köztársaság itáliai hátterének számító Terrafermán.[4187] Szép lassan mindenkit magukhoz asszimiláltak. Úgy politikailag, mint ökonomikusan. A meghódított területeket védőszentjüknek (Szent Márk) ajánlották. Onnantól kezdve a templomokban és az ünnepeken kötelezően laudest kellett énekelniük a protektorról.[4188]

Milyen konklúziót vonhatunk le a két államforma (köztársaság-királyság) képviselőinek csatározásából? Kísért az aktualizálás szelleme, jóllehet felesleges ívet húzni a tegnaptól a jelenbe, habár ez mindig nagyon szerethető, de látványos felszínessége hibára késztet. Elsősorban azért, mert ne tekintsünk úgy Velencére, mint ha szabad respublika lett volna.[4189] Tökéletesen egyetértek Jakob Burckhardt inteligensen szellemes megállapításával. A lagúnák városa változatlannak és változtathatalannak tűnt.[4190] Politikai rendszerében a dózsén keresztül szerepet kapott a monarchia, az arisztokrácia befolyását a Consiglio dei Pregadi (Senato) meg a Consiglio dei Quaranta biztosította, míg a Maggior Consiglio jelentette a demokratikus elemet.[4191] Ezt a vegyes kormányzati rendszert a reneszánsz gondolkodók sem tartották a köztársasági eszme klasszikus megvalósulásának.[4192] Felix Gilbert idézi a sienai Francesco Patrizi 16. századi munkáját,[4193] aki szerint a tökéletes republikához a demokrácia, plusz az oligarchia keveréke szükséges.[4194] A legtöbb korabeli, majd későbbi gondolkodó Velencét arisztokratikus államformának tartja. Így például Poggio Bracciolini és Francesco Negri.[4195] Polgárai ugyancsak úgy vélhették, akár elfogadták az említett három alkotórészt,[4196] akár nem, a társadalom szerkezetében az arisztokratikus elem az uralkodó.[4197]

A monarchikus komponens ellenére nem lehet egy városállami berendezkedést, ahol bejáratott utakon került a polgárokhoz az élelmiszer, ahol a mindennapi életét szervező számos hivatalban választott tisztségviselők tevékenykedtek, ahol a

4187 Uo. 155.

4188 GILBERT, 464.

4189 Igen! Respublika. Petőfi emlékév van. Amiatt.

4190 GILBERT, 465.

4191 LANE, 252–253.

4192 GILBERT, 470.

4193 De institutione rei publicae libri novem, historiarum sententiarumque varietate refertissimi.

4194 GILBERT, 470–471.

4195 Uo. 471.

4196 Értsd: monarchia, arisztokrácia, demokrácia.

4197 GILBERT, 472.

pénzügyigazgatás modern formáit alkalmazták, ahol a dózse tisztsége nem öröklődött, ahol orvosok segítették az invalidusokat, ahol szociálisan gondoskodtak az elesettek lányairól,[4198] egy királyság működésével összehasonlítani. Kizárólag szimpátia alapján választhatunk, ha szellemi játékra vágyunk. Végezetül két megállapítás. A lagúnák városának életében az individuum meg az egyéni tulajdon ereje komoly szerepet játszott. Az első, legjobban a rabok kiszabadítása kapcsán mutatható be. Emlékezzünk vissza, a Luxemburgi központilag gondolta a fogolycsere megoldását, jóllehet a másik oldal azt képviselte, a fülön csípettekért az kapja a váltságdíjat, aki éppen elfogta. Hasonló a helyzet az ajándékozás esetében. A Köztársaság pénzzel, házzal, polgárjoggal és értékes kelmékkel jutalmazta a kiválasztottakat, addig a Luxemburgi címeket, rangokat, kétséges évjáradékokat, valamint birtokokat adományozott.

[4198] Még tudnám sorolni.

Név szerint

S nyögte Zsigmond bús hadát

Ha tanítanék valamelyik felsőoktatási intézetben,[4199] a mohácsi ütközetet (1526) számon kérve több kérdésem lenne.[4200] Az első. Hányan maradtak a csatamezőn? Válasz után jönne a második. Név szerint? Megkönnyítendő a jövő tanár- és diák generációjának dolgát, a velencei hadjáratnál kísérletet teszek az ott harcoló katonák összegyűjtésére. Hátha egyszer valakinek szüksége lesz rá. Jöjjön akkor Molnár Ferenc. „Én csillagász vagyok: ott tanulja meg az ember, hogy nem szabad lenézni a legkisebb pontot sem. Azok a kis pontok az égen mind egy-egy nagy világ".[4201]

Kezdetnek néhány csapdára hívom fel a figyelmet Vajai Ábrahám példáján.[4202] 1413 márciusában Egerben, személyesen ott volt a káptalan előtt.[4203] Áprilisban még Magyarországon van.[4204] Májusban sem változott a helyzet. Rokonaival együtt Laskod birtokot adják zálogba.[4205] Az év júniusának elején viszont Zsigmond már Bellunóban rendezi birtokperét azoknak az okleveleknek alapján, amelyek az ügyre vonatkoznak.[4206] Az iratok transzportálása nekem arra utal, kifejezetten dolgai rendezése okán ment Itáliába. Ezt látszik erősíteni, 1414 februárjában újfent otthon pereskedett.[4207] De nem! Agárdi Antal familiárisaként Friuliban is szolgált.[4208] Tovább

---

4199 A fejezetcímre: a szerző itt – immár nyolcvannyolcadik alkalommal oly szellemesen – egy egyetemi viccből idéz, amikor a professzor a szovjet katonai veszteségeket firtatja.

4200 Az alcímre: a szerző itt – immár nyolcvankilencedik alkalommal oly szellemesen – a Himnuszban olvasható sornak (S nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára.) kereste meg egyik történeti előzményét. Mindkét seregünk bosszúra vágyott. Nem szomorkásan foglalgattak. Az erősek kedvéért elmagyarázom, hiszen a gyengébbeknek édesmindegy. A bús szónak Kölcsey Ferenc korában más volt a jelentése. Többek között a nagyon feldühödött és a bosszúra vágyik.

4201 MOLNÁR, 109.

4202 Egy 1413. február 15-én kiadott oklevélben nádori emberként említik, mint aki egy idézést átadott. Sajnos ebből nem derül ki a pontos időpont. A per 1412 novemberi. MNL OL DL. 53642. sz. 1413. 11. 9. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 2911. sz.

4203 MNL OL DL. 96838. sz. 1413. 3. 21. (Eger). Az egri káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 329. sz.

4204 MNL OL. 96841. sz. 1413. 4. 6. A kiadási hely nekem olvashatatlan. Perényi Péter volt székely ispán és Pálóci Máté diósgyőri várnagy oklevele. Regesztája: ZsO IV. 398. sz.

4205 MNL OL DL. 96842. sz. 1413. 5. 2. (Lelesz). A leleszi konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 526. sz.

4206 Miklós fia. A szövegben ezt olvashatjuk: „in nostre maiestatis veniendo presentiam". Az irat relátora Ozori Pipo temesi ispán. MNL OL DL. 96844. sz. 1413. 6. 2. Belluno. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 684. sz.

4207 MNL OL DL. 62226. sz 1414. 2. 21. Visegrád. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1699.

4208 A szövegben ezt olvashatjuk: „in foro Iuret". Ez nem más, mint Friuli (Forum Iulium). Agárdi Antal ekkor már nem él. MNL OL. 96841. sz. 1413. 4. 6. A kiadási hely nekem olvashatatlan. Perényi Péter volt székely ispán és Pálóci Máté diósgyőri várnagy oklevele. Regesztája: ZsO IV. 398. sz.

bonyolítja a helyzetet egy Konstanzban kiadott oklevél. Ebben azt írják, Isztriában, Friuliban, Németországban szolgálta a királyt.[4209] Ha a dátumok alapján próbáljuk az ellentmondásokat feloldani, kizárólag a szerencse segíthet. 1411 novemberében azzal szembesülünk, miszerint Vajai Ábrahám, Agárdi Antal familiárisaként, Sebenicóba tart *(versus Sibinicum)*.[4210] Ettől kezdve eltűnik a szemünk elől, de a velencei háború harmadik szakaszának az elején, amikor Zsigmond megindult, a király csapatában szolgált. Ott volt Zágrábban, ahol érdemei elismeréseként adományt kapott.[4211] A következő év elején térhetett haza. Így már érthetőbb, mikor forgolódhatott Isztriában meg Friuliban.

Némi nehézséget okoztak azok a külországi személyek, akik egy-egy helységnél alkalmanként felbukkannak. Őket nem tekintem a kíséret tagjainak, ellenben ha sokan vannak, azt jelzem. Könnyebb helyzetben voltam a követek esetében. Ariis vára ostrománál forgolódott a már említetett Burkhard Mannsberg.[4212] Miklós vegliai püspököt, Frangepán Miklós zenggi comes küldöttét, a király maga mellett tartotta oklevelének kiadása napjáig.[4213] Mivel a pápa embere, Filippo del Bene, folyamatosan Zsigmonddal tárgyalt, így például Bozenben is, hiába a kísértés, nem sorolom a mieink közé.[4214] Hugo von Hervost a Luxemburgi tanácsosaként diplomáciai küldetésben járt Mantovában. 1413 tavaszán megfordult Udinében.[4215] Andrea és Imperiale Lomellini, a genovai testvérpár – fentebb kifejtettem – hadi feladatot kaptak, de nyilvánvalóan pár napig erősítették csak a Luxemburgi csapatait.[4216] Ha már Genua, akkor kihagyhatatlan Battista Cigala jogi doktor, aki Cremonában már találkozott a Luxemburgival, hiszen itt kapott kiváltságot XXIII. János pápától. A király hason-

[4209] MNL OL DL. 96953. sz. 1418. 2. 27. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: CSOMA, 49–52. Regesztája: ZsO VI. 1566. sz.

[4210] MNL OL DL. 96812. sz. 1411. 11. 10. Buda. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 1187. sz. Megjegyzem, Vajai Miklós másik fia (István) Zsigmond juveniszével (Perényi Pál fia Miklós) Németországba készült. Az okot nem tudom. MNL OL DL. 96800 sz. 1411 5. 5. Várad. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 430. sz.

[4211] Az irat relátora Ozorai Pipo temesi ispán. MNL OL DL. 96832. sz. 1412. 10. 28. Zágráb. Zsigmond oklevele. Regesztája ZsO III. 2842. sz.

[4212] IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes lovagja. Az oklevélben bővebben meg nem nevezett szolgálataiért, visszavonásig Weil város cenzusá és Rotweill maradék adóját kapja zálogba. Ezeket 50 guldenért már hűbérbe vette. RI XI/1. 430. sz. 1413. 3. 27. Ariis vára alatt.

[4213] MNL OL DF. 287745. sz. 286v–287r. 1413. 3. 9. Muggia vára közelében. Zsigmond oklevele. Kiadása: HEIMPEL 1932, 35. sz. Regesztája: ZsO IV. 271. sz.

[4214] HERRE, 2. sz. 1413. 8. 1 Firenze. Cristofano degli Spini, Alessando di Salvi Bencivenni, Marsilio Vecchietti, Leonardo di Stagiodati firenzei követek beszámolói bolognai és velencei útjukról, valamint a trienti, továbbá a bozeni történésekről. Regesztája: ZsO IV. 947. sz.

[4215] SCHMIDT 2022, 20. sz. 1414. 3. 26-a után. Mantova. Fráter Gaspare da Mantova vallomása. Ő volt az egyik, akit Zsigmond megbízott a birodalmi ügyek lombardiai intézésével. RI XI/1. 264. sz. 1412. 7. 5. Buda. A Luxemburgi német királlyá választásának diplomáciai munkájában is részt vett. KONDOR 2017, 25.

[4216] Zsigmond nemes familiárisának fogadta őket. RI. XI/1. 422. sz. 1413. 1. 22. Capodistria előtt a táborban.

lóan bőkezűen jutalmazta. Comes palatinus lett, egyben pedig tanácsos.[4217] Mindez ugyan a velencei hadjárat után, de kettőjük hosszantartó kapcsolata itt kezdődhetett. A szövetségesnek számító Ulrich von Teck herceget megtaláljuk Meránban,[4218] sőt Lodiban szintén Zsigmond mellett lehetett.[4219] Őt csupán szatelitként kezelem. Természetesen a Német-római Birodalomból sokan keresték fel az uralkodót, de felbukkanásuk nem a harcokhoz, inább a politikához köthető. A Luxemburgi ismert és névtelen itáliai szövetségeseit sem listáztam. Nem sokról van adatunk, a főszövegből kiderül, kik támogatták Zsigmondot. A két legfontosabb: Guglielmo da Prata és Wenzel von Spilimberg volt.

Végezetül úgy gondolom, hiába az alább kigyűjtött nevek sokasága, a nagy egészhez képest töredékes a felsorolás, így komoly elemzésre alkalmatlanok,[4220] ellenben egy-egy személy proszopográfiájához érdemben tudnak hozzájárulni. Valójában az alábbi lista legfőbb értelmét abban látom, hogy idővel összeállíthatjuk azok lajstromát,[4221] akik a Zsigmond-korban az uralkodót kísérve megfordultak Európában.[4222] Úgy vélem, ezeken az utazásokon megélt élmények, legyenek azok a mindennapi élethez kapcsolódók, netán anyagi hasznot hozók, elsősorban a kulturális megismerés, netán az átadás szempontjából jelentettek hosszútávon fontos eredményeket a magyarságnak. Mindezek szellemében nézzük:

[4217] MNL OL DF. 288697. sz. 205v. 1414. 1. 8. Cremona. Zsigmond oklevele. Valamint: RI XI/1. 909. sz. 1414. 1. 18. Cremona.; Uo. 910. 1414. 1. 18. Cremona. A Cremonában és Lodiban XXIII. János pápánál szuplikáltak bejegyzéseit fotón Rácz György bocsátotta rendelkezésemre. Önzetlen segítségét megköszönöm. Mivel mindegyik kiadója a Szentatya, ezt nem jelzem. A MNL OL DF. jelzet a AAV. Registri Lateranensi fond valamelyik kötetét takarja. Mivel nem az eredetieket láttam, ezért hivatkoztam a fenti módon. A pápai iratok magyarországi jelzetei a következők: MNL OL DF. 288697. sz. 288698. sz. 288699. sz. 288719. sz. 288724. sz. 288734. sz. 288781. sz.

[4218] RI XI/1. 600. sz. 1413. 8. 4. Meran.

[4219] MOL DL DF. 288699. sz. 238r. 1413. 12. 24. Lodi.

[4220] Természetesen sokkal többen lehettek, de az adatok hiánya mögé bújtak.

[4221] A francia, a németalföldi és a németországi kutatások nagyon hiányoznak.

[4222] Néhány részfeldolgozás már született. BÁRÁNY 2004.; E. KOVÁCS 2011.; E. KOVÁCS 2011a.; E. KOVÁCS 2014.; E. KOVÁCS 2020.

I.[4223]

Agárdi Antal.[4224]
Alsólendvai (Bánfi) István.[4225]***
Alsólendvai (Bánfi) László.[4226]***
Ákosházi Sárkány László.[4227]
Baracskai Loránd.[4228]
Barri Simon.[4229]
Bassányi Báriusz.[4230]
Bassányi János.[4231]

[4223] Névsorban sorolom fel a velencei hadjárat magyar részvevőit, valamint azokat, akikről sejthető, talán ott lehettek. Utóbbi eldöntését az olvasókra (Micsoda optimizmus!) bízom. Mindezt lábjegyzetekkel alátámasztva. Ha egy személyről ugyanazon a helyről több említésem van, nem sorolom fel az összeset. Amikor tudom, megadom aktuális rangjukat. A hadjárat előtti és utáni tisztségükkel nem foglalkozom, hasonlóan azokhoz, akikről kizárólag Németországból van adatom. Róluk Zsigmond német királlyá koronázásról készülő tanulmányomban fogok írni. Az Aachen utáni utazásokra: BÁRÁNY 2020, 1–32.

[4224] Lőrinc fia. A szövegben ezt olvashatjuk: „in foro Iuret". Ez nem más, mint Friuli (Forum Iulium). Agárdi Antal ekkor már nem él. MNL OL. 96841. sz. 1413. 4. 6. A kiadási hely nekem olvashatatlan. Perényi Péter volt székely ispán és Pálóci Máté diósgyőri várnagy oklevele. Regesztája: ZsO IV. 398. sz. Mivel Sebenicóba tartott *(versus Sibinicum)*, mint familiárisa Vajai Ábrahám, ott lehetett Zágrábban. MNL OL DL. 96812. sz. 1411. 11. 10. Buda. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 1187. sz.; Az irat relátora Ozorai Pipo temesi ispán. MNL OL DL. 96832. sz. 1412. 10. 28. Zágráb. Zsigmond oklevele. Regesztája ZsO III. 2842. sz.

[4225] Minimum véleményes. János fia. Zsigmond hadraszállásra szólítja fel. MNL OL DL. 10025. sz. 1413. 1. 1. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 4. sz. 1413 novemberében már Magyarországon van. MNL OL DL. 10137. sz. 1413. 11. 14. Visegrád. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1292. sz. A *** jelzés innentől arra utal, a hadjárat után valamikor már Magyarországon találjuk, és nem vett részt Zsigmondnak az aacheni koronázásig (1414. november 8.) tartó utazásaiban. A minimum véleményes kifejezéssel arra utalok, a velencei hadjáratban ott lehetett, de nincsen rá csupán közvetett adatom.

[4226] Minimum véleményes. István fia. Zsigmond hadraszállásra szólítja fel. MNL OL DL. 10025. sz. 1413. 1. 1. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 4. sz. 1413 júliusában már Magyarországon van. MNL OL DL. 10093. sz. 1413. 7. 27. (Vasvár). A vasvári káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 920. sz.

[4227] István fia. Lombardiában a király mellett volt. Harcolt a velenceiek ellen. MNL OL DL. 57442. sz. 1414. 6. 24. Pontestura. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2163. sz. Az uralkodó kíséretében megfordult Moncalvóban, ahol Nádasdi Andrással együtt adományt kapott. MNL OL DL. 61328. sz. 1414. 5. 28. Moncalvo. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2028. sz.

[4228] Loránd fia. Franciaországban, Aragóniában, Angliában, Isztriában, Friuliban, Lombardiában, Szavojában, Németországban szolgálta a királyt. A zsinat városában Késmárki György szebeni prépost és királyi alkancellár familiárisa. MNL OL DL. 73246. sz. 1418. 3. 8. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 1604. sz. Valamint: C. TÓTH 2013, 61. Továbbá: BÁRÁNY 2004, 8.

[4229] Ferenc fia. Isztriában, Lombardiában, Franciaországban, Aragóniában, Angliában, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DL. 50515. sz. 1417. 5. 20. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: SCHÖNHERR 1894, 119–120. Regesztája: ZsO VI. 455. sz. Szerintem ott volt Aachenben. A szövegben ezt olvashatjuk: „sire Baufil de Symon". DRTA VII. 170. sz. 1414. 11. 8-a után. Aachen. A koronázáson megjelentek jegyzéke. Valamint: BÁRÁNY 2004, 8.

[4230] Báriusz fi János fia. Az oklevélben a nemes bővebben meg nem nevezett szolgálataira hivatkoznak. MNL OL DF. 243935. sz. 1413. 3. 20. Aquileia mellett. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 323. sz.

[4231] Domokos fi Lőrinc fia. Az oklevélben a nemes bővebben meg nem nevezett szolgálataira hivatkoznak. MNL OL DF. 243935. sz. 1413. 3. 20. Aquileia mellett. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 323. sz. Van egy

Bassányi Márton.[4232]
Bátmonostori (Töttös) László.[4233***]
Bátori István.[4234]
Benedek.[4235]
Beninci Márton.[4236]
Blagaji László.[4237]
Boemia, Ottone da.[4238]
Boemo, Armixi.[4239]
Boiani, Corrado.[4240]

Bassányink (Márton), aki Zsigmond udvari jegyzőjeként a királlyal volt Friuliban, és szintén Lőrinc az apja. MNL OL DL. 95675. sz. 1413. 5. 4. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 542. sz. Ha testvérek, az elfogadható érv lehet az itáliai jelenlétre. Bassányi Jánost 1413. január 13-án még/már Magyarországon találjuk. MNL OL DL. 49164. sz. 1413. 1. 13. (Nyitra). A nyitrai káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 42. sz.

4232 Lőrinc fia. Zsigmond udvari jegyzője. Friuliban a királlyal volt. MNL OL DL. 95675. sz. 1413. 5. 4. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 542. sz. Az esztergomi egyházmegyés nemes Cremonában kiváltságot kapott. MNL OL DF. 288699. sz. 237r. 1413. 1. 11. Cremona.

4233 Töttös fi László fia. Udvari lovag (1398–1413). Lengyelországba kísérte Zsigmondot. MNL OL DL. 79076. sz. 1412. 2. 16. Buda. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 120. sz. Regesztája: ZsO III. 1761. sz. Zsigmond parancsára Rozgonyi Simon országbíró elhalasztja egy perét, mivel „in presenti regio exercitu versus Italiam moto". MNL OL DL. 79118. sz. 1412. 11. 9. Visegrád. Rozgonyi Simon országbíró oklevele. Regesztája: ZsO III. 2917. sz. 1413 januárjában már Magyarországon volt. MNL OL DL. 87858. sz. 1413. 1. 20. Siklós. Tapsonyi János alnádor oklevele. Regesztája: ZsO IV. 78. sz. Februárban királyi szolgálatban Lazarevics István szerb despotánál találjuk. MNL OL DL. 79187. sz. 1413. 2. 16. Visegrád. Ifjabb Garai László oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 192. sz. Regesztája: ZsO IV. 1689. sz. Valamint: ENGEL II. 247.

4234 Péter fi János fia. Az ecsedi ágból. Isztriában, Lombardiában, Franciaországban, Angliában, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DL. 10572. sz. 1417. 5. 23. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 462. sz. Egy másik iratban Németországban, Franciaországban, Angliában, Aragóniában szolgálta a királyt. MNL OL DL. 12888. sz. 1436. 3. 21. Pest. Valamint: BÁRÁNY 2004, 9.

4235 Zólyomi Mihály fia. Székesfehérvári prépost. Ott volt Friuliban és Lombardiában. MNL OL DL. 50510. sz. 1415. 2. 2. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: HAZAI II. 137. sz.; NYÁRY 1883, 82–84. Regesztája: ZsO V. 167. sz. Ő az egyik, akivel Zsigmond megüzente Cillei Borbála királynének az aacheni koronázás napját (1414. október 21.). MNL OL DF. 287745. sz. 277v. Dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Kiadása: FINKE IV. 457. sz. Heinrich Finke szerint az irat keltezése 1414. szeptember 12. Heidelberg. Regesztája: HEIMPEL 1932, 80. sz.; ZsO IV. 2457. sz. Valamint: RIBI, 135.

4236 János fia. Személyesen kérelmezett Zsigmondnál, aki megnemesíti. MNL OL DL. 107895. sz. 1413. 4. 16. Ariis vára alatt. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 453. sz.

4237 Miklós fia. Harcolt a velenceiek ellen. Fentebb számos helyen említettem. MNL OL DL. 66563. sz. 1424. 1. 25. Visegrád. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 146. sz. Regesztája: ZsO XI. 66. sz. Ott lehetett Feltrében, ahol adományt kapott. MNL OL DL. 66560. sz. 1413. 6. 16. Feltre. Zsigmond oklevele. Kiadása: BLAGAY, 126. sz. Regesztája: ZsO IV. 766. sz. Valamint: ENGEL 2003a, 506.

4238 Cseh. Mottánál esett fogságba. MOROSINI I. 63/717. 718.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 869–870.

4239 Cseh lovag. Mottánál esett fogságba. MOROSINI I. 63/717. 718.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 869–870.

4240 Guglielmo fia. A cividalei lovag Roberto Cessi szerint 1412 telén Itáliában harcolt Ozorai Pipo oldalán. CESSI I. 1985, 242. Ez elképzelhető, de akkor 1412–1413 fordulóján, hiszen 1412. január 12-én Budán volt. RI XI/1. 161. sz. 1412. 1. 12. Buda.

Bologna, Niccolò da.[4241]
Bólyi Gergely.[4242]***
Borfői János.[4243]
Budai Tamás.[4244]
Buzlai Balázs.[4245]
Carrara, Marsilio da.[4246]
Cadissigheida, Domokos de.[4247]
Cillei II. Hermann.[4248]***

[4241] Simon fia. Garamszentbenedeki apát (1410–1438). Itáliában és Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DF. 237100. sz. 1417. 6. 12. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 567. sz. 1412. február 9-én a király familiárisává „et domestice continue conmensalitatis et capellanatus" fogadja. RI XI/1. 190. sz. 1412. 2. 9. Buda. Ott volt Udinében, ahol személyesen tett panaszt az uralkodó előtt. MNL OL DF. 235943. sz. 1413. 6. 16. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 765. sz. A Luxemburgi ekkor már Feltrében volt, de ez nem zárja ki jelenlétét. ENGEL–C. TÓTH, 96. Valamint: PANNONHALMA XII. 103–104. Továbbá: KNAUZ, 78–79.

[4242] András fia. Először Sebenicóba készült. MNL OL DL. 79006. sz. 1411. 6. 9. Buda. Rozgonyi Simon országbíró oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 80. sz. Regesztája: ZsO III. 562. sz. Így is történt, hiszen Eberhard zágrábi püspök csapatában a dalmát város felé vonult. MNL OL DL. 79040. sz. 1411. 11. 6. Buda. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 99. sz. Regesztája: ZsO III. 1156. sz. 1412 februárjából egy újabb megerősítés. A szövegben ezt olvashatjuk: „unacum domino Eberhardo episcopo versus Sybenicum esset profecturos". MNL OL DL. 79071. sz. 1412. 2. 14. Buda. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1749. sz. Ugyanezen a napon egy másik oklevélben már a velenceiek elleni hadjáratot említik. MNL OL DL. 79074. sz. 1412. 2. 14. Buda. Rozgonyi Simon országbíró oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 118. sz. Regesztája: ZsO III. 1750. sz. 1413 májusában Magyarországon volt. MNL OL DL. 79140. sz. 1413. 5. 11. (Pécsvárad). A pécsváradi konvent oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 165. sz. Regesztája: ZsO IV. 573. sz.

[4243] János fia. Valkói alispán (1411–1413). Az oklevélben a velenceiek elleni hadjáratban tett szolgálataira hivatkoznak. MNL OL DL. 69388. sz. 1413. 1. 5. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 24. sz. Valamint: ENGEL II. 40.

[4244] A velencei oldalról szökött át hozzánk. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 438r. 1412. 11. 9.; Uo. 438v–440r. 1412. 11. 11.

[4245] Tamás fia. Isztriában, Lombardiában, Németországban, Franciaországban, Aragóniában szolgálta a királyt. Perpignanban érdemei fejében címeradományt kapott. MNL OL DL. 71753. sz. 1415. 9. 29. Perpignan. Zsigmond oklevele. Kiadása: FEJÉR X/5. 277. sz. Regesztája: ZsO V. 1091. sz. Valamint: CSOMA 1906, 14.

[4246] II. Francesco da Carrara (Il Novello) fia. A velencei hadjáratban betöltött szerepéről fentebb többször írtam.

[4247] Családnevét nem tudom feloldani. Áruló lett, átjátszotta Ceneda várát. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 48v. 1412. 7. 18. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 252. sz.; ZsO III. 2439. sz. Valamint: PREDELLI III. Libro X. 192. sz. (Az eredetiben: 209. sz.) 1414. 3. 10. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2123. sz. Regesztája: ZsO III. 2382. sz.

[4248] I. Cillei Hermann fia. A Sárkányrend tagja (1408). Varasdi ispán (1399–1435). Báró (1412–1423). Feltehetően 1413 áprilisában Udinében mozgolódott. A várostól ekkor bort kapott. BB UDINE. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 63r. 1413. 4. 9. Valamint: ANNALI (FRIULI) VI. 253. A bejegyzés dátuma: 1413. 4. 14. Udine. Járt Trieszten. MOROSINI I. 63/788.; DOLFIN, 163.; SANUDO, 878. Ott volt Ariis ostrománál. RI XI/1. 461a. sz. 1413. 4. 6. Ariis vára alatt.; ZsO IV. 395. sz. 1414. február 28-án Magyarországon, Csáktornyán van. MNL OL DL. 68692. sz. 1414. 3. 4. (Zágráb). A zágrábi káptalan oklevele. Regesztája. ZsO IV. 1742. sz. Később újból csatlakozott a királyhoz. Nürnbergben találkozunk vele. A szövegben ezt olvashatjuk: „Item dem grossgraven von Ungeren unsers hern kunigs swoger". DRTA VII. 156. sz. 1414. 8. 29-e és 10. 24-e között. Nürnberg. A város kiadásai. Ott volt Aachenben. BÁRÁNY 2020, 16. Valamint: ENGEL II. 45.

Csapi András.[4249]
Csapi Miklós.[4250]
Csáki Miklós.[4251]***
Delnei Kakas (dictus) János.[4252]
Derencsényi Imre.[4253]
Décsei Rohfi János és László.[4254]***
Dub, Johannes de.[4255]
Dubi Miklós.[4256]

[4249] Miklós fia. Udvari ifjú és királyi specialis familiáris (1402–1427). Egy oklevél relátora Udinében. MNL OL DF. 275692. sz. 1413. 4. 28. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 495. sz. Valamint: ENGEL II. 49.

[4250] Miklós fia. Udvari ifjú (1409–1429). Ozorai Pipo familiárisa. Az oklevélben a velenceiek elleni hadjáratban tett szolgálataira hivatkoznak. MNL OL DL. 57434. sz. 1413. 5. 23. Udine. Zsigmond oklevele. Kiadása: WENZEL, 41. sz. Regesztája: ZsO IV. 630. sz. Valamint: ENGEL II. 49. Szerintem ifjabb Garai Miklós nádor oklevelében rá utalnak. A szövegben ezt olvashatjuk: „quod idem unacum Pypone de Ozora versus partes Italye se asseruissent profecturos nobis allato". MNL OL DF. 254343. sz. 1412. 11. 9. Visegrád. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 2909. sz.

[4251] István fia. A Sárkányrend tagja (1408). Bihari és békési ispán (1409–1426). Zsigmond írja, Ozorai Pipóval Verona és Vicenza környékén sok várat elfoglalt. A második etappal érkezhetett. MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz. 1413 októberében már Magyarországon van. MNL OL DL. 99614. sz. 1413. 10. 16-a előtt. (Várad). A váradi káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1191. sz. Valamint: ENGEL II. 48. Ott volt Aachenben. BÁRÁNY 2020, 16.

[4252] Minimum véleményes. Gergely fi Benedek fia. Idősebb Rozgonyi István familiárisaként urával 1414-ben Lombardiában van a király szolgálatában. MNL OL. DL. 57439. sz. 1414. 2. 27. Visegrád. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1728. sz. Ha ott volt a velencei háborúban, erre eddig nincsen adatom, akkor kizárólag a hadjárat első szakaszban forgolódhatott Itáliában. 1413 januárjában Magyarországon volt. MNL OL DL. 57428. sz. 1413. 1. 9. Buda. Ifjabb Garai Miklós oklevele. Regesztája: ZsO IV. 33. sz.

[4253] János fia. A királyi aula familiárisa (1411–1432). Az oklevelekben bővebben meg nem nevezett szolgálatara hivatkoznak. MNL OL DF. 249183. sz. 1413. 2. 14. Valle melletti tábor. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 160. sz.; MNL OL DF. 249187. sz. 1413. 2. 14. Valle melletti tábor. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 161. sz. Lodiban kiváltságokat kap. MNL OL DF. 288697. sz. 205v. 1413. 12. 18. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1425. sz. Nem sorolom fel az összeset. Valamint: ENGEL II. 59.

[4254] Minimum véleményes. István fiai. A szövegben ezt olvashatjuk: „ad nostre maiestatis venientes in presentiam exhibuerunt nobis quasdam duas litteras". MNL OL DL. 32711. sz. 1413. 5. 25. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 640. sz. Áprilisban Magyarországon a két testvér erőszakos foglalásaitól félnek. MNL OL DF. 252420. sz. 1413. 4. 13. Dombró. Eberhard zágrábi püspök oklevele. Regesztája: ZsO IV. 436. sz. A hatalmaskodás belengetése természetesen lehett korábban, mint április. Jánosról 1413. május 9-én azt írják, urával (ifjabb Garai Miklós nádor) a Rajnához megy a birodalom érdekében *(pro adeptione honoris sacri imperii)*. MNL OL DL. 101996. sz. 1413. 5. 9. Kőrös. Monoszlói Csupor Pál szlavón bán oklevele. Regesztája: ZsO IV. 564. sz. A rajnai kirándulásról nincs több adatom, ellenben Décsei Rohfi János 1413 augusztusában Magyarországon van. Az oklevélben magister. MNL OL DL. 43219. sz. 1413. 8. 30. Kőrös. Borotva Miklós körösi alispán és a szolgabírák oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1018. sz.

[4255] Cseh. Feltehetőleg kapitány. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 429r. 1412. 10. 19.

[4256] Jakab fia. Az oklevélben azt írják, személyesen jelent meg Weidenben a király előtt. MNL OL DL. 95323. sz. 1413. 5. 19. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 608. sz. Utinumi tartózkodását még két irat erősíti. MNL OL DL. 95322. sz. 1413. 5. 17. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 600. sz.; MNL OL DL. 95324. sz. 1413. 5. 20. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 614. sz.

Ebresi Farkas István.[4257]
Egyházasnyéki Dávid.[4258]
Felsőbárcai Illés.[4259]
Felsőgyőrödi Pobor István.[4260]***
Firenze, Bartolomeo da.[4261]
Friesach, Oswald von.[4262]
Garai János.[4263]***
Ifjabb Garai Miklós.[4264]***

[4257] Miklós fia. Itáliai szolgálatai fejében Bellunóban adományt kapott. Kiemelik, számos vár védelmében vett részt *(presertim vero in partibus Italie in custodia nonnullorum castrorum nostrorum)*. MNL OL DL. 33320. sz. 1413. 6. 2. Belluno. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 685. sz. Talán Piacenzában is a kíséret tagja. Itt új adomány címén rokonaival megkapja Ebres birtokot. Személyes jelenlétére az iratban nem utalnak. MNL OL DL. 33348. sz. 1413. 2. 24. Piacenza. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1710. sz.

[4258] Minimum véleményes. Pelsőci Bebek Péter, aki Isztriában, Lombardiában, Aragóniában, Franciaországban, Angliában, Németországban szolgálta a királyt, Konstanzban adományt kért Egyházasnyéki Dávid számára. MNL OL DL. 67417. sz. 1417. 8. 22. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 822. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 26.

[4259] Minimum véleményes. Máté fia. Perényi Miklós familiárisaként érdemei fejében Lodiban adományt kapott. MNL OL. 83565. sz. 1413. 12. 21. Lodi. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1447. sz. Ura oldalán harcolhatott a velenceiek ellen. Ott lehetett Cremonában. MNL OL. 83567. sz. 1414. 2. 2. Cremona. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1641. sz.

[4260] János fia. 1412 szeptemberében úgy tudják, Ozorai Pipo temesi ispánnal útra készül. MNL OL DL. 87865. sz. 1412. 9. 15. (Zobor). A zobori konvent oklevele. Regesztája: ZsO III. 2685. sz. Velencei fogságába esik. MNL OL DL. 87865. sz. 1413. 9. 9. Visegrád. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1067. sz. 1414 januárjában már szabad, és visszatér Magyarországra. MNL OL. DL 10164. sz. 1414. 1. 15. (Garamszentbenedek). A garamszentbenedeki konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1581. sz.; MNL OL DL. 58901. sz. 1414. 1. 15. (Garamszentbenedek). A garamszentbenedeki konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1582. sz.; MNL OL DL. 58902. sz. 1414. 1. 20. (Garamszentbenedek). A garamszentbenedeki konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1610. sz.

[4261] Ozorai Pipo, Bartolomeo da Firenze érdekében több levelet küldött Udinébe egy pénzügyi kázusban. A bejegyzésben a temesi ispán szervitora. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 473r–v. 1413. 1. 10.

[4262] Tolmezzo és Pieve di Cadore kapitánya. Harcolt a velenceiek ellen. Zsigmondot, IV. Ludwig von Tecket meg III. Friedrich von Ortenburgot támogatta. RI XI/1. 470. sz. 1413. 5. 2. Udine.

[4263] Idősebb Miklós nádor fia. A Sárkányrend tagja (1408). Ozorai vajda (1412–1417). Udinében egy oklevél relátora. MNL OL DL. 25899. sz. 1413. 1. 1. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 3. sz. Visszatért Magyarországra. 1413 júniusában a király többedmagával sereggel küldte Sandalj Hranić bosnyák nagyvajda ellen. MNL OL DF. 290224. sz. 1413. 6. 17. Feltre. Zsigmond oklevele. Kiadása: LJUBIĆ VII. 123–125. Regesztája: ZsO IV. 768. sz. Később újból csatlakozhatott a királyhoz. Ott volt Nürnbergben. A szövegben ezt olvashatjuk: „propivanimus des alten grossengrafen sun". DRTA VII. 156. sz. 1414. 8. 29-e és 10. 24-e között. Nürnberg. A város kiadásai. A koronázáskor (1414. november 8.) Aachenben lovaggá ütik. A szövegben ezt olvashatjuk: „der konnig weder uss und sluck ritter vor unser lieben frauwen bilde: den marggeisen und des grossen grafen son und ander of 40". Uo. 167. sz. 1414. 10. 23-a és 11. 9-e között. (Aachen). Eigils von Sassen beszámolója a koronázásról. Valamint: BÁRÁNY 2020, 16. Továbbá: ENGEL II. 81.

[4264] Idősebb Miklós nádor fia. A Sárkányrend tagja (1408). Nádor (1402–1433). Veszprémi ispán (1412). A király parancsára jött Isztriába. A szövegben ezt olvashatjuk: „in Istrie et in Cast". Az utóbbi mit jelent, fogalmam sincs. Castelleto remek lenne, de nem az. Friuliban harcolt a velenceiek ellen. MNL OL DL. 10390. sz. 1415. 10. 18. Perpignan. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 1136. sz.; MNL OL DF. 265783. sz. 1416. 3. 26. Párizs. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 1692. sz.; MNL OL DL. 10546. sz. 1417. 2. 28. Konstanz. Kiadása: SZAKÁLY, 160–165. Regesztája: ZsO VI. 178. sz. Valamint: CRONACHETTA (VENEZIA), 320.; DOLFIN, 164.; SANUDO, 880–881. Vallében adományt kapott. MNL OL DL. 10046. sz. 1413. 2. 19. Valle melletti tábor.

Görz VI, Heinrich von.[4265]
Görz, VII. Johannes Meinhard von.[4266]
Gyertyánosi Csép Jakab.[4267***]
Gyulafi Rátoldi/Rátóti Zsigmond.[4268]
Előljárói Gál.[4269]
(Esztergomi) János.[4270]

Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 191. sz. Írtam, májusban már Velencében volt. 13-án Tomaso Mocenigóval és Antonio Contarinivel együtt érkezett. MOROSINI I. 63/809. 1413 júniusában Magyarországon találjuk. MNL OL DL. 56950. sz. 1413. 6. 18. Visegrád. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO IV. 770. sz. Jelenlétét hangsúlyosan kiemelik, azért választottam ezt az iratot. Tudják róla, a Rajnához készül a birodalom érdekében *(pro adeptione honoris sacri imperii)*. MNL OL DL. 101996. sz. 1413. 5. 9. Kőrös. Monoszlói Csupor Pál szlavón bán oklevele. Regesztája: ZsO IV. 564. sz. Erre csak a következő évben került sor. 1414 szeptemberében a király mellett találjuk, aki szeptember 12-e előtt útnak indította, hogy az Ausztria felé tartó Cillei Borbála királynéhez csatlakozzon. MNL OL DF. 287745. sz. 277v. Dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Kiadása: FINKE IV. 457. sz. Heinrich Finke szerint az irat keltezése 1414. szeptember 12. Heidelberg. Regesztája: HEIMPEL 1932, 80. sz.; ZsO IV. 2457. sz. Nürnbergben a királyi pár kíséretében mozgolódott. CHRONIKEN III. 348. 1414. 9. 24-e és 10. 4-e között. Regesztája: ZsO IV. 2839. sz. Kölnben familiárisa (Somkeréki Antal) adományt kapott az uralkodótól. Az irat relátora ifjabb Garai Miklós nádor. MNL OL DL. 73945. sz. 1414. 11. 25. Köln. Zsigmond oklevele. Kiadása: TELEKI I. 306. sz. Regesztája ZsO IV. 2738. sz. Ott van Aachenben a koronázáson. DRTA VII. 170. sz. 1414. 11. 8-a után. Aachen. A koronázáson megjelentek jegyzéke. Valamint: BÁRÁNY 2020, 16. Továbbá: ENGEL–C. TÓTH, 98. Valamint: ENGEL II. 81.

4265 VI. Meinhard von Görz fia. Ott volt Udinében. RI XI/1. 401. sz. 1413. 1. 15. Udine.; ZsO IV. 54. sz. Harcolt a velenceiek ellen. RI. XI/1. 1806. sz. 1415. 7. 2. Konstanz.; ZsO V. 807. sz.

4266 VI. Meinhard von Görz fia. Ott volt Feltrében. RI XI/1. 545. sz. 1413. 6. 26. Feltre. Harcolt Isztriában. MNL OL DF. 287745. sz. 285v–286v. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Hermann Heimpel szerint 1413 januárjának a végén adták ki Isztriában. HEIMPEL 1932, 33. sz. Regesztája: ZsO IV. 111. sz. A castellettói fegyverszünetben Zsigmond híveként említik. PREDELLI III. Libro X. 175. sz. (Az eredetiben: 159. sz.) 1413. 4. 17. Castelletto. A megegyezés szövege. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2110. sz.; LJUBIĆ VII. 104–105. Hibás dátummal.; DOCUMENTI (PANDOLFO). 20. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 277. sz.; RI XI/1. 464. sz.; ZsO IV. 458. sz. Valamint: ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 77v. 1413. 4. 17. Castelletto. Zsigmond oklevele.; Uo. Libri iurium 444. 15v–16r. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2111. sz. Regesztája: BRESSLAU, 10. sz.; RI XI/1. 465. sz.; ZsO IV. 459. sz. Továbbá: ANNALI (FRIULI) VI. 253–254. A bejegyzés dátuma: 1413. 4. 17.

4267 Minimum véleményes. András fia. Udinében Csépi András fiai (András, Jakab, Miklós), valamint Csépi Paska fia János kiváltságot kaptak. Az irat relátora Ozorai Pipo. MNL OL DL. 53663. sz. 1413. 4. 28. Udine. Zsigmond oklevele. Kiadása: ORTVAY, 291. sz. Regesztája: ZsO IV. 496. sz. 1413 novemberében Magyarországon van. MNL OL DL. 53717. sz. 1413. 11. 29. (Csanád). A csanádi káptalan oklevele. Kiadása: ORTVAY, 293. sz. Regesztája: ZsO IV. 1340. sz.

4268 Gyula fia. Zsigmonddal érkezhetett. 1412 novemberében azt írják róla, jelenleg királyi szolgálatban áll. MNL OL DL. 43186. sz. 1412. 11. 17. Bihács. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2963. sz. 1413-ban Friuliban harcolt. MNL OL DL. 43278. sz. 1415. 4. 24. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 546. sz.

4269 Minimum véleményes. János fia. Lombardiában és Németországban teljesített szolgálatot. MNL OL DL. 94142. sz. 1415. 3. 10. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: IVÁNYI, 28–31. Regesztája: ZsO V. 342. sz. Ott volt a király kíséretében Moncalvóban. Nádasdi Andrással és testvérével (Ozsvát) adományt kaptak. MNL OL DL. 86520. sz. 1414. 5. 21. Moncalvo. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2007. sz.

4270 Eszregom-újvárosi Miklós fia. Birodalmi alkancellár (1411–1417). Esztergom-szentistváni prépost (1399–1417). Pápai protonotarius és speciális királyi káplán (1413). Váci és pozsonyi kanonok (1397–1417). Már a hadjárat előkészítési helyén – 1412. augusztus 30-át veszem a kiindulási pontnak – a király mellett volt Budán. RI XI/1. 306. sz. 1412. 8. 30. Buda. Brinjében a kíséret tagja. Uo. 382. sz. 1412. 11. 29. Brinje. Zsigmonddal együtt érkezett Itáliába. BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 132. sz. 1412. 12. 7. „Cnisicza" mellett. Zsigmond oklevele. Kiadása: DI BARI 2017, Melléklet 3. sz. Ott van Udi-

Halmaji Bor Mihály.[4271]
Hasságyi Farkas Márton.[4272]
Halápi Fekecs Miklós.[4273]***
Henndorf, Johannes von.[4274]
Hotvafői Tamadovci Tamás.[4275]

---

nében. RI XI/1. 394. sz. 1413. 1. 2. Udine. Isztriába is elkísérte a Luxemburgit. Uo. 423. sz. 1413. 1. 24. Capodistria előtt a táborban. Valle vára alatt hasonlóan az uralkodó mellett van. KANDLER IV. 943. sz. 1413. 2. 13. Valle melletti tábor. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 159. sz. A királlyal együtt megfordult Triesztben. RI XI/1. 426. sz. 1413. 3. 13. Trieszt melletti tábor. A legközelebbi nyom Serravalle. Uo. 507. sz. 1413. 5. 30. Serravalle. Ezután Belluno következett. Uo. 511. sz. 1413. 6. 4. Belluno. Majd Feltre. Uo. 526. sz. 1413. 6. 18. Feltre. Itáliát a Luxemburgi kíséretében hagyta el. Uo. 543. sz. 1413. 6. 26. Trient. Ott van Meránban, amikor Velence és IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes Zsigmond közvetítésével ötéves fegyverszünetet kötöttek. PREDELLI III. Libro X. 184. sz. (Az eredetiben: 164. sz.) 1413. 8. 3. Meran. A megegyezés szövege. Regesztája: ZsO IV. 949. sz. Megfordult Churban. RI XI/1. 638. sz. 1413. 8. 19. Chur. Salában tárgyal Filippo Maria Visconti milánói herceg megbízottaival. FINKE I. Urkunden und Briefe 8. sz. 1413. 10. 23. Sala. Filippo Maria Visconti esküje. Regesztája: ZsO IV. 1222. sz. A következő adat Tesserete-i. RI XI/1. 762. sz. 1413. 10. 23. Tesserete. Viggiù-ban ott serénykedett, amikor XXIII. János pápa képviselői és Zsigmond a zsinat helyének Konstanzot választják. PALACKÝ, 57. sz. 1413. 10. 31. Viggiù. Közjegyzői oklevél. Regesztája: ZsO IV. 1238. sz. Látta Comót. RI XI/1. 776. sz. 1413. 11. 4. Como. No meg Lodit. Uo. 830a. sz. 1413. 12. 10. Lodi. Itt lett az apostoli szék jegyője. MNL OL DF. 288719. sz. 1413. 12. 13. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1402. sz. Cremonából van a következő hírem. RI XI/1. 861. sz. 1414. 1. 10. Cremona. Megcsodálhatta Piacenzát. Uo. 944. sz. 1414. 2. 20. Piacenza. Megfordult Acquiban. IRICI, 151–154. 1414. 3. 23. Acqui. Zsigmond oklevele. Asti következett. RI XI/1. 972. sz. 1414. 4. 29. Asti. Ezután Pontestura. Uo. 976. sz. 1414. 5. 9. Pontestura. Ugyancsak megjelent Svájcban. Uo. 996. sz. 1414. 5. Bern. Strassburg sem maradt ki. Uo. 1033. sz. 1414. 7. 15. Strassburg. Mainzban ő lehet az a „Joest" nevű magyar prépost, akivel a frankfurti követek tárgyaltak. JANSSEN I. 465. sz. Dátum és kiadási hely nélkül. Jekel Brun, Conrad Wisse, Gilbrecht Krug frankfurti követek levele. Regesztája: ZsO IV. 2344. sz. Zsigmond 1414. augusztus 4-e és augusztus 9-e között járt a városban. Ezt követően Koblenzbe találjuk. MNL OL DF. 287745. sz. 275v–276r. Dátum és kiadási hely nélkül. Regesztája: ZsO IV. 2367. sz. Az iratot feltehetően Koblenzben adták ki. Zsigmond 1414. augusztus 12-e és szeptember 4-e között járt a városban. Rhensben szintén az uralkodó környezetében találjuk. Zsigmond itt hajóval közlekedett. JANSSEN I. 472. sz. 1414. 9. 2. Rhens. Jacob Brun és Konrad Wisse frankfurti követek levele.; ZsO IV. 2428. sz. Megismerhette Heidelberget. RI XI/1. 1212. sz. 1414. 9. 20. Heidelberg. Járt Rothenburgban. Uo. 1253. sz. 1414. 10. 9. Rothenburg. Ezt Bonn követte. Uo. 1269. sz. 1414. 11. 1. Bonn. Befutott a célállomásra. Uo. 1279. sz. 1414. 11. 8. Aachen. Valamint: C. TÓTH 2013, 40.; C. TÓTH 2019, 58. Továbbá: ENGEL–C. TÓTH, 97. 98.

[4271] Mihály fia. Harcolt Isztriában, Friuliban és egyéb helyeken a velenceiek ellen. Lombardiában meg Németországban szolgálta a királyt. MNL OL. DL. 73603. sz. 1415. 7. 2. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: CSOMA 1895, 71–74. Regesztája: ZsO V. 806. sz.

[4272] János fia. Boszniában, Isztriában, Friuliban, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DF. 251661. sz. 1418. 4. 4. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 1711. sz.

[4273] Újlaki Imre macsói bán familiárisa. Az oklevélben a velenceiek elleni hadjáratban tett szolgálataira hivatkoznak. MNL OL DL. 87974. sz. 1413. 2. 13. Valle melletti tábor. Zsigmond oklevele. Kiadása: ZALA VÁRMEGYE II. 162. sz. Regesztája: ZsO IV. 158. sz. 1414 áprilisában Magyarországon van. MNL OL DL. 92438. sz. 1414. 4. 30. (Zalavár). A zalavári konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1924. sz.

[4274] Minimum véleményes. Benz (= Berthold) fia. Lovag. Zsigmond Feltrében familiárisának fogadja. RI XI/1. 526. sz. 1413. 6. 18. Feltre. Ott van Churban. Uo. 634. sz. 1413. 8. 19. Chur.

[4275] Tamad fi Miklós fia. Monoszlói Csupor Pál szlavón bán csapatában harcolt a velenceiek ellen Serravalle váránál *(in campo castelli Sarraval)*. MNL OL DL. 50514. sz. 1415. 6. 23 Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: NYÁRY 1884, 58–60. Regesztája: ZsO V. 765. sz.

István.[4276]
István.[4277]
Jakószerdahelyi Jakab és Márton.[4278]
Jankó.[4279]
Jemnisti Mikes (Mikeš Divuček z Jemniště).[4280]
Kagybéli Lengyel (dictus) Mihály.[4281]
Kércsi Vince.[4282]
Keresztúri János.[4283]
Késmárki György.[4284]

[4276] A szövegben ezt olvashatjuk: „plebanus ecclesie parochialis Beati Laurentii martiris extra muros". Specialis és commensalis kanonoknak nevezik. A kiváltságban együtt említik (Esztergomi) János birodalmi alkancellárral, az esztergomi Szent István egyház prépostjával. MNL OL DF. 227678. sz. 1413. 5. 20. Udine. Zsigmond oklevele Regesztája: ZsO IV. 612. sz. Esztergomban szolgálhatott a Szent Lőrinc templomban. Ez a királyi város északi kapuja mellett állt, a mai Széchenyi tér és a Lőrinc utca találkozásánál. ZSEMBERY, 83–109.

[4277] György fia. Serravallei capitaneusként írt alá. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 58r. 1412. 5. 20. Serravalle. György fia István és András fia Péter serravallei kapitányok oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 732. sz.

[4278] Egyed fiai. Marcali Dénes vezetése alatt Friuliban harcoltak Velence ellen. MNL OL DF. 231042. sz. 1423. 12. 18. Tata. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO X. 1531. sz.

[4279] Apród *(aule nostre parvulus)*. BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 8. 132. sz. 1412. 12. 7. Cnisicza mellett. Zsigmond oklevele. Kiadása: DI BARI 2017, Melléklet 3. sz.

[4280] Cseh lovag. Zólyomi ispán és saskői várnagy (1411–1419). Királyi tanácsos (1412). Ott volt Udinében. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 74v. 1413. 1. 1. Udine. Zsigmond oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 737. sz. Regesztája: BRESSLAU, 6. sz.; RI XI/1. 392. sz. ZsO IV. 7. sz. 1413 nyarán Zsigmond kíséretében Feltrében forgolódott. RI XI/1. Uo. 536. sz. 1413. 6. 22. Feltre.; ZsO IV. 778. sz. Trientben egy oklevél relátora. RI XI/1. 542. sz. 1413. 6. 26. Trient.; ZsO IV. 787. sz. Hasonlóan Bozenben is. RI XI/1. 566. sz. 1413. 8. 1. Bozen.; ZsO IV. 940. sz. Meránban Zsigmond kezese. RI XI/1. 604. 608. sz. 1413. 8. 5. Meran.; ZsO IV. 953. 954. sz. Lodiban prágai egyházmegyés lovagként kiváltságokat kap. MNL OL DF. 288697. sz. 1413. 12. 25. Lodi. Nem sorolom fel az összeset. Ott van Nürnbergben. A szövegben ezt olvashatjuk: „propinavimus hern Mitischko, dem grossengrafen". DRTA VII. 156. sz. 1414. 8. 29-e és 10. 24-e között. Nürnberg. A város kiadásai. Valamint: SCHMIDT 2015, 110. Továbbá: ENGEL II. 118.

[4281] Minimum véleményes. Jakab fia. Lombardiában Zsigmond kíséretében találjuk. MNL OL DL. 105590. sz. 1417. 11. 21. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 1133. sz.

[4282] Miklós fia. Bátori István familiárisa. Urával együtt Isztriában, Lombardiában, Franciaországban, Angliában, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL. DF. 222434. sz. 1417. 5. 23. Konstanz. Regesztája: ZsO VI. 463. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 13.

[4283] Imre fi János fia. Egy utinumi oklevélben bővebben meg nem nevezett szolgálataira hivatkoznak. MNL OL DL. 26999. sz. 1413. 5. 24. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 633. sz.

[4284] Teodor fia. A győri Szent Adalbert egyház prépostja, szepesi kanonok, királyi alkancellár. Vallében találkozhatunk vele először. BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 9. 135. sz. 1413. 2. 20. Valle melletti tábor. Ludwig von Teck aquileiai pátriárka oklevele. Kiadása: DI BARI 2017, Melléklet 6. sz. A fejregeszában nyomdahiba van. Udine szerepel kiadási helyként. Ott van Viggiù-ban, amikor XXIII. János pápa képviselői és Zsigmond a zsinat helyének Konstanzot választják. PALACKÝ, 57. sz. 1413. 10. 31. Viggiù. Közjegyzői oklevél. Regesztája: ZsO IV. 1238. sz. Lodiban XXIII. János pápa a szepesi kanonokot kinevezi a győri Szent Adalbert egyház prépostjának. MNL OL DF. 288734. sz. 282v–283v. 1413. 12. 29. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1472. sz. Cremonában már a győri Szent Adalbert egyház prépostjaként kap kiváltságokat. MNL OL DF. 288697. sz. 206r. 1414. 1. 4. Cremona. Nem sorolom fel az összeset. Valamint: BEDY, 320.

Kirchen, Johannes.[4285]
Koromházi Egyed.[4286]
Kőszegi László.[4287]
Krázi Speranz (dictus) Máté.[4288]
Kusalyi Jakcs Mihály.[4289]

[4285] Birodalmi protonotarius, római udvari jegyző. Már a hadjárat előkészítési helyén – 1412. augusztus 30-át veszem a kiindulási pontnak – a király mellett volt Budán. RI XI/1. 307. sz. 1412. 8. 30. Buda. Zágrábban a kíséret tagja. Uo. 374. sz. 1412. 10. 31. Zágráb. Udinébe az uralkodóval együtt érkezett. Uo. 385. sz. 1412. 12. 17. Udine. Ott volt Utinumban, amikor a Német Lovagrend tiltakozott Zsigmondnál. JOACHIM–HUBATSCH I/1. 1935. sz. 1413. 5. 11-e és 5. 18-a között. Udine. A lovagrendi delegáció oklevele.; ZsO IV. 578. sz. Az isztriai hadjáratban a Luxemburgi oldalán találjuk. RI. XI/1. 422. sz. 1413. 1. 22. Capodistria előtt a táborban. Zsigmondot kísérve járt Triesztben. Uo. 424. sz. 1413. 3. 10. Trieszt. Ariis ostrománál a táborban van. Uo. 430. sz. 1413. 3. 27. Ariis vára alatt.; Uo. 462. sz. 1413. 4. 8. Ariis vára alatt. Castellettónál a tregua ügyében serénykedett. PREDELLI III. Libro X. 175. sz. (Az eredetiben: 159. sz.) 1413. 4. 17. Castelletto. A megegyezés szövege. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2110. sz.; LJUBIĆ VII. 104–105. Hibás dátummal.; DOCUMENTI (PANDOLFO). 20. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 277. sz.; RI XI/1. 464. sz.; ZsO IV. 458. sz. Valamint: ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 77v. 1413. 4. 17. Castelletto. Zsigmond oklevele.; Uo. Libri iurium 444. 15v–16r. Kiadása: VERCI XIX. Documenti 2111. sz. Regesztája: BRESSLAU, 10. sz.; RI XI/1. 465. sz.; ZsO IV. 459. sz. Továbbá: ANNALI (FRIULI) VI. 253–254. A bejegyzés dátuma: 1413. 4. 17. Megfordult Bozenben. RI XI/1. 552. sz. 1413. 7. 22. Bozen. Ott van Meránban, amikor Velence és IV. (Ürestarisznyájú) Frigyes Zsigmond közvetítésével ötéves fegyverszünetet kötöttek. PREDELLI III. Libro X. 184. sz. (Az eredetiben: 164. sz.) 1413. 8. 3. Meran. A megegyezés szövege. Regesztája: ZsO IV. 949. sz. A következő adat Churból van. RI XI/1. 634. sz. 1413. 8. 19. Chur. Itt kiadásai fejében 4000 magyar forintot kap az uralkodótól, aki biztosítékként Esslingen városának adóját jelöli ki számára. RI XI/1. 685. sz. 1413. 9. 4. Chur.; ZsO IV. 1045. sz. Megjelenik Tesseretében. RI XI/1. 761. sz. 1413. 10. 16. Tesserete. Comóból van a következő adatom. Uo. 780. sz. 1413. 11. 10. Como. Majd Lodiból. Uo. 793. sz. 1413 11. 22. Lodi. Cremona következett. Uo. 917. sz. 1414. 1. 21. Cremona. Látta Piacenzát. Uo. 948. sz. 1414. 2. 21. Piacenza. Pontesturát ugyancsak. Uo. 984. sz. 1414. 6. 16. Pontestura. Trino jött. Uo. 993. sz. 1414. 6. 25. Trino. Járt Svájcban. LIBENAU, 10. sz. (254.) 1414. 7. 6. Bern. Zsigmond oklevele. Solothurn városát szintén megismerhette. Uo. 1006. sz. 1414. 7. 7. Solothurn. Életéből Basel sem maradt ki. Uo. 1007. sz. 1414. 7. 9. Basel. Eljutott Strassburgba. Uo. 1016. sz. 1414. 7. 12. Strassburg. A következő állomás már Speyer volt. Uo. 1049. sz. 1414. 7. 20. Speyer. Ezután meg Worms. Uo. 1119. sz. 1414. 8. 3. Worms. Koblenzben ugyancsak a kíséret tagja. JANSSEN I. 470. sz. 1414. 8. 27. Koblenz. Zsigmond oklevele.; Uo. 471. sz. 1414. 9. 1. Koblenz. Jacob Brun és Konrad Wisse frankfurti követek levele. Regesztája: ZsO IV. 2423. sz. Megjelent Heidelberben. Uo. 1175. sz. 1414. 9. 10. Heidelberg. No meg Nürnbergben. Uo. 1221. sz. 1414. 9. 27. Nürnberg.; CHRONIKEN III. 348. 1414. 9. 24-e és 10. 4-e között. Regesztája: ZsO IV. 2839. sz. Megfordult Rothenburgban. RI XI/1. 1254. 1414. 10. 9. Rothenburg. Később Heilbronnban. Uo. 1256. sz. 1414. 10. 14. Heilbronn. Láthatta a koronázást. Uo. 1307. 11. 8. Aachen. Valamint: ENGEL–C. TÓTH, 98.

[4286] Minimum véleményes. Barnabás fia. Lombardiában és Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DF. 259309. sz. 1418. 5. 9. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 1889. sz.

[4287] Jakab fia. Isztriában, Lombardiában, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DL. 75878. sz. 1415. 4. 24. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 547. sz. Érdemei okán címert kapott. Az eredetit nem láttam. Kiadása: CSOMA 1892, 72–75. 1415. 3. 27. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 425. sz. 1411 novemberében még Magyarországon volt. MNL OL DL. 75857. sz. 1411. 11. 4. Bors közelében. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 1143. sz.

[4288] Minimum véleményes. György fia. A boszniai hadjáratban tett szolgálataira hivatkozva, ahol elfogták, börtönben tartották, ráadásul elvesztette a testvérét. Adományt kapott Görzben. MNL OL DL. 49379. sz. 1412. 12. 11. Görz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 3064. sz.

[4289] Minimum véleményes. Jakcs fi István fia. Udvari lovag (1412–1426). Astiban az oklevélben bővebben meg nem nevezett szolgálataira hivatkoznak. MNL OL DF. 254843. sz. 1414. 4. 19. Asti. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1879. sz. Ott lehetett a hadjáratban, hiszen Magyarországon a harcok idején nincs konkrét nyoma. Megjegyzem, az a Kusalyi Jakcs Mihály, akit a király nyugat-európai diplomáciai feladatokkal lát el, az György

László.[4290]
Lenul, Mathias.[4291]
Leszkóci (Parvus) István.[4292]***
Leszteméri Imre.[4293]
Léli András.[4294]***
Lévai (Cseh) Péter.[4295]***

fia. A család szerkezete a következő lehetett, idézve ifjabb Garai Miklós nádor oklevelét: „Dicitur nobis in personis magistrorum Stephani filii Jakch de Kwsal et Michaelis filii eiusdem Stephani, necnon Johannis, Ladislai, Michaelis et honorabilis viri Dionisii archidiaconi Zathmariensis, filiorum scilicet Georgii Jakch de eadem Kwsal". MNL OL DL. 79445. sz. 1417. 11. 21. Buda. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 356. sz. Regesztája: ZsO VI. 1136. sz. Valamint ENGEL II. 112.

4290 Minimum véleményes. Meránból van róla adatom. Az esztergom-zöldmezei Szent György egyház társaskáptalanjának a prépostja. PREDELLI III. Libro X. 184. sz. (Az eredetiben: 164. sz.) 1413. 8. 3. Meran. A megegyezés szövege. Regesztája: ZsO IV. 949. sz. Valamint: C. TÓTH 2019, 234–237.

4291 Udinében Zsigmond dispenastora. BB UDINE. Annales. Tomo 19. 169v–170v. 1413. 8. 21.

4292 Lőrinc fia. Trencsényi (al)ispán (1410–1414). Friuliban harcolt a velenceiek ellen. MNL OL DL. 10329. sz. 1415. 3. 31. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 433. sz. Ott lehetett Piacenzában, ahol kiváltságot kapott. Regesztája: ZsO IV. 1705. sz. 1414. 2. 22. Piacenza. Zsigmond oklevele. 1414 októberében már Magyarországon volt. MNL OL DL. 10269. sz. 1414. 10. 15. Trencsén. Leszkóci (Parvus) István trencséni alispán és a szolgabírák oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2584. sz. Valamint: ENGEL II. 145.

4293 Veres János fia. Angliában, Burgundiában, Franciaországban, Friuliban, Isztriában, Itáliában, Lombardiában, Németországban, Spanyolországban szolgálta a királyt. Az oklevél relátora Perényi Miklós. MNL OL DL. 43408. sz. 1418. 6. 25. Strassburg. Zsigmond oklevele. Regesztája: SZENDREI, 172.; ZsO VI. 2088. sz. Perényi Miklós familiárisaként harcolt a velenceiek ellen. MNL OL DL. 66867. sz. 1413. 12. 21. Lodi. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1446. sz. Ott lehetett Cremonában. A Luxemburgi Leszteméri Imre és rokonai javára beiktatási parancsot ad a leleszi konventnek. MNL OL DF. 211856. sz. 1414. 2. 6. Cremona. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1655. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 14.

4294 Irenius fi László fia. Zsigmond Ariis vára alatt egyik oklevelét átírja. Ott volt személyesen. MNL OL DL. 90684. sz. 1413. 4. 2. Ariis vára alatt. Regesztája: ZsO IV. 378. sz. 1413 februárjában még Magyarországon találjuk. MNL OL DL. 58891. sz. 1413. 2. 13. Visegrád. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 157. sz.

4295 Sárói László fia. Királyi lovászmester (1404–1415). A Sárkányrend tagja (1408). Barsi ispán (1412–1419). 1411 novemberében Ozorai Pipóval Itáliába tart. MNL OL DL. 58855. sz 1411. 11. 4. Ó-Bars közelében. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 1142. sz. A következő év elején szintén utalnak itáliai tartózkodására. MNL OL DL. 58874. sz. 1412. 1. 1. Visegrád. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 1488. sz. Zsigmond parancsára újból hadba vonult. MNL OL DL. 10027. sz. 1413. 1. 2. (Nyitra). A nyitrai káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 11. sz. Ott van Udinében. MNL OL DL. 10014. sz. 1413. 5. 1. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 507. sz. 1413 nyarán még Itáliában forgolódott. MNL OL DL. 10075. sz. 1413. 6. 7. (Garamszentbenedek). A garamszentbenedeki konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 719. sz. Legkésőbb az év szeptemberében Magyarországon találjuk. MNL OL DL. 58898. sz. 1413. 9. 21. (Nyitra). A nyitrai káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1115. sz.; MNL OL DL. 10117. sz. 1413. 9. 21. (Nyitra). A nyitrai káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1116. sz. Sajnos egy júliusi oklevélből, amelyben felperesként panasszal élt, nem derül ki személyes jelenléte. MNL OL DL. 10087. sz. 1413. 7. 13. Visegrád. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 844. sz. Mivel nem utalnak külországi távollétére, talán már otthon lehetett. 1414 júniusában ifjabb Garai Miklós nádor 1417-re halasztja egy perét, mivel katonai feladatok okán külországba kell mennie. MNL OL DL. 10217. sz. 1414. 6. 2. Visegrád. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2050. sz. 1414 októberében Zsigmondhoz készül. A szövegben ezt olvashatjuk: „ad dominum nostrum regem Sigismundi ad partes alienas profectione". MNL OL DL. 10262. sz. 1414. 10. 9. (Garamszentbenedek). A garamszentbenedeki konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2548. sz. Megtudjuk, gyorsan kell indulnia. A szövegben ezt olvashatjuk: „propter celerem ad dominum nostrum regem Sigismundum ad partes alienas profectionem". MNL OL DL. 87876. sz. 1414. 10. 9. (Garamszentbenedek). A garamszentbenedeki konvent oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2549. sz. Ott volt Aachenben. BÁRÁNY 2020, 16. Valamint: ENGEL II. 146.

Makrai Benedek.[4296]
Marcali Dénes.[4297]
Marcali Miklós.[4298]
Maróti (Tompa) Tamás.[4299]
Mihályfalvai János.[4300]
Mogyi Mátyás.[4301]
Monoszlói Csupor Pál.[4302***]

[4296] Minimum vélmények. Lovag. Az „in artibus magister et utriusque iuris doctor ott van Viggiù-ban, amikor XXIII. János pápa képviselői és Zsigmond a zsinat helyének Konstanzot választják. PALACKÝ, 57. sz. 1413. 10. 31. Viggiù. Közjegyzői oklevél. Regesztája: ZsO IV. 1238. sz. A Luxemburgi békebírói helyettese Lengyelország és a Német Lovagrend közötti vitában. A velencei hadjárat után csatlakozott a királyhoz. Lodiban Zsigmond tanácsosaként, plusz egri egyházmegyés lovagként kiváltságokat kap. MNL OL DF. 288698. sz. 205r. 1413. 12. 19. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1442. sz. Nem sorolom fel az összeset. 1414 áprilisában újból Lengyelországban tárgyal. JOACHIM–HUBATSCH I/1. 2049. sz. 1414. 4. 13. Johannisburg. A Német Lovagrend helyi gondnokának oklevele.; ZsO IV. 1854. sz. Valamint: GÁBRIEL,194–195.

[4297] István fia. Bírótárs (1411). Somogyi ispán (1413–1422). Marcali Miklós egykori erdélyi vajda testvére Friuliban harcolt a velenceiekkel szemben. MNL OL DF. 231042. sz. 1423. 12. 18. Tata. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO X. 1531. sz. Valamint: ENGEL II. 153. sz.

[4298] István fia. Királyi tanácsos (1408–1412). Somogyi ispán (1409–1413). Isztriában és Friuliban harcolt a velenceiekkel szemben. Mottánál halt meg 1412-ben. MNL OL DL. 10618. sz. 1417. 9. 29. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: FEJÉR X/5. 366. sz. Regesztája: ZsO VI. 965. sz. Valamint: MOROSINI I. 63/706.; DOLFIN, 156.; SANUDO, 870. Továbbá: ENGEL II. 154.

[4299] Péter fia. Királyi allovászmester (1409–1415). Lévai Cseh Péter familiárisa. A velencei hadjárat alatt több irat relátora. MNL OL DF. 243935. sz. 1413. 3. 20. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 323. sz.; MNL OL DL. 58895. sz. 1413. 5. 14. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 586. sz. Aquileiában a kíséret tagja. Itt is relátor. MNL OL DF. 243935. sz. 1413. 3. 20. Aquileia mellett. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 323. sz. Valamint: ENGEL II. 155.

[4300] Tamás fia. Az oklevélben bővebben meg nem nevezett szolgálataira hivatkoznak. Személyesen járt Utinumban. MNL OL DL. 105184. sz. 1413. 5. 1. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 508. sz.

[4301] Demeter fia. Magyarországon, Ausztriában, Isztriában szolgálta a királyt. Az oklevél sérült, a többi ország neve nem olvasható. MNL OL DL. 50518. sz. 1418. 10. 4 és 10. 16-a között. Augsburg. Zsigmond oklevele. Kiadása: NYÁRY 1885, 57–59. Regesztája: ZsO VI. 2394. sz. 1411 decemberében még Magyarországon volt. MNL OL DL. 70797. sz. 1411. 12. 17. Csenger közelében. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1378. sz.

[4302] István fi György fia. Körösi ispán (1407–1412). Zágrábi ispán (1409–1412). Szlavón bán és a vránai perjelség kormányzója (1412–1415). 1412 júniusának közepén együtt érkezett Itáliába Marcali Miklóssal. Regesztája: ZsO III. 2214. sz. (1412.) 5. 29. Cauliz. Marcali Miklós somogyi ispán és Monoszlói Csupor Pál szlavón bán oklevele. Augusztusban még ott szolgálhatott, mindenesetre Zsigmond így tudta. Közösen kapott tőle levelet Blagaji Lászlóval és Marcali Miklóssal. MNL OL DL. 79090. sz. 1412. 8. 8. Buda. Zsigmond oklevele. Kiadása: ZICHY VI. 129. sz. Regesztája: ZsO III. 2508. sz. Fentebb említettem, visszatért Magyarországra, de a Luxemburgival újból megjelent Friuliban. Serravalle kapitányának nevezték. A „tunc" kifejezés, tetejébe az, hogy Ozorai Pipót említik mint a számára kifizetendő pénz (260 aranydukát) elrendelőjét, arra utal, a velencei hadjárat második szakaszában lehetett capitaneus. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 76r. 1413. 1. 29. Belluno. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 741. sz. A város bejegyzése. 1412. május 20-án György fia Istvánt és András fia Pétert nevezik serravallei kapitányoknak. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 58r. 1412. 5. 20. Serravalle. György fia István és András fia Péter kapitányok oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 732. sz. Vallében adományt kapott. MNL OL DL. 10068. sz. 1413. 2. 14-e körül. Valle melletti tábor. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2847. sz. Említettem, a szövegben nem hivatkoztak jelenlétére. Friuliban harcolt a velenceiek ellen. MNL OL DL. 10092. sz. 1425. 8. 13. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO XII. 927. sz. Visszatért Magyarországra, 1413 májusában már biztosan otthon van. MNL OL DF. 230555. sz. 1413. 5. 3. Kőrös. Monoszlói Csupor Pál szlavón bán oklevele. Regesztája:

Mórichidai (Bánfi) János.[4303***]
Nagymihályi Ungi Albert.[4304***]
Nádasdi András.[4305]
Némai Kolos Ambrus és Jeromos.[4306***]
Omolia, Toma de.[4307]
Ortenburg III. Friedrich von.[4308]
Ozorai Pipo/Filippo Scolari.[4309***]

ZsO IV. 534. sz. 1413 júniusában Zsigmond többedmagával Sandalj Hranić bosnyák nagyvajda ellen küldte. MNL OL DF. 290224. sz. 1413. 6. 17. Feltre. Zsigmond oklevele. Kiadása: LJUBIĆ VII. 123–125. Regesztája: ZsO IV. 768. sz. Valamint: ENGEL II. 54.

4303 Minimum véleményes. Simon bán fia. Udvari lovag (1397–1417). Állandó bírótárs (1411–1417). Rozgonyi Simon elhalasztotta egy perét, mert éppen a király mellett szolgál. Talán útban Itáliába? MNL OL DF. 208025. sz. 1412. 11. 16. Visegrád. Rozgonyi Simon országbíró oklevele. Kiadása: PANNONHALMA III. Oklevéltár 21. sz. Hibás dátummal. Regesztája: ZsO III. 2960. sz. 1413 februárjában egy perben megbírságolják, mivel nem jelent meg. Esetleges külországi elfoglaltságáról semmi említés. MNL OL DF. DF. 207597 sz. 1413. 2. 19. Visegrád. Rozgonyi Simon országbíró oklevele. Kiadása: PANNONHALMA III. Oklevéltár 22. sz. Regesztája: ZsO IV. 192. sz. Márciusban már biztosan otthon volt. Egy ügyben felperes. MNL OL DL. 10049. sz. 1413. 3. 3. Visegrád. Ifjabbb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO IV. 255. sz. Ott volt Aachenben. BÁRÁNY 2020, 16. Valamint: ENGEL II. 158.

4304 Gergely fia. Harcolt Isztriában és Friuliban. MNL OL DL. 85682. sz. 1418. 3. 29. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: SZTÁRAY II. 145. sz. Regesztája: ZsO VI. 1695. sz. 1412 márciusában még/már Magyarországon van. MNL OL DF. 211991. sz. 1412. 3. 28. Kassa. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 1911. sz. 1413 júniusában már biztosan otthon szemlélődött. MNL OL DF. 220625. sz. 1413. 6. 14. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV.754. sz.

4305 Tamás fia. Itáliában szolgálta a királyt. MNL OL DL. 92626. sz. 1423. 9. 23. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO X. 1156. sz. Végig a kíséret tagja lehetett. Moncalvóban többedmagával, így testvérével Ozsváttal és Előljárói Gállal, adományt kapott. MNL OL DL. 86520. sz. 1414. 5. 21. Moncalvo. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2007. sz. Ozsvát nem lehetett vele. Egy másik oklevélben, ahol Nádasdi András és Ákosházai Lászlóval kap adományt, nem említik. MNL OL DL. 61328. sz. 1414. 5. 28. Moncalvo. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2028. sz.

4306 Jakab fiai. Kolos „aule noster iuvenis" (1412–1415). Az oklevélben bővebben meg nem nevezett szolgálataikra hivatkoznak. MNL OL DL. 43158. sz. 1412. 6. 14. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2325. sz. Hazajöttek Magyarországra, később feltehetően a királlyal újból megjelentek a velencei háborúban. Isztriában, Friuliban, Lombardiában, Németországban szolgálták a királyt. MNL OL DL. 43287. sz. 1415. 6. 28. Überlingen. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 789. sz.; MNL OL DL. 43293. sz. 1415. 7. 22. Bázel. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 886. sz. Valamint: ENGEL II. 131.

4307 Minimum véleményes. A szövegben ezt olvashatjuk: „in artibus et medicinae doctor". Ott van Viggiù-ban, amikor XXIII. János pápa képviselői és Zsigmond a zsinat helyének Konstanzot választják. PALACKÝ, 57. sz. 1413. 10. 31. Viggiù. Közjegyzői oklevél. Regesztája: ZsO IV. 1238. sz. Talán Tomaso d'Amelia. Írtam, róla sem tudom ki lehet.

4308 VI. Otto von Ortenburg fia. Birodalmi vikárius. Kisebb megszakításokkal Friuliban van. Csupán néhány udinei adat: NOTIZENBLATT, 104. 1412. 4. 9. Udine. III. Friedrich von Ortenburg oklevele.; ZsO III. 1955. sz.; RI XI/1. 401. sz. 1413. 1. 15. Udine.; ZsO IV. 54. sz. Az isztriai hadjáratra elkísérte Zsigmondot. BB UDINE. Collezione Joppi 688. k. Vegyes iratok 62v. 1413. 2. 1.; Uo. Fondo Principale 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz.; Uo. 1413. 2. 14. Meránba is követte a királyt. PREDELLI III. Libro X. 184. sz. (Az eredetiben: 164. sz.) 1413. 8. 3. Meran. A megegyezés szövege. Regesztája: ZsO IV. 949. sz.

4309 Stefano fia. Sókamaraispán (1401–1426). Temesi, aradi, csanádi, kevei, krassói ispán (1404–1426). Csongrádi ispán (1407–1426). A Sárkányrend tagja (1408). Zarándi ispán (1409–1426). Isztriában, Friuliban, Lombardiában, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DL. 87891. sz. 1416. 4. 16. Beauvais. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 1782. sz. 1411. november 28-án bevonult Cividaléba. ANNALI (FRIULI) VI. 226. A be-

Ónodi Cudar Simon és Jakab.[4310]***
Ősi László.[4311]
Pelsőci Bebek András.[4312]
Pelsőci Bebek Péter.[4313]
Perényi Miklós.[4314]

jegyzés dátuma: 1411. 11. 28. Ettől kezdve első hazatértéig végig a velencei hadszintéren találjuk. Itáliát 1412 februárjában hagyta el. 1412. február 12-én még Cividalében van. LEICHT 1941, 11. A hónap 26. napján már Kapronca találjuk. A levél év nélküli. Borsa Iván/Mályusz Elemér datálása elfogadható, az ehhez fűzött magyarázat nem. MNL DF. 261940. sz. (1412). 2. 26. Kapronca. Ozorai Pipo temesi ispán oklevele. Kiadása: ORTVAY, 176. sz. Hibás dátummal. Regesztája: ZsO III. 1797. sz. Valamint: C. TÓTH 2004, 483. Zsigmonddal együtt érkezik vissza 1412 decemberében. Elfogadom Borsa Iván/Mályusz Elemér dátum javaslatát.MNL OL DF. 230922. sz. 1412. 12. 15. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 3051. sz. Ott van Ariis ostrománál. Egy oklevél relátora. MNL OL DF. 253684. sz. 1413. 4. 9. Ariis vára alatt. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 412. sz. 1413. május 21-én még Udinében volt. Egy oklevél relátora. MNL OL DL. 57433. sz. 1413. 5. 21. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 619. sz. Követi a királyt Bellunóba. Itt is relátor. MNL OL DL. 96844. sz. 1413. 6. 2. Belluno. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 684. sz. Azt gondolom, nem innét indulhatott Magyarországra, habár 1413. június 16-án ő az egyik, akit Zsigmond megbízott Kanizsai János esztergomi érsek, birodalmi főkancellár és Pelsőci Bebek János királynéi tárnokmester közti valamennyi viszály rendezésére. MNL OL DL. 10080. sz. 1413. 6. 16. Feltre. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 764. sz. Erre várni kellett, hiszen 1413 augusztusában Bozenben még az uralkodóval volt. HERRE, 2. sz. 1413. 8. 1 Firenze. Cristofano degli Spini, Alessando di Salvi Bencivenni, Marsilio Vecchietti, Leonardo di Stagiodati firenzei követek beszámolói bolognai és velencei útjukról, valamint a trienti, továbbá a bozeni történésekről. Regesztája: ZsO IV. 947. sz. 1413 októberében viszont otthon találjuk. MNL OL DF. 275885. sz. 1413. 10. 6. Karán(sebes). Ozorai Pipo temesi ispán oklevele. Kiadása: WENZEL 1884, 43 sz. Regesztája: ZsO IV. 1161. sz. Valamint: ENGEL II. 180.

[4310] Péter fiai. Udvari lovag (1413–1416). Ónodi Cudar Simon udvari lovag Udinében személyesen járult a király elé. Az oklevélben Jakab bővebben meg nem nevezett szolgálataira hivatkoznak. Udvari ifjú lehetett. 1410-ben az volt. MNL OL DL. 10061. sz. 1413. 5. 3. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 529. sz. 1413 júniusában már Magyarországon voltak. MNL OL DF. 220861. sz. 1413. 6. 13. Visegrád. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 748. Valamint: ENGEL II. 46.

[4311] Janka fi János fia. Az oklevélben a velenceiek elleni hadjáratban tett szolgálataira hivatkoznak. MNL OL DF. 253684. sz. 1413. 4. 9. Ariis vára alatt. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 412. sz.

[4312] Imre vajda fia. Udvari lovag (1411–1415). Itáliában szolgálta a királyt. MNL OL DL. 10239. sz. 1414. 7. 7. Solothurn. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2234. sz. Lodiban egri egyházmegyés lovagként kiváltságokat kap. MNL OL DF. 288698. sz. 205r. 1413. 12. 9. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1381. sz. Nem sorolom fel az összeset. A Luxemburgi kíséretében mozgolódott Cremonában is. MNL OL DL. 10174. sz. 1414. 2. 6. Cremona. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1654. sz. Ott volt Aachenben. BÁRÁY 2020, 17. Valamint: ENGEL II. 26.

[4313] Detre nádor fia. Udvari lovag (1412–1417). Isztriában, Lombardiában, Aragóniában, Franciaországban, Angliában, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DL. 67417. sz. 1417. 8. 22. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 822. sz. Egy korábbi iratban csak Itáliát sorolják fel. MNL OL DL. 10239. sz. 1414. 7. 7. Solothurn. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2234. sz. Lodiban nemes lovagként kiváltságokat kap. MNL OL DF. 288697. sz. 205v. 1414. 12. 9. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1385. sz. Nem sorolom fel az összeset. Az uralkodó kíséretében ott volt Cremonában. MNL OL DL. 10174. sz. 1414. 2. 6. Cremona. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1654. sz. Németországban a Luxemburgival együtt utazik. MNL OL DF. 210664. sz. 1414. 2. 15. Rozgonyi Simon országbíró oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1683. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 17. Továbbá: ENGEL II. 27.

[4314] Miklós bán fia a terebesi ágból. Udvari ifjú (1409–1413). Harcolt a velenceiek ellen. MNL OL DL. 66867. sz. 1413. 12. 21. Lodi. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1446. sz. Brixenben a király mellett találjuk. MNL OL DL. 99527. sz. 1413. 7. 22/29. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 898. sz. Ha a Nicolaus de Puen név őt rejti Rivoliban (1414. május 21.), annak nagyon örülnék. E. KOVÁCS 2011a, 109. Valamint: ENGEL II. 189.

Petneházi Petenye Márton.[4315]
Pezzi, Federico.[4316]
Péter.[4317]
Pobresiai Imre deák.[4318]
Polyánai Bálint.[4319]
Pálóci Imre.[4320]
Priest, Michel von.[4321]

4315 Minimum véleményes. Miklós fi István fia. Lombardiában, Németországban, Aragóniában, Franciaországban, Angliában szolgálta a királyt. MNL OL DL. 50516. sz. 1417. 7. 25. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: FEJÉRPATAKY 1888, 11–14. Regesztája: ZsO VI. 737. sz.; MNL OL DL. 104771. sz. 1417. 10. 8. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 1000. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 19.

4316 Brunoro della Scala familiárisa, feltehetően pisai származású. Ott volt Görzben. MNL OL DF. 287745. sz. 267v. 1412. 12. 10-e előtt. Kiadása: HEIMPEL 1932, 30. sz. Regesztája: ZsO III. 3058. sz. Gisella Beinhoff szerint 1412-ben Udinében Zsigmond familiárisa lett. BEINHOFF, 58. Nem ad jelzetet. Federico Pezzi Zsigmonddal Angliába ment. Az iratban „aule nostre familiaris domesticus commensalis". FINKE IV. 467. sz. 1416. 7. 23. Leeds. Zsigmond oklevele. Brunoro della Scala viszont Párizsban maradt. A király többekkel együtt a városban hagyta tárgyalni. MNL OL DF. 287745. sz. (411r–412r.) 1416. (9. 8. Calais.) Zsigmond oklevele. Kiadása: FINKE IV. 471. sz. Regesztája: ZsO V. 2280. sz. Federico Pezzit később is a Luxemburgi szolgálatában találjuk. Így 1426-ban. 1426. 5. 20. Milánó. Filippo Maria Angelo Visconti levele. VESTIGIA. Valamint: BEINHOFF, 189–190.

4317 András fia. Serravallei capitaneusként ír alá. ASC BELLUNO. Libro delle provisioni B./65. k. 58r. 1412. 5. 20. Serravalle. György fia István és András fia Péter serravallei kapitányok oklevele. Kiadása: DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO), 732. sz. Ondřej Schmidt szerint Petrus Adde. SCHMIDT 2019a, 728.

4318 Benedek fia. Utinumban kapott adományt. MNL OL DF. 286493. sz. 1413. 4. 19. Udine. Zsigmond oklevele. Kiadása: BTOE III. 628. sz. Regesztája: ZsO IV. 473. sz.

4319 Wulkodlak (dictus) György fia. Ozorai Pipo familiárisa. Az oklevélben a velenceiek elleni hadjáratban tett szolgálataira hivatkoznak. Elfogadom Borsa Iván/Mályusz Elemér dátum javaslatát. MNL OL DF. 230922. sz. 1412. 12. 15. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 3051. sz.

4320 Péter fia. Borsodi ispán (1409–1427). Diósgyőri várnagy, abaúji, borsodi és hevesi ispán (1411–1426). Specialis aulicus (1414–1418). Isztriában, Lombardiában, Németországban, Aragóniában, Franciaországban, Angliában szolgálta a királyt. MNL OL DL. 10597. sz. 1417. 7. 22. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 713. sz. Harcolt Ariisnál, ahol megsebesült. MNL OL DL. 86791. sz. 1427. 5. 19. Földvár. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO XIV. 530. sz. Rivoliban (1414. május 12.) ő lehetett a 26 lóval érkezett „comes Novi Castri", ha valóban Abaúj vármegyét takarja a kifejezés. E. KOVÁCS 2011a, 108. Speyerben testvérével (Máté) várépítési engedélyt kaptak. MNL OL DF. 220676. sz. 1414. 7. 31. Speyer. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2325. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 16. Továbbá: ENGEL II. 185. Testvéréről (Pálóci Máté) fentebb írtam. Ő nem járt Itáliában, ellenben Lombardiában, Aragóniában, Franciaországban, Angliában, Németországban igen. MNL OL DL. 10855. sz. 1419. 11. 1. Poszata. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VII. 1048. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 16.

4321 Kancelláriai alkalmazott. Már a hadjárat előkészítési helyén – 1412. augusztus 30-át veszem a kiindulási pontnak – a király mellett volt Budán. RI XI/1. 308. sz. 1412. 8. 31. Buda. Zágrábban a kíséret tagja. Uo. 376. sz. 1412. 10. 31. Zágráb. Ott volt Udinében. Uo. 401. sz. 1413. 1. 15. Udine.; ZsO IV. 54. sz. Követte a királyt Bellunóba. RI XI/1. 515. sz. 1413. 6. 5. Belluno. Feltrébe is. Uo. 533. sz. 1413. 6. 21. Feltre. Trientbe hasonlóan. Uo. 542. sz. 1413. 6. 26. Trient.; ZsO IV. 787. sz. Churban relátor. RI XI/1. 685. sz. 1413. 9. 4. Chur.; ZsO IV. 1045. sz. Van róla adatom Bellinzonából. RI XI/1. 753. sz. 1413. 9. 29. Bellinzona. Megjelent Tessereteben. Uo. 763. sz. 1413. 10. 23. Tesserete. Majd Como következett. Uo. 779. sz. 1413. 11. 7. Como. Utána Cremona. Uo. 914. sz. 1414. 1. 20. Cremona. Piacenzában szintén megfordult. Uo. 953. sz. 1414. 2. 22. Piacenza. Látta Serravallét. Uo. 965. sz. 1414. 3. 13. Serravalle. (Ez egy másik Serravalle. Ma Serravalle Scrivia.) Astit sem hagyta ki. Uo. 971. sz. 1414. 4. 28. Asti. Dolgozott Pontesturában. Uo. 974. sz. 1414. 5. 8. Pontestura. A következő állomás Moncalvo. Uo. 978. sz. 1414. 5. 27. Moncalvo. Ezután Trino. Uo. 980. sz. 1414. 6. 11. Trino. Eljutott Svájcba. Uo. 1009.

Rahab János.[4322]
Raszinjakeresztúri Bocskai János és Zsigmond.[4323]
Raszinjakeresztúri Bocskai Miklós.[4324]***
Rátóti Tari Lőrinc.[4325]

sz. 1414. 7. 9/10. Basel. Nürnbergből ismerem a következő bejegyzést. Uo. 1215. sz. 1414. 9. 24. Nürnberg.; CHRONIKEN III. 348. 1414. 9. 24-e és 10. 4-e között. Regesztája: ZsO IV. 2839. sz. Ezt követően Rothenburgból. Uo. 1255. sz. 1414. 10. 9. Rothenburg. Innét írt levelet Husz Jánosnak. Kiadása: PALACKÝ, 64. sz. 1414. 10. 8. Michael Priest prágai és wroclavi kanonok, királyi jegyző levele. Regesztája: RI XI/1. 1252a. sz.; ZsO IV. 2546. sz. Heilbronn következett. Uo. 1257. sz. 1414. 10. 15. Heilbronn. Ezután pedig Bonn. Uo. RI XI/1. 1276. sz. 1414. 11. 2. Bonn. Befutott a célállomásra. Uo. 1277. sz. 1414. 11. 5. Aachen. Valamint: ENGEL–C. TÓTH, 98.

4322 A szövegben ezt olvashatjuk: „Item venit quidam cavalarius, qui notifficavit adventum Rahab Joannis de Ungaria". ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 135r. 1412. 10. 25.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 282. Egy másik helyen Raab Johannes Ungarus. ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 136v. 1413. Pontos dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1413. február 11, utána 1413. március 10-e a következő dátum.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283. Arab Jánosként, magnificusként és a magyarok kapitányaként titulálják. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 430v. 1412. 10. 25.

4323 Minimum véleményes. Pelsőci Bebek Péter familiárisai. Uruk Isztriában, Lombardiában, Aragóniában, Franciaországban, Angliában, Németországban szolgálta a királyt. Raszinjakeresztúri Bocskai János és Bocskai Zsigmond vele lehettek, hiszen Pelsőci Bebek Péter kérésére a zsinat városában adományt kaptak. MNL OL DL. 96938. sz. 1417. 8. 22. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 823. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 26.

4324 Miklós fi János fia. Zsigmond már 1412 februárjában elengedi neki és családja bírságának bírói részét, továbbá mindenkinek megtiltja azok beszedését. A temesi ispán familiárisaként említik, ellenben annak ellenére nem utalnak itáliai jelenlétére, hogy ilyen esetekben a hadi mozgolódás magával hozhatja a királyi felmentést. MNL OL DF. 262060. sz. 1412. 2. 6. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 1700. sz. Utinumban bővebben meg nem nevezett szolgálataira hivatkoznak. MNL OL DF. 261898. sz. 1413. 5. 23. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 629. sz. Ott volt Ariis ostrománál. MNL OL DF. 261899. sz. 1413. 4. 9. Ariis vára alatt. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 413. sz. 1412 februárjában Ozorai Pipóval visszatérhetett Magyarországra. A temesi ispán Albeni János pécsi püspöktől kanonokságot kért neki, cserében a váradi egyházban hasonló szívességet ígért. (Itt ekkor Andrea Scolari a püspök.) A levél év nélküli. Borsa Iván/Mályusz Elemér datálása elfogadható, az ehhez fűzött magyarázat nem. MNL DF. 261940. sz. (1412). 2. 26. Kapronca. Ozorai Pipo temesi ispán oklevele. Kiadása: ORTVAY, 176. sz. Hibás dátummal. Regesztája: ZsO III. 1797. sz. Valamint: C. TÓTH 2004, 483. A prebenda elnyerésére nincsen adat. FEDELES–PRAJDA, 376. Mivel ott volt Ariis falainál, visszatért Itáliába. 1413 októberében már Magyarországon van. MNL OL DF. 261884. sz. 1413. 10. 20. (Buda). Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1201. sz.

4325 Lászlo fia. Királynéi asztalnokmester (1407–1413). Királyi tanácsos (1414). A Luxemburgi diplomáciai küldetéssel bízta meg. 1413. január 20-án már Velencében volt. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 109v–110v. 1413. 2. 7. Kiadása: LJUBIĆ VII. 70–76. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 265. sz.; ZsO IV. 138. sz. Ott van Viggiù-ban, amikor XXIII. János pápa képviselői és Zsigmond a zsinat helyének Konstanzot választják. PALACKÝ, 57. sz. 1413. 10. 31. Viggiù. Közjegyzői oklevél. Regesztája: ZsO IV. 1238. sz. Még Szavojában is a királyt kíséri, egészen Asti városáig. MNL OL DF. 287745. sz. 213v. 1414. 5. 1. Asti. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1929. sz. „Lorenzen von Pasta" 1414 őszén megjelent Nürnbergben. DRTA VII. 156. sz. 1414. 8. 29-e és 10. 24-e között. Nürnberg. A város kiadásai. Ott van Aachenben. DRTA VII. 170. sz. 1414. 11. 8-a után. A koronázáson megjelentek jegyzéke. Valamint: BÁRÁNY 2020, 17. Továbbá: ENGEL II. 239–240.

Idősebb Rozgonyi István.[4326]
Rozgonyi János.[4327]***
Rumi Doroszló.[4328]
Scala, Brunoro della.[4329]
Senyei György.[4330]

[4326] László fia. Lovag 1410–1413. Bakonyi ispán és essegvári várnagy (1410–1425). Isztriában, Lombardiában, Friuliban, Itáliában, Aragóniában, Katalóniában, Angliában, Franciaországban, Burgundiában, Lotaringiában, Brabantban, Hollandiában, Németországban, Csehországban, Morvaországban, Nikápolynál szolgálta a királyt. MNL OL DL. 12895. sz. 1436. 4. 10. Temesvár. Zsigmond oklevele. 1412 szeptemberében ott volt azon a szertartáson, ahol Bertoldo Orsini a Sárkányrend tagja lett. CARO, 15. sz. 1412. 9. 26. Buda. Zsigmond oklevele.; RI XI/1. 359. sz.; ZsO III. 2728. sz. 1413. április 13-án Pozsonyban találjuk. MNL OL DF. 279590. sz. 1413. 4. 13. Pozsony. Kanizsai János esztergomi érsek oklevele. Regesztája: ZsO IV. 435. sz. Ezután csatlakozhatott a kísérethez. Lombardiában a király mellett találjuk. MNL OL. DL. 57439. sz. 1414. 2. 27. Visegrád. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1728. sz. Ott van Viggiù-ban, amikor XXIII. János pápa képviselői és Zsigmond a zsinat helyének Konstanzot választják. PALACKÝ, 57. sz. 1413. 10. 31. Viggiù. Közjegyzői oklevél. Regesztája: ZsO IV. 1238. sz. Lodiban nemes lovagként, valamint egri egyházmegyésként kiváltságokat kap. MNL OL DF. 288697. sz. 205v. 1413. 12. 18. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1431. sz. Nem sorolom fel az összeset. Cremonában Rozgonyi Simon országbíró, Rozgonyi János főkincstartó, valamint ő, panaszt tettek a Luxemburginál. MNL OL DL. 10166. sz. 1414. 1. 20. Cremona. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1608. sz. A szövegből nem derül ki személyes jelenléte. Ott van Aachenben. DRTA VII. 170. sz. 1414. 11. 8-a után. A koronázáson megjelentek jegyzéke. Valamint: BÁRÁNY 2004, 19–20; BÁRÁNY 2020, 17. Továbbá: ENGEL II. 206.

[4327] Lőrinc fia. Sárosi ispán (1409–1435). Főkincstartó (1412–1436). Isztriában és Friuliban harcolt a velenceiek ellen. MNL OL DL. 10725. sz. 1418. 9. 30. Augsburg. Zsigmond oklevele Regesztája: ZsO VI. 2380. sz. Visszatért Magyarországra. MNL OL DL. 9904. sz. 1412. 5. 10. Patakhoz közel. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 2116. sz. Cremonában Rozgonyi Simon országbíró, idősebb Rozgonyi István udvari lovag, valamint ő, panaszt tettek a Luxemburgi előtt. MNL OL DL. 10166. sz. 1414. 1. 20. Cremona. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1608. sz. A szövegből nem derül ki személyes jelenléte. Ott van Aachenben. DRTA VII. 170. sz. 1414. 11. 8-a után. A koronázáson megjelentek jegyzéke. Valamint: ENGEL II. 206.

[4328] Doroszló fi Imre fia. Királyi alpohárnokmester (1412). MNL OL DL. 108101. sz 1412. 2 28. Lőcse. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 3199. sz. Az irat csak 19. századi másolatban maradt meg. Engel Pál szerint 1415–1419 között töltötte be a tisztséget. Neki lehet igaza. Isztriában, Friuliban, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DF. 282223. sz. 1415. 4. 7. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 454. sz. Egy másik iratban ugyanezt tette Angliában, Aragóniában, Franciaországban, Isztriában, Friuliban, Lombardiában, Németországban. MNL OL DL. 49653. sz. 1423. 11. 13. Szentgrót. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO X. 1384. sz. Lodiban mint győri egyházmegyés armiger kiváltságokat kap. MNL OL DF. 288697. sz. 205r. 1413. 12. 18. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1429. sz. 1430. sz. Nem sorolom fel az összeset. Valamint: ENGEL II. 207.

[4329] Guglielmo fia. A Sárkányrend tagja (1412). RI XI/1. 159. sz. 1412. 1. 11. Buda.; ZsO III. 1538. sz. Zsigmond Verona és Vicenza birodalmi vikáriusává nevezi ki. VERCI XIX. Documenti 2100. sz. 1412. 1. 22. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/1. 176. sz. A fenti cím újbóli megerősítései: RI XI/2. 9487. sz. 1433. 6. 8. Róma.; Uo. 10773. sz. 1434. 9. 8. Regensburg. Kapitány lesz, és felhatalmazza a császári zászló használatára. Kiadása: WENZEL 1873, 102. sz. Regesztája: RI XI/1. 217. sz 1412. 5. 2. Diósgyőr.; ZsO III. 2054. sz. Görzben a király mellett találjuk. MNL OL DF. 287745. sz. 267v. 1412. 12. 10-e előtt. Kiadása: HEIMPEL 1932, 30. sz. Regesztája: ZsO III. 3058. sz. Ott volt Udinében. BB UDINE. Sezione Manoscritti e Rari. I manoscritti della collezione di Joppi 688. k. 62v. 1413. 2. 1. Udine. A velencei hadjáratban betöltött szerepéről fentebb írtam. Rivoliba a király oldalán 11 lóval érkezett (1414. május 12.). E. KOVÁCS 2011a, 108. Ott van Aachenben a koronázáson. DRTA VII. 170. sz. 1414. 11. 8-a után. A koronázáson megjelentek jegyzéke.

[4330] Balázs fia. Friuliban harcolt. A velenceiek fogságába került. MNL OL DF. 253176. sz. 1415. 4. 22. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 535. sz.

Skilling, John.[4331]
Sóvári Sós Miklós.[4332]
Stęszew, Mościc, az idősebb.[4333]
Idősebb Stibor.[4334]
Szántói Botka István.[4335***]
Szántói Lack Dávid.[4336]
Szászi János.[4337]

[4331] Minimum véleményes. Angol származású nemes. Zsigmond 300 aranyforintos évjáradékkal familiárisai közé fogadja, de csak a következő év május 24-től fizetne neki. Ezt addig kapja, amíg a király szolgálatában áll. RI XI/1. 510. sz. 1413. 6. 1. Udine. Az oklevél kiadási helye inkább Serravalle vagy Belluno. ENGEL–C. TÓTH, 96.

[4332] Péter fi László fia. Itáliában, Friuliban, Lombardiában, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DL. 57476. sz. 1418. 3. 6. Konstanz. Regesztája: ZsO VI. 1595. sz. 1412 szeptemberében még Magyarországon volt. MNL OL DL. 57427. sz. 1412. 9. 10. Visegrád. Ifjabb Garai Miklós oklevele. A király által vezetett csapatban érkezhetett. Az uralkodóval együtt volt Acqui városában. Állandóan mellette szolgált. MNL OL DL. 57466. sz. 1414. 30. Acqui. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1826. sz.

[4333] Przedpełk fia. Lengyel udvari lovag (1413). Udinéből ment Zsigmondhoz, feltehetőleg Isztriába. A szövegben ezt olvashatjuk: „dominus pan Mustiz noviter est iturus cum bona securitate ad prefetum dominum nostrum regem". BB UDINE. Annales. Tomo 19. 24r–27r. 1413. 2. 10.; Uo. Fondo Principale. 896. k. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz. A király mellett van Muggia közelében. 1413. 3. 8. Trieszt. Giovanni Cavalcanti és Niccolò Torso udinei követek oklevele. DELLA PORTA, 13–15. Egy Serravallében kiadott oklevélben ugyancsak megemlítik. A szövegben ezt olvashatjuk: „Mustichius dominus Paznaviensis aule noster miles". Kölcsönökért zálogbirtokot kapott. MNL OL DL. 9665. sz. 1413. 5. 30. Serravalle. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 672. sz. Talán Cremonában is az uralkodó kíséretét erősítette. A Luxemburgitól elnyert fentebb említett zálogbirtokok beiktatására a királyi parancsot a pozsonyi káptalan számára itt fogalmazták meg, de személyes jelenlétéről nem tesznek említést. MNL OL DF. 226140. sz. 1414. 1. 17. Cremona. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1589. sz. Udinében cseh nemzetiségűnek *(miles Bohemus)* tartották. BB UDINE. Annales. Tomo 19. 122v–125r. 1413. 6. 5. Udine. Mindenesetre a „dominus Paznaviensis" (poznańi úr) a lengyelországi Poznań rejti el szemünk elől. Valamint: ENGEL II. 217.

[4334] Mošic fia. Nyitrai ispán (1392–1414). Besztercei ispán (1404–1414). A Sárkányrend tagja (1408). Erdélyi vajda és trencsényi ispán (1409–1414). Itáliai megjelenéseiről fentebb írtam. Valamint: ENGEL II. 217.

[4335] Botka fi Benedek fia. Ozorai Pipo familiárisa. Udinében bővebben meg nem nevezett szolgálataira hivatkoznak. MNL OL DL. 102969. sz. 1413. 5. 23. Udine. Zsigmond oklevele. Kiadása: WENZEL 1884, 42. sz. Regesztája: ZsO IV. 628. sz. 1414 márciusában már Magyarországon volt. MNL OL DL. 92435. sz. 1414. 3. 25. (Vasvár). A vasvári káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1803. sz.

[4336] Minimum véleményes. Lack fi Miklós fia. Udvari lovag (1409–1412). 1413 szeptemberében már/még Magyarországon van. MNL OL DL. 87956. sz. Regesztája: ZsO IV. 1068. sz. Főkamarásként ő az egyik, akivel Zsigmond megüzente Cillei Borbála királynénak az aacheni koronázás napját (1414. október 21.). MNL OL DF. 287745. sz. 277v. Dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Kiadása: FINKE IV. 457. sz. Heinrich Finke szerint az irat keltezése 1414. szeptember 12. Heidelberg. Regesztája: HEIMPEL 1932, 80. sz.; ZsO IV. 2457. sz. Solothurnban relátor. MNL OL DL. 10239. sz. 1414. 7. 7. Solothurn. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2234. sz. Talán Nürnbergben őt takarja a „hern david" név. DRTA VII. 156. sz. 1414. 8. 29-e és 10. 24-e között. Nürnberg. A város kiadásai. Speyerben rokonaival adományt kap. MNL OL DL. 59874. sz. 1414. 10. 21. Speyer. Zsigmond oklevele. Kiadása: BTOE III. 655. sz. Regesztája: ZsO III. 2600. sz. Ott volt Aachenben. BÁRÁNY 2020, 17. Valamint: ENGEL II. 138.

[4337] Mátyás fia. Pécsi kanonokként, oltárigazgatóként, bácsi prépostként kezdte. Királyi alkancellár (1411–1426). 1417-ben budai kanonokként említik. Isztriában, Friuliban, Lombardiában, Franciaországban, Aragóniában szolgálta a királyt. Ott volt Konstanzban. Az eredetit nem láttam. Kiadása: FEJÉRPATAKY 1898, 39–41. 1417. 8. 15. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 802. sz. 1419-ben lett csak a budai Szent Péter társaskáptalan prépostja. C. TÓTH 2013, 25. Valamint: FEDELES, 94. Továbbá: KONDOR 2008, 416.

Szelezsényi Tamás és Miklós.*** [4338]
Szentgyörgyi Vince László.[4339]***
Szerdahelyi Ders Márton.[4340]***
Szirmai György.[4341]
Szobocsinai János.[4342]
Szuhodoli András.[4343]
Tamásfalvai Illés György.[4344]
Tamási János.[4345]***

[4338] János fiai. Harcoltak a velencei háborúban. Isztriában is küzdöttek. MNL OL DL. 43220. sz 1413. 9. 14. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1092. sz. A király ekkor nem Utinumban, hanem Churban volt. ENGEL–C. TÓTH, 96.

[4339] Imre fi Tamás fia. Ozorai Pipóval vonult hadba. Az eredetit nem láttam. Kiadása: ZALA VÁRMEGYE II. 155. sz. 1411. 10. 10. Pest. Rozgonyi Simon országbíró oklevele. Regesztája: ZsO III. 1043. sz.; MNL OL DL. 103436. sz. 1412. 2. 3. Székesfehérvár közelében. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 1682. sz.; MNL OL. DL. 104503. sz. 1412. 2. 8. Székesfehérvár közelében. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 1711. sz.; MNL OL DL. 101993. sz. 1412. 2. 10. Székesfehérvár közelében. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 1722. sz.; MNL OL DL. 108100. sz. 1412. 2. 10. Székesfehérvár közelében. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 1726. sz. 1414 májusában Magyarországon van. MNL OL DL. 64167. sz. 1414. 5. 21. Székesfehérvár. Szentgyörgyi Vince László kamarahaszna ispán oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2010. sz.

[4340] Minimum véleményes. György fia. Báró (1411–1416). Perét 1412. november 9-én ifjabb Garai Miklós nádor elhalasztja, mert Zsigmondot kíséri, aki a Német-római Birodalom elnyerése okán elindult Németországba. MNL OL DL. 79102. sz. 1412. 11. 9. Visegrád. Kiadása: ZICHY VI. 139. sz. Regesztája: ZsO III. 2915. sz. 1413 tavaszán levelet kap Giacomo Trevisan zárai ispántól és Egidio Morosini zárai kapitánytól a castellettói béke megkötéséről. MNL OL DL. 10065. sz. 1413. 5. 2. Zára. Giacomo Trevisan zárai ispán és Egidio Morosini zárai kapitány oklevele. Regesztája: ZsO IV. 527. sz. Sajnos nem derül ki, akkor éppen hol van. 1413 decemberében biztosan Magyarországon forgolódik. MNL OL DL. 105470. sz. 1413. 12. 18. Veszprém. Branda Castiglioni bíboros oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1422. sz. Valamint: ENGEL II. 230.

[4341] Pál fia. Isztriában, Lombardiában, Burgundiában, Franciaországban, Angliában, Hollandiában, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DL. 67416. sz. 1417. 6. 27. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: BOROVSZKY, 71–72. Regesztája: ZsO VI. 610. sz.; ZsO X. 1384. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 21–22.

[4342] Szentjakabi István fia. Ozorai Pipo embere lehetett, ő volt az irat relátora. A törökök és a bosnyákok mellett a velenceiekkel szintén harcolt. MNL OL DL. 100965. sz. 1412. 11. 24. (Modrus). Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2990. sz. 1413 márciusában személyesen kért és kapott kiváltságot a Luxemburgitól. Az irat kiadási helyét nem tudjuk, de Itáliában lehetett. MNL OL DL. 72227. sz. 1413. 3. 27. (Ariis). Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 348. sz. Zsigmond ekkor Ariis vára alatt táborozott. ENGEL–C. TÓTH, 95.

[4343] Minimum véleményes. Gál fia. Zsigmond és az ország ellenségei ellen hadba készü. MNL OL DL. 68690. sz. 1411. 12. 26. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 1424. sz. Cremonában a királytól rokonaival együtt adományt kapott. A szövegből nem derül ki személyes jelenléte. MNL OL DL. 68693. sz. 1413. 1. 25. Cremona. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1622. sz.

[4344] Illés fi Gergely fia. Friuliban, Isztriában, Lombardiában, Németországban szolgálta a királyt. Harcolt a velenceiek ellen. MNL OL DL. 50513. sz. 1415. 5. 19. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 645. sz.; MNL OL DL. 43294. sz. 1415. 7. 26. Lausanne. Zsigmond oklevele. Regesztája: 897. sz.

[4345] János fi Henrik fia. Nevét nem adják meg, csak funkcióját *(senesvalco)*. Ha nem egy mezei szállásmester, akkor ő lehet. A Sárkányrend tagja (1408). Ajtónállómester (1409–1416). 1412. december 10-e tájban tárgyalhatott a város képviselőivel. BB UDINE. Collezione Jopi. 688. k. Vegyes iratok 62r. 1412. 12. 10.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 310. sz. 1413 februárjában már Magyarországon van. MNL OL DF. 230924. sz. 1413. 2. 20. (Pozsega). A pozsegai káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 196. sz. 1412 novemberében az tudják róla, hogy a királlyal Németországba készül. MNL OL DF. 230920. sz. 1412. 11. 8. Visegrád.

Teck, IV. Ludwig von.[4346]
Témai András és János.[4347]
Török.[4348]
Uski János.[4349]
Vajai András.[4350]
Vajai Ábrahám.[4351***]

Rozgonyi Simon országbíró oklevele. Regesztája: ZsO III. 2906. sz. Ott volt Aachenben. BÁRÁNY 2020, 17. Valamint: ENGEL II. 239. Ha mezei, akkor tévedtem.

4346 III. Friedrich von Teck fia. Aquileiai pátriárka (1412–1439). Ott találjuk Valle falainál. BB CIVIDALE. Antico Archivio Communità. Pergamena e Documenti. Busta 9. 134. sz. 1413. 2. 13. Valle melletti tábor. IV. Ludwig von Teck aquileiai pátriárka oklevele. 1413. március 17-én azt írták, ezen a napon hat katonát küldtek hozzá Ariis várához. ASC SAN DANIELE. Coluta 13. 137v. 1413. 3. 17.; CB GUARNERIANA. Fondo Fontanini. Adversaria Manuscripta II. 273/A. k. 283. A fegyverszünet után követi Zsigmondot Meránba. PREDELLI III. Libro X. 184. sz. (Az eredetiben: 164. sz.) 1413. 8. 3. Meran. A megegyezés szövege. Regesztája: ZsO IV. 949. sz. Ott van Viggiù-ban, amikor XXIII. János pápa képviselői és Zsigmond a zsinat helyének Konstanzot választják. PALACKÝ, 57. sz. 1413. 10. 31. Viggiù. Közjegyzői oklevél. Regesztája: ZsO IV. 1238. sz. Valamint: DE FRANCESCHI 1879, 241.

4347 Lack fiai. Utinumban bővebben meg nem nevezett szolgálataikra hivatkoznak. MNL OL DF. 275692. sz. 1413. 4. 28. Udine. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 495. sz.

4348 Török nemzetiségű. Nevét nem adják meg *(unius turchi familiaris domini regis Romanorum)*. Udinében egy leszakadt mennyezet megölte. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 475v–477v. 1413. 1. 16.

4349 Cseh. Pécsi prépost (1402–1428). A velencei háború alatt római diplomáciai feladatokat kapott Zsigmondtól. Később csatlakozott a királyhoz. Meránban már a kíséret tagja. PREDELLI III. Libro X. 184. sz. (Az eredetiben: 164. sz.) 1413. 8. 3. Meran. A megegyezés szövege. Regesztája: ZsO IV. 949. sz. Ott van Viggiù-ban, amikor XXIII. János pápa képviselői és Zsigmond a zsinat helyének Konstanzot választják. PALACKÝ, 57. sz. 1413. 10. 31. Viggiù. Közjegyzői oklevél. Regesztája: ZsO IV. 1238. sz. Mantovában pécsi prépostként kiváltságokat kap. MNL OL DF. 288697. sz. 206v. 1414. 1. 19. Mantova Regesztája: ZsO IV. 1606. sz. Nem sorolom fel az összeset. Cremonában Giorgio Adorno genovai dózsétől a király nevében kölcsönt vesz fel. MNL OL DF. 287745. sz. 213v. 1414. 1. 19. Cremona. Zsigmond oklevele. Regesztája: HEIMPEL 1932, 49. sz.; ZsO IV. 1598. sz. Valamint: FEDELES, Adattár: 392. sz.

4350 Minimum véleményes. Demeter fia. Franciaországban és Angliában szolgálta a királyt. MNL OL DL. 62256. sz. 1417. 2. 13. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 88. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 22. Testvére (Vitus) ekkor másokkal együtt Lombardiában volt. MNL OL DL. 62256. sz. 1417. 2. 13. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 88. sz.; MNL OL DL. 96927. sz. 1417. 2. 24. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 153. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 22–23.

4351 Miklós fia. Isztriában, Friuliban, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DL. 96953. sz. 1418. 2. 27. Konstanz. Zsigmond oklevele. Kiadása: CSOMA, 49–52. Regesztája: ZsO VI. 1566. sz. Agárdi Antal familiárisaként „versus Sibinicum" készül. MNL OL DL. 96812. sz. 1411. 11. 10. Buda. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 1187. sz. 1412 májusában úgy tudják, „in castro regali Rongyanni in partibus Forriuli" van. MNL OL DL. 96825. sz. 1412. 5. 22. Visegrád. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 2172. sz. Egy másik iratban a helység „Rongyan". MNL OL DL. 96827. sz. 1412. 6. 15. Buda. Ifjabb Garai Miklós nádor oklevele. Regesztája: ZsO III. 2287. sz. A Rongyanni/Rongyan nevekben én Castello di Ragognát (Friuli nyelven Ruvigne) vélem felfedezni. Valamikor visszatért Magyarországra, de újból csatlakozott az uralkodóhoz. Szolgálatai fejében Zágrábban ő és családja adományt kapott. MNL OL DL. 96832. sz. 1412. 10. 28. Zágráb. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO III. 2842. sz. Ott van Bellunóban. MNL OL DL. 96844. sz. 1413. 6. 2. Belluno. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 684. sz. 1414 februárjában Magyarországon pereskedik. MNL OL DL. 62226. sz 1414. 2. 21. Visegrád. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1699. Valamikor megint a Luxemburgi mellé szegődött, hiszen fentebb írtam, Németországban is forgolódott.

Valenza, Ottobono Belloni da.[4352]
Várdai Pelbárt.[4353]
Viszlói Susuk (dictus) János.[4354***]
Wacker, Peter.[4355]
Zaversiai Márk.[4356]
Zemlényi Dávid.[4357]

[4352] Paolo fia. Mindkét jog doktora, pápai auditor, Zsigmond tanácsosa. Pápai jegyző (1413). Aradi prépost (1413–1421). Ott volt Udinében. VERCI XIX. Documenti 2107. sz. 1413. Pontos dátum nélkül. Udine. A friuli parlament határozata.; BB UDINE. Annales. Tomo 19. 108v–110v. 1413. 5. 27. A fegyverszünet után követi a királyt. RI X/1. 546. sz. 1413. 6. 27. Trient. Trientben felhatalmazást kapott, miszerint Georg von Lichtenstein püspökkel (Trient) a birodalom nevében szerződéseket kössenek Itáliában, különösképpen Lombardiában. Uo. 546. sz. 1413. 6. 27. Trient. Ott van Salában is, amikor Filippo Maria Visconti milánói herceggel tárgyalnak. FINKE I. Urkunden und Briefe 8. sz. 1413. 10. 23. Sala. Filippo Maria Visconti esküje. Regesztája: ZsO IV. 1222. sz. Pápai jegyző és aradi prépost: AAV. Registri Vaticani 345. k. 236v. 1413. 7. 26. Firenze. XXIII. János pápa oklevele. Regesztája: ZsO IV. 912. sz. 1413. július 27-e és 1421. február/március 13-a között aradi prépost. KOVÁCS 2017, 151.

[4353] Domokos fia. Isztriában, Friuliban, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DF. 261157. sz. 1415. 7. 25. Bázel. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 893. sz.

[4354] Susuk fi László fia. Egy 1413-as oklevélben azt írják, karácsony tájban (Inkább 1411-ben.) birtokain hatalmaskodtak. Ő ekkor velencei fogságban volt. MNL OL DF. 208987. sz. 1413. 11. 13. Bács. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1278. sz. Itáliai tartózkodására egy másik adat: MNL OL DL. 87895. sz. 1416. 4. 10. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 1759. sz. 1413 januárjában már Magyarországon találjuk. MNL OL DF. 208991. sz. 1413. 1. 20. Siklós. Borbála királyné oklevele. Regesztája: ZsO IV. 77. sz.

[4355] Kancelláriai alkalmazott. Ott volt Serravallében. RI XI/1. 508. sz. 1413. 5. 31. Serravalle. Bellunóba és Feltrébe szintén követte a királyt. Uo. 516. sz. 1413. 6. 5. Belluno.; Uo. 524. sz. 1413. 6. 10 Feltre. Majd Trient következett. Uo. 541. sz. 1413. 6. 26. Trient. Pontesturából van a következő adatom. Uo. 975. sz. 1414. 5. 9. Pontestura. Ott van Moncartelben. Uo. 979. sz. 1414. 1. 8. Moncartel. Nürnbergben a királyi pár mellett serénykedett. CHRONIKEN III. 348. 1414. 9. 24-e és 10. 4-e között. Regesztája: ZsO IV. 2839. sz. Megjelent Heilbronnban. RI XI/1. 1258. sz. 1414. 10. 15. Heilbronn. Sőt, Koblenzben is. Uo. 1268. sz. 1414. 10. 29. Koblenz. Befutott a célállomásra. Uo. 1299. sz. 1414. 11. 8. Aachen. Valamint: ENGEL–C. TÓTH, 98.

[4356] Péter fi András fia. Alasztalnokmester (1412–1415). Lombardiában, Isztriában, Németországban szolgálta a királyt. Az eredetit nem láttam. Kiadása: FEJÉR X/5. 257. sz. 1415. 3. 20. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 400. sz. Csoma József munkájában a dátum 1415. március 22. CSOMA 1906, 14. Bellinzonában a király mellett találjuk. MNL OL DF. 288106. sz. 1413. 9. 29. Bellinzona. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1133. sz. Lodiban a Zágráb egyházmegyei nemes lovag adományokat kap. MNL OL DF. 288697. sz. 206r. 1413. 12. 16. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1410. sz. Nem sorolom fel az összeset. Valamint: ENGEL II. 262.

[4357] Minimum véleményes. Márton fia. Lombardiában, Franciaországban, Angliában, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DL. 83600. sz. 1418. 7. 5. Strassburg. Zsigmond oklevele. Kiadása: RADVÁNSZKY, 12–14. Regesztája: ZsO VI. 2139. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 23.

II.[4358]

Európa

Berencsi (Besenyő/Sáfár) István.[4359]
Bobai György.[4360]
Károlyi Bertalan.[4361]
Legenyei Csontos Bertalan.[4362]

[4358] Ide azokat soroltam, akiknek sem a velencei, sem a lombardiai jelenlétükre nem utalnak, ellenben Zsigmond európai utazásának bizonyos állomásain az oklevelek szerint ott voltak. A lehetőségekhez képest azért követtem életüket, mert nem tartom kizárhatónak a hadjáratban történő részvételüket. Tisztségüket velencei háború kezdetének (1411), és a Konstanzi zsinat befejezésének évéig (1418) adom meg. A nevük elé nem írom ki a „véleményes" kifejezést. Valójában valahol mind azok. Vagy nem!

[4359] Márton fi Gergely fia. Komáromi ispán (1409–1412). Győri ispán (1411–1412). Bírótárs (1413–1414). Franciaországban jelen van a VI. (Őrült) Károllyal folytatott tárgyalásokon. Többször küldték követségbe, Angliában is járt. Ott volt a konstanzi zsinaton. MNL OL DL. 58931. sz. 1417. 5. 29. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 481. sz. 1412 decemberében Magyarországon forgolódott. MNL OL DL. 50217. sz. 1412. 12. 18. (Nyitra). A nyitrai káptalan oklevele. Regesztája: ZsO III. 3086. sz. Nem lehetett ott a velencei hadjárat első szakaszában. 1414 áprilisában már/még otthon találjuk. MNL OL DF. 207690. sz. 1414. 4. 20. (Győr). A győri káptalan oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1890. sz. Valamikor ezután csatlakozott Zsigmondhoz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 10. Továbbá: ENGEL II. 32.

[4360] Miklós fia. Rozgonyi Simon familiárisaként Franciaországban, Aragóniában, Angliában tett szolgálatai fejében Zsigmondtól rokonaival együtt címeradományt kapott. Az eredetit nem láttam. Kiadása: BALOGH, 79–82. 1418. 2. 1. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 1450. sz. 1412 áprilisában Magyarországon volt. MNL OL DL. 103349. sz. 1412. 4. 14. Buda. Rozgonyi Simon országbíró oklevele. Regesztája: ZsO III. 1971. sz. Nem lehetett ott a velencei hadjárat befejező részénél. Feltehetően az aacheni koronázás környékén csatlakozhatott Zsigmondhoz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 3.

[4361] Mihály fia. Aragóniában, Angliában, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DL. 98822. sz. 1418. 2. 14. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 1490. sz. 1414 novemberében még Magyarországon lehetet. Egy hatalmaskodás ügyében a panaszosok között találjuk. MNL OL DF. 224061. sz. 1414. 11. 9. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2662. sz. 1417 augusztusában már nem említik abban a perben, ahol többek között apjáról (Mihály) és testvéréről (László) olvashatunk. MNL OL DF. 221001. sz. 1417. 8. 26. Buda. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 842. sz. Szerintem Strassburgban még a kíséret tagja. Itt a Károlyiak, köztük Benedek, kiváltságot kapnak. MNL OL DL. 98827. sz. 1418. 6. 25. Strassburg. Zsigmond oklevele. Kiadása: KÁROLYI II. 17. sz. Regesztája: ZsO VI. 2089. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 13.

[4362] Legenyei Imre fia. Mivel Ronyvai Csontos Péterrel együtt kapott kiváltságot, akár Franciaországban, Angliában, Németországban szolgálhatta a királyt. MNL OL DL. 50517. sz. 1418. 6. 11. Bázel. Zsigmond oklevele. Kiadása: NAGY 1886, 162–166. Regesztája: ZsO VI. 2032. sz. Bárány Attila szerint 1415-ben királyi emberként tevékenykedve még Magyarországon volt. Elképzelhető, később valóban csatlakozott a Luxemburgihoz, vagy kifejezetten Ronyvai Csontos Péter volt az, akinek a szolgálatait értékelte az uralkodó. BÁRÁNY 2004, 11. Szerintem csak 1418-ban lett tagja a kíséretnek. Az év januárjában még Magyarországon volt. MNL OL DF. 263900. sz. 1418. 1. 10. Szécs. Perényi Péter országbíró oklevele. Regesztája: ZsO VI. 1358. sz. Elméletileg csak ezután csapódott Zsigmondhoz. Erre utal az idézett bázeli irat. Strassburgban rokonaival együtt szolgálatai jutalmaként adományt kapott. MNL OL DF. 250854. sz. 1418. 6. 20. Strassburg. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 2067. sz.

Mikolai László.[4363]
Nyárádi Miklós.[4364]
Idősebb Perényi János.[4365]
Ronyvai Csontos Péter.[4366]
Szecsődi Demeter.[4367]
Szerdahelyi Ders Benedek.[4368]

[4363] István fi Mihály fia. Udvari ifjú (1417–1423). Aragóniában, Franciaországban, Angliában, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DL. 10637. sz. 1417. 11. 30. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 1182. sz. 1416 augusztusában nincsen Magyarországon. Egy birtokcsere kapcsán apja (Mihály) képviseli. MNL OL DL. 10483. sz. 1416. 8. 4. (Diakóvár). A boszniai káptalan oklevele. Regesztája: ZsO V. 2176. sz. A kiadás helye ebben az esetben erős feltételezés. Diakóváron lehetett a székhelyük. C. TÓTH–TERNOVÁCZ, 17. Valamint: BÁRÁNY 2004, 15. Továbbá: ENGEL II. 168.

[4364] György fia. Veszprémi kanonok (1416–1438). Zsigmond káplánja. Aragóniában, Franciaországban, Angliában a Luxemburgi kíséretében volt. XXIII. János pápától kérte a veszprémi és győri kanonokságot, amit a Szentatya már neki igért. LUKCSICS I. 5. sz. 1417. 12. 7. Konstanz. Regesztája: ZsO VI. 1211. sz. Londonban veszprémi kanonokként és királyi káplánként titulálják. MNL OL DF. 201193. sz. 1416. 8. 10. London. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO V. 2187. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 16. Továbbá: KARLINSZKY, 167.

[4365] Imre fia a terebesi ágból. Németországban, Franciaországban, Angliában, Aragóniában, Lombardiában, Tusciában szolgálta a királyt. MNL OL DL. 13410. sz 1439. 6. 27. Buda. I. Albert király oklevele. Valamint: BÁRÁNY 2004, 18.

[4366] Ronyvai Balázs fia. Franciaországban, Angliában, Németországban szolgálta a királyt. MNL OL DL. 50517. sz. 1418. 6. 11. Bázel. Zsigmond oklevele. Kiadása: NAGY 1886, 162–166. Regesztája: ZsO VI. 2032. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 11.

[4367] Jakab fia. Németországban, Franciaországban, Katalóniában, Aragóniában, Angliában, Flandriában, Hollandiában, Brabantban, Gheldriában szolgálta a királyt. MNL OL DL. 38100. sz. 1418. 9. 11. Ulm. Zsigmond oklevele. Kiadása: NAGY, 1893. 149–151. Regesztája: ZsO VI. 2346. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 21.

[4368] László fia. Franciaországban, Angliában, Németországban szolgálta a királyt. Az eredetit nem láttam. Kiadása: LEHOCZKY, 139–140. 1417. 11. 19. Konstanz. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO VI. 1127. sz. Valamint: BÁRÁNY 2004, 11–12.

III.[4369]

Lodi

Jolsvai György.[4370]
Kirchen, Johannes, az ifjabbik.[4371]
Ozorai Máté/ Matteo Scolari.[4372]
Szakácsi Egyed.[4373]
Szakácsi Ferenc.[4374]
Szakácsi István.[4375]

[4369] Ide azokat csoportosítottam, akikről csak Lodiból van adat, de foglalkozásuknál fogva akár a kíséret tagjai is lehettek, vagy harcolhattak Velence ellen. A kérelmező özvegyeket, feleségeket, leányokat nem tartom annak, és a következőket sem: Bliznamindszenti Tamás. Ott volt Lodiban. Márton pappal együtt kapott kiváltságot. MNL OL DL. 286103. sz. 1413. 12. 4. Lodi. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 1353. sz. „Benedictus filius Iacobi de Maiorows" pécsi egyházmegyés laikus. MOL DL DF. 288698. sz. 236r. 1413. 12. 29. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1470. sz. „Georgius filius Andree de Weydafalua" pécsi egyházmegyés laikus. MOL DL DF. 288698. sz. 236r. 1413. 12. 29. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1471. sz. Lépes György erdélyi egyházmegyés pap. MOL DL DF. 288724. sz. 228r–v. 1413. 12. 28. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1465. sz. Johannes de Walburg dapifer, konstanzi egyházmegyés nemes lovag. MOL DL DF. 288699. sz. 238r. 1414. 12. 24. Lodi. A következőknek – feltételezésem szerint – családtagjaik szuplikálhattak. Ők: Pelsőci Bebek László. Imre vajda fia. Lodiban nemes lovagként és egri egyházmegyésként kiváltságokat kap. Uo. 288697. sz. 205v. 1413. 12. 9. Lodi. Nem sorolom fel az összeset. Ifjabb Pelsőci Bebek Miklós. Detre nádor fia. Lodiban nemesként kiváltságokat kap. MNL OL DF. 288697. sz. 205r. 1413. 12. 19. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1441. sz. Nem sorolom fel az összeset. Pelsőci Bebek János. László királynéi tárnokmester fia. Az egri egyházmegyés nemes lovag kiváltságokat kap. MNL OL DF. 288698. sz. 235v. 1413. 12. 9. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1391. sz. Nem sorolom fel az összeset. Rozgonyi Péter László fia. Dömösi prépost (1411–1417). A veszprémi egyházmegyés prépost kiváltságokat kap. MNL OL DF. 288697. sz. 205v. 1413. 12. 18. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1437. sz. Nem sorolom fel az összeset. Valamint: C. TÓTH 2019a, 128. A Regesta Imperii vonatkozó kötetéből Lodiból még sok nevet ismerünk ismerhetünk, őket nem sorjázom. Ha olyat véltem látni, aki belefér a megadott kritériumba, azt jelzem. Ilyen talán Ozorai Máté/ Matteo Scolari.

[4370] Leusták nádor fia. Királynéi pohárnokmester (1409–1415). Királynéi asztalnokmester (1412–1416). Lodiban kiváltságot kap. MNL OL DF. 288697. sz. 206r. 1413. 12. 9. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1390. sz. Nem sorolom fel az összeset. 1413 novemberében Zsigmond azt tudja róla, egy bizonyos országba – ennek neve kimaradt az oklevélből – akar utazni. MNL OL DL. 96870. sz. 1414. 11. 6. Visegrád. Zsigmond oklevele. Regesztája: ZsO IV. 2645. sz. Az adat nem zárja, de nem is erősíti Lodi-i jelenlétét. Ott volt Aachenben. BÁRÁNY 2020, 16. Valamint: ENGEL II. 119.

[4371] Itt lett a Luxemburgi familiárisa. RI XI/1. 830a. sz. 1413. 12. 10. Lodi.

[4372] Stefano fia. Ozorai Pipo testvére. Zsigmond udvari familiárisai közé fogadja. RI XI/1. 802. sz. 1413. 11. 27. Lodi.; ZsO IV. 1332. sz. Vele együtt – ugyanabban a bejegyzésben – szintén ezt a címet kapta Giovanni Francesco di Errico *(de Herritis)* da Firenze is. Mindketten salvus conductust kaptak. RI XI/1. 802. sz. 1413. 11. 27. Lodi.

[4373] János fia. Veszprémi egyházmegyés. Zsigmond szakácsa. A városban kiváltságot kap. MNL OL DF. 288698. sz. 236r. 1413. 12. 27. Lodi. A lap alján valamennyiükre vonatkoztatva ezt olvashatjuk: „pro cocis domini regis Romanorum". Regesztája: ZsO IV. 1459 sz.

[4374] Pál fia. Veszprémi egyházmegyés. Zsigmond szakácsa. A városban kiváltságot kap. MNL OL DF. 288698. sz. 236r. 1413. 12. 27. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1459 sz.

[4375] Péter fia. Veszprémi egyházmegyés. Zsigmond szakácsa. A városban kiváltságot kap. MNL OL DF. 288698. sz. 236r. 1413. 12. 27. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1459 sz.

Szakácsi Jakab.[4376]
Szakácsi János.[4377]
Szakácsi Miklós.[4378]

IV.[4379]

Cremona

Czyperkwitz, Johannes de.[4380]
Hohnstein, Wokon von.[4381]
Kirchen, Johannes, az ifjabbik.[4382]
Lossan, Protzkoni de.[4383]
Marienwerder, Nicolaus von.[4384]
Máté.[4385]
Sirzemlitz, Johannes de.[4386]
Strharzow, Nicolaus de.[4387]

[4376] István fia. Veszprémi egyházmegyés. Zsigmond szakácsa. A városban kiváltságot kap. MNL OL DF. 288698. sz. 236r. 1413. 12. 27. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1459 sz.

[4377] Demeter fia. Veszprémi egyházmegyés. Zsigmond szakácsa. A városban kiváltságot kap. MNL OL DF. 288698. sz. 236r. 1413. 12. 27. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1459 sz.

[4378] Tamás fia. Veszprémi egyházmegyés. Zsigmond szakácsa. A városban kiváltságot kap. MNL OL DF. 288698. sz. 236r. 1413. 12. 27. Lodi. Regesztája: ZsO IV. 1459 sz.

[4379] Ide azokat gyűjtöttem ki, akikről csak Cremonából van adat, de foglalkozásuknál fogva akár a kíséret tagjai lehettek, vagy harcolhattak Velence ellen. A kérelmező özvegyeket, feleségeket, leányokat nem tartom annak, és a következőket sem: Budai István fia Péter veszprémi egyházmegyés laikus. MNL OL DF. 288781. sz. 1414. 1. 7. Cremona. Regesztája: ZsO IV. 1538. sz. Paulus filius Pauli de Albaregali veszprémi egyházmegyés klerikus. MNL OL DF. 288699. sz. 237r. 1414. 1. 11. Cremona. Regesztája: ZsO IV. 1560. sz.

[4380] A prágai egyházmegyés armiger Cremonában kiváltságokat kap. MNL OL DF. 288699. sz. 237v. 1414. 1. 7. Cremona. Nem sorolom fel az összeset.

[4381] Az olmützi egyházmegyés armiger Cremonában kiváltságokat kap. MNL OL DF. 288697. sz. 206r. 1414. 1. 7. Cremona. Nem sorolom fel az összeset.

[4382] Cremonában comes palatinusi címhez jutott. RI XI/1. 918. sz. 1414. 1. 21. Cremona.

[4383] A prágai egyházmegyés armiger kiváltságot kap. MNL OL DF. 288699. sz. 237v. 1414. 1. 7. Cremona.

[4384] A veszprémi egyházmegyés budai lakos, Zsigmond írnoka, kiváltságokat kap. Uo. 288699. sz. 237v. 1414. 1. 7. Cremona. Nem sorolom fel az összeset

[4385] János fia. A pécsi egyházmegyés nemes armiger kiváltságot kap. MNL OL DF. 288781. sz. 207r. 1414. 1. 7. Cremona. Regesztája: ZsO IV. 1537. sz.

[4386] A prágai egyházmegyés armiger kiváltságot kap. Uo. 237v. 1414. 1. 7. Cremona.

[4387] A prágai egyházmegyés armiger kiváltságot kap. Uo. 237v. 1414. 1. 7. Cremona.

Adattár

I. A magyarok által megszerzett várak és városok

Ozorai Pipo révén elfoglalt városok, várak Marca Trevigianában[4388]

Serravalle *(civitas)* és két vára *(duo castra optima)*.[4389]*
Ceneda *(civitas)* és a vára *(supra eandem castrum bonum)*.[4390]*
San Martino *(civitas)* és a vára *(castrum optimum)*.[4391]*
Cordignano *(civitas)* és a vára *(castrum fortissimum)*.[4392]*
San Floriano *(castrum)*.[4393]*
Casamatta *(castrum)*.[4394]*
Gardona *(castrum)*.[4395]*
Belluno *(civitas)* és a vára *(castrum bonum)*.[4396]
San Boldo *(castrum)*.[4397]*

[4388] Joseph Aschbach munkájában – jelzet nélkül – közöl egy listát a frankfurti városi levéltárból (Stadtarchiv Frankfurt). ASCHBACH I. 443–446. Az ehhez kapcsolódó jegyzetben még felsorol jónéhány várost és várat, amelyek megszerzését a temesi ispánnak tulajdonítja. Uo. 445–446.; FEJÉR X/5. 110. sz.; ZsO III. 3162. sz. Eberhard Windecke némi átfedéssel megadja számos megszállt hely nevét. WINDECKE, 27-es fejezet. A * jel erre utal. Zsigmond 1412 tavaszán II. Mánuel bizánci császárhoz küldött egy listát a március végéig *(quasi prope finem Martii)* elfoglalt helyekről. Azonosnak vélem a Joseph Aschbach-féle jegyzékkel. Az iraton nincs dátum. A lajstrom sincs benne. A lehetséges keletkezésre több megoldást adok. FINKE I. 112. sz. 1412 kora tavasza. Zsigmond oklevele. Regesztája: RI XI/2. 12226. sz. 1412. április (Kassa). Hermann Heimpel szerint 1412 márciusának a vége után adták ki. HEIMPEL 1932, 15. sz. Regesztája: ZsO III. 1924. sz. A Luxemburgi, miként már írtam, IV. (Lancaster) Henrik angol kiálynak szintén expediált egy leltárt azokról a helyekről. amelyeket csapatai Friuliban, Lombardiában meg Marca Trevigianában milyen városokat, várakat, és egyéb helyeket szereztek visszsza. Ez sem maradt ránk. MNL OL DF. 287745. sz. Pontos dátum és kiadási hely nélkül. Zsigmond oklevele. Heinrich Finke szerint 1412. március 12-e után adták ki. FINKE I. 21. sz. Regesztája: HEIMPEL 1932, 12. sz.

[4389] Civitas Cerravallis. Wilhelm Altmannál: Sperfall/Serravalle. ALTMANN, 26. A lábjegyzetekben megadom az eredeti alakot.

[4390] Civitas Cenadien. Eberhard Windeckénél: Obersibatt. WINDECKE, 27-es fejezet.

[4391] Civitas Sancti Martini.

[4392] Civitas Cordinian. Jóval Zsigmond elutazása után került vissza Velencéhez. Ekkor egy cseh a kapitánya. Szabad elvonulást kapott Serravallébe. REDUSIO, 849.

[4393] Castrum Sancti Floriani.

[4394] Castrum Cazamacha.

[4395] Castrum Gordona. Wilhelm Altmannál: Sordana/Gordona. ALTMANN, 26. Eberhard Windeckénél: Thasmatha. WINDECKE, 27-es fejezet. Nem Casamalta. NÉMETH PAPO–PAPO 2017, 133.

[4396] Civitas Belliuni.

[4397] Sambolth. A San Boldo-hágónál emelkedik a Torre di Tovena. A castrum kifejezés erre vonatkozhat. Wilhelm Altmannál: Sambrot. ALTMANN, 26.

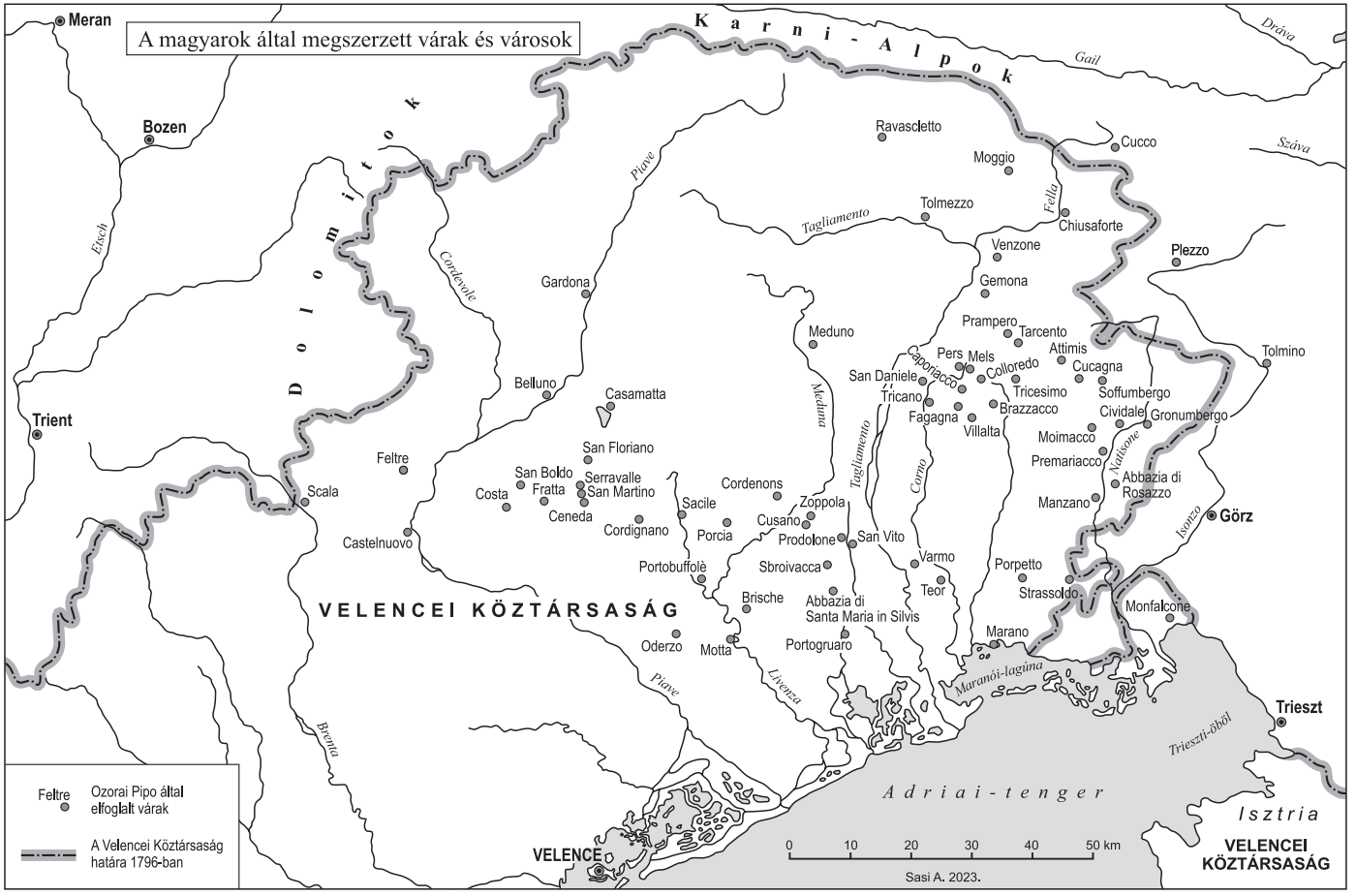
A magyarok által megszerzett várak és városok
Meran
Bozen
Trient
Eisch
Dolomitok
Karni-Alpok
Gail
Dráva
Száva
Piave
Cordevole
Tagliamento
Felta
Meduno
Meduna
Corno
Natisone
Isonza
Ravascletto
Cucco
Moggio
Tolmezzo
Chiusaforte
Venzone
Plezzo
Gemona
Gardona
Belluno
Casamatta
Feltre
Scala
Castelnuovo
San Floriano
San Boldo
Serravalle
Costa
Fratta
San Martino
Ceneda
Cordignano
Sacile
Cordenons
Zoppola
Cusano
Porcia
Prodolone
San Vito
Portobuffolè
Sbroivacca
Brische
Abbazia di Santa Maria in Silvis
Oderzo
Motta
Portogruaro
Varmo
Teor
Prampero
Tarcento
Pers
Mels
Colloredo
Attimis
Cucagna
Caporiacco
San Daniele
Tricano
Tricesimo
Soffumbergo
Fagagna
Brazzacco
Cividale
Gronumbergo
Villalta
Moimacco
Premariacco
Abbazia di Rosazzo
Manzano
Tolmino
Görz
Porpetto
Strassoldo
Monfalcone
Marano
Maranói-lagúna
Trieszt
Trieszti-öböl
Adriai-tenger
Isztria
VELENCEI KÖZTÁRSASÁG
VELENCE
Brenta
Piave
Livenza
Feltre
Ozorai Pipo által elfoglalt várak
A Velencei Köztársaság határa 1796-ban
0 10 20 30 40 50 km
Sasi A. 2023.

Feltre *(civitas)* és a vára *(castrum fortissimum)*.[4398]*
Czwinch *(castrum)*.[4399]
Castelnuovo *(castrum)*.[4400]*
Costa *(castrum)*.[4401]
Sacile.[4402]*
Scala *(castrum)*.[4403]*
Motta *(civitas)* és a vára *(valde bonum)*.[4404]*
Brische *(civitas)* és két erődje *(due roche bone)*.[4405]
Oderzo *(civitas)*.[4406]*

Ozorai Pipo révén megszerzett városok, várak Friuliban[4407]

Cividale.[4408]*
Gemona.[4409]*
Venzone.[4410]*
Tolmezzo.[4411]*
Abbazia di Rosazzo.[4412]*
Tolmino.[4413]*

[4398] Civitas Feltry.

[4399] Nem tudtam azonosítani.

[4400] Nowi. A szövegben ezt olvashatjuk: „quod claudit a Tervisana". Wilhelm Altmannál: Daz nuwe huß/Castelnuovo/ Castello di Quero. ALTMANN, 26.

[4401] Coste vallis Maximii. Ez helyesen ValMarin (vallis Marini). Castello della Costa (Castelbrando) vára.

[4402] Catzil.

[4403] Castrum Schala. Wilhelm Altmannál: Leittern/Scala/Castello della Scala (Primolano). ALTMANN, 26.

[4404] Civitas Motte.

[4405] Civitas Portus Brischen.

[4406] Civitas Ogindertz. Wilhelm Altmannál: Obdretz/Oderzo. ALTMANN, 26.

[4407] Az alább felsorolt települések az irat szerint a Tagliamento és a Livenza folyókón innét fekszenek.

[4408] Civitas Austriae. Szövetségesnek számított. Szövetségesnek számított. 1431-ben a magyarok megjelentek a falai alatt. MIOTTI II. 132.

[4409] Clemona.

[4410] Venzonis. Wilhelm Altmannál: Buseldorf/ Peuscheldorf/Venzone. ALTMANN, 25. Nem Basadella. WINDECKE, 27-es fejezet. Szövetségesnek számított. MIOTTI I. 230.

[4411] Tulmetum. Wilhelm Altmannál: Schonfelt /Schönfeld/Tolmezzo. ALTMANN, 25. Eleve Zsigmond szövetségeseinek számítottak. MIOTTI I. 140.

[4412] Abbatia Arozatien. Megszerzésére semmilyen adatom sincs. Tito Miottinál sem találtam semmit. 1422 októberében IV. Ludwig von Teck 4000 magyar lovassal Manzano városkával együtt megtámadta, de a velenceiek visszaverték őket. MIOTTI II. 371.

[4413] Tolminis. Wilhelm Altmannál: Delmin/Tolmin/Tolmein/Tolmino. ALTMANN, 25.

Cetgnothus.[4414]
Chiusaforte.[4415]
Prampero.[4416]*
Gronumbergo.[4417]
Monfalcone.[4418]
Brazzacco.[4419]
Villalta.[4420]
Pers.[4421]*
Vradrisius.[4422]

Ozorai Pipo révén megszerzett városok, várak Friuliban[4423]

San Vito.[4424]*
Moimacco.[4425]
Sbroiavacca.[4426]
Prodolone.[4427]
Galuarulus.[4428]

4414 Nem tudtam azonosítani.

4415 Sclusa. A szövegben a friulán (Sclusa/Sclûse) alakot adták meg. Elfoglalásáról semmilyen adatom sincs. Tito Miottinál sem találtam semmit. MIOTTI I. 74–76.

4416 Pranipergus. Wilhelm Altmannál: Bransberg/Prampergo/Prampero. ALTMANN, 25.

4417 Gumembergus.

4418 Montifalchonus.

4419 Brachachus.

4420 Vitalta.

4421 Pers. Wilhelm Altmannál: Preß/Pers. ALTMANN, 25.

4422 Nem tudtam azonosítani.

4423 Az alább felsorolt települések az irat szerint a Tagliamento és a Livenza folyókon túl fekszenek.

4424 San Vitus.

4425 Mamachus.

4426 Sbroglenacha. 1413 februárjában Udinétől kértek 10 számszeríjászt. Elutasították őket. BB UDINE. Annales. Tomo 19. 21v–23v. 1413. 2. 6. Szövetségesnek számított.

4427 Prodolon. Állítólag a helységet 1412. november 4-én a Velenceiek teljesen felégették. MIOTTI IV. 291.

4428 Nem tudtam azonosítani.

Ozorai Pipo révén megszerzett városok, várak Udine földjén[4429]

Fagagna.[4430]*
San Daniele.[4431]*
Tricano.[4432]
Caporiacco.[4433]
Mels.[4434]
Colloredo.[4435]
Strassoldo.[4436]
Manzano.[4437]
Varmo.[4438]
Porpetto *(castrum)*.[4439]
Tarcento.[4440]
Cucco.[4441]
Cucagna.[4442]
Attimis.[4443]
Soffumbergo.[4444]*

[4429] Az alább felsorolt települések az irat szerint a Tagliamento és a Livenza folyókon innét fekszenek.

[4430] Faganea. Wilhelm Altmannál: Fugynym/Fagagna. ALTMANN, 26. Állítólag 1411 novemberében foglalták el egynapos ellenállás után. MIOTTI II. 142.

[4431] Sant Daniel. Szövetségesnek számított.

[4432] Trithanus.

[4433] Chaniorachus.

[4434] Wels.

[4435] Caloretus.

[4436] Strasoldus.

[4437] Manazanu. 1431-ben a magyarok megjelentek a falai alatt. MIOTTI II. 283.

[4438] Varimus. 1413 januárjában az aquileiai pátriárka birtokában volt. Udine városa szerződik Giacomo Colettivel és csapatával, akit Varmóba *(in Varmo superiori et inferiori)* vezényelnek. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 474r–475r. 1413. 1. 13.; Uo. Tomo 19. 28r–30r. 1413. 2. 13. Szövetségesnek számított.

[4439] Castrum Porpeti.

[4440] Tercentus.

[4441] Cuchus.

[4442] Cuchanea. Zsigmond egyik helyi híve volt Cristoforo da Cucagna. 1411 végén, vagy 1412 elején hűségesküt tett. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 279v–281v. 1412. 1. 4. Szövetségesnek számított.

[4443] Atimps.

[4444] Safunbergus. Wilhelm Altmannál: Schoffenberg/Soffumbergo. ALTMANN, 26. III. Friedrich von Ortenburg előszeretettel tartózkodott a várban. Annales. Tomo 18. 364v–365v. 1412. 5. 7.; Uo. 377r–381v. 1412. 5. 20.; ASC GEMONA. Quaderno dell'amministrazione e della contabilità del Comune. Busta 431. 16r. 1412. 7. Napi dátum nélkül. Szövetségesnek számított.

Tricesimo.[4445]*
Pennapilosa.[4446]
Marano.[4447]

Ozorai Pipo révén megszerzett városok, várak Udine földjén[4448]

Portogruaro.[4449]*
Cordenons.[4450]
Abbazia di Santa Maria in Silvis.[4451]
Cusano.[4452]
Teor.[4453]
Ravascletto.[4454]
Amanus.[4455]
Porcia.[4456]
Zoppola.[4457]
Fratta.[4458]
Meduno.[4459]

4445 Tricesimus.

4446 Nem tudtam azonosítani. Talán az Isztriai-félszigeti Petrapilosa vára. A szövegben ezt olvashatjuk: „Item nobilis ser Crispoforus (sic!) de Cucanea habens in manibus castrum Petre Pilose". BB UDINE. Annales. Tomo 18. 279v–281v. 1412. 1. 4. Írtam, hűségesküt tett. Az isztriai hadjárat alatt ő a vezetője a Pietrapelosainak nevezett őrgrófságnak. VERGOTTONI, 125–127. Miként került ide? Vagy a Nemesmedves effektus, vagy az irat szerzője nem Bak Borbálához járt történelmi földrajzra. Valamint: DAROVEC, 114. Szövetségesnek számított.

4447 Maranus. 1412 áprilisában velencei kézen lehetett. Ide küldték egy emberüket Tristano Savorgnanhoz. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 10r. 1412. 4. 4.; Uo. 12v. 1412. 4. 11.; Uo. 12v. 1412. 4. 12. Carlo Malatestit felszólítják, ne bántsa a várost. Uo. 29v. 1412. 6. 3. Velence szövetségese maradt. Uo. 35v. 1412. 6. 22. 1412 októberében a Köztársaság ígéretet tett, katonái nem fogják abajgatni Maranót, sem a hozzá tartozó részeket. Megvédik őket. Uo. 68r. 1412. 10. 4. A szövetségesi viszony 1413 januárjában sem változott. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 464r–466v. 1413. 1. 5.; Uo. Fondo Principale. 896. sz. Codex Diplomaticus Frangepanae 311. sz.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 187v. 1413. 5. 26.

4448 Az alább felsorolt települések az irat szerint a Tagliamento és a Livenza folyókón túl fekszenek.

4449 Portusgruarus.

4450 Cordenatus.

4451 Abbatia Sexti.

4452 Cusanus. Udine szövetségese volt. Giovanni Guberti legalább öt gyalogost kért a várostól Cusano védelmében. BB UDINE. Annales. Tomo 18. 410v. 1412. 10. 4. Szövetségesnek számított.

4453 Tor.

4454 Mona. Friulánul (Monai/Monajo) adják meg a nevét.

4455 Nem tudtam azonosítani. Nem Amanins. NÉMETH PAPO–PAPO 2017, 133.

4456 Porcilee.

4457 Copula. A friulán Çopule latinosított alakját (Copula) adják meg.

4458 Fratina.

4459 Midumum. A friulán Midun latinosított alakját (Midumum) adják meg.

Eberhard Windecke mukájában felsorolt várak, városok[4460]

Premariacco.[4461]
Moggio. Udine apátsága.[4462]
Plezzo zárdája.[4463]
Udinei apátságok.[4464]
Zellenberg.[4465]
Zwenton.[4466]
Thomada.[4467]
Wolwunde.[4468]
Portobuffolè.[4469]
Motuplet.[4470]

II. Velencei próbálkozások a sereg növelésére

Dátum: 1411. december 2.
Megjegyzés: Velence 500 lándzsát meg 300 gyalogost szeretne. Bárhová küldhetnek követeket katonákért, ahová jónak látják. Guido da Torcello és Francesco Orsini da Roma zsoldosvezéreket akarják megszerezni parancsnokoknak, más csapatvezetőkkel együtt.[4471]

4460 Itt azokat adom meg, amelyeket nem találni a Joseph Aschbach-féle listán, nevüket csak Eberhard Windeckénél olvashatjuk. WINDECKE, 27-es fejezet.

4461 Bremenberg. ALTMANN, 25.

4462 Az apátság neve Abbazia di San Gallo. Mosnitz/Moggio. Uo.; MIOTTI I. 88–95. Tioto Miottinál 1422 októberében IV. Ludwig von Teck vissza szerette volna szerezni. 4000 magyar lovassal a Fella völgyön keresztül közelíthettek az apátsághoz. Egy belső áruló segítségével kifosztották a kolostort. A velencei sereg megjelenésekor viszont elmenekültek. A mieink magukkal vitték a bútorokat, a kódexeket, a könyveket, a kelyheket, a miseruhákat. Végül Venzonéból érkezett a segítség, akik visszaszerezték a rablott holmit. Uo. 90.

4463 A szövegben ezt olvashatjuk: „item die cluse in dem Flintz". ALTMANN, 25. Ez Flitsch/Bovec/Plezzo. Uo. Nem Chiusa. NÉMETH PAPO–PAPO 2017, 133.

4464 Eberhard Windecke szerint innét menekült el az aquileiai pátriárka. Miután Ozorai Pipo Udinében kitűzte a birodalmi zászlót, tovább vonult, majd elfoglalta San Danielét és egyéb városokat. WINDECKE, 27-es fejezet.; ALTMANN, 25–26.

4465 Nem tudtam azonosítani. Uo.

4466 Nem tudtam azonosítani. Uo.

4467 Nem tudtam azonosítani. Uo.

4468 Nem tudtam azonosítani. Uo. Nem Valvasone. NÉMETH PAPO–PAPO 2017, 133.

4469 Ponthabolat. ALTMANN, 26.

4470 Nem tudtam azonosítani. Uo. Nem Monfalcone. NÉMETH PAPO–PAPO 2017, 133.

4471 Guido da Torcellóról nincs több adat. Nem harcolhatott a velencei háborúban. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 211r. 1411. 12. 2. Kiadása: COGO 1893, 321–322. Regesztája: ZsO III. 1301. sz.

Dátum: 1411. december 9.
Megjegyzés: Azzo Trevisant a ferrarai részekre szalasztották.[4472] Tárgyaljon az őrgróffal (III. Niccolò d'Este) és Uguccione dei Contrarival 400 vagy 600 jó lovas besorozásáról. Gyalogosok megszerzésére szintén felhatalmazást kapott. Akiket eddig már felvett, azokat irányítsa a lagúnák városába.[4473]

Dátum: 1411. december 11.
Megjegyzés: Velencében vagy másutt íjászok toborzására adtak ukázt.[4474]

Dátum: 1411. december 12.
Megjegyzés: Segítségként régebben Facino Canéhez vezényeltek Milánóba 100 lándzsát és 200 gyalogost „sine aliqua expensa sua". Most a Köztársaságnak nagyon sürgősen szüksége lenne katonákra. Követükön keresztül 150 lanceáig kérnek tőle harcosokat.[4475]

Dátum: 1411. december 14.
Megjegyzés: Tomaso da Piacenza Lombardiába megy. Facino Canétől 150 lándzsát szeretne egy hónapra. A tartományban máshol is érdeklődjön zsoldosok után. Ugyanannyit kapnának, mint a velencei katonák. 1000 dukátra szóló meghatalmazással a zsebében *(unam litteram cambii ducatorum mille)* vágott neki az útnak.[4476]

Dátum: 1411. december 18.
Megjegyzés: Velence engedélyezi 1000 lándzsa összegyűjtését.[4477]

[4472] December elején érhetett Ferrarába, hiszen 5-én és 6-án levelet küldött Velencébe. Azzo Trevisan Padovába, Ferrarába és egyéb városokba történt utazásait nem vonom össze, hiába vannak átfedések a megbízások szövegében. Valamennyit külön jelzem.

[4473] A katonák még a pármai részeken vannak. AS VENEZIA. Miscellanea ducali e atti diplomatici. Busta 15.

[4474] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 216r. 1411. 12. 11.

[4475] A Facino Canével kapcsolatos ukázokat sem vonom össze, hiába vannak átfedések a megbízások szövegében. Valamennyit külön jelzem. Uo. 216v. 1411. 12. 12. Regesztája: ÓVÁRY 1888, 468.; ÓVÁRY 1890, 209. sz.; ZsO III. 1344. sz.

[4476] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 58v–59v. 1411. 12. 14.

[4477] Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 75v. 1411. 12. 18.

Dátum: 1411. december 25.
Megjegyzés: Azzo Trevisant küldik Ferrarába. III. Niccolò d'Este őrgróftól és Uguccione dei Contraritől 200 gyalogosig remélnek vitézeket. Ezek nagyobb része számszeríjász legyen. Négy hónapra vennék fel őket *(de firma)* további kettőt kilátásba helyezve *(de respectu)*. Zsoldjuk annyi lenne, mint a velencei katonáknak, lándzsánként 13 dukát/lancea/hónap. A gyalogosoknál a pajzsos *(pavesarius)* 13 libra/hó, a számszeríjász *(ballistarius)* 14 libra/hó fizetségért harcolna. Vegyen fel vezetőket. Lehetőség szerint Guido Torelli legyen köztük.[4478]

Dátum: 1411. december 25.
Megjegyzés: Azzo Trevisant Padovába irányítják. A Ferrarában megszerzett katonákat a városon keresztül azonnal indítsák útnak Trevisóba.[4479]

Dátum: 1411. december 25.
Megjegyzés: Ruggerót a számszeríjászokkal Oriagóba vezénylik. A kapitány feladata a bástya és a város megőrzése.[4480]

Dátum: 1411. december 28.
Megjegyzés: Domenico Bonaconte (Bonagiunta) da Fondit (decretorum doctor) Riminibe menesztik katonák felfogadására. Velence 300 lándzsát akar. Négy hónapra vennék fel őket, hármat kilátásba helyezve. Zsoldjuk 30–40 dukát/lancea/hónap lenne. Emellett 10 dukát és 13 soldi/lándzsa/hónap összeg támogatásként (pro subventione). Szerezzen továbbá 50 gyalogost négy hónapra, további kettő „de respectu." A pajzsos 13 libra/hó, a számszeríjász 15 libra/hó bért kapna. Példaként felhívják a figyelmét, az a 200 sienai gyalogos, akiket megszereztek, a következő fizetségnek örülhetnek. A pajzsos 12 libra/hó, a számszeríjász 15 libra/hó. 6000 dukáttal Riminibe küldik Ludovico da Sofignano notáriust is.[4481]

[4478] Guido Torelli condottiere, Guastalla és Montechiarugolo grófja. A Viscontiak híve. Nincs róla több adat. Nem harcolhatott a velencei háborúban. Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 60v. 1411. 12. 25.

[4479] Uo. 61r. 1411. 12. 25.

[4480] Uo. 61v 1411. 12. 25.

[4481] Uo. 63v. 1411. 12. 28.

Dátum: 1412. január 11.
Parancsnok: Ruggerio da Perugia és Fabrizio da Perugia.[4482]
Megjegyzés: Domenico Bonaconte (Bonagiunta) da Fondi *(decretorum doctor)* tárgyal a kancellárukkal. 500 lándzsa, plusz gyalogosok vezetését kérik tőlük. Ez nagyon soknak bizonyult, ezért 300 lanceán túl 200 pedites megszerzése a cél.[4483] A jakumók zsoldja13 libra/hó. A pajzsosé 15 libra/hó. A számszeríjászé 17 kis libra/hó. Ferrarától kérik, engedélyezzék szabad átvonulásukat.[4484]

Dátum: 1412. január 14.
Megjegyzés: Azzo Trevisant küldik Bolognába.[4485] Vegyen fel 200 lándzsát, vagy amennyit tud. Ha nem menne, szerezze meg Francesco Orsini da Romát 100 vagy 120 lanceával.[4486] 30–40 dukátot kaphatnak hó/lándzsa. Ezenfelül még 10 dukát/lancea járna. Más katonáikat négy hónapra szerződtetik, további három kilátásba helyezésével, 13 dukát/lándzsa/hónap fizetséggel. Utalnak Domenico Bonaconte (Bonagiunta) da Fondi *(decretorum doctor)* megbízására, akit a Romandiole-i részekre irányítottak zsoldosok felvételére. Azzo Trevisan Ferrarába keresse III. Niccolò d'Este őrgrófot és Uguccione dei Contrarit. Érje el, a besorozottak átvonulhassanak területükön. 600 dukátot küldenek neki.[4487]

Dátum: 1412. január 14.
Megjegyzés: Azzo Trevisant menesztik Ferrarába. 100 lándzsát kérjen. Bérüket Velence fizetné. Azonnal küldik a pénzt.[4488]

[4482] Az utóbbit ismerhetjük Fabrizio della Rondine, avagy Fabrizio Signorelli néven.

[4483] A lehetséges variációkat nem sorolom fel.

[4484] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 229r. 1412. 1. 11.

[4485] Követ küldéséről hamarébb döntöttek. Ekkor még nem adják meg a nevét. 200 lándzsa a cél, két vagy három hónapra. Uo.

[4486] Francesco Orsini da Roma zsoldosvezér Velence oldalán harcolt a magyarok ellenében.

[4487] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 65r–v. 1412. 1. 14. Amikor a két velencei követet (Lorenzo Bragadin, Marco Dandolo) XXIII. János pápához küldik, utasításukban szintén olvashatunk a bolognai akcióról. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 232v–234v. 1412. 1. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 200. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 215. sz.; ZsO III. 1627. sz.

[4488] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 229v. 1412. 1. 14.

Dátum: 1412. január 17.

Megjegyzés: Engedélyt adtak 1000 lándzsa besorozására, beleszámolva azokat, akiket már megszereztek. Mivel a létszámot kevésnek tartják, szabad utat adnak 2000 lancea felvételére. A ferrarai Uguccione dei Contrari részére megy a felkérés, az utóbbi létszám bezupálására. A maradék 1000 sorsáról később döntenek. Uguccione dei Contrari felhatalmazást kap 600 lándzsáig történő sorozásra, parancsnokokkal együtt. Négy hónapra vennék fel őket, további három kilátásba helyezve. 40 dukát előleget kapnának *(prestanzia)*, a jegyzékelés *(monstra)* után 10 dukát járna. Bérük 13 dukát/hó lenne.[4489]

Dátum: Dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. január 14-e, utána 1412. január 18-a a következő dátum.

Megjegyzés: Niccolò Basilit és Niccolò Malipierót Carlo Malatestihez küldik Riminibe. Megkapták levelét, amelyet magister Giacomo Geronimión keresztül küldött.[4490] Azokat a katonákat, akiket a zsoldosvezér Marchében (500 lándzsa, 200 gyalogos, plusz 100 másik) bír, megegyezésük értelmében nézzék meg, megérkeztek-e „ad partes Arminni". Velencei földre lépve kapjanak 10 dukátot szubvencióként negyed hónapra *(dari sibi subventio ducatos X pro quarta paga, quarti mensis)*. Mivel Ferrarán, Polesinén, Rovigón keresztül jönnek Padovába, Niccolò Basili meg Niccolò Malipiero a seregről értesítse Ravenna, valamint Ferrara urait.[4491]

Dátum: 1412. január 21.

Megjegyzés: Mihelyt a két Rómába menesztett velencei követ (Lorenzo Bragadin, Marco Dandolo) Ferrarába ér, sürgessék III. Niccolò d'Este őrgrófot és Uguccione dei Contrarit. Nagyon várják az utóbbi segítségével zsoldba fogadott lándzsákat.[4492]

[4489] Két oklevél tartalmát összevontam, mivel egy oldalon és ugyanazon a dátum alatt vannak. Uo. 231v. 1412. 1. 17.

[4490] A velencei polgár *(civis originarius Venetiarum)* intéző *(massaro)* Carlo Malatesti idején a seregben. Uo. Collegio, Notatorio, Registri 5. 20v. 1414. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok.

[4491] Uo. Commissioni, Registri 1. 66r–v. Dátum nélkül. Az előtte lévő értékelhető időpont 1412. január 14-e, utána 1412. január 18-a a következő dátum.

[4492] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 232v–234v. 1412. 1. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 200. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 215. sz.; ZsO III. 1627. sz.

Dátum: 1412. január 21.
Megjegyzés: Amikor a két Rómába küldött velencei követ (Lorenzo Bragadin, Marco Dandolo) Sienába érnek, kérjék fel Arrigo Casoli da Siena polgárt, a városban, és a hozzá tartozó részekről vegyen fel gyalogosokat *(soldaret certos pedites)*. Lovasokra is szükség lenne.[4493]

Dátum: 1412. január 30.
Parancsnok: Angelo Rubeo.
Megjegyzés: Trevisóba vették fel. Nyolc katonával *(cum octo bonis equis et hominibus bene armatis)* szolgál. Négy hónapra szerződnek vele, 30 dukát/hónap zsold fejében.[4494]

Dátum: 1412. február.
Parancsnok: Carlo Malatesti a velencei haderő főkapitánya. Rimini ura.
Megjegyzés: 500 lándzsa és 300 gyalogos a serege. Négy hónapra veszik fel őket, további hármat kilátásba helyezve. Zsoldjuk 13 dukát/lándzsa/hónap. Az íjászoké 17 libra/hónap. A pajzsosoké 13 libra/hónap. A lándzsásoké *(pro homine de lancea)* 15 libra/hónap. Ezenfelül még besorozhatnak négy vezetőt három lándzsával, továbbá 50 gyalogost a tábor őrzésére. A csapatparancsnokok *(conductores)* a fizetségükön túl még 10 dukátot kapnak fejenként.[4495]

Dátum: 1412. február 8.
Parancsnok: Taddeo Dal Verme.
Megjegyzés: 1200 dukátot kap 200 gyalogos kifizetésére.[4496]

Dátum: 1412. március 3.
Parancsnok: Francesco Orsini da Roma
Megjegyzés: A kapitány képviselői 1412. január 26-án Bolognában megegyeztek Velence megbízottjával (Azzo Trevisan). 200 lándzsát hoz, négy hó-

[4493] AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 232v–234v. 1412. 1. 21. Kiadása: LJUBIĆ VI. 200. sz. Regesztája: ÓVÁRY 1890, 215. sz.; ZsO III. 1627. sz.

[4494] A szövegben ezt olvashatjuk: „menses quatuor et pagam mensis trium". Különvéleményként két tanácsos hat lovast és 20 dukátot javasolt. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 232r. 1412. 1. 30.

[4495] PREDELLI III. Libro X. 148. sz. (Az eredetiben: 146. sz.) 1412. 2. Napi dátum és kiadási hely nélkül.

[4496] Az előleget már megkapták. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 92v. 1412. 2. 8.

napra veszik fel őket.[4497] Zsoldjuk megegyezik a velencei katonáékkal.[4498]

Dátum: 1412. június 7.
Megjegyzés: Davidét küldik III. Pandolfo Malatestihez.[4499] 300–400 lándzsát kérnek. Négy hónapra vennék fel őket, további három kilátásba helyezésével. Zsoldjuk 13 dukát/lándzsa/hó lenne, valamint 40 dukát előleg lanceánként. A néhai Facino Cane zsoldosvezére (Stangalino della Palude) semmiképpen sem vezessen csapatot.[4500]

Dátum: 1412. június 7.
Megjegyzés: Davidét küldik Crema urához (Giorgio Benzoni). 200 lándzsában reménykednek.[4501]

Dátum: 1412. június 7.
Megjegyzés: Davide fenti részeken (Crema) próbálkozzon embereket felvenni. 300–400 gyalogost várnak. Zsoldjuk a következő lenne. A pajzsosoké 13 libra/hó/. A lándzyásoké 15 libra/hó/. A számszeríjászoké 17 libra/hó/.[4502]

Dátum: 1412. június 18.
Parancsnok: Taddeo Dal Verme.
Megjegyzés: Betegségéből visszatérve 600 dukátot kap támogatásként *(super pagis suis de subventione),* hogy minél gyorsabban visszamehessen a sereghez.[4503]

4497 Szolgálatuk kezdetét akkortól számolják, amikor megjelentek Mestében.

4498 PREDELLI III. Libro X. 149. sz. (Az eredetiben: 147. sz.) 1412. 3. 3.; AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 97v. 1412. 3. 8.

4499 Csak a keresztnevét adják meg. A Davidével kapcsolatos ukázokat sem vonom össze, hiába vannak átfedések a megbízások szövegében. Valamennyit külön jelzem.

4500 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 74r. 1412. 6. 7. Említettem, Stangalino della Palude zsoldosvezér, aki a bresciai guelfek kapitánya volt, a Malatestik ellenfelének számított.

4501 Uo.

4502 Uo.

4503 Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 125r. 1412. 6. 18.

Dátum: 1412. június 20.

Megjegyzés: A dózse Malatesta Malatestinek ír Cesenába.[4504] A sereg lovasságának növelése okán Angelo della Pergola zsoldosvezért gondolják megszerezni, hiszen Carlo Malatesti őt szeretné az oldalán látni. 200 lándzsát, vagy akár még többet, plusz 100 gyalogost várnának tőle. Előlegként *(prestanzia)* 40 dukát/lándzsa járna. Amikor már velencei földön vannak, újabb 10 dukát/lándzsa ütné a markukat. Négy hónapra szeretnék, és három lenne kilátásban *(de respectu)*. A katonák zsoldja így alakulna: 13 libra/hó/lancea.[4505] Ezután Urbino következzen. Guidantonio da Montefeltro embereinek hasonló feltételeket ajánlottak.[4506] 1000 lovast remélnek tőle. Innét az útja Fermóba vezessen, ahol Ludovico Miglioratitól kérjen fegyvereseket. A Köztársaság megbízottja 1000 dukát felett rendelkezett. Annyi gyalogost kellett felfogadnia, amennyit tud. Két hónapra adjon előleget. A monstrára, ha velencei földeken kerülne sor, még „unam tertiam pagam" gazdagítaná a talpast. A pajzsos *(pavesarius)* zsoldja 13 libra/hó. A lándzsásoké *(per hominem a lancea)* 15 libra/hó. A számszeríjászoké 17 libra/hó. Örülnének Malatesta Malatesti személyes hadba vonulásának, nem beszélve arról a 200, vagy még több lándzsáról, amire tőle számítanak.[4507]

Dátum: 1412. június 21.

Megjegyzés: Velencében 100 íjászt vesznek fel öt vagy hat dukát/hónap zsolddal.[4508]

Dátum: 1412. július 18.

Megjegyzés: Pietro Zabarella a marchei részeken van, de jöjjön vissza Velencébe. Sürgessék azokkal a gyalogosokkal együtt, akiket onnét vezet. Azonnal álljanak a Köztársaság szolgálatába.[4509]

[4504] A commissio címzettjét nem tudtam elolvasni. A papír itt durván vízfoltos.

[4505] A feltételeken hajlandóak egyeztetni.

[4506] Ha úgy döntene, Guidantonio da Montefeltrót is várják.

[4507] A feltételeken hajlandóak egyeztetni. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 77v–78r. 1412. 6. 20.

[4508] A szövegben ezt olvashatjuk. „Dicti ballistarii sint fulciti ballistis a leva". Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 125r. 1412. 6. 21.

[4509] Uo. Secreti, Registri 5. 48v. 1412. 7. 18.

Dátum:	1412. szeptember 29.
Parancsnok:	Ruggero da Perugia kapitány.
Megjegyzés:	Carlo Malatestinél jelentkezett szolgálatra.[4510] Padovában szegődött el, és képviselői 1412. február 3-án Montenuovo nella Marca di Ancona várában egyeztek meg a Köztársaság megbízottjával.[4511] A 330 lándzsából 30-at a fia (Pietro) vezet. 1412. október 9-én kezdenek. Négy hónapra veszik fel őket, három kilátásba helyezésével.[4512] 1412. október 7-én azt tudják róla, Castelfranco alatt állomásozik 330 lándzsával.[4513]

Dátum:	1412. november 21.
Parancsnok:	Grasso Galucci da Venosa zsoldosvezér.
Megjegyzés:	Trevisóban szerződött le 125 lándzsával, azzal a kitétellel, miután letelik a négy hónap és három "de respectu", Velence elengedi Nápolyi László szolgálatába, mivel a király őt akarja. 1413. november 21-én a Köztársaság megújította szerződését.[4514]

[4510] PREDELLI III. Libro X. 150. sz. (Az eredetiben: 149. sz.) 1412. 3. 13. Kiadási hely nélkül.

[4511] Uo. 151. sz. (Az eredetiben: 148. sz.) 1412. 3. 17.

[4512] Uo. 159. sz. (Az eredetiben: 155. sz.) 1412. 9. 29.

[4513] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 88v. 1412. 10. 7.

[4514] PREDELLI III. Libro X. 160. sz. (Az eredetiben: 157/a. sz.) 1412. 10. 17.; Uo. 160. sz. (Az eredetiben: 157/b. sz.) 1412. 11. 21.

Dátum: 1412. november. 27.
Megjegyzés: Azzo Trevisant küldik Ferrarába 200 lándzsa reményében. Fürkéssze ki, lehetséges-e még 200 gyalogost is felvenni, köztük számszeríjászokkal. Kettő hónapra szeretnék, de elfogadnák a négyet is, kettő kilátásba helyezésével. 13 dukát/lándzsa zsolddal gazdagodnának. 40 dukátot előlegként, 10 dukátot a jegyzékeléskor kapnának. A gyalogosok bére a következő. Pajzsos 13 libra/hó. Lándzsás 15 libra/hó. Számszeríjász 17 libra /hó.[4515]

Dátum: 1412. november 27.
Megjegyzés: Carlo Malatestitől 200 lándzsát kérnek. Négy hónapra szeretnék őket, kettőt "de respectu".[4516]

Dátum: 1412. november 28.
Megjegyzés: Nápolyi Lászlótól kérnek 500 lándzsát és 200 gyalogost kettő vagy három hónapra.[4517]

Dátum: 1412. november 28.
Parancsnok: Ugo Guazzalotti lovag.
Megjegyzés: Testvérével (Andrea) egyeztek meg. 100 lándzsával áll Velence szolgálatába négy hónapra, hármat kilátásba helyezve.[4518]

Dátum: 1412. december 2.
Megjegyzés: Paolo Luparit bízták meg, miszerint Francesco Barbarigóval közösen, menjenek Riminibe Carlo Malatestihez. Kérjenek tőle 200 lándzsát. Kudarc esetén Paolo Lupari próbálkozzon Romandiole-ben vagy Marchében, ahol 200–300 lancea bevonzása a cél. Fabrizio da Perugia zsoldosvezért szeretnék megnyerni alvezérnek, akiről kedvező információkkal rendelkeznek. Zsoldjuk 40 dukát/lándzsa/hó lenne,

4515 AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 94r. 1412. 11. 27. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 89v. 1412. 11. 27.

4516 Uo. 89v. 1412. 11. 27. Egy másik bejegyzésből kiderül, Francesco Barbarigo megy Carlo Malatestihez. Az Azzo Trevisannak szóló commissio alatt ezt olvashatjuk: „Similis commissio facta sunt nobili viro ser Francesco Barbarigo mutatis mutandis ad magnificum dominum Carolum de Malatestis". Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 94r. 1412. 11. 27. A két adat ugyanarra utal.

4517 Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 88v–89r. 1412. 11. 28. Kiadása: LJUBIĆ VII. 28–30. Regesztája: ZsO III. 3012. sz.

4518 PREDELLI III. Libro X. 162. sz. (Az eredetiben: 158. sz.) 1412. 11. 18.

és a jegyzékbe vételkor 10 dukátot kapnának.[4519] Carlo Malatesti nemet mondott, mert Bolognával konfliktusba keveredett. A kibékülés után segíteni fog.[4520]

Dátum: 1412. december 13.
Parancsnok: Simone da Canossa.
Megjegyzés: 65 lándzsával négy hónapra veszik fel, hármat kilátásba helyezve.[4521]

Dátum: 1412. december 16.
Megjegyzés: Michele Fantinit küldik I. Gianfrancesco Gonzagához Mantovába. Velence 500 lándzsa mellett, 700 gyalogost szeretne. Beérnék kevesebbel (400 lancea és 500 pedites) is. Bíznak személyes megjelenésében.[4522]

Dátum: 1413. január 21.
Megjegyzés: Pietro Zabarella megy Romandiole-be vagy Marchébe. Vegyen fel katonákat. Két zsoldosvezért szeretnének megszerezni. Az egyik Tartaglia (Angelo Tartaglia Broglio da Lavello). A másik Fabrizio da Perugia. Hírük alapján akarják őket. Tartaglia vezénylete alá 200–300 lándzsát helyeznének, míg Fabrizio da Perugia 100–150 lanceát kommandírozna. Elutasítás esetén keressenek másokat. A két tartományból 300–500 gyalogost szerezzen. Ha nem találna, menjen át Toszkánába vagy máshová. 500 dukátot kap, hogy látszódjék Velence komolysága.[4523]

[4519] AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 96r. 1412. 12. 2.

[4520] Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 96r. 1412. 12. 19.

[4521] PREDELLI III. Libro X. 170. sz. (Az eredetiben: 181. sz.) 1412. 12. 13. Tudjuk, 1413 májusában a Köztársaság szolgálatában állt. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 134r. 1413. 5. 26.

[4522] Kevesebbe is belemennének. 400 lándzsába és 400 gyalogosba. Uo. 93v. 1412. 12. 16.; Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 99v. 1412. 12. 14.

[4523] Fabrizio da Peruggiáról nincs több adat. Nem harcolhatott a velencei háborúban. Uo. 109v–110r. 1413. 1. 21. Regesztája: REGESTI (CARLO). 17 sz. Ebben az időben Tuscia magába foglalta Toszkána, Umbria, Lazio tartományok bizonyos területeit.

Dátum:	1413. április 29.
Parancsnok:	III. Pandolfo Malatesti, Bergamo és Brescia ura.
Megjegyzés:	1413. május 1-től veszik fel újból hat hónapra a velencei seregek főkapitányának 1000 lándzsával. Emberei zsoldja négy dukát/hónap/lancea lesz.[4524]

III. A magyarok ellen harcoló velenceiek listája[4525]

Alessando[4526]
Arcelli, Filippo[4527]
Arsiero, Battista d'[4528]
Azzalini, Antonio
Azzano, Daniele d'
Baduero, Albano
Baduario, Ambrogio[4529]
Bagnacavallo, Zecchino da
Barbarigo, Francesco
Barbarigo, Giacomo[4530]
Barbarigo, Niccolò
Barbarigo, Tomaso
Basili, Niccolò
Bassadonna, Francesco
Belluno, Guglielmo da
Bembo, Blanco
Bembo, Francesco

[4524] PREDELLI III. Libro X. 176. sz. (Az eredetiben: 160. sz.) 1413. 4. 29. Kiadása: DOCUMENTI (PANDOLFO). 21 sz.

[4525] Ide azokat gyűjtöttem ki, akinek megadják a nevét, ráadásul ismerem harcokhoz köthető tevékenységét. A Dalmáciában küzdőkkel nem foglalkozom, így a helyi (velencei) adminisztráció régi és újonnan választott képviselőit sem szedtem össze. Próbáltam azokat is kilistázni, akik valamilyen módon a hadjárathoz kapcsolhatók. Legyenek zsoldosok, diplomaták, adminisztrátorok stb. A Köztársaság szövetségeseit hasonlóan jelzem, így például Tristano Savorgnant. 1411. november 28-át választottam kezdeti dátumnak, amikor Ozorai Pipo bevonult Cividaléba, és hivatalosan megkezdődött a háború. Csupán azoknál adok jelzet, akik nem szerepelnek a főszövegben, csak az adattárban. Mivel ábc-rendben vannak, nevüket vessző nélkül, fordítva kell visszaböngészni. A harmadik kötet végén lesznek a mutatók, akkor még könnyebbé válik a kutakodás.

[4526] Családnevét nem adják meg.

[4527] Kétséges.

[4528] Locumtenens Beseno várában. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 92v–93r. 1412. 11. 11.

[4529] Provizor Campo di San Pietróban. Uo. 62 r. 1413. 1. 14.

[4530] A számszeríjászok egyik vezetője. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 224r. 1411. 12. 25.

Benedetti, Bartolomeo
Bernardi, Jacobelli
Bevazzano, Francesco
Bilitoni, Andrea
Biondo, Giuliano[4531]
Bosco, Giacomo del
Boneto, Antonio
Bono, Marco
Bragadin, Antonio[4532]
Bragadin, Lorenzo
Brescia, Andrea da
Brescia, Giacomo Furiano da
Burgo, Niccolò del
Buje, Niccolò da[4533]
Bursa, Andrea
Busetto, Niccolò
Buzzaccarini, Ludovico
Campania, Luigi da
Campo della Maddalena, Bartolomeo Donato da
Canale, Luca da
Canale, Vito da[4534]
Candia, Giacomo Quirino da
Candia, Jacopo Tron da
Candia, Marco Çandiri da
Canossa, Simone da
Capello, Andrea
Capello, Giorgio
Capello, Niccolò
Caravello, Marin
Carpedoni, Niccolò

[4531] A szövegben ezt olvashatjuk: „Infrascripti sunt, qui se obtulerunt ad servicia dominii tempore quere regis Hungarie". Uo. Collegio, Notatorio, Registri 4. 112r. 1411. 12. 17. A szövegben ezt olvashatjuk: „fuit primus, qui se obtulit". Uo.

[4532] Provizor Padovában. Eleve a városban volt. Maradjon ott. Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 214r. 1411. 12. 5.

[4533] A piranói lakost „pagas tres pedestres" vették fel Isztriában. Uo. 137r. 1412. 9. 7.

[4534] Vito da Canale. Provizor Padovában. Eleve a városban volt. Maradjon ott. Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. Uo. 214r. 1411. 12. 5.

Carpi, Carlo Pio da
Carretto, Niccolò del
Cauchi, Francesco
Cesena, Andrea da
Chioggia, Antonio Faxnol da[4535]
Civran, Antonio
Codroipo, Pievano di[4536]
Conegliano, Niccolò Hendrigeti da
Contarini, Alvise
Contarini, Antonio
Contarini, Andrea
Contarini, Geromino[4537]
Contarini, Giovanni
Contarini, Ludovico
Contarini, Marin
Contarini, Paolo *(maior)*[4538]
Contarini, Pietro
Contarini, Stefano
Conte, Giovanni
Cornaro, Giorgio
Coroni, Basilio
Correr, Marco
Cremaino[4539]
De Cumis, Pietro
Dalmario, Giacomo[4540]
Dandolo, Cristoforo *(Chrisposolo)*
Dandolo, Fantino
Dandolo, Giacomo
Dandolo, Marco
Dandolo, Tomaso[4541]

[4535] Egy emberével ingyen szolgált. Uo. Notatorio, Registri 4. 112r. 1412. 2. 24. A Faxnol nevet nem tudtam feloldani.

[4536] Nevét nem adják meg.

[4537] AS VENEZIA.Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 217v. 1411. 12. 13.

[4538] Provizor a seregnél. Uo. Registri 5. 86v. 1412. 11. 21.

[4539] Csak ennyit írnak róla.

[4540] Provizor Cittadellában. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 102r. 1413. 1.12.

[4541] Provizor Bassanóban *(in castro superiori)*. Uo. Registri 4. 228v. 1412. 1. 8. Provizor Mestrében. Ezen a napon hívják vissza Velencébe. Uo. Registri 5. 40r. 1412. 7. 1.

Danzano, Daniele
Davide[4542]
Delfino, Giovanni
Delfino, Vitturi
Diedo, Bartolomeo[4543]
Diedo, Bernardo
Diedo, Bertuccio
Diedo, Giovanni
Diedo, Pietro
Donà, Bartolomeo
Dulcigno, Niccolò da
Duodo, Antonio
Duodo, Cristoforo
Duodo, Tomaso
Emo, Leonardo
Este, Giovanni d'
Facini, Antonio
Faenza, Martino da
Fantino, Micheli
Ferrara, Capodiferro da
Fondi, Domenico Bonaconte (Bonagiunta) da
Dei Forni, Ceri dai Ceri
Foscari, Andrea
Foscari, Donato
Foscari, Francesco
Foscarini, Maffeo[4544]
Francesco, Marco di
Gabrielli, Giacomo
Garzoni, Francesco
Garzoni, Lorenzo
Gasparino Merlati, de
Gazzo, Boldrino da
Geno, Fantino

[4542] Családnevét nem adják meg.

[4543] Feladata a védelem meg az ellátás megszervezése. [...] várához, és annak kapujához *(saracinesca)* vezénylik. AS VENEZIA. Collegio, Commissioni, Registri 1. 99r. 1412. 12. 11.

[4544] A számszeríjászok egyik vezetője. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 224r. 1411. 12. 25.

Geno, Francesco
Geno, Gabriele di
Geno, Marco[4545]
Geno, Pietro[4546]
Geronimi, Giacomo
Gibillini, Benedetto
Giorgio, Giovanni di [4547]
Giorgio, Pancrazio di
Giovanni, Francesco di
Giovanni, Giacomo di[4548]
Giudecca, Marco Zane da
Giustinian, Donato
Gizzi, Pietro[4549]
Gonzaga, Bartolomeo
Gonzaga, Corrado
Gradenigo, Andrea
Gradenigo, Filippo
Gradenigo, Giacomo
Gradenigo, Pietro
Gritti, Marin
Guazalotti, Ugo
Inversi, Carlo
Isolani, Pietro és testvére
Istria, Niccolò d'
Lecce, Andrea da[4550]
Leoni, Antonio[4551]
Leoni, Paolo
Lombardo, Almorò

[4545] San Lorezo podestàjaként elfogadható okok miatt nem akart tovább szolgálni. Ezt figyelembe vették. 1412. február közepéig ne hagyja el szolgálati helyét. Uo. Misti, Registri 49. 68v. 1411. 12. 2.

[4546] Provizor Padovában. Uo. Secreti, Registri 5. 102v. 1413. 1. 12.

[4547] Számvevő *(pagator)* a seregnél. Uo. Registri 4. 218v. 1411. 12. 16.

[4548] A Livenza folyón állomásozó ganzaruolók kapitánya. Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1.106r. 1412. 12. 22.

[4549] A számszeríjászok egyik vezetője. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 224r. 1411. 12. 25.

[4550] Padovában monstrája van. A szövegben ezt olvashatjuk: „Et similiter monstram societatis et ballistariorum existentium sub conducta viri nobilis ser Andree de Lece". Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 114r–v. 1413. 3. 13.

[4551] Várnagy Cittadellában. Már szolgált itt castellánusként. Uo. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 133r. 1412. 8. 10.

Lombardo, Ermolano
Lombardo, Marco
Lombardo, Niccolò[4552]
Longo, Giovanni[4553]
Lonzi, Lorenzo
Loredan, Barnabò
Loredan, Branco
Loredan, Giovanni
Loredan, Marin
Loredan, Pietro
Loredan, Pietro4554
Loschi, Niccolò
Lupari, Paolo
Macerata, Ruggero da
Magno, Biagio
Magno, Fantino
Malatesti, Carlo
Malatesti, III. Pandolfo
Malipiero, Niccolò
Mangiadori, Cecco de
Mantova, Giacomo da
Manzari, Leonardo[4555]
Marcello, Giovanni di
Maripetro, Troilo
Marcello, Niccolò di
Marcoso, Vittorio
Maserazzo, Matteo
Mauri, Antonio
Mauri, Giovanni
Mauriceno, Bartolomeo
Mestre, Marco da

[4552] A számszeríjászok egyik vezetője. Uo. Secreti, Registri 4. 224r. 1411. 12. 25.

[4553] A néhai Benedetto Longo fia. Vegye át apja posztját, Lendinaria kormányzását, amíg az új rektor meg nem érkezik. Uo. Misti, Registri 49. 69v. 1411. 12. 7.

[4554] Vicecapitaneus Vicenzában. Szerintem ő egy másik Pietro Loredan. Vagy nem! Uo. Secreti, Registri 4. 240v. 1412. 2. 13. Provizor a seregnél. Uo. Registri 5. 17v. 1412. 4. 19.

[4555] A vicenzai utászok *(guastatores)* vezetője. III. Pandolfo Malatestihez mennek Mottába. Uo. 96v–97r. 1412. 12. 22.

Miani, Marco
Miani, Pietro
Miari, Antonio
Miari, Bartolomeo
Miari, Bonaccorso
Micheli, Alvise
Micheli, Antonio
Micheli, Fantino
Micheli, Giacomo
Micheli, Marco
Micheli, Leonardo[4556]
Micheli, Ludovico
Micheli, Tomaso
Minio, Paolo
Minio, Pietro
Minio, Tomaso[4557]
Micheli, Bernardino
Mocenigo, Tomaso
Modena, Andrea di Giovanni da
Molin, Marin
Molino, Andrea da
Molino, Francesco da
Molino, Matteo da
Montegalda, Giacomo Malosti da
Moro, Antonio
Morosini, Barbone
Morosini, Bernardo
Morosini, Ludovico[4558]
Morosini, Niccolò
Mudazzo, Andrea
Murano, Marco Mulini da
Nanni, Bartolomeo
Nanni, Polo
Nievo, Niccolò del

[4556] Podestà Dignanóban. Uo. Misti, Registri 49. 125r. 1412. 6. 18. Valamint: RADOSSI 1983, 384.

[4557] A számszeríjászok egyik vezetője. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 224r. 1411. 12. 25.

[4558] Kapitány Vicenzában. Uo. 240v. 1412. 2. 13.

Niccolò, Matteo di
Nogarolo, Giovanni da
Nosadani, Firigono
Orsato, Niccolò d'[4559]
Orsini, Francesco da Roma
Ortenburg, III. Friedrich von
Parma, Gabriele da
Parma, Giacomo Terzi da
Pavia, Giacobino da
Pavoni, Ermolano
Pellegrin, Tomaso De
Perini, Gerardo
Perugia, Pietro da
Perugia, Ruggero da
Pesaro, Carlo da
Pesaro, Maffeo da [4560]
Pesaro, Niccolò da
Piacenza, Tomaso da
Piccino[4561]
Pisano Benedetto[4562]
Pisano, Bertuccio
Pisano, Fantino
Pisano, Marin
Pola, Pietro Dragan da
Polani, Pietro
Polenta, Obizzo da
Porto, Donato da[4563]
Prioli, Andrea
Quirino, Giovanni
Quirino, Marco
Quirino, Matteo

[4559] Prior domus Dei. Velence híveként négy emberrel ingyen szolgált. Padovába vezényelték. Uo. Notatorio, Registri 4. 112r. 1412. 2. 8.

[4560] Provizor Mottában. Uo.

[4561] Csak ennyit írnak róla.

[4562] Provizor Padovában. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 5. 93r. 1412. 12. 14.

[4563] Vicepodestà és vicecapitaneus Mestrében. Uo. Registri 4. 226r. 1412. 1. 2. Provizor Veronában. Uo. Registri 5. Uo. 89r. 1412. 11. 28.; Uo. 100v. 1413. 1. 3.

Quirino, Paolo
Quirino, Severio
Ragogna, Federico da
Redusiso, Andrea
Reggio, Cristoforo da
Renerio, Daniele
Rimini, Girolamo da
Riva, Antonio da[4564]
Riva, Giacomo da
Roberti, Antonio
Roma, Francesco Orsini da
Rosso, Nicoletto[4565]
Rozario, Giorgo di[4566]
Ruggero[4567]
Sacchetto, Antonio
San Felice, Ferro da
San Giovanni, Geno da
Sander, Berengo
Santa Maria Zobenigo, Niccolò Giorgi da
Santa Maria Zobenigo, Rosso Marin da
Savorgnan, Tristano
Serago, Cortese da[4568]
Senul, Luigi
Sesso, Frignano da
Siega, Francesco della
Siena, Arengerio dei Casoli da
Siena, Blasio da
Somaglia, Niccolò da
Soranzo, Tomaso
Soranzo, Vittore
Sostarini, Francesco

[4564] Podestà Grisignanóban. Uo. Misti, Registri 49. 142r. 1412. 10. 27. Valamint: RADOSSI 1988, 237.

[4565] Társával együtt ingyen szolgált a Livenza folyónál néhány ganzaruolo kapitányaként. AS VENEZIA. Collegio, Notatorio, Registri 4. 112r. 1412. 2. 24.

[4566] Orgiagóba vezénylik számszeríjászokkal. Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 61v. 1411. 12. 25.

[4567] Családnevét nem adják meg.

[4568] A lovag provizor Castelfrancóban. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Misti, Registri 49. 149r. 1413. 1. 20. Valamint: SANUDO, 877.

Stangalino[4569]
Steno, Michele
Superanzio, Bernardo[4570]
Superanzio, Maffeo[4571]
Surian, Giacomo
Terranova, Francescino da
Tressano, Enrico da[4572]
Trevisan, Azzo
Trevisan, Giacomo
Trevisan, Zaccaria
Treviso, Benvenuto Fauri da[4573]
Treviso, Giacomo Fauri da
Treviso, Scalabrino da
Treviso, Torresino della Parte da
Trieste, Giovanni da[4574]
Turri, Vittorio della
Valaresso, Giovanni
Valeri, Andrea[4575]
Vallisneri, Lorenzo
Veneza, Andrea da
Venezia, Andrea Bon da
Venezia, Bartolomeo Teldi da
Venezia, Domenico di Francesco da
Venezia, Giacobello Celsi da
Venezia, Giovanni Gerardi da
Venezia, Ilario Martani da
Venezia, Novello da
Venezia, Paolo da
Venier, Delfino

[4569] Csak ennyit írnak róla. Jeleztem, nem Stangalino della Palude.

[4570] A számszeríjászok egyik vezetője. AS VENEZIA. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 224r. 1411. 12. 25.

[4571] A számszeríjászok egyik vezetője. Uo. 1411. 12. 25.

[4572] A vicenza polgár Velence szolgálatában áll. Uo. Registri 5. 97r.1412. 12. 23

[4573] Tüzérként *(bombarderio)* szolgált. Giacomo Fauri da Treviso apja. Uo. Collegio, Notatorio, Registri 4. 138r. 1413. Pontos dátum nélkül. Előtte és utána októberi időpontok. A bejegyzés áthúzva.

[4574] Csapataival *(cum suis brigatis)* Campo San Pietro várában állomásozik. Uo. Misti, Registri 49. 95v.1412. 2. 24.

[4575] Nem adják meg a szolgálati helyét. Mivel Pietro Gradino 1412. január 15-i kinevezése alá jegyezték be, feltehetőleg Asolóról lehet szó. Uo. Collegio, Commissioni, Registri 1. 62r. 1412. 3. 23.

Venier, Marco
Venier, Sante
Venosa, Grasso Gallucci da
Venturella, Barnabò
Dal Verme, Taddeo
Verona, Bartolomeo da
Vicenza, Bono da[4576]
Vicenza, Moisè Piovene da
Vincenzo[4577]
Viriseli, Michele
Vitalini, Palomino
Viterbo, Colla da
Vitturi, Marin[4578]
Zaccaria, Ermolano
Zane, Leonardo
Zane, Martino da
Zaneboni, Bertolino
Zucchi, Marco

[4576] Várnagy Bassanóban *(roche inferioris Bassanensis)*. Uo. Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri 4. 236v. 1412. 1. 25.
[4577] Részt vett Montebello vára védelmében. Uo. Misti, Registri 49. 182r. 1413. 5. 12.
[4578] Nem adják meg családnevét. A számszeríjászok egyik vezetője. Uo. Secreti, Registri 4. 224r. 1411. 12. 25.

Levéltári- és kéziratos források

AAC VERONA = Archivio Antico Comunale di Verona
AAV = Archivio Apostolico Vaticano
AC CASTELBARCO = Archivio dei conti Castelbarco
AC PORTOGRUARO = Archivio Comunale di Portogruaro
AMV CONEGLIANO = Archivio Municipale Vecchio di Conegliano
AS BOLZANO/BOZEN = Archivio di Stato di Bolzano/Staatsarchiv Bozen
AS TORINO = Archivio di Stato di Torino
AS UDINE = Archivio di Stato di Udine
AS VENEZIA = Archivio di Stato di Venezia
ASC BELLUNO = Archivio storico del comune di Belluno
ASC GEMONA = Archivio storico del comune di Gemona del Friuli
ASC SAN DANIELE = Archivio Storico del comune di San Daniele del Friuli
AT-OeSTA/HHStA = Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv
BAV = Biblioteca Apostolica Vaticana
BB CIVIDALE = Biblioteca Civica di Cividale del Friuli
BB UDINE = Biblioteca Civica Vincenzo Joppi di Udine
BB VICENZA = Biblioteca Civica Bertoliana
CB GUARNERIANA = Civica Biblioteca Guarneriana di San Daniele del Friuli
DRŽAVNI ARHIV = Državni arhiv u Dubrovniku
MNL OL DF = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Fényképgyűjtemény
MNL OL DL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Levéltár
ÖNB = Österreichische Nationalbibliothek
TLF = Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum

Irodalom

ACCAME = Maria Accame: Rambaldoni, Vittorino de'. In: Dizionario Biografico degli Italiani 86 (2016). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

ACTA (RAGUSINA) I. = Jovan Radonić: Acta et diplomata Ragusina. Belgrád, 1934.

AGNOLETTI = Francesco Agnoletti: Treviso e le sue Pievi. Parte seconda. Treviso, 1898.

ALIPRANDINA = „Aliprandina" o Cronica di Mantua (dalle origini della Città fino all'anno 1414) di Bonamente Aliprandi a cura di Orsini Begani. In: Rerum Italicarum Scriptores. Tomo 24/13. Città di Castello, 1910.

ALPAGO–NOVELLO = Alberto Alpago–Novello: Aquilotti sulla facciata del San Vittore Feltrino. In: Archivio Storico di Belluno Feltre e Cadore. 49 (1978). 124.

ALTAN = Antonio Altan: Memorie storiche della terra di San Vito al Tagliamento. Venezia, 1832.

ALTAN 1975 = Mario Gian Battista Altan: Il castello di Aviano. In: „Avian". 52° Congresso della Società Filologica Friulana, Aviano, 21 settembre 1975. Udine, 1975. 160–163. (Società Filologica Friulana)

ALTMANN = Wilhelm Altmann: Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds. Berlin, 1893.

D'ANGELO = Mario D'Angelo: Baldana, Bartolomeo. In: Dizionario biografico dei Friulnai. www.dizionariobiograficodeifriulnai.it. A letöltés ideje: 2022.

ANNALI (FRIULI) VI. = Annali del Friuli. Raccolta delle cose storiche appartenenti a questa regione. Compilati dal Conte Francesco di Manzano. Volume VI. Udine, 1868.

ANNALI (FRIULI) VII. = Annali del Friuli. Raccolta delle cose storiche appartenenti a questa regione. Compilati dal Conte Francesco di Manzano. Volume VII. Udine, 1879.

ANNALI (PORTOGRUARO) = Annali di Portogruaro (1140–1797) del Antonio Zambaldi. Ripubblicati da Marco Belli. Portogruaro, 1923.

ANNALI (PRATA) = Giovanni Pujatti: Annali di Prata. Prata, 1964.

ANSELMI = Giordano Anselmi: Le Signorie a Treviso 1239–1388. Treviso, 1989.

ANTONINI = Prospero Antonini: Del Friuli ed in particolare dei trattati da cui ebbe origine. La dualità politica in questa regione. Note storiche. Venezia, 1873.

ANZIL = Mario Anzil: Villa Ottelio: una risorsa da valorizzare. In: Iuav 18. Architetture e paesaggi rurali nell'alto Adriatico conoscere per conservare e valorizzare. 18.

ARGENTA = Giuseppe Argenta: I vescovi di Feltre e Belluno dal 1204 al 1462. Belluno, 1986.

ARNDT = Richard Arndt: Die Beziehungen König Sigimunds zu Polen bis zum Ofener Schiedsspruch 1412. Halle, 1897.

ASCARI = Tiziano Ascari: Contrari, Uguccione. In: Dizionario Biografico degli Italiani 28 (1983). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

ASCHBACH I. = Joseph Aschbach: Geschichte Kaiser Sigmunds. Band. 1. Hamburg, 1838.

ATTI E MEMORIE IV. = Senato Secreti. Cose dell'Istria. In: Atti e Memorie della Societá Istriana di Archeologia e Storia Patria. Volume 4. Fascicolo I°. e 2°. Parenzo, 1888. 265–301.

ATTI E MEMORIE V. = Senato. Deliberazioni Misti. Cose dell'Istria. In: Atti e Memorie della Societá Istriana di Archeologia e Storia Patria. Volume 5. Fascicolo I°. e 2°. Parenzo, 1889. 265–318.

ATTI E MEMORIE VI. = Senato Misti. Cose dell'Istria. In: Atti e Memorie della Societá Istriana di Archeologia e Storia Patria. Volume 6. Fascicolo I°. e 2°. Parenzo, 1890. 3–41.

ATTI E MEMORIE XLV. = Senato. Deliberazioni Segreti. Cose dell'Istria. In: Atti e Memorie della Societá Istriana di Archeologia e Storia Patria. Volume 45. Pola, 1933. 105–160.

AVESANI = Rino Avesani: La civilità delle lettere. In: Verona e il suo territorio. Verona nel Quattrocento. Volume 4/2. Verona, 1984. 5–262.

ÁLDÁSY 1901 = Áldásy Antal: Zsigmond király és a velencei köztársaság. In: Századok 35 (1901). Első közlemény 15–44. Második közlemény: 116–145. Harmadik közlemény: 209–230.

ÁLDÁSY 1909 = Áldásy Antal: Zsigmond király viszonya Milánóhoz és Velencéhez római útja idején. Budapest, 1909. (Értekezések a történeti tudományok köréből 22.)

ÁLDÁSY 1922 = Áldásy Antal: A Bocskai-család címeres levele 1414-ből. In: Turul 37 (1922/23). 32–33.

ÁLDÁSY 1927 = Áldásy Antal: Zsigmond király és Spanyolország. Budapest, 1927.

BACCHETTI = Statuti di Belluno del 1392 nella trascrizione di età veneziana a cura di Enrico Bacchetti. Roma, 2002. (Corpus statutario delle Venezie 16.)

BALDISSERA = Valentino Baldissera: Passaggi di principi e personaggi illustri nel Friuli. In: Pagine Friulane 2 (1889). 140–142.

BALOGH = Balogh Gyula: Két Zsigmondkori czimerlevél. In: Turul 24 (1906). 79–82.

BANIĆ = Josip Banić: Pinguente: Bastione inespugnabile dell'Istria continentale. In: Nella Lonza–Branka Poropat: Buzetski Statut/Statuto di Pinguente 1435. Buzet, 2017. 100–180.

BANTI = Ottavio Banti: Bernabucci, Martino, detto il Faentino. In: Biografico degli Italiani 9 (1967). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

BARANYAI = Baranyai Béla: Zsigmond király ú. n. Sárkány-rendje. In: Századok 60 (1926). 561–591. 681–719.

DI BARI 2016 = Alessandro Di Bari: Missive inedite di Sigismondo di Lussemburgo conservate in Friuli (1411–1418). In: Ce fastu? Rivista della Società Filologica Friulana. 92 (2016). 133–138.

DI BARI 2017 = Alessandro Di Bari: Luxemburgi Zsigmond Friuliban őrzött kiadatlan oklevelei (1411–1418). In: Történelmi Szemle 59 (2017). 326–339.

BAROZZI = Niccolò Barozzi: Gemona e il suo distretto: notizie storiche, statistiche e industriali. Udine, 1859.

BAUM 2000 = Wilhelm Baum: Die Grafen von Görz in der europäischen Politik des Mittelalters. Klagenfurt, 2000.

BAUM 2002 = Wilhelm Baum: I conti di Gorizia e gli imperatori germanici (1273–1420). In: La contea dei goriziani nel Medioevo a cura di Sergio Tavano. Gorizia, 2002. 121–146.

BÁRÁNY 2004: Bárány Attila: Zsigmond király 1416-os angliai kísérete. Aetas 19 (2004). 5–30.

BÁRÁNY 2013 = Bárány Attila: „Hadtáp és logisztika Angliában a Százéves Háború korában". In: „A hadtáp volt maga a fegyver". Tanulmányok a középkori hadszervezet és katonai logisztika kérdéseiről. Szerkesztette: Pósán László és Veszprémy László. Budapest, 2013. 59–115.

BÁRÁNY 2017 = Bárány Attila: Az Anjou-kor hadtörténete (1301–1387). In: Magyarország hadtörténete. I. k. A kezdetektől 1526-ig. Főszerkesztő: Hermann Róbert. Budapest, 2017. 176–222.

BÁRÁNY 2020 = Attila Bárány: "On Tour" from Aachen to Rome King Sigismund and His Hungarian Entourage (1414–1433). In: East Central Europe 47 (2020) 1–32.

BÁRÁNY 2021 = Bárány Attila: Robert Wingfield angol követ, a Német-római Birodalom és a Magyar Királyság (1514–1523). In: Világtörténet 11 (2021). 531–580.

BÁRÁNY–B. SZABÓ–VESZPRÉMY = Bárány Attila–B. Szabó János–Veszprémy László: A késő középkor hadtörténete (1387–1396). In: Magyarország hadtörténete. I. k. A kezdetektől 1526-ig. Főszerkesztő: Hermann Róbert. Budapest, 2017. 223–314.

BÁRCZAY = Bárczay Oszkár: A heraldika kézikönyve műszótárral. Budapest, 1897.
BEDY = Bedy Vince: A győri székeskáptalan története. Győr, 1938. (Győregyházmegye multjából III.)
BEINHOFF = Gisella Beinhoff: Die Italiener am Hof Kaiser Sigismunds (1410–1437). Frankfurt am Main, 1995.
BELLEMO–RORATO: Anna Bellemo–Giampiero Rorato: Motta di Livenza in epoca Veneziana. Treviso, 1988.
BELLIS = Eno Bellis: Annali Opitergini. Apunti per una storia di Oderzo negli ultimi dieci secoli. Oderzo, 1988.
BELSANTI = Fabio Belsanti: Homeni et Armi di lo Magnifico Signore Messere Michele de li Attendoli di Contti di Cotignola. Storia, storie, conti e battaglie di una Compagnia di Ventura nell'Italia del Rinascimento. www.academia.edu. A letöltés ideje: 2022.
BENEDETTI = Andrea Benedetti: Storia di Pordenone. Pordenone, 1964.
BENUSSI 1887 = Bernardo Benussi: Commissioni dei Dogi ai Podestà veneti nell'Istria. In: Memorie della Societá Istriana di Archeologia e Storia Patria. Volume 3. Parenzo, 1887. 3–109.
BENUSSI 1910 = Bernardo Benussi: Parenzo nell'evo medio e moderno. In: Atti e Memorie della Societá Istriana di Archeologia e Storia Patria. Volume 26. Parenzo, 1910. 149–204.
BENUSSI 1925 = Bernardo Benussi: Pola nelle sue istituzioni municipali sino al 1797. Intero I. In: Miscellanea di Storia Veneta-Tridentina. Volume 1. Venezia, 1925. 1–516.
BENZONI 1971 = Gino Benzoni: Bonifazio, Giovanni. In: Dizionario Biografico degli Italiani 12 (1971). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
BENZONI 2012 = Gino Benzoni: Morosini, Barbone. In: Dizionario Biografico degli Italiani 77 (2012). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
BERTANZA–DALLA SANTA = Documenti per la storia della cultura in Venezia. Maestri, scuole, e scolari in Venezia fino al 1500 a cura di Enrico Bertanza e Giuseppe Dalla Santa. Venezia, 1907. (Deputazione di Storia Patria per le Venezie. Documenti. 12. k.)
BERTOLOTTI = Maurizio Bertolotti: Rosa, Gabriele. In: Dizionario Biografico degli Italiani 88 (2017). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
BERTONDELLI = Girolamo Bertondelli: Historia della città di Feltre. Velence, 1673.
BERZEVICZY = Berzeviczy Albert: Beatrix királyné. Budapest, 1908.
BEVAN = Bryan Bevan: Henry IV. New York, 1994.

BIANCOLINI = Giambattista Biancolini: Dei vescovi e governatori di Verona. Verona, 1757.

BIASUTTI = Guglielmo Biasutti: Forgaria-Flagogna, Cornario-San Rocco. Udine, 1976.

BILLANOVICH = Maria Chiara Ganguzza Billanovich: Carrara, Marsilio da. In: Dizionario Biografico degli Italiani 20 (1977). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

BLAGAY = A Blagay-család oklevéltára. Szerkesztették: Thallóczy Lajos és Barabás Samu. Budapest, 1897.

BLEYER = Bleyer Jakab: Magyar vonatkozások Suchenwirt Péter költeményeiben. In: Századok 33 (1899). 788–812. 879–912.

DELLA BONA = Giuseppe Domenico Della Bona: Strenna cronologica per l'antica storia del Friuli e principalmente per quella di Gorizia sino all'anno 1500. Gorizia, 1856.

BONFINI = Antonio Bonfini: A magyar történelem tizedei. Fordította: Kulcsár Péter. www.tankonyvtar.hu. A letöltés ideje: 2022.

BONIFACCIO = Giovanni Bonifaccio: Istoria di Trivigi. Venezia/Bologna, 1744/1973. Ristampa fotomeccanica. (Historiae Urbium et Regionum Italiae Rariores 82.)

BOROVSZKY = Borovszky Samu: A Szirmay család czímeres levele. In: Turul 17 (1899). 71–72.

BOSIO = Luciano Bosio: Cividale del Friuli. La storia. Udine, 1977.

BOTTEON = Luisa Botteon: Il Lazzaretto di Conegliano. In: Aspetti della sanità nelle Prealpi Venete. Convegno nazionale 26 maggio 2012 Biblioteca Civica di Vittorio Veneto. Vittorio Veneto, 2012. 221–288.

BRAINI–SALTINI = Silvio Braini–Paola Saltini: La fisionomia medioevale di Spilimbergo e del suo territorio. In: Richerche Storico-Archeologiche nello Spilimberghese. Spilimbergo, 1986. 237–249.

BRANDIS = Clemens Wenzeslaus von Brandis: Tirol unter Friedrich von Österreich. Wien, 1821.

BRANDSTÄTTER = Klaus Brandstätter: Federico d'Asburgo e la conquista della Valsugana. In: Federico IV, d'Asburgo e la contea vescovile di Feltre: atti del Convegno La Penetrazione Tirolese in Italia: Federico d'Asburgo e la Contea Vescovile da Feltre. Feltre, 5 maggio 2001, Palazzo Pretorio, Sala degli Stemmi a cura di Gianfranco Granello. Feltre, 2001. 65–108.

BRAUDEL = Fernand Braudel: Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus. XV–XVIII. század. Budapest, 1985.

BRAUNSTEIN 1964 = Philippe Braunstein: Relation d'affaires entre Nurembergeois et Vénitiens à la fin du XIVe siècle. In: Mélanges d'Archéologie et d'Histoire publiés par l'École Française de Rome 76 (1964). 254–259.
BRAUNSTEIN 2016 = Philippe Braunstein: Les Allemands à Venise (1380-1520). Roma, 2016. (École française de Rome)
BRENTARI = Ottone Brentari: Storia di Bassano e del suo territorio. Bassano, 1884.
BRESSLAU = Harry Bresslau: Regesten Sigismunds. In: Forschungen zur deutschen Geschichte 18 (1878). 219–222. 385–391.
BTOE III. = Budapest Történetének Okleveles Emlékei 3. k. (1382–1439). Összeállította: Kumorovitz L. Bernát. Budapest, 1987.
BUENO DE MESQUITA = Daniel Meredith Bueno de Mesquita: Cane, Facino. In: In: Dizionario Biografico degli Italiani 17 (1974). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
CALVI = Paolo Calvi: Biblioteca degli scrittori Vicentini. Volume 2. Vicenza, 1772.
CAMAVITTO = Luigi Filippo Camavitto: Castelfranco e suo distretto. Castelfranco Veneto, 2003.
CAMBRUZZI = Antonio Cambruzzi: Storia di Feltre. Volume 2. Feltre. 1873.
CANDIANI = Vendramino Candiani: Pordenone. Ricordi cronistorici dall'origine del Friuli a tutto il 1900 a cura di Antonio Brusadini. Pordenone, 1902.
CANESTRINI = Giuseppe Canestrini: Discorso sopra alcune relazioni della Repubblica fiorentina col Re d'Ungheria e con Filippo Scolari. In: Archivio Storico Italiano 4 (1843). 185–232.
CANIATO = Luciano Caniato: Se un giorno di dicembre un Generale. La visita di Padre Carlo Giacomo Romilli al Convento di San Francesco di Conegliano (7–26 dicembre 1720). In: Storiadentro. Rivista di studi storici 2 (2003). 203–332.
CAPPELLETTI = Giuseppe Cappelletti: Storia della Repubblica di Venezia. Volume 5. Venezia, 1850.
CARGNELUTTI = Liliana Cargnelutti: Il complesso Gubertini-Valentinis. In: Il „Palazzo D'Oro" nella città di Udine a cura di Liliana Cargnelutti. Udine, 2012. 55–62
CARILE = Antonio Carile: Dolfin, Giorgio, detto Bagion. In: Dizionario Biografico degli Italiani 40 (1991). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
CARLI = Alessandro Carli: Istoria della città di Verona sino all'anno 1517 divisa in undici epoche. Tomo sesto. Verona, 1796.
CARO = Jacob Caro: Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds. Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Konstanzer Konzils. Herausgegeben von Jacob Caro. In: Archiv für österreichische Geschichte 59 (1880). 1–175.

CARRARA = Mario Carrara: Gli Scaligeri. Varese, 1966.
CARRERI = Ferruccio Carlo Carreri: Spilimbergensia documenta praecipua ab anno 1200 ad annum 1420, quae splimbergi asservata atque in collectione diplomatica forojuliensi F. K. Carrerii doctoris transumpta vel transcripta enumerantur summatim regesta. Venezia, 1895. (Miscellanea di Storia Veneta. Serie seconda. Tomo 3.)
CASELLA = Lauea Casella: Savorgnan Tristano. Uomo d'arme, politico. In: www.dizionariobiograficodeifriulani.it. A letöltés ideje: 2020.
CASETTI = Albino Casetti: Guida Storico-Archivista del Trentino. Trento, 1961. (Collane di monografie della società di Studi per la Venezia Tridentina 14.)
CASTELLINI = Storia della città di Vicenza. Tomo 11. Vicenza, 1821.
CASTELNUOVO = Enrico Castelnuovo: Barisini, Tomaso, detto Tomaso da Modena. In: Dizionario Biografico degli Italiani 6 (1964). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2020.
CAUZ = Antonio Cauz: Notizie storiche su Cordignano. Pordenone, 1988.
CAVALAZZI = Marco Cavalazzi: Sesso, da. In: Dizionario Biografico degli Italiani 92 (2018). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
CESSI 1910 = Roberto Cessi: Congiure e congiurati Scaligeri e Carraresi (1406–1412). In: Atti e Memorie dell'Accademia d'Agricultura Scienze Lettere Arti e Commercio di Verona. 10 (1910). 31–52.
CESSI 1944 = Roberto Cessi: Storia della Republica di Venezia. Tomo 1. Milano-Messina, 1944.
CESSI I. 1985 = Roberto Cessi: Ancora del falso Iacopo da Carrara. In: Roberto Cessi: Padova medioevale. Studi e documenti. Raccolti e riediti a cura di Donato Gallo, presentazione di Paolo Sambin. Volume 1. Padova, 1985. 239–245.
CESSI II. 1985 = Roberto Cessi: L'invasione degli Ungari e lo studio di Padova (1411–1413). In: Roberto Cessi: Padova medioevale. Studi e documenti. Raccolti e riediti a cura di Donato Gallo, presentazione di Paolo Sambin. Volume 2. Padova, 1985. 665–680.
CESSI II. 1985a = Roberto Cessi: Alcune notizie su Paolo Veneto. In: Roberto Cessi: Padova medioevale. Studi e documenti. Raccolti e riediti a cura di Donato Gallo, presentazione di Paolo Sambin. Volume 2. Padova, 1985. 649–664.
CHIAPPINI = Luciano Chiappini: Gli Estensi. Mille anni di storia. Ferrara, 2001.
CHRONICA = Raphayni de Caresinis: Chronica (1343–1388) a cura di Ester Pastorello. In: Rerum Italicarum Scriptores. Tomo 12/2. Bologna, 1923.
CHRONICON (ALSATIAE) VII. = Bernhardt Hertzog: Chronicon Alsatiae. Edelsasser Chronick. Strassburg, 1592.

CHRONICON (SPILIMBERGO) = Note storiche su Spilimbergo e sul Friuli dal 1241 al 1489 a cura di Mario D'Angelo. Spilimbergo, 1998.
CHRONICON (VERONA) = Il Chronicon Veronese di Paride da Cerea e dei suoi continuatori. 3/2. I volgarizzamenti della Continuazione Veneziana (1376–1444) a cura di Renzo Vaccari. Legnago, 2014.
CHRONIK (BERN) = Die Berner-Chronik des Conrad Justinger. Herausgegeben von Gottlieb Ludwig Studer. Bern, 1871.
CHRONIKEN III. = Einzug König Sigismund's und der Königin Barbara in Nünberg. 1414. In: Die Chroniken der fränkischen Städte. Nürnberg. Band 3. Leipzig, 1864. 337–348. (Die Chroniken der deutschen Städte)
CICONI = Giandomenico Ciconi: Udine e sua provincia. Udine, 1862.
CIPOLLA 1900 = Carlo Cipolla: Note di storia veronese. In: Nuovo Archivio Veneto 20 (1900). 131–153.
CIPOLLA 1954 = Carlo Cipolla: La storia politica di Verona. Riveduta dall'autore e da Luigi Simeoni a cura di Ottavio Pellegrini. Verona, 1954.
CIPOLLA 1976 = Carlo Cipolla: Compendio della storia politica di Verona. Verona, 1976.
CITTADELLA = Da Giovanni Cittadella: Storia della dominazione Carrarese in Padova. Volume 2. Padova, 1842.
CIVES = La banca dati CIVES: privilegi di cittadinanza veneziana, dalle origini all'anno 1500 a cura di Reinhold C. Mueller. www.civesveneciarum.net. A letöltés ideje: 2022.
CJH = Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000–1526. Millenniumi emlékkiadás. Fordították, jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátták: Nagy Gyula, Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen és Márkus Dezső. Budapest, 1889.
COGO 1893 = Gaetano Cogo: Brunoro dalla Scala e l'invsione degli Ungheri del 1411. In: Nuovo Archivio Veneto. 5 (1893). 295–332.
COGO 1894 = Gaetano Cogo: Di Ognibene Scola umanista Padovano. In: Nuovo Archivio Veneto. 8 (1894). 115–171.
COLOMBO = Franco Colombo: Storia di Muggia. Il comune Aquileiese. Trieste, 1970.
CONIGLIO = Giuseppe Coniglio: Albertini, Carlo. In: Dizionario Biografico degli Italiani 1 (1960). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
CONSTANTINI = Luigi Constantini: Documenti inediti del secolo XV. Esistenti nell'Archivio Municipale di Cividale del Friuli. 1881.

CORGNALI = Giovanni Battista Corgnali: Una ambascieria Udinese all'imperatore Sigismondo nel 1413. Lettera di Giovanni Cavalcanti e Niccolò Torso. Udine, 1932.

CORPUS CHRONICORUM III. = Corpus chronicorum Bononiensium III a cura di Albano Sorbelli. In: Rerum Italicarum Scriptores. Tomo 18/1. Città di Castello, 1916–1939.

DALLA CORTE = Girolamo dalla Corte: Dell'istorie della città di Verona. Volume 3. Venezia, 1744.

COVACHICH = Maurizio Covachich: Il ruolo economico dei toscani nel Patriarcato di Aquileia: i "de Bombenis" nel XIV secolo. In: Archivio Storico Italiano 166 (2008). 215–252.

CRACCO = Giorgio Cracco: Dandolo, Enrico. In: Dizionario Biografico degli Italiani 32 (1986). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

CRINITI 1967 = Nicola Criniti: Bevilacqa, Galeotto: In: Dizionario Biografico degli Italiani 9 (1967). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

CRINITI 1970 = Nicola Criniti: Beccaria Di Roberico, Lancellotto. In: Dizionario Biografico degli Italiani 7 (1970). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

CRONACHE (BELLUNO) = Cronache bellunesi inedite del conte Florio Miari. Belluno, 1865.

CRONACHETTA (VENEZIA) = Cronachetta Veneziana dal 1402 al 1415 a cura di Vincenzo Joppi. In: Archivio Veneto 17 (1879). 301–325.

CRONICA (VERONA) = Cronaca della città di Verona descritta da Pier Zagata, colla continuazione di Jacopo Rizzoni, ampliata e supplita da Gianpiero Dolce. Volume 1/2. Verona, 1747.

CRONICA (VOLGARE) = Cronica volgare di Antonio Fiorentino dall'anno 1385 al 1409 a cura di Elina Bellondi. In: Rerum Italicarum Scriptores. Tomo 27/2. Città di Castello, 1915.

CRÓNICA (DON JUAN) = Crónica del señor rey Don Juan, segundo de este nombre en Castilla y en Leon. Compilada por el noble Fernan Perez de Guzman con las generaciones y semblanzas de los señores reyes Don Enrique III y Don Juan II y de otros prelados y caballeros de aquel tiempo, del mismo autor. Corregida, enmendada y adicionada por el doctor Lorenzo Galindez de Carvajal. Valencia, 1779.

CROSBY = Everett U. Crosby: Medieval warfare: a bibliographical guide. New York, 2000.

CUTOLO I. = Alessandro Cutolo: Re Ladislao d'Angiò–Durazzo. Volume 1. Milano, 1936.

CUTOLO II. = Alessandro Cutolo: Re Ladislao d'Angiò–Durazzo. Volume 2. (Note e documenti). Milano, 1936.
CSEH = Cseh Valentin: Luxemburgi Zsigmond harca Velence ellen. In: Újlatin nyelvek és kultúrák. Szerkesztette: Oszetzky Éva és Bene Krisztián. Pécs, 2011. 235–245. (Újlatin filológia 3.)
CSOMA 1892 = Csoma József: Kőszegi László címerlevele. In: Turul 10 (1892). 72–75.
CSOMA 1895 = Csoma József: Bor Mihály címerlevele 1415-ből. In: Turul 13 (1895). 71–74.
CSOMA 1900 = Csoma József: Vay Ábrahám címereslevele 1418-ból. In: Turul 18 (1900). 49–52.
CSOMA 1906 = Csoma József: Mohácsi vész előtti czimerlevelek nyomai. In: Turul 24 (1906). 13–25.
CSUKOVITS 2001 = Csukovits Enikő: A lovagi zarándoklat. In: Történelmi Szemle 43 (2001). 33–42.
CSUKOVITS 2003 = Csukovits Enikő: Középkori magyar zarándoklatok. Budapest, 2003.
CSUKOVITS 2012 = Csukovits Enikő: Az Anjouk Magyarországon. 1. kötet. I. Károly és uralkodása (1301–1342). Budapest, 2012.
CZECH = Czech János: A magyar históriát érdeklő oklevelek a 'Cs. Kir. Házi. és Udvari Levéltárban Bécsben. In: Tudománytár 9 (1836). 217–235.
CZOERNIG–CZERNHAUSEN = Carl von Czoernig–Czernhausen: Storia di Gorizia di Gradisca. II. k. Gorizia, 1873/1987.
DANTE = Dante Alighieri: Questio de aqua et terra. www.danteonline.it. A letöltés ideje: 2022.
DAROVEC = Darko Darovec: Petrapilosa. Koper, 2007.
DECSÉNYI = Decsényi Gyula: Zsigmond király és Velence összeköttetéseinek történetéhez. In: Századok 25 (1891). 751–763.
DEGANI 1891 = Ernesto Degani: Il comune di Portogruaro sua origine e sue vicende 1140–1420. Udine, 1891.
DEGANI 1898 = Ernesto Degani: Il codice diplomatico di Antonio Panciera da Portogruaro. Patriarca d'Aquileja e cardinale di Santa Chiesa 1406–1411. Venezia, 1898. (Deputazione Veneta di Storia Patria. Seria seconda. Volume 4.)
DEGANI 1909 = Ernesto Degani: Il castello e la terra di San Vito al Tagliamento. (Per la faustissime nozze del conte dott. Ludovico Rota con la contessa Ginevra degli Alessandri). Udine, 1909.

DEVRIES = Kelly DeVries: A cumulative bibliography of medieval military history and technology. Leiden–Boston–Köln, 2002.

DEVRIES–SMITH = Kelly DeVries–Robert D. Smith: Medieval weapons: an illustrated history of their impact. Santa Barbara–Denver–Oxford, 2007.

DIPLOMATARIUM PORTUSNAONENSE = Series documentorum ad historiam Portusnaonis spectantium quo tempore (1278–1514) domus Austriae imperio paravit. Cura et opera Josephi Valentinelli. Wien, 1865. (Fontes rerum Austriacarum Band 24.)

DIPLOMATARIUM VENETO-LEVANTINUM = Diplomatarium veneto-levantinum sive acta et diplomata res venetias graecas atque levantis illustrantia 1351–1454 a cura di Riccardo Predelli. Volume 2. Venezia, 1899.

DOCUMENTI ANTICHI (BELLUNO) = Comune di Belluno-Biblioteca Civica. Documenti antichi trascritti da Francesco Pellegrini dal 1408 al 1420. Volume 5. Belluno, 1993.

DOCUMENTI (CARLO) = Sante Remedia–Anna Falconi–Claudio Riva–Giuseppina Giuliodori Gatella: Appendice 1. Documenti. In: La signoria di Carlo Malatesti (1385–1429) a cura di Anna Falcioni. Premessa di Augusto Vasina. Rimini, 2001. 443–674. (Centro Studi Malatestiani-Rimini. Storia delle signorie dei Malatesti XII.)

DOCUMENTI (PANDOLFO) = Anna Falconi: Edizione di documenti. In: la Signoria di Pandolfo III Malatesti a Brescia, Bergamo e Lecco a cura di Giorgetta Bonifiglio-Dosio e Anna Falconi. Premessa di Ann Katherine Isaacs. Rimini, 2000. 247–370. (Centro Studi Malatestiani-Rimini. Storia delle signorie dei Malatesti VIII.)

DOLFIN = Giorgio Dolfin: Cronicha dela nobil città de Venetia et dela sua provintia et destretto. Origini–1458 a cura di Angela Caracciolo Aricò. Introduzione di Angela Caracciolo Aricò. Trascrizione e note di Chiara Frison. Tomo 2. Venezia, 2009. (Medioevo e rinascimento. Testi.)

DOMENIG = Christian Domenig: IV. Ludwig von Teck und der Niedergang der weltlichen Herrschaft des Patriarchats von Aquileia. In: Nulla historia sine fontibus. Festschrift für Reinhard Härtel zum 65. Geburtstag. Herausgegeben von Anja Thaller, Johannes Giessauf und Günther Bernhard. Graz, 2010. 150–157.

DE DONATO = Vittorio De Donato: Arcelli, Filippo. In: Dizionario Biografico degli Italiani 3 (1961). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

DORIGUZZI = Luigi Doriguzzi: La „ricognizione" del 1354 alla presenza di Carlo IV Re di Boemia e Imperatore Romano. In: Ricerche sui Santi Vittore e Corona. Esami sulle reliquie e altri studi dal 1981 al 1983. Feltre, 1984. 133–143.

DOTI = Gerardo Doti: Mariano di Jacopo. In: Dizionario Biografico degli Italiani 70 (2008). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
DRTA V. = Deutsche Reichstagsakten unter König Ruprecht 1401–1405. Herausgegeben von Julius Weizsäcker. Band 5. Gotha, 1885.
DRTA VII. = Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund 1410–1420. Herausgegeben Julius von Weizsäcker. Band 7. Gotha, 1878.
DRTA VIII. = Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund 1421–1426. Herausgegeben von Dietrich Kerler. Band 8. Gotha, 1883.
DRTA IX. = Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund 1427–1431. Herausgegeben von Dietrich Kerler. Band 9. Gotha, 1887.
DRTA X. = Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund 1431–1433. Herausgegeben von Hermann Herre. Band 10. Gotha, 1906.
DRTA XI. = Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund 1433–1435. Herausgegeben von Gustav Beckmann. Band 11. Gotha, 1898.
DRTA XII. = Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund 1435–1437. Herausgegeben von Gustav Beckmann. Band 12. Gotha, 1901.
DUBROVNIK = Dubrovnik: Civitas et Acta Consiliorum 1400–1450. Priredili/edited by Danko Zelić, Ana Plosnić Škarić. Zagreb, 2017.
ECKHARDT = Eckhardt Sándor: Sicambria. In: Minerva 6 (1927). 157–201.
ENGEL I. = Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. 1. kötet. Budapest, 1996.
ENGEL II. = Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. 2. kötet. Budapest, 1996.
ENGEL 1987 = Engel Pál: Ozorai Pipo. In: Ozorai Pipo emlékezete. Múzeumi Füzetek. Szerkesztette: Vadas Ferenc. Szekszárd, 1987. 53–88.
ENGEL 2003 = Engel Pál: A honfoglalás és a fehérló-monda „igaz" története. In: Honor, vár,ispánság. Válogatott tanulmányok. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő. Budapest, 2003. 649–660.
ENGEL 2003a = Engel Pál: A 14–15. századi bosnyák-magyar kapcsolatok kérdéséhez. In: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő. Budapest, 2003. 494–511.
ENGEL–LŐVEI–VARGA = Engel Pál–Lővei Pál–Varga Lívia: Zsigmond-kori bárói síremlékeinkről. In: Ars Hungarica 11 (1983). 21–48.
ENGEL–C. TÓTH = Engel Pál–C. Tóth Norbert: Itineraria regum et reginarum (1382–1438). Itineraria Sigismundi regis imperatorisque (1382–1437), Mariae (1382–1395) et Barbarae (1405–1438) reginarum consortum eiusdem, necnon

Elizabeth reginae (1382–1386), relictae Ludovici I regis. Budapest, 2005. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 1.)
ETIMOLÓGIA I. = A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. 1. k. Főszerkesztő: Benlő Loránd. Szerkesztők: Kiss Lajos és Pap László. Budapest, 1967.
ETONI = Mirto Etoni: A proposito dell'Istria veneta: aspetti demografici e amministrativi. In: Studi Veneziani 23 (1992). 261–288.
EUBEL I. = Hierarchia catholica medii aevi, sive Summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta. E documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita per Conradum Eubel. Monasterii, 1913.
FABRETTI I. = Ariodante Fabretti: Biografie dei capitani venturieri dell'Umbria. Volume 1. Montepulciano, 1842.
FABRIS = Antonio Fabris: From Adrianople to Constantinople: Venetian-Ottoman diplomatic missions, 1360–1453. In: Mediterranean Historical Rewiew 7 (1992). 154–200.
FALCIONI 2007 = Anna Falcioni: Maletesta, Carlo. In: Dizionario Biografico degli Italiani 68 (2007). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
FALCIONI 2007a = Anna Falcioni: Maletesta, Pandolfo. In: Dizionario Biografico degli Italiani 68 (2007). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
FALCIONI 2007b = Anna Falcioni: Maletesta, Malatesta, detto Malatesta dei Sonetti o Senatore. In: Dizionario Biografico degli Italiani 68 (2007). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
FALDON 1968 = Nilo Faldon: San Rocco di Conegliano. Ambiente e vicende di una comunità parrocchiale. Vittorio Veneto, 1968.
FALDON 1983 = Nilo Faldon: Le torri di Credazzo a Farra di Soligo nel Trevigiano. Vittorio Veneto, 1983.
FASSETTA = Camillo Fassetta: Storia popolare di Ceneda. Vittorio, 1918.
FEDELE = Pietro Fedele: I capitoli della pace fra re Ladislao e Giovanni XXIII. In: Archivio storico per le provincie Napoletane. 30 (1905). 179–212.
FEDELES = Fedeles Tamás: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526). Pécs, 2005. (Tanulmányok Pécs Történetéből 17.)
FEDELES–PRAJDA = Fedeles Tamás–Prajda Katalin: „Oly vallásosan, szokásaiban és életmódjában olyan mértéktartóan élt". Adalékok Filippo Scolari és családja vallásosságához. In: Történelmi Szemle 56 (2014). 357–382.
FEHÉR = A fehér ló mondája In: Magyar Néprajzi Lexikon. www.mek.niif.hu. A letöltés ideje: 2020.

FEJÉR X/5. = Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis studio et opera Georgii Fejér. 10/5. k. Bude, 1842.
FEJÉR X/6. = Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis studio et opera Georgii Fejér. 10/6. k. Bude, 1844.
FEJÉRPATAKY 1888 = A Petneházy-család XV. századi címeres levelei. In: Turul 6 (1888). 11–14.
FEJÉRPATAKY 1898 = Fejérpataky László: A Békássy család címere az 1417. évből. In: Turul 16 (1898). 39–41.
FERRACIN = Antonio Ferracin: Trevisan, Zaccaria senior. In: Dizionario Biografico degli Italiani 96 (2019). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
DE FERRARI = Augusto De Ferrari: Della Torre, Giacomo. In: Dizionario Biografico degli Italiani 37 (1989). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
FIGLIUOLO = Bruno Figliuolo: Le vene e il cuore: i porti fluviali del Friuli storico e il loro rapporti con le economie-mondo Veneziana e Fiorentina. In: Guardando a Venezie e oltre. Connetività locale, mercanti intermedi e l'emporio dell'economia mondo veneziana (secoli XIII–XV) a cura di Bruno Figliuolo. Udine, 2022. 57–110. (Storia. Problemi. Persone. Documenti 8.)
FINKE I. = Acta Concilii Constanciensis. Akten zur Vorgeschichte des Konstanzer Konzils (1401–1414). Herausgegeben von Heinrich Finke. Band 1. Münster, 1896.
FINKE IV. = Acta Concilii Constanciensis. Herausgegeben in Verbindung mit Johannes Hollnsteiner und Hermann Heimpel von Heinrich Finke. Band 4. Münster, 1928.
FORIN = Elda Martellozzo Forin: I Miari Vareschi da Belluno a Padova nella seconda metà del Quattrocento. Appunti. In: Archivio Storico di Belluno Feltre e Cadore. 85 (2014). 5–30.
FORMENTON = Francesco Formenton: Memorie storiche della città di Vicenza dalla sua origine fino all'anno 1867. Vicenza, 1867.
FORNASIR = Giuseppe Fornasir: Marano (Cronologia storica). In: Maran. 67n Congres – 30 setembar 1990. Societât Filologjche Furlane a cura di Andreina Ciceri, Gianfranco Ellero. Udine, 1990. 109 –110.
FORNER = Alessandra Forner: Cronologia portogruarese. In: Portogruaro città del Lemene. Coordinamento di Alberto Dal Moro, Alessandra Forner, Vittorio Leandrin, Aldo Sottil. Portogruaro, 1989. 35–45.
FOSCAN = Luigi Foscan: I castelli medioevali dell'Istria. Trieste, 1992.
FRAKNÓI = Fraknói Vilmos: A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. Budapest, 1985.

DE FRANCESCHI 1879 = Carlo De Franceschi: L'Istria. Note storiche. Parenzo, 1879.

DE FRANCESCHI 1963 = Camillo De Franceschi: Storia documentata della contea di Pisino. A cura del figlio Carlo. Venezia, 1963. (Atti e Memorie dalla Società Istriana di Archelogia e Storia Patria. Volumi X. XI. XII. della Nuova Serie)

FRANGEPÁN I. = A Frangepán család oklevéltára (1133–1453). Kiadják: Thallóczi Lajos és Barabás Samu. 1. kötet. Budapest, 1910. (Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria 35.)

FRANZINA = Emilio Franzina: Vicenza. Storia di una città. Con la collaborazione di Neri Pozza. Vicenza, 1980.

FRATI = Lodovico Frati: La legazione del cardinale Lodovico Fieschi a Bologna (1412–1413). In: Archivio Storico Italiano 41 (1908). 144–151.

FULIN 1871 = Rinaldo Fulin: Gl'inquisitori dei Dieci. In: Archivio Veneto 1 (1871). 1–50. 298–318.

FULIN 1881/82 = Rinaldo Fulin: Errori Vecchi e Documenti Nuovi. A proposito di una recente pubblicazione del co. Luigi di Mas Latrie. In: Atti del Reale Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti. 1881–1882. 133–150. 1065–1207.

GALASSO = Vinicio Galasso: Latisana dalle Origini al Duemila. Fossalta di Portugruaro, 1999.

GALLICCIOLLI = Giambattista Gallicciolli: Delle memorie Venete antiche profane e ecclesiastiche. Tomo 4. Venezia, 1795.

GAMBERINI = Andrea Gamberini: Giovanni Maria Visconti, duca di Milano In: Dizionario Biografico degli Italiani 56 (2001). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

GÁBRIEL = Gábriel Asztrik: Magyar diákok és tanárok a középkori Párizsban. In: Egyetemes Filológiai Közlöny 62 (1938). 182–210.

GENEOLÓGIA = Engel Pál: Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Középkori magyar geneológia. CD-ROM. Budapest, 2003.

GESTA (CARRARIENSIS) = Gesta magnifica domus Carrariensis a cura di Roberto Cessi. Bologna, 1965. (Rerum Italicarum Scriptores 17/3.)

GIANNI = Luca Gianni: Prata di (Guglielmo). Uomo d'armi, diplomatico. In: Dizionario Biografico dei Friulani. www.dizionariobiograficodeifriulani.it. A letöltés ideje: 2022.

GILBERT = Felix Gilbert: The Venetian Constitution in Florentine Political Thought. In: Florentine Studies. Politics and Society in Renaissance Florence edited by Nicolai Rubinstein. London, 1968. 463–500.

GIRARDI = Francesca Girardi: L'episcopato di Ceneda nella prima metà del XIV secolo. Un inventario di beni del 1348. Venezia, 2004/2005. (Tesi di laurea. Università degli Studi di Venezia Ca' Foscari)

GIRGENSOHN 1971 = Brancaccio, Rinaldo. Dizionario Biografico degli Italiani 13 (1971). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

DELLA GIUSTINA = Massimo Della Giustina: La Valmareno podestaria veneziana: microstoria dai registri Senato veneto. In: Archivio Veneto. Sesta Serie. 11 (2016). 29–65.

GOMBOS = Gombos F. Albin: Catalogus fontium historiae Hungaricae. Aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendentium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCCI.Tomus 2. Budapestini, 1937.

GÖLLER = Emil Göller: Papst Johann XXIII. und Kaiser Sigmund im Sommer 1410. In: Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte 17 (1903). 169–180.

GRAVETT = Cristhopher Gravett: Medieval siege warfare. Coluor plates by Richard and Christa Hook. Oxford, 1990.

GRION = Giusto Giron: Guida storica di Cividale e del suo distretto. Cividale, 1899.

GRUJIĆ– ZELIĆ = Nada Grujić and Danko Zelić: The palace of duke Sandalj Hranić in Dubrovnik. In: Dubrovnik Annals 15 (2011). 7–66.

GUARISO = Matteo Guariso: Principato di Ariis. In: www.matteoguarisophotography.com. A letöltés ideje: 2022.

GUERRINI FERRI = Gemma Guerrini Ferri: Baldana, Antonio. In: Dizionario biografico dei Friulnai. www.dizionariobiograficodeifriulnai.it. A letöltés ideje: 2022.

GUIDA (ARCHIVIO) = Guida degli Archivi diocesiani d'Italia a cura di Vincenzo Monachino, Emanuele Boaga, Luciano Osbat, Salvatore Palese. Volime 2. Roma, 1994. (Publicazioni degli Archivi di Stato. Quaderni della rassegna degli Archivi di Stato 74.)

GULLINO 1997 = Giuseppe Gullino: Foscari, Francesco. Dizionario Biografico degli Italiani 49 (1997). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

HALMÁGYI = Halmágyi Miklós: A magyarok nyilaitól ... Egy kósza idézet nyomában. In. Aetas 22 (2007). 142–147.

HARTUNG = Fritz Hartung: Die Wahlkapitulationen der deutschen Kaiser und Könige In: Historische Zeitschrift 107 (1911). 306–344.

HAZAI II. = Hazai Okmánytár. Kiadják: Nagy Imre, Páur Iván, Ráth Károly és Véghely Dezső. 2. kötet. Győr, 1865.

HÁZI II/1. = Sopron szabad királyi város története. I/2. Oklevelek és levelek 1407-től 1429-ig. Közli: Házi Jenő. Sopron, 1923.

HEIMPEL 1930 = Hermann Heimpel: Zur Handelspolitik Kaiser Sigismunds. In: Vierteljahrschrift für Sozial-und Wirtschafts-Geschichte. 23 (1930). 145–156.
HEIMPEL 1932 = Hermann Heimpel: Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds. In: Archiv für Urkundenforschung 12 (1932). 111–180.
HERRE = Hermann Herre: Die Beziehungen König Sigmunds zu Italien von Herbst 1412 bis zum Herbst 1414. In: Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken 4 (1902). 1–62.
HILJE = Emil Hilje: Zablude o šibenskom slikaru Nikoli Vladanovu. In: Radovi Instituta za povijest umjetnosti. 35 (2011). 65–92.
HOENSCH = Jörg K. Hoensch: Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437. München, 1996.
HORVÁTH 1861= Horváth Mihály: Magyar regesták a Bécsi Császári Levéltárból 1118 –1605. In: Magyar Történelmi Tár 9 (1861). 1–96.
HORVÁTH 1937 = Horváth Henrik: Zsigmond király és kora. Budapest, 1937.
HÓMAN = Hóman Bálint: Magyar történet. Harmadik könyv XV. század. In: Hóman Bálint–Szekfű Gyula: Magyar történet. Budapest, 1936.
HÓVÁRI = Hóvári János: A nikápolyi csata. Fordulópont a balkáni oszmán hódítások történetében. In: Hadtörténelmi Közlemények 111 (1998). 578–582.
INVENTARIO (AQUILEIA) = Inventario. Archivio del Capitolo collegiato di Udine. Archivio del Capitolo di Aquileia. Inventariazione realizzata da Marzia Comino e Giuliana di Brazzà nel 2005.
IRICI = Johannes Andeae Irici: Rerum Patriae. Liber II. Milano, 1745.
IVÁNYI = Iványi Béla: Az Előljáró-család 1415. évi címereslevele. In: Turul 57 (1943). 28–31.
IONA = Maria Laura Iona: Boiani, Corrado. In: Dizionario Biografico degli Italiani 11 (1969). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
IORGA II. = Neculai Iorga: Notes et extraits pour servir a l'histoire des Croisades au XVe siècle. Seconde Série. Paris, 1899.
JAL = Agustin Jal: Nouveau glossaire nautique. Paris–Mouton –La Haye, 1972. (Révision de l'édition publiée en 1848)
JANKOVICS = Miklós Jankovics: Pferde, Reiter, Völkerstürme. München-Basel-Wien, 1971.
JANSSEN I. = Johannes Janssen: Frankfurts Reichscorrespondenz nebst andern verwandten Aktenstücken von 1376–1519. Band 1. (Aus der Zeit König Wenzels bis zum Tode König Albrechts II. 1376–1439). Freiburg im Breisgau, 1863.
JÁSZAY = Jászay Magda: Velence és Magyarország. Egy szomszédság küzdelmes története. Budapest, 1990.

JOACHIM–HUBATSCH I/1. = Regesta historico-diplomatica ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525. Pars I. Index tabularii ordinis S. Mariae Theutonicorum. Regesten zum Ordensbriefarchiv. Volume 1. 1198–1454. Pars II. Regesta privilegiorum ordinis S. Mariae Theutonicorum. Regesten der Pergament-Urkunden aus der Zeit des Deutschen Ordens. Bearbeitet von Erich Joachim. Herausgegeben von Walther Hubatsch. Göttingen, 1948.

JOPPI 1871 = Vincenzo Joppi: Notizie della terra di Venzone in Friuli con documenti. Udine, 1871.

JOPPI 1878 = Vincenzo Joppi: Testi inediti friulani dei secoli XIV al XIX. Estratto dal IV volume dell'Archivio Glottologico Italiano. Milano, 1878. 185–342.

JOPPI 1892 = Vincenzo Joppi: Nuovo contributo alla storia di Latisana (1118–1412). Udine, 1892.

JOPPI 1892a = Vincenzo Joppi: Documenti Goriziani del secolo XIV. Trieste, 1892. (Estratto dall'Archeografo Triestino. Nuova serie. Vol 18/1.)

JOPPI 1894 = Vincenzo Joppi: Contributo quarto ed ultimo alla storia dell'arte nel Friuli ad alla vita dei pittori, intagliatori, scultori ed orefici friulani dal XIV al XVIII secolo. In: Miscellanea publicata dalla R. deputazione Veneta di Storia Patria. Appendice al Volume 12. Venezia 1894.

JOPPI 1973 = Vincenzo Joppi: La storia di San Vito al Tagliamento dai documenti. In: San Vît. Al tilimint 50ⁿ congres 16 setembar 1973. Udine, 1973. 21–26. (Socitât Filologjche Furlane)

KANDLER IV. = Pietro Kandler: Codice Diplomatico Istriano 1400–1499. Volume 4. Trieste, 1862–1865.

KANDLER 1858 = Storia del Consiglio del patrizi di Trieste. Dall'anno 1382 all'anno 1809 con documenti. Trieste, 1858.

KARLINSZKY = Karlinszky Balázs: A veszprémi székeskáptalan archontológiája (1079–1556). Veszprém, 2022. (A veszprémi egyházmegye múltjából 39.)

KATONA = Katona István: Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae. Tomulus 5/12. Budae, 1790.

KÁROLYI II. = A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára (1414–1489). 2. k. Sajtó alá rendezte: Géresi Kálmán. Budapest, 1883.

KÉZAI = Kézai Simon mester magyar krónikája. Fordította: Szabó Károly. In: www.mek.oszk.hu. A letöltés ideje: 2022.

KNAPTON = Michael Knapton: Venice and the Terraferma. In: The Italian Renaissance State. Edited by Andrea Gamberini and Isabella Lazzarini. Cambridge, 2012. 132–155.

KNAUZ = Knauz Nándor: A Garan-melletti szent-benedeki apátság 1. k. Budapest, 1890.

KOCH = Hannsjoachim Wolfgang Koch: Medieval warfare. Greenwich, 1978.

KOHL 1983 = Benjamin G. Kohl: Conti, Prosdocimo. In: Dizionario Biografico degli Italiani 28 (1983). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

KOHL 2014 = Benjamin G. Kohl: Renaissance Padua as Kunstwerk: Policy and Custom in the Governance of a Renaissance City. In: Venice and the Veneto during the Renaissance: the Legacy of Benjamin Kohl edited by Michael Knapton, John E. Law, Alison A. Smith. Firenze, 2014. 187–196.

KOLENDIĆ = Petar Kolendić: Šibenska katedrale pre dolaska orsinijeva (1430–1441). In: In: Narodna starina. 8 (1924). 154–175.

KONDOR 2008 = Kondor Márta: A királyi kúria bíróságaitól a kancelláriáig. A központi kormányzat és adminisztráció Zsigmond-kori történetéhez. In: Századok 142 (2008). 403–436.

KONDOR 2017 = Márta Kondor: The Ginger Fox's Two Crowns. Central Administration and Government in Sigismund of Luxemburg's Realms (1410–1419). Budapest, 2017. (Doctoral Dissertation. CEU.)

KOSÁRY = Kosáry Domokos: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába. Budapest, 1951.

KOSZTOLÁNYI = Kosztolányi Dezső: Zászló. In: Meztelenül. Budapest, 1928. mek.oszk.hu. A letöltés ideje: 2022.

E. KOVÁCS 1990 = E. Kovács Péter: A Hunyadi-család. In: Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Hunyad Mátyás halálának 500. évfordulójára. Szerkesztette Rázsó Gyula és V. Molnár László. Budapest, 1990. 29–51.

E. KOVÁCS 2007 = E. Kovács Péter: „A Szent Koronára! Ez kedvemre telik". Zsigmond császár Luccában. In: Századok 141 (2007). 353–364.

E. KOVÁCS 2009a = E. Kovács Péter: Magyarország „törökképe" a XV. század elején. In: Hadtörténelmi Közlemények 122 (2009). 111–126.

E. KOVÁCS 2011 = E. Kovács Péter: Mit evett Zsigmond 1414. június 27-én? In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. Nyíregyháza, 2011. 315–338.

E. KOVÁCS 2011a = E. Kovács Péter: Megjegyzések Horváth Richárd „A magyar középkorkutatás hiányzó segédkönyvei – Hunyadi Mátyás uralkodói itinerániumának példáján" tanulmányához. In: Történelmi Szemle 53 (2011) 1. 103-112.

E. KOVÁCS 2013 = E. Kovács Péter: Zsigmond király itáliai itinerániuma (1412–1414 és 1431–1433). In: Archivariorum historicorumque magistra. Történeti tanulmá-

nyok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára. Szerkeszettte: Kádár Zsófia, Lakatos Bálint, Zarnóczki Áron. Budapest, 2013. 357–387.
E. KOVÁCS 2014 = E. Kovács Péter: Zsigmond király Sienában. Budapest, 2014.
E. KOVÁCS 2017 = E. Kovács Péter: Zsigmond király és Velence (1387–1437). Az oroszlán ugrani készül. I. k. Budapest, 2017.
E. KOVÁCS 2018 =Péter E. Kovács: König Sigismund in Siena. Budapest, 2018.
E. KOVÁCS 2019a = E. Kovács Péter: A Habsburg hercegek szentföldi utazásai. In: Történelmi Szemle 61 (2019). 17–38.
E. KOVÁCS 2020 = E. Kovács Péter: Zsigmond császár megkoronázása Rómában. Budapest, 2020.
E. KOVÁCS 2021a = Péter E. Kovács: Dei Reisender habsburgischen Herzöge ins Heilige Land. In: Péter E. Kovács: Studien über die Zeit Sigismund von Luxemburg. Toruń, 2021. 9–46.
E. KOVÁCS 2021b = Péter E. Kovács: Das Itinerar König Sigismund von Luxemburgs in Italien (1412–1414 und 1431–1433). In: Péter E. Kovács: Studien über die Zeit Sigismund von Luxemburg. Toruń, 2021. 141–165.
KOVÁCS 2009 = Kovács Zsuzsa: Magyarok Coneglianóban. In: Szolgálatomat ajánlom a 60 éves Jankovics Józsefnek. Szerkesztette: Császtvay Tünde és Nyeges Judit. Budapest, 2009. 223–232.
KOVÁCS 2017 = Kovács István: Az aradi prépostság kanonokjai a Zsigmond-korban. In: Szemelvények 4. Válogatás a PTE BTK XXIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencián (2017) I–III. helyezést elért hallgatóinak pályaműveiből. Szerkesztette: Böhm Gábor–Czeferner Dóra–Fedeles Tamás. Pécs, 2017. (Specimina Operum Iuvenum 5.) 144–166.
KÖBLÖS–SÜTTŐ–SZENDE = Köblös József–Süttő Szilárd–Szende Katalin: Magyar békeszerződések 1000–1526. Pápa, 2000.
KRANZIERITZ 2015 = Kranzieritz Károly: A nikápolyi csata magyar résztvevői. In: Hadtörténeti Közlemények 128 (2015). 162–183.
KREGLIANOVICH–ALBINONI = Giovanni Kreglianovich–Albinoni: Memorie per la storia della Dalmazia. Volume 2. Zara, 1809.
KRETSCHMAYR = Heinrich Kretschmayr: Geschichte von Venedig. Band 2. Gotha, 1920.
KUBINYI 2001 = Kubinyi András: Mátyás király. Budapest, 2001.
KÜKÜLLEI = Küküllei János és a névtelen minorita krónikája. Fordította: Geréb László. A bevezetést írta: Trencsényi-Waldapfel Imre. A fordítást ellenőrizte: Juhász László. Budapest, 1960.

DAL LAGO = Reginaldo Dal Lago: Creazzo dal Mille alla fine del Quattrocento. In: Storia di Creazzo dal Mille al 1818 a cura di Michael Knapton. Vicenza, 2013. 29–160.

LANE = Frederic Chapin Lane: Venice a Maritime Republic. Baltimore, 1973.

LASZOWSKI = Emilij Laszowski: Listine općne Sv. Jelene Koruške kod Križevaca. In: Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva 6 (1904). 242–265.

LAURENTI = Carlo Laurenti: Memorie che possono essere di qualche uso per la storia di Serravalle. Manoscritto. 1978. Lascito di Nilo Faldon.

LAW 1988 = John E. Law: A clerical chronicler of c. 1400: Clemente Miari of Belluno. In: Renaissance Studies 2 (1988). 173–184.

LAW 2010 = John E. Law: Miari, Clemente. In: Dizionario Biografico degli Italiani 74 (2010). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

LAZZARINI 1996 = Isabella Lazzarini: Fra un principe e altri stati. Relazioni di potere e forme di servizio a Mantova nell'età di Ludovico Gonzaga. Roma, 1996. (Nuovi studi storici 32.)

LAZZARINI 2006 = Isabella Lazzarini: Ludovico III Gonzaga, marchese di Mantova. In: Dizionario Biografico degli Italiani 66 (2006). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2020.

LAZZARINI 2007 = Isabella Lazzarini: Manfredi, Gaian Galeozzo. In: Dizionario Biografico degli Italiani 68 (2007). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2020.

LAZZARINI–DEL PUPPO = Castelli Friulani. Illustrazione storico-artistica di tutti i Castelli del Friuli dal Livenza alle Alpi Giulie. Compilatori per la parte storica Alfredo Lazzarini per la parte artistica Giovanni Del Puppo. Udine, 1901.

LEHOCZKY = Lehoczky Tivadar: A Petri Ders család czímereslevele 1417-ből. In: Turul 20 (1902). 139–140.

LEICHT 1909 = Pier Silverio Leicht: Maneggi politici di Tristano Savorgnan. In: Memorie Storiche Forogiuliesi 5 (1909). 185–189.

LEICHT 1927 = Pier Silverio Leicht: La figura di Girolamo Savorgnano. In: Memorie Storiche Forogiuliesi 23 (1927). 72–83.

LEICHT 1939/1940 = Pier Silverio Leicht: L'esilio di Tristano Savorgnan. In: Memorie Storiche Forogiuliesi 35/36 (1939/1940). 37–68.

LEICHT 1941 = Pier Silverio Leicht: L'esilio di Tristano Savorgnan. In: Memorie Storiche Forogiuliesi 37 (1941). 1–49.

LEICHT 1955 = Pier Silverio Leicht: La giovinezza di Tristano Savorgnan (1376–1400). L'esilio di Tristano Savorgnan. In: Studi di storia friulana. Udine, 1955. 3–174.

LEICHT 1956 = Pier Silverio Leicht: I conti di Gorizia e la formazione del comune goriziano. Estratto da Gorizia nel Medioevo. Supplemento agli Studi Goriziani. Gorizia, 1956.
LEXIKON = Kun Miatyánk. In: Magyar Katolikus Lexikon. www.lexikon.katolikus.hu. A letöltés ideje. 2022.
LEXIKON VII. = Lexikon des Mittelalters. Planudes bis Stadt (Rus'). Band 7. München, 1995.
LINDNER = Theodor Lindner: Beiträge zu dem Leben und den Schriften Dietrichs von Niem. In: Forschungen zur deutschen Geschichte 21 (1881). 67–92.
LIRUTI 1771 = Gian-Giuseppe Liruti: Notizie di Gemona antica città nel Friuli. Venezia, 1771.
LIRUTI 1777 = Gian-Giuseppe Liruti: Notizie delle cose del Friuli. Volume 5. Udine, 1777.
LJUBIĆ IV. = Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. Skupio i uredio Šime Ljubić. Knjiga 4. Od godine 1358 do 1403. Zagreb, 1874. (Spectantia Monumenta Slavorum Meridionalium IV.)
LJUBIĆ V. = Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. Skupio i uredio Šime Ljubić. Knjiga 5. Od godine 1403 do 1409. Zagreb, 1875. (Spectantia Monumenta Slavorum Meridionalium V.)
LJUBIĆ VI. = Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. Skupio i uredio Šime Ljubić. Knjiga 6. Od godine 1409 do 1412. Zagreb, 1878. (Spectantia Monumenta Slavorum Meridionalium IX.)
LJUBIĆ VII. = Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. Skupio i uredio Šime Ljubić. Knjiga 7. Od godine 1412 do 1420. Zagreb, 1882. (Spectantia Monumenta Slavorum Meridionalium XII.)
LONGUYON = Albert Collignon: Reliquie. Jacques Longuyon: Voeux de paon. In: Annales de l'Est 38 (1924). 1–82.
LUKCSICS = Lukcsics József: Uski János veszprémi püspök Zsigmond király diplomatája. In: Századok 42 (1908). 1–28.
LUKCSICS I. = Lukcsics Pál: XV. századi pápák oklevelei. I. k. V. Márton pápa (1417–1431). Budapest, 1931.
MACCHIAVELLO = Sandra Macchiavello: I cartolari del notaio Simone di Francesco de Compagnono (1408–1415). Genova, 2006. (Notai Liguri dei secoli XII–XV. 11.)
MAKUŠEV–ŠUFFLAY = Vikentij Vasiljevič Makušev–Milan Šufflay: Isprave za odnošaj Dubrovnika prema Veneciji. In: Starine. Na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti 31 (1905). 1–257.

MALLETT 1983 = Michael E. Mallett: Signori e mercenari. La guerra nell'Italia del Rinascimento, Bologna, 1983.
MALLETT 1986 = Michael E. Mallett: Dal Verme, Taddeo. In: Dizionario Biografico degli Italiani 32 (1986). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
MALLETT 1989 = Michael E. Mallett: L'organizzazione militare di Venezia nel'400. Roma, 1989.
MALLETT 1996 = Michael E. Mallett: La conquisa della Terraferma. In: Storia di Venezia dalle origini alla caduta della Serenissima. Volume 4. Il Rinascimento. Politica e cultura a cura di Alberto Tenenti e Ugo Tucci. Roma, 1996. 181–244.
MANTESE = Giovanni Mantese: Memorie storiche della chiesa vicentina 1404–1563. Tomo 3/2. Vicenza, 1964.
MARCHESI = Vincenzo Marchesi: L'imperatore Sigismondo in Udine negli anni 1412 e 1413. Udine, 1884.
MARCHESINI = Giuseppe Marchesini: Annali per la storia di Sacile anche nei suoi rapporti con le Venezie. Sacile, 1957/1985. (Ristampa anastatica)
MAZZAROLLI = Ludovico A. Mazzarolli: Sacile e i suoi Statuti: dal Patriarcato di Aquileia a Venezia. In: Statuti di Sacile a cura di Marco Cavina, Giuseppe Mazzanti e Ludovico A. Mazzarolli con una introduzione di Ludovico A. Mazzarolli. Udine, 2007. 13–256.
MÁLYUSZ 1984 = Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437. Budapest, 1984.
MDE II. = Monumenta Hungariae Historica. Acta Extera II. Magyar Diplomacziai Emlékek az Anjou-korból. 2. kötet. Szerkesztete: Wenzel Gusztáv. Budapest, 1875.
MDE III. = Monumenta Hungariae Historica. Acta Extera III. Magyar Diplomacziai Emlékek az Anjou-korból. 3. kötet. Szerkesztete: Wenzel Gusztáv. Budapest, 1876.
MEDIN = Antonio Medin: Un falso Jacopo da Carrara a Firenze. Padova, 1893.
MELCHIORE 2015 = Matteo Melchiore: Un cronista in viagio (Natale 1405–1406). In: storiAmestre 27 (2015). 1–14.
MELCHIORE 2017 = Matteo Melchiore: Sanudo, Marin il Giovane. In: Dizionario Biografico degli Italiani 90 (2017). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
MELLINI = Domenico Mellini: Vita di Filippo Scolari, volgarmente chiamato Pippo Spano. Firenze, 1570.
MENETTI IPPOLITO 1989 = Antonio Menetti Ippolito: La „Fedeltà" Vicentina e Venezia. La dedizione del 1404. In: Storia di Vicenza. L'età della Republica Veneta (1404–1797) a cura di Franco Barbieri e Paolo Preto. Volume 3/1. Vicenza, 1989. 29–43.

MENETTI IPPOLITO 1990 = Antonio Menetti Ippolito: Del Torso, Nicolo. In: Dizionario Biografico degli Italiani 38 (1990). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
MENIS = Gian Carlo Menis: Storia del Friuli dalle origini alla caduta dello stato patriarcale (1420). Udine, 1977.
MÉSZÁROS = Mészáros István: Egy XV. század végi tankönyv példaszövegei Mátyás királyról. In: Magyar Könyvszemle 83 (1967). 357–364.
MIARI = Clemente MIARI: Cronaca Bellunese dal 1383 al 1412. Ristampa a cura di Paolo Doglioni. Belluno, 1999. (Istituto Bellunese di Ricerche Sociali Culturali. Serie Reprint. Numero 3.)
MICHIELI = Adriano Augusto Michieli: Storia di Treviso. Aggiornamento: Giovanni Netto. Treviso, 1981.
MIKLÓSY = Miklósy Zoltán: A magyar király tengeri hajóhada a középkorban. Budapest, 1934.
MIKÓ = Mikó Gábor: Zsigmond király 1411. évi rendelete a kamarahaszna és a tized behajtásáról. In: Századok 146 (2012). 319–367.
MILANI = Celestina Milani: Testi tedeschi del Quattrocento: incontri di linque e di culture. In: Se il pensiero non va grato. Studi in onore di Barbara Stein per i suoi settant'anni a cura di Laura Balbiani e Giovanni Gobber. 55–70.
MINIATI = Enrico Miniati: Antonio e Giovanni Rampulini: due pellicciai nella Gemona di metà Quattrocento. In: In Alto. Cronaca della società Alpina Friulana 128 (2010). 49–64.
MIOTTI I. = Tito Miotti: Castelli del Friuli. Carnia, feudo di Moggio e capitaneati settentrionali. Volume 1. Udine, 1977.
MIOTTI II. = Tito Miotti: Castelli del Friuli. Feudi e giurisdizioni del Friuli centrale. Volume 2. Udine, 1979.
MIOTTI III. = Tito Miotti: Castelli del Friuli. Le giurisdizioni del Friuli orientale e la Contea di Gorizia. Volume 3. Udine, 1979.
MIOTTI IV. = Tito Miotti: Castelli del Friuli. Feudi e giurisdizioni del Friuli occidentale. Volume 4. Udine, 1981.
MISTRORIGO = Federico Mistrorigo: Esumazioni Storiche. Arzignano ed il suo castello. Arzignano, 1929.
MOCENIGO = Filippo Nanni Mocenigo: Veneziani ed Ungheresi fino al secolo XV. Venezia, 1905.
MOLÀ = Luca Molà: La comunità dei lucchesi a Venezia. Immigrazione e industria della seta nel Tardo Medioevo. Venezia, 1994. (Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti. Memorie Classe di Scienze Morali, Lettere ed Arti Volume LIII.)

DAL MOLIN = Gianmario dal Molin: I vescovi di Feltre nei primi decenni del XV. secolo. In: Federico IV, d'Asburgo e la contea vescovile di Feltre: atti del Convegno La Penetrazione Tirolese in Italia: Federico d'Asburgo e la Contea Vescovile da Feltre. Feltre, 5 maggio 2001, Palazzo Pretorio, Sala degli Stemmi a cura di Gianfranco Granello. Feltre, 2001. 133–160.

MOR = Carlo Guido Mor: Il feudo di Spilimbergo. In: Il duomo di Spilimbergo 1284–1984 a cura di Caterina Furlan e Italo Zannier. Pordenone, 1985. 9–22.

MOLNÁR = Molnár Ferenc: A hattyú. Vígjáték három felvonásban. Budapest, 1921.

MORELLI DI SCHÖNFELD = Carlo Morelli di Schönfeld: Istoria della contea di Gorizia. Gorizia, 1855.

MORET = Antonio Moret: La città di Ceneda e la sua difesa dalla Protostoria a Medioevo. In: Atti del 2° convegno Il sistema difensivo di Ceneda. Problemi di conosenzia, recupero e valorizzazione Vittorio Veneto 4 maggio 1991. Vittorio Veneto, 1993. 97–103.

MOROSINI I. = Il codice Morosini. Il mondo visto da Venezia (1094–1433). Edizione critica, intoduzione, indice e altri apparati di Andrea Nanetti. Tomo Primo. Introduzione e Cronaca-Diario dal 1094 al 1413 (fino a tutto il dogado di Michele Steno). Spoleto, 2010.

MOSCARDO = Lodovico Moscardo: Historia di Verona. Verona, 1668.

MUELLER 1971 = Reinhold Christopher Mueller: The Procurators of San Marco in thirteenth and fourtheenth centuries: a study of the office as a financial and trust institution. In: Studi Veneziani 13 (1971). 105–220.

MUELLER 1997 = Reinhold Christopher Mueller: The Venatian money market. Banks, panics and the public debt, 1200–1500. Baltimore-London, 1997.

NAGY 1886 = Nagy Iván: A Chontos család czímere 1418-ból, és némi heraldikai észrevételek. In: Turul 4 (1886). 162–166.

NAGY 1893 = Nagy Iván: A Szecsődy család 1418. évi czímere. In: Turul 11 (1893). 149–151.

NANETTI = Andrea Nanetti: Morosini, Antonio. In: Dizionario Biografico degli Italiani 77 (2012). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

NEGRI = Gasparo Negri: Memorie storiche della cittá e diocesi di Parenzo. In: Atti e Memorie della Societá Istriana di Archeologia e Storia Patria. Volume 3. Parenzo, 1887. 112–178.

NETTO = Giovanni Netto: Le fonti documentarie della storia del Verci. In: Erudizione e storiografia nel Veneto di Giambattista Verci. Convegno di Studi 23–24 ottobre 1986 a cura di Piero Del Negro. Treviso, 1988. 187–200.

NÉMETH–PAPO = Sigismondo di Lussemburgo e la campagna antiveneziana nella terza decade di Bonfini. In: Mediterrán Tanulmányok 20 (2011). 5–15.
NÉMETH PAPO–PAPO 2017 = Gizella Németh Papo–Adriano Papo: Ozorai Pipo. A győzelmes törökverő és a reneszánsz előfutára. Budapest, 2017.
NONO = Italico Nono: Sacile e le castella del Livenza, Polcenigo, Prata, Porcia e Brugnera, Caneva, Fossabiuba, Cavolano: note storiche. Sacile, 1922.
NOTIZIE = Notizie istorico-crithice sulle antichità. Storia e letteratura de'ragusei divise in due tomi e dedicate all'Eccelso Senato della Repubblica di Ragusa. Tomo 2. Ragusa, 1803.
NOTIZENBLATT = Zur Geschichte der Patriarchen von Aquileja. Regesten aus zwei Handschriften. Mitgetheilt von Joseph Valentinelli. In: Notizenblatt. Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 7 (1857). 103–119.
NYÁRY 1883 = Nyáry Albert: A Vadkerti és Szentgyörgyi család címere 1415-ből. In: Turul 1 (1883). 82–84.
NYÁRY 1884 = Nyáry Albert: A Hótvafői-család címere 1415-ből. In: Turul 2 (1884). 58–60.
NYÁRY 1884a = Nyáry Albert: Krisztallóczi Tarkasis Józsa címere. In: Turul 2 (1884). 156–158.
NYÁRY 1885 = Nyáry Albert: Moghi Mátyás czímeres levele 1418-ból. In: Turul 3 (1885). 57–59.
ORLANDO = Ermano Orlando: Venezia, l'Adige e la viabilità fluviale nel basso medioevo veneto. In: Il fiume, le terre, l'immaginario. L'Adige come fenomeno storiografico complesso a cura di V. Rovigo, 2016, Rovereto. 99–122. (Accademia Roveretana degli Agiati)
ORTALLI = Gherardo Ortalli: Gregorio XII, papa. In: Dizionario Biografico degli Italiani 59 (2002). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2020.
ORTVAY = Oklevelek Temesvármegye és Temesváros történetéhez. Másolta és gyűjtötte Pesty Frigyes. Sajtó alá rendezte Ortvay Tivadar. Első kötet: 1183–1430. Pozsony, 1896. (Temesvármegye és Temesváros története. 4. k.)
ÓVÁRY 1888 = Óváry Lipót: Regesták a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában lézető s olaszországi levéltárakban másolt magyar történelmi vonatkozású oklevelekből. Első közlemény In: Magyar Történelmi Tár 11 (1888). 450–470.
ÓVÁRY 1889 = Óváry Lipót: Zsigmond király és az olasz diplomácia. In: Századok 23 (1889). 273–293.
ÓVÁRY 1890 = Óváry Lipót: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának oklevél-másolatai. 1. kötet. Budapest, 1890.
PAGLIARNO = Croniche di Vicenza da Battista Pagliarno. Vicenza, 1663.

PALACKÝ = František Palacký: Documenta magistri Joannis Hus: vitam, doctrinam, causam in Constantiensi Concilio actam et controversias de religione in Bohemia, annis 1403–1418 motas illustrantia. Praha, 1869.

PALLADIO = Giovanni Francesco Palladio degli Olivi: Historiae della provincia del Friuli. Udine/Bologna, 1660/1972. Ristampa fotomeccanica. (Historiae urbium et regonium Italae rariores 8/1.)

PANNONHALMA III. = A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. Szerkesztette: Sörös Pongrácz és Rezner Tibold. Az uralkodók reformáló törekvései a pannonhalmi apátságnak főapátsággá való szervezése 1405–1535. 3. kötet. Budapest, 1905.

PANNONHALMA XII. = A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. Az elenyészett benczés apátságok. Szerkesztette: Sörös Pongrácz. 12. kötet. Budapest, 1912.

PASCHINI 1960 = Pio Paschini: Notizie storiche della Carnia da Venzone a Monte Croce e Camporosso. Udine, 1960.

PASCHINI 1990 = Pio Paschini: Storia del Friuli. IV. Edizione a cura di Giuseppe Fornasir. Udine, 1990.

PASTORE = Atti della cancelleria dei Patriarchi di Aquileia (1262–1420) a cura di Ivonne Zenarola Pastore. Udine, 1983. (Publicazioni della deputazione di Storia Patria per il Friuli 12.)

PAZÈ I. = Bona Beda Pazè: Quero dalle origini al XVIII secolo. Volume 1. Quero, 1990.

PAZÈ II. = Bona Beda Pazè: Quero dalle origini al XVIII secolo. Volume 2. Quero, 1990.

PÁLOSFALVI = Tamás Pálosfalvi: From Nicopolis to Mohács. A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389–1526. Leiden/Boston, 2018.

PELLEGRINI 1901 = Amadeo Pellegrini: Il Piccinino. In: Zeitschrift für romanische Philologie. 25 (1901). 230–243.

PELLEGRINI 2018 = Scola, Ognibene. In: [In:] Dizionario Biografico degli Italiani 91 (2018). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

DE PELLEGRINI = Antonio De Pellegrini: Aviano. I Tolentino e i Gabrielli. Pordenone, 1923.

PELLIN = Antonio Pellin: Storia di Feltre. Feltre, 1944/2001. (Ristampa anastatica.)

PELLINI = Dell'historia di Perugia. Opera del P. Pompeo Pellini. Parte seconda. Venezia, 1664. (Historiae Urbium et Regionum Italiae Rariores 15/2.)

DE PEPPO = Paola De Peppo: Donà, Bartolomeo. In: Dizionario Biografico degli Italiani 40 (1991). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

PERALE = Historia della città di Belluno. Opera di Giorgio Piloni. Introduzione di Marco Perale. Venezia/Bologna, 1607/2002. (Ristampa anastatica.)
PERES = Bruno Peres: Storia di Fagagna, Millenario 983–1983. Treviso, 1982.
PESCE = Luigi Pesce: Vita socio-culturale in diocesi di Treviso nel primo Quattrocento. Venezia, 1983. (Miscellanea di Studi e Memorie 21.)
PÉTERFI = Péterfi Bence: Háború és béke, avagy Kőszeg ostromai (1477–78, 1483). In: Hunyadi Mátyás és kora. Szerkesztette: Bárány Attila–Kovecsánszki Máté–Pósán László–Takács Levente. Debrecen, 2019. 383–399. (Memoria Hungariae 12.)
PIAZZA = Nadia Piazza: Archivio comunale di Portogruaro. Inventario della sezione separata (secc. XV–XVIII) a cura di Nadia Piazza. Portogruaro, 2001.
PILONI = Giorgio Piloni: Historia di Georgio Piloni dottor bellunese, nella quale, oltre le molte cose degne, avvenute in diverse parti del mondo di tempo in tempo, s'intendono, et leggono d'anno in anno, con minuto raguaglio, tutti i successi. Venezia, 1607.
PIRRI = Pietro Pirri: Alberico da Barbiano. In: Dizionario Biografico degli Italiani 1 (1960). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
PISTOIA = Ugo Pistoia: Un avamposto dei conti del Tirolo verso la pianura veneta. Primiero tra XIV e XV secolo. In: Federico IV, d'Asburgo e la contea vescovile di Feltre: atti del Convegno La Penetrazione Tirolese in Italia: Federico d'Asburgo e la Contea Vescovile da Feltre. Feltre, 5 maggio 2001, Palazzo Pretorio, Sala degli Stemmi a cura di Gianfranco Granello. Feltre, 2001. 53–63.
POGGIO = Vita di messer Filippo Scolari cittadino fiorentino per sopranome chiamato Spano composta e fatta da Iacopo di messer Poggio e di latina in fiorentina tradotta da Bastino Fortini. In: Archivio Storico Italiano 4 (1843). 163–184.
POGNICI = Luigi Pognici: Guida Spilimbergo e suo distretto. Pordenone, 1872.
POLIDORI = Filippo Luigi Polidori: La vita di messer Philippo Scolari. In: Archivio Storico Italiano 4 (1843). 117–162.
POLONI = Alma Poloni: Ordelaffi, Antonio. In: Dizionario Biografico degli Italiani 79 (2013). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
DELLA PORTA = Giovanni Battista della Porta: Una ambascieria udinese all'imperatore Sigismondo nel 1413. Udine, 1932.
POSOCCO = Franco Posocco: Il castrum nel sistema difensivo della chiusa di Serravalle. In: Il dominio dei Caminesi tra Piave e Livenza. Atti del convegno di studio nel 650° anniversario della morte di Rizzardo VI da Camino. Vittorio Veneto, 1988. 91–99.
PÓR 1892 = Pór Antal: Nagy Lajos (1326–1382). Magyar Történeti Életrajzok. Szerkesztette: Szilágyi Sándor. Budapest, 1892.

PRAGA 1954 = Giuseppe Praga: Storia di Dalmazia. Padova, 1954.
PPRAJDA 2019 = Prajda Katalin: A firenzei kereskedőtársaságok működése a 14–15. századi Magyar Királyságban. Források és Kérdések. In: Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv. Uradalom-Vállalat. Szerkesztette: Kövér György, Pogány Ágnes, Weisz Boglárka. Budapest, 2019. 45–60.
PREDELLI III. = Riccardo Predelli: I libri commemorali della Republica di Venezia. Registri Tomo 3. Venezia, 1883. (Monumenti storici publicati dalla R. Deputazione Veneta di Storia Patria. Volume 9. Serie prima. Documenti. Volume 7.)
PRESTITI = I prestiti della Repubblica di Venezia (Sec. XIII.–XV.) Introduzione storica e documenti. Padova, 1929. (Documenti finanziari della Repubblica di Venezia. Serie III. Volume 1/1.)
PUJATTI = Giovanni Pujatti: Prata Medioevale: ?–1419. Sacile, 1928.
RADOSSI 1980/1981= Giovanni Radossi: Stemmi di rettori e di famiglie notabili di Pinguente. In: Atti del Centro di Ricerche Storiche Rovigno 11 (1980/1981). 488–525.
RADOSSI 1982 = Giovanni Radossi: Stemmi di rettori e di famiglie notabili di Valle d'Istria. In: Atti del Centro di Ricerche Storiche Rovigno 12 (1982). 360–389.
RADOSSI 1983 = Giovanni Radossi: Stemmi di rettori e di famiglie notabili di Digano d'Istria. In: Atti del Centro di Ricerche Storiche Rovigno 13 (1983). 355–384.
RADOSSI 1983/84 = Giovanni Radossi: Stemmi di rettori e di famiglie notabili di Buie. In: Atti del Centro di Ricerche Storiche Rovigno 14 (1983/84). 277–306.
RADOSSI 1985 = Giovanni Radossi: Stemmi di rettori e di famiglie notabili di Portole in Istria. In: Atti del Centro di Ricerche Storiche Rovigno 15 (1985). 279–310.
RADOSSI 1986 = Giovanni Radossi: Stemmi di rettori e di famiglie notabili di Parenzo. In: Atti del Centro di Ricerche Storiche Rovigno 16 (1986). 345–418.
RADOSSI 1988 = Giovanni Radossi: Stemmi di rettori e di famiglie notabili di Grisignana d'Istria. In: Atti del Centro di Ricerche Storiche Rovigno 18. (1988). 185–239.
RADVÁNSZKY = Radvánszky Béla: Zemlényi Dávid címerlevele 1418-ik évből. In: Turul 10 (1892). 12–14.
RAGUZA (OKLEVÉLTÁR) = Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára. Összeállította: Gelcich József. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Thallóczy Lajos. Budapest, 1887. (Diplomatarium relationum Republicae Ragusanae cum Regno Hungariae.)
RANIERI = Ruggero Ranieri: Ruggero Cane Ranieri, the condottiere and his role in the battle of Motta di Livenza in August 1412, in In memoria di Marilena De Vecchi Ranieri di Sorbello (18/09/1921–03/09/2013): testimonianze e interven-

ti sulla sua figura e i suoi studi. In Quaderni della Fondazione Ranieri di Sorbello 3 (2015). 117–138.
RAVANELLI = Contributi alla storia Dominio Veneto nel Trentino di Cesare Ravanelli. Estratto dall'Archivio Trentinio 11 (1893). Trento, 1893.
REDUSIO = Andrea Redusio: Chroniccon Tarvisinum ab anno 1368 usque ad annum 1428. In: Rerum Italicarum Scriptores. Tomo 19. Milano, 1731.
REGESTEN II. = Regesten der Pfalzgrafen am Rhein 1214–1508. Bearbeitet von Lambert von Oberndorff. Band 2/1. Innsbruck, 1912.
REGESTI (CARLO) = Sante Remedia: Appendice II. Regesti. In: La signoria di Carlo Malatesti (1385–1429) a cura di Anna Falcioni. Premessa di Augusto Vasina. Rimini, 2001. 677–706. (Centro Studi Malatestiani-Rimini. Storia delle signorie dei Malatesti 12.)
REINER MICHIEL = Giustina Reiner Michiel: Origine delle feste veneziane. Volume 2. Milano, 1829.
RELAZIONI 1974 = Relazioni dei Rettori Veneti in Terraferma II. Podesteria e Capitanato di Belluno. Milano, 1974. (Istituto di Storia Economica dell'Università di Trieste)
RELAZIONI 1978 = Relazioni dei rettori Veneti in Terraferma. III. Podesteria e Capitanato di Treviso. Milano, 1978. (Istituto di Storia Economica dell'Università di Trieste)
REPERTORIUM GERMANICUM III. = Repertorium Germanicum Alexander V. Johann XXIII. Konstanzer Konzil 1409–1417. Bearbeitet von Ulrich Kühne. Berlin, 1935. www.dhi-roma.it. A letöltés ideje: 2022.
RI VIII. = Regesta Imperii VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346–1378. Aus dem Nachlasse Johann Friedrich Böhmers. Herausgegeben und ergänzt von Alfons Huber. Innsbruck, 1877.
RI XI/1. = Regesta Imperii XI/1. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410/11–1424). Verzeichnet von Wilhelm Altmann. Innsbruck, 1896.
RI XI/2. = Regesta Imperii XI/2. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1427–1437). Verzeichnet von Wilhelm Altmann. Innsbruck, 1897–1900.
RI XI. Neubearbeitet 2. Sigismund, West-, Nord-, und Ostböhmen. www.regesta-imperii.de. A letöltés ideje: 2022.
RI XII. = Regesta Imperii XII. Albrecht II. Bearbeitet von Gönter Hödl. Wien-Köln, 1975.
RIBI = Ribi András: A fehérvári káptalan archontológiája (1301–1457). In: Turul 91 (2018). 132–154.

RIEDMANN = Josef Riedmann: La Valsugana bei secoli X–XIV. In: Federico IV, d'Asburgo e la contea vescovile di Feltre: atti del Convegno La Penetrazione Tirolese in Italia: Federico d'Asburgo e la Contea Vescovile da Feltre. Feltre, 5 maggio 2001, Palazzo Pretorio, Sala degli Stemmi a cura di Gianfranco Granello. Feltre, 2001. 33–51.

RIGOBELLO = Manuel Rigobello: Le compagnie padovane dei bombardieri della Serenissima. In: Studi Veneziani 50 (2005). 267–292.

RIZZI = Le commissioni ducali ai rettori d'Istria (1382–1547) a cura di Alessandra Rizzi. Roma, 2017. (Deputazione di Storia Patria per le Venezie. Testi a cura di Alfredo Buonopane, Pietro Del Negro, Giuseppe Gullino, Gherardo Ortalli. Testi 3.)

ROMANIN = Samuele Romanin: Storia documentata di Venezia.Tomo 3. Venezia, 1855.

ROSA = Gabriele Rosa: Movimento liberale nell'Ungheria. In: Il Caffè Pedrocchi. Foglio politico letterario. 1848. 47–49.

ROSSI = Franco Rossi: Contarini, Marin. In: Dizionario Biografico degli Italiani 28 (1983). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

DE RUBEIS = Bernardo Maria De Rubeis: Monumenta Ecclesiae Aquileiensis commentario historico-cronologico-critico illustrata cum appendice. Argentinae, 1740.

SALVADOR 1993 = Antonio Salvador: Le strutture fortificate: evidenze murarie ed ipotesi ricostrouttive. In: Atti del 2° convegno Il sistema difensivo di Ceneda. Problemi di conosenzia, recupero e valorizzazione Vittorio Veneto 4 maggio 1991. Vittorio Veneto, 1993. 81–95.

SALVADOR 1994 = Mariagrazia Salvador: Archivio comunale di Vittorio Veneto. Inventario della sezione separata (1301–1950). I. Serravalle (1301–1866) e Ceneda (1338–1866). Velence, 1994.

SANUDO = Marin Sanudo: Vitae ducum venetorum, italice scriptae ab origine urbis sive ab anno 421 usque ad annum 1493. In: Rerum Italicarum Scriptores. Tomo 22. Milano, 1733.

SAN VITO (ARCHIVIO) = Archivio Storico del comune di San Vito al Tagliamento: Inventario. San Vito al Tagliamento, 1993.

SCALON 2003 = Cesare Scalon: Guarnerio d'Artegna. In: Dizionario Biografico degli Italiani 60 (2003). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

SCARABEL = Giovanna Scarabel: Documenti, scritture, e notai di Ceneda, Serravalle e Conegliano nella busta 158 dell'Archivio Diocesiano di Vittorio Veneto. Venezia, 2015/2016. (Tesi di Laurea. Università Ca'Foscari di Venezia

SCARABELLO = Giovanni Scarabello: Per una storia della prostituzione a Venezia tra il XIII e il XVIII. sec. In: Studi Veneziani 47 (2004). 15–101.
SCATTON = Manlio Scatton: Pinzano della signoria di Savorgnan. Storia di nobili e di popolo. Fontanafredda, 1994.
SCHENK = Gerrit Jasper Schenk: Der Einzug des Herrschers. „Idealschema" und Fallstudie zum Adventuszeremoniell für römisch-deutsche Herrscher im spätmittelalterlichen italienischen Städten zwischen Zeremoniell, Diplomatie und Politik. Marburg, 1996. (Edition Wissenschaft Reihe Geschichte. Band. 13.)
SCHIFF = Otto Schiff: König Sigmunds italienische Politik bis zum Romfhart (1410–1431). Frankfurt, 1909. (Frankfurter historische Forschungen. Heft 1.)
SCHMIDT 2019 = Ondřej Schmidt: John of Moravia between the Czech Land and the Patriarchate of Aquileia (ca. 1345–1394). Leiden–Boston, 2019.
SCHMIDT 2019a = Ondřej Schmidt: Il governo di re Sigismondo di Lussemburgo nel Veneto orientale (1411–1420). In: Archivio Storico Italiano 177 (201). 719–772.
SCHMIDT 2022 = Ondřej Schmidt: Briefe vom Kaiserhof. Die lezten Luxemburger in der diplomatischen Korrespondanz aus dem Archiv der Gonzaga von Mantua (1380–1436). Brno, 2022.
SCHMITZ = Ludwig Schmitz: Das itinerar Johannes XXIII. In: Historisches Jahrbuch 17 (1896). 63–64.
SCHÖNHERR 1894 = Schönherr Gyula: Barrwy Simon czímereslevele 1417-ből. In: Turul 12 (1894). 119–120.
SCHÖNHERR 1895 = Schönherr Gyula: Az Anjou-ház örökösei. In: Szilágyi Sándor (Szerkesztette). Magyar nemzet története. 3. kötet. Budapest, 1895. 385–630.
SCHÖNHERR 1895a = Schönherr Gyula: Az Eresztvényi család czímeres levele 1414. évből. In: Turul 13 (1895). 110–113.
SCHÖNHERR 1898 = Schönherr Gyula: Nápolyi László trónkövetelésének külföldi vonatkozásai. Budapest, 1898. (Értekezések a történeti tudományok köréből 4.)
SCHWERDFEGER = Joseph Schwerdfeger: Papst Johann XXIII. und die Wahl Sigismunds zum römischen König 1410. Ein Beitrag zur Vorgeschichte des Konstanzer Concils Wien, 1895.
SCOTTÀ = Antonio Scottà: Storia portogruarese. La sede vescovile e il suo trasferimento. Portugruaro, 1979.
SECCHI = Oliveri Secchi: Buzzacarini, Ludovico. In: Dizionario Biografico degli Italiani 15 (1972). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
SEDRAN = Arrigo Sedran: Storia di Portugruaro. Portugruaro, 1978.
SELZER = Stephan Selzer: Deutsche Söldner im Italien des Trecento. Tübingen, 2001.

SENECA = Federico Seneca: Un diplomatico Goriziano a cavaliere dei secoli XIV e XV: Michele da Rabatta. In: Memorie Storiche Forogiuliesi. Giornale della deputazione di Storia Patria per il Friuli. Udine, 1953. 138–174.

SERENA = Agusto Serena: La cultura umanistica a Treviso nel secolo Decimoquinto. Venezia, 1912. (Miscellania di Storia Veneta. Serie Terza. Tomo 3.)

SIASFI = Sistema Informatico Archivio di Stato di Firenze. www.arhiviodistato.firenze.it. A letöltés ideje: 2023.

SIGNORI = Franco Signori: Toponomastica storica Bassanese. Bassano del Grappa, 1998.

SIMIONI = Attilio Simioni: Storia di Padova dalle origini alla fine del secolo XVIII. Padova, 1968.

SINI = Girolamo Sini: Cronaca della terra di San Daniele dai primi tempi all'anno 1515. Udine, 1862.

SPEZIA = Ugo Spezia: Le chiuse di Quero e di Feltre. Note storiche sulle fortificazioni de „Canal del Piave". Milano, 2019. (Collana storia 21mo secolo)

STEINWENTER = Arthur Steinwenter: Studien zur Geschichte der Leopoldiner. In: Archiv für Österreichische Geschichte 63 (1882). 1–146.

ŠTIH = Peter Štih: I conti di Gorizia e l'Istria nel Medioevo. Rovigno, 2013. (Centro di Ricerche Storiche – Rovigno. Collana degli Atti N. 36.)

STORIA (MILANO) = Storia di Milano Volume 6. Il ducato visconteo e la repubblica ambrosiana (1392–1450), Milano, 1955. (Fondazione Treccani degli Alfieri per la storia di Milano XVI.)

STORIA (VENEZIA) = Storia di Venezia. Volume 1. Origini-Età ducale a cura di Lellia Cracco Ruggini, Massimiliano Pavan e Giorgio Cracco, Gherardo Ortalli. Volume 2. L'età del comune a cura di Giorgio Cracco, Gherardo Ortalli. Volume 3. La formazione dello Stato patrizio a cura di Girolamo Arnaldi, Giorgio Cracco, Alberto Tenenti. Volume 4. Il Rinascimento. Politica e cultura a cura di Alberto Tenenti, Ugo Tucci. Volume 5. Il Rinascimento. Società ed economia a cura di Alberto Tenenti, Ugo Tucci. Volume 6. Dal Rinascimento al Barocco a cura di Gaetano Cozzi, Paolo Prodi. Volume 7. La Venezia barocca a cura di Gino Benzoni, Gaetano Cozzi. Volume 8. L'ultima fase della Serenissima a cura di Piero del Negro, Paolo Preto. Venezia, 1992–1998.

STRNAD = Alfred A. Strnad: Della Scala, Brunoro. In: Dizionario Biografico degli Italiani 37 (1989). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

SUCHENWIRT = Peter Suchenwirt's Werke aus dem vierzehnten Jahrhunderte. Herausgegeben von Alois Primisser. Wien, 1827.

SUPPLEMENTI = Supplementi alla cronica di Pier Zagata. Volume 2 della seconda parte. Verona, 1749.
SÜTTŐ 2009a. = Süttő Szilárd: Idegen kereskedőkből magyar hadvezérek. (Ozorai Pipo és a Tallóci fivérek a magyar medievisztikában. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica. 14 (2009). 7–22.
SZAKÁLY = Szakály Ferenc: Javaslat a „Monumenta Archivalia Historiam Regni Hungariae Maedii Aevii Illustrantia" munkálatainak a beindítására. In: Levéltári Közlemények 63 (1992). 157–173.
SZENDREI = Szendrei János: A leszteméri család czímeres levele 1422-ből. In: Turul 9. (1891). 171–173.
SZENTKLÁRAY = Szentkláray Jenő: A dunai hajóhadak története. Budapest, 1885.
SZERB = Szerb Antal: A Pendragon-legenda. Budapest, 1934.
SZOMBATHELY 1954 = Marin Szombathely: I podestà di Muggia. In: Atti e Memorie della Societá Istriana di Archeologia e Storia Patria. Volume 3. Venezia, 1954, 160–174.
SZOMBATHELY 1970 = Marin Szombathely: Libro delle Riformagioni o Libro dei Consigli (1411–1429). Trieste, 1970. (Fonti e studi per la storia della Venezia Giulia. Seria prima: Fonti. Volume 1.)
SZTÁRAY II. = A Nagymihályi és Sztáray gróf Sztáray család oklevéltára. Szerkesztette: Nagy Gyula. 2. k. (1397–1457). Budapest, 1889.
TADIĆ = Jorjo Tadić: Promet putnika u starom Dubrovniku, Dubrovnik, 1939. (Arhiv za Turizam – Dubrovnik 2.)
TAMARO = Marco Tamaro: Le città e le castella dell'Istria. Volume 2. Parenzo, 1893.
TAMBA = Giorgio Tamba: Isolani, Jacopo. In: Dizionario Biografico degli Italiani 62 (2004). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
TARDY 1980 = Tardy Lajos: A tatárországi rabszolgakereskedelem és a magyarok a XIII–XV. században. Budapest, 1980.
TARDY 1983 = Tardy Lajos: Régi magyar követjárások Keleten. Budapest, 1983.
TAVANO = Sergio Tavano: Enrico IV, conte di Gorizia. In: Dizionario Biografico dei Friulani. A letöltés ideje: 2020.
TEKE 1968 = Teke Zsuzsa: A velencei külpolitika főbb vonásai a XV. században. In: Történelmi Szemle 11 (1968). 209–225.
TEKE 1979 = Teke Zsuzsa: Velencei-magyar kereskedelmi kapcsolatok a XIII–XV. században. Budapest, 1979. (Értekezések a történeti tudományok köréből 86.)
TEKE 2009 = Teke Zsuzsa: Zsigmond és Raguza. In: Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére. Szerkesztette: Neumann Tibor és Rácz György. Budapest, 2009. 411–445.

TELEKI I. = Codex diplomaticus sacri Romani imperii comitum familiae Teleki de Szék. A római szent birodalmi gróf széki Teleki-család oklevéltára. 1. k. (1206–1437). Szerkesztette: Barabás Samu. Budapest, 1895.

THEINER III. = Augustin Theiner: Codex diplomaticus dominii temporalis S. sedis (1389–1793). Vol. 3. Romae, 1862.

THURÓCZY = Thuróczy János: A magyarok krónikája. Fordította: Horváth János. Budapest, 1980.

TILATTI = Andrea Tilatti: Saint-Geniès (Di) Bertrando patriarca di Aquileia. In: Dizionario Biografico dei Friulani. www.dizionariobiograficodeifriulani.it. A letöltés ideje: 2022.

TIRELLI = Roberto Tirelli: L'imperatore Sigismondo all'assedio di Ariis del 1413. In: La Bassa 45 (2002). 101–104.

TKALČIĆ I. = Monumenta Historica Liberae Regiae Civitatis Zagrabiae. Edidit Johannes Baptista Tkalčić. 1. kötet. 1093–1399. Zagrabiae, 1889.

TOMASI 1998 = Giovanni Tomasi: La Diocesi di Ceneda: chiese e uomini dalle origini al 1586, Volume 2: chiese e uomini dalle origini al 1586. Vittorio Veneto, 1998.

TOMASI 2002 = Giovanni Tomasi: Serravale Medioevale. Vittorio Veneto, 2002.

TOMBOR 1984/85 = Tibor Tombor: Vita leggendaria del Beato Maurizio d'Ungheria. Ritratto da Tomaso da Modena nel capitolo di San Nicolò a Treviso. In: Atti e Memorie dell'Ateneo di Treviso 2 (1984/85). 31–45.

TOMBOR 1984/85a = Tibor Tombor: Eroica resistenza di Treviso ai ripetuti assedi di Luigi il Grande re d'Ungheria (1356–1379). In: Atti e Memorie dell'Ateneo di Treviso 2 (1984/85). 47–62.

DEL TORRE = Giuseppe del Torre: Serravalle nell'età di Marcantonio Flaminio: appunti per un quadro politico-istituzionale. In: Marcantonio Flaminio nel 5° centenario della nascita. Atti del Convegno nazionale (Vittorio Veneto, 27–28/11/1998) a cura di Alessandro Pastore e Aldo Toffoli. Vittorio Veneto, 2001. 1–17.

TOSORATTI = Remigio Tosoratti: Il Quattrocento della terra di San Daniello. In: San Denêl a cura di Carlo Venuti e Federico Vicario. San Daniele del Friuli, 2004. 311–476

TÓTH = Tóth Zoltán: Mátyás király idegen zsoldosserege (A fekete sereg). Budapest, 1925.

C. TÓTH 2004 = C. Tóth Norbert: Zsigmond király tisztségviselőinek itinériuma. Uralkodásának elejétől az 1420-as évekig. In: Századok 138 (2004). 465–494.

C. TÓTH 2009 = C. Tóth Norbert: Az 1395. évi lengyel betörés. A lengyel–magyar kapcsolatok egy epizódja. In: Honoris Causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére.

Szerkesztette: Neumann Tibor és Rácz György. Budapest-Piliscsaba, 2009. 447–485.

C. TÓTH 2013 = C. Tóth Norbert: A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája (1387–1437). Budapest, 2013. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae Inquirendeam 4.)

C. TÓTH 2014 = C. Tóth Norbert: Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király személyes találkozói a lublói béke után (1412–1424). In. Történelmi Szemle 56 (2014). 339–356.

C. TÓTH 2019 = C. Tóth Norbert: Az esztergomi székes- és társaskáptalanok archontológiája (1100–1543). Budapest, 2019. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae Inquirendeam 9.)

C. TÓTH 2019a = Préposti méltóság: pásztorbot a „zsebben"? (Kikből lettek egyháznagyok a Zsigmond-korban?) 113–128. In: Szent Márton és Benedek nyomában. Tanulmányok Koszta László Emlékére. Szerkesztette: Fedeles Tamás és Hunyadi Zsolt. Szeged–Debrecen, 2019.

C. TÓTH–TERNOVÁCZ = C. Tóth Norbert–Ternovácz Bálint: Káptalanok a Drávántúlon. A boszniai, kői és szenternyei székeskáptalanok és a pozsegai társaskáptalan középkori archontológiája. Pécs, 2020. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 11.)

VALSECCHI = Chiara Valsecchi: Zabarella, Francesco. In: Dizionario Biografico degli Italiani 78 (2012). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

VARANINI 1997 = Gian Maria Varanini: Venezia e l'entroterra (1300 circa–1420). In: Storia di Venezia. Volume 3. La formazione dello Stato patrizio a cura di Girolamo Arnaldi, Giorgio Cracco, Alberto Tenenti. Roma, 1997. 159 –236.

VARANINI 2007 = Gian Maria Varanini: Le annotazioni cronistiche del notaio Bartolomeo Lando sul „Liber Dierum Iuridicorum" del comune di Verona (1405–1412). Edizione e studio introduttivo. In: Medioevo. Studi e documenti a cura di Andrea Castagnetti, Antonio Ciaralli, Gian Maria Varanini. Verona, 2007. 371–456.

VARANINI–ZABBIA = Gian Maria Varanini–Marin Zabbia: Redusio, Andrea. In: Dizionario Biografico degli Italiani 86 (2016). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.

VARJÚ = Varjú Elemér: Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410–1437). Verzeichnet von Wilhelm Altmann. 1. und 2 Lieferung. Innsbruck, 1896–1897. Könyvismertetés. In: Turul 15 (1897). 44–47.

VECCHIATO = Francesco Vecchiato: La vita politica economica e amministrativa a Verona durante la dominazione veneziana (1405–1797). In: Verone e il suo terri-

torio. Verona tra cinquecento e settecento. La storia. Volume 5/1. Verona, 1995. 5–400.

VERCI XIX. = Storia della Marca Trivigiana e Veronese dei Giambattista Verci. Tomo 19. Venezia, 1791.

VERGOTTONI = Giovanni Vergottoni: La costituzione provinciale dell'Istria nel Tardo Medio Evo. In: Atti e Memorie della Societá Istriana di Archeologia e Storia Patria. Volume 38. Parenzo, 1926, 82–127.

VESTIGIA = Mohács előtti magyar források Olaszországban. www.vestigia.hu. A letöltés ideje: 2022.

VESZPRÉMY 2010 = László Veszprémy: The state and military affairs in east-central Eurpa, 1380–c. 1520s. In: European Warfare, 1350–1750. Edited by Frank Tallett and D. J. B. Trim, New York, 2010. 96–109.

VESZPRÉMY 2017 = Veszprémy László: Újítások, modernizáció és professzionalizálódás a késő középkori magyarországi hadügyben. In: Magyarország hadtörténete. 1. k. A kezdetektől 1526-ig. Főszerkesztő: Hermann Róbert. Budapest, 2017. 303–314.

VICARIO = Federico Vicario: Archivi Gemonesi. Udine, 2001.

VILLANI = Cronica di Giovanni Villani a miglor lezione ridotta coll'aiuto de'testi a penna. Firenze, 1823.

VILLANOVA = Girolamo Villanova: Serravale nella storia e nell'arte. Raccolta di notizie e curiosità storiche dalle origini ai nostri giorni. Belluno, 1977.

VILLANTI = Niccolò Villanti: Relazioni commerciali Ragusa-Venezia nel Trecento. In: Il Convegno della medievistica italiana. Bertinoro (Forli-Cesena), 14–16 giugno 2018. Roma, 2019. 481–487.

VITAL 1905 = Adolfo Vital: Il castello di Conegliano. In: Adolfo Vital: Opere a cura di Francesco Scarpis. Conegliano, 2009. 45–85.

VITAL 1911 = Adolfo Vital: Di un'Ongaresca nel distretto di Conegliano. (Claudia Agusta Altinate e Pedmontana per il Friuli). In: Adolfo Vital: Opere a cura di Francesco Scarpis. Conegliano 2009. 173–185.

VITAL 1914 = Adolfo Vital: Il codice „Collectanea rerum antiquarum Coneglanensium" dell'archivio comunale di Conegliano. In: Nuovo Archivio Veneto 28 (1914). 151–171.

VITAL 1926a = Adolfo Vital: Conegliano gemma della Marca Trivigiana. In: Adolfo Vital: Opere a cura di Francesco Scarpis. Conegliano 2009. 265–275.

VITAL 1926b = Adolfo Vital: Manualetto di notizie storiche es artistiche coneglianesi. In: Adolfo Vital: Opere a cura di Francesco Scarpis. Conegliano 2009. 311–329.

VITAL 1946 = Adolfo Vital: Le vicende storiche di Conegliano dalle origini al 1420. In: Archivio Veneto 71–72 (1946). 5–136.
VITI = Paolo Viti: Francesco da Montepulciano. In: Dizionario Biografico degli Italiani 49 (1997). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
DE VITT 1989 = Flavia de Vitt: Vita della chiesa nel tardo medioevo. Capitolo 1/2. In: Paolo Cammarosano–Flavia de Vitt–Donata Degrassi: Il Medioevo a cura di Paolo Cammarosano. Udine 1988. 159–176. (Storia della società friulana. Collana di studi storici diretta da Giovanni Miccoli)
DE VITT 2000 = Flavia de Vitt: Il registro battesimale di Gemona del Friuli 1379–1404. Udine, 2000.
VÍG = Víg László: A börtön ablakában. Dalszöveg. Keletkezésének dátuma ismeretlen.
VOLTELINI = Hans von Voltelini: Le circoscrizioni giudiziarie del Trentino fino al 1803 a cura di Emanuele Cruzel. Trento, 1999.
WAGNER = Wagner Károly: Diplomatarium comitatus Sarosiensis: quod ex tabulariis et codicibus manuscriptis eruit Carolus Wagner. Posonii et Cassoviae, 1780.
WAKOUNIG 1990 = Marija Wakounig: Dalmatien und Friaul. Die Auseinandersetzungen zwischen Sigismund von Luxemburg und der Republik Venedig um die Vorherrschaft im adriatischen Raum. Wien, 1990. (Dissertationen der Universität Wien 212.)
WAKOUNIG 2004 = Marija Wakounig: Una duplice dipendenza. I conti di Gorizia, Venezia e il Sacro Impero (1350 –1500). In: Da Ottone III a Massimiliano I. Gorizia e i conti di Gorizia nel Medioevo a cura di Silvano Cavazza. Marano del Friuli, 2004. 339–363.
WALTER = Ingeborg Walter: Belloni, Ottobono. In: Dizionario Biografico degli Italiani 7 (1970). www.treccani.it. A letöltés ideje: 2022.
WEIGAND = Wolf Weigand: Gli Scaligeri dopo gli Scaligeri. In: Gli Scaligeri 1277–1387. Saggi e schede pubblicati in occasione della mostra storico-documentaria allestita dal Museo di Castelvecchio di Verona (giugno–novembre 1988) a cura di Gian Maria Varanini. Verona, 1988. 91–96.
WEISE = Erich Weise: Die Staatsvertrage des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert. Band 1. (1398–1437). Königsberg, 1939.
WENZEL 1873 = Wenzel Gusztáv: Diósgyőr egykori történeti jelentősége. Pest, 1873.
WENZEL 1884 = Wenzel Gusztáv: Okmánytár Ozorai Pipo történetéhez. In: Magyar Történelmi Tár. Harmadik sorozat. 7 (1884). Első közlemény: 1–31. Második közlemény: 220–247. Harmadik közlemény: 412–437. Negyedik közlemény: 613–627.

WERTNER 1925 = Wertner Mór: A nikápolyi hadjárat 1396-ban. In: Hadtörténeti Közlemények 26 (1925). 31–62. 213–253.

WIDDER = Ellen Widder: Itinerar und Politik. Studien zur Reiseherrschaft Karls IV. südlich der Alpen. Köln–Weimar–Wien, 1993. (Forschungen zur Kaiser-und Papstgeschichte des Mittelalters. Beihefte zu J. F. Böhmer, Regesta Imperii 10.)

WIEL = Alethea Wiel: The navy of Venice. New York, 1910.

WINDECKE = Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról. Fordította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Skorka Renáta. Budapest, 2008. (História Könyvtár. Elbeszélő források 1.)

ZACCHIGNA 1999 = Michele Zacchigna: Cividale nel basso medioevo. Una terra friulana nei precari equilibri del principato aquilelese. In: Cividât a cura di Enos Costantini, Claudio Mattaloni e Mauro Pascolini. Societât Filologjiche Furlane 76ª Congrès, 26 setembar dal 1999. Udine, 1999. 83–93.

ZACCHIGNA 2003 = Michele Zacchigna: Le memorie di un notaio udinese al tramonto dello stato patriarchino: Quirino di Odorico Cerdone, detto Merlico (1413–1426). Bagnaria Arsa, 2003.

ZALA VÁRMEGYE II. = Zala vármegye története. Második kötet 1364–1498. Oklevéltár. Szerkesztette: Nagy Imre, Véghelyi Dezső és Nagy Gyula. Budapest, 1890.

ZAMPARETTI = Sergio Zamparetti: Vicenza e il Vicentino nello stato Veneziano. Una dedizione parentale. In: Studi Veneziani 65 (2012). 613–623.

ZANNONI = Maria Zannoni: Giorgio Dolfin cronista Veneziano del secolo XV. In: Memorie della R. Accademia di Scienze Lettere ed Arti in Padova 58 (1941–1942). 5–23.

ZANUTTO = Luigi Zanutto: Pier Paolo Vergerio seniore e le sue aspirazioni al decanato cividalese. In: Nuovo Archivio Veneto 81 (1911). 101–127.

ZAWADZKY = Max Zawadzky: Die Cillier und ihre Beziehungen zu Kaiser Sigmund und König Albrecht. Halle an der Saale, 1911.

ZICHY VI. = A Zichy és Vásonkeöi gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. 6. k. Szerkesztette: Nagy Imre. Budapest, 1894.

ZORATTI = Egidio Zoratti: Il castello di Aviano. Udine, 1905.

ZUG TUCCI = Hannelore Zug Tucci: Venezia e i prigionieri di querra nel Medioevo. In. Studi Veneziani 14 (1987). 15–89.

ZSEMBERY = Zsembery Ákos: Az esztergomi középkori Szent Lőrinc-templom kutatása és műemléki bemutatásának lehetőségei. In: Építés-Építéstudomány 33 (2005). 83–109.

ZsO I. = Zsigmondkori Oklevéltár (1387–1399). 1. kötet. Összeállította: Mályusz Elemér. Budapest, 1951.

ZsO II/1. = Zsigmondkori Oklevéltár (1400–1406). 2/1. kötet. Összeállította: Mályusz Elemér. Budapest, 1956.
ZsO II/2. = Zsigmondkori Oklevéltár (1407–1410). 2/2. kötet. Összeállította: Mályusz Elemér. Budapest, 1958.
ZsO III. = Zsigmondkori Oklevéltár (1411–1412). 3. kötet. Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. Budapest, 1993.
ZsO IV. = Zsigmondkori Oklevéltár (1413–1414). 4. kötet. Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. Budapest, 1994.
ZsO V. = Zsigmondkori Oklevéltár (1415–1416). 5. kötet. Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. Budapest, 1997.
ZsO VI. = Zsigmondkori Oklevéltár (1417–1418). 6. kötet. Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. Budapest, 1999.
ZsO VII. = Zsigmondkori Oklevéltár (1419–20). 7. kötet. Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. Budapest, 2001.
ZsO VIII. = Zsigmondkori Oklevéltár (1421). 8. kötet. Összeállította: Borsa Iván és C. Tóth Norbert. Budapest, 2003.
ZsO IX.= Zsigmondkori Oklevéltár (1422). 9. kötet. Összeállította: Borsa Iván és C. Tóth Norbert. Budapest, 2004.
ZsO X. = Zsigmondkori Oklevéltár (1423). 10. kötet. Összeállította: C. Tóth Norbert. Budapest, 2007.
ZsO XI. = Zsigmondkori Oklevéltár (1424). 11. kötet. Összeállította: Neumann Tibor és C. Tóth Norbert. Budapest: 2009.
ZsO XII. = Zsigmondkori Oklevéltár (1425). 12. kötet. Összeállította: Lakatos Bálint és C. Tóth Norbert. Budapest, 2013.
ZsO XIV. = Zsigmondkori Oklevéltár (1427). 14. kötet. Összeállította: C. Tóth Norbert, Lakatos Bálint és Mikó Gábor. Budapest, 2020.